ספרי' – **אוצר החסידים** – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי | **שער שלישי**

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קטו.

תפילה על אריכות הגלות שיעשה למען שמו שלא יתחלל:

א לֹא לָנוּ | יְהוָה לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: ג וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמַיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: ד עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: ה פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: ו אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם
וְלֹא יְרִיחוּן: ז יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ
עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: י בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ
בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יא יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יב יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יד יֹסֵף
יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: טז הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: יז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָל־יֹרְדֵי דוּמָה:
יח וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

קטז.

שבחים גדולים להקדוש־ברוך־הוא והיאך דוד אמר בדין הוא לאהוב אותו על כל הטובות שעשה לו כמה ניסים ואינו יודע מה גמול ישלם לו שאי אפשר להשיב לו על כל הגמול שעשה עמו:

א אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע | יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: ב כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: ג אֲפָפוּנִי |
חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: ד וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה
נַפְשִׁי: ה חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: ו שֹׁמֵר פְּתָאִים יְהוָה דַּלֹּתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: ז שׁוּבִי
נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי־יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי: ח כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי
מִדֶּחִי: ט אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: י הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: יא אֲנִי
אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב: יב מָה־אָשִׁיב לַיהוָה כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: יג כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא
וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יד נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: טו יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה
לַחֲסִידָיו: טז אָנָּה יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי־עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: יז לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח
תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יח נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: יט בְּחַצְרוֹת | בֵּית
יְהוָה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלִַם הַלְלוּיָהּ:

נקודות משיחות קודש – מזמור קטו מתוך "תהילות מנחם"

ט – ישראל בטח בהוי'

בטחון בה'

בספר העיקרים[19] מדייק מהפסוק "והבוטח בהוי' חסד יסובבנו, כלומר, אף אם אינו ראוי

המשך בעמוד פו

19) מ"ד ספמ"ו. ושם בפמ"ז "אילו הי' מקווה כראוי לא הי' החסד נמנע מצד ה' ית'". וכ"כ בכד הקמח (לבחיי) ערך בטחון "ובוטח בה' ישוגב מן הצרה ראוי' לבוא עליו". וראה נתיבות עולם נתיב הבטחון קרוב לסופו. ועוד. וראה גם יל"ש ישעי' רמז תעג "יש ביניכם

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קטו, קטז ..... ג

ג) מאמר ד״ה להבין ענין החלומות
שבת פרשת וישב, כ״א כסלו, ה׳תשכ״ד ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת מקץ
שבת חנוכה, ה׳תשכ״ו ..... יד

ה) משיחות שבת פרשת מקץ (ד׳) חנוכה
מבה״ח טבת ה׳תנש״א ..... כג

ו) לקוטי שיחות פרשת מקץ כרך טו ..... לב

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל
ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... לז

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת מקץ ..... לח

ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת מקץ ..... לט

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת מקץ ..... עג

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת מקץ ..... עד

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת מקץ ..... פז

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... פט

שיעורי רמב״ם

יד) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת מקץ ..... צב

טו) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת מקץ ..... קמז

טז) – ספר המצוות לשבוע פרשת מקץ ..... קסה

יז) נביאים וכתובים
ישעיה פרק לד-לה, איוב פרק טו ..... קסח

יח) משניות – מסכת מעשר שני/חלה
ביאור קהתי ..... קע

יט) עין יעקב מסכת ראש השנה ..... קעז

כ) מסכת בבא מציעא עם ביאורים
מדף צ עד דף צו ..... קעח

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רו

כב) שולחן ערוך הלכות פסח
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רו

כג) תורה אור
אדמו״ר הזקן ..... רח

כד) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי ..... רי

כה) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... ריא

כו) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... ריא

כז) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... ריב

כח) ספר המאמרים קונטרסים חלק א
אדמו״ר מוהריי״צ ..... ריב

כט) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... ריג

ל) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... ריד

לא) אגרות קודש
מכתב הרבי מוהריי״צ לרבנית חיה מושקא ..... רטו

לב) חומש לקריאה בציבור ..... ריח

לג) קריאת התורה למנחת שבת קודש ..... רכח

לד) סדר הדלקת נרות חנוכה ..... רכט

לה) לוח זמנים לשבת פרשת מקץ ..... רל

לו) סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש ..... רלא

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת וישב, כ"א כסלו, ה'תשכ"ד

(הנחה בלתי מוגה)

לְהָבִין עִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת, וּמְבֹאָר בָּזֶה בְּמַאֲמָר קָצָר שֶׁל אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "עִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת"[1] [וְכַנִּרְאֶה (אַף שֶׁלֹּא נִרְשַׁם זְמַן אֲמִירַת הַמַּאֲמָר) חֲרֵי זֶה שַׁיָּךְ לְפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (אוֹ "מִקֵּץ") שֶׁבָּהּ מְדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת, וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ בַּדְּרוּשִׁים בְּ'תוֹרָה אוֹר' לאדמו"ר הזקן, 'תּוֹרַת חַיִּים' לאדמו"ר האמצעי וְ'אוֹר הַתּוֹרָה'[2] לאדמו"ר ה'צמח צדק' שֶׁנִּתְבָּאֵר בָּהֶם עִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת], שֶׁנִּלְאוּ הַפִּלְסוֹפִים לְהַשִּׂיג עִנְיַן הַחֲלוֹם מַהוּ, כִּי מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹמַר שֶׁהוּא כֹּחַ הַדִּמְיוֹן כוּ', הֲלֹא יַחֲלוֹם הַחוֹלֵם גַּם מַה שֶּׁלֹּא רָאָה וְלֹא חָשַׁב מֵעוֹלָם, וְגַם מַה שֶּׁיֵּשׁ בַּחֲלוֹמוֹת עִנְיָנִים אֲמִתִּיִּים וּשְׁקָרִים כוּ', אֶלָּא אִי אֶפְשָׁר לְשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי לְהַשִּׂיג מַהוּ הַחֲלוֹם. אָמְנָם עִנְיַן הַחֲלוֹם הוּא הֵכֶּף הַטֶּבַע, כְּמוֹ הַגֵּס שֶׁיִּדְלַק הַמַּיִם בִּמְקוֹם שֶׁמֶן, לְאַחַר שֶׁנִּתְהַפְּכוּ הַצֵּרוּפִים שֶׁל שֶׁמֶן לְמַיִם (עַל־יְדֵי "מִי שֶׁאָמַר לַשֶּׁמֶן וְיַדְלִיק" כוּ'[3]). וּמַמְשִׁיךְ לְבָאֵר, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת קַטְנוּת שֶׁבְּגַדְלוּת. דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַגֵּס עַצְמוֹ מִצַּד הַפִּיכַת הַצֵּרוּפִים נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הִתְגַּלּוּת הָאָרָה מֵ'עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא', וְהוּא מִבְּחִינַת גַּדְלוּת הַמּוֹחִין, אֲבָל מַה שֶּׁיִּתְפַּלֵּא הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי מִן הַגֵּס, זֶהוּ בְּחִינַת קַטְנוּת שֶׁבְּגַדְלוּת, שֶׁהֲרֵי הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי אֵינוֹ

ביאור בדרך אפשר

1 **לְהָבִין עִנְיַן** המשמעות הפנימית של **הַחֲלוֹמוֹת, וּמְבֹאָר בָּזֶה בְּמַאֲמָר**
2 **קָצָר שֶׁל** אדמו"ר **הַזָּקֵן דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל** הפותח במילים **"עִנְיַן**
3 **הַחֲלוֹמוֹת"**[1] **[וְכַנִּרְאֶה (אַף שֶׁלֹּא נִרְשַׁם** במאמר זה **זְמַן אֲמִירַת**
4 **הַמַּאֲמָר** כפי שנהוג לרשום בדרך כלל במאמרי חסידות) **חֲרֵי** מאמר **זֶה** של
5 אדמו"ר הזקן הפותח במילים "ענין
6 החלומות" **שַׁיָּךְ לְפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב**
7 **(אוֹ** לפרשת "מִקֵּץ") **שֶׁבָּהּ**
8 **מְדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת**
9 של יוסף (ובפרשת מקץ מדובר אודות
10 החלומות של פרעה), **וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ**
11 **בַּדְּרוּשִׁים** מאמרי החסידות
12 **בְּ'תוֹרָה אוֹר'** לאדמו"ר הזקן,
13 **'תּוֹרַת חַיִּים'** לאדמו"ר האמצעי
14 **וְ'אוֹר הַתּוֹרָה'**[2] לאדמו"ר ה'צמח
15 צדק' **שֶׁנִּתְבָּאֵר בָּהֶם עִנְיַן**
16 המשמעות הפנימית של נושא
17 **הַחֲלוֹמוֹת** על־פי חסידות במאמרים
18 לפרשת וישב (או לפרשת מקץ)],
19 **שֶׁנִּלְאוּ** התייגעו עד שהתעייפו
20 **הַפִּלְסוֹפִים לְהַשִּׂיג** להבין **עִנְיַן**
21 **הַחֲלוֹם מַהוּ, כִּי מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹמַר**
22 לכאורה כהסבר לענין החלום **שֶׁהוּא**
23 **כֹּחַ הַדִּמְיוֹן כוּ'**, הכוח שיש לאדם
24 לדמיין ולתאר לעצמו דברים, אינו ביאור
25 מספיק, כי **הֲלֹא** למעשה **יַחֲלוֹם**
26 האדם **הַחוֹלֵם גַּם מַה שֶּׁלֹּא רָאָה**
27 **וְלֹא חָשַׁב מֵעוֹלָם,** וכיוון שהאדם
28 חולם גם דברים שלא היו בדמיונו
29 מעולם, מובן שאין זה רק ביטוי לכוח
30 הדמיון אלא עניין אחר **וְגַם מַה שֶּׁיֵּשׁ**
31 **בַּחֲלוֹמוֹת עִנְיָנִים אֲמִתִּיִּים**
32 **וּשְׁקָרִים** מעורבים זה בזה **כוּ'**, גם זה
33 גורם שיהיה קשה להבין ולהגדיר את
34 מושג החלום **אֶלָּא** מכל זה מוכח כי
35 **אִי אֶפְשָׁר** אין יכולת **לְשֵׂכֶל**
36 **אֱנוֹשִׁי לְהַשִּׂיג** להבין לאשורו **מַהוּ**
37 **הַחֲלוֹם.**
38 **אָמְנָם עִנְיַן הַחֲלוֹם הוּא** אכן דבר לא מובן בשכל ובהיגיון האנושי
39 והוא **הֵכֶּף הַטֶּבַע, כְּמוֹ הַגֵּס שֶׁיִּדְלַק הַמַּיִם בִּמְקוֹם שֶׁמֶן,** שהוא

ביאור בדרך אפשר

40 נס על־טבעי לחלוטין **לְאַחַר שֶׁנִּתְהַפְּכוּ הַצֵּרוּפִים שֶׁל** המילה **שֶׁמֶן**
41 כמבואר בחסידות שהקיום והחיות של כל נברא בעולם הוא על ידי הכוח
42 האלוקי המלובש בעשרה מאמרות שבהם נברא העולם שיורדים ומשתלשלים
43 בצירופים שונים וחילופי אותיות, וכדי שהמים ידלקו במקום השמן כאילו היו
44 שמן צריך להיות שינוי בצירופים
45 שמהם מורכבת המילה 'שמן' **לְמַיִם**
46 שישתנו ויתהפכו להתלבש במים,
47 והמים יקבלו את התכונה של השמן
48 **(עַל־יְדֵי "מִי שֶׁאָמַר לַשֶּׁמֶן**
49 **וְיַדְלִיק" כוּ'**[3], כסיפור הגמרא
50 שפעם אחת ראה רבי חנינא בן דוסא
51 את בתו עצובה בערב שבת בין
52 השמשות. אמר לה: בתי, למה את
53 עצובה? אמרה לו: כלי של חומץ
54 נתחלף לי בכלי של שמן, והדלקתי
55 ממנו אור לשבת. אמר לה: בתי, מה
56 איכפת לך, מי שאמר לשמן וידלוק
57 הוא יאמר לחומץ וידלוק. ואמרו, היה
58 דולק והולך כל היום כולו עד שהביאו
59 ממנו אור להבדלה)
60 **וּמַמְשִׁיךְ** אדמו"ר הזקן **לְבָאֵר**
61 במאמר קצר זה על ענין החלומות,
62 **שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת קַטְנוּת**
63 **שֶׁבְּגַדְלוּת,** כפי שממשיך ומבאר.
64 **דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַגֵּס עַצְמוֹ מִצַּד**
65 **הַפִּיכַת הַצֵּרוּפִים** כמו הפיכת
66 צירופי המילה 'שמן' לצירופי המילה
67 "יין", כאמור, **נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי**
68 **הִתְגַּלּוּת הָאָרָה** של אור אלוקי
69 **מֵ'עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא',** העולם
70 המכוסה, כלומר, דרגה נעלית באלוקות
71 שהיא מכוסה ונעלמת, כיוון שהיא
72 למעלה מגילוי, **וְהוּא מִבְּחִינַת**
73 **גַּדְלוּת הַמּוֹחִין,** וכאשר יש הארה
74 מחלק הגדולה, החלק הנעלה, של
75 המוחין, אזי מתחולל נס, **אֲבָל מַה**
76 **שֶׁיִּתְפַּלֵּא הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי מִן**
77 **הַגֵּס** ולא יוכל להכיל ולקלוט את התופעה הזו, **זֶהוּ בְּחִינַת קַטְנוּת**
78 **שֶׁבְּגַדְלוּת, שֶׁהֲרֵי הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי אֵינוֹ מַשִּׂיג** ולא מסוגל לקלוט

---

1) בביכל המאמרים בכתי"ק אדהאמ"צ עם הגהות ה'צמח צדק' - לאחרי המאמר ד"ה ונשב בגיא שנת"ל (בד"ה קטנתי די"ט כסלו) - יש ב' מאמרים קצרים: הא', ד"ה מה אנוש כי תזכרנו. והב', ד"ה ענין החלומות (נדפסו לאח"ז במאמרי אדה"ז תקס"ב ח"א ע' צד ואילך). 2) ראה ד"ה שיר המעלות בשוב גו' היינו כחולמים, בתו"א וישב כח, ג ואילך. ד"ה ויהי מקץ - הב', בתורת חיים מקץ רטו, ב ואילך. ד"ה להבין ענין החלומות באוה"ת מקץ (כרך ו) תתש, ב ואילך. וראה ד"ה שיר המעלות תשכ"ז (סה"מ תשכ"ז ע' טו ואילך). 3) תענית כה, א.

ביאור בדרך אפשר

ולהבין, **אֵיךְ יִדְלַק הַמַּיִם בְּמָקוֹם שֶׁמֶן (לְאַחַר שֶׁנִּתְהַפְּכוּ הַצְּרוּפִים), אֶלָּא שֶׁכַּאֲשֶׁר רוֹאֶה בְּעֵינָיו שֶׁיַּדְלִיק הַמַּיִם אֶת הַפִּתִּילָה, יִתְפַּלֵּא בְּיוֹתֵר, וּפְלִיאָה זוֹ הִיא קְצָת הֶאָרָה מֵהָאָרַת** התפעלות זו הארה מועטת האור האלוקי של **'עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא'** שהוא הכוח המחולל את הנס **(וְהַיְנוּ,** ודבר זה נקרא 'קטנות שבגדלות', **שֶׁבְּחִינַת הַגַּדְלוּת שֶׁבָּזֶה הוּא לְפִי שֶׁהַהִתְפַּעֲלוּת הִיא מִמַּה שֶׁרוֹאֶה אֶת הָעִנְיָן הַגָּבוֹהַּ** היינו כתוצאה מראיית הנס. **אֲבָל לְאִידָךְ גִּיסָא** אין זו גדלות ממש, אלא 'קטנות שבגדלות' **כֵּיוָן שֶׁהַהִתְפַּעֲלוּת הִיא מִזֶּה שֶׁאֵינוֹ מַשִּׂיג אֶת הָעִנְיָן הַגָּבוֹהַּ, לָכֵן** כיון שהדבר כרוך בחסרון ובקטנות של האדם שאין בכוחו להשיג ולהבין את מהות הנס **הֲרֵי זֶה נִקְרָא קַטְנוּת שֶׁבְּגַדְלוּת). מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מִי שֶׁלֹּא רָאָה אֶת הַנֵּס, לֹא יִתְפַּלֵּא כְּלָל,** אינו מתפעל מהנס **וְלֹא יָאִיר בּוֹ כְּלָל מֵהִפּוּךְ הַטֶּבַע, וְזֶהוּ בְּחִינַת קַטְנוּת מַמָּשׁ** ללא 'גדלות' כלל. **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת, שֶׁהֵם** כמו הניסים **הֵיפֶךְ הַטֶּבַע, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בָּהֶם** בחלומות **עִנְיָנִים נֶעְלָמִים מֵעֵין הַשֵּׂכֶל,** שאין השכל 'רואה' אותם ואינו מבין אותם **שֶׁמַּה שֶּׁמַּשִּׂיג הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי מֵהֶם הוּא רַק בְּחִינַת קַטְנוּת שֶׁבְּגַדְלוּת**[4] כמו אדם שמתפעל למראה נס (גדלות) בלי להבין את הנס (ואי ההבנה היא קטנות).

עד כאן תוכן המאמר הקצר של אדמו"ר הזקן על ענין החלומות.

ב) אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, דְּהִנֵּה, בְּעִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת יֵשׁ בֵּאוּר נוֹסָף בְּמַאֲמָר מֵאַדְמוּ"ר הַזָּקֵן[5], וְכֵן מֵאַדְמוּ"ר (מְהוֹרָשַׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן[6] (כְּפִי שֶׁנִּתְבָּאֵר מִכְּבָר[7]), שֶׁעִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת הוּא בִּשְׁבִיל תִּקּוּן אוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה וְהַדִּבּוּר שֶׁבְּמִשְׁךְ הַיּוֹם, וְהֵן הָאוֹתִיּוֹת הַבִּלְתִּי־רְצוּיוֹת שֶׁצָּרִיךְ לִדְחוֹתָם וּלְבַטְּלָם, וְהֵן הָאוֹתִיּוֹת דְּעִנְיָנֵי הָרְשׁוּת שֶׁצְּרִיכִים לְבָרְרָם וּלְזַכְּכָם וּלְהַעֲלוֹתָם, שֶׁכָּל זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הַחֲלוֹמוֹת. וְאִילוּ כָּאן מְבֹאָר שֶׁעִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת הוּא הֵיפֶךְ הַטֶּבַע, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל. וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁמְּבֹאָר כָּאן שֶׁיַּחֲלוֹם הַחוֹלֵם גַּם מַה שֶּׁלֹּא רָאָה וְלֹא חָשַׁב מֵעוֹלָם, הֲרֵי אִיתָא בַּגְּמָרָא[8] שֶׁ"אֵין מַרְאִין לוֹ לָאָדָם (בַּחֲלוֹם) אֶלָּא מֵהִרְהוּרֵי לִבּוֹ" (וְלֹא דָּבָר שֶׁלֹּא הוּרְגַּל לִרְאוֹת וְלֹא הִרְהֵר בּוֹ מֵעוֹלָם[9]).

ג) **וְיֵשׁ** לְבָאֵר תְּחִלָּה מַאֲמַר הַגְּמָרָא הַנַּ"ל שֶׁ"אֵין מַרְאִין לוֹ לָאָדָם (בַּחֲלוֹם) אֶלָּא מֵהִרְהוּרֵי לִבּוֹ", דְּלִכְאוֹרָה, הֲרֵי מָצִינוּ חֲלוֹמוֹת שֶׁהֵם עִנְיָן שֶׁל

ביאור בדרך אפשר

(כְּפִי שֶׁנִּתְבָּאֵר מִכְּבָר[7]) במאמר שנאמר בשנת תשכ"ב), שֶׁעִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת שהאדם חולם בעת השינה בלילה הוּא בִּשְׁבִיל תִּקּוּן אוֹתִיּוֹת המילים של הַמַּחֲשָׁבָה וְהַדִּבּוּר שֶׁבְּמִשְׁךְ הַיּוֹם, והתיקון הוא הֵן של הָאוֹתִיּוֹת הַבִּלְתִּי־רְצוּיוֹת שהאדם חשב או דיבר במשך היום שֶׁצָּרִיךְ לִדְחוֹתָם וּלְבַטְּלָם, וְהֵן הָאוֹתִיּוֹת דְּעִנְיָנֵי הָרְשׁוּת דברים מותרים שֶׁצְּרִיכִים לְבָרְרָם להפריד את הטוב מתוך הרע שבהם וּלְזַכְּכָם לעדן אותם וּלְהַעֲלוֹתָם לקדושה, שֶׁכָּל זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הַחֲלוֹמוֹת. וְאִילוּ כָּאן במאמר הקצר הנזכר בתחילת מאמר זה מְבֹאָר שֶׁעִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת הוּא הֵיפֶךְ הַטֶּבַע, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל ולכאורה ביאור זה שהחלומות הם עניין נעלה הוא סתירה לביאור שהחלומות נועדו לתקן דברים נחותים.

וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁמְּבֹאָר כָּאן לעיל, כהוכחה לכך שהחלום אינו רק עניין הדמיון שֶׁיַּחֲלוֹם הַחוֹלֵם גַּם מַה שֶּׁלֹּא רָאָה וְלֹא חָשַׁב מֵעוֹלָם, הֲרֵי אִיתָא מובא בַּגְּמָרָא[8] שֶׁ"אֵין מַרְאִין לוֹ לָאָדָם (בַּחֲלוֹם) אֶלָּא מֵהִרְהוּרֵי לִבּוֹ" (וְלֹא מראים לאדם בחלום דָּבָר שֶׁלֹּא הוּרְגַּל לִרְאוֹת וְלֹא הִרְהֵר בּוֹ מֵעוֹלָם[9] קודם לכן).

ג) וְיֵשׁ לְבָאֵר תְּחִלָּה מַאֲמַר הַגְּמָרָא הַנַּ"ל שֶׁ"אֵין מַרְאִין לוֹ לָאָדָם (בַּחֲלוֹם)

---

4) ע"כ תוכן המאמר. 5) ראה מאמרי אדמו"ר הזקן כתובים ח"א ע' לז ואילך; מארז"ל ע' שח. ע' שטז. אוה"ת ויחי ח"ה תתרט, א ואילך. 6) ד"ה אוסרי לגפן תרע"ח (סה"מ תרע"ח ע' קכט ואילך). 7) ד"ה ר"ש פתח די"ט כסלו תשכ"ב ס"ו ואילך (סה"מ תשכ"ב ע' פז ואילך). 8) ברכות נה, סע"ב. 9) פירש"י שם.

ביאור בדרך אפשר

מֵהִרְהוּרֵי לִבּוֹ" ולא דברים אחרים, דְּלִכְאוֹרָה, הֲרֵי מָצִינוּ חֲלוֹמוֹת שֶׁהֵם עִנְיָן שֶׁל נְבוּאָה שבהם מתגלה לאדם דבר ה', וזה כמובן לא קשור להרהורי לבו של האדם עצמו קודם השינה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[10] בתורה לגבי המעלה המיוחדת של נבואת משה רבנו אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם גו' בַּחֲלוֹם אֶדַּבֶּר בּוֹ (שֶׁכֵּן הוּא בְּכָל הַנְּבִיאִים[11], מִלְּבַד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב[12] לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה וְגו' שאתו הקדוש־ברוך־הוא אינו מדבר בחלום). וּכְמוֹ בְּאַבְרָהָם שגם בו נאמר שה' נגלה אליו במראה הנבואה בעת השינה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[13] וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל אַבְרָם גו' וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם וְגו'. וְכֵן בְּיַעֲקֹב, שגם בו נאמר בתורה שה' נגלה אליו במראה הנבואה בחלום, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[14] ביעקב בצאתו מבאר שבע לחרן וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם וְגו'[11], וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[15] ביעקב אבינו גם על נבואה נוספת וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמַרְאֹת הַלַּיְלָה גו' אַל תִּירָא מֵרְדָה מִצְרַיְמָה גו', שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל נְבוּאָה שֶׁבָּאָה מִלְּמַעְלָה, וְלִכְאוֹרָה אֵין זֶה קָשׁוּר עִם הִרְהוּרֵי לִבּוֹ[16] של הנביא במשך היום קודם השינה. וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַבֵּאוּר בְּמַאֲמַר רַז"ל[17] בגמרא אֵין שְׁנֵי נְבִיאִים מִתְנַבְּאִים בְּסִגְנוֹן אֶחָד, אלא כל נבואה נמסרת לנביא אחד בלבד, דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, הֲרֵי עִנְיָן הַנְּבוּאָה הוּא כמו שנאמר בדוד המלך בְּאוֹפֶן שֶׁ"רוּחַ ה' דִּבֶּר בִּי וּמִלָּתוֹ עַל לְשׁוֹנִי"[18], וְאִם כֵּן, לָמָּה לֹא יוּכְלוּ שְׁנֵי נְבִיאִים לְהִתְנַבֵּא בְּסִגְנוֹן אֶחָד, אַךְ הָעִנְיָן הוּא[19], שֶׁאַף שֶׁתּוֹכֶן עִנְיַן הַנְּבוּאָה בָּא מִלְּמַעְלָה, הֲרֵי זֶה צָרִיךְ לְהִתְלַבֵּשׁ בַּכֵּלִים שֶׁל הַנָּבִיא, שֶׁהֵם הָאוֹתִיּוֹת וְהַסִּגְנוֹן שֶׁלּוֹ. וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְבֹאָר בִּדְרוּשֵׁי חֲסִידוּת[20] בְּנוֹגֵעַ לְשִׁנּוּי הַסִּגְנוֹן שֶׁל הָרִי"ף הָרֹא"ש וְהָרַ"ן, מפרשי התלמוד והפוסקים הראשונים רבנו יצחק אלפסי, רבנו אשר ורבנו ניסים שֶׁאַף שֶׁשְּׁלָשְׁתָּם אוֹמְרִים אוֹתָהּ הֲלָכָה ותוכן הדברים זהה, הִנֵּה כָּל אֶחָד מֵהֶם אוֹמְרָהּ בְּסִגְנוֹן וְאוֹתִיּוֹת ובמילים שֶׁלּוֹ, לְפִי מַהוּת נִשְׁמָתוֹ, כַּיָּדוּעַ[21] בקבלה וחסידות שֶׁשֹּׁרֶשׁ הָאוֹתִיּוֹת המילים בהם הרעיון בא לידי ביטוי מהשכל הוּא מֵעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ. וְהַיְנוּ, שֶׁאַף שֶׁאוֹמְרִים 'דְּבַר הֲלָכָה' שֶׁהוּא "תּוֹרַת אֱמֶת", תורתו של הקדוש־ברוך־הוא שניתנה מלמעלה, מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי זֶה צָרִיךְ לְהִתְלַבֵּשׁ בָּאוֹתִיּוֹת שֶׁלָּהֶם ולבוא לידי ביטוי במילים ובסגנון המיוחדים לחכם ולפוסק האומר את ההלכה. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לִנְבוּאָה, שֶׁאַף שֶׁזֶּהוּ דִּבַּר ה' שֶׁבָּא מִלְּמַעְלָה ומצד הקדוש־ברוך־הוא הדבר אכן יכול לרדת ולהתגלות לכמה נביאים, אבל הֲרֵי דבר נבואה זֶה צָרִיךְ לְהִתְלַבֵּשׁ בָּאוֹתִיּוֹת המילים והסגנון שֶׁל הַנָּבִיא ולכן אין שני נביאים מתנבאים באופן זהה. וּלְהָעִיר, שֶׁעִנְיַן הַנְּבוּאָה הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת[22] של הנביא שבזמן

ביאור בדרך אפשר

אַךְ הָעִנְיָן הוּא[19], שֶׁאַף שֶׁתּוֹכֶן עִנְיַן הַנְּבוּאָה בָּא מִלְּמַעְלָה ומצד זה אכן ההתגלות יכולה לבוא לכמה נביאים, הֲרֵי זֶה הגילוי של הנבואה מלמעלה, צָרִיךְ לְהִתְלַבֵּשׁ בַּכֵּלִים שֶׁל הַנָּבִיא, יכולת הקליטה והתפיסה שלו בפרט, שֶׁהֵם הָאוֹתִיּוֹת המילים וְהַסִּגְנוֹן שֶׁלּוֹ המיוחדים לו. וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְבֹאָר בִּדְרוּשֵׁי מאמרי חֲסִידוּת[20] בְּנוֹגֵעַ לְשִׁנּוּי הַסִּגְנוֹן שֶׁל הָרִי"ף הָרֹא"ש וְהָרַ"ן, מפרשי התלמוד והפוסקים הראשונים רבנו יצחק אלפסי, רבנו אשר ורבנו ניסים שֶׁאַף שֶׁשְּׁלָשְׁתָּם אוֹמְרִים אוֹתָהּ הֲלָכָה ותוכן הדברים זהה, הִנֵּה כָּל אֶחָד מֵהֶם אוֹמְרָהּ בְּסִגְנוֹן וְאוֹתִיּוֹת ובמילים שֶׁלּוֹ, לְפִי מַהוּת נִשְׁמָתוֹ, כַּיָּדוּעַ[21] בקבלה וחסידות שֶׁשֹּׁרֶשׁ הָאוֹתִיּוֹת המילים בהם הרעיון בא לידי ביטוי מהשכל הוּא מֵעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ. וְהַיְנוּ, שֶׁאַף שֶׁאוֹמְרִים 'דְּבַר הֲלָכָה' שֶׁהוּא "תּוֹרַת אֱמֶת", מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי זֶה צָרִיךְ לְהִתְלַבֵּשׁ בָּאוֹתִיּוֹת שֶׁלָּהֶם. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לִנְבוּאָה, שֶׁאַף שֶׁזֶּהוּ דִּבַּר ה' שֶׁבָּא מִלְּמַעְלָה, הֲרֵי זֶה צָרִיךְ לְהִתְלַבֵּשׁ בָּאוֹתִיּוֹת שֶׁל הַנָּבִיא. וּלְהָעִיר, שֶׁעִנְיַן הַנְּבוּאָה הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְפַּשְּׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת[22] (וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ הַזָּקֵן

---

10) בהעלותך יב, ו. 11) ראה רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ז ה"ב. 12) שם, ז. וראה רמב"ם שם ה"ו. 13) לך־לך טו, יב־יג. 14) ויצא כח, יב. 15) ויגש מו, ב־ג. 16) אף שמצינו עניני נבואה גם בחלום שקשור עם הרהורי לבו, כמ"ש ביעקב "וארא בחלום והנה העתודים גו' עקודים נקודים וברודים, ויאמר אלי מלאך ה' וגו'" (ויצא לא, יו"ד) - שחלום זה הוא מהרהורי לבו במשך היום בעבודתו בצאן לבן. 17) סנהדרין פט, א. 18) שמואל־ב כג, ב. 19) ראה גם ד"ה פדה בשלום פר"ת, תרפ"ז (סה"מ פר"ת ע' קפד ואילך. תרפ"ז). ד"ה הנ"ל תשי"ג (סה"מ תשי"ג ס"ע נא). וש"נ. 20) ראה סה"מ תרצ"ב ע' לח ובהערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שם. 21) ראה שער היחוד קלה, ב. ספר השיחות תורת שלום ע' 245. 22) ראה ד"ה באתי לגני

ביאור בדרך אפשר

הנבואה מאבד את ה'ציור' הגשמי שלו ולא יכול לעמוד על רגליו (**וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּ'שׁוּלְחָן עָרוּךְ'[23] בְּנוֹגֵעַ לְהַנְהָגַת הַחֲסִידִים בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה, שֶׁהָיוּ מִתְבּוֹדְדִים וּמְכַוְּנִים בְּתְפִלָּתָם** בכוונה עמוקה מאד **עַד שֶׁהָיוּ מַגִּיעִים לְהִתְפַּשְׁטוּת הַגַּשְׁמִיּוּת כוּ' קָרוֹב לְמַעֲלַת הַנְּבוּאָה), וּבְאוֹפֶן שֶׁל הַפְשָׁטַת הַלְּבוּשִׁים[24]** הבגדים, **וְלֹא רַק לְבוּשִׁים הַחִיצוֹנִיִּים** הבגדים הגשמיים, **אֶלָּא גַּם לְבוּשִׁים הַפְּנִימִיִּים** שמגבילים את ה'ציור' והדמות המוגדרת של האדם, הרי בעת הנבואה הנביא היה 'מתפשט' ומסיר מעצמו גם 'לבושים' מגבילים אלו. **אֲבָל זֶהוּ רַק בְּנוֹגֵעַ לַלְּבוּשִׁים הַפְּנִימִיִּים לְגַבֵּי הַחִיצוֹנִיִּים מַמָּשׁ** שעליהם נאמר שהיה 'מתפשט' גם מהם, **אֲבָל לֹא בְּנוֹגֵעַ לַלְּבוּשִׁים הַפְּנִימִיִּים מַמָּשׁ** של נפשו, **שֶׁהוּא עִנְיָן הָאוֹתִיּוֹת,** המילים **שֶׁבָּהֶן הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת הִתְלַבְּשׁוּת הַנְּבוּאָה** שלבושים אלו, 'הפנימיים ממש' כן היו נשארים על הנביא בעת הנבואה ובהם הנבואה 'התלבשה' ובאה לידי ביטוי. **וּבִפְרָט שֶׁאֲמִתִּית עִנְיָן הָאוֹתִיּוֹת אֵינוֹ עִנְיָן שֶׁל לְבוּשִׁים בִּלְבַד,** אמצעים לקליטת ומסירת עניינים של הנפש עצמה, **שֶׁהֲרֵי שָׁרְשָׁם מֵעֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** ולכן ה'אותיות' הם דבר יותר פנימי ויותר עמוק מאשר רק 'לבושים' ואמצעי קליטה וביטוי.

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַנְּבוּאָה שֶׁבַּחֲלוֹם, שֶׁאַף שֶׁהַנְּבוּאָה עַצְמָהּ בָּאָה מִלְּמַעְלָה, שֶׁצְּרִיכָה לְהִתְלַבֵּשׁ בָּאוֹתִיּוֹת שֶׁלּוֹ של נביא פלוני **דַּוְקָא, הֲרֵי זֶה קָשׁוּר גַּם עִם הִרְהוּרֵי לִבּוֹ** ראין סתירה בין מאמר חכמינו ז"ל

ביאור בדרך אפשר

שהחלום הוא מהרהורי לבו של האדם והעובדה שגם נבואה באה בחלום, כי מאחר שהמילים והסגנון של הנבואה קשורים בנביא עצמו, הרי זה קשור גם להרהורי לבו.

מהאופן שבו גם הנבואה קשורה בהרהורי לבו של הנביא, כמבואר לעיל, **בַּנְּבוּאָה שֶׁבַּחֲלוֹם, שֶׁיַּחֲלוֹם מַה שֶּׁלֹּא רָאָה מֵעוֹלָם וְלֹא חָשַׁבוֹ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר מִגִּלּוּי הַנְּבוּאָה כְּפִי שֶׁבָּאָה בְּסִגְנוֹנוֹ** המיוחד **שֶׁל הַנָּבִיא** המסוים **(שֶׁעַל זֶה אָמְרוּ שֶׁ"אֵין שְׁנֵי נְבִיאִים מִתְנַבְּאִים בְּסִגְנוֹן אֶחָד"** כי הנבואה מתלבשת ב'אותיות' ובסגנון המיוחדים לאותו נביא בפרט), **כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ גִּלּוּי אוֹר** אלוקי מלמעלה **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים שֶׁלּוֹ,** כלומר, נעלה מיכולת התפיסה והקליטה שלו, **שֶׁלָּכֵן לֹא נוֹגֵעַ בָּזֶה עִנְיַן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁמֵּהִרְהוּרֵי לִבּוֹ** כי בכל אופן הרי זה למעלה מהגדרים וההגבלות שלו.

וְעַל־פִּי־זֶה הִנֵּה מַה שֶּׁכָּתוּב בַּגְּמָרָא שֶׁ"אֵין מַרְאִין לוֹ לָאָדָם (בַּחֲלוֹם) אֶלָּא מֵהִרְהוּרֵי לִבּוֹ" ולא מראים לו מה שלא הרהר בו ולא התכונן אליו, **הֲרֵי זֶה לְפִי שֶׁ"הַתּוֹרָה עַל הָרוֹב תְּדַבֵּר"[25], וְאֵצֶל רוֹב בְּנֵי אָדָם בָּאִים הַחֲלוֹמוֹת מֵהִרְהוּרֵי לִבָּם בְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁהַכַּוָּנָה בָּזֶה הִיא בִּשְׁבִיל תִּקּוּן הָאוֹתִיּוֹת** של המחשבות והדיבורים הבלתי רצויים או המחשבות והדיבורים של ענייני הרשות **כוּ', אוֹ בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר,** שהחלומות בעניינים שהרהר בהם נועדו **בִּשְׁבִיל הַכֵּלִים לְעִנְיַן הַנְּבוּאָה כְּפִי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת וּמִתְגַּלָּה בְּסִגְנוֹנוֹ שֶׁל הַנָּבִיא, שֶׁלָּכֵן קְשׁוּרָה** נבואה זו **עִם הִרְהוּרֵי לִבּוֹ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** וכל

ה'שי"ת פ"ה ובהנסמן בהערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שם. 23) או"ח סצ"ח ס"א. הל' ת"ת פ"ד ה"ה. 24) ראה אוה"ת סוכות ע' א'תשטו ואילך. 25) ראה מורה נבוכים ח"ג פל"ד.

מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ גַּם עִנְיַן הַחֲלוֹם בְּאוֹפֶן הַיּוֹצֵא מִן הַכְּלָל, שֶׁהוּא עִנְיַן גִּלּוּי אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים שֶׁלּוֹ, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל מֵהַמַּאֲמָר שֶׁזֶּהוּ כְּמוֹ עִנְיַן הַנֵּס שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְהַיְנוּ, שֶׁמְּצַד 'נִמְנַע הַנִּמְנָעוֹת'[26] מאחר שהקדוש־ברוך־הוא אינו מוגבל בשום הגבלה, אין שום דבר שאין ביכלתו והוא כל יכול, ביכלתו לפעול גם באופן של שילוב הפכים ולכן יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁיָּאִיר בּוֹ באדם החולם גִּלּוּי אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים שֶׁלּוֹ ובדרך כלל הוא אכן לא מסוגל להכיל אור נעלה כל כך. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁיֵּשׁ בַּחֲלוֹמוֹת עִנְיָנִים אֲמִתִּיִּים וּשְׁקָרִים משולבים יחד, שֶׁגַּם עִנְיַן זֶה הוּא מִצַּד 'נִמְנַע הַנִּמְנָעוֹת'[27].

ד) וּלְתוֹסֶפֶת בֵּאוּר בְּעִנְיַן הַחֲלוֹם בְּאוֹפֶן שֶׁל גִּלּוּי אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים אלוקי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים של האדם ויכולת הקליטה שלו ועם זאת האור מאיר בו, יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה הַמְבֹאָר בַּבִּיכֹל מאמרי חסידות בכתב־יד הַנַּ"ל בתחילת המאמר בַּמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵי־זֶה[1], הקודם למאמר המתחיל 'עניין החלומות' בְּפֵרוּשׁ הַפָּסוּק[28] בתהילים מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ, שֶׁאֲמָרוּהוּ הַמַּלְאָכִים בתור טענה ונימוק שֶׁלֹּא תִּנָּתֵן הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל[29], וְהוֹשִׁיט הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶצְבָּעוֹ הַקְּטַנָּה בֵּינֵיהֶם וּשְׁרָפָן[30], דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, מַהוּ הַמַּעֲנֶה בָּזֶה (שֶׁהוֹשִׁיט כוּ' וּשְׁרָפָן) עַל טַעֲנָתָם כוּ'. וּמַקְדִּים וּמְבָאֵר, דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁבְּכָל נִבְרָא יֵשׁ אוֹרוֹת וְכֵלִים, וְכֵן בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, הַכְּלִי הוּא בְּחִינַת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד, שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה בְּמַעֲשֶׂה כוּ', וְהָאוֹר הוּא בְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת שֶׁהִיא הַהַשָּׂגָה שֶׁמִּמֶּנָּה מִתְפָּעֵל כוּ'. אַךְ כֵּיוָן שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה וְהַהִתְפַּעֲלוּת לְפִי עֶרֶךְ הַהַשָּׂגָה מַמָּשׁ, וּלְפִי מַה שֶׁהוּא מַשִּׂיג בְּעַמְקוּת הַשָּׂגָתוֹ הָיְתָה צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהִתְפַּעֲלוּת שֶׁלּוֹ בְּכִכְפְלֵי כִּפְלַיִם מִכְּמוֹ שֶׁהִיא, אֲזַי עֲבוֹדָתוֹ הִיא כְּחֵטְא וּפֶשַׁע בְּעֵינָיו, לְפִי מַה שֶּׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת כִּשְׁרוֹן הָעֲבוֹדָה עַל־פִּי הַשָּׂגַת הַמֹּחַ. וְעַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל שַׂר גָּדוֹל שֶׁהָעֶבֶד מַכִּיר בְּגָדְלוֹ וְעוֹבְדוֹ כוּ', שֶׁעֲבוֹדַת הָעֶבֶד בְּעֵינֵי הַשַּׂר הִיא כְּחֵטְא וּפֶשַׁע, כִּי יוֹדֵעַ הָעֶבֶד בִּגְדוּלָתוֹ הַרְבֵּה יוֹתֵר מִכְּפִי הָעֲבוֹדָה שֶׁעוֹבְדוֹ כוּ' (וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁגַּם בְּעֵינֵי הָעֶבֶד נֶחְשֶׁבֶת עֲבוֹדָתוֹ שכן זו הדרך שבה האור האלוקי יורד ונמשך מלמעלה למטה, אורות המלובשים בכלים, ולכן גם בכל נברא יש אורות וכלים, וְכֵן בַּעֲבוֹדַת הָ' הרוחנית של הָאָדָם, הַכְּלִי הוּא בְּחִינַת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד, שלוש המידות האחרונות בשבעת המידות, שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה בְּמַעֲשֶׂה כוּ' וכפי שנאמר בתיקוני זוהר ('פתח אליהו') שלמידות אלו יש קשר החלק התחתון של המידות, והרי כוח המעשה הוא עניין חיצוני ונחות לעומת כוחות השכל והרגש, וְהָאוֹר הוּא בְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת החלק העליון והנעלה של 'ציור' ודמות האדם שֶׁהִיא הַהַשָּׂגָה השכלית שֶׁמִּמֶּנָּה מִתְפָּעֵל ומתרגש כוּ'. אַךְ כֵּיוָן שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לא ייתכן שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה הרוחנית וְהַהִתְפַּעֲלוּת הרגש של האדם לְפִי עֶרֶךְ באותה מידה של הַהַשָּׂגָה מַמָּשׁ, וּלְפִי מַה שֶׁהוּא מַשִּׂיג בְּעַמְקוּת הַשָּׂגָתוֹ אילו ההתפעלות וההתרגשות היתה בדיוק בהתאם לעומק ההבנה וההשגה, אזי הָיְתָה צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהִתְפַּעֲלוּת שֶׁלּוֹ בְּכִכְפְלֵי כִּפְלַיִם מִכְּמוֹ שֶׁהִיא כעת כאשר איננה בהתאם לעומק ההשגה אלא בהתאם לחלקים החיצוניים של ההשגה השכלית, אֲזַי עֲבוֹדָתוֹ הִיא כְּחֵטְא וּפֶשַׁע בְּעֵינָיו בעיני האדם עצמו, לְפִי מַה שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת כִּשְׁרוֹן היכולת והרמה של הָעֲבוֹדָה עַל־פִּי בהתאם לרמה של הַשָּׂגַת הַמֹּחַ. וְעַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל שַׂר גָּדוֹל שֶׁהָעֶבֶד מַכִּיר של השר הגדול בְּגָדְלוֹ של השר וְעוֹבְדוֹ כוּ', שֶׁעֲבוֹדַת הָעֶבֶד בְּעֵינֵי הַשַּׂר הִיא כְּחֵטְא וּפֶשַׁע, כִּי יוֹדֵעַ הָעֶבֶד בִּגְדוּלָתוֹ של השר הַרְבֵּה יוֹתֵר מִכְּפִי הָעֲבוֹדָה שֶׁעוֹבְדוֹ כוּ' והשר מצפה שהעבד יעבוד אותו בהתאם להכרה של העבד בגדולתו ולא פחות מזה (וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁגַּם בְּעֵינֵי הָעֶבֶד עצמו נֶחְשֶׁבֶת עֲבוֹדָתוֹ

---

26) ראה שו"ת הרשב"א ח"א סתי"ח. הובא בספר החקירה להצ"צ לד, ב ואילך. 27) חסר קצת (המו"ל). 28) תהלים ח, ה. 29) ראה שבת פח, ב. 30) ראה סנהדרין לח, ב.

ביאור בדרך אפשר

את השר **כְּחֵטְא וּפְשַׁע לְגַבֵּי יְדִיעָתוֹ** וההכרה שלו **בִּגְדוּלַת הַשַּׁר**). **וְלָכֵן, הִנֵּה כָּל** נברא העובד את ה׳ **הַיּוֹתֵר גָּבוֹהַּ** ונעלה **בִּבְחִינַת אוֹר הַהַשָּׁגָה** הרי ככל שהשגתו גדולה יותר, **יִהְיֶה בְּיוֹתֵר עָנָו, שֶׁמַּכִּיר שִׁפְלוּת עֲבוֹדָתוֹ** יחסית להשגתו הגדולה **כו׳** (וכמבואר לעיל, הפער הזה בין ההשגה והעבודה הוא הכרחי כי ההתפעלות מההשגה איננה מהעומק של ההשגה), **וּכְמוֹ הַמַּלְאָכִים, שֶׁמִּצַּד הָאוֹרוֹת שֶׁלָּהֶם** שהם נעלים מאד **לֹא תִּכְשַׁר עֲבוֹדָתָם בְּעֵינֵיהֶם** כי העבודה היא לא כפי שנדרש מצד מעלת האורות, **הֲרֵי הֵם** המלאכים **עֲנָוִים יוֹתֵר מֵהָאֲנָשִׁים כו׳. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ׳סִפְרֵי׳ עַל הַפָּסוּק**[31] **וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד, "יָכוֹל מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת,** בתמיהה, כלומר, האמנם הכוונה שמשה רבנו היה עניו יותר ממלאכי השרת **תַּלְמוּד־לוֹמַר** המשך הפסוק אומר **מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה,** ומלמד שמשה רבנו היה עניו **מִכֹּל הָאָדָם וְלֹא** עניו יותר **מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת". וְזֶהוּ** הפירוש הפנימי במאמר חכמינו ז״ל שכאשר המלאכים טענו לא לתת את התורה לבני ישראל, **שֶׁהוֹשִׁיט הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶצְבָּעוֹ כו׳, שֶׁגִּלָּה בָּאוֹרוֹת שֶׁלָּהֶם** גילוי של אור אלוקי נעלה **יוֹתֵר מִכְּפִי הַצִּמְצוּם** אור **שֶׁל הָאוֹרוֹת בַּכֵּלִים,** שלמעלה מהתלבשות בכלים, **וְזֶהוּ "אֶצְבָּעוֹ הַקְּטַנָּה"** של הקדוש־ברוך־הוא, **שֶׁהִיא מִדַּת הַמַּלְכוּת, כֹּחַ הַפּוֹעֵל** הבורא, המתלבש **בַּנִּפְעָל** בנברא, **שֶׁיַּסְתִּיר וְיַצְמִצֵם אֶת הָאוֹר, וְהוּא** הקדוש־ברוך־הוא **הוֹשִׁיט וְגִלָּה** ״אֶצְבַּע זוֹ״ את מידת המלכות **יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה בִּתְחִלָּה,** בעת שהמלאכים נבראו, **"וּשְׁרָפָן", פֵּרוּשׁ: שֶׁנִּתְבַּטְּלוּ** המלאכים

ביאור בדרך אפשר

1 עֲבוֹדָתוֹ כְּחֵטְא וּפְשַׁע לְגַבֵּי יְדִיעָתוֹ בִּגְדוּלַת
2 הַשַּׁר). וְלָכֵן, הִנֵּה כָּל הַיּוֹתֵר גָּבוֹהַּ בִּבְחִינַת אוֹר
3 הַהַשָּׁגָה, יִהְיֶה בְּיוֹתֵר עָנָו, שֶׁמַּכִּיר שִׁפְלוּת
4 עֲבוֹדָתוֹ כו׳, וּכְמוֹ הַמַּלְאָכִים, שֶׁמִּצַּד הָאוֹרוֹת
5 שֶׁלָּהֶם לֹא תִּכְשַׁר עֲבוֹדָתָם בְּעֵינֵיהֶם, הֲרֵי הֵם
6 עֲנָוִים יוֹתֵר מֵהָאֲנָשִׁים כו׳. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב
7 בְּ׳סִפְרֵי׳ עַל הַפָּסוּק[31] וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד,
8 "יָכוֹל מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, תַּלְמוּד־לוֹמַר מִכֹּל הָאָדָם
9 אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, מִכֹּל הָאָדָם וְלֹא מִמַּלְאֲכֵי
10 הַשָּׁרֵת". וְזֶהוּ שֶׁהוֹשִׁיט הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא
11 אֶצְבָּעוֹ כו׳, שֶׁגִּלָּה בָּאוֹרוֹת שֶׁלָּהֶם יוֹתֵר מִכְּפִי
12 הַצִּמְצוּם שֶׁל הָאוֹרוֹת בַּכֵּלִים, וְזֶהוּ "אֶצְבָּעוֹ
13 הַקְּטַנָּה", שֶׁהִיא מִדַּת הַמַּלְכוּת, כֹּחַ הַפּוֹעֵל
14 בַּנִּפְעָל, שֶׁיַּסְתִּיר וְיַצְמִצֵם אֶת הָאוֹר, וְהוּא הוֹשִׁיט
15 וְגִלָּה ׳אֶצְבַּע זוֹ׳ יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיָה בִּתְחִלָּה,
16 "וּשְׁרָפָן", פֵּרוּשׁ: שֶׁנִּתְבַּטְּלוּ מִכֵּלֵיהֶם, לְפִי
17 שֶׁגְּדְלָה הַהַשָּׁגָה שֶׁלָּהֶם בְּאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־
18 הוּא עַד שֶׁכְּלֵיהֶם הַמַּגְבִּילִים אֶת הָאוֹר לֹא הָיוּ
19 יְכוֹלִים לִסְבּוֹל, וְנִתְבַּטְּלוּ מִמְּצִיאוּתָם, וּבְזֹאת
20 הֶרְאָה לָהֶם הַתְּשׁוּבָה עַל טַעֲנָתָם "מָה אֱנוֹשׁ כִּי
21 תִזְכְּרֶנּוּ", שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם אֵינָם כְּפִי הַהַשָּׁגָה כו׳,
22 שֶׁזֶּהוּ מִצַּד הַגְּבָלַת הַכֵּלִי שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁיַּשִּׂיג
23 מַדְרֵגַת הָאוֹר, וַהֲרֵי גַּם בָּכֶם יֵשׁ כְּלִי לָאוֹרוֹת
24 שֶׁלָּכֶם כו׳[4]. וְהַיְנוּ, שֶׁהָעִנְיָן דְּ"הוֹשִׁיט כו׳
25 וּשְׁרָפָן" אֵינוֹ עוֹנֶשׁ חַס־וְשָׁלוֹם, אֶלָּא שֶׁנִּתְגַּלָּה
26 לָהֶם גִּלּוּי אוֹר נַעֲלֶה יוֹתֵר, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשׂוּ
27 מְצִיאוּת עֶלְיוֹנָה יוֹתֵר. וּבָזֶה הֵשִׁיב הַקָּדוֹשׁ־
28 בָּרוּךְ־הוּא עַל טַעֲנַת הַמַּלְאָכִים "מָה אֱנוֹשׁ כִּי
29 תִזְכְּרֶנּוּ", שֶׁהַחִסָּרוֹן שֶׁל הָאָדָם הוּא רַק מִצַּד
30 קַטְנוּת וְהַגְבָּלַת הַכֵּלִים, שֶׁבְּחִינַת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד
31 אֵינָהּ לְפִי עֶרְךְ בְּחִינַת חָכְמָה־בִינָה־דַעַת, אַךְ
32 כְּשֶׁיּוּמְשַׁךְ גִּלּוּי אוֹר נַעֲלֶה יוֹתֵר, אֲזַי תִּתְבַּטֵּל

ביאור בדרך אפשר

44 ויצאו **מִכְּלֵיהֶם** וגדרי המציאות שלהם, **לְפִי שֶׁגְּדְלָה הַהַשָּׁגָה**
45 **שֶׁלָּהֶם בְּאוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** כתוצאה מכך ש׳כוח הפועל
46 בנפעל׳ שבהם התגלה במידה רבה **עַד שֶׁכְּלֵיהֶם הַמַּגְבִּילִים אֶת**
47 **הָאוֹר לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לִסְבּוֹל** ולהכיל את האור הגדול, **וְנִתְבַּטְּלוּ**
48 המלאכים **מִמְּצִיאוּתָם, וּבְזֹאת הֶרְאָה לָהֶם** הקדוש־ברוך־הוא
49 **הַתְּשׁוּבָה עַל טַעֲנָתָם** לא לתת
50 את התורה לבני ישראל בנימוק של
51 **"מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ",**
52 והמלאכים טענו **שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם** של
53 בני ישראל (׳אנוש׳) **אֵינָם כְּפִי**
54 **הַהַשָּׁגָה כו׳** אלא פחות מההשגה,
55 **שֶׁזֶּהוּ מִצַּד הַגְּבָלַת הַכֵּלִי**
56 **שֶׁאִי־אֶפְשָׁר** לא יתכן **שֶׁיַּשִּׂיג**
57 הכלי שענינו מדידה והגבלה את
58 **מַדְרֵגַת הָאוֹר** כפי שהיא באמת,
59 בעומק ובפנימיות שלה, **וַהֲרֵי גַּם**
60 **בָּכֶם** המלאכים **יֵשׁ כְּלִי לָאוֹרוֹת**
61 **שֶׁלָּכֶם כו׳**[4] ואם כן הנימוק של
62 המלאכים לטענתם לא לתת את התורה
63 לבני ישראל הוא גם נימוק שלא לתת
64 את התורה למלאכים עצמם. **וְהַיְנוּ,**
65 **שֶׁהָעִנְיָן דְּ"הוֹשִׁיט כו׳**
66 **וּשְׁרָפָן" אֵינוֹ עוֹנֶשׁ** שהקדוש־
67 ברוך־הוא העניש את המלאכים **חַס־**
68 **וְשָׁלוֹם, אֶלָּא שֶׁנִּתְגַּלָּה לָהֶם**
69 **גִּלּוּי אוֹר נַעֲלֶה יוֹתֵר, וְעַל־**
70 **יְדֵי־זֶה נַעֲשׂוּ מְצִיאוּת עֶלְיוֹנָה**
71 **יוֹתֵר. וּבָזֶה** בכך שהקדוש־ברוך־
72 הוא האיר על המלאכים אור נעלה
73 והעלה אותם למצב נעלה יותר מכפי
74 שהיו קודם לכן **הֵשִׁיב הַקָּדוֹשׁ־**
75 **בָּרוּךְ־הוּא עַל טַעֲנַת**
76 **הַמַּלְאָכִים "מָה אֱנוֹשׁ כִּי**
77 **תִזְכְּרֶנּוּ", שֶׁהַחִסָּרוֹן שֶׁל**
78 **הָאָדָם** כעת **הוּא רַק מִצַּד**
79 **קַטְנוּת וְהַגְבָּלַת הַכֵּלִים,**
80 **שֶׁבְּחִינַת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד** החלק
81 התחתון של המידות, השייך לכוח
82 המעשה **אֵינָהּ לְפִי עֶרְךְ בְּחִינַת**
83 **חָכְמָה־בִינָה־דַעַת,** המוחין, שהם
84 החלק הנעלה של כוחות הנפש, **אַךְ**
85 **כְּשֶׁיּוּמְשַׁךְ** אל האדם **גִּלּוּי אוֹר**
86

31) בהעלותך יב, ג.

ביאור בדרך אפשר

נַעֲלֶה יוֹתֵר מהאור שמושפע לו עכשיו ומלובש בכלים שלו, **אֲזַי תִּתְבַּטֵּל הַגְּבָלַת הַכֵּלִים** והאדם יתעלה למצב שבו הוא כן ראוי לקבל את התורה, **כְּפִי שֶׁהָיָה אֶצְלָם** אצל המלאכים **כַּאֲשֶׁר הוֹשִׁיט הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶצְבָּעוֹ הַקְּטַנָּה בֵּינֵיהֶם** והעלה אותם למצב יותר נעלה, כמבואר לעיל.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם על־פי חסידות על כך **שֶׁהַתּוֹרָה מְסַפֶּרֶת אוֹדוֹת טַעֲנַת הַמַּלְאָכִים כו'** וההתנגדות שלהם לנתינת התורה לבני ישראל, סיפור שאינו בשבחם של המלאכים, **דִּלְכְאוֹרָה, חֲרֵי "אֲפִילוּ בִּגְנוּת בְּהֵמָה טְמֵאָה לֹא דִּבֵּר הַכָּתוּב"**[32], כמאמר חכמינו ז"ל שלכן נאמר בתורה על בעלי החיים שנכנסו לתיבת נוח "מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהרה" ולא נאמר בקיצור "ומן הבהמה הטמאה" **וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לַמַּלְאָכִים, וּבִכְפָרָט לְאַחֲרֵי שֶׁנּוּצְחוּ כו'** כי טענתם שלא לתת את התורה לבני ישראל לא התקבלה, **וְאִם כֵּן, מַהוּ הַצּוֹרֶךְ לְסַפֵּר מַה שֶּׁבִּתְחִלָּה טָעֲנוּ כו'?**

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁכְּלָלוּת הַסִּפּוּר אוֹדוֹת טַעֲנַת הַמַּלְאָכִים וּתְשׁוּבַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ כו', שעל־פי חסידות טענתם היתה שעבודת האדם היא לא לפי ערך האורות שבו, ומענה הקדוש־ברוך־הוא היה שהאיר בהם אור נעלה מערך הכלים שלהם ובכך ענה להם שמצבו של האדם כעת הוא אמנם כדבריהם אך אם יהיה עליו גילוי אור נעלה יותר הוא יתעלה, **יֵשׁ בּוֹ הוֹרָאָה בִּכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה לְאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה (שֶׁהָיָה** מתן תורה בפועל **לְאַחֲרֵי הַשַּׁקְלָא־וְטַרְיָא** הדיון של הקדוש־ברוך־הוא **עִם הַמַּלְאָכִים), שֶׁלְּפָעָמִים יְכוֹלִים וּצְרִיכִים לְהַתְחִיל** את

ביאור בדרך אפשר

עבודת ה' **מִגְּלוּי אוֹר** נעלה ביותר **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַגְּבָלַת הַכֵּלִים (וּכְמוֹ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּמַתַּן־תּוֹרָה,** שהיה גילוי נעלה מאד, למעלה מהכלים של העולם **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[33] **וַיֵּרֶד הֲוָיָ' עַל הַר סִינַי וְגוֹ', שֶׁאַף שֶׁהַתּוֹרָה הִיא לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של האור האלוקי היורד למטה במדידה והגבלה **כו', מִכָּל־מָקוֹם יָרְדָה** התורה **לְמַטָּה וְנִתְלַבְּשָׁה בְּגַשְׁמִיּוּת כו'), וְעַל־יְדֵי גִּלּוּי הָאוֹר גּוּפָא** עצמו, כתוצאה מההתגלות עצמה **נַעֲשֶׂה זִכּוּךְ** ועידון **הַכְּלִי, שֶׁמִּתְבַּטֶּלֶת הַגְּבָלָתוֹ** הנוכחית, **וְנַעֲשֶׂה כְּלִי** ראוי **לְגִלּוּי אוֹר נַעֲלֶה יוֹתֵר כו'**[34] מכפי שהיה לפני ההתגלות והזיכוך.

וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַחֲלוֹם כְּפִי שֶׁהוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל גִּלּוּי אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים, כמבואר לעיל, שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ לְמַעְלָה מֵהַכֵּלִים שֶׁלּוֹ של האדם החולם, בכל זאת **חֲרֵי זֶה נִמְשָׁךְ בִּפְנִימִיּוּתוֹ. וְהֵינוּ, שֶׁנּוֹסָף לְכָךְ שֶׁעִנְיַן הַחֲלוֹם הוּא כְּמוֹ גַּם שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וּמִצַּד 'נִמְנַע הַנִּמְנָעוֹת'** כי הקדוש־ברוך־הוא כל יכול ואינו מוגבל בשום הגבלה, **יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁיָּאִיר בּוֹ** באדם **הָאוֹר גַּם כַּאֲשֶׁר מִצַּד הַכֵּלִים שֶׁלּוֹ אֵינוֹ רָאוּי לָזֶה, אֶלָּא עוֹד זֹאת,** יש כאן חידוש נוסף **שֶׁגִּלּוּי הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים פּוֹעֵל זִכּוּךְ הַכְּלִי** המוגבל עצמו **כו', כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.**

ה) וְהָעִנְיָן בָּזֶה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, דְּהִנֵּה מְבֹאָר בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת גו' הֵיינוּ כְּחֹלְמִים" שֶׁבְּ'תּוֹרָה אוֹר' פָּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב[35]**, בְּעִנְיַן הַחֲלוֹם**

1 הַגְּבָלַת הַכֵּלִים, כְּפִי שֶׁהָיָה אֶצְלָם כַּאֲשֶׁר הוֹשִׁיט
2 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶצְבָּעוֹ הַקְּטַנָּה בֵּינֵיהֶם.
3 **וְעַל־פִּי־זֶה** יֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם שֶׁהַתּוֹרָה מְסַפֶּרֶת
4 אוֹדוֹת טַעֲנַת הַמַּלְאָכִים כו',
5 דִּלְכְאוֹרָה, חֲרֵי "אֲפִילוּ בִּגְנוּת בְּהֵמָה טְמֵאָה לֹא
6 דִּבֵּר הַכָּתוּב"[32], וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ
7 לַמַּלְאָכִים, וּבִכְפָרָט לְאַחֲרֵי שֶׁנּוּצְחוּ כו', וְאִם כֵּן,
8 מַהוּ הַצּוֹרֶךְ לְסַפֵּר מַה שֶּׁבִּתְחִלָּה טָעֲנוּ כו'. אַךְ
9 הָעִנְיָן הוּא, שֶׁכְּלָלוּת הַסִּפּוּר אוֹדוֹת טַעֲנַת
10 הַמַּלְאָכִים וּתְשׁוּבַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל־יְדֵי־
11 זֶה שֶׁהוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ כו', יֵשׁ בּוֹ הוֹרָאָה בִּכְלָלוּת
12 הָעֲבוֹדָה לְאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה (שֶׁהָיָה לְאַחֲרֵי
13 הַשַּׁקְלָא־וְטַרְיָא עִם הַמַּלְאָכִים), שֶׁלְּפָעָמִים
14 יְכוֹלִים וּצְרִיכִים לְהַתְחִיל מִגִּלּוּי אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה
15 מֵהַגְּבָלַת הַכֵּלִים (וּכְמוֹ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּמַתַּן־
16 תּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[33] וַיֵּרֶד הֲוָיָ' עַל הַר סִינַי וְגוֹ',
17 שֶׁאַף שֶׁהַתּוֹרָה הִיא לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כו',
18 מִכָּל־מָקוֹם יָרְדָה לְמַטָּה וְנִתְלַבְּשָׁה בְּגַשְׁמִיּוּת
19 כו'), וְעַל־יְדֵי גִּלּוּי הָאוֹר גּוּפָא נַעֲשֶׂה זִכּוּךְ הַכְּלִי,
20 שֶׁמִּתְבַּטֶּלֶת הַגְּבָלָתוֹ, וְנַעֲשֶׂה כְּלִי לְגִלּוּי אוֹר
21 נַעֲלֶה יוֹתֵר כו'[34].
22 **וּמִזֶּה** מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַחֲלוֹם כְּפִי שֶׁהוּא
23 בְּאוֹפֶן שֶׁל גִּלּוּי אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים,
24 שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ לְמַעְלָה מֵהַכֵּלִים שֶׁלּוֹ, חֲרֵי זֶה נִמְשָׁךְ
25 בִּפְנִימִיּוּתוֹ. וְהֵינוּ, שֶׁנּוֹסָף לְכָךְ שֶׁעִנְיַן הַחֲלוֹם
26 הוּא כְּמוֹ גַּם שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וּמִצַּד 'נִמְנַע
27 הַנִּמְנָעוֹת' יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁיָּאִיר בּוֹ הָאוֹר גַּם כַּאֲשֶׁר
28 מִצַּד הַכֵּלִים שֶׁלּוֹ אֵינוֹ רָאוּי לָזֶה, אֶלָּא עוֹד זֹאת,
29 שֶׁגִּלּוּי הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים פּוֹעֵל זִכּוּךְ הַכְּלִי
30 כו', כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.
31 ה) **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, דְּהִנֵּה מְבֹאָר בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל "שִׁיר הַמַּעֲלוֹת
32 גו' הֵיינוּ כְּחֹלְמִים" שֶׁבְּ'תּוֹרָה אוֹר' פָּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב[35], בְּעִנְיַן הַחֲלוֹם

32) בבא בתרא קכג, א. 33) יתרו יט, כ. 34) ראה גם ד"ה והוא עומד עליהם תרס"ג (סה"מ תרס"ג ח"א ע' נז). תשי"ג ס"ח (סה"מ תשי"ג ע' לו ואילך). לקו"ש ח"י ע' 52 הערה 28. 35) שבהערה 2.

ביאור בדרך אפשר

הַחֲלוֹם שֶׁמְּחַבֵּר שְׁנֵי הֲפָכִים שבמציאות לא יכולים להיות ביחד, **שֶׁכֵּן הוּא בִּזְמַן הַגָּלוּת, שֶׁנִּיצוֹץ אֱלֹקוּת שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם הוּא** לא במצבו המקורי אלא נמצא ״בגלות״, היינו **בִּבְחִינַת שֵׁנָה וְהִסְתַּלְּקוּת הַמּוֹחִין, וְלָכֵן יָכוֹל** האדם בעבודת ה׳ שלו **לְהַרְכִּיב שְׁנֵי דְּבָרִים הָפְכִּיִּים, דַּהֲגַם שֶׁבַּתְּפִלָּה מְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה** לאלוקות **כו׳, אַף־עַל־פִּי־כֵן אַחַר הַתְּפִלָּה חוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת הָאַהֲבָה** לאלוקות, **וּמִתְהַפֵּךְ** האדם **לֶאֱהוֹב אֶת גּוּפוֹ כו׳** ושני הדברים הללו שהם סותרים זה לזה והפכיים קיימים באדם ביחד, כמו אדם הרואה בחלום שני דברים שבמציאות הם סותרים זה לזה והפכיים. **אָמְנָם, גַּם אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֱלֶה,** למרות שזה אכן המצב בזמן הגלות, בכל זאת **לֹא יִפּוֹל לֵב הָאָדָם עָלָיו לוֹמַר שֶׁכָּל הַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁבַּתְּפִלָּה** לאהבת ה׳ **אֵינָהּ אֲמִתִּית רַק כְּדִמְיוֹן הַחֲלוֹם כו׳** שאינו מציאות אמיתית, **כִּי בֶּאֱמֶת הִנֵּה בְּחִינַת חֲלוֹם זֶה** והמצב של שילוב הפכים סותרים ביחד, **שָׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה וִיסוֹדָתוֹ בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ עֶלְיוֹן,** בדרגה גבוהה באלוקות (הנקראת כאן במליצה ״בהררי קודש עליון״, על משקל לשון הכתוב בתהלים (לבני קורח, מזמור שיר יסודתו בהררי קודש״) **מִבְּחִינַת הָעִיגּוּלִים,** כמבואר בתורת הסוד שהאור האלוקי המוגבל היורד מדרגה לדרגה ומתלבש בפנימיות נקרא ״ישר״ ואילו האור ה״מקיף״ הלא מוגבל נקרא ״עיגולים״ והוא כמו ״עיגול״ שאין לו התחלה וסוף, מעלה ומטה **שֶׁאֵין שָׁם הִתְחַלְּקוּת כְּלָל, וְשָׁם כָּל הַדְּבָרִים הַמִּתְפָּרְדִים** לאחר שהם יורדים **לְמַטָּה מְחוּבָּרִים וּכְלוּלִים יַחַד** כאילו אין ביניהם הבדלי דרגות, **וּלְעָתִיד־לָבֹא (״בְּשׁוּב הֲוָיָ׳ אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן״,** כלשון הפסוק, לפני המילים ״היינו כחולמים״) **אֲזַי יִתְגַּלֶּה מַדְרֵגָה וּבְחִינָה זוֹ שֶׁל הַחֲלוֹם**

1 שֶׁמְּחַבֵּר שְׁנֵי הֲפָכִים, שֶׁכֵּן הוּא בִּזְמַן הַגָּלוּת,
2 שֶׁנִּיצוֹץ אֱלֹקוּת שֶׁבְּנֶפֶשׁ הָאָדָם הוּא בִּבְחִינַת
3 שֵׁנָה וְהִסְתַּלְּקוּת הַמּוֹחִין, וְלָכֵן יָכוֹל לְהַרְכִּיב שְׁנֵי
4 דְּבָרִים הָפְכִּיִּים, דַּהֲגַם שֶׁבַּתְּפִלָּה מְעוֹרֵר אֶת
5 הָאַהֲבָה כו׳, אַף־עַל־פִּי־כֵן אַחַר הַתְּפִלָּה חוֹלֶפֶת
6 וְעוֹבֶרֶת הָאַהֲבָה, וּמִתְהַפֵּךְ לֶאֱהוֹב אֶת גּוּפוֹ כו׳.
7 אָמְנָם, גַּם אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה, לֹא
8 יִפּוֹל לֵב הָאָדָם עָלָיו לוֹמַר שֶׁכָּל הַהִתְעוֹרְרוּת
9 שֶׁבַּתְּפִלָּה אֵינָהּ אֲמִתִּית רַק כְּדִמְיוֹן הַחֲלוֹם כו׳,
10 כִּי בֶּאֱמֶת הִנֵּה בְּחִינַת חֲלוֹם זֶה שָׁרְשׁוֹ לְמַעְלָה
11 וִיסוֹדָתוֹ בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ עֶלְיוֹן, מִבְּחִינַת הָעִיגּוּלִים,
12 שֶׁאֵין שָׁם הִתְחַלְּקוּת כְּלָל, וְשָׁם כָּל הַדְּבָרִים
13 הַמִּתְפָּרְדִים לְמַטָּה מְחוּבָּרִים וּכְלוּלִים יַחַד,
14 וּלְעָתִיד־לָבֹא (״בְּשׁוּב הֲוָיָ׳ אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן״) אֲזַי
15 יִתְגַּלֶּה מַדְרֵגָה וּבְחִינָה זוֹ שֶׁל הַחֲלוֹם כו׳.
16 וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, מַהִי הַנֶּחָמָה שֶׁבַּדָּבָר, בָּה
17 בְּשָׁעָה שֶׁבְּמֶשֶׁךְ זְמַן הָעֲבוֹדָה הֲרֵי הוּא בְּמַעֲמָד
18 וּמַצָּב שֶׁל תַּרְדֵּמָה עֲמוּקָה, מִבְּלִי לֵידַע וואָס טוּט
19 זִיךְ מִיט אִים, לִהְיוֹתוֹ רֶגַע אֶחָד בְּאוֹפֶן כָּזֶה וְרֶגַע
20 אֶחָד בְּאוֹפֶן הָפְכִּי. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר
21 לְעֵיל שֶׁעִנְיָן הַחֲלוֹם הוּא כְּמוֹ נֵס שֶׁלְּמַעְלָה
22 מֵהַטֶּבַע, שֶׁמֵּאִיר בּוֹ גִּלּוּי אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים
23 שֶׁלּוֹ, שֶׁזֶּהוּ גַּם שֶׁיֵּשׁ בַּחֲלוֹם עִנְיָנִים אֲמִתִּיִּים
24 וּשְׁקָרִים, הֵינוּ שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר מִצַּד הַגְּבָלַת הַכֵּלִים
25 הֲרֵי הוּא בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עִנְיָנֵי שְׁקָרִים,
26 הִנֵּה בְּיַחַד עִם זֶה יֵשׁ בּוֹ גַּם עִנְיָנִים אֲמִתִּיִּים כו׳.
27 וְעוֹד זֹאת, שֶׁכַּאֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ גִּלּוּי הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה
28 מֵהַכֵּלִי, הִנֵּה סוֹף־כָּל־סוֹף הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל גַּם זִכּוּךְ
29 הַכֵּלִי, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל בְּעִנְיָן ״הוֹשִׁיט הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־
30 הוּא כו׳ וּשְׁרָקָן״, שֶׁמִּתְבַּטֶּלֶת הַגְּבָלַת הַכֵּלִי כו׳.
31 ו) **וּמִזֶּה** מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַנִּסִּים שֶׁיֵּשְׁנָם
32 גַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת (שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר ״הָיִינוּ כְּחֹלְמִים״), לֹא רַק נִסִּים
33 שֶׁהֵם בְּהֶעְלֵם (שֶׁבֶּאֱמֶת הֲרֵי הֵם בְּמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר[36], וַעֲלֵיהֶם

ביאור בדרך אפשר

45 כו׳. וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, מַהִי הַנֶּחָמָה שֶׁבַּדָּבָר שלעתיד לבוא
46 תתגלה בחינת החלום, בָּה בְּשָׁעָה שֶׁבְּמֶשֶׁךְ זְמַן הָעֲבוֹדָה הֲרֵי הוּא
47 בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל תַּרְדֵּמָה עֲמוּקָה, מִבְּלִי לֵידַע וואָס טוּט
48 זִיךְ מִיט אִים, מה נעשה אתו לִהְיוֹתוֹ רֶגַע אֶחָד בעת התפילה
49 בְּאוֹפֶן כָּזֶה בהתעוררות של אהבת
50 ה׳ וְרֶגַע אֶחָד בְּאוֹפֶן הָפְכִּי
51 בתאוות לענייני העולם?
52 אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר
53 לְעֵיל שֶׁעִנְיָן הַחֲלוֹם הוּא כְּמוֹ
54 נֵס שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע,
55 שֶׁמֵּאִיר בּוֹ באדם, בעת החלום
56 גִּלּוּי אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים
57 שֶׁלּוֹ, שֶׁזֶּהוּ גַּם שֶׁיֵּשׁ בַּחֲלוֹם
58 שילוב של עִנְיָנִים אֲמִתִּיִּים
59 וּשְׁקָרִים ביחד, הֵינוּ שֶׁגַּם
60 כַּאֲשֶׁר מִצַּד הַגְּבָלַת הַכֵּלִים
61 הֲרֵי הוּא בְּמַעֲמָד וּמַצָּב נחות
62 שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עִנְיָנֵי שְׁקָרִים, הִנֵּה
63 בְּיַחַד עִם זֶה יֵשׁ בּוֹ גַּם עִנְיָנִים
64 אֲמִתִּיִּים כו׳ וזו אכן נחמה.
65 וְעוֹד זֹאת, שֶׁכַּאֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ גִּלּוּי
66 הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִי, הִנֵּה
67 סוֹף־כָּל־סוֹף הֲרֵי זֶה פּוֹעֵל
68 גַּם זִכּוּךְ הַכֵּלִי, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל
69 בְּעִנְיַן ״הוֹשִׁיט הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־
70 הוּא כו׳ וּשְׁרָקָן״, שֶׁמִּתְבַּטֶּלֶת
71 הַגְּבָלַת הַכֵּלִי כו׳ וגם עניין זה
72 הוא כמובן נחמה ועידוד.
73 ו) וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ
74 לְעִנְיַן הַנִּסִּים שֶׁיֵּשְׁנָם גַּם
75 בִּזְמַן הַגָּלוּת (שֶׁעַל זֶה על זמן
76 הגלות נֶאֱמַר ״הָיִינוּ
77 כְּחֹלְמִים״, כמובא לעיל מהמאמר
78 ב׳תורה אור״), לֹא רַק נִסִּים
79 שֶׁהֵם בְּהֶעְלֵם מלובשים בטבע ולא
80 ניכר שהם ניסים (שֶׁבֶּאֱמֶת הֲרֵי
81 הֵם הניסים המלובשים בטבע
82 בְּמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר[36]
83 מהניסים הגלויים שאינם מלובשים
84 בטבע, וַעֲלֵיהֶם על הניסים

36) ראה אוה״ת לתהלים (יהל אור) ע׳ קנד ואילך. ד״ה כימי צאתך תשי״ב ותשל״ח (תו״מ סה״מ ניסן ע׳ קסב ואילך. שם

ביאור בדרך אפשר

המכוסים והנעלמים **נֶאֱמַר**[37] **"לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ"**, **שֶׁגְּדוּלָּתָן שֶׁל הַנִּפְלָאוֹת יָדוּעַ רַק לוֹ יִתְבָּרֵךְ לְבַדּוֹ**[38] ואינה גלוייה לכל), **אֶלָּא גַּם נִסִּים גְּלוּיִים, כְּמוֹ הַנֵּס דִּי"ט כִּסְלֵו**[39], חג הגאולה של אדמו"ר הזקן ממאסרו (בשנת תקנ"ט) **שֶׁגְּלוּי הָאוֹר שֶׁבְּעִנְיַן הַנֵּס** של י"ט כסלו בפרט **(נוֹסָף עַל כְּלָלוּת גִּלּוּי הָאוֹר שֶׁבְּהִתְגַּלּוּת תּוֹרַת הַחֲסִידוּת פּוֹעֵל זְכוּךְ וּבִטּוּל הַגְּבָלַת הַכְּלִי, עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁרוֹאֶה** האדם המתבונן בנס י"ט כסלו ומשמעותו **אֶת הַנֵּס (וְלֹא בְּאוֹפֶן שֶׁחוֹשֵׁב שֶׁזֶּהוּ גַּם שֶׁאֵירַע לִפְנֵי יוֹתֵר מִמֵּאָה וְשִׁשִּׁים שָׁנָה, אֶלָּא כְּמוֹ גַּם** ושייך לעבר, **אֶלָּא כְּמוֹ גַּם שֶׁאֵירַע עַכְשָׁו** שההתרגשות ממנו הרבה יותר גדולה), **וּמִתְפָּעֵל מֵהַפֶּלֶא שֶׁבּוֹ כוּ', כַּמְבֹאָר בַּמַּאֲמָר** כיצד ההתפעלות וההתרגשות היא יציאה מהגדרים והגבלת הכלים. **אָמְנָם, כָּל זֶה הוּא עֲדַיִן בְּחִינַת קַטְנוּת** כי ההתפעלות היא מהפלא והעדר ההבנה **שֶׁבְּגַדְלוּת** של הנס **(כַּמְבֹאָר שָׁם** ומבואר לעיל). **וּמִזֶּה בָּאִים אַחַר־כָּךְ לְגִלּוּי עֶלְיוֹן יוֹתֵר, בְּחִינַת גַּדְלוּת שֶׁבְּגַדְלוּת,** שההתפעלות היא מגודל הגילוי ובעקבות הכרה בגילוי והוא הגילוי העליון **שֶׁיִּתְגַּלֶּה לָעָתִיד־לָבֹא.**

ביאור בדרך אפשר

ז) **וִיהִי־רָצוֹן שֶׁמִּעִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת שֶׁבְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב, נָבֹא לְ"מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים"**[40] **(שֶׁזּוֹהִי הַפָּרָשָׁה שֶׁמַּתְחִילִים לִקְרוֹא בְּמִנְחַת שַׁבָּת** שגם בה מדובר על חלומות, כנזכר בתחילת המאמר), **שֶׁהוּא עִנְיַן "קֵץ הַיָּמִים"**[41] **וְ"קֵץ הַיָּמִין"**[42], כמבואר בקבלה וחסידות (ובאריכות במאמר על הכתוב 'ויהי מקץ' ב'ספר המאמרים תרל"ב' חלק א) שאחרית הימים נקראת בשני הביטויים הללו, "קץ הימים" ו"קץ הימין", המורים על עניינים שונים **וּמִיַּד לְאַחֲרֵי־זֶה** מיד לאחר פרשת מקץ באים **לְ"וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה"**[43], **שֶׁהוּא עִנְיַן הַגָּשַׁת יְהוּדָה לְיוֹסֵף** שכל אחד מהם עובד את ה' בדרכו המיוחדת לו **בְּאוֹפֶן דְּ"אֶחָד בְּאֶחָד יִגָּשׁוּ"**[44] ונפעל חיבור ואיחוד בין הדרכים השונות, **וְכַיָּדוּעַ**[45] בקבלה וחסידות **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן סְמִיכַת גְּאוּלָּה** שעניינו של יוסף **לִתְפִלָּה** עניינו של יהודה **שֶׁאֵין מַפְסִיקִים בֵּינֵיהֶם אֲפִילוּ בִּדְבָרִים שֶׁבִּקְדוּשָׁה, וְהַיְנוּ, שֶׁמֵּהַתְפִלָּה** עניינו של יהודה **בָּאִים תֵּכֶף וּמִיַּד לַגְּאוּלָּה** עניינו של יוסף, **עַל־יְדֵי "דָּוִד עַבְדִּי** משבט יהודה **נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם"**[46], ככתוב בהפטרת פרשת ויגש.

1 נֶאֱמַר[37] "לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ",
2 שֶׁגְּדוּלָּתָן שֶׁל הַנִּפְלָאוֹת יָדוּעַ רַק לוֹ יִתְבָּרֵךְ
3 לְבַדּוֹ[38]), אֶלָּא גַּם נִסִּים גְּלוּיִים, כְּמוֹ הַנֵּס דִּ־י"ט
4 כִּסְלֵו[39], שֶׁגְּלוּי הָאוֹר שֶׁבְּעִנְיַן הַנֵּס (נוֹסָף עַל
5 כְּלָלוּת גִּלּוּי הָאוֹר שֶׁבְּהִתְגַּלּוּת תּוֹרַת הַחֲסִידוּת)
6 פּוֹעֵל זְכוּךְ וּבִטּוּל הַגְּבָלַת הַכְּלִי, עַל־יְדֵי־זֶה
7 שֶׁרוֹאֶה אֶת הַנֵּס (וְלֹא בְּאוֹפֶן שֶׁחוֹשֵׁב שֶׁזֶּהוּ גַּם
8 שֶׁאֵירַע לִפְנֵי יוֹתֵר מִמֵּאָה וְשִׁשִּׁים שָׁנָה, אֶלָּא כְּמוֹ
9 גַּם שֶׁאֵירַע עַכְשָׁו), וּמִתְפָּעֵל מֵהַפֶּלֶא שֶׁבּוֹ כוּ',
10 כַּמְבֹאָר בַּמַּאֲמָר. אָמְנָם, כָּל זֶה הוּא עֲדַיִן בְּחִינַת
11 קַטְנוּת שֶׁבְּגַדְלוּת (כַּמְבֹאָר שָׁם). וּמִזֶּה בָּאִים
12 אַחַר־כָּךְ לְגִלּוּי עֶלְיוֹן יוֹתֵר, בְּחִינַת גַּדְלוּת
13 שֶׁבְּגַדְלוּת, שֶׁיִּתְגַּלֶּה לָעָתִיד־לָבֹא.
14 ז) **וִיהִי־רָצוֹן** שֶׁמִּעִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת שֶׁבְּפָרָשַׁת
15 וַיֵּשֶׁב, נָבֹא לְ"מִקֵּץ שְׁנָתַיִם
16 יָמִים"[40] (שֶׁזּוֹהִי הַפָּרָשָׁה שֶׁמַּתְחִילִים לִקְרוֹא
17 בְּמִנְחַת שַׁבָּת), שֶׁהוּא עִנְיַן "קֵץ הַיָּמִים"[41] וְ"קֵץ
18 הַיָּמִין"[42], וּמִיַּד לְאַחֲרֵי־זֶה לְ"וַיִּגַּשׁ אֵלָיו
19 יְהוּדָה"[43], שֶׁהוּא עִנְיַן הַגָּשַׁת יְהוּדָה לְיוֹסֵף
20 בְּאוֹפֶן דְּ"אֶחָד בְּאֶחָד יִגָּשׁוּ"[44], וְכַיָּדוּעַ[45] שֶׁזֶּהוּ
21 עִנְיַן סְמִיכַת גְּאוּלָּה לִתְפִלָּה שֶׁאֵין מַפְסִיקִים
22 בֵּינֵיהֶם אֲפִילוּ בִּדְבָרִים שֶׁבִּקְדוּשָׁה, וְהַיְנוּ, שֶׁמֵּהַתְפִלָּה בָּאִים תֵּכֶף וּמִיַּד
23 לַגְּאוּלָּה, עַל־יְדֵי "דָּוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם"[46].

ז) 1 וִיהִי־רָצוֹן שֶׁמִּעִנְיַן הַחֲלוֹמוֹת שֶׁבְּפָרָשַׁת
2 וַיֵּשֶׁב, נָבֹא לְ"מִקֵּץ שְׁנָתַיִם
3 יָמִים"[40] (שֶׁזּוֹהִי הַפָּרָשָׁה שֶׁמַּתְחִילִים לִקְרוֹא
4 בְּמִנְחַת שַׁבָּת), שֶׁהוּא עִנְיַן "קֵץ הַיָּמִים"[41] וְ"קֵץ
5 הַיָּמִין"[42], וּמִיַּד לְאַחֲרֵי־זֶה לְ"וַיִּגַּשׁ אֵלָיו
6 יְהוּדָה"[43], שֶׁהוּא עִנְיַן הַגָּשַׁת יְהוּדָה לְיוֹסֵף
7 בְּאוֹפֶן דְּ"אֶחָד בְּאֶחָד יִגָּשׁוּ"[44], וְכַיָּדוּעַ[45] שֶׁזֶּהוּ
8 עִנְיַן סְמִיכַת גְּאוּלָּה לִתְפִלָּה שֶׁאֵין מַפְסִיקִים
9 בֵּינֵיהֶם אֲפִילוּ בִּדְבָרִים שֶׁבִּקְדוּשָׁה, וְהַיְנוּ, שֶׁמֵּהַתְפִלָּה בָּאִים תֵּכֶף וּמִיַּד
10 לַגְּאוּלָּה, עַל־יְדֵי "דָּוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם"[46].

ע' קצז ואילך). 37) תהלים קלו, ד. 38) ראה נדה לא, א. 39) ראה אג"ק אדמו"ר הזקן ח"א ע' צח. 40) ר"פ מקץ. 41) ראה אוה"ת ר"פ מקץ. 42) לשון הכתוב - דניאל יב, יג. וראה אוה"ת שם. 43) ר"פ ויגש. 44) איוב מא, ח. וראה תו"א ויגש מד, ב. 45) ראה זח"א רה, ב. ד"ה ענין הגשת יהודה ליוסף בסה"מ תרכ"ט ע' טז. ע' כז. 46) יחזקאל לז, כה. וראה תו"א שם סע"א ואילך.

המשך ביאור למס' בבא מציעא ליום רביעי עמ' א

1 **רַבָּה בַּר אֲבוּהּ אִיפְּכָא קָתָנֵי** – שנה את הברייתא להיפך, שרבי
2 מאיר אומר בשומר שכר ורבי יהודה אומר בשומר חנם.
3 מקשה הגמרא: **אִי הָכִי**, וכי **אַרְבָּעָה** שומרים יש, הלא **שְׁלֹשָׁה נִינְהוּ**,
4 שהרי שוכר דינו כשומר חנם או כשומר שכר. מתרצת הגמרא:
5 **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין** נאמרו בתורה, **וְדִינֵיהֶם**
6 **שְׁלֹשָׁה** – ולהם שלשה דינים, ושוכר בכלל אחד מהם.
7 **הַהוּא רַעְיָא דַּהֲוָה קָא רָעֵי חֵיוָתָא אַגּוּדָא דְּנַהַר פֻּפָּא** – היה רועה
8 שרעה בהמות בשכר על שפת נהר פפא. **שָׁרֵיג חֲדָא מִינַיְיהוּ וְנָפְלַתְּ**
9 **לְמַיָּא** – החליקה אחת מהן ונפלה למים ומתה. **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּה**
10 לדין, **וּפַטְרֵיהּ** – ורבה פטרו מלשלם, משום **שְׁאָמַר מַאי הֲוָה לֵיהּ**
11 **לְמֶעְבַּד** – מה יכל הרועה לעשות,

בס"ד. שיחת שבת פרשת מקץ, שבת חנוכה, ה'תשכ"ו.

בלתי מוגה

א. דובר אודות דברי הגמרא[1] "מאי חנוכה", "על איזה נס קבעוה" - על נס פך השמן, הצלה רוחנית, ואילו הנס דנצחון המלחמה (שנתבאר בפרטיות בנוסח ד"על הנסים"[2]), הצלה גשמית[3], לא נזכר כלל, אפילו לא בדרך טפל (ונזכר רק עצם הנצחון ורק בתור הקדמה וקביעות הזמן - "וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו כו'"), אף שההצלה הרוחנית באה רק על־ידי ולאחרי ההצלה הגשמית[4] - כי, כאשר ישנו הנס הרוחני (שמתבטא בענין האור שהוא הנברא הכי רוחני[5]), אזי הנס הגשמי אינו תופס מקום. וזוהי הוראה[6] ונתינת כח בעבודה, שאף שנעשית על־ידי עניני הגוף דוקא, מכל־מקום יאיר אור הנשמה עד שעניני הגוף לא יהיו תופסים מקום - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס[7] בלקוטי־שיחות חלק כ"ה עמוד 235 ואילך.

ב. ועל־פי־זה יש לבאר מה שכתוב בתניא[8] "ונפש השנית בישראל היא חלק אלקה כו'" - דלכאורה אינו מובן: כיון שנפש האלקית היא שלא בערך כלל לנפש הבהמית, הוה־ליה־למימר "ועוד נפש כו'", וכיוצא בזה, ולמה נאמר "ונפש השנית", שמורה על הקשר והשייכות עם נפש הבהמית (הראשונה)?

ואף שישנו הביאור שנפש האלוקית נקראת "נפש השנית" בגלל שנכנסת לאדם משך זמן לאחרי נפש הבהמית[9] - הרי, לאמיתו של דבר, אצל בני־ישראל נוגעת הקדימה בתוכן יותר מאשר הקדימה בזמן, ואם מצד תוכן הענין קודמת נפש האלוקית, אין לקרותה בשם "נפש השנית" בגלל שהיא מאוחרת בזמן.

אך הענין הוא - שנפש האלוקית היא "נפש השנית" (שנית לנפש הבהמית) גם מצד תוכן הענין, כיון שכל מציאותה של נפש האלוקית למטה היא רק בגלל נפש הבהמית, ולולי נפש הבהמית, לא היתה נפש האלוקית יורדת למטה להתלבש בגוף, אלא היתה נשארת למעלה כפי שהיא מושרשת בעצמותו יתברך, כידוע[10] שהנשמה עצמה אינה צריכה תיקון כלל (ויתירה מזה, שאפילו בהיותה למטה מלובשת בגוף שנמצא במעמד ומצב של חטא, אין זה שייך כלל לנשמה, ש"גם בשעת החטא היתה באמנה אתו

---

1) שבת כא, ב ובפרש"י.

2) שיסודו ומקורו במסכת סופרים (פ"כ ה"ח), ונקבע ונתקבל בכל ישראל לאמרו בברכת הודאה - בג' ברכות אחרונות, שבהם אין היחיד מוסיף בתפלתו כמו בברכות האמצעיות (שו"ע אדה"ז או"ח סקי"ב. וש"נ), שבזה מודגש שיש בזה העילוי והחשיבות של תפלת הרבים.

3) ואף שמלחמת היוונים היתה מלחמה רוחנית כנגד דת ישראל, "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", ובגלל זה יצאו למלחמה מתוך מס"נ, ולכן הי' הנס ד"מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים כו'" - הרי לאחרי וכתוצאה מהסיבה הרוחנית היתה גם מלחמה גשמית, כך, שנס ההצלה הוא גם הצלה גשמית (ראה גם לקו"ש ח"י ע' 144 הערה 18); ואילו נס השמן הוא רק הצלה רוחנית.

וזהו גם הטעם לפרטי החילוקים בין נס פך השמן (נס רוחני) לנס נצחון המלחמה (נס גשמי) בכל ג' הענינים דעולם שנה ונפש: בנפש - הדלקת המנורה היתה ע"י כהן גדול דוקא, שהוא היותר נעלה ומקודש מכל ה"עשרה יוחסין" שבישראל (ראה גם חדא"ג מהרש"א לקידושין סט, א), כמ"ש (דברי הימים־א כג, יג) "ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים", ואילו המלחמה היתה ע"י כל בנ"י [ההתחלה היתה אמנם ע"י מתתיהו בן יוחנן כה"ג, שעורר את בנ"י והדליק אצלם את אש המס"נ באמרו "מי לה' אלי", אבל לאח"ז היתה המלחמה בפועל לא רק ע"י מתתיהו ובניו (כהנים), אלא גם ע"י כל בנ"י (לוים וישראלים, ועד כל אשר בשם ישראל יכונה)]; בעולם - שהדלקת המנורה היתה בביהמ"ק דוקא, לא בחצר או בעזרה, אלא בהיכל - בפנים דוקא, ואילו המלחמה היתה מחוץ לביהמ"ק; ובשנה (זמן) - שהדלקת המנורה שיש בה ענין רוחני מיוחד, יש לה זמן מיוחד - בין הערביים*, ואילו נצחון המלחמה שאין בו ענין רוחני מיוחד, אין לו זמן מיוחד, אלא שייך לכל שמונת ימי חנוכה.

4) ראה שיחת ש"פ וישב, ערב חנוכה בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ה ע' 296 ואילך).

5) וע"ד המעלה ד"מראה" גם לגבי "קול" ו"ריח". - ולהעיר גם מהחילוק ע"פ קבלה (ראה ע"ח שער (אח"פ) ד) בין אוזן חוטם ופה, בחי' ז"א בינה ומלכות, לעיניים, בחי' חכמה, וכמבואר בתניא אגה"ק (סי"ד) ש"העינים הם כינויים להמשכת והארת אור החכמה, שלכן נקראו חכמים עיני העדה". והרי חכמה שייכת לענין האור, כמ"ש (קהלת ב, יג) "יש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך".

6) הוראה נצחית, ככל עניני התורה שהם נצחיים, ומודגש ביותר בנוגע לנרות חנוכה, ע"פ דברי הרמב"ן (ר"פ בהעלותך) שנרות חנוכה אין בטלין לעולם.

7) בשילוב שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה תשל"ד.

8) רפ"ב.

9) ראה "מ"מ, הגהות והערות קצרות" לתניא שם (ע' לד).

10) שם פל"ז (מח, ב).

11) שם ספכ"ד.

---

*) וגם להדעות שנר שכבה בבוקר חוזר ומדליקו (ראה בארוכה "רשימת המנורה" ע' כה ואילך. וש"נ) – הרי כאן מדובר אודות ההדלקה שעל ידה הי' חינוך המנורה, ולכו"ע "אין מחנכין את המנורה אלא בהדלקת שבעה נרותי' בין הערביים" (רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"א).

יתברך"[11]), ולא ירדה למטה אלא כדי לתקן את נפש הבהמית והגוף וחלקו בעולם, ולכן ניתנה גם התורה למטה דוקא, במעמד ומצב ש"למצרים ירדתם כו' יצר הרע יש ביניכם"[12], ששם צריך לפעול היציאה ממאסר הגוף ונפש הבהמית.

אמנם, אף שנפש האלוקית היא "נפש השנית", כיון שבאה למטה רק בעקבות נפש הבהמית - הרי הכוונה היא שנפש האלוקית תברר את נפש הבהמית, ותפעל שגם אצל נפש הבהמית תהיה הרוחניות עיקר והגשמיות טפל, ועד שלא תהיה להגשמיות תפיסת מקום כלל, אפילו לא בדרך טפל [ועל־דרך מה שכתוב[13] "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה", שהעשיה הגשמית אינה אלא דבר הטפל לברכת ה'], כיון שאינה ענין בפני עצמו, אלא כל מציאותה אינה אלא "כלי" להרוחניות - כפי שלמדים מקביעת היום־טוב דחנוכה על נס פך השמן, מבלי להזכיר הנס דנצחון המלחמה, כיון שהנס הגשמי אינו תופס מקום לגבי הנס הרוחני, אפילו לא בדרך טפל.

ג. ויש להוסיף בלימוד מקביעת היום־טוב דחנוכה על נס פך השמן בנוגע להעדר תפיסת מקום של הגשמיות לגבי הרוחניות. ובהקדמה:

כאשר יש תפיסת מקום לגשמיות כדבר טפל ומועט על־כל־פנים - הרי אי אפשר למדוד בדיוק את מדת המיעוט והטפלות, כך, שבתחילה יהיה אחוז אחד לגבי תשעים ותשע, ואחר־כך שתי אחוזים לגבי תשעים ושמונה, וכן הלאה, ועד שיגיע למעמד ומצב שהחילוק יהיה כחוט השערה בלבד, ואז יהיה צורך בסייעתא דשמייא שלא יהיה רובו רע. ובלשון הכתוב[14]: "מושכי העון בחבלי השוא (בתחילה בחבלי השוא, דבר שאין בו ממש, כחוט של קורי עכביש, ואחר־כך מתגבר והולך עד שנעשה) וכעבות העגלה גו'".

וזהו גם החסרון שבענין ה"פשרה" (ששייכת רק בענינים שבין אדם לחבירו, ורק קודם פסק הדין, אבל לאחרי שנגמר הדין "אסור לבצוע .. אלא יקוב הדין את ההר")[15] - שאין זה דבר בריא, אלא דבר חולני ("אַ קראַנקע זאַך"), כיון שזהו היפך האמת, אשר "ה' אלקים אמת הוא אלקים חיים"[16], וכאשר סוטים מהאמת אפילו כחוט השערה, הרי זה כבר שקר.

ולכן הנה גם בנדון־דידן, לא די בכך שהגשמי יהיה דבר טפל לגבי הרוחני, אלא צריך להיות באופן של העדר תפיסת מקום לגמרי - שלא יפקד ולא יזכר ולא יקרא בשם כלל.

ועוד זאת, שענין זה נוגע מיד בהתחלת העבודה:

גם כאשר מתעסקים עם יהודי שצריך לפעול עליו שלא לעבור עבירה, להיותו עדיין במעמד ומצב שאינו שייך כלל אל הרוחניות - הנה גם הוא צריך לדעת מיד את האמת, ללא פשרות, שענין הגשמיות אינו נחשב ואינו תופס מקום כלל לגבי הרוחניות.

ועל־דרך מה שנתבאר לעיל[17] בנוגע להפצת המעיינות חוצה, שצריך להביא ל"חוצה" את ה"מעיין" עצמו: כאשר מדובר אודות "חוצה", הנה לכאורה די בכך שיתחילו עם "מעט מים"[18], ומהו ההכרח להתחיל מיד עם ה"מעיין" עצמו? אך הענין הוא - שכאשר ההתחלה היא עם מי המעיין בלבד, הרי זה כמו "פשרה", שהיא היפך האמת (כנזכר לעיל), ולכן בהכרח להתחיל מיד עם המעיין עצמו, להביאו גם ל"חוצה".

ד. ויתירה מזה לומדים מהיום־טוב דחנוכה:

לא די בכך שענין הגשמיות אינו תופס מקום כלל לגבי ענין הרוחניות, אלא יש צורך לפעול שהגשמיות גופא תהיה חדורה בענין הרוחניות, להיותו כמו שמן שמפעפע בכל דבר[19], היינו, שפועל בכל דבר שיהיה בו ענין של שמנונית.

---

12) שבת פח, סע"ב ואילך.

13) פ' ראה טו, יח. וראה לקו"ש חל"א ס"ע 172 ואילך. וש"נ.

14) ישעי' ה, יח (ובפרש"י). וראה סוכה נב, א.

15) סנהדרין ו, ריש ע"ב.

16) ירמי' יו"ד, יו"ד.

17) שיחת י"ט כסלו סכ"ח (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ה ע' 240).

18) וירא יח, ד. וראה תורת מנחם - רשימת היומן ס"ע שיד. וש"נ.

19) ראה חולין צז, רע"א. שו"ע יו"ד סק"ה ס"ה.

וענין זה למדים מכללות הענין דהדלקת המנורה בבית המקדש, שעל־ידי־זה היתה אורה יוצאה לכל העולם[20], על־ידי "חלוני שקופים אטומים"[21], כך, שהעולם כולו נעשה מציאות של אור.

וענין זה מודגש יותר בנרות חנוכה - ש"מצותה משתשקע החמה", ו"מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ"[1], היינו, שצריך לפעול שגם החוץ והחושך יהיה מציאות של אור.

* * *

ה. בהאמור לעיל (סעיף ג) שמיד בהתחלת העבודה צריכים לפעול שענין הגשמיות לא יהיה תופס מקום לגבי הרוחניות - יכול מישהו לשאול: הא מנלן?!

ומה שנתבאר לעיל אודות הלימוד מהיום־טוב דחנוכה - טוען הוא, שמעולם לא ראה בעצמו את הנס דחנוכה, ולא עוד אלא שנמצא במעמד ומצב ד"תשקע החמה", ואם כן, איך שייך שענין הגשמיות לא יהיה תופס מקום אצלו?

ו. ויובן ממה שמצינו דוגמת זה גם בנוגע לחכמות חיצוניות - שזהו כללות הענין דחכמת יון, שהיא המנגד לחכמה דקדושה, שזהו ש"טמאו כל השמנים של בחינת חכמה דקדושה, שרצו להשכיחם תורתך כו'"[22]:

ובהקדמה - שגם חכמות חיצוניות, שנפלו בשבירת הכלים מבחינת אחוריים של חכמה דקדושה[23], הנה מצד הניצוצות כו' נשאר בהם קורטוב של אמת. וזהו הטעם שעל־פי תורה סומכים על חוות־דעת הרופא, שניתנה לו רשות לרפאות[24], שלמד חכמת הרפואה, ועל־דרך־זה בנוגע להסתמכות על חכמי התכונה בנוגע לקידוש החודש[25].

ובכן: גם בלימוד חכמות חיצוניות, הנה כדי שהלימוד יהיה כדבעי, הרי זה דוקא כאשר האדם הלומד פונה ועוזב את כל עניניו ורצונותיו ומבטל את מציאותו.

וענין זה מתחיל כבר בלימוד אל"ף בי"ת (גם של חכמת יון) עם ילד קטן - שהרי אם יניחו לילד להתנהג לפי רצונו, אזי לא יבוא לעולם ללימוד א"ב, כיון שרוצה רק לאכול ולשתות ולשחק עם בוץ... וכדי שיתחיל ללמוד א"ב יש צורך להוציא ("אַרויסשלעפּן") אותו ממציאותו, אלא שענין זה צריך להיות באופן ד"חנוך לנער על פי דרכו"[26], וכמו שכתב הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות[27] ש"יצטרך המלמד .. שיזרז אותו על הלימוד בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שנותיו כו'".

וכן הוא גם אצל גדול - שכדי שילמד וישכיל כו', בהכרח שתחילה יבטל את מציאותו, וכמבואר ב'תורה אור'[28] אודות "הפילסופים מהאומות הקדמונים שהיו .. עוזבים כל תענוגים ועוסקים בכל לבבם ותשוקת נפשם בלימוד החכמות כל היום והלילה .. להבין ולהעמיק .. בחכמותיהם בתכונה ותשבורת ופילסופיא חכמת החיצוני' .. מצד מזג טבעם .. שגובר בו מרה שחורה בתולדתו (שלכן) תשתוקק נפשו מאד אל החכמה כו'".

ועוד זאת, שגם לאחרי שנעשה חכם גדול שמחדש חידושים כו', הנה אם יתערבו אצלו פניות מצד המציאות והישות שלו, שברצונו להוכיח את צדקת דבריו ("אויספירן זיין'ס") דוקא, וכיוצא בזה, אזי לא יוכל להגיע אפילו לקורטוב של אמת, ובכדי להגיע אל האמת, בהכרח שיבטל את מציאותו כו'.

ז. ויש להוסיף בזה, שעל־ידי ביטול מציאותו ניתוסף בהעסק במושכלות גם באופן שהוא כמו נס שלמעלה מהטבע:

---

20) ראה ירושלמי ברכות פ"ד סה"ה. ועוד.
21) מלכים־א ו, ד ובפרש"י. וראה מנחות פו, ב ובפרש"י.
22) תו"א פרשתנו מא, א.
23) תניא ספ"ח.
24) ברכות ס, סע"א. וש"נ.
25) ראה רמב"ם הל' קידוה"ח ספי"ז.
26) משלי כב, ו.
27) סנהדרין ר"פ חלק.
28) תולדות יט, ג.

רואים במוחש שיכול אדם להתייגע בענין מסויים במשך זמן, כמה ימים, שבועות ואפילו חדשים, מבלי להגיע להשגת הענין על בוריו, ולפתע, בקומו בבוקר נופלת לו השכלה חדשה שעל ידה משיג את הענין שהתייגע עליו במשך כמה חדשים.

ולכאורה אינו מובן: הרי ישנו כלל (שנתבאר בתורה בנוגע לטבע העולם) "יגעתי ומצאתי"[29], ואם כן, כיצד יתכן שגם לאחרי שהתייגע במשך זמן, עדיין לא השיג את הענין על בוריו; ולאידך גיסא, כיצד יתכן שלפתע תיפול לו השכלה חדשה ללא יגיעתו? - אך הענין הוא, שהכלל "יגעתי ומצאתי" הוא בנוגע לענין ההבנה וההשגה שמצד כח הבינה, מה־שאין־כן בנוגע לכח החכמה, שהתגלותו היא בדרך ממילא כו', אלא שצריך לעשות כלי (כי אם לא יעשה כלי, לא ירגיש לגמרי שנפל לו איזה חכמה כו'), ועשיית הכלי היא על־ידי ביטול מציאותו.

וכללות הענין בזה - שגם בלימוד חכמות חיצוניות, הנה לאחרי כל היגיעה וההשגה באופן ד"יגעתי ומצאתי" על־פי טבע, נשאר בזה עדיין ענין נעלה יותר, ענין שלמעלה מהטבע (ועל־דרך מאמר רז"ל[30] ש"רוח צפונית אינה מסובבת", שבזה ניכר כחו של הבורא כו'). וכדי לבוא להענין שלמעלה מהטבע - הרי זה דוקא על־ידי ביטול מציאותו כו'.

ח. ואם בלימוד חכמות חיצוניות יש צורך בביטול מציאותו של האדם הלומד, הרי על־אחת־כמה־וכמה שכן הוא בנוגע לחכמה דקדושה וכל עניני קדושה, שצריך להיות הענין ד"לך־לך מארצך וממולדתך גו'"[31], לצאת מהרצונות והרגילות שלו[32], ולבטל את מציאותו ל"יסוד היסודות ועמוד החכמות"[33], כך, שאינו מציאות לעצמו כלל, שלכן אינו עושה זאת "כדי לירש הטובה", אפילו לא "כדי שאזכה לחיי העולם הבא", "אלא עושה האמת מפני שהוא אמת", כמו שכתב הרמב"ם[34].

ועל־פי־זה מובן כיצד יכול האדם לבטל את מציאותו, ולפעול שענין הגשמיות לא יהיה תופס מקום אצלו - שהרי רואים במוחש שענין זה שייך אפילו בנוגע ללימוד חכמות חיצוניות, ועל־אחת־כמה־וכמה שענין זה יכול להיות בנוגע לחכמה דקדושה. ובפרט שישנה גם נתינת כח על זה מקביעות היום־טוב דחנוכה, כנזכר לעיל.

ט. ועוד ענין בזה - שכאשר ענין הגשמיות אינו תופס מקום לגבי הרוחניות, אזי ניתוסף גם בהמשכת הגשמיות באופן שלמעלה מהטבע, כפי שלמדים מנס פך השמן:

אף שמצאו רק "פך אחד של שמן" ש"לא היה בו להדליק אלא יום אחד"[1], כך, שלמחרת לא יהיה להם שמן להדלקת המנורה (שהרי לא ידעו שהקדוש־ברוך־הוא יעשה להם נס) - לא עשו חשבונות מה יהיה מחר; כאשר יש שמן עבור יום זה - צריך להדליק את המנורה (כשם שכאשר יש לו תפילין היום, צריך להניחם), ומה יהיה הלאה - ידאג הקדוש־ברוך־הוא!

ועל־דרך־זה בנוגע לעניני פרנסה - שכאשר ענין הגשמיות אינו תופס מקום, אזי לא דואגים מה יהיה מחר, אלא סומכים על הקדוש־ברוך־הוא ש"מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית"[35], והוא יעשה את שלו כו'[36].

* * *

י. נתבאר לעיל בנוגע לעבודת האדם באופן שענין הגשמיות אינו תופס מקום - במכל־שכן וקל־וחומר מזה שאפילו בלימוד חכמות חיצוניות יש צורך בענין ביטול המציאות כו', ועל־ידי־זה ניתוסף בלימוד גם באופן של נס שלמעלה מהטבע, שלמרות שלאחרי ריבוי היגיעה לא השיג את הענין לאשורו, הנה לפתע נופלת לו השכלה חדשה כו'.

---

29) מגילה ו, ריש ע"ב.
30) ב"ב כה, ריש ע"ב. וראה פרדר"א פ"ג. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ה ע' 185. וש"נ.
31) ר"פ לך לך.
32) ראה המשך תרס"ו ע' סז. ס"ע שצז ואילך. ועוד.
33) רמב"ם ריש הל' יסוה"ת.
34) הל' תשובה פ"י ה"א־ב.
35) ברכות ק"ש.
36) חסר הסיום (המו"ל).

ויש להוסיף ולבאר טעם הדבר שענין הביטול כו' ישנו גם בחכמות חיצוניות, אף שזהו כללות הענין דחכמת יוון שהיא בניגוד לחכמה דקדושה - שזהו לפי שכל הענינים שבעולם נמשכים מאחדותו יתברך, אחדות הפשוטה.

ובהקדמה:

ענין האחדות - לא "יחיד", אלא "אחד" - פירושו[37] שלמרות שישנו ענין של ריבוי (לא כמו יחיד, שלא שייך בו ענין של ריבוי), אין זה בסתירה לענין האחדות, ולא עוד אלא שזהו באופן של אחדות פשוטה (ולא אחדות מורכבת). וטעם הדבר - דכיון שהריבוי גופא הוא מצד הפשיטות שלמעלה[38], הנה גם ההתאחדות של ריבוי הפרטים היא באופן של אחדות פשוטה (מה־שאין־כן ב"יחיד", שלא שייך בו ענין של ריבוי, לא שייך גם לומר ענין של פשיטות).

וכיון שמצד הפשיטות שלמעלה ישנו ענין של ריבוי, הנה מהריבוי נמשך גם המציאות דלעומת־זה, וכמאמר רז"ל[39] בפירוש הכתוב[40] "נעשה (אדם)", לשון רבים, "כתוב והרוצה לטעות יטעה"; אבל לאידך גיסא, כיון שהריבוי גופא הוא מצד אחדות הפשוטה, הרי זה באופן שהאחדות הפשוטה נמשכת וחודרת בכל ריבוי הענינים.

ולכן הנה גם בחכמות חיצוניות (חכמת יוון שהיא היפך הקדושה) ישנו ענין הביטול כו' - שזהו מצד המשכת אחדות הפשוטה של הקדוש־ברוך־הוא, "אחד האמת"[41].

יא. ובפרטיות יותר:

התחלת כל עניני העולם היא - ממציאותם של בני־ישראל, כמו שכתוב[42] "בראשית", "בשביל ישראל שנקראו ראשית". וכיון שבישראל יש לא רק נפש האלקית, שהיא "חלק אלקה ממעל ממש"[8], אלא גם נפש הבהמית, נפש הטבעית (טבע העולם), הנה מזה נשתלשל בעולם שיש בו גם מציאות של לעומת־זה, היפך הקדושה.

ובשרש הענין - הנה זה גופא שבישראל יש נפש האלוקית וגם נפש הבהמית, הרי זה לפי שלמעלה יש (לא רק שם הוי' אלא) גם שם אלקים, בגימטריא "הטבע"[43], וכן למעלה יותר, עד ליכולת עצמותו, שאמיתית ענין היכולת הוא שאפשר להיות שני הענינים, ובאופן ששניהם בהשוואה כו'[44]. ומזה נשתלשלו ב' הענינים דהוי' ואלקים, ועל־דרך־זה בישראל - נפש האלוקית ונפש הבהמית, ועד שמזה נמשך בעולם שישנה גם המציאות דלעומת־זה.

ומצד השורש של כל הענינים למעלה - הנה גם למטה, בחכמות חיצוניות שמצד הלעומת־זה, ישנו ענין הביטול כו'.

אמנם, ענין זה הוא רק מצד השורש כו', אבל בפועל ובגלוי הרי זה ענין של לעומת־זה, שיכול להיות גם באופן של התגברות כו', כמו שכתוב[45] "ולאום מלאום יאמץ".

אבל אף־על־פי־כן, ברור הדבר שסוף־כל־סוף ינצח ("וועט אויספירן") "אחד האמת", ותתגלה אחדות הפשוטה בכל העולם - דירה לו יתברך בתחתונים[46].

יב. וזהו גם המענה לטענת אומות העולם, שגם אצלם ישנו ענין האחדות ד"אחד האמת", ומהו החידוש בענין האחדות אצל בני־ישראל דוקא - כי ענין האחדות (שהקדוש־ברוך־הוא הוא אחד האמת, שהוא לבדו הוא ואין זולתו[41]) הוא בישראל דוקא, ומבני־ישראל נמשך ענין האחדות גם אצל אומות העולם, ועד ללעומת־זה כו'.

---

37) ראה תו"א וארא נה, ב. ובכ"מ.
38) ראה תו"ח נח ע, ב ואילך. ועוד.
39) ב"ר פ"ח, ח.
40) בראשית א, כו.
41) תניא פל"ה בהגהה.
42) בראשית א, א ובפרש"י ורמב"ן.
43) פרדס שי"ב פ"ב. ר"ח שער התשובה פ"ו (ד"ה והמרגיל - קכא, ב). של"ה פט, א. קפט, א. ועוד. תניא שעהיוה"א רפ"ו. ובכ"מ.
44) המשך תרס"ו ע' קפב ואילך. ועוד.
45) תולדות כה, כג ובפרש"י.
46) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ.

וכן הוא בפשטות הענינים - שחכמי אומות העולם קיבלו את ענין האחדות מחכמי ישראל, וכפי שמצינו[47] בנוגע לרבו של אריסטו, שהיה בימי ירמיה הנביא, וכאשר ירמיה היה במצרים (כמסופר בתנ"ך[48]), היה בא אליו ולומד ממנו, וכך קיבל ממנו גם ענין האחדות.

וכפי שמצינו גבי שלמה, שהיה החכם מכל האדם[49], ומכל קצוי תבל באו לשמוע את חכמתו, ומסתמא דיבר עמהם לא רק "על העצים וגו'"[50], אלא גם בענין ההתהוות כו', וגילה להם כמה שהיה אפשר לגלות כו'.

[ועל־דרך־זה בנוגע לכללות הענין דחכמות חיצוניות, שכללותם היא חכמת יוון וחכמת מצרים[51] - שכל זה נמשך מחכמת בני־ישראל].

אמנם, למרות שגם אומות העולם קיבלו את ענין האחדות מבני־ישראל, הנה אחר־כך נשכח אצלם ענין האחדות, והתחילה אצלם שיטה הפוכה - ענין הפירוד, כדברי "ההוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי כו' מפלגך לתתאי כו'"[52], וכמו כן אמרו שכל כח טבעי הוא כח נפרד ומציאות בפני עצמו כו', היפך דברי הרמב"ם[53] בנוגע לד' היסודות, שיכולים להתחלף זה בזה, שזהו מצד ענין האחדות.

יג. המשך השיחה, שככל שמתקרבים לימות המשיח, וכמו שכתוב בזהר[54] "ובשית מאה שנין לשתיתאה יתפתחון תרעי דחכמתא כו'"[55], אזי חוזר ומתגלה גם אצל אומות העולם ענין האחדות, בתור הכנה לגילוי ענין האחדות לעתיד־לבוא - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס[56] בלקוטי־שיחות חלק ט"ו עמוד 47 ואילך.

* * *

יד. דובר אודות מה שכתוב בנוסח "ועל הנסים": "והדליקו נרות בחצרות קדשך" (אף שמקום המנורה הוא בהיכל), שאין הכוונה לנרות המנורה[57], אלא לנרות שהדליקו בתור שבח והילול להקדוש־ברוך־הוא, כמו שכתוב[58] "באורים כבדו ה'", כמו שהיו מדליקים מנורות של זהב בשמחת בית השואבה[59] - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי־שיחות הנ"ל סעיף א.

טו. וענין זה קשור גם עם המדובר לעיל (סעיף א) בנוגע להעדר תפיסת מקום של הגשמיות לגבי הרוחניות:

לכאורה צריך להבין: למה התבטא ההילול והשבח להקדוש־ברוך־הוא בהדלקת נרות דוקא, ולא בענין של ריקודים, כמו בשמחת בית השואבה?

אך הענין הוא - שאף שהדלקת הנרות היתה קשורה עם ענין השמחה, הרי זה קשור גם עם נרות המקדש, שכל ענינם הוא ענין רוחני, ולכן לא התבטא הדבר גם בענין הריקודים, כיון שזהו ענין גשמי שאין לו תפיסת מקום כלל לגבי הרוחניות.

---

47) ראה אברבנאל ירמי' א, ו. שלשלת הקבלה - הובא בסדה"ד ג"א ש. וראה גם תורת העולה (להרמ"א) ח"א פי"א. מדבר קדמות (להחיד"א) מע' ח אות ח"י.

48) ירמי' מג, ו ואילך.

49) מלכים־א ה, יא.

50) שם, יג.

51) ולהעיר מהמבואר בקבלה בענין אנת הוא רישא דדהבא, גופו ושתי זרועותיו כו' - בשייכות לאוה"ע (ראה ל"ת וסה"ל להאריז"ל ר"פ תצא).

52) סנהדרין לט, א.

53) הל' יסוה"ת פ"ד ה"ה.

54) ח"א קיז, א.

55) ולהעיר שיש כו"כ ענינים שנאמרו בזהר ריבוי זמן לפני שנתגלו בעולם, אלא שבשעתו לא רצו להתחשב ולהכיר בכך. ולדוגמא: מ"ש בזהר (ח"ג יו"ד, א. וראה בנצו"ז שם) שהארץ היא כדורית (כך שישנו גם חצי כדור התחתון) ומסתובבת סביב צירה, וכיו"ב.

56) בשילוב שיחות: ש"פ משפטים שנה זו, ד' מרחשון וכ"ח אדר תשל"ד.

57) ולכן נאמר "הדליקו נרות" סתם, מבלי לפרט מאומה בנוגע לנס השמן - אף שמאריך בנוגע לנס נצחון המלחמה ומפרט בזה ה' ענינים: "מסרת גבורים ביד חלשים וכו'" (שלכן אי אפשר לתרץ שכתב בקיצור לשון, ע"ד דברי הגמרא (ב"ק ו, ב) "האי תנא ירושלמי הוא דתני לישנא קלילא").

58) ישעי' כד, טו.

59) סוכה נא, סע"א (במשנה).

טז. על־פי־זה יש לבאר גם את הפתגם[60] אודות רבינו הזקן, שהיתה אצלו מסירת־נפש לנתק את עצמו ("אָפּרייסן זיך") מהדביקות ד"מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ"[61], כדי לעשות טובה ליהודי בגשמיות, שמזה משמע, שבשעת הדביקות כו', לא היה יכול לעשות טובה ליהודי בגשמיות - דלכאורה אינו מובן: למה לא יוכלו להתקיים שניהם יחד?

ויובן בהקדים המדובר פעם[62] במה שכתוב גבי הדלקת המנורה, "ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה כאשר צוה ה' את משה"[63], ופירש רש"י, "להגיד שבחו של אהרן שלא שינה":

לכאורה תמוה: וכי יעלה על הדעת שאהרן ישנה מציווי הקדוש־ברוך־הוא?! - הרי גם יהודי פשוט, אם היה לו אח כמו משה רבינו שהיה מוסר לו ציווי הקדוש־ברוך־הוא להדליק המנורה באופן מסויים, בודאי לא היה משנה מאומה, ומהו החידוש בנוגע לאהרן "שלא שינה"?!

אך הענין הוא - שעבודתו של אהרן בהדלקת המנורה היתה גם עבודה רוחנית נעלית ביותר, כידוע שאהרן הוא "שושבינא דמטרוניתא"[64], ועבודתו היתה להעלות את כנסת ישראל (כללות נשמות ישראל שנחלקים לשבעה סוגים שנרמזים בז' הנרות[65]) למעמד ומצב שיהיו מאירים "אל מול פני המנורה". וכיון שכן, הנה בגשת אהרן לעבודה נעלית כזו, היה אהרן עלול לשפוך את השמן, לקפוץ או ליפול מהמעלות שלפני המנורה, מצד גודל ההתפעלות כו'!

וזהו "ויעש כן אהרן", "להגיד שבחו של אהרן שלא שינה" - שזהו חידוש גדול, שלמרות גודל ההתפעלות כו', הצליח אהרן לעשות את כל הפעולות הדרושות להדלקת המנורה בפשטות, ללא שינוי כל־שהוא.

וחידוש זה מצינו גם אצל רבינו הזקן - כידוע הסיפור[66] בנוגע לאמירת תורה על־ידי הרב המגיד, שרוב התלמידים לא היו מצליחים לשמוע את התורה כולה, כיון שמצד גודל ההתפעלות היו מתגלגלין וכו', וגם אלו שהיו מצליחים לשלוט על עצמם ולשמוע את התורה כולה, הנה מצד ההתפעלות משמיעת התורה היו סובלים אחר־כך משלשול כו'; ואילו רבינו הזקן היה בכחו לשמוע את התורה כולה, מבלי לסבול אחר־כך כו' - שזהו מצד גודל מעלתו שהיה נשמה חדשה[67], והורה דרך חדשה כו'.

ועל־דרך שמצינו במעלת משה רבינו על שאר הנביאים, ש"כל הנביאים יראים ונבהלים ומתמוגגין, ומשה רבינו אינו כן .. היה כח בדעתו .. להבין דברי הנבואה והוא עומד על עמדו שלם"[68].

והיינו, שגם לאחרי הנתינת־כח מאהרן "שלא שינה", הנה בזמן הבעל־שם־טוב והמגיד - שגם הם דרשו והורו ונתנו כח שההתפעלות לא תפעל שינוי בהגשמיות - לא היו כל התלמידים יכולים לעמוד בזה, וסוף־כל־סוף היו אצלם הרוחניות והגשמיות בסתירה זה לזה, כך, שהגשמיות מתבטלת באופן של העדר תפיסת מקום לגבי הרוחניות; ורק אצל רבינו הזקן היו יכולים להיות שני הענינים (רוחניות וגשמיות) ביחד - לשמוע ולקלוט את תורת המגיד באופן שהגוף הגשמי ישאר לעמוד על עמדו ללא שינוי.

אך על־פי־זה אינו מובן: כיון שאצל רבינו הזקן לא היתה הגשמיות בסתירה אל הרוחניות - מדוע הוצרך להתנתק מהדביקות ד"עמך לא חפצתי גו'" כדי לעשות טובה ליהודי בגשמיות?!

והביאור בזה - שאצל רבינו הזקן עצמו היו יכולים להיות שני הענינים ביחד, אבל כשמדובר אודות עשיית טובה ליהודי בגשמיות, אזי נוגע מעמדו ומצבו של המקבל, ומצד המקבל - הנה אם רבינו הזקן היה עומד אז בהדביקות ד"עמך לא חפצתי גו'", לא היתה מתקבלת עשיית הטובה אצל המקבל, מצד ריבוי האור כו'. ועל־דרך הסיפור[69] שפעם הפשיל הרבי את טליתו כו', והחסיד נפל בהתעלפות כו'. ובשביל תועלת המקבל, הוצרך רבינו הזקן למסירות נפש להתנתק מדביקותו כו'.

---

60) לקו"ד ח"א מה, רע"א.

61) תהלים עג, כה. וראה סהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה פ"מ (דרמ"צ קלח, סע"א). - נעתק ב"היום יום" יח כסלו.

62) ראה תורת מנחם - התוועדויות חכ"ט ריש ע' 84. וש"נ.

63) בהעלותך ח, ג.

64) זהר ח"א רסו, ב. ח"ב מט, ב. ח"ג כ, א (ברע"מ). נג, ב. ערה, ב.

65) לקו"ת ר"פ בהעלותך. ובכ"מ.

66) ראה סה"ש תורת שלום ע' 82. תרצ"ז ע' 195. וראה גם תורת מנחם שם ס"ע 83.

67) ראה סה"ש תש"ו ריש ע' 22. וש"נ.

68) רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ז ה"ו.

69) ראה סיפורי מעשיות. נעתק ברשימת דברים (חיטריק) ח"ד ס"ע ד ואילך (ברוקלין, תשנ"ב).

אמנם, כל זה הוא בנוגע למעלת רבינו הזקן, שאצלו לא היתה הגשמיות בסתירה לרוחניות (ורק בגלל המקבל הוצרך לנתק את עצמו מהדביקות ד"עמך לא חפצתי גו'"); אבל אצל רוב בני אדם - והתורה על הרוב תדבר[70] - הגשמיות היא בסתירה להרוחניות, ואינה תופסת מקום לגבי הרוחניות, וכאמור לעיל (סעיף ט"ו) שלכן התבטא השבח וההילול להקב"ה רק בכך ש"הדליקו נרות בחצרות קדשך", שזהו ענין רוחני, ולא על־ידי ריקודים, שזהו ענין גשמי שאינו תופס מקום כלל לגבי הרוחניות.

ועל־דרך־זה מצינו גם בנוגע לתפלת שמונה־עשרה, ש"אין לזוז ממקומו"[71], והיינו, שהגוף הגשמי צריך לעמוד ללא תנועה כלל, "כעבדא קמי מריה"[72] - כי, אצל רוב בני אדם הרוחניות והגשמיות הם בסתירה זה לזה (כאמור לעיל שרק "משה רבינו היה כח בדעתו .. להבין דברי הנבואה והוא עומד על עמדו שלם"), ולכן, בשעת התפילה צריך לעמוד במעמד ומצב שהגשמיות אינה תופסת מקום כלל.

יז. אמנם, אף־על־פי שהגשמיות אינה תופסת מקום כלל לגבי הרוחניות, מכל־מקום, אי אפשר להסתפק בענין הרוחניות בלבד, אלא יש צורך גם בהגשמיות:

בנוגע לתפילה - הרי עם היותה ענין רוחני, כידוע[73] שתפילה הוא מלשון "התופל כלי חרס"[74], שהוא ענין החיבור והדביקות באלקות, מכל־מקום, לא די שתהיה התפילה במחשבה (אף שלכאורה העיקר בתפילה היא המחשבה), אלא התפילה צריכה להיות בדיבור דוקא, שזהו ענין גשמי לגבי המחשבה. וכל זה - נוסף לכך שהתפילה עצמה היא גם בנוגע לענינים גשמיים, לפעול "שיתרפא החולה וירד הגשם משמים לארץ ויולידה ויצמיחה"[75], וכיוצא בזה.

והענין בזה - שתפילה היא "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה"[76], והיינו, שגם כאשר "מגיע השמימה" הרי הוא "מוצב ארצה", כיון שאין הכוונה שתהיה הדביקות באלקות באופן ד"בקרבתם לפני ה' וימותו" (כמו שכתוב בבני אהרן)[77], אלא אדרבה - לפעול הקירוב לאלקות גם בנוגע לגופו ונפשו הבהמית, ולכן צריכה להיות התפילה בדיבור דוקא, כדי שגם הגוף ירגיש שהנשמה מתפללת, ועל־ידי־זה תפעל התפילה (ועל־דרך־זה בנוגע לפעולה של התוועדות חסידית) גם על הגוף, בנוגע לאופן הנהגתו במשך כל היום כולו.

וזהו גם מה שאמרו רז"ל[78] "המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה" - דלכאורה: בשלמא "לבו למעלה" שפיר דמי, אבל מהו הצורך שיהיו "עיניו למטה" - כפי שמבאר רבינו הזקן[79] שצריך להיות החיבור של יחודא־עילאה עם יחודא־תתאה דוקא.

ולאידך גיסא - אף שהתפילה צריכה להיות בדיבור דוקא, כדי שתהיה נרגשת גם בגוף, מכל־מקום, על־פי הוראת רבותינו נשיאינו צריכה התפילה להיות באופן של התיישבות, ולא באופן של התפעלות הגוף, כמו אלו שצועקים באמצע התפילה "אוי טאַטע" וכיוצא בזה (אף שמותר על־פי דין (אם אין זה בסיום הברכה), דחשיב לחלק מן התפילה שיכולה להיות נאמרת בכל לשון)[80].

וכן בנוגע לתפילה על ענינים גשמיים, כמו בברכת רופא חולים ומברך השנים - הנה אף שמותר להזכיר שם החולה ב"שמע קולנו"[81], הרי בודאי אין מקום לחשוב ולהתבונן בפרטי ענין הרפואה, מרשמי הרופאים ("רעצעפּטן") וכיוצא בזה (או לחשוב בברכת השנים אודות פרטי עניני הזריעה בשדה כו'), אלא רק בקשה כללית שהקדוש־ברוך־הוא ישלח לו רפואה שלימה, והיינו, שגם בתפלה על הענינים הגשמיים צריך להיות ניכר ונרגש בגלוי ענין הרוחניות דוקא, ואילו ענין הגשמיות צריך להיות בהעלם.

---

70) ראה מו"נ ח"ג פל"ד.
71) שו"ע אדה"ז או"ח סק"ד ס"ב.
72) שבת יו"ד, רע"א.
73) ראה תו"א תרומה עט, סע"ד. ובכ"מ.
74) כלים פ"ג מ"ה.
75) לשון אדה"ז - תניא קו"א קנה, א.
76) ויצא כח, יב. וראה זהר ח"א רסו, ריש ע"ב. ח"ג שו, ריש ע"ב. תקו"ד תמ"ה (פג, א).
77) ר"פ אחרי, ובפי' האוה"ח שם.
78) יבמות קה, ב.
79) לקו"ת פ' ראה כד, א.
80) ראה מכתב משנה זו (אג"ק חכ"ד ריש ע' רכז). וש"נ.
81) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסקי"ט. וש"נ.

וכללות הענין בזה - כמבואר בקונטרס עץ החיים[82] שצריך להיות הן יחודא־תתאה והן יחודא־עילאה, והיינו, שלא מספיק אחד מהם, אלא צריכים להיות שניהם דוקא, ובאופן שגם ביחודא־תתאה צריך להיות נמשך יחודא־עילאה כו'.

יח. סיום השיחה, שכן הוא בנוגע לנס פך השמן (נצחון רוחני) ונס נצחון המלחמה (נצחון גשמי) דחנוכה, שרק בגילוי ובפירוש אינם יכולים להיות יחד[83], אבל בהעלם וברמז הרי הם שייכים זה לזה - נכלל בלקוטי־שיחות הנ"ל סעיף א. וסיים כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א:

וכל זה צריך להיות לא רק במשך שמונת ימי חנוכה, אלא באופן שממשיכים את כל הענינים דחנוכה על כל השנה כולה.

* * *

יט. כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א הזכיר אודות ה"פגישה"[84] שמתקיימת בימים אלו - שיהיה זה באופן ד"אחד באחד יגשו ורוח לא יבוא ביניהם"[85], וימשיכו זאת על כל השנה כולה, ועד שיהיה "כליא ריגלא דתרמודאי"[1]. וצוה שמשתתפי הפגישה יאמרו "לחיים", גם עבור בני משפחותיהם.

82) ספ"ו ואילך.

83) שלכן, הזכרת נס נצחון המלחמה היא (לא בעת הדלקת המנורה, אלא) באמירת "ועל הנסים", שעיקרה ביום - ב' פעמים, בשחרית ובמנחה - שאין זה זמן הדלקת המנורה.

84) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 107 ובהערה 1 שם.

85) איוב מא, ח.

המשך ביאור למס' בבא מציעא ליום שני עמ' ב

– מוכח שהעוֹשֶׂה בְּגֶפֶן זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל בְּגֶפֶן אַחֵר, שהרי אם מהלך נחשב עסוק במלאכה, והיינו במלאכת אותו אילן שהולך אליו, ואילו אכילתו היא מהאילן הקודם. דוחה הגמרא: לֹא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ עוֹשֶׂה בְּגֶפֶן זֶה אוֹכֵל בְּגֶפֶן אַחֵר, וּמְהַלֵּךְ לַאו כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דָּמֵי, ולכן אינו רשאי לאכול מהתורה בזמן הליכתו.

אִיכָּא דְּאָמְרֵי ויש האומרים שכך רצו בני הישיבה להוכיח, סְבָרוּהָ, מְהַלֵּךְ משורה לשורה לַאו כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דָּמֵי, וְהַיְינוּ טַעְמָא דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא לֹא אָכִיל מִשּׁוּם דְּלַאו כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דָּמֵי, ומדויק מכך, הָא עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה בהליכתו כגון שנושא כליו לשורה הבאה אָכִיל מִדְּאוֹרַיְיתָא, אַלְמָא – מוכח שהעוֹשֶׂה בְּגֶפֶן זֶה אוֹכֵל בְּגֶפֶן אַחֵר. דוחה הגמרא: לֹא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ עוֹשֶׂה בְּגֶפֶן זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל בְּגֶפֶן אַחֵר,

המשך ביאור למס' בבא מציעא ליום רביעי עמ' ב

משנה

המשנה באה לבאר מה נחשב אונס, ושומר שכר פטור עליו: זְאֵב אֶחָד שטרף אֵינוֹ אוֹנֶס, כיון שהשומר יכול לעמוד נגדו, אבל שְׁנֵי זְאֵבִים הרי זה אוֹנֶס ופטור. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בִּשְׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים – שמתפרצים למקום ישוב, אַף זְאֵב אֶחָד אוֹנֶס לפי שהם עזים ביותר באותה שעה. שְׁנֵי כְּלָבִים שטרפו, אֵינוֹ אוֹנֶס. יַדּוּעַ הַכַּבְלִי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, אם באו הכלבים מֵרוּחַ אַחַת – מצד אחד אֵינוֹ אוֹנֶס, אבל מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת הרי זה אוֹנֶס, שאין השומר יכול לעשות מלחמה מלפניו ומאחריו. הַלִּסְטִים – שודד הֲרֵי זֶה אוֹנֶס, ואין השומר חייב להסתכן ולעמוד נגדו. הָאֲרִי הַדּוֹב

וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ אוֹנֶס כי השומר אינו יכול לעמוד נגדם. אֵימָתַי אנוס השומר ופטור, בִּזְמַן שֶׁבָּאוּ החיות והלסטים מֵאֵלֶיהָן למקום המרעה, אֲבָל אם הוֹלִיכָן – השומר הוליך את הבהמות סמוך ליער לְמָקוֹם שבו גְּדוּדֵי חַיָּה וְלִסְטִים, אֵינוֹ אוֹנֶס אלא פשיעה, וחייב לשלם. מֵתָה הבהמה כְּדַרְכָּהּ הֲרֵי זֶה אוֹנֶס, אבל אם סְנָפָהּ – עינה אותה, שהרעיבה, או העמידה בחמה בקיץ או בצינה בחורף וּמֵתָה, אֵינוֹ אוֹנֶס. תקפה הבהמה וְעָלְתָה לְרָאשֵׁי צוּקִין – הרים גבוהים ותלולים וְנָפְלָה ומתה, הֲרֵי זֶה אוֹנֶס. אבל אם הֶעֱלָהּ השומר לְרָאשֵׁי צוּקִין וְנָפְלָה וּמֵתָה, אֵינוֹ אוֹנֶס וחייב:

גמרא

במשנה שנינו שזאב אחד אינו אונס. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא, שזְאֵב אֶחָד הרי זה אוֹנֶס. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הַהִיא – בברייתא מדובר בִּשְׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים – שפרצו למקום ישוב, וְרַבִּי יְהוּדָה הִיא הסובר שבאותה שעה אפילו זאב אחד הוא אונס:

שנינו במשנה: הַלִּסְטִים הֲרֵי זֶה אוֹנֶס: מקשה הגמרא: אַמַּאי – מדוע הרי זה אונס, לוֹקֵי נַבְרָא לַהֲדֵי נַבְרָא – יעמוד השומר נגד הגנב ויסלקו. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב, במשנה מדובר בְּלִסְטִים מְזוּיָּין – טעון בכלי זיין, והשומר שאינו מזוין אינו יכול לעמוד נגדו. אִיבַּעְיָא לְהוּ – הסתפקו בני הישיבה, אם גם הַלִּסְטִים היה מְזוּיָּין וְגם הרוֹעֶה היה מְזוּיָּין, מַהוּ – האם חייב השומר לעמוד נגדו. מִי אַמְרִינָן אוֹקֵי נַבְרָא לַהֲדֵי נַבְרָא – האם נאמר שכיון שכחם שוה חייב השומר לעמוד נגדו, אוֹ דִּלְמָא – או שמא אינו חייב כיון שהַאי – הלסטים מָסַר נַפְשֵׁיהּ כדי לגזול ואינו חושש ליהרג, וְהַאי – השומר לֹא מָסַר נַפְשֵׁיהּ – אינו חייב למסור את נפשו. פושטת הגמרא: מִסְתַּבְּרָא, דְּהַאי מָסַר נַפְשֵׁיהּ וְהַאי לֹא מָסַר נַפְשֵׁיהּ, לפיכך אין השומר חייב לעמוד נגדו.

אָמַר לֵיהּ – שאל אַבָּיֵי לְרָבָא, מה הדין במקרה שאַשְׁכְּחֵיהּ – פגש הרוֹעֶה את הלסטים לפני שגזל ממנו, וכדי להפחידו הגזים וְאָמַר לֵיהּ, נַנְבָא סָרִיא – גנב סרוח, בְּדוּכְתָּא פְּלָנְיָא יְתִיבִינָן – אנו שוהים במקום פלוני

בס"ד. משיחת ש"פ מקץ, שבת (ד') חנוכה, מבה"ח טבת ה'תנש"א.

תרגום מאידית

א. בנוגע לנר חנוכה - אומרת הגמרא[1] (והובא בהלכה[2]), ש"הרגיל בנר[3] הויין לי' בנים תלמידי חכמים", ופרש"י: "דכתיב[4] כי נר מצוה ותורה אור, על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה".

וידועה השאלה בזה: מהו הטעם וההסברה בזה שדוקא הרגיל בנר חנוכה מקבל שכר ד"בנים תלמידי חכמים"[5]?

מה שכתב רש"י, שלומדים זאת מהפסוק "כי נר מצוה ותורה אור", ש"על ידי נר מצוה . . דחנוכה בא אור דתורה" - אינו אלא ראי', אבל אין זה טעם והסברה על השייכות ביניהם; זה רק מעביר את השאלה על הפסוק (ע"פ פירוש רש"י), מדוע "נר מצוה" (דחנוכה) מביא ל"תורה אור".

ב) דברי רש"י עצמם (בפירוש הכתוב "נר מצוה ותורה אור") צריכים ביאור:

כיצד אפשר לומר ש"נר מצוה" מביא ל"תורה אור": "נר מצוה" הוא למטה מ"תורה אור", כמובן מהלשון עצמו שבנוגע ל"מצוה" כתוב "נר" ובנוגע ל"תורה" כתוב "אור", שאור הנר הוא מועט מאור סתם (אור היום[6]), וכדברי חז"ל[7] עה"פ "תלה הכתוב את המצוה בנר לומר לך מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה, ואת התורה באור לומר לך מה אור מגין לעולם אף תורה מגינה לעולם"[8], וכמבואר בכ"מ[9] שמצוה נמשלה לנר, "נר יחידי ופרטי"[10], כיון שמצוה היא "גילוי הארה פרטית"[9], כל מצוה קשורה עם מדידה והגבלה, עד ש(רוב) מצוות "תלויות[9] בזמן ומקום"[11], משא"כ תורה נמשלה לאור, אור גדול, כיון שתורה היא למעלה ממדידה והגבלה, "תלמוד תורה כנגד כולם"[12], וגדול תלמוד שמביא לידי מעשה[13], תורה היא למעלה בפרט מזמן ומקום (עד ש"העוסק בתורת כו' כאילו הקריב כו'"[14], גם בזמן הזה כשאין ביהמ"ק קיים). חיוב לימוד התורה הוא תמידי, בכל זמן ובכל מקום[15] - ואינו מובן מה שכתב רש"י ש"על ידי נר מצוה כו' בא אור דתורה", בו בזמן ש"תורה אור" היא למעלה מ"נר מצוה"[16]?

---

1) שבת כג, ב.

2) טואו"ח ריש הל' חנוכה (סתרע"א) ובנ"כ.

3) ויש גורסין: בנר חנוכה (כ"ה גירסת הר"ח, הרא"ש, הרי"ף, המאירי. ועוד), או: בנר חנוכה ושבת (כ"ה גירסת הרי"ף - ראה דק"ס כאן).

4) משלי ו, כג.

5) ובפרט שבהמשך הגמרא שם מביא עוד דברים ששכרם הוא מדה כנגד מדה: "הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה, הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה, הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין". ומסתבר שגם "הרגיל בנר הויין לי' בנים ת"ח" הוא מדה כנגד מדה. וראה מאירי שם.

בס' מנורת המאור (נר ג' כלל ד' סוף ח"ב) מבאר: "לפי שמצוה זו היא תקנת חכמים, הזהיר בה יצאו ממנו בנים ת"ח . . גמולים הבאים מדה כנגד מדה". אבל לפי"ז הרי כן צ"ל ע"י קיום כל תקנת חכמים, וצ"ע מהו השייכות לנר (חנוכה) דוקא.

6) בשל"ה בתחלתו פירוש "אור" - "מדורה גדולה". אבל באוה"ת משלי עה"פ (ע' תקסט), וכ"ה בקונטרס עה"ח בתחלתו, שע"פ מאחז"ל בסוטה (שבהערה הבאה) "משמע דאור היינו אור היום וכ"מ ממש"ש כיון שעלה עמוד השחר כו', ולכאורה לא כמ"ש בשל"ה מדורה גדולה, דאור היום עדיף גם ממדורה גדולה".

7) סוטה כא, א.

8) וראה גם פרש"י משלי שם: "כמו שהאור מאיר לעולם תמיד כך התורה עומדת זכותה לעולם על האדם, וזכות מצוה לפי שעה כאור הנר".

9) אוה"ת משלי שם ע' תקע. קונטרס עה"ח פ"ב.

10) של"ה שם.

11) לא מיבעי במצוות שחיובם רק מזמן לזמן, אלא אפילו ב"מצוות שהן תדירות", בכל יום, כמו ק"ש ותפלה, הרי חיובם הוא בזמנים קבועים ביום, ולא עוד, אלא, שאפילו שש המצוות ש"חיובן תמידי לא יפסק מעל האדם אפילו רגע אחד בכל ימיו", אמונת ה', יחודו, אהבתו ויראתו כו' (אגרת המחבר בריש ספר החינוך) - הם גם בגדר הזמן, אלא שזמנם הוא כל רגע ורגע*.

12) משנה ריש פאה.

13) קידושין מ, ב. וש"נ.

14) מנחות בסופה.

15) ראה לקו"ת במדבר יג, א־ב.

16) ע"ד השאלה ברד"ה נר חנוכה תרס"ו (ע' קי), וראה גם שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו פנ"ג. אבל השאלה שם היא על הפסוק, "למה מקדים נר מצוה לותורה אור, והו"ל להקדים תורה למצות".

*) ולהעיר גם ממארז"ל (הנ"ל בפנים) "מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה", דקאי (בפשטות) גם על המצוות שחיובן תמידי בכל רגע – מכיון שגם מצוות אלו שייכות לעולם שהוא בגדרי הזמן (וראה מקומות שנסמנו לעיל הערה 9).

ואדרבה: "תורה אור" היא המקור ד"נר מצוה", כפשטות הענין שתורה מצוה על המצוות; והמצוות ("נר מצוה") הינם הכלים (נר) ל"תורה אור"[17]. ובפרט מצות נר חנוכה שהיא מצוה מדברי סופרים[18].

ועוד: "נר מצוה" מורה בפשטות על כל המצוות[19], לאו דוקא על מצות נר חנוכה (ונר שבת). וא"כ כיצד לומדים מזה שדוקא "על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה"?

ב. ויובן זה ע"פ המבואר בכ"מ[20] הטעם לכך שנס חנוכה נקבע בנרות בגלל נס פך השמן (אע"פ שלכאורה העיקר הי' נצחון המלחמה) - כיון שהמלחמה והנצחון דחנוכה הי' (בעיקר) בנוגע לענינים רוחניים, בענין הנרות, "נר מצוה ותורה אור": "בבית שני כשמלכי יון גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ומצות כו'"[21], "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך"[22], "כתבו לכם על קרן השור כו'"[23], ותוכן הישועה דחנוכה הי' בנצחון ד"נר מצוה ותורה אור", חיזוק והתגברות חדשה - מתוך מסירת נפש - על כללות התורה והמצוות.

ועפ"ז יש לומר הטעם לכך ש"הרגיל בנר (חנוכה) הויין לי' בנים תלמידי חכמים" - כיון שהכוונה בהדלקת נר חנוכה היא: ההתחדשות בכללות אור התורה והמצוות ("נר מצוה ותורה אור") ולכן "על ידי נר מצוה (דחנוכה) בא אור דתורה"[24], שזה ("אור דתורה", "בנים ת"ח") כולל גם את כל המצוות - ובפרט שתלמוד גדול שמביא לידי מעשה[13].

ג. ועדיין צריך להבין בכללות ביאור הענין: "נר מצוה" (אפילו דחנוכה, שקשור עם כללות התומ"צ) הינו בכל זאת מצוה פרטית, שהיא כ"נר" (ומגינה לפי שעה) בערך ל"תורה אור" (שמגינה לעולם), שהיא המקור ל"נר מצוה", כנ"ל. ויתירה מזו: נר חנוכה היא מצוה שהזמן גרמא - קיומה היא דוקא בשמונת ימי החנוכה, ובהם עצמם - בזמן הדלקת הנרות דוקא "משתשקע החמה"[25], ושיעור מסויים כמה זה צריך לבעור[25], ולאחר מכן ה"ז נפסק ויהודי (יכול ו)צריך להתעסק עם מצוות אחרות ועם לימוד התורה בכלל - כיצד א"כ יש בכוחה של מצוה פרטית ("נר מצוה") של יהודי להביא "תורה אור", כללות התורה והמצוות (כולל - המצוה דתלמוד תורה ("בנים תלמידי חכמים"), שהיא מצוה תמידית), ולא רק בשעת הדלקת נרות חנוכה, או בימי החנוכה בכלל, אלא במשך כל ימי השנה, ובפרט באופן ד"בנים ת"ח", שזה נמשך בדור שלאחרי זה, ועד סוף כל הדורות[26].

ויובן זה ע"י ההשוואה עם נרות המנורה בביהמ"ק - שנרות חנוכה הינם זכר ל(הנס שהי' עם)נרות המקדש[27]: אע"פ שנרות המנורה יש להם זמן מסויים - הדליקו אותם בין הערביים והם צריכים לבעור (לרוב הדיעות) "מערב[28] ועד בוקר"[29], ולא ביום[30] - הרי הם נקראים בפסוק[31]

---

17) שערי אורה שם. וראה גם תו"א תצוה פא, ד; אוה"ת שם ע' א'תקנ: התורה היא אור שהיא מאירה את הנר, שנר מצוה היא כלי לאור התורה, והתורה היא אור וחיות המצוות.

18) רמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ג.

19) כמובן גם מדחז"ל הנ"ל (סוטה שבהערה 7) עה"פ.

20) תו"א כט, א. ל, א. לב, א ואילך. שערי אורה שם פמ"א־ב. פנ"ג. סה"מ תקס"ג ע' נז. אתהלך לאזניא ע' סג ואילך. ועוד.

21) רמב"ם שם ה"א.

22) נוסח הודאת "ועל הנסים" דחנוכה.

23) ראה ירושלמי חגיגה פ"ב ה"ב. מגילת תענית ספ"ב. ב"ר פ"ב, ד. פט"ז, ד. פמ"ד, יז. ועוד. וראה תו"א וישב ל, א.

24) ראה עד"ז פירוש הרי"ף לעין יעקב שבת שם. אבל שם לא מבאר השייכות לענין הנר ("הרגיל בנר") דוקא.

25) שבת כא, ב. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך חנוכה (כרך טז ס"ע שה ואילך). וש"נ.

26) שהרי גם הבנים ת"ח בודאי ידליקו נר חנוכה, ויקיימו בהם "הרגיל בנר הויין לי' בנים ת"ח".

27) רמב"ם שם ה"ב. טואו"ח ר"ס תרעא.

28) תצוה כז, כא.

29) וגם לדעת הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ב) ועוד, שמדליקים הנרות (לא רק בין הערביים, "מערב ועד בוקר", אלא) גם בבוקר - הרי ההדלקה היא "כמדה שיהי' דולק מערב ועד בוקר" (שם הי"א), כלומר, הדלקה לחצי מעת־לעת, ואח"כ (בבוקר) חוזר ומדליק לחצי מעת־לעת, ולא באופן ד"נר תמיד" כפשוטו. ונוסף לזה: יש מפרשים שגם לדעת הרמב"ם יש הבדל בין בוקר לבין הערביים, שבבוקר אין מצוה חיובית להדליק כל הנרות, אלא אם מצאם כבויים מדליקם, ובין הערביים צריך לכבות כולם ולחזור ולהדליקם (ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך הדלקת הנרות (פרק ח - ס"ע שיב־ג), וש"נ). וראה הערה הבאה.

30) והטעם י"ל - כי עיקר תועלת האור היא בלילה, זמן החושך, משא"כ ביום - שרגא בטיהרא מאי אהני* (ראה תו"א וישב ד"ה בכ"ה בכסלו (כט, א), ובהגהות לשם באוה"ת רעט, א). [וראה אוה"ת שם רצה, א: ז' נרות הם ז' מדות שבמל' הנק' נר, אבל ביום מאירים ז' מדות דאצי' לכן שם ליכא חושך, א"כ זיכוך המדות אז הוא ע"י אור היום דעדיף מנר].

ועפ"ז יש לומר שגם לדעת הרמב"ם עיקר ההדלקה היא בלילה (הזמן המפורש בקרא - "מערב ועד בוקר").

31) ר"פ תצוה (כז, ב). אמור כד, ב.

*) ל' חז"ל – חולין ס, ב.

"נר תמיד". ואחד הפירושים בזה הוא, כיון ש"כל לילה ולילה קרוי תמיד, כמו שאתה אומר[32] עולת תמיד ואינה אלא מיום ליום כו'"[33].

את קרבן התמיד הקריבו רק פעמיים ביום[34], ובזה גופא - ה"ז נמשך שעה אחת[35] - ולפ"ז "תמיד" פירושו: עושים זאת באופן קבוע, תמיד בכל יום ויום, ועד"ז בנוגע להדלקת המנורה - בכל לילה ולילה, ובאופן שזה בוער במשך הלילה.

וע"פ דיוק לשון התורה "תמיד", ובפרט שרוב המפרשים מבארים שהכוונה היא "תמיד" ממש[36], מסתבר לומר (בכדי שלא להגדיל המחלוקת), שגם לפי פירוש הנ"ל פירושו ד"תמיד" הוא, שכיון שמדליקים זאת באופן תמידי (בכל לילה ולילה) יש לזה פעולה תמידית בכל המעת־לעת כולו [ע"ד המובא בנוגע לקרבן תמיד (שמקריבים פעמיים ביום), שיש לו פעולה תמידית על כל היום על כל הזמנים - כידוע[37] ש"תמיד של שחר הי' מכפר על עבירות הלילה ותמיד של בין הערביים על של יום[38] וכן מדי יום ביום לעולם"].

דוגמא לדבר - מכמה מצוות:

(א) מצות ציצית[39]: אע"פ שהחיוב דציצית הוא במשך כל שעות היום כאשר לובשים בגד של ד' כנפות - מקיימים את המצוה (כל זמן היום) עי"ז שלובשים אותו פעם אחת בזמן מסויים ביום (כשמברכים עליו את הברכה), וקיום המצוה נמשך כל היום כל זמן שלובשים את הציצית.

(ב) מצות צדקה[40]: אע"פ שמצות צדקה חיובה במשך כל המעת־לעת (כשפוגשים עני, אפילו אותו עני), כמ"ש[41] "פתוח תפתח את ידך לו", "נתון תתן לו", "אפילו מאה פעמים"[42] (שזה כולל גם יותר ממאה פעמים[43]) - אעפ"כ נקבע זמן מסויים וקבוע ביום לנתינת וקבלת צדקה (בכדי להקל על העניים), ע"ד דברי המשנה[44] "שלש אבעיות ביום בשחר ובחצות ובמנחה".

(ג) ויתירה מזו - במצות תלמוד תורה: אע"פ שחיובה הוא תמידי (יותר מבשאר המצוות, כולל מצות צדקה, ועאכו"כ ציצית שחיובה הוא רק ביום ולא בלילה[45]) - מקיימים רוב בנ"י את מצות תלמוד תורה בזמן קבוע ביום, כדאיתא בגמרא[46] "הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרשב"י ולא עלתה בידן", דוקא אצל יחידי סגולה (רשב"י וחביריו) "תורתם אומנתם"[47], משא"כ אצל "הרבה" תלמוד תורה הוא בחלק מסויים של היום (כיון שבחלק היום עוסקים בעבודת האדמה וכיו"ב), עד שכמה יוצאים יד"ח ב"פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית"[48], ועי"ז מקיימים "לא[49] ימוש ספר התורה הזה מפיך"[50] (הפעולה התמידית דתורה)[51]. ונוסף לזה, ישנן מצוות שדוחות תלמוד תורה (מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, ועוד[52]).

ע"פ הנ"ל מובן דהא שמצוות קשורות ותלויות בזמן ומקום, עד מצוות שהזמן גרמא, בזמן קבוע ביום - אין זה בסתירה לכך שלמצוה ישנה פעולה תמידית במשך כל היום.

---

32) פינחס כח, ו.

33) פרש"י תצוה שם. אמור שם. פרש"י חגיגה כו, ב. וראה רא"ם תצוה שם. וראה בכ"ז אנציקלופדי' שם ע' שיב, וש"נ.

34) פינחס שם, ג.

35) פסחים רפ"ה.

36) כדעת הרמב"ם הנ"ל הערה 29. ויש מפרשים (נסמן בלקו"ש חי"ח ע' 98 הערה 48), שלדעת הרמב"ם המצוה היא שהנרות יהיו דולקים תמיד (כפשטות לשון הרמב"ם בסהמ"צ שלו (מ"ע כה): שנצטוו הכהנים להדליק הנרות תמיד לפני ה').

וגם לרוב הדיעות (שמצות ההדלקה היא "מערב ועד בוקר"), לדעת רובן המצוה היא שנר המערבי יהי' דולק תמיד (נסמן באנציקלופדי' שם).

37) אגה"ת פי"א.

38) ברכות כו, א.

39) להעיר משייכותה לנר חנוכה - ע"פ מ"ש בשאילתות (כו): מזוזה מימין ונ"ח משמאל ובעה"ב בטלית מצויצת באמצע. ובשו"ת מהרי"ל סס"מ מסיים בזה: ולקיים החוט המשולש כו'.

40) להעיר משייכותה לנר חנוכה - ראה לקו"ש ח"ה ע' 443.

41) ראה טו, ח. יו"ד.

42) ספרי וילש"ש עה"פ. הובא בפרש"י (עה"פ "נתון תתן לו").

וראה בארוכה לקו"ש (חלק ל"ד) ראה תשמ"ט. וש"נ.

43) ראה פיה"מ להרמב"ם ב"מ פ"ב מ"ט. חולין פי"ב מ"ג. דקדוקי רש"י (באר רחובות) בפרש"י שם. וראה לקו"ש שם ס"ה.

44) פאה פ"ד מ"ה. הובא להלכה - רמב"ם הל' מתנות עניים פ"ב הי"ז.

45) מנחות מג, א. רמב"ם הל' ציצית פ"ג ה"ז. טושו"ע או"ח רסי"ח.

46) ברכות לה, ב.

47) ראה שבת יא, א. טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח סו"ס קו. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ד־ה.

48) מנחות צט, סע"ב. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ס"ד (וראה שם פרטי דינים בזה).

49) יהושע א, ח.

50) מנחות שם.

51) וראה בארוכה לקו"ש ח"ג עמ' 916 ועמ' 1004 ואילך.

52) מו"ק ט, ב. רמב"ם הל' ת"ת פ"ג ה"ד. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ג.

ויתירה מזו - פעולה תמידית במשך כל השנה (גם לאחרי זמן החג והמצוה). ודוגמא לדבר - ממצות סוכה: הגם שהמצוה היא דוקא בשבעת ימי החג (ויתירה מזו, שהזמן דחג הסוכות גורם ופועל את המצוה) - הרי "סוכה ישנה", "שעשאה קודם לחג שלשים יום", "אפילו מתחילת השנה" - כשרה (אפילו לדעת ב"ש "אם עשאה לשם חג")[53]. ז.א. שגם באמצע השנה ישנו (ונמשך מחג הסוכות) ענין הסוכה (אע"פ שהמצוה קשורה דוקא עם שבעת ימי החג).

ועפ"ז יש לומר שעד"ז הוא גם במצות נר חנוכה, שקשורה והינה זכר לנרות המקדש ("נר תמיד"), ואדרבה: יש לה מעלה לגבי נרות המקדש (אע"פ שהיא מצוה מדרבנן), מעלה בענין התמידות ונצחיות - כמבואר ברמב"ן[54], שנרות חנוכה "אינן בטלין לעולם" (משא"כ נרות המקדש נתבטלו, ובפרט לאחרי חורבן בית המקדש), מדליקין נרות חנוכה "אף לאחר חורבן בגלותינו".

ומזה מובן, שבנר חנוכה מודגש יותר ענין התמידיות הנ"ל: הגם שנר חנוכה הוא מצוה שהזמן גרמא, במשך שמונה ימים, ורק במשך זמן קצר ביום - אין זה שולל את פעולתו הנמשכת, בכל המעת־לעת דימי חנוכה (גם לאחר שיעור ההדלקה), במשך כל ימי השנה, וכל השנים.

ד. וצלה"ב מהי ההסברה בזה, שמצוה פרטית - הקשורה במדידה והגבלה בזמן (ומקום), עד שנצטווינו "לא תוסיפו"[55] - יש לה פעולה תמידית על כל הזמנים?

ויובן זה בהקדים שאלה כללית דומה בנוגע לבנ"י בכלל:

נשמתו של כל יהודי (גם בהתלבשותה בגוף) היא "חלק אלוקה ממעל ממש"[56], שמזה מובן שיהודי (גם בהיותו נשמה בגוף למטה) הוא למעלה ממדידה והגבלה, בהיותו "חלק אלוקה ממעל", ש"אלוקה ממעל" הוא בל"ג, והעצם כשאתה תופס בחלקו אתה תופס בכולו[57].

עפ"ז נשאלת השאלה: כיצד ניתן לצוות על יהודי - שהוא "חלק אלוקה ממעל ממש"[56] שלמעלה ממדידה והגבלה - שעבודת ה' שלו צריכה להיות בהגבלה, "לא תוסיפו"?!

[זה שנשמתו של יהודי נשלחה למטה בגבול דעולם הזה - אין זה בסתירה להבל"ג של היהודי, כיון שיהודי, גם בהיותו למטה, עומד תמיד למעלה מגדרי העולם (כדלקמן ס"ח); אבל כיצד ניתן להגביל יהודי בעבודת ה' שלו, שקיום המצוות שלו צריך להיות בהגבלה?].

וי"ל הביאור בזה:

מובן שלא שייך שתהי' הגבלה בעבודת ה' בתומ"צ של יהודי ח"ו, כיון ש"אני נבראתי לשמש את קוני"[58], הרי בהכרח לומר שכל זמן ובכל מקום ובכל מצב יכול הוא לעבוד ועובד בפועל את הקב"ה ע"י קיום התומ"צ.

אלא שההגבלה דמצוות היא, שבאופן העבודה גופא מתחלקות המצוות, שהינן ציווים ליהודי כיצד עליו לקיימם בעולם, בהתאם לגדרי הבריאה, בגדרי הזמן והמקום.

אבל הנקודה הכללית והפנימית של כל מצוה וכל המצוות היא למעלה ממדידה והגבלה - הן מצד היהודי: עבודת ה' - "לשמש את קוני", והן מצד המצוות - קיום רצון העליון, וה(מצוה מלשון) צוותא וחיבור[59] עם הקב"ה, והן - המשכת וגילוי אלקות למטה ע"י קיום המצוות; אלא שהנקודה הכללית גופא - שלמעלה ממדידה והגבלה - מתחלקת לפרטים, כנ"ל.

[ויש לומר שענין זה מתבטא גם בכך שכל המצוות הינן חלק מהתורה (וגילוי המצוות הוא ע"י תורה), ש"ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים"[60], עד למעלה מכל מדידה והגבלה].

והנקודה הבלי גבולית במצוות (נמצאת לא רק בקיום כל המצוות יחד, אלא שהיא) משתקפת בקיום כל מצוה פרטית - כיון שכל מצוה (גם כמצוה פרטית) כוללת את כל שאר המצוות, כמובן

---

53) סוכה ט, א - במשנה.
54) ר"פ בהעלותך.
55) ואתחנן ד, ב. ועד"ז בפ' ראה יג, א.
56) תניא רפ"ב.
57) כתר שם טוב (הוצאת קה"ת) הוספות סקט"ז. וש"נ.
58) משנה ובריתא סוף קידושין.
59) לקו"ת בחוקותי מה, ג. דרך חיים שער התפלה (נב, סע"ב). סה"מ תרח"ץ ע' נב. ה'ש"ת ע' 73 ואילך. ה'תש"י ע' 71 ואילך. ועוד.
60) איוב יא, ט.

מהדין[61] ש"העוסק במצוה פטור מן המצוה", כיון שזה "כמו שמקיים גם זה" (המצוה השני')[62], וכמבואר בכ"מ[63] שרצון העליון בכל מצוה פרטית הוא (לא רק כפרט מן הכלל, אלא גם) חלק מן העצם - הרצון בתרי"ג מצוות (שהוא בל"ג, למעלה מהתחלקות).

ויש לומר יתירה מזו: גם כאשר יהודי מקיים מצוה פרטית כפי שהיא בציור דמדידה והגבלה (בזמן ומקום) שלה - הרי זה רק בנוגע לכמות וגשמיות המצוה, אבל אופן ואיכות קיום המצוה, כפי שהיא נעשית ע"י יהודי, "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך"[64], היא למעלה ממדידה והגבלה. וכמבואר בתניא[65], ש"עסק התורה ומצות והתפלה הוא ג"כ ענין מסירת נפש ממש", ובלשון הידוע - מסירת הרצון, שבזה יש מעין דמסירת הנפש כולה דיהודי, שהוא "חלק אלוקה ממעל ממש" (למעלה ממדידה והגבלה).

מכל הנ"ל יוצא, שכשם שיהודי - "נר ה' נשמת אדם"[66] - הוא למעלה ממדידה והגבלה, כך הם גם המצוות - "נר מצוה" - שאיתן הוא עובד את הקב"ה - למעלה ממדידה והגבלה (וענין הגבול שבהם הוא רק בציור הפרטי שלהם). לכן ההגבלה דמצוות, וד"לא תוסיפו", אינה בסתירה להבל"ג דיהודי ודעבודתו.

ועפ"ז מובן, שכל מצוה שמקיימים (למרות ההגבלה שבזה בזמן ומקום) היא באמת ענין שלמעלה ממדידה והגבלה, ולכן, הרי היא נמשכת באופן תמידי גם לאחרי זמן קיום המצוה בפועל[67] (וכמאמר[68] קדושה לא זזה ממקומה).

ה. אמנם ענין הבל"ג שבמצוות אינו נמצא בגלוי למטה בכל מצוה[69]; המעלה דמצות נר חנוכה היא - שענין התמידיות ובל"ג שבמצוות נמצא בה בגלוי גם למטה, לעיני בשר:

(א) מצות נר חנוכה מתבטאת בהדלקת נר, המביא אור גשמי בבית ובמקום שבו מדליקים אותו, באופן שכאו"א יכול לראות זאת בגלוי ("לראותן (בלבד)"[70]). וזה מורה בגלוי - איך שע"י מצוה מתוסף אור בחיי היהודי, ואור אמיתי - הוא האור האלקי, הארה קדושה, "נר מצוה ותורה אור" - וזה מבטא בגלוי את התוכן הכללי של כל המצוות: להמשיך ולגלות את האור האלקי כאן למטה[71].

ונוסף לזה: אור (גשמי) קשור והינו משל לאור א"ס - בלי גבול שלמעלה[72]. תכונת האור היא - שהוא מתפשט בלי מדידה והגבלה, ובאופן שיכולים להדליק נר מנר עד א"ס (באופן שלא חסר כלום בנר הראשון)[73].

(ב) ובזה גופא הדלקת נרות חנוכה היא באופן ד"מוסיף והולך" מיום ליום[74] - תנועה דהוספה באור, באופן שלמעלה ממדידה והגבלה (דקדושה) מהיום שלפני זה.

ולהוסיף, שבזמן הזה ה"מנהג הפשוט"[75], שכאו"א מדליק נרות חנוכה באופן דמוסיף והולך - "מהדרין מן המהדרין"[76], שמורה גם על הוספה שלמעלה ממדידה והגבלה אפילו על דין תורה (החיוב ע"פ דין), ולא רק הידור אחד, אלא מהדרין מן המהדרין.

(ג) מקום ההדלקה הוא "על פתח ביתו מבחוץ"[77] - המורה שההשפעה דאור הקדושה ("נר

---

61) סוכה כה, א.
62) צפע"נ כללי התורה והמצוה בערכו.
63) המשך תרס"ו ע' תקכב. המשך תער"ב ח"ב ע' א'פא. ועוד. וראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 428. חלק ל ע' 4-153. ס' השיחות וישלח תשמ"ז ס"ז. ס' השיחות תשמ"ט ח"ב ע' 643 הערה 21.
64) ואתחנן ו, ה.
65) פמ"א (נח, א).
66) משלי כ, כז.
67) ועפ"ז י"ל הביאור בעומק יותר בדברי הרמב"ם בהקדמתו לספר המצות שרש שלישי, שמנין התרי"ג מצוות הן המצוות "הנוהגות לדורות" ("שאין ראוי למנות מצוות שאין נוהגות לדורות"), כי התוכן הפנימי של כל התרי"ג מצוות הוא - ענין הבל"ג והתמידיות שבהן (לדורות).
68) ראה ע"ח שער ד פ"ג. של"ד פ"ג. של"ה פ"א. אגה"ק ביאור לסי' ז"ך (קמז, א).
69) ולכן "יחוד זה למעלה הוא נצחי כו' אלא שלמטה הוא תחת הזמן ובאותה שעה לבדה שעוסק בה בתורה ובמצוה" (תניא פכ"ה).
70) נוסח "הנרות הללו".
71) ראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 511. ובכ"מ.
72) ראה לקו"ש ח"ז ע' 154.
73) ראה שמו"ר ספל"ו. תו"א פרשתנו לט, ג. סה"מ תקס"ב ע' קיא. אוה"ת נ"ך משלי ע' תקפ.
74) שבת כא, ב. שו"ע או"ח סתרע"א ס"ב.
75) רמ"א שם.
76) שבת שם.
77) שבת שם. רמב"ם הל' חנוכה פ"ד ה"ז. וראה טושו"ע שם ס"ה.

מצוה ותורה אור") צ"ל, נוסף על עצמו ועל בני ביתו, גם בחוץ, בסביבתו. שאף זה מבטא את הלמעלה ממדידה והגבלה דנר חנוכה - שהוא יוצא מגבול הקדושה ומגיע גם בחוץ[71].

ולהוסיף, שכמו"כ הי' "בימים ההם", בזמן שבו אירע הנס דחנוכה - "והדליקו נרות בחצרות קדשך"[22], שנוסף על זה שהי' ביהמ"ק וקדושת ביהמ"ק, עד לקדש הקדשים בעצמו, יצאו מהמדידה והגבלה דקדושה (וקדש הקדשים) והדליקו נרות מחוץ לביהמ"ק, "בחצרות קדשך", שחצר[78] (שאינו בית) מורה על המשכת האור גם למטה מטה[79].

ועד"ז רואים זאת גם בכך שזמן ההדלקה הוא "משתשקע החמה"[25] (לא כנרות המקדש שהדליקו מפלג המנחה, שעה ורביע קודם השקיעה[80]) - הוספה בהשפעת אור הקדושה גם בחושך העולם.

(ד) מספר נרות חנוכה הוא שמונה (יותר מ(שבעת) נרות המקדש). ומבואר בכ"מ[81] שזה קשור עם כך ששמונה הוא למעלה מן ההיקף של שבעה, אלא שומר את ההיקף[82] - כיון שבחנוכה הגילוי הוא למעלה מסדר השתלשלות, גילוי שלמעלה ממדידה והגבלה אפילו דהיקף דקדושה (שבעה), כנגד שבעת נרות המקדש[83].

[ואפילו בלילות הראשונים דחנוכה כשלא מדליקים את שמונת הנרות, אבל יודעים כבר בתחלת חנוכה שיהיו שמונת ימים[84]].

ולהעיר, שלכמה גירסאות בשנה הראשונה כשהי' נס חנוכה - כשבני חשמונאי "נכנסו לביהמ"ק, מצאו שם שמונה שפודין של ברזל, וקבעו אותם והדליקו בתוכם נרות"[85].

ומטעם זה גופא (שחנוכה קשור עם למעלה מגבול דקדושה) יש לחנוכה כח להמשיך את אור הקדושה גם למטה מגבול הקדושה - "על פתח ביתו מבחוץ", עד בחושך העולם (תשקע החמה).

ויש לומר, שהכח ע"ז שנר חנוכה פועל למעלה ממדידה והגבלה הוא מכיון שהנס בא לאחרי הירידה הגדולה דגזירות היוונים, וע"י התגברות בנ"י בתומ"צ מתוך מסירת נפש נגד החושך, הרי זה פעל גילוי שלמעלה ממדידה והגבלה דקדושה, ד"נר מצוה ותורה אור"; זה גילה את ענין הבלי גבול שישנו ב"נר מצוה ותורה אור".

ו. ועפ"ז מובן מדוע "הרגיל בנר (חנוכה) הויין לי' בנים תלמידי חכמים" - כיון ש"על ידי נר מצוה" דחנוכה "בא אור דתורה", הבל"ג דתורה - כמבואר[86] שזהו ע"ד המעלה ד"במחשכים הושיבני - זה תלמודה של בבל"[87], שדוקא ע"י החושך דקושיות והעלמות בתלמוד בבלי מתגלה הבלי גבול דתורה, בלי גבול הפירושים שישנם בתורה, שהיא "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים", ולמעלה מזה - בלי גבול ממש,

[וכידוע הסיפור[88], שאדה"ז רצה לתת להצמח־צדק תורה במתנה, והצ"צ לא רצה לקחת, מהטעם

---

78) ולהעיר שלדעת רש"י (שבת כג, ב) מדליקין נרות חנוכה "על פתח ביתו מבחוץ" - "בחצירו, דבתיהם היו פתוחין לחצר". וראה ד"ה נר חנוכה עטר"ת.

79) ד"ה בכ"ה בכסלו תר"ס (ע' עה). וראה אוה"ת דברים ע' ב'שלח.

80) נסמן בסה"מ מלוקט ח"ב ע' יז בהערה.

81) אוה"ת חנוכה דש, ב. שם כרך ז ד"ה לה"ע חנוכה (תתסב, א־ב). ד"ה בכ"ה בכסלו תר"ס (ע' סג. עו). ד"ה נ"ח תרפ"ה (ע' קד). ד"ה מאי חנוכה תש"א (ע' 59). ד"ה ת"ר תשל"ח (סה"מ מלוקט ח"ב ע' יז). ובכ"מ.

82) שו"ת הרשב"א ח"א ס"ט.

83) ראה עד"ז בס' מנורת המאור הנ"ל הערה 5 ח"ב ספ"א.

84) ובפרט להסברא דימי חנוכה "הם מציאות אחת" (ראה בזה צפע"נ מהד"ת נט, ג - נעתק בצפע"נ כללים בערכו. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 243).

85) פסיקתא רבתי רפ"ב. - כמה מפרשים שם גורסים "שבעה" (כפי שהוא במגילת תענית פ"ט - נעתק גם באור זרוע ח"ב סשכ"א). אבל כ"ה (שמונה) בפסיקתא שלפנינו. וכן הובא במהר"ץ חיות שבת כא, ב*. צפע"נ על הרמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ב**.

86) שערי אורה שם פנ"ד ואילך.

87) סנהדרין כד, א.

88) ראה לקו"ש חכ"ד ע' 561. ובכ"מ.

---

*) ושם כ' דהך "שבע" שבמג"ת הוא ט"ס וצ"ל "שמונה". ובזה מתרץ קושיית הב"י הידועה (טואו"ח סתר"ע) – "ראינו ענין חדש דשמונה ימים הם בשביל שמונה שפודין שמצאו".

**) אלא דשם כ' "למה לן שמונה, וצ"ל כך דאז לא הדליקו רק נר מערבי לבד, והשפודין הוה כמו גולמי כלי מתכת דלא מקבלי טומאה, רק כיון שדלק בו יום אחד שוב מקרי עליו שם כלי וכמו איסורו חושבו דבכורות דף יו"ד וכ"מ ולכך למחר הי' צריך שפוד חדש", ע"ש.

אבל בפנימיות הענינים י"ל שהענין דמציאת שמונה שפודין מרמז על גילוי בחי' שומר את ההיקף (ובפרט עפמ"ש במפרשים על הפסיקתא שם (זרע אפרים, ועוד) דיוק הל' "מצאו" (ודלא כבמג"ת (שלפנינו) "שפודין של ברזל בידם") – שהמציאה היתה נס).

שרצה לקבלה ע"י יגיעה ועבודה בכח עצמו; לאחמ"כ התחרט וחשב שהי' צריך לקחת, כיון שככל שמקבלים תורה במתנה - ומזה משמע - אפילו "תורתו אומנתו" ואפילו כל הפירושים שבתורה שנאמרו עד אז - תמיד ניתן להוסיף יותר (בכח עצמו)].

ולכן "הויין לי' בנים תלמידי חכמים", לא רק גילוי התורה שלו ובדור שלו, אלא גם בדור שלאחרי זה, ובדור אחר דור עד סוף כל הדורות.

וי"ל ש"נר מצוה" דחנוכה מגלה את ענין הבלי גבול גם בכל המצוות (נוסף על התורה), כנ"ל - שכל המצוות הן באמת למעלה ממדידה והגבלה, ובכל הפרטים הנ"ל: (א) הן ממשיכות את האור האלקי למטה, (ב) באופן דמוסיף והולך ואור, (ג) (על פתח ביתו) מבחוץ - שצריכים להאיר את הסביבה עם "נר מצוה ותורה אור".

ז. ע"פ הנ"ל יובן גם הקשר עם הפרשה דשבת חנוכה (ורוב שבתות חנוכה) - "ויהי מקץ":

דובר פעמים רבות שכל מילה בתורה כשלעצמה (בלי קשר לכך שמילה זו היא חלק מהמשך הענין) מכילה תוכן ומבטאת לימוד.

תיבת "מקץ" מרמזת (ומורה) על ענין הקץ וגבול (כפרש"י: וכל לשון קץ סוף הוא).

בזה גופא אחד הפירושים[89] שזהו קץ לגריעותא. והפירוש ב"ויהי מקץ שנתיים ימים הוא[90], שעי"ז ש"ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו"[91] נעשה קץ והגבלה בהענין ד"שנתיים ימים", בחי' התורה שעלי' נאמר[92] "ואהי' שעשועים יום יום", "אלפיים שנה קדמה תורה לעולם"[93], כיון שבתורה ומצוות מצ"ע - הגם שלמטה נמצאים הם במדידה והגבלה - מאירה בהם בגלוי בחי' שלמעלה ממדידה והגבלה[94] - דרגת יוסף, "שיוסיף תענוג עליון לאין שיעור למעלה ולמטה, וע"כ נק' יוסף לשון תוס' וריבוי בלי גבול כלל כו'"[95]; אבל עי"ז ש"ולא זכר שר המשקים את יוסף גו'", שבתורתו לא מאירה השמחה והתענוג האלקי (שלמעלה ממדידה והגבלה), אלא תענוג האדם (המוגבל), נעשה "מקץ שנתיים ימים", קץ וגבול לבחי' שנתיים (אפילו) דתורה.

ולהוסיף, שזוהי גם השייכות לזה ש"ולא זכר גו'" הוא בקשר עם חלומו בבית האסורים, שם הי' ביחד עם יוסף, "מקום אשר אסירי המלך אסורים"[96]:

מענין הגבול בתורה נמשך ונשתלשל לאחרי ריבוי צמצומים כו' גם הגבול דעולם (דאסתכל באורייתא וברא עלמא[97]). וי"ל שהגבול דעולם מרומז ב"בית האסורים"; ובזה גופא מתווספת ההגבלה דחלום, שמורה על ענין הגלות ("היינו כחולמים"[98]), שבגבול דעולם הזה עצמו - מתווסף גבול בתוך גבול, החלום דגלות.

ומצד הגבלה ומיצר זה, נעשה אח"כ ענין השכחה (בחי' מקץ[99]), "ולא זכר גו' את יוסף וישכחהו", וזה מביא את המדידה והגבלה ד"מקץ שנתיים ימים", כנ"ל.

אמנם ענינו של יוסף הוא למעלה ממדידה והגבלה, למעלה מהענין ד"מקץ". לכן נעשה "ויהי מקץ" לשון עבר, שענין הקץ וגבול נשאר ענין שבעבר - כל ענינו הוא רק לפי שעה, והתכלית בזה היא שיוסף יצא מבית האסורים באופן נעלה יותר (מקודם הירידה) - "מבית האסורים יצא למלוך"[100], היציאה ממדידה והגבלה (בית האסורים) למעלה ממדידה והגבלה (מלך), אמיתית ענינו ודרגתו של יוסף.

ח. מזה מובן גם הלימוד לכל יהודי:

כל יהודי נקרא על שם יוסף[101]. היות יוסף בבית האסורים, "מקום אשר אסירי המלך אסורים"

---

89) זח"א ריש פרשתנו. וראה אוה"ת ריש פרשתנו שמביא ב' הפירושים: קץ למעליותא, קץ הגלות (קץ הימין), וקץ דשמאלא.

90) תו"א ריש פרשתנו (לא, ב. לב, ג). תו"ח שם (דרוש הא' - פ"ט-יו"ד. דרוש הב' - פ"ד. פי"ז).

91) ס"פ וישב (מ, כג).

92) משלי ח, ל.

93) ראה מדרש תהלים צ, ד. ב"ר פ"ח, ב. תנחומא וישב ד. וש"נ. זח"ב מט, א.

94) תו"ח שם פ"י (פא, ג).

95) תו"ח שם פי"ז (פז, א).

96) וישב לט, כ.

97) זח"ב קסא, א-ב.

98) תהלים קכו, א.

99) זח"א שם (קצג, ב).

100) קהלת ד, יד. קה"ר (ופרש"י ומצו"ד) שם. ב"ר פרשתנו פפ"ט, ג.

101) תהלים פ, ב ובפרש"י.

מרמז גם על בית האסורים דעולם הזה הגשמי וגוף הגשמי שבו נמצאים "אסירי המלך" - כל יהודי, שאת נשמתו שלח הקב"ה, מלך מלכי המלכים, לבית האסורים דגוף המוגבל בעולם המוגבל, עד - שזה נותן מקום לענין החלום דגלות.

אבל אין זה מקומו האמיתי של יהודי, כיון שהנשמה היא למעלה מכל מדידה והגבלה, כנ"ל.

ויש לומר, שענין זה מרומז גם בשמו יוסף ע"ש "יוסף ה' לי בן אחר"[102]: ירידת הנשמה למטה בגוף מוגבל ועולם מוגבל היא ענין של "אחר" עבור הנשמה - דבר זר, בית האסורים, כיון שמציאותו האמיתית של יוסף היא בל"ג. הכוונה בירידת הנשמה למטה בבחי' אחר היא, בכדי שהנשמה תתלבש לפי שעה בהגבלות הגוף והעולם, באופן ד"אזלית לקרתא הלך בנימוסא"[103], ובלשון ההלכה[104] - "דינא דמלכותא דינא", והפירוש בזה אינו שנעשה בטל ח"ו לגבי הקרתא ונימוסי הקרתא, אלא אדרבה: כיון ש"מה' מצעדי גבר כוננו"[105], הרי זה שהוא נמצא בבית האסורים הוא בהשגחה פרטית ובשליחותו של הקב"ה[106], בכדי שימשיך אלקות במדידות והגבלות של מקום זה, עי"ז שמנצל נימוסי המקום והעיר (באופן המותר ע"פ שו"ע) למילוי שליחותו בעולם, עד שנעשה בעה"ב ומלך על המקום - "יצא למלוך".

ואז מתגלה איך שזה "ויהי מקץ" לשון עבר, וקץ וגבול קשור עם חלום - רק ענין שבעבר שהי' מלכתחילה אמצעי לגלות את כח הבלי גבול של היהודי.

ומזה ישנו גם לימוד מיוחד: כיון שהתורה מצוה ש"דינא דמלכותא דינא", הרי מובן שאין זה משום שבטלים ח"ו לפני המלכות, אלא שזו גופא הדרך להחדיר תורה ומצוות במדינה ומלכות, ע"י ניצול חוקי המדינה להפצת צדק ויושר, ז' מצוות בני נח[107], ותרי"ג מצוות לבנ"י, ולהראות בכל המדינה ש"יוסף" - זה שמתנהג ע"פ הוראות התורה - הוא המלך ובעה"ב בשליחותו של הקב"ה, בעה"ב על העולם כולו.

ענין נוסף מובן מזה: כיון שהתורה מצוה ש"דינא דמלכותא דינא", לא תתכן מציאות שהנהגה ע"פ הוראות התורה והשו"ע תזיק למדינה, אלא אדרבה: עי"ז יתווסף בטובת ותועלת המדינה. אע"פ שלפעמים לא רואים זאת מיד בגלוי, צריכים לעיין ויראו איך שדרך התורה היא הטובה האמיתית של המדינה.

עד שמגלים בכל העולם ש"והי' ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד"[108], "והיתה לה' המלוכה"[109], כל העולם עם כל נימוסי המדינה והמקום (ע"פ השו"ע) הינם אמצעי - לגלות מלכותו ית' בכל העולם.

ט. ויש לקשר זה גם עם הקריאה בתורה בימי החנוכה דהקרבת הנשיאים לחנוכת המזבח. ובזה גופא - היום הוא יום ונר רביעי דחנוכה, שהנשיא הוא "נשיא לבני ראובן"[110], בכור השבטים:

נשיאים בכלל, ובמיוחד - בכור השבטים, שבכור ("ראשית אוני"[111]) הוא זה שכל האחים צריכים לכבד וללמוד דוגמא ממנו - מזכיר ליהודי, שהוא - נשמתו, שהיא חלק אלקה ממעל ממש, היא הנשיא ובעה"ב ובכור האמיתי דכל העולם, "אתה בחרתנו מכל העמים"[112].

ולהוסיף, שנר רביעי דחנוכה מרמז על ד' רוחות העולם ש"נמצאים על כתפי" כל יהודי: בהיותו בעה"ב ומלך נושא הוא באחריות לכל העולם, להפוך את ד' רוחות העולם למ"ם סתומה (ע"ד צורת חניית ד' הדגלים דמחנה ישראל), ע"י תיקון והשלמת הרוח הצפונית שאינה מסובבת[113], ולא להכניס שום ענין בלתי רצוי בתוך המ"ם סתומה.

י. בכל הנ"ל מתווסף ענין הכי עיקרי. ובהקדים: כאשר אדם שקוע בחזקה בענין מסויים, הרי טבע בן אדם, שכאשר באים ענינים נוספים

102) ויצא ל, כד.
103) שמו"ר פמ"ז, ו.
104) גיטין יו"ד, ב. וש"נ.
105) תהלים לז, כג.
106) ראה "היום יום" ח"י אלול. כש"ט הוספות ס"ג. וראה גם כש"ט סקכ"ה. "היום יום" י"ד חשון. וראה גם שם יו"ד תמוז. ובכ"מ.
107) כפס"ד הרמב"ם הל' מלכים פ"ח ה"י.

108) זכרי' יד, ט.
109) עובדי' בסופו.
110) נשא ז, ל.
111) ויחי מט, ג.
112) נוסח התפלה דשלש רגלים.
113) ב"ב כה, ריש ע"ב.

הוא מחפש ומוצא - לכל לראש - את הנקודה המשותפת עם הענין שבו הוא שקוע (אע"פ שיכולים להיות בזה ענינים נוספים, וענינים עיקריים).

בנוגע לבנ"י, ובפרט בסוף זמן הגלות (לאחרי שכלו כל הקצין, וכ"ק מו"ח אדמו"ר העיד שכבר עשו תשובה וסיימו הכל) - מונחים ומושקעים הם ב"אחכה לו בכל יום שיבוא", שבמשך כל היום (בכל יום) מחכים ומצפים לגאולה האמיתית והשלימה.

וכיון שבנ"י מתעסקים ושקועים בביאת המשיח - הרי מובן, שבכל ענין מחפשים לכל לראש את השייכות עם אחכה לו בכל יום שיבוא.

ובנדו"ד: בעמדנו בימי החנוכה - הגם שחנוכה כולל בתוכו כו"כ ענינים - מדגישים לכל לראש את שייכותו עם הגאולה[114]: סיבת היו"ט היא נס פך השמן שאירע בקשר עם הדלקת המנורה בביהמ"ק, ולאחמ"כ היתה חנוכת המקדש ע"י החשמונאים (פינו את היכלך וטהרו את מקדשך). הרי זה מזכיר מיד ליהודי, ומוסיף אצלו עוד יותר באחכה לו בכל יום שיבוא ובנין וחנוכת ביהמ"ק השלישי, והדלקת המנורה ע"י אהרן כהן גדול, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

יא. וע"פ המבואר לעיל, יש להוסיף ביאור בזה:

הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו מבטאת את שלימות וגילוי כל מעשינו ועבודתינו בתורה ומצוות. אז תהי' השלימות דקיום המצוות - "ושם נעשה לפניך כמצות רצונך".

ובסגנון אחר: בימות המשיח יהי' הגילוי האמיתי דכל התומ"צ - הענין דגילוי אלקות, וגילוי הבלי גבול שבתומ"צ, כנ"ל (ס"ד).

וזהו הטעם לאחכה לו בכל יום שיבוא, בלשון הרמב"ם: "מפני זה נתאוו כל ישראל כו' לימות המשיח כדי שיניחו ממלכיות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן" מעבודת בנ"י בזמן הזה בתורה ומצוות.

ועפ"ז מובן גם שהאחכה לו הוא ענין תמידי, כיון שבזה מתבטאת הנקודה הפנימית, השלימות דכל עבודת ה' [והגם שאומרים זאת בתפלה בדיבור רק איזה פעמים ביום, הרי זה ע"ד הנ"ל שענין הקשור עם זמן קבוע יש לו פעולה תמידית בכל המעת־לעת, ובכל השנה ובכל הזמנים].

ויש לומר שזהו הטעם לכך שבנ"י (השקועים באחכה לו בכל יום שיבוא) מחפשים בכל מצוה ויו"ט את השייכות עם ביאת המשיח - כיון שבימות המשיח יהי' שלימות הגילוי דאמיתית הענין במצוה ויו"ט זה.

וע"פ הנ"ל, שחנוכה קשור גם עם הגילוי ושלימות ד"נר מצוה ותורה אור", תומתק יותר השייכות דימי חנוכה עם ביאת המשיח.

יב. ועד"ז מובן גם בנוגע לפרשה שקוראים בשבת חנוכה: מיד כשיהודי שומע בקריאת התורה את המלה "מקץ" - מתעורר הוא: אהא! זה מרמז על קץ הגלות, וקץ הימים וקץ הימין, קץ הגאולה!

לאחמ"כ כאשר הוא קורא ושומע את ההפטורה - "ראיתי והנה מנורת זהב כולה גו'" - הוא שומע מיד שמדובר בנוגע לגאולה העתידה[115]!

הקריאה בנוגע לנשיאים בכלל ובנוגע לנשיא שבט ראובן בפרט - מזכירה לו מיד שיהיו כל הנשיאים בגאולה האמיתית והשלימה, ואז יתגלה איך שבנ"י הם ה"בכור" דכל העולם כולו.

נר רביעי דחנוכה - מזכיר מיד את הגאולה הרביעית. שבה יהי' שלימות גילוי אלקות בכל ד' רוחות העולם, כנ"ל.

ויה"ר שמהדיבור בכל זה ואחכה לו בכלל - יבוא בפועל ממש: ביאת משיח צדקנו, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, ויראו איך שאהרן מדליק את המנורה בביהמ"ק השלישי, וגם - "הדליקו נרות בחצרות קדשך", ותיכף ומיד ממש.

---

114) כידוע שכל המועדים בטלים לע"ל חוץ מחנוכה כו' (מדרש רז"ל - הובא באגרת הטיול דרוש אות מ'. ספר החיים ח"ג רפ"ז).

115) מדרש - הובא בלקו"ת בהעלותך לד, סע"ב.

לקוטי־שיחות פרשת מקץ כרך טו

א.

"חלילה לעבדיך" - פירוש רש"י כאן ובפרשת וירא

על הפסוק[1] "ויאמרו אליו... חלילה לעבדיך מעשות כדבר הזה", אומר רש"י שני פירושים על המילים "חלילה לעבדיך": "חולין הוא לנו לשון גנאי. ותרגום חס לעבדך, חס מאת הקדוש־ברוך־הוא יהי עלינו מעשות זאת. והרבה יש בגמרא חס ושלום".

לפני כן, בפרשת וירא, בענין טענתו של אברהם לקדוש־ברוך־הוא "האף תספה צדיק עם רשע"[2], נאמר גם כן הביטוי "חלילה לך מעשות כדבר הזה"[3], ושם מפרש רש"י את המילים "חלילה לך": "חולין הוא לך, יאמרו כך הוא אומנתו...".

וצריך להבין:

א) מדוע בפרשת וירא, כשנאמר הביטוי "חלילה" בפעם הראשונה, מסתפק רש"י בפירושו "חולין הוא לך", ואילו בפרשתנו אינו מסתפק בפירוש "חולין הוא לנו", אלא הוא מוסיף: "לשון גנאי" — אם המילה "חולין" דורשת הסבר, צריך היה רש"י להסביר זאת בפעם הראשונה?

ב) יותר מכך: רש"י אינו מוסיף כאן רק את המילים "לשון גנאי", אלא הוא כותב פירוש נוסף — "ותרגום...". מדוע בפרשת וירא די בפירוש "חולין הוא לך", וכאן אין די בפירוש זה ויש צורך בפירוש נוסף?

ב.

בפרשת וירא - כלפי הקב"ה, כאן - כלפי בני אדם

ההסבר לכך הוא:

בפרשת וירא נאמר הביטוי "חלילה" כלפי הקדוש־ברוך־הוא, אשר אצלו אינו קיים כלל המושג "חולין", ולכן מספיק לומר ש"עשות כדבר הזה" (בתמיהה) — כי "חולין הוא לך", ובכך כבר ברור שלא ייתכן דבר זה אצל הקדוש־ברוך־הוא.

אך בפרשתנו, כאשר מדובר לגבי בני אדם העוסקים בעניני "חולין", לגביהם אין די בטעם "חולין הוא לנו" כדי לשלול "מעשות כדבר הזה" — לקיחת גביע הכסף, שהרי מה נורא בכך שבני אדם עסקו ב"חולין"[4]?

לפיכך מוכרח רש"י להוסיף ולומר כאן, ש"חולין הוא לנו" זהו "לשון גנאי" המושג "חולין" כאן[5] אינו מוגבל למשמעות של מעשי חול, אלא זהו ביטוי המביע את הגנאי שבמעשה, ולכן הוא מופרך.

ג.

הצורך בשני פירושי רש"י

אך פירוש זה אינו "חלק", כי אפשר לומר ש"חולין הוא לנו" זהו "לשון גנאי" רק כאשר מדובר אודות אדם שמפאת חשיבותו ומעלתו אינו מתעסק כלל בעניני חול, וכאשר הוא מחשיב דבר מסויים כ"חולין", זהו "לשון גנאי" — לגביו זהו דבר מגונה[6].

ואדרבה: בביטוי זה הוא שולל את הדבר יותר מאשר בלשון גנאי מפורשת, כי כך ניכר שדבר שאינו מתאים למעלתו מושלל אצלו לגמרי, עד אשר דבר "חולין" אינו פחות "גנאי" אצלו מאשר דבר מגונה ממש (גניבה וכדומה).

אך כאן צריכים היו השבטים לבטל את הטענה שיש להם קשר לגניבה[7]. וקשה לומר, שהם רצו להוכיח זאת על ידי הטענה "חולין הוא לנו", זהו "תלי תניא בדלא תניא"[8] (=תולים מסקנה — שגניבה אצלם מופרכת מעיקרה, בדבר שאינו מוכח — שאפילו מעשה חולין מגונה אצלם). ועל־אחת־כמה־וכמה בלתי מובן שהם רצו לשכנע על ידי כך גוי, את שליחו של יוסף, ובנוסף לכך גוי מארץ מצרים, ערות הארץ, אשר אצלו דברי "חולין" ודאי אינם מגונים.

---

1) פרשתנו מד, ז.

2) יח, כג.

3) שם, כה.

4) ולהעיר מהשינוי בתיב"ע, שבפ' וירא מתרגם "חולין", וכאן — "חס".

5) משא"כ בפרש"י נח (ט, כ) "ויחל, עשה עצמו חולין" (ותו לא) — כי שם אינו גנאי רק "חולין" לחוד, כהמשך פרש"י "שהי' לו לעסוק תחזלה בנטיעה אחרת".

6) ולכן אמר יוסף (משנה למלך) "חלילה לי מעשות זאת" (סוף פרשתנו).

7) ראה יריעות שלמה (מהרש"ל) כאן (בטעם למה לא פירש התרגום דהוא לשון גנאי).

8) שבת כב, א. וש"נ.

ואם כך, היה מתאים יותר לבטא את השלילה המוחלטת של מעשה הגניבה אצלם על ידי ביטוי ברור של גנאי, ולא על ידי המילים "חולין הוא לנו".

לפיכך מביא רש"י את פירוש התרגום, שמשמעות המילים "חלילה לעבדיך" היא "חס לעבדך" – "חס מאת הקדוש־ברוך־הוא...": הם אמרו "חס ושלום" שיהא אצלם ענין של גניבה. ויותר מכך: "חס מאת הקדוש־ברוך־הוא יהי עלינו מעשות זאת...": הקדוש־ברוך־הוא מרחם עלינו ואינו מאפשר לנו להיכשל בשוגג אפילו בדבר כזה[9].

אך כיון שבתנ"ך אין מוצאים את המילה "חלילה" במשמעות של "חס" – לכן מביא זאת רש"י רק כפירוש שני, והפירוש הראשון והעיקרי הוא, שמשמעות המילה "חלילה" היא "חולין הוא לנו". לכן הוא גם מוכרח לציין שלפחות בגמרא מצוי הדבר הרבה.

ד.

ההוראה: "חולין" - "גנאי" לגבי כל יהודי

ההוראה הנלמדת מפירוש רש"י זה לעבודת ה' היא:

אדמו"ר הזקן מסביר ב"תורה אור"[10], ש"בחינת האבות צריך להיות בכל אדם", "אבל שאר בחינות... כגון השבטים... יש לך אדם שאין בו כלל בחינות ומדריגות אלו", פירוש הדברים הוא[11]: לא בכל יהודי צריכים להיות כל הענינים המיוחדים שבהם נבדל שבט אחד ממשנהו. אך הענינים הכלליים, שהיו אצל כל השבטים, בהיותם בני האבות, צריכים להיות אצל כל יהודי.

וכך בענינו: כיון שהטענה "חולין הוא לנו לשון גנאי" לא היתה של שבט מסויים, אלא של השבטים בכלל, מובן, שענין זה חשוב לכל יהודי:

יהודי צריך לדעת שכל מהותו היא קדושה – הוא ו"חולין" – גשמיות – הם שני עולמות נפרדים, עד כדי כך שהעיסוק ב"חולין" הוא "גנאי" בשבילו, וצריך להיות מושלל אצלו לגמרי.

והרגשה זו אינה צריכה להיות רק בפנימיותו, אלא גם בגלוי ובאופן שאפילו אומות העולם יבחינו בכך שהוא אינו קשור ל"חולין", כאמור לעיל, שאצל השבטים היה מובן, שהטענה "חולין הוא לנו" בלבד היא הוכחה מספקת עבור גוי ממצרים, שאצלו לא ייתכן דבר כזה. כלומר, גם הגוי יודע שעניני "חולין" מופרכים אצלם בדיוק כגניבה אצל אחרים.

אמנם, התורה מצוה את ישראל "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך"[12], שיהודי יתעסק בימות החול בעניני "חולין", אך אין הכוונה בזה שהוא ישפיל עצמו לדרגה של "חולין", אלא להיפך, שהוא יעלה אותם למצב של "(חולין שנעשה על) טהרת הקודש"[13], וזאת על ידי "כל מעשיך יהיו לשם שמים"[14], ויותר מכך[15] – "בכל דרכיך דעהו"[16].

עד שהוא מקדשם ממש, והם נעשים קדשים קלים ואף למעלה מזה – קדשי קדשים[17].

ה.

יהודי יכול להגיע לדרגה זו, כי הוא "חלק אלוקה..."

יכלתו של היהודי להגיע לדרגה כזו, שאפילו בהתעסקו – ברשות התורה – בדברי "חולין" הוא נבדל מהם לחלוטין עד כדי כך שהם "גנאי" עבורו,

נובעת מכך, שאצל הקדוש־ברוך־הוא קיים ענין זה, שגם האור האלקי שהוא לפי ערך לעולמות, אינו נתפס ח"ו בעולמות[18], ולא קיים אצלו ענין של "חולין" ח"ו.

[בכך מובנת ההדגשה וההכפלה בטענת אברהם – "חלילה לך מעשות... חלילה לך השופט כל הארץ...",

שהרי לכאורה: גם אילו היה אפשרי לומר שהקדוש־ברוך־הוא אינו ח"ו בדרגת היושר והצדק של "שופט כל הארץ", בכל זאת מופרך לגמרי לעשות

---

9) רא"ם וגו"א כאן.

10) ר"פ וארא.

11) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 11 הערה 39. ח"י ע' 97 (והערות שם).

12) יתרו כ, ט. ואמרו חז"ל "זה מ"ע" (נסמן בלקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 177. חי"א ע' 71. ועוד).

13) חגיגה יט, סע"ב. וש"נ. נת' בתו"א יג, א. סידור קמה, ד ואילך. דרמ"צ ח, א. ועוד. וראה לקו"ש חי"ג ע' 9־108 (בפי' "לא יחל דברו, לא יעשה דבריו חולין" – מטות ל, ג ובפרש"י).

14) אבות פ"ב מי"ב. רמב"ם הל' דעות ספ"ג. טושו"ע או"ח סרל"א.

15) ראה בארוכה לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 161. ע' 188. ח"י ע' 104.

16) משלי ג, ו. רמב"ם וטושו"ע שם. שו"ע אדה"ז סקנ"ו ס"ב. וראה מכ' ז' מ"ח תשל"ז בהערה (נדפס בלקו"ש חט"ו ע' 482).

17) ראה לקו"ת מטות פג, ב. ובכ"מ.

18) המשך באתי לגני ה'שי"ת פי"ד. ובכ"מ.

"כדבר הזה להמית צדיק עם רשע"?! ומהי איפוא ההוספה "חלילה לך השופט כל הארץ..."?

— אלא, בכך הדגיש אברהם, שאפילו בדרגה של "השופט כל הארץ"[19], דרגת האלקות שבה מעשי התחתונים תופסים מקום — שם הם נשפטים ומשם נובע הענין של שכר ועונש[20] — גם שם אין כלל מקום לעניני "חולין"[21]].

ולכן, כך גם אצל היהודי, שהוא "חלק אלוקה ממעל ממש"[22], שאף כאשר הוא עסוק בעניני "חולין", אין הוא נקשר אליהם[23], ובפנימיותו הוא עדיין נבדל מהם, עד כדי כך שה"חולין" מגונה לגביו.

וזוהי הסיבה לכך שיהודי מסוגל להפוך את החולין ל"טהרת הקודש", כי בפנימיותו הוא נעלה לחלוטין מ"חולין".

ו.

הקשר בין הוראה זו לבין פרשתנו

הוראה זו קשורה לתוכן הכללי של פרשתנו, שבה מדובר על הקץ ועל הסיבות למאורעות האחרונים שהביאו לירידת יעקב ובניו למצרים ולגלות מצרים שהיא ראש לכל הגלויות[24]:

ידוע[25] פתגם רבותינו נשיאינו, ש"רק גופותינו נמסרו לגלות ולשעבוד מלכיות, אבל את נשמותינו לא גירשו לגלות ולא מסרו לשעבוד מלכיות".

ולכן יכולה הגלות לשלוט על היהודי רק כאשר גופו ועניניו הגשמיים תופסים אצלו מקום. אבל כאשר אין הם תופסים מקום אצלו, אלא להיפך — "חולין... לשון גנאי", כיון שמאירה אצלו בגלוי נשמתו שאינה קשורה לעניני "חולין" — אז אין לגלות שליטה עליו[26].

ויש לומר, שזהו הטעם בפנימיות לכך שהמאורע האחרון שגרם לירידת יעקב ובניו למצרים היה מציאת "גביע הכסף" אצל השבטים — כי גלות ושעבוד מלכיות אינם יכולים לשלוט על ישראל אלא כאשר יש אצלם פגם כלשהו במצב של "חולין... לשון גנאי": הכשלון בהימצאות "גביע הכסף" אצלם אפילו שלא בידיעתם, הוא הוכחה לפגם מסויים[27] בשלילתם את ה"חולין", בדומה לידוע[28], שמצד נשמת היהודי לא ייתכן שהוא יעבור עבירה אפילו בשוגג.

ז.

פנימיות הגלות - גאולה

כשם שלגבי היהודי כל ענין הגלות הוא רק בחיצוניות, מצד הגוף, ואילו בפנימיות, מצד הנשמה, הוא במצב של חירות וגאולה, כך גם לגבי ענין הגלות עצמו:

הקדוש־ברוך־הוא שולח את ישראל לגלות לצורך העליה והגאולה שתבוא אחר כך, ולכן זוהי ירידה לגלות רק בחיצוניות, ואילו בפנימיות ובכוונה זהו ענין של עליה וגאולה[29].

זהו ההסבר בפנימיות הענינים למאמר חז"ל[30] הידוע, שמיד לאחר החורבן נולד מושיען וגואלן של ישראל. כלומר, שמיד בתחילת הגלות התחילה הגאולה, כיון שזוהי המהות הפנימיות של הגלות.

וזוהי עבודתו של היהודי: על ידי כך שבהתנהגותו ניכרת מהותו הפנימית, הנשמה שהיא נעלית מלהיות בגלות, הוא מגלה גם את פנימיות ומהות הגלות — גילוי הגאולה.

---

19) ראה פרש"י וירא יט, כד (מב"ר פנ"א, ב. וש"נ): "וה' המטיר, כ"מ שנאמר וה' הוא וב"ד".

20) ראה תו"א ד"ה ארדה נא. תו"ח שם.

21) להעיר מאוה"ת דברים ע' ח'.

22) תניא רפ"ב.

23) היינו, שגם הארת הנשמה שמתלבשת בגוף (שמצד התלבשות זו "בכל דבר ודבר שהאדם פועל ועושה מכניס בזה כחות אלקית כו'" — המשך תער"ב בתחילתו) אינה נתפסת בזה. וראה ד"ה זאת תורת הבית תרפ"ט פ"ד ואילך (סה"מ קונטרסים ח"א מ, ב ואילך), וד"ה אז ישיר ה'ש"ת פ"ג ואילך — דגם הארת הנשמה היא עצמית, עיי"ש בארוכה. וראה תניא רפי"ט: "כך נשמת האדם וכן בחי' רוח ונפש חפצה וחשקה כו' ליפרד כו' ולידבק כו'".

24) דכל המלכיות נק' ע"ש מצרים (ב"ר פט"ז, ד. וראה ד"ה קול דודי תש"ט בתחילתו).

25) נדפס בקונטרס יד בתחילתו (סה"מ קונטרסים ח"א קעה, ב). לקו"ד ח"ד תרצב, א.

26) ראה פלח הרמון שמות ע' ז' בשם אדה"ז: שלפני נשמות הגבוהות.. לא נחרב הבית כלל כו'.

27) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה (ע' 64) בענין החטאים אצל האבות שענינם רק חטא ל' חסרון, באופן שמצד חיצוניות ופשטות הענין נראה כחטא, עיי"ש. וראה שם הערה 56 (והערה 62) ש"חסרון" זה הוא נתינת מקום לחטא כפשוטו כו'.

28) ראה אגה"ק סו"ס כח. בארוכה — לקו"ש ח"ג [המתורגם] ע' 202 ואילך.

29) ראה בארוכה בכ"ז — לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 62 ואילך.

30) איכ"ר פ"א, נא.

ח.

פירוש רש״י על ״ומה נצטדק״ והשאלות על כך

כאמור פעמים רבות, יש בפירוש רש״י על התורה ״ענינים מופלאים״[31] של כל חלקי התורה, וגם בדרך הרמז והסוד.

לענין הגלות והגאולה המוזכר לעיל, מוצאים רמז בפירוש רש״י בסוף פרשתנו: על המילים[32] ״ומה נצטדק״ מפרש רש״י: ״לשון צדק, וכן כל תיבה שתחילת יסודה צד״י והיא באה לדבר בלשון מתפעל או נתפעל נותן טי״ת במקום תי״ו ואינה ניתנת לפני אות ראשונה של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העיקר (ורש״י מביא לכך מספר דוגמאות)... ותיבה שבתחילתה סמ״ך או שי״ן כשהיא מתפעלת התי״ו מפרדת את אותיות העיקר (ורש״י מביא דוגמאות – תחילה למילים המתחילות בסמ״ך – ״סבל״ ״סכל״ – ולאחר מכן ממילים המתחילות בשי״ן – ״שמר״ ״שולל״ – ומסיים) מסתולל בעמי[33] מגזרת דרך[34] לא סלולה״.

יש להבין:

א) לפי הסדר בפירוש רש״י, שבתחילה הוא מביא דוגמאות ממילים שתחילתן סמ״ך ולאחר מכן ממילים שתחילתן שי״ן, צריך היה להביא את הדוגמא ״מסתולל״, שתחילתה בסמ״ך: א) ביחד עם כל הדוגמאות של המילים שתחילתן סמ״ך, ב) לפני הדוגמאות שתחילתן שי״ן?

ב) מדוע אומר רש״י כאן, ש״מסתולל״ הוא ״מגזרת דרך לא סלולה״ – בשונה ממה שהוא עצמו אומר על הפסוק ״עודך מסתולל״ במקומו, בפרשת וארא, ש״מסתולל״ הוא ״מגזרת[35] מסלה[36]?

ג) מדוע אומר רש״י ״מגזרת דרך לא סלולה״, ואינו אומר בקצרה ״מגזרת סלולה״, בדומה לדבריו בפרשת וארא: ״מגזרת מסלה״?

ט.

מסלה - כבר בתחילת הגלות קיימת הגאולה

ההסבר לכך בדרך הרמז שבפירוש רש״י:

ההבדל בין פרשתנו לבין פרשת וארא הוא: פרשת מקץ מדברת, כאמור, על סוף תקופת ההכנה לגלות מצרים, ואילו פרשת וארא מדברת על המכות הראשונות שהביא הקודש־ברוך־הוא על המצרים – תחילת הגאולה[37], ובמיוחד לפי מאמר חז״ל[38], שבראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים.

ובכך מובן מדוע בפרשת וארא, בתחילת הגאולה, אומר רש״י, ש״מסתולל״ הוא ״מגזרת מסלה״: למרות שפרעה ״מסתולל בעמי לבלתי שלחם״, הרי זה רק מפני שהוא עדיין לא הבחין שכבר התחילה הגאולה, אך לאמיתו של דבר זה ״מגזרת מסלה״ – הדרך כבר סלולה לגאולה[39]. כי עצם העובדה ש״עודך מסתולל בעמי לבלתי שלחם״ היתה ״בעבור הראותך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ״[40], ו״למען רבות מופתי בארץ מצרים״[41].

לעומת זאת בפרשתנו, כאשר התוכן הוא תחילת הגלות, ״מסתולל בעמי״ הוא באופן של ״דרך לא סלולה״: נראה שזוהי גלות אמיתית.

למרות זאת, כיון ששני פירושי רש״י – ״מגזרת דרך לא סלולה״ ו״מגזרת מסלה״ – הם על אותה מילה, זוהי הוכחה שיש ביניהם משמעות משותפת[42]:

גם ״דרך לא סלולה״ היא ״דרך״ (״מסלה״) המובילה לגאולה[43], אלא שבתחילת הגאולה זוהי ״דרך לא סלולה״, כי בחיצוניות נראה שהגלות היא אמיתית. אך בפנימיות ״דרך לא סלולה״[44], הגלות עצמה היא ״מסלה לשאר עמו...״ – מסלה לגאולה, כי כוונת ופנימיות גלות מצרים היא יציאת מצרים ומתן תורה.

לפיכך מביא רש״י את הדוגמא ״מסתולל בעמי״, המוזכרת במכות שבהן התחילה הגאולה, בפרשתנו,

---

31) ל׳ השל״ה במס׳ שבועות שלו (קפא, א).
32) פרשתנו מד, טז.
33) וארא ט, יז.
34) ירמי׳ יח, טו.
35) ובכת״י אחדים דרש״י – ״מגזרת סלולה והיתה מסלה״.
36) ישעי׳ יא, טז.
37) ראה בארוכה לקו״ש חט״ז ע׳ 34 ובהערות שם.
38) ר״ה יא, רע״א.
39) ועפ״ז יובן מה שבפ׳ וארא מוסיף רש״י דוגמא ״כי תשתרר עלינו מגזרת שר ונגיד״.
40) וארא שם, טז.
41) בא יא, ט.
42) ראה לקו״ש ח״ג [המתורגם] ע׳ 35. ועוד.
43) ביאוה״ד ר״פ וישלח. וראה מפרשי ב״ר פ״ע ס״ד.
44) ע״ד דרז״ל עה״פ לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה (לקו״ת פקודי ג, ב. ו, ד. אוה״ת ירמי׳ בתחלתו).

כאשר מדובר עדיין על ההכנה ותחילת הגלות – כי מיד בתחילת הגלות כבר קיימת בפנימיות הגאולה מהגלות.

י.

המאורעות של "וישב" ו"מקץ" כבר קשורים לגאולה

לפי האמור לעיל מובן מדוע מביא רש"י את הדוגמא "מסתולל" בסוף פירושו, כי בכך הוא רומז, שהסיום והתכלית של המאורעות המסופרים בפרשיות וישב ומקץ, אשר הביאו לגלות מצרים, כבר קשורים לגאולה, אשר כבר קיימת בפנימיות בענין הגלות.

וכך גם לגבי הגלות הזאת האחרונה, שכאשר יהודי חש שכל ענין הגלות הוא חיצוני בלבד, ואילו בפנימיות הוא מעל לגלות, וכבר קיים ענין שלעתיד – זה מגלה את פנימיות הגלות מן ההעלם אל הגילוי[45], ובאה הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ מקץ, תשכ"ה)

45) להעיר מאגה"ק סו"ס יא.

המשך ביאור למס' בבא מציעא ליום חמישי עמ' ב

מגניבה, ומה גניבה שהיא קרובה לאונס – שיש בה קצת אונס, כיון שנעשית על ידי אחרים, ואף על פי כן אמרה תורה שמשלם, אבידה, שקרובה לפשיעה, שהרי החפץ נאבד ממנו ממילא, לא כל שכן שצריך לשלם.

שואלת הגמרא: ואידך – התנא הסובר שלא אומרים דיברה תורה כלשון בני אדם, ולומד את חיוב שומר שכר באבידה מ'אם גנב יגנב', מדוע הוצרך הפסוק ללמד דין זה, הלא אפשר ללמדו בקל וחומר. משיבה הגמרא: מילתא דאתיא – דבר שאפשר ללמדו בקל וחומר, מכל מקום טרח וכתב לה קרא – טרחה התורה לכתבו.

שנינו במשנה שהובאה לעיל: והשואל משלם את הכל, ואפילו על האונסין. שואלת הגמרא: בשלמא על שבורה ומתה מובן מנין לנו שהשואל משלם, משום דכתיב בענינו (שמות כב יג) 'וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת וגו' שלם ישלם', אלא שבויה בשואל – דין זה שהשואל חייב לשלם אם נשבה הדבר ששאל, מנא לן, הלא אינו מפורש בפסוק. וכי תימא גילף – ואם תרצה לומר שאפשר ללמוד את חיובו מחיובו בשבורה ומתה, אי אפשר לומר כן, שהרי אינם דומים, שכן מה לשבורה ומתה, שכן אונסא דסליק אדעתא הוא – שהם אונסים שאדם מעלה על דעתו שאפשר שיקרו, וממילא בשעת השאילה היה בדעתו להתחייב בהם, תאמר בשבויה שכן אונסא דלא סליק אדעתא הוא, ולא שאל על דעת להתחייב בו.

מבארת הגמרא: אלא, נאמרה שבורה ומתה בשואל שחייב עליהן, ונאמרה שבורה ומתה בשומר שכר שפטור עליהן, ויש ללמוד מה להלן – כשם שבשומר שכר נאמר אונס השבויה עמו – עם האונסים של שבורה ומתה, שנאמר (שמות כב ט) 'ומת או נשבר או נשבה אין ראה', אף כאן בשואל יש לכלול את אונס השבויה עמו – עם חיוב אונסי שבורה ומתה.

דוחה הגמרא: איכא למיפרך – יש לפרוך לימוד זה, שהרי מה לשומר שכר שכן לפטור – מה שהשוה בו הכתוב את השבויה לשבורה ומתה הוא לענין פטור, ולענין זה מסתבר להשוותם כיון ששבויה הוא אונס קל שאינו עולה על דעתו, וכי תאמר להשוותם בשואל שכן אתה משווה אותם לענין חיוב – שיתחייב גם בשבויה, והלא שבויה הוא אונס רחוק שאינו עולה על דעתו, ואולי חייב הכתוב רק על אונס העולה על דעתו כשבורה ומתה. וחוזרת השאלה מנין ששואל חייב על השבויה.

משיבה הגמרא: אלא לומדים את חיוב השבויה בשואל מגוף הפסוק, וברבי נתן, דתניא, רבי נתן אומר, כתוב בשואל (שם) 'ונשבר או מת', והיתה התורה יכולה לכתוב 'ונשבר ומת', ואם כן תיבת 'או' מיותרת, ובאה לרבות שהשואל חייב אף על אונס של שבויה.

מקשה הגמרא: הרי האי 'או' – תיבת 'או' זו המיותרת, מיבעיא ליה – נצרכת כדי לחלק – להפריד בין תיבות 'נשבר' ל'מת', דסלקא דעתך אמינא – שאם היה כתוב 'ונשבר ומת' היה עולה על הדעת לומר, עד דמיתברא ומתה לא מחייב – שאין השואל חייב על שבורה אלא אם כן לבסוף מתה הבהמה מחמת השבירה, אבל אם רק נעשה בה מום אינו חייב לשלם, קא משמע לן – לכן הוצרכה התורה לכתוב 'או מת' להפריד בין המקרים, ולהשמיענו שהשואל חייב גם על שבורה שלא מתה.

הגמרא מגבילה את הקושיא: הניחא – יובן הלימוד מ'או' לדעת רבי יונתן הסובר להלן בברייתא שבכל מקום שכתוב בתורה דין מסויים על שני דברים, מובן מאיליו שהדין נאמר על כל אחד בנפרד, ולשיטתו אם היה כתוב 'ונשבר ומת' היתה המשמעות שאירע אחד משני האונסים, ונמצא שתיבת 'או' מיותרת לדרשה ובאה לרבות שבויה. אלא לדעת רבי יאשיה שבסתמא מתפרש דין הכתוב רק על שני הדברים כאחד, מאי איכא למימר, הלא צריך את תיבת 'או' כדי ללמד שהשואל חייב על שבורה או מתה לחוד, ואינה מיותרת לרבות שבויה.

הגמרא מביאה את הברייתא שנחלקו בה רבי יונתן ורבי יאשיה: דתניא (סנהדרין סו.), נאמר (ויקרא כ ט) כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת', ומבארת הברייתא, אין לי ללמוד ממשמעות הכתוב אלא שאם קלל את אביו ואמו יחד חייב מיתה, אבל אם קלל את אביו בלבד בלא אמו, או את אמו בלבד בלא אביו, מנין שחייב. תלמוד לומר – יש ללמוד זאת ממה שנאמר שוב בהמשך הפסוק 'אביו ואמו קלל דמיו בו', אביו קלל אמו קלל – הסמיך הכתוב לשון קללה גם לאביו וגם לאמו, שבתחילת הפסוק נאמר 'אשר יקלל את אביו', ובסופו כתוב 'ואמו קלל', ומלמד שגם אם קלל אחד מהם חייב, דברי רבי יאשיה. רבי יונתן אומר, לא צריך לימוד מיוחד למקלל אחד מהם, אלא מה שנאמר בתחילת הפסוק 'את אביו ואת אמו', משמע גם באופן שקלל את שניהם כאחד, ומשמע גם באופן שקלל את כל אחד מהם בפני עצמו, ועל שניהם נאמר 'מות יומת',

בראשית לא, ל: וְעַתָּה הָלֹךְ הָלַכְתָּ כִּי־נִכְסֹף נִכְסַפְתָּה לְבֵית אָבִיךָ לָמָּה גָנַבְתָּ אֶת־אֱלֹהָי:

נג

יעקב – בחי' זו"ן (המדות), נכסוף לבית אביך" יצחק – בחי' בינה

יעקב מספרו ז' פעמים[1] הוי', ז' תחתונות — זו"ן[2] בכלל.

ונכסוף נכספתה לבית אביך היינו לבינה שהיא[3] בית[4] לחכמה.

גם בית אביך קאי על יצחק[5] שהוא בינה.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד רסב

בראשית לא, לא: וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן כִּי יָרֵאתִי כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־תִּגְזֹל אֶת־בְּנוֹתֶיךָ מֵעִמִּי:

[הקדמה: בסימן זה יבוארו כמה דיוקים בפסוק:

א) מהו כפל הלשון "כי יראתי כי אמרתי", הול"ל "כי יראתי פן תגזול", ומהו ההוספה "כי אמרתי"?

ב) טעם דכתוב פעמיים תיבת "כי", דהרי יכול לומר "כי יראתי ואמרתי", למה כתוב "כי יראתי כי אמרתי"?

ג) למה אמר יעקב הלשון של "גזילה" ולא "גניבה", שאמר "כי יראתי כי אמרתי פן תגזול את בנותיך", ובפרט דלבן אמר לשון גניבה (בפסוק כו) "ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנוב את לבבי". ובכל הפרשה נקט לשון של גניבה (פסוק יט) "ותגנוב רחל", (פסוק כ) "ויגנוב יעקב", (פסוק כז) "ותגנוב אותי", (פסוק ל) "למה גנבת", (פסוק לב) "כי רחל גנבתם", (פסוק לט) "גנובתי יום גנובתי לילה", וכן יוסף אמר (בראשית מ, טו) "כי גונב גונבתי מארץ העברים" ועוד. וא"כ למה נקט כאן דוקא לשון "גזילה"?

ד) טעם דקודם קרא יעקב לרחל ולאה "נשיו", כמ"ש (בפסוק ל, כו) "תנה את נשי ואת ילדי", (ובפסוק לא, יז) "ויקם יעקב וישא את בניו ואת נשיו", וכאן נקט "פן תגזול את בנותיך", למה לא אמר "פן תגזול את נשי"?]

נד

ביאור דיוק הכתוב כי יראתי כי אמרתי פן תגזל" – גזילה דוקא, דעיקר דחשש יעקב הי' על רחל וכו', ומבאר הגמ' (סנהדרין ק.) עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהן ל' על ל' וחקוק בהן י' ברום עשרים וכו'

[משנתינו דָן בדין (כלים פכ"ה משנה ט') "כל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה" ואם חשב הגנב או הגזלן להשתמש בעורות שגָנַב וגָזַל, הדין הוא, דרק כלים שהם שלו ראויים לקבל טומאה]

עורות של גנב[6] מחשבה מטמאתן, ושל גזלן אין מחשבה מטמאתן.

מסכת כלים פרק כו משנה ח

של גנב מחשבה מטמאתן, דקנהו ביאוש. קסבר סתם גניבה יאוש בעלים הוא, דלא ידעי ממאן לתבעו.

ושל גזלן אין מחשבה מטמאתן, ואע"פ שחשב עליהן לדבר שאין בו חסרון מלאכה. דסתם גזילה אין בו יאוש בעלים. דכיון דידע מאן גזלי' אזיל ותבע לי' בדינא.

פי' הרע"ב

---

1) ראה גם לעיל סימן מח. לקמן סו. סז. תורת מנחם התוועדויות חלק ב' עמוד 100. ה'תשמ"ח חלק ג' עמוד 210.

2) ז' פעמים הוי' כנגד הז' מדות ומלכות — זו"ן, והמדות חיותן וקיומן הוא ע"י בינה, דהשכל הוא החיות שבמדות. ראה תניא פרק ג. לעיל סימן מח. כג.

3) פירוש: הן תיבת בית" מרמז לבינה, והן תיבת "אביך" — יצחק, קאי על בינה (כדלקמן). והמדות — זו"ן — נכספים ומשתוקקים לקבל חיות ואור מ"בינה" השכל, וזהו "נכסוף נכספתה לבית אביך".

4) ראה גם ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן ד.

5) ראה לקוטי לוי יצחק, ליקוטים על פסוקי תנ"ך ומחז"ל עמוד סט וז"ל: ידוע שבינה היא ספירה הח', וכמו יצחק שהוא בחי' בינה (וגבורה) הוא גימטריא ח' פעמים הוי'. משא"כ יעקב — ז' תחתונות, הוא גימטריא ז' פעמים הוי'. ע"ש.

ובאגרות קודש עמוד רלה וז"ל: יצחק בגי' ח' פעמים הוי' שקאי על בינה ספירה הח' מלמטה למעלה, גם היא הכוללת כל הז' שלמטה ממנה, ע"ש.

6) פירוש: של גנב — עורות של גנב.

מחשבה מטמאתן, אם חשב הגנב להשתמש בהם כמו שהם, מחשבתו מועילה להורידם לידי טומאה, לפי שסתם גניבה יש בה יאוש בעלים, מאחר שאין הבעלים יודעים ממי לתבוע אותה, והרי שהגנב קנה את העורות ביאוש, הלכך מועילה מחשבתו בהם.

ושל גזלן, אבל העורות של גזלן.

אין מחשבה מטמאתן, שאף על פי שחשב הגזלן להשתמש בהם כמו שהם, אינם יורדים לידי טומאה, שסתם גזילה אין בה יאוש בעלים, שהואיל והבעלים מכירים את הגזלן, הרי הם טורחים לתבעו לדין ולהוציא את הגזילה מידו, ונמצא שאין העורות שלו, הלכך מחשבתו אינה מועילה בהם להורידם לידי טומאה. (פירוש קהתי)

מא, א – ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם והנה עומד על היאור

א. "ויהי מקץ שנתיים ימים"[1]. שבזה ב' פירושים: (א) "מקץ" מלשון סוף[2], סוף ה"שנתיים ימים" שהיו לפנ"ז (בס"פ וישב), **סוף הגלות** דיוסף בבית האסורים, (ב) "מקץ" מלשון התחלה[3], התחלת ה(שנתיים) ימים שאודותם מסופר בהמשך הפרשה, **התחלת הגאולה** דיוסף ש"מבית האסורים יצא למלוך"[4], כולל גם אסיפת כל האוצרות כו', כמאמר רז"ל[5] "שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים . . ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבוא", די"ל, שנכלל ב"רכוש גדול" שזוכים ע"י העבודה במשך אריכות הגלות, במכש"כ וק"ו מה"רכוש גדול"[6] דיציאת מצרים.

ובלשון הקבלה והחסידות[7] - "קץ דשמאלא"[8], ו"קץ[9] הימין"[10]. ושניהם קשורים זה בזה - כי ע"י בירור והעלאת ניצוצות הקדושה שנמצאים ב"קץ דשמאלא", נעשה קץ הגלות[11], "קץ שם לחושך"[12], ובאים ל"קץ הימין"[13].

ויש לומר, שענין זה מרומז גם ב"יינה של תורה"[14] שבפירוש רש"י[15] "כל לשון קץ סוף הוא" - שב"סוף" נכלל "**כל** לשון קץ", גם "קץ הימין", כי ע"י ה"סוף" בירור "קץ דשמאלא" שבסוף הגלות, באים ל"קץ הימין"[16].

ובהמשך לזה באים (להתחלת ה)קריאה דפרשת ויגש, במנחת שבת[17] "ויגש אליו יהודה", כמבואר בדרושי חסידות[18] שהגשת יוסף ליהודה הו"ע סמיכת גאולה (ענינו של יוסף) לתפלה (ענינו של יהודה), ואין ענין יוצא מידי פשוטו - שהגאולה באה **בסמיכות ממש** לתפלה שמתפללים בנ"י "ותחזינה עינינו בשובך לציון", תיכף ומיד ממש.

משיחות ש"פ מקץ, שבת (ז) חנוכה ה'תשמ"ט

– תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ט ח"ב עמוד 77-78

מג, יד – ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין ואני כאשר שכלתי שכלתי

ב. בב"ר ר' יאשי' בן לוי פתר קראה בגליות ואל שדי יתן לכם רחמים, ויתן אותם לרחמים, לפני האיש, הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה ה' שמו, ושילח לכם את אחיכם אלו עשרת השבטים, ואת בנימין זה שבט יהודא ובנימין, ואני כאשר שכולתי שכלתי, שכלתי בחורבן ראשון שכלתי בחורבן שני, כאשר שכלתי בחורבן ראשון ובשני לא אשכל עוד עכ"ל.

ויש להקשות שכלתי בחורבן ראשון ושני כו' היאך רמיזא אלא דקשה לבעל המדרש איך סיים יעקב בדבר רע שאמר ואני כאשר שכלתי שכלתי הלא הצדיקים תחילתן יסורין וסופן שלוה, אלא כך הוא הביאור כאשר שכלתי בחורבן ראשון ושני אז שכולתי כלומר נגמר השיכול ולא אשכול עוד כי השיכול סיבת התיקון והנה הוא טוב מאד.

וזהו שאמר יעקב ואל שדי כשרמז על החורבנות כשיהי' די להצרות אז וזרח אור משיח שחתימת' ג"כ שד"י כי שדי ר"ת "שלמה "דוד "ישי.

של"ה

1) להעיר מאור התורה ריש פרשתנו ש"שנתיים ימים" קאי על ב' בחי' שנה, בנוקבא ובדכורא, שנת הלבנה ושנת החמה. ויש לקשר לשנה זו (ה'תשמ"ט) - שנת העיבור, החיבור דשנת החמה ושנת הלבנה, "שנתיים ימים" ביחד.

2) פירוש רש"י ריש פרשתנו.

3) ראב"ע שלח יג, כה. ועוד. וראה לקוטי שיחות חלק ה עמוד 198 ואילך. ושם נסמן.

4) קהלת ד, יד ובפירוש רש"י.

5) פסחים קיט, א. ושם נסמן.

6) לך לך טו, יד.

7) ראה אור התורה ריש פרשתנו.

8) זהר פרשתנו קצג, ב. קצד, א.

9) לשון הפסוק סוף דניאל. וראה זח"א נד, סע"א. סב, ב. ובכ"מ.

10) לקוטי תורה להאריז"ל על הפסוק.

11) וי"ל ש"שנתיים ימים" רומז גם לב' האופנים הכלליים שבגלות (שצריך לעשות להם קץ וסוף) - גלות רוחני וגלות גשמי.

כלומר: אף שבפרטיות ישנם ריבוי אופנים בגלות - הגלות אצל שבעים אומות העולם, ד' הגלויות וכו', הרי, באופן כללי נחלקים לשתים: גלות רוחנית וגלות גשמית.

ולהעיר, שגם במאורע שהביא להתחלת הגלות - "אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים" - היו ב' אופנים אלו: גלות גשמית - שהוציאוהו מהסעודה, וגלות רוחנית, היפך אהבת ישראל (שהלשין על בני ישראל), שמסתבר לומר שהי' אצלו עוד לפני המאורע (אם כי באופן של קטנות, כמרומז בשמו "**בר** קמצא").

12) איוב כח, ג. וראה אור התורה שם עמוד שלט ואילך.

13) להעיר מהשייכות לימי חנוכה - "שזהו ענין **עד שתכלה רגל מן השוק**, להעלות בחי' רגל השמאלי שמתלבש בקץ דשמאלא, ואז יהי' קץ הימין" (אור התורה ריש פרשתנו).

14) "היום יום" כ"ט שבט.

15) הביאור בפשוטו של מקרא - "מדוע מאריך רש"י בפירוש תיבת מקץ שמצינו כמה פעמים לפני זה (ועוד דיוקים) - ראה לקוטי שיחות חלק ה עמוד 196 ואילך.

16) לקוטי שיחות שם עמוד 201.

17) זמן הקשור במיוחד עם תכלית השלימות דשבת - "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים" (ראה המשך תרס"ו עמוד תקמב).

18) ד"ה ענין הגשת יהודה ליוסף תרכ"ט. ד"ה ויגש אליו יהודה תרס"ו. ובכ"מ.

המשך ביאור למס' בבא מציעא ליום שלישי עמ' א

סתם שאינו נזיר. משיבה הגמרא: **מִידִּי גַּבֵּי הֲדָדֵי תַּנְיָין** – וכי הברייתות נשנו בסמיכות כדי שנוכיח משינוי הלשון שמדובר בפועל סתם, ומכיון שלא נשנו ביחד ישנו שינוי בלשון אולם שניהם מדברים בפועל שהוא נזיר.

תָּא שְׁמַע, מִנַּיִן לְפוֹעֵל שֶׁאָמַר תְּנוּ לְאִשְׁתִּי וּבָנַי שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בפועל (דברים כג כה) 'וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן', שכשם שאסור לו לתת לכליו כך אינו יכול לתת לאשתו ובניו. ומוכח שמשל שמים הוא אוכל, כי אם משל עצמו מדוע אינו יכול לתת להם. **וְכִי תֵימָא הָכִי נַמִּי** – ואם תרצה לומר שאף כאן מדובר בפועל **נָזִיר** שקנסוהו, אבל סתם פועל משלו הוא אוכל, **אִי הָכִי**, וכי הטעם בנזיר **מִשּׁוּם** שנאמר 'אֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן', הרי קנס חכמים הוא **וּמִשּׁוּם לַךְ לַךְ אָמְרִין נָזִירָא הוּא**. דוחה הגמרא: **אֵין הָכִי נַמִּי** – אכן מדובר בברייתא בנזיר, **וְאַיְּדֵי דְּקָתָנֵי לָהּ בְּלִשּׁוֹן פּוֹעֵל** – לפי שנקט לשון פועל סתם **קָא נָסֵיב לָהּ קְרָא דְּפוֹעֵל** – הביא את הפסוק האמור בפועל, ואין זה אלא אסמכתא.

תָּא שְׁמַע, הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לְקַצּוֹת בְּתְאֵנִים – לשטוח תאנים לייבוש כדי לעשות מהם קציעות,

◆ יום ראשון כ"ה כסלו ◆

מא (א) **וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר:**

א **וְהָוָה מִסּוֹף תַּרְתֵּין שְׁנִין וּפַרְעֹה חָלֵם וְהָא קָאֵם עַל נַהֲרָא:**

רש"י ◄**וַיְהִי מִקֵּץ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'מִסּוֹף', וְכָל לְשׁוֹן 'קֵץ', סוֹף הוּא. **עַל־הַיְאֹר** • כָּל שְׁאָר נְהָרוֹת אֵינָם קְרוּיִים יְאוֹרִים, חוּץ מִנִּילוּס, מִפְּנֵי שֶׁכָּל הָאָרֶץ עֲשׂוּיִין יְאוֹרִים יְאוֹרִים בִּידֵי אָדָם, וְנִילוּס עוֹלֶה בְּתוֹכָם וּמַשְׁקֶה אוֹתָם, לְפִי שֶׁאֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִין בְּמִצְרַיִם תָּדִיר כִּשְׁאָר אֲרָצוֹת.

כלי יקר – עוז והדר

מא (א) **וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים.** לְפִי שֶׁלֹּא פֹּרַשׁ בַּמִּקְרָא מָתַי הִתְחִילוּ שְׁתֵּי שָׁנִים אֵלּוּ, עַל כֵּן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (ב"ר פט ג) שֶׁשְּׁתֵּי שָׁנִים אֵלּוּ הֶזְקֵק לִהְיוֹת אָסוּר בְּבֵית הַסֹּהַר יוֹתֵר מִן הַנִּגְזָר עָלָיו מִפְּנֵי שֶׁתָּלָה בִּטְחוֹנוֹ בְּשַׂר הַמַּשְׁקִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים מ ה) "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר שָׂם ה' מִבְטַחוֹ וְלֹא פָנָה אֶל רְהָבִים", אֵלּוּ הַמִּצְרִים שֶׁנִּקְרְאוּ 'רַהַב' (ישעיה ל ז). וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת מַהוּ זֶה שֶׁאָמַר 'אֲשֶׁר שָׂם ה' מִבְטַחוֹ', הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר 'אֲשֶׁר שָׂם בַּה' מִבְטַחוֹ', כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יז ז) "בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה' וְהָיָה ה' מִבְטַחוֹ", וּמִלְּבַד הַכֶּפֶל שֶׁבְּפָסוּק זֶה, צָרִיךְ הַלָּשׁוֹן גַּם כֵּן תִּקּוּן בְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהָיָה ה' מִבְטַחוֹ'. וְעוֹד קָשֶׁה, לָמָּה קָרָא לְמִצְרַיִם 'רְהָבִים' וְלֹא קְרָאָם בַּשֵּׁם הַמְפֹרָסָם:

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה, שֶׁבַּנֹּהַג שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁאָדָם שֵׂיחַ לוֹ אֵיזוֹ מַעֲלָה בְּיֶתֶר שְׂאֵת עַל חֲבֵרוֹ, אֵינוֹ זוֹכֵר אֶת חֲבֵרוֹ הַקָּטָן מֵעֶרְכּוֹ, וּבַל יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ עַל שְׂפָתָיו מִצַּד "רוּם לְבָבוֹ". וְזוֹ הִיא טַעֲנַת הַפִּילוֹסוֹפִים עַל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לֵאמֹר, שֶׁלְּגֹדֶל רוֹמְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ אֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ בַּשְּׁפָלִים בְּכָל מַה שֶׁתַּחַת גַּלְגַּל הַיָּרֵחַ. וּלְבַטֵּל דֵּעָה נִפְסֶדֶת זוֹ נֶאֱמַר (שמואל א' ב ג) "אַל תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְּבֹהָה יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת ה' וְלוֹ נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת", רָצָה לוֹמַר אַל תְּדַבְּרוּ שֶׁמִּצַּד שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גָּבוֹהַּ מֵעַל כָּל גְּבוֹהִים אֵין לוֹ יְדִיעָה בִּפְרָטֵי מַעֲשֵׂינוּ, כִּי 'אֵל דֵּעוֹת ה'', שֵׂיחַ לוֹ יְדִיעָה בְּכֻלָּם, וְלוֹ נִתְכְּנוּ כָּל עֲלִילוֹת מַעֲשֵׂה אִישׁ:

וּכְדֵי לְאַמֵּת דָּבָר זֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹכֵן "אֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ" (ע"פ ישעיה נז טו), צֵרֵף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל יִתְבָּרַךְ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֶׁמִּסְפָּרָם מוּעָט יוֹתֵר מִכָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבְּאַלְפָ"א בֵּ"יתָא, כְּשֶׁתִּכְתֹּב יו"ד הֵ"א וָי"ו הֵ"א הִסְתַּכֵּל בְּכָל הָאוֹתִיּוֹת כְּשֶׁתִּכְתְּבֵם בְּמִלּוּאָם, לֹא תִּמְצָא שׁוּם אוֹת שֶׁיַּעֲלֶה לְמִסְפָּר מוּעָט כְּמוֹ אֵלּוּ. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (מגילה לא.) 'אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עַנְוְתָנוּתוֹ כוּ', מִן הַכְּתוּבִים שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח ה) "סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ", רָצָה לוֹמַר שַׁבְּחוּהוּ 'בְּיָהּ שְׁמוֹ', כִּי עִם הֱיוֹתוֹ 'רוֹכֵב בָּעֲרָבוֹת' גְּבוֹהַּ מִכֹּל, אַף־עַל־פִּי־כֵן 'יָהּ שְׁמוֹ', שֶׁהֵם הָאוֹתִיּוֹת הַקְּטַנִּים בַּמִּסְפָּר, וְהַתֵּבָה רַק בַּעֲלַת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, דְּהַיְנוּ הַמּוּעָט בְּצֵרוּף הָאוֹתִיּוֹת, וְכָל זֶה מוֹסֶפֶת עַל עַנְוְתָנוּתוֹ יִתְבָּרַךְ:

וּלְפִי זֶה מַהוּת הַשֵּׁם הַגָּדוֹל הוּא מוֹסֶפֶת וּבִטָּחוֹן לַתַּחְתּוֹנִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא זוֹכְרָם וּמַשְׁגִּיחַ בָּהֶם, שֶׁלֹּא יִהְיֶה פִּתְחוֹן פֶּה אֶל הַמְעַרְעֵר לוֹמַר שֶׁלְּגֹדֶל רוֹמְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ "עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ" (יחזקאל ח יב), וְלֹא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, כִּי מִדַּת בָּשָׂר וָדָם שֶׁאֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ וְזוֹכֵר אֶת מִי שֶׁהוּא לְמַטָּה מִמֶּנּוּ בְּמַדְרֵגָה:

עַל שְׁתֵּי הְנָחוֹת אֵלּוּ נֶאֱמַר פָּסוּק זֶה, עַל הֲנָחָה רִאשׁוֹנָה שֶׁיִּבְטַח בַּה' אָמַר 'אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר שָׂם ה' מִבְטַחוֹ', כִּי מַהוּת הַשֵּׁם הַגָּדוֹל וְקִטְנוּתוֹ הוּא מִבְטָחוֹ שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִתְחַבֵּר לַשְּׁפָלִים, לָכֵן לֹא נֶאֱמַר 'בַּה'', כִּי 'ה'' דְּהַיְנוּ מַהוּת הַשֵּׁם, הוּא 'מִבְטָחוֹ'. וְעַל זֶה אָמַר 'בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה'', וּבְמַה יִהְיֶה בָּטוּחַ, עַל זֶה אָמַר 'וְהָיָה ה' מִבְטַחוֹ', מַהוּת הַשֵּׁם הוּא מִבְטָחוֹ:

וְעַל הֲנָחָה שְׁנִיָּה שֶׁלֹּא לִבְטֹחַ בָּאָדָם כִּי רוּם לְבָבוֹ מְבִיאוֹ לִידֵי שִׁכְחָה עַל דֶּרֶךְ "וְרָם לְבָבְךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה'" (דברים ח יד), אָמַר 'וְלֹא פָנָה אֶל רְהָבִים', כִּי 'רַהַב' הוּא לְשׁוֹן רוּם לֵב וְגַסּוּת רוּחַ (ראה רש"י ישעיה ל ז), כִּי אֵין לִפְנוֹת פְּנֵי מִבְטַחוֹ אֶל בָּשָׂר וָדָם, כִּי מִצַּד רַהֲבוֹ וְגַסּוּת רוּחוֹ אֵינוֹ פּוֹנֶה אֶל הַבּוֹטֵחַ אֵלָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל מ כג) "וְלֹא זָכַר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת יוֹסֵף", מִצַּד שֶׁנַּעֲשָׂה 'שַׂר הַמַּשְׁקִים' וְהוּשַׁב עַל כַּנּוֹ וְנַעֲשָׂה שַׂר וְחָשׁוּב, עַל כֵּן לֹא 'זָכַר אֶת יוֹסֵף' כִּי הָיָה בְּעֵינוֹ נִבְזֶה "וּשְׁפַל אֲנָשִׁים", עַל כֵּן קָרָא לְמִצְרַיִם 'רְהָבִים':

וּמַה שֶׁנִּגְזַר עַל יוֹסֵף לִהְיוֹת אָסוּר שְׁתֵּי שָׁנִים, לְפִי שֶׁחֵטְא זֶה הוּא כָּפוּל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה שם ה) "אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן ה' יָסוּר לִבּוֹ", לְפִיכָךְ נִגְזַר שָׁנָה אַחַת כְּנֶגֶד הַבִּטָּחוֹן בָּאָדָם, כִּי זְמַן הַשִּׁכְחָה שָׁנָה 'כְּמֵת הַמִּשְׁתַּכֵּחַ מִלֵּב אַחַר שָׁנָה' (ברכות נח:), וְעוֹד שָׁנָה אַחַת כְּנֶגֶד 'וּמִן ה' יָסוּר לִבּוֹ':

וְיִתְּכֵן לְפָרֵשׁ עוֹד פָּסוּק 'וְהָיָה ה' מִבְטָחוֹ', לְפִי שֶׁכַּמָּה מִדְרֵגוֹת יֵשׁ בְּמִדַּת הַבִּטָּחוֹן, זְקָרָם רַבֵּנוּ בַּחַיֵּי בְּפָרָשָׁה זוֹ (בהקדמה), וּמִדְרֵגָה אַחֲרוֹנָה הִיא הַבּוֹטֵחַ בַּה' בְּלֹא סִבָּה, שֶׁלֹּא יַחְשֹׁב לוֹמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יַעֲשֶׂה לִי דָּבָר זֶה עַל יְדֵי סִבָּה זוֹ, לְפִי שֶׁאֵין הָאָדָם יוֹדֵעַ אֵיזוֹ סִבָּה לְטוֹבָתוֹ, כִּי אוּלַי יַחְשֹׁב אָדָם שֶׁדָּבָר זֶה סִבָּה לִמְציאַת מְבַקְּשׁוֹ, וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהוּא הֵפֶךְ מִן "כַּאֲשֶׁר זָמַם", עַל כֵּן נֶאֱמַר (תהלים לז ה) "וּבְטַח עָלָיו וְהוּא יַעֲשֶׂה", רָצָה לוֹמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יַעֲשֶׂה הַסִּבּוֹת אֲשֶׁר יֵרָאוּ טוֹב בְּעֵינֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְלֹא אַתָּה תִּבְחַר בָּהֶם. וְאֵלּוּ נֶאֱמַר בְּכָל מָקוֹם

'בְּטַח בַּה'", הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁיִּתְלֶה הַבִּטָּחוֹן בְּאֵיזוֹ סִבָּה, עַל כֵּן נֶאֱמַר 'וְהָיָה ה' מִבְטַחוֹ', רָצָה לוֹמַר הַשֵּׁם עַצְמוֹ מִבְטַחוֹ בְּזוֹלַת סִבָּה. וּמִזֶּה הַמִּין הָיָה בִּטְחוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף, שֶׁבְּלִי סָפֵק בָּטַח בַּה', זוֹלַת שֶׁתְּלָה הַסִּבָּה בְּשַׂר הַמַּשְׁקִים, עַל כֵּן הֶרְאוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁאֵין זֶה סִבַּת גְּאֻלָּתוֹ מַה שֶׁחָשַׁב הוּא, כִּי אִם "עֵצַת ה' הִיא תָקוּם" (משלי יט כא):

וְהִנֵּה עֹמֵד עַל הַיְאֹר. וּפַרְעֹה אָמַר **עַל שְׂפַת הַיְאֹר** (פסוק יז). בְּחֲלוֹמוֹ רָאָה **שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן הַיְאֹר** (פסוק ג), וּפַרְעֹה לֹא הִזְכִּיר 'מִן הַיְאֹר':

בַּחֲלוֹמוֹ נֶאֱמַר (שם) **וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת,** וּפַרְעֹה לֹא הִזְכִּיר זֶה. וּכְפִי הַפְּשָׁט לֹא הִזְכִּיר זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבִין יוֹסֵף שֶׁלֹּא הָיוּ נִרְאִין רָעוֹת כִּי אִם בְּשָׁעָה שֶׁעָמְדוּ אֵצֶל הַטּוֹבוֹת, אֲבָל כְּשֶׁלֹּא עָמְדוּ אֶצְלֵיהֶם לֹא הָיוּ נִרְאִין רָעוֹת כָּל כָּךְ לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ רָעוֹת כִּי אִם בְּעֵרֶךְ הַטּוֹבוֹת, עַל כֵּן לֹא הִזְכִּיר פַּרְעֹה זֶה כְּדֵי שֶׁיָּבִין שֶׁהָיוּ רָעוֹת מִצַּד עַצְמָם, וּכְדֵי לְחַזֵּק הָעִנְיָן אָמַר בִּמְקוֹם זֶה **לֹא רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ** (פסוק יט), כִּי זֶה מוֹרֶה שֶׁנִּרְאוּ רָעוֹת גַּם מִצַּד עַצְמָם. וְכֵן פָּתַר יוֹסֵף אֶת זֶה בְּאָמְרוֹ **וְנִשְׁכַּח כָּל הַשָּׂבָע** (פסוק ל), שֶׁלֹּא תֹּאמַר שֶׁלֹּא יִהְיֶה רָעָב מַמָּשׁ אֶלָּא לְמִי שֶׁזּוֹכֵר שְׁנֵי הַשָּׂבָע וְרוֹאֶה כְּנֶגְדָּם הַהֵעָדֵר בִּשְׁנֵי הָרָעָב, אֲבָל לְמִי שֶׁאֵינוֹ זוֹכֵר שְׁנֵי הַשָּׂבָע לֹא יִהְיֶה בְּעֵינָיו הָרָעָב גָּדוֹל כָּל כָּךְ, עַל כֵּן אָמַר **וְנִשְׁכַּח כָּל הַשָּׂבָע,** לְפִי שֶׁהָיוּ שְׁנֵי רָעָב רָעִים מִצַּד עַצְמָם אֲפִלּוּ בְּעֵינֵי מִי שֶׁאֵינוֹ זוֹכֵר שְׁנֵי הַשָּׂבָע:

פַּרְעֹה רָאָה **יְפוֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר** (פסוק ב), וּלְיוֹסֵף אָמַר כִּי רָאָה **בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפַת תֹּאַר** (פסוק יח), וְיֵשׁ בָּזֶה שְׁנֵי שִׁנּוּיִים, דְּהִנְיוּ שִׁנּוּי הַלָּשׁוֹן מִ**מַּרְאֶה** לְ**תֹאַר,** וְהִפּוּךְ הַלָּשׁוֹן לִזְכֹּר **בְּרִיאוֹת בָּשָׂר** בַּתְּחִלָּה, וְכֵן נִמְצְאוּ הַרְבֵּה שִׁנּוּיִים בְּסִפּוּר חֲלוֹמוֹ מִמַּה שֶׁרָּאָה:

וְאוֹמֵר אֲנִי לְיַשֵּׁב כֻּלָּם בְּהַצָּעָה אַחַת לְקוּחָה מִדִּבְרֵי הַמְפָרְשִׁים, שֶׁפַּרְעֹה הָיָה מַחֲזִיק אֶת הַיְאוֹר לֶאֱלוֹהַּ, וְעַל כֵּן לֹא רָצָה לוֹמַר 'הִנְנִי עוֹמֵד עַל הַיְאוֹר', כִּי רָצָה לַחְלֹק כָּבוֹד לֵאלֹהוֹ. וּבָזֶה יִתְרְצוּ כָּל הַשִּׁנּוּיִים הַנִּזְכָּרִים, כִּי מִטַּעַם זֶה לֹא רָצָה לוֹמַר שֶׁהַפָּרוֹת הָרָעוֹת עָלוּ 'מִן הַיְאוֹר', כִּי לֹא רָצָה לְיַחֵס שׁוּם דָּבָר רַע לֵאלֹהוֹ, בְּחָשְׁבוֹ כִּי הוּא מוֹשֵׁל עַל הַטּוֹבוֹת לְבַד, וּמִמֶּנּוּ לֹא יֵצֵא דָּבָר רַע. וְאוּלַי חָשַׁב שֶׁיֵּשׁ אֱלוֹהַּ אַחֵר מוֹשֵׁל עַל הָרָעוֹת, כְּדַעַת המאנ"י שֶׁהֵבִיא בְּעֵקֵדָה פָּרָשָׁה וָאֶתְחַנַּן (שער צ), וְאוּלַי שֶׁעַל זֶה אָמַר פַּרְעֹה "רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם" (שמות י י), שֶׁהַמּוֹשֵׁל עַל הָרָעוֹת נֶגֶד פְּנֵיכֶם. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א' ב ג) 'אַל תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גָבֹהַּ גָּבוֹהַּ', לוֹמַר שֶׁשְּׁנֵי גְּבוֹהִים יֵשׁ, אֶחָד מוֹשֵׁל עַל הַטּוֹבוֹת וְאֶחָד עַל הָרָעוֹת, לְכָךְ אָמַר מִיָּד (שם פסוקים ו–ז) "ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר", רָצָה לוֹמַר פּוֹעֵל כָּל הַהֶפְכִים, וְהַכֹּל יוֹצֵא מֵאִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְכֵן נֶאֱמַר (דברים לב לט) "רְאוּ כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא" וְגוֹ', "אֲנִי אֶמְית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא", וְכָפַל 'אֲנִי אֲנִי' דְּגִמַּת כֶּפֶל 'גָּבוֹהַּ גָּבוֹהַּ' (ראה דברי רבינו שם):

וְהִנֵּה מִטַּעַם זֶה לֹא אָמַר פַּרְעֹה 'וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת וַתֹּאכַלְנָה', לְפִי שֶׁהָיָה מַשְׁמִע מִזֶּה כְּאִלּוּ עָשׂוּ מִלְחָמָה בֵּינֵיהֶם עַד כִּי הִגְדִּיל הַמּוֹשֵׁל עַל הָרָעוֹת עַל כֵּן תֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרָעוֹת אֶת הַטּוֹבוֹת, כִּי לְשׁוֹן 'וַתַּעֲמֹדְנָה' מוֹרֶה שֶׁלֹּא בָּאוּ לְכַתְּחִלָּה לְהִכָּנֵס בְּתוֹךְ הָרָעוֹת כְּדֵי לְהַשְׁבִּיעָם וּלְבַטֵּל רַעֲבוֹנָם, שֶׁהֲרֵי עָמְדוּ אֶצְלָם אִם כֵּן הָיָה דַּעְתָּם לַעֲמֹד זוֹלַת שֶׁגָּבְרוּ עֲלֵיהֶן הָרָעוֹת וּבָלְעוּ אוֹתָם בְּעַל כָּרְחָם, וְזֶה גְּנַאי לֵאלֹהוֹ שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לְהַצִּיל אֶת הַטּוֹבוֹת הַמְשֻׁפָּעוֹת מֵאִתּוֹ. עַל כֵּן שִׁנָּה פַּרְעֹה וְאָמַר **וַתָּבֹאנָה אֶל קִרְבֶּנָּה** (פסוק כא), וְרָצָה בָּזֶה שֶׁמֵּעַצְמָם מִרְצוֹנָם הַטּוֹב נִכְנְסוּ אֶל תּוֹךְ הָרָעוֹת לְהַשְׁבִּיעַ רַעֲבוֹנָם, וְכָל זֶה מִמִּדַּת טוּבוֹ שֶׁל אֱלֹהוּת שֶׁלּוֹ שֶׁרָצָה לְהֵיטִיב וּלְתַקֵּן הָרָעוֹת, וְאִם כֵּן לֹא בָּאוּ לְכַתְּחִלָּה כִּי אִם כְּדֵי לָבֹא אֶל קִרְבָּנָה וְלֹא כְּדֵי לַעֲמֹד שָׁמָּה, עַל כֵּן לֹא אָמַר 'וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת'. וְהֵעִיד שֶׁלֹּא הוֹעִיל כְּלוּם כִּי **לֹא נוֹדַע כִּי בָאוּ אֶל קִרְבֶּנָּה וּמַרְאֵיהֶן רַע כְּבַתְּחִלָּה** (שם), לְפִי שֶׁהָיוּ בְּתַכְלִית הָרַע, וְעַל כֵּן הֶצְרַךְ לְהָעִיד **לֹא רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ** (פסוק יט):

וַיִּשׁ אוֹמְרִים שֶׁהִזְכִּיר זֶה, שֶׁלֹּא יֹאמַר שֶׁקֹּדֶם הַלַּיְלָה רָאָה פָּרוֹת רָעוֹת כְּאֵלּוּ וְהָיָה מִתְפַּעֵל מֵרְאִיַּת חִדּוּשׁ כָּזֶה עַל כֵּן בָּא לוֹ חֲלוֹם זֶה, כִּי כָּךְ הַמִּנְהָג שֶׁמַּה שֶׁאָדָם רוֹאֶה דְּבַר חִדּוּשׁ בַּיּוֹם וּמִהְרְהֵר בּוֹ נִרְאֶה אֵלָיו בַּחֲלוֹם (ראה ברכות נה:), עַל כֵּן אָמַר **לֹא רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ,** וְזֶה מוֹפֵת שֶׁחֲלוֹם זֶה מִן הַחֲלוֹמוֹת הַצּוֹדְקִים:

וְהִנֵּה עִנְיַן **יְפוֹת מַרְאֶה** (**וְתֹאַר**) יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁלֹּא יִצְדַּק זֶה בְּבְהֵמוֹת כִּי אִם בְּמִין הָאֱנוֹשִׁי, עַל כֵּן שִׁנָּה מִ'מַּרְאֶה' לְ'תֹאַר' (פסוק יח), וְעַל כֵּן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י (פסוק ב) "שֶׁהוּא סִימָן לַבְּרִיּוֹת". וְלִי נִרְאֶה שֶׁאֵין הַדָּבָר כֵּן, שֶׁהֲרֵי הַפָּסוּק אָמַר כֵּן שֶׁהֶרְאוּ לוֹ **יְפוֹת מַרְאֶה,** אִם כֵּן דַּאי שַׁיָּךְ הוּא גַּם בְּבְהֵמוֹת. וְעוֹד, וְכִי מַרְאִין לְאָדָם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בִּנְמְצָא כְּגוֹן 'פִּילָא דְּעַיֵּיל בְּקוּפָא דְּמַחֲטָא' (ראה ברכות שם). אֶלָּא וַדַּאי שֶׁשַּׁיָּךְ גַּם בְּבְהֵמוֹת, וְהוּא כְּשֶׁכָּל אֵבָרֶיהָ מְלֵאוֹת בָּשָׂר וְאֵינָהּ כְּחוּשָׁה זֶהוּ יִפּוּי מַרְאֶה שֶׁלָּהּ, וּ**בְּרִיאוֹת בָּשָׂר** הוּא פֵּרוּשׁ עַל **יְפוֹת מַרְאֶה,** כִּי זוֹלַת זֶה בַּמֶּה יִוָּדַע אֵיפֹה אִם הַבָּשָׂר בִּפְנִים בָּרִיא אוֹ חוֹלֶה, אִם לֹא עַל יִפּוּי מַרְאֶה שֶׁלָּהּ הַמֵּעִיד עַל בְּרִיאוּת הַבָּשָׂר שֶׁבִּפְנִים. וְה**תֹּאַר** הוּא עִנְיָן אַחֵר שֶׁאֵינוֹ תְּלוּי בִּבְרִיאוּת הַבָּשָׂר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק "וְרָחֵל הָיְתָה יְפַת תֹּאַר וִיפַת מַרְאֶה" (לעיל כט יז) כִּי עִנְיָנוֹ צוּרַת הַפַּרְצוּף, דֶּרֶךְ מָשָׁל אִם אֵין הַחֹטֶם עָקֹם אוֹ אָרֹךְ מִן הָרָאוּי לִהְיוֹת, וְכֵן הָעֵינַיִם וּשְׂפָתַיִם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם:

וְהִנֵּה פָּסוּק זֶה אוֹמֵר שֶׁרָּאָה **מִן הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת יְפוֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר** (פסוק ב), וְזֶה דָּבָר טִבְעִי, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בַּיְאוֹר כֹּחַ אֱלֹהִי מִכָּל מָקוֹם פְּעֻלָּתוֹ הַטִּבְעִית הִיא שֶׁהַמַּיִם מַשְׁקִים הָאָרֶץ וְגוֹרְמִים "לְהַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה" עַד שֶׁיִּהְיוּ "דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים", אֲבָל אֵין בַּיְאוֹר כֹּחַ לַעֲשׂוֹתָם 'יְפוֹת תֹּאַר' בְּחֹטֶם וְעֵינַיִם וּפֶה, שֶׁיִּהְיוּ יְשָׁרִים וְלֹא עֲקֻמִּים, וְלֹא גְּדוֹלִים אוֹ קְטַנִּים מִן הָרָאוּי לִהְיוֹת, כִּי זֶהוּ פֹּעַל אֱלֹהִי אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת כָּל בְּרוּאָיו יְשָׁרִים בְּתָאְרָם. וּפַרְעֹה לִכְבוֹד אֱלֹהוֹ לִסְבָּרְתּוֹ הַנִּבְעָרָה שֶׁחָשַׁב שֶׁיֵּשׁ בַּיְאוֹר כֹּחַ אֱלֹהִי, עַל כֵּן יִחֵס כֹּחַ זֶה לֵאלֹהוֹ

(ב) **וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת יְפֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ:**

ב וְהָא מִן נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרָן שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָן בְּשָׂר וְרָעְיָן בְּאַחֲוָה:

רש"י◄ **יְפֹת מַרְאֶה** • סִימָן הוּא לִימֵי הַשֹּׁבַע, שֶׁהַבְּרִיּוֹת נִרְאוֹת יָפוֹת זוֹ לָזוֹ, שֶׁאֵין עַיִן בְּרִיָּה צָרָה בַּחֲבֵרְתָּהּ. **בָּאָחוּ** • בַּאֲגָם, מרי"ש בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ: "יִשְׂגֶּא אָחוּ".

כלי יקר – עוז והדר

לוֹמַר שֶׁעָלוּ מִן הַיְאוֹר **בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר,** לוֹמַר לְךָ לֹא זוֹ שֶׁהֶעֱלָה **בְּרִיאוֹת בָּשָׂר** שֶׁזֶּה אֵינוֹ חִדּוּשׁ כָּל כָּךְ כִּי כָּל הַיָּמִים יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת זֶה בְּטִבְעָם, אֶלָּא אֲפִלּוּ **יְפוֹת תֹּאַר** גָּרַם גַּם כֵּן הַיְאוֹר, כִּי הוּא בְּרָאָם עַל תְּכוּנָה זוֹ לְפִי דַּעְתּוֹ, עַל כֵּן הִקְדִּים בְּסִפּוּר זֶה **בְּרִיאוֹת בָּשָׂר** לִ**יפוֹת תֹּאַר,** דֶּרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ. וְאַצָּל הָרָעוֹת הָפַךְ הַדְּבָרִים וְאָמַר **דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר וְדַקּוֹת בָּשָׂר** (פסוק יט), לוֹמַר לֹא זוֹ שֶׁהָיוּ **רָעוֹת תֹּאַר** וּמַרְאֵיהֶן מְשֻׁנָּה, כִּי זֶה אֵין בּוֹ כָּל כָּךְ נִפְקוּתָא, וְהֶעְדֵּר הַפְּעֻלָּה אֵינוֹ חִדּוּשׁ כָּל כָּךְ, אֶלָּא הָיוּ אֲפִלּוּ **רַקּוֹת בָּשָׂר** כְּנֶגֶד הַשֹּׂבַע, וְיֵשׁ בּוֹ נִפְקוּתָא:

וּרְאִיָּה בְּרוּרָה לִדְבָרֵינוּ מַה שֶּׁאָמַר פַּרְעֹה **וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֶת שֶׁבַע פָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת** (פסוק ב), לָמָּה לֹא הִזְכִּיר עִנְיַן הַתֹּאַר בְּשׁוּם אֶחָד מֵהֶם לֹא בַּטּוֹבוֹת וְלֹא בָּרָעוֹת. אֶלָּא וַדַּאי לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַעֲלָה וּמוֹרִיד לְעִנְיַן הַבְּרִיאוּת וְהָאֲכִילָה, כִּי לֹא הָיוּ רְעֵבִים בְּיוֹתֵר מִצַּד הֱיוֹתָם 'רָעוֹת תֹּאַר' כִּי אִם מִצַּד הֱיוֹתָם **'רָעוֹת** מַרְאֶה' דְּהַיְנוּ כְּחוּשִׁים, גַּם לֹא אָכְלוּ אֶת הַטּוֹבוֹת מִצַּד הֱיוֹתָם 'יְפוֹת תֹּאַר' כִּי אִם מִצַּד הֱיוֹתָם **'בְּרִיאוֹת** בָּשָׂר' דְּהַיְנוּ יְפוֹת מַרְאֶה. וּמַה שֶּׁאָמַר **וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת** וְלֹא אָמַר 'שֶׁבַע הַפָּרוֹת', לְפִי שֶׁשֶּׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב לֹא הָיוּ רְצוּפִים, שֶׁהֲרֵי מִשֶּׁבָּא יַעֲקֹב אַחַר שְׁנָתַיִם פָּסַק הָרָעָב וְחָזַר בְּמוֹתוֹ (תוספתא סוטה פ"י ה"ט), כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן פָּרָשַׁת וַיְחִי (נ י) בְּגֹרֶן הָאָטָד בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם:

וּמַה שֶּׁהוֹסִיף לְשׁוֹן **צְנֻמוֹת** בִּשְׁבֻּלִים (פסוק כג), לְפִי 'שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה שְׁמִיעָה לִרְאִיָּה' (ראה מכילתא מס' דבחודש ב), כִּי פַּרְעֹה רָאָה **שִׁבֻּלִים דַּקּוֹת,** וְיֵשׁ לִפְעָמִים שִׁבֻּלִים דַּקּוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם גַּרְגְּרִים דַּקִּים, וּפַרְעֹה רָאָה אוֹתָם בְּעֵינָיו שֶׁהָיוּ רֵקִים וְלֹא הָיָה בָּהֶם גַּרְגְּרִים כְּלָל, וְהָיָה מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יוֹסֵף יִטְעֶה בִּלְשׁוֹן 'דַּקּוֹת', כִּי לֹא רָאָה אוֹתָם זוֹתֵלֶת מַה שֶּׁשָּׁמַע מִן פַּרְעֹה, עַל כֵּן פֵּרֵשׁ לוֹ 'צְנוּמוֹת', אֲנִי רְאִיתִי שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם כִּי אִם הַמּוֹץ. וּבָזֶה יִתְרְצוּ כָּל הַסְּפֵקוֹת שֶׁנִּתְחַבְּטוּ בָּהֶם רֹב הַמְּפָרְשִׁים, וְהוּא דָּבָר יָקָר. וְיֶתֶר עִנְיָנֵי הַחֲלוֹם יִתְבָּאֲרוּ בְּסָמוּךְ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם: תורה ב

(ב) **וְהִנֵּה מִן הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת וְגוֹ'.** לְפִי שֶׁבְּרִיאוּת הַפָּרוֹת תָּלוּי בִּבְרִיאוּת הַבְּרִיּוֹת, כִּי מִרְעֶה אֶחָד לַבְּרִיּוֹת וְלַפָּרוֹת, וּבַזְּמַן שֶׁכָּלָה לַבְּהֵמָה מִן הַשָּׂדֶה כֻּלָּה גַּם לָאָדָם, כִּי מִתְּחִלָּה וְנָתַתָּ "לִבְהֶמְתֶּךָ" וְאַחַר־כָּךְ "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ" (ראה ברכות מ. ע"פ דברים יא טו), וְעוֹד שֶׁאִם אֵין הַבְּהֵמָה בְּרִיאָה וְטוֹבָה מִי "יַחֲרֹשׁ בַּבָּקָרִים" (ע"פ עמוס ו יב). **וְיפוֹת מַרְאֶה** יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁקָּאֵי עַל עֵינֵי הַפָּרוֹת שֶׁהָיוּ לָהֶם עֵינַיִם יָפוֹת, וְזֶה סִימָן לַבְּרִיּוֹת שֶׁיִּהְיוּ עֵינֵיהֶם יָפִים זֶה לָזֶה (ראה רש"י), כִּי בִּזְמַן שֶׁעַיִן בְּרִיָּה צָרָה בַּחֲבֵרְתָּהּ נִרְאֶה הַדָּבָר בְּעֵינַיִם אִם הוּא רוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּעֵינַיִם שׂוֹחֲקוֹת אוֹ בְּעֵינַיִם זְעוּמוֹת דְּהַיְנוּ **רָעוֹת מַרְאֶה** (פסוק ג):

וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת (שם), קָרְאָם **אֲחֵרוֹת,** לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמז יד) "הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ", 'וְכַד מְשַׁלֵּם שַׁעֲרֵי מִכַּדָּא נָקִישׁ וְאָתֵי תִּיגְרָא' (בבא מציעא נט.), וְכָל אֶחָד נַעֲשָׂה אַחַר לַחֲבֵרוֹ, "חָלַק לִבָּם" וְאֵינָן לַאֲחָדִים. וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בַּשִּׁבֻּלִים הַטּוֹבוֹת (פסוק ה) **עוֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד** הַמּוֹרֶה עַל הָאַחְדוּת, וּמִמֵּילָא נִשְׁמַע שֶׁבְּרָעוֹת אֵין אַחְדוּת. וְכֵן בַּפָּרוֹת הִזְכִּיר **אֲחֵרוֹת** בְּרָעוֹת, וּמִמֵּילָא נִשְׁמַע שֶׁבַּטּוֹבוֹת אֵין **אֲחֵרוֹת** אֶלָּא אַחְדוּת:

דָּבָר אַחֵר, לְכָךְ קְרָאָן **אֲחֵרוֹת,** לְפִי שֶׁכָּל שָׁנָה וְשָׁנָה הָיְתָה קִלְקָלָתָהּ מְרֻבָּה מִשֶּׁל חֲבֵרְתָּהּ, כִּי הָרָעָב הוֹלֵךְ וְגוֹבֵר, עַל כֵּן הָיְתָה כָּל שָׁנָה כְּשָׁנָה אַחֶרֶת, אֲבָל שְׁנֵי הַטּוֹבָה 'כֻּלָּם שָׁוִים לְטוֹבָה' (ע"פ רש"י לעיל כג א). דָּבָר אַחֵר, לְפִי שֶׁהֵם יְמֵי צַעַר עַל כֵּן נִרְאוּ יָמִים רַבִּים, אֲבָל הַשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת הָיוּ "כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים" (ע"פ לעיל כט יט, שיחה"ש ז ז):

וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת (פסוק ג), הוֹרָה שֶׁהַפָּרוֹת הָיוּ כָּל כָּךְ רָעוֹת וּכְחוּשׁוֹת, עַד שֶׁכִּמְעַט לֹא הָיָה בָּהֶם כֹּחַ לַעֲמֹד עַל רַגְלֵיהֶם, וּמֵה שֶׁעָמְדוּ הַיְנוּ לְפִי שֶׁהָיוּ **אֵצֶל הַפָּרוֹת** הַטּוֹבוֹת שֶׁהֶחֱזִיקוּ בְּיָדָם. וְזֶה סִימָן שֶׁלֹּא הָיָה לַבְּרִיּוֹת תְּקוּמָה וַעֲמִידָה בִּשְׁנֵי הָרָעָב, אִם לֹא מִצַּד הֱיוֹתָם אֵצֶל הַשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת סְמוּכוֹת לָהֶם, עַל כֵּן הָיָה סַעַד וְסָמְךְ לִשְׁנֵי הָרָעָב מִן שְׁנֵי הַשֹּׂבַע, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ד) **וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרָעוֹת,** לְרַמֵּז שֶׁבִּשְׁנֵי הָרָעָב יֹאכְלוּ מִן תְּבוּאַת שְׁנֵי הַשֹּׂבַע:

וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית (פסוק ה), לֹא נֶאֱמַר 'וַיַּחֲלֹם עוֹד', אֶלָּא **שֵׁנִית,** לְהוֹרוֹת שֶׁחֲלוֹם אֶחָד הוּא וְנִשְׁנֶה פְּעָמִים:

וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד (שם), וְאֵצֶל הָרָעוֹת לֹא נֶאֱמַר 'בְּקָנֶה אֶחָד', לְפִי שֶׁשֶּׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע הָיוּ רְצוּפִים בְּזֶה אַחַר זֶה, עַל כֵּן עָלוּ בְּקָנֶה אֶחָד הַמְצָרְפָם. אֲבָל שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב לֹא הָיוּ רְצוּפִים, כִּי אַחַר שְׁנָתַיִם יָמִים כְּשֶׁבָּא יַעֲקֹב פָּסַק הָרָעָב וְחָזַר בְּמוֹתוֹ (תוספתא סוטה פ"י ה"ט), עַל כֵּן לֹא נֶאֱמַר 'בְּקָנֶה אֶחָד'. וְעוֹד שֶׁזֶּה מוֹרֶה עַל רִבּוּי הַתְּבוּאָה, שֶׁאֲפִלּוּ קָנֶה אֶחָד יַצְמִיחַ שֶׁבַע שִׁבֳּלִים וְטוֹבוֹת, וְתַרְתֵּי לְטִיבוּתָא. וְהָרָעוֹת הָיָה בָּהֶם תַּרְתֵּי לְרֵיעוּתָא, שֶׁצָּמְחוּ אֶחָד אֶחָד, וְעוֹד שֶׁהָיוּ **שְׁדֻפוֹת קָדִים** (פסוק ו):

וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם (פסוק ז), כִּי גַּם הוּא הֵבִין שֶׁחֲלוֹם אֶחָד הוּא.

וַיְהִי בַבֹּקֶר וְגוֹ' (פסוק ח), מַהֲרַ"י אַבַּרְבַּנֵאל כָּתַב שֶׁחֲלוֹמוֹת שֶׁל בֹּקֶר צוֹדְקִים בְּיוֹתֵר, עַל כֵּן **וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ** כִּי הִרְגִּישׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַמָּשׁ: תורה ג

(ג) וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר:

ג וְהָא שְׁבַע תּוֹרָן אָחֲרָנָן סָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן מִן נַהֲרָא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירַן בְּשָׂר וְקָמָן לְקֳבְלֵיהוֹן דְּתוֹרָן עַל כֵּיף נַהֲרָא:

רש"י ◄ וְדַקּוֹת בָּשָׂר • טינבי"ש בְּלַעַ"ז, לְשׁוֹן 'דַּק'.

(ד) וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֶת שֶׁבַע הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה:

ד וַאֲכָלַן תּוֹרְתָּא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירַן בְּשַׂר יָת שְׁבַע תּוֹרְתָּא שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָתָא וְאִתְּעַר פַּרְעֹה:

רש"י ◄ וַתֹּאכַלְנָה • סִימָן שֶׁתְּהֵא כָּל שִׁמְחַת הַשָּׁבָע נִשְׁכַּחַת בִּימֵי הָרָעָב.

(ה) וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה ׀ שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת:

ה וּדְמוּךְ וַחֲלַם תִּנְיָנוּת וְהָא שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא סָלְקָן בְּקַנְיָא חַד פַּטִּימָן וְטָבָן:

רש"י ◄ בְּקָנֶה אֶחָד • טואיד"ל בְּלַעַ"ז. בְּרִיאוֹת • שיינ"ש בְּלַעַ"ז.

(ו) וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן:

ו וְהָא שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא לָקְיָן וּשְׁקִיפָן קִדּוּם צָמְחָן בַּתְרֵיהוֹן:

רש"י ◄ וּשְׁדוּפֹת • השלייד"ש בְּלַעַ"ז, 'וּשְׁקִיפָן קִדּוּם', חֲבוּטוֹת, לְשׁוֹן מַשְׁקוֹף הֶחָבוּט תָּמִיד עַל־יְדֵי הַדֶּלֶת הַמַּכָּה עָלָיו. קָדִים • רוּחַ מִזְּרָחִית, שֶׁקּוֹרִין ביש"א.

(ז) וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִّבֳּלִים הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם:

ז וּבְלָעָא שִׁבְּלַיָּא לָקְיָתָא יָת שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא פַּטִּימָתָא וּמָלְיָתָא וְאִתְּעַר פַּרְעֹה וְהָא חֶלְמָא:

רש"י ◄ הַבְּרִיאוֹת • שיינ"ש בְּלַעַ"ז. וְהִנֵּה חֲלוֹם • וְהִנֵּה נִשְׁלַם חֲלוֹם שָׁלֵם לְפָנָיו וְהֵצַרְךָ לְפוֹתְרִים.

(ח) וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה:

ח וַהֲוָה בְצַפְרָא וּמְטַרְפָּא רוּחֵהּ וּשְׁלַח וּקְרָא יָת כָּל חַרְשֵׁי מִצְרַיִם וְיָת כָּל חַכִּימָהָא וְאִשְׁתָּעֵי פַּרְעֹה לְהוֹן יָת חֶלְמֵהּ וְלֵית דְּפָשַׁר יָתְהוֹן לְפַרְעֹה:

רש"י ◄ וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ • 'וּמְטַרְפָּא רוּחֵהּ', מְקַשְׁקֶשֶׁת בְּתוֹכוֹ כְּפַעֲמוֹן, וּבְנְבוּכַדְנֶאצַּר הוּא אוֹמֵר: (דניאל ב) "וַתִּתְפָּעֶם רוּחוֹ", לְפִי שֶׁהָיוּ שָׁם שְׁתֵּי פְּעִימוֹת: שִׁכְחַת הַחֲלוֹם וְהַעֲלָמַת פִּתְרוֹנוֹ (ב"ר). חַרְטֻמֵּי • הַנִּחָרִים

כלי יקר – עוז והדר

(ח) **וַיְסַפֵּר פַּרְעֹה לָהֶם אֶת חֲלֹמוֹ וְאֵין פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה.** **חֲלֹמוֹ** מִשְׁמָע חֲלוֹם אֶחָד מִדְּלָא קָאָמַר 'חֲלוֹמוֹתָיו', **וְאֵין פּוֹתֵר אוֹתָם** שְׁנַיִם בְּמִשְׁמָע מִדְּלָא קָאָמַר 'אוֹתוֹ'. וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ לְפֵרוּשׁ רַשִּׁ"י שֶׁאָמְרוּ לוֹ 'שֶׁבַע בָּנוֹת אַתָּה קוֹבֵר', וְקָשֶׁה לִי לָמָּה לֹא הִזְכִּיר רַשִּׁ"י גַּם מַה שֶּׁנִּזְכַּר בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (פט ו) שֶׁאָמְרוּ לוֹ 'שֶׁבַע אִפַּרְכִּיּוֹת אַתָּה כּוֹבֵשׁ, שֶׁבַע יִמְרְדוּ בְךָ'. עַל כֵּן קָרוֹב בְּעֵינַי לְפָרֵשׁ כִּי רָצָה לְתַקֵּן שִׁנּוּי לָשׁוֹן זֶה, כִּי פַּרְעֹה סִפֵּר לָהֶם **'חֲלֹמוֹ'**, כִּי לְדַעְתּוֹ הָיָה נִרְאֶה שֶׁהַכֹּל חֲלוֹם אֶחָד וְהָיָה נֶעְלָם מֵעֵינָיו עִנְיַן **הַשִּׁנּוּת הַחֲלוֹם** (פסוק לב), עַל כֵּן אָמַר **וְאֵין פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה,** שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לִפְתֹּר **'אוֹתָם'**, רָצָה לוֹמַר מִדּוּעַ נִרְאָה אֵלָיו הַדָּבָר פַּעֲמַיִם וּבְפָנִים שׁוֹנוֹת זֶהוּ הַדָּבָר

בְּטִימֵי מִתִּים, שֶׁשּׂוֹאֲלִים בַּעֲצָמוֹת (׳טימֵי׳, הֵן עֲצָמוֹת בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, וּבַמִּשְׁנָה: ׳בֵּית שֶׁהוּא מָלֵא טַמְיָא׳, מָלֵא עֲצָמוֹת). **וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה** • פּוֹתְרִים הָיוּ אוֹתָם, אֲבָל לֹא לְפַרְעֹה, שֶׁלֹּא הָיָה קוֹלָן נִכְנָס בְּאָזְנָיו, וְלֹא הָיָה לוֹ קוֹרַת־רוּחַ בְּפִתְרוֹנָם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: ׳שֶׁבַע בָּנוֹת אַתָּה מוֹלִיד, שֶׁבַע בָּנוֹת אַתָּה קוֹבֵר׳ (ב"ר).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 343)

פּוֹתְרִים הָיוּ אוֹתָם, אֲבָל לֹא לְפַרְעֹה (רש"י מא, ח) הַחַרְטֻמִּים לֹא הִצִּיעוּ אֶת פִּתְרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף (אַף שֶׁבְּפַשְׁטוּת פְּרוֹת טוֹבוֹת וְשִׁבֳּלִים בְּרִיאוֹת רוֹמְזוֹת עַל תְּקוּפַת שֹׂבַע), שֶׁהֲרֵי בַּחֲלוֹם עָמְדוּ הַפָּרוֹת הָרָעוֹת לְצַד הַפָּרוֹת הַטּוֹבוֹת, **בְּעֵת וּבְעוֹנָה אַחַת**. לָכֵן אָמְרוּ שֶׁבַע בָּנוֹת כו', שֶׁכֵּן לְפַרְעֹה הָיוּ מִסְפַּר נָשִׁים וּמִסְפַּר פִּילַגְשִׁים, וְיִתָּכֵן שֶׁבִּתְקוּפָה **אַחַת** יָלְדוּ לוֹ בָּנוֹת וְיָמוּתוּ לוֹ בָּנוֹת אֲחֵרוֹת. אַךְ לְפִי פִּתְרוֹנוֹ (וַעֲצָתוֹ) שֶׁל יוֹסֵף הָיוּ שְׁנוֹת הַשֹּׂבַע וּשְׁנוֹת הָרָעָב **בִּכְפִיפָה אַחַת**, שֶׁהֲרֵי בִּשְׁנוֹת הַשֹּׂבַע אָצְרוּ אוֹצָרוֹת בִּשְׁבִיל שְׁנוֹת הָרָעָב, וּבִשְׁנוֹת הָרָעָב אָכְלוּ אֶת הָאוֹצָרוֹת שֶׁאָצְרוּ בִּשְׁנוֹת הַשֹּׂבַע.

(ט) וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם:

ט וּמַלִּיל רַב שָׁקֵי (עִם) לְפַרְעֹה לְמֵימַר יָת סָרְחָנַי אֲנָא מַדְכַּר יוֹמָא דֵּין:

כלי יקר – עוז והדר

שֶׁלֹּא יָכְלוּ לִפְתֹּר לוֹ:

דָּבָר אַחֵר, הַחַרְטֻמִּים נָתְנוּ לוֹ טַעַם ׳עַל הִשְׁנוֹת הַחֲלוֹם׳, לְפִי שֶׁהַבָּנוֹת יֵשׁ מֵהֶם שְׁנֵי תּוֹעֲלִיּוֹת, אֶחָד הוּא שֶׁתַּכְלִיתָם לְשֵׁם פְּרִיָּה וּרְבִיָּה לְבַעֲלֵיהֶן, הַתּוֹעֶלֶת הַשֵּׁנִי הוּא שֶׁהֵם מַצִּילִין אֶת בַּעֲלֵיהֶם מִן הַחֵטְא (ראה יבמות סג.), כִּי מִטַּעַם זֶה נִמְשְׁלָה הָאִשָּׁה אֶל הַלֶּחֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְמַעְלָה בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב (לט ו) בַּפָּסוּק "כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל", לְפִי שֶׁאֵבֶר קָטָן יֵשׁ בָּאָדָם מַשְׁבִּיעוֹ רָעֵב (סוכה נב:), וְדַוְקָא בְּבִיאָה שֶׁל עֲבֵרָה כִּי עִקַּר טַעַם בִּיאָה לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה (ראה סנהדרין עה.) עַל כֵּן יִצְרוֹ מַרְעִיבוֹ, אֲבָל אִשְׁתּוֹ מַשְׁבִּיעוֹ כְּלֶחֶם זֶה הַמַּשְׁבִּיעַ. וְעַל שֵׁם עִנְיָן זֶה חָשְׁבוּ הַחַרְטֻמִּים וַדַּאי שְׁנֵי חֲלוֹמוֹת אֵלּוּ עִנְיָנָם אֶחָד, וְלָמָּה "בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן" (קהלת ה ב), אֶלָּא וַדַּאי שֶׁיּוֹלִיד שֶׁבַע בָּנוֹת וְיַשִּׂיאֵם לַאֲנָשִׁים וְיִהְיוּ פָּרִים וְרָבִים, וְזֶהוּ הוֹרָאַת לְשׁוֹן ׳שֶׁבַע פָּרוֹת׳ עַל שֵׁם שֶׁפָּרוֹת וְרָבוֹת, וְיִהְיוּ לְבַעֲלֵיהֶן כְּלֶחֶם זֶה הָעֲשׂוּי מִן הַשִּׁבֳּלִים, וְזֶהוּ עִנְיָן ׳שֶׁבַע שִׁבֳּלִים׳:

וּלְפִי זֶה הֵיטִיבוּ לִרְאוֹת, אַךְ שֶׁ**אֵין פּוֹתֵר אוֹתָם,** אוֹתָן שְׁנֵי תּוֹעֲלִיּוֹת, **לְפַרְעֹה,** כִּי הָיָה קָשֶׁה לוֹ לָמָּה הֶרְאָה ה' כָּזֹאת דַּוְקָא **לְפַרְעֹה,** הֲלֹא הַרְבֵּה בְּנֵי אָדָם מוֹלִידִין בָּנוֹת וְלָמָּה לֹא הֶרְאָה לָהֶם ה' כָּזֶה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר (רש"י) ׳שֶׁלֹּא הָיָה קוֹלָן נִכְנָסִים בְּאָזְנָיו׳, רָצָה לוֹמַר לָמָּה הִשְׁמִיעַ ה' לְאָזְנָיו דַּוְקָא כָּזֶה וְלֹא לְזוּלָתוֹ, בִּשְׁלָמָא לְפִתְרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף אָתֵי שַׁפִּיר, כִּי הַמֶּלֶךְ בְּיָדוֹ סִפֵּק לַעֲשׂוֹתוֹ וּלְתַקֵּן פְּרִצַת הָרָעָב. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **וְאֵין פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה,** שֶׁלֹּא יָכְלוּ לִפְתֹּר לָמָּה הֶרְאָה ה' שְׁנֵי תּוֹעֲלִיּוֹת אֵלּוּ **לְפַרְעֹה** דַּוְקָא וְלֹא הֶרְאָה כֵּן לְזוּלָתוֹ, כִּי בְּכָל מַשִּׂיא בִּתּוֹ נִמְצְאוּ שְׁנֵי תּוֹעֲלִיּוֹת אֵלּוּ, וּמַה נִּשְׁתַּנְּה פַּרְעֹה מִזּוּלָתוֹ:

אַךְ לְפִי מִדְרָשׁ הָרַבָּתִי שֶׁאָמְרוּ לוֹ שְׁנֵי פִּתְרוֹנִים הַבָּנוֹת וְהָאִפַּרְכִּיּוֹת, נִרְאֶה לְפָרֵשׁ שֶׁהֵבִינוּ שֶׁהַשִּׁבֳּלִים מְרַמְּזִים עַל הַבָּנוֹת עַל דֶּרֶךְ "קִרְאָן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם" (שמות ב כ), ׳כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל׳, וְהַפָּרוֹת רָמְזוּ לִכְבִישַׁת הָאִפַּרְכִּיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג יז) "בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגֵּח", כִּי הַפָּרוֹת בִּזְמַן שֶׁהֵם בְּרִיאוֹת וְטוֹבוֹת יֵשׁ בְּקַרְנֵיהֶם כֹּחַ הַנְּגִיחָה, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַפָּרִים כֹּחָם גָּדוֹל מִן הַפָּרוֹת, מִכָּל מָקוֹם נָקֵט **פָּרוֹת** לִרְבוּתָא, כִּי בִּזְמַן הַצְלָחָתוֹ אֲפִלּוּ הַחַלָּשׁ כִּנְקֵבָה "יֹאמַר גִּבּוֹר אָנִי" וְינַצֵּחַ (ע"פ יואל ד י), וּבִשְׁעַת הַמְּרִידָה יִהְיֶה תַּשׁ כֹּחוֹ שֶׁל פַּרְעֹה כִּנְקֵבָה, לְשֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּיָדוֹ כֹּחַ כְּנֶגֶד שֶׁבַע אִפַּרְכִּיּוֹת שֶׁיִּמְרְדוּ בּוֹ:

וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר **וְאֵין פּוֹתֵר אוֹתָם,** לְפִי שֶׁפַּרְעֹה הָיָה סָבוּר שֶׁחֲלוֹם אֶחָד הוּא, עַל כֵּן נֶאֱמַר **וַיְסַפֵּר לָהֶם חֲלוֹמוֹ.** וְהַחַרְטֻמִּים חָשְׁבוּ שֶׁשְּׁנֵי חֲלוֹמוֹת הֵם, וּפִתְרוּם עַל הַבָּנוֹת שֶׁיִּהְיֶה קוֹבֵר וְשֶׁיִּמְרְדוּ בּוֹ שֶׁבַע אִפַּרְכִּיּוֹת, וְלֹא רָצוּ לְהַגִּיד לְפַרְעֹה בְּשׂוֹרָה רָעָה זוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר **וְאֵין פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה,** דַּוְקָא אֶל פַּרְעֹה עַצְמוֹ לֹא רָצוּ לִפְתֹּר, אֲבָל בִּפְנֵי שְׁאָר עֲבָדָיו פִּתְרוּהוּ, וְגַם עֲבָדָיו לֹא הִגִּידוּ לוֹ כְּלוּם מֵאוֹתוֹ פִּתְרוֹן, עַל כֵּן אָמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף **וְאֵין מַגִּיד לִי** (פסוק כד), וְלֹא אָמַר ׳וְאֵין פּוֹתֵר לִי׳, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁרָאָה עֲבָדָיו מִתְלַחֲשִׁים וַיָּבֶן כִּי פִּתְרוּ לְרָעָה, וְעַל כֵּן הָיָה קוֹבֵל עַל כָּל בְּנֵי בֵיתוֹ לִפְנֵי יוֹסֵף לֵאמֹר שֶׁמִּכֻּלָּם **אֵין מַגִּיד לִי** מַה שֶׁפִּתְרוּ בִּפְנֵיהֶם הַחַרְטֻמִּים:

דָּבָר אַחֵר, לְכָךְ אָמַר **וְאֵין מַגִּיד לִי,** לְפִי שֶׁנִּבּוּכַדְנֶאצַּר לֹא שָׁכַח הַחֲלוֹם, וְאָמַר בִּפְנֵי חֲכָמָיו שֶׁשָּׁכַחוּ כְּדֵי לְבָרֵר הָאֱמֶת, כִּי מִי שֶׁיֹּאמַר לוֹ הַחֲלוֹם וַדַּאי נָבִיא הוּא וּפִתְרוֹנוֹ אֱמֶת (ראה דניאל ב ג ובאבן עזרא שם). אֲבָל פַּרְעֹה סִפֵּר חֲלוֹמוֹ, וְאִם כֵּן בַּמֶּה יִוָּדַע לוֹ אִם הַפִּתְרוֹן אֱמֶת, עַל כֵּן הָיָה מְשַׁנֶּה בִּסְפּוּר חֲלוֹמוֹ בְּכַמָּה דְּבָרִים מִמַּה שֶׁרָאָה, וְחָשַׁב מִי שֶׁיַּגִּיד לוֹ הַשִּׁנּוּיִים "רוּחַ ה' דִּבֶּר בּוֹ" (ע"פ שמואל ב' כג ב), וּכְמוֹ שֶׁסִּפְּרוּ לִפְנֵי יוֹסֵף כָּךְ סִפְּרוּ גַּם לִפְנֵי הַחַרְטֻמִּים, **וְאֵין מַגִּיד** לוֹ הַשִּׁנּוּיִים, עַל כֵּן לֹא קִבֵּל פַּרְעֹה פִּתְרוֹנָם, אֲבָל יוֹסֵף הִגִּיד לוֹ כָּל הַשִּׁנּוּיִים, וְאָמַר לוֹ ׳לֹא רְאִיתָ צְנוּמוֹת אֶלָּא דַּקּוֹת׳ כו' כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (תנחומא ג): תורה ט

(י) פַּרְעֹה קָצַף עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֵת שַׂר הָאֹפִים:

י פַּרְעֹה רְגֵז עַל עַבְדּוֹהִי וִיהַב יָתִי בְּמַטְרַת בֵּית רַב קָטוֹלַיָּא יָתִי וְיָת רַב נַחְתּוֹמֵי:

(יא) וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ:

יא וַחֲלֵמְנָא חֶלְמָא בְּלֵילְיָא חַד אֲנָא וְהוּא גְּבַר כְּפִשְׁרַן חֶלְמֵהּ חֲלֵמְנָא:

רש"י ◄ **אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ** • חֲלוֹם הָרָאוּי לַפִּתְרוֹן שֶׁנִּפְתַּר לָנוּ וְדוֹמֶה לוֹ.

(יב) וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר:

יב וְתַמָּן עִמָּנָא עוּלֵם עִבְרָאָה עַבְדָּא לְרַב קָטוֹלַיָּא וְאִשְׁתָּעִינָא לֵהּ וּפְשַׁר לָנָא יָת חֶלְמָנָא גְּבַר כְּחֶלְמֵהּ פָּשַׁר:

רש"י ◄ **נַעַר עִבְרִי עֶבֶד** • אֲרוּרִים הָרְשָׁעִים, שֶׁאֵין טוֹבָתָם שְׁלֵמָה, שֶׁמַּזְכִּירוּ בִּלְשׁוֹן בִּזָּיוֹן. **נַעַר** • שׁוֹטֶה וְאֵין רָאוּי לִגְדֻלָּה. **עִבְרִי** • אֲפִלּוּ לְשׁוֹנֵנוּ אֵינוֹ מַכִּיר. **עֶבֶד** • וְכָתוּב בְּנִימוּסֵי מִצְרַיִם שֶׁאֵין עֶבֶד מוֹלִךְ, וְלֹא לוֹבֵשׁ בִּגְדֵי שָׂרִים (סִפְרֵי אַחֲרִים: שִׁירִים, וְכֵן פֵּרֵשׁ רַא"ם). **אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ** • לְפִי הַחֲלוֹם וְקָרוֹב לְעִנְיָנוֹ.

(יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה:

יג וַהֲוָה כְּמָא דִי פְּשַׁר לָנָא כֵּן הֲוָה יָתִי אֲתִיב עַל שְׁמוּשִׁי וְיָתֵהּ צְלָב:

רש"י ◄ **הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי** • פַּרְעֹה הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "פַּרְעֹה קָצַף עַל עֲבָדָיו", הֲרֵי מִקְרָא קְצַר לָשׁוֹן וְלֹא פֵּרַשׁ מִי הֵשִׁיב, לְפִי שֶׁאֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ מִי הֵשִׁיב. מִי שֶׁבְּיָדוֹ לְהָשִׁיב וְהוּא פַּרְעֹה, וְכֵן דֶּרֶךְ כָּל מִקְרָאוֹת קְצָרִים, עַל מִי שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת, הֵם סוֹתְמִים אֶת הַדָּבָר.

(יד) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה:

יד וּשְׁלַח פַּרְעֹה וּקְרָא יָת יוֹסֵף וְאַרְהִיטוּהִי מִן בֵּית אֲסִירֵי וְסַפַּר וְשַׁנִּי כְּסוּתֵהּ וְעַל לְוַת פַּרְעֹה:

רש"י ◄ **מִן־הַבּוֹר** • מִן בֵּית הַסֹּהַר, שֶׁהוּא עָשׂוּי כְּמִין גֻּמָּא, וְכֵן כָּל "בּוֹר" שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן גֻּמָּא הוּא, וְאַף אִם אֵין בּוֹ מַיִם קָרוּי בּוֹר, פוש"י בְּלַעַ"ז. **וַיְגַלַּח** • מִפְּנֵי כְּבוֹד הַמַּלְכוּת (ב"ר).

◆ יום שני כ"ו כסלו ◆

(טו) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם חָלַמְתִּי וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ:

טו וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֶלְמָא חֲלֵמִית וּפָשַׁר לֵית לֵהּ וַאֲנָא שְׁמִעִית עָלָךְ לְמֵימַר דְּאַתְּ שָׁמַע חֶלְמָא לְמִפְשַׁר יָתֵהּ:

רש"י ◄ **תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ** • תַּאֲזִין וְתָבִין חֲלוֹם לִפְתֹּר אוֹתוֹ. **תִּשְׁמַע** • לְשׁוֹן הֲבָנָה וְהַאֲזָנָה, כְּמוֹ: "שׁוֹמֵעַ יוֹסֵף", "אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע לְשׁוֹנוֹ", אנטינדר"א בְּלַעַ"ז.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ' 315)

וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר (מא, טו) כָּתַב הָרַמְבַּ"ן (וארא ו, י): אָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים כִּי מִלַּת "לֵאמֹר" בְּכָל הַתּוֹרָה לֵאמֹר לְיִשְׂרָאֵל . . וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, כִּי מִלַּת לֵאמֹר לְהוֹרוֹת עַל בֵּרוּר הָעִנְיָן . . לֹא אֲמִירָה מְסֻפֶּקֶת וְלֹא בְּרֶמֶז, עכ"ל. וְאַף כָּאן, הוֹסֶפֶת תֵּבַת "לֵאמֹר" מוֹרָה עַל בֵּרוּר גָּמוּר וְדַיּוּק: לֹא רַק שְׁמִיעָה בְּעַלְמָא שָׁמַעְתִּי, אֶלָּא גַּם "לֵאמֹר", בְּבֵרוּר גָּמוּר.

(טז) וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה׃

טז וַאֲתִיב יוֹסֵף יָת פַּרְעֹה לְמֵימַר בַּר מִן חָכְמָתִי אֱלָהִין מִן קֳדָם יְיָ יִתַּב יָת שְׁלָמָא דְפַרְעֹה׃

רש״י ◄ בִּלְעָדָי • אֵין הַחָכְמָה מִשֶּׁלִּי, אֶלָּא אֱלֹהִים יַעֲנֶה, יִתֵּן עֲנִיָּה בְּפִי לִשְׁלוֹם פַּרְעֹה.

(יז) וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי עֹמֵד עַל־שְׂפַת הַיְאֹר׃

יז וּמַלִּיל פַּרְעֹה (עם) לְיוֹסֵף בְּחֶלְמִי הָא אֲנָא קָאֵם עַל כֵּיף נַהֲרָא׃

(יח) וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ׃

יח וְהָא מִן נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרְתָּא פַּטִּימָן בְּשַׂר וְשַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וְרָעְיָן בְּאַחֲוָה׃

(יט) וְהִנֵּה שֶׁבַע־פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ׃

יט וְהָא שְׁבַע תּוֹרְתָּא אָחֳרָנָן סָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן חֲסִיכָן וּבִישָׁן לְמֶחֱזֵי לַחְדָא וַחֲסִירָן בְּשַׂר לָא חֲזִיתִי כְוָתְהֵן בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְבִישׁוּ׃

רש״י ◄ דַּלּוֹת • כְּחוּשׁוֹת, כְּמוֹ: (שמואל ב יג) ״מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל״? דְּאַמְנוֹן. וְרַקּוֹת בָּשָׂר • כָּל לְשׁוֹן ׳רַקּוֹת׳ שֶׁבַּמִּקְרָא חַסְרֵי בָשָׂר, וּבְלָעַ״ז בלוא״ש.

(כ) וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֶת שֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת׃

כ וַאֲכָלָן תּוֹרְתָּא חֲסִיכָתָא וּבִישָׁתָא יָת שְׁבַע תּוֹרְתָּא קַדְמָיָתָא פַּטִּימָתָא׃

(כא) וַתָּבֹאנָה אֶל־קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ׃

כא וַעֲלָא לִמְעֵיהֵן וְלָא אִתְיְדַע אֲרֵי עֲלוּ לִמְעֵיהֵן וּמֶחֱזֵיהֵן בִּישׁ כַּד בְּקַדְמִיתָא וְאִתְעָרִית׃

(כב) וָאֵרֶא בַּחֲלֹמִי וְהִנֵּה ׀ שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלֹת בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאוֹת וְטֹבוֹת׃

כב וַחֲזֵית בְּחֶלְמִי וְהָא שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא סָלְקָן בְּקַנְיָא חַד מָלְיָן וְטָבָן׃

(כג) וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת שְׁדֻפוֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם׃

כג וְהָא שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא נָצָן לָקְיָן שְׁקִיפָן קִדּוּם צָמְחָן בַּתְרֵיהוֹן׃

רש״י ◄ צְנֻמוֹת • צֵנְמָא בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, סֶלַע, הֲרֵי הֵן כְּעֵץ בְּלִי לְחְלוּחַ וְקָשׁוֹת כְּסֶלַע, וְתַרְגּוּמוֹ: ׳נָצָן לָקְיָן׳, נָצָן, אֵין בָּהֶן אֶלָּא הַנֵּץ, לְפִי שֶׁנִּתְרוֹקְנוּ מִן הַזֶּרַע.

(כד) וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקֹּת אֶת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבוֹת וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים וְאֵין מַגִּיד לִי׃

כד וּבְלָעָן שִׁבְּלַיָּא לָקְיָתָא יָת שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא טָבָתָא וַאֲמָרִית לַחַרְשַׁיָּא וְלֵית דִּי מְחַוִּי לִי׃

(כה) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה׃

כה וַאֲמַר יוֹסֵף לְפַרְעֹה חֶלְמָא פַּרְעֹה חַד הוּא יָת דִּי יְיָ עָתִיד לְמֶעְבַּד חַוִּי לְפַרְעֹה׃

(כו) שֶׁבַע פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא:

כו שְׁבַע תּוֹרְתָּא טָבְתָּא שְׁבַע שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע שִׁבְּלַיָּא טָבְתָּא שְׁבַע שְׁנִין אִנּוּן חֶלְמָא חַד הוּא:

רש"י◄ שֶׁבַע שָׁנִים וְשֶׁבַע שָׁנִים • כֻּלָּן אֵינָן אֶלָּא שֶׁבַע, וַאֲשֶׁר נִשְׁנָה הַחֲלוֹם פַּעֲמַיִם, לְפִי שֶׁהַדָּבָר מְזֻמָּן, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ לוֹ בַּסּוֹף: "וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם וְגוֹ'". בְּשֶׁבַע שָׁנִים הַטּוֹבוֹת נֶאֱמַר: "הִגִּיד לְפַרְעֹה", לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ, וּבְשֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב נֶאֱמַר: "הֶרְאָה אֶת פַּרְעֹה", לְפִי שֶׁהָיָה הַדָּבָר מֻפְלָג וְרָחוֹק, נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן מַרְאֶה.

(כז) וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעֹת הָעֹלֹת אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הָרֵקוֹת שְׁדֻפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב:

כז וּשְׁבַע תּוֹרְתָּא חֲסִיכָתָא וּבִישָׁתָא דְּסָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן שְׁבַע (נ"י שַׁבְעָא) שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע שִׁבְּלַיָּא לָקְיָתָא דִּשְׁקִיפָן קְדוּם יְהֵוְיָן שְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא:

(כח) הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה:

כח הוּא פִּתְגָּמָא דִּי מַלֵּילִית עִם פַּרְעֹה דִּי יְיָ עָתִיד לְמֶעְבַּד אַחֲזֵי לְפַרְעֹה:

כלי יקר – עוז והדר

(כז–כח) **יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב, הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי וְגוֹ'.** יֵשׁ כָּאן סָפֵק, לָמָּה הִתְחִיל יוֹסֵף הַפִּתְרוֹן בִּשְׁנֵי הָרָעָב, הָיָה לוֹ לְהַתְחִיל בְּפִתְרוֹן שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע הַקּוֹדְמִים לִשְׁנֵי הָרָעָב. וְעוֹד קָשֶׁה, מַהוּ שֶׁאָמַר **הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי,** כְּאִלּוּ הוֹכִיחַ דְּבָרָיו לְקַיֵּם פִּתְרוֹנוֹ, וּמַה הוֹכָחָה יֵשׁ כָּאן:

וְאוֹמַר אֲנִי שֶׁכָּךְ פֵּרוּשׁוֹ, שֶׁיּוֹסֵף שָׁפַט בְּשִׁכְלוֹ שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי שָׂבָע וּשְׁנֵי רָעָב, לְפִי שֶׁרָאָה עִנְיָן אֲכִילָה בְּפֵרוֹת וּבְלִיעָה בְּשִׁבֳּלִים שֶׁאָכְלוּ וּבָלְעוּ הָרָעוֹת אֶת הַטּוֹבוֹת, וְעִקַּר הַהוֹכָחָה הָיְתָה מִן הַשִּׁבֳּלִים דַּוְקָא, כִּי מִן אֲכִילַת הַפֵּרוֹת לֹא יָכוֹל לְהוֹכִיחַ כְּלוּם שֶׁמְּדַבֵּר בִּשְׁנֵי שָׂבָע וְרָעָב, כִּי אוּלַי יִתְקַיְּמוּ הַחֲלוֹם מַמָּשׁ שֶׁשֶּׁבַע פָּרוֹת כְּחוּשׁוֹת יֹאכְלוּ שֶׁבַע פָּרוֹת שְׁמֵנוֹת, אוֹ שֶׁמָּא פִּתְרוֹנוֹ שֶׁשֶּׁבַע אֲנָשִׁים רְשָׁעִים דַּלִּים וְרֵקִים יֹאכְלוּ אֶת שֶׁבַע אֲנָשִׁים צַדִּיקִים וְטוֹבִים אוֹ אֶת מְמוֹנָם אוֹ אֶת גּוּפָם, כִּי זֶה בִּנְמְצָא שֶׁ"רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת הַצַּדִּיק" (ע"פ חבקוק א ד), וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק יג) "בְּבַלַּע רָשָׁע צַדִּיק מִמֶּנּוּ":

אֲמְנָם אַחַר שֶׁסִּפֵּר לוֹ עִנְיָן בְּלִיעַת הַשִּׁבֳּלִים, הִנֵּה בְּלִיעָה זוֹ אִי אֶפְשָׁר לָהּ לְהִתְקַיֵּם, כִּי הַשִּׁבֳּלִים בַּעֲלֵי נֶפֶשׁ הַצּוֹמַחַת אֵין בָּהֶם רוּחַ חַיִּים שֶׁיּוּכְלוּ לִבְלֹעַ הָאַחַת אֶת חֲבֶרְתָּהּ, וְאַף אִם נֹאמַר שֶׁהוּא מָשָׁל וְדִמְיוֹן, מִכָּל מָקוֹם אֵין מַרְאִין לָאָדָם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בִּנְמְצָא כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁאֵין מַרְאִין לָאָדָם 'פִּילָא דְּעַיֵּיל בְּקוֹפָא דְּמַחֲטָא' (ברכות נה:), וּמִזֶּה שֶׁפֵּט בְּשִׂכְלוֹ שֶׁאֵין זֶה בְּלִיעָה מַמָּשׁ, אֶלָּא כְּלִיּוֹן שֶׁל שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב שֶׁיְּכַלּוּ וִיבַלּוּ וְיִבְלְעוּ אֶת שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע. עַל כֵּן הִתְחִיל יוֹסֵף בְּפִתְרוֹן שֶׁבַע שִׁבֳּלִים הָרָעִים, לוֹמַר כִּי הַמָּה יִבְלְעוּ וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע, כִּי אִי אֶפְשָׁר לְפָתְרָם בְּעִנְיָן אַחֵר, וְהַמָּה בִּנְיָן אָב עַל כָּל פְּרָטֵי הַחֲלוֹם מֵאַחַר שֶׁנִּרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁהַכֹּל **חֲלוֹם אֶחָד הוּא** (פסוק כה), וּכְמוֹ שֶׁשֶּׁבַע שִׁבֳּלִים הָרֵקוֹת וְהָרָעוֹת הֵם שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב, כָּךְ הַמְּלֵאוֹת הֵם שֶׁבַע שְׁנֵי שָׂבָע, וְכֵן הוּא עִנְיָן הַפֵּרוֹת:

וּלְפִי שֶׁעִקַּר הַהוֹכָחָה שֶׁעָשָׂה יוֹסֵף עַל כָּל הַפִּתְרוֹן הָיָה מִן שֶׁבַע שִׁבֳּלִים הָרֵקוֹת וּמַבְלִיעָתָן שֶׁבָּלְעוּ אֶת הַטּוֹבוֹת, עַל כֵּן אָמַר אַחַר שֶׁאָמַר **יִהְיוּ שְׁנֵי רָעָב, הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עוֹשֶׂה הֶרְאָה לְפַרְעֹה,** כִּי בְּזֶה הָיְתָה דַּעְתִּי חֲלוּקָה מִן הַחַרְטֻמִּים, כִּי הֵמָּה פָּתְרוּ הַחֲלוֹם עַל הַדְּבָרִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, כְּגוֹן כְּבִישַׁת הָאִפַּרְכִּיּוֹת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, וְכֵן עִנְיָן הַבְּנוֹת עַל יְדֵי מַלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הַהֵרָיוֹן (ראה נדה טז:), וְכָל מַה שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יְדֵי שָׁלִיחַ אֵינוֹ נַעֲשָׂה כָּל כָּךְ בִּמְהִירוּת כְּמוֹ הַדְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ, וְעִנְיָן הַפַּרְנָסָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה בְּעַצְמוֹ לֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ (תענית ב:), כִּי אַרְבָּעָה מַפְתְּחוֹת בִּידֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְסִימָנָם מַפְתֵּ"חַ, **מָטָר פַּרְנָסָה** תְּ"חִיָּה" (טור או"ח סי' קיד):

עַל כֵּן אָמַר יוֹסֵף בְּפָתְחוֹ דְּבָרָיו עַל מַה שֶׁאָמַר פַּרְעֹה **וְאֵין מַגִּיד לִי** (פסוק כד), אָמַר יוֹסֵף **חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא** (פסוק כה), וְהָצְרַךְ לָתֵת טַעַם מִיָּד **עַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם,** וְאָמַר **אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה** (שם), כִּי פִּתְרוֹנָם מֵעִנְיַן הַדְּבָרִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא **עֹשֶׂה** בְּעַצְמוֹ לֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, עַל כֵּן נִשְׁנָה הַחֲלוֹם כִּי כָּל מַה שֶׁנַּעֲשָׂה עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נַעֲשָׂה בִּמְהִירוּת. וְאַחַר־כָּךְ אָמַר יוֹסֵף דָּבָר זֶה מְפֹרָשׁ בְּיוֹתֵר, וְאָמַר **וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם וְגוֹ' כִּי נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ** (פסוק לב):

וְעַל כֵּן אָמַר יוֹסֵף **הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה וְגוֹ',** כְּבָר הִקְדַּמְתִּי לְךָ לוֹמַר שֶׁחֲלוֹם זֶה הוּא מִן הַדְּבָרִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה בְּעַצְמוֹ, אֲבָל עֲדַיִן לֹא הוֹכַחְתִּי שֶׁיִּהְיֶה כִּדְבָרֵי שֶׁיְּהֵא כָּל הַפִּתְרוֹן מֵעִנְיַן שָׁבָע וּפַרְנָסָה וּמָזוֹן, אֲבָל עַכְשָׁו שֶׁאֲנִי רוֹאֶה עִנְיַן בְּלִיעַת הַשִּׁבֳּלִים הָרֵקוֹת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְפָתְרוֹ כִּי אִם עַל עִנְיַן שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב, אִם כֵּן מִכָּאן הוֹכָחָה

(כט) הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

כט הָא שְׁבַע שְׁנִין אָתְיָן סְבְעָא (נ״י שַׂבְעָא) רַבָּא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:

(ל) וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־הָאָרֶץ:

ל וִיקוּמוּן שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא בַּתְרֵיהֵן וְיִתְנְשֵׁי כָּל סִבְעָא (נ״י שַׂבְעָא) בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם וִישֵׁיצֵי כַּפְנָא יָת (עַמָּא דְ)אַרְעָא:

רש״י◄ וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע • הוּא פִּתְרוֹן הַבְּלִיעָה.

(לא) וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד:

לא וְלָא יִתְיְדַע שׂוֹבְעָא (נ״י שִׂבְעָא) בְּאַרְעָא מִן קֳדָם כַּפְנָא הַהוּא דְּיֵהֵי בָתַר כֵּן אֲרֵי תַקִּיף הוּא לַחֲדָא:

רש״י◄ וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע • הוּא פִּתְרוֹן: "וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָּאוּ אֶל־קִרְבָּנָה".

(לב) וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ:

לב וְעַל דְּאִתַּגְּיַת חֶלְמָא לְפַרְעֹה תַּרְתֵּין זִמְנִין אֲרֵי תַקִּין פִּתְגָמָא מִן קֳדָם יְיָ וְאוֹחִי יְיָ לְמֶעְבְּדֵהּ:

רש״י◄ נָכוֹן • מְזֻמָּן.

(לג) וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

לג וּכְעַן יֶחֱזֵי פַּרְעֹה גְּבַר סוּכְלְתָן וְחַכִּים וּמַנְיֵהּ עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לקוטי־שיחות חלק טו, עמוד 340 – מתוך 'לקראת שבת')

חָכְמַת יוֹסֵף בְּפִתְרוֹן הַחֲלוֹמוֹת

וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: (מא, לג)

לְאַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ יוֹסֵף אֶת חֲלוֹמוֹת פַּרְעֹה, יָעַץ לוֹ כֵּיצַד עָלָיו לִנְהֹג לִקְרַאת שְׁנוֹת הָרָעָב – "וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה" גו', "יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד".

וְלִכְאוֹרָה תַּפְקִידוֹ שֶׁל יוֹסֵף הָיָה רַק לְפָרֵשׁ אֶת דְּבַר הַחֲלוֹם, וְלֹא לְיַעֵץ מַה לַּעֲשׂוֹת.

וְהַסִּבָּרָה בָּזֶה: הַקֹּשִׁי בְּפִתְרוֹן הַחֲלוֹם שֶׁבְּעֶטְיוֹ נִכְשְׁלוּ הַחַרְטֻמִּים לְפָרְשׁוֹ, מְסֻפָּר בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב: "וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עוֹלוֹת . . רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר, וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל שְׂפַת הַיְּאוֹר", כְּלוֹמַר – שֶׁהַפָּרוֹת הָרָזוֹת וְהַשְּׁמֵנוֹת עָמְדוּ יַחַד עַל שְׂפַת הַיְּאוֹר. הִתְקַשּׁוּ הַחַרְטֻמִּים: מַהוּ הַהֶסְבֵּר לְהִמְצָאוּת שְׁנֵי הַסִּימָנִים הֶהָפְכִּיִּים - רָזוֹת וּשְׁמֵנוֹת – בְּיַחַד?

רַק יוֹסֵף, בְּחָכְמָתוֹ, עֵרֵב אֶת שְׁנֵי הַהֲפָכִים בְּפִתְרוֹנוֹ: בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע "וְיִקְבְּצוּ אֶת כָּל אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת הַבָּאוֹת הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ בָר", הַיְינוּ שֶׁכְּבָר בִּשְׁנוֹת הַשָּׂבָע יִתְכּוֹנְנוּ לִשְׁנוֹת הָרָעָב, וּמֵאֵידָךְ – בִּשְׁנוֹת הָרָעָב "וְהָיָה הָאֹכֶל לִפְקֻדוֹן לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב", שֶׁיֹּאכְלוּ אֶת אֹכֶל שְׁנוֹת הַשֹּׂבַע. מַעֲלָה נוֹסֶפֶת וְעִקָּרִית, שֶׁפִּתְרוֹן הַחֲלוֹם נָסַב לֹא רַק עַל הַצָּפוּי מֵאֵת הַקָּבָּ"ה, אֶלָּא גַּם מַעֲשָׂיו שֶׁל פַּרְעֹה – צְבִירַת הָאֹכֶל, נִרְמְזוּ בַּחֲלוֹמוֹ.

וְעַל־כֵּן "וַיִּטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה". פֵּרוּשׁ: עֲצָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף מָצְאָה חֵן בְּעֵינֵי פַּרְעֹה יוֹתֵר מִפִּתְרוֹן הַחֲלוֹם עַצְמוֹ, עַד שֶׁשִּׁבְּחוֹ "אֵין נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ", בְּכִנּוּתוֹ לַעֲצָתוֹ.

כלי יקר – עוז והדר

לִדְבָרַי, **וְהוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי שֶׁאֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה** דְּהַיְינוּ עִנְיָנֵי פַּרְנָסָה **הֵרְאָה לְפַרְעֹה,** כְּדֵי שֶׁיִּתְתַּקֵּן עִנְיַן הָרָעָב כִּי סִפֵּק בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת. וּפֵרוּשׁ זֶה יָקָר וּבָרוּר:

וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק לג) **וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה,** הִזְכִּיר לְשׁוֹן **'וְעַתָּה',** לְפִי שֶׁ**מִמַּהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשׂוֹתוֹ,** עַל כֵּן אָמַר **'וְעַתָּה',** הַיְינוּ תֵּכֶף וּמִיָּד **יֵרֶא פַרְעֹה.** וּמַה שֶׁהִקְשָׁה הָרַמְבַּ"ן 'הַלְיוּעַץ נִתְּנוּ לַמֶּלֶךְ' כו' (ע"פ דה"י ב' כה טז), נִרְאֶה לְתָרֵץ שֶׁזֶּה מֵעֵין הַפִּתְרוֹן, שֶׁהֲרֵי הִרְחִיק פִּתְרוֹן הַחַרְטֻמִּים בְּעֲבוּר שֶׁקָּשֶׁה לוֹ לָמָּה הֵרְאָה ה' דַּוְקָא לְפַרְעֹה כָּזֹאת כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה (פסוק ח), עַל כֵּן אָמַר בִּפְתְרוֹנוֹ שֶׁלְּכָךְ הֵרְאָה ה' לְפַרְעֹה דַּוְקָא, כְּדֵי שֶׁ**יֵּרֶא אִישׁ חָכָם וְנָבוֹן** לְתַקֵּן פִּרְצָה זוֹ: תורה כט

(לד) יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע׃

לד יַעְבֵּד פַּרְעֹה וִימַנֵּי מְהֵימְנִין עַל אַרְעָא וִיזָרֵז יָת אַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי שׂוּבְעָא (נ"י שִׂבְעָא):

רש"י◄ וְחִמֵּשׁ • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'וִיזָרֵז', וְכֵן: "וַחֲמֻשִׁים".

(לה) וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים וְשָׁמָרוּ׃

לה וְיִכְנְשׁוּן יָת כָּל עִיבּוּר שְׁנַיָּא טָבָן דְּאָתְיָן הָאִלֵּין וְיִצְרוּן עִיבּוּר תְּחוֹת יְדָא דְפַרְעֹה עִיבּוּרָא בְּקִירְוַיָּא וְיִטְרוּן:

רש"י◄ אֶת־כָּל־אֹכֶל • שֵׁם דָּבָר הוּא, לְפִיכָךְ טַעֲמוֹ כְּגוֹן "כִּי כָּל אוֹכֵל חֵלֶב", טַעֲמוֹ לְמַטָּה בַּכ' וְנָקוּד קָמָץ בָּאָלֶ"ף וְנָקוּד בְּפַתָּ"ח קָטָן (סְגוֹל). וְאוֹכֵל שֶׁהוּא פּוֹעֵל, קָטָן (צֵירֵי). תַּחַת יַד־פַּרְעֹה • בִּרְשׁוּתוֹ וּבְאוֹצְרוֹתָיו.

(לו) וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶין בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב׃

לו וִיהֵי עִבּוּרָא גְנִיז (לְעַמָּא דְ)לְאַרְעָא לְשֶׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא דִּי תְהֶוְיָן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם וְלָא תִשְׁתֵּיצֵי עַמָּא דְאַרְעָא בְּכַפְנָא:

רש"י◄ וְהָיָה הָאֹכֶל • הַצָּבוּר, כִּשְׁאָר פִּקָּדוֹן הַגָּנוּז לְקִיּוּם הָאָרֶץ.

(לז) וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עֲבָדָיו׃

לז וּשְׁפַר פִּתְגָּמָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל עַבְדּוֹהִי:

(לח) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ׃

לח וַאֲמַר פַּרְעֹה לְעַבְדּוֹהִי הֲיִשְׁתְּכַח כְּדֵין גְּבַר דִּי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בֵּהּ:

רש"י◄ הֲנִמְצָא כָזֶה • הַנִּשְׁכַּח כְּדֵין, אִם נֵלֵךְ וּנְבַקְּשֵׁנוּ, הֲנִמְצָא כָּמוֹהוּ? הֲנִמְצָא, לְשׁוֹן תְּמִיהָה, וְכֵן כָּל הֵ"א הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה וּנְקוּדָה בַּחֲטַף פַּתָּח.

◆ יום שלישי כ"ז כסלו ◆

(לט) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ׃

לט וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף בָּתַר דְּאוֹדַע יְיָ יָתָךְ יָת כָּל דָּא לֵית סָכְלְתָּן וְחַכִּים כְּוָתָךְ:

רש"י◄ אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ • לְבַקֵּשׁ אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם, שֶׁאָמַרְתָּ — 'לֹא נִמְצָא כָמוֹךָ'.

(מ) אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ׃

מ אַתְּ תְּהֵי מְמַנָּא עַל בֵּיתִי וְעַל מֵימְרָךְ יִתְזַן כָּל עַמִּי לְחוֹד כָּרְסִי מַלְכוּתָא הָדֵין אֵיהֵי יַקִּיר מִנָּךְ:

רש"י◄ יִשַּׁק • 'יִתְזַן', יִתְפַּרְנֵס. כָּל צָרְכֵי עַמִּי יִהְיוּ נַעֲשִׂים עַל יָדְךָ, כְּמוֹ: (לעיל טו) "וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי", וּכְמוֹ: (תהלים ב) "נַשְּׁקוּ־בַר", גרגישו"ן בְּלַעַ"ז. רַק הַכִּסֵּא • שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין לִי מֶלֶךְ. כִּסֵּא • לָשׁוֹן שֶׁל הַמְּלוּכָה, כְּמוֹ: (מלכים א א) "וּיַגְדֵּל אֶת כִּסְאוֹ מִכִּסֵּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ".

(מא) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נְתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

מא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֲזֵי מַנֵּיתִי יָתָךְ עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י◄ נְתַתִּי אֹתְךָ • 'מַנֵּיתִי יָתָךְ', וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לְשׁוֹן נְתִינָה הוּא, כְּמוֹ: "וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן". בֵּין לִגְדֻלָּה בֵּין לִשְׁפָלוּת, נוֹפֵל לְשׁוֹן נְתִינָה עָלָיו, כְּמוֹ: (מלאכי ב) "נָתַתִּי אֶתְכֶם נִבְזִים וּשְׁפָלִים".

(מב) **וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ:**

מב **וְאַעְדִּי פַּרְעֹה יָת עִזְקָתֵהּ מֵעַל יְדֵהּ וְיַהַב יָתַהּ עַל יְדָא דְיוֹסֵף וְאַלְבִּישׁ יָתֵהּ לְבוּשִׁין דְּבוּץ וְשַׁוִּי מָנִיכָא דְדַהֲבָא עַל צַוְּארֵהּ:**

רש"י ◄ **וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ • נְתִינַת טַבַּעַת הַמֶּלֶךְ,** הִיא אוֹת לְמִי שֶׁנּוֹתְנָהּ לוֹ, לִהְיוֹת שֵׁנִי לוֹ לִגְדֻלָּה. **בִּגְדֵי־שֵׁשׁ • דְּבַר חֲשִׁיבוּת הוּא בְּמִצְרַיִם. רְבִד • עֲנָק,** וְעַל שֶׁהוּא רָצוּף בְּטַבָּעוֹת קְרוּי רְבִיד, וְכֵן: (משלי ז)

"רָבַדְתִּי עַרְשִׁי", רִצַּפְתִּי עַרְשִׁי מַרְצֵפוֹת. בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: 'מֵקֶף רְבָדִין שֶׁל אֶבֶן עַל הָרֹבֶד שֶׁבַּעֲזָרָה', וְהִיא רִצְפָּה.

(מג) **וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

מג **וְאַרְכִּיב יָתֵהּ בִּרְתָּבָא תִּנְיָתָא (נ"י תִּנְיָנָא) דִּי לֵהּ וְאַכְרִיזוּ קֳדָמוֹהִי דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא וּמַנִּי יָתֵהּ עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:**

רש"י ◄ **בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה • הַשְּׁנִיָּה לְמֶרְכַּבְתּוֹ הַמְּהַלֶּכֶת אֵצֶל שֶׁלּוֹ. אַבְרֵךְ •** כְּתַרְגּוּמוֹ: 'דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא', 'רַךְ' בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי 'מֶלֶךְ'. בְּ'הַשֵּׁתָּפִין': 'לָא רֵיכָא וְלָא בַּר רֵיכָא'. וּבְדִבְרֵי אַגָּדָה, (ספרי פ' דברים) דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה: 'אַבְרֵךְ, זֶה יוֹסֵף, שֶׁהוּא אָב בְּחָכְמָה וְרַךְ בַּשָּׁנִים'.

לְפִי הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט, "דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא", אֵינוֹ מוּבָן: מַדּוּעַ מְתַרְגֵּם הַכָּתוּב אֶת דִּבְרֵי הַמִּצְרִיִּים בְּלָשׁוֹן מִצְרִי לְלָשׁוֹן אֲרַמִּי. וְלָכֵן יֵשׁ צוֹרֶךְ בַּפֵּירוּשִׁים שֶׁ"בְּדִבְרֵי אַגָּדָה": (א) "אָב בְּחָכְמָה וְרַךְ בְּשָׁנִים". וְהַקּוֹשִׁי בְּפֵירוּשׁ זֶה - דְּכֵיוָן שֶׁיּוֹסֵף הָיָה בֶּן שְׁלוֹשִׁים, לָמָּה יִקְרָאוּהוּ "רַךְ", וְגַם: מַה שַּׁיָּךְ הַשֶּׁבַח דְּחָכְמָה לְעִנְיַן הַמְּלוּכָה. (ב) "אֵין אַבְרֵךְ אֶלָּא לְשׁוֹן בְּרָכִים כו'", שֶׁרַק כָּרְעוּ בֶּרֶךְ, וְלֹא הִשְׁתַּחֲווּ בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם כְּמוֹ לְמֶלֶךְ (וְלֹא כְּמוֹ אֲחֵי יוֹסֵף שֶׁהִשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה), כֵּיוָן שֶׁגְּדוּלָתוֹ בָּאָה עַל־יְדֵי מִינוּי פַּרְעֹה ("כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר וְנָתוֹן אוֹתוֹ וְגוֹ'"). אַךְ פֵּירוּשׁ זֶה קָשֶׁה יוֹתֵר - לָמָּה יְשַׁבְּחוּהוּ רַק בִּכְרִיעַת בְּרָכִים, בָּהּ בְּשָׁעָה שֶׁהַחִילוּק הַיְּחִידִי בֵּינוֹ וּבֵין הַמֶּלֶךְ אֵינוֹ אֶלָּא בִּקְרִיאַת שֵׁם מֶלֶךְ.

הַחִילוּק בֵּין הַפֵּירוּשׁ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה לַפֵּרוּשׁ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי - בְּהֶתְאֵם לְשִׁיטָתָם הַאִם מְדַיְּקִים בְּעִיקָּר עַל תּוֹכֶן כְּלָלוּת הָעִנְיָן (הַדְּגֻשַׁת שִׁבְחוֹ שֶׁל יוֹסֵף), אוֹ עַל פֵּירוּשׁ הַתֵּיבָה ("אַבְרֵךְ").

וְהַחִילוּק בֵּין ב' הַפֵּירוּשִׁים - בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים, הַאִם יוֹסֵף פָּעַל עַל הַמִּצְרִיִּים בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת (הִשְׁתַּחֲוָאָה), אוֹ רַק בִּיטּוּל הַיֵּשׁ (כְּרִיעָה) - הוּגה עַל־יְדֵי כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' ח"ה ע' 202 ואילך.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש"פ מקץ, שבת חנוכה, ה'תשכ"ז)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 207)

לְשׁוֹן בְּרָכִים, שֶׁהַכֹּל הָיוּ נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין תַּחַת יָדוֹ (רש"י מא, מג) הֵיינוּ שֶׁהָיוּ כּוֹרְעִים בֶּרֶךְ בִּלְבַד, אַךְ לֹא הִשְׁתַּחֲווּ בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, כְּמוֹ בִּפְנֵי פַּרְעֹה, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיָה מֶלֶךְ מַמָּשׁ. וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן לְגַבֵּי אֲחֵי יוֹסֵף "וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה" - יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַשְּׁבָטִים לֹא הִכִּירוּ אֶת הַהֶבְדֵּל בֵּין יוֹסֵף לְפַרְעֹה, וּכְשֶׁרָאוּ שֶׁיּוֹסֵף מוֹשֵׁל בְּמִצְרַיִם חָשְׁבוּ שֶׁגְּדֻלָּתוֹ שָׁוָה לְזוֹ שֶׁל פַּרְעֹה (וּרְאֵה רַשִּׁ"י רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיִּגַּשׁ: חָשׁוּב אַתָּה בְּעֵינַי כְּמָלֶךְ).

(מד) **וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

מד **וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֲנָא פַרְעֹה וּבַר מֵימְרָךְ לָא יְרִים גְּבַר יָת יְדֵהּ לְמֵיחַד זִין וְיָת רִגְלֵהּ לְמִרְכַּב עַל סוּסְיָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:**

רש"י ◄ **אֲנִי פַרְעֹה • שֶׁיֵּשׁ יְכֹלֶת בְּיָדִי לִגְזֹר גְּזֵרָה עַל מַלְכוּתִי. וַאֲנִי גּוֹזֵר: שֶׁ"לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ". וּבִלְעָדֶיךָ •** שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתְךָ. דָּבָר אַחֵר: "אֲנִי פַרְעֹה", אֲנִי אֶהְיֶה מֶלֶךְ, "וּבִלְעָדֶיךָ וְגוֹ'", וְזֶהוּ דֶּגְמַת "רַק הַכִּסֵּא". **אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ • כְּתַרְגּוּמוֹ.**

(מה) וַיִּקְרָא פַרְעֹה שֵׁם־יוֹסֵף צָפְנַת פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

מה וּקְרָא פַרְעֹה שׁוּם יוֹסֵף גַּבְרָא דְּמִטַּמְרָן גְּלִין לֵהּ וִיהַב לֵהּ יָת אָסְנַת בַּת פּוֹטִי פֶּרַע רַבָּא דְּאוֹן לְאִתְּתָא וּנְפַק יוֹסֵף (שַׁלִּיט) עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ צָפְנַת פַּעְנֵחַ • מְפָרֵשׁ הַצְּפוּנוֹת, וְאֵין לְ'פַּעְנֵחַ' דְּמְיוֹן בַּמִּקְרָא. פּוֹטִי פֶרַע • הוּא פּוֹטִיפַר, וְנִקְרָא פּוֹטִי פֶרַע עַל שֶׁנִּסְתָּרֵס מֵאֵלָיו, לְפִי שֶׁחָמַד אֶת יוֹסֵף לְמִשְׁכַּב זָכוּר (סוטה יג).

(מו) וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַרְעֹה וַיַּעֲבֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

מו וְיוֹסֵף בַּר תְּלָתִין שְׁנִין כַּד קָם קֳדָם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרָיִם וּנְפַק יוֹסֵף מִן קֳדָם פַּרְעֹה וַעֲבַר (שַׁלִּיט) בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

(מז) וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע לְקֻמָצִים:

מז וּכְנָשׁוּ דָּיְרֵי אַרְעָא בִּשְׁבַע שְׁנֵי שׂוּבְעָא (נ"י שִׂבְעָא) עִיבּוּרָא לְאוֹצָרִין:

רש"י◄ וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ • כְּתַרְגּוּמוֹ, וְאֵין הַלָּשׁוֹן נָעֲקָר מִלְּשׁוֹן עֲשִׂיָּה. לְקֻמָצִים • קֹמֶץ עַל קֹמֶץ, יָד עַל יָד, הָיוּ אוֹצְרִים.

(מח) וַיְכַנֵּס אֶת־כָּל־אֹכֶל שֶׁבַע שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֶּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ:

מח וּכְנַשׁ יָת כָּל עִיבּוּר שְׁבַע שְׁנִין דִּי הֲווֹ בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וְיַהֵב עִיבּוּר בְּקִרְוַיָּא עִבּוּר חֲקַל קַרְתָּא דִּי בְסַחְרָנָהָא יְהַב בְּגַוֵּהּ:

רש"י◄ אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ • שֶׁכָּל אֶרֶץ וְאֶרֶץ מַעֲמֶדֶת פְּרוֹתֶיהָ וְנוֹתְנִין בַּתְּבוּאָה מֵעֲפַר הַמָּקוֹם, וּמַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה מִלֵּירָקֵב. (נִרְאֶה לִי שֶׁהוּא דַּעַת רַבִּי נְחֶמְיָה, וְאֵין צָרִיךְ כְּלָל לְהַגִּיהַּ בְּרַשִׁ"י, כַּאֲשֶׁר עָלָה בְּדַעַת קָצָתָם).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק כה, עמוד 224 – מתוך 'לקראת שבת')

אִסּוּף הַתְּבוּאָה – בַּעֲבוֹדַת ה'

אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ:

וְנוֹתְנִים בַּתְּבוּאָה מֵעֲפַר הַמָּקוֹם, וּמַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה מִלֵּירָקֵב (מא, מח. ובפירוש רש"י).

רַשִׁ"י מְתָאֵר אֶת אִסּוּף תְּבוּאַת מִצְרַיִם וְשִׁמּוּרָהּ: "וְנוֹתְנִים בַּתְּבוּאָה מֵעֲפַר הַמָּקוֹם, וּמַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה מִלֵּירָקֵב" (מא, מח).

מַשְׁמָעוּת הַפֵּרוּשׁ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

אִסּוּף תְּבוּאָה – הַתּוֹרָה שֶׁהָאָדָם לוֹמֵד וּמִצְטַבֶּרֶת אֶצְלוֹ, כְּפֵרוּשׁ הַ'תּוֹסְפוֹת' (דבור המתחיל "ורב תבואות" סנהדרין, מב.) "בַּעַל שְׁמוּעוֹת הוּא בַּעַל חִטִּין".

"מַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה" – כְּדֵי שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁלָּמַד תִּקָּלֵט הֵיטֵב וְתֵחָשֵׁב 'מִקְיֶמֶת' לַמְּרוֹת שֶׁהִיא תּוֹרַת הַקָּבָּ"ה, וּגְבוֹהָה בְּהַרְבֵּה מִשִּׂכְלוֹ שֶׁל הָאָדָם, זָקוּק הוּא לְ –

"עֲפַר" – שֶׁמּוֹרָה עַל "בִּטּוּל" מְציאוּתוֹ. כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים "וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה (וְאָז) פִּתַּח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ". כְּשֶׁיְּהוּדִי לוֹמֵד תּוֹרָה מִתּוֹךְ "בִּטּוּל", נִכָּר בְּלִמּוּדוֹ "נוֹתֵן הַתּוֹרָה", הַקָּבָּ"ה.

"עֲפַר הַמָּקוֹם" – הַבִּטּוּל צָרִיךְ לִהְיוֹת דַּוְקָא מֵאוֹתוֹ מָקוֹם וְעִנְיָן – בְּלִמּוּדוֹ, וְלֹא בְּדְבָרִים אֲחֵרִים – מִלְּחֶמֶת הַיֵּצֶר, שֶׁאָז צָרִיךְ לִנְהֹג בְּאֹפֶן שֶׁל "עֵז כַּנָּמֵר וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם".

(מט) וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר כְּחוֹל הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי־חָדַל לִסְפֹּר כִּי־אֵין מִסְפָּר:

מט וּכְנַשׁ יוֹסֵף עִבּוּרָא כְּחַלָּא דְיַמָּא סַגִּי לַחֲדָא עַד דִּי פְסַק לְמִמְנֵי אֲרֵי לֵית מִנְיָן:

רש"י◄ עַד כִּי־חָדַל לִסְפֹּר • עַד כִּי חָדַל לוֹ הַסּוֹפֵר לִסְפֹּר, וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר. כִּי־אֵין מִסְפָּר • לְפִי שֶׁאֵין מִסְפָּר, וַהֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'דְּהָא'.

(נ) וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן׃

נ וּלְיוֹסֵף אִתְיְלִיד תַּרְתֵּין בְּנִין עַד לָא עַלַת שַׁתָּא דְכַפְנָא דִּילִידַת לֵהּ אָסְנַת בַּת פּוֹטִי פָּרַע רַבָּא דְאוֹן׃

רש"י ◄ בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב • (תענית יא) מִכָּאן שֶׁאָסוּר לָאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 194)

מִכָּאן שֶׁאָסוּר לָאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן (רש"י מא, נ). בְּפָרָשַׁת נֹחַ (ז, ז) כָּתַב רַשִׁ"י שֶׁנֹּחַ וּבָנָיו נֶאֱסְרוּ בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה בַּתֵּבָה, "מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹלָם שָׁרוּי בְּצַעַר". זֶהוּ שֶׁדַּיְּיק **מִכָּאן** דְּיֵיקָא, וְלֹא מִנֹּחַ וּבָנָיו. וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: מִנֹּחַ אֶפְשָׁר לִלְמֹד אִסּוּר זֶה רַק כַּאֲשֶׁר הָאָדָם עַצְמוֹ שָׁרוּי בְּצַעַר, שֶׁהֲרֵי אַף נֹחַ וּבָנָיו הִצְטַעֲרוּ בְּהִיוֹתָם בַּתֵּבָה. וְאִלּוּ מִיּוֹסֵף לוֹמְדִים שֶׁהָאִסּוּר חָל גַּם עַל מִי שֶׁאֵינוֹ סוֹבֵל מֵרָעָב, שֶׁהֲרֵי לְיוֹסֵף הָיָה אֹכֶל בְּשֶׁפַע.

(נא) וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת־שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִי׃

נא וּקְרָא יוֹסֵף יָת שׁוּם בּוּכְרָא מְנַשֶּׁה אֲרֵי אַנְשְׁיַנִי יְיָ יָת כָּל עַמְלִי וְיָת כָּל בֵּית אַבָּא׃

(נב) וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרָיִם כִּי־הִפְרַנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עָנְיִי׃

נב וְיָת שׁוּם תִּנְיָנָא קְרָא אֶפְרָיִם אֲרֵי אַפְּשַׁנִי יְיָ בְּאַרַע שִׁעְבּוּדִי׃

◆ יום רביעי כ"ח כסלו ◆

(נג) וַתִּכְלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

נג וּשְׁלִימַת שְׁבַע שְׁנֵי שׂוֹבְעָא (נ"י שִׂבְעָא) דִּי הֲוָה בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃

(נד) וַתְּחִלֶּינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיְהִי רָעָב בְּכָל־הָאֲרָצוֹת וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם׃

נד וּשְׁרִיאַת שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא לְמֵיעַל כְּמָא דִּי אֲמַר יוֹסֵף וַהֲוָה כַּפְנָא בְּכָל אַרְעָתָא וּבְכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם הֲוָה לַחְמָא׃

(נה) וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־פַּרְעֹה לַלָּחֶם וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרַיִם לְכוּ אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ׃

נה וּכְפָנַת כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם וּצְוַח עַמָּא (קֶדֶם) לְפַרְעֹה (עַל) לְלַחְמָא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְכָל מִצְרָאֵי אִיזִילוּ לְוַת יוֹסֵף דִּי יֵימַר לְכוֹן תַּעְבְּדוּן׃

רש"י ◄ וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם • (ב"ר) שֶׁהִרְקִיבָה תְּבוּאָתָם שֶׁאָצְרוּ, חוּץ מִשֶּׁל יוֹסֵף. אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ • לְפִי שֶׁהָיָה יוֹסֵף אוֹמֵר לָהֶם שֶׁיִּמּוֹלוּ, וּכְשֶׁבָּאוּ אֵצֶל פַּרְעֹה וְאוֹמְרִים: 'כָּךְ הוּא אוֹמֵר לָנוּ'. אָמַר לָהֶם:

כלי יקר – עוז והדר

(נ) **בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב.** 'מִכָּאן שֶׁאָסוּר לְשַׁמֵּשׁ בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן' (תענית יא.). וּלְפִי זֶה הָיָה לוֹ לוֹמַר 'וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בִּשְׁנַת הַשָּׂבָע'. וְיֵשׁ כִּדְמוּת סָמֶךְ לְדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, שֶׁאוֹמְרִים שֶׁאִם יֵשׁ לְאָדָם שְׁנֵי בָּנִים קַיָּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה (יבמות סא:), וְאִם לֹא הִגִּיד לָנוּ הַכָּתוּב שֶׁיֻּלַּד לוֹ שְׁנֵי בָּנִים בְּטֶרֶם יָבוֹא שְׁנַת הָרָעָב, הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁלְּכָךְ **קָרָא שֵׁם הַשֵּׁנִי אֶפְרָיִם כִּי הִפְרַנִי אֱלֹהִים** (פסוק נב), לְפִי שֶׁנּוֹלַד בִּשְׁנַת הָרָעָב שֶׁכָּל הָעוֹלָם הָיוּ רְעֵבִים וּלְיוֹסֵף הָיָה בַּר וּפֵרוֹת לָרֹב, אֲבָל עַכְשָׁו שֶׁקָּרָאוֹ אֶפְרַיִם קֹדֶם שְׁנַת הָרָעָב, וַדַּאי קָרָאוֹ כָּךְ לְפִי שֶׁאָז יָצָא יְדֵי מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **כִּי הִפְרַנִי אֱלֹהִים,** אַחַר הֱיוֹת לוֹ שְׁנֵי בָּנִים כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי: **אָמְנָם** לְדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל שֶׁסּוֹבְרִים בֵּן וּבַת דַּוְקָא אֵין לְפָרֵשׁ כָּךְ, וְיָכוֹל לִהְיוֹת רָמֵז מִכָּאן לְמַה שֶׁאָמְרוּ (רמב"ם דעות פ"ד הי"ט) שֶׁלֹּא יִבְעֹל אָדָם כְּשֶׁהוּא רָעֵב וְלֹא כְּשֶׁהוּא שָׂבֵע, עַל כֵּן לֹא נֶאֱמַר 'בִּשְׁנַת הַשָּׂבָע', כִּי מְדַבֵּר בַּזְּמַן הַמְמֻצָּע בֵּין שָׂבָע לְרָעָב: תורה נא

(נה) **לְכוּ אֶל יוֹסֵף אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ.** פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י 'בִּקֵּשׁ מֵהֶם שֶׁיִּמּוֹלוּ'. טַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר הוּא, לְפִי

'לָמָּה לֹא צְבַרְתֶּם בָּר, וַהֲלֹא הִכְרַיְז לָכֶם שֶׁשְּׁנֵי הָרָעָב בָּאִים'? אָמְרוּ לוֹ: 'אָסַפְנוּ הַרְבֵּה וְהִרְקַבְנוּ'. אָמַר לָהֶם: 'אִם כֵּן, כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ, הֲרֵי גָּזַר עַל הַתְּבוּאָה וְהִרְקַבְנוּ, מָה אִם יִגְזֹר עָלֵינוּ וְנָמוּת'?.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י, עמוד 136 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

חִיּוּב יוֹסֵף לְמוֹל אֶת הַמִּצְרִים

לְכוּ אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ:

הָיָה יוֹסֵף אוֹמֵר לָהֶם שֶׁיִּמּוֹלוּ (מא, נה. ובפירוש רש"י) לִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר, מַדּוּעַ דָּרַשׁ יוֹסֵף מֵהַמִּצְרִים שֶׁיִּמּוֹלוּ, אֵיזוֹ תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בָּזֶה?

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּפַשְׁטוּת, דְּהִנֵּה בְּצִוּוּי הַקָּבָּ"ה לְאַבְרָהָם עַל הַמִּילָה, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה (לך יז, יג) "הִמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ גו'", שֶׁמָּטָּל חִיּוּב עַל בְּנֵי מִשְׁפַּחַת אַבְרָהָם שֶׁיִּמּוֹלוּ גַּם אֵלּוּ הַקְּנוּיִים לָהֶם, וְנִמְצָאִים בִּרְשׁוּתָם.

וְעַל־פִּי־זֶה, מִכֵּיוָן שֶׁיּוֹסֵף הָיָה הַ"שַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ" (פרשתנו מב, ו), וּבִלְעָדָו "לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְאֶת רַגְלוֹ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם" (שם מא, מד), הֲרֵי כָּל אַנְשֵׁי מִצְרַיִם הָיוּ שַׁיָּכִים אֵלָיו וּבִרְשׁוּתוֹ, וְעַד שֶׁלַּדַּעַת כַּמָּה רִאשׁוֹנִים (ראה הנסמן באנציקלופדיה תלמודית ערך דינא דמלכותא) אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה - גּוּפָם קְנוּי לַמֶּלֶךְ, וְלָכֵן הָיָה עָלָיו חִיּוּב לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁיִּמּוֹלוּ גַּם כָּל אַנְשֵׁי מִצְרַיִם.

(נו) **וְהָרָעָב הָיָה עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:**

נו **וְכַפְּנָא הֲוָה עַל כָּל אַפֵּי אַרְעָא וּפְתַח יוֹסֵף יָת כָּל (אוֹצָרָיָא) דִּי בְהוֹן עִיבּוּרָא וְזַבִּין לְמִצְרַיִם וּתְקֵיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:**

רש"י◄ **עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ** • מִי הֵם "פְּנֵי הָאָרֶץ"? אֵלּוּ הָעֲשִׁירִים (ב"ר). **אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'דִּי בְהוֹן עִיבּוּרָא'. **וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם** • 'שֶׁבֶר' לְשׁוֹן מֶכֶר וּלְשׁוֹן קִנְיָן הוּא. כָּאן מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן מֶכֶר. "שִׁבְרוּ לָנוּ מְעַט אֹכֶל", לְשׁוֹן קִנְיָן, וְאַל תֹּאמַר אֵינוֹ כִּי־אִם בִּתְבוּאָה, שֶׁאַף בְּיַיִן וְחָלָב מָצִינוּ: (ישעיה נה) "וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב".

(נז) **וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל־יוֹסֵף כִּי־חָזַק הָרָעָב בְּכָל־הָאָרֶץ:**

נז **וְכָל דָּיְרֵי אַרְעָא עַלּוּ לְמִצְרַיִם לְמִזְבַּן עִבּוּרָא מִן יוֹסֵף אֲרֵי תְקֵיף כַּפְנָא בְּכָל אַרְעָא:**

רש"י◄ **וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה** • אֶל יוֹסֵף לִשְׁבֹּר. וְאִם תִּדְרְשֵׁהוּ כְּסִדְרוֹ, הָיָה צָרִיךְ לִכְתֹּב: 'לִשְׁבֹּר מִן יוֹסֵף'.

מב (א) **וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ:**

א **וַחֲזָא יַעֲקֹב אֲרֵי אִית עִיבּוּרָא מִזְדַּבַּן בְּמִצְרָיִם וַאֲמַר יַעֲקֹב לִבְנוֹהִי לְמָא תִתְחָזוּן:**

כלי יקר – עוז והדר

שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהָעֶרְלָה נִקְרֵאת חֶרְפָּה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל לד יד) "כִּי חֶרְפָּה הִוא לָנוּ לָתֵת אֶחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר לוֹ עָרְלָה", וְהָרָעָב נִקְרָא גַּם כֵּן חֶרְפָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לו ל) "לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם", עַל כֵּן חָשַׁב שֶׁבַּהֲסָרַת חֶרְפַּת הָעָרְלָה יוּסַר מֵהֶם חֶרְפַּת הָרָעָב, כִּי הֲסָרַת הָעָרְלָה הִיא הֲסָרַת מוֹתְרוֹת הַדְּמִים הַמְסַבְּבִים הָעִפּוּשׁ, וּרְקִיבַת הַתְּבוּאָה בָּאָה גַּם כֵּן מִצַּד הַמּוֹתְרוֹת וְהַפְּסֹלֶת שֶׁבַּתְּבוּאָה הַגּוֹרֵם הָרִקּוּב וְהָעִפּוּשׁ. וּזְכוּת בְּרִית הַמִּילָה הוֹעִיל גַּם לְנֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל ו יח) "וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּךְ", פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י 'עַל הַתְּבוּאָה וְהַפֵּרוֹת שֶׁלֹּא יֵרָקְבוּ'. וְכֵן הֵשִׁיב לָהֶם יוֹסֵף שֶׁיִּמּוֹלוּ עַל מַה שֶׁאָמְרוּ אָסַפְנוּ תְּבוּאָה וְהִרְקַבְנוּ, וְזֶה מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁאִם הָאָדָם מֵסִיר מִתּוֹכוֹ הַפְּסֹלֶת שֶׁבּוֹ, "גַּם ה' יִתֵּן הַטּוֹב" וְיָסִיר הַפְּסֹלֶת שֶׁבְּתוֹךְ הַתְּבוּאָה מִמֶּשׁ שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לַהֲסִירוֹ:

וְרִבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ (סוטה ד) 'כָּל הַבָּא עַל אִשָּׁה זוֹנָה לְסוֹף מְבַקֵּשׁ כִּכַּר לָחֶם וְאֵינוֹ מוֹצֵא שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו כו) "כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לָחֶם"', כִּי 'הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית מַשְׁקֶה עֶרְלָתֵיהּ' (ראה עירובין יט.). וְעוֹד שֶׁהַמִּילָה תִּקּוּן הָאֵבָר שֶׁלֹּא יִרְבֶּה בְּמִשְׁגָּל (מורה נבוכים ח"ג פמ"ט), וְהַמִּצְרִים הָיוּ שְׁטוּפֵי זִמָּה (ראה רש"י לעיל יב יט), עַל כֵּן הָיוּ צְרִיכִין תִּקּוּן זֶה בִּשְׁנַת הָרָעָב. וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בְּיוֹסֵף (להלן מט כד) "וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ" שֶׁכָּבֵשׁ יִצְרוֹ בְּאֵשֶׁת פּוֹטִיפַר (סוטה לו), עַל כֵּן "מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל", כִּי זָכָה מִשָּׁם שֶׁתְּבוּאָתוֹ לֹא הִרְקִיבָה, וְהָיָה רוֹעֶה וְזָן 'אֶבֶן יִשְׂרָאֵל' בִּזְכוּת שֶׁלֹּא הָיָה "רֹעֶה זוֹנוֹת": תורה נו

רש"י ◄ **וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם** • וּמֵהֵיכָן רָאָה, וַהֲלֹא לֹא רָאָה אֶלָּא שָׁמַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה שָׁמַעְתִּי וְגוֹ'" וּמַהוּ "וַיַּרְא"? רָאָה בְּאַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁל קֹדֶשׁ, שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ לוֹ שֶׁבֶר בְּמִצְרַיִם, וְלֹא הָיְתָה נְבוּאָה מַמָּשׁ לְהוֹדִיעוֹ בְּפֵרוּשׁ שֶׁזֶּה יוֹסֵף. **לָמָּה תִּתְרָאוּ** • לָמָּה תֵּרָאוּ עַצְמְכֶם בִּפְנֵי בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי עֵשָׂו כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׁבֵעִים, כִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עֲדַיִן הָיָה לָהֶם תְּבוּאָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ל, עמוד 190 – מתוך 'לקראת שבת')

בִּטְחוֹן מֻחְלָט בַּה'

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ:

לָמָּה תֵּרָאוּ עַצְמְכֶם . . כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׂבֵעִים (מב, א)

כְּשֶׁבִּקֵּשׁ יַעֲקֹב אָבִינוּ מִבָּנָיו לָרֶדֶת לְמִצְרַיִם וּלְהָבִיא מָזוֹן, טָעַן בִּפְנֵיהֶם: "לָמָּה תִּתְרָאוּ?" וּפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י (מב, א): "לָמָּה תֵּרָאוּ עַצְמְכֶם בִּפְנֵי בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי עֵשָׂו כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׂבֵעִים, כִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עֲדַיִן הָיָה לָהֶם תְּבוּאָה".

מִזֶּה שֶׁכָּתַב רַשִּׁ"י "כְּאִלּוּ" אַתֶּם שְׂבֵעִים, יֵשׁ לְדַיֵּק שֶׁלֹּא הָיְתָה בִּרְשׁוּתָם תְּבוּאָה רַבָּה כָּל־כָּךְ, דְּזֶהוּ רַק "כְּאִלּוּ" אַתֶּם שְׂבֵעִים – וְלֹא שֶׁבֶּאֱמֶת הָיוּ שְׂבֵעִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.

וְצָרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵרְאוּ עַצְמָם שְׂבֵעִים, מֵעֵבֶר לְמַה שֶּׁהָיָה בְּיָדָם?

אֶלָּא שֶׁמִּכָּאן נִכָּר גֹּדֶל בִּטְחוֹנָם בַּה' שֶׁל בְּנֵי יַעֲקֹב, שֶׁבָּטְחוּ בְּוַדָּאוּת שֶׁלֹּא יַעַזֹּב אֶת אֲבִיהֶם יַעֲקֹב גַּם בִּימֵי הָרָעָב. אַף שֶׁהַתְּבוּאָה שֶׁבְּיָדָם הִסְפִּיקָה רַק "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה", מִכָּל־מָקוֹם לֹא הָיָה לָהֶם סָפֵק שֶׁגַּם בָּעָתִיד יִדְאַג הַקָּבָּ"ה לְפַרְנְסָם בְּאֹפֶן נִסִּי. וּמִצַּד גֹּדֶל בִּטְחוֹנָם הֵרְאוּ עַצְמָם כְּאִלּוּ הֵם שְׂבֵעִים בְּרֹב תְּבוּאוֹת, כִּי כָּךְ הִרְגִּישׁוּ בְּבִטְחוֹנָם הֶחָזָק בַּה', כְּאִלּוּ יֵשׁ כְּבָר בְּיָדָם תְּבוּאָה מַסְפִּיקָה.

(ב) **וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם רְדוּ־שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ־לָנוּ מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת:**

ב **וַאֲמַר הָא שְׁמָעִית אָמְרִין אֲרֵי אִית עֵיבוּרָא מִזְּדַּבַּן בְּמִצְרָיִם חוּתוּ לְתַמָּן וּזְבוּנוּ לָנָא מִתַּמָּן וְנֵחֵי וְלָא נְמוּת:**

רש"י ◄ **רְדוּ־שָׁמָּה** • וְלֹא אָמַר 'לְכוּ', רֶמֶז לְמָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ לְמִצְרַיִם, כְּמִנְיַן רד"ו.

(ג) **וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בָּר מִמִּצְרָיִם:**

ג **וּנְחָתוּ אֲחֵי יוֹסֵף עַסְרָא לְמִזְבַּן עֵיבוּרָא מִמִּצְרָיִם:**

רש"י ◄ **וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף** • וְלֹא כָּתַב: 'בְּנֵי יַעֲקֹב', מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מִתְחָרְטִים בִּמְכִירָתוֹ, וְנָתְנוּ לִבָּם לְהִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּאַחֲוָה וְלִפְדּוֹתוֹ בְּכָל מָמוֹן שֶׁיִּפְסְקוּ עֲלֵיהֶם. **עֲשָׂרָה** • מַה תַּלְמוּד לוֹמַר, וַהֲלֹא כְּתִיב: "וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אָבִיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן"? אֶלָּא לְעִנְיַן הָאַחְוָה הָיוּ חֲלוּקִין לַעֲשָׂרָה, שֶׁלֹּא הָיְתָה אַהֲבַת כֻּלָּם וְשִׂנְאַת כֻּלָּם שָׁוָה לוֹ, אֲבָל לְעִנְיַן: "לִשְׁבֹּר בָּר", כֻּלָּם לֵב אֶחָד לָהֶם (בב"ר).

(ד) **וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן:**

ד **וְיָת בִּנְיָמִין אַחוֹהִי דְּיוֹסֵף לָא שְׁלַח יַעֲקֹב עִם אַחוֹהִי אֲרֵי אֲמַר דִּלְמָא יְעַרְעִנֵּהּ מוֹתָא:**

רש"י ◄ **פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן** • וּבַבַּיִת לֹא יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן? אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: 'מִכָּאן שֶׁהַשָּׂטָן מְקַטְרֵג בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה' (ב"ר).

(ה) **וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:**

ה **וַאֲתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִזְבַּן עֵיבוּרָא בְּגוֹ עָלַיָּא אֲרֵי הֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן:**

רש"י ◄ **בְּתוֹךְ הַבָּאִים** • מַטְמִינִין עַצְמָן שֶׁלֹּא יַכִּירוּם, לְפִי שֶׁצִּוָּה לָהֶם אֲבִיהֶם שֶׁלֹּא יִתְרָאוּ כֻּלָּם בְּפֶתַח אֶחָד אֶלָּא שֶׁיִּכָּנֵס כָּל אֶחָד בְּפִתְחוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בָּהֶם עַיִן הָרָע, שֶׁכֻּלָּם נָאִים וְכֻלָּם גִּבּוֹרִים.

(ו) וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה:

ו וְיוֹסֵף הוּא דְּשַׁלִּיט עַל אַרְעָא הוּא דְּזַבִּין עִיבּוּרָא לְכָל עַמָּא דְּאַרְעָא וַאֲתוֹ אֲחֵי יוֹסֵף וּסְגִידוּ לֵהּ עַל אַפַּיָּא עַל אַרְעָא:

רש"י◄ וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם • נִשְׁתַּטְּחוּ לוֹ עַל פְּנֵיהֶם, וְכֵן כָּל הִשְׁתַּחֲוָאָה פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הוּא (שבועות טז)◆.

(ז) וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאַיִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לִשְׁבָּר־אֹכֶל:

ז וַחֲזָא יוֹסֵף יָת אֲחוֹהִי וְאִשְׁתְּמוֹדְעִנּוּן וְחַשִּׁיב מָה דְּמַלִּיל לְהוֹן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן קַשְׁיָא וַאֲמַר לְהוֹן מְנָן אֲתֵיתוּן וַאֲמַרוּ מֵאַרְעָא דִכְנַעַן לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא:

רש"י◄ וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם • נַעֲשָׂה לָהֶם כְּנָכְרִי בִּדְבָרִים, לְדַבֵּר קָשׁוֹת (ב"ר)◆.

(ח) וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ:

ח וְאִשְׁתְּמוֹדַע יוֹסֵף יָת אֲחוֹהִי וְאִנּוּן לָא אִשְׁתְּמוֹדְעֵה:

רש"י◄ וַיַּכֵּר יוֹסֵף וְגוֹ' • לְפִי שֶׁהִנִּיחָם חֲתוּמֵי זָקָן (ב"מ לט כתובות כז)◆. וְהֵם לֹא הִכִּירֻהוּ • שֶׁיָּצָא מֵאֶצְלָם בְּלֹא חֲתִימַת זָקָן, וְעַכְשָׁו מְצָאוּהוּ בַּחֲתִימַת זָקָן. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו", כְּשֶׁנִּמְסְרוּ בְּיָדוֹ, הִכִּיר שֶׁהֵם אֶחָיו וְרִחֵם עֲלֵיהֶם, "וְהֵם לֹא הִכִּירוּהוּ", כְּשֶׁנָּפַל בְּיָדָם, לִנְהֹג בּוֹ אַחְוָה.

כלי יקר – עוז והדר

מב (ז) **וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וְגוֹ'.** מַה שֶׁחָזַר וְאָמַר שֵׁנִית (פסוק ח) **וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו,** לְפִי שֶׁהַכָּרָה רִאשׁוֹנָה קָאֵי עַל צוּרַת פְּנֵיהֶם שֶׁהָיָה מַכִּיר מִי הֵמָּה, וְהַכָּרָה שְׁנִיָּה קָאֵי עַל עִנְיָנֵי הָאַחֲוָה וְהָרַחֲמָנוּת כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י (שם). וּבְעֵקֶדָה פֵּרֵשׁ (שער ל), מִתְּחִלָּה **וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר,** מַכִּיר וְאֵינוֹ מַכִּיר, וְאַחַר שֶׁאָמְרוּ **מֵאֶרֶץ כְּנָעַן** בָּאוּ, אָז הִכִּירָם הַכָּרָה גְּמוּרָה כִּי אֶחָיו הֵמָּה. וְהָרַאֲבָ"ע פֵּרֵשׁ, שֶׁמִּתְּחִלָּה הָיָה מְסֻפָּק מִי רְאוּבֵן מִי שִׁמְעוֹן, וְאַחַר־כָּךְ כַּאֲשֶׁר נִתְיַשֵּׁב בָּהֶם הִכִּירָם הַכָּרָה גְּמוּרָה "מִי וָמִי הַהֹלְכִים" (ע"פ שמות י ח):

וְהַנָּה בְּעִנְיַן דִּבּוּר **קָשׁוֹת,** יִשְׁתּוֹמֵם כָּל מַשְׂכִּיל "מָה רָאָה" יוֹסֵף "עַל כָּכָה" לְצַעֵר אֶת אָבִיו וְאֶת אֶחָיו חִנָּם. וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ"ן 'שֶׁעָשָׂה כָּל זֶה כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּמוּ הַחֲלוֹמוֹת' כו', אִם יִרְצֶה ה' בְּקִיּוּמָם הֵמָּה יִתְקַיְּמוּ מֵעַצְמָם, וְיוֹסֵף "מַה פָּעַל":

וְהַנִּרְאֶה לִי בָּזֶה, שֶׁמַּה שֶּׁלֹּא גִּלָּה לְאָבִיו וְאֶת אֶחָיו חִנָּם, לְפִי שֶׁחָשַׁב אִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לֹא גִּלָּה לוֹ, אִם כֵּן רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּצַעֲרוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, וְאֵיךְ יְגַלֶּה הוּא מַה שֶּׁכִּסָּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כִּי מָצָא בְּשִׂכְלוֹ שֶׁנִּגְזַר עַל אָבִיו צַעַר עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנִים שְׁלֵמִים מִיּוֹם לְיוֹם, כְּנֶגֶד אוֹתָן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנִים שֶׁלֹּא קִיֵּם מִצְוַת כִּבּוּד אָבִיו (ראה מגילה יז.), וְאַחַר שֶׁנִּשְׁלְמוּ אָז "נִתְוַדַּע יוֹסֵף אֶל אֶחָיו" (להלן מה א):

וּמַה שֶׁצִּעֵר אֶת אֶחָיו, עָשָׂה כָּל זֶה לְמָרֵק עֲוֹנָם בְּמַה שֶׁמָּכְרוּ אֲחִיהֶם, "וְגָדוֹל עֲוֹנָם מִנְּשֹׂא" וּצְרִיכִין מֵרוּק יִסּוּרִין מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, וְקָרוֹב לָזֶה פֵּרֵשׁ מַהֲרַ"י אַבַּרְבַּנֵאל, וְהִנְנִי מוֹסִיף עַל דְּבָרָיו לְפָרֵשׁ כָּל הַפְּרָטִים וְהַקּוֹרוֹת. כִּי עֲלִילָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל **מְרַגְּלִים אַתֶּם** (פסוק ט), לְמָרֵק הָעָוֹן שֶׁחָשְׁבוּ אֶת יוֹסֵף לְמְרַגֵּל וְרָכִיל לִרְאוֹת עֶרְוַת אֲחֵיהֶם, כִּי בְּבוֹאוֹ אֲלֵיהֶם דִּתְיָנָה כְּתִיב (לעיל לז יח) "וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם" וְגוֹ', כִּי הֵמָּה חָשְׁבוּ שֶׁרְצוֹנוֹ לְהִתְקָרֵב אֲלֵיהֶם וּלְרַגֵּל מַה יַּעֲשׂוּ אֶחָיו כְּדֵי לַחְזֹר וּלְהָבִיא אֵיזוֹ דִּבָּה לְאָבִיו עֲלֵיהֶם, וְכָל רָכִיל גּוֹרֵם לִשְׁפִיכַת דָּמִים כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כב ט) "אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפֹךְ דָּם", לְפִיכָךְ 'בְּטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם' לַהֲרֹג אוֹתָם, "יִתְנַכְּלוּ הֵמָּה לַהֲמִיתוֹ", כִּי חָשְׁבוּ שֶׁהַבָּא לְהָרְגְּךָ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ' בְּטֶרֶם יִקְרַב הוּא אֲלֶיךָ (סנהדרין עב. ראה דברי רבינו לעיל לז כו):

וּלְכָךְ שֶׁאָמַר (פסוק ט) **וַיִּזְכֹּר אֵת הַחֲלֹמוֹת** קֹדֶם שֶׁאָמַר אֲלֵיהֶם **מְרַגְּלִים אַתֶּם,** לְפִי שֶׁנִּזְכַּר שֶׁחָלַם לוֹ "וְהִנֵּה תִסְבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם" (לעיל לז ז) וְלֹא פֵּרֵשׁ מַהוּ הַסִּיבוּב, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁסּוֹפָם לִהְיוֹת בַּעֲלִילַת מְרַגְּלִים, כִּי כָּל מְרַגֵּל הוֹלֵךְ וּמְסַבֵּב אֶת כָּל הָעִיר לִרְאוֹת מֵהֵיכָן הִיא נוֹחָה לִכְבֹשׁ, וּרְאִיָּה מִמַּה שֶׁנִּכְנְסוּ בַּעֲשָׂרָה שַׁעֲרֵי הָעִיר סְחוֹר סְחוֹר (ב"ר צא ח), וְעַל יְדֵי סִיבּוּב זֶה יִשְׁתַּחֲווּ לֵאֱלֻמָּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, כִּי יָבוֹאוּ בַּעֲלִילַת **מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם.** וּבָזֶה נִתְמָרֵק הָעָוֹן שֶׁחָשְׁבוּ אֶת יוֹסֵף לְמְרַגֵּל הַבָּא לִרְאוֹת עֶרְוַת מַעֲשֵׂיהֶם:

וּכְנֶגֶד מַה שֶׁהִשְׁלִיכוּ אֶת יוֹסֵף לַבּוֹר (לעיל לז כד), **וַיֶּאֱסֹף אֹתָם אֶל מִשְׁמָר** (פסוק יז), פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י 'בֵּית הָאֲסוּרִים', דְּהַיְנוּ בּוֹר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹסֵף (לעיל לט כ) "וַיִּתְּנֵהוּ אֶל בֵּית הַסֹּהַר", וְיוֹסֵף אָמַר "כִּי שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר" (שם מ טו). וְהָכְרַח רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ כֵּן, שֶׁאִם הָיָה בֵּית הַמִּשְׁמָר בְּאֵיזוֹ חֶדֶר לֹא הָיָה מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. לְפִיכָךְ **וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת שִׁמְעוֹן,** כִּי הוּא הִשְׁלִיכוֹ לַבּוֹר (ב"ר פד טז):

וְאָמְרוּ דָּרָךְ וְדוּי **אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ וְגוֹ'** (פסוק כא), לְפִי שֶׁשָּׁמְעוּ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שבת פרשת מקץ, שבת חנוכה, ה'תשכ"ז)

וְלִכְאוֹרָה, פֵּירוּשׁ זֶה דָּחוּק הוּא, כִּי אַף שֶׁבֵּין הַשִּׁבְטִים יֶשְׁנָם הָאַחִים הַמְבוּגָרִים שֶׁכְּבָר הָיוּ "חֲתוּמֵי זָקָן", הֲרֵי הָיוּ גַּם בְּנֵי הַשִּׁפְחוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ מְבוּגָרִים כַּרִבֵּה יוֹתֵר מִיּוֹסֵף, וְעַד - כָּאֵלּוּ שֶׁהָיוּ מְבוּגָרִים מִמָּנּוּ בְּתִשְׁעָה חֳדָשִׁים אוֹ שָׁנָה בִּלְבַד. וְא"כ, קָשֶׁה לוֹמַר שֶׁהָיָה הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל בֵּינֵיהֶם בְּנוֹגֵעַ לַחֲתִימַת זָקָן (שֶׁיּוֹסֵף הָיָה "בִּלֹּא חֲתִימַת זָקָן", אַף שֶׁהָיָה כְּבָר בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וְאֵילּוּ הֵם הָיוּ כְּבָר מְגֻדְּלֵי זָקָן), עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁבִּגְלַל זֶה לֹא הִכִּירוּהוּ!

וּבִכְלָל - עַל־פִּי הֲלָכָה, הַכָּרַת הָאָדָם אֵינָהּ עַל־יְדֵי הַזָּקָן (דְּאַף שֶׁכַּאֲשֶׁר מִסְתַּכְּלִים עַל הָאָדָם מַבִּיטִים בְּעִיקָּר עַל זְקָנוֹ, מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה הַסִּימָן לְהַכָּרַת הָאָדָם), אֶלָּא עַל־יְדֵי הַחוֹטֶם אוֹ הַמֵּצַח אוֹ הַלְּחָיַיִם.

וְלִכְאוֹרָה הָיָה רַשִּׁ"י יָכוֹל לְפָרֵשׁ הַטַּעַם לְכָךְ שֶׁאֲחֵי יוֹסֵף לֹא הִכִּירוּהוּ - עַל־פִּי הַהֲלָכָה.

לִכְאוֹרָה אֶפְשָׁר לוֹמַר, שֶׁרַשִּׁ"י אֵינוֹ מְפָרֵשׁ שֶׁהַסִּיבָּה לְכָךְ שֶׁ"הֵם לֹא הִכִּירוּהוּ" הִיא בִּגְלַל שֶׁאֵין לְהִסְתַּכֵּל בַּנְּשִׁיא, כִּי יוֹסֵף הָיָה רַק "מִשְׁנֶה לְמֶלֶךְ", וְלֹא הָיָה לוֹ דִּין נָשִׂיא.

אֲבָל בֶּאֱמֶת אִי־אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, כִּי:

א) הַדִּין שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְמֶלֶךְ, בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן מִ"נָּשִׂיא", וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁכֵּן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְ"מִשְׁנֶה לְמֶלֶךְ", וְאֵין לְחַלֵּק בֵּין מֶלֶךְ לְ"מִשְׁנֶה לְמֶלֶךְ".

ב) כֵּיוָן שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה", וּכְפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י: "נִשְׁתַּטְּחוּ לוֹ עַל פְּנֵיהֶם, וְכֵן כָּל הִשְׁתַּחֲוָיוֹאָה פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הוּא", שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַבִּטּוּל שֶׁשַּׁיָּךְ לְהַרְאוֹת בְּגִילּוּי - הֲרֵי מוּבָן שֶׁאֲחֵי יוֹסֵף הִתְיַחֲסוּ אֵלָיו כְּמוֹ לְמֶלֶךְ, וְלָכֵן הָיָה אָסוּר לָהֶם לְהִסְתַּכֵּל עָלָיו.

וְאִם־כֵּן הָדְרָא קוּשְׁיָא לְדוּכְתָּהּ: מַדּוּעַ לֹא מְפָרֵשׁ רַשִּׁ"י שֶׁהַסִּיבָּה לְכָךְ שֶׁ"הֵם לֹא הִכִּירוּהוּ" הִיא בִּגְלַל שֶׁאֵין לְהִסְתַּכֵּל בְּנָשִׂיא?

ט. וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּיאוּר בָּזֶה - בְּפַשְׁטוּת:

רַשִּׁ"י אֵינוֹ יָכוֹל לְפָרֵשׁ שֶׁאֲחֵי יוֹסֵף לֹא הִסְתַּכְּלוּ עָלָיו, וְלָכֵן "לֹא הִכִּירוּהוּ" - כִּי מַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן הַכָּתוּב "הֵם לֹא הִכִּירוּהוּ" הִיא, שֶׁאָכֵן הִסְתַּכְּלוּ עָלָיו, אֶלָּא שֶׁלֹּא הִכִּירוּהוּ. אִם הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁלֹּא הִסְתַּכְּלוּ עָלָיו - הָיָה הַכָּתוּב צָרִיךְ לוֹמַר "וְהֵם לֹא הִסְתַּכְּלוּ בּוֹ" וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה; וְאֵילּוּ הַלָּשׁוֹן "לֹא הִכִּירוּהוּ" מוֹרֶה שֶׁהַחִסָּרוֹן לֹא הָיָה בַּהִסְתַּכְּלוּת, אֶלָּא בַּהַכָּרָה.

(ט) **וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם:**

ט **וּדְכִיר יוֹסֵף יָת חֶלְמַיָּא דִּי חֲלִים לְהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן מְאַלְּלִין אַתּוּן לְמֶחֱזֵי יָת בִּדְקָא דְּאַרְעָא אֲתֵיתוּן:**

רש"י ◄ **אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם • עֲלֵיהֶם, וְיָדַע שֶׁנִּתְקַיְּמוּ, שֶׁהֲרֵי הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ. עֶרְוַת הָאָרֶץ • גִּלּוּי הָאָרֶץ, מֵהֵיכָן הִיא נוֹחָה לִיכָּבֵשׁ, כְּמוֹ** (וי"קרא כ): **"אֶת מְקוֹרָהּ הֶעֱרָה", וּכְמוֹ:** (יחזקאל טז) **"עֵרֹם וְעֶרְיָה", וְכֵן כָּל עֶרְוָה שֶׁבַּמִּקְרָא, לְשׁוֹן גִּלּוּי הוּא. וְתַרְגּוּם אונְקְלוֹס: 'בִּדְקָא דְּאַרְעָא', כְּמוֹ: "בֶּדֶק הַבַּיִת", רְעוּעַ הַבַּיִת, אֲבָל לֹא דִּקְדֵּק לְפָרְשׁוֹ אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא.**

כלי יקר – עוז והדר

שֶׁאָמַר יוֹסֵף **אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא וְגוֹ'** (פסוק יח), וְרָאוּ הָאֱמֶת שֶׁכָּךְ הוּא שֶׁהֲרֵי גְּמַל חֶסֶד עִמָּהֶם וְשָׁלַח רַעֲבוֹן בֵּיתָם וְלֹא עִכֵּב כִּי אִם אֶת שִׁמְעוֹן, אִם כֵּן אֵין לִתְלוֹת כָּל הַקּוֹרוֹת בְּמוֹשֵׁל עַז וּמַעֲלִיל, שֶׁהֲרֵי הוּא יָרֵא אֱלֹהִים, אֶלָּא וַדַּאי "שֶׁעֲוֹנוֹתָם הִטּוּ אֵלֶּה" (ע"פ ירמיה ה כה), עַל כֵּן הָיוּ מִתְוַדִּים אַחַר שֶׁאָמַר **אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא** וְלֹא קֹדֶם לָכֵן כְּשֶׁנְּתַן אֶת כֶּלֶם בְּמַאֲסָר, לְפִי שֶׁאַחַר־כָּךְ רָאוּ עַיִן בְּעַיִן שֶׁבַּמִּדָּה שֶׁמָּדְדוּ נִמְדַּד לָהֶם:

וַעֲלִילַת הַגְּבִיעַ הָיְתָה כְּדֵי שֶׁעַל יָדוֹ יִהְיוּ בַּחֲשַׁשׁ עַבְדוּת כְּמוֹ שֶׁפָּסְקוּ עַל עַצְמָם "הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי" (להלן מד טז), כִּי בָּזֶה יִתְמָרֵק הָעָוֹן שֶׁמָּכְרוּ אֶת יוֹסֵף לְעֶבֶד:

וּכְשֶׁסִּפְּרוּ כָּל הַקּוֹרוֹת לְיַעֲקֹב אָמַר "אִם כֵּן אֲפוֹא זֹאת עֲשׂוּ" (להלן מג יא), מַהוּ לְשׁוֹן 'אֲפוֹא', אֶלָּא שֶׁאָמַר אִם זֹאת הָאֲיַפָּה הַיּוֹצֵאת לְמִדַּד לָכֶם בְּאֲיַפָּה וּמִדָּה, "בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה" (ישעיה כז ח, ראה סוטה ח:), וְאֵינוֹ בְּמִקְרֶה כִּי אִם בְּהַשְׁגָּחָה, "זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם" וגו', כְּדֵי לְכַפֵּר עַל מַה שֶׁמָּכְרוּהוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים "נִשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט" (לעיל לז כה), כָּךְ יָבִיאוּ מִנְחָה מִן מִינִים אֵלּוּ כְּדֵי שֶׁעַל יְדֵי מוֹשֵׁל זֶה יִתְמָרֵק כָּל הָעָוֹן. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיַּעֲקֹב לֹא יָדַע מִן הַמַּכִּירָה, מִכָּל מָקוֹם "רוּחַ ה' דִּבֶּר בּוֹ" (ע"פ שמואל ב' כג ב) לְהָבִיא מִנְחָה מִן מִינִים אֵלּוּ. "וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים" (להלן מג יד), כִּי בָּזֶה יִתְמָרֵק הָעָוֹן שֶׁלֹּא נָתְנוּ רַחֲמִים לַאֲחִיהֶם **בְּהִתְחַנְנוֹ** אֲלֵיהֶם (פסוק כא): תורה ח

(ט) **וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם.** נִתְקַשּׁוּ הַמְפָרְשִׁים בְּבוּכוּחַ זֶה, וּבְשִׁנּוּי הַלָּשׁוֹן, בְּמַה שֶׁהִזְכִּיר **מְרַגְּלִים** וְ**עֶרְוַת הָאָרֶץ** שְׁנֵיהֶם יַחַד, וְלִפְעָמִים **מְרַגְּלִים** לְבַד (פסוק יד), וְלִפְעָמִים יִזְכֹּר **עֶרְוַת הָאָרֶץ** לְבַד (פסוק יב), "הֲלוֹא דָּבָר הוּא" (ע"פ שמואל א' יז כט). וּבָעֲקֵדָה (שער ל) וּמַהֲרַ"י אַבַּרְבַּנֵאל תִּמְצָא דֶּרֶךְ אֶחָד לְכָל הַסְּפֵקוֹת כְּמִנְהָגָם, כִּי דֶּרֶךְ אֶחָד לִשְׁנֵיהֶם עַל הָרֹב:

(י) **וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל:**

יַאֲמָרוּ לֵהּ לָא רִבּוֹנִי וְעַבְדָּךְ עַלּוּ לְמִזְבַּן עִיבוּרָא:

רש"י ◄**לֹא אֲדֹנִי•** לֹא תֹּאמַר כֵּן, שֶׁהֲרֵי עֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבֹּר אֹכֶל•

כלי יקר – עוז והדר

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה שֶׁהָיוּ כָּאן עֲלִילוֹת שְׁנֵי דְּבָרִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרֵשׁ בְּסֵפֶר תּוֹלְדוֹת יִצְחָק שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי מִינֵי מְרַגְּלִים, אֶחָד הוּא הַמְרַגֵּל בְּאַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה מַה הֵם עוֹשִׂים וּמַה הֵם מְדַבְּרִים וְאָנָה יֵלְכוּ, הַשֵּׁנִי הוּא הַמְרַגֵּל בְּאֵיזוֹ מָקוֹם וּמֵהֵיכָן הָעִיר נוֹחָה לִכְבֹּשׁ, וּכְנֶגֶד הָרִאשׁוֹנָה אָמַר **מְרַגְּלִים אַתֶּם,** וּכְנֶגֶד הַשְּׁנִיָּה אָמַר **עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת**:

וְעַל פִּי דֶּרֶךְ זֶה נִרְאֶה לִי לְיַשֵּׁב כָּל הַשִּׁנּוּיִים שֶׁבַּפְּסוּקִים אֵלּוּ, לְפִי שֶׁשְּׁנֵי אֵלּוּ כָּל אַחַת קָשָׁה מִשֶּׁל חֲבֶרְתָּהּ, כִּי יוֹסֵף הֶצְרֵךְ לִתֵּן סִבָּה וְטַעַם לְכָל עֲלִילָה. כִּי מִצַּד שֶׁרָאָה אוֹתָם מְטַמְּנִים אֶת עַצְמָם **בְּתוֹךְ הַבְּאִים** (פסוק ה) אָמַר **מְרַגְּלִים אַתֶּם,** כִּי זֶה מוֹפֶת חוֹתֵךְ שֶׁאַתֶּם נֶחְבָּאִים בֵּין הָאֲנָשִׁים לִשְׁמֹעַ מַה יְסַפְּרוּ הָאֲנָשִׁים זֶה לָזֶה, עַל כֵּן אַתֶּם מִתְפַּזְּרִים בֵּין אֲנָשִׁים הַרְבֵּה כִּי זֶה יִשְׁמַע כָּאן וְזֶה בְּמָקוֹם אַחֵר, וְזֶה מוֹפֶת גָּדוֹל אֲשֶׁר אֵין פֶּה לְהָשִׁיב עָלָיו:

וּמִצַּד שֶׁרָאָה אוֹתָן נִכְנָסִין בַּעֲשָׂרָה שַׁעֲרֵי הָעִיר (ב"ר צא ו) חֲשָׁדָם בְּ**עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת,** אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ מוֹפֶת גָּדוֹל כָּל כָּךְ כְּמוֹ הָרִאשׁוֹן, כִּי יְכוֹלִין אַתֶּם לְתָרֵץ וְלוֹמַר שֶׁאֵין לָכֶם שֵׂיכוּת זֶה עִם זֶה, וְכָל אֶחָד בָּא מִדֶּרֶךְ אַחֵר וְקָרָה מִקְרֶה שֶׁבְּתוֹךְ הָעִיר נִתְוַעֲדְתֶּם יַחַד, כִּי אֵין זֶה רָחוֹק שֶׁעֲשָׂרָה שְׁלוּחִים יִתְוַעֲדוּ יַחַד לִשְׁבֹּר בַּר. אֲבָל עִנְיַן הַמְרַגְּלִים אֵינוֹ תָּלוּי בָּזֶה, כִּי אִם תִּמְצֵי לוֹמַר שֶׁכֵּן הוּא, מִכָּל מָקוֹם מַה שֶּׁכָּל אֶחָד מִכֶּם מִטְמִין עַצְמוֹ כְּגַנָּב זֶה מוֹפֵת שֶׁכָּל אֶחָד מִכֶּם מְרַגֵּל. עַל כֵּן אָנִי אוֹמֵר שֶׁתַּרְוִיחוּ אִיתְּנְהוּ בָּכֶם, וְהָאֶחָד רְאָיָה עַל חֲבֵרוֹ, וְלֹא זוֹ שֶׁ**מְרַגְּלִים אַתֶּם,** אֶלָּא אֲפִלּוּ **לִרְאוֹת בְּעֶרְוַת הָאָרֶץ** אַתֶּם חֲשׁוּדִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁעַל זֶה יֵשׁ לָכֶם הִתְנַצְּלוּת, מִכָּל מָקוֹם מֵאַחַר שֶׁוַּדַּאי **מְרַגְּלִים אַתֶּם,** אִם כֵּן גַּם **לִרְאוֹת עֶרְוַת הָאָרֶץ** קָרוֹב לְוַדַּאי:

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי וְגוֹ', כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נָחְנוּ (פסוקים י–יא), עַל כֵּן הָיִינוּ מִתְיָרְאִים מֵעֵין הָרָעָה הַשּׁוֹלֵט בְּיוֹתֵר כְּשֶׁרוֹאִין מִסְפַּר אַחִים יָפֶה תֹּאַר בְּמָקוֹם אֶחָד שֶׁהָיָה כָּל אֶחָד בֶּן אִישׁ אַחֵר, וְכֵן צִוָּה לָנוּ אָבִינוּ **לָמָּה תִּתְרָאוּ** (פסוק א, ראה תענית יז), וּמִזֶּה לָמַדְנוּ לְהַטְמִין עַצְמֵנוּ **בְּתוֹךְ הַבָּאִים,** וְאִם כֵּן **לֹא הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים,** כִּי כָּל אִישׁ בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת הוּא, וּמִי שֶׁרוֹצֶה לְהוֹצִיאוֹ מֵחֶזְקָתוֹ עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה, וּמֵאַחַר שֶׁאֵין לְךָ רְאָיָה אַחֶרֶת כִּי אִם הַהַטְמָנָה **בְּתוֹךְ הַבָּאִים,** וְהֲרֵי אָנוּ מִתְרָצִים זֶה, וְאֵין לְךָ רְאָיָה. וּמִמֵּילָא נִדְחוּ גַּם דְּבָרָיו שֶׁל **עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת,** וְלֹא הֶצְרְכוּ הָאַחִים לִזְכֹּר זֶה, כִּי גַּם יוֹסֵף הוֹדָה שֶׁטַּעֲנַת **עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת** תְּלוּיִ בְּטַעֲנַת **מְרַגְּלִים אַתֶּם,** וּכְשֶׁנִּדְחֵית טַעֲנַת **מְרַגְּלִים אַתֶּם** אִם כֵּן מִמֵּילָא נִדְחֵית גַּם טַעֲנַת **עֶרְוַת הָאָרֶץ**:

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת, עַתָּה אֲנִי אוֹמֵר שֶׁ**עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת** הוּא טַעֲנָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּטַעֲנַת **מְרַגְּלִים אַתֶּם,** כִּי מִתְּחִלָּה עָשִׂיתִי טַעֲנָה זוֹ סְנִיף אֶל טַעֲנַת **מְרַגְּלִים אַתֶּם** כִּי זוּלָתָהּ הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁמָּא אֵין לָכֶם שֵׂיכוּת זֶה עִם זֶה וּבְמִקְרֶה נִתְוַעַדְתֶּם יַחַד תּוֹךְ הָעִיר, אֲבָל עַכְשָׁו שֶׁבָּאתֶם לְתָרֵץ הַהַטְמָנָה וְלוֹמַר שֶׁכֻּלְּכֶם אַחִים וְאַתֶּם מִתְיָרְאִים מִן עֵין הָרַע, אִם כֵּן אֲנִי רוֹאֶה שֶׁוּעוּד שֶׁלָּכֶם אֵינוֹ בְּמִקְרֶה, וְאִם כֵּן לָמָּה נִכְנַסְתֶּם בַּעֲשָׂרָה שַׁעֲרֵי הָעִיר, וַדַּאי לְפִי שֶׁ**עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת**:

וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים אֲנַחְנוּ וְגוֹ', בָּזֶה נָתְנוּ הִתְנַצְּלוּת עַל שְׁנֵי הַטְּעָנוֹת כְּאֶחָד, עַל מַה שֶּׁחֲשָׁדָם בְּ**מְרַגְּלִים אַתֶּם** מֵאַחַר שֶׁהַטְמִינוּ עַצְמָם **בְּתוֹךְ הַבָּאִים,** אָמְרוּ שֵׁנִית **אַחִים אֲנַחְנוּ** וְהֵינוּ מִתְיָרְאִים מִן עֵין הָרַע, וְעַל מַה שֶּׁחֲשָׁדָם בְּ**עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת** אַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ בַּעֲשָׂרָה שַׁעֲרֵי הָעִיר, אָמְרוּ **וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ,** וּבַעֲבוּר הָאֶחָד שֶׁאֵינֶנּוּ נִתְפַּזַּרְנוּ בְּכָל עֲשָׂרָה שְׁעָרִים לְבַקְּשׁוֹ (ראה ב"ר שם):

וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם, וְנִתְחַדֵּשׁ לִי עַכְשָׁו מוֹסֵף שֵׁנִי עַל זֶה, כִּי קָשֶׁה לִי לָמָּה אֵין זֶה הָאָח הַקָּטָן אִתְּכֶם, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁהָיָה פֹּה עִמָּכֶם וְהָלַךְ לוֹ, כִּי כְּבָר שָׁמַע אֵיזוֹ חִדּוּשׁ בְּמָקוֹם זֶה, וּשְׁלַחְתֶּם אוֹתוֹ אֶל מְשַׁלַּחֲכֶם לְהַגִּיד אֶת אֲשֶׁר שָׁמַע כְּבָר, וְאַתֶּם נִשְׁאַרְתֶּם פֹּה לְרַגֵּל עוֹד. **וּבְזֹאת תִּבָּחֲנוּ,** שֶׁ**תְּבִיאוּ אֲחִיכֶם הַקָּטֹן הֵנָּה** (פסוק טז), וַאֲנִי אֶחְקֹר עָלָיו אִם רָאוּהוּ כְּבָר בְּמָקוֹם זֶה אוֹ לֹא, כִּי אִם לֹא רָאוּהוּ כָּאן אָז כֵּנִים דִּבְרֵיכֶם, **וְאִם לֹא** תְּבִיאוּהוּ, **חַי פַּרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם** (פסוק טז), כִּי אַתֶּם יְרֵאִים פֶּן יָעִידוּ עָלָיו שֶׁרָאוּהוּ כְּבָר בָּעִיר הַזֹּאת וְהָלַךְ לוֹ לְבַדּוֹ:

וּלְפִי זֶה הַדֶּרֶךְ יִתְּכֵן לְפָרֵשׁ שֶׁהַכֹּל עֲלִילָה אַחַת וְנָתַן עָלֶיהָ שְׁנֵי מוֹפְתִים, כִּי מִתְּחִלָּה אָמַר **מְרַגְּלִים אַתֶּם** מֵאַחַר שֶׁהִטְמַנְתֶּם אֶתְכֶם **בְּתוֹךְ הַבָּאִים,** וְעוֹד נָתַן מוֹפֵת שְׁנֵי שֶׁהֲרֵי **עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת** כִּי נִכְנַסְתֶּם בַּעֲשָׂרָה שַׁעֲרֵי הָעִיר. **וַיֹּאמְרוּ לֹא אֲדֹנִי וְגוֹ' כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נָחְנוּ וְגוֹ',** וּבָזֶה תֵּרְצוּ הַהַטְמָנָה לוֹמַר כִּי אָנוּ מִתְיָרְאִים מִן עֵין הָרַע. **וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת,** וּמִלַּת 'כִּי' מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן 'דְּהָא', וְאָמַר לָהֶם אִם תִּמְצֵי לוֹמַר שֶׁתֵּרַצְתֶּם הַהַטְמָנָה, מִכָּל מָקוֹם אֵיךְ תֹּאמְרוּ שֶׁאֵינְכֶם מְרַגְּלִים, דְּהָא **עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת,** מֵהֵיכָן הָעִיר נוֹחָה לִכְבֹּשׁ. עַל כֵּן חָזְרוּ לְתָרֵץ שְׁנֵיהֶם, **כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נָחְנוּ** לְתָרֵץ הַהַטְמָנָה, **וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ** לְתָרֵץ הַכְּנִיסָה תּוֹךְ עֲשָׂרָה שַׁעֲרֵי הָעִיר. **הוּא** הַדָּבָר **אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי,** כְּמִבֹּאָר בְּדֶרֶךְ רִאשׁוֹן. וּפֵרוּשׁ זֶה מַסְפִּיק יוֹתֵר מִן פֵּרוּשׁ הָעֲקֵדָה וּמֹהַר"י אַבְרַבְּנֵאל בְּהֶתֵּר כָּל הַסְּפֵקוֹת, וּבְעִנְיַן הַבְּחִינָה בָּאָח הַקָּטָן:

וּיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁלְּכָךְ הֶעֱלִיל עֲלֵיהֶם מְרַגְּלִים, כִּי הָיָה יָרֵא פֶּן יַחְקְרוּ אַחַר הַמּוֹשֵׁל מִי הוּא, וְיִתְבָּרֵר לָהֶם כִּי הוּא יוֹסֵף. וְנָכוֹן הוּא: תורה י

(יא) כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים:

יא כֻּלָּנָא בְּנֵי גַּבְרָא חַד נָחְנָא כֵּינֵי אֲנַחְנָא לָא הֲווֹ עַבְדָיךְ אַלִּילֵי:

רש"י◄ כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ • נִצְנְצָה בָּהֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וּכְלָלוּהוּ עִמָּהֶם, שֶׁאַף הוּא בֶּן אֲבִיהֶם. כֵּנִים • אֲמִתִּיִּים, כְּמוֹ: (שמות י) "כֵּן דִּבַּרְתָּ", (במדבר כז) "כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרוֹת", (ישעיה טז) "וְעֶבְרָתוֹ לֹא כֵן בַּדָּיו".

(יב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת:

יב וַאֲמַר לְהוֹן לָא אֲרֵי בִּדְקָא דְּאַרְעָא אֲתֵיתוּן לְמֶחֱזֵי:

רש"י◄ כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת • (ב"ר) שֶׁהֲרֵי נִכְנַסְתֶּם בַּעֲשָׂרָה שַׁעֲרֵי הָעִיר, לָמָּה לֹא נִכְנַסְתֶּם בְּשַׁעַר אֶחָד?.

(יג) וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים ׀ אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ:

יג וַאֲמָרוּ תְּרֵין עַסַר עַבְדָיךְ אַחִין אֲנַחְנָא בְּנֵי גַּבְרָא חַד בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וְהָא זְעֵירָא עִם אָבוּנָא יוֹמָא דֵין וְחַד לֵיתוֹהִי:

רש"י◄ וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ וְגוֹ' • וּבִשְׁבִיל אוֹתוֹ אֶחָד שֶׁאֵינֶנּוּ, נִתְפַּזַּרְנוּ בָּעִיר לְבַקְּשׁוֹ.

(יד) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם:

יד וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף הוּא דִּי מַלֵּילִית עִמְּכוֹן לְמֵימַר מְאַלִּילֵי אַתּוּן:

רש"י◄ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי • הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי, שֶׁאַתֶּם מְרַגְּלִים, הוּא הָאֱמֶת וְהַנָּכוֹן, זֶהוּ לְפִי פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ: אָמַר לָהֶם: 'וְאִלּוּ מְצָאתֶם אוֹתוֹ וְיִפְסְקוּ עֲלֵיכֶם מָמוֹן הַרְבֵּה, תִּפְדּוּהוּ'? אָמְרוּ לוֹ: 'הֵן'. אָמַר לָהֶם: 'וְאִם יֹאמְרוּ לָכֶם שֶׁלֹּא יַחֲזִירוּהוּ בְּשׁוּם מָמוֹן, מַה תַּעֲשׂוּ'? אָמְרוּ: 'לְכָךְ בָּאנוּ, לַהֲרֹג אוֹ לִיהָרֵג'. אָמַר לָהֶם: "הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם", לַהֲרֹג בְּנֵי הָעִיר בָּאתֶם, מְנַחֵשׁ אֲנִי בַּגְּבִיעַ שֶׁלִּי, שֶׁשְּׁנַיִם מִכֶּם הֶחֱרִיבוּ כְּרָךְ גָּדוֹל שֶׁל שְׁכֶם.

(טו) בְּזֹאת תִּבָּחֲנוּ חַי פַּרְעֹה אִם־תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא אֲחִיכֶם הַקָּטֹן הֵנָּה:

טו בְּדָא תִּתְבַּחֲנוּן חַי פַּרְעֹה אִם תִּפְּקוּן מִכָּא אֶלָּהֵין בְּמֵתֵי אֲחוּכוֹן זְעֵירָא הָכָא:

רש"י◄ חַי פַּרְעֹה • אִם יִחְיֶה פַּרְעֹה. אִם תֵּצְאוּ מִזֶּה • מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה.

(טז) שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְיַקַּח אֶת־אֲחִיכֶם וְאַתֶּם הֵאָסְרוּ וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם וְאִם־לֹא חַי פַּרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם:

טז שְׁלָחוּ מִנְּכוֹן חַד וִידַבֵּר יָת אֲחוּכוֹן וְאַתּוּן הִתְאַסְּרוּן וְיִתְבַּחֲנוּן פִּתְגָמֵיכוֹן הַקְשׁוֹט אַתּוּן אָמְרִין וְאִם לָא חַי פַּרְעֹה אֲרֵי מְאַלִּילֵי אַתּוּן:

רש"י◄ הַאֱמֶת אִתְּכֶם • אִם אֱמֶת אִתְּכֶם. לְפִיכָךְ הֵ"א נָקוּד פַּתָּ"ח שֶׁהוּא כְּמוֹ בִּלְשׁוֹן תֵּמַהּ, וְאִם לֹא תְּבִיאוּהוּ: "חַי פַּרְעֹה, כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם".

כלי יקר – עוז והדר

(טז) **שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד.** וְאַחַר־כָּךְ חָזַר וְשָׁלַח אֶת כֻּלָּם חוּץ מֵאֶחָד (פסוק יט). כִּי רָצָה יוֹסֵף שֶׁיִּרְגִּישׁוּ בְּחֶטְאָם שֶׁחָטְאוּ בַּאֲחִיהֶם וְיִתְוַדּוּ עָוֹנָם, וּכְשֶׁאָמַר **שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד** חָשַׁב שֶׁוַּדַּאי יֵלֵךְ רְאוּבֵן גָּדוֹל שֶׁבָּאַחִים כִּי אֵלָיו "מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה" לָצֵאת לְחֵרוּת מִמְּקוֹם הַמִּשְׁמָר, וְאוּלַי יִתְלוּ הָאַחִים שֶׁלְּפִי שֶׁלֹּא הָיָה לִרְאוּבֵן חֵלֶק בַּמְּכִירָה

(יז) וַיֶּאֱסֹף אֹתָם אֶל־מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃

יז וּכְנַשׁ יָתְהוֹן (לְבֵית) לְמַטְרָא תְּלָתָא יוֹמִין׃

רש"י◄ מִשְׁמָר • בֵּית הָאֲסוּרִים.

(יח) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וְחְיוּ אֶת־הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא׃

יח אֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה דָּא עִיבִידוּ וְקַיְּימוּ מִן קֳדָם יְיָ אֲנָא דָחֵל׃

◆ יום חמישי כ"ט כסלו ◆

(יט) אִם־כֵּנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ שֶׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם׃

יט אִם כֵּינָנֵי אַתּוּן אֲחוּכוֹן חַד יִתְאַסַּר בְּבֵית מַטַּרְתְּכוֹן וְאַתּוּן אִיזִילוּ אוֹבִילוּ עִיבוּרָא דְּחַסִּיר בְּבָתֵּיכוֹן׃

רש"י◄ בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם • שֶׁאַתֶּם אֲסוּרִים בּוֹ עַכְשָׁו. וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ • אֶל בֵּית אֲבִיכֶם. שֶׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם • מַה שֶּׁקְּנִיתֶם לְרַעֲבוֹן אַנְשֵׁי בָּתֵּיכֶם.

(כ) וְאֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְנוּ דִבְרֵיכֶם וְלֹא תָמֻתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן׃

כ וְיָת אֲחוּכוֹן זְעֵירָא תַּיְתוּן לְוָתִי וִיהֵימְנוּן פִּתְגָּמֵיכוֹן וְלָא תְּמוּתוּן וַעֲבָדוּ כֵּן׃

רש"י◄ וְיֵאָמְנוּ דִבְרֵיכֶם • יִתְאַמְּתוּ וְיִתְקַיְּמוּ, כְּמוֹ: (במדבר ה) "אָמֵן אָמֵן", וּכְמוֹ: (מלכים א ח) "יֵאָמֵן נָא דְבָרְךָ".

(כא) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים׃ אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת׃

כא וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי בְּקוּשְׁטָא חַיָּבִין אֲנַחְנָא עַל אָחוּנָא דִּי חֲזֵינָא עָקַת נַפְשֵׁהּ כַּד הֲוָה מִתְחַנֵּן לָנָא וְלָא קַבֵּלְנָא מִנֵּהּ עַל כֵּן אַתָּא לְוָתָנָא עַקְתָּא הָדָא׃

רש"י◄ אֲבָל • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'בְּקוּשְׁטָא'. וְרָאִיתִי בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה' לִישְׁנָא דְּרוֹמָאָה הוּא: 'אֲבָל, בְּרָם'. בָּאָה אֵלֵינוּ • טַעֲמוֹ בַּבֵּי"ת, לְפִי שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן עָבָר, שֶׁכְּבָר בָּאָה, וְתַרְגּוּמוֹ: 'אָתַת לָנָא'.

(כב) וַיַּעַן רְאוּבֵן אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֵאמֹר אַל־תֶּחֱטְאוּ בַיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ׃

כב וַאֲתִיב רְאוּבֵן יָתְהוֹן לְמֵימַר הֲלָא אֲמָרִית לְוָתְכוֹן לְמֵימַר לָא תְּחוֹבוּן (נ"י תֶּחְטָאוּן) בְּעוּלֵימָא וְלָא קַבֶּלְתּוּן וְאַף דְּמֵהּ הָא מִתְבְּעֵי׃

רש"י◄ וְגַם־דָּמוֹ • 'אִתִּ'ין וְ'גַמִּ'ין רִבּוּיִין, דָּמוֹ וְגַם דַּם הַזָּקֵן.

כלי יקר – עוז והדר

עַל כֵּן נִצּוֹל, כִּי אֲפִלּוּ יְהוּדָה הָיָה לוֹ חֵלֶק בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי בַּעֲבוּר זֶה הוֹרִידוּהוּ הָאַחִים מִגְּדֻלָּתוֹ כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק "וַיֵּרֶד יְהוּדָה" (לעיל לח א):

וְאַחַר שֶׁהָיוּ בְּמַאֲסָר שְׁלֹשָׁה יָמִים חָשַׁב יוֹסֵף שֶׁכְּבָר נִתְמָרֵק עָוֹן זֶה, עַל כֵּן שָׁלַח אֶת כֻּלָּם חוּץ מִן שִׁמְעוֹן, כִּי הוּא הָיָה לוֹ חֵלֶק גָּדוֹל בִּמְכִירָתוֹ יוֹתֵר מִן כֻּלָּם, כִּי מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (לעיל לז יט-כ) "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ", שִׁמְעוֹן אָמַר כֵּן לְלֵוִי, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק "שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים" (להלן מט ה), וּבְוַדַּאי שֶׁשִּׁמְעוֹן הִתְחִיל לְדַבֵּר כֵּן, כִּי לֵוִי לֹא הָיָה מְדַבֵּר בִּפְנֵי הַגָּדוֹל מִמֶּנּוּ, וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י כָּאן (פסוק כד). וְכָל זֶה עֲשָׂה כְּדֵי שֶׁיּוֹכִירוּ בְּחֶטְאָם וְיִתְוַדּוּ: תורה יז

(כב) **וְגַם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ.** לְשׁוֹן **גַּם** נִרְאֶה לְפָרֵשׁ, לְפִי שֶׁהָאַחִים חָשְׁבוּ שֶׁיּוֹסֵף הָיָה חַיָּב מִיתָה בְּדִין, כִּי 'לְשׁוֹן הָרַע תְּלָתָא קְטִיל' (ערכין טו:), וְיוֹסֵף הֵבִיא דִּבָּתָם רָעָה דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הֲרָגָם, וְעוֹד בָּא לְרַגֵּל אוֹתָם בְּבוֹאוֹ דֹּתָיְנָה, עַל כֵּן בִּקְשׁוּ נִכְלֵי דָּתוֹת עַל פִּי הַתּוֹרָה לַהֲמִיתוֹ "בְּטֶרֶם יִקְרַב הוּא אֲלֵיהֶם" וַיְמִיתֵם, כִּי הַבָּא לְהָרְגְךָ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ (סנהדרין עב. ראה דברי רבינו לעיל לז כו). וְאִם כֵּן

(כג) וְהֵם֙ לֹ֣א יָדְע֔וּ כִּ֥י שֹׁמֵ֖עַ יוֹסֵ֑ף כִּ֤י הַמְּלִיץ֙ בֵּינֹתָ֔ם׃

כג וְאִנּוּן לָא יְדָעוּן אֲרֵי שְׁמִיעַ יוֹסֵף אֲרֵי מְתַרְגְּמָן הֲוָה בֵּינֵיהוֹן׃

רש"י◄ **וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף** • מֵבִין לְשׁוֹנָם, וּבְפָנָיו הָיוּ מְדַבְּרִים כֵּן. **כִּי הַמְּלִיץ בֵּינֹתָם** • כִּי כְּשֶׁהָיוּ מְדַבְּרִים עִמּוֹ הָיָה הַמְּלִיץ בֵּינֵיהֶם, הַיּוֹדֵעַ לָשׁוֹן עִבְרִי וְלָשׁוֹן מִצְרִי, וְהָיָה מֵלִיץ דִּבְרֵיהֶם לְיוֹסֵף וְדִבְרֵי יוֹסֵף לָהֶם. לָכֵן הָיוּ סְבוּרִים שֶׁאֵין יוֹסֵף מַכִּיר בְּלָשׁוֹן עִבְרִי. **הַמְּלִיץ** • זֶה מְנַשֶּׁה בְּנוֹ.

(כד) וַיִּסֹּ֥ב מֵעֲלֵיהֶ֖ם וַיֵּ֑בְךְּ וַיָּשָׁ֣ב אֲלֵהֶ֗ם וַיְדַבֵּ֤ר אֲלֵהֶם֙ וַיִּקַּ֣ח מֵאִתָּ֔ם אֶת־שִׁמְע֖וֹן וַיֶּאֱסֹ֥ר אֹת֛וֹ לְעֵינֵיהֶֽם׃

כד וְאִסְתַּחַר מֵעֲלֵיהוֹן וּבְכָא וְתָב לְוָתְהוֹן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן וּדְבַר מִלְּוָתְהוֹן יָת שִׁמְעוֹן וַאֲסַר יָתֵהּ לְעֵינֵיהוֹן׃

רש"י◄ **וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם** • נִתְרַחֵק מֵעֲלֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִרְאוּהוּ בּוֹכֶה. **וַיֵּבְךְּ** • לְפִי שֶׁשָּׁמַע שֶׁהָיוּ מִתְחָרְטִין. **אֶת־שִׁמְעוֹן** • (ב"ר) הוּא הִשְׁלִיכוֹ לַבּוֹר, הוּא שֶׁאָמַר לְלֵוִי: "הִנֵּה בַּעַל הַחֲלוֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא". דָּבָר אַחֵר: נִתְכַּוֵּן יוֹסֵף לְהַפְרִידוֹ מִלֵּוִי, שֶׁמָּא יִתְיַצְּצוּ שְׁנֵיהֶם לַהֲרֹג אוֹתוֹ. **וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם** • לֹא אֲסָרוֹ אֶלָּא לְעֵינֵיהֶם, וְכֵיוָן שֶׁיָּצְאוּ, הוֹצִיאוֹ וְהֶאֱכִילוֹ וְהִשְׁקָהוּ (ב"ר).

(כה) וַיְצַ֣ו יוֹסֵף֮ וַיְמַלְּא֣וּ אֶת־כְּלֵיהֶם֒ בָּר֙ וּלְהָשִׁ֣יב כַּסְפֵּיהֶ֔ם אִ֥ישׁ אֶל־שַׂקּ֖וֹ וְלָתֵ֣ת לָהֶ֑ם צֵדָ֖ה לַדָּ֣רֶךְ וַיַּֽעַשׂ־לָהֶ֖ם כֵּֽן׃

כה וּפַקִּיד יוֹסֵף וּמְלוֹ יָת מָנֵיהוֹן עִיבּוּרָא וְלַאֲתָבָא כַסְפֵּיהוֹן גְּבַר לְסַקֵּהּ וּלְמִתַּן לְהוֹן זְוָדִין לְאָרְחָא וַעֲבַד לְהוֹן כֵּן׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ מקץ תשמ"ז)

וַיְמַלְּאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם . . וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ (מב, כה) יֵשׁ לִשְׁאֹל, בִּתְחִלָּה דִּבֵּר יוֹסֵף אֶל אֶחָיו דְּבָרִים קָשִׁים וְהֶאֱשִׁים אוֹתָם בְּרִגּוּל; וּמַדּוּעַ שִׁנָּה לְפָתֵעַ אֶת יַחְסוֹ וְצִוָּה לָתֵת לָהֶם בָּר, לְהָשִׁיב אֶת כַּסְפָּם, וְאַף לְסַפֵּק לָהֶם צֵידָה לַדֶּרֶךְ? וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה יוֹסֵף אָמַר לָהֶם שֶׁיִּתְּכֵן שֶׁהֵם חַפִּים מִפֶּשַׁע – "וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם", וְסִיֵּם "אֶת הָאֱלֹקִים אֲנִי יָרֵא". לָכֵן פִּיֵּס אוֹתָם וְהֶעֱנִיק לָהֶם מֵעֵין פִּצּוּי עַל עָגְמַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁגָּרַם לָהֶם.

(כו) וַיִּשְׂאוּ֙ אֶת־שִׁבְרָ֔ם עַל־חֲמֹרֵיהֶ֖ם וַיֵּלְכ֥וּ מִשָּֽׁם׃

כו וּנְטָלוּ יָת עִיבּוּרְהוֹן עַל חֲמָרֵיהוֹן וַאֲזָלוּ מִתַּמָּן׃

(כז) וַיִּפְתַּ֤ח הָֽאֶחָד֙ אֶת־שַׂקּ֔וֹ לָתֵ֥ת מִסְפּוֹא֖ לַחֲמֹרֹ֑ בַּמָּלֹ֖ון וַיַּרְא֥ אֶת־כַּסְפּ֖וֹ וְהִנֵּה־הֽוּא בְּפִ֥י אַמְתַּחְתּֽוֹ׃

כז וּפְתַח חַד יָת סַקֵּהּ לְמִתַּן כִּסְתָּא לַחֲמָרֵהּ בְּבֵית מְבָתָא וַחֲזָא יָת כַּסְפֵּהּ וְהָא הוּא בְּפוּם טוּעֲנֵהּ׃

רש"י◄ **וַיִּפְתַּח הָאֶחָד** • הוּא לֵוִי, שֶׁנִּשְׁאַר יָחִיד מִשִּׁמְעוֹן בֶּן זוּגוֹ. **בַּמָּלוֹן** • בַּמָּקוֹם שֶׁלָּנוּ בַּלַּיְלָה. **אַמְתַּחְתּוֹ** • הוּא שַׂק.

כלי יקר – עוז והדר

מִצַּד שֶׁבִּקְּשׁוּ לְהָרְגוֹ אֵין לָהֶם אַשְׁמָה לְפִי סְבָרָתָם, אַךְ עִקַּר הָאַשְׁמָה הִיא מִדַּת הָאַכְזָרִיּוּת שֶׁהָיְתָה בָּהֶם שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ **אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת** (פסוק כא), וְלֹא הִזְכִּירוּ שֶׁבִּקְּשׁוּ לְהָרְגוֹ, לְפִי שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁמִּצַּד בַּקָּשַׁת הַהֲרִיגָה אוֹ הַמְכִירָה וְהַשְׁלָכָה לַבּוֹר אֵין עֲלֵיהֶם אַשְׁמָה:

וַיַּעַן אֹתָם רְאוּבֵן הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֵל תֶּחֱטְאוּ בַיֶּלֶד, מֵאַחַר שֶׁהוּא כְּיֶלֶד וְאֵינוֹ בַּר עוֹנְשִׁין עֲדַיִן בְּבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה (שבת פט:) אִם כֵּן "אֵין לוֹ מִשְׁפַּט מָוֶת" (ע"פ דברים יט ו), וְאִם כֵּן יֵשׁ בְּיִדְכֶם שְׁנֵי עֲבֵרוֹת, כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דּוֹרֵשׁ מִמְּכֶם מִדַּת הָאַכְזָרִיּוּת, כִּי עַל כֵּן אָדוֹן וּמוֹשֵׁל זֶה אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ תְּחִנָּתֵנוּ, כִּי כָּלְנוּ "מְדַבְּרִים תַּחֲנוּנִים" וְהוּא "יַעֲנֶה עַזּוּת" (ע"פ משלי יח כג). וְנוֹסֵף עַל זֶה **גַּם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ,** שֶׁהֲרֵי הַמּוֹשֵׁל אָמַר **וְיֵאָמְנוּ דִּבְרֵיכֶם וְלֹא תָמוּתוּ** (פסוק כ), שֶׁמַּע מִינָּהּ שֶׁאִם לֹא יָבוֹא אָחִינוּ הֲרֵי אֲנַחְנוּ בְּנֵי מָוֶת, "וּמִי יוֹדֵעַ אִם לְעֵת כָּזֹאת" יַגִּיעַ אָחִינוּ הַקָּטָן אֵלָיו, כִּי אוּלַי יִקָּרֶה מִקְרֶה שֶׁלֹּא יוּכַל לָבֹא אֵלָיו וַהֲרֵי אָנוּ נִדּוֹנִין לַמָּוֶת, וּבֶאֱמֶת אֲנַחְנוּ נְקִיִּים מֵעֲלִילָתוֹ, אֵין זֶה כִּי אִם לְפִי שֶׁגַּם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ, נוֹסֵף עַל דְּרִישַׁת מִדַּת הָאַכְזָרִיּוּת מִיָּדֵינוּ: תורה כג

(כח) וַיֹּאמֶר אֶל־אֶחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְּאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ׃

כח וַאֲמַר לַאֲחוֹהִי אִתּוֹתֵב כַּסְפִּי וְאַף הָא בְּטוּעֲנִי וּנְפַק מַדַּע לִבְּהוֹן וּתְוָהוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי לְמֵימַר מָה דָּא עֲבַד יְיָ לָנָא׃

רש"י◄ וְגַם הִנֵּה בְּאַמְתַּחְתִּי• גַּם הַכֶּסֶף בּוֹ עִם הַתְּבוּאָה. מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ• לַהֲבִיאֵנוּ לִידֵי עֲלִילָה זוֹ, שֶׁלֹּא הוּשַׁב - אֶלָּא לְהִתְעוֹלֵל עָלֵינוּ.

(כט) וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה כְּנָעַן וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרֹת אֹתָם לֵאמֹר׃

כט וַאֲתוֹ לְוַת יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן אַרְעָא דִכְנָעַן וְחַוִיוּ (נ"א וְחַוִיאוּ) לֵהּ יָת כָּל דְּאַרְעָן יָתְהוֹן לְמֵימָר׃

(ל) דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ כִּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ׃

ל מַלִּיל גַּבְרָא רִבּוֹנָא דְאַרְעָא עִמָּנָא קַשְׁיָן (נ"א קָשִׁין) וִיהַב יָתָנָא כִּמְאַלִּילֵי יָת אַרְעָא׃

(לא) וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים׃

לא וַאֲמַרְנָא לֵהּ כֵּינְיָי אֲנַחְנָא לָא הֲוֵינָא מְאַלִּילֵי׃

(לב) שְׁנֵים־עָשָׂר אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ וְהַקָּטֹן הַיּוֹם אֶת־אָבִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃

לב תְּרֵין עֲסַר אֲנַחְנָא אַחִין בְּנֵי אָבוּנָא חַד לֵיתוֹהִי וּזְעֵירָא יוֹמָא דֵין עִם אָבוּנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן׃

(לג) וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים אַתֶּם אַחִיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחוּ אִתִּי וְאֶת־רַעַבוֹן בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ׃

לג וַאֲמַר לָנָא גַּבְרָא רִבּוֹנָא דְאַרְעָא בְּדָא אֵדַע אֲרֵי כֵּינְיָי אַתּוּן אַחוּכוֹן חַד שְׁבוּקוּ לְוָתִי וְיָת עִיבוּרָא דְחַסִּיר בְּבָתֵּיכוֹן סִיבוּ וְאֱזִילוּ׃

(לד) וְהָבִיאוּ אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֵלַי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ׃

לד וְאַיְתִיאוּ יָת אֲחוּכוֹן זְעֵירָא לְוָתִי וְאֵדַע אֲרֵי לָא מְאַלִּילֵי אַתּוּן אֲרֵי כֵּינְיָי אַתּוּן יָת אֲחוּכוֹן אֶתֵּן לְכוֹן וְיָת אַרְעָא תַּעְבְּדוּן בַּהּ סְחוֹרְתָּא׃

רש"י◄ וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ• תְּסֹבְבוּ, וְכָל לְשׁוֹן 'סוֹחֲרִים' וּ'סְחוֹרָה', עַל שֵׁם שֶׁמְּחַזְּרִים וְסוֹבְבִים אַחַר פְּרַקְמַטְיָא.

(לה) וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה־אִישׁ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּירָאוּ׃

לה וַהֲוָה אִנּוּן מְרִיקִין סַקֵּיהוֹן וְהָא גְּבַר צְרִיר כַּסְפֵּהּ בְּסַקֵּהּ וַחֲזוֹ יָת צְרָרֵי כַסְפֵּיהוֹן אִנּוּן וַאֲבוּהוֹן וּדְחִילוּ׃

רש"י◄ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ• קֶשֶׁר כַּסְפּוֹ.

(לו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינֶנּוּ וְאֶת־בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה׃

לו וַאֲמַר לְהוֹן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן יָתִי אַתְכֶּלְתּוּן יוֹסֵף לֵיתוֹהִי וְשִׁמְעוֹן לָא הֲוָה הָכָא (לֵיתוֹהִי) וְיָת בִּנְיָמִן תִּדְבְּרוּן עֲלַי הֲווֹ כֻּלְּהוֹן׃

רש"י◄ אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם• מְלַמֵּד שֶׁחִשְׁדָּן שֶׁמָּא הֲרָגוּהוּ, אוֹ מְכָרוּהוּ כְּיוֹסֵף. שִׁכַּלְתֶּם• כָּל מִי שֶׁבָּנָיו אֲבוּדִים, קָרוּי שַׁכּוּל.

(לז) וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ:

לז וַאֲמַר רְאוּבֵן לְוַת אֲבוּהִי לְמֵימַר יָת תְּרֵין בְּנֵי תְּמִית אִם לָא אַיְתְּנֵה לְוָתָךְ הַב יָתֵה עַל יְדִי וַאֲנָא אֲתֵבְנֵה לָךְ:

(לח) וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאֹלָה:

לח וַאֲמַר לָא יֵחוּת בְּרִי עִמְּכוֹן אֲרֵי אֲחוּהִי מִית וְהוּא בִּלְחוֹדוֹהִי אֶשְׁתְּאַר וִיעַרְעֵנֵּהּ מוֹתָא בְּאָרְחָא דִּי תְהָכוּן בַּהּ וְתַחֲתוּן יָת שֵׂיבָתִי בְּדָוֹנָא לִשְׁאוֹל:

רש"י◄ לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם • לֹא קִבֵּל דְּבָרָיו שֶׁל רְאוּבֵן, אָמַר: 'בְּכוֹר שׁוֹטֶה הוּא זֶה, הוּא אוֹמֵר לְהָמִית בָּנָיו, וְכִי בָּנָיו הֵם וְלֹא בָּנַי'? (ב"ר)◆

מג

(א) וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ:

א וְכַפְנָא תַּקִּיף בְּאַרְעָא:

(ב) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרָיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל:

ב וַהֲוָה כַּד סַפִּיקוּ (עיין רש"י) לְמֵיכַל יָת עִיבּוּרָא דְּאַיְתִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַאֲמַר לְהוֹן אֲבוּהוֹן תּוּבוּ זְבוּנוּ לָנָא זְעֵיר עִיבּוּרָא:

רש"י◄ כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל • יְהוּדָה אָמַר לָהֶם: 'הַמְתִּינוּ לַזָּקֵן עַד שֶׁתִּכְלֶה פַּת מִן הַבַּיִת' (ב"ר)◆. כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ • 'כַּד שֵׁיצִיאוּ' (וְהַמְתַרְגֵּם: 'כַּד סַפִּיקוּ', טוֹעֶה. "כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת", מְתַרְגֵּם: 'כַּד סַפִּיקוּ', כְּשֶׁשָּׁתוּ דֵּי סִפּוּקָם, הוּא גְּמַר שְׁתִיָּתָם, אֲבָל זֶה: "כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל", כַּאֲשֶׁר תַּם הָאֹכֶל הוּא, וּמְתַרְגְּמִינָן: 'כַּד שֵׁיצִיאוּ')◆

(ג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם:

ג וַאֲמַר לֵהּ יְהוּדָה לְמֵימַר אַסְהָדָא אַסְהֵד בָּנָא גַּבְרָא לְמֵימַר לָא תֶחֱזוּן אַפַּי אֶלָּהֵין כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן:

רש"י◄ הָעֵד הֵעִד • לְשׁוֹן הַתְרָאָה, שֶׁסְּתָם הַתְרָאָה, מַתְרֶה בּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים, וְכֵן: (דברים ל) "הֵעִידֹתִי בָכֶם", (שמות יט) "רֵד הָעֵד בָּעָם". לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם • לֹא תִרְאוּנִי בְּלֹא אֲחִיכֶם אִתְּכֶם. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'אֶלָּהֵין כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן', יֵשֵׁב הַדָּבָר עַל אָפְנוֹ וְלֹא דִּקְדֵּק לְתַרְגֵּם אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא◆.

(ד) אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ נֵרְדָּה וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל:

ד אִם אִיתָךְ מְשַׁלַּח יָת אָחוּנָא עִמָּנָא נֵיחוֹת וְנִזְבֵּן לָךְ עִיבּוּרָא:

(ה) וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ לֹא נֵרֵד כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם:

ה וְאִם לֵיתָךְ מְשַׁלַּח לָא נֵיחוֹת אֲרֵי גַּבְרָא אֲמַר לָנָא לָא תֶחֱזוּן אַפַּי אֶלָּהֵין כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן:

(ו) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָּה הֲרֵעֹתֶם לִי לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח:

ו וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְמָה אַבְאֶשְׁתּוּן לִי לְחַוָּאָה לְגַבְרָא הַעַד כְּעַן לְכוֹן אָחָא:

(ז) **וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ אֶת־אֲחִיכֶם:**

ז וַאֲמָרוּ מִשְׁאַל שָׁאֵל גַּבְרָא לָנָא וּלְיַלְדוּתָנָא לְמֵימַר הַעַד כְּעַן אֲבוּכוֹן קַיָּם הַאִית לְכוֹן אָחָא וְחַוֵּינָא לֵהּ עַל מֵימַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין הֲמִדַּע הֲוֵינָא יָדְעִין אֲרֵי יֵימַר אוֹחִיתוּ יָת אֲחוּכוֹן:

רש"י◄ **לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ•** לְמִשְׁפְּחוֹתֵינוּ. וּמִדְּרָשׁוֹ: 'אֲפִלּוּ עִנְיָנֵי (נ"א עֲצָי) (יֵשׁ מְפָרְשִׁים לְשוֹן עֵצָה שֶׁמְּדַבְּרִים בִּיחִידוּת, וְזֶהוּ עֲצֵי) עֲרִיסוֹתֵינוּ גִּלָּה לָנוּ'. **וַנַּגֶּד־לוֹ•** שֶׁיֵּשׁ לָנוּ אָב וְאָח. **עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה•** עַל־פִּי שְׁאֵלוֹתָיו אֲשֶׁר שָׁאַל הֵזִקְקָנוּ לְהַגִּיד. **כִּי יֹאמַר•** אֲשֶׁר יֹאמַר. 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אִם', וְ'אִם' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֲשֶׁר', הֲרֵי זֶה שִׁמּוּשׁ אֶחָד מֵאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ 'כִּי', וְהוּא 'אִי', שֶׁהֲרֵי 'כִּי' זֶה כְּמוֹ 'אִם', כְּמוֹ: "עַד אִם דִּבַּרְתִּי דְּבָרַי".

(ח) **וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ:**

ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְיִשְׂרָאֵל אֲבוּהִי שְׁלַח עוּלֵימָא עִמִּי וְנַקוּם וְנֵזֵיל וְנֵיחֵי וְלָא נְמוּת אַף אֲנַחְנָא אַף אַתְּ טַפְלָנָא:

רש"י◄ **וְנִחְיֶה•** נִצְנְצָה בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ: 'עַל־יְדֵי הֲלִיכָה זוֹ תִּחְיֵי רוּחֲךָ', שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם". **וְלֹא נָמוּת•** בָּרָעָב, (ב"ר) בִּנְיָמִין - סָפֵק יִתָּפֵשׂ, סָפֵק לֹא יִתָּפֵשׂ, וְאָנוּ כֻּלָּנוּ מֵתִים בָּרָעָב אִם לֹא נֵלֵךְ, מוּטָב שֶׁתַּנִּיחַ אֶת הַסָּפֵק וְתִתְפֹּשׂ אֶת הַוַּדַּאי.

כלי יקר – עוז והדר

מג (ח) **וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת.** בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר כֶּפֶל כָּזֶה נִדְרָשׁ עַל הָעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י פָּרָשַׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה (דברים לג ו) "יְחִי רְאוּבֵן" בָּעוֹלָם הַזֶּה "וְאַל יָמֹת" לְעוֹלָם הַבָּא, וְכִמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת נֹחַ (ו טז) עַל פָּסוּק "לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה" (תהלים קיח יז), עַל כֵּן צָרִיךְ כֶּפֶל זֶה בֵּאוּר גַּם כָּאן:

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה, כִּי אָמַר זֶה כְּלַפֵּי יַעֲקֹב אָבִיו וּכְלַפֵּי עַצְמוֹ, לְפִי שֶׁיַּעֲקֹב נִתְבַּשֵּׂר שֶׁאִם לֹא יָמוּת אֶחָד מִבָּנָיו בְּחַיָּיו לֹא יִרְאֶה פְּנֵי גֵּיהִנֹּם (תנחומא ויגש ט), וְעַל יְדֵי שְׁלִיחַת בִּנְיָמִין נִתְגַּלָּה שֶׁיּוֹסֵף חַי, וְאָז יִחְיֶה יַעֲקֹב בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (להלן מה כז) "וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם", וְלֹא יָמוּת גַּם לְעוֹלָם הַבָּא כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם מו ל) "אָמוּתָה הַפָּעַם", 'פַּעַם אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם' (תנחומא שם):

"וּרוּחַ ה' דִּבֶּר" בִּיהוּדָה, מַה שֶׁאָמַר **וְנִחְיֶה** בָּעוֹלָם הַזֶּה **וְלֹא נָמוּת** לְעוֹלָם הַבָּא **גַּם אַתָּה,** מִן הַטַּעַם שֶׁנִּתְבָּאֵר. אָמְנָם **גַּם אֲנַחְנוּ** הָיְתָה הַכַּוָּנָה עַל עַצְמוֹ, כִּי הוּא קִבֵּל עָלָיו **אִם לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְחָטָאתִי** לְאָבִי **כָּל הַיָּמִים** (ראה פסוק ט), דְּהַיְנוּ לָעוֹלָם הַבָּא (רש"י), עַל כֵּן אָמַר שֶׁיִּחְיֶה בְּטוּחַ שֶׁיְּבִיאֶנּוּ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר **שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה, וְנִחְיֶה** בָּעוֹלָם הַזֶּה "בְּזִלְעָפוֹת רָעָב" כִּי לֹא יַזִּיק לָנוּ שְׁנַת הָרָעָב, **וְלֹא נָמוּת** לָעוֹלָם הַבָּא מִצַּד הַנִּדּוּי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו, כִּי אָמַר בָּטוּחַ אֲנִי שֶׁאֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ:

וּמַה שֶׁאָמַר **אֲנַחְנוּ** וְכָלַל כָּל הָאַחִים עִמּוֹ, לְפִי שֶׁאִם הָיָה יוֹסֵף מֵת וְהָיָה יַעֲקֹב רוֹאֶה פְּנֵי גֵּיהִנֹּם, אָז כָּל הָאַחִים שֶׁהֵבִיאוּ אֶת יַעֲקֹב לִידֵי מִדָּה זוֹ לֹא הָיוּ בְּטוּחִים לְהִנָּצֵל מֵרְאִיַּת פְּנֵי הַגֵּיהִנֹּם, כִּי הַגּוֹרֵם הַמִּכְשׁוֹל דִּין הוּא שֶׁיִּכָּשֵׁל בּוֹ גַּם הוּא:

וּמַה שֶׁאָמַר **גַּם טַפֵּנוּ,** לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יא כו) "מֹנֵעַ בָּר יִקְּבֻהוּ לְאוֹם", וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (סנהדרין צא:) אֲפִלּוּ עֲבָרִין שֶׁבְּמֵעֵי אִמָּם מְקַלְּלִין אוֹתוֹ, כִּי אֵין 'לְאוֹם' אֶלָּא עֲבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל כה כג) "וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ". אַף־עַל־פִּי שֶׁדָּרְשׁוּ 'מוֹנֵעַ בַּר' עַל הַמּוֹנֵעַ הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמִיד (סנהדרין שם), מִכָּל מָקוֹם אֵין הַמִּקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, וּמְדַבֵּר בְּבַר מַמָּשׁ, כִּי הַמּוֹנֵעַ הִתְּבוּאָה אָז הַנְּשִׁים רְעֵבוֹת וְזֶה מַזִּיק גַּם לָעֲבָרִים שֶׁבְּמֵעֵיהֶם, וְכָל שֶׁכֵּן לְטַפָּם, כִּי "יֹאמְרוּ לְאִמֹּתָם אַיֵּה דָּגָן וְתִירוֹשׁ" (ע"פ איכה ב יב). עַל כֵּן אָמַר יְהוּדָה **גַּם טַפֵּנוּ** יִחְיוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא יָמוּתוּ לָעוֹלָם הַבָּא, כִּי אִם עַל יָדְךָ יִמָּנַע מֵהֶם בַּר, אָזַי יִקְלְלוּךָ וְיִהְיוּ בְּנֵי מָוֶת לָעוֹלָם הַבָּא כְּדִין הַמְקַלֵּל אָבִיו (שמות כא יז), כִּי 'בְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵם כְּבָנִים' (יבמות סב:), וְאַף־עַל־פִּי שֶׁקְּטַנִּים הֵמָּה וְאֵינָן בְּנֵי עֲנָשִׁים, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ הֶעָוֹן מֵרוּחַ קְצָת לְהָסִיר פְּגַם הַנֶּפֶשׁ וְחֶלְקָדְתָּהּ:

וּבְדֶרֶךְ פְּשׁוּטוֹ, אָמַר **גַּם אֲנַחְנוּ,** כִּי חַיֵּי הָאָדָם קוֹדְמִים לְחַיֵּי אָבִיו, וְחַיֵּי אָבִיו קוֹדְמִים לְחַיֵּי הַטַּף (יו"ד סי' רנא ס"ג), עַל כֵּן סִדֵּר עַל זֶה הָאֹפֶן **גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אַתָּה גַּם טַפֵּנוּ:** תורה ט

(ט) אָנֹכִי אֶעֱרָבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים:

ט אֲנָא מְעָרְבְנָא בֵּהּ מִן יְדִי תְּבְעִנֵּהּ אִם לָא אַיְתִנֵּהּ לָךְ וַאֲקִימְנֵהּ קֳדָמָךְ וְאֵהֵי חָטֵי לָךְ כָּל יוֹמַיָּא:

רש"י◄ **וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ** • שֶׁלֹּא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ מֵת, כִּי־אִם חַי. **וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים** • לָעוֹלָם הַבָּא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ל, עמוד 215 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

גֶּדֶר שִׁעְבּוּד הֶעָרֵב

אָנֹכִי אֶעֱרָבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ (מג, ט)

בְּבָבָא בַּתְרָא (קעג, ב) אִיתָא "אָמַר רַב הוּנָא, מִנַּיִן לְעָרֵב דְּמִשְׁתַּעְבֵּד, דִּכְתִיב אָנֹכִי אֶעֱרָבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ", וְאַף שֶׁנִּדְחוּ דְּבָרָיו בַּגְּמָרָא שָׁם, הוּבְאָה יַלְפוּתָא זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (רש"י גיטין (נ, א), מרדכי בבא מציעא פרק ז', בית־יוסף טור חושן־משפט סימן קכט, ועוד).

וְיֵשׁ לְעַיֵּן בָּזֶה, דִּלְכְאוֹרָה יְהוּדָה לֹא הָיָה עָרֵב עַל הַחוֹב אֶלָּא הוּא הָיָה הַלּוָה עַצְמוֹ, וְאִם־כֵּן אֵיךְ יָלְפִינַן מִזֶּה דִּין עַרְבוּת (ועיין גם גירסת השאילתות (שאילתא לא) בגמרא שם)?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁאֵצֶל יְהוּדָה הָיָה דִּין עַרְבוּת, אֶלָּא דְּמֵאַחַר שֶׁיְּהוּדָה הִגְדִּיר אֶת הִתְחַיְּבוּתוֹ לְיַעֲקֹב בְּשֵׁם עַרְבוּת, יָלְפִינַן מִזֶּה שֶׁגַּם חִיּוּב הֶעָרֵב לַמַּלְוֶה הוּא בְּאוֹתוֹ גֶּדֶר שֶׁל הִתְחַיְּבוּת יְהוּדָה לְיַעֲקֹב.

דְּהִנֵּה גֶּדֶר הַשִּׁעְבּוּד דְּעָרֵב יֵשׁ לְבָאֵר בִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים. א', דְּהַשִּׁעְבּוּד שַׁיָּךְ רַק לַחוֹב, שֶׁמְּשַׁעְבֵּד עַצְמוֹ לְשַׁלֵּם חוֹבוֹ שֶׁל הַלּוָה. וְעוֹד אֹפֶן דְּהֶעָרֵב עוֹמֵד בִּמְקוֹם הַלּוָה מַמָּשׁ, דִּכְשֵׁם שֶׁיֵּשׁ שִׁעְבּוּד הַגּוּף עַל הַלּוָה לְשַׁלֵּם חוֹבוֹ (דִּפְרִיעַת בַּעַל־חוֹב מִצְוָה) – מִלְּבַד שִׁעְבּוּד מָמוֹן – כָּךְ חָל שִׁעְבּוּד הַגּוּף עַל הֶעָרֵב שֶׁעוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר דְּיָלְפִינַן מִיהוּדָה שֶׁגֶּדֶר שִׁעְבּוּד הֶעָרֵב הוּא בָּאֹפֶן הַשֵּׁנִי, שֶׁהֲרֵי יְהוּדָה שִׁעְבֵּד נַפְשׁוֹ לְגַמְרֵי, וְכִלְשׁוֹן רַשִּׁ"י (ויגש מד, לב) "וַאֲנִי נִתְקַשַּׁרְתִּי בְּקֶשֶׁר חָזָק לִהְיוֹת מְנֻדָּה מִב' עוֹלָמוֹת", וְיָלְפִינַן מִזֶּה שֶׁגַּם אֵצֶל הֶעָרֵב הַשִּׁעְבּוּד הוּא שִׁעְבּוּד הַגּוּף, דְּעוֹמֵד בִּמְקוֹם הַלּוָה מַמָּשׁ.

(י) כִּי לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַּעֲמָיִם:

י אֲרֵי אִלּוּלְפוֹן בְּדָא אִתְעַכָּבְנָא אֲרֵי כְּעַן תַּבְנָא דְּנַן תַּרְתֵּין זִמְנִין:

רש"י◄ **לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ** • עַל־יָדְךָ, כְּבָר הָיִינוּ שָׁבִים עִם שִׁמְעוֹן, וְלֹא נִצְטַעַרְתָּ כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ.

(יא) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צָרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים:

יא וַאֲמַר לְהוֹן יִשְׂרָאֵל אֲבוּהוֹן אִם כֵּן הָכָא דָּא עִיבִידוּ סִיבוּ מִדִּמְשַׁבַּח בְּאַרְעָא בְּמָנֵיכוֹן וְאוֹחִיתוּ לְגַבְרָא תִּקְרֻבְתָּא זְעֵיר קְטַף וּזְעֵיר דְּבַשׁ שְׁעַף וּלְטוֹם בָּטְנִין וְשִׁגְדִּין:

רש"י◄ **אֵפוֹא** • כָּל לְשׁוֹן 'אֵפוֹא' לָשׁוֹן יָתֵר הוּא, לְתַקֵּן הַמִּלָּה בְּלָשׁוֹן עִבְרִי: 'אִם כֵּן, אֶזְדַּקֵּק לַעֲשׂוֹת, שֶׁאֶשְׁלָחֵנוּ עִמָּכֶם, צָרִיךְ אֲנִי לַחֲזֹר וּלְבַקֵּשׁ אַיֵּה פֹּה תַּקָּנָה וְעֵצָה לְהַשִּׁיאֲכֶם'. וְאוֹמֵר אֲנִי: "זֹאת עֲשׂוּ". **מִזִּמְרַת הָאָרֶץ** • מְתֻרְגָּם: 'מִדִּמְשַׁבַּח בְּאַרְעָא', שֶׁהַכֹּל מְזַמְּרִים עָלָיו כְּשֶׁהוּא בָּא לָעוֹלָם. **נְכֹאת** • שַׁעֲוָה. (בראשית רבה). **בָּטְנִים** • לֹא יָדַעְתִּי מַה הֵם. וּבְפֵרוּשׁ א' ב' שֶׁל רַבִּי מָכִיר רָאִיתִי פוּשְׁטְצִיא"ס, וְדוֹמֶה לִי שֶׁהֵם אֲפַרְסְקִין.

(יב) וְכֶסֶף מִשְׁנֶה קְחוּ בְיֶדְכֶם וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא:

יב וְכַסְפָּא עַל חַד תְּרֵין סִיבוּ בְּיֶדְכוֹן וְיָת כַּסְפָּא דְּאִתּוֹתַב בְּפוּם טוֹעֲנֵיכוֹן תְּתִיבוּן בְּיֶדְכוֹן מָאִים שָׁלוּ הוּא:

רש"י◄ **וְכֶסֶף מִשְׁנֶה** • פִּי שְׁנַיִם כָּרִאשׁוֹן. **קְחוּ בְיֶדְכֶם** • לִשְׁבָּר אֹכֶל, שֶׁמָּא הוּקַר הַשַּׁעַר. **אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא** • שֶׁמָּא הַמְמֻנֶּה עַל הַבַּיִת, שְׁכָחוֹ שׁוֹגֵג.

(יג) וְאֶת־אֲחִיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ:

יג וְיָת אַחוּכוֹן דְּבָרוּ וְקוּמוּ תּוּבוּ לְוַת גַּבְרָא:

(יד) וְאֵ֣ל שַׁדַּ֗י יִתֵּ֤ן לָכֶם֙ רַחֲמִ֔ים לִפְנֵ֖י הָאִ֑ישׁ וְשִׁלַּ֤ח לָכֶם֙ אֶת־אֲחִיכֶ֔ם אַחֵ֖ר וְאֶת־בִּנְיָמִ֑ין וַאֲנִ֕י כַּאֲשֶׁ֥ר שָׁכֹ֖לְתִּי שָׁכָֽלְתִּי׃

יד וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לְכוֹן רַחֲמִין לְקֳדָם גַּבְרָא וְיִפְטַר לְכוֹן יָת אֲחוּכוֹן אָחֳרָנָא וְיָת בִּנְיָמִין וַאֲנָא כְּמָא דְּאִתְכְּלִית תְּכֵלִית׃

רש״י ◄ **וְאֵל שַׁדַּי** • מֵעַתָּה אֵינְכֶם חֲסֵרִים כְּלוּם אֶלָּא תְּפִלָּה, הֲרֵינִי מִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם. **וְאֵל שַׁדַּי** • שֶׁדַּי בִּנְתִינַת רַחֲמָיו וּכְדֵי הַיְכֹלֶת בְּיָדוֹ לִיתֵּן, יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: מִי שֶׁאָמַר לָעוֹלָם דַּי, יֹאמַר דַּי לְצָרוֹתַי, שֶׁלֹּא שָׁקַטְתִּי מִנְּעוּרַי: צָרַת לָבָן, צָרַת עֵשָׂו, צָרַת רָחֵל, צָרַת דִּינָה, צָרַת יוֹסֵף, צָרַת שִׁמְעוֹן, צָרַת בִּנְיָמִין. **וְשִׁלַּח לָכֶם** • ׳וְיִפְטַר לְכוֹן׳, כְּתַרְגּוּמוֹ, יִפְטְרֻנוּ מֵאֲסוּרָיו, לְשׁוֹן ״לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֻנוּ״, וְאֵינוֹ נוֹפֵל בְּתַרְגּוּם לְשׁוֹן וְיִשְׁלַח, שֶׁהֲרֵי לְשָׁם הֵם הוֹלְכִים אֶצְלוֹ. **אֶת־אֲחִיכֶם** • זֶה שִׁמְעוֹן. **אַחֵר** • רוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִזְרְקָה בּוֹ: לְרַבּוֹת יוֹסֵף (ב״ר). **וַאֲנִי** • עַד שׁוּבְכֶם אֶהְיֶה שַׁכּוּל מִסָּפֵק. **כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי** • מִיּוֹסֵף וּמִשִּׁמְעוֹן. **שָׁכָלְתִּי** • מִבִּנְיָמִין.

(טו) וַיִּקְחוּ֙ הָאֲנָשִׁ֔ים אֶת־הַמִּנְחָ֖ה הַזֹּ֑את וּמִשְׁנֶה־כֶ֣סֶף לָקְח֗וּ בְּיָדָם֙ וְאֶת־בִּנְיָמִ֔ן וַיָּקֻ֖מוּ וַיֵּרְד֣וּ מִצְרַ֑יִם וַיַּעַמְד֖וּ לִפְנֵ֥י יוֹסֵֽף׃

טו וּנְסִיבוּ גֻּבְרַיָּא יָת תְּקָרְבְּתָּא הָדָא וְעַל חַד תְּרֵין כַּסְפָּא נְסִיבוּ בִּידֵיהוֹן וּדְבָרוּ יָת בִּנְיָמִן וְקָמוּ וּוְעָלָתוּ לְמִצְרַיִם וְקָמוּ קֳדָם יוֹסֵף׃

רש״י ◄ **וְאֶת־בִּנְיָמִן** • מְתַרְגְּמִינָן: ׳וּדְבָרוּ יַת בִּנְיָמִן׳, לְפִי שֶׁאֵין לְקִיחַת הַכֶּסֶף וּלְקִיחַת הָאָדָם שָׁוֶה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי: בְּדָבָר הַנִּקָּח בַּיָּד מְתַרְגְּמִינָן ׳וּנְסִיב׳, וְדָבָר הַנִּקָּח בְּהַנְהָגַת דְּבָרִים מְתַרְגְּמִינָן ׳וּדְבָר׳.

◆ יום שישי א׳ טבת ◆

(טז) וַיַּ֣רְא יוֹסֵ֗ף אִתָּם֙ אֶת־בִּנְיָמִ֔ין וַיֹּ֣אמֶר לַאֲשֶׁ֖ר עַל־בֵּית֑וֹ הָבֵ֤א אֶת־הָאֲנָשִׁים֙ הַבָּיְתָ֔ה וּטְבֹ֖חַ טֶ֣בַח וְהָכֵ֑ן כִּ֤י אִתִּי֙ יֹאכְל֣וּ הָאֲנָשִׁ֔ים בַּצָּֽהֳרָיִם׃

טז וַחֲזָא יוֹסֵף עִמְּהוֹן יָת בִּנְיָמִין וַאֲמַר לְדִי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵהּ אָעֵיל יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵיתָא וּנְכוֹס נִכְסָתָא וְאַתְקֵין אֲרֵי עִמִּי יֵיכְלוּן גֻּבְרַיָּא בְּשֵׁירוּתָא׃

רש״י ◄ **וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן** • כְּמוֹ: ׳וְלִטְבּוֹחַ טֶבַח וְלַהֲכִין׳, וְאֵין ״טְבֹחַ״ לְשׁוֹן צִוּוּי, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר: ׳וּטְבַח׳. **בַּצָּהֳרָיִם** • זֶה מְתֻרְגָּם: ׳בְּשֵׁירוּתָא׳, שֶׁהוּא לְשׁוֹן סְעֻדָּה רִאשׁוֹנָה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, וּבְלַעַ״ז דִיזְנ״ר, וְיֵשׁ הַרְבֵּה בַּגְּמָרָא: ׳שָׁדָא לְכַלְבָּא שֵׁירוּתֵיהּ׳. ׳בָּצַע אַכּוֹלָא שֵׁירוּתָא׳, (ברכות לט) אֲבָל כָּל תַּרְגּוּם שֶׁל צָהֳרַיִם, ׳טִיהְרָא׳.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ׳ 266)

וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן (מג, טז) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי לְהַלָּן פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י שֶׁדָּבָר שֶׁנָּאוּי הוּא לַמִּצְרִי לֶאֱכֹל עִם עִבְרִי, מִשּׁוּם שֶׁהַיְּהוּדִים אוֹכְלִים אֶת הַבְּהֵמָה שֶׁהַמִּצְרִים עוֹבְדִים לָהּ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָיוּ גַּם בְּהֵמוֹת שֶׁלֹּא עָבְדוּ לָהֶם. וּמַה שֶּׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת וַיִּגַּשׁ ״כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל רוֹעֵי צֹאן״ – הוּא לְפִי שֶׁהַשְּׁבָטִים הָיוּ רוֹעִים כָּל צֹאן, גַּם צֹאן שֶׁהַמִּצְרִיִּים עוֹבְדִים לָהֶם. וּרְאֵה רַשִׁ״י פָּרָשַׁת בֹּא (יא, ה) שֶׁעָבְדוּ רַק לַבְּכוֹר, וְלָכֵן הָיְתָה מַכַּת בְּכוֹרוֹת גַּם בִּבְכוֹר בְּהֵמָה.

(יז) וַיַּ֣עַשׂ הָאִ֗ישׁ כַּאֲשֶׁ֤ר אָמַר֙ יוֹסֵ֔ף וַיָּבֵ֥א הָאִ֖ישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁ֑ים בֵּיתָ֖ה יוֹסֵֽף׃

יז וַעֲבַד גַּבְרָא כְּמָא דִּי אֲמַר יוֹסֵף וְאָעֵיל גַּבְרָא יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף׃

(יח) וַיִּירְא֣וּ הָאֲנָשִׁ֗ים כִּ֤י הוּבְא֙וּ בֵּ֣ית יוֹסֵ֔ף וַיֹּאמְר֔וּ עַל־דְּבַ֥ר הַכֶּ֖סֶף הַשָּׁ֑ב בָּאֲמֻתְּחֹתֵינוּ֙ בַּתְּחִלָּ֣ה אֲנַחְנוּ֔ מוּבָאִ֖ים לְהִתְגֹּלֵ֣ל עָלֵ֑ינוּ וּלְהִתְנַפֵּ֥ל עָלֵ֛ינוּ וְלָקַ֥חַת אֹתָ֖נוּ לַעֲבָדִ֑ים וְאֶת־חֲמֹרֵֽינוּ׃

יח וּדְחִילוּ גֻּבְרַיָּא אֲרֵי אִתַּעֲלוּ לְבֵית יוֹסֵף וַאֲמָרוּ עַל עִסַּק כַּסְפָּא דְּאִתּוֹתַב בְּטוֹעֲנָנָא בְּקַדְמֵיתָא אֲנַחְנָא מִתַּעֲלִין לְאִתְרַבְרָבָא עֲלָנָא וּלְאִסְתַּקָּפָא עֲלָנָא וּלְמִקְנֵי יָתָנָא לְעַבְדִּין וּלְמִדְבַּר יָת חֲמָרָנָא׃

רש״י◄ **וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים•** כָּתוּב הוּא בִּשְׁנֵי יוּדֵי״ן, וְתַרְגּוּמוֹ: ׳וּדְחִילוּ׳. **כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף•** וְאֵין דֶּרֶךְ שֶׁאָר הַבָּאִים לִשְׁבֹּר בָּר לָלוּן בְּבֵית יוֹסֵף, כִּי־אִם בַּפֻּנְדְּקָאוֹת שֶׁבָּעִיר. **וַיֹּאמְרוּ•** שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא לְאָסְפָם אֶל מִשְׁמָר. **אֲנַחְנוּ מוּבָאִים•** אֶל תּוֹךְ הַבַּיִת הַזֶּה. **לְהִתְגַּלֵּל•** לִהְיוֹת מִתְגַּלְגֶּלֶת עָלֵינוּ עֲלִילַת הַכֶּסֶף וְלִהְיוֹתָהּ נוֹפֶלֶת עָלֵינוּ. וְאוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם: ׳וּלְאִסְתַּקָּפָא עֲלָנָא׳, הוּא לְשׁוֹן לְהִתְעוֹלֵל, כְּדִמְתַרְגְּמִינָן: ״עֲלִילוֹת דְּבָרִים״, ׳תַּסְקוּפֵי מִלִּין׳, וְלֹא תִּרְגְּמוּ אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא. ״וּלְהִתְגּוֹלֵל״, שֶׁתִּרְגֵּם ׳לְאִתְרַבְרָבָא׳, הוּא לְשׁוֹן: (קהלת יב) ״גֵּלַת הַזָּהָב״, (נחום ב) ״וְהֵצַב גֶּלְתָּהּ הֶעָלָתָה״, שֶׁהוּא לְשׁוֹן מַלְכוּת.

(יט) **וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת:**

יט וּקְרִיבוּ לְוַת גַּבְרָא דִּי מְמַנָּא עַל בֵּית יוֹסֵף וּמַלִּילוּ עִמֵּהּ בִּתְרַע בֵּיתָא:

(כ) **וַיֹּאמְרוּ בִּי אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל:**

כ וַאֲמָרוּ בְּבָעוּ רִבּוֹנִי מִיחַת נְחֵתְנָא בְּקַדְמֵיתָא לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא:

רש״י◄ **בִּי אֲדֹנִי•** (יבמות צז) לְשׁוֹן בַּעְיָא וְתַחֲנוּנִים הוּא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי: בִּיָּא, בִּיָּא! (סנהדרין סד). **יָרֹד יָרַדְנוּ•** יְרִידָה הוּא לָנוּ: (ב״ר) ׳רְגִילִים הָיִינוּ לְפַרְנֵס אֲחֵרִים, עַכְשָׁו אָנוּ צְרִיכִים לְךָ׳.

(כא) **וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְּיָדֵנוּ:**

כא וַהֲוָה כַּד אֲתֵינָא לְבֵית מְבָתָא וּפְתַחְנָא יָת טוּעֲנָנָא וְהָא כְּסַף גְּבַר בְּפוּם טוּעֲנֵהּ כַּסְפָּנָא בְּמַתְקְלֵהּ וַאֲתֵיבְנָא יָתֵהּ בִּידָנָא:

(כב) **וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ:**

כב וְכַסְפָּא אָחֳרָנָא אוֹחִיתְנָא בִּידָנָא לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא לָא יְדַעְנָא מָן שַׁוִּי כַּסְפָּנָא בְּטוּעֲנָנָא:

(כג) **וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת־שִׁמְעוֹן:**

כג וַאֲמַר שְׁלַם לְכוֹן לָא תִּדְחַלוּן אֱלָהֲכוֹן וֵאֱלָהָא דַאֲבוּכוֹן יְהַב לְכוֹן סִימָא בְּטוּעֲנֵיכוֹן כַּסְפְּכוֹן אֲתָא לְוָתִי וְאַפִּיק לְוָתְהוֹן יָת שִׁמְעוֹן:

רש״י◄ **אֱלֹהֵיכֶם•** (תנחומא): בִּזְכוּתְכֶם, וְאִם אֵין זְכוּתְכֶם כְּדַאי, ״וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם״, בִּזְכוּת אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן.

(כד) **וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא לַחֲמֹרֵיהֶם:**

כד וְאַעֵיל גַּבְרָא יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף וִיהַב מַיָּא וְאַסְחוּ רִגְלֵיהוֹן וִיהַב כִּסְתָּא לַחֲמָרֵיהוֹן:

רש״י◄ **וַיָּבֵא הָאִישׁ•** הֲבָאָה אַחַר הֲבָאָה, לְפִי שֶׁהָיוּ דּוֹחֲפִים אוֹתוֹ חוּץ עַד שֶׁדִּבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבַּיִת, וּמִשֶּׁאָמַר לָהֶם: ״שָׁלוֹם לָכֶם״, נִמְשְׁכוּ וּבָאוּ אַחֲרָיו.

(כה) **וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף בַּצָּהֳרַיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם:**

כה וְאַתְקִינוּ יָת תִּקְרֻבְתָּא עַד דְּעַל יוֹסֵף בְּשֵׁירוּתָא אֲרֵי שְׁמָעוּ אֲרֵי תַּמָּן יֵיכְלוּן לַחְמָא:

רש״י◄ **וַיָּכִינוּ•** הִזְמִינוּ, עִטְּרוּהוּ בְּכֵלִים נָאִים.

(כו) **וַיָּבֹא יוֹסֵף הַבַּיְתָה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם הַבַּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַרְצָה:**

כו וְעַל יוֹסֵף לְבֵיתָא וְאַיְתִיאוּ לֵהּ יָת תִּקְרֻבְתָּא דִּי בִידֵיהוֹן לְבֵיתָא וּסְגִידוּ לֵהּ לְאַרְעָא:

רש״י◄ **הַבַּיְתָה•** מִפְּרוֹזְדוֹר לְטַרְקְלִין (נִרְאֶה דִּיּוּקוֹ דְּרַשִׁ״י מֵ״הַבַּיְתָה״ בַּתְּרָאָה: ״וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת הַמִּנְחָה אֲשֶׁר בְּיָדָם הַבַּיְתָה״, דְּקַשְׁיָא לֵיהּ: הֲלֹא כְּבָר הוּבְאוּ בֵּיתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, אֶלָּא עַל־כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר, מִפְּרוֹזְדוֹר לְטַרְקְלִין וְדוֹק)◆

(כז) וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי׃

כז וּשְׁאֵיל לְהוֹן לִשְׁלַם וַאֲמַר הַשְׁלַם אֲבוּכוֹן סָבָא דִּי אֲמַרְתּוּן הַעַד כְּעַן קַיָּם׃

(כח) וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃

כח וַאֲמָרוּ שְׁלַם לְעַבְדָּךְ לְאָבוּנָא עַד כְּעַן קַיָּם וּכְרָעוּ וּסְגִידוּ׃

רש״י◄ **וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ•** עַל שְׁאֵלַת שָׁלוֹם. קִידָּה - כְּפִיפַת קָדְקֹד, הִשְׁתַּחֲוָאָה - מִשְׁתַּטֵּחַ לָאָרֶץ◆

(כט) וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי׃

כט וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחְזָא יָת בִּנְיָמִין אֲחוּהִי בַּר אִמֵּהּ וַאֲמַר הָדֵין אֲחוּכוֹן זְעֵירָא דִּי אֲמַרְתּוּן לִי וַאֲמַר מִן קֳדָם יְיָ יִתְרַחַם עֲלָךְ בְּרִי׃

רש״י◄ **אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי•** בִּשְׁאָר שְׁבָטִים שֶׁמַּעְנוּ חֲנִינָה: ״אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדֶּךָ״, וּבִנְיָמִין עֲדַיִן לֹא נוֹלַד, לְכָךְ בֵּרְכוֹ יוֹסֵף בַּחֲנִינָה◆

◆ שבת קודש ב׳ טבת ◆

(ל) וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא הַחַדְרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה׃

ל וְאוֹחִי יוֹסֵף אֲרֵי אִתְגּוֹלְלוּ רַחֲמוֹהִי עַל אֲחוּהִי וּבְעָא לְמִבְכֵּי וְעַל לְאִדְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא וּבְכָא תַמָּן׃

רש״י◄ **כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו•** שְׁאָלוֹ: ״יֵשׁ לְךָ אָח מֵאֵם״? אָמַר לוֹ: ״אָח הָיָה לִי וְאֵינִי יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא״. ״יֵשׁ לְךָ בָּנִים״? אָמַר לוֹ: ״יֵשׁ לִי עֲשָׂרָה״. אָמַר לוֹ: ״וּמַה שְׁמָם״? אָמַר לוֹ: ״בֶּלַע וָבֶכֶר וְגוֹ׳״. אָמַר לוֹ: ״מַה טִיבָן שֶׁל שְׁמוֹת הַלָּלוּ״? אָמַר לוֹ: ״כֻּלָּם עַל שֵׁם אָחִי, וְהַצָּרוֹת אֲשֶׁר מְצָאוּהוּ: בֶּלַע, שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאֻמּוֹת. בֶּכֶר, שֶׁהָיָה בְּכוֹר לְאִמִּי. אַשְׁבֵּל, שֶׁשְּׁבָאוּ אֵל. גֵּרָא, שֶׁנִּתְגַּיֵּר בְּאַכְסַנְיָא. וְנַעֲמָן, שֶׁהָיָה נָעִים בְּיוֹתֵר. אֲחִי וָרֹאשׁ, אָחִי הָיָה, וְרֹאשִׁי הָיָה. מֵפִים, מִפִּי אָבִי לָמַד. וְחֻפִּים, שֶׁלֹּא רָאָה חֻפָּתִי וְלֹא רָאִיתִי אֲנִי חֻפָּתוֹ. וָאָרְד, שֶׁיָּרַד לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים״, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, מִיָּד נִכְמְרוּ רַחֲמָיו. **נִכְמְרוּ•** נִתְחַמְּמוּ, וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה: (ב״מ עד) ״עַל הַכֹּמֶר שֶׁל זֵיתִים״, וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי: (פסחים נא) ״מִשּׁוּם מִכְמַר בִּשְׂרָא״, וּבַמִּקְרָא: ״עוֹרְנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ״, נִתְחַמְּמוּ וְנִקְמְטוּ קְמָטִים קְמָטִים, מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב. כֵּן דֶּרֶךְ כָּל עוֹר כְּשֶׁמִּתְחַמֵּמִין אוֹתוֹ, נִקְמָט וְנִתְכַּוֵּץ◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק טו, עמוד 348 ואילך – מתוך ״לקראת שבת״)

נִכְמְרוּ רַחֲמָיו – עַל נִשְׁמָתוֹ

וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו (מג, ל)

בְּרַשִׁ״י עַל הַפְּסוּק מְפָרֵשׁ ״שְׁאָלוֹ . . יֵשׁ לְךָ בָּנִים, אָמַר לוֹ יֵשׁ לִי עֲשָׂרָה. אָמַר לוֹ, וּמַה שְׁמָם? אָמַר לוֹ, בֶּלַע וָבֶכֶר וְגוֹ׳. אָמַר לוֹ, מַה טִיבָן שֶׁל שְׁמוֹת הַלָּלוּ. אָמַר לוֹ, כֻּלָּם עַל שֵׁם אָחִי, וְהַצָּרוֹת אֲשֶׁר מְצָאוּהוּ. בֶּלַע, שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאֻמּוֹת . . מִיָּד נִכְמְרוּ רַחֲמָיו. נִכְמְרוּ – נִתְחַמְּמוּ״.

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי דֶּרֶךְ הַחֲסִידוּת:

אִיתָא בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ (בהר מ, ד) ״הִנֵּה יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ עַל שֵׁם יוֹסֵף, כְּדִכְתִיב נוֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף, וְצָרִיךְ לְעוֹרֵר רַחֲמִים עַל בְּחִינַת בִּנְיָמִין, שֶׁנִּקְרָא בֶּן אוֹנִי . . וּלְרַחֵם עַל נִיצוּץ אֱלֹקוּת שֶׁבּוֹ״.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר שֶׁבְּרַשִׁ״י נִרְמַז אֵיךְ יוּכַל הָאָדָם לְעוֹרֵר בְּעַצְמוֹ אֶת הָרַחֲמִים עַל נִפְשׁוֹ:

בְּתְחִלָּה צְרִיכִים לְהִתְבּוֹנֵן בְּמַעֲלַת הַנְּשָׁמָה - ״עַל שֵׁם אָחִי״, שֶׁבְּתְחִלָּה הָיְתָה הַנְּשָׁמָה דְּבוּקָה לַהַקָּבָ״ה, ״חֲצוּבָה מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד״, וּקְדוּשָׁה לְאֵין שִׁעוּר.

אַף לְאַחֲרֵי־זֶה הִגִּיעוּ הַ״צָּרוֹת אֲשֶׁר מְצָאוּהוּ״ וְ״נִבְלַע בֵּין הָאֻמּוֹת״, כְּלוֹמַר, שֶׁמִּמְּקוֹם מַעֲלָתָהּ יָרְדָה הַנִּשְׁמָה ״מֵאִגְּרָא רָמָה לְבֵירָא עַמִּיקְתָּא״, וְנִתְלַבְּשָׁה בְּגוּף חָמְרִי, בְּיַחַד עִם נֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וַיֵּצֶר הָרַע, וְעַד שֶׁהָאָדָם יָכוֹל לַעֲבוֹר עַל רְצוֹן ה׳ רַחֲמָנָא־לִיצְלָן.

וּכְשֶׁמִּתְבּוֹנְנִים בְּכָל זֶה בָּאֲמִתִּיּוּת וְאַלִּיבָּא דְּנַפְשֵׁיהּ, הֲרֵי ״נִכְמְרוּ – נִתְחַמְּמוּ״, שֶׁלֵּב הָאָדָם מִתְחַמֵּם בְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת, וּמִתְמַרְמֵר מְאֹד עַל מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ, וּמְעוֹרֵר רַחֲמִים עַל הַנִּשְׁמָה.

וְעַל־יְדֵי־זֶה מְעוֹרֵר הָרַחֲמִים שֶׁלְּמַעְלָה, וּמְרַחֵם עָלָיו הַקָּבָּ״ה וּמוֹצִיאוֹ מִמַּצָּבוֹ הַנָּחוּת, וּמַעֲלֵהוּ לְמַעְלָה מַעְלָה.

(לא) וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לָחֶם׃

לא וְאַסְחֵי אַפּוֹהִי וּנְפַק וְאִתְחַסִּין וַאֲמַר שַׁוִּיאוּ לַחְמָא׃

רש״י ◄ **וַיִּתְאַפַּק** • נִתְאַמֵּץ, וְהוּא לְשׁוֹן: (איוב יב) ״וּמְזִיחַ אֲפִיקִים רִפָּה״, וְכֵן: (שם מא) ״אֲפִיקֵי מָגִנִּים״. חוֹזֵק.

(לב) וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִיִּם הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לְמִצְרָיִם׃

לב וְשַׁוִּיאוּ לֵהּ בִּלְחוֹדוֹהִי וּלְהוֹן בִּלְחוֹדֵיהוֹן וּלְמִצְרָאֵי דְּאָכְלִין עִמֵּהּ בִּלְחוֹדֵיהוֹן אֲרֵי לָא יָכְלִין מִצְרָאֵי לְמֵיכַל עִם עִבְרָאֵי לַחְמָא אֲרֵי בְּעִירָא דְּמִצְרָאֵי דָּחֲלִין לֵהּ עִבְרָאֵי אָכְלִין׃

רש״י ◄ **כִּי־תוֹעֵבָה הִוא** • דָּבָר שָׂנוּאוּי הוּא לַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת הָעִבְרִים, וְאוּנְקְלוֹס נָתַן טַעַם לַדָּבָר.

(לג) וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ׃

לג וְאַסְחָרוּ קֳדָמוֹהִי רַבָּא כְּרַבְיוּתֵהּ וּזְעֵירָא כִּזְעֵרוּתֵהּ וּתְמָהוּ גֻּבְרַיָּא גְּבַר לְחַבְרֵהּ׃

רש״י ◄ **הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ** • מַכֶּה בַּגְּבִיעַ וְקוֹרֵא: ׳רְאוּבֵן, שִׁמְעוֹן, לֵוִי, יְהוּדָה, יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן, בְּנֵי אֵם אַחַת, הָסֵבוּ כַּסֵּדֶר הַזֶּה, שֶׁהוּא סֵדֶר תּוֹלְדוֹתֵיכֶם׳, וְכֵן כֻּלָּם, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְבִנְיָמִין אָמַר: זֶה אֵין לוֹ אֵם, וַאֲנִי אֵין לִי אֵם, יֵשֵׁב אֶצְלִי.

(לד) וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ׃

לד וּנְטַל חֻלָּקִין מִן קֳדָמוֹהִי לְקֳדָמֵיהוֹן וּסְגִי חֻלָּקָא דְּבִנְיָמִן מִחֻלָּקֵי דְּכֻלְּהוֹן חַמְשָׁא חֻלָּקִין וּשְׁתִיאוּ וּרְוִיאוּ עִמֵּהּ׃

רש״י ◄ **מַשְׂאֹת** • מָנוֹת. **חָמֵשׁ יָדוֹת** • חֶלְקוֹ עִם אֶחָיו, וּמַשְׂאַת יוֹסֵף וְאָסְנַת וּמְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם. **וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ** • (ב״ר) וּמִיּוֹם שֶׁמְּכָרוּהוּ, לֹא שָׁתוּ יַיִן וְלֹא הוּא שָׁתָה יַיִן, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם שָׁתוּ.

מד (א) וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ׃

א וּפַקִּיד יָת דִּי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵהּ לְמֵימַר מְלֵי יָת טוֹעֲנֵי גֻּבְרַיָּא עִיבּוּרָא כְּמָה דִּי יָכְלִין לְמַטְלֵי וְשַׁוִּי כְּסַף גְּבַר בְּפוּם טוֹעֲנֵהּ׃

כלי יקר – עוז והדר

(לד) **וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו וְגוֹ׳.** הָאַחִים סָבְרוּ שֶׁלְּכָךְ הוּא נוֹתֵן לָהֶם מַתָּנוֹת וּמְכַבְּדָם, כְּדֵי לְפַיְּסָם מַה שֶׁחִשְׁדָּם בְּמַרְגְּלִים וְאֵין בָּהֶם, **וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן,** לְפִי שֶׁעַל יְדֵי חֶשְׁדָּ זֶה הֵבִיאוֹ בְּסַכָּנַת הַדֶּרֶךְ חִנָּם. אֲבָל הָאֱמֶת הוּא שֶׁיֵּשׁ כָּאן רֶמֶז עַל הָעָתִיד, כִּי כֵן פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י לְקַמָּן (מה יד) ״וַיִּפֹּל עַל צַוְּארֵי בִנְיָמִן אָחִיו״, ״שֶׁבָּכָה עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁיִּבָּנֶה בְּחֶלְקוֹ וְעָתִיד לֵחָרֵב״. וּלְפִי מִדְרָשׁ זֶה נוּכַל לוֹמַר שֶׁלְּכָךְ **תֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִין חָמֵשׁ יָדוֹת,** רֶמֶז לְדוֹרוֹת שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחֶלְקוֹ, וְיִהְיוּ בוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים בְּיֶתֶר שְׂאֵת, וְהֵם שְׁכִינָה, וְאָרוֹן, וְאוּרִים וְתֻמִּים, וּבְוּאָה, וְאֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם, וְהֵם חָסְרוּ בְּבֵית שֵׁנִי (יומא כא:): **רֶמֶז** לַדָּבָר, חָמֵשׁ פְּעָמִים ״יָד״ עוֹלֶה לְמִסְפַּר שִׁבְעִים, רֶמֶז לַמִּקְדָּשׁ **עֵין** הָאָרֶץ, וְשָׁם יְשִׁיבַת שִׁבְעִים סַנְהֶדְרִין, וְשָׁם מַקְרִיבִים שִׁבְעִים פָּרִים כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת. וְעַל זֶה אָמַר (פסוק כט) **אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי,** כִּי הַמִּקְדָּשׁ יֵשׁ בּוֹ ״לְזִיַּת חֵן״, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ד ז) ״וְהוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ״: תורה א

(ב) וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת הַקָּטֹן וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֵּר׃

ב וְיָת קַלִּידִי קַלִּידָא דְּכַסְפָּא תְּשַׁוֵּי בְּפוּם טוּעֲנָא דִּזְעֵירָא וְיָת כְּסַף זְבִינוּהִי וַעֲבַד כְּפִתְגָּמָא דְּיוֹסֵף דִּי מַלִּיל׃

רש״י◄ גְּבִיעַ • כּוֹס אָרֹךְ, וְקוֹרִין לוֹ מדרינ״ש׃

(ג) הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם׃

ג צַפְּרָא נְהַר וְגֻבְרַיָּא אִתְפַּטָּרוּ אִנּוּן וַחֲמָרֵיהוֹן׃

(ד) הֵם יָצְאוּ אֶת־הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה שִׁלַּמְתֶּם רָעָה תַּחַת טוֹבָה׃

ד אִנּוּן נְפָקוּ מִן קַרְתָּא לָא אַרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר לְדִי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵהּ קוּם רְדַף בָּתַר גֻּבְרַיָּא וְתַדְבְּקִנּוּן וְתֵימַר לְהוֹן לְמָה אַשְׁלְמְתּוּן בִּישָׁא חֵלָף טַבְתָּא׃

(ה) הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם׃

ה הֲלָא דֵּין דְּשָׁתֵי רִבּוֹנִי בֵּהּ וְהוּא בָּדָקָא מְבָדֵק בֵּהּ אַבְאֶשְׁתּוּן דִּי עֲבַדְתּוּן׃

(ו) וַיַּשִּׂגֵם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃

ו וְאַדְבֵּיקִנּוּן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין׃

(ז) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה׃

ז וַאֲמָרוּ לֵהּ לְמָה יְמַלֵּל רִבּוֹנִי כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין חַס לְעַבְדָּיךָ מִלְּמֶעְבַּד כְּפִתְגָּמָא הָדֵין׃

רש״י◄ חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ • חֵלִין הוּא לָנוּ, לְשׁוֹן גְּנַאי. וְתַרְגּוּם: ׳חַס לְעַבְדָּיךָ׳, חָס מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, יְהִי עָלֵינוּ מֵעֲשׂוֹת זֹאת, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּגְּמָרָא: ׳חַס וְשָׁלוֹם׳.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי ׳לקוטי שיחות׳ חט״ו עמ׳ 359 ואילך)

קְדוּשַׁת עַם יִשְׂרָאֵל

עַל הַפָּסוּק "חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה" (מד, ז), פֵּירֵשׁ רַשִׁ״י "חוּלִין הוּא לָנוּ, לְשׁוֹן גְּנַאי".

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הָרֶמֶז:

כְּתִיב (ראה יד, ב) "כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַה׳ אֱלֹקֶיךָ", שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים הֵם, וְעוֹסְקִים רַק בְּעִנְיְנֵי קְדוּשָׁה וַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ.

וְאַף שֶׁהַתּוֹרָה צִיְּתָה "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבוֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ" (יתרו כ, ט), שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְעַסֵּק גַּם עִם עִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, הֲרֵי נִצְטַוִּינוּ גַּם כֵּן "כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" (אבות פ״ב מי״ב) וּ"בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ" (משלי ג, ו), שֶׁכַּוָּנַת הַהִתְעַסְּקוּת בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה הִיא לְהַעֲלוֹת וּלְזַכֵּךְ אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה, עַד שֶׁיִּהְיֶה כְּלִי לִקְדוּשָׁתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְזֶהוּ "חוּלִין הוּא לָנוּ - לְשׁוֹן גְּנַאי", דְּאָמְרוּ הַשֹּׁבְטִים לִשְׁלוּחֵי יוֹסֵף, שֶׁזֶּה שֶׁהֵם אוֹמְרִים "חוּלִין הוּא לָנוּ", שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁיָּכִים לְעִנְיָנִים שֶׁל "חוּלִין" וּדְבָרִים שֶׁאֵינָם קְשׁוּרִים לִקְדוּשָׁתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי זֶה "גְּנַאי" וְהֵיפֶךְ הָאֱמֶת, כִּי יִשְׂרָאֵל עַם קָדוֹשׁ הוּא וְאֵין בֵּינֵיהֶם וּלְגַשְׁמִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה שׁוּם קֶשֶׁר וְשַׁיָּכוּת.

(ח) הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ הֱשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב׃

ח הָא כַסְפָּא דִּי אַשְׁכַּחְנָא בְּפוּם טוּעֲנָנָא אֲתֵיבְנוּהִי לָךְ מֵאַרְעָא דִכְנָעַן וְאֵכְדֵין נִגְנוּב מִבֵּית רִבּוֹנָךְ כַּסְפָּא אוֹ דַהֲבָא (מָנִין דִּכְסַף אוֹ מָנִין דִּדְהָב)׃

רש״י◄ הֵן כֶּסֶף וְגוֹ׳ • זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, וְכֻלָּן מְנוּיִין בִּ׳בְרֵאשִׁית רַבָּה׳.

~ נקודות משיחות קודש ~ (שיחת ש״פ מקץ תשל״ז)

זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה (רש״י מד, ח) לְרַשִׁ״י הָקְשָׁה: הֲרֵי בִּנְיָמִין לֹא הָיָה עִם שְׁאָר הַשְּׁבָטִים בְּעֵת יְרִידָתָם לְמִצְרַיִם בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, וְאֵינוֹ בִּכְלַל אֵלּוּ שֶׁהֶחְזִירוּ אֶת הַכֶּסֶף, וְאֵין הַקַּל־וָחֹמֶר תָּקֵף לְגַבָּיו! וְהוּא מְתָרֵץ, שֶׁדֶּרֶךְ הַכָּתוּב לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּקַל־וָחֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ ׳פְּגָם׳, שֶׁכֵּן נִתָּן לִמְצֹא פְּגָם בְּכָל אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר שֶׁבַּתּוֹרָה. וּלְדִגְמָא - הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי, וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַּרְעֹה (וארא ו, יב): יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה, וְאִלּוּ לְפַרְעֹה לֹא הָיְתָה סִבָּה זוֹ.

(ט) אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי לַעֲבָדִים:

ט דִּי יִשְׁתְּכַח עִמֵּהּ מֵעַבְדָּיִךְ וּמִית וְאַף אֲנַחְנָא נְהֵי לְרִבּוֹנִי לְעַבְדִּין:

(י) וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן־הוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם:

י וַאֲמַר אַף כְּעַן כְּפִתְגָּמֵיכוֹן כֵּן הוּא דִּי יִשְׁתְּכַח עִמֵּהּ יְהֵי לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן תְּהוֹן זַכָּאִין:

רש״י◄ **גַּם־עַתָּה כִּדְבָרֵיכֶם •** אַף זוֹ מִן הַדִּין: אֱמֶת, כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן הוּא, שֶׁכֻּלְּכֶם חַיָּבִים בַּדָּבָר, עֲשָׂרָה שֶׁנִּמְצֵאת גְּנֵבָה בְּיַד אֶחָד מֵהֶם, כֻּלָּם נִתְפָּשִׂים. אֲבָל אֲנִי אֶעֱשֶׂה לָכֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין: ״אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עָבֶד״.

מד (י) **וַיֹּאמֶר גַּם עַתָּה כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן הוּא.** אֵיךְ אָמַר **כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן הוּא,** הֲלֹא הֵמָּה אָמְרוּ שֶׁהַגַּנָּב בֶּן מָוֶת וְהֵמָּה יִהְיוּ לַעֲבָדִים (פסוק ט), וְהוּא לֹא כֵּן אָמַר, אֶלָּא **אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם.** וּפֵרוּשׁוֹ שֶׁל רַשִׁ״י אֵינוֹ כְּפִי דִּקְדּוּק הַלָּשׁוֹן. וְעוֹד אֵיךְ אָמַר הַשָּׁלִיחַ **יִהְיֶה לִי עֶבֶד,** הָיָה לוֹ לוֹמַר ׳יִהְיֶה עֶבֶד לַאֲדוֹנִי׳, כִּי הוּא עַצְמוֹ עֶבֶד, וְאִם כֵּן עָשָׂה אוֹתָם עֶבֶד לַעֲבָדִים. וְעוֹד, הוּא אָמַר **וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם,** וְיוֹסֵף אָמַר **וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל אֲבִיכֶם** (פסוק יז). וּמֵהוּ לְשׁוֹן **תִּהְיוּ נְקִיִּם,** הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳וְאַתֶּם נְקִיִּם׳:

גַּם לְשׁוֹן **גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ** (פסוק טז) צָרִיךְ בֵּאוּר. וּבְעֲקֵדָה פֵּרֵשׁ (שער ל), שֶׁאָמְרוּ יוֹדְעִים אֲנַחְנוּ שֶׁעָוֹן זֶה אֵין בָּנוּ, זוּלַת שֶׁ**הָאֱלֹהִים מָצָא עֲוֹן עֲבָדֶיךָ** (פסוק טז), וְעָוֹן אַחֵר גָּרַם לָנוּ מִכְשׁוֹל זֶה, וְהַיְנוּ עָוֹן מְכִירַת יוֹסֵף שֶׁלֹּא הָיָה לִבְנְיָמִין חֵלֶק בָּזֶה, עַל כֵּן אָמְרוּ לֹא זוֹ **אֲנַחְנוּ** פְּשִׁיטָא שֶׁדִּין עָלֵינוּ לִהְיוֹת עֲבָדִים בָּעָוֹן שֶׁמָּכַרְנוּ אָחִינוּ לְעֶבֶד, אֶלָּא אֲפִלּוּ **גַּם** זֶה **אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ** שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק בְּאוֹתוֹ עָוֹן, מִכָּל מָקוֹם גַּם הוּא יִהְיֶה עֶבֶד. וּלְפֵרוּשׁוֹ קָשֶׁה, אִם כֵּן הַמּוֹשֵׁל לֹא יָדַע וְלֹא יָבִין דִּבְרֵיהֶם, וּמֵהוּ לֹא זוֹ אַף זוֹ יֵשׁ כָּאן, כִּי בְּלִי סָפֵק לֹא גִּלּוּ לוֹ מִכְירַת אֲחִיהֶם:

עַל כֵּן צָרִיךְ אֲנִי לְפָרֵשׁ ׳לֹא זוֹ אַף זוֹ׳ בְּעִנְיָן שֶׁהֵבִינוּ גַּם הַמּוֹשֵׁל. וְזֶה כִּי אַרְבַּע חֲלָקוֹת וְדָרְגוֹת הָיוּ כָּאן, כִּי מִתְּחִלָּה הִפְרִיזוּ הָאַחִים עַל הַמִּדָּה לוֹמַר שֶׁהַגַּנָּב עַצְמוֹ בֶּן מָוֶת, וְהַמִּתְחַבְּרִים אֵלָיו רָאוּי לְהָקֵל בְּעִנְשָׁם עַל כֵּן יִהְיוּ עֲבָדִים, כִּי הָיָה לָהֶם לִהְיוֹת עוֹמֵד עַל הַמִּשְׁמָר, כִּי וַדַּאי גַּנָּב עַתִּיקָא הוּא מֵאַחַר שֶׁלֹּא יָכוֹל לְהִתְאַפֵּק מִלִּגְנֹב אֲפִלּוּ מִשֻּׁלְחַן הַמּוֹשֵׁל:

וּשְׁלוּחוֹ שֶׁל יוֹסֵף אָמַר כִּי בְּדִינֵנוּ אֵין הַגַּנָּב בֶּן מָוֶת, וְאֵין דָּנִין מִיתָה עַל גְּנֵבַת מָמוֹן כִּי אִם עַבְדוּת, וּלְפִי זֶה דִּין הוּא שֶׁתִּהְיוּ כֻּלְּכֶם עֲבָדִים, אַךְ לְפִי שֶׁהֻרְפָּה לָכֶם לְהַשְׁוּוֹת אֶתְכֶם בְּדִין אֶחָד עִם הַגַּנָּב עַצְמוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁגַּם אַתֶּם גַּנָּבִים כְּמוֹתוֹ, עַל כֵּן אֶעֱשֶׂה חֲלָקָה שְׁנִיָּה, וְגַם לְפִי חֲלָקָה זוֹ יִהְיֶה **כִּדְבָרֵיכֶם** שֶׁלֹּא תִּהְיוּ שָׁוִים אֶל הַגַּנָּב עַצְמוֹ, כִּי הוּא **יִהְיֶה ׳לִי עֶבֶד׳** דְּהַיְנוּ עֶבֶד לַעֲבָדִים, וְאַתֶּם תִּהְיוּ גַּם כֵּן עֲבָדִים, אֲבָל לֹא לִי כִּי אִם אֶל הַמּוֹשֵׁל עַצְמוֹ, דְּהַיְנוּ עַבְדוּת בְּדֶרֶךְ נְקִיָּה. לְכָךְ אָמַר **תִּהְיוּ נְקִיִּם,** שֶׁיִּהְיֶה הֲוָיָה גַּם לְעַבְדוּתְכֶם, אָמְנָם בְּדֶרֶךְ נְקִיָּה קְצָת, וְרָמַז לָהֶם שֶׁיִּהְיוּ נְקִיִּים מִנִּכְסֵיהֶם כִּי ׳מַה שֶׁקָּנָה עֶבֶד קָנָה רַבּוֹ׳ (פסחים פח:), כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י עַל פָּסוּק ״וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי״ (שמות כא כח) ׳יָצָא פְּלוֹנִי נָקִי מִנִּכְסָיו׳, כָּךְ רָמַז לָהֶם שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם גַּם כֵּן עַבְדוּת, אֲבָל לֹא יִהְיֶה לָהֶם מִינֵי הַגְּנוּת הַתְּלוּיִין בְּעַבְדוּת, רַק זֶה לְבַד שֶׁיִּהְיוּ נְקִיִּים מִנִּכְסֵיהֶם וְלֹא יִהְיוּ בְּנֵי חוֹרִין, אֲבָל הַגַּנָּב עַצְמוֹ זוּלַת זֶה יֵשׁ לוֹ עוֹד הַרְבֵּה מִינֵי גְּנֵאי הַתְּלוּיִין בְּמַה שֶׁיִּהְיֶה עֶבֶד לַעֲבָדִים. וְעַל שֶׁלֹּא הִשְׁוָה גַּם לְפִי סְבָרָתוֹ הָאַחִים אֶל הַגַּנָּב עַצְמוֹ, אָמַר **גַּם עַתָּה** לְפִי סְבָרָתִי **כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן הוּא: וְהָאַחִים** בְּבוֹאָם לִפְנֵי יוֹסֵף אָמְרוּ **הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי** כַּאֲשֶׁר פָּסַק עַבְדְּךָ עָלֵינוּ, אַךְ מַה שֶׁפָּסַק שֶׁהַגַּנָּב יִהְיֶה עֶבֶד לַעֲבָדִים זֶהוּ גְּנוּת גָּדוֹל, וְעַל זֶה בִּקְּשׁוּ מִן הַמּוֹשֵׁל לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם, וְדֶרֶךְ פְּשָׁרָה הֶחְמִירוּ עַל עַצְמָם לְהַשְׁוּוֹת אֶת עַצְמָם אֵלָיו וְיִהְיוּ כֻּלָּם עֲבָדִים אֶל הַמּוֹשֵׁל, כִּי אֵין לָחוּשׁ שֶׁיַּחֲזֹר וְיִגְנֹב כִּי אֲנַחְנוּ נַעֲמֹד עַל הַמִּשְׁמָר. וְאָמְרוּ דֶּרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ, **גַּם אֲנַחְנוּ,** לֹא זוֹ אֲנַחְנוּ פְּשִׁיטָא שֶׁדִּין הוּא שֶׁלֹּא נִהְיֶה עֶבֶד לַעֲבָדִים, כִּי אֵין אָנוּ חֲשׁוּדִים בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי **כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ הֲשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ** (ע״פ פסוק ח), אֶלָּא אֲפִלּוּ **גַּם אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ** מְבַקְּשִׁים אָנוּ לַעֲשׂוֹת לוֹ חֶסֶד, שֶׁיִּהְיֶה עֶבֶד **לַאדֹנִי** וְלֹא עֶבֶד לַעֲבָדִים: **וַיּוֹסֵף** אָמַר חָלִילָה לִי מִלְּהַשְׁוּוֹת אֶתְכֶם אֶל הַגַּנָּב, אֶלָּא **הוּא יִהְיֶה לִי** לְעַצְמִי **עֶבֶד** כַּאֲשֶׁר בִּקַּשְׁתֶּם, וְאִם כֵּן בְּהֶכְרֵחַ הוּא שֶׁ**אַתֶּם תַּעֲלוּ בְּשָׁלוֹם אֶל אֲבִיכֶם**: תורה יא

חֲסֹלֶת פָּרָשַׁת מִקֵּץ

(יא) וַיְמַהֲרוּ וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אַרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ אַמְתַּחְתּוֹ׃

יא וְאוֹחִיאוּ וּנְחִיתָא גְּבַר יָת טוֹעֲנֵהּ לְאַרְעָא וּפְתָחוּ גְּבַר טוֹעֲנֵהּ׃

(יב) וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה וַיִּמָּצֵא הַגְּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן׃

יב וּבְלַשׁ בְּרַבָּא שָׁרִי וּבְזְעֵירָא שֵׁצִי וְאִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בְּטוֹעֲנָא דְּבִנְיָמִן׃

רש״י◄ בַּגָּדוֹל הֵחֵל • שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא.

(יג) וַיִּקְרְעוּ שִׂמְלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה׃

יג וּבְזָעוּ לְבוּשֵׁיהוֹן וּרְמוֹ גְּבַר עַל חֲמָרֵהּ וְתָבוּ לְקַרְתָּא׃

רש״י◄ וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ • בַּעֲלֵי זְרוֹעַ הָיוּ, וְלֹא הֵצְרְכוּ לְסַיֵּעַ זֶה אֶת זֶה לִטְעֹן. וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה • מֶטְרוֹפּוֹלִין הָיְתָה, וְהוּא אוֹמֵר הָעִירָה, הָעִיר כָּל שֶׁהוּא, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיְתָה חֲשׁוּבָה בְּעֵינֵיהֶם אֶלָּא כְּעִיר בֵּינוֹנִית שֶׁל עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם לְעִנְיַן הַמִּלְחָמָה.

(יד) וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אַרְצָה׃

יד וְעַל יְהוּדָה וַאֲחוֹהִי לְבֵית יוֹסֵף וְהוּא עַד כְּעַן תַּמָּן וּנְפָלוּ קֳדָמוֹהִי לְאַרְעָא׃

רש״י◄ עוֹדֶנּוּ שָׁם • שֶׁהָיָה מַמְתִּין לָהֶם.

(טו) וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי׃

טו וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף מָה עוֹבָדָא הָדֵין דִּי עֲבַדְתּוּן הֲלָא יַדַּעְתּוּן אֲרֵי בָּדָקָא מְבָדֵק גַּבְרָא דִּי כְוָתִי׃

רש״י◄ הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ וְגוֹ׳ • הֲלֹא יְדַעְתֶּם כִּי אִישׁ חָשׁוּב כָּמוֹנִי יוֹדֵעַ לְנַחֵשׁ וְלָדַעַת מִדַּעַת וּמִסְּבָרָא וּבִינָה, כִּי אַתֶּם גְּנַבְתֶּם הַגָּבִיעַ.

(טז) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה־נֹּאמַר לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת־עֲוֹן עֲבָדֶיךָ הִנֵּנוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ׃

טז וַאֲמַר יְהוּדָה מַה נֵּימַר לְרִבּוֹנִי מַה נְּמַלֵּל וּמַה נִּזְכֵּי מִן קֳדָם יְיָ אִשְׁתְּכַח יָת חוֹבָא בְּעַבְדָּיךָ הָא אֲנַחְנָא עַבְדִּין לְרִבּוֹנִי אַף אֲנַחְנָא אַף דְּאִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בִּידֵהּ׃

רש״י◄ הָאֱלֹהִים מָצָא • יוֹדְעִים אָנוּ שֶׁלֹּא סָרַחְנוּ, אֲבָל מֵאֵת הַמָּקוֹם נִהְיְתָה לְהָבִיא לָנוּ זֹאת. מָצָא בַּעַל חוֹב מָקוֹם לִגְבּוֹת שְׁטַר חוֹבוֹ. וּמַה־נִּצְטַדָּק • לְשׁוֹן צֶדֶק, וְכֵן כָּל תֵּבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ צַד״י וְהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בְּלְשׁוֹן מִתְפַּעֵל אוֹ נִתְפַּעֵל, נוֹתֵן טִי״ת בִּמְקוֹם תָּי״וּ, וְאֵינָהּ נִתֶּנֶת לִפְנֵי אוֹת רִאשׁוֹנָה שֶׁל יְסוֹד הַתֵּבָה, אֶלָּא בְּאֶמְצַע אוֹתִיּוֹת הָעִקָּר, כְּגוֹן: ״נִצְטַדָּק״, מִגִּזְרַת צֶדֶק. ״וַיִּצְטַבַּע״, מִגִּזְרַת צֶבַע. ״וַיִּצְטַיְּרוּ״, מִגִּזְרַת ״וְצִיר אֱמוּנִים״. ״הִצְטַיַּדְנוּ״, מִגִּזְרַת ״צֵדָה לַדֶּרֶךְ״. וְתֵבָה שֶׁתְּחִלָּתָהּ סָמֶ״ךְ, אוֹ שִׁי״ן, כְּשֶׁהִיא מִתְפַּעֶלֶת, הַתָּי״וּ מַפְרֶדֶת אֶת אוֹתִיּוֹת הָעִקָּר, כְּגוֹן: (קהלת יב) ״וַיִּסְתַּבֵּל הֶחָגֵב״, מִגִּזְרַת סֶכֶל. (דניאל ז) ״מִשְׁתַּכַּל הֲוֵית בְּקַרְנַיָּא״, מִגִּזְרַת סָכָל. (מיכה ז) ״וַיִּשְׁתַּמֵּר חֻקּוֹת עָמְרִי״, מִגִּזְרַת שָׁמַר. (ישעיה טו) ״וְסָר מֵרַע מִשְׁתּוֹלֵל״, מִגִּזְרַת: (איוב יז) ״מוֹלִיךְ יוֹעֲצִים שׁוֹלָל״. (שמות טז) ״מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי״, מִגִּזְרַת: (ירמיה יח) ״דֶּרֶךְ לֹא סְלוּלָה״.

(יז) וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם: ססס

יז וַאֲמַר חַס לִי מִלְּמֶעְבַּד דָּא גַּבְרָא דִּי יִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בִּידֵהּ הוּא יְהֵי לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן סְקוּ לִשְׁלַם לְוָת אֲבוּכוֹן: ס ס ס

ססס קמ"ו פסוקים, יחזקיה"ו. אמציה. יהיה לי עבד סימן. חסלת פרשת מקץ

עטרת מרים

טו וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה כְּשֶׁהִקִּיץ יָדַע וְהִנֵּה חֲלוֹם נִבּוּאִי וַיָּבֹא יְרוּשָׁלִַם וַיַּעֲמֹד | לִפְנֵי | אֲרוֹן בְּרִית־אֲדֹנָי וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים לְתֵת תּוֹדָה לַה׳ יִתְבָּרֵךְ וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו: **טז** אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו: הִקְדָּה ה׳ לְפָנָיו מִשְׁפָּט שֶׁיִּתְבָּרֵר מִמֶּנּוּ כִּי מִלֵּא ה׳ שְׁאֵלָתוֹ וְהַחִזָּיוֹן אֱמֶת: **יז** וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי תֵּאוּן דְּבָרַי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשֶׁבֶת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת: **יח** וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבָּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת: לֹא דָּר בּוֹ אִישׁ זוּלָתֵנוּ אַף בְּיֶתֶר הַחֲדָרִים:

יט וַיָּמֶת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לַיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו וְהֶעֱמִיסָה עָלָיו וּמֵת, כִּי אִם הָיָה עַל יְדֵי חוֹלִי, הָיוּ הַנָּשִׁים הַמִּבְקָרוֹת יוֹדְעוֹת בֶּן מִי הוּא:

כ וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְּחֵיקִי וְלֹא הִרְגַּשְׁתִּי בַּדֹּבֶר: **כא** וָאָקָם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלַדְתִּי שְׁלֹשָׁה יָמִים קוֹדֶם, וְהִכִּירָה שֶׁזֶּה הַמֵּת הוּא נוֹלַד עַתָּה שֶׁכְּבָר יוּכַר הַנּוֹלָד עַתָּה מִן בֶּן שְׁלֹשָׁה יָמִים:

כב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִּי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ דִּבְרוּ כָּמָה פְּעָמִים, וּבְכָל פַּעַם הִקְדִּימָה הַתּוֹבַעַת בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הַחַי, מִזֶּה הִשְׂכִּיל שֶׁעִקַּר מְגַמָּתָהּ הוּא רַק שֶׁגַּם לָהּ גַּם לַחֲבֵרָתָהּ לֹא יִהְיֶה: **כג** וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי: פֵּיזֶן שֶׁבְּסוֹף דְּבָרֶיהָ בְּנֵךְ הַמֵּת לִבְנִי הַחַי, מְבוֹאָר שֶׁזֶּה הוּא מַה שֶׁהִיא רוֹצָה, שֶׁיִּהְיֶה הַמֵּת בֶּן חֲבֵרָתָהּ, וּלְבֵרֵר זֹאת אָמַר הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה

כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: **כה** וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת:

הפטרת מקץ לשנים מקרא ואחד תרגום

במלכים א פרק ג

טו וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבֹא יְרוּשָׁלִַם וַיַּעֲמֹד | לִפְנֵי | אֲרוֹן בְּרִית־אֲדֹנָי וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו: טז אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו: יז וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשֶׁבֶת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת: יח וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת: יט וַיָּמֶת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לַיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו: כ וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְּחֵיקִי: כא וָאָקָם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלַדְתִּי: כב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִּי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי: כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: כה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת: כו וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר | בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי

שי למורא

טו) וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם, כְּשֶׁהִקִּיץ רָאָה שֶׁהִתְקַיֵּם חֲלוֹמוֹ, שֶׁנָּתַן לוֹ ה׳ חָכְמָה יְתֵרָה.

טז) אָז תָּבֹאנָה, אָז בָּאוּ.

כה) גִּזְרוּ, חִתְכוּ לִשְׁנַיִם.

כו) נִכְמְרוּ, הִתְחַמְּמוּ.

שי למורא

א) מֶלֶךְ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁרָאוּ בְּחָכְמָתוֹ, שָׁמְחוּ כֻּלָּם בְּמַלְכוּתוֹ.

עטרת מרים

וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֶהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַּם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוֹ: כז וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוֹד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֶהוּ הִיא אִמּוֹ: כח וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט: **ד** **א** וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:

כו וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ נַחֲמֵיהָ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר ׀ בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוֹד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֶהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַּם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוֹ: כז וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוֹד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֶהוּ הִיא אִמּוֹ כִּיוָן שֶׁמִּרַחֶמֶת עָלָיו: כח וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט לְדַעַת אֲשֶׁר

הפטרה לשבת חנוכה לשמו"ת ולקריאה בציבור נדפסה בעמ' רכד

בְּלֵב הַבַּעַל דִּין: **א** וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה אָדָם מִפַּקְפֵּק בְּמַלְכוּתוֹ כִּיוָן שֶׁרָאוּ בּוֹ חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט:

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו כסלו, תשכ"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מאור כ"ג כסלו.

בעת רצון יזכירוהו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מתאים לתוכן כתבו.

נעם לי לקרות במכתבו אודות פעולתו בקדש הפצת עניני היהדות המסורתית בתוככי החרדים לדבר ה' ביחוד הנוער,

והתקוה חזקה אשר גם מנצל השפעתו לעורר לעזור לפעולות בית ליובאוויטש אשר במחנם הט', והרי הודיעונו חז"ל מצוה גוררת מצוה, ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

לכתבו אודות הנוסח - ידוע הפס"ד בשו"ת האחרונים, אפשר לשנות מנוסח אשכנז לספרד ומספרד לאר"י (אבל לא להיפך), ובפרט שכפי שכותב מתפלל בבית הכנסת אשר הנוסח שם לא נוסח אשכנז.

לכתבו אודות אופן התפלה - הנה בכלל אפילו כשמתפלל בעינים עצומות, מהנכון שיהי' הסידור פתוח באותו המקום שמתפללים - שזה מועיל למחשבות מבלבלות וכנראה במוחש.

כללות התפלה באם תהי' בעינים עצומות או מתוך הסידור - וכמובן מלבד פסוק ראשון דקריאת שמע, שצריך להיות בעינים עצומות.

בכלל אין כל אדם שוה בזה, ולא עוד אלא שבאותו אדם עצמו, שונה מזמן לזמן, באיזה אופן קל יותר להתאמץ בכוונה וידע אינש בנפשי' ומחליט.

לכתבו אודות ענין הידוע - בכלל העצה בזה להרבות באותיות התורה והתפלה וכן להרבות בצדקה, ומהזמנים המסוגלים הוא בכל יום חול קודם תפלת הבקר להפריש פרוטות אחדות לצדקה.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

נ. ב. בטח השתתף בהתועדות דיום הבשורה חג הגאולה י"ט כסלו.

שיעורי תהלים לשבוע פרשת מקץ

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ה כסלו פרק כ, פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו	**יום רביעי - כ"ח כסלו** פרק כ, מפרק קלה עד סוף פרק קלט
יום שני - כ"ו כסלו פרק כ, פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק	**יום חמישי - כ"ט כסלו** פרק כ, מפרק קמ עד סוף פרק קנ
יום שלישי - כ"ז כסלו פרק כ, מפרק קכ עד סוף פרק קלד	**יום שישי - א' טבת** פרק כ, מפרק א עד סוף פרק ט
שבת קודש - ב' טבת פרק כ מפרק י עד סוף פרק יז	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ה כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ז, פרק ג והנה... עד עמ' 14, ופחדו.

פֶּרֶק ג. בפרק השני הסביר רבנו הזקן, שלכל אחד מישראל, יש נפש אלקית, שהיא חלק אלו־ה ממעל ממש, והיא כלולה משלש בחינות: נפש, רוח ונשמה.

בפרק השלישי, אותו אנו עומדים ללמוד, תבוא הסברה מפורטת יותר על כוחותיה הפנימיים של הנפש האלקית:

וְהִנֵּה, כָּל בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה מִשָּׁלֹשׁ אֵלּוּ: נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה - כְּלוּלָה מֵעֶשֶׂר בְּחִינוֹת, – כל אחת מהשלש, גם הנפש, גם הרוח וגם הנשמה – מורכבת מעשרה כוחות שונים, שהם **כְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת עֶלְיוֹנוֹת שֶׁנִּשְׁתַּלְשְׁלוּ מֵהֶן,** – עשרת הכוחות מקבילים לעשר הספירות שלמעלה המהוות מקור להן, ומהן הם נובעים, **הַנֶּחְלָקוֹת לִשְׁתַּיִם,** – עשר ספירות אלה מתחלקות לשתי קבוצות – **שֶׁהֵן: שָׁלֹשׁ אִמּוֹת וְשֶׁבַע כְּפוּלוֹת;** – שלש הספירות העליונות יותר, נקראות בשם "אמות" – מלשון "אם", מפני שהן מהוות עיקרן ומקורן של שאר שבע הספירות, כדוגמת האם שהיא מקור לילדיה. ושבע ספירות, שהן שבע המדות, נקראות "כפולות", מפני שהן באות לידי ביטוי בשני אופנים. **פֵּרוּשׁ,** – אלו מהן נקראות "אמות" ואלו "כפולות"? **חָכְמָה בִינָה וָדַעַת,** – נקראות "אמות", **וְשִׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן: חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת כו'.** – שבע המדות: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות, שהן ה"כפולות" נקראות גם "שבעה ימי הבנין". שכן, על ידן ברא הקב"ה את העולם בששת ימי בראשית, כל יום באמצעות מדה אחרת: ביום ראשון פעלה מדת החסד, ביום שני – גבורה, וכך הלאה. וכשם שהספירות העליונות נחלקות לשני חלקים כלליים **וְכָךְ בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם,** – גם בעשרת כוחות הנפש קיימת החלוקה, **שֶׁנֶּחְלֶקֶת לִשְׁתַּיִם: שֵׂכֶל וּמִדּוֹת. הַשֵּׂכֶל** – במובנו הכללי, **כּוֹלֵל: חָכְמָה בִינָה וָדַעַת, וְהַמִּדּוֹת הֵן: אַהֲבַת ה'** – הביטוי הפנימי של מדת החסד, **וּפַחְדּוֹ וְיִרְאָתוֹ** – הביטוי הפנימי של מדת הגבורה, **וּלְפָאֲרוֹ כו'.** – ביטויה של מדת התפארת. **וְחָכְמָה בִינָה־דַעַת נִקְרְאוּ אִמּוֹת וּמָקוֹר לַמִּדּוֹת, כִּי הַמִּדּוֹת הֵן תּוֹלְדוֹת חָכְמָה־בִינָה־דַעַת:** – להבהרת המושגים "חכמה", "בינה", "דעת", שבנפש, בהם דנים הרבה בפרקים הבאים – ולהלן נציין אותם בשם "חב"ד" – נביא כאן הסבר קצר: "כוח החכמה" מייצג את הרעיון הראשוני, בסיסי, של הבנת השכל, את ה"נקודה" של השכל כולו. אמנם, נקודת־שכל זו כוללת בתוכה כל הפריטים וכל המבנה של ההבנה, אלא שהללו מרוכזים עדיין ב"נקודה", בצורה מוסתרת (כמו נקודה שאין בה עדיין גבולות ברורים של רוחב, אורך וכו'). זה נקרא גם "ברק המבריק", הברקתו של השכל, הארתה של ההבנה. משל למי שמתייגע לתרץ קושיא מסויימת, ולפתע מבריק רעיון במוחו, שבהתאם לסוגיא ולסברא מסויימות, אפשר לתרץ את הקושיא – הנה ברעיון ראשוני זה של הארת השכל, חסרה עדיין התפיסה הבהירה כיצד ואיך מתורצת הקושיא, יש כאן רק נקודת יסוד כללית לפירוק הקושיא. לאחר מכן בא "כוח הבינה" ומפריד ומבהיר את הפריטים השונים הגלומים בנקודת החכמה. וכך מצטייר בעיניו בנינו השלם של השכל לכל רוחבו ואורכו וכו'. זהו ענינו של כוח הבינה – "מבין דבר מתוך דבר"[1], שמ"תוך דבר", ממה שהיה ב"תוך", בפנימיות ההמצאה של "כוח החכמה", הוא "מבין דבר" – הוא מבין את כל היקפו של השכל. אחרי שאדם מבין כבר היטב את השכל לכל פרטיו, עליו להתעמק בהבנת השכל, להתקשר ולהתאחד עמו בצורה כזו שהוא **מרגיש** וחש בו, ולא רק שמבין אותו. כך נהיה האדם מושפע מהשכל. ואז, אם השכל עוסק ב"טוב" שבדבר מסויים – יעורר באדם המשכיל, משיכת הלב ואהבה לאותו דבר. ואם השכל עוסק בצד הלא־טוב שבדבר – יעורר באדם את הנטיה לפחד ולברוח מאותו דבר. כוח זה של "התעמקות", "התקשרות" ו"הרגשה" – נקרא בשם "דעת", מלשון "והאדם ידע"[2]. **וּבֵאוּר הָעִנְיָן, כִּי הִנֵּה הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכִּלֶת,** – הרי למדנו, ש"שכל" הוא שם כללי על שלשת כוחות חב"ד. על איזה כוח מהם הוא מדבר כאן? – הוא מסביר מיד, **שֶׁהוּא הַמַּשְׂכִּיל כָּל דָּבָר** – מדובר כאן על כוח ההבנה הראשון. הנקודה, ה"ברק המבריק", שעדיין אין בו פרטים וקוים בהירים של השכל, והוא **נִקְרָא בְּשֵׁם "חָכְמָה", "כֹּחַ מָה".** – כלומר, כוח כזה שעדיין שואלים עליו "מה"?, מה הוא? שכן, אין כוח זה פועל עדיין במלוא היקפו ובהירותו, **וּכְשֶׁמּוֹצִיא כֹּחוֹ אֶל הַפֹּעַל, שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּשִׂכְלוֹ לְהָבִין דָּבָר לַאֲשׁוּרוֹ** – לכל פרטיו, היוצרים בנין שלם של אותו שכל, לאורכו ולרוחבו. "אורך" היינו: הורדת השכל ממעמדו הגבוה והבלתי מושג, למעמד נמוך יותר, כדי שיהיה

ליקוטי אמרים

פרק ג והנה כל בחי' ומדרגה משלש אלו נפש רוח ונשמה כלולה מעשר בחי' כנגד עשר ספירות עליונות שנשתלשלו מהן הנחלקות לשתים שהן שלש אמות ושבע כפולות פי' חכמה בינה ודעת ושבעת ימי הבנין חסד גבורה תפארת כו' וכך בנפש האדם שנחלקת לשתים שכל ומדות. השכל כולל חכמה בינה ודעת. והמדות הן אהבת ה' ופחדו ויראתו ולפארו כו' וחב"ד נקראו אמות ומקור למדות כי המדות הן תולדות חב"ד: וביאור הענין כי הנה השכל שבנפש המשכל' שהוא המשכיל כל דבר נקרא בשם חכמה כ"ח מ"ה וכשמוציא כחו אל הפועל שמתבונן בשכלו להבין דבר לאשורו ולעמקו מתוך איזה

---

1. חגיגה יד, א. סנהדרין צג, ב. 2. בראשית ד, א.

מובן יותר. כמו ה"משלים" שממשילים על דבר שכל, על־ידם ממשיכים ו"מאריכים" את השכל לדרגה נמוכה יותר, כדי שיהיה קל יותר לתלמיד להבין אותו. באם המשל המובא, עדיין עמוק מדי להבנתו של התלמיד, מן ההכרח להביא משל נוסף על המשל הראשון, ובכך מתהווה ירידה נוספת של השכל (כמו שנאמר בשלמה המלך: "וידבר[1] שלשת אלפים משל"[3], שלמה המלך נתן שלשת אלפים משלים על מושכל אחד. כדי שהחכמה כפי שהבין אותה שלמה המלך תוכל להיקלט בהבנתו של האדם הפשוט, נדרש ממנו לומר שלשת אלפים משלים, משל ראשון על השכל עצמו, ולאחר מכן משל על המשל הראשון, וכך הלאה, משל אחרי משל, עד שלשת אלפים משלים). זהו מובנו של "אורך" בשכל – הירידה הארוכה של השכל לדרגות הנמוכות ביותר. "רוחב" בשכל הוא: התפשטותו של השכל לרוחב – המספר הרב של הפרטים מהם מורכב השכל; כמו כן ענפיו המרובים של השכל, ולמשל שמשכל מסויים בעניני טריפות נבנית סברא שנוגעת לדיני ממונות. זהו פירוש המושג "לאשורו" – בנינו השלם של השכל לאורכו ולרוחבו. **וּלְעֻמְקוֹ,** – כל שכל יש בו עומק ועומק בתוך עומק. וכשאדם מבין "שכל" כראוי לאורכו, לרוחבו ולעמקו, והוא מבין אותו, **מִתּוֹךְ אֵיזֶה דְּבַר חָכְמָה הַמֻּשְׂכָּל בְּשִׂכְלוֹ** – ממה שלפני זה היה בבחינת העלאת רעיון בלבד של "כוח החכמה" – צורה זו של הפרדת הפרטים, של נקודת השכל, ביסודיות, **נִקְרָא "בִּינָה".** – "בינה" מייצגת, איפוא, את הכוח המפרק את הפרטים של נקודת השכל "לאשורו ולעמקו", **וְהֵן הֵם "אָב" וְ"אֵם"** – ה"חכמה" היא ה"אב" וה"בינה" היא ה"אם", **הַמּוֹלִידוֹת אַהֲבַת ה' וְיִרְאָתוֹ וּפַחֲדוֹ**[4]. – אהבת ה' ויראתו הן מקבוצת ה"מדות" שבנפש, הנולדות מן השכל. כיצד הן נולדות מהשכל?

ליקוטי אמרים

דבר חכמה המושכל בשכלו נקרא בינה והן הם אב ואם המולידות אהבת ה' ויראתו ופחדו

יום שני כ"ו כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 14, כי השכל... עד עמ' 14, וענפי'.

כִּי הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכָּלֶת, כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן וּמַעֲמִיק מְאֹד בִּגְדֻלַּת ה', אֵיךְ הוּא "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" – ממלא כל העולמות באור אלקי ובחיות – כמו הנשמה הממלאת ומחיה כל חלקי ואברי הגוף. אור וחיות אלקי זה מתלבש ומתאחד בכל בריה והוא מותאם לתכונתו המיוחדת של כל נברא, **וְ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין"**[3] – אור וחיות אלקי שלמעלה מהיכולת להתלבש בתוך העולמות;[5] מדובר כאן באור אלקי[6] הפועל בצורה "עקיפה",[7] בדרך מקיף. או כשמתבונן[8] בענין של **וְ"כֻלָּא** קַמֵּיהּ[9] **כְּלָא חָשִׁיב"** – איך שכל[10] הבריאה נחשבת לכלום לגבי הקב"ה. ההתבוננות בגדולתו של הקב"ה, איך שכל הנבראים בטלים לגביו באופן מוחלט, היא על־ידי התעמקות מחשבתו, באחד מהענינים האמורים, בגדולתו של הקב"ה, ואז: **נוֹלֶדֶת וְנִתְעוֹרֶרֶת מִדַּת יִרְאַת הָרוֹמְמוּת בְּמוֹחוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, לִירָא וּלְהִתְבּוֹשֵׁשׁ** – "יראת בושת", יראה הבאה וחדורה בבושה, כמי שמפחד מחכם וצדיק גדול – הרי זו יראה המתבטאת גם בבושה וביראת הכבוד שיש לו כלפי גדולתו של אותו חכם וצדיק. כך גם כאן, מביאה ההתבוננות בענינים האמורים לירא ולהתבושש, **מִגְּדֻלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁאֵין לָהּ סוֹף וְתַכְלִית, וּפַחַד ה' בְּלִבּוֹ.** – עד כאן דובר על ההתבוננות בגדולתו של הקב"ה, המביאה ומעוררת יראה ופחד – ביטוייה של מדת הגבורה. **וְשׁוּב** – ההתבוננות בגדולת ה' מביאה גם להתעוררות מדת החסד, כשההתבוננות היא ב"טוב" שבאלקות, **יִתְלַהֵב לִבּוֹ בְּאַהֲבָה עַזָּה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ, כַּחֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה וּתְשׁוּקָה וְנֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה,** – ביטויים שונים של אהבה שלכל אחד מהם מובן שונה, **לְגֹדֶל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.** – כלומר, שבמקרה המדובר מעוררת ההתבוננות אהבה חזקה להקב"ה, **וְהִיא כְּלוּת הַנֶּפֶשׁ,** – אהבה זו עשויה להתלקח בצורה כזו, שהנפש תכלה מרוב אהבה, ובאמת היתה הנפש כלה לגמרי אילו האדם לא היה משתלט על עצמו ומרסן אהבתו הגדולה באמצעות עבודה עצמית, להפסיק

ליקוטי אמרים

כי השכל שבנפש המשכלת כשמתבונן ומעמיק מאד בגדולת ה' איך הוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין וכולא קמיה כלא חשיב נולדה ונתעוררה מדת יראת הרוממות במוחו ומחשבתו לירא ולהתבושש מגדולתו ית' שאין לה סוף ותכלית ופחד ה' בלבו ושוב יתלהב לבו באהבה עזה כרשפי אש בחשיקה וחפיצה ותשוקה ונפש שוקקה לגדולת אין סוף ב"ה והיא כלות הנפש כדכתיב נכספה

---

3. מלכים א ה, יב. **4.** "יראה" רומזת על מורא, המורגש (בעיקר) במוח, יראה "מובנת" ואילו "פחד" הוא כשזה כבר מורגש בלב. לכן בתחילת הפרק, כשהוא מפרש את ה"מדות" באופן כללי, הוא מזכיר בתחילה "פחד" ולאחר מכן "יראה". שכן, פחד שבלב הוא יותר בחינת "מידה" מאשר יראה במוח - מאחר שמקומן של המדות הוא הרי בלב. ואילו כאן, בדברו אודות המדות כפי שהן נולדות ומתגלות מהשכל - הוא מזכיר בתחילה "יראה" ולאחר מכן - "פחד", כי בסדר ההולדה מהשכל, נוצרת בתחילה היראה במוח, ולאחר מכן היא הופכת לרגש של פחד בלב.

תהליך זה של כלות הנפש, ולהישאר כנשמה בגוף, כדי לבצע כוונתו של הקב"ה, כְּדִכְתִיב[5]: "נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי וְגוֹ'", וּכְתִיב[6]: "צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים וְגוֹ'", וּכְתִיב[7]: "צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי וְגוֹ'". וְהַצְמָאוֹן הוּא מִיסוֹד הָאֵשׁ שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית, וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַטִּבְעִיִּים, וְכֵן הוּא בְּ'עֵץ חַיִּים', שֶׁיְּסוֹד הָאֵשׁ הוּא בַּלֵּב, וּמְקוֹר הַמַּיִם וְהַלֵּיחוֹת מֵהַמֹּחַ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר נ, שֶׁהִיא בְּחִינַת חָכְמָה, שֶׁנִּקְרָא מַיִם שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית. – הלב שהוא מקום הרגשות, הוא חם "יסוד האש", ואילו המוח, מקומו של השכל המתון והמחושב – הוא קר. כמו שרואים במוחש, ההבדל שבין מי שהוא בעל לב לבין מי שהוא בעל מוח. כך גם לגבי המוחין והמדות של הנפש האלקית: החום והתלהבות של האהבה באים לידי ביטוי בלב ומבחינתו של הלב, יכול האדם להגיע עד לידי כלות הנפש. ואילו המוח הוא קר ומיושב. ואותה הבנה מתונה ומחושבת שכוונתו של הקב"ה היא שתהיה דוקא נשמה בגוף, כדי לקיים תורה ומצוות – מצננת את האש שבלב, ואינה מרשה לאדם להגיע לכלות הנפש. עד כאן דובר כיצד שתי המדות יראה ואהבה נולדות מ"חכמה" ו"בינה". וּשְׁאָר הַמִּדּוֹת כֻּלָּן הֵן עֲנָפֵי הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר. – ממילא מובן גם איך נולדות שאר חמש המדות מ"חכמה" ו"בינה". האמור לעיל מסביר לנו מדוע "חכמה" ו"בינה" נקראות "אב" ו"אם" של המדות: מההתבוננות של "חכמה" ו"בינה" נולדות המדות. חכמה נקראת "אב": כשם שבטיפת מוח האב ישנם כבר כל פרטי האברים של הילוד, אלא ששם הם בצורה עדינה ומוסתרת – כך גם בנקודת ה"חכמה", ישנה כבר, בצורה מוסתרת, כל פרטי השכל בו הוא מתבונן. וכשם שה"אם" מביאה את פרטי אבריו של הילוד לידי גילוי והתגשמות – כך כוח ה"בינה" מפריד ומגלה כל פרטיו של השכל, ולכן נקראת בינה – "אם". אך עדיין לא הוסבר לנו מה תפקידו של כוח הדעת בהולדת המדות. שכן, כאמור, גם דעת היא "אם" ומקור למדות, ועל כך הוא מסביר: וְהַדַּעַת, הוּא מִלְּשׁוֹן "וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה"[2], וְהוּא לְשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת וְהִתְחַבְּרוּת, שֶׁמְּקַשֵּׁר דַּעְתּוֹ בְּקֶשֶׁר אַמִּיץ וְחָזָק מְאֹד, וְיִתְקַע מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּחֹזֶק בְּגֻדְלַת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְאֵינוֹ מֵסִיחַ דַּעְתּוֹ. – הוא מקשר בצורה חזקה את ה"דעת" שלו, בכל מה שהבין, ומרכז את מחשבתו באותו ענין ואינו מסיח דעתו ממנו. כִּי אַף מִי שֶׁהוּא חָכָם וְנָבוֹן בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, – גם אם הפעיל את ה"חכמה" ואת ה"בינה" בגדולת הקב"ה, הִנֵּה אִם לֹא יְקַשֵּׁר דַּעְתּוֹ וְיִתְקַע מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּחֹזֶק וּבְהַתְמָדָה - לֹא יוֹלִיד בְּנַפְשׁוֹ יִרְאָה וְאַהֲבָה אֲמִתִּית, כִּי־אִם דִּמְיוֹנוֹת שָׁוְא. – רק יהיה נדמה לו שיש לו יראה ואהבה אמיתיות. ברם, לאמיתו של דבר, בלי הפעלתו של כוח הדעת, אין לו מדות אלו, וְעַל כֵּן הַדַּעַת הוּא קִיּוּם הַמִּדּוֹת וְחַיּוּתָן, וְהוּא כּוֹלֵל חֶסֶד וּגְבוּרָה, פֵּרוּשׁ אַהֲבָה וַעֲנָפֶיהָ וְיִרְאָה וַעֲנָפֶיהָ: – מכאן, שגם "דעת" היא "אם" ומקור למדות. שכן, באמצעות כוח ה"דעת" נולדות מדות חיות ואמיתיות.

ליקוטי אמרים

וגם כלתה נפשי וגו' וכתיב צמאה נפשי לאלהים וגו' וכתיב צמאה לך נפשי וגו' והצמאון הוא מיסוד האש שבנפש האלהית וכמ"ש הטבעיים וכ"ה בע"ח שיסוד האש הוא בלב ומקור המים והליחות מהמוח וכמ"ש בע"ח שער נ' שהיא בחי' חכמה שנקרא מים שבנפש האלהית ושאר המדות כולן הן ענפי היראה והאהבה ותולדותיהן כמ"ש במקום אחר. והדעת הוא מלשון והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות שמקשר דעתו בקשר אמיץ וחזק מאוד ויתקע מחשבתו בחוזק בגדולת אין סוף ב"ה ואינו מסיח דעתו כי אף מי שהוא חכם ונבון בגדולת א"ס ב"ה הנה אם לא יקשר דעתו ויתקע מחשבתו בחוזק ובהתמדה לא יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית כי אם דמיונות שוא ועל כן הדעת הוא קיום המדות וחיותן והוא כולל חסד וגבורה פי' אהבה וענפיה ויראה וענפיה:

אחד מזקני חסידי הרבי מוהרש"ב נשמתו־עדן מליובאוויטש, הרשב"ץ – רבי שמואל בצלאל – הסביר פעם את כוח ה"דעת" כך: איכר החזיק בחוותו "מלמד", שלימד את בניו. כפי שהדבר קרה כמעט תמיד, היה האיכר יהודי פשוט, שגם לא היה ביכלתו לקרוא מכתב, ואחד מתפקידיו של ה"מלמד" היה גם לקרוא את המכתבים המגיעים אל האיכר. פעם אחת הגיע מכתב לאיכר בו מודיעים לו שאביו נפטר לעולמו. האיכר הרי לא יכול היה לקרוא את המכתב, ומסר אותו ל"מלמד" שיקריא לו את תוכנו. בשמעו את תוכן המכתב – נפל האיכר והתעלף. נשאלת השאלה: האיכר הרי רק שמע את תוכן המכתב מפיו של ה"מלמד". ואילו המלמד ידע את התוכן על־ידי "ראיה", הוא עצמו ראה וקרא את המכתב – ולמעשה התעלף האיכר, ולא ה"מלמד"? אלא, לגבי האיכר, הרי מדובר בקשר לאבא **שלו**, לכן הוא חש והרגיש בדבר אחרת מאשר ה"מלמד". כך גם במי שמבין היטב דבר שכל, הרי אפשרי הדבר, שהוא וה"שכל" הם שני דברים נפרדים, וה"שכל" אינו משפיע עליו, אין זה ה"אבא" שלו. ואילו, כשמשתמשים בכוח ה"דעת", על ידו הוא מתקשר ונעשה דבר אחד עם ה"שכל" – שלא רק שהוא מבין את ה"שכל", אלא הוא גם מרגיש וחש בו – משפיע אז ה"שכל" עליו, עד שהוא מתעורר באהבה או ביראה, בהתאם לתוכן ה"שכל", זה נעשה ה"אבא" **שלו**.

---

5. תהלים פד, ג. **6.** שם, מב, ג. **7.** שם, סג, ב.

יום שלישי כ"ז כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ח, פרק ד ועוד... עד עמ' ח, לא תעשה.

פֶּרֶק ד. בפרק השלישי הסביר רבנו הזקן, שכל נפש אלקית יש בה עשרה כוחות, המתחלקים לשני חלקים כלליים: "שכל" ו"מדות".

בפרק הרביעי יוסבר שלנפש האלקית גם שלשה "לבושים", שלשה כלי שרת וביצוע: מחשבה, דיבור ומעשה, בהם מתלבשת הנפש האלקית בשעה שהיא חושבת, מדברת או עוסקת בעניני תורה ומצוות.

וְעוֹד יֵשׁ לְכָל נֶפֶשׁ אֱלֹהִית שְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים, – שלשה כלי שרת וביצוע המשמשים את הנפש כמו "לבוש", בגד, שאפשר ללבשו ואפשר לפשוט אותו: כשהנפש פועלת באמצעות שלשה כוחות אלה – היא מלובשת בהם, וכשאין היא משתמשת בהם – היא מופשטת מהם. וכשם שהבגדים בהם לבוש האדם, מבליטים את יופיו וחשיבותו של האדם – כן גם כשהנפש משתמשת בכוחות־"לבושים" האמורים – באים על־ידי־כך לידי ביטוי השכל או רגשות הנפש, **שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה; שֶׁכְּשֶׁהָאָדָם מְקַיֵּם בְּמַעֲשֶׂה כָּל מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת,** – בשעה שהוא מניח תפילין או מקיים מצות ציצית וכדומה, **וּבְדִבּוּר הוּא עוֹסֵק בְּפֵרוּשׁ כָּל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת וְהֲלָכוֹתֵיהֶן,** – דיבורו שקוע בלימוד התורה, שהיא פירושן של המצוות, ולמשל: מסכת ברכות, בה מדובר אודות מצות ודיני ברכות; מסכת שבת – בה מדובר אודות מצות ודיני שבת, וכו', **וּבְמַחֲשָׁבָה הוּא מַשִּׂיג כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהַשִּׂיג בְּפַרְדֵ"ס הַתּוֹרָה** – אז, **חֲרֵי כְּלָלוּת תַּרְיַ"ג אֲבְרֵי נַפְשׁוֹ מְלֻבָּשִׁים בְּתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה;** – שכן, כשם שישנן שש מאות ושלש עשרה (תרי"ג) מצוות בתורה, הנחלקות לשני סוגים: מאתים ארבעים ושמונה – מצוות־עשה, ושלש מאות ששים וחמש מצוות־לא־תעשה, וכנגדן ישנם, בגוף האדם, מאתים ארבעים ושמונה אברים, ושלש מאות ששים וחמשה גידים, שהם ביחד תרי"ג (613) – כך גם הנפש האלקית, יש בה שש מאות ושלשה עשר "אברים" רוחניים־נשמתיים, כל אבר כנגד מצוה מסויימת. וכשהנפש מקיפה, באמצעות שלשת לבושיה (מחשבה, דיבור ומעשה) **כל** תרי"ג המצוות, הרי מלובשים אז כל תרי"ג אברי הנפש **בכל** תרי"ג המצוות – כל אבר של הנשמה במצוה שיש לו אליה שייכות פנימית (משום כך מדייק ומדגיש רבנו הזקן את המלה "כל": "**כל** מצוות מעשיות", "בפירוש **כל** תרי"ג מצוות התורה", "**כל** מה שאפשר לו להשיג" – שכן, אם שלשה הלבושים אינם מקיפים את **כל** תרי"ג המצוות, במצוה אחת אין הם עוסקים, נשאר אז חלק מסויים בנשמה בלי המצוה, בלי הלבוש, שלו). כל האמור הוא באופן כללי, שעל־ידי קיום כל המצוות, במעשה, דיבור ומחשבה, לבושה הנפש **כולה בכל** תרי"ג מצוות התורה – כאן יבוא הסבר מפורט על כל לבוש בנפרד ועל החלק בנפש המתלבש בו: **וּבִפְרָטוּת,** – איזה חלק מיוחד בנפש מתלבש במחשבה, איזה בדיבור וכו': **בְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ** – המהוות יחד באופן כללי את כוח השכל וההבנה, **מְלֻבָּשׁוֹת בְּהַשָּׂגַת הַתּוֹרָה שֶׁהוּא מַשִּׂיג בְּפַרְדֵ"ס** – פשט, רמז, דרוש, סוד, **כְּפִי יְכֹלֶת הַשָּׂגָתוֹ** – כל אחד לפי כוח השגתו, אחד משיג יותר ואחד פחות, **וְשֹׁרֶשׁ נַפְשׁוֹ לְמַעְלָה;** – מה להבין, כי יש לפעמים אשר אחד יש לו, מצד שורש נשמתו, שייכות לחלק ה"פשט" שבתורה, ולכן מסוגל להבין ענינים בתורה שיש להם שייכות ל"פשט", ויש אשר מצד שורש נשמתו הוא מסוגל יותר להבין את חלק ה"רמז", ה"דרוש" או ה"סוד" שבתורה. הרי כשאדם מבין בתורה עד כמה ששכלו יכול להשיג, מלובשות אז החב"ד שבנפשו ב"מחשבה" והשגה של תורה. **וְהַמִּדּוֹת, שֶׁהֵן יִרְאָה וְאַהֲבָה וְעַנְפֵיהֶן וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן - מְלֻבָּשׁוֹת בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּמַעֲשֶׂה וּבְדִבּוּר, שֶׁהוּא תַּלְמוּד תּוֹרָה שֶׁכְּנֶגֶד כֻּלָּן.** – מה שנאמר קודם, שבהבנת התורה מתלבש חלק השכל שבנפש, במחשבה – אינו דורש ביאור. שכן, הדבר מובן מאליו, שהשכל משיג את התורה באמצעות לבוש המחשבה דוקא. ברם, מה שנאמר כאן, שהמדות מתלבשות בקיום המצוות, על־ידי מעשה או דיבור של תורה – דורש ביאור: איזה קשר יש בין מדות אהבה ויראה, שהן רגש, ל"מעשה" ול"דיבור"? מקומן של המדות הוא הרי בלב – כיצד, איפוא, מתלבשות המדות ב"מעשה" המתבצע ביד למשל (כמו הנחת תפילין ביד), או ב"דיבור", בפה (בשעת לימוד התורה בכוח הדיבור)? על כך הוא מסביר **ששלימות** קיום המצוות, כלומר, שהמצוות תיעשנה בשלימות מתוך רגש פנימי של חיות־נשמתית – זה בא דוקא מיראה ואהבה: **כִּי הָאַהֲבָה הִיא שֹׁרֶשׁ כָּל רְמַ"ח** – (248), **מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וּמִמֶּנָּה הֵן נִמְשָׁכוֹת, וּבְלִעֲדָהּ אֵין לָהֶן קִיּוּם אֲמִתִּי,** – באם חסרה האהבה, חסר אז

ליקוטי אמרים

פרק ד ועוד יש לכל נפש אלהית שלשה לבושים שהם מחשבה דבור ומעשה של תרי"ג מצות התורה שכשהאדם מקיים במעשה כל מצות מעשיות ובדבור הוא עוסק בפירוש כל תרי"ג מצות והלכותיהן ובמחשבה הוא משיג כל מה שאפשר לו להשיג בפרד"ס התורה הרי כללות תרי"ג אברי נפשו מלובשים בתרי"ג מצות התורה ובפרטות בחי' חב"ד שבנפשו מלובשות בהשגת התורה שהוא משיג בפרד"ס כפי יכולת השגתו ושרש נפשו למעלה. והמדות שהן יראה ואהבה וענפיהן ותולדותיהן מלובשות בקיום המצות במעשה ובדבור שהוא ת"ת שכנגד כולן כי האהבה היא שרש כל רמ"ח מ"ע וממנה הן נמשכות ובלעדה אין להן קיום אמיתי כי המקיימן באמת הוא

---

1. פאה פרק א. משנה א.

גם בקיומן האמיתי של המצוות, **כִּי הַמְּקַיְּמָן בֶּאֱמֶת הוּא הָאוֹהֵב אֶת שֵׁם ה' וְחָפֵץ לְדָבְקָה בּוֹ בֶּאֱמֶת, וְאִי אֶפְשָׁר לְדָבְקָה בּוֹ בֶּאֱמֶת, כִּי־אִם בְּקִיּוּם רְמ"ח פִּקּוּדִין,** – 248 מצוות־העשה, **שֶׁהֵם רְמ"ח אֵבְרִין דְּמַלְכָּא** – אברי המלך, **כִּבְיָכוֹל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר;** – כמו, למשל, באבריו של אדם, משמש כל אבר כלי מיוחד לכוח מסויים של הנפש המתלבש באותו אבר: העינים הן כלי לכוח הראיה, האזנים – לכוח השמיעה, וכו' – כך גם כל מצוה משמשת כלי לפרט מסויים ברצונו של הקב"ה, הרצון העליון, המתלבש באותה מצוה. כי כל מצוה מייצגת את רצונו של הקב"ה לעשותה ואיך לעשותה – ממילא מובן שעל־ידי קיום המצוות, שהן ה"אברים" והכלים לרצון הקב"ה, מתאחדים עם הקב"ה, בעל הרצון. הרי, שמדת האהבה להקב"ה, מתלבשת בקיום המצוות והיא "פנימיותן" של המצוות, היא השורש וכוח החיות לקיומן של רמ"ח מצוות־העשה בשלימותן המלאה. שכן, כשהוא מקיים את המצוות כתוצאה מאהבתו להקב"ה ומרצונו להידבק אליו, נעשה אז קיום המצוות בחיות ובעונג – בשלימות; כמי שעושה דבר לידידו מתוך אהבתו אליו, הרי זה נעשה בחיות ובעונג. **וְהַיִּרְאָה הִיא שֹׁרֶשׁ לִשְׁמָ"ה 'לֹא תַעֲשֶׂה', כִּי יָרֵא לִמְרֹד בְּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,** – שציווה שלא לעשות אותה עבירה – מדובר כאן בסוג יראה שהוא פחד מחומרת הצו שלא לעבור אותה עבירה. **אוֹ יִרְאָה פְּנִימִית מִזּוֹ, שֶׁמִּתְבּוֹשֵׁשׁ מִגְּדֻלָּתוֹ, לַמְּרוֹת עֵינֵי כְּבוֹדוֹ וְלַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינָיו, כָּל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׂנָא, הֵם הַקְּלִפּוֹת וְסִטְרָא אָחֳרָא, אֲשֶׁר יְנִיקָתָם מֵהָאָדָם הַתַּחְתּוֹן, וַאֲחִיזָתָם בּוֹ הוּא בִּשְׁמָ"ה 'לֹא תַעֲשֶׂה'.** – כשאדם עובר על "לא־תעשה" ועובר חלילה עבירה, מקבלות מכך ה"קליפות" ו"סטרא אחרא" – הצד האחר, המנוגד, של הקדושה – יניקה וחיות. ומפני שהקליפות וסטרא־אחרא מכסות על אלקות ועל קדושה, והקב"ה שונא אותן – נזהר היהודי ומתבייש מלעבור עבירה, כדי שלא לחזק אותן ושלא לתת להן חיות. הרי, ש"יראה" מתלבשת בקיום מצוות "לא־תעשה": הפחד מהקב"ה מהווה הכוח הפנימי שמונע את היהודי מלהיכשל בעבירות. מכל האמור מובנת שייכותן של יראה ואהבה לקיום המצוות; ואיך המדות מהוות שורש וחיות המתלבשות בקיום המצוות במעשה או בדיבור.

ליקוטי אמרים

האוהב את שם ה' וחפץ לדבקה בו באמת ואי אפשר לדבקה בו באמת כי אם בקיום רמ"ח פקודין שהם רמ"ח אברין דמלכא כביכול כמ"ש במקום אחר והיראה היא שרש לשם"ה לא תעשה כי ירא למרוד במלך מלכי המלכים הקב"ה. או יראה פנימית מזו שמתבושש מגדולתו למרות עיני כבודו ולעשות הרע בעיניו כל תועבת ה' אשר שנא הם הקליפות וסטרא אחרא אשר יניקתם מהאדם התחתון ואחיזתם בו הוא בשם"ה מצות לא תעשה.

יום רביעי כ"ח כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ח, והנה שלשה... עד עמ' 16, ומתלבשת בהן.

עד כאן הסביר רבנו הזקן, שלכל נפש אלקית – שלשה לבושים בהם היא מתלבשת: מחשבה, דיבור ומעשה של תורה ומצוות. כאן מתחיל רבנו הזקן להסביר שאם כי מחשבה, דיבור ומעשה, נקראים "לבושים" בלבד לנפש האלקית, וכרגיל הלבוש נחות במעלה מן הדבר שהוא משמש לו לבוש – הרי ביחס ללבושים **אלה** (מחשבה, דיבור ומעשה) שונה הדבר והם גבוהים במדריגתם מן הנפש עצמה; וכשהנפש מתלבשת בלבושים אלה – היא חושבת ומדברת בתורה ומקיימת מצוות – מתעלית הנפש למדריגה נעלה יותר. שכן, תורה ומצוות הן דבר אחד עם הקב"ה, ולכן על־ידי לבושים אלה של תורה ומצוות – מתאחד יהודי בקב"ה. וכך מסביר ה"תניא" את הדברים: **וְהִנֵּה, שְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים אֵלּוּ מֵהַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, אַף שֶׁנִּקְרָאִים לְבוּשִׁים לְנֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה,** – והלבוש הוא, כרגיל, למטה במדריגה מהאדם הלובש את הלבוש, **עִם כָּל זֶה, גָּבְהָה וְגָדְלָה מַעֲלָתָם** – של לבושי התורה והמצוות, **לְאֵין קֵץ וְסוֹף עַל מַעֲלַת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה עַצְמָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[2] דְּאוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד,** – כמו שכתוב ב"זוהר" שהתורה והקב"ה הם דבר אחד, **פֵּרוּשׁ: דְּאוֹרַיְתָא, הִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ - כֻּלָּא חַד,** – כלומר, כיצד התורה היא דבר אחד עם הקב"ה? – מפני שתורה, שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה (ההבנה שבתורה מייצגת את חכמתו ושכלו של הקב"ה, ופסק ההלכה, איך יהיה

ליקוטי אמרים

והנה שלשה לבושים אלו מהתורה ומצותיה אף שנקראים לבושים לנפש רוח ונשמה עם כל זה גבהה וגדלה מעלתם לאין קץ וסוף על מעלת נפש רוח ונשמה עצמן כמ"ש בזהר דאורייתא וקב"ה כולא חד פי' דאורייתא היא חכמתו ורצונו של הקב"ה והקב"ה בכבודו ובעצמו כולא חד כי הוא היודע והוא המדע

---

2. חלק א' דף כד, א; חלק ב' דף ס, א.

הדין, כשר או פסול, טמא או טהור, מייצג את רצונו של הקב"ה, והקב"ה בכבודו ובעצמו – הם דבר אחד. **כִּי הוּא הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַמַּדָּע וְכוּ', כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[3] בְּשֵׁם הָרַמְבַּ"ם.** – כל האספקטים השונים של ההבנה האנושית, הם לגבי הקב"ה אותו "הוא" אחד ויחיד – זה הכל הקב"ה עצמו. מכאן, שהתורה שהיא הבנתו של הקב"ה היא דבר (עצם) אחד עם הקב"ה עצמו, וכשיהודי מבין ומתאחד עם חכמתו והבנתו של הקב"ה, הוא ממילא מתאחד עם הקב"ה עצמו. הרי מובן, שלבושי המחשבה והדיבור בתורה ובקיום המצוות, כיון שהם מאוחדים עם הקב"ה, הרי הם למעלה במדריגה מהנפש עצמה. ברם, נשאלת השאלה: כיצד אנו אומרים שעל־ידי הבנת התורה "לוקחים" את חכמתו ורצונו של הקב"ה – בשעה שחכמתו של הקב"ה (כמו שהקב"ה עצמו) היא למעלה באין־ערוך מהבנתו המוגבלת של האדם? – וכך מסביר ה"תניא" את הדברים? **וְאַף דְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִקְרָא "אֵין סוֹף"[4], וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר, וְלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל[5],** – שום מחשבה אינה מסוגלת "לתפוס" (להשיג) את הקב"ה, **וְכֵן בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ,** – שום מחשבה אינה מסוגלת "לתפוס" גם את רצונו וחכמתו של הקב"ה, **כְּדִכְתִיב: "אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ"[6],** – ואין ביכולת שום חקירה להגיע להבנתו של הקב"ה, **וּכְתִיב: "הֲחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא"[7], וּכְתִיב: "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם"[8]** – ממילא אין ביכולת מחשבות ורעיונות אנושיים להשיג את מחשבותיו של הקב"ה – כיצד איפוא, אומרים כאן, שעל־ידי הבנת התורה מבינים את חכמתו ורצונו של הקב"ה, שהם למעלה לגמרי מהשכל האנושי? מסביר ה"תניא" להלן, שאם כי חכמתו ורצונו של הקב"ה הם, אכן, למעלה לגמרי מההבנה האנושית, אבל הקב"ה צמצם את רצונו וחכמתו, "הורידם" והלבישם בענינים גשמיים של תורה ומצוות – וזאת כדי שהשכל האנושי יוכל על־ידי־כך להשיגם ולהתאחד עם הקב"ה. **הִנֵּה עַל זֶה אָמְרוּ[9]:** – חכמינו זכרונם־לברכה, **"בְּמָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עֲנָוְתָנוּתוֹ",** – על־ידי "עניוותו" וירידתו של הקב"ה, יש לנו גישה ויכולים אנו להתקשר בגדולתו של הקב"ה, **וְצִמְצֵם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ בְּתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה וּבְהִלְכוֹתֵיהֶן,** – בכל מצוה ישנו רצונו של הקב"ה שיהודי יקיים אותה, ובכל הלכה של תורה ישנם חכמתו ורצונו של הקב"ה, ההבנה של ההלכה (חכמתו), ופסק הדין (רצונו), **וּבְצִרּוּפֵי אוֹתִיּוֹת תְּנַ"ךְ,** – במלים ובאותיות התנ"ך ישנם רצונו וחכמתו של הקב"ה. ולכן, כשיהודי אומר מילים ואותיות התנ"ך, כשהוא אומר תהלים או פסוקי תנ"ך, גם כשאינו מבין את הרעיון הגלום באותן אותיות – הוא מקיים מצות הדיבור בתורה. שכן, באותיות עצמן ובצירופן למילים, גלומה קדושה – חכמתו ורצונו של הקב"ה, **וּדְרָשׁוֹתֵיהֶן שֶׁבְּאַגָּדוֹת וּמִדְרְשֵׁי חֲכָמֵינוּ ז"ל,** – שעל המילים ואותיות התנ"ך, בכולן צמצם והלביש הקב"ה את רצונו וחכמתו, **בִּכְדֵי שֶׁכָּל הַנְּשָׁמָה אוֹ רוּחַ וְנֶפֶשׁ שֶׁבְּגוּף הָאָדָם תּוּכַל לְהַשִּׂיגָן בְּדַעְתָּהּ,** – כדי שכל נשמה, לאו דוקא מדריגת הנשמה שהיא הנעלית בין שלשת הבחינות: נפש, רוח ונשמה, אלא גם רוח או נפש שבגוף האדם, תוכלנה להשיג את חכמתו ורצונו של הקב"ה בדעתה ובהבנתה, **וּלְקַיְּמָן כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לְקַיֵּם מֵהֶן בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה,** – ולקיים את התורה והמצוות שהן חכמתו ורצונו של הקב"ה, על־ידי מעשה, דיבור ומחשבה, **וְעַל יְדֵי זֶה תִּתְלַבֵּשׁ בְּכָל עֶשֶׂר בְּחִינוֹתֶיהָ בִּשְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים אֵלּוּ.** – על־ידי לימוד התורה וקיום המצוות תתלבש הנשמה, הנפש והרוח, בכל עשר בחינותיהן ושלשת לבושיהן: מחשבה, דיבור ומעשה. מכאן, ששלשה לבושי הנשמה: מחשבה, דיבור ומעשה בתורה ומצוות, הם למעלה בהרבה מהנשמה **עצמה**, והם מביאים להתעלות הנשמה בכך שהיא מתאחדת, על־ידם, בחכמתו ורצונו של הקב"ה, ועל־ידי־זה בהקב"ה עצמו. **וְלָכֵן נִמְשְׁלָה הַתּוֹרָה לְמַיִם[10],** – כי **מַה מַּיִם יוֹרְדִים מִמְּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ** – טבע המים שהם **עצמם** זורמים ממקום גבוה למקום נמוך, לא כמו שהדבר הוא ב"אור", שהאור המאיר הוא הארה בלבד ממקורו, או כמו שהדבר הוא בהשפעת השכל שהרב משפיע לתלמידו, הרי הארה בלבד משכלו של הרב נמסרת לתלמיד ולא עצם השכל כמו שהוא אצל הרב. ואילו במים, אנו רואים, שאותם המים עצמם שהיו במקום גבוה, הם הם יורדים למקום נמוך, וכמשל זה ביחס למים, **כָּךְ הַתּוֹרָה יָרְדָה מִמְּקוֹם כְּבוֹדָהּ,** – מאותה מדריגה נעלית שם היתה, **שֶׁהִיא** – התורה עצמה, **רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד,** – התורה והקב"ה הם דבר אחד,

ליקוטי אמרים

וכו' כמ"ש לעיל בשם הרמב"ם. ואף דהקב"ה נקרא אין סוף ולגדולתו אין חקר ולית מחשבה תפיסא ביה כלל וכן ברצונו וחכמתו כדכתיב אין חקר לתבונתו וכתי' החקר אלוה תמצא וכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם הנה על זה אמרו במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו וצמצם הקב"ה רצונו וחכמתו בתרי"ג מצות התורה ובהלכותיהן ובצרופי אותיות תנ"ך ודרשותיהן שבאגדות ומדרשי חכמינו ז"ל בכדי שכל הנשמה או רוח ונפש שבגוף האדם תוכל להשיגן בדעתה ולקיימן כל מה שאפשר לקיים מהן במעשה דבור ומחשבה וע"י זה תתלבש בכל עשר בחינותיה בשלשה לבושים אלו. ולכן נמשלה התורה למים מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך כך התורה ירדה ממקום כבודה שהיא רצונו וחכמתו יתברך ואורייתא וקודשא בריך הוא

---

3. בפרק שני. **4.** תהלים קמה, ג. **5.** תקוני זהר בהקדמה, יז, א. **6.** ישעי' מ, כח. **7.** איוב יא, ז. **8.** ישעי' נה, ח. **9.** מגילה לא, א. **10.** בבא קמא יז, א.

וְלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל. – אין שום מחשבה יכולה "לתפוס" אותו כלל. וכאשר התורה היא במדריגה נעלה כזו – אין מחשבה שתוכל להשיג אותה. **וּמִשָּׁם נִסְעָה וְיָרְדָה בְּסֵתֶר מַדְרֵגוֹת, מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת,** – כפי שהוסבר בפרק שני, יש בעולמות סדר של מדריגות, מעליון לתחתון, הקשורים אחד בשני, כחוליות בשרשרת, עד לעולם הגשמי התחתון ביותר – והתורה עברה ונסעה דרך כל המדריגות האלו שבעולמות, **עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים וְעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה,** – שהוא עולם גשמי וחומרי, **שֶׁהֵן רֹב מִצְוֹת הַתּוֹרָה כְּכֻלָּם וְהֲלָכוֹתֵיהֶן,** – שכן, כמעט כל מצוות התורה, מלובשות בענינים גשמיים, כמו מצות ציצית – בצמר גשמי, מצות תפילין – בקלף גשמי, לולב וארבעה מינים – בצומח גשמי וכו', כך גם רוב ההלכות והדינים במצוות ה"רוחניות", המופשטות, עוסקים בענינים גשמיים, כמו "מצות ואהבת לרעך כמוך, שההלכה היא שצריך להטיבו בנכסים בפרנסתו וכו'" (לשון כ"ק רבינו) – כלומר, עצם מצות "ואהבת לרעך כמוך" היא רוחנית, כי אהבה היא מדה רגשית מופשטת, ואילו הלכותיה של מצוה זו מתבטאות בענינים גשמיים: להטיב עם הזולת פשוט בגשמיות. לעזור לו בפרנסה וכו'. הרי, שגם רובן של המצוות הרוחניות, הלכותיהן קשורות בענינים גשמיים, ובהן מלובשות חכמתו ורצונו של הקב"ה – וכך הן גם כן מלובשות, **וּבְצִרּוּפֵי אוֹתִיּוֹת גַּשְׁמִיּוֹת בִּדְיוֹ עַל הַסֵּפֶר, עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים שֶׁבְּתוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים,** – באותיות־הדיו עצמן ישנה קדושה, חכמתו ורצונו של הקב"ה, וכל זה, **כְּדֵי שֶׁתְּהֵא כָּל מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בָהֶן,** – כדי שהמחשבה האנושית תוכל להשיגן (ועל־ידי־זה "לתפוס" את חכמתו ורצונו של הקב"ה), **וַאֲפִלּוּ בְּחִינַת דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, שֶׁלְּמַטָּה מִמַּדְרֵגַת מַחֲשָׁבָה, תְּפִיסָא בָהֶן וּמִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶן.** – לא רק מחשבה, אלא גם דיבור ומעשה, שהם למטה במדריגה ממחשבה, תהיה להם אחיזה ויוכלו להתלבש בחכמתו ורצונו של הקב"ה שבתורה ומצוות. שכן, על־ידי לימוד תורה וקיום מצוות, יש לשלשת הלבושים: מחשבה, דיבור ומעשה, "תפיסה" והתלבשות בחכמתו וברצונו של הקב"ה שבמצוות.

ליקוטי אמרים

כולא חד ולית מחשבה תפיסא ביה כלל. ומשם נסעה וירדה בסתר המדרגות ממדרגה למדרגה בהשתלשלות העולמות עד שנתלבשה בדברים גשמיים ועניני עולם הזה שהן רוב מצות התורה ככולם והלכותיהן ובצרופי אותיות גשמיות בדיו על הספר עשרים וארבעה ספרים שבתורה נביאים וכתובים כדי שתהא כל מחשבה תפיסא בהן ואפי' בחי' דבור ומעשה שלמטה ממדרגת מחשבה תפיסא בהן ומתלבשת בהן

יום חמישי כ"ט כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 16, ומאחר שהתורה... עד עמ' 18, צד ופנה.

וּמֵאַחַר שֶׁהַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ מַלְבִּישִׁים כָּל עֶשֶׂר בְּחִינוֹת הַנֶּפֶשׁ וְכָל תַּרְי"ג אֵבָרֶיהָ מֵרֹאשָׁהּ וְעַד רַגְלָהּ – כל שש מאות ושלשה עשר "אברי" הנפש, מהכוחות הנעלים ביותר שבנפש עד למדריגה התחתונה ביותר שבנפש, **הֲרֵי כֻּלָּהּ צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה'**[11] **מַמָּשׁ, וְאוֹר ה' מַמָּשׁ מַקִּיפָהּ וּמַלְבִּישָׁהּ מֵרֹאשָׁהּ וְעַד רַגְלָהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "צוּרִי אֶחֱסֶה בּוֹ"**[12], – דבר שמגין על האדם, הרי הוא מקיף אותו מכל צדדיו, **וּכְתִיב: "כַּצִּנָּה רָצוֹן תַּעֲטְרֶנּוּ"**[13], **שֶׁהוּא רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ הַמְלַבְּשִׁים בְּתוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתֶיהָ.** – הרי הוסבר שאם כי רצונו וחכמתו של הקב"ה הם למעלה לגמרי מההבנה האנושית, הם "ירדו" והתלבשו בתורה ומצוות כפי שהן מתבטאות בענינים גשמיים, כדי שעל־ידן יוכל האדם להתקשר ולהתאחד עם הקב"ה ממש. **וְלָכֵן אָמְרוּ:** – חכמינו ז"ל: **"יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא"**[14], – שכן, לכאורה, כיצד אפשרי הדבר שרגע אחד בתשובה ומעשים טובים בעולם־הזה, יהיה יפה יותר מאשר כל חיי העולם־הבא? – **כִּי עוֹלָם הַבָּא הוּא שֶׁנֶּהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה**[15], – נשמות ישובות בעולם־הבא ונהנות מזיו השכינה, **שֶׁהוּא תַּעֲנוּג הַהַשָּׂגָה,** – האלקית. שכן, התענוג האמיתי הוא כשמבינים את הדבר, **וְאִי אֶפְשָׁר לְשׁוּם נִבְרָא, אֲפִלּוּ מֵהָעֶלְיוֹנִים, לְהַשִּׂיג,** – גם הנבראים הרוחניים שבעולמות

ליקוטי אמרים

ומאחר שהתורה ומצותיה מלבישים כל עשר בחי' הנפש וכל תרי"ג אבריה מראשה ועד רגלה הרי כולה צרורה בצרור החיים את ה' ממש ואור ה' ממש מקיפה ומלבישה מראשה ועד רגלה כמ"ש צורי אחסה בו וכתיב כצנה רצון תעטרנו שהוא רצונו וחכמתו יתברך המלובשים בתורתו ומצותיה. ולכן אמרו יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא כי עולם הבא הוא שנהנין מזיו השכינה שהוא תענוג ההשגה ואי אפשר לשום נברא אפי'

---

11. שמואל א כה, כט. **12.** תהלים יח, ג. **13.** תהלים ה, יג. **14.** אבות ד, יז. **15.** ברכות טז, ב.

העליונים, כמלאכים ונשמות, אין באפשרותם להבין, **כִּי־אִם אֵיזוֹ הָאֶרֶה מֵאוֹר ה'**, – רק הארה בלבד מאור ה', **וְלָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם "זִיו הַשְּׁכִינָה"**; – כי אין זו אלא הארה מהשכינה, **אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ - לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל, כִּי־אִם כַּאֲשֶׁר** – נפשו של יהודי, **תְּפִיסָא וּמִתְלַבֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, אֲזַי הִיא תְּפִיסָא בָּהֶן וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, דְּאוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד.** – "תופסת" ומתלבשת בתורה ובמצוות, אז היא "תופסת" ומתלבשת בהקב"ה ממש, כי תורה והקב"ה הם דבר אחד. לכן, יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם־הזה מכל חיי העולם־הבא. שכן, בעולם־הבא משיגה ומבינה הנשמה הארה אלקית בלבד, ואילו על־ידי תשובה ומעשים טובים בעולם־הזה, מתקשר יהודי בקב"ה עצמו. **וְאַף שֶׁהַתּוֹרָה נִתְלַבֶּשֶׁת בִּדְבָרִים תַּחְתּוֹנִים גַּשְׁמִיִּים** – לכאורה קשה: כיוון שהתורה התלבשה, כאמור, בדברים גשמיים, הרי האדם משיג בשכלו רק את הענינים הגשמיים בהם מלובשת התורה, ולא את עצם חכמתו ורצונו של הקב"ה? – התשובה על כך היא: **חֲרֵי זֶה כְּמַחֲבֵק אֶת הַמֶּלֶךְ דֶּרֶךְ־מָשָׁל, שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ** – אין כל הבדל, **כְּמַעֲלַת הִתְקָרְבוּתוֹ וּדְבֵקוּתוֹ בַּמֶּלֶךְ, בֵּין מְחַבְּקוֹ כְּשֶׁהוּא** – המלך, **לְבוּשׁ לְבוּשׁ אֶחָד בֵּין שֶׁהוּא לְבוּשׁ כַּמָּה לְבוּשִׁים, מֵאַחַר שֶׁגּוּף הַמֶּלֶךְ בְּתוֹכָם;** – כך גם כששכלו של אדם משיג "שכל" התורה, אף שרצונו וחכמתו של הקב"ה מלובשים כאן בלבושים של ענינים גשמיים, הוא "תופס" כביכול, על־ידי־זה, את **המלך**, את הקב"ה עצמו. כך גם מובן מהמשל, מעלה נוספת בהבנת התורה: שכלו של האדם מוקף אז מחכמתו ורצונו יתברך שבתורה (כמו שיתבאר בפרק החמישי), כלפי זה אומר ה"תניא" להלן: **וְכֵן אִם הַמֶּלֶךְ מְחַבְּקוֹ בִּזְרוֹעוֹ, גַּם שֶׁהִיא מְלֻבֶּשֶׁת תּוֹךְ מַלְבּוּשָׁיו,** – ומביא ראיה לכך, שעל־ידי תורה "המלך מחבקו": **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וִימִינוֹ** – של הקב"ה, **תְּחַבְּקֵנִי"**[16], **שֶׁהִיא הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִיָּמִין,** – התורה נקראת "ימינו" של הקב"ה, כי, היא ניתנה מ"ידו הימנית" של הקב"ה, **שֶׁהִיא בְּחִינַת חֶסֶד וּמַיִם:** – מבואר בתורת הקבלה, ש"ימין" רומז על חסד ועל מים (כפי שהוסבר לעיל, שהתורה נמשלה למים), ו"שמאל" – על גבורה ועל אש. מהפסוק האמור אנו רואים, שבתורה ישנו גם־כן הענין השני – מה ש"המלך מחבקו", המלך מקיף **אותו** בזרועו, ששכל התורה שהוא רצונו וחכמתו של הקב"ה (ודבר אחד עם הקב"ה) – מקיף את היהודי הלומד תורה. כך שבלימוד תורה ישנה מעלה כפולה: הבנתו של האדם **מקיפה ומוקפת** בשכל התורה, ובכך ישנה מעלה מיוחדת נוספת בהבנת והשגת התורה לגבי שאר המצוות, כמו שיתבאר בפרק החמישי.

פֶּרֶק ה. בסוף הפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן, שכשיהודי לומד תורה, הרי זה כאילו הוא מקיף ומחבק את המלך. כלומר: הוא ושכלו מקיפים את הקב"ה ורצונו וחכמתו, שהם דבר אחד עם הקב"ה עצמו. מצד שני – גם המלך, הקב"ה ורצונו וחכמתו, מקיפים ומחבקים את היהודי בשעת לימודו תורה.

החלק הראשון של הענין – מובן ומוסבר לנו, כי כשיהודי לומד תורה ומשיג בשכלו את הענין בתורה שהוא לומד – הוא מקיף בשכלו את רצונו וחכמתו של הקב"ה, ואילו החלק השני שבענין – שרצונו וחכמתו של הקב"ה מקיפים את היהודי בשעת לימודו תורה – דורש ביאור והסבר.

בפרק החמישי שלפנינו, יסביר רבנו הזקן בהרחבה, את הביטוי "תפיסא" שבמאמר "פתח אליהו", בו נאמר ש"לית מחשבה תפיסא בך" – אין מחשבה שיכולה "לתפוס" בך, בקב"ה. על כך כבר למדנו, שלמרות שאין שום מחשבה שיכולה "לתפוס" בקב"ה, הרי על־ידי תורה הוא "**תופס**" ברצונו וחכמתו של הקב"ה, שהם דבר אחד עם הקב"ה. רבנו הזקן יסביר, בפרק החמישי, שבשכל התורה, לא זו בלבד שהשכל האנושי מקיף את ה"מושכל" (הענין אותו הוא מבין), אלא שגם ה"מושכל" מקיף את שכלו של הלומד. בעיקרו של דבר, בא כאן רבנו הזקן להסביר מעלתה של תורה לגבי מצוות:

במצוות קיים רק הענין **שרצונו** של הקב"ה מקיף את האדם המקיים את המצוה, ואילו בתורה קיימת המעלה, שבנוסף למה שאנו אומרים לגבי מצוות, מקיף שכלו של האדם את **רצונו וחכמתו** של הקב"ה בשעה שהוא מבין ענין בתורה.

וּלְתוֹסֶפֶת בֵּאוּר, בָּאֵר הֵיטֵב – להסביר ביתר הרחבה, **לְשׁוֹן "תְּפִיסָא" שֶׁאָמַר אֵלִיָּהוּ:** – הביטוי "תפיסא" שאמר אליהו (במאמרו המפורסם "פתח אליהו"): **"לֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בָּךְ כּוּ'"** – אין מחשבה שיכולה "לתפוס" בך, בקב"ה. כשהוא רוצה לציין שאין שום מחשבה יכולה להבין את הקב"ה, הוא משתמש

ליקוטי אמרים

מהעליונים להשיג כי אם איזו הארה מאור ה' ולכן נקרא בשם זיו השכינה אבל הקב"ה בכבודו ובעצמו לית מחשבה תפיסא ביה כלל כי אם כאשר תפיסא ומתלבשת בתורה ומצותיה אזי היא תפיסא בהן*) ומתלבשת בהקב"ה ממש דאורייתא וקב"ה כולא חד. ואף שהתורה נתלבשה בדברים תחתונים גשמיים הרי זה כמחבק את המלך ד"מ שאין הפרש במעלת התקרבותו ודביקותו במלך בין מחבקו כשהוא לבוש לבוש אחד בין שהוא לבוש כמה לבושים מאחר שגוף המלך בתוכם. וכן אם המלך מחבקו בזרועו גם שהיא מלובשת תוך מלבושיו כמ"ש וימינו תחבקני שהיא התורה שנתנה מימין שהיא בחי' חסד ומים:

פרק ה ולתוספת ביאור באר היטב לשון תפיסא שאמר אליהו לית מחשבה תפיסא בך כו'. הנה כל שכל כשמשכיל ומשיג

*) בכ"י ליתא תיבת **בהן**

---

16. שיר השירים ח, ג.

בביטוי "תפיסא", שאין שום מחשבה יכולה "לתפוס" בקב"ה. בהקשר לכך כבר הזכרנו, שלמרות זאת **אפשר** לתפוס בקב"ה על־ידי תורה שהיא דבר אחד עם הקב"ה עצמו. עלינו, איפוא, להבין היטב הביטוי "תפיסא", שאף מחשבה **אינה** יכולה "לתפוס" בקב"ה, ועל־ידי־זה נבין גם כיצד על־ידי תורה **אפשר** לתפוס בו. **הִנֵּה, כָּל שֵׂכֶל כְּשֶׁמַּשְׂכִּיל וּמַשִּׂיג בְּשִׂכְלוֹ אֵיזֶה מֻשְׂכָּל,** – ענין שכלי, **הֲרֵי הַשֵּׂכֶל תּוֹפֵס אֶת הַמֻּשְׂכָּל וּמַקִּיפוֹ בְּשִׂכְלוֹ,** – כמי שמחזיק בידו דבר מסויים, הרי ידו מקיפה את הדבר. זה גם ביחס להבנה שכלית, הדבר שהוא מבין, נמצא בתוך שכלו, ושכלו מקיף את הדבר, **וְהַמֻּשְׂכָּל** – הדבר שהוא מבין, **נִתְפָּס וּמֻקָּף וּמְלֻבָּשׁ בְּתוֹךְ הַשֵּׂכֶל שֶׁהִשִּׂיגוּ וְהִשְׂכִּילוּ,** – עד כאן הסביר רבנו הזקן, שהשכל האנושי "תופס" ב"מושכל" שהוא מבין – דבר זה יכול להיות רק אחרי שהוא מבין היטב את הדבר, כלשון ה"תניא": "שהשיגו והשכילו". מכאן ואילך יסביר ענין נוסף בהבנה השכלית: **וְגַם הַשֵּׂכֶל מְלֻבָּשׁ בַּמֻּשְׂכָּל** – כלומר, הדבר שהוא מבין, מקיף את השכל שהוא לומד, וזאת, **בְּשָׁעָה שֶׁמַּשִּׂיגוּ וְתוֹפְסוֹ בְּשִׂכְלוֹ;** – כשהוא שקוע בענין להבינו לכל פרטיו, עוד לפני שהוא מבינו לאשורו, שאז הדבר שהוא לומד הוא למעלה עדיין מהבנתו, והוא מקיף את שכלו. הרי שביחס להבנת מושג שכלי ישנם שני ענינים: השכל מקיף את ה"מושכל", ה"מושכל" מלביש את השכל, **דֶּרֶךְ מָשָׁל: כְּשֶׁאָדָם מֵבִין וּמַשִּׂיג אֵיזוֹ הֲלָכָה בְּמִשְׁנָה אוֹ בִּגְמָרָא לַאֲשׁוּרָהּ עַל בּוּרְיָהּ** – כלומר, כשהוא משקיע היטב את שכלו באותה הלכה, **הֲרֵי שִׂכְלוֹ תּוֹפֵס וּמַקִּיף אוֹתָהּ,** – את ההלכה, **וְגַם שִׂכְלוֹ מְלֻבָּשׁ בָּהּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.** – כשהוא מתייגע להבין את ההלכה[1]. המשל שהשתמש בו, הוא, אכן, הנמשל עצמו: **וְהִנֵּה, הֲלָכָה זוֹ, הִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,** – כמו שהזכרנו בפרק הרביעי, ששכל ההלכה הוא חכמתו של הקב"ה, **ופסק** ההלכה – רצונו של הקב"ה, כך רצה הקב"ה שיהיה הדין: **שֶׁעָלָה בִּרְצוֹנוֹ, שֶׁכְּשֶׁיִּטְעֹן רְאוּבֵן כָּךְ וְכָךְ דֶּרֶךְ־מָשָׁל וְשִׁמְעוֹן כָּךְ וְכָךְ - יִהְיֶה הַפְּסַק בֵּינֵיהֶם כָּךְ וְכָךְ. וְאַף אִם** – אף שיתכן הדבר, כי **לֹא הָיָה וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה לְעוֹלָם, לָבֹא לְמִשְׁפָּט עַל טְעָנוֹת וּתְבִיעוֹת אֵלּוּ,** – הרי, אם כל ענין התורה הוא רק "לידע את המעשה אשר יעשון", כדי לדעת כיצד לקיים את המצוות – ובנידון דידן: לדעת איך לפסוק את הדין כשדבר כזה יארע – ואם כן, אין כל תועלת, לכאורה, בידיעת ההלכה בקשר לדין־תורה שלא היה ושלא יהיה. אך, האמת היא לא כך, אלא, עצם ידיעת והבנת הלכה הוא תכלית כשלעצמו, כי בהבנת ההלכה הוא מבין את רצונו וחכמתו של הקב"ה – וכך הוא אומר: **מִכָּל־מָקוֹם, מֵאַחַר שֶׁכָּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁאִם יִטְעֹן זֶה כָּךְ וְזֶה כָּךְ, יִהְיֶה הַפְּסַק כָּךְ, הֲרֵי כְּשֶׁאָדָם יוֹדֵעַ וּמַשִּׂיג בְּשִׂכְלוֹ פְּסַק זֶה כַּהֲלָכָה הָעֲרוּכָה בַּמִּשְׁנָה אוֹ גְּמָרָא אוֹ פּוֹסְקִים** – שונה הדבר כשהוא יודע את פסק הדין, מחוקים אחרים שלא מן התורה, אף שאפשרי הדבר שגם באותם חוקים אחרים נפסק, באותו מקרה, אותו פסק דין כמו שהוא, להבדיל, בתורה – אין זה, אבל, רצונו וחכמתו של הקב"ה, אלא ידיעה והבנה אנושית. ואילו כשהוא שואב את ידיעותיו מן התורה: **הֲרֵי זֶה מַשִּׂיג וְתוֹפֵס וּמַקִּיף בְּשִׂכְלוֹ רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, דְּלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ וְלֹא בִּרְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ,** – בלי תורה, אין מחשבה שתוכל "לתפוס" בקב"ה ולא ברצונו וחכמתו, **כִּי־אִם בְּהִתְלַבְּשׁוּתָם** – של רצונו וחכמתו של הקב"ה, **בַּהֲלָכוֹת הָעֲרוּכוֹת לְפָנֵינוּ,** – זהו חלקו הראשון של הענין, שכשהוא מבין הלכה, הוא מקיף בשכלו את רצונו וחכמתו של הקב"ה. ענין נוסף קיים כאן: **וְגַם שִׂכְלוֹ מְלֻבָּשׁ בָּהֶם.** – שכלו מלובש ברצונו ובחכמתו של הקב"ה, כלומר, רצונו וחכמתו של הקב"ה מקיפים את שכלו. **וְהוּא יָחוּד נִפְלָא שֶׁאֵין יָחוּד כָּמוֹהוּ, וְלֹא כְּעֵרְכוֹ נִמְצָא כְּלָל בְּגַשְׁמִיּוּת,** – ששני דברים שאין ערוך ביניהם, יתייחדו באיחוד כזה, **לִהְיוֹת לַאֲחָדִים וּמְיֻחָדִים מַמָּשׁ מִכָּל צַד וּפְנָה.** – כמו שהדבר בהבנת תורה, בה מתאחד שכלו של האדם עם שכל התורה – שהוא רצונו וחכמתו של הקב"ה – לכל צדדיו, ששכל האדם מקיף את שכל התורה ושכל התורה מקיף את שכל האדם.

ליקוטי אמרים

בשכלו איזה מושכל הרי השכל תופס את המושכל ומקיפו בשכלו והמושכל נתפס ומוקף ומלובש בתוך השכל שהשיגו והשכילו וגם השכל מלובש במושכל בשעה שמשיגו ותופסו בשכלו ד"מ כשאדם מבין ומשיג איזו הלכה במשנה או בגמרא לאשורה על בוריה הרי שכלו תופס ומקיף אותה וגם שכלו מלובש בה באותה שעה. והנה הלכה זו היא חכמתו ורצונו של הקב"ה שעלה ברצונו שכשיטעון ראובן כך וכך דרך משל ושמעון כך וכך יהיה הפסק ביניהם כך וכך ואף אם לא היה ולא יהיה הדבר הזה לעולם לבא למשפט על טענות ותביעות אלו מכל מקום מאחר שכך עלה ברצונו וחכמתו של הקב"ה שאם יטעון זה כך וזה כך יהיה הפסק כך הרי כשאדם יודע ומשיג בשכלו פסק זה כהלכה הערוכה במשנה או גמרא או פוסקים הרי זה משיג ותופס ומקיף בשכלו רצונו וחכמתו של הקב"ה דלית מחשבה תפיסא ביה ולא ברצונו וחכמתו כי אם בהתלבשותם בהלכות הערוכות לפנינו וגם שכלו מלובש בהם והוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה.

---

1. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "סדר הבנת שכל - בתחלה תופס כללות הסברא והשכל, ואז השכל מקיף את המושכל, ואח"כ מתחיל לפרט הכלל ע"י שקו"ט וכו' ואז השכל מלובש בהמושכל, וכאשר גמר זה (- כבר מבינו, כאומרו "שהשיגו והשכילו") אז השכל מקיף

יום שישי א' טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 18, וזאת מעלה... עד עמ' י, בפרע"ח]:

וְזֹאת מַעֲלָה יְתֵרָה גְּדוֹלָה וְנִפְלָאָה לְאֵין קֵץ אֲשֶׁר בְּמִצְוֹת יְדִיעַת הַתּוֹרָה וְהַשָּׁגָתָהּ עַל כָּל הַמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, – המעלה שבידיעת והשגת התורה לגבי כל המצוות המתבצעות על־ידי עשיה, **וְאֲפִלּוּ עַל מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בְּדִבּוּר, וַאֲפִלּוּ עַל מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה שֶׁבְּדִבּוּר.** – כמו שנזכר בפרק הקודם, שבלימוד תורה קיימת מצות הבנת התורה ומצות הדיבור בתורה: מצות הדיבור בתורה, בפה, מקיימים כשאומרים פסוקי התנ"ך גם אם לא מבינים פירוש המלים ומושגן. ואילו המעלה הגדולה שבמצות הבנת התורה, אינה קיימת בשום מצוה אחרת, גם בזו של דיבור בתורה, **כִּי עַל־יְדֵי כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבְּדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה** – שיהודי מקיים, על־ידי דיבור ועשיה, **הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַלְבִּישׁ אֶת הַנֶּפֶשׁ** – בלבוש אלקי, **וּמַקִּיפָהּ אוֹר ה' מֵרֹאשָׁהּ וְעַד רַגְלָהּ,** – מהבחינה העליונה עד לבחינה התחתונה שבנפש. **וּבִידִיעַת הַתּוֹרָה** – כשיהודי מבין תורה, **מְלֻבָּד שֶׁהַשֵּׂכֶל מְלֻבָּשׁ בְּחָכְמַת ה',** – חכמתו של הקב"ה מקיפה אותו, נוסף על כך, **הִנֵּה גַּם חָכְמַת ה' בְּקִרְבּוֹ,** – של האדם המבין תורה, ששכלו מקיף חכמת הוי', ובלשון ה"תניא": **מַה שֶּׁהַשֵּׂכֶל מַשִּׂיג וְתוֹפֵס וּמַקִּיף בְּשִׂכְלוֹ מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לוֹ לִתְפֹּס וּלְהַשִּׂיג מִידִיעַת הַתּוֹרָה, אִישׁ כְּפִי שִׂכְלוֹ וְכֹחַ יְדִיעָתוֹ וְהַשָּׂגָתוֹ בְּפַרְדֵּ"ס.** – בארבעה חלקי התורה: פשט, רמז, דרוש, סוד. הרי, שבידיעת והבנת תורה, קיימת, בנוסף למעלה שקיימת בשאר המצוות, שאור הוי' מקיף את הנפש, מעלה נוספת, והיא מה שהנפש מקיפה את אור הוי', על־ידי ששכלו מקיף שכל של תורה שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה. **וּלְפִי שֶׁבִּידִיעַת הַתּוֹרָה,** – והבנתה, **הַתּוֹרָה מְלֻבֶּשֶׁת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם וְשִׂכְלוֹ וּמְקֻפֶּת בְּתוֹכָם,** – בנפשו ובשכלו של האדם, **לָכֵן נִקְרֵאת** – התורה, **בְּשֵׁם 'לֶחֶם' וּ'מְזוֹן הַנֶּפֶשׁ'. כִּי כְּמוֹ שֶׁהַלֶּחֶם הַנִּשְׁמִי זָן אֶת הַגּוּף כְּשֶׁמַּכְנִיסוֹ בְּתוֹכוֹ וְקִרְבּוֹ מַמָּשׁ, וְנִהְפַּךְ שָׁם לִהְיוֹת דָּם וּבָשָׂר כְּבְשָׂרוֹ, וַאֲזַי יִחְיֶה וְיִתְקַיֵּם, כָּךְ בִּידִיעַת הַתּוֹרָה וְהַשָּׂגָתָהּ בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם שֶׁלּוֹמְדָהּ הֵיטֵב בְּעָיוֹן שִׂכְלוֹ עַד שֶׁנִּתְפֶּסֶת בְּשִׂכְלוֹ וּמִתְאַחֶדֶת עִמּוֹ וְהָיוּ לַאֲחָדִים** – הנפש והתורה נעשות לדבר אחד, ואז: **נַעֲשָׂה** – התורה, **מָזוֹן לַנֶּפֶשׁ וְחַיִּים בְּקִרְבָּהּ, מֵחַיֵּי הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבָּשׁ** – האין־סוף מלובש, **בְּחָכְמָתוֹ וְתוֹרָתוֹ שֶׁבְּקִרְבָּהּ.** – בנפש היהודי הלומד ומבין תורה, **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב[2]: "וְתוֹרָתְךָ בְּתוֹךְ מֵעָי",** – כלומר, התורה נהיית מזונה הפנימי של הנפש, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"עֵץ חַיִּים" שַׁעַר מד פֶּרֶק ג, שֶׁלְּבוּשֵׁי הַנְּשָׁמוֹת בְּגַן־עֵדֶן הֵן הַמִּצְוֹת,** – כדי שהנשמה שהיא מוגבלת, תוכל "לקבל" את זיו השכינה בגן־עדן, שהוא אור אלקי בלתי מוגבל, מן ההכרח שהנשמה תצטייד ב"לבושים", שהם: המצוות שאדם מקיים אותן בעולם־**זה.** וכאמור, שעל־ידי מצוה, מוקפת הנפש באור אלקי כמו לבוש המקיף את הגוף; הרי זה לבוש לנשמה בגן־עדן. **וְהַתּוֹרָה הִיא הַמָּזוֹן לַנְּשָׁמוֹת שֶׁעָסְקוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּתוֹרָה לִשְׁמָהּ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר וַיִּקְחֵל דַּף רי; וְ"לִשְׁמָהּ", הֵינוּ[3] כְּדֵי** – כוונתו של הלומד היא, **לְקַשֵּׁר נַפְשׁוֹ לַה' עַל־יְדֵי הַשָּׂגַת הַתּוֹרָה, אִישׁ כְּפִי שִׂכְלוֹ,** – על־ידי־כך הוא מתקשר עם הקב"ה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים".** – ה"תניא" הביא כאן מספר "עץ החיים", שהתורה היא מזון לנפש, והמצוות – לבושים. ברם, נשאלת השאלה: אם כך – הרי שלתורה מעלתה **היא,** שהיא מזון לנפש, ולמצוות – מעלתן **הן,** שהן לבושים לנפש; וכבר למדנו,

ליקוטי אמרים

וזאת מעלה יתרה גדולה ונפלאה לאין קץ אשר במצות ידיעת התורה והשגתה על כל המצות מעשיות ואפי' על מצות התלויות בדבור ואפי' על מצות תלמוד תורה שבדבור כי ע"י כל המצות שבדבור ומעשה הקב"ה מלביש את הנפש ומקיפה אור ה' מראשה ועד רגלה. ובידיעת התורה מלבד שהשכל מלובש בחכמת ה' הנה גם חכמת ה' בקרבו מה שהשכל משיג ותופס ומקיף בשכלו מה שאפשר לו לתפוס ולהשיג מידיעת התורה איש כפי שכלו וכח ידיעתו והשגתו בפרד"ס. ולפי שבידיעת התורה התורה מלובשת בנפש האדם ושכלו ומוקפת בתוכם לכן נקראת בשם לחם ומזון הנפש כי כמו שהלחם הגשמי זן את הגוף כשמכניסו בתוכו וקרבו ממש ונהפך שם להיות דם ובשר כבשרו ואזי יחיה ויתקיים כך בידיעת התורה והשגתה בנפש האדם שלומדה היטב בעיון שכלו עד שנתפסת בשכלו ומתאחדת עמו והיו לאחדים נעשה מזון לנפש וחיים בקרבה מחיי החיים אין סוף ברוך הוא המלובש בחכמתו ותורתו שבקרבה וז"ש ותורתך בתוך מעי וכמ"ש בע"ח שער מ"ד פ"ג שלבושי הנשמות בגן עדן הן המצות והתורה היא המזון לנשמות שעסקו בעולם הזה בתורה לשמה וכמ"ש בזהר ויקהל דף ר"י ולשמה היינו כדי לקשר נפשו לה' ע"י השגת התורה איש כפי שכלו כמ"ש בפרע"ח [והמזון היא

את המושכל. ולהעיר ג"כ מהגהות הצ"צ (הנדפסות) על הנ"ל". **2.** תהלים מ, ט. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שולל שלא נאמר שהתורה נעשה מזון מפני ענין צדדי דלשמה, ולא כנ"ל, כי אדרבא ולשמה היינו כו'".

שלבושים ברוחניות יכולים להיות למעלה במדריגה מהדבר אותו הם מלבישים. במה, איפוא, קיימת מעלתה המיוחדת של תורה לגבי מצוות? – זאת הוא בא להבהיר בהגה"ה הבאה, בהסבירו מה משמעותם של מזון ולבוש במובנם הרוחני, ובכך מוסבר שבתורה ישנן שתי המעלות: היא גם מזון וגם לבוש לנפש המשכלת הלומדת תורה, וכך הוא אומר: **[וְהַמָּזוֹן הִיא בְּחִינַת אוֹר פְּנִימִי,** – לנשמה, **וְהַלְּבוּשִׁים בְּחִינַת מַקִּיפִים.** – אור שמקיף את הנפש, **וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[4], שֶׁתַּלְמוּד תּוֹרָה שָׁקוּל כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, לְפִי שֶׁהַמִּצְוֹת הֵן לְבוּשִׁים לְבַד, וְהַתּוֹרָה הִיא מָזוֹן וְגַם לְבוּשׁ לַנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת,** – העוסקת בתורה, **שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בָּהּ** – האדם מתלבש בתורה, **בְּעִיּוּנָהּ וְלִמּוּדָהּ,** – כשהנפש עוסקת בלימוד ובעיון בתורה, **וְכָל־שֶׁכֵּן כְּשֶׁמּוֹצִיא** – את מה שהוא מבין בתורה, **בְּפִיו בְּדִבּוּר,** – גם בדיבור, **שֶׁהֶבֶל הַדִּבּוּר** – היוצא מהפה, **נַעֲשֶׂה בְּחִינַת אוֹר מַקִּיף,** – לנפש, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּ'פְּרִי עֵץ חַיִּים'[]:** – בהתאם לאמור, יוצא, שבתורה ישנן שתי המעלות: מעלת המזון ומעלת הלבוש, ממילא התורה היא למעלה מכל המצוות, שהן לבושים בלבד לנפש.

ליקוטי אמרים

בחי' אור פנימי והלבושים בחי' מקיפים ולכן אמרו רז"ל שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצות לפי שהמצות הן לבושים לבד והתורה היא מזון וגם לבוש לנפש המשכלת שמתלבש בה בעיונה ולימודה וכל שכן כשמוציא בפיו בדבור שהבל הדבור נעשה בחי' אור מקיף כמ"ש בפרע"ח]:

שבת קודש ב' טבת

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' י, פרק ו והנה... עד עמ' 20, שריא לעולם.

פֶּרֶק ו. בפרקים הקודמים הסביר רבנו הזקן, שהנפש האלקית שבכל אחד מישראל, מורכבת מעשרה כוחות, המתחלקים לשני חלקים כללים: "שכל", ו"מדות". שלשת כוחות ה"שכל" מהווים מקור ל"מדות" (לרגש): על־ידי התבוננותו והתעמקותו האדם, בגדלותו של הקב"ה – נוצרת בו "מדה" רגשית, יראה מהקב"ה או אהבה אליו. כן הסביר רבנו הזקן, שלכל נפש אלקית – שלשה "לבושים": מחשבה, דיבור ומעשה, של תורה ומצוות, בהם מתלבשת הנפש האלקית. "לבושים" אלה הם למעלה בדרגתם מן הנפש עצמה, מאחר שהתורה והקב"ה הם דבר אחד ממש, וכשיהודי לומד תורה ומקיים מצוות – הוא מתקשר עם הקב"ה. במיוחד כשהוא לומד ומבין תורה, שהמעלה שבכך, היא כפולה: האור האלקי מקיף את הנפש, והנפש מקיפה את האור האלקי של תורה.

ליקוטי אמרים

פרק ו והנה זה לעומת זה עשה אלהים כי כמו שנפש האלהית כלולה מעשר ספירות קדושות ומתלבשת בשלשה לבושים קדושים כך הנפש דסטרא אחרא מקליפות נוגה המלובשת בדם האדם כלולה מעשר כתרין דמסאבותא שהן

בפרק השישי, אותו נתחיל ללמוד, יסביר רבנו הזקן, שגם לנפש הבהמית – שהיא הצד המנוגד של הנפש האלקית (כמבואר בפרק א.) – עשרה כוחות ושלשה לבושים, ומאחר שהנפש הבהמית היא נפש של "קליפה", הרי שכוחותיה הן כוחות של טומאה, ולבושיה – גם כן לבושים טמאים. וכשהנפש מתלבשת בלבושים אלה – היא נעשית בעלת דרגה נחותה יותר מאשר היא עצמה. ביחס למשמעות המושג "קליפה", הערנו בפרק ראשון, שלמרות שהכל נברא ומקבל חיותו מאלקות, הרי כדי שתהיה לאדם אפשרות של בחירה בין טוב לרע, וכדי שהאדם יהיה כפי שעליו להיות, על־ידי עבודה ויגיעה עצמית, ויהיה זכאי לשכרו – יצר הקב"ה כוחות של טומאה, המכסים ומסתירים על החיות האלקית שבכל דבר ונברא. כוחות מסתירים אלה, נקראים "קליפה": כשם שהקליפה מכסה ומסתירה על הפרי, כך מסתירים כוחות הטומאה, על חיות הקדושה שבפנימיות כל דבר. קליפות אלה נחלקות לשתי מדריגות, אחת למטה מהשניה: מדריגה אחת בקליפה נקראת – "נוגה", זוהי קליפה שיש בה גם טוב, ואותם הדברים ה"מושכים" את חיותם דרך ה"הסתרה" של אותה קליפה – אפשר לנצל אותם גם לטוב וגם לרע. כפי שזה ביחס לכל דבר גשמי שאפשר לקיים בו מצוה, ואז הוא נהפך לקדושה, ואפשר לעשות בו, חלילה, עבירה, ואז הוא יורד למדריגה נמוכה יותר. המדריגה השניה שבקליפה היא טמאה לגמרי ואין בה טוב כלל, והדברים ש"מושכים" את חיותם דרך קליפה זו, שאין בה, כאמור, טוב כלל, אי אפשר **שיהפכו** לקדושה, או אף **לנצל** אותם בענינים טובים. דברים שהם אסורים באכילה – אינם יכולים **להיהפך** לקדושה (אבל אפשר לנצל אותם לעניני קדושה) ודברים שאסורים בהנאה – אין אפשרות גם **לנצל** אותם לטוב.

וְהִנֵּה, זֶה לְעֻמַּת זֶה עָשָׂה אֱלֹהִים[1]. – הנפש הבהמית וכוחותיה ולבושיה הם ההיפך, הצד המנוגד, לעומת הנפש האלקית וכוחותיה ולבושיה. **כִּי כְּמוֹ שֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית כְּלוּלָה מֵעֶשֶׂר סְפִירוֹת קְדוֹשׁוֹת,** – עשרה הכוחות, המכוונים לעשר הספירות, **וּמִתְלַבֶּשֶׁת בִּשְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים קְדוֹשִׁים,** – מחשבה, דיבור ומעשה של תורה ומצוות, **כָּךְ הַנֶּפֶשׁ דְּסִטְרָא־אָחֳרָא** – הנפש של ה"סטרא אחרא", הצד שכנגד (משמעות המושג "סטרא אחרא" יוסבר להלן) **מִקְּלִפּוֹת נוּגָה** – מהקליפות הנקראות "נוגה", שכפי שכבר הסברנו, יש בהן גם טוב, **הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּדַם הָאָדָם,** – הנפש המלובשת, כמוזכר בפרק ראשון, בדם האדם להחיות את גופו, גם נפש זו **כְּלוּלָה** –

---

4. פאה פרק א', משנה א. **1.** קהלת ז, יד. ראה זוהר חלק ג מז, ב.

ומורכבת, **מֵעֶשֶׂר כִּתְרִין דִּמְסָאֲבוּתָא**[2], – מעשרה "כתרים" של טומאה (מעשרה כוחות שבלשון הקבלה נקראים בשם "כתרין" – "כתרים"). **שֶׁהֵן:** – עשרה כוחות אלה: **שֶׁבַע מִדּוֹת רָעוֹת** – כגון: מדת ה"חסד" שבטומאה מתבטאת בתאווה, מדת ה"גבורה" – בכעס, מדת ה"תפארת" – בהתפארות,

וכך הלאה, **הַבָּאוֹת מֵאַרְבַּע יְסוֹדוֹת רָעִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל,** – בפרק הראשון, שכשם שכל דבר מורכב מארבעה יסודות: אש, רוח, מים ועפר, כך מורכבת גם הנפש הבהמית מארבעה יסודות רוחניים, ובהיותה נפש של קליפה – יסודותיה רעים, ומהם באות כל המדות הרעות, **וְשֵׁכֶל הַמּוֹלִידָן הַנֶּחְלָק לְשָׁלֹשׁ, שֶׁהֵן חָכְמָה בִּינָה וָדַעַת - מְקוֹר הַמִּדּוֹת;** – מדוע הן מקור למדות? **כִּי הַמִּדּוֹת הֵן לְפִי עֶרֶךְ הַשֵּׂכֶל,** – כשה"שכל" גדול יותר – ה"מדות" מופנות לדברים נעלים יותר, ובאם ה"שכל" קטן יותר – ה"מדות" הן לדברים נמוכים יותר. **כִּי הַקָּטָן** – הילד הקטן, **חוֹשֵׁק וְאוֹהֵב דְּבָרִים קְטַנִּים פְּחוּתֵי הָעֶרֶךְ, לְפִי שֶׁשִּׂכְלוֹ קָטָן וְקָצָר לְהַשִּׂיג דְּבָרִים יְקָרִים יוֹתֵר מֵהֶם,** – הרי, שמדת החסד, המתבטאת בתאווה ואהבה, מופנית בילד הקטן לדברים פעוטים ופחותי ערך, מכיון ששכלו קטן. **וְכֵן** – במדת הגבורה, **מִתְכַּעֵס וּמִתְקַצֵּף מִדְּבָרִים קְטַנִּים, וְכֵן בְּהִתְפָּאֲרוּת** – מדת התפארת, **וּשְׁאָר מִדּוֹת.** – הרי, שהשכל פועל בהתגלותן של המדות ומודד אותן באיזו צורה תהיינה. משום כך נקראים שלשה כוחות השכל – "מקור" לשבע המדות[3]. **וְעֶשֶׂר בְּחִינוֹת אֵלּוּ הַטְּמֵאוֹת, כְּשֶׁאָדָם מְחַשֵּׁב בָּהֶן** – כשאדם חושב מחשבות הנובעות מאחד מעשרת הכוחות האמורים, וכגון: כשהוא חושב איך להשיג דבר מסויים שהוא תאב לו, וכדומה, **אוֹ מְדַבֵּר** – דיבורים הבאים מאחד מעשרת הכוחות האמורים, **אוֹ עוֹשֶׂה** – בכוח המעשה שלו, פעולה המשמשת אחד מעשרה הכוחות האמורים, **הֲרֵי מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁבְּמוֹחוֹ וְדִבּוּרוֹ שֶׁבְּפִיו וְכֹחַ הַמַּעֲשִׂיִּי שֶׁבְּיָדָיו וּשְׁאָר אֵבָרָיו, נִקְרָאִים "לְכוּשֵׁי מְסָאֲבוּ"** – לבושים לא נקיים, **לְעֶשֶׂר בְּחִינוֹת אֵלּוּ הַטְּמֵאוֹת, שֶׁמִּתְלַבְּשׁוֹת בָּהֶן בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה אוֹ דִּבּוּר אוֹ מַחֲשָׁבָה.** – אלו הם המחשבות, הדיבורים והמעשים שהם לבושי הנפש הבהמית? ביחס לנפש האלקית, יודעים אנו, שיש לה מחשבות, דיבורים ומעשים שהם לבושיה, והם, כמוסבר לעיל, המחשבה, הדיבור והמעשה בתורה ומצוות. בהתאם לכך, אפשר היה לומר, שגם ביחס לנפש שמן הקליפה, אלה הם מחשבות, דיבורים ומעשים של עבירות – בא רבנו הזקן ואומר שמדובר כאן לא רק על עבירות, אלא **כל** המחשבות שאדם חושב, וכל הדיבורים והמעשים, שהוא מדבר ועושה, **שאינם** לשמו של הקב"ה ואינם באים כדי לעבדו – אף שאינם עניני איסור ועבירה – הרי הם עדיין לבושים של "קליפה" – ובלשונו של רבנו הזקן: **וְהֵן הֵם כָּל הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ,** – כל זמן שאין הם נעשים לשם ענינים של תורה, או כדי לעבוד את השי"ת, **אֲשֶׁר "הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ"**[4], **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר בְּשִׁלַּח**[5], **שֶׁהֵן "תְּבִירוּ דְּרוּחָא כוּ"",** – דברים שרוח הקדושה שבורה בהם. **וְכֵן כָּל הַדִּבּוּרִים וְכָל הַמַּחֲשָׁבוֹת אֲשֶׁר לֹא לַה' הֵמָּה וְלִרְצוֹנוֹ וְלַעֲבוֹדָתוֹ,** – וממילא הם לשם הנפש הבהמית. **שֶׁזֶּהוּ פֵּרוּשׁ לְשׁוֹן "סִטְרָא אָחֳרָא",** – זו משמעות הביטוי "סטרא אחרא", **פֵּרוּשׁ צַד אַחֵר,** – "סטרא" בלשון ארמית – צד, "אחרא" – אחר, **שֶׁאֵינוֹ צַד הַקְּדֻשָּׁה.** – אם זה אינו צד הקדושה, הרי זה צד אחר "סטרא אחרא", הרי **שכל** דבר שאינו קדושה – הוא "סטרא אחרא". ומהו צד הקדושה? – **וְצַד הַקְּדֻשָּׁה אֵינוֹ אֶלָּא הַשְּׂרָאָה וְהַמְשָׁכָה מִקְּדֻשָּׁתוֹ שֶׁל**

ליקוטי אמרים

שבע מדות רעות הבאות מארבע יסודות רעים הנ"ל ושכל המולידן הנחלק לשלש שהן חכמה בינה ודעת מקור המדות כי המדות הן לפי ערך השכל כי הקטן חושק ואוהב דברים קטנים פחותי הערך לפי ששכלו קטן וקצר להשיג דברים יקרים יותר מהם. וכן מתכעס ומתקצף מדברים קטנים וכן בהתפארות ושאר מדות ועשר בחי' אלו הטמאות כשאדם מחשב בהן או מדבר או עושה הרי מחשבתו שבמוחו ודבורו שבפיו וכח המעשיי שבידיו ושאר איבריו נקראים לבושי מסאבו לעשר בחי' אלו הטמאות שמתלבשות בהן בשעת מעשה או דבור או מחשבה והן הם כל המעשים אשר נעשים תחת השמש אשר הכל הבל ורעות רוח וכמ"ש בזהר בשלח שהן תבירו דרוחא כו' וכן כל הדבורים וכל המחשבות אשר לא לה' המה ולרצונו ולעבודתו שזהו פי' לשון סטרא אחרא פי' צד אחר שאינו צד הקדושה וצד הקדושה אינו אלא השראה

---

2. שם, מא, א; ע, א. **3.** רואים אנו בלשונו של רבנו הזקן, שביחס לנפש האלקית, הוא אומר, לעיל בפרק השלישי - בתחילה שלשה כוחות השכל, ולאחר מכן את שבעת המדות, והוא מסביר שהשכל הוא "מקור" המדות, מפני שהמדות **נולדות** מהשכל. ואילו כאן, ביחס לנפש הבהמית, הוא מזכיר בתחילה את המדות ולאחר מכן את השכל, ומסביר שהשכל הוא "מקור" המדות, מפני שהמדות הן **לפי ערך** השכל. טעם השינוי בלשון הוא, כי יש הבדל יסודי בין השכל והמדות של הנפש האלקית לבין השכל והמדות של הנפש הבהמית: עיקר מהותה של הנפש האלקית, הוא שכל, ולכן היא נקראת "אדם", שהוא תואר השכל. והמדות נובעות מהשכל, כלומר: התעמקותו בגדולתו של הקב"ה יוצרת בו אהבה להקב"ה, או יראה מפניו. ואילו עיקר מהותה של הנפש הבהמית, היא מדות, והמדות בה הן טבעיות - יש לה משיכה לעינוגים גופניים, ואין היא צריכה להתבונן ב"טוב" של התאוות, כדי לרצות אותן, כי בטבעה היא נמשכת לכך. וכך גם בשאר המדות. השכל של הנפש הבהמית משמש רק כעזר בהתגלות המדות, ולכן: כפי מדריגתו הכללית של השכל - כך היא מדריגת המדות. ומשום כך מונה כאן רבנו הזקן את המדות בתחילה, ואומר שהשכל נקרא "מקור" למדות - רק מחמת שהמדות הן לפי ערך השכל. **4.** קהלת א, יד. **5.** חלק ב נט, א.

ליקוטי אמרים

והמשכה מקדושתו של הקב"ה ואין הקב"ה שורה אלא על דבר שבטל אצלו יתב' בין בפועל ממש כמלאכים עליונים בין בכח ככל איש ישראל למטה שבכחו להיות בטל ממש לגבי הקב"ה במסירת נפשו על קדושת ה'. ולכן אמרו רז"ל שאפי' אחד שיושב ועוסק בתורה שכינה שרויה כו' וכל בי עשרה שכינתא שריא לעולם

הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹרֶה אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁבָּטֵל אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, בֵּין בְּפֹעַל מַמָּשׁ – שגם בחיצוניות ניכר שהוא בטל, **כְּמַלְאָכִים עֶלְיוֹנִים,** – כמו מלאכים שעומדים תמיד בהתבטלות אל הקב"ה בכל ישותם, **בֵּין בְּכֹחַ** – שהביטול הוא רק בכוח, בפנימיותו הדבר בטל להקב"ה, **בְּכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה,** – בעולם־זה, **שֶׁבְּכֹחוֹ לִהְיוֹת בָּטֵל מַמָּשׁ לְגַבֵּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּמְסִירַת נַפְשׁוֹ עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם.** – כמו שיסביר להלן ב"תניא", שכל יהודי יש בכוחו למסור את נפשו על קידוש השם: כשרוצים להכריח יהודי לשמד חלילה, הרי גם "קל שבקלים" מוסר את נפשו על קדושת השם. הרי, שאיך שלא יהיה מצבו של יהודי מבחינה חיצונית, הנה בפנימיותו, בנשמתו, הוא תמיד מסור להקב"ה, אלא שזה מתגלה בזמן של "מסירות נפש". מכיון שכך – שורה בכל יהודי קדושתו של הקב"ה. **וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל[6], שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה - שְׁכִינָה שְׁרוּיָה כּוֹ',** – עליו. שכן, כשיהודי לומד תורה, ניכרת התבטלותו אל הקב"ה גם בחיצוניותו: הוא משקיע את שכלו, להבין רצונו וחכמתו של הקב"ה – והשכינה שורה אז עליו. **וְ"כָל בֵּי עֲשָׂרָה שְׁכִינְתָּא שַׁרְיָא"[7] לְעוֹלָם.** – במקום שעשרה יהודים נמצאים יחד, גם כשאינם לומדים אז תורה, שורה שם השכינה תמיד. שכן, עשרה יהודים יחד הם עדה שלימה, ועדה שלימה היא כלי להשראת השכינה.

---

6. אבות פרק ג. משנה ו. **7.** סנהדרין לט, א.

המשך מעמוד ג

מצד עצמו, מדרך הבטחון להמשיך חסד על הבוטחים בה'".

ענין הבטחון הוא לא רק אמונה ביכולת ה' להיטיב לו ולחלצו מצרה, אלא שבוטח בה' שיעשה כן בפועל, והדבר וודאי אצלו כ"כ, עד שהוא במנוחה גמורה ואינו דואג כלל. כמבואר בחובת הלבבות[20] ש"מהות הבטחון הוא מנוחת נפש הבוטח, ושיהי' לבו סמוך על מי שבטח עליו שיעשה הטוב והנכון לו בענין אשר יבטח עליו".

ולכאורה צריך להבין, מהו היסוד לוודאות זו, הרי אפילו כאשר יש הבטחה מפורשת מאת ה', יתכן שלא תתקיים ההבטחה "שמא גרם החטא"[21], כ"ש וק"ו כשאין הבטחה מפורשת. עוד זאת, הרי יש חשש אצל כאו"א "שמא גרם החטא", וכמ"ש[22] "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", ומנין הוודאות הזו שיהי' רק טוב?

אלא שזה גופא ענין הבטחון, שהאדם סמוך ונשען על הקב"ה, עד שמשליך את כל גורלו ביד ה', כמ"ש[23] "השלך על ה' יהבך", כי אין לו שום משען בעולם מבלעדו ית'. וזה גופא הוא היסוד לבטחונו של האדם שהקב"ה ייטיב לו בטוב הנראה והנגלה, גם אם אינו ראוי לחסד זה.

ועפ"ז אין הפירוש בבטחון, שהוא מאמין שחסדי ה' הם בלי מדידה והגבלה, בין לראוי ובין למי שאינו ראוי, לכן גם הוא יקבל את חסדי ה' בלי שום עבודה מצדו (כי לפי זה בטל

ירא שמים כו' בטחו בשמי והוא עומד לכם כו', שכל מי שבוטח בשמי אני מצילו". ולהעיר מכתר שם טוב ששפ"ב "כשרוצין להיפרע העונש למי שראוי לעונש אזי נוטלין ממנו מדריגת הבטחון".

20) שער הבטחון רפ"א. ועד"ז בפתיחה שלו לשער הבטחון (ד"ה אך תועלת הבטחון). ועוד. וראה גם כד הקמח שם "שלא יתערב שום ספק בבטחונו כו'".

21) פרש"י וישלח לב, יא. מברכות ד, א.

22) קהלת ז, כ.

23) לעיל נה, כג.

המשך בעמוד קעו

יום ראשון

יום שישי — כה כסלו, א חנוכה — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: וישב, ששי עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: והא דאמרינן . . . להתייהר כו׳.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ] הָיָה מַדְלִיק נֵרוֹת חֲנֻכָּה בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב, וְלֹא הָיָה מְדַיֵּק בַּפֶּתַח שֶׁיִּהְיֶה מִדְּרוֹם לְצָפוֹן אוֹ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. ״הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ״ – אַחַר הַדְּלָקַת כָּל הַנֵּרוֹת. וְהָיָה יוֹשֵׁב בְּסָמוּךְ לְהַנֵּרוֹת חֲצִי שָׁעָה – לְבַד מִיּוֹם ו׳ עֶרֶב שַׁבַּת־קֹדֶשׁ שֶׁלֹּא הָיָה מִתְעַכֵּב חֲצִי שָׁעָה – מְדַיֵּק שֶׁיְּדְלְקוּ הַנֵּרוֹת חֲמִשִּׁים דַּקּוֹת לְכָל־הַפָּחוֹת.
מִנְחָה, נֵר חֲנֻכָּה, נֵר שַׁבָּת.

יום שני

שבת — כו כסלו, ב חנוכה — ה׳תש״ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה.

שיעורים. חומש: וישב, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: פרק ב. ונפש . . . בראשית.

יוֹם הִתְוַעֲדוּת. טַל וּמָטָר. נֵר חֲנֻכָּה אַחַר הַבְדָּלָה וְקֹדֶם אֲמִירַת וְיִתֶּן־לְךָ. בְּבֵית הַכְּנֶסֶת – נֵר חֲנֻכָּה קֹדֶם הַבְדָּלָה.

בְּיוֹם שַׁבַּת־קֹדֶשׁ שֶׁמְּבָרְכִים הַחֹדֶשׁ, הַשְּׁכֵם בַּבֹּקֶר יִתְקַבְּצוּ אַנַ״שׁ [=אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ, חֲסִידֵי חַבַּ״ד] לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהַגִּיד כָּל הַתְּהִלִּים. אַחַר הָאֲמִירָה יִלְמְדוּ כְּשָׁעָה מַאֲמָר שֶׁל חֲסִידוּת שֶׁיִּהְיֶה מוּבָן לַכֹּל, וְאַחַר־כָּךְ תְּפִלָּה. מוֹעֵד הִתְוַעֲדוּת כְּפִי הַזְּמַן שֶׁיִּגְבִּילוּ מַתְאִים לִתְנָאֵי הַמָּקוֹם, מְקוֹם דִּירָתָם לְהַצְלָחָה בְּגַשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת.

אַחַר אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים יֹאמְרוּ קַדִּישׁ יָתוֹם. וְאִם יֵשׁ חִיּוּב – יֹאָרְצַייט [=יוֹם הַשָּׁנָה לַפְּטִירָה] אוֹ אָבֵל – אוֹמְרִים קַדִּישׁ יָתוֹם אַחַר כָּל סֵפֶר.

יום שלישי

יום ראשון — כז כסלו, ג חנוכה — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: מקץ, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: פרק ג. והנה כל . . . 14 ופחדו.

בַּמַּאֲסָר הַשֵּׁנִי שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן – בִּשְׁנַת תקס״א – לֹא יָשַׁב בִּתְפִיסָא וּמַאֲסָר כָּבֵד כְּבָרִאשׁוֹנָה. אֲבָל הַמַּלְשִׁינוּת הָיְתָה כְּבֵדָה יוֹתֵר, כִּי עִקַּר הַהַלְשָׁנָה הָיָה עַל תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, וְהַהִתְנַגְּדוּת הָיְתָה גְּדוֹלָה בִּמְאֹד. הָיָה תָּפוּס בַּ״טַיְינְעֶ סאָוועָט״ [=הַמּוֹעֵצָה הַחֶשְׁאִית]. יוֹם שֶׁיָּצָא לְחֵרוּת: נֵר ג׳ דַּחֲנֻכָּה.

יום רביעי

יום שני — כח כסלו, ד חנוכה — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: מקץ, שני עם פירש״י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: כי השכל . . . ויראה וענפי׳.

הַנָּהוּג אֵצֶל הַ״צֶּמַח צֶדֶק״, כִּי בְּאֶחָד מִלֵּילֵי חֲנֻכָּה הָיוּ עוֹשִׂים כְּעֵין פאַרְבְּרֵיינְגְעֶן [=הִתְוַעֲדוּת] עִם בְּנֵי הַבַּיִת, וְהָיוּ בָּאִים גַּם כַּלּוֹתָיו, וְנִקְרָא ״לאַטְקָעס אָוועֶנְט״ [=עֶרֶב לְבִיבוֹת]. וְכֵן הָיָה אֵצֶל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן וְאַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי. בֵּין הַסִּפּוּרִים שֶׁהָיוּ הָרַבִּיִּים [=הָאַדְמוֹרִי״ם] מְסַפְּרִים בִּסְעוּדָה זוֹ, הָיוּ סִפּוּרִים אֲשֶׁר בְּכָל חֲנֻכָּה הָיוּ מְשׁוֹחֲחִים אוֹדוֹתָם, אַף שֶׁכְּבָר דִּבְּרוּ מִזֶּה בְּשָׁנָה הָעֲבָרָה.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ] הָיָה נוֹתֵן דְּמֵי חֲנֻכָּה בְּלֵיל נֵר הָרְבִיעִי אוֹ הַחֲמִישִׁי.

יום חמישי

יום שלישי — כט כסלו, ה חנוכה — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מקץ, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קמ־קנ.
תניא: פרק ד. ועוד יש . . . ח, לא תעשה.

די עבירות פון די אידען (אין דער צייט פון די יונים) זיינען געווען: דאס חבר'ן זיך מיט די יונים, לערנען זייער קולטור, חילול שבת ומועד, עסען טריפות, ניט היטען די אידישע טהרה. די שטראָף־צרה איז געווען דער גייסטיגער חורבן פון בית המקדש, הריגה און שקלאַפעריי אין גלות. דורך תשובה און מסירת נפש איז געקומען די גרויסע ג–טליכע וואונדער–ישועה, דער נס חנוכה.

חֶטְאֵי הַיְּהוּדִים (בִּזְמַן הַיְּוָנִים) הָיוּ: הַהִתְיַדְּדוּת עִם הַיְּוָנִים, לִמּוּד תַּרְבּוּתָם, חִלּוּל שַׁבָּת וּמוֹעֵד, אֲכִילַת טְרֵפוֹת וְאִי שְׁמִירַת הַטָּהֳרָה הַיְּהוּדִית. הָעֹנֶשׁ הָיָה חָרְבָּנוֹ הָרוּחָנִי שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הֲרִיגָה וְשִׁעְבּוּד בַּגָּלוּת. עַל־יְדֵי תְּשׁוּבָה וּמְסִירַת נֶפֶשׁ בָּאָה יְשׁוּעַת הַפֶּלֶא הָאֱלֹקִית הַגְּדוֹלָה – נֵס הַחֲנֻכָּה.

יום שישי

יום רביעי — א טבת, ר"ח, ו חנוכה — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מקץ, רביעי עם פירש"י.
תהלים: א־ט.
תניא: והנה שלשה . . . 16 לבושים אלו.

נוֹהֲגִים אֲשֶׁר הַיָּחִיד מְבָרֵךְ – בְּהַלֵּל – תְּחִלָּה וָסוֹף, גַּם בַּיָּמִים שֶׁאֵין גּוֹמְרִים בָּהֶם אֶת הַהַלֵּל. הַנֻּסַח שֶׁאוֹמְרִים הוּא: "יְהַלְלוּךָ ה' אֱלֹקֵינוּ כָּל מַעֲשֶׂיךָ", בְּהַשְׁמָטַת תֵּבַת "עַל". כָּל הַתְּפִלִּין מְנִיחִים קֹדֶם מוּסָף, אֲבָל הַשֵּׁעוּרִים לוֹמְדִים אַחַר סִיּוּם כָּל הַתְּפִלָּה.

שבת קודש

יום חמישי — ב טבת, ז חנוכה — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מקץ, חמישי עם פירש"י.
תהלים: י־יז.
תניא: ולכן נמשלה . . . ט ומצותי'.

מלחמת היונים היתה "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך" וכמאמר (ב"ר פט"ז) כתבו כו' שאין לכם חלק באלקי ישראל. כל המלחמה היתה נגד אלקות, זאָל מען לערנען תורה, זאָל מען מקיים זיין מצות המשפטים והעדות, רק שלא להזכיר שהיא תורת ה' ושהמצות הם חקי רצונו ית', ניט דערמאָנען אין תומ"צ דעם ענין פון ג־טליכקייט.

מִלְחֶמֶת הַיְּוָנִים הָיְתָה "לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ", וּכְמַאֲמַר (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה טז) "כִּתְבוּ כו' שֶׁאֵין לָכֶם חֵלֶק בְּאֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל". כָּל הַמִּלְחָמָה הָיְתָה נֶגֶד אֱלֹקוּת. שֶׁיִּלְמְדוּ תּוֹרָה, שֶׁיְּקַיְּמוּ מִצְוֹת הַמִּשְׁפָּטִים וְהָעֵדוּת, רַק שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר שֶׁהִיא תּוֹרַת ה' וְשֶׁהַמִּצְוֹת הֵם חֻקֵּי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, לֹא לְהַזְכִּיר בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת אֶת עִנְיַן הָאֱלֹקוּת.

היום והלילה בקוטב הצפוני

יום ראשון כ"ה כסלו ה'תשע"ז

הלכות קידוש החודש, פרקים יב-יד.

בפרקים אלו מדובר אודות הקפת השמש את כדור הארץ במהלך 24 שעות, כאשר כל הקפה מהווה יממה שלמה, הכוללת את היום והלילה.

והנה, יש מקומות בהם השמש אינה שוקעת בקיץ תחת האופק אלא חגה מעליו ומקיפה את הארץ אחת ל־24 שעות, כך שבמהלך כל הקיץ שורר אור, ואילו בחורף אינה זורחת כלל מעל האופק אלא חגה תחתיו, כאשר לאורך כל הזמן שוררת חשיכה.

ומתעוררת השאלה: האם עצם הקפת השמש את כדור הארץ, מעל האופק או מתחתיו, היא הקובעת את היממה, או ששקיעת השמש בפועל קובעת את היממה ומשך כל הזמן משקיעה לשקיעה, אף אם הוא נמשך כמה חדשים, נחשב כיממה אחת?

רוב הפוסקים נקטו כאופן הראשון וקבעו כי הנמצא במקום כזה חייב לשמור שבת לאחר שש יממות של עשרים וארבע שעות כל אחת, כי מציאות היום והלילה ההלכתיים אינה תלויה באור וחושך אלא בעצם סיבוב השמש. ובספר 'מעשי ה' (לרבי אליעזר אשכנזי, בן דורו של הבית יוסף – חלק מעשי בראשית פ"ג) הוכיח זאת מהכתוב 'את המאור הגדול לממשלת היום', כלומר אור השמש הוא השולט ביום. ואם נניח שאור השמש עצמו הוא העושה את היום, הרי בלעדיו אין כלל מציאות של יום ואיך נאמר שהוא מושל על היום? אלא בהכרח שמציאות היום קיימת בפני עצמה ואינה תלויה באור.

אך יש שנקטו שכל משך הזמן משקיעה לשקיעה נחשב כיממה אחת לכל דיני התורה, אפילו אם נמשך לאורך כמה חודשים. ולפי זה מי שהגיע לקוטב בשבת, השבת ממשיכה אצלו לאורך כל תקופת האור, עד שתשקע החמה (מנחת אלעזר ד, מב).

ויש שהעלו אפשרות (קול יהודה על הכוזרי, מאמר שני פרק כ), כי במקומות אלו לא קיימים כלל דיני התורה התלויים ביום והנמצאים שם פטורים ממצוות אלו! שכן גדרי יום ולילה חלים רק על ידי זריחת ושקיעת השמש במהלכה היומי ממזרח למערב, ואילו במקומות אלו אין זמן הראוי לתואר יום או לילה.

(ראה הזמנים בהלכה א, פרק ח)

חכמות חיצוניות, או חלק מהתורה?

יום שני כ"ו כסלו ה'תשע"ז

הלכות קידוש החודש פרק יז, הלכה כד: וְעַתָּה כָּל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת, וּמִפְּנֵי מָה מוֹסִיפִים מִנְיָן זֶה... הִיא חָכְמַת הַתְּקוּפוֹת וְהַגִּימַטְרִיּוֹת, שֶׁחִבְּרוּ בָּהּ חַכְמֵי יָוָן סְפָרִים הַרְבֵּה, וְהֵם הַנִּמְצָאִים עַכְשָׁו בְּיַד הַחֲכָמִים.

מדברי הרמב"ם עולה שיסוד הלכות אלו הוא מחכמות האומות, אך ברור שלאחר שנכתבו הדברים בספרו של הרמב"ם הרי הם חלק בלתי נפרד מהתורה, והבא ללמוד הלכות אלו חייב לברך לפניהן ברכת התורה. נמצא שיש בכך 'בירור' של חכמת האומות והעלאתן לקדושה (ספר המאמרים תשמ"ח ע' קי).

יתירה מכך: נאמר בכתוב 'וראיתי אני כי יש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החושך'. ולכאורה קשה: האם ההכרה שהחכמה עדיפה על הסכלות אינה ברורה מאליה עד שצריך ששלמה המלך החכם מכל אדם יאמר זאת?

אלא שאין הכוונה לסכלות כפשוטה אלא לחכמות חיצוניות שהן בבחינת סכלות ביחס לחכמת התורה, ועל כך נאמר ש'יתרון החכמה מן הסכלות' הוא 'כיתרון האור מן החושך'. כלומר, כשם שיתרון האור בא דוקא מתוך החושך, כי על ידי שהחושך נהפך לאור יש יתרון ומעלה באור עצמו, כך גם בחכמת התורה, על ידי השימוש בחכמות חיצוניות והפיכתן לקדושה, נעשה יתרון בחכמת התורה עצמה (ספר המאמרים באתי לגני ב, ע' רעו).

אמנם, הצורך להזדקק לחכמת אומות העולם הוא רק בזמן הגלות, אך בשנים כתיקונן אין זקוקים לחכמת האומות אלא הכל בא מהתורה עצמה, כדברי הרמב"ם כאן שבימי הנביאים חיברו חכמי ישראל מבני יששכר ספרים בעניינים אלו שלא הגיעו לידינו. ואדרבה: לדברי הכוזרי (מאמר ב, סו), חכמי האומות הקדמונים קיבלו חכמות אלו מחכמי ישראל.

ולכן, לעתיד לבוא כאשר 'יהיו ישראל חכמים גדולים' (סוף הלכות מלכים) יחזרו חכמות אלו לחכמי ישראל ולא יצטרכו עוד לחכמי האומות (לקוטי שיחות ל, עמ' 197).

'לא אד"ו ראש' - מתי?

יום שלישי כ"ז כסלו ה'תשע"ז

הלכות קדוש החודש פרק יח, הלכה יא: זֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁמְּעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצֹרֶךְ – הוּא בְּחֲדָשִׁים אֵלּוּ, שֶׁמְּעַבְּרִין אוֹתָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן... מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִרְאָה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ; אֶלָּא בְּעֵת שֶׁיִּרְאֶה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא תְּחִלַּת חֲיוֹתוֹ נִרְאֶה אַחַר שֶׁנִּתְקַבֵּץ עִם הַשֶּׁמֶשׁ – מְקַדְּשִׁין לְעוֹלָם.

אחת הסיבות לכך שאין קובעים ראש חודש תשרי בימי אד"ו אלא דוחים אותו למחרת, היא כדי שלא יחול יום הכיפורים בערב שבת או במוצאי שבת, שלא יסריח מת שימות ביום הראשון ואי אפשר יהיה לקברו בשני הימים (ראש השנה כ, ב). ולדעת חכמים (סוכה נד, ב), גם כאשר קידשו את

החודש על פי הראיה לא קבעו את ראש חודש תשרי בימים אד"ו. ומה שמצינו במשנה (שבת קג, א) שמקטירים ביום הכיפורים שחל במוצאי שבת את חלבי הקרבנות שהקריבו בשבת - זו היא דעת 'אחרים' שאין 'מעברין' את החודש אפילו לצורך, ולכן יכול יום הכיפורים לחול ביום א', אבל לדעת חכמים 'מעברין' את חודש אלול כדי שלא יחול יום הכיפורים ביום א' ('מפרש' לעיל פ"ח ה"ז).

ולפי זה הקשה ה'לחם משנה' (הל' תמידין ומוספין פ"א ה"ד) על הרמב"ם (שם) שהביא את ההלכה שחלבי הקרבנות שהקריבו בשבת "אין קרבין בלילי יום הכיפורים (שחל במוצ"ש)" - והרי לדעת חכמים, גם כשקידשו את החודש על פי הראיה לא יכול היה יום הכיפורים לחול במוצאי שבת! ומוקשים גם דבריו בהלכות שבת (פ"ה הכ"א) "יום הכיפורים שחל להיות בערב שבת לא היו תוקעין. חל להיות במוצאי שבת לא תוקעין..." והרי, כאמור לעיל, לדעת חכמים לעולם אין יום הכיפורים חל בערב שבת או במוצאי שבת?

והגרי"ז סולובייצ'יק מבאר את שיטת הרמב"ם לפי דבריו כאן:

גם לדעת חכמים, שמעברים את חודש אלול כדי שיום הכיפורים לא יחול בערב שבת או במוצאי שבת, הרי זה רק כאשר הירח לא נראה בזמנו וקידוש החודש נעשה על פי כללי המולד, אבל "בעת שיראה הירח בזמנו" גם חכמים יודו שאין מעברין את החודש. ולכן: אמנם גם בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה לא היו קובעים את ראש חודש תשרי בימי אד"ו, אבל באותו הזמן יום הכיפורים כן היה יכול לחול בערב שבת או במוצאי שבת, אם הירח נראה בזמנו (חידושי הגרי"ז, קדה"ח יומא וסוכה ז, א).

שור מועד, דבר ו'מוריד הטל'

יום רביעי כ"ח כסלו ה'תשע"ז

הלכות תעניות פרק ב, הלכה ה: אֵי זוֹ הִיא דֶּבֶר? עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלִי, וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בְּשִׁלְשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה — הֲרֵי זֶה דֶּבֶר. יָצְאוּ בְּיוֹם אֶחָד, אוֹ בְּאַרְבָּעָה יָמִים — אֵין זֶה דֶּבֶר.

בקיץ אומרים בשמונה־עשרה 'מוריד הטל' ואם טעה ואמר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' צריך לחזור ולהתפלל. ואם מסופק אם אמר 'מוריד הטל' או 'משיב הרוח ומוריד הגשם', בתוך שלושים יום מאז שהתחילו לומר 'מוריד הטל', בחזקת שאמר 'משיב הרוח' כפי הרגל לשונו, ולאחר שלושים יום מניחים שכבר הורגל לומר 'מוריד הטל' ומספק אינו צריך לחזור.

ונחלקו ראשונים (ראה טור או"ח סי' קיד) אם אמר ביום הראשון תשעים פעמים רצופות 'מוריד הטל', כנגד השלושים יום בהם אומר זאת שלוש פעמים ביום, ולהלכה אמירתו מועילה ומעתה בספק, אינו צריך לחזור (טור ושו"ע שם ס"ט).

ודין זה נלמד משור שנגח שלוש פעמים ונעשה מועד לנגוח, שלדעת רבי מאיר על אף שבפסוק מדובר על שלוש נגיחות בשלושה ימים נפרדים ("ואם שור נגח הוא מתמול שלשום"), קל־וחומר שאם נגח שלוש פעמים ביום אחד נעשה מועד וכן לענייננו, כשם שאמירת תשעים פעם במהלך שלושים יום קובעת רגילות, כך מועילות תשעים פעמים רצופות.

מאידך, בהלכה זו מבואר שאם מתו בעיר שלושה מתים בשלושה ימים בזה אחר זה הרי זה דבר וקובעים על כך תענית, אך אם מתו ביום אחד אין זה דבר. ויש להבין: במה שונה דין זה מאמירת 'מוריד הטל' תשעים פעמים ביום אחד הקובעת חזקה?

ומבאר ה'מגן אברהם' (או"ח שם סקי"ג):

החזקה נקבעת בשלושה ימים ולא ביום אחד, כי כאשר מתו כולם ביום אחד ניתן לתלות זאת בגורם טבעי חיצוני הקשור לאוויר וכד', ורק כשמתו בשלושה ימים נפרדים אין סבירות לומר שבכל הימים הללו אירע גורם טבעי נדיר ומסתבר שהוא דבר, אך באמירת 'מוריד הטל' אין טעם זה שייך והכל תלוי בהרגל לשונו, וכשם שההרגל נקבע בשלושים יום, כך הוא נקבע ביום אחד.

ערים 'ספק מוקפות חומה'

יום חמישי כ"ט כסלו ה'תשע"ז

הלכות מגילה פרק א, הלכה יא: עִיר שֶׁהִיא סָפֵק וְאֵין יָדוּעַ אִם הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן... קוֹרְאִין בִּשְׁנֵי הַיָּמִים, שֶׁהֵן אַרְבָּעָה עָשָׂר וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר.

כתב הר"ן (מגילה ה, ב) בשם הגאונים: עיר שספק האם היא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, אין אומרים כי כיון שמצוות הפורים הם מדרבנן יש לנהוג בה לקולא, ככל ספק מדרבנן, כי אם כך יהיו פטורים מקריאת המגילה בשני הימים, גם י"ד וגם ט"ו, כי בכל יום יש לומר שמא אינו חייב באותו יום, ונמצא שקריאת המגילה תיעקר לגמרי!

אלא קוראים את המגילה ביום י"ד, כי תיכף שבאה המצוה לידו צריך לקיימה, וביום ט"ו פטור. והאמור בגמרא (שם) שבטבריה היו קוראים מחמת הספק הן ביום י"ד והן ביום ט"ו – "משום מידת חסידות היו נוהגין כן" (ראה משנה למלך).

אך לדעת ה'טורי אבן' (שם), כיון שמגילת אסתר נאמרה ברוח הקודש, הרי מצוות הפורים הן מ'דברי קבלה' (נביאים וכתובים - רש"י ב"ק ב,ב), שדינם כדין תורה "כיון דא־ל אחד אמרן מפי אדון כל המעשים", ואם כן בספק יש להחמיר ומן הדין חייבים לקרוא את המגילה בשני הימים.

וכך כתב גם ה'משנה ברורה' (או"ח סי' תרצב סקט"ז) בשם ה'פרי מגדים' שהמסתפק אם קרא את המגילה "אפשר דלא אמרינן בזה ספיקא דרבנן לקולא משום דהוא דברי קבלה".

וה'מגן אברהם' (או"ח סי' תרפח סק"ד) הביא בשם השל"ה שבחוץ לארץ יש כרכים גדולים שיש להסתפק בהם אם היו

מוקפים חומה מימות יהושע בן נון אך הוסיף שה'לבוש' כתב שב'מדינות אלו' (אירופה) אפילו בכרכים המוקפים חומה אין להסתפק שמא מוקפים הם מימות יהושע בן נון "לפי שהם בצפון ורחוקים מארץ ישראל, וידוע שלא היו מיושבים בזמן יהושע".

על מה לחמו היוונים?

יום שישי א' טבת ה'תשע"ז

הלכות חנוכה פרק ג, הלכה א: בְּבֵית שֵׁנִי, כְּשֶׁמַּלְכֵי יָוָן גָּזְרוּ גְּזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, וּבִטְּלוּ דָתָם, וְלֹא הִנִּיחוּ אוֹתָם לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת... עַד שֶׁרִחֵם עֲלֵיהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וְהוֹשִׁיעָם.

עיקר הגזירה בימי חנוכה היתה גזירה רוחנית, כי היוונים לא רצו לפגוע בגופם של בני ישראל, אלא לחמו נגד דת ישראל "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך" (ברכת "ועל הניסים". וראה לבוש וט"ז או"ח סתר"ע סק"ג).

ומבואר בספרי חסידות (ד"ה מאי חנוכה ה'תש"א. לקו"ש כ"ה עמ' 238) שמלחמה רוחנית זו לא היתה מכוונת נגד קיום התורה והמצוות בפועל, אלא נגד הרוחניות והקדושה שבתורה ומצות. היוונים, בהיותם משכילים, הכירו בחכמה שבלימוד התורה ובהגיון שבקיום המצות – אבל התנגדו לכך שהתורה היא תורת ה', והמצוות הם ציווי הקב"ה שלמעלה מהשכל.

אמנם ממה שכתב כאן הרמב"ם "בטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות", משמע שהגזירה היתה גם נגד קיום התורה ומצוות בפועל.

ויש לבאר:

באמת עיקר המלחמה היתה נגד הקדושה האלוקית שבתורה ומצות, אלא שאח"כ נשתלשל מזה שגזרו גזירות גם על לימוד התורה וקיום המצות בפועל. וזוהי כוונת הרמב"ם שבתחילה "ביטלו דתם" – שלחמו נגד ה'אלוקות' שבתורה ומצוות, ואח"כ "לא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות" בשום אופן, ומנעו מבני ישראל גם את קיום התורה ומצוות בפועל.

(ספר המאמרים מלוקט, ב, עמ' יט הע' 33)

ברכת אירוסין בחופת חרשים

שבת קודש ב' טבת ה'תשע"ז

הלכות אישות פרק ג, הלכה כג: כָּל הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה – בֵּין עַל יְדֵי עַצְמוֹ בֵּין עַל יְדֵי שָׁלִיחַ – צָרִיךְ לְבָרֵךְ קֹדֶם הַקִּדּוּשִׁין... כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין עַל כָּל הַמִּצְוֹת, וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ. וְאִם קִדֵּשׁ וְלֹא בֵּרֵךְ – לֹא יְבָרֵךְ אַחַר הַקִּדּוּשִׁין, שֶׁזּוֹ בְּרָכָה לְבַטָּלָה.

לדעת ה'נודע ביהודה' (מהדו"ת אהע"ז סי' א) אין לברך ברכת אירוסין בחופת חרשים, כי עיקר חיוב הברכה מוטל על החתן והכלה, ואף שנהגו שאחר מברך, מטרת הברכה היא להוציא את החתן ידי חובתו מדין 'שומע כעונה', אך אם החתן חרש ואינו שומע את הברכה ואינו יכול לצאת ידי חובתו, אין לברך.

אך לדעת ה'תבואות שור' (יו"ד סי' א סק"ט) הברכה לא נתקנה למקדש עצמו אלא לציבור הנועדים בחופה, וגם כשהחתן והכלה חרשים צריך לברך להוציא ידי חובה את הציבור.

ונראה שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים בגדר ברכה זו:

הרמב"ם כאן כותב, "המקדש אשה צריך לברך... כדרך שמברכים על כל המצוות", היינו שברכה זו היא 'ברכת המצוות', ואם כן וודאי החיוב מוטל על המקדש שהוא מקיים המצוה, ולכן כתב 'המקדש צריך לברך'. ולכן כתב גם שאם לא בירך קודם הקידושין אינו יכול לברך אחריהם, כדין כל ברכת המצוות שאם לא בירך קודם המצוה אינו יכול לברך (הלכות ברכות פי"א ה"ו).

אך הרא"ש (כתובות פ"א סי' יז) הביא מדברי הר"ן שאם לא בירך בשעת האירוסין יכול לברך אחר כך, והוסיף שיש מדמים זאת לאדם שלא בירך מיד אחר אכילתו שיכול לברך כל עוד לא התעכל המזון במעיו, והוא הדין כאן שפעולת האירוסין, היינו היתר האשה לבעלה, נמשכת כל העת. ולדעות אלו ברכת אירוסין אינה כברכת המצוות, ואין מברכים "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לארס את האשה", כנוסח ברכת המצוות, אלא ברכת שבח לקב"ה על שקידש אותנו משאר האומות בענין זה, ולכן שייך לברך אותה כל זמן שפעולת האירוסין נמשכת.

ולדעות אלו מלכתחילה הברכה אינה מוטלת דוקא על החתן אלא על כל הנוכחים במקום, כדעת ה'תבואות שור'.

(ראה רשימות שיעורים (קלמנסון) כתובות סי' טו)

כיוון שיש ליהודי בכל דבריו הגשמיים כוונה ורצון לרוחניות, נעשים הם אכן רוחניות, כמאמר הבעל-שם-טוב: "במקום שרצונו של אדם – שם הוא עצמו".

לקוטי שיחות וישב חלק ג

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ה כסלו־ב' טבת תשע"ז

יום ראשון כ"ה כסלו ה'תשע"ז

הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) מהלך השמש.

1 א. מַהֲלַךְ הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי בְּיוֹם אֶחָד, שֶׁהוּא אַרְבַּע
2 וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת - תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וּשְׁמוֹנֶה
3 שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: כ"ד נט"ח. נִמְצָא מַהֲלָכָהּ בַּעֲשָׂרָה
4 יָמִים: תִּשַׁע מַעֲלוֹת, וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ
5 וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: טנ"א כ"ג. וְנִמְצָא מַהֲלָכָהּ
6 בְּמֵאָה יוֹם: שְׁמוֹנֶה וְתִשְׁעִים מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשָׁה
7 וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם:
8 צ"ח ל"ג נ"ג. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכָהּ בְּאֶלֶף יוֹם,
9 אַחַר שֶׁתַּשְׁלִיךְ כָּל שֶׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, כְּמוֹ
10 שֶׁבֵּאַרְנוּ: מָאתַיִם וְחָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנֶה
11 וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: רס"ה
12 לח"ן. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכָהּ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם:
13 מֵאָה שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים
14 חֲלָקִים, וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קל"ו כ"ח כ'. וְעַל
15 הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תִּכְפֹּל וְתוֹצִיא מַהֲלָכָהּ לְכָל מִנְיָן שֶׁתִּרְצֶה.
16 וְכֵן אִם תִּרְצֶה לַעֲשׂוֹת סִימָנִין יְדוּעִים אֶצְלְךָ
17 לְמַהֲלָכָהּ לִשְׁנֵי יָמִים וְלִשְׁלֹשָׁה וּלְאַרְבָּעָה עַד עֲשָׂרָה
18 - תַּעֲשֶׂה. וְכֵן אִם תִּרְצֶה לִהְיוֹת לְךָ סִימָנִין יְדוּעִים
19 מוּכָנִין לְמַהֲלָכָהּ לְעֶשְׂרִים יוֹם וְלִשְׁלֹשִׁים וּלְאַרְבָּעִים
20 עַד מֵאָה - תַּעֲשֶׂה. וְדָבָר גָּלוּי הוּא וְיָדוּעַ, מֵאַחַר
21 שֶׁיָּדַעְתָּ מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד. וְרָאוּי הוּא לִהְיוֹת מוּכָן
22 וְיָדוּעַ אֶצְלְךָ מַהֲלַךְ אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים
23 יוֹם וְלִשְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים יוֹם, שֶׁהֵן יְמֵי
24 שְׁנַת הַלְּבָנָה בִּזְמַן שֶׁחָדְשֶׁיהָ כְּסִדְרָן, וְהִיא הַנִּקְרֵאת
25 שָׁנָה סִדּוּרָה. שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּהְיוּ לְךָ אֶמְצָעִיּוֹת אֵלּוּ[2]
26 מוּכָנִין, יִהְיֶה הַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה קַל עָלֶיךָ לִרְאִיַּת הַחֹדֶשׁ[3].
27 לְפִי שֶׁתִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם גְּמוּרִים מִלֵּיל הָרְאִיָּה עַד
28 לֵיל הָרְאִיָּה שֶׁל חֹדֶשׁ הַבָּא, וְכֵן בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ אֵין
29 פָּחוֹת מִתִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם לֹא יוֹתֵר. שֶׁאֵין חֶפְצֵנוּ
30 בְּכָל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת אֶלָּא לָדַעַת הָרְאִיָּה בִּלְבַד[4]. וְכֵן
31 מִלֵּיל הָרְאִיָּה שֶׁל חֹדֶשׁ זֶה עַד לֵיל הָרְאִיָּה לְאוֹתוֹ
32 הַחֹדֶשׁ לַשָּׁנָה הַבָּאָה - שָׁנָה סִדּוּרָה[5] אוֹ שָׁנָה וְיוֹם
33 אֶחָד[6], וְכֵן בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. וּמַהֲלַךְ הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי
34 לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם - שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת,
35 וַחֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וּשְׁנַיִם אַחַת. סִימָנָן: כ"ח
36 ל"ה א'. וּמַהֲלָכָה לְשָׁנָה סִדּוּרָה - שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
37 וּשְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת, וַחֲמִשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים,
38 וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת. סִימָנָן: שמ"ח נ"ה ט"ו.

2) המהלך הממוצע של השמש בחודש לבנה ובשנת לבנה. 3) ידיעת המהלך הממוצע תקל עליך את ראיית הירח בליל שלושים. 4) בליל שלושים, משום שבליל כ"ט בוודאי עדיין לא נראה, מכיוון שאין החודש פחות מכ"ט יום, ובליל ל"א בוודאי כבר נראה, מאחר שהאורך הממוצע של חודש לבנה הוא כ"ט יום, י"ב שעות, תשצ"ג חלקים. משום כך מועיל חשבון המהלך האמצעי של השמש ל־כ"ט יום. 5) משום כך מועילה ידיעת המהלך האמצעי של השמש לשנ"ד יום. 6) כשחדשיה מלאים.

39 ב. נְקֻדָּה אַחַת יֵשׁ בְּגַלְגַּל הַשֶּׁמֶשׁ, וְכֵן בִּשְׁאָר גַּלְגַּלֵּי
40 הַשִּׁבְעָה כּוֹכָבִים. בְּעֵת שֶׁיִּהְיֶה הַכּוֹכָב בָּהּ, יִהְיֶה
41 גָּבוֹהַּ מֵעַל הָאָרֶץ כָּל מְאוֹרוֹ. וְאוֹתָהּ הַנְּקֻדָּה שֶׁל
42 גַּלְגַּל הַשֶּׁמֶשׁ וּשְׁאָר הַכּוֹכָבִים, חוּץ מִן הַיָּרֵחַ, סוֹבֶבֶת
43 בְּשָׁוֶה[7]. וּמַהֲלָכָהּ בְּכָל שִׁבְעִים שָׁנָה בְּקֵרוּב מַעֲלָה
44 אַחַת. וּנְקֻדָּה זוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ. מַהֲלָכוֹ
45 בְּכָל עֲשָׂרָה יָמִים - שְׁנֵיָּה אַחַת וַחֲצִי שְׁנֵיָּה, שֶׁהִיא
46 שְׁלֹשִׁים שְׁלִישִׁיּוֹת. נִמְצָא מַהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם - חֲמֵשׁ
47 עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת, וּמַהֲלָכוֹ בְּאֶלֶף יוֹם - שְׁנֵי חֲלָקִים
48 וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת, וּמַהֲלָכוֹ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם -
49 חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ לְתִשְׁעָה
50 וְעֶשְׂרִים יוֹם - אַרְבַּע שְׁנִיּוֹת וָעוֹד, וּמַהֲלָכוֹ בְּשָׁנָה
51 סִדּוּרָה - שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. כְּבָר אָמַרְנוּ,
52 שֶׁהָעִקָּר שֶׁמִּמֶּנּוּ הַתְּחָלַת חֶשְׁבּוֹן זֶה הוּא[8] מִתְּחִלַּת
53 לֵיל חֲמִישִׁי, שֶׁיּוֹמוֹ שְׁלִישִׁי לְחֹדֶשׁ נִיסָן, מִשְּׁנַת
54 שְׁמוֹנֶה וּשְׁלֹשִׁים וּתְשַׁע מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים
55 לִיצִירָה. וּמְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ בְּמַהֲלָכָהּ הָאֶמְצָעִי הָיָה
56 בָּעִקָּר הַזֶּה בְּשֶׁבַע מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים וּשְׁתַּיִם
57 וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת מִמַּזַּל טָלֶה. סִימָנָן: ז"ג ל"ב.
58 וּמְקוֹם גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ הָיָה בְּעִקָּר זֶה בְּשֵׁשׁ וְעֶשְׂרִים
59 מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים וּשְׁמוֹנֶה שְׁנִיּוֹת
60 מִמַּזַּל תְּאוֹמִים. סִימָנָם: כ"ו מ"ה ח'. כְּשֶׁתִּרְצֶה
61 לֵידַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ בְּמַהֲלָכָהּ הָאֶמְצָעִי בְּכָל זְמַן
62 שֶׁתִּרְצֶה - תִּקַּח מִנְיַן הַיָּמִים שֶׁמִּתְּחִלַּת יוֹם הָעִקָּר עַד
63 הַיּוֹם שֶׁתִּרְצֶה, וְתוֹצִיא מַהֲלָכָהּ הָאֶמְצָעִי בְּאוֹתָן
64 הַיָּמִים מִן הַסִּימָנִין שֶׁהוֹדַעְנוּ, וְתוֹסִיף הַכֹּל עַל
65 הָעִקָּר, וּתְקַבֵּץ כָּל מִין עִם מִינוֹ, וְהַיּוֹצֵא הוּא מְקוֹם
66 הַשֶּׁמֶשׁ בְּמַהֲלָכָהּ הָאֶמְצָעִי לְאוֹתוֹ הַיּוֹם. כֵּיצַד? הֲרֵי
67 שֶׁרָצִינוּ לֵידַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי בְּתְחִלַּת לֵיל
68 הַשַּׁבָּת, שֶׁיּוֹמוֹ אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ תַּמּוּז, מִשָּׁנָה זוֹ
69 שֶׁהִיא שְׁנַת הָעִקָּר - מָצָאנוּ מִנְיַן הַיָּמִים, מִיּוֹם הָעִקָּר
70 עַד תְּחִלַּת הַיּוֹם זֶה שֶׁאָנוּ רוֹצִים לֵידַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ

1 בּוֹ, מֵאָה יוֹם; לְקַחְנוּ אֶמְצַע מַהֲלָכָהּ לְמֵאָה יוֹם,
2 שֶׁהוּא צ"ח ל"ג נ"ג, וְהוֹסַפְנוּ עַל הָעִקָּר, שֶׁהוּא ז"ג
3 ל"ב, יָצָא מִן הַחֶשְׁבּוֹן: מֵאָה וְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה
4 וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָן:
5 ק"ה ל"ז כ"ה. וְנִמְצָא מְקוֹמָהּ בְּמַהֲלָךְ אֶמְצָעִי
6 בִּתְחִלַּת לֵיל זֶה - בְּמַזַּל סַרְטָן, בַּחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת
7 בּוֹ, וְשִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּעֲלָה שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה.
8 וְהָאֶמְצָעִי[9] שֶׁיֵּצֵא בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה - פְּעָמִים יִהְיֶה בִּתְחִלַּת
9 הַלַּיְלָה בְּשָׁוֶה[10], אוֹ קֹדֶם שְׁקִיעַת הַחַמָּה בְּשָׁעָה, אוֹ
10 אַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה בְּשָׁעָה[11]. וְדָבָר זֶה לֹא תָחוּשׁ לוֹ
11 בַּשֶּׁמֶשׁ בְּחֶשְׁבּוֹן הָרְאִיָּה[12], שֶׁהֲרֵי אָנוּ מַשְׁלִימִים
12 קִרּוּב זֶה כְּשֶׁנַּחְשֹׁב לְאֶמְצַע הַיָּרֵחַ. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת
13 תַּעֲשֶׂה תָּמִיד לְכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה, וַאֲפִלּוּ אַחַר אֶלֶף
14 שָׁנִים: שֶׁתְּקַבֵּץ כָּל הַשְּׁאֵרִית וְתוֹסִיף עַל הָעִקָּר - יֵצֵא
15 לְךָ הַמָּקוֹם הָאֶמְצָעִי. וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּאֶמְצַע הַיָּרֵחַ[13]
16 וּבְאֶמְצַע כָּל כּוֹכָב וְכוֹכָב: מֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מַהֲלָכוֹ
17 בְּיוֹם אֶחָד כַּמָּה הוּא, וְתֵדַע הָעִקָּר שֶׁמִּמֶּנּוּ תַּתְחִיל,
18 וּתְקַבֵּץ מַהֲלָכוֹ לְכָל הַשָּׁנִים וְהַיָּמִים שֶׁתִּרְצֶה, וְתוֹסִיף
19 עַל הָעִקָּר - וְיֵצֵא לְךָ מְקוֹמוֹ בְּמַהֲלָךְ אֶמְצָעִי. וְכֵן
20 תַּעֲשֶׂה בְּגֹבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ: תּוֹסִיף מַהֲלָכוֹ בְּאוֹתָם הַיָּמִים
21 אוֹ הַשָּׁנִים עַל הָעִקָּר - יֵצֵא לְךָ מְקוֹם גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ
22 לְאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁתִּרְצֶה. וְכֵן אִם תִּרְצֶה לַעֲשׂוֹת עִקָּר
23 אַחֵר שֶׁתַּתְחִיל מִמֶּנּוּ, חוּץ מֵעִקָּר זֶה שֶׁהִתְחַלְנוּ מִמֶּנּוּ
24 בְּשָׁנָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ עִקָּר בִּתְחִלַּת שְׁנַת מַחֲזוֹר
25 יָדוּעַ אוֹ בִּתְחִלַּת מֵאָה מִן הַמֵּאוֹת - הָרְשׁוּת בְּיָדְךָ.
26 וְאִם תִּרְצֶה לִהְיוֹת הָעִקָּר שֶׁתַּתְחִיל מִמֶּנּוּ מִשָּׁנִים
27 שֶׁעָבְרוּ קֹדֶם עִקָּר זֶה אוֹ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים מֵעִקָּר
28 זֶה - הַדֶּרֶךְ יְדוּעָה. כֵּיצַד הִיא הַדֶּרֶךְ? כְּבָר יָדַעְתָּ
29 מַהֲלַךְ הַשֶּׁמֶשׁ לְשָׁנָה סִדּוּרָה, וּמַהֲלָכָהּ לְתִשְׁעָה
30 וְעֶשְׂרִים יוֹם, וּמַהֲלָכָהּ לְיוֹם אֶחָד. וְדָבָר יָדוּעַ,
31 שֶׁהַשָּׁנָה שֶׁחֲדָשֶׁיהָ שְׁלֵמִים הִיא יְתֵרָה עַל הַסִּדּוּרָה
32 יוֹם אֶחָד, וְהַשָּׁנָה שֶׁחֲדָשֶׁיהָ חֲסֵרִין הִיא חֲסֵרָה מִן
33 הַסִּדּוּרָה יוֹם אֶחָד. וְהַשָּׁנָה הַמְעֻבֶּרֶת: אִם יִהְיוּ
34 חֲדָשֶׁיהָ כְּסִדְרָן - תִּהְיֶה יְתֵרָה עַל הַשָּׁנָה הַסִּדּוּרָה
35 שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאִם יִהְיוּ חֲדָשֶׁיהָ שְׁלֵמִים - הִיא יְתֵרָה
36 עַל הַסִּדּוּרָה אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאִם יִהְיוּ חֲדָשֶׁיהָ
37 חֲסֵרִין - הִיא יְתֵרָה עַל הַסִּדּוּרָה תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם.
38 וּמֵאַחַר שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ יְדוּעִים, תּוֹצִיא מַהֲלַךְ
39 אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ לְכָל הַשָּׁנִים וְהַיָּמִים שֶׁתִּרְצֶה, וְתוֹסִיף
40 עַל הָעִקָּר שֶׁעָשִׂינוּ - יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעָהּ לַיּוֹם שֶׁתִּרְצֶה
41 מִשָּׁנִים הַבָּאוֹת[14], וְתַעֲשֶׂה אוֹתוֹ הַיּוֹם עִקָּר; אוֹ תְּגָרֵעַ
42 הָאֶמְצַע שֶׁהוֹצֵאתָ מִן הָעִקָּר שֶׁעָשִׂינוּ, וְיֵצֵא לְךָ
43 הָעִקָּר[15] לַיּוֹם שֶׁתִּרְצֶה מִשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ[16], וְתַעֲשֶׂה
44 אוֹתוֹ אֶמְצַע הָעִקָּר. וְכָזֶה תַּעֲשֶׂה בְּאֶמְצַע הַיָּרֵחַ
45 וּשְׁאָר הַכּוֹכָבִים, אִם יִהְיוּ יְדוּעִים לְךָ. וּכְבָר נִתְבָּאֵר
46 לְךָ מִכְּלַל דְּבָרֵינוּ, שֶׁכְּשֶׁם שֶׁתֵּדַע אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ לְכָל
47 יוֹם שֶׁתִּרְצֶה מִיָּמִים הַבָּאִים, כָּךְ תֵּדַע אֶמְצָעָהּ לְכָל
48 יוֹם שֶׁתִּרְצֶה מִיָּמִים שֶׁעָבְרוּ.

7) כי מהירות הכוכבים במסלולם קצובה ואינה משתנית. 8) כדי לחשב את מקום השמש בגלגלה (במהלכה האמצעי) באיזה זמן שהוא, יש צורך לדעת את מקומה בנקודת זמן מסויימת, המשמש נקודת מוצא לכל החישובים. 9) המקום במהלך האמצעי. 10) בדיוק בתחילת הלילה, כשם "שהעיקר שממנו התחלת החשבון" הוא מתחילת הלילה (ליל ג' בניסן). 11) לפי שכל החשבונות הם לפי חשבון "בקירוב" של מהלך השמש האמצעי, ולא של מהלכה האמיתי בגלגל המזלות. במהלכה האמיתי אין תנועת השמש סדירה וקצובה. פעם היא מהירה ופעם איטית. 12) של הירח החדש. 13) מקום הירח במהלכו האמצעי. 14) אחר שנת העיקר של הרמב"ם. 15) כוונתו לאמצע. 16) לפני שנת העיקר של הרמב"ם.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

1) מקום השמש ויום התקופה.

49 א. אִם תִּרְצֶה לֵידַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי[2] בְּכָל יוֹם
50 שֶׁתִּרְצֶה - תּוֹצִיא תְּחִלָּה מְקוֹמָהּ הָאֶמְצָעִי[3] לְאוֹתוֹ
51 הַיּוֹם עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ[4], וְתוֹצִיא מְקוֹם גֹּבַהּ
52 הַשֶּׁמֶשׁ[5], וְתִגְרַע מְקוֹם גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ מִמְּקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ
53 הָאֶמְצָעִי, וְהַנִּשְׁאָר הוּא הַנִּקְרָא מַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ[6].

2) מקום השמש בגלגל המזלות כשמסתכלים בשמש מנקודת ראות הארץ. מקום זה נקבע על־ידי הקו הישר היוצא ממרכז הארץ עד השמש, והמגיע על לגלגל המזלות (עי' ציור 1). מדת אורכו נמדדת על ידי הזוית שיוצרים שני הקוים היוצאים ממרכז הארץ: האחד לצד מקומה האמצעי של השמש, והשני לצד מזל טלה, לנקודת האביב (*0). 3) המקום שאליו מגיעה השמש בגלגלה במהלכה השוה (עי' למעלה פי"א, הט"ו). מדת אורכו נמדדת על־ידי הזוית שיוצרים שני הקוים היוצאים ממרכז גלגל השמש (גלגל היוצא), האחד למקום האמצע והאחד לנקודת האביב. 4) למעלה פי"ב, ה"ב. 5) שם, שם. 6) דרך השמש ומרחקה ממקום גובה השמש. כדי לדעת את ההפרש בין האורך האמיתי של הדרך שעברה השמש לבין האורך האמצעי, עלינו לדעת את מרחק השמש מגובה השמש (הנקודה הרחוקה ביותר של השמש מן הארץ - אַפּוגיאום) או מרחקה מן השפל (הנקודה הקרובה ביותר אל הארץ - פריגיאום). כאשר השמש נמצאת באחת משתי נקודות אלה (אפוגיאום או פריגיאום) אין הפרש בין האורך האמיתי ובין האורך האמצעי, והמקום האמצעי הוא המקום האמיתי, משום ששני הקוים היוצאים למרכז השמש, האחד ממרכז הארץ והאחד ממרכז הגלגל היוצא (גלגל השמש) חופפים זה את זה. בכל יתר הנקודות נחתכים שני הקוים הנ"ל במרכז השמש ויוצרים זוית, ובהארכתם לצד גלגל המזלות פוגעים בו בשתי נקודות שונות. הזוית הזאת היא קנה מדה לגודל הקשת שבין שתי נקודות אלה בגלגל המזלות (מנת המסלול). עי' ציור 1.

ב. וְתִרְאֶה כַּמָּה מַעֲלוֹת הוּא מַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ: אִם הָיָה הַמַּסְלוּל פָּחוֹת מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת[7] - תִּגְרַע מְנַת הַמַּסְלוּל מִמְּקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי[8], וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת[9] עַד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים - תּוֹסִיף מְנַת הַמַּסְלוּל עַל מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי[10]; וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ - הוּא הַמָּקוֹם הָאֲמִתִּי[11].

7) כאשר השמש הולכת מן הגובה אל השפל. 8) משום שבחלק זה גדול האורך האמצעי מן האורך האמיתי. שיעור ההפרש ביניהם נקרא "מנה". 9) כאשר השמש הולכת מן השפל אל הגובה. 10) משום שבחלק זה, קטן האורך האמצעי מן האורך האמיתי. 11) עי' ציור 1.

ג. וְדַע, שֶׁאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה[12] אוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים בְּשָׁוֶה[13] - אֵין לוֹ מָנָה[14], אֶלָּא יִהְיֶה הַמָּקוֹם הָאֶמְצָעִי הוּא הַמָּקוֹם הָאֲמִתִּי.

12) כאשר השמש בשפל. 13) כאשר השמש שוב בגובה. 14) עי' למעלה הלכה א', הערה ה'.

ד. וְכַמָּה הִיא מְנַת הַמַּסְלוּל? אִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ עֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה אַרְבָּעִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה חֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שִׁבְעִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה תִּשְׁעִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְעֶשֶׂר, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְעֶשְׂרִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וַחֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְאַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְתִשְׁעָה עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְשִׁבְעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אֶחָד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה - אֵין לוֹ מָנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, אֶלָּא מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי הוּא מְקוֹמָהּ הָאֲמִתִּי[15].

15) המספרים מבוססים על יסודות ההנדסה, בה במידה שהשמש מתרחקת מן הגובה או מן השפל הולכת המנה וגדלה. בה במדה שהיא מתקרבת לנקודות אלה, הולכת המנה ומצטמצמת. למקסימום מגיעה המנה באמצע, בין גובה לשפל, כלומר במקום שהמסלול עולה תשעים מעלות בגלגל המזלות, מכאן העליה המתמדת של המנה עד 59′ *1 במסלול של *90, והירידה המתמדת עד אפס במסלול מן *90 עד *180.

ה. הָיָה הַמַּסְלוּל יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת וְתֵדַע מְנָתוֹ. כֵּיצַד? הָרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל מָאתַיִם מַעֲלוֹת - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, תִּשְׁאַר מֵאָה וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת. וּכְבָר הוֹדַעְנוּ, שֶׁמְּנַת מֵאָה וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת - שְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְכֵן מְנַת הַמָּאתַיִם - שְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים[16].

16) כאשר המסלול הוא *180 (כלומר בפריגיאום), המנה היא *0. ק"ס מעלות הן *20 לפני הפריגאום. *200 הן *20 אחרי הפריגאום. לזוויות שוות, מנות שוות.

ו. וְכֵן אִם הָיָה הַמַּסְלוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מַעֲלוֹת - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, יִשָּׁאֵר שִׁשִּׁים. וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁמְּנַת שִׁשִּׁים מַעֲלוֹת - מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְכֵן הִיא מְנַת הַשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת מַעֲלוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל מִנְיָן וּמִנְיָן.

ז. הָרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וּכְבָר יָדַעְנוּ שֶׁמְּנַת הַשִּׁשִּׁים הִיא מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וּמְנַת הַשִּׁבְעִים הִיא מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, נִמְצָא בֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת עֲשָׂרָה חֲלָקִים. וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן הַמַּעֲלוֹת יִהְיֶה לְכָל מַעֲלָה חֵלֶק אֶחָד, וְיִהְיֶה מְנַת הַמַּסְלוּל שֶׁהוּא חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים מַעֲלָה אַחַת וְשִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים.

ח. וְכֵן אִלּוּ הָיָה הַמַּסְלוּל שֶׁבַע וְשִׁשִּׁים, הָיְתָה מָנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תַּעֲשֶׂה בְּכָל מַסְלוּל שֶׁיִּהְיֶה בִּמְנָיָנוֹ אֲחָדִים עִם הָעֲשָׂרוֹת, בֵּין בְּחֶשְׁבּוֹן הַשֶּׁמֶשׁ בֵּין בְּחֶשְׁבּוֹן הַיָּרֵחַ.

ט. כֵּיצַד? הָרֵי שֶׁרָצִינוּ לִידַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי בִּתְחִלַּת לֵיל הַשַּׁבָּת, אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לְחֹדֶשׁ תַּמּוּז מִשָּׁנָה זוֹ - תּוֹצִיא אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ תְּחִלָּה לָעֵת הַזֹּאת, וְסִימָנוֹ: ק"ה ל"ז כ"ח, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[17]; וְתוֹצִיא מְקוֹם גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ לְעֵת הַזֹּאת[18] - יֵצֵא לְךָ סִימָנוֹ: פ"ו מ"ה כ"ג; וְתִגְרַע מְקוֹם הַגֹּבַהּ מִן הָאֶמְצָעִי - יֵצֵא לְךָ הַמַּסְלוּל: שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וּשְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וּשְׁתֵּי שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: י"ח נ"ב ב'. וְאַל תַּקְפִּיד בְּכָל מַסְלוּל עַל הַחֲלָקִים, אֶלָּא: אִם יִהְיוּ פָּחוֹת מִשְּׁלִשִׁים - אַל תִּפְנֶה אֲלֵיהֶם; וְאִם הָיוּ שְׁלִשִׁים אוֹ יוֹתֵר - תְּחַשֵּׁב אוֹתָם מַעֲלָה אַחַת, וְתוֹסִיף

אוֹתָהּ עַל מִנְיַן מַעֲלוֹת הַמַּסְלוּל. לְפִיכָךְ יִהְיֶה מַסְלוּל זֶה תְּשַׁע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְתִהְיֶה מָנָתוֹ עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁבְּאַרְנוּ שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים[19].

17) למעלה פי"ב, ה"ב. 18) עי' שם. 19) משום שבעשר מעלות ובעשרים מעלות, מנת כל מעלה היא שני חלקים.

י. וּלְפִי שֶׁהַמַּסְלוּל הַזֶּה הָיָה פָּחוֹת מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים - תְּגַרֵעַ הַמָּנָה, שֶׁהִיא שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, מֵאֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ, יִשָּׁאֵר: מֵאָה וְאַרְבַּע מַעֲלוֹת, וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"ד נ"ט כ"ה. וְנִמְצָא מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי בִּתְחִלַּת לֵיל זֶה בְּמַזַּל סַרְטָן[20] בַּחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת בּוֹ פָּחוֹת חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. וְאַל תִּפְנֶה אֶל הַשְּׁנִיּוֹת[21] כְּלָל, לֹא בִּמְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ וְלֹא בִּמְקוֹם הַיָּרֵחַ וְלֹא בִּשְׁאָר חֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה, אֶלָּא חֲקֹר עַל הַחֲלָקִים בִּלְבַד. וְאִם יִהְיוּ הַשְּׁנִיּוֹת קְרוֹב לְשְׁלֹשִׁים - עֲשֵׂה אוֹתָם חֵלֶק אֶחָד, וְהוֹסִיפוּ עַל הַחֲלָקִים.

20) את המעלות אנו מתחילים לספור ממזל טלה = *0. 21) בהלכה זו לא הקפיד הרמב"ם על השניות, אלא על החלקים בלבד. בהלכה הקודמת, לא הקפיד על החלקים, אלא על המעלות בלבד, משום שידיעת המסלול דרושה לשם חישוב מנת המסלול, בה קובעות בעיקר המעלות. אבל בידיעת מקום השמש, יש ערך גם לחלקים.

יא. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה, תֵּדַע יוֹם הַתְּקוּפָה הָאֲמִתִּי כָּל תְּקוּפָה שֶׁתִּרְצֶה[22] - בֵּין תְּקוּפוֹת הַבָּאוֹת אַחַר עִקָּר זֶה שֶׁמִּמֶּנּוּ הִתְחַלְנוּ[23], בֵּין תְּקוּפוֹת שֶׁעָבְרוּ מִשָּׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת.

22) תקופת ניסן בהיות השמש בתחילת מזל טלה במהלכה האמיתי; תקופת תמוז - בתחילת מזל סרטן; תקופת תשרי - בתחילת מזל מאזנים; תקופת טבת - בתחילת מזל גדי. 23) עי' למעלה פי"ב, ה"ב.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) שני מהלכים אמצעיים של הירח.

א. הַיָּרֵחַ - שְׁנֵי מַהֲלָכִים אֶמְצָעִיִּים יֵשׁ לוֹ[2]. הַיָּרֵחַ עַצְמוֹ מְסַבֵּב בְּגַלְגַּל קָטָן, שֶׁאֵינוֹ מַקִּיף אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, וּמַהֲלָכוֹ הָאֶמְצָעִי בְּאוֹתוֹ הַגַּלְגַּל הַקָּטָן נִקְרָא אֶמְצַע הַמַּסְלוּל[3]. וְהַגַּלְגַּל הַקָּטָן עַצְמוֹ מְסַבֵּב בְּגַלְגַּל גָּדוֹל, הַמַּקִּיף אֶת הָעוֹלָם, וּבְמַהֲלָךְ אֶמְצָעִי זֶה שֶׁל גַּלְגַּל הַקָּטָן בְּאוֹתוֹ הַגַּלְגַּל הַגָּדוֹל הַמַּקִּיף אֶת הָעוֹלָם - הוּא הַנִּקְרָא אֶמְצַע הַיָּרֵחַ[4]. מַהֲלַךְ אֶמְצַע הַיָּרֵחַ בְּיוֹם אֶחָד: שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וַעֲשָׂרָה חֲלָקִים, וְחָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: י"ג יל"ה[5].

2) במהלך הירח חלות הפרעות, המשפיעות על מהירותו, פעם היא גדלה ופעם היא פוחתת. "שהירח עקלקלות גדולות יש במעגלותיו" - פי"ז הכ"ג (במהירות ובפיגור גם־כן ישנם שינויים: פעם ממהר יותר, ופעם - פחות; פעם מפגר יותר, ופעם - פחות). מכאן הקושי הרב בקביעת מקום הירח בתאריך מסוים. האסטרונומיה העתיקה (פטולומיאוס) נזקקה להנחה של ארבעה גלגלים, כדי להסביר את השינויים במהלך הירח. הרמב"ם הסתפק בשני גלגלים. אחד הוא הגלגל היוצא, כלומר מעגל שמרכזו איננו מרכז הארץ, והמקיף את העולם. תנועתו בכל יום היא 37 ,18'' 12' *11 ממזרח למערב בכיוון הפוך לסדר המזלות שהוא ממערב למזרח. גלגל שני הוא הגלגל הקטן (אפיציקל), שאינו מקיף את העולם, והירח נע במסלולו במהירות של 93 ,3' 53'' *13 ליום. מרכז גלגל זה הוא בהיקפו של הגלגל הגדול. מהלך הגלגל הקטן מסביב לגלגל הגדול בכל יום הוא 4 ,22' 53'' *24 ממערב למזרח לפי סדר המזלות. 3) בדפוס קושטא - אמצע המסלול, דוגמת אמצע הירח בהלכה זו, והשווה להלן פט"ו, ה"א. 4) כי מקום הירח נקבע לא על־ידי תנועתו מסביב לגלגל הקטן, אלא על־ידי תנועת הגלגל הקטן, שבו הירח, מסביב לגלגל הגדול. 5) אם ננכה את מהלך הגלגל הגדול בכיוון ההפוך לסדר המזלות בשיעור הנ"ל 37 ,18'' 12' *11 ממהלך הגלגל הקטן, מתקדם בכל יום על סדר המזלות בשיעור 35* ,3'' 10' *13. המשפט "מהלך אמצע הירח ביום אחד..." שבסוף הלכה א', שייך לפי הענין, לתחילת הלכה ב', וכך הוא בדפוס קושטא. וכן בכת"י תימן ת־א (ספריית מוסד הרב קוק).

ב. נִמְצָא מַהֲלָכוֹ בַּעֲשָׂרָה יָמִים: מֵאָה וְאַחַת וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וַחֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קל"א מה"נ. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית[6] מַהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם: מָאתַיִם וְשֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת[7]. סִימָנָם: רל"ז ל"ח כ"ג. וְנִמְצֵאת שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּאֶלֶף יוֹם: מָאתַיִם וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: רי"ו כג"ן. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם: שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ג' נ"ח כ'. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בִּתְשָׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם[8]: שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה חֲלָקִים, וְשֵׁשׁ וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: כ"ב ונ"ו. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּשָׁנָה סְדוּרָה[9]: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּע וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָן לָהֶם: שד"ם[10] כ"ו מ"ג. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תִּכְפֹּל לְכָל מִנְיַן יָמִים אוֹ שָׁנִים שֶׁתִּרְצֶה.

6) אחר ניכוי מספר מהלכים שלמים, *360 כל אחד. 7) בחשבון מהלך אמצע הירח ביום אחד, השמיט הרמב"ם 03, 0'' אולם בחשבון מאה ימים צירף אותו, מכיון שזה עולה לסך 3''. 8) כי חשבון כ"ט יום חשוב לראיית החודש, עי' למעלה פי"ב, ה"א. 9) שנה שחדשיה כסדרן, שיש לה שנ"ד יום, עי' למעלה פי"ב, ה"א. 10) בדפוס

קושטא - שמ"ד. בגלל מובן המילה "שמד", שינו אח"כ את הסימן לשד"ם.

ג. וּמַהֲלַךְ אֶמְצַע הַמַּסְלוּל בְּיוֹם אֶחָד: שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, וְאַרְבַּע וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת[11]. סִימָנָם: י"ג גנ"ד. נִמְצָא מַהֲלָכוֹ בַּעֲשָׂרָה יָמִים: מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, תִּשְׁעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, בְּלֹא שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"ל ל"ט. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם: מָאתַיִם וְשֵׁשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, וְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת[12]. סִימָנָם: רכ"ו כ"ט נ"ג. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּאֶלֶף יוֹם: מֵאָה וְאַרְבַּע מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"ד נח"ן. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְתֵשַׁע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: שכ"ט מח"כ. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בִּתְשָׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם: שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְאַרְבַּע שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: י"ח נג"ד.

11) כלומר, מהלך הירח האמצעי בגלגל הקטן הוא ″54 ′3 *13. ביתר דיוק: ″53, 93 ′3 *13. 12) במהלך אמצע המסלול ביום אחד, נקט הרמב"ם מספר עגול ″54, כלומר ″0, 07 יותר. במאה ימים עולה ההפרש לשבע שניות, על כן הוא מנכה אותן ויוצא ′53.

ד. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּשָׁנָה סְדוּרָה: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת, בְּלֹא חֲלָקִים. סִימָנָם: ש"ה י"ג[13]. מְקוֹם אֶמְצַע הַיָּרֵחַ הָיָה בִּתְחִלַּת לֵיל חֲמִישִׁי, שֶׁהוּא הָעִקָּר לְחֶשְׁבּוֹנוֹת אֵלּוּ, בְּמַזַּל שׁוֹר, מַעֲלָה אַחַת, וְאַרְבָּעָה עָשָׂר חֲלָקִים, אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: א' י"ד מ"ג. וְאֶמְצַע הַמַּסְלוּל הָיָה בְּעִקָּר זֶה: אַרְבַּע וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וּשְׁתַּיִם וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: פ"ד כ"ח מ"ב. מֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מַהֲלַךְ אֶמְצַע הַיָּרֵחַ וְהָאֶמְצַע שֶׁהוּא הָעִקָּר שֶׁעָלָיו תּוֹסִיף, תֵּדַע מְקוֹם אֶמְצַע הַיָּרֵחַ בְּכָל יוֹם שֶׁתִּרְצֶה, עַל דֶּרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ בְּאֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ[14]. וְאַחַר שֶׁתּוֹצִיא אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִתְחִלַּת הַלַּיְלָה שֶׁתִּרְצֶה, הִתְבּוֹנֵן בַּשֶּׁמֶשׁ וְדַע בְּאֵי זֶה מַזָּל הוּא[15].

13) משפט זה: "ונמצא שארית... ש"ה י"ג" שייך לסוף ה"ג, באופן מקביל לסוף ה"ב. עי' כת"י ת-א. 14) עי' למעלה פי"א, הט"ז. 15) עי' למעלה פי"ב, ה"ב, ה"ג. על-ידי הנוסחה (מהלך אמצע הירח ביום אחד = ″35, 03 ′10 *13) (מקום אמצע הירח ביום העיקר) ″43 ′14 *31, שבה n + מסמן מספר הימים מיום העיקר.

ה. אִם הָיְתָה הַשֶּׁמֶשׁ מֵחֲצִי מַזַּל דָּגִים עַד חֲצִי מַזַּל טָלֶה - תַּנִּיחַ אֶמְצַע הַיָּרֵחַ כְּמוֹת שֶׁהוּא[16]. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מֵחֲצִי מַזַּל טָלֶה עַד תְּחִלַּת מַזַּל תְּאוֹמִים - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים[17]. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מִתְּחִלַּת מַזַּל תְּאוֹמִים עַד תְּחִלַּת מַזַּל אַרְיֵה - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים[18]. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מִתְּחִלַּת מַזַּל אַרְיֵה עַד חֲצִי מַזַּל בְּתוּלָה - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים[19]. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מֵחֲצִי מַזַּל בְּתוּלָה עַד חֲצִי מַזַּל מֹאזְנַיִם - הַנַּח אֶמְצַע הַיָּרֵחַ כְּמוֹת שֶׁהוּא. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מֵחֲצִי מַזַּל מֹאזְנַיִם עַד תְּחִלַּת מַזַּל קֶשֶׁת - תִּגְרַע מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים[20]. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מִתְּחִלַּת מַזַּל קֶשֶׁת עַד תְּחִלַּת מַזַּל דְּלִי - תִּגְרַע מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ שְׁלֹשִׁים חֲלָקִים[21]. וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מִתְּחִלַּת מַזַּל דְּלִי עַד חֲצִי מַזַּל דָּגִים - תִּגְרַע מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים.

16) מטרת כל החשבונות האלה היא ידיעת ראיית הירח (עי' פי"א, הט"ז) בא"י (שם הי"ז). מקום השמש האמצעי היוצא לפי החשבון, יהיה לפעמים בתחילת הלילה בדיוק, כגון במזל טלה, ולפעמים שעה אחת לפני השקיעה או אחריה (פי"ב ה"ג), כי אורך היום משתנה ותלוי במקום השמש במזלות. 17) העיקר שממנו מתחיל החשבון לראיית הירח הוא ג' בניסן, שאז השמש עומדת בראש טלה, ויום ולילה שוים. שקיעת השמש היא אז בשעה שש, מקום אמצע הירח, לפי החשבון, פירושו תחילת הלילה באופק המשוה (שעה שש), ואנו - לחשבון ראיה - מעוניינים בידיעת מקום הירח באופק ירושלים. בחצי מזל דגים - חצי אדר - שקיעת השמש באופק ירושלים היא כרבע שעה לפני השקיעה באופק המשוה (כלומר, רבע שעה לפני שעה שש), בחצי מזל טלה - כרבע שעה אחרי השקיעה באופק המשוה. מהלך הירח בשעה הוא בערך ′33 (עי' ה"א). כשנגרע ממנו תנועת השמש לשעה, מכיון שגם היא נעה ממערב למזרח, ישארו ′30 בערך. לרבע שעה - פחות משמונה חלקים. להפרשים קטנים, למטה משמונה חלקים, אין הרמב"ם שם לב. משום כך, כאשר השמש מחצי מזל דגים עד חצי מזל טלה, אין הרמב"ם מוסיף מאומה לאמצע הירח. בהפרשים שלמעלה משמונה חלקים, הוא נוקט ′15 (כדין חצי שעה) או ′30 (כדין שעה). 18) מחצי ניסן עד תחילת סיון, מוסיף הרמב"ם ′15, מכיון שהיום הולך וגדל והשקיעה מתאחרת, אולם אין ההפרש מגיע לשעה, משום כך דינו כהפרש של חצי שעה. 19) בכת"י אוקספורד - שלשים, כך גם בפירוש רבי עובדיה בן דוד - סוף פי"ב, וכן בכת"י ת-א ות-ב ('מימון'). 20) כי היום פוחת והולך. 21) כאן גורעים ט"ו חלקים, כי השקיעה מקדימה לבוא לפני שעה שש באותו שיעור שהיא מאחרת מחצי מזל טלה עד תחילת מזל תאומים.

ו. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֶמְצַע אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ אוֹ תַּנִּיחַ אוֹתוֹ כְּמוֹת שֶׁהוּא - הוּא אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לְאַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה בִּכְמוֹ[22] שְׁלִישׁ שָׁעָה בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן שֶׁתּוֹצִיא הָאֶמְצַע לוֹ, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה[23].

22) לפעמים שליש, ולפעמים פחות. 23) בליל שלשים.

יום שני כ"ו כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) מקום הירח.

א. אִם תִּרְצֶה לֵידַע מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי[2] בְּכָל יוֹם שֶׁתִּרְצֶה - תּוֹצִיא תְּחִלָּה אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה לְאוֹתוֹ הַלַּיְלָה שֶׁתִּרְצֶה, וְכֵן תּוֹצִיא אֶמְצַע הַמַּסְלוּל וְאֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ[3] לְאוֹתוֹ הָעֵת, וְתִגְרַע אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ[4], וְהַנִּשְׁאָר תִּכְפֹּל אוֹתוֹ. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מֶרְחָק הַכָּפוּל.

2) בגלגל המזלות. 3) מהלכו האמצעי של הירח בגלגל הקטן. 4) כי שניהם נעים בכיוון אחד, ממערב למזרח. לאחר שתגרע תקבל מרחק השמש מן הירח.

ב. וּכְבָר הוֹדַעְנוּ, שֶׁלֹּא בָּאנוּ בְּכָל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת, שֶׁעָשִׂינוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ, אֶלָּא לָדַעַת רְאִיַּת הַיָּרֵחַ. וּלְעוֹלָם אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה מֶרְחָק זֶה הַכָּפוּל בְּלֵיל הָרְאִיָּה שֶׁיֵּרָאֶה בָּהּ הַיָּרֵחַ אֶלָּא מֵחָמֵשׁ מַעֲלוֹת עַד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיּוֹסִיף עַל זֶה וְלֹא יִגְרַע מִמֶּנּוּ[5].

5) מחמש מעלות.

ג. וְהוֹאִיל וְהַדָּבָר כֵּן, הִתְבּוֹנֵן בְּמֶרְחָק זֶה הַכָּפוּל: אִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת אוֹ קָרוֹב לְחָמֵשׁ - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְתוֹסֶפֶת, וְלֹא תּוֹסִיף כְּלוּם. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשֵּׁשׁ מַעֲלוֹת עַד אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל מַעֲלָה אַחַת. וְאִם יִהְיֶה מֶרְחָק הַכָּפוּל מִשְּׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שְׁתֵּי מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִתְּשַׁע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מֵחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת עַד אַחַת וְשִׁלְשִׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל אַרְבַּע מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשְּׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד שְׁמוֹנֶה וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִתְּשַׁע וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד חָמֵשׁ וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שֵׁשׁ מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשֵּׁשׁ וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת עַד אַחַת וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שֶׁבַע מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשְּׁתַּיִם וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת עַד תֵּשַׁע וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שְׁמוֹנֶה מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשִּׁשִּׁים עַד שָׁלֹשׁ וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת - תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל תֵּשַׁע מַעֲלוֹת[6].

וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה אֶמְצַע הַמַּסְלוּל אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו מַעֲלוֹת אֵלּוּ - הוּא הַנִּקְרָא מַסְלוּל הַנָּכוֹן.

6) במרחק כפול גדול יותר אין הרמב"ם עוסק, כי הוא מעוניין בליל הראייה בלבד.

ד. וְאַחַר כָּךְ תִּרְאֶה כַּמָּה מַעֲלוֹת הוּא הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן: אִם הָיָה פָּחוֹת מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת - תִּגְרַע[7] מְנַת הַמַּסְלוּל הַזֶּה הַנָּכוֹן מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה; וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, עַד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים - תּוֹסִיף[8] מְנַת זֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן עַל אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֶמְצַע אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ - הוּא מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי לִשְׁעַת הָרְאִיָּה.

7) כי כאן מהירות הירח אטית יותר ואמצע הירח גדול ממסלול הנכון. שעור ההפרש נקרא מנת המסלול. 8) כי כאן מהירות הירח גדולה יותר ואמצע הירח קטן ממסלול הנכון.

ה. וְדַע, שֶׁאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה אוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים בְּשָׁוֶה - אֵין לוֹ מָנָה, אֶלָּא יִהְיֶה מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֶמְצָעִי לִשְׁעַת הָרְאִיָּה הוּא מָקוֹם הָאֲמִתִּי[9].

9) כי נקודת מקום הירח האמיתי ונקודת מקום הירח האמצעי הן בקו אחד.

ו. וְכַמָּה הוּא מְנַת הַמַּסְלוּל? אִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁמֹנֶה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה אַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה חֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וְאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשֶׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שִׁבְעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְאֶחָד וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה שְׁמוֹנִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת. וְאִם יִהְיֶה תִּשְׁעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁמֹנָה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וָעֶשֶׂר, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְעֶשְׂרִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְאַחַד עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְאַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁמֹנָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְשִׁשִּׁים, תִּהְיֶה

מִנָּתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְשִׁשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְשִׁבְעִים, תִּהְיֶה מִנָּתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה - אֵין לוֹ מָנָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, אֶלָּא מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֶמְצָעִי הוּא מָקוֹם הָאֲמִתִּי.

ז. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְתֵדַע מִנָּתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ בְּמַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ. וְכֵן אִם יִהְיוּ בְּמִנְיַן הַמַּסְלוּל אֲחָדִים עִם הָעֲשָׂרוֹת, תִּקַּח מִן הַיּוֹתֵר שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת הָאֲחָדִים; כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ בַּמָּנוֹת שֶׁלּוֹ, כָּךְ תַּעֲשֶׂה בַּמַּסְלוּל הַנָּכוֹן בַּמָּנוֹת שֶׁלּוֹ.

ח. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בִּתְחִלַּת לֵיל עֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁיּוֹמוֹ שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת הָעִקָּר, וּמִנְיַן הַיָּמִים הַגְּמוּרִים מִתְּחִלַּת לֵיל הָעִקָּר עַד תְּחִלַּת לֵיל זֶה, שֶׁאָנוּ רוֹצִים לֵידַע מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בּוֹ, תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם - תּוֹצִיא אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ תְּחִלַּת לֵיל זֶה, יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעוֹ: חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנֶה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ל"ה ל"ח ל"ג. וְתוֹצִיא אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לְשָׁעַת הָרְאִיָּה לְעֵת זוֹ, יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעוֹ: שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְתֵשַׁע וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: נ"ג ל"ו ל"ט. וְתוֹצִיא אֶמְצַע הַמַּסְלוּל לְעֵת זוֹ, יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעוֹ: מֵאָה וְשָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת, וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְשֵׁשׁ וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"ג כ"א מ"ו. תִּגְרַע אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ, יִשָּׁאֵר: שְׁבַע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנֶה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְשֵׁשׁ שְׁנִיּוֹת. וְזֶה הוּא הַמֶּרְחָק. תִּכְפֹּל אוֹתוֹ, יֵצֵא לְךָ הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל: חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ל"ה נ"ו י"ב. לְפִיכָךְ תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ, וְיֵצֵא לְךָ הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן: מֵאָה וּשְׁמוֹנִים[10] מַעֲלוֹת, וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאֵין מַקְפִּידִין עַל הַחֲלָקִים בַּמַּסְלוּל, כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּשֶּׁמֶשׁ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"כיצד הרי שרצינו לידע מקום הירח האמיתי...".

בהלכות אלו מבאר את פרטי החשבונות של מהלך השמש והירח שעל פיהם קובעים בית־דין את ראשי החודשים. ובפנימיות העניינים:

מולד הלבנה מרמז על עבודת התשובה, שכן יש בו חיסרון ומולד אבל השמש מרמזת על עבודת הצדיקים שאין בה שינוי.

ענינו של ראש חודש הוא "יחוד שמשא וסיהרא" כי אז לראשונה מאירה השמש בלבנה, ובעבודת האדם היינו חיבור שני אופני העבודה, צדיקים ובעלי תשובה, והוא עניין לכתחילה אריבער שאף שבדרך כלל הוא עניין לבעלי תשובה הקופצים ומדלגים על סדר העבודה, מכל־מקום נפעל עילוי זה גם בעבודת הצדיקים וגם הם שייכים לעבודה ד"לכתחילה אריבער".

הגדרתו של ראש־חודש כמסמל את עבודת התשובה מתבטא גם בפרטי החשבונות שבפרקים אלו. בסוף פי"ג כתב "ומאחר שתדע מקום השמש בכל עת שתרצה, תדע יום התקופה האמיתי כל תקופה שתרצה, בין תקופות הבאות אחר עיקר זה שממנו התחלנו, בין תקופות שעברו משנים קדמוניות". כי בעבודת התשובה שתי דרגות: האחת היא תשובה מיראה שעיקרה מכאן ולהבא - "כבעל מום שנתרפא שמקצת שמו עליו". והשניה, תשובה מאהבה שפעולתה גם למפרע - "נעקר עוונו מתחילתו". עניין זה מרומז בתקופות הבאות, היינו מכאן ולהבא - תשובה מיראה, והתקופות שעברו מרמזות על תשובה מאהבה שפועלת גם למפרע. ועפ"ז מובן מדוע הקדים תקופות הבאות לתקופות שעברו, כי הלך מן הקל אל הכבד, תשובה מיראה ואח"כ תשובה מאהבה. ויש להוסיף שעבודת התשובה מרומזת גם בנוגע לחשבון התקופות כפשוטו כי חשבון התקופות שעברו דורש יגיעה גדולה בהרבה מחשבון התקופות הבאות כי בתקופות הבאות בבוא הזמן בהגיע התקופה הבאה אפשר לברר אם חשבונו מדוייק אם לאו ולכן מקפיד לעשות חשבון מדוייק אבל בתקופות שעברו צריך השתדלות גדולה בהרבה מכיון שאין להם "אבן בוחן" לדעת אם חישב נכון או לא, ולכן נדרשת השתדלות גדולה מאוד.

על פי יין מלכות סימן נ"ג

10) במקום ק"פ מעלות או מאה ושמונים צריך להיות: מאה ושמונה, כי הוספנו חמש מעלות על אמצע המסלול, שהיה ק"ג מעלות.

ט. וּבָאנוּ לַחֲקֹר עַל מִנַּת זֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן, שֶׁהוּא מֵאָה וּשְׁמוֹנֶה, נִמְצֵאת מָנָה שֶׁלּוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וְחֵלֶק אֶחָד. וּלְפִי שֶׁהַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן הָיָה פָּחוֹת מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, תִּגְרַע הַמָּנָה, שֶׁהוּא חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וְחֵלֶק אֶחָד, מִן אֶמְצַע הַיָּרֵחַ, יִשָּׁאֵר: שְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים[11], וְתֵשַׁע וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. תַּעֲשֶׂה הַשְּׁנִיּוֹת חֵלֶק, וְתוֹסִיף עַל הַחֲלָקִים. וְנִמְצָא מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בְּשָׁעָה זוֹ בְּמַזַּל שׁוֹר, בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּעֲלַת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה. סִימָנָם: י"ח ל"ו. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תֵּדַע מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בְּכָל עֵת רְאִיָּה שֶׁתִּרְצֶה, מִתְּחִלַּת שָׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא הָעִקָּר, עַד סוֹף הָעוֹלָם.

11) בעצם - ל"ה חלקים.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) העגולה של הירח ושל השמש.

א. הָעִגּוּלָה שֶׁסּוֹבֶבֶת בָּהּ הַיָּרֵחַ תָּמִיד[2], הִיא נוֹטָה מֵעַל הָעִגּוּלָה שֶׁסּוֹבֶבֶת בָּהּ הַשֶּׁמֶשׁ תָּמִיד. חֶצְיָהּ נוֹטָה לְצָפוֹן, וְחֶצְיָהּ נוֹטָה לְדָרוֹם[3]. וּשְׁתֵּי נְקֻדּוֹת יֵשׁ בָּהּ זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ[4], שֶׁבָּהֶן פּוֹגְעוֹת שְׁתֵּי הָעִגּוּלוֹת זוֹ בָּזוֹ. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּהְיֶה הַיָּרֵחַ בְּאַחַת מִשְּׁתֵיהֶן, נִמְצָא סוֹבֵב בַּעִגּוּלָה שֶׁל שֶׁמֶשׁ כְּנֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ בְּשָׁוֶה. וְאִם יֵצֵא הַיָּרֵחַ מֵאַחַת מִשְּׁתֵי הַנְּקֻדּוֹת, נִמְצָא מְהַלֵּךְ לִצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לִדְרוֹמָהּ. הַנְּקֻדָּה שֶׁמִּמֶּנָּה יַתְחִיל הַיָּרֵחַ לִנְטוֹת לִצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ - הִיא הַנִּקְרֵאת רֹאשׁ, וְהַנְּקֻדָּה שֶׁמִּמֶּנָּה יַתְחִיל הַיָּרֵחַ לִנְטוֹת לִדְרוֹם הַשֶּׁמֶשׁ - הִיא הַנִּקְרֵאת זָנָב[5]. וּמַהֲלָךְ שָׁוֶה יֵשׁ לְזֶה הָרֹאשׁ, שֶׁאֵין בּוֹ לֹא תּוֹסֶפֶת וְלֹא גֵּרָעוֹן. וְהוּא הוֹלֵךְ בַּמַּזָּלוֹת אֲחוֹרַנִּית[6]: מִטָּלֶה לְדָגִים, וּמִדָּגִים לִדְלִי, וְכֵן הוּא סוֹבֵב תָּמִיד.

2) הכוונה לעגולת הגלגל הגדול, עי' למעלה פי"ד, ה"א.
3) עי' ציור 2. 4) במרחק של *180. 5) האסטרונומיה העתיקה קראה לקו המחבר את שתי נקודות הפגיעה, דרקון. מכאן המונחים: ראש (הדרקון) וזנב (הדרקון), ועי' 'פירוש המשניות' עבודה זרה, פ"ג מ"ג. 6) כלומר ממזרח למערב. האסטרונומים חשבו ומצאו, שהזמן הדרוש לירח לשוב לנקודת הראש שממנה יצא, הוא בלמעלה משעתים וחצי פחות מן הזמן הדרוש לאמצע הירח להגיע בדיוק לנקודה שממנה יצא (לעשות סיבוב של *360). מכאן הסיקו, שהראש נסוג אחורנית. משום כך מספיק פחות זמן, כדי לשוב אליו.

ב. מַהֲלַךְ הָרֹאשׁ הָאֶמְצָעִי[7] בְּיוֹם אֶחָד: שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, וְאַחַת עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת[8]. נִמְצָא מַהֲלָכוֹ בַּעֲשָׂרָה יָמִים: אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשֶׁבַע וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם: חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, שִׁבְעָה עָשָׂר חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: הי"ז מ"ג. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ בְּאֶלֶף יוֹם: שְׁתַּיִם וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְעֶשֶׂר שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: נ"ב נז"י. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם: מֵאָה וְתִשְׁעָה וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וְאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קס"ט לא"מ. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם: מַעֲלָה אַחַת, וּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְתֵשַׁע שְׁנִיּוֹת. וְסִימָנָם: א' לב"ט. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ לְשָׁנָה סִדּוּרָה: שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וּשְׁתַּיִם וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: י"ח מ"ד מ"ב. וְאֶמְצַע הָרֹאשׁ בְּתְחִלַּת לֵיל חֲמִישִׁי, שֶׁהוּא הָעִקָּר, הָיָה: מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וּשְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: ק"פ נ"ז כ"ח.

7) "אמצעי" בניגוד ל"אמיתי", כדי להבחין בין המהלכים שבהם סופרים את המעלות מטלה קדימה לפי סדר המזלות, ובין מהלך הראש שהוא אחורנית שלא כסדר המזלות. ועי' ציור 3. 8) ביתר דיוק - '10, 36, כפי שיוצא בחשבון עשרת אלפים יום בהלכה זו.

ג. אִם תִּרְצֶה לֵידַע מְקוֹם הָרֹאשׁ בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה - תּוֹצִיא אֶמְצָעָם לְאוֹתוֹ הָעֵת, כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹצִיא אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ[9] וְאֶמְצַע הַיָּרֵחַ[10], וְתִגְרַע הָאֶמְצַע מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וְהַנִּשְׁאָר הוּא מְקוֹם הָרֹאשׁ בְּאוֹתוֹ הָעֵת[11]. וּכְנֶגְדּוֹ לְעוֹלָם יִהְיֶה מְקוֹם הַזָּנָב[12].

9) עי' פי"ב, ה"ב. 10) ע' פי"ד, ה"ד. 11) גורעים את האמצע מש"ס מעלות, כדי להתאים את חישוב מקום הראש לחישוב מקום השמש ומקום הירח, שנקבע במעלות מטלה קדימה לפי סדר המזלות, בזמן שמהלך הראש הוא מטלה אחורנית. מה שנשאר אחר הגירעון מסמן את מספר המעלות שהראש התרחק מטלה לפי סדר המזלות, וזהו מקום הראש האמיתי. 12) במרחק *180 ממקום הראש.

ד. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע מְקוֹם הָרֹאשׁ לִתְחִלַּת לֵיל עֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁיּוֹמוֹ שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת הָעִקָּר, וּמִנַּיִן הַיָּמִים הַגְּמוּרִים מִתְּחִלַּת לֵיל הָעִקָּר עַד תְּחִלַּת לֵיל זוֹ, שֶׁאָנוּ רוֹצִים לֵידַע מְקוֹם הָרֹאשׁ בּוֹ, תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם.

ה. תּוֹצִיא אֶמְצַע הָרֹאשׁ לְעֵת הַזֹּאת עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁיָּדַעְתָּ. וְהוּא: שֶׁתּוֹסִיף מַהֲלָכוֹ לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים עַל הָעִקָּר, יֵצֵא לְךָ אֶמְצַע הָרֹאשׁ: מֵאָה וּשְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, וְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְשֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קפ"ב כ"ט ל"ז. תִּגְרַע אֶמְצַע זֶה מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, יִשְׁאַר לְךָ: מֵאָה וְשֶׁבַע וְשִׁבְעִים מַעֲלוֹת, וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְשָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת. סִימָנָם: קע"ז לכ"ג. וְזֶה הוּא מְקוֹם הָרֹאשׁ. וְאַל תִּפְנֶה אֶל הַשְּׁנִיּוֹת. נִמְצָא מְקוֹם הָרֹאשׁ - בְּמַזָּל בְּתוּלָה, שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וּמְקוֹם הַזָּנָב כְּנֶגְדּוֹ - בְּמַזַּל דָּגִים, בְּשֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים.

ו. לְעוֹלָם יִהְיֶה בֵּין הָרֹאשׁ וּבֵין הַזָּנָב חֲצִי הַגַּלְגַּל בְּשָׁוֶה[13]. לְפִיכָךְ, כָּל מַזָּל שֶׁתִּמְצָא בּוֹ מְקוֹם הָרֹאשׁ - יִהְיֶה הַזָּנָב בְּמַזָּל שְׁבִיעִי מִמֶּנּוּ, בִּכְמוֹ מִנְיַן הַמַּעֲלוֹת וְהַחֲלָקִים בְּשָׁוֶה. אִם יִהְיֶה הָרֹאשׁ בְּעֶשֶׂר מַעֲלוֹת בְּמַזָּל פְּלוֹנִי, יִהְיֶה הַזָּנָב בְּעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזָּל שְׁבִיעִי מִמֶּנּוּ.

13) כלומר, ששה מזלות = *180.

ז. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מְקוֹם הָרֹאשׁ וּמְקוֹם הַזָּנָב וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי, הִתְבּוֹנֵן בִּשְׁלָשְׁתָּן: אִם מָצָאתָ הַיָּרֵחַ עִם הָרֹאשׁ אוֹ עִם הַזָּנָב בְּמַעֲלָה אַחַת בְּחֵלֶק אֶחָד[14]

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65

- תֵּדַע שֶׁאֵין הַיָּרֵחַ נוֹטֶה לֹא לִצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ וְלֹא לִדְרוֹמָהּ; וְאִם רָאִיתָ מְקוֹם הַיָּרֵחַ לִפְנֵי מְקוֹם הָרֹאשׁ, וְהוּא הוֹלֵךְ כְּנֶגֶד הַזָּנָב - תֵּדַע שֶׁהַיָּרֵחַ נוֹטֶה לִצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ; וְאִם הָיָה הַיָּרֵחַ לִפְנֵי מְקוֹם הַזָּנָב, וַהֲרֵי הוּא הוֹלֵךְ כְּנֶגֶד הָרֹאשׁ - תֵּדַע שֶׁהַיָּרֵחַ נוֹטֶה לִדְרוֹם הַשֶּׁמֶשׁ[15].

14) כלומר, במקום שעגולת הירח ועגולת השמש פוגעות זו בזו. 15) השווה ה"א, וראה ציור 2.

ח. הַנִּטְיָה שֶׁנּוֹטֶה הַיָּרֵחַ לִצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לִדְרוֹמָהּ - הִיא הַנִּקְרֵאת רֹחַב הַיָּרֵחַ[16]. אִם הָיָה נוֹטֶה לִצָּפוֹן - נִקְרָא רֹחַב צְפוֹנִי, וְאִם הָיָה נוֹטֶה לְדָרוֹם - נִקְרָא רֹחַב דְּרוֹמִי, וְאִם הָיָה הַיָּרֵחַ בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי הַנְּקֻדּוֹת - לֹא יִהְיֶה לוֹ רֹחַב, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

16) משום שהוא שיעור קטן בניגוד למהלך מזרח־מערב שנקרא אורך, שמגיע לסיבוב של *360.

ט. לְעוֹלָם לֹא יִהְיֶה רֹחַב הַיָּרֵחַ יָתֵר עַל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, בֵּין בְּצָפוֹן בֵּין בְּדָרוֹם[17]. אֶלָּא כָּךְ הוּא דַּרְכּוֹ: יַתְחִיל מִן הָרֹאשׁ וְיִתְרַחֵק מְעַט מְעַט, וְהַמֶּרְחָק הוֹלֵךְ וְנוֹסֵף, עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת[18], וְיַחֲזֹר וְיִתְקָרֵב מְעַט מְעַט, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ רֹחַב כְּשֶׁיַּגִּיעַ לִזְנָבוֹ, וְיַחֲזֹר וְיִתְרַחֵק מְעַט מְעַט, וְהַמֶּרְחָק נוֹסֵף, עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת[19], וְיַחֲזֹר וְיִתְקָרֵב, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ רֹחַב[20].

17) השיעור נקבע ע"י תצפיות. כיום נחשב השיעור - 9′ *5. 18) כאשר הירח במרחק *90 מן הראש. 19) כאשר הירח במרחק *90 מן הזנב. 20) כאשר ישוב לראש.

י. אִם תִּרְצֶה לֵידַע רֹחַב הַיָּרֵחַ כַּמָּה הוּא בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה, וְאִם צְפוֹנִי הוּא אוֹ דְרוֹמִי - תּוֹצִיא מְקוֹם הָרֹאשׁ וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי לְאוֹתָהּ הָעֵת, וְתִגְרַע מְקוֹם הָרֹאשׁ מִמְּקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי, וְהַנִּשְׁאָר הוּא הַנִּקְרָא מַסְלוּל הָרֹחַב[21]. וְאִם יִהְיֶה מַסְלוּל הָרֹחַב מִמַּעֲלָה אַחַת עַד מֵאָה וּשְׁמוֹנִים - תֵּדַע שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ צְפוֹנִי[22]; וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים - תֵּדַע שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי[23]; וְאִם הָיָה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה אוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים בְּשָׁוֶה - אֵין לַיָּרֵחַ רֹחַב כְּלָל[24]. וְתַחֲזֹר וְתִרְאֶה מְנַת מַסְלוּל הָרֹחַב כַּמָּה הִיא, וְהוּא שִׁעוּר נְטִיָּתוֹ לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם, וְהוּא הַנִּקְרָא רֹחַב הַיָּרֵחַ הַדְּרוֹמִי אוֹ הַצְּפוֹנִי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

21) הנשאר הוא מרחק הירח ממקום הראש. מרחק זה נקרא "מסלול הרוחב", כי בו תלוי שיעור הרוחב. 22) בין הראש לזנב. 23) בין הזנב לראש, ועי' ה"א. 24) כי זוהי נקודת הזנב או נקודת הראש.

יא. וְכַמָּה הִיא מְנַת מַסְלוּל הָרֹחַב? אִם יִהְיֶה מַסְלוּל הָרֹחַב עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַזֶּה עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל אַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל חֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שִׁבְעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שְׁמוֹנִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל תִּשְׁעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת[25].

25) כל החישובים האלה מבוססים על תצפיות, ומתאימים לחישובים של היום.

יב. וְאִם יִהְיוּ אֲחָדִים עִם הָעֲשָׂרוֹת - תִּקַּח הָרָאוּי לָהֶם לְפִי הַיֶּתֶר שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתָ בְּמַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ[26] וּבְמַסְלוּל הַיָּרֵחַ[27]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה מַסְלוּל הָרֹחַב שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁאִלּוּ הָיָה הַמַּסְלוּל חֲמִשִּׁים - הָיְתָה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְאִלּוּ הָיָה הַמַּסְלוּל שִׁשִּׁים - הָיְתָה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, נִמְצָא הַיֶּתֶר בֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת - שְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים לְכָל מַעֲלָה, וְנִמְצָא לְפִי חֶשְׁבּוֹן מַסְלוּל זֶה, שֶׁהוּא שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים[28]: שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת, וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תַּעֲשֶׂה בְּכָל מִנְיָן וּמִנְיָן.

26) עי' פי"ג, ה"ז. 27) עי' פט"ו, ה"ז. 28) צריך להוסיף כאן מלת "מנתו", וכן הוא בכת"י תימן א, וכת"י ת־ב.

יג. מֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מְנָתוֹ שֶׁל מַסְלוּל הָרֹחַב עַד תִּשְׁעִים, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּךָ, תֵּדַע מָנוֹת שֶׁל כָּל מִנְיָנוֹת הַמַּסְלוּל; שֶׁאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל תִּשְׁעִים עַד מֵאָה וּשְׁמוֹנִים - תִּגְרַע הַמַּסְלוּל מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע בּוֹ הַמָּנָה[29].

29) אם מסלול הרוחב למשל *100, כלומר שהירח מרוחק מן הראש *100 או מן הזנב *30 = *100 - *180. רוחב הירח במרחק *80 מן הזנב הוא כרוחב הירח במרחק *80 מן הראש.

יד. וְזֶה הוּא רֹחַב הַיָּרֵחַ בִּתְחִלַּת לֵיל זֶה. וְהוּא דְּרוֹמִי, שֶׁהֲרֵי הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים. וְכֵן אִם הָיָה הַמַּסְלוּל יָתֵר מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים[30] עַד מָאתַיִם וְשִׁבְעִים - תִּגְרַע מִמֶּנּוּ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים[31], וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע בּוֹ הַמָּנָה.

30) כל המשפט הזה מקומו בסוף הפרק, ולא כאן. וכן אין בכת"י תימן. 31) כי בק"פ אין לו רוחב.

טו. וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל יוֹתֵר עַל מָאתַיִם וְשִׁבְעִים עַד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים[32], וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע בּוֹ הַמָּנָה.

32) גורעים אותו מש"ס, ואין גורעים ממנו ק"פ, כמו בהלכה הקודמת, כי אז ישאר יותר מתשעים מעלות, וכל החשבון מבוסס על מספר מעלות עד תשעים.

טז. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל מֵאָה וַחֲמִשִּׁים - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, נִשְׁאַר שְׁלֹשִׁים; וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁמְּנַת שְׁלֹשִׁים - שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, וְכָךְ תִּהְיֶה מְנַת מֵאָה וַחֲמִשִּׁים: שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים.

יז. הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל מָאתַיִם - תִּגְרַע מִמֶּנּוּ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים, יִשָּׁאֵר עֶשְׂרִים; וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁמְּנַת עֶשְׂרִים הִיא מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וְכֵן אִם תִּהְיֶה מְנַת מָאתַיִם, תִּהְיֶה מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים.

יח. הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, נִשְׁאַר שִׁשִּׁים; וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁמְּנַת שִׁשִּׁים - אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְכָךְ הִיא מְנַת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת: אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל הַמִּנְיָנוֹת.

יט. הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע רֹחַב הַיָּרֵחַ כַּמָּה הוּא וּבְאֵיזוֹ רוּחַ הוּא, אִם צְפוֹנִי וְאִם דְּרוֹמִי, בִּתְחִלַּת לֵיל עֶרֶב שַׁבָּת, שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁמִּקּוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי הָיָה בְּלֵיל זֶה בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּזַּל שׁוֹר - סִימָנוֹ: י"ח ל"ו, וּמִקּוֹם הָרֹאשׁ הָיָה בְּאוֹתָהּ הָעֵת בְּשֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּזַּל בְּתוּלָה - סִימָנוֹ: כז"ל, תִּגְרַע מִקּוֹם הָרֹאשׁ מִמִּקּוֹם הַיָּרֵחַ, יֵצֵא לְךָ מַסְלוּל הָרֹחַב: מָאתַיִם אַחַת וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת שִׁשָּׁה חֲלָקִים - סִימָנוֹ: רל"א ו', לְפִי שֶׁאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל הַחֲלָקִים בְּכָל הַמַּסְלוּל[33], וְנִמְצֵאת הַמָּנָה שֶׁל מַסְלוּל זֶה בַּדְּרָכִים שֶׁבַּאַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה: שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְזֶהוּ רֹחַב הַיָּרֵחַ בִּתְחִלַּת לֵיל זֶה. וְהוּא דְּרוֹמִי, שֶׁהֲרֵי הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים.

33) עי' פט"ו, ה"ח.

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) ידיעת ראיית הירח, מעגל הירח. פעמים בא הארוכה ופעמים בקצרה.

א. כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהִקְדַּמְנוּ - כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲתִידִים וּמוּכָנִים לִידִיעַת הָרְאִיָּה. וּכְשֶׁתִּרְצֶה לָדַעַת זֹאת - תַּתְחִיל וְתַחְשֹׁב וְתוֹצִיא מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי[2] וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי[3] וּמְקוֹם הָרֹאשׁ[4] לִשְׁעַת הָרְאִיָּה, וְתִגְרַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי מִמְּקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי[5], וְהַנִּשְׁאָר הוּא הַנִּקְרָא אֹרֶךְ רֹאשׁוֹן.

2) עי' פי"ג. 3) עי' פט"ו. 4) עי' פט"ז, ה"ג. 5) כדי לדעת את מרחק הירח מן השמש (מזמן הקיבוץ).

ב. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מְקוֹם הָרֹאשׁ וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ - תֵּדַע מְקוֹם[6] הַיָּרֵחַ כַּמָּה הוּא, וְאִם הוּא רֹחַב צְפוֹנִי אוֹ דְּרוֹמִי[7]. וְהוּא הַנִּקְרָא רֹחַב רִאשׁוֹן. וְהִזָּהֵר בָּאֹרֶךְ הַזֶּה רִאשׁוֹן וּבְרֹחַב הָרִאשׁוֹן, וְיִהְיוּ שְׁנֵיהֶם מוּכָנִים לְךָ.

6) צ"ל רוחב הירח, וכן הוא בכת"י תימן א' ובכת"י ת"ב.
7) צפוני - אם מסלול הרוחב הוא פחות מן *180; דרומי - יותר מן *180, ועי' פט"ז, ה"י.

ג. וְהִתְבּוֹנֵן בָּאֹרֶךְ הַזֶּה הָרִאשׁוֹן וּבְרֹחַב הַזֶּה הָרִאשׁוֹן[8]: אִם יֵצֵא לְךָ תֵּשַׁע מַעֲלוֹת בִּשְׁוָה אוֹ פָּחוֹת - תֵּדַע בְּוַדַּאי, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְעוֹלָם שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[9], וְאֵין אַתָּה צָרִיךְ חֶשְׁבּוֹן אַחֵר; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן יָתֵר עַל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת - תֵּדַע בְּוַדַּאי, שֶׁהַיָּרֵחַ יֵרָאֶה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵין אַתָּה צָרִיךְ לְחֶשְׁבּוֹן אַחֵר[10]; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים[11] מַעֲלוֹת וְעַד חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה - תִּצְטָרֵךְ לִדְרֹשׁ וְלַחֲקֹר בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה, עַד שֶׁתֵּדַע אִם יֵרָאֶה אוֹ לֹא יֵרָאֶה.

8) את המילים "וברוחב הזה הראשון", יש למחוק (עברו לכאן כנראה בטעות מסוף ההלכה הקודמת), וכן אינן בכת"י תימן א' ובכת"י ת"ב. 9) מפני קרבת הירח אל השמש. אורו הקלוש של חרמש הירח הקטן אינו נראה בגלל אורן החזק של קרני השמש. 10) משום שהוא מיותר. גבולות המינימום והמקסימום מבוססים על הנסיון.
11) צ"ל - מט', וכן גם בדפוס ויניציאה 1524, ובכת"י תימן, כתוב מפורש: "מתשע".

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי מִתְּחִלַּת מַזַּל גְּדִי עַד סוֹף מַזַּל תְּאוֹמִים[12]; אֲבָל אִם הָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת מַזַּל סַרְטָן עַד סוֹף מַזַּל קֶשֶׁת[13], וְיִהְיֶה אֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אוֹ פָּחוֹת - תֵּדַע, שֶׁאֵין הַיָּרֵחַ נִרְאֶה כְּלָל בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְאִם הָיָה הָרִאשׁוֹן יָתֵר עַל אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת - וַדַּאי יֵרָאֶה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת וְעַד עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע - תִּצְטָרֵךְ לִדְרֹשׁ וְלַחֲקֹר בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה אִם יֵרָאֶה אוֹ לֹא יֵרָאֶה.

12) כלומר, במזלות העולים, מ־*270 עד *90, בעונת החורף והאביב. אז יראה הירח באורך קטן יותר. ועי' ציור 3. 13) כלומר, במזלות היורדים, מ*90 עד *270, בעונת הקיץ והסתיו. אז דרוש אורך גדול יותר, כדי שיוכלו לראות את הירח החדש. ההבדל בגבולות הראייה בעונות השונות,

תלוי בגובה האקליפטיקה מן האופק. ברבע הרביעי והראשון, כלומר בחורף ובאביב, גובה האקליפטיקה מן האופק גדול מגובה קו המשוה מן האופק; ברבע השני והשלישי, דהיינו בקיץ ובסתיו, גובה האקליפטיקה קטן מגובה קו המשוה. במדה שגובה האקליפטיקה גדול יותר, מספיק אורך קטן יותר כדי לראות את הירח החדש, שגם הוא גבוה יותר בשמים, ואין ערפילי האופק מפריעים מלראותו. 14) צ"ל האורך הראשון, וכן הוא בכת"י תימן ת־א ות־ב.

1 ה. וְאֵילוּ הֵן חִשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה?[15] הִתְבּוֹנֵן וּרְאֵה
2 הַיָּרֵחַ בְּאֵיזֶה מַזָּל הוּא[16]: אִם יִהְיֶה בְּמַזַּל טָלֶה, תִּגְרַע
3 מִן הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם
4 יִהְיֶה בְּמַזַּל שׁוֹר, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ מַעֲלָה אַחַת. וְאִם
5 יִהְיֶה בְּמַזַּל תְּאוֹמִים, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שְׁמוֹנָה
6 וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל סַרְטָן, תִּגְרַע מִן
7 הָאֹרֶךְ שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל
8 אַרְיֵה, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם
9 יִהְיֶה בְּמַזַּל בְּתוּלָה, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים
10 חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ
11 אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל עַקְרָב,
12 תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה
13 בְּמַזַּל קֶשֶׁת, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים.
14 וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל גְּדִי, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ אַרְבָּעָה
15 וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דְּלִי, תִּגְרַע מִן
16 הָאֹרֶךְ שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל
17 דָּגִים, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים.
18 וְהַנִּשְׁאָר מִן הָאֹרֶךְ אַחַר שֶׁתִּגְרַע מִמֶּנּוּ אֵלּוּ הַחֲלָקִים
19 - הוּא הַנִּקְרָא אֹרֶךְ שֵׁנִי[17].

15) יסודם בטריגונומטריה. 16) אם יודעים באיזה מקום הוא - מספר המעלות - יודעים באיזה מזל הוא, עי' למעלה פי"א, ה"ח־ט. 17) בדרך כלל רואה העין את הירח בשמים במקום אחר, קרוב יותר לאופק, מאשר הוא באמת. את המקום האמיתי במזלות, קובע קו ישר מדומה, היוצא ממרכז הארץ והעובר את מרכז הירח ומגיע עד גלגל המזלות. הקו, המראה לנו את מקום הירח במזלות, הוא הקו היוצא מעין המסתכל במקומו הוא, והעובר דרך מרכז הירח אל גלגל המזלות. ההפרש בין המקום האמיתי לבין המקום הנראה לעין, נקרא שינוי המראה (עי' להלן ה"ו). האורך השני הוא המרחק בין מקום השמש לבין מקום הירח, שבו הוא נראה לעין (האורך המדומה). עי' ציור 5.

20 ו. וְלָמָּה גּוֹרְעִין חֲלָקִים אֵלּוּ? לְפִי שֶׁמְּקוֹם הַיָּרֵחַ
21 הָאֲמִתִּי אֵינוֹ הַמָּקוֹם שֶׁיֵּרָאֶה בּוֹ, אֶלָּא שִׁנּוּי יֵשׁ
22 בֵּינֵיהֶם בְּאֹרֶךְ וּבְרֹחַב, וְהוּא הַנִּקְרָא שִׁנּוּי הַמַּרְאֶה.
23 וְשִׁנּוּי מַרְאֵה הָאֹרֶךְ בִּשְׁעַת הָרְאִיָּה[18], לְעוֹלָם גּוֹרְעִין
24 אוֹתוֹ מִן הָאֹרֶךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

18) כי אז הירח במערב, והוא נראה קרוב יותר לאופק ולמקום שקיעת השמש מאשר הוא באמת. המרחק המדומה בין הירח לשמש (האורך השני) קטן איפוא יותר מן המרחק האמיתי (האורך הראשון). משום כך גורעים את שינוי המראה מן האורך הראשון.

25 ז. אֲבָל שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב: אִם הָיָה רֹחַב הַיָּרֵחַ
26 צְפוֹנִי - גּוֹרְעִין חֲלָקִים שֶׁל שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב מִן
27 הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן, וְאִם הָיָה רֹחַב הַיָּרֵחַ הַדְּרוֹמִי -
28 מוֹסִיפִין[19] הַחֲלָקִים שֶׁל שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב עַל הָרֹחַב
29 הָרִאשׁוֹן. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן אַחַר
30 שֶׁמּוֹסִיפִין עָלָיו אוֹ גּוֹרְעִין מִמֶּנּוּ אוֹתָם הַחֲלָקִים -
31 הוּא הַנִּקְרָא רֹחַב שֵׁנִי[20].

19) הירח נראה נוטה יותר לדרום מאשר הוא באמת. משום כך כאשר הרוחב צפוני גורעים את החלקים של שינוי מראה הרוחב, כדי לדעת את רוחב הירח, כפי שהוא נראה לעין. מאותה סיבה, כאשר הרוחב דרומי, מוסיפים את החלקים של שינוי מראה הרוחב. 20) הוא הרוחב המדומה.

32 ח. וְכַמָּה הֵם הַחֲלָקִים שֶׁמּוֹסִיפִין אוֹ גּוֹרְעִין אוֹתָן?
33 אִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ בְּמַזַּל טָלֶה - תִּשְׁעָה חֲלָקִים. וְאִם
34 יִהְיֶה בְּמַזַּל שׁוֹר - עֲשָׂרָה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל
35 תְּאוֹמִים - שִׁשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל סַרְטָן
36 - שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל אַרְיֵה -
37 שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל בְּתוּלָה -
38 אַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם
39 - שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל עַקְרָב -
40 חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל קֶשֶׁת -
41 אַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל גְּדִי -
42 שְׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דְּלִי -
43 עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים. וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דָּגִים -
44 שְׁנֵים עָשָׂר חֲלָקִים.

45 ט. מֵאַחַר שֶׁתָּדַע חֲלָקִים אֵלּוּ, תִּגְרַע אוֹתָן מִן הָרֹחַב
46 הָרִאשׁוֹן אוֹ תּוֹסִיף אוֹתָן עָלָיו כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּךָ[21],
47 וְיֵצֵא לְךָ הָרֹחַב הַשֵּׁנִי, וּכְבָר יָדַעְתָּ אִם הוּא צְפוֹנִי אוֹ
48 דְּרוֹמִי[22], וְתֵדַע כַּמָּה מַעֲלוֹת וְכַמָּה חֲלָקִים נַעֲשָׂה זֶה
49 הָרֹחַב הַשֵּׁנִי, וְתָכִין אוֹתוֹ לְפָנֶיךָ וְיִהְיֶה עָתִיד.

21) למעלה ה"ז. 22) עי' פט"ז, ה"י. ובפרק הזה ה"ב.

50 י. וְאַחַר כָּךְ תַּחֲזֹר וְתִקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי הַזֶּה
51 מִקְצָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַיָּרֵחַ נָלוּז מְעַט בְּמַעְגָּלוֹ[23]. וְכַמָּה
52 הוּא הַמִּקְצָת שֶׁתִּקַּח מִמֶּנּוּ? אִם יִהְיֶה מְקוֹם הַיָּרֵחַ
53 מִתְּחִלַּת מַזַּל טָלֶה עַד עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ, אוֹ
54 מִתְּחִלַּת מַזַּל מֹאזְנַיִם עַד עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ -
55 תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁנֵי חֲמִישָׁיו. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ
56 מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל טָלֶה עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר,
57 אוֹ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל מֹאזְנַיִם עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל
58 עַקְרָב - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁלִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה
59 הַיָּרֵחַ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ,

1 אוֹ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל עַקְרֶב עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ -
2 תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעִיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ
3 מֵעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר עַד סוֹפוֹ, אוֹ מֵעֶשְׂרִים
4 מִמַּזַּל עַקְרֶב עַד סוֹפוֹ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי
5 חֲמִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת מַזַּל תְּאוֹמִים עַד
6 עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ, אוֹ מִתְּחִלַּת מַזַּל קֶשֶׁת עַד עֶשֶׂר
7 מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁתוּתוֹ. וְאִם
8 יִהְיֶה מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל תְּאוֹמִים וְעַד עֶשְׂרִים
9 מִמֶּנּוּ, אוֹ מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל קֶשֶׁת עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ -
10 תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי חֲצִי שְׁתוּתוֹ. וְאִם יִהְיֶה מְקוֹם
11 הַיָּרֵחַ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל תְּאוֹמִים עַד חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים
12 מִמֶּנּוּ, אוֹ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל קֶשֶׁת עַד חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים
13 מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעַ שְׁתוּתוֹ. וְאִם
14 יִהְיֶה מְקוֹם הַיָּרֵחַ מֵחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים מִמַּזַּל תְּאוֹמִים עַד
15 חָמֵשׁ מַעֲלוֹת מִמַּזַּל סַרְטָן, אוֹ מֵחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים מִמַּזַּל
16 קֶשֶׁת עַד חָמֵשׁ מַעֲלוֹת מִמַּזַּל גְּדִי - לֹא תִּקַּח כְּלוּם,
17 לְפִי שֶׁאֵין כָּאן נְלִיזַת מַעְגָּל. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מֵחָמֵשׁ
18 מִמַּזַּל סַרְטָן עַד עֶשֶׂר מִמֶּנּוּ, אוֹ מֵחָמֵשׁ מִמַּזַּל גְּדִי
19 עַד עֶשֶׂר מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעַ שְׁתוּתוֹ.
20 וְאִם יִהְיֶה מְקוֹם הַיָּרֵחַ מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל סַרְטָן עַד
21 עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ, אוֹ מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל גְּדִי עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ
22 - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי חֲצִי שְׁתוּתוֹ. וְאִם יִהְיֶה מְקוֹם
23 הַיָּרֵחַ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל סַרְטָן עַד סוֹפוֹ, אוֹ מֵעֶשְׂרִים
24 מִמַּזַּל גְּדִי עַד סוֹפוֹ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁתוּתוֹ.
25 וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת מַזַּל אַרְיֵה עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת
26 מִמֶּנּוּ, אוֹ מִתְּחִלַּת מַזַּל דְּלִי עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ -
27 תִּקַּח מִמֶּנּוּ הָרֹחַב הַשֵּׁנִי חֲמִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ
28 מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל אַרְיֵה עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ, אוֹ
29 מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל דְּלִי עַד עֶשְׂרִים מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב
30 הַשֵּׁנִי רְבִיעִיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מֵעֶשְׂרִים מִמַّזַּל
31 אַרְיֵה עַד עֶשֶׂר מִמַּזַּל בְּתוּלָה, אוֹ מֵעֶשְׂרִים מִמַּזַּל דְּלִי
32 עַד עֶשֶׂר מִמַּזַּל דָּגִים - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי
33 שְׁלִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל
34 בְּתוּלָה עַד סוֹפוֹ, אוֹ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל דָּגִים עַד
35 סוֹפוֹ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁנֵי חֲמִישָׁיו. וְזֹאת
36 הַמִּקְצָת שֶׁתִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי - הִיא הַנִּקְרֶאת
37 מַעְגַּל הַיָּרֵחַ[24].

23) מלשון "ונלוזים במעגלותם" (משלי ב, טו).
24) תיקון הרוחב השני בא בגלל ההפרעות במהלך הירח, "שהירח עקלקלות גדולות יש במעגלותיו", להלן הכ"ג.

38 יא. וְאַחַר כָּךְ תַּחֲזֹר וְתִתְבּוֹנֵן בְּרֹחַב הַיָּרֵחַ, וְתִרְאֶה
39 אִם הוּא צְפוֹנִי אוֹ דְּרוֹמִי: אִם הוּא צְפוֹנִי - תִּגְרַע
40 מַעְגַּל הַיָּרֵחַ הַזֶּה מִן הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי, וְאִם הָיָה רֹחַב
41 הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי - תּוֹסִיף[25] הַמַּעְגָּל הַזֶּה עַל הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי.
42 בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת
43 מַזַּל גְּדִי עַד סוֹף מַזַּל תְּאוֹמִים[26]; אֲבָל אִם הָיָה הַיָּרֵחַ
44 מִתְּחִלַּת מַזַּל סַרְטָן עַד סוֹף מַזַּל קֶשֶׁת - יִהְיֶה הַדָּבָר
45 הֵיפֶךְ[27]: שֶׁאִם יִהְיֶה רֹחַב הַיָּרֵחַ צְפוֹנִי - תּוֹסִיף
46 הַמַּעְגָּל עַל הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי, וְאִם הָיָה רֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי
47 - תִּגְרַע הַמַּעְגָּל מִן הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֹרֶךְ
48 הַשֵּׁנִי אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ - הוּא
49 הַנִּקְרָא אֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי. וְדַע, שֶׁאִם לֹא יִהְיֶה שָׁם
50 נְלִיזַת מַעְגָּל, וְלֹא נָתַן הַחֶשְׁבּוֹן לָקַחַת מִן הָרֹחַב
51 הַשֵּׁנִי כְּלוּם - יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי עַצְמוֹ הוּא הָאֹרֶךְ
52 הַשְּׁלִישִׁי[28] בְּלֹא פָּחוֹת וּבְלֹא יָתֵר.

25) כי הרוחב הדרומי הוא שלילי, ביחס לצפוני שהוא חיובי. מכאן שכל המספרים שברוחב הצפוני, הם עם סימן -, ברוחב הדרומי הם עם סימן +. 26) כלומר, ברבע הרביעי וברבע הראשון (עי' ציור 3). הפונקציה הטריגונומטרית חיובית, כי *360־*270 cos, וכן *90־*0 cos חיוביים. 27) ברבע השני והשלישי יהיה להיפך, כי בגבולות *270־*90 ה־cos שלילי. זה הכלל, שברוחב הצפוני אנו תמיד גורעים את מעגל הירח. ברבע השני והשלישי, מתחילת מזל סרטן עד סוף מזל קשת, מעגל הירח הוא עם סימן - (הפונקציה הטריגונומטרית שלילית), וכשמחסרים אותו מן האורך הראשון, אנו למעשה מוסיפים אותו (לפי הכלל של חיסורי מספרים שליליים). על כן אם יהיה רוחב הירח צפוני, אנו מוסיפים את המעגל. ברוחב דרומי הוספנו קודם את המעגל, אבל ברבע השני והשלישי אנו מוסיפים מעגל שסימנו -, כלומר שלמעשה אנו מחסרים אותו. 28) גם כשאין נליזת המעגל, נשאר השם "אורך שלישי", כי אחריו בא חשבון אורך אחר, שיקרא "אורך רביעי". אם במקרה דידן ישאירו את השם "אורך שני", אז יצטרכו לאורך הבא לקרוא "אורך שלישי", וזה עלול להטעות, כי בשם זה קראנו לאורך המתוקן בהתחשב בנליזת המעגל. המטרה בכל החשבונות הללו, היא ידיעת הקשת בקו המשוה בין שקיעת השמש ובין שקיעת הירח באופק ירושלים, שבה תלויה ראיית הירח החדש.

53 יב. וְאַחַר כָּךְ תַּחֲזֹר וְתִרְאֶה הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי הַזֶּה,
54 וְהוּא הַמַּעֲלוֹת שֶׁבֵּין הַיָּרֵחַ וְהַשֶּׁמֶשׁ, בְּאֵיזֶה מַזָּל
55 הוּא: אִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דָּגִים אוֹ בְּמַזַּל טָלֶה - תּוֹסִיף
56 עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי שְׁתוּתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל
57 דְּלִי אוֹ בְּמַזַּל שׁוֹר - תּוֹסִיף עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי
58 חֲמִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל גְּדִי אוֹ בְּמַזַּל
59 תְּאוֹמִים - תּוֹסִיף עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי שְׁתוּתוֹ. וְאִם
60 יִהְיֶה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל קֶשֶׁת אוֹ בְּמַזַּל סַרְטָן - תַּנִּיחַ הָאֹרֶךְ
61 הַשְּׁלִישִׁי כְּמוֹת שֶׁהוּא, וְלֹא תּוֹסִיף עָלָיו וְלֹא תִּגְרַע
62 מִמֶּנּוּ. וְאִם הָיָה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל עַקְרֶב אוֹ בְּמַזַּל אַרְיֵה
63 - תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי חֲמִישִׁיתוֹ. וְאִם יִהְיֶה
64 הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם אוֹ בְּמַזַּל בְּתוּלָה - תִּגְרַע מִן
65 הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי שְׁלִישִׁיתוֹ. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֹרֶךְ
66 הַשְּׁלִישִׁי אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ אוֹ תַּנִּיחַ
67 אוֹתוֹ כְּמוֹת שֶׁהוּא - הוּא הַנִּקְרָא אֹרֶךְ רְבִיעִי. וְאַחַר
68 כָּךְ תַּחֲזֹר אֶצֶל רֹחַב הַיָּרֵחַ הָרִאשׁוֹן, וְתִקַּח שְׁנֵי

שְׁלִישָׁיו לְעוֹלָם; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה.
וְתִתְבּוֹנֵן וְתִרְאֶה: אִם יִהְיֶה רֹחַב הַיָּרֵחַ צְפוֹנִי - תּוֹסִיף
מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה עַל הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי, וְאִם יִהְיֶה רֹחַב
הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי - תִּגְרַע מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה מִן הָאֹרֶךְ
הָרְבִיעִי. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי אַחַר שֶׁגּוֹרְעִין
מִמֶּנּוּ אוֹ שֶׁמּוֹסִיפִין עָלָיו - הוּא הַנִּקְרָא קֶשֶׁת
הָרְאִיָּה[29].

29) ובמדה זו, מאחר הירח לשקוע אחר השמש.

יג. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּאנוּ לַחֲקֹר אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל
עֶרֶב שַׁבָּת, שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, אוֹ לֹא יֵרָאֶה
- תּוֹצִיא מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי
וְרֹחַב הַיָּרֵחַ לְשָׁנָה[30] זוֹ, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּךָ. יֵצֵא לְךָ
מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי - בְּשֶׁבַע מַעֲלוֹת וְתִשְׁעָה
חֲלָקִים מִמַּזַּל שׁוֹר. סִימָנוֹ: ז"ט. וְיֵצֵא לְךָ מְקוֹם
הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי - בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה
וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּזַּל שׁוֹר. סִימָנוֹ: י"ח ל"ו. וְיֵצֵא
לְךָ רֹחַב הַיָּרֵחַ - בְּרוּחַ דָּרוֹם, שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה
וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. סִימָנוֹ: ג' נ"ג. וְזֶה הוּא הָרֹחַב
הָרִאשׁוֹן. וְתִגְרַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ מִמְּקוֹם הַיָּרֵחַ, יִשָּׁאֵר:
אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים.
סִימָנוֹ: י"א כ"ז. וְזֶה הוּא הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן. וּלְפִי
שֶׁהָיָה הַיָּרֵחַ בְּמַזַּל שׁוֹר, יִהְיֶה שִׁנּוּי מַרְאֵה הָאֹרֶךְ
מַעֲלָה אַחַת, וְרָאוּי לִגְרַע אוֹתָהּ מִן הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן,
יֵצֵא לְךָ הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי: עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים
חֲלָקִים. סִימָנוֹ: יכ"ז. וְכֵן יִהְיֶה שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב
- עֲשָׂרָה חֲלָקִים. וּלְפִי שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ הָיָה דְּרוֹמִי,
רָאוּי לְהוֹסִיף עָלָיו שִׁנּוּי הַמַּרְאֶה, שֶׁהוּא עֲשָׂרָה
חֲלָקִים, יֵצֵא לְךָ הָרֹחַב הַשֵּׁנִי: אַרְבַּע מַעֲלוֹת,
וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים. סִימָנוֹ: ד"ג. וּלְפִי שֶׁהָיָה הַיָּרֵחַ
בְּשִׁמּוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר, רָאוּי לִקַּח מִן
הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעִיתוֹ, וְהוּא הַנִּקְרָא מַעְגַּל הַיָּרֵחַ,
יֵצֵא לְךָ מַעְגַּל הַיָּרֵחַ לְעֵת זוֹ: מַעֲלָה אַחַת וְחֵלֶק
אֶחָד, לְפִי שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בַּשְּׁנִיּוֹת.

30) צ"ל לשעה זו, וכן בכת"י א' ובכת"י ת־ב.

יד. וּלְפִי שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי
בֵּין רֹאשׁ גְּדִי וְרֹאשׁ סַרְטָן, רָאוּי לְהוֹסִיף הַמַּעְגַּל עַל
הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי, יֵצֵא לְךָ הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי: אַחַת עֶשְׂרֵה
מַעֲלוֹת, וּשְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. סִימָנוֹ: י"א כ"ח.
וּלְפִי שֶׁהָאֹרֶךְ הַזֶּה בְּמַזַּל שׁוֹר, רָאוּי לְהוֹסִיף עַל
הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי חֲמִישִׁיתוֹ, שֶׁהוּא שְׁתֵּי מַעֲלוֹת
וּשְׁמוֹנֶה עָשָׂר חֲלָקִים, וְיֵצֵא לְךָ הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי: שְׁלֹשׁ
עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְשִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. סִימָנוֹ: י"ג
מ"ו. וְחָזַרְנוּ אֶצֶל הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן, וְלָקַחְנוּ שְׁנֵי
שְׁלִישָׁיו, וְיָצָא מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה, וְהוּא: שְׁתֵּי
מַעֲלוֹת, וַחֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים. וּלְפִי שֶׁהָיָה הָרֹחַב
דְּרוֹמִי, רָאוּי לִגְרַע מִמֶּנּוּ מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה מִן הָאֹרֶךְ
הָרְבִיעִי, יִשָּׁאֵר לְךָ: אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְאַחַד עָשָׂר
חֲלָקִים. סִימָנוֹ: י"א י"א. וְזוֹ הִיא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה
בַּלַּיְלָה הַזֶּה. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְתֵדַע קֶשֶׁת
הָרְאִיָּה, כַּמָּה מַעֲלוֹת וְכַמָּה חֲלָקִים יֵשׁ בָּהּ, בְּכָל לֵיל
רְאִיָּה שֶׁתִּרְצֶה לְעוֹלָם.

טו. וְאַחַר שֶׁתֵּצֵא קֶשֶׁת זוֹ, תָּבִין בָּהּ. וְדַע, שֶׁאִם
תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה תֵּשַׁע מַעֲלוֹת אוֹ פָּחוֹת - אָז[31]
אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת
הָרְאִיָּה יָתֵר עַל אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת - אִי אֶפְשָׁר
שֶׁלֹּא יֵרָאֶה וְיִהְיֶה גָּלוּי לְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[32].

31) במקום "אז" צ"ל "אי", וכך הוא בדפוס קושטא, וכן בכת"י תימן. 32) גבולות אלו מבוססים על הנסיון. בקשת ראיה קטנה (תשע מעלות או פחות) ממהר הירח לשקוע. על כן אי־אפשר שיראה בכל א"י. בקשת ראיה גדולה (יתר על י"ד מעלות) עובר זמן ניכר עד שהירח שוקע. על כן אי־אפשר שלא יראה בכל א"י. (חשבונות הראיה בא"י בנויים על ירושלים, שהרוחב שלה הוא בקירוב לב' מעלות, ועל המקומות סביבה במרחק ג' מעלות צפונה ודרומה. עי' למעלה פי"א, הי"ז).

טז. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִתְּחִלַּת מַעֲלָה עֲשִׂירִית
עַד סוֹף מַעֲלָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה - תַּעֲרֹךְ קֶשֶׁת הָרְאִיָּה
אֶל הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן, וְתֵדַע אִם יֵרָאֶה אוֹ לֹא יֵרָאֶה מִן
הַקְּצִין שֶׁיֵּשׁ לוֹ; וְהֵן הַנִּקְרָאִין קְצֵי הָרְאִיָּה[33].

33) שני גורמים קובעים אפשרות הראיה בתנאים אקלימיים נוחים (עי' לקמן פי"ח): 1) קשת הראיה, שממנה תלוי שיעור הזמן שהירח גלוי לעין עד שקיעתו, 2) האורך הראשון, כלומר המרחק בין הירח לבין השמש, שממנו תלוי גודל החלק המואר של הירח. בה במידה שהירח התרחק יותר מן השמש, בה במידה החלק המואר שבו גדול יותר. בה במידה שקשת הראיה קטנה יותר, בה במידה מוכרח האורך הראשון להיות גדול יותר, כדי שיראה הירח. ובה במידה שהאורך הראשון קטן יותר, מוכרחה קשת הראיה להיות גדולה יותר. אם החלק המואר של הירח גדול, אפשר לראותו אפילו הוא ממהר לשקוע. אם הוא נשאר זמן רב גלוי עד השקיעה, אפשר לראותו אפילו כשהחלק המואר קטן, כלומר האורך הראשון קטן. על זה בנויים קיצי (גבולות) הראיה.

יז. וְאֵלּוּ הֵן קְצֵי הָרְאִיָּה? אִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה
מִיָּתֵר[34] עַל תֵּשַׁע מַעֲלוֹת עַד סוֹף עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אוֹ
יָתֵר עַל עֶשֶׂר, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה
מַעֲלוֹת אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה[35]; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת
פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.

34) בדפוס קושטא - "מותר", וכן גם בהלכות י"ח, י"ט, כ', כ"א. 35) כשקשת הראיה עולה במעט על המינימום, יכול האורך הראשון להיות פחות מעט מן המקסימום.

יח. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל עֶשֶׂר מַעֲלוֹת עַד סוֹף אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יָתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.

יט. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה עַד סוֹף שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יָתֵר עַל שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.

כ. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד סוֹף שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת אוֹ יָתֵר עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.

כא. וְאִם תִּהְיֶה[36] קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד סוֹף אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אוֹ יָתֵר עַל אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן תֵּשַׁע מַעֲלוֹת[37] אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה. וְעַד כָּאן סוֹף הַקִּצִּין.

36) כאן חסרה המילה "קשת", וצ"ל קשת הראיה, וכן בכת"י תימן. 37) כאן כתב רבינו, שבאורך ראשון של תשע מעלות - ודאי יראה, ולמעלה ה"ג כתב "ובוודאי שאי־אפשר שיראה". שם מדובר על תשע מעלות בשווה, וכאן כתוב "תשע מעלות", וזה כולל גם תשע מעלות עם מספר חלקים, שאין רבינו מדקדק בהם. ועוד, שם מדובר על ראיה "בכל ארץ ישראל", על זה נאמר "אי אפשר", אבל כאן כתוב "ודאי יראה", אולם אין כוונתו שיראה "בכל ארץ ישראל".

כב. כֵּיצַד? בָּאנוּ לְהִתְבּוֹנֵן בְּקֶשֶׁת הָרְאִיָּה שֶׁל לֵילִי[38] עֶרֶב שַׁבָּת, שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, יֵצֵא לָנוּ בְּחֶשְׁבּוֹן קֶשֶׁת הָרְאִיָּה: אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְאַחַד עָשָׂר חֲלָקִים, כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְתָּ[39]. וּלְפִי שֶׁהָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה בֵּין עֶשֶׂר עַד אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, עָרַכְנוּ אוֹתָהּ אֶל הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן. וּכְבָר יָדַעְתָּ[40], שֶׁהָאֹרֶךְ הַזֶּה בְּלֵיל זֶה - אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וּלְפִי שֶׁהָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה יָתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְהָיָה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן יָתֵר עַל [אַחַת] עֶשְׂרֵה - יָדַעְנוּ שֶׁוַּדַּאי יֵרָאֶה בְּלֵיל זֶה לְפִי הַקִּצִּין הַקְּצוּבוֹת. וְכֵן תִּשַׁעֵר בְּכָל קֶשֶׁת וָקֶשֶׁת עִם הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁלָּהּ[41].

38) צ"ל "ליל", השווה פט"ו ה"ח; פט"ז ה"ד ועוד. 39) עי' למעלה הי"ד. 40) עי' למעלה הי"ג. 41) צ"ל אחת עשרה, וכך הוא בדפוס קושטא ובכת"י תימן.

כג. וּכְבָר רָאִיתָ מִן הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ כַּמָּה חֶשְׁבּוֹנוֹת יֵשׁ בּוֹ, וְכַמָּה תּוֹסְפוֹת וְכַמָּה גְּרוּעִין, אַחַר שֶׁיָּגַעְנוּ הַרְבֵּה, עַד שֶׁהִמְצֵאנוּ דְּרָכִים קְרוֹבִים שֶׁאֵין בְּחֶשְׁבּוֹנָם עֹמֶק גָּדוֹל. שֶׁהַיַּרֵחַ עַקְלַקְלּוֹת גְּדוֹלוֹת יֵשׁ בְּמַעְגְּלוֹתָיו, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[42]: שֶׁמֵּשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ, יָרֵחַ לֹא יָדַע מְבוֹאוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים[43]: פְּעָמִים בָּא בַּאֲרֻכָּה, פְּעָמִים בָּא בִּקְצָרָה; כְּמוֹ שֶׁתִּרְאֶה מֵחֶשְׁבּוֹנוֹת אֵלּוּ, שֶׁפְּעָמִים תּוֹסִיף וּפְעָמִים תִּגְרַע, עַד שֶׁתְּהֵא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה, וּפְעָמִים תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה אֲרֻכָּה וּפְעָמִים קְצָרָה, כְּמוֹ שֶׁבַּאֲרָנוּ.

42) רבי יוחנן ראש השנה כה, א. 43) רבן גמליאל, שם.

כד. וְטַעַם כָּל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת, וּמִפְּנֵי מָה מוֹסִיפִים מִנְיָן זֶה וּמִפְּנֵי מָה גּוֹרְעִין, וְהֵיאַךְ נוֹדַע כָּל דָּבָר וְדָבָר מֵאֵלּוּ הַדְּבָרִים, וְהָרְאָיָה עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר - הִיא חָכְמַת הַתְּקוּפוֹת[44] וְהַגִּימַטְרִיּוֹת[45], שֶׁחִבְּרוּ בָּהּ חַכְמֵי יָוָן סְפָרִים הַרְבֵּה, וְהֵם הַנִּמְצָאִים עַכְשָׁו בְּיַד הַחֲכָמִים; אֲבָל הַסְּפָרִים שֶׁחִבְּרוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ בִּימֵי הַנְּבִיאִים מִבְּנֵי יִשָּׂשכָר[46], לֹא הִגִּיעוּ אֵלֵינוּ. וּמֵאַחַר שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת הֵם, שֶׁאֵין בָּהֶם דִּפְי, וְאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְהַרְהֵר אַחֲרֵיהֶם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לַמְחַבֵּר, בֵּין שֶׁחִבְּרוּ אוֹתָם נְבִיאִים בֵּין שֶׁחִבְּרוּ אוֹתָם הָאֲמוֹרָאִים[47]; שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁנִּתְגַּלָּה טַעְמוֹ, וְנוֹדְעָה אֲמִתָּתוֹ בִּרְאָיוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם דִּפְי, אָנוּ סוֹמְכִין עַל זֶה הָאִישׁ שֶׁאָמַרוֹ אוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ עַל הָרְאָיָה שֶׁנִּתְגַּלְּתָה וְהַטַּעַם שֶׁנּוֹדַע.

44) אסטרונומיה. 45) הנדסה. 46) הכוונה לכתוב "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים" (דה"א, יב, לב). את המילה "לעתים", דרשו חז"ל לחשבון העיבור. עי' בראשית רבה פרשה עב. ועי' רד"ק לפסוק שם. 47) "ושמע האמת ממי שאמרה" (מתוך ההקדמה ל'שמונה פרקים').

יום שלישי כ"ז כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) אפשרות התגלות הירח ואפשרות העלמותה ונמשך לעיבור החודש. ונסתיים הפרק בדין אין סומכין על קידוש בית דין שבארץ ישראל.

א. דָּבָר יָדוּעַ וּבָרוּר, שֶׁאִם יוֹצִיא לְךָ הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁהַיַّרֵחַ יֵרָאֶה בַּלַּיְלָה, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה, מִפְּנֵי הֶעָבִים שֶׁמְּכַסִּין אוֹתוֹ, אוֹ מִפְּנֵי הַמָּקוֹם שֶׁהוּא גַיְא, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַר גָּבוֹהַּ כְּנֶגֶד רוּחַ מַעֲרָב לְאַנְשֵׁי אוֹתוֹ הַמָּקוֹם[2], שֶׁנִּמְצָאוּ כְּאִלּוּ הֵן יוֹשְׁבִין בְּגַיְא. שֶׁהַיַّרֵחַ לֹא יֵרָאֶה לְמִי שֶׁהוּא בְּמָקוֹם נָמוּךְ, אֲפִלּוּ הָיָה גָּדוֹל, וְיֵרָאֶה לְמִי שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הַר גָּבוֹהַּ וְתָלוּל, אַף עַל פִּי שֶׁהַיַّרֵחַ קָטָן בְּיוֹתֵר; וְכֵן יֵרָאֶה לְמִי שֶׁשּׁוֹכֵן עַל שְׂפַת הַיָּם אוֹ לְמִי שֶׁמְּהַלֵּךְ בִּסְפִינָה בַּיָּם הַגָּדוֹל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן בְּיוֹתֵר.

2) שאיננו גיא.

ב. וְכֵן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אִם יִהְיֶה יוֹם צַח, יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁיֵּרָאֶה בִּימוֹת הַחַמָּה. לְפִי שֶׁבִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אִם יִהְיֶה יוֹם צַח - יִהְיֶה הָאֲוִיר זַךְ הַרְבֵּה, וְיֵרָאֶה הָרָקִיעַ בְּטֹהַר יוֹתֵר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין שָׁם אָבָק שֶׁיִּתְעָרֵב בָּאֲוִיר; אֲבָל בִּימוֹת הַחַמָּה יִהְיֶה הָאֲוִיר כְּאִלּוּ הוּא מְעֻשָּׁן, מִפְּנֵי הָאָבָק, וְיֵרָאֶה הַיָּרֵחַ קָטָן.

ג. וְכָל זְמַן שֶׁתִּמְצָא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה וְהָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁתַּעֲרֹךְ לָהּ עִם שְׁנֵי הַקְּצִין שֶׁלָּהֶם בְּצִמְצוּם - יִהְיֶה הַיָּרֵחַ קָטָן בְּיוֹתֵר, וְלֹא יֵרָאֶה אֶלָּא בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר; וְאִם תִּמְצָא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה וְהָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן אֲרֻכִּין הַרְבֵּה, וְהוֹסִיפוּ עַד סוֹף הַקְּצִים שֶׁלָּהֶן מִמַּעֲלוֹת - יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ גָּדוֹל; לְפִי אֹרֶךְ הַקֶּשֶׁת וְהָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן יִהְיֶה גָּדוֹל וּגְלִיָּתוֹ לַכֹּל.

ד. לְפִיכָךְ רָאוּי לְבֵית דִּין לָשׂוּם שְׁנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ בְּלִבָּם, שֶׁהֵן: זְמַן הָרְאִיָּה[3] וּמְקוֹמָהּ, וְשׁוֹאֲלִין אֶת הָעֵדִים בְּאֵי זֶה מָקוֹם רְאִיתֶם. שֶׁאִם הָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה קְצָרָה, וְיִתֵּן הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁיֵּרָאֶה בְּצִמְצוּם, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה תֵּשַׁע מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים, וְהָיָה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת בְּשָׁוֶה, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁרָאוּהוּ: אִם הָיָה בִּימוֹת הַחַמָּה, אוֹ שֶׁהָיוּ בְּמָקוֹם נָמוּךְ - חוֹשְׁשִׁין לָהֶן, וּבוֹדְקִין אוֹתָן הַרְבֵּה; וְאִם הָיָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אוֹ בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה, אִם לֹא יִהְיוּ שָׁם עָבִים הַמַּבְדִּילִין.

3) כלומר, עונת השנה, ימות החמה או ימות הגשמים.

ה. עֵדִים שֶׁרָאוּ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ, וּבָאוּ וְהֵעִידוּ, וְקִבְּלוּם בֵּית דִּין, וְקִדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה הָרִאשׁוֹן, וּמָנוּ תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם מִן הַיּוֹם הַמְקֻדָּשׁ, וְלֵיל שְׁלֹשִׁים לֹא נִרְאָה הַיָּרֵחַ, מִפְּנֵי שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְהֵרָאוֹת[4] אוֹ מִפְּנֵי שֶׁכִּסּוּהוּ עָבִים, וַהֲרֵי בֵּית דִּין מְצַפִּין לוֹ כָּל יוֹם שְׁלֹשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְלֹא בָּאוּ עֵדִים, וְעִבְּרוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, וְנִמְצָא יוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ;

4) לפי חשבון הראייה.

ו. וְהִתְחִילוּ לִמְנוֹת תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם מִן יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי, וְלֵיל שְׁלֹשִׁים לֹא נִרְאָה הַיָּרֵחַ, אִם תֹּאמַר שֶׁכָּךְ מְעַבְּרִין אֶת זֶה וְעוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים, וְקוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים - כָּךְ אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים גַּם מֵחֹדֶשׁ זֶה, וְנִמְצְאוּ מְעַבְּרִין וְהוֹלְכִין, וְעוֹשִׂין חֳדָשִׁים אֲחֵר שְׁלֹשִׁים כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, וְנִמְצָא בְּחֹדֶשׁ אַחֲרוֹן אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ אוֹ בְּלֵיל שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים[5], וְאֵין לְךָ דָּבָר שְׁחוֹק וְהֶפְסֵד יוֹתֵר מִזֶּה.

5) כי הזמן שבין מולד למולד הוא כ"ט יום, י"ב שעות ותשצ"ג חלקים.

ז. וְאַל תֹּאמַר שֶׁהַדָּבָר הַזֶּה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא, שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּכָל הַשָּׁנָה, אֶלָּא דָּבָר קָרוֹב הוּא הַרְבֵּה, וּפְעָמִים רַבּוֹת יֵאָרַע זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בִּמְדִינוֹת שֶׁזְּמַן הַגְּשָׁמִים שָׁם אָרֹךְ וְהֶעָבִים רַבִּים; שֶׁאֵין אָנוּ אוֹמְרִין שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּכָל הַשָּׁנָה, אֶלָּא שֶׁלֹּא יֵרָאֶה בִּתְחִלַּת הֳחָדָשִׁים וְיֵרָאֶה אַחַר כָּךְ. וּפְעָמִים לֹא יֵרָאֶה מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיֵּרָאֶה בָּהֶם, וָחֳדָשִׁים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בָּהֶם לֹא יֵרָאֶה מִפְּנֵי הֶעָבִים אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה קָטָן בְּיוֹתֵר וְלֹא נִתְכַּוֵּן אָדָם לִרְאוֹתוֹ.

ח. אֶלָּא הַקַּבָּלָה שֶׁהָיָה בְּיַד חֲכָמִים אִישׁ מִפִּי אִישׁ מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ כָּךְ הִיא: שֶׁבִּזְמַן שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּתְחִלַּת הֳחָדָשִׁים חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ - בֵּית דִּין קוֹבְעִין חֹדֶשׁ מְעֻבָּר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, וְחֹדֶשׁ חָסֵר מִתִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם; וְכֵן מְחַשְּׁבִין[6] וְקוֹבְעִין חֹדֶשׁ מְעֻבָּר וְחֹדֶשׁ חָסֵר, בִּקְבִיעָה לֹא בִּקְדוּשׁ[7], שֶׁאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא עַל הָרְאִיָּה. וּפְעָמִים עוֹשִׂין מָלֵא אַחַר מָלֵא אוֹ חָסֵר אַחַר חָסֵר, כְּמוֹ שֶׁיֵּרָאֶה לָהֶם מִן הַחֶשְׁבּוֹן.

6) לפי חשבונות הראייה ולא לפי החשבון האמצעי.
7) אין אומרים "מקודש".

ט. וּמִתְכַּוְּנִין לְעוֹלָם בְּחֶשְׁבּוֹנָם, שֶׁאִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בַּחֹדֶשׁ הַבָּא - יֵרָאֶה בִּזְמַנּוֹ אוֹ בְּלֵיל עִבּוּרוֹ, לֹא שֶׁיֵּרָאֶה קֹדֶם זְמַנּוֹ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים. וּבְחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה הָאֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ, יִתְבָּאֵר לְךָ וְתֵדַע מָתַי אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה וּמָתַי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה, וְעַל זֶה סוֹמְכִין וּמְעַבְּרִין חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ, אוֹ עוֹשִׂין חֹדֶשׁ חָסֵר אַחַר חֹדֶשׁ חָסֵר. וּלְעוֹלָם אֵין פּוֹחֲתִין מֵאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים הַמְעֻבָּרִין בְּשָׁנָה, וְלֹא מוֹסִיפִין עַל שְׁמוֹנָה חֳדָשִׁים הַמְעֻבָּרִין[8]. וְגַם לְעִבּוּר חֳדָשִׁים אֵלּוּ, שֶׁמְּעַבְּרִין לְפִי חֶשְׁבּוֹן[9], עוֹשִׂין סְעֵדַת עִבּוּר הַחֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי.

8) דין זה הוא בזמן שקדשו על פי הראייה, או קבעו על פי חשבונות הראייה, אבל כיום שקובעים את החודש על פי החשבון האמצעי, אין פוחתים מחמשה חדשים מעוברים (בשנה שחדשיה חסרים), ואין מוסיפים על שבעה חדשים מעוברים (בשנה שחדשיה שלמים). 9) ולא רק במקרה שציפו בית דין כל יום השלושים לעדי הראייה שלא באו.

י. וְכֹל שֶׁתִּמְצָא בַּגְּמָרָא מִדְּבָרִים שֶׁמַּרְאִין שֶׁבֵּית דִּין סוֹמְכִין עַל הַחֶשְׁבּוֹן, וּמִפִּי מֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁהַדָּבָר מָסוּר לָהֶם וְהָרְשׁוּת בְּיָדָם לְחַסֵּר אוֹ לְעַבֵּר, וְכֵן זֶה שֶׁחִסֵּר תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים בְּשָׁנָה, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הַכֹּל עַל עִקַּר זֶה הוּא בָּנוּי, בִּזְמַן שֶׁלֹּא נִרְאָה הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ[10].

10) ליל שלושים.

יא. וְכֵן זֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁמְּעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצָרֵךְ[11] - הוּא בָּחֳדָשִׁים אֵלּוּ, שֶׁמְּעַבְּרִין אוֹתָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן וְעוֹשִׂין אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר, וְיֵשׁ לָהֶם לְעַבֵּר חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ אוֹ לְחַסֵּר - בָּזֶה הוּא שֶׁמְּעַבְּרִין לְצָרֵךְ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִרְאָה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ; אֶלָּא[12] בְּעֵת שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא תְּחִלַּת הֶיֵּותוֹ נִרְאֶה אַחַר שֶׁנִּתְקַבֵּץ עִם הַשֶּׁמֶשׁ - מְקַדְּשִׁין לְעוֹלָם.

11) כדי למנוע ששבת ויום הכפורים יבואו רצופים. 12) - אבל.

יב. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁם בֵּית דִּין, וְסוֹמְכִין עַל הָרְאִיָּה; אֲבָל בִּזְמַנִּים אֵלּוּ - אֵין סוֹמְכִין אֶלָּא עַל הַקְּבִיעָה, בְּזֶה הַחֶשְׁבּוֹן הָאֶמְצָעִי הַפָּשׁוּט בְּכָל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ.

יג. יִתְבָּאֵר בְּסִפְרֵי חֶשְׁבּוֹן הַתְּקוּפוֹת וְהַגִּימַטְרִיָּאוֹת, שֶׁאִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - יֵרָאֶה בְּכָל מְדִינוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵן לְמַעֲרַב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוָּנוֹת כְּנֶגְדָּהּ[13]; וְאִם יִתֵּן הַחֶשְׁבּוֹן, שֶׁלֹּא יֵרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בִּמְדִינוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁהֵן לְמַעֲרַב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוָּנוֹת כְּנֶגְדָּהּ. לְפִיכָךְ: אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּמְדִינָה שֶׁהִיא לְמַעֲרַב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֵין בָּזֶה רְאָיָה שֶׁלֹּא יֵרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֶלָּא אֶפְשָׁר שֶׁנִּרְאָה הַיָּרֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

13) באותו רוחב גיאוגרפי. במדינות שהן למערב ארץ־ישראל שוקעת השמש יותר מאוחר, ובינתיים גדל האורך הראשון (המרחק שבין הירח לשמש). מכאן שאם יראה הירח בארץ־ישראל, יראה בכל המדינות שהן למערב ארץ ישראל.

יד. אֲבָל אִם לֹא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּרֹאשׁ הֶהָרִים[14] בַּמְּדִינָה הַמַּעֲרָבִית הַמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא נִרְאָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

14) ולא היו עננים.

טו. וְכֵן אִם לֹא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא נִרְאָה בְּכָל מְדִינוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵן לְמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוָּנוֹת כְּנֶגְדָּהּ[15]; וְאִם יֵרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בִּמְדִינוֹת מִזְרָחִיּוֹת וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה. לְפִיכָךְ: אִם יֵרָאֶה בִּמְדִינָה שֶׁהִיא לְמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגְדָּהּ - בְּיָדוּעַ שֶׁנִּרְאָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְאִם לֹא נִרְאָה בַּמְּדִינָה הַמִּזְרָחִית - אֵין בָּזֶה רְאָיָה, אֶלָּא אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

15) כי שם מקדימה השמש לשקוע.

טז. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - כְּשֶׁהָיוּ הַמְּדִינוֹת שֶׁבְּמַעֲרַב וְשֶׁבְּמִזְרָח מְכֻוָּנוֹת[16], כְּגוֹן שֶׁהָיוּ נוֹטוֹת לְצָפוֹן הָעוֹלָם מִשְּׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת; אֲבָל אִם הָיוּ נוֹטוֹת לְצָפוֹן יוֹתֵר מִזֶּה אוֹ פָּחוֹת - מִשְּׁפָטִים אֲחֵרִים יֵשׁ לָהֶן[17], שֶׁהֲרֵי אֵינָן מְכֻוָּנוֹת כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעֲרֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, אֵינָן אֶלָּא לְהַגִּיד כָּל מִשְׁפְּטֵי הָרְאִיָּה, לְהַגְדִּיל תּוֹרָה וּלְהַאְדִּירָהּ, לֹא שֶׁיִּהְיוּ בְּנֵי מִזְרָח אוֹ בְּנֵי מַעֲרָב סוֹמְכִין עַל רְאִיַּת הַיָּרֵחַ אוֹ תּוֹעִיל לָהֶם כְּלוּם, אֶלָּא לְעוֹלָם אֵין סוֹמְכִין אֶלָּא עַל קִדּוּשׁ בֵּית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים.

16) ברוחב הגיאוגרפי. 17) בזריחה ובשקיעה.

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) נטיותיו של הירח וחקירות העדים.

א. לְפִי שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁבִּכְלַל דְּבָרִים שֶׁהָיוּ בּוֹדְקִין בָּהֶן אֶת הָעֵדִים אוֹמְרִין לָהֶן: לְהֵיכָן הָיָה הַיָּרֵחַ נוֹטֶה?[2] - כָּשֵׁר בְּעֵינַי לְהוֹדִיעַ דֶּרֶךְ חֶשְׁבּוֹן דָּבָר זֶה. וְאֵין אֲנִי מְדַקְדֵּק בּוֹ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוֹעִיל בִּרְאִיָּה כְּלָל. וּתְחִלַּת חֶשְׁבּוֹן זֶה - לָדַעַת נְטִיַּת הַמַּזָּלוֹת תְּחִלָּה.

2) לצפון או לדרום, עי' ראש השנה כג, ב.

ב. הָעִגּוּלָה שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת בְּמַחֲצִית הַמַּזָּלוֹת, שֶׁבָּהּ מְהַלֵּךְ הַשֶּׁמֶשׁ, אֵינָהּ עוֹבֶרֶת בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם מֵחֲצִי הַמִּזְרָח לַחֲצִי הַמַּעֲרָב, אֶלָּא נוֹטָה הִיא מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה, הַמְסַבֵּב בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם, כְּנֶגֶד צָפוֹן וְדָרוֹם, חֶצְיָהּ נוֹטֶה לְצָפוֹן וְחֶצְיָהּ נוֹטֶה לְדָרוֹם[3].

3) עי' בציור 4.

ג. וּשְׁתֵּי נְקֻדּוֹת יֵשׁ בָּהּ, שֶׁפּוֹגַעַת בָּהֶן בְּעִגּוּלַת הַקָּו הַשָּׁוֶה, הַמְסַבֵּב בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם: הַנְּקֻדָּה הָאַחַת - רֹאשׁ מַזַּל טָלֶה, וְהַנְּקֻדָּה הַשֵּׁנִיָּה שֶׁכְּנֶגְדָּהּ - רֹאשׁ מַזַּל מֹאזְנַיִם. וְנִמְצָאוּ שִׁשָּׁה מַזָּלוֹת נוֹטוֹת לְצָפוֹן - מִתְּחִלַּת טָלֶה עַד סוֹף בְּתוּלָה, וְשִׁשָּׁה נוֹטוֹת לְדָרוֹם - מִתְּחִלַּת מַזַּל מֹאזְנַיִם עַד סוֹף דָּגִים.

ד. וּמֵרֹאשׁ מַזַּל טָלֶה יַתְחִילוּ הַמַּזָּלוֹת לִנְטוֹת מְעַט מְעַט וּלְהִתְרַחֵק מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה כְּנֶגֶד הַצָּפוֹן, עַד רֹאשׁ סַרְטָן, וְיִהְיֶה רֹאשׁ סַרְטָן רָחוֹק מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה לְרוּחַ הַצָּפוֹן שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וַחֲצִי מַעֲלָה בְּקֵרוּב. וְיַחְזְרוּ הַמַּזָּלוֹת לְהִתְקָרֵב לְקַו הַשָּׁוֶה מְעַט מְעַט, עַד רֹאשׁ מֹאזְנַיִם, שֶׁהוּא עַל הַקָּו הַשָּׁוֶה. וּמֵרֹאשׁ מֹאזְנַיִם יַתְחִילוּ לִנְטוֹת וּלְהִתְרַחֵק כְּנֶגֶד רוּחַ דָּרוֹם, עַד רֹאשׁ גְּדִי, וְיִהְיֶה רֹאשׁ גְּדִי רָחוֹק מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה לְרוּחַ דָּרוֹם שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וַחֲצִי מַעֲלָה. וְיַחְזְרוּ הַמַּזָּלוֹת לְהִתְקָרֵב מְעַט מְעַט כְּנֶגֶד הַקָּו הַשָּׁוֶה, עַד רֹאשׁ טָלֶה.

ה. נִמְצָא רֹאשׁ טָלֶה וְרֹאשׁ מֹאזְנַיִם מְסַבֵּב[4] עַל הַקָּו

הַשָּׁוֶה. וּלְפִיכָךְ, כְּשֶׁתִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ בִּשְׁנֵי רָאשִׁים אֵלּוּ, לֹא תִּהְיֶה נוֹטָה לֹא לְצָפוֹן וְלֹא לְדָרוֹם, וְתִזְרַח בַּחֲצִי מִזְרָח וְתִשְׁקַע בַּחֲצִי מַעֲרָב, וְיִהְיֶה הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה שָׁוִין בְּכָל הַיִּשּׁוּב[5].

4) יחד עם השמש בסיבוב היומי. 5) בראש טלה (אביב) ובראש מאזנים (סתיו), השמש בדיוק בקו המשווה, ואז אורך היום שוה לאורך הלילה.

ו. הֲרֵי נִתְבָּרֵר לְךָ, שֶׁכָּל מַעֲלָה וּמַעֲלָה מִמַּעֲלוֹת הַמַּזָּלוֹת נוֹטָה לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם, וְיֵשׁ לִנְטִיָּתָהּ שִׁעוּר, וְרֹב[6] הַנְּטִיָּה לֹא תִּהְיֶה יוֹתֵר עַל שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וָחֵצִי בְּקֵרוּב.

6) הגדולה ביותר.

ז. וְאֵלּוּ הֵם הַשִּׁעוּרִים שֶׁל נְטִיּוֹת, לְפִי מִנְיַן הַמַּעֲלוֹת שֶׁל מַזָּלוֹת. וְהַהַתְחָלָה מִתְּחִלַּת מַזַּל טָלֶה. עֶשֶׂר מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם אַרְבַּע מַעֲלוֹת. עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שְׁמוֹנֶה מַעֲלוֹת. שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וּמֶחֱצָה. וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת. חֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת. שִׁשִּׁים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת. שִׁבְעִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת. שְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת. תִּשְׁעִים מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וַחֲצִי מַעֲלָה.

ח. וְאִם יִהְיוּ אֲחָדִים בַּמִּנְיָן - תִּקַּח לָהֶם מִנָּתָם מִבֵּין שְׁתֵּי הַנְּטִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּשֶּׁמֶשׁ[7] וּבַיָּרֵחַ[8]. כֵּיצַד? חָמֵשׁ מַעֲלוֹת - נְטִיָּתָם שְׁתֵּי מַעֲלוֹת. וְאִם הָיָה מִנְיַן הַמַּעֲלוֹת שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים - נְטִיָּתָם תֵּשַׁע מַעֲלוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל הָאֲחָדִים שֶׁהֵן עִם הָעֲשָׂרוֹת.

7) למעלה פי"ג, ה"ז. 8) למעלה פט"ו, ה"ז.

ט. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע הַנְּטִיָּה שֶׁל מַעֲלוֹת מֵאֶחָד עַד תִּשְׁעִים - תֵּדַע נְטִיָּתָם כֻּלָּן, כְּדֶרֶךְ שֶׁהוֹדַעְנוּם בְּרֹחַב הַיָּרֵחַ[9]: שֶׁאִם הָיָה הַמִּנְיָן יוֹתֵר עַל תִּשְׁעִים עַד מֵאָה וּשְׁמוֹנִים - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, וְאִם הָיָה יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים עַד מָאתַיִם וְשִׁבְעִים - תִּגְרַע מִמֶּנּוּ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים[10], וְאִם הָיָה יוֹתֵר עַל מָאתַיִם וְשִׁבְעִים עַד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע נְטִיָּתוֹ, וְהוּא נְטִיַּת אוֹתוֹ הַמִּנְיָן שֶׁבְּיָדְךָ בְּלֹא גֵּרָעוֹן וְלֹא תּוֹסֶפֶת.

9) למעלה פט"ז, הי"ג. 10) כי בק"פ מעלות (מזל מאזנים) אין כל נטיה מקו המשווה.

י. אִם תִּרְצֶה לֵידַע כַּמָּה מַעֲלוֹת הוּא הַיָּרֵחַ נוֹטֶה מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה כְּנֶגֶד צָפוֹן הָעוֹלָם אוֹ כְּנֶגֶד דְּרוֹם הָעוֹלָם - תֵּדַע תְּחִלָּה כַּמָּה נְטִיַּת הַמַּעֲלָה שֶׁהִיא מִקּוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי, וּלְאֵי זֶה רוּחַ הִיא נוֹטָה, לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם[11]. וְתַחֲזֹר וְתַחְשֹׁב וְתוֹצִיא רֹחַב הַיָּרֵחַ הָרִאשׁוֹן, וְתִרְאֶה אִם הוּא צְפוֹנִי אוֹ דְּרוֹמִי. אִם נִמְצָאוּ רֹחַב הַיָּרֵחַ וּנְטִיַּת מַעֲלָתוֹ[12] בְּרוּחַ אַחַת, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם צְפוֹנִיִּים אוֹ דְּרוֹמִיִּים - תְּקַבֵּץ שְׁנֵיהֶם[13]; וְאִם נִמְצְאוּ בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת, כְּגוֹן שֶׁהָיָה הָאֶחָד דְּרוֹמִי וְהָאֶחָד צְפוֹנִי - תִּגְרַע הַמְּעַט מִשְּׁנֵיהֶם מִן הָרַב, וְהַנִּשְׁאָר הוּא מֶרְחַק הַיָּרֵחַ מֵעַל קַו הַשָּׁוֶה בְּאוֹתָהּ הָרוּחַ שֶׁהָיָה בָּהּ הָרַב בִּשְׁנֵיהֶם[14].

11) עי' ה"ג. 12) של מקום הירח האמיתי. 13) תחבר את המספרים, כי נטיית המעלה ממעלות המזלות, מראה על נטיית השמש מן קו המשווה, ורוחב הירח מראה על נטיית הירח מן השמש. 14) צ"ל "משניהם", דוגמת המעט "משנים", וכן הוא בדפוס קושטא. גורעים, מכיון שהמספרים השווים בכיוונים מנוגדים מבטלים זה את זה.

יא. כֵּיצַד? בָּאנוּ לֵידַע כַּמָּה הַיָּרֵחַ נוֹטֶה מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה בְּלֵיל הָרְאִיָּה, שֶׁהוּא שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ, וּכְבָר יָדַעְתָּ[15] שֶׁמַּעֲלַת הַיָּרֵחַ הָיְתָה תְּשַׁע עֶשְׂרֵה מִמַּזַּל שׁוֹר, נְטִיָּתָהּ בְּצָפוֹן כְּמוֹ[16] שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְרֹחַב הַיָּרֵחַ הָיָה בְּדָרוֹם כְּמוֹ[17] אַרְבַּע מַעֲלוֹת, תִּגְרַע הַמְּעַט מִן הָרַב - יִשָּׁאֵר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, נִמְצָא הַיָּרֵחַ רָחוֹק מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת לְרוּחַ צָפוֹן; שֶׁהֲרֵי הַמִּנְיָן הָרַב, שֶׁהוּא שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, הָיָה צְפוֹנִי. וְכָל חֶשְׁבּוֹן זֶה - בְּקֵרוּב בְּלֹא דִּקְדּוּק, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוֹעִיל בָּרְאִיָּה[18].

15) עי' למעלה פי"ז, הי"ג. 16) ולא בדיוק, כי י"ח מעלות עולה הנטייה בכ' מעלות ממזל שור, עי' למעלה ה"ז. 17) בעצם שלוש מעלות ונ"ג חלקים. אין הרמב"ם מדקדק, כפי שהוא מבאר זאת בסוף הלכה זו. 18) אלא מועיל כתחילת חשבון למתן תשובה לשאלה: להיכן היה הירח נוטה, ועי' ה"א.

יב. אִם תִּרְצֶה לֵידַע לְאֵי זוֹ רוּחַ מֵרוּחוֹת הָעוֹלָם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ נוֹטֶה - תַּחְשֹׁב וְתֵדַע מֶרְחָקוֹ מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה: אִם יִהְיֶה עַל הַקַּו הַשָּׁוֶה, אוֹ קָרוֹב מִמֶּנּוּ בִּשְׁתַּיִם אוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת בְּצָפוֹן אוֹ בְּדָרוֹם[19] - יֵרָאֶה מִכֵּוָן כְּנֶגֶד אֶמְצַע מַעֲרָב[20], וְתִרְאֶה פְּגִימָתוֹ מִכֻּוֶּנֶת כְּנֶגֶד מִזְרַח הָעוֹלָם בְּשָׁוֶה.

19) לשתים או שלוש מעלות אין ערך רב בחשבון בלתי־מדויק זה. 20) אם בשעת השקיעה הירח על קו המשווה, הרי רואים אותו שוקע בדיוק במערב. אם הירח נע במרחק מסויים מן קו המשווה, לצפון או לדרום, הרי גם שקיעתו תהיה במרחק מן קו המשווה.

יג. וְאִם יִהְיֶה רָחוֹק מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה לְצָפוֹן הָעוֹלָם - יֵרָאֶה בֵּין מַעֲרַב הָעוֹלָם וּבֵין צְפוֹנוֹ, וְתִרְאֶה פְּגִימָתוֹ נוֹטָה מִכְּנֶגֶד מִזְרַח הָעוֹלָם כְּנֶגֶד דְּרוֹם הָעוֹלָם.

יד. וְאִם הָיָה רָחוֹק מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה לִדְרוֹם הָעוֹלָם - יֵרָאֶה בֵּין מַעֲרַב הָעוֹלָם וּבֵין דְּרוֹמוֹ, וְתָרָאֶה פְּגִימָתוֹ נוֹטָה מִכְּנֶגֶד מִזְרַח הָעוֹלָם כְּנֶגֶד צְפוֹן הָעוֹלָם. וּלְפִי רֹב הַמֶּרְחָק, וּלְפִי רֹב הַנִּטִּיָּה[21].

21) בה במידה שהמרחק מן קו המשווה גדול יותר, לצד צפון או לצד דרום, בה במידה גדולה יותר נטיית החלק הפגום מן המזרח לצד דרום או לצד צפון.

טו. וּמֵחֲקִירַת הָעֵדִים - שֶׁאוֹמְרִין לָהֶם: כַּמָּה הָיָה גָּבוֹהַּ?[22] וְדָבָר זֶה יוֹדֵעַ מִקֶּשֶׁת הָרְאִיָּה[23]: שֶׁבִּזְמַן שֶׁתְּהֶיה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה קְצָרָה - יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ כְּאִלּוּ הוּא קָרוֹב מִן הָאָרֶץ, וּבִזְמַן שֶׁתִּהְיֶה אֲרֻכָּה - יֵרָאֶה גָּבוֹהַּ מֵעַל הָאָרֶץ. וּלְפִי אֹרֶךְ קֶשֶׁת הָרְאִיָּה, לְפִי גָּבְהוֹ מֵעַל הָאָרֶץ בִּרְאִית הָעֵינַיִם.

22) עי' ראש השנה כג, ב. 23) עי' למעלה פי"ז, הי"ד.

טז. הֲרֵי בֵּאַרְנוּ חֶשְׁבּוֹנוֹת כָּל הַדְּרָכִים שֶׁצְּרִיכִין לָהֶם בִּידִיעַת הָרְאִיָּה וּבַחֲקִירַת הָעֵדִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל יָדוּעַ לִמְבִינִים, וְלֹא יְחַסְּרוּ דֶּרֶךְ מִדַּרְכֵי הַתּוֹרָה, וְלֹא יִשּׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אַחֲרֶיהָ בִּסְפָרִים אֲחֵרִים. דִּרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר ה' וּקְרָאוּ, אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נֶעְדָּרָה[24].

24) בדפוס קושטא ובדפוס רומי ר"מ מסתיים הענין במילים: בריך רחמנא דסייען.

הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת. וְהִיא: לִצְעֹק לִפְנֵי הַשֵּׁם בְּכָל עֵת צָרָה גְּדוֹלָה שֶׁלֹּא תָּבוֹא עַל הַצִּבּוּר.
וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבאר בו ענין התענית מהו, וכיצד אדם מקבלו, ואי זה דבר אסור בכל תענית, ומה עושין צבור בכל תענית. וסוף דבר נתבאר בו מה שהוא ביאור כללי לנמשך אחר מצות התורה, והוא לזעוק בעת צרה כמבואר שם.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לִזְעֹק[2] וּלְהָרִיעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת[3] עַל כָּל צָרָה שֶׁתָּבוֹא עַל הַצִּבּוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: עַל הַצַּר הַצֹּרֵר אֶתְכֶם - וַהֲרֵעֹתֶם בַּחֲצֹצְרֹת. כְּלוֹמַר: כָּל דָּבָר שֶׁיָּצֵר לָכֶם, כְּגוֹן בַּצֹּרֶת וְדֶבֶר וְאַרְבֶּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[4], זַעֲקוּ עֲלֵיהֶן וְהָרִיעוּ[5].

2) להתפלל בקול רם. 3) החצוצרות היו עשויות מעשת של כסף (פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ה). 4) ב'ספרי' לבמדבר י, ט: "רבי עקיבא אומר... שדפון, וירקון, ואשה מקשה לילד, וספינה המטורפת בים מנין? תלמוד־לומר על הצר הצורר אתכם, על כל צרה וצרה שלא תבוא על הציבור - והרעותם בחצוצרות". 5) וכתב ה'מגן אברהם' (או"ח תחילת סי' תקעו): "ואני תמה, למה אין אנו נוהגין לתקוע בעת צרה, ואף־על־פי שאין תענית ציבור בבבל, מכל־מקום הלא מצוה מדאורייתא לתקוע בלא תענית?" [וכבר עמדו על זה הרמב"ן בדרשתו לראש־השנה (הצופה מארץ הגר שנה א' וב'), וכתב שמה שאין תוקעין בצרפת בתענית הוא מפני שהם סבורים שמה שאמרו "אין תענית ציבור בבבל" - היינו אפילו לתפילה ולתקיעות].

ב. וְדָבָר זֶה מִדַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה הוּא. שֶׁבִּזְמַן שֶׁתָּבוֹא צָרָה וְיִזְעֲקוּ עָלֶיהָ וְיָרִיעוּ, יֵדְעוּ הַכֹּל שֶׁבִּגְלַל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים הוּרַע לָהֶן. כַּכָּתוּב: עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ וְגוֹ'. וְזֶה הוּא שֶׁיִּגְרֹם לְהָסִיר הַצָּרָה מֵעֲלֵיהֶם.

ג. אֲבָל אִם לֹא יִזְעֲקוּ וְלֹא יָרִיעוּ, אֶלָּא יֹאמְרוּ: דָּבָר זֶה מִמִּנְהַג הָעוֹלָם אֵרַע לָנוּ, וְצָרָה זוֹ נִקְרֵה נִקְרִית - הֲרֵי זוֹ דֶּרֶךְ אַכְזְרִיּוּת, וְגוֹרֶמֶת לָהֶם לְהִדָּבֵק בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים. וְתוֹסִיף הַצָּרָה צָרוֹת אֲחֵרוֹת. הוּא שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי, וְהָלַכְתִּי גַּם אֲנִי עִמָּכֶם בַּחֲמַת קֶרִי. כְּלוֹמַר: כְּשֶׁאָבִיא עֲלֵיכֶם צָרָה כְּדֵי שֶׁתָּשׁוּבוּ, אִם תֹּאמְרוּ שֶׁהִיא קֶרִי, אוֹסִיף לָכֶם חֲמַת אוֹתוֹ קֶרִי.

ד. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[6], לְהִתְעַנּוֹת[7] עַל כָּל צָרָה[8] שֶׁתָּבוֹא עַל הַצִּבּוּר עַד שֶׁיְּרַחֲמוּ מִן הַשָּׁמַיִם. וּבִימֵי הַתַּעֲנִיּוֹת הָאֵלּוּ זוֹעֲקִין בִּתְפִלּוֹת[9] וּמִתְחַנְּנִים וּמְרִיעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת בִּלְבַד. וְאִם הָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, מְרִיעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת וּבַשּׁוֹפָר[10]. הַשּׁוֹפָר מְקַצֵּר וְהַחֲצוֹצְרוֹת מַאֲרִיכוֹת, שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם[11] בַּחֲצוֹצְרוֹת. וְאֵין תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת וְשׁוֹפָר כְּאֶחָד אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה'[12].

6) חכמים. שהרי לא נזכר ענוי בתורה (מגיד־משנה). 7) לגזור צום על הציבור (משנה, תענית יט.). 8) המבוארות להלן בפרק שני. 9) המבוארות להלן בפרק רביעי. 10) משנה, ראש השנה כו, ב. 11) של תענית. 12) בית המקדש ששם גילוי שכינה, הוא "לפני המלך ה'".

ה. תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ, שֶׁגּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, אֵינָן יוֹם אַחַר יוֹם, שֶׁאֵין רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִים לַעֲמֹד בְּדָבָר זֶה[13]. וְאֵין גּוֹזְרִין בַּתְּחִלָּה[14] תַּעֲנִית אֶלָּא בְּשֵׁנִי בַּשַּׁבָּת וּבַחֲמִישִׁי שֶׁלְּאַחֲרָיו[15] וּבְשֵׁנִי שֶׁלְּאַחֲרָיו. וְכֵן עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה: שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי[16]. עַד שֶׁיְּרַחֲמוּ.

13) ולעולם אין גוזרים גזירה על הציבור אלא־אם־כן רוב הציבור יכולים לעמוד בה (פ"ב מהל' ממרים ה"ה). 14) התחלת סדרת התעניות (משנה, תענית טו:). 15) "ואין גוזרין תענית על הציבור בתחילה בחמישי שלא להפקיע השערים", כשרואין בעלי חנויות שקונים למוצאי חמישי שתי סעודות גדולות, אחת לליל תענית ואחת לשבת, יהיו סבורין שבא רעב לעולם ומייקרין ומפקיעין השער (רש"י). והרמב"ם בפירושו למשניות, כתב: שלא יאמרו אם לא שראו בית־דין שהרעב בא, לא היו דוחקים לגזור התענית עתה סמוך לשבת, ומפני כן ייקרו ויפקיעו השער. 16) בכתב־יד קדמון כתוב, שמצא נוסחא אחרת מכתב־ידו

של הרמב"ם: "וכן על הסדר חמישי ושני וחמישי" (וכ"ה להלן פ"ג ה"ה וה"ט). ולפי גירסא זו יוצא, שאת המשך התעניות אפשר לקבוע ולהתחיל בחמישי, כדעת התנא־קמא שם במשנה, ולא כרבי יוסי שאמר "כשם שאין הראשונות בחמישי, כך לא שניות ולא אחרונות". וכן פסק בפירוש המשנה שם ('מעשה רוקח'). ומלשון "בתחילה" שכתב, גם כן נראה כנוסחא זו.

1 **ו. אֵין גּוֹזְרִין תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצִּבּוּר לֹא בְּשַׁבָּתוֹת וְלֹא**
2 **בְּיָמִים טוֹבִים[17]. וְכֵן אֵין תּוֹקְעִין בָּהֶן לֹא בַּשּׁוֹפָר וְלֹא**
3 **בַּחֲצוֹצְרוֹת, וְלֹא זוֹעֲקִים וּמִתְחַנְּנִים בָּהֶם בִּתְפִלָּה[18].**
4 **אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה עִיר שֶׁהִקִּיפוּהָ עַכּוּ"ם, אוֹ נָהָר[19],**
5 **אוֹ סְפִינָה הַמִּטְרֶפֶת בַּיָּם[20]. אֲפִלּוּ יָחִיד[21] הַנִּרְדָּף מִפְּנֵי**
6 **עַכּוּ"ם, מִפְּנֵי לִסְטִים וּמִפְּנֵי רוּחַ רָעָה - (מִתְעַנִּין[22]**
7 **עֲלֵיהֶם בְּשַׁבָּת וְ)זוֹעֲקִין וּמִתְחַנְּנִים עֲלֵיהֶם בִּתְפִלָּה.**
8 **אֲבָל אֵין תּוֹקְעִין[23], אֶלָּא אִם כֵּן תָּקְעוּ לְקַבֵּץ אֶת הָעָם**
9 **לַעְזֹר[24] אוֹתָם וּלְהַצִּילָן.**

17) משנה, תענית טו, ב: "אין גוזרין תענית על הציבור בראשי חדשים כו'" וכל־שכן בשבתות וימים־טובים. וכן מפורש ב"ירושלמי' נדרים פ"ח ה"א. 18) משנה, שם יט, א. וראה להלן פ"ב ה"ב, שצועקים על המזונות אפילו בשבת. 19) סכנת שטפון. 20) שפגעה בה סערה בים, והיא קרובה להשבר. 21) תענית כב, ב. 22) רבינו מפרש מה שאמרו מתריעין ב'עננו' (תענית יד.), היינו תפלת עננו בתענית (מגיד־משנה). וכן כתב בפירוש המשנה (תענית יט.) שמתענין. אבל למעלה בפ"ב דהל' שבת הכ"ד, ובפרק ל' שם הי"ב, לא הביא שמתענים (כסף־משנה). ואמנם ב'טור' (או"ח סי' תקעו) לא העתיק "מתענין עליהם בשבת". 23) בתענית יד, א: "שופרות בשבת, מי שרי?" (= וכי מותר לתקוע בשופר בשבת?). 24) כרבי יוסי, שאמר (תענית יט.) "לעזרה ולא לצעקה", ופירשה רבינו (ב'פירוש המשניות') בין בתפילה ובין בתקיעה, אלא שאין הלכה כדבריו לענין מניעת הצעקה בשבת, אבל לענין תקיעה לעזרה - הלכה כדבריו. [וכן יש לפרש בדברי רבינו למעלה פ"ל מהל' שבת הי"ב "שמתריעין עליהן בשבת לעזרן" - דהיינו בתקיעה].

10 **ז. וְכֵן אֵין גּוֹזְרִין תַּעֲנִית בַּתְּחִלָּה בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים, אוֹ**
11 **בַּחֲנֻכָּה וּפוּרִים[25], אוֹ בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד[26]. וְאִם הִתְחִילוּ**
12 **לְהִתְעַנּוֹת עַל הַצָּרָה אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד, וּפָגַע בָּהֶן יוֹם**
13 **מֵאֵלּוּ - מִתְעַנִּין וּמַשְׁלִימִין הַיּוֹם בְּתַעֲנִית.**

25) משנה, תענית טו, ב. 26) במשנה שם לא נזכר חולו של מועד.

14 **ח. תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ[27], שֶׁמִּתְעַנִּין עַל הַצָּרוֹת[28], אֵין**
15 **מִתְעַנִּין בָּהֶן לֹא עֲבָרוֹת וְלֹא מְנִיקוֹת וְלֹא קְטַנִּים[29].**
16 **וּמֵתָּרִין לֶאֱכֹל בַּלַּיְלָה[30] אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְעַנִּין לְמָחָר,**
17 **חוּץ מִתַּעֲנִיּוֹת הַמָּטָר[31], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[32]. וְכָל תַּעֲנִית**
18 **שֶׁאוֹכְלִין בָּהּ בַּלַּיְלָה, בֵּין צִבּוּר בֵּין יָחִיד, הֲרֵי זֶה**
19 **אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר[33]. וְהוּא שֶׁלֹּא**
20 **יָשַׁן, אֲבָל אִם יָשַׁן - אֵינוֹ חוֹזֵר וְאוֹכֵל[34].**

27) תענית יד, א. ו'תוספתא' פ"ב דתענית. 28) אבל בשבע תעניות אחרונות שגוזרים על עצירת הגשמים - גם אלה מתענים (להלן פ"ג ה"ה). 29) קטנים לא נזכרו לא בגמרא שם, ולא בתוספתא שם. ואמנם צריך עיון, שהרי קטנים אינם מתענים לעולם? ואפשר שהמדובר באלה שהם בני י"ג שנה, כל זמן שלא הגיעו לגבורת אנשים. וכן המנהג שאין גוזרין תענית על פחותים מי"ח לזכר וט"ו לנקבה ('מגן אברהם' או"ח סי' תקעו). ויש אומרים שהכוונה שאין צריך אפילו לחנכם, ואין התעניות האלו דומות ליום הכיפורים שמחנכים הקטנים בתענית שעות, כמו שכתב רבינו בפ"ב מהל' שביתת עשור ה"י (האדר"ת בהגהותיו). 30) תענית יב, א. 31) שלש תעניות שניות. 32) להלן פ"ג ה"ג. 33) כרבי, בתענית שם. 34) שהרי הפסיק והסתלק מן האכילה. ויש אומרים שדווקא אם לא התנה לאכול, אבל אם התנה - מותר (מגיד־משנה בשם 'ירושלמי' תענית פ"א ה"ד).

21 **ט. כְּשֵׁם שֶׁהַצִּבּוּר מִתְעַנִּים עַל צָרָתָן, כָּךְ הַיָּחִיד**
22 **מִתְעַנֶּה עַל צָרָתוֹ[35]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה לוֹ חוֹלֶה, אוֹ**
23 **תּוֹעֶה בַּמִּדְבָּר, אוֹ אָסוּר בְּבֵית הָאֲסוּרִין - יֵשׁ לוֹ**
24 **לְהִתְעַנּוֹת עָלָיו וּלְבַקֵּשׁ רַחֲמִים בִּתְפִלָּתוֹ. וְאוֹמֵר**
25 **"עֲנֵנוּ" וְכוּ'[36] בְּכָל תְּפִלָּה שֶׁמִּתְפַּלֵּל. וְלֹא יִתְעַנֶּה**
26 **בְּשַׁבָּתוֹת וְלֹא בְּמוֹעֲדוֹת וְלֹא בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְלֹא**
27 **בַּחֲנֻכָּה וּפוּרִים[37].**

35) כתנא־קמא של רבי יוסי (תענית כב:) שאמר "על כולן (על כל הצרות שנזכרו שם) יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית". וכן מפורש בשמואל־ב יב, טו־טז: "ויגוף ה' את הילד כו' ויאנש. ויבקש דוד את האלקים בעד הנער ויצום דוד צום" (האדר"ת בהגהותיו). 36) תענית יג, ב: "יחיד שקיבל עליו תענית, מתפלל של תענית (=עננו) - בשומע תפלה". 37) שם, י, א.

28 **י. כָּל תַּעֲנִית שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ עָלָיו הַיָּחִיד מִבְּעוֹד יוֹם,**
29 **אֵינוֹ תַּעֲנִית[38]. כֵּיצַד מְקַבְּלָהּ? כְּשֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת**
30 **מִנְחָה, אוֹמֵר אַחַר הַתְּפִלָּה: מָחָר אֶהְיֶה בְּתַעֲנִית.**
31 **וְגוֹמֵר בְּלִבּוֹ[39] לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
32 **אוֹכֵל בַּלַּיְלָה, לֹא הִפְסִיד כְּלוּם[40]. וְכֵן אִם גָּמַר בְּלִבּוֹ**
33 **וְקִבֵּל עָלָיו לְהִתְעַנּוֹת שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה יָמִים זֶה**
34 **אַחַר זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹכֵל כָּל לַיְלָה וָלַיְלָה,**
35 **לֹא הִפְסִיד תַּעֲנִיתוֹ. וְאֵינוֹ צָרִיךְ כַּוָּנָה לְכָל יוֹם וָיוֹם**
36 **מִבְּעוֹדוֹ[41].**

38) שם, יד, א: "ואי יתיב (אם יושב בתענית בלי קבלה מבערב), מאי? אמר רבה בר שילא: דמיא למפוחא דמליא זיקא (הוא דומה למפוח שנופחין בו הנפחין את האור המתמלא ברוח, אף זה נתמלא רוח, שלא אכל בחינם - רש"י)", כלומר אין זה תענית כלל וכלל, אבל הוא כתענית שעות (להלן הלכה יג). 39) בנוסחת המגיד־משנה, היה כתוב: "כשיתפלל תפילת מנחה או אחר התפילה, אומר עננו וגומר בלבו". ופירשה: כשיתפלל - היינו בשומע תפילה (וכפירוש ר"ח), או אחר התפילה - אחר שסיים

תפילתו (וכפירוש רש"י) קודם שיעקור רגליו. ומה שכתב "אומר עננו", כן הוא גם בשאילתות ויקהל סי' סו. והיינו שאומר "עננו ה' עננו ביום צום תעניתי, כי למחר אשב בתענית" (הגהות אשר"י פ"א דתענית סי' יג), ועי' רא"ש שם, ותשובות רבינו בסוף הספר. 40) תענית יא, ב. 41) מבעוד יום שלו.

1 **יא. קִבֵּל עָלָיו[42] מִבְּעוֹד יוֹם לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר - בִּלְבַד**
2 **וְהִתְעַנָּה, וּבַלַּיְלָה נִמְלַךְ[43] לְהִתְעַנּוֹת בְּיוֹם שֵׁנִי[44], אַף**
3 **עַל שֶׁלָּן בְּתַעֲנִיתוֹ - אֵינָהּ תַּעֲנִית, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ**
4 **עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָיָה אוֹכֵל**
5 **וְשׁוֹתֶה בַּלַּיְלָה וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְנִמְלַךְ לְהִתְעַנּוֹת,**
6 **שֶׁאֵין זוֹ תַּעֲנִית כְּלָל[45].**

42) תענית, שם. 43) התחרט. 44) כלומר, גם ביום שני. 45) מכיון שצם בלא קבלת תענית. ויש לו דין תענית שעות, המבואר להלן בהלכה יג.

7 **יב. הָרוֹאֶה[46] חֲלוֹם רַע, צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת לְמָחָר[47], כְּדֵי**
8 **שֶׁיָּשׁוּב וְיֵעוֹר[48] בְּמַעֲשָׂיו וִיחַפֵּשׂ בָּהֶן וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה.**
9 **וּמִתְעַנֶּה וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. וּמִתְפַּלֵּל "עֲנֵנוּ"[49] בְּכָל**
10 **תְּפִלָּה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ מִבְּעוֹד יוֹם. וְהַמִּתְעַנֶּה**
11 **בְּשַׁבָּת, מִתְעַנֶּה יוֹם אַחֵר, מִפְּנֵי שֶׁבִּטֵּל עֹנֶג שַׁבָּת[50].**

46) תענית יב, ב. 47) "יש אומרים, שבזמן הזה אין להתענות תענית חלום בשבת, שאין אנו בקיאין בפתרון חלומות לידע איזה טוב ואיזה רע, והעולם אומרים שנמצא בספרים קדמונים, שעל שלשה חלומות מתענים בשבת: הרואה ספר־תורה שנשרף, או יום הכיפורים בשעת נעילה, או קורות ביתו או שיניו שנפלו, ונראה לי שהחלומות שאמרו במסכת ברכות פרק הרואה שהם רעים, גם עליהם מתענין בשבת" ('שולחן ערוך' או"ח סי' רפח). 48) ויתעורר. 49) כן כתבו 'הלכות גדולות' (מגיד־משנה). 50) תענית, שם: "מאי תקנתיה (מה תקנתו של זה שמתענה תענית חלום בשבת)? ליתיב תעניתא לתעניתא" (ישב בתענית אחר, ויכפר על זה שהתענה בשבת).

12 **יג. מִתְעַנֶּה אָדָם שָׁעוֹת[51], וְהוּא שֶׁלֹּא יֹאכַל כְּלוּם**
13 **שְׁאָר הַיּוֹם[52]. כֵּיצַד? הָרֵי שֶׁהָיָה טָרוּד בַּחֲפָצָיו**
14 **וּמִתְעַסֵּק בִּצְרָכָיו, וְלֹא אָכַל עַד חֲצוֹת אוֹ עַד תֵּשַׁע**
15 **שָׁעוֹת[53], וְנִמְלַךְ לְהִתְעַנּוֹת בַּשָּׁעוֹת שֶׁנִּשְׁאֲרוּ מִן הַיּוֹם**
16 **- הָרֵי זֶה מִתְעַנֶּה אוֹתָן שָׁעוֹת[54], וּמִתְפַּלֵּל בָּהֶן**
17 **"עֲנֵנוּ". שֶׁהָרֵי קִבֵּל עָלָיו הַתַּעֲנִית קֹדֶם שְׁעוֹת**
18 **הַתַּעֲנִית. וְכֵן אִם אָכַל וְשָׁתָה, וְאַחַר כָּךְ הִתְחִיל**
19 **לְהִתְעַנּוֹת שְׁאָר הַיּוֹם - הָרֵי זֶה תַּעֲנִית שָׁעוֹת[55].**

51) שם, יא, ב. 52) שם, יב, א. 53) כלומר, לא קיבל עליו תענית, אלא מפני טרדתו לא טעם. 54) שנשארו מן היום. 55) 'ירושלמי' נדרים פ"ח ה"א: "מילתיה דרבי יונה אמר מתענין שעות, רבי יונה הוה בצור, ושמע דדמך (נפטר) בריה דרבי יוסי, אף־על־גב דאכיל גובנה (גבינה) ושתה מיא (ושתה מים באותו יום) - צם כל ההוא יומא" (ונחשב לו לתענית). אבל הראב"ד וכל הראשונים חולקים עליו וסוברים, שכיון שהבבלי אומר בפירוש (תענית יב.). "והוא שלא טעם כלום עד הערב", הוא חולק על ה'ירושלמי'. וכתב המגיד־משנה שדעת הרמב"ם לפרש "והוא שלא טעם כלום עד הערב", היינו משעה שחושב להתענות. [והיינו מה שאמרו: "כל תענית שלא שקעה עליו החמה - אינו תענית" וכגירסת רבינו חננאל (תענית, שם) "אמר רב חסדא: הא דאמרת מתענין לשעות כו' והוא שלא טעם כלום עד הערב כו' רב חסדא לטעמיה דאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה - לאו שמיה תענית". ולא כהראב"ד שכתב, שהן שתי מימרות נפרדות, והראשונה באה למעט מי שאכל לפני חצות היום ואחר־כך קיבל עליו התענית עד הערב]. והרשב"א בתשובה מביא, ששמע שהרמב"ם חזר בו מדין זה, ותיקן כך: "עינוי שעות אינו עינוי אלא אם לא טעם באותו יום כלום".

20 **יד. כָּל הַשָּׁרוּי בְּתַעֲנִית - בֵּין שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה עַל צָרָתוֹ**
21 **אוֹ עַל חֲלוֹמוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה עִם הַצִּבּוּר עַל**
22 **צָרָתָם - הָרֵי זֶה לֹא יִנְהֹג עִדּוּנִין בְּעַצְמוֹ, וְלֹא יָקֵל**
23 **רֹאשׁוֹ, וְלֹא יִהְיֶה שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב; אֶלָּא דּוֹאֵג וְאוֹנֵן,**
24 **כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי, גֶּבֶר עַל**
25 **חֲטָאָיו[56]. וּמֵהָר לוֹ לִטְעֹם אֶת הַתַּבְשִׁיל, וַאֲפִלּוּ בִּכְדֵי**
26 **רְבִיעִית[57]; וְהוּא שֶׁלֹּא יִבְלַע, אֶלָּא טוֹעֵם וּפוֹלֵט.**
27 **שָׁכַח[58] וְאָכַל[59], מַשְׁלִים תַּעֲנִיתוֹ[60].**

56) תענית יא, א. 57) ולא יותר (ברכות יד.). 58) 'ירושלמי' נדרים, שם. 59) כזית. 60) בכת"י הגירסא: "משלים תפילתו ותעניתו", היינו שיתפלל 'עננו' ('מעשה רוקח'). ודוקא אם קיבל עליו לצום ביום הזה, אבל אם קיבל עליו תענית באיזה יום שהוא ושכח ואכל, אבד תעניתו וחייב לצום יום אחר (רבינו בפ"ד מהל' נדרים הלכה טז, וכ"כ הראב"ד כאן).

28 **טו. יָחִיד שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה עַל הַחוֹלֶה, וְנִתְרַפֵּא; עַל**
29 **צָרָה, וְעָבְרָה - הָרֵי זֶה מַשְׁלִים תַּעֲנִיתוֹ[61]. הַהוֹלֵךְ[62]**
30 **מִמָּקוֹם שֶׁמִּתְעַנִּין לִמְקוֹם שֶׁאֵין מִתְעַנִּין, הָרֵי זֶה**
31 **מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים תַּעֲנִיתוֹ[63]. הָלַךְ מִמָּקוֹם שֶׁאֵין**
32 **מִתְעַנִּין לְמָקוֹם שֶׁמִּתְעַנִּין, הָרֵי זֶה מִתְעַנֶּה עִמָּהֶן.**
33 **שָׁכַח וְאָכַל וְשָׁתָה, אַל יִתְרָאֶה בִּפְנֵיהֶם וְאַל יִנְהֹג**
34 **עִדּוּנִין בְּעַצְמוֹ[64].**

61) תענית י, ב. ואפילו אם נתרפא (או עברה הצרה) קודם חצות היום, שהרי קיבל עליו התענית. ואם אינו משלים - נראה כמתנה עם קונו, אם תעבור לא אתענה ואם לא תעבור אתענה (רש"י). ובציבור לא הטריחו עליהם להשלים (כשעברה הצרה קודם חצות היום), מפני טורח הציבור (מגיד־משנה להלן הלכה טז). 62) תענית, שם. 63) וברש"י שם: כל התעניות שקיבלו בני עירו, שנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם. 64) תענית, שם. וכן אלה שפטורים להתענות, כגון מעוברות ומניקות, לא ינהגו עידונים בעצמם ('ירושלמי' תענית פ"א ה"ה).

35 **טז. צִבּוּר שֶׁהָיוּ מִתְעַנִּין עַל הַגְּשָׁמִים, וְיָרְדוּ לָהֶן**
36 **גְּשָׁמִים: אִם קֹדֶם חֲצוֹת יָרְדוּ - לֹא יַשְׁלִימוּ[65]; אֶלָּא**

אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, וּמִתְכַּנְּסִין וְקוֹרְאִין הַלֵּל הַגָּדוֹל[66]; שֶׁאֵין אוֹמְרִין הַלֵּל הַגָּדוֹל אֶלָּא בְּנֶפֶשׁ שְׂבֵעָה וְכָרֵס מְלֵאָה[67]. וְאִם אַחַר חֲצוֹת - הוֹאִיל וְעָבַר רֹב הַיּוֹם בִּקְדֻשָּׁה, יַשְׁלִימוּ תַּעֲנִיתָן. וְכֵן אִם הָיוּ מִתְעַנִּין עַל צָרָה וְעָבְרָה, אוֹ עַל גְּזֵרָה וּבָטְלָה: אִם קֹדֶם חֲצוֹת - לֹא יַשְׁלִימוּ[68], וְאִם אַחַר חֲצוֹת - יַשְׁלִימוּ.

65) משנה, תענית יט, א. כרבי אליעזר ורבי טרפון.
66) מזמור קלו בתהלים, שכתוב בו "נותן לחם לכל בשר", נקרא הלל הגדול "מפני שהקדוש־ברוך־הוא יושב ברומו של עולם ומחלק מזון לכל בריה" (פסחים קח.).
67) תענית כה, ב ודף כו, א. ש"מתוך שכתוב בו: "נותן לחם לכל בשר", נראה להאמר על השובע" (רש"י).
68) נלמד מדין גשמים שלמעלה. שלא הטריחו על הציבור להשלים התענית. אבל הראב"ד סובר שדין זה נאמר רק בצרת גשמים, אבל בשאר צרות - דין ציבור כדין יחיד, המבואר בהלכה הקודמת, שכיון שקיבלו עליהם התענית - צריכים להשלים אותו אף אם עברה הצרה.

יז. בְּכָל יוֹם תַּעֲנִית שֶׁגּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, בֵּית דִּין וְהַזְּקֵנִים יוֹשְׁבִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וּבוֹדְקִים עַל מַעֲשֵׂי אַנְשֵׁי הָעִיר מֵאַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית עַד חֲצוֹת הַיּוֹם. וּמְסִירִין הַמְּכֻשּׁוֹלוֹת שֶׁל עֲבֵרוֹת; וּמַזְהִירִין וְדוֹרְשִׁין וְחוֹקְרִין עַל בַּעֲלֵי חָמָס וַעֲבֵרוֹת, וּמַפְרִישִׁין אוֹתָן; וְעַל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, וּמַשְׁפִּילִין אוֹתָן; וְכֵיוָצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ[69]. וּמֵחֲצִי הַיּוֹם וְלָעֶרֶב: רְבִיעַ הַיּוֹם קוֹרְאִין בִּבְרָכוֹת וּקְלָלוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה[70], שֶׁנֶּאֱמַר: מוּסַר ה' בְּנִי אַל תִּמְאָס, וְאַל תָּקֹץ בְּתוֹכַחְתּוֹ. וּמַפְטִירִין בַּנָּבִיא בְּתוֹכָחוֹת מֵעִנְיַן הַצָּרָה. וּרְבִיעַ הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן מִתְפַּלְּלִים מִנְחָה וּמִתְחַנְּנִים וְזוֹעֲקִים וּמִתְוַדִּים כְּפִי כֹּחָם.

69) תענית יב, ב. מימרא של אביי. [ואף־על־פי שסוגיית הגמרא שם עוסקת בשלוש תעניות שניות (המבוארות להלן פ"ג ה"ג־ה"ד) - מכיון שהביא הפסוק (נחמיה ט, ג) "ויקראו בספר תורת ה' אלקים רביעית היום, ורביעית מתוודים ומשתחוים לה' אלקיהם", נראה שבכל תענית נוהגים כן. וראה להלן בפ"ג ה"ב, ובלחם־משנה כאן].
70) משנה, מגילה ל, ב. ומימרא של אביי, תענית שם). וזהו דוקא בתעניות שגוזרין אותן הציבור מפני הצרות, כגון: בצורת ודבר וכיוצא בהן, קוראים ברכות וקללות, כדי שישובו העם ויכנע לבבם כשישמעו אותם, אבל בשאר התעניות, שאנו מתענים על מה שאירע לאבותינו, קורין בשחרית ובמנחה "ויחל", ראה ברמב"ם הלכות תפילה פרק יג הי"ח ('צפנת פענח').

יום רביעי כ"ח כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבאר בו, על אלו צרות מתענין. ונזכרו בו פרטי הצרות אחת לאחת, ודיניהן בפרט. ואחת מהן צרת מניעת הגשמים, ויש לה סדר ארוך ותעניות משונים בענינם. ולזה נתיחדו לה שני פרקים אחרים.

א. אֵלּוּ הֵן הַצָּרוֹת שֶׁל צִבּוּר שֶׁמִּתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עֲלֵיהֶם[2]: עַל הַצָּרַת שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל, וְעַל הַחֶרֶב, וְעַל הַדֶּבֶר, וְעַל חַיָּה רָעָה, וְעַל הָאַרְבֶּה, וְעַל הֶחָסִיל, וְעַל הַשִּׁדָּפוֹן, וְעַל הַיֶּרָקוֹן, וְעַל הַמַּפֹּלֶת, וְעַל הַחֲלָאִים, וְעַל הַמְּזוֹנוֹת, וְעַל הַמָּטָר.

2) "על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות - רבי עקיבא אומר, אין לי אלא מלחמה, - שדפון וירקון, ואשה מקשה לילד, וספינה המטורפת בים מניין? תלמוד לומר: על הצר הצורר אתכם, על כל צרה וצרה שלא תבוא על הצבור - והרעותם בחצוצרות".

ב. כָּל עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צָרָה מִכָּל אֵלּוּ - אוֹתָהּ הָעִיר מִתְעַנָּה וּמַתְרַעַת עַד שֶׁתַּעֲבֹר הַצָּרָה, וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ[3] מִתְעַנּוֹת וְלֹא מַתְרִיעוֹת, אֲבָל מְבַקְּשִׁים עֲלֵיהֶם רַחֲמִים[4]. וּבְכָל מָקוֹם אֵין צוֹעֲקִין וְלֹא מַתְרִיעִין בְּשַׁבָּת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ; חוּץ מִצָּרַת הַמְּזוֹנוֹת, שֶׁצּוֹעֲקִין עָלֶיהָ אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[5], אֲבָל אֵין מַתְרִיעִין עָלֶיהָ בַּחֲצוֹצְרוֹת בְּשַׁבָּת.

3) אותו האיזור. אבל במקומות הרחוקים לא מתענים, שאם כן היינו צריכים לצום לעולם, שהרי אין זמן בעולם שלא תהיה בו חרב באחד מן המקומות. 4) מתפללים בלא תקיעה בחצוצרות. 5) "תנו רבנן: מתריעין על פרקמטיא ואפילו בשבת", וכאן הפירוש "מתריעים", הוא בקשת רחמים בתפילה הלא תקיעה בחצוצרות.

ג. עַל הַצָּרַת שׂוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל כֵּיצַד? עַכּוּ"ם שֶׁבָּאוּ לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל, אוֹ לִטֹּל מֵהֶם מַס, אוֹ לִקַּח מִיָּדָם אֶרֶץ, אוֹ לִגְזֹר עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה[6], אֲפִלּוּ בְּמִצְוָה קַלָּה - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עַד שֶׁיֵּרָחֲמוּ. וְכָל הֶעָרִים שֶׁסְּבִיבוֹתֵיהֶם מִתְעַנִּין, אֲבָל אֵין מַתְרִיעִין, אֶלָּא אִם כֵּן תָּקְעוּ לְהִתְקַבֵּץ לְעֶזְרָתָן.

6) "אמרו ליה לרבא אתו חברי (=גויים רשעים שגזרו גזרות על ישראל להעבירם על דתם) לבבל, גזר תעניתא".

ד. עַל הַחֶרֶב כֵּיצַד? אֲפִלּוּ חֶרֶב שֶׁל שָׁלוֹם, כְּגוֹן שֶׁעָרְכוּ מִלְחָמָה עַכּוּ"ם עִם עַכּוּ"ם וְעָבְרוּ בִּמְקוֹם יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶם וּבֵין יִשְׂרָאֵל מִלְחָמָה - הֲרֵי זוֹ צָרָה וּמִתְעַנִּין עָלֶיהָ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֶרֶב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם - מִכְּלָל שֶׁרְאוּיַת הַמִּלְחָמָה - צָרָה[7].

7) "חרב שאמרו אינו צריך לומר חרב שאינו של שלום, אלא אפילו חרב של שלום, שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה, ואף על פי כן נכשל בה המלך יאשיהו".

ה. וְעַל הַדֶּבֶר. אֵי זוֹ הִיא דֶּבֶר? עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמֵשׁ מֵאוֹת רַגְלִי[8], וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה מֵתִים בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זֶה דֶּבֶר. יָצְאוּ בְּיוֹם אֶחָד,

1 אוֹ בְּאַרְבָּעָה יָמִים - אֵין זֶה דֶּבֶר. הָיָה בָּהּ אֶלֶף,
2 וְיָצְאוּ מִמֶּנָּה שִׁשָּׁה מֵתִים בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה
3 - דֶּבֶר. יָצְאוּ בְּיוֹם אֶחָד אוֹ בְּאַרְבָּעָה - אֵין זֶה דֶּבֶר.
4 וְכֵן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה. וְאֵין הַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים וְהַזְּקֵנִים
5 שֶׁשָּׁבְתוּ מִמְּלָאכָה בִּכְלַל מִנְיַן אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה לְעִנְיָן
6 זֶה[9].

8) "הגברים לבד מטף". 9) ששלושה סוגים אלה, הם חלושים בטבעם, ועלולים להיפגע יותר.

7 ו. הָיָה דֶּבֶר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִתְעַנִּין שְׁאָר גְּלִיּוֹת
8 יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶן[10]. הָיָה דֶּבֶר בִּמְדִינָה[11], וְשַׁיָּרוֹת
9 הוֹלְכוֹת וּבָאוֹת מִמֶּנָּה לִמְדִינָה אַחֶרֶת - שְׁתֵּיהֶן
10 מִתְעַנּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְחוֹקוֹת זוֹ מִזּוֹ[12].

10) "שאם גבירה (שהיא ארץ ישראל) לוקה - שפחה (חוצה לארץ) לא כל שכן". 11) בחוצה לארץ. 12) והיום לא גוזרים תענית על מכת דבר, מפני שנשתנה טבע בני האדם, ונתברר כי המחלה מסוכנת יותר כשאינו אוכל ושותה. ואפילו בצומות הרגילים מקילים בזמן הדבר מפני ספק פקוח נפש.

11 ז. אֵין מִתְעַנִּין עַל חַיָּה רָעָה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהִיא
12 מְשֻׁלַּחַת[13]. כֵּיצַד? נִרְאֵתָה בָּעִיר בַּיּוֹם, הֲרֵי זוֹ
13 מְשֻׁלַּחַת. נִרְאֵתָה בַּשָּׂדֶה בַּיּוֹם - אִם רָאֵתָה שְׁנֵי בְּנֵי
14 אָדָם וְלֹא בָרְחָה מִפְּנֵיהֶם, הֲרֵי זוֹ מְשֻׁלַּחַת. וְאִם הָיָה
15 שָׂדֶה הַסְּמוּכָה לָאֲגַם[14], וְרָאֵתָה שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם וְרָדְפָה
16 אַחֲרֵיהֶם - הֲרֵי זוֹ מְשֻׁלַּחַת; לֹא רָדְפָה אַחֲרֵיהֶם -
17 אֵינָהּ מְשֻׁלַּחַת. וְאִם הָיָה בָּאֲגַם, אֲפִלּוּ רָדְפָה אַחֲרֵיהֶם
18 אֵינָהּ מְשֻׁלַּחַת, אֶלָּא אִם כֵּן טָרְפָה שְׁנֵיהֶם וְאָכְלָה
19 אֶחָד מֵהֶן[15]. אֲבָל אִם אָכְלָה שְׁנֵיהֶם בָּאֲגַם, אֵינָהּ
20 מְשֻׁלַּחַת; מִפְּנֵי שֶׁזֶּה הוּא מְקוֹמָהּ, וּמִפְּנֵי הָרְעָבוֹן
21 טָרְפָה, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְשֻׁלַּחַת.

13) נשלחה מן השמים, ואיננה תופעה טבעית. 14) מקום משכנם הקבוע של חיתו טרף. 15) וכל שכן אם לא אכלה אף אחד מהם הרי זו משולחת, שזו אינה תופעה טבעית.

22 ח. בָּתִּים הַבְּנוּיִים בַּמִּדְבָּרוֹת וּבָאֲרָצוֹת הַנִּשְׁמוֹת,
23 הוֹאִיל וְהֵן מְקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה - אִם עָלְתָה לַגָּג וְנָטְלָה
24 תִּינוֹק מֵעֲרִיסָה, הֲרֵי זוֹ מְשֻׁלַּחַת; וְאִם לֹא הִגִּיעָה
25 לְמִדָּה זוֹ, אֵינָהּ מְשֻׁלַּחַת. שֶׁאֵלּוּ בְּנֵי אָדָם הֵם שֶׁסִּכְּנוּ
26 בְּעַצְמָם וּבָאוּ לִמְקוֹם הַחַיּוֹת.

27 ט. שְׁאָר מִינֵי רֶמֶשׂ הָאָרֶץ וְרֶמֶשׂ הָעוֹף שֶׁשִּׁלְּחוּ
28 וְהִזִּיקוּ[16], כְּגוֹן שְׁלוּחַי נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, וְאֵין צָרִיךְ
29 לוֹמַר צְרָעִין[17] וְיַתּוּשִׁין וְהַדּוֹמֶה לָהֶן - אֵין מִתְעַנִּין
30 עֲלֵיהֶם וְלֹא מַתְרִיעִין, אֲבָל זוֹעֲקִין בְּלֹא תְרוּעָה.

16) הזיקו ולא המיתו. שאם המיתו, מתענים עליהם כמו על חיתו טרף. 17) כעין דבורים העוקצים ומזיקים.

31 י. עַל הָאַרְבֶּה וְעַל הֶחָסִיל, אֲפִלּוּ לֹא נִרְאָה מֵהֶן אֶלָּא
32 כָּנָף אֶחָד בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין
33 עֲלֵיהֶן[18]. וְעַל הַגּוֹבַאי[19] - בְּכָל שֶׁהוּא. אֲבָל עַל
34 הֶחָגָב[20] אֵין מִתְעַנִּין עָלָיו וְלֹא מַתְרִיעִין, אֶלָּא זוֹעֲקִין
35 בִּלְבָד.

18) שהארבה מתפשט במהירות רבה, וכל ארץ ישראל נחשבת לנדון זה לאיזור אחד. 19) מין ארבה המסכן את התבואות. 20) מין ארבה שאינו מסכן את התבואות.

36 יא. עַל הַשִּׁדָּפוֹן וְעַל הַיֵּרָקוֹן - מִשֶּׁיַּתְחִיל בַּתְּבוּאָה.
37 וַאֲפִלּוּ לֹא הִתְחִיל אֶלָּא מִמָּקוֹם קָטָן כִּמְלוֹא פִּי
38 תַּנּוּר[21], גּוֹזְרִין עָלָיו תַּעֲנִית וּמַתְרִיעִין.

21) שאפשר לאפות ממנה לחם הממלא פי תנור.

39 יב. עַל הַמַּפֹּלֶת כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָבְתָה בָּעִיר מַפֹּלֶת
40 כְּתָלִים[22] בְּרִיאִים, שֶׁאֵינָן עוֹמְדִים בְּצַד הַנָּהָר - הֲרֵי
41 זוֹ צָרָה, וּמִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עָלֶיהָ. וְכֵן עַל הָרַעַשׁ[23]
42 וְעַל הָרוּחוֹת[24], שֶׁהֵן מַפִּילִין אֶת הַבִּנְיָן וְהוֹרְגִין,
43 מִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עֲלֵיהֶן.

22) לא ביאר רבינו ריבוי זה כמה הוא. והריטב"א כתב ששיעורו שלושה בתים. 23) היא רעידת אדמה. 24) סערות.

44 יג. עַל הֶחָלָיִים כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁיָּרַד חֳלִי אֶחָד לַאֲנָשִׁים
45 הַרְבֵּה בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כְּגוֹן אַסְכָּרָה[25] אוֹ חַרְחוּר[26]
46 וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְהָיוּ מֵתִים בְּאוֹתוֹ הַחֹלִי - הֲרֵי זוֹ צָרַת
47 צִבּוּר, וְגוֹזְרִין לָהּ תַּעֲנִית וּמַתְרִיעִין. וְכֵן חִכּוּךְ לַח[27],
48 הֲרֵי הוּא כִּשְׁחִין פּוֹרֵחַ; וְאִם פָּשַׁט בְּרֹב הַצִּבּוּר,
49 מִתְעַנִּין וּמַתְרִיעִין עָלָיו. אֲבָל חִכּוּךְ יָבֵשׁ, צוֹעֲקִים
50 עָלָיו בִּלְבָד.

25) מחלת גרון מסוכנת. 26) מחלת חום מסוכנת. 27) קשה לרפא.

51 יד. עַל הַמְּזוֹנוֹת כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהוּזְלוּ דְּבָרִים שֶׁל
52 סְחוֹרָה שֶׁרֹב חַיֵּי אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר מֵהֶן[28], כְּגוֹן כְּלֵי
53 פִּשְׁתָּן בְּבָבֶל וְיַיִן וָשֶׁמֶן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְנִתְמַעֵט
54 הַמַּשָּׂא וְהַמַּתָּן עַד שֶׁיִּצְטָרֵךְ הַתַּגָּר לִמְכֹּר שָׁוֶה עֲשָׂרָה
55 בְּשִׁשָּׁה[29] וְאַחַר כָּךְ יִמְצָא לוֹקֵחַ - הֲרֵי זוֹ צָרַת צִבּוּר,
56 וּמַתְרִיעִין[30] עָלֶיהָ וְזוֹעֲקִין עָלֶיהָ בְּשַׁבָּת.

28) שמתפרנסים מהמסחר בהם. 29) אין הכוונה שהצרה היא בהוזלת המצרך, אלא שהם זקוקים למכור בהפסד כזה, דבר שקנה בעשרה - למכור בשישה, ומערער את יסודות הפרנסה. 30) מבקשים רחמים בתפילה, אבל לא מתריעים בחצוצרה.

57 טו. עַל הַמָּטָר כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרַבּוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים עַד
58 שֶׁיָּצְרוּ[31] לָהֶן, הֲרֵי אֵלּוּ מִתְפַּלְּלִין עֲלֵיהֶן. שֶׁאֵין לְךָ
59 צָרָה יְתֵרָה מִזּוֹ, שֶׁהַבָּתִּים נוֹפְלִין, וְנִמְצְאוּ בָּתֵּיהֶן
60 קְבָרֵיהֶן. וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין מִתְפַּלְּלִין עַל רֹב
61 הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אֶרֶץ הָרִים, וּבָתֵּיהֶם בְּנוּיִים

בַּאֲבָנִים, וְרֹב הַגְּשָׁמִים טוֹבָה לָהֶן, וְאֵין מִתְעַנִּין לְהַעֲבִיר הַטּוֹבָה.

31) שנצמח מהם צרה לצבור.

טז. תְּבוּאָה שֶׁצָּמְחָה, וְנִמְנַע הַמָּטָר, וְהִתְחִילוּ צְמָחִין לִיבֹּשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַנִּין וְזוֹעֲקִין עַד שֶׁיֵּרְדוּ גְּשָׁמִים, אוֹ עַד שֶׁיִּיבְּשׁוּ[32] הַצְּמָחִים. וְכֵן אִם הִגִּיעַ זְמַן הַפֶּסַח אוֹ קָרוֹב לוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא זְמַן פְּרִיחַת הָאִילָנוֹת שָׁם, וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַנִּין וְזוֹעֲקִין עַד שֶׁיֵּרְדוּ גְּשָׁמִים הָרְאוּיִין לָאִילָנוֹת, אוֹ עַד שֶׁיַּעֲבֹר זְמַנָּם.

32) שמאז לא יועילו עוד הגשמים, והיא תפילת שוא.

יז. וְכֵן אִם הִגִּיעַ זְמַן חַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים הַרְבֵּה כְּדֵי לְמַלֹּאת מֵהֶם הַבּוֹרוֹת הַשִּׁיחִין וְהַמְּעָרוֹת[33] - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַנִּין עַד שֶׁיֵּרֵד גֶּשֶׁם הָרָאוּי לַבּוֹרוֹת. וְאִם אֵין לָהֶם מַיִם לִשְׁתּוֹת, מִתְעַנִּים עַל הַגְּשָׁמִים בְּכָל עֵת שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם מַיִם לִשְׁתּוֹת, וַאֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה.

33) שאוגרים בהם מים להשקות את הזרעים והבהמות.

יח. פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, בֵּין גֶּשֶׁם לְגֶשֶׁם אַרְבָּעִים יוֹם, בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - הֲרֵי זוֹ מַכַּת בַּצֹּרֶת[34], וּמִתְעַנִּים וְזוֹעֲקִים עַד שֶׁיֵּרְדוּ הַגְּשָׁמִים, אוֹ עַד שֶׁיַּעֲבֹר זְמַנָּם.

34) מכה המביאה לידי בצורת, שכבר השרישו הזרעים, ומתקלקלים מפני חוסר גשמים.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו חלוקי תעניות הגשמים, והזמן הקבוע לצבור וליחידים להתענות, ופרטי הדברים האסורין בזמן העצירה ומניעת הגשמים.

א. הֲרֵי שֶׁלֹּא יָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים כָּל עִקָּר מִתְּחִלַּת יְמוֹת הַגְּשָׁמִים: אִם הִגִּיעַ י"ז בְּמַרְחֶשְׁוָן[2] וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים, מַתְחִילִין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בִּלְבַד לְהִתְעַנּוֹת שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי[3]; וְכָל הַתַّלְמִידִים רְאוּיִין לְכָךְ[4].

2) תענית ו, א: "איזוהי רביעה (עונת גשמים) ראשונה? הבכירה (ראשית עונת גשמים) בשלשה במרחשון, בינונית בשבעה בו, אפילה (גשם מאוחר) בשבעה עשר בו". 3) משנה, שם י, א: "הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים, התחילו היחידים (תלמידי חכמים המיוחדים במעשיהם - הרא"ש) מתענין ג' תעניות". 4) שם י, ב: "תנו רבנן: אל יאמר אדם תלמיד אני, איני ראוי להיות יחיד (איני חשוב כל־כך להיות נחשב בין רבנן) אלא כל תלמידי חכמים יחידים (לענין תענית זו)".

ב. הִגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת עַל הַצִּבּוּר: שֵׁנִי, חֲמִישִׁי וְשֵׁנִי. וּמֵתָּרִין בָּהֶן לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בַּלַּיְלָה[5]. וְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר[6] אֵין מִתְעַנִּין עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן עֲסוּקִין בַּעֲבוֹדָה[7]. וְכָל הָעָם נִכְנָסִים לְבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת, וּמִתְפַּלְּלִין וְזוֹעֲקִין וּמִתְחַנְּנִין, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּכָל הַתַּעֲנִיּוֹת[8].

5) משנה, שם י, א. כי הצום מתחיל משיעלה עמוד השחר (למעלה פ"א ה"ח). 6) משמרות כהונה, קבוצת כהנים שנפל בחלקם לעבוד עבודת המקדש באותו שבוע (עי' הל' כלי המקדש פ"ו). 7) משנה, שם טו, ב. 8) ברביע היום האחרון, למעלה סוף פ"א [וראה בתענית טו: "שלש תעניות ראשונות ושניות נכנסים לבית הכנסת ומתפללין כדרך שמתפללין כל השנה כולה"].

ג. עָבְרוּ אֵלּוּ וְלֹא נַעֲנוּ, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת אֲחֵרוֹת עַל הַצִּבּוּר[9]: שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי. וּבְשָׁלֹשׁ אֵלּוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין מִבְּעוֹד יוֹם[10], כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין בְּצוֹם כִּפּוּר[11]. וְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר[12] מִתְעַנִּין מִקְצָת הַיּוֹם, וְלֹא מַשְׁלִימִין[13]. וְאַנְשֵׁי בֵּית אָב[14], וְהֵם הָעוֹסְקִין בָּעֲבוֹדָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, לֹא יִהְיוּ מִתְעַנִּים כָּל עִקָּר[15]. וְכָל תַּעֲנִית שֶׁאוֹכְלִין בָּהּ מִבְּעוֹד יוֹם, אִם אָכַל וּפָסַק וְגָמַר שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל, אֵינוֹ חוֹזֵר וְאוֹכֵל[16] אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁהוּת בַּיּוֹם.

9) משנה, שם יב, ב. והן חמורות מן הראשונות כפי שיבואר. 10) ומפסיקים אז מאכילה. 11) [שבין השמשות שלו אסור. וכן כתב רבינו להלן פ"ה ה"ז לענין תשעה באב, שאף הוא כיום הכיפורים. אבל להוסיף ולהתענות מבעוד יום, כמו ביום כיפור (פ"א מהל' שביתת עשור ה"ו), אין צריך לא בתשעה באב ולא בתענית ציבור, ראה ב'מגן אברהם' סי' תקעה סק"ב, ובמגיד־משנה להלן ה"ג]. ובכת"י נוסף כאן: "ועוברות ומניקות מתענות באלו בלבד" ('מעשה רוקח'), וראה להלן הלכה ה והערה כח. 12) שעושים עבודתם באותו שבוע. 13) משנה, שם טו, ב. שיוכלו לעזור לאנשי בית אב בעבודתם, במקרה שתכבד עליהם העבודה ולא יספיקו לגומרה לבדם. 14) קבוצת כהנים מאותו משמר. 15) משנה, שם. שלא תהיה להם הפרעה בעבודה מסיבת חולשת התענית. 16) שהרי קיבל עליו התענית (רי"ף פ"א דתענית, דפוס ווילנא ג ע"ב). וכן אמרו (עירובין מ:) לענין יום הכיפורים, שכיון שבירך ברכת שהחיינו מבעוד יום, כבר קיבל עליו התענית (רי"ף). ויש מחלקים בין תענית ציבור, שאין בו מצוה להוסיף מבעוד יום, שאז לא מועילה קבלתו, לבין יום הכיפורים שמצוה להוסיף בו מן החול על הקודש, ולכן מועילה בו קבלתו מבעוד יום (הרמב"ן במלחמות ה' שם, לדעת הגאון).

ד. בְּשָׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ, כָּל הָעָם אֲסוּרִין בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה[17] בַּיּוֹם, וּמֻתָּרִין בַּלַּיְלָה[18]. וַאֲסוּרִין בִּרְחִיצַת כָּל הַגּוּף בְּחַמִּין, אֲבָל פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו מֻתָּר[19]. לְפִיכָךְ נוֹעֲלִין אֶת הַמֶּרְחֲצָאוֹת[20]. וַאֲסוּרִין בְּסִיכָה[21]. וְאִם לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהֲמָא, מֻתָּר[22]. וַאֲסוּרִין בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל בָּעִיר, אֲבָל בַּדֶּרֶךְ מֻתָּר לִנְעֹל[23]. וּמִתְפַּלְּלִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וְזוֹעֲקִין וּמִתְחַנְּנִין כִּשְׁאָר תַּעֲנִיּוֹת[24].

17) משנה, בתענית יב, ב. 18) בגמרא (תענית שם): "אמר

קרא (יואל ג, יד): "קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים" - מה עצרת אסור בעשיית מלאכה, אף תענית אסור בעשיית מלאכה. אי מה עצרת מאורתא (מבערב), אף תענית מאורתא? אמר רבי זירא, לדידי מיפרשא לי - אמר קרא: אספו זקנים - מה אסיפת זקנים ביום (שבלילה כל אחד בביתו ואינם נאספים - רש"י), אף צום נמי ביום (אינו אסור במלאכה אלא ביום)". 19) שם יג, א. 20) משנה, שם יב, ב. 21) שם. 22) שלא אסרו אלא סיכה של תענוג, אבל להעביר את הזוהמא (= הליכלוך) אין זו סיכה של תענוג. וכן אמרו בדין אבילות (תענית יג, ב. וכן פסק רבינו פ"ה מהל' אבל ה"ד) ובדין תשעה באב (להלן פ"ה ה"י, עיי"ש). וראה בפ"ג מהל' שביתת עשור ה"ט, שלענין יום הכיפורים החמירו לאסור, אפילו סיכה שאינה של תענוג. 23) תענית יג, א. 24) ראה למעלה הלכה ב והערה ז, ופ"א סוף הי"ד.

1 **ה. עָבְרוּ אֵלּוּ וְלֹא נַעֲנוּ, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין שֶׁבַע תַּעֲנִיּוֹת**
2 **אֲחֵרוֹת עַל הַצִּבּוּר[25]: שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, וַחֲמִישִׁי**
3 **וְשֵׁנִי, וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי, וּבְאֵלּוּ הַשֶּׁבַע בִּלְבַד עֲבָרוֹת**
4 **וּמְנִיקוֹת מִתְעַנּוֹת, אֲבָל בִּשְׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת אֵין עֲבָרוֹת**
5 **וּמְנִיקוֹת מִתְעַנּוֹת[26]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מִתְעַנּוֹת, אֵין**
6 **מְעַנְּגוֹת עַצְמָן בְּתַכְּנוּקִים, אֶלָּא אוֹכְלוֹת וְשׁוֹתוֹת כְּדֵי**
7 **קִיּוּם הַוָּלָד[27].**

25) משנה, שם יב, ב. 26) [שאינן מתענות לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות. וראה למעלה הלכה ג והערה י]. ודעת רבינו לפסוק כהברייתא האמצעית בתענית יד, א:"מתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות", ומפרש "אחרונות" - שבע אחרונות. ומה שאמרו שם "נקוט אמצעייתא", היינו נקוט בברייתא האמצעית כנ"ל. 27) ירושלמי' תענית פ"א ה"ה.

8 **ו. וּבְשֶׁבַע תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ, אַנְשֵׁי מִשְׁמָר מִתְעַנִּין**
9 **וּמַשְׁלִימִין. וְאַנְשֵׁי בֵית אָב מִתְעַנִּין מִקְצָת הַיּוֹם, וְלֹא**
10 **מַשְׁלִימִין[28]. וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא אָסוּר בְּשָׁלֹשׁ אֶמְצָעִיּוֹת,**
11 **אָסוּר בְּאֵלּוּ הַשֶּׁבַע הָאַחֲרוֹנוֹת[29].**

28) משנה, שם טו, ב. 29) תענית יג, ב.

12 **ז. וְיִתֵּרוֹת אֵלּוּ: שֶׁבָּהֶן בִּלְבַד מַתְרִיעִין[30], וּמִתְפַּלְּלִין**
13 **בְּרִחוּב הָעִיר; וּמוֹרִידִין זָקֵן לְהוֹכִיחַ לָעָם, כְּדֵי**
14 **שֶׁיָּשׁוּבוּ מִדַּרְכָּם[31]; וּמוֹסִיפִין שֵׁשׁ בְּרָכוֹת[32] בִּתְפִלַּת**
15 **שַׁחֲרִית וּבִתְפִלַּת מִנְחָה, וְנִמְצָאוּ מִתְפַּלְּלִין אַרְבַּע**
16 **וְעֶשְׂרִים בְּרָכוֹת; וְנוֹעֲלִין אֶת הַחֲנֻיּוֹת[33]. וּבְשֵׁנִי**
17 **מַטִּין[34] לְעֵת עֶרֶב וּפוֹתְחִין אֶת הַחֲנֻיּוֹת[35], אֲבָל**
18 **בַּחֲמִישִׁי פּוֹתְחִין כָּל הַיּוֹם מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וְאִם**
19 **יֵשׁ לַחֲנוּת שְׁנֵי פְּתָחִים, פּוֹתֵחַ אֶחָד וְנוֹעֵל אֶחָד[36].**
20 **וְאִם יֵשׁ לַחֲנוּת אִצְטַבָּה[37], פּוֹתֵחַ כְּדַרְכּוֹ בַּחֲמִישִׁי**
21 **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[38].**

30) בשופר. משנה, שם יב, ב. 31) משנה, שם טו, א. 32) המבוארות להלן בפ"ד ה"ז. 33) משנה, שם יב, ב. כלומר החנויות המוכרות דברים אחרים, לא צרכי אכילה ושתיה ('בית יוסף' סי' תקעה). וראה להלן הערה לד. 34) פותחין מקצת הדלת. 35) לקנות מזון לערב. אבל חנויות אחרות אין פותחים כלל ('בית יוסף' שם). 36) תענית יד, ב. והיינו ביום חמישי ('בית יוסף' שם). 37) בכת"י: "אצטבה לפניה". ואצטבת היא ספסלים ולוחות, שעליהם מונחות הסחורות לדוגמא. 38) כיון שאין החנות פתוחה ישר לרשות הרבים, שהרי האצטבה לפניה (רש"י בתענית שם).

22 **ח. עָבְרוּ אֵלּוּ וְלֹא נַעֲנוּ[39] - מְמַעֲטִין בְּמַשָּׂא וּמַתָּן,**
23 **וּבְבִנְיָן שֶׁל שִׂמְחָה[40], כְּגוֹן צִיּוּר וְכִיּוּר[41], וּבִנְטִיעָה**
24 **שֶׁל שִׂמְחָה, כְּגוֹן מִינֵי הֲדַס וּמִינֵי אֲהָלִים. וּמְמַעֲטִין**
25 **בְּאֵרוּסִין[42] וְנִשּׂוּאִין[43], אֶלָּא אִם כֵּן לֹא קִיֵּם מִצְוַת**
26 **פְּרִיָּה וּרְבִיָּה[44]. וְכָל מִי שֶׁקִּיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה,**
27 **אָסוּר לוֹ לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן[45]. וּמְמַעֲטִין**
28 **בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ[46]. וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים**
29 **לֹא יִשְׁאֲלוּ שָׁלוֹם, אֶלָּא כְּנִזּוּפִין וְכִמְנַדִּין לַמָּקוֹם.**
30 **וְעַם הָאָרֶץ שֶׁנָּתַן לָהֶם שָׁלוֹם, מַחֲזִירִין לוֹ בְּשָׁפָה**
31 **רָפָה וְכֹבֶד רֹאשׁ[47].**

39) לא ירדו גשמים. 40) משנה, שם יב, ב. ובגמרא שם יד, ב. 41) קישוט הקירות על ידי צורות. 42) לקדש אשה (במשנה, שם). 43) לכנוס אשה על־ידי חופה (שם). 44) שאין לו עדיין בן ובת (ראה בפט"ו מהל' אישות ה"ד). ודין זה אינו מפורש, אבל הוא נלמד ממה שבסמוך, שחסוכי בנים משמשים מיטותיהם בשני רעבון. 45) תענית יא, א. שנאמר (בראשית מא, נ): "וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב", כדי שישתתף בצער הציבור ולא יענג את עצמו. אבל לחסוכי בנים אין איסור (שם). 46) משנה, שם יב, ב. 47) שלא יבוא לידי איבה (תענית יד:).

32 **ט. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים חוֹזְרִין לְבַדָּם וּמִתְעַנִּים שֵׁנִי**
33 **וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי[48] עַד שֶׁיֵּצֵא נִיסָן שֶׁל תְּקוּפָה[49], אֲבָל לֹא**
34 **הַצִּבּוּר; שֶׁאֵין גּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר בִּשְׁבִיל גְּשָׁמִים שֶׁלֹּא**
35 **יָרְדוּ יָתֵר מִשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תַּעֲנִיּוֹת אֵלּוּ[50]. וּכְשֶׁמִּתְעַנִּין**
36 **הַיְחִידִים עַד שֶׁיֵּצֵא נִיסָן, מֵתִּרִין לֶאֱכֹל בַּלַּיְלָה,**
37 **וּמֵתִּרִין בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה וּבִרְחִיצָה וּבְסִיכָה וְתַשְׁמִישׁ**
38 **הַמִּטָּה וּנְעִילַת הַסַּנְדָּל, כִּשְׁאָר כָּל הַתַּעֲנִיּוֹת[51].**
39 **וּמַפְסִיקִין לְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּפוּרִים[52]. יָצָא נִיסָן שֶׁל**
40 **תְּקוּפָה, וְהוּא כְּשֶׁהִגִּיעַ הַשֶּׁמֶשׁ לִתְחִלַּת מַזַּל שׁוֹר[53],**
41 **אֵין מִתְעַנִּים; שֶׁאֵין הַגְּשָׁמִים בַּזְּמַן הַזֶּה אֶלָּא סִימָן**
42 **קְלָלָה[54], הוֹאִיל וְלֹא יָרְדוּ כָּל עִקָּר מִתְּחִלַּת הַשָּׁנָה[55].**

48) משנה, שם יב, ב. וגמרא שם י, א. 49) ירושלמי' שם פ"א ה"ח, וראה להלן בסמוך. 50) תענית יד, ב. 51) משנה, שם י, א. 52) שם י, א. [והשמיט "חנוכה" שהרי כבר עבר זמנה. וצ"ע בשו"ע או"ח סי' תקעב ס"ז]. 53) והוא שלשים יום אחרי תקופת ניסן ('פני משה'). 54) שנאמר (שמואל־א יב, יז): "הלא קציר חטים היום, אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר, ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה'...". 55) ירושלמי' שם: "הדא

דתימר בשלא ירדו להן גשמים מכבר, אבל אם ירדו להן גשמים מכבר, סימן ברכה הן".

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכָל הַדּוֹמֶה לָהּ. אֲבָל מְקוֹמוֹת שֶׁעוֹנַת הַגְּשָׁמִים שֶׁלָּהֶן קֹדֶם י"ז בְּמַרְחֶשְׁוָן אוֹ אַחַר זְמַן זֶה - כְּשֶׁיַּגִּיעַ זְמַנָּם וְלֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים, יְחִידִים מִתְעַנִּים שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי. וּמַפְסִיקִין בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים. וְשׁוֹהִין אַחֲרֵי כֵן כְּמוֹ שִׁבְעָה[56] יָמִים. אִם לֹא יָרְדוּ גְּשָׁמִים, בֵּית דִּין גּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תַּעֲנִיּוֹת עַל הַסֵּדֶר שֶׁאָמַרְנוּ[57].

56) הכסף־משנה הגיה: "ששה ימים", שכן הוא החשבון בארץ ישראל מיום גמר התעניות הראשונות של היחידים ביום כה חשון עד ב' כסלו. 57) תענית יד, ב. "אמר רבי יהודה: אימתי? בזמן שהשנים כתיקונן וישראל שרויין על אדמתן, אבל בזמן הזה הכל לפי השנים הכל לפי המקומות הכל לפי הזמן".

יא. כָּל תַּעֲנִיּוֹת שֶׁגּוֹזְרִין הַצִּבּוּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אוֹכְלִים בָּהֶם בַּלַּיְלָה, וְדִינֵיהֶם כְּדִין שְׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת; שֶׁאֵין גּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר תַּעֲנִית כְּגוֹן צוֹם כִּפּוּר[58] אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד[59] וּבְגֹלֶל הַמָּטָר[60], וּבְאוֹתָן עֶשֶׂר תַּעֲנִיּוֹת, שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ אֶמְצָעִיּוֹת וְשֶׁבַע אַחֲרוֹנוֹת.

58) להפסיק מבעוד יום, לאסור בחמשה עינויים, ולהבטל ממלאכה. 59) בתענית יא, ב: "אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב בלבד", לפי שאין נשיא בחוץ לארץ (רמב"ן), ואין סמוכין בחוץ לארץ (הרשב"א), ואין בכוחם לגזור תענית ציבור. 60) אבל התעניות שגוזרים על שאר הצרות (כמבואר בריש הל' תעניות) כגון: בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן, אין להן חומרות אלו.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבאר בו הסדר שעושין במקצת תעניות, מתעניות הגשמים, מענין התפילה, ותוספת הברכות וטכסיס זה בזמננו, וכיצד היה נוהג בהר הבית, בזמן שהיה בית המקדש קיים. ונסתיים הפרק בביאור כמה גשמים ירדו ולא יצטרכו להתענות.

א. בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִשֶּׁבַע תַּעֲנִיּוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁל מָטָר[2] מִתְפַּלְּלִין עַל סֵדֶר זֶה[3]: מוֹצִיאִין אֶת הַתֵּבָה[4] לִרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר[5], וְכָל הָעָם מִתְקַבְּצִים וּמִתְכַּסִּים בְּשַׂקִּים[6]. וְנוֹתְנִין אֵפֶר מִקְלֶה[7] עַל גַּבֵּי הַתֵּבָה[8] וְעַל גַּבֵּי סֵפֶר תּוֹרָה[9], כְּדֵי לְהַגְדִּיל אֶת הַבְּכִיָּה וּלְהַכְנִיעַ לִבָּם. וְאֶחָד מִן הָעָם נוֹטֵל מִן הָאֵפֶר וְנוֹתֵן בְּרֹאשׁ הַנָּשִׂיא וּבְרֹאשׁ אַב בֵּית דִּין[10] בְּמִקּוֹם הַנָּחַת תְּפִלִּין[11], כְּדֵי שֶׁיִּכָּלְמוּ וְיָשׁוּבוּ. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל וְנוֹתֵן בְּרֹאשׁוֹ.

2) דוקא של מטר, אבל בתעניות על שאר צרות - אין עושים כסדר הזה (לחם־משנה). 3) כל הסדר, במשנה תענית טו, א 4) שבה ספר תורה. 5) אנו יוצאים לרחובה של עיר, לומר: צעקנו בצנעא ולא נענינו - נבזה את עצמנו בפרהסיא (תענית טז.) ומוציאים ספר־תורה לרחוב, לומר: כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעוונינו (שם). 6) לומר: הרי אנו חשובים כבהמה (שם). 7) אפר משריפה. 8) כן הוא במשנה (שם, טו.). והטעם הוא משום "עמו אנכי בצרה" ו"בכל צרתם לו צר" (שם טז.). 9) כן הוא שם טז, א לפי נוסחת כת"י מניכן: "נותנין אפר מקלה על ספר־תורה", וכן הוא בתרגום שני לאסתר (ד, א) - וראה ב'כסף משנה'. 10) ש"אינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים" (תענית טו:). 11) לשים אפר תחת פאר (הם התפילין).

ב. וְאַחַר כָּךְ[12] מַעֲמִידִין בֵּינֵיהֶן זָקֵן חָכָם, וְהֵן יוֹשְׁבִין. לֹא הָיָה שָׁם[13] זָקֵן חָכָם, מַעֲמִידִין חָכָם. לֹא הָיָה שָׁם לֹא זָקֵן וְלֹא חָכָם, מַעֲמִידִין אָדָם שֶׁל צוּרָה[14]. וְאוֹמֵר לִפְנֵיהֶם דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין[15]: אַחֵינוּ, לֹא שַׂק וְלֹא תַּעֲנִית גּוֹרְמִין, אֶלָּא תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּנִינְוֵה. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה: וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת שַׂקָּם וְאֶת תַּעֲנִיתָם, אֶלָּא: וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם. וּבַקַּבָּלָה[16] הוּא אוֹמֵר: קְרָעוּ לְבַבְכֶם וְאַל בִּגְדֵיכֶם. וּמוֹסִיף בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ כְּפִי כֹּחוֹ, עַד שֶׁיַּכְנִיעַ לִבָּם וְיָשׁוּבוּ תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה.

12) משנה, שם טו, א. 13) שם טז, א בברייתא. 14) "בעל קומה, כדי שישמעו דבריו" (רש"י). והרא"ש פירש ת"ח שראוי למנות אותו פרנס על הציבור. 15) דברי תוכחה חזקים וקשים הכובשים את הלב ומעוררים לתשובה. 16) שקיבלנו בציווי מפי הנביאים בניגוד לפסוק הקודם, ביונה, שאינו אלא סיפור דברים ולא ציווי (רש"י במשנה, שם).

ג. וְאַחַר שֶׁגּוֹמֵר זֶה דִּבְרֵי כִּבּוּשִׁין, עוֹמְדִין בִּתְפִלָּה[17]. וּמַעֲמִידִין שְׁלִיחַ צִבּוּר הָרָאוּי לְהִתְפַּלֵּל בְּתַעֲנִיּוֹת אֵלּוּ. וְאִם הָיָה אוֹתוֹ שֶׁאוֹמֵר דִּבְרֵי הַכִּבּוּשִׁין רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל - מִתְפַּלֵּל[18], וְאִם לָאו - מוֹרִידִין אַחֵר.

17) משנה, שם. 18) שמכיון שהוא גדול הציבור בחכמה ובמעשים טובים, ראוי לו להתפלל.

ד. וְאֵי זֶה הוּא הָרָאוּי לְהִתְפַּלֵּל בְּתַעֲנִיּוֹת אֵלּוּ?[19] אִישׁ שֶׁהוּא רָגִיל בִּתְפִלָּה[20]. וְרָגִיל לִקְרוֹת בְּתוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים[21]. וּמְטֻפָּל[22] וְאֵין לוֹ[23]. וְיֵשׁ לוֹ יְגִיעָה בַּשָּׂדֶה[24]. וְלֹא יִהְיֶה בְּבָנָיו וּבִבְנֵי בֵיתוֹ וְכָל קְרוֹבָיו הַנִּגְלִים עָלָיו בַּעַל עֲבֵרָה, אֶלָּא יִהְיֶה בֵּיתוֹ רֵיקָן מִן הָעֲבֵרוֹת. וְלֹא יָצָא עָלָיו שֵׁם רַע בְּיַלְדוּתוֹ. שְׁפַל בֶּרֶךְ[25]. וּמְרֻצֶּה לָעָם[26]. וְיֵשׁ לוֹ נְעִימָה[27] וְקוֹלוֹ עָרֵב. וְאִם הָיָה זָקֵן עִם כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, חֲרֵי זֶה מְפֹאָר[28]; וְאִם אֵינוֹ זָקֵן - הוֹאִיל וְיֵשׁ בּוֹ כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, יִתְפַּלֵּל[29].

19) שם טז, א בברייתא. 20) שלא יטעה בתפילתו, "שכל המתפלל וטעה סימן רע לו" (ברכות לה:). 21) שיהיו פסוקי התפילה, שרובם מן התורה וכו' - שגורים בפיו. 22) שיש לו טף וילדים. 23) במה לפרנסם, שלבו דואג עליו, ומתפלל מקירות לבו. 24) על־ידי־זה מכוון יותר

בתפילה על הגשמים. 25) עניו. 26) נוח לבריות ומסכימים לתפילתו. 27) מושך את הלב. 28) כן הוא במשנה, שם: "מורידין לפני התיבה זקן ורגיל כו'", הרי שלכתחילה מהדרים אחרי זקן. 29) שהרי בברייתא תענית שם לא נזכר "זקן".

ה. וּשְׁלִיחַ צִבּוּר[30] מַתְחִיל[31] וּמִתְפַּלֵּל עַד בְּרִכַּת "גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל". וְאוֹמֵר זִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת[32] מֵעֵין הַצָּרָה. וְאוֹמֵר: אֶל ה' בַּצָּרָתָה לִי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי. אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים וְגוֹ'. מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ ה'. תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף וְגוֹ'.

30) כל הסדר, במשנה שם. 31) תפילת שמונה־עשרה. 32) כמו בראש השנה (משנה שם, כתנא קמא).

ו. וְאוֹמֵר דִּבְרֵי תַחֲנוּנִים כְּפִי כֹּחוֹ. וְאוֹמֵר: רְאֵה נָא בְעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ וּמַהֵר לְגָאֳלֵנוּ. וּמִתְחַנֵּן. וְאוֹמֵר בְּסוֹף תַּחֲנוּנָיו: מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל.

ז. וּמַתְחִיל לְהוֹסִיף שֵׁשׁ בְּרָכוֹת[33] שֶׁהוּא מוֹסִיף זוֹ אַחַר זוֹ. וּמִתְחַנֵּן בְּכָל אַחַת מֵהֶן בְּדִבְרֵי תַחֲנוּנִים וּפְסוּקִים מִדִּבְרֵי קַבָּלָה וּמִכְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ, כְּפִי שֶׁהוּא רָגִיל. וְחוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן בַּחֲתִימוֹת אֵלּוּ:

33) מיוחדות לתפילת תענית.

ח. בָּרִאשׁוֹנָה הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת מֹשֶׁה וַאֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' זוֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת[34].

34) לפי שהיו ישראל בשעבוד מצרים כנשכחים ומיואשים, והקב"ה זכר אותם וגאלם.

ט. בַּשְׁנִיָּה הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּרוּעָה[35].

35) שיהושע נענה ביריחו על־ידי השופרות, שעל־ידם נפלה חומת יריחו.

י. בַּשְּׁלִישִׁית הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת שְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ צְעָקָה[36].

36) לפי שבשמואל כתוב: "ויזעק שמואל אל ה'" (שמואל־א ז, ט).

יא. בָּרְבִיעִית הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה[37].

37) לפי שאליהו התפלל לה': "ענני ה' ענני" (מלכים־א יח, לז).

יב. בַּחֲמִישִׁית הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת יוֹנָה בְּמְעֵי הַדָּגָה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה[38].

38) לפי שיונה התפלל: "קראתי מצרה לי" (יונה ב, ג).

יג. בַּשִּׁשִּׁית הוּא חוֹתֵם: מִי שֶׁעָנָה אֶת דָּוִד וּשְׁלֹמֹה בְּנוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה ה' הַמְרַחֵם עַל הָאָרֶץ[39]. וְכָל הָעָם עוֹנִין אָמֵן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹנִין אַחַר כָּל בְּרָכוֹת.

39) ששניהם התפללו על הארץ ('תוספות' תענית טז: ד"ה ברוך). [וראה ברכות מח:].

יד. בַּשְּׁבִיעִית אוֹמֵר[40]: רְפָאֵנוּ ה' וְנֵרָפֵא וְכוּ'. וְגוֹמֵר הַתְּפִלָּה עַל הַסֵּדֶר, וְתוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת. וְכַסֵּדֶר הַזֶּה עוֹשִׂין בְּכָל מָקוֹם.

40) כלומר, בהמשך התפילה הרגילה של שמונה־עשרה.

טו. כְּשֶׁהָיוּ מִתְפַּלְּלִין עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה בִּירוּשָׁלַיִם, הָיוּ מִתְכַּנְּסִין לְהַר הַבַּיִת כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמִּזְרָח[41] וּמִתְפַּלְּלִין כַּסֵּדֶר הַזֶּה. וּכְשֶׁמַּגִּיעַ שְׁלִיחַ צִבּוּר לוֹמַר "מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם", אוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם[42], בָּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת[43] אוֹמֵר לַתּוֹקְעִים: תִּקְעוּ, בְּנֵי אַהֲרֹן, תִּקְעוּ. וְחוֹזֵר הַמִּתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כָּךְ תּוֹקְעִין הַכֹּהֲנִים וּמְרִיעִין וְתוֹקְעִין[44].

41) משנה, תענית טו, ב. 42) לפי שכל חותמי ברכות שבמקדש אמרו בנוסח זה, כמבואר במשנה ברכות סג, א. 43) שמש הממונה על בית הכנסת. 44) לפי זה, ישנם שני חילוקים בין התפילות במקדש לבין התפילות במדינה, שבמדינה ענו אמן ולא תקעו, ובמקדש ענו ברוך שם כבוד מלכותו, ותקעו, ועי' 'מגיד משנה'.

טז. וְכֵן בַּבְּרָכָה הַשְּׁנִיָּה לָזוֹ, שֶׁהִיא רִאשׁוֹנָה מִן הַשֵּׁשׁ שֶׁמּוֹסִיף, חוֹתֵם בָּהּ: בָּרוּךְ ה' אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם, בָּרוּךְ אַתָּה ה' זוֹכֵר הַנִּשְׁכָּחוֹת. וְהֵן עוֹנִין: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת אוֹמֵר לָהֶן: הָרִיעוּ, בְּנֵי אַהֲרֹן, הָרִיעוּ. וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ צִבּוּר וְאוֹמֵר: מִי שֶׁעָנָה אֶת מֹשֶׁה וַאֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקַתְכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה. וְאַחַר כָּךְ מְרִיעִין וְתוֹקְעִין וּמְרִיעִין.

יז. וְכֵן עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה. בְּאַחַת אוֹמֵר: תִּקְעוּ, וּבְאַחַת אוֹמֵר: הָרִיעוּ. עַד שֶׁיִּגְמֹר כָּל שֶׁבַע הַבְּרָכוֹת.

1 וְנִמְצְאוּ הַכֹּהֲנִים: פַּעַם תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין וְתוֹקְעִין,
2 וּפַעַם מְרִיעִין וְתוֹקְעִין וּמְרִיעִין שֶׁבַע פְּעָמִים. וְאֵין
3 עוֹשִׂים הַסֵּדֶר זֶה אֶלָּא בְּהַר הַבַּיִת בִּלְבָד. וּכְשֶׁהֵן
4 תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין שָׁם, תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת וּבַשּׁוֹפָר
5 כְּאַחַת, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[45].

45) למעלה פ"א ה"ד.

6 יח. שֶׁבַע תַּעֲנִיּוֹת הָאֵלּוּ - כָּל מָקוֹם שֶׁגּוֹזְרִין אוֹתָם
7 שָׁם - אַחַר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין, יוֹצְאִין כָּל הָעָם לְבֵית
8 הַקְּבָרוֹת וּבוֹכִין וּמִתְחַנְּנִים שָׁם. כְּלוֹמַר: חֲרֵי אַתֶּם
9 מֵתִים כָּאֵלּוּ אִם לֹא תָּשׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם[46]. וּבְכָל תַּעֲנִית
10 מִתַּעֲנִיּוֹת הַצָּרוֹת שֶׁגּוֹזְרִין עַל הַצִּבּוּר, מִתְפַּלְּלִין
11 תְּפִלַּת נְעִילָה[47] בְּכָל מָקוֹם.

46) תענית טז, א. 47) משנה, שם כו, א.

12 יט. יָרְדוּ לָהֶם גְּשָׁמִים - עַד מָתַי יִהְיוּ יוֹרְדִין וְיִפְסְקוּ
13 הַצִּבּוּר מִן הַתַּעֲנִית? מִשֶּׁיָּרְדוּ בְּעֹמֶק הָאָרֶץ הַחֲרֵבָה[48]
14 טֶפַח. וּבְבֵינוֹנִית - טְפָחַיִם. וּבַעֲבוּדָה, עַד שֶׁיֵּרְדוּ
15 בְּעֹמֶק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[49].

48) שאינה מעובדת. 49) תענית כה, ב. כחכמים החולקים על רבי מאיר.

יום חמישי כ"ט כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבארו בו עניני הארבעה צומות, שהם מדברי קבלה, וממנהג, כמבואר שם. והיה רוב הביאור בענין צום תשעה באב, לפי שהוא חמור מן השאר, בהרבה דברים. ונמשך לזה ביאור מה שאסור לעשותו בזמן הזה מפני חורבן הבית. והרואה ירושלים ובית המקדש וערי יהודה, מה הוא חייב לעשות מפני אבלות. ונסתיים זה הפרק האחרון בביאור שהצומות האלו עתידין להיות ימי ששון ושמחה בימות המשיח.

16 א. יֵשׁ שָׁם יָמִים שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל מִתְעַנִּים בָּהֶם מִפְּנֵי
17 הַצָּרוֹת שֶׁאֵרְעוּ בָּהֶן, כְּדֵי לְעוֹרֵר הַלְּבָבוֹת לִפְתֹּחַ דַּרְכֵי
18 הַתְּשׁוּבָה. וְיִהְיֶה זֶה זִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂינוּ הָרָעִים, וּמַעֲשֵׂה
19 אֲבוֹתֵינוּ שֶׁהָיָה כְּמַעֲשֵׂינוּ עַתָּה, עַד שֶׁגָּרַם לָהֶם וְלָנוּ
20 אוֹתָן הַצָּרוֹת. שֶׁבִּזְכִּרוֹן דְּבָרִים אֵלּוּ נָשׁוּב לְהֵיטִיב.
21 שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם וְאֶת עֲוֹן אֲבֹתָם וְגוֹ'.

22 ב. וְאֵלּוּ הֵן: יוֹם שְׁלִישִׁי בְּתִשְׁרֵי, שֶׁבּוֹ נֶהֱרַג גְּדַלְיָה
23 בֶּן אֲחִיקָם, וְנִכְבְּתָה גַּחֶלֶת יִשְׂרָאֵל הַנִּשְׁאֶרֶת, וְסִבֵּב
24 לְהָתֵּם גָּלוּתָן[2]. וַעֲשִׂירִי בְּטֵבֵת, שֶׁבּוֹ סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל
25 נְבוּכַדְנֶאצַּר הָרָשָׁע עַל יְרוּשָׁלַיִם, וֶהֱבִיאָהּ בְּמָצוֹר
26 וּבְמָצוֹק. וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵרְעוּ
27 בּוֹ: נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת[3], וּבָטַל הַתָּמִיד מִבֵּית רִאשׁוֹן[4],
28 וְהֻבְקְעָה יְרוּשָׁלַיִם בְּחֶרְבָּן שֵׁנִי[5], וְשָׂרַף אַפּוֹסְטֹמוֹס
29 הָרָשָׁע[6] אֶת הַתּוֹרָה[7], וְהֶעֱמִיד צֶלֶם בַּהֵיכָל.

2) שמינוהו לראש לאחר החורבן על הפליטה הנשארה, ועל ידי שנהרג, גלו כולם. וכתב רבנו ירוחם: "אמרו כי בראש השנה נהרג ונדחה תעניתו ליום חול". 3) בששה בסיוון ניתנו עשרת הדברות, בשבעה בסיוון בהשכמה עלה משה לקבל שאר התורה ושהה שם ארבעים יום, נמצאו כלים בשבעה עשר בתמוז וכשירד ראה שעשו ישראל את העגל וישבר את הלוחות לעיניהם. 4) כשצר נבוכדנצר על ירושלים. וקבלה בידינו כי זה התחיל בי"ז בתמוז. 5) כי בבית הראשון כתוב "בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בתשעה לחודש הובקעה העיר". כן הוא לפי התלמוד הבבלי בתענית כח: אבל הירושלמי סובר כי "קלקול חשבונות יש כאן", מרוב צרות של החורבן נשכח מישראל התאריך, שבו הובקעה העיר ונרשם בטעות לתשעה בתמוז, אבל לאמיתו של דבר היה גם בבית ראשון בשבעה עשר בתמוז. 6) שר יווני בימי חורבן בית שני. 7) וקבלה בידינו כי זה היה בי"ז בתמוז.

30 ג. וְתִשְׁעָה בְּאָב חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵרְעוּ בּוֹ: נִגְזַר עַל
31 יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ[8]. וְחָרַב הַבַּיִת[9]
32 בָּרִאשׁוֹנָה[10] וּבַשֵּׁנִיָּה[11]. וְנִלְכְּדָה עִיר גְּדוֹלָה, וּבֵיתַר
33 שְׁמָהּ. וְהָיוּ בָהּ אֲלָפִים וּרְבָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. וְהָיָה לָהֶם
34 מֶלֶךְ גָּדוֹל[12], וְדָמוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וּגְדוֹלֵי הַחֲכָמִים שֶׁהוּא
35 מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ[13], וְנָפַל בְּיַד הָרוֹמִיִּים, וְנֶהֱרְגוּ כֻּלָּם,
36 וְהָיְתָה צָרָה גְּדוֹלָה כְּמוֹ חֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ[14]. וּבוֹ
37 בַּיּוֹם[15] הַמּוּכָן לְפֵרְעָנוּת חָרַשׁ טוֹרְנוֹסְרוּפּוֹס הָרָשָׁע
38 אֶת הַהֵיכָל וְאֶת סְבִיבָיו, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: צִיּוֹן
39 שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ.

8) בפרשת מרגלים נאמר: "ויבכו העם בלילה ההוא" - ו"אמר רבה אמר רבי יוחנן, אותו לילה ליל תשעה באב היה, אמר להם הקדוש ברוך הוא, אתם בכיתם בכייה של חינם, ואני קובע לכם בכייה לדורות". 9) בית המקדש. 10) שכתוב: "ובחודש החמישי בשבעה לחודש... בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבל ירושלים, וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים", וכתיב: "ובחודש החמישי בעשור לחודש... בא נבוזראדן רב טבחים.... וישרוף את בית ה'..." הא כיצד? בשבעה באב נכנסו גויים להיכל ואכלו וקלקלו בו, ובתשעה סמוך לחשיכה הציתו בו את האור והיה דולק והולך כל היום כולו. 11) "מגלגלין זכות ליום זכאי וחוב ליום חייב". 12) בן כוזיבא המלך. 13) "תני רבי שמעון בן יוחי, עקיבא רבי היה דורש: "דרך כוכב מיעקב" - דרך כוזבא מיעקב, רבי עקיבא כד הווה חמי בר כוזבא הווה אמר: דֵין הוא מלכא משיחא". 14) וקבלה בידינו כי זה היה בתשעה באב. 15) אף זו קבלה ביד חכמים.

40 ד. וְאַרְבָּעָה יְמֵי הַצּוֹמוֹת הָאֵלּוּ, חֲרֵי הֵן מְפֹרָשִׁין
41 בַּקַּבָּלָה: צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְגוֹ'. צוֹם
42 הָרְבִיעִי - זֶה שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, שֶׁהוּא בַּחֹדֶשׁ
43 הָרְבִיעִי[16]; וְצוֹם הַחֲמִישִׁי - זֶה תִּשְׁעָה בְּאָב, שֶׁהוּא
44 בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי; וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי - זֶה שְׁלֹשָׁה בְּתִשְׁרֵי,

שֶׁהוּא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי; וְצוֹם הָעֲשִׂירִי - זֶה עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת, שֶׁהוּא בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי.

16) שניסן הוא ראש השנה לחדשים, שנאמר "החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה".

ה. וְנָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בִּזְמַנִּים אֵלּוּ לְהִתְעַנּוֹת[17], וּבִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר בַּאֲדָר[18], זֵכֶר לַתַּעֲנִית שֶׁהִתְעַנּוּ בִּימֵי הָמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת וְזַעֲקָתָם. וְאִם חָל שְׁלֹשָׁה עָשָׂר בַּאֲדָר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מַקְדִּימִין[19] וּמִתְעַנִּין בַּחֲמִישִׁי[20], שֶׁהוּא אַחַד עָשָׂר. אֲבָל אֶחָד מֵאַרְבָּעָה יְמֵי הַצּוֹמוֹת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, דּוֹחִין אוֹתוֹ לְאַחַר הַשַּׁבָּת[21]. חָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת[22], מִתְעַנִּין בְּעֶרֶב שַׁבָּת. וּבְכָל הַצּוֹמוֹת הָאֵלּוּ אֵין מַתְרִיעִין וְלֹא מִתְפַּלְּלִין בָּהֶן תְּפִלַּת נְעִילָה, אֲבָל קוֹרִין בַּתּוֹרָה שַׁחֲרִית וּמִנְחָה בְּ"רִיחַל משֶׁה". וּבְכֻלָּן אוֹכְלִים וְשׁוֹתִין בַּלַּיְלָה[23], חוּץ מִתִּשְׁעָה בְּאָב[24].

17) "קרי להו צום (צום הרביעי...) וקרי להו ששון ושמחה (יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה)? - אמר רב פפא הכי קאמר, בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה, יש גזרת המלכות צום, אין גזרת המלכות ואין שלום רצו מתענים רצו אין מתענים", ובא הרמב"ם לקבוע שבזמן הזה, שאין שלום ואין גזירת המלכות, נהגו כל ישראל להתענות, וכבר קבלו עליהם את הצומות לחובה. 18) בשאילתות דרב אחאי גאון (פקודי): "בין כרכים בין כפרים בין עיירות כולן מתענין בשלושה עשר באדר, דאמר רבי שמואל בר יצחק שלושה עשר זמן קהילה לכל הוא, שנאמר: נקהלו ועמוד על נפשם בשלושה עשר בו מאי קהילה? יום תענית". 19) ולמדו זאת מהמשנה במגילה ה. "באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין", שכשם שמקדימים מקרא מגילה - מקדימים את צום י"ג אדר, שאינו לפורענות אלא זכר לנס. 20) שבערב שבת אין להתענות מפני כבוד השבת. 21) כי בערב שבת אין להתענות מפני כבוד השבת. 22) עשרה בטבת, כי שאר הצומות אינן חלים ביום שישי לפי קביעות החדשים שלנו. 23) ליל יום התענית. 24) שכיון שעל פי הדין אין חיוב להתענות בהם, שהרי אין שלום ואין גזירה, אלא שכך נהגו, לא נהגו ביתר הצומות, חוץ מתשעה באב, אלא כתענית יחידים.

ו. מִשֶּׁיִּכָּנֵס אָב מְמַעֲטִין בְּשִׂמְחָה. וְשַׁבָּת[25] שֶׁחָל תִּשְׁעָה בְּאָב לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ, אָסוּר לְסַפֵּר[26] וּלְכַבֵּס[27] וְלִלְבֹּשׁ כְּלִי מְגֹהָץ[28], אֲפִלּוּ כְּלִי פִּשְׁתָּן[29], עַד שֶׁיַּעֲבֹר הַתַּעֲנִית. וַאֲפִלּוּ לְכַבֵּס וּלְהַנִּיחַ לְאַחַר הַתַּעֲנִית אָסוּר. וּכְבָר נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּשַׁבָּת זוֹ, וְלֹא יִכָּנְסוּ לַמֶּרְחָץ, עַד שֶׁיַּעֲבֹר הַתַּעֲנִית. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְבַטֵּל הַשְׁחִיטָה מֵרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ עַד הַתַּעֲנִית.

25) שבוע. 26) להסתפר. 27) בגדים. 28) בגד מגוהץ. אבל ללבוש בגד מכובס, שאינו מגוהץ, שכבסוהו לפני שבת זו - מותר. 29) אף על פי שאין הגיהוץ ניכר בו כל כך.

ז. תִּשְׁעָה בְּאָב לֵילוֹ כְּיוֹמוֹ לְכָל דָּבָר. וְאֵין אוֹכְלִין אֶלָּא מִבְּעוֹד יוֹם. וּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁלּוֹ אָסוּר, כְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְלֹא יֹאכַל בָּשָׂר וְלֹא יִשְׁתֶּה יַיִן בַּסְּעֻדָּה הַמַּפְסִיק בָּהּ[30]; אֲבָל שׁוֹתֶה הוּא יַיִן מִגּוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים אוֹ פָּחוֹת[31], וְאוֹכֵל בָּשָׂר מָלִיחַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים אוֹ יָתֵר[32]. וְלֹא יֹאכַל שְׁנֵי תַּבְשִׁילִין.

30) שמיום שחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות והנסכים, היינו צריכים להינזר מבשר ויין בכל ימות השנה, אלא שאין לגזור על הציבור דבר שאינו יכול לעמוד בו ולכן החמירו לפחות, בסעודה המפסקת. 31) שאינו כשר לכתחילה לנסכים. 32) בגמרא אמרו: "כל זמן שהוא כשלמים", כלומר לאחר שעברו עליו יום ולילה ויום, ששוב אין בו שמחה.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[33] שֶׁאָכַל עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב אַחַר חֲצוֹת. אֲבָל אִם סָעַד קֹדֶם חֲצוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַפְסִיק בָּהּ, אוֹכֵל כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה. וְעֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה כָּל צָרְכּוֹ, וּמַעֲלֶה עַל שֻׁלְחָנוֹ אֲפִלּוּ כִּסְעֻדַּת שְׁלֹמֹה[34]. וְכֵן תִּשְׁעָה בְּאָב עַצְמוֹ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, אֵינוֹ מְחַסֵּר כְּלוּם[35].

33) שלא יאכל בסעודה שני תבשילין. 34) "שהיה אוכל הוא ושריו כור סולת" (רש"י שם). 35) ונדחה הצום ליום ראשון.

ט. זוֹ הִיא מִדַּת כָּל הָעָם, שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לִסְבֹּל יוֹתֵר מִדַּאי; אֲבָל חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים, כָּךְ הָיְתָה מִדָּתָן: עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב הָיוּ מְבִיאִין לוֹ לָאָדָם לְבַדּוֹ[36] פַּת חֲרֵבָה בְּמֶלַח, וְשׁוֹרָה בְּמַיִם, וְיוֹשֵׁב בֵּין תַּנּוּר וְכִירַיִם, וְאוֹכְלָהּ, וְשׁוֹתֶה עָלֶיהָ קִיתוֹן שֶׁל מַיִם בִּדְאָגָה וּבְשִׁמָּמוֹן וּבְכִיָּה, כְּמִי שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו. כָּזֶה רָאוּי לַחֲכָמִים לַעֲשׂוֹת, אוֹ קָרוֹב מִזֶּה. וּמִיָּמֵינוּ לֹא אָכַלְנוּ עֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב תַּבְשִׁיל, אֲפִלּוּ שֶׁל עֲדָשִׁים, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בְּשַׁבָּת.

36) "ישב בדד וידום".

י. עֲבָרוֹת וּמְנִיקוֹת מִתְעַנּוֹת וּמַשְׁלִימוֹת בְּתִשְׁעָה בְּאָב[37]. וְאָסוּר בִּרְחִיצָה, בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוֹנֵן, וַאֲפִלּוּ לְהוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ בַּמַּיִם. וְאָסוּר בְּסִיכָה שֶׁל תַּעֲנוּג[38], וּבִנְעִילַת הַסַּנְדָּל, וּבְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה - כְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה - עוֹשִׂין, וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת - אֵין עוֹשִׂין. וּבְכָל מָקוֹם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּטֵלִין. וְאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁהָעוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה אֵינוֹ רוֹאֶה סִימַן בְּרָכָה לְעוֹלָם.

37) אבל בשלושת הצומות האחרים אינן מתענות. שחולה אף על פי שאין בו סכנה אינו מתענה אפילו בתשעה באב. 38) אבל להעביר הזוהמא מותר.

יא. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין נוֹתְנִין זֶה לָזֶה שָׁלוֹם

בְּתִשְׁעָה בְּאָב, אֶלָּא יוֹשְׁבִים דָּוִים[39] וְנֶאֱנָחִים כַּאֲבֵלִים. וְאִם נָתַן לָהֶם עַם הָאָרֶץ שָׁלוֹם, מַחֲזִירִים לוֹ בְּשָׂפָה רָפָה וְכֹבֶד רֹאשׁ[40]. וְאָסוּר לִקְרוֹת בְּתִשְׁעָה בְּאָב בַּתּוֹרָה אוֹ בַּנְּבִיאִים אוֹ בַּכְּתוּבִים, וּבַמִּשְׁנָה וּבַהֲלָכוֹת וּבַגְּמָרָא וּבַהַגָּדוֹת[41]. וְאֵינוֹ קוֹרֵא אֶלָּא בְּאִיּוֹב וּבְקִינוֹת וּבַדְּבָרִים הָרָעִים שֶׁבִּירְמְיָהוּ. וְתִינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן בְּטֵלִין בּוֹ[42]. וּמִקְצָת הַחֲכָמִים נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ בּוֹ תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ[43].

39) עֲצֻבִים מכאב וצער על החורבן. 40) משום דרכי שלום. 41) שנאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב". 42) שההתקדמות בלימוד גורמת להם שמחה. 43) שנקראים פאר, ובחורבן כתוב: "השליך משמים ארץ תפארת ישראל". וסוברים חכמים אלו, שדין תשעה באב כדין אֵבֶל ביום ראשון, שאסור בתפילין.

יב. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, תִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, שֶׁאֵין בּוֹנִין לְעוֹלָם בִּנְיָן מְסֻיָּד וּמְכֻיָּר[44] כְּבִנְיַן הַמְּלָכִים; אֶלָּא טָח בֵּיתוֹ[45] בְּטִיט וְסָד בְּסִיד וּמְשַׁיֵּר מְקוֹם אַמָּה עַל אַמָּה כְּנֶגֶד הַפֶּתַח[46] בְּלֹא סִיד. וְהַלּוֹקֵחַ חָצֵר מְסֻיֶּדֶת וּמְכֻיֶּרֶת, הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקָתָהּ[47], וְאֵין מְחַיְּבִים אוֹתוֹ לְקַלֵּף הַכְּתָלִים.

44) ציורים נאים על הקיר. 45) יש אומרים כי בית הכנסת ובית המדרש אינם בכלל זה. 46) שיראוהו בכניסה לבית. 47) שעשה זאת אינו יהודי.

יג. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁהָעוֹרֵךְ שֻׁלְחָן לַעֲשׂוֹת סְעֻדָּה לְאוֹרְחִים, מְחַסֵּר מִמֶּנּוּ מַעַט[48], וּמַנִּיחַ מָקוֹם פָּנוּי בְּלֹא קְעָרָה מִן הַקְּעָרוֹת הָרְאוּיוֹת לָתֵת שָׁם. וּכְשֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה תַּכְשִׁיטֵי הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב, מְשַׁיֶּרֶת מִין מִמִּינֵי הַתַּכְשִׁיט שֶׁנּוֹהֶגֶת בָּהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תַּכְשִׁיט שָׁלֵם. וּכְשֶׁהֵחָתָן נוֹשֵׂא אִשָּׁה, לוֹקֵחַ[49] אֵפֶר מִקְלֶה וְנוֹתֵן בְּרֹאשׁוֹ מִקּוֹם הַנָּחַת הַתְּפִלִּין. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - כְּדֵי לִזְכֹּר יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלִָם, תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם לֹא אַעֲלֶה אֶת יְרוּשָׁלִַם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי.

48) אבל לסעודת שבת ויום טוב אינו צריך לחסר תבשיל. 49) החתן בעצמו, כמו שעושים כל העם בעת תענית צבור, שהרי נאמר "על ראש שמחתי".

יד. וְכֵן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא לְנַגֵּן בִּכְלֵי שִׁיר. וְכָל מִינֵי זֶמֶר וְכָל מַשְׁמִיעֵי קוֹל שֶׁל שִׁיר אָסוּר לִשְׁמֹחַ בָּהֶן וְאָסוּר לְשָׁמְעָן, מִפְּנֵי הַחֻרְבָּן. וַאֲפִלּוּ שִׁירָה בַּפֶּה עַל הַיַּיִן אֲסוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ יָיִן. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לוֹמַר דִּבְרֵי תֻּשְׁבָּחוֹת אוֹ שִׁיר שֶׁל הוֹדָאוֹת לָאֵל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[50] עַל הַיַּיִן.

50) כגון: בבית חתן וכלה.

טו. וְאַחַר כָּךְ[51] גָּזְרוּ עַל עַטְרוֹת חֲתָנִים, שֶׁלֹּא לְהַנִּיחָם כְּלָל. וְשֶׁלֹּא יַנִּיחַ הֶחָתָן בְּרֹאשׁוֹ שׁוּם כְּלִיל, שֶׁנֶּאֱמַר: הָסֵר הַמִּצְנֶפֶת וְהָרֵם הָעֲטָרָה. וְכֵן גָּזְרוּ[52] עַל עַטְרוֹת כַּלּוֹת[53], אִם הָיָה שֶׁל כֶּסֶף אוֹ זָהָב, אֲבָל שֶׁל גְּדִיל מֵתָר לַכַּלָּה.

51) בפולמוס (= חיל מלחמה) של אספסיינוס, שצר על ירושלים בעת החורבן. 52) בפולמוס של טיטוס, שנחרב הבית על ידו והצרה הייתה יותר גדולה. 53) דווקא בחתנים וכלות גזרו אבל אחרים מותרים.

טז. מִי שֶׁרָאָה עָרֵי יְהוּדָה בְּחֻרְבָּנָם[54], אוֹמֵר: עָרֵי קָדְשְׁךָ הָיוּ מִדְבָּר, וְקוֹרֵעַ. רָאָה יְרוּשָׁלַיִם בְּחֻרְבָּנָהּ, אוֹמֵר: יְרוּשָׁלַיִם מִדְבָּר וְגוֹ'[55]. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחֻרְבָּנוֹ, אוֹמֵר: בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ וְגוֹ', וְקוֹרֵעַ. וּמֵהֵיכָן חַיָּב לִקְרֹעַ? מִן הַצּוֹפִים[56]. וּכְשֶׁיַּגִּיעַ לַמִּקְדָּשׁ, קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר. וְאִם פָּגַע בַּמִּקְדָּשׁ תְּחִלָּה, כְּשֶׁיָּבוֹא מִדֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר - קוֹרֵעַ עַל הַמִּקְדָּשׁ, וּמוֹסִיף עַל יְרוּשָׁלָיִם.

54) וכתבו הבית יוסף והב"ח ש"חורבנן" היינו, שיד גויים עודנה שלטת עליהן. 55) בנוסח אחר נוסף כאן: "וקורע". ואף על פי שכבר קרע על ערי יהודה, חוזר וקורע על ירושלים עיר הקודש. 56) מקום מסביב לירושלים שאפשר לראות משם את מקום המקדש.

יז. כָּל הַקְּרָעִים הָאֵלּוּ כֻּלָּם קוֹרֵעַ בְּיָדוֹ[57] מֵעֵמֶד. וְקוֹרֵעַ כָּל כְּסוּת שֶׁעָלָיו, עַד שֶׁיְּגַלֶּה אֶת לִבּוֹ[58]. וְאֵינוֹ מְאַחֶה[59] קְרָעִים אֵלּוּ לְעוֹלָם. אֲבָל רַשַּׁאי הוּא לְשַׁלְּלָן, לְמַלְּלָן, לְלַקְטָן וּלְתַפְּרָן כְּמִין סֵלָמוֹת[60].

57) ולא על ידי כלי. 58) שעושה הקרע בצד שמאלו כנגד ליבו. וסובר רבינו, שקריעות אלו דינן כקריעה על אב ואם, כשם שהשוו אותן בגמרא לעניין איחוי הקריעה. והראב"ד חולק על זה. 59) תפירה מיושרת שמחברת את הקרעים כבראשונה. 60) תפירות שאינן מיושרות שהיכר הקרע נשאר.

יח. הָיָה הוֹלֵךְ וּבָא לִירוּשָׁלַיִם, הוֹלֵךְ וָבָא, תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינוֹ קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר; וְאִם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - חוֹזֵר וְקוֹרֵעַ[61].

61) וכן הדין בערי יהודה ומקום המקדש.

יט. כָּל הַצּוֹמוֹת הָאֵלּוּ עֲתִידִים לִבָּטֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהֵם עֲתִידִים לִהְיוֹת יוֹם טוֹב וִימֵי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה. שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת, צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים, וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ[62].

62) "אותם ימים עתידים להיות ימים טובים לישראל, שנאמר כה אמר ה' צום הרביעי וגו', וכל המתאבלים עליה בעולם הזה, שמחים הם עימה לעולם הבא, שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה וגו'".

סְלִיק הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת

הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[1], וְאֵינָן מִן הַמִּנְיָן[2].
וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[3]

1) נתבאר בו המחוייבים בקריאה, וזמן קריאת המגילה, וחילופו לפי חילוף המקומות.

א. קְרִיאַת הַמְּגִלָּה בִּזְמַנָּהּ מִצְוַת עֲשֵׂה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְהַדְּבָרִים יְדוּעִים שֶׁהִיא תַּקָּנַת הַנְּבִיאִים[4]. וְהַכֹּל חַיָּבִים בִּקְרִיאָתָהּ[5]: אֲנָשִׁים וְנָשִׁים[6], וְגֵרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים[7]. וּמְחַנְּכִין אֶת הַקְּטַנִּים לִקְרוֹתָהּ[8]. וַאֲפִלּוּ כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָן מְבַטְּלִין עֲבוֹדָתָן וּבָאִין לִשְׁמֹעַ מִקְרָא מְגִלָּה[9]. וְכֵן מְבַטְּלִים תַּלְמוּד תּוֹרָה לִשְׁמֹעַ מִקְרָא מְגִלָּה[10]; קַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר מִצְוֹת שֶׁל תּוֹרָה[11], שֶׁכֻּלָּן נִדְחִין מִפְּנֵי מִקְרָא מְגִלָּה. וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁנִּדְחֶה מִקְרָא מְגִלָּה מִפָּנָיו, חוּץ מִמֵּת מִצְוָה[12] שֶׁאֵין לוֹ קוֹבְרִין; שֶׁהַפּוֹגֵעַ בּוֹ - קוֹבְרוֹ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא[13].

2) חכמים הראשונים נקראו סופרים (קידושין ל.). 3) אינן נכללות במנין תרי"ג מצוות. ולא כדעת 'בעל הלכות גדולות', שמצוות קריאת מגילה וחנוכה הן בכלל תרי"ג המצוות, מאחר שאנו מברכים עליהן: "אשר קדשנו במצותיו וצונו", וכבר ביאר רבינו את הענין הזה היטב ב'ספר המצוות' (שורש הראשון), שמאחר שאמרו (מכות כג.): "דרש רבי שמלאי, שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו למשה **בסיני**" (וכך היא גרסת רבינו שם ב'ספר המצוות'), לא יתכן לכלול בהן מצוות שנתחדשו אחר כך, אף־על־פי שהן בכלל "לא תסור" (שבת כג.). 4) במגילה יד, א: "תנו רבנן, ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות, עמדו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה". וכן אמרו (שם ב.): "מכדי כולהו אנשי כנסת הגדולה תקנינהו" (הלא כל ימי מקרא מגילה בפורים תקנום אנשי כנה"ג) ובהם היו כמה נביאים (מגילה יז:). 5) ערכין ב, ב. 6) מגילה ד, א: "אמר רבי יהושע בן לוי, נשים חייבות במקרא מגילה, שאף הן היו באותו הנס" - "שעל־ידי אסתר נגאלו" (לשון רב האי, אוצה"ג לפסחים קח. עמוד 151) וראה להלן. 7) אבל עבדים שאינם משוחררים, שפטורים ממצוות־עשה שהזמן גרמן כמו בנשים, פטורים ממקרא מגילה. ודוקא נשים חייבות, שעל־ידן נעשה הנס, כנ"ל. ועי' לחם־משנה. [וראה להלן פ"ג מהל' חנוכה ה"א הערה ב]. 8) 'ירושלמי' מגילה פ"ב ה"ה: "רבי יהושע בן לוי, מכנש בנוי ובני ביתיה וקרי לה קומיהון". 9) מגילה ג, א. 10) "כהנים בעבודתן לוים בדוכנם וישראל במעמדם, כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה, מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה" (מגילה שם). 11) שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות, שהרי שנינו (פאה פ"א מ"א): "ותלמוד תורה כנגד כולם". 12) מת עזוב ואין מי שיטפל בו, שמצוה עליו לקברו. 13) מגילה ג, ב.

ב. אֶחָד הַקּוֹרֵא וְאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ מִן הַקּוֹרֵא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[14]. וְהוּא, שֶׁיִּשְׁמַע מִפִּי מִי שֶׁהוּא חַיָּב בִּקְרִיאָתָהּ[15]. לְפִיכָךְ אִם הָיָה הַקּוֹרֵא קָטָן[16] אוֹ שׁוֹטֶה, הַשּׁוֹמֵעַ מִמֶּנּוּ לֹא יָצָא.

14) שהשומע כעונה. 15) משנה, שם יט, ב. 16) בקצת נוסחאות (וכן בגירסת הכסף־משנה) כתוב: "אם היה הקורא חרש או קטן או שוטה", אבל ב'מעשה רוקח' מביא נוסחאות של כת"י משנת קי"א וקס"ב, ושם לא נזכר "חרש". וכן נכון, שהרי חרש גמור אינו שומע ואינו מדבר. ובחרש שמדבר ואינו שומע, אמרו (מגילה שם): "מאן תנא, חרש דיעבד נמי לא? (שאינו מוציא) רבי יוסי היא, דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו - יצא, רבי יוסי אומר - לא יצא", ומכיון שפסק רבינו בפ"ב מהל' קריאת שמע ה"ח, שהקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא, על כרחנו שבטל דין חרש במקרא מגילה. וכן הוא ב'ירושלמי' (מגילה פ"ב ה"ה): "אין כאן חרש, שגרת לשון היא במשנה" (כסף־משנה).

ג. מִצְוָה לִקְרוֹת אֶת כֻּלָּהּ[17]. וּמִצְוָה לִקְרוֹתָהּ בַּלַּיְלָה וּבַיּוֹם[18]. וְכָל הַלַּיְלָה כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַלַּיְלָה, וְכָל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַיּוֹם[19]. וּמְבָרֵךְ קֹדֶם קְרִיאָתָהּ בַּלַּיְלָה שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת[20]. וְאֵלּוּ הֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם וּבַזְּמַן הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה. וּבַיּוֹם אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ "שֶׁהֶחֱיָנוּ"[21]. וּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְבָרֵךְ אַחֲרֶיהָ, מְבָרֵךְ[22]: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל הָרָב אֶת רִיבֵנוּ, וְהַדָּן אֶת דִּינֵנוּ, וְהַנּוֹקֵם אֶת נִקְמָתֵנוּ, וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ, וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַנִּפְרָע[23] לְיִשְׂרָאֵל מִכָּל צָרֵיהֶם, הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ.

17) משנה, מגילה יט, א. כרבי מאיר. 18) מגילה ד, א: "אמר רבי יהושע בן לוי, חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום, שנאמר (תהלים כב, ג) אלקי אקרא יומם ולא תענה, ולילה ולא דומיה לי" (מזמור זה נאמר על אסתר - רש"י). 19) משנה, מגילה כ, ב: "זה הכלל, דבר שמצותו ביום - כשר כל היום, ודבר שמצותו בלילה - כשר כל הלילה". 20) משנה, שם כא, א. וגמרא כא, ב: "מאי מברך? רב ששת מקטרזיא אקלע לקמיה דרב אשי, ובריך: מנ"ח" (= על מקרא מגילה, שעשה נסים ושהחיינו, רש"י). 21) שכבר בירך בלילה. ויש אומרים, שצריך לברך שהחיינו גם ביום, שעיקר מצות הקריאה היא ביום, שנאמר (אסתר ט, כח): "והימים האלה נזכרים ונעשים" (ראה במגיד־משנה). 22) משנה, מגילה כא, א. ונוסח הברכה שם כא: 23) בכת"י הגירסא: "האל הנפרע", כדי להזכיר שלש

פעמים "האל" בברכה זו, כי שלש פעמים נפל עמלק בידי ישראל: בימי יהושע, שאול ומרדכי ('מעשה רוקח').

ד. אֵיזֶהוּ זְמַן קְרִיאָתָהּ?[24] זְמַנִּים הַרְבֵּה תִּקְּנוּ לָהּ חֲכָמִים[25], שֶׁנֶּאֱמַר: בִּזְמַנֵּיהֶם. וְאֵלּוּ הֵן זְמַנֵּי קְרִיאָתָהּ: כָּל מְדִינָה שֶׁהָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה מִימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן[26], בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[27], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עַכְשָׁו חוֹמָה, קוֹרִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר[28]. וּמְדִינָה זוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת[29] כְּרַךְ. וְכָל מְדִינָה שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימוֹת יְהוֹשֻׁעַ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻקֶּפֶת עַתָּה, קוֹרְאִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר. וּמְדִינָה זוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת[30] עִיר.

24) מגילה ב, א. 25) אנשי כנסת הגדולה (מגילה, שם). 26) משנה, שם. ודלא כרבי יהושע בן קרחה, שאמר (שם ב:) מימי אחשורוש. 27) כן נראה ממה שאמרו (מגילה ה, ב): "רב אסי קרי מגילה בהוצל בארביסר ובחמיסר" משום ספק מוקף חומה. והרי הוצל בחו"ל היא (כתובות קיא. ולא גרסינן שם "הוצל דבנימין") - ר"ן למגילה פ"א (דפוס ווילנא ב ע"א). וכן מפורש ב'ירושלמי' בתחילת פ"א דמגילה "וחרב הכרך... בחו"ל (כן גרס הרמב"ן) קורין (= בחמשה עשר)" (לקוטות הרמב"ן ור"ן שם). 28) מגילה ג, ב. 29) משנה, שם ב, א. 30) מגילה ב, ב.

ה. שׁוּשַׁן הַבִּירָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, קוֹרְאִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר, שֶׁבָּהּ הָיָה הַנֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנוֹחַ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ. וְלָמָּה תָּלוּ הַדָּבָר בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ? כְּדֵי לַחֲלֹק כָּבוֹד לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיְתָה חֲרֵבָה בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן. כְּדֵי שֶׁיְּהִיוּ קוֹרְאִין כִּבְנֵי שׁוּשַׁן, וְיֵחָשְׁבוּ כְּאִלּוּ הֵן כְּרַכִּין הַמֻּקָּפִין חוֹמָה, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עַתָּה חֲרֵבִין, הוֹאִיל וְהָיוּ מֻקָּפִין בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ קוֹרִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְיִהְיֶה זִכָּרוֹן לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּנֵס זֶה[31].

31) 'ירושלמי' מגילה פ"א ה"א.

ו. בְּנֵי הַכְּפָרִים, שֶׁאֵינָם מִתְקַבְּצִים בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת אֶלָּא בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי, תִּקְּנוּ לָהֶם שֶׁיִּהְיוּ מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִים בְּיוֹם הַכְּנִיסָה[32]. כֵּיצַד? אִם חָל יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשֵׁנִי אוֹ בַּחֲמִישִׁי, קוֹרְאִין בּוֹ בַּיּוֹם. וְאִם חָל בְּיוֹם אַחֵר חוּץ מִשֵּׁנִי וַחֲמִישִׁי, מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּשֵׁנִי אוֹ בַּחֲמִישִׁי הַסָּמוּךְ לְאַרְבָּעָה עָשָׂר.

32) משנה, מגילה ב, א: "חכמים הקילו על הכפרים להיות מקדימים ליום הכניסה, מפני שמספקין מים ומזון לאחיהם שבכרכים" (שם ד:).

ז. כֵּיצַד? חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת - מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בַּחֲמִישִׁי, שֶׁהוּא יוֹם אַחַד עָשָׂר. חָל לִהְיוֹת בְּשִׁלִּישִׁי - קוֹרְאִין בְּשֵׁנִי, שֶׁהוּא יוֹם שְׁלֹשָׁה עָשָׂר. חָל לִהְיוֹת בְּרְבִיעִי - קוֹרְאִין בְּשֵׁנִי, שֶׁהוּא יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר[33]. וְכָל אֵלּוּ שֶׁמַּקְדִּימִין וְקוֹרְאִין קֹדֶם אַרְבָּעָה עָשָׂר, אֵין קוֹרְאִין אוֹתָהּ בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[34].

33) משנה, שם ב, א. "מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד ובט"ו, לא פחות ולא יותר". 34) מגילה ה, א. כרב. שכיון שקוראים אותה שלא בזמנה - צריכה פרסום (רש"י שם).

ח. כְּפָר שֶׁמַּקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּיוֹם הַכְּנִיסָה, בִּזְמַן שֶׁאֵין נִכְנָסִין בּוֹ בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי אֵין קוֹרְאִין אוֹתָהּ אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר[35]. וְכָל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ עֲשָׂרָה בַּטְּלָנִין קְבוּעִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לְצָרְכֵי הַצִּבּוּר - הֲרֵי הִיא כִּכְפָר, וּמַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּיוֹם הַכְּנִיסָה[36]. וְאִם אֵין שָׁם עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם - תַּקָּנָתוֹ קַלְקָלָתוֹ[37], וַהֲרֵי הֵם כְּאַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה וְאֵין קוֹרְאִין אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר[38].

35) משנה, מגילה ה, א: "אמר רבי יהודה, אימתי? מקום שנכנסין בשני ובחמישי, אבל מקום שאין נכנסין לא בשני ולא בחמישי - אין קורין אותה אלא בזמנה", שכיון שאין נכנסים בשני וחמישי - אין זאת הקלה בשבילם (רש"י שם ד:). 36) משנה, שם. 37) דבר זה עצמו, שנראה בעינינו כתקנה וכקולא למקום זה, שיוכלו לקרוא ביום הכניסה, שהרי אין שם בני אדם וצריך להיות ככפר, היא גופה קלקלתו, וגורם שדינו יהיה כמו עיר, כמבואר להלן. 38) 'ירושלמי' מגילה פ"א ה"ד. שהרי מגילה שלא בזמנה אין קורין אותה אלא בעשרה, כמבואר בהלכה הקודמת ('מעשה רוקח').

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמַּקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּיוֹם הַכְּנִיסָה? בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מַלְכוּת; אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין קוֹרְאִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִּזְמַנָּהּ, שֶׁהוּא יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר וְיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר[39]: בְּנֵי הַכְּפָרִים וּבְנֵי עֲיָרוֹת קוֹרְאִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, וּבְנֵי כְּרַכִּין קוֹרְאִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר.

39) [מגילה ב, א: "אמר רבי יהודה, אימתי? בזמן שהשנים כתיקונן וישראל שרויין על אדמתן, אבל בזמן הזה הואיל ומסתכנין (כגירסת הרי"ף) בה, אין קורין אותה אלא בזמנה", שדווקא באותה העת שהיו ישראל מעמידים דתיהם (= עומדים ברשות עצמם) ואין באים לידי סכנה, היו קוראים אותה בי"א בי"ב בי"ג, אבל בזמן הזה שמסתכנים ישראל בדתיהם - אין קוראים אותה אלא בזמנה (רי"ף). וכן כוונת רבינו שתלה הדבר במלכות].

י. בֶּן עִיר[40] שֶׁהָלַךְ לִכְרַךְ[41], אוֹ בֶּן כְּרַךְ שֶׁהָלַךְ לְעִיר, אִם הָיָה דַּעְתּוֹ לַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ בִּזְמַן קְרִיאָה[42], וְנִתְעַכֵּב וְלֹא חָזַר - קוֹרֵא כִּמְקוֹמוֹ; וְאִם לֹא הָיָה בְּדַעְתּוֹ לַחֲזוֹר אֶלָּא לְאַחַר זְמַן הַקְּרִיאָה - קוֹרֵא עִם אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם[43]. וּכְרַךְ[44] וְכָל הַסָּמוּךְ לוֹ[45] וְכָל הַנִּרְאֶה עִמּוֹ[46], אִם אֵין בֵּינֵיהֶם יָתֵר עַל אַלְפַּיִם אַמָּה[47], הֲרֵי זֶה כִּכְרַךְ וְקוֹרְאִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר.

40) שזמן קריאתו בי"ד. 41) שזמן קריאתו בט"ו.

42) של אותו המקום שאליו הלך (מגיד־משנה וכסף־משנה). 43) מגילה יט, א. במשנה ובגמרא. 44) שם ג, ב. 45) אף־על־פי שאינו נראה עמו, כגון שהוא בעמק. 46) אף־על־פי שאינו סמוך לו, כגון שהוא בהר. 47) פשטות הלשון מורה שזה מוסב גם על סמוך וגם על נראה, ואם כן מה תועלת בנראה עמו? - הבדל רב יש ביניהם: "סמוך", נמדד במידת ההליכה. ואילו "נראה", נמדד בקו אוירי, שאע"פ שבהליכה יש יותר מאלפים אמה, כיון שבקו האויר אין יותר מאלפים אמה - הרי הוא ככרך (כסף־משנה).

יא. עִיר[48] שֶׁהִיא סָפֵק וְאֵין יָדוּעַ אִם הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן אוֹ אַחַר כֵּן הֵקִּיפָה, קוֹרְאִין בִּשְׁנֵי הַיָּמִים, שֶׁהֵן אַרְבָּעָה עָשָׂר וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר, וּבְלֵילֵיהֶם. וּמְבָרְכִין עַל קְרִיאָתָהּ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בִּלְבַד, הוֹאִיל וְהִיא זְמַן קְרִיאָתָהּ לְרֹב הָעוֹלָם[49].

48) מגילה ה, ב. 49) כן הביא הר"ן בשם הגאונים (משנה־למלך).

יב. קָרְאוּ אֶת הַמְּגִלָּה בַּאֲדָר רִאשׁוֹן, וְאַחַר כָּךְ עִבְּרוּ בֵּית דִּין אֶת הַשָּׁנָה - חוֹזְרִים וְקוֹרְאִים אוֹתָהּ בַּאֲדָר הַשֵּׁנִי בִּזְמַנָּהּ[50].

50) משנה, מגילה ו, ב. כי מקרא מגילה ומצות פורים נקבעו לאדר השני, כדי לסמוך גאולה לגאולה, גאולת פורים לגאולת מצרים בפסח (שם בגמרא).

יג. אֵין קוֹרְאִין אֶת הַמְּגִלָּה בְּשַׁבָּת[51]. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִטֹּל אוֹתָהּ בְּיָדוֹ וְיֵלֵךְ אֵצֶל מִי שֶׁהוּא בָקִי לִקְרוֹתָהּ, וְיַעֲבִירֶנָּה אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. שֶׁהַכֹּל חַיָּבִים בִּקְרִיאָתָהּ, וְאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בִּקְרִיאָתָהּ[52]. לְפִיכָךְ אִם חָל זְמַן קְרִיאָתָהּ בְּשַׁבָּת, מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין אוֹתָהּ קֹדֶם הַשַּׁבָּת[53]. וְשׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּהִלְכוֹת פּוּרִים בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת, כְּדֵי לְהַזְכִּיר שֶׁהוּא פּוּרִים[54].

51) משנה, מגילה ב, א. לפי קביעות החדשים שלנו, אי אפשר לחול בשבת אלא פורים של מוקפין. 52) מגילה ד, ב. 53) משנה, מגילה ב, א. ושם ה, א: "באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין - מאי טעמא? אמר רבי אבא אמר שמואל: אמר קרא (אסתר ט, כז) ולא יעבור" (כלומר: ולא יאוחר). 54) מגילה ד,א.

יד. כֵּיצַד?[55] יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[56] - בְּנֵי עֲיָרוֹת[57] מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּבְנֵי כְּרַכִּים קוֹרְאִים בִּזְמַנָּם בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת. חָל יוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - בְּנֵי כְּרַכִּים מַקְדִּימִין וְקוֹרְאִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת, שֶׁהוּא יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר; וּבְנֵי עֲיָרוֹת קוֹרְאִין בּוֹ בַּיּוֹם, שֶׁהוּא זְמַנָּם; וְנִמְצְאוּ הַכֹּל קוֹרְאִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר.

55) משנה, שם ב, א. 56) בזמן שקידשו את החודש על־פי הראייה, וראה למעלה הערה נ. 57) בכת"י הגירסא: "ובני עיירות ובני הכפרים". לפי שבזמן הזה אין הכפרים קוראים ביום הכניסה (למעלה ה"ט).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבארו בו איכות המגילה, והכשרה ופסולה, והאסור מן העינוי והאבל בימים אלו, והמחוייב לעשות בהם מהשמחה, ומשלוח מנות, ומתנות לאביונים. ונסתיים הפרק בביאור שמגילה זו תתקיים לעד וזכרה לא יסוף מזרענו.

א. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה לְמַפְרֵעַ - לֹא יָצָא[2]. קָרָא וְשָׁכַח פָּסוּק אֶחָד, וְקָרָא פָּסוּק שֵׁנִי לוֹ, וְחָזַר וְקָרָא פָּסוּק שֶׁשָּׁכַח, וְחָזַר וְקָרָא פָּסוּק שְׁלִישִׁי - לֹא יָצָא, מִפְּנֵי שֶׁקָּרָא פָּסוּק אֶחָד לְמַפְרֵעַ[3]. אֵלָּא כֵּיצַד עוֹשֶׂה? מַתְחִיל מִפָּסוּק שֵׁנִי שֶׁשָּׁכַח וְקוֹרֵא עַל הַסֵּדֶר[4].

2) משנה, מגילה יז, א. והיינו שקרא הפסוקים האחרונים ואחר־כך הפסוקים הראשונים. והוא־הדין אם קרא הפרקים האחרונים לפני שקרא הראשונים (וראה בפ"ב מהל' ק"ש הי"א). 3) ירושלמי מגילה פ"ב ה"ב. 4) מגילה יח, ב.

ב. מָצָא צִבּוּר שֶׁקָּרְאוּ חֶצְיָהּ, לֹא יֹאמַר: אֶקְרָא חֶצְיָהּ הָאַחֲרוֹן עִם הַצִּבּוּר וְאֶחֱזֹר וְאֶקְרָא חֶצְיָהּ רִאשׁוֹן, שֶׁזֶּה קוֹרֵא לְמַפְרֵעַ; אֶלָּא קוֹרֵא מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף עַל הַסֵּדֶר[5]. קָרָא וְשָׁהָה מְעַט וְחָזַר וְקָרָא[6] - אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁהָה כְּדֵי לִגְמֹר אֶת כֻּלָּהּ[7], הוֹאִיל וְקָרָא עַל הַסֵּדֶר - יָצָא[8].

5) שם. 6) משנה, שם יז, א: "קראה סירוגין - יצא". 7) ששהה כל־כך עד שהיה יכול לגמור בינתיים כל המגילה מראש עד סופה. 8) כן פסק בקריאת שמע (פ"ב מהל' ק"ש הי"ב) ובהלל (פ"ג מהל' חנוכה ה"ט), ורק בתפילה פסק (פ"ד מהל' תפילה הי"ג) שחוזר לראש התפילה.

ג. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה עַל פֶּה, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[9]. הַלּוֹעֵז[10] שֶׁשָּׁמַע אֶת הַמְּגִלָּה הַכְּתוּבָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּבִכְתָב הַקֹּדֶשׁ - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה הֵן אוֹמְרִין, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[11]. וְכֵן אִם הָיְתָה כְּתוּבָה יְוָנִית וּשְׁמָעָהּ - יָצָא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר[12]. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַשּׁוֹמֵעַ עִבְרִי[13].

9) משנה, שם. 10) המדבר בשפה זרה, ואינו מבין לשון הקודש. 11) משנה, שם. ובגמרא (יח.): "אטו אנן האחשתרנים בני הרמכים, מי ידעינן? אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא, הכא נמי מצות קריאה ופרסומי ניסא". 12) מגילה יח, א. שגם בספרי־תורה התירו לכתוב יוונית (משנה מגילה ח:), ודרשו מהכתוב (בראשית ט, כז) "יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם" - "דבריו של יפת (יון שהוא מבני יפת) יהיו באהלי שם" (מגילה ט:). וכן פסק רבינו בפ"א מהל' תפילין הלכה יט, עיי"ש. 13) [הכתב העברי הוא כתב ליבונאה (סנהדרין כא:). אבל הלשון (=השפה) היא לשון הקודש. וכן נראה בויקרא רבה (פרשה לב) שאמרו שם: "לא שינו את לשונם, להלן כתיב - לאברם העברי - אלקי העברים, וכתיב כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש"].

ד. הָיְתָה כְּתוּבָה תַּרְגּוּם אוֹ בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת מִלְּשׁוֹנוֹת הַגּוֹיִם - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ בִּקְרִיאָתָהּ אֶלָּא הַמַּכִּיר אוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן בִּלְבָד[14]. וְהוּא, שֶׁתְּהֵיֶה כְּתוּבָה בִּכְתָב אוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן. אֲבָל אִם הָיָה כְּתוּבָה בִּכְתָב עִבְרִי וּקְרָאָהּ אֲרַמִּית לַאֲרַמִּי - לֹא יָצָא; שֶׁנִּמְצָא זֶה קוֹרֵא עַל פֶּה[15], וְכֵיוָן שֶׁלֹּא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ הַקּוֹרֵא - לֹא יָצָא הַשּׁוֹמֵעַ מִמֶּנּוּ.

14) משנה, מגילה יז, א. 15) מגילה יח, א.

ה. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה בְּלֹא כַּוָּנָה - לֹא יָצָא. כֵּיצַד? הָיָה כּוֹתְבָהּ[16] אוֹ דּוֹרְשָׁהּ[17] אוֹ מַגִּיהָהּ, אִם כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ לָצֵאת בִּקְרִיאָה זוֹ - יָצָא, וְאִם לֹא כִּוֵּן לִבּוֹ - לֹא יָצָא[18]. קָרָא וְהוּא מִתְנַמְנֵם[19], הוֹאִיל וְלֹא נִרְדַּם בְּשֵׁנָה - יָצָא[20].

16) שקורא פסוק במגילה שלימה שהוא מעתיק ממנה וכותבה. 17) שקורא פסוק במגילה שלימה ודורשה. 18) משנה, שם יז, א. 19) "דקרי ליה ועני, ולא ידע לאהדורי סברא, וכי אדכרי ליה - מדכר" (שקוראים אותו ועונה, ואיננו יודע להשיב בהבנת הלב, וכשמזכירים לו - נזכר) - מגילה יח: 20) משנה, שם יז, א. ודוקא הקורא שקרה מתנמנם, כיון שרואים אנו שקרא כולה, אבל השומע ששמעה מתנמנם לא יצא, שוודאי לא שמע כראוי ('ירושלמי' פ"ב דמגילה ה"ב).

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהַמְּכַוֵּן לִבּוֹ בִּכְתִיבָה יָצָא? בְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן לָצֵאת בִּקְרִיאָה שֶׁקּוֹרֵא בַּסֵּפֶר שֶׁמַּעְתִּיק מִמֶּנּוּ[21] בְּשָׁעָה שֶׁהוּא כּוֹתֵב; אֲבָל אִם לֹא[22] נִתְכַּוֵּן לָצֵאת בִּקְרִיאָה זוֹ שֶׁכָּתַב - לֹא יָצָא. שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ אֶלָּא בִּקְרִיאָתָהּ מִסֵּפֶר שֶׁכֻּלָּהּ כְּתוּבָה בּוֹ בִּשְׁעַת קְרִיאָה[23].

21) שהיתה לפניו מגילה שלימה עשויה כתיקונה (לחם־משנה, ממגילה יח:). 22) [בנוסח אחר, חסירה מילה זו ('מעשה רוקח'), ולפי זה מתפרשים דברי רבינו היטב: שאינו יוצא אלא־אם־כן מכוין לצאת בקריאה שקורא מהספר השלם שלפניו, אבל אם מכוין לצאת בקריאה שקורא בספר שכותב בו עכשיו - לא יצא]. 23) מגילה, שם.

ז. הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה וְטָעָה בִּקְרִיאָתָהּ וְקָרָא קְרִיאָה מְשֻׁבֶּשֶׁת[24] - יָצָא[25], לְפִי שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בִּקְרִיאָתָהּ. קְרָאָהּ עוֹמֵד אוֹ יוֹשֵׁב - יָצָא, וַאֲפִלּוּ בְּצִבּוּר. אֲבָל לֹא יִקְרָא בְּצִבּוּר יוֹשֵׁב לְכַתְּחִלָּה, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַצִּבּוּר[26]. קְרָאוּהָ שְׁנַיִם, אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה כְּאֶחָד - יָצְאוּ הַקּוֹרְאִין וְהַשּׁוֹמְעִים מִן הַקּוֹרְאִין[27]. וְקוֹרֵא אוֹתָהּ גָּדוֹל עִם הַקָּטָן[28] וַאֲפִלּוּ בְּצִבּוּר.

24) רק הקריאה משובשת, אבל הבנת הענין לא שובשה, שאם גם הבנת הענין משובשת - לא יצא ('מעשה רוקח'). 25) 'ירושלמי' שם: "תני: אין מדקדקין בטעויותיה". 26) כן נראה ב'ירושלמי' (שם פ"ד ה"א), אבל ביחיד קורא יושב אפילו לכתחילה, וכן הוא בירושלמי (שם) על המשנה "הקורא את המגילה": "מה לשעבר, הא בתחילה לא?... כיני מתניתא מותר לקרותה עומד, מותר לקרותה יושב" (לחם־משנה). 27) משנה, מגילה כא, א. "מאי טעמא? כיון דחביבא, יהבי דעתייהו ושמעי" (גמרא שם כא:). 28) 'ירושלמי' (מגילה פ"ב ה"ה): "מיכן והילך, נהגו הרובים לקרותה בבית הכנסת" (ופירש ב'קרבן העדה' בפירוש השני: נער מתרגמינן רביא, מכאן ואילך נהגו הנערים לקרותה בבית הכנסת. 'בני בנימין').

ח. אֵין קוֹרְאִין בְּצִבּוּר בִּמְגִלָּה הַכְּתוּבָה בֵּין הַכְּתוּבִים. וְאִם קָרָא - לֹא יָצָא[29]. אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה יְתֵרָה עַל שְׁאָר הַיְרִיעוֹת אוֹ חֲסֵרָה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לָהּ הֶכֵּר. אֲבָל הַיָּחִיד קוֹרֵא בָּהּ וַאֲפִלּוּ אֵינָהּ חֲסֵרָה וְלֹא יְתֵרָה, וְיוֹצֵא בָּהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ[30].

29) מגילה יט, א. שנראה כאילו קורא במקרא, ואין כאן פרסום הנס (רש"י שם). 30) [שכשם שאין קוראים בתורה ואין מפטירים בנביא אלא בעשרה (מגילה כג:) כן ודאי אין קורין בכתובים בפחות מעשרה, וכיוון שקוראים ביחיד - ניכר הדבר שאין זו קריאה בתורה נביאים וכתובים אלא במגילה, ויש כאן פרסום הנס, ועי' ב'טורי אבן' שם].

ט. אֵין כּוֹתְבִין[31] הַמְּגִלָּה אֶלָּא בִּדְיוֹ עַל הַגְּוִיל[32] אוֹ עַל הַקְּלָף[33], כְּסֵפֶר תּוֹרָה[34]. וְאִם כְּתָבָהּ בְּמֵי עַפְצָא וְקַנְקַנְתּוּם[35] - כְּשֵׁרָה. כְּתָבָהּ בִּשְׁאָר מִינֵי צְבָעוֹנִין - פְּסוּלָה[36]. וּצְרִיכָה שִׂרְטוּט כַּתּוֹרָה עַצְמָהּ[37]. וְאֵין הָעוֹר שֶׁלָּהּ צָרִיךְ לְעַבֵּד לִשְׁמָהּ[38]. הָיְתָה כְּתוּבָה עַל הַנְּיָר אוֹ עַל עוֹר שֶׁאֵינוֹ מְעֻבָּד[39], אוֹ שֶׁכְּתָבָהּ עַכּוּ"ם אוֹ אֶפִּיקוֹרוֹס - פְּסוּלָה[40].

31) משנה, מגילה יז, א. 32) "לוקחין עור בהמה או חיה, ומעבירין השער ממנו תחילה, ואחר־כך מולחין אותו במלח, ואחר־כך מעבדין אותו בקמח, ואחר־כך בעפצא וכיוצא בו מדברים שמכווצים את העור ומחזיקין אותו, זהו הנקרא גויל" (רבינו בפ"א מהל' תפילין ה"ו). 33) עור שחילקו אותו בעביו לשנים ועיבדו אותו, החלק שממול השער נקרא קלף (שם ה"ז). 34) כמו שכתב רבינו שם ה"ח וה"ט, שספר־תורה נכתב גם על גויל וגם על קלף. 35) חומצת הנחושת. ונלמד מדין כתיבת ספר־תורה (שם פ"א ה"ד) — 'מגיד משנה'. 36) משנה, מגילה יז, א. שאנו צריכים בה דיו דוקא (מגילה יט.). 37) שם טז, ב. 38) [כן כתב רבינו (פ"א מהל' תפילין הי"א) לענין מזוזה שאינה צריכה עיבוד לשמה, והסביר בתשובה שם (בכסף־משנה), שלא שמענו שצריך עיבוד אלא לספר־תורה ולתפילין]. 39) משנה, מגילה יז, א. 40) ראה בפ"א מהל' תפילין הי"ג.

י. הָיוּ בָּהּ אוֹתִיּוֹת מְטֻשְׁטָשׁוֹת אוֹ מְקֹרָעוֹת: אִם רִשּׁוּמָן נִכָּר, אֲפִלּוּ הָיוּ רַבָּה - כְּשֵׁרָה; וְאִם אֵין רִשּׁוּמָן נִכָּר, אִם הָיָה רַבָּה שָׁלֵם - כְּשֵׁרָה, וְאִם לָאו - פְּסוּלָה, וְהַקּוֹרֵא בָּהּ לֹא יָצָא[41]. הִשְׁמִיט בָּהּ הַסּוֹפֵר

אוֹתִיּוֹת אוֹ פְּסוּקִים, וּקְרָאָן הַקּוֹרֵא אֶת הַמְּגִלָּה עַל פֶּה - יָצָא[42].

41) מגילה יח, ב. 42) שם.

יא. הַמְּגִלָּה צְרִיכָה שֶׁתְּהֵא תְּפוּרָה כֻּלָּהּ עַד שֶׁיְּהִיוּ כָּל עוֹרוֹתֶיהָ מְגִלָּה אֶחָת. וְאֵינָהּ נִתְּפֶּרֶת אֶלָּא בְּגִידִין, כְּסֵפֶר תּוֹרָה. וְאִם תְּפָרָהּ שֶׁלֹּא בְּגִידִין - פְּסוּלָה. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִתְפֹּר אֶת כָּל הַיְרִיעָה בְּגִידִין כְּסֵפֶר תּוֹרָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ תָּפַר בְּגִידִין שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת בִּקְצֵה הַיְרִיעָה וְשָׁלֹשׁ בְּאֶמְצָעָהּ וְשָׁלֹשׁ בַּקָּצֶה הַשֵּׁנִי - כְּשֵׁרָה, מִפְּנֵי שֶׁנִּקְרֵאת אִגֶּרֶת[43].

43) במגילה יט, א: "אמר רב חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, מגילה נקראת ספר (ונכתב בספר - אסתר ט, לב) ונקראת אגרת (אגרת הפורים - שם כט), ספר - שאם תפרה בחוטי פשתן - פסולה, אגרת - שאם הטיל בה שלשה חוטי גידין - כשרה, אמר רב נחמן - ובלבד שיהיו משולשין".

יב. וְצָרִיךְ הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן וַ"עֲשֶׂרֶת" בִּנְשִׁימָה אַחַת, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לְכָל הָעָם שֶׁכֻּלָּם נִתְלוּ וְנֶהֱרְגוּ כְּאֶחָד[44]. וּמִנְהַג כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקּוֹרֵא הַמְּגִלָּה קוֹרֵא וּפוֹשֵׁט כְּאִגֶּרֶת[45], לְהַרְאוֹת הַנֵּס; וּכְשֶׁיִּגְמֹר, חוֹזֵר וְכוֹרְכָהּ[46] כֻּלָּהּ וּמְבָרֵךְ.

44) שם, טז, ב. 45) כן כתב רב האי גאון (מגיד־משנה). 46) בכת"י: "ופושטה וכורכה".

יג. שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלּוּ, שֶׁהֵן אַרְבָּעָה עָשָׂר וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר, אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד[47] וְתַעֲנִית[48] לְכָל אָדָם בְּכָל מָקוֹם. בֵּין לִבְנֵי כְּרַכִּין שֶׁהֵן עוֹשִׂין חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּלְבַד, בֵּין לִבְנֵי עֲיָרוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין אַרְבָּעָה עָשָׂר בִּלְבַד[49]. וּשְׁנֵי הַיָּמִים אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית בָּאֲדָר הָרִאשׁוֹן וּבָאֲדָר הַשֵּׁנִי[50]. אַנְשֵׁי כְּפָרִים שֶׁהִקְדִּימוּ וְקָרְאוּ בְּשֵׁנִי אוֹ בַּחֲמִישִׁי הַסָּמוּךְ לְפוּרִים - מֻתָּרִים בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית בְּיוֹם קְרִיאָתָהּ[51], וַאֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית בִּשְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלּוּ[52], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין קוֹרְאִין בָּהֶן.

47) ממה שכתוב במגילה "שמחה", נלמד שאסור בהספד (מגילה ה:). 48) נלמד ממה שכתוב במגילה "ומשתה" (מגילה, שם). 49) מגילה, שם. 50) במגילה ו, ב: "אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים". "הא לענין הספד ותענית - זה וזה שוין". 51) משנה, מגילה ה, א. 52) גמרא, שם. ש"שמחה אינה נוהגת (בכפרים) אלא בזמנה".

יד. מִצְוַת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לִבְנֵי כְּפָרִים וַעֲיָרוֹת וְיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר לִבְנֵי כְּרַכִּים לִהְיוֹתָן יוֹם שִׂמְחָה וּמִשְׁתֶּה, וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת לְרֵעִים וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים[53]. וּמֵתֶר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה[54]. וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם פּוּרִים, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימַן בְּרָכָה לְעוֹלָם[55]. בְּנֵי כְּפָרִים, שֶׁקִּדְּמוּ וְקָרְאוּ בְּשֵׁנִי אוֹ בַּחֲמִישִׁי, אִם חִלְּקוּ מָעוֹת לָאֶבְיוֹנִים בְּיוֹם קְרִיאָתָן - יָצְאוּ[56]. אֲבָל הַשִּׂמְחָה וְהַמִּשְׁתֶּה אֵין עוֹשִׂין אוֹתָם אֶלָּא בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר, וְאִם הִקְדִּימוּ - לֹא יָצְאוּ[57]. וּסְעֻדַּת פּוּרִים שֶׁעֲשָׂאָהּ בַּלַּיְלָה[58] - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[59].

53) שכתוב (אסתר ט, כב) "לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים". 54) במגילה ה, ב: "איסור עשיית מלאכה לא קבילו עלייהו, דמעיקרא כתיב (שם שם, יט) שמחה ומשתה ויום טוב, ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואילו יום־טוב לא כתיב". 55) במגילה, שם: "רב חזייה להההוא גברא דהוה שדי כתנא בפוריא, ולטייה דלא צמח כתנא". 56) [נראה שמצוה לכתחילה לחלק מעות לאביונים ביום י"ד, אלא שאם חילק ביום הקריאה יצא בדיעבד. ויתכן כי זהו פירוש המשנה (מגילה ה.) "אע"פ שאמרו מקדימין, מותרין בהספד ותענית ומתנות לאביונים" - כלומר מותרים במתנות לאביונים, אע"פ שעיקר מצוותן בי"ד]. 57) שם ה, א: "שמחה אינה נוהגת אלא בזמנה". 58) לילה שבו קוראים המגילה (מגיד־משנה). 59) שכתוב "ימי משתה ושמחה" (מגילה ז:).

טו. כֵּיצַד חוֹבַת סְעֻדָּה זוֹ? שֶׁיֹּאכַל בָּשָׂר[60] וְיִתַּקֵּן סְעֻדָּה נָאָה כְּפִי אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדוֹ. וְשׁוֹתֶה יַיִן עַד שֶׁיִּשְׁתַּכֵּר[61] וְיִרְדֵּם בְּשִׁכְרוּתוֹ. וְכֵן חַיָּב אָדָם לִשְׁלֹחַ שְׁתֵּי מָנוֹת בָּשָׂר אוֹ שְׁנֵי מִינֵי תַּבְשִׁיל אוֹ שְׁנֵי מִינֵי אֲכָלִין לַחֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ - שְׁתֵּי מָנוֹת לְאִישׁ אֶחָד. וְכָל הַמַּרְבֶּה לִשְׁלֹחַ לְרֵעִים - מְשֻׁבָּח. וְאִם אֵין לוֹ - מַחֲלִיף עִם חֲבֵרוֹ[62]: זֶה שׁוֹלֵחַ לָזֶה סְעֻדָּתוֹ, וְזֶה שׁוֹלֵחַ לָזֶה סְעֻדָּתוֹ. כְּדֵי לְקַיֵּם: וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ.

60) שהרי נאמר (אסתר שם): "ימי משתה ושמחה", ואין שמחה אלא בבשר (פסחים קט.), ולמדו זאת ממה שנאמר (דברים כז, ז): "וזבחת שלמים ואכלת שם, ושמחת" (מגיד־משנה). 61) במגילה ז, ב אמרו: "אמר רבא, חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", שעל־ידי שתיית היין - ישתכר וירדם בשכרותו, ולא ידע. 62) מגילה ז, ב.

טז. וְחַיָּב לְחַלֵּק לָעֲנִיִּים בְּיוֹם הַפּוּרִים. אֵין פּוֹחֲתִין מִשְׁנֵי עֲנִיִּים. נוֹתֵן לְכָל אֶחָד מַתָּנָה אַחַת אוֹ מָעוֹת[63] אוֹ מִינֵי תַּבְשִׁיל אוֹ מִינֵי אֲכָלִין. שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים - שְׁתֵּי מַתָּנוֹת לִשְׁנֵי עֲנִיִּים[64]. וְאֵין מְדַקְדְּקִין בִּמְעוֹת פּוּרִים, אֶלָּא כָּל הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לִטֹּל נוֹתְנִין לוֹ[65]. וְאֵין מְשַׁנִּין מְעוֹת פּוּרִים לִצְדָקָה אַחֶרֶת[66].

63) בדפוסים ישנים, אין המילים האלו "או מעות". 64) מגילה ז, א. 65) תוספתא מגילה פ"א, ו'ירושלמי' שם פ"א ה"ד. 66) בבא־מציעא עח, ב. ו'ירושלמי' שם).

יז. מוּטָב לָאָדָם לְהַרְבּוֹת בְּמַתְּנוֹת אֶבְיוֹנִים מִלְּהַרְבּוֹת בְּסְעֻדָּתוֹ וּבִשְׁלוּחַ מָנוֹת לְרֵעָיו. שֶׁאֵין שָׂם[67] שִׂמְחָה גְּדוֹלָה וּמְפֹאָרָה אֶלָּא לְשַׂמֵּחַ לֵב עֲנִיִּים וִיתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת וְגֵרִים. שֶׁהַמְשַׂמֵּחַ לֵב הָאֻמְלָלִים הָאֵלּוּ דּוֹמֶה לַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים.

67) ביטוי זה שגור בדברי רבינו, וראה בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א.

יח. כָּל סִפְרֵי[68] הַנְּבִיאִים וְכָל הַכְּתוּבִים[69] עֲתִידִין לְבָטֵל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ[70], חוּץ מִמְּגִלַּת אֶסְתֵּר[71]. וַהֲרֵי הִיא קַיֶּמֶת כַּחֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תּוֹרָה[72] וְכַהֲלָכוֹת שֶׁל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה[73], שֶׁאֵינָן בְּטֵלִין לְעוֹלָם. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל זִכְרוֹן הַצָּרוֹת יִבָּטֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נִשְׁכְּחוּ הַצָּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וְכִי נִסְתְּרוּ מֵעֵינָי - יְמֵי הַפּוּרִים לֹא יִבָּטְלוּ[74], שֶׁנֶּאֱמַר: וִימֵי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעַבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים, וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִזַּרְעָם.

68) ירושלמי' שם ה"ה. 69) אבל חמשה ספרי תורה אינם בטלים לעולם (ירושלמי' שם). 70) שהרי "ליכא מידי דכתיבי בנביאים וכתובים ולא רמיזי באורייתא" (תענית ט.). ודרשו (שבת קד.) על הכתוב (ויקרא כז, לד) "אלה המצוות" - "שאין הנביא רשאי לחדש בה דבר מעתה", אלא שאין בנו בינה יתירה להבין את כל הרמזים בתורה, ולימות המשיח תמלא הארץ דעה את ה' וכולם יבינו את התורה, ולא יצטרכו לקרוא בנביאים וכתובים (מראה הפנים' שם). 71) ירושלמי' שם. 72) "שנאמר (דברים ה, יט): "קול גדול ולא יסף". ומתרגמינן "ולא פסק" (ירושלמי' שם). 73) "שנאמר (חבקוק ג, ו): "הליכות עולם לו" (אל תקרי הליכות אלא הלכות) – ירושלמי' שם. 74) ירושלמי' שם.

יום שישי א' טבת ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי - הִלְכוֹת חֲנֻכָּה[1]

1) נבאר בו ענין הנס שארע בזמן החנוכה, בימי בית שני. וחיוב ההדלקה בשמונת הלילות. וקריאת ההלל בשמונת הימים. ונמשך לזה ביאור קריאת ההלל, וענינו בכל הימים הנקרא בהם, שהוא מדברי סופרים. ונתבאר בו גם כן כיצד היו קוראין אותו בזמן חכמי המשנה והתלמוד.

א. בְּבֵית שֵׁנִי, כְּשֶׁמַּלְכֵי יָוָן גָּזְרוּ גְּזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל[2], וּבִטְּלוּ דָתָם, וְלֹא הִנִּיחוּ אוֹתָם לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וּפָשְׁטוּ יָדָם בְּמָמוֹנָם וּבִבְנוֹתֵיהֶם[3], וְנִכְנְסוּ לַהֵיכָל וּפָרְצוּ בּוֹ פְּרָצוֹת וְטִמְּאוּ הַטְּהָרוֹת, וְצַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵיהֶם, וּלְחָצוּם לַחַץ גָּדוֹל; עַד שֶׁרִחֵם עֲלֵיהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וְהוֹשִׁיעָם מִיָּדָם וְהִצִּילָם. וְגָבְרוּ בְּנֵי חַשְׁמוֹנָאִי, הַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים, וַהֲרָגוּם, וְהוֹשִׁיעוּ יִשְׂרָאֵל מִיָּדָם. וְהֶעֱמִידוּ מֶלֶךְ מִן הַכֹּהֲנִים, וְחָזְרָה מַלְכוּת לְיִשְׂרָאֵל יָתֵר עַל מָאתַיִם שָׁנָה, עַד הַחֻרְבָּן הַשֵּׁנִי.

~ נקודות משיחות קודש ~

"...וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם".

הלשון "הכהנים הגדולים" קשה לכאורה, שהרי כהן גדול אחד בדור ומה כוונתו כאן.

והביאור בזה: ידועה מחלוקת הרמב"ם והתוס' במי שרוצה למסור נפשו על עבירות שאינן משלוש העבירות החמורות שבתורה, היינו עבירות שדינן "יעבור ואל יהרג". לדעת הרמב"ם (הל' יסודי התורה פ"ה ה"ד) "כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו". אבל התוס' (במסכת עבודה זרה כז: ד"ה יכול) סברו שהרשות בידו לעבור, אבל "אם רצה להחמיר על עצמו אפי' בשאר מצוות הרשות בידו".

וכתבו הפוסקים (נמוק"י ס"פ בן סורר ועוד) שגם לדעת הרמב"ם כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג "אם הוא אדם **גדול** וחסיד ירא שמים, ורואה שהדור פרוץ בכך, רשאי לקדש את ה' ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה, כדי שיראו העם וילמדו כו'".

במילה זו תירץ הרמב"ם את השאלה מאיזה דין לחמו בני חשמונאי ביוונים שהרי אע"פ שבשעת השמד "יהרג ואל יעבור" בכל אופן, הרי זה רק אם כופין אותו לעבור על מצוות התורה, אבל לכאורה אין חיוב לצאת במלחמה נגד מלכות הרשעה שגזרה גזירות אלה. לכך כתב הרמב"ם על בני חשמונאי "הכהנים **הגדולים**" שכיון שהיו "גדולים" במובן של "גדול וחסיד וירא שמים" שכתב ה'כסף משנה', היתה הרשות בידם למסור נפשם על דברים שהדור פרוץ בהם.

ובזה יבואר באורח פלא ענין נוסף על פי דברי השל"ה שכל מועדי השנה יש להם שייכות לפרשיות החלות באותו הזמן, הרי שאותה השאלה ממש יש לשאול בפרשת וישב הנקראת בחנוכה בענין יוסף הצדיק, מאיזה דין הלך לראות את שלום אחיו בצאן, והרי ידע מדברי המלאך - "נלכה דותינה" שרוצים "לבקש לך נכלי דתות שימיתון בהם".

ואם תמצא לומר שרצה למסור נפשו על כיבוד אב, ורש"י בחומש סובר כהתוס' הנ"ל ש"הרשות בידו", הרי ציווי יעקב ליוסף היה "והשבני דבר", והרי אם יהרגוהו לא קיים המצוה כלל, וא"כ הדרא קושיא מאיזה דין הלך יוסף לראות את שלום אחיו בצאן והכניס עצמו בסכנת נפשות. ומתרץ שיוסף הלך דותינה מאותו הדין שנלחמו החשמונאים ביוונים. כי יוסף ראה ש"הדור פרוץ" בכיבוד

אב, שהרי ראובן בלבל יצועי אביו, שמעון ולוי "עכרתם אותי" וגם כל שאר האחים אינם מתחשבים באביהם כלל ומוכנים להרוג את יוסף, מכאן מסיק יוסף שהדור פרוץ בכיבוד אב, ויש אפילו למסור את הנפש כדי שיראו וילמדו מצות כיבוד אב.

על פי לקו"ש חלק ל"ה עמוד 173

2) "וחושך על פני תהום - זו מלכות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהם, שהייתה אומרת להם: כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל". 3) "אמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס".

ב. וּכְשֶׁגָּבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל אוֹיְבֵיהֶם וְאִבְּדוּם, בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בְּחֹדֶשׁ כִּסְלֵו הָיָה. וְנִכְנְסוּ לַהֵיכָל, וְלֹא מָצְאוּ שֶׁמֶן טָהוֹר בַּמִּקְדָּשׁ אֶלָּא פַּךְ אֶחָד. וְלֹא הָיָה בּוֹ לְהַדְלִיק אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד, וְהִדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ נֵרוֹת הַמַּעֲרָכָה שְׁמוֹנָה יָמִים, עַד שֶׁכָּתְשׁוּ זֵיתִים וְהוֹצִיאוּ שֶׁמֶן טָהוֹר.

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום, בחמשה ועשרים בחודש כסלו היה.."

וקשה, כיון שלדעת הרמב"ם היה נצחון המלחמה בכ"ה בכסלו, נמצא, שהדלקת המנורה היתה בכ"ה בין הערביים כי גם לדעת הרמב"ם שהדלקה המנורה היתה גם ביום הרי אין מחנכין את המנורה אלא בהדלקת שבעה נרותיה בין הערביים" ונמצא שהדלקת המנורה היתה אור לכ"ו, ומדוע תיקנו חכמים להדליק המנורה באור לכ"ה.

והנה מלבד הדיון הארוך בזה באחרונים, יש לומר הטעם בפשטות שבקדשים היום הולך אחר הלילה ולכן לא תיקנו להדליק אור לכ"ו שאז תחשב הדלקה זו ליום כ"ו אלא תיקנו ההדלקה אור לכ"ה.

ובטעם הפנימי יש לומר בזה על פי מה שנתבאר ב'תורה אור' שההבדל שבין חנוכה ופסח כי נס חנוכה היה מבחינת ממלא כל עלמין, ולכן היה קודם הניצחון במלחמה ואח"כ יום המנוחה כי מצד ממכ"ע לא יכול להיות הגילוי וביטול המנגד בבת אחת. אבל הנס בפסח בבחינת סוכ"ע שיכול להכיל בתוכו גם הגילוי וגם ביטול המנגד־נגוף למצרים והתגלות הקדושה לישראל בבת אחת, וביאור זה מתאים גם לדעת הרמב"ם שהנצחון היה בכ"ה והדליקו המנורה באור לכ"ו, אבל לדעת אדמוה"ז שהנצחון היה בכ"ד כסלו הקושיא מעיקרא ליתא.

על פי יין מלכות סימן נ"ה

ג. וּמִפְּנֵי זֶה הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר, שֶׁיִּהְיוּ שְׁמוֹנַת יָמִים הָאֵלּוּ, שֶׁתְּחִלָּתָן כ"ה בְּכִסְלֵו, יְמֵי שִׂמְחָה וְהַלֵּל. וּמַדְלִיקִין בָּהֶן הַנֵּרוֹת בָּעֶרֶב עַל פִּתְחֵי הַבָּתִּים בְּכָל לַיְלָה וָלַיְלָה מִשְּׁמוֹנַת הַלֵּילוֹת, לְהַרְאוֹת[4] וּלְגַלּוֹת הַנֵּס. וְיָמִים אֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין חֲנֻכָּה. וְהֵן אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית כִּימֵי הַפּוּרִים. וְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת בָּהֶן מִצְוָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כִּקְרִיאַת הַמְּגִלָּה.

4) ומשום כך אין להדליק ביום, כמו שהדליקו במנורה שבמקדש, כי "שרגא בטיהרא מאי מהני" (אין אור הנר נראה ביום).

ד. כֹּל שֶׁחַיָּב בִּקְרִיאַת הַמְּגִלָּה, חַיָּב בְּהַדְלָקַת נֵר חֲנֻכָּה[5]. וְהַמַּדְלִיק אוֹתָהּ בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן, מְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל חֲנֻכָּה. וְ"שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ" וְכוּ'. וְ"שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ" וְכוּ'. וְכָל הָרוֹאֶה אוֹתָהּ וְלֹא בֵּרֵךְ[6], מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם: "שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ" וְ"שֶׁהֶחֱיָנוּ"[7]. וּבִשְׁאָר הַלֵּילוֹת - הַמַּדְלִיק מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם[8], וְהָרוֹאֶה מְבָרֵךְ אַחַת. שֶׁאֵין מְבָרְכִין "שֶׁהֶחֱיָנוּ" אֶלָּא בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן.

5) ואף הנשים בכלל זה, שאף על פי שהן פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא - חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס וכמו כן חייבות בנר חנוכה מאותו הטעם. 6) אף על פי שהדליקו עליו בביתו - כיוון שהוא עצמו לא הדליק. 7) ואינו מברך "להדליק", שהרי כבר הדליקו עליו בביתו. 8) "להדליק" ו"שעשה נסים".

ה. בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִשְּׁמוֹנַת הַיָּמִים אֵלּוּ גּוֹמְרִין אֶת הַהַלֵּל[9]. וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִגְמֹר[10] אֶת הַהַלֵּל; בֵּין יָחִיד בֵּין צִבּוּר. אַף עַל פִּי שֶׁקְּרִיאַת הַהַלֵּל מִצְוָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[11], מְבָרֵךְ עָלָיו "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ"[12], כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַמְּגִלָּה וְעַל הָעֲרוּבּ. שֶׁכָּל וַדַּאי שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[13] מְבָרְכִין עָלָיו. אֲבָל דָּבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵיהֶם וְעִקַּר עֲשִׂיָּתָן לוֹ מִפְּנֵי הַסָּפֵק, כְּגוֹן מַעֲשֵׂר דְּמַאי[14], אֵין מְבָרְכִין עָלָיו. וְלָמָּה מְבָרְכִין עַל יוֹם טוֹב שֵׁנִי[15], וְהֵם לֹא תִּקְּנוּהוּ אֶלָּא מִפְּנֵי הַסָּפֵק? כְּדֵי שֶׁלֹּא יְזַלְזְלוּ בּוֹ[16].

9) קורין את כל ההלל בלי דילוגים. 10) ורבי מאיר מרוטנברג נהג לומר "לקרוא את ההלל". 11) "והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן". 12) "והיכן ציוונו? רב אויא אמר מלא תסור". 13) מדרבנן. 14) שהפרשתו אינו אלא מספק שמא לא הפריש עם־הארץ. 15) של גלויות. 16) אם יראו שלא מברכין על יום טוב שני, יקילו לעצמם לעשות בו מלאכה.

ו. וְלֹא הַלֵּל שֶׁל חֲנֻכָּה בִּלְבַד הוּא שֶׁמִּדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֶלָּא קְרִיאַת הַהַלֵּל לְעוֹלָם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים בְּכָל הַיָּמִים שֶׁגּוֹמְרִין בָּהֶן אֶת הַהַלֵּל[17]. וּשְׁמוֹנָה עָשָׂר יוֹם[18] בַּשָּׁנָה מִצְוָה לִגְמֹר בָּהֶן אֶת הַהַלֵּל, וְאֵלּוּ הֵן: שְׁמוֹנַת יְמֵי הֶחָג, וּשְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה, וְרִאשׁוֹן שֶׁל

10) ורבי מאיר מרוטנברג נהג לומר "לקרוא את ההלל". 11) "והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן". 12) "והיכן ציוונו? רב אויא אמר מלא תסור". 13) מדרבנן. 14) שהפרשתו אינו אלא מספק שמא לא הפריש עם־הארץ. 15) של גלויות. 16) אם יראו שלא מברכין על יום טוב שני, יקילו לעצמם לעשות בו מלאכה.

פֶּסַח, וְיוֹם עֲצֶרֶת. אֲבָל רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים אֵין בָּהֶן הַלֵּל, לְפִי שֶׁהֵן יְמֵי תְּשׁוּבָה וְיִרְאָה וָפַחַד, לֹא יְמֵי שִׂמְחָה יְתֵרָה[19]. וְלֹא תִּקְּנוּ הַלֵּל בְּפוּרִים, שֶׁקְּרִיאַת הַמְּגִלָּה הִיא הַהַלֵּל[20].

17) וכן מפורש בתלמוד: "קריאת שמע דאורייתא - הלל דרבנן". 18) בארץ ישראל. אבל בחוץ לארץ נוספו על אלה שלושה ימים. 19) "אמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש־ברוך־הוא, רבונו של עולם מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים? אמר להם: אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה לפני?". 20) ולפי זה חידש המאירי שאם אין לו מגילה, חייב לקרוא הלל.

ז. מְקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין יוֹם טוֹב שְׁנֵי יָמִים, גּוֹמְרִין אֶת הַהַלֵּל אֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם: תִּשְׁעָה יְמֵי הֶחָג, וּשְׁמוֹנָה יְמֵי חֲנֻכָּה, וּשְׁנֵי יָמִים שֶׁל פֶּסַח, וּשְׁנֵי יָמִים שֶׁל עֲצֶרֶת. אֲבָל בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים קְרִיאַת הַהַלֵּל מִנְהָג וְאֵינוֹ מִצְוָה[21]. וּמִנְהָג זֶה - בְּצִבּוּר, לְפִיכָךְ קוֹרְאִין בְּדִלּוּג[22]. וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו, שֶׁאֵין מְבָרְכִין עַל הַמִּנְהָג. וְיָחִיד לֹא יִקְרָא כְּלָל. וְאִם הִתְחִיל - יַשְׁלִים[23], וְיִקְרָא בְּדִלּוּג כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרְאִין הַצִּבּוּר. וְכֵן בִּשְׁאָר יְמֵי הַפֶּסַח קוֹרְאִין בְּדִלּוּג[24], כְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים.

21) "רב אקלע לבבל, חזינהו דקא קרי הלילא בריש ירחא, סבר לאפסקינהו, כיוון שחזי דקא מדלגי דלוגי, אמר: שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם" [=רב הגיע לבבל, וראה שקוראים שם הלל בראש חודש, סבר להפסיק אותם, אך כאשר ראה שהם אומרים את ההלל בדילוגים אמר: שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם]. 22) להראות שאינו אלא מנהג, כנ"ל. 23) "תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר". 24) רק בימי הסוכות גומרים את ההלל לפי שכל יום חלוק מחבירו בקרבנותיו אבל ימי הפסח שווים בקרבנותיהם.

ח. כֵּיצַד מְדַלְּגִין? מַתְחִילִין מִתְּחִלַּת הַהַלֵּל עַד "חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם", וּמְדַלֵּג, וְאוֹמֵר "ה' זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ" וְכוּ' עַד "הַלְּלוּיָהּ", וּמְדַלֵּג, וְאוֹמֵר "מָה אָשִׁיב לַה'" עַד "הַלְּלוּיָהּ", וּמְדַלֵּג, וְאוֹמֵר "מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ" עַד סוֹף הַהַלֵּל. זֶה הוּא הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט. וְיֵשׁ מְדַלְּגִין דִּלּוּג אַחֵר[25].

25) ואנו נוהגים לדלג "לא לנו" ו"אהבתי".

ט. כָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִקְרִיאַת הַהַלֵּל. וְהַקּוֹרֵא אֶת הַהַלֵּל לְמַפְרֵעַ[26] - לֹא יָצָא[27]. קָרָא וְשָׁהָה וְחָזַר וְקָרָא - אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁהָה כְּדֵי לִגְמֹר אֶת כֻּלּוֹ, יָצָא. יָמִים שֶׁגּוֹמְרִין בָּהֶן אֶת הַהַלֵּל, יֵשׁ לוֹ לְהַפְסִיק בֵּין פֶּרֶק לְפֶרֶק, אֲבָל בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק לֹא יַפְסִיק. וְיָמִים שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן בְּדִלּוּג, אֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק פּוֹסֵק.

26) מהסוף להתחלה [=והרבי מסביר בשם הבעל שם טוב: "למפרע" שהוא סובר שכל זה קרה פעם בעבר ואין לזה כל קשר לזמננו]. 27) למדו זאת ממה שנאמר בהלל "ממזרח שמש עד מבואו", כשם ששקיעת השמש וזריחתה לא ייהפכו, כך מהולל שם ה' ולא למפרע.

י. כָּל יוֹם שֶׁגּוֹמְרִין בּוֹ אֶת הַהַלֵּל, מְבָרֵךְ לְפָנָיו. וּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְבָרֵךְ אַחֲרָיו - מְבָרֵךְ. כֵּיצַד מְבָרֵךְ? יְהַלְּלוּךָ ה' אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֶׂיךָ, וְצַדִּיקִים וַחֲסִידִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ, וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ. כִּי אַתָּה ה', לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת, וְנָעִים לְשִׁמְךָ לְזַמֵּר, וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה הָאֵל. בָּרוּךְ אַתָּה ה', הַמֶּלֶךְ הַמְּהֻלָּל הַמִּשֻּׁבָּח הַמְּפֹאָר חַי וְקַיָּם תָּמִיד יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

יא. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִכְפֹּל. מֵ"אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי"[28] עַד סוֹף הַהַלֵּל כּוֹפְלִין כָּל דָּבָר וְדָבָר שְׁתֵּי פְּעָמִים. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִכְפֹּל - יִכְפֹּל, וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִכְפֹּל - אֵין כּוֹפְלִין.

28) לפי שכל הפרק כפול ומ"אודך" ולמטה אינו כפול ולפיכך נהגו לכפול הפסוקים.

יב. מִנְהַג קְרִיאַת הַהַלֵּל בִּימֵי חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים כָּךְ הָיָה: אַחַר שֶׁמְּבָרֵךְ הַגָּדוֹל שֶׁמַּקְרֵא אֶת הַהַלֵּל, מַתְחִיל וְאוֹמֵר "הַלְּלוּיָהּ", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְּלוּיָהּ". וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר "הַלְּלוּ עַבְדֵי ה'", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְּלוּיָהּ". וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר "הַלְּלוּ אֶת שֵׁם ה'", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְּלוּיָהּ". וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר "יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְּלוּיָהּ". וְכֵן עַל כָּל דָּבָר. עַד שֶׁנִּמְצְאוּ עוֹנִין בְּכָל הַהַלֵּל "הַלְּלוּיָהּ" מֵאָה וְשָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים פְּעָמִים. סִימָן לָהֶם: שְׁנוֹתָיו שֶׁל אַהֲרֹן[29].

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכל העם עונין הללוי' וכן על כל דבר עד שנמצאו עונין בכל ההלל הללוי' מאה ושלוש ועשרים פעמים כמניין שנותיו של אהרן הכהן".

וצריך להבין: דרכו של הרמב"ם שאינו כותב ב"י"ד החזקה" סימנים, גימטריות וכד', ומה טעם ראה לציין שמספר הפעמים שאומרים הללויה למנהג זה הוא כנגד שנותיו של אהרון הכהן.

ויש לבאר שמה שנקט הרמב"ם מניין שנותיו של אהרן הכהן גם הוא הלכה, ומהמילים "כמניין שנותיו של אהרן הכהן" אנו לומדים שיטתו המיוחדת של הרמב"ם בדין אמירת ההלל. ובהקדים: על מנהג זה הקשה "המאירי" (בית הבחירה סוכה לח.) ושאל שהרי ההלל הוא תפילה שאין אדם מוציא בה חברו ידי חובה, ותירץ שם שכיון שאינה תפילה ממש לכן הקילו חכמים בהלל לאומרו באופן זה.

אבל הרמב"ם שכתב על מנהג זה "ובו ראוי לילך", סובר

שאמירת ההלל באופן שכזה נחשבת לכתחילה לתפילה גמורה, וכל העונה הללוי' יוצא בה ידי חובת תפילה. ומכאן ששיטת הרמב"ם היא שלא כ"המאירי" כי לדעתו ההלל הוא כן תפילה, ואמירתו באופן זה היא בשלמות גמורה ואין כאן הוצאת הציבור ידי חובה בתפילת השליח־ציבור, וממילא גם לא קולא של חכמים בדבר. ובטעם שיטת הרמב"ם יש לומר ששני אופנים באחדות הציבור, ישנה אחדות הבאה מתוך וויתור על ביטוי היחיד למען מטרת הכלל, תפילה באחדות שכזו אכן אינה תפילה ממש, וזהו אכן הגדר לדעת ה"מאירי".

אבל ישנה אחדות גבוהה יותר, אחדות מהסוג שאותה פעל אהרן הכהן בעם ישראל, והיא כה גדולה עד שאינה "מוחקת" את ביטוי היחיד המרגיש בה כאילו הוא עצמו מתפלל ומהלל לקונו. לשיטת הרמב"ם הנרמזת ב"מניין שנותיו של אהרן הכהן" זוהי האחדות המצויה בין אומרי ההלל כמנהג זה, ומשום כך היא תפילה גמורה ממש.

על פי לקו"ש חלק כ"ג עמוד 229

29) "מאה ועשרים וג' פעמים שישראל עונין הללויה כנגד שנותיו של אהרן, הללוי־ה הללו א־ל בקדשו, לאהרן קדושו, לאהרן קדש ה'".

1 יג. וְכֵן כְּשֶׁהַקּוֹרֵא מַגִּיעַ לְרֹאשׁ כָּל פֶּרֶק וָפֶרֶק[30], הֵן
2 חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין מַה שֶּׁאָמַר. כֵּיצַד? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר
3 "בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם", כָּל הָעָם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין
4 "בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם". וְהַקּוֹרֵא אוֹמֵר "בֵּית
5 יִשְׂרָאֵל מֵעַם לֹעֵז", וְכָל הָעָם עוֹנִין "הַלְלוּיָהּ". עַד
6 שֶׁיֹּאמַר "אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי", וְכָל
7 הָעָם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין "אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה'" וְכוּ'.
8 וְכֵן כְּשֶׁיֹּאמַר הַקּוֹרֵא "הַלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם", כָּל
9 הָעָם חוֹזְרִין וְאוֹמְרִין "הַלְלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם".

30) "שמצוה לענות ראשי פרקים".

10 יד. הַקּוֹרֵא אוֹמֵר "אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא", וְהֵם עוֹנִין
11 אַחֲרָיו "אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא", אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ
12 רֹאשׁ פֶּרֶק. הוּא אוֹמֵר "אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא", וְהֵם
13 עוֹנִים "אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא". הוּא אוֹמֵר "בָּרוּךְ
14 הַבָּא", וְכָל הָעָם אוֹמְרִים "בָּרוּךְ הַבָּא". וְאִם הָיָה
15 הַמַּקְרֵא אֶת הַהַלֵּל קָטָן אוֹ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה, עוֹנֶה
16 אַחֲרֵיהֶם מַה שֶּׁהֵן אוֹמְרִין מִלָּה מִלָּה בְּכָל הַהַלֵּל. זֶהוּ
17 הַמִּנְהָג הָרִאשׁוֹן, וּבוֹ רָאוּי לֵילֵךְ. אֲבָל בִּזְמַנִּים אֵלּוּ
18 רָאִיתִי בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת מִנְהָגוֹת מְשֻׁנּוֹת בִּקְרִיאָתוֹ
19 וּבַעֲנִיַּת הָעָם, וְאֵין אֶחָד מֵהֶם דּוֹמֶה לְאֶחָד.

20 פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי ההדלקה בשלמות, כמה נרות הם מדליקין, ובאי זה זמן, ושיעור השמן, ובאי זה שמן, ואם אסור ליהנות ממנו, ובאי זה מקום מניחין אותו ומדליקין אותו, ומי הם הראויים להדליקו, ואם אדם נפטר מפני שמדליקים בשבילו. ונסתיים הפרק בביאור מעלת המצוה, ושהיא קודמת לקידוש היום, ואחר כן נתבאר שנר ביתו קודם לנר חנוכה מפני השלום. ונכנס רבינו בספרו זה בשביתה ויצא בשלום.

21 א. כַּמָּה נֵרוֹת הוּא מַדְלִיק בַּחֲנֻכָּה? מִצְוָתָהּ שֶׁיִּהְיֶה
22 כָּל בַּיִת וּבַיִת מַדְלִיק נֵר אֶחָד, בֵּין שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי הַבַּיִת
23 מְרֻבִּין בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ אֶלָּא אָדָם אֶחָד[2]. וְהַמְהַדֵּר
24 אֶת הַמִּצְוָה[3], מַדְלִיק נֵרוֹת כְּמִנְיַן אַנְשֵׁי הַבַּיִת, נֵר לְכָל
25 אֶחָד וְאֶחָד[4], בֵּין אֲנָשִׁים בֵּין נָשִׁים[5]. וְהַמְהַדֵּר יוֹתֵר
26 עַל זֶה וְעוֹשֶׂה מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר[6], מַדְלִיק נֵר לְכָל
27 אֶחָד בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן וּמוֹסִיף וְהוֹלֵךְ בְּכָל לַיְלָה
28 וָלַיְלָה נֵר אֶחָד.

2) "מצות חנוכה, נר איש וביתו" (שבת כא:). 3) בכת"י: "המצוות". 4) "והמהדרין, נר לכל אחד ואחד" (שבת, שם). 5) שהרי אף הנשים חייבות בנר חנוכה (ראה למעלה פ"ג ה"ד). 6) "המהדרין מן המהדרין: בית שמאי אומרים, ביום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך. ובית הלל אומרים, ביום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך" (שבת שם). והלכה כבית הלל. ודעת רבינו שהמהדרין מן המהדרין מקיימים גם את ההידור של המהדרין, להדליק לכל אחד ואחד, ויש חולקים על זה ('תוספות' שבת שם ד"ה והמהדרין) וראה להלן ה"ג.

29 ב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי הַבַּיִת עֲשָׂרָה - בַּלַּיְלָה
30 הָרִאשׁוֹן מַדְלִיק עֲשָׂרָה נֵרוֹת, וּבְלֵיל שֵׁנִי עֶשְׂרִים,
31 וּבְלֵיל שְׁלִישִׁי שְׁלֹשִׁים, עַד שֶׁנִּמְצָא מַדְלִיק בְּלֵיל
32 שְׁמִינִי שְׁמוֹנִים נֵרוֹת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"ביצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים..."

אבל בהלכה ג' כתב "מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה". ויש לומר שמכל־מקום שניהם כשיטת המהדרין מן המהדרין, ובפרט מנהג הרמ"א שהיה דור אחרון לגבי הרמב"ם שהוא בהוספה על מנהג ספרד אבל לא הונהג כך אע"פ שהרמב"ם הביאו להלכה.

על פי לקו"ש חלק כ' עמוד 634

33 ג. מִנְהָג פָּשׁוּט בְּכָל עָרֵינוּ בִּסְפָרַד, שֶׁיִּהְיוּ כָּל אַנְשֵׁי
34 הַבַּיִת מַדְלִיקִין נֵר אֶחָד בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן וּמוֹסִיפִין
35 וְהוֹלְכִין נֵר בְּכָל לַיְלָה, עַד שֶׁנִּמְצָא מַדְלִיק בְּלֵיל
36 שְׁמִינִי שְׁמוֹנָה נֵרוֹת, בֵּין שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי הַבַּיִת מְרֻבִּים
37 בֵּין שֶׁהָיָה אָדָם אֶחָד[7].

7) שמצות הדלקת נר חנוכה היא משום פרסום הנס, וצריך שיהיה היכר בהדלקת הנרות כמה יום בחנוכה הוא. ואם כל

אחד ואחד ידליק, לא יהיה כל־כך היכר לתוספת הנס, שיחשבו שכך מספר בני הבית (תוספות שם).

1 **ד. נֵר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי פִּיּוֹת[8], עוֹלֶה לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם[9].**
2 **מִלֵּא קְעָרָה שֶׁמֶן וְהִקִּיפָהּ פְּתִילוֹת, אִם כָּפָה עָלֶיהָ**
3 **כְּלִי[10] - כָּל פְּתִילָה וּפְתִילָה נֶחְשֶׁבֶת[11] כְּנֵר אֶחָד; לֹא**
4 **כָּפָה עָלֶיהָ כְּלִי - נַעֲשֵׂית כְּמִדּוּרָה, וַאֲפִלּוּ כְּנֵר אֶחָד**
5 **אֵינָהּ נֶחְשֶׁבֶת.**

8) והכניס לתוכם שתי פתילות. 9) שבת כג, ב. והיינו למהדרין שמדליקים נר לכל אחד ואחד (רש"י שם). 10) לפני ההדלקה. שעל־ידי־זה אין הפתילות מתחברות יחד. 11) שבת, שם. שמצות חנוכה היא להדליק נר ולא מדורה.

6 **ה. אֵין מַדְלִיקִין גֵּרוֹת חֲנֻכָּה קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה,**
7 **אֶלָּא עִם שְׁקִיעָתָהּ[12]; לֹא מְאַחֲרִין וְלֹא מַקְדִּימִין[13].**
8 **שָׁכַח אוֹ הֵזִיד וְלֹא הִדְלִיק עִם שְׁקִיעַת הַחַמָּה,**
9 **מַדְלִיק וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁתִּכְלֶה רֶגֶל מִן הַשּׁוּק[14]. וְכַמָּה**
10 **הוּא זְמַן זֶה? כְּמוֹ חֲצִי שָׁעָה אוֹ יָתֵר[15]. עָבַר זְמַן זֶה,**
11 **אֵינוֹ מַדְלִיק[16]. וְצָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן שֶׁמֶן בַּנֵּר כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה**
12 **דּוֹלֶקֶת וְהוֹלֶכֶת עַד שֶׁתִּכְלֶה רֶגֶל מִן הַשּׁוּק[17].**
13 **הִדְלִיקָהּ וְכָבְתָה, אֵינוֹ זָקוּק לְהַדְלִיקָהּ פַּעַם אַחֶרֶת[18].**
14 **נִשְׁאֲרָה דּוֹלֶקֶת אַחַר שֶׁכָּלְתָה רֶגֶל מִן הַשּׁוּק - אִם**
15 **רָצָה לְכַבּוֹתָהּ אוֹ לְסַלְקָהּ, עוֹשֶׂה[19].**

12) שבת כא, ב. 13) בשבת כג, ב: "אמר לה ההוא סבא: ובלבד שלא יקדים ושלא יאחד" [ומפרשה רבינו בנר חנוכה (וכן הוא שם בתחילת הענין "דהוה רגיל בשרגי נר חנוכה ונר שבת", לפי הגירסא בספר העתים - דק"ס עמ' 44 הערה ג) שהרי אמרו שם "הוה מאחרה ומדלקת", ובשבת קשה לומר כן, כי איך תאחר? ועי' רש"י שם ומגיד־משנה כאן]. 14) שבת, שם. 15) רב אלפס (שבת פ"ב). 16) שם: "דאי לא אדליק - מדליק" שאם לא הדליק משתשקע החמה, מדליק עד שתכלה רגל מן השוק, אבל אחר זמן זה אינו מדליק. 17) "ואי נמי לשיעורה", היינו שצריך לתת בה שמן שתדלק כשיעור זה (רב אלפס שם בפירוש השני). 18) שם. 19) רב אלפס שם בפירוש הראשון, למה שאמרו "ואי נמי לשיעורה".

16 **ו. כָּל הַשְּׁמָנִים וְכָל הַפְּתִילוֹת כְּשֵׁרוֹת לְנֵר חֲנֻכָּה[20],**
17 **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַשְּׁמָנִים נִמְשָׁכִים אַחַר הַפְּתִילָה,**
18 **וְאֵין הָאוּר נִתְלֶה בָּהּ בְּאוֹתָן הַפְּתִילוֹת[21]. וַאֲפִלּוּ**
19 **בְּלֵילֵי שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ יְמֵי חֲנֻכָּה מֻתָּר לְהַדְלִיק הַשְּׁמָנִים**
20 **וְהַפְּתִילוֹת שֶׁאָסוּר לְהַדְלִיק בָּהֶן נֵר שַׁבָּת[22], לְפִי**
21 **שֶׁאָסוּר[23] לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְנֵר חֲנֻכָּה[24] בֵּין בְּשַׁבָּת בֵּין בְּחֹל.**
22 **וַאֲפִלּוּ לִבְדֹּק מָעוֹת[25] אוֹ לִמְנוֹתָן לְאוֹרָהּ אָסוּר[26].**

20) שבת כא, ב: "פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, מדליקין בהם בחנוכה, בין בחול בין בשבת". 21) מפני שהלכה היא: "כבתה - אינו זקוק לה" (שם) וכמו שפסק רבינו למעלה ה"ה. 22) שאסור להדליק נר שבת באותם השמנים הגרועים שאין נמשכים אחר הפתילה, ובאותן הפתילות הגרועות שאין האור נתלית בהן, "גזירה שמא יהיה אור הנר אפל, ויטה אותה בשעה שישתמש לאורה" (פ"ה מהל' שבת ה"ה). 23) שבת, שם. 24) לפי שנעשה זכר לנס שקרה במנורה בבית המקדש, עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל (ר"ן בשבת שם). ואם כן אין לחשוש שמא יטה את הנר. 25) שהוא תשמיש קל, ואינו צריך עיון גדול. 26) שבת כב, א.

23 **ז. נֵר חֲנֻכָּה מִצְוָה לְהַנִּיחוֹ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ[27]**
24 **בַּטֶּפַח הַסָּמוּךְ לַפֶּתַח עַל שְׂמֹאל הַנִּכְנָס לַבַּיִת, כְּדֵי**
25 **שֶׁתִּהְיֶה מְזוּזָה בִּימִין וְנֵר חֲנֻכָּה מִשְּׂמֹאל[28]. וְאִם הָיָה**
26 **דָּר בָּעֲלִיָּה[29], מַנִּיחוֹ בַּחַלּוֹן הַסָּמוּכָה לִרְשׁוּת**
27 **הָרַבִּים[30]. וְנֵר חֲנֻכָּה שֶׁהִנִּיחוֹ לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה**
28 **- לֹא עָשָׂה כְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵינוֹ נִכָּר[31].**

27) שם כא, ב. לפרסם את הנס לעוברים ושבים. 28) ויהיה מוקף במצוות (שבת כב.). 29) שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים. 30) שם כא, ב. 31) שם כב, א. שעד עשרים אמה שולטת עינו של אדם, אבל לא יותר.

29 **ח. בִּימֵי הַסַּכָּנָה[32] מַנִּיחַ אָדָם נֵר חֲנֻכָּה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ**
30 **מִבִּפְנִים. וַאֲפִלּוּ הִנִּיחוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ - דַּיּוֹ[33]. וְצָרִיךְ**
31 **לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הַבַּיִת נֵר אַחֵר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְאוֹרוֹ[34]. וְאִם**
32 **הָיְתָה שָׁם מְדוּרָה, אֵינוֹ צָרִיךְ נֵר אַחֵר[35]. וְאִם אָדָם**
33 **חָשׁוּב הוּא, שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לִמְדוּרָה - צָרִיךְ**
34 **נֵר אַחֵר[36].**

32) שאסור להוציא אור בחוץ. 33) שם כא, ב. 34) להיכר שהדליק נר חנוכה לשם מצוה. 35) שמשתמש לאור המדורה, ויש היכר לנר חנוכה. 36) שבת, שם.

35 **ט. נֵר חֲנֻכָּה שֶׁהִדְלִיקוֹ חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן אוֹ עַכּוּ"ם**
36 **- לֹא עָשָׂה כְּלוּם, עַד שֶׁיַּדְלִיקֶנּוּ מִי שֶׁהוּא חַיָּב**
37 **בְּהַדְלָקָה[37]. הִדְלִיקוֹ מִבִּפְנִים וְהוֹצִיאוֹ דָּלוּק וְהִנִּיחוֹ**
38 **עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, עַד שֶׁיַּדְלִיקֶנּוּ**
39 **בִּמְקוֹמוֹ[38]. אָחַז הַנֵּר בְּיָדוֹ וְעָמַד - לֹא עָשָׂה כְּלוּם,**
40 **שֶׁהָרוֹאֶה אוֹמֵר: לְצָרְכּוֹ הוּא עוֹמֵד[39]. עֲשָׂשִׁית[40]**
41 **שֶׁהָיְתָה דּוֹלֶקֶת כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת מְכַבֶּה**
42 **וּמְבָרֵךְ וּמַדְלִיקָהּ. שֶׁהַהַדְלָקָה הִיא הַמִּצְוָה, וְלֹא**
43 **הַהַנָּחָה[41]. וּמֻתָּר לְהַדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה מִנֵּר חֲנֻכָּה[42].**

37) ולא מועיל אם אלו ידליקו והחייב במצוה יניח הנר במקומו, כי הדלקה עושה מצוה ולא הנחה (שם כג.). 38) שם, כב, ב. 39) שם. ואף־על־פי שעמד בחוץ. 40) פנס. 41) שם, כג, א. שהרי כך מברכים: "להדליק נר חנוכה". 42) ואין כאן ביזוי מצוה, שהרי הדלקה עושה מצוה, ואם כן בעת שמדליק - עוסק הוא במצוה (שם כב:). אבל להדליק קיסם או גפרור מנר חנוכה כדי להדליק בזה נר חנוכה אחר - אסור, משום ביזוי מצוה, ועי' ראב"ד.

44 **י. חָצֵר שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי פְּתָחִים בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת, צְרִיכָה**
45 **שְׁתֵּי גֵרוֹת; שֶׁמָּא יֹאמְרוּ הָעוֹבְרִים בְּרוּחַ זוֹ: לֹא הִנִּיחַ**

1 נֵר חֲנֻכָּה. אֲבָל אִם הָיוּ בְּרוּחַ אַחַת, מַדְלִיק בְּאֶחָד
2 מֵהֶן[43].

43) שם כג, א.

3 יא. אוֹרֵחַ שֶׁמַּדְלִיקִין עָלָיו בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ
4 לְהַדְלִיק עָלָיו בַּמָּקוֹם שֶׁנִּתְאָרַח בּוֹ[44]. אֵין לוֹ בַּיִת
5 לְהַדְלִיק עָלָיו בּוֹ, צָרִיךְ לְהַדְלִיק בַּמָּקוֹם שֶׁנִּתְאָרַח
6 בּוֹ, וּמִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶן בַּשֶּׁמֶן[45]. וְאִם הָיָה לוֹ בַּיִת בִּפְנֵי
7 עַצְמוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁמַּדְלִיקִין עָלָיו בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, צָרִיךְ
8 לְהַדְלִיק בַּבַּיִת שֶׁהוּא בּוֹ, מִפְּנֵי הָעוֹבְרִין[46].

44) שבת, שם. וראה למעלה פ"ג ה"ד והערה טז.
45) שם. 46) שלא יאמרו העוברים: לא הדליק נר חנוכה (רב אלפס, שם).

9 יב. מִצְוַת נֵר חֲנֻכָּה - מִצְוָה חֲבִיבָה הִיא עַד מְאֹד,
10 וְצָרִיךְ אָדָם לְהִזָּהֵר בָּהּ כְּדֵי לְהוֹדִיעַ הַנֵּס וּלְהוֹסִיף
11 בְּשֶׁבַח הָאֵל וְהוֹדָיָה לוֹ עַל הַנִּסִּים שֶׁעָשָׂה לָנוּ. אֲפִלּוּ
12 אֵין לוֹ מַה יֹּאכַל אֶלָּא מִן הַצְּדָקָה, שׁוֹאֵל אוֹ מוֹכֵר
13 כְּסוּתוֹ וְלוֹקֵחַ שֶׁמֶן וְנֵרוֹת וּמַדְלִיק[47].

47) שהרי אמרו (מגילה כז:): "שאלו תלמידיו את רבי זכאי: במה הארכת ימים? אמר להם, אמא זקנה היתה לי, פעם אחת מכרה כיפה שבראשה, והביאה לי קידוש היום", אם כן כל־שכן שלמצוות נר חנוכה שואל או מוכר כסותו, שהרי מצות נר חנוכה קודמת לקידוש היום, כדלהלן בהלכה הבאה ('צפנת פענח').

14 יג. הֲרֵי[48] שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא פְּרוּטָה אַחַת, וּלְפָנָיו קִדּוּשׁ
15 הַיּוֹם[49] וְהַדְלָקַת נֵר חֲנֻכָּה - מַקְדִּים לִקְנוֹת שֶׁמֶן
16 לְהַדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה עַל הַיַּיִן לְקִדּוּשׁ הַיּוֹם; הוֹאִיל
17 וּשְׁנֵיהֶם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[50], מוּטָב לְהַקְדִּים נֵר חֲנֻכָּה
18 שֶׁיֵּשׁ בּוֹ זִכְרוֹן הַנֵּס[51].

48) שבת כג, ב. 49) לקנות יין לקידוש של שבת.
50) שאף־על־פי ש"מצות־עשה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר: זכור את יום השבת לקדשו" (פכ"ט מהל' שבת ה"א) - לקדש על היין אינו אלא מדברי סופרים, כמו שכתב שם רבינו (ה"ו). 51) וקידוש היום יקיים על הפת.

19 יד. הָיָה לְפָנָיו נֵר בֵּיתוֹ[52] וְנֵר חֲנֻכָּה, אוֹ נֵר בֵּיתוֹ
20 וְקִדּוּשׁ הַיּוֹם - נֵר בֵּיתוֹ קוֹדֵם, מִשּׁוּם שְׁלוֹם בֵּיתוֹ[53];
21 שֶׁהֲרֵי הַשֵּׁם נִמְחָק לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ[54].
22 גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁכָּל הַתּוֹרָה נִתְּנָה לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם
23 בָּעוֹלָם[55]. שֶׁנֶּאֱמַר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם, וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ
24 שָׁלוֹם.

52) נר שבת, שמצוה להדליק נר לשבת, משום שלום בית (פ"ה מהל' שבת ה"א). 53) שבת כג, ב. 54) סוכה נג, ב. 55) גיטין נט, ב. – 'אור שמח'.

נִגְמַר סֵפֶר שְׁלִישִׁי, וְהוּא סֵפֶר זְמַנִּים.
הִלְכוֹתָיו עֶשֶׂר, וּפְרָקָיו שִׁבְעָה וְתִשְׁעִים:
הִלְכוֹת שַׁבָּת - שְׁלֹשִׁים פְּרָקִים.
הִלְכוֹת עֵרוּבִין - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת שְׁבִיתַת עָשׂוֹר - שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת שְׁבִיתַת יוֹם טוֹב - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת שׁוֹפָר וְסֻכָּה וְלוּלָב - שְׁמוֹנָה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת שְׁקָלִים - אַרְבָּעָה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ - תִּשְׁעָה עָשָׂר פְּרָקִים.
הִלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת - חֲמִשָּׁה פְּרָקִים.
הִלְכוֹת מְגִלָּה וַחֲנֻכָּה - אַרְבָּעָה פְּרָקִים.

תּוֹרַת חָכָם מְקוֹר חַיִּים, לָסוּר מִמֹּקְשֵׁי מָוֶת

סֵפֶר רְבִיעִי וְהוּא סֵפֶר נָשִׁים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ. וְזֶהוּ סִדּוּרָן: א. הִלְכוֹת אִישׁוּת. ב. הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין. ג. הִלְכוֹת יִבּוּם וַחֲלִיצָה. ד. הִלְכוֹת נַעֲרָה בְּתוּלָה. ה. הִלְכוֹת סוֹטָה. וְהַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלִים בָּהֶם מְפֹרָשִׁים בִּשְׁמוֹתָם בִּמְקוֹמוֹתָם.

הִלְכוֹת אִישׁוּת

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לִשָּׂא אִשָּׁה בִּכְתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין. ב) שֶׁלֹּא תִּבְעַל אִשָּׁה בְּלֹא כְתֻבָּה וּבְלֹא קִדּוּשִׁין. ג) שֶׁלֹּא יִמְנַע שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה. ד) לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת מִמֶּנָּה.
וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ביאר בו רבינו שקודם מתן תורה לא היו מקדשין האשה, כיצד האשה מתקדשת, קדשה, עריות, שניות, איסורי לאווין ואיסורי עשה.

25 א. קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בַּשּׁוּק, אִם
26 רָצָה הוּא וָהִיא לִשָּׂא אוֹתָהּ - מַכְנִיסָהּ לְתוֹךְ בֵּיתוֹ
27 וּבוֹעֲלָהּ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וְתִהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה[2]. כֵּיוָן
28 שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאִם יִרְצֶה הָאִישׁ לִשָּׂא
29 אִשָּׁה - יִקְנֶה אוֹתָהּ תְּחִלָּה בִּפְנֵי עֵדִים, וְאַחַר כָּךְ
30 תִּהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא[3]
31 אֵלֶיהָ.

2) וחבירו חייב עליה משום אשת איש, וכן אמרו בסנהדרין נז: על מה שנאמר בתורה: "והיא בעולת בעל" (בראשית כ, ג) - "בעולת בעל יש להם (לבני נח), נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם". והשווה הל' מלכים ט, ז. 3) כלומר, אם ירצה איש ליקח לו אשה, יקנה אותה תחילה בביאה.

ובקידושין ט: מובא הפסוק: "כי יקח איש אשה ובעלה" (דברים כד, א). וכן הוא ב'ספר המצוות' לרבינו, עשה ריג.

ב. וְלִקּוּחִין אֵלּוּ - מִצְוַת עֲשֵׂה[4] שֶׁל תּוֹרָה הֵם. וּבְאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ הָאִשָּׁה נִקְנֵית: בְּכֶסֶף[5], אוֹ בִּשְׁטָר[6], אוֹ בְּבִיאָה[7]. בְּבִיאָה וּבִשְׁטָר - מֵהַתּוֹרָה[8], וּבְכֶסֶף - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9]. וְלִקּוּחִין אֵלּוּ, הֵן הַנִּקְרָאִין קִדּוּשִׁין אוֹ אֵרוּסִין בְּכָל מָקוֹם. וְאִשָּׁה שֶׁנִּקְנֵית בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ[10], הִיא הַנִּקְרֵאת מְקֻדֶּשֶׁת אוֹ מְאֹרֶסֶת[11].

4) עיקר המצוה הם הנישואין, וכמו שכתב למעלה במנין המצוות "לישא אשה בכתובה וקידושין" (וכן נראה במסכת מועד קטן יח: שהאירוסין אינם עיקר המצוה) אלא שהליקוחין (= האירוסין) הם תחילת המצוה (כסף־משנה בשם ר"א בן רבינו). 5) נותן לה פרוטה ואומר לה: הרי את מקודשת לי, כמבואר להלן פ"ג, ה"א. 6) כותב לה על הנייר, הרי את מקודשת לי, כמבואר להלן פ"ג, ה"ג. 7) אומר לה הרי את מקודשת לי בבעילה זו, ומתייחד עמה בפני שני עדים ובועלה, לקמן פ"ג, ה"ח. 8) וכן אמרו (קידושין ט:) על מה שנאמר בתורה "כי יקח איש אשה ובעלה" - "ובעלה, מלמד שנקנית בביאה". "ובשטר - הואיל וגומר ומוציא (מגרשים בו) גומר ומכניס (מקדשים בו)". וכן אמרו (קידושין ה.) "אמר קרא: ויצאה והיתה - מקיש הויה (קידושין) ליציאה (גירושין), מה יציאה בשטר, אף הויה בשטר". 9) מדברי חכמים. כי אע"פ שקנין כסף נלמד בגזירה־שוה, קיחה קיחה משדה עפרון (ראה קידושין ב.) הואיל ואינו מפורש בתורה, נקרא: מדברי סופרים. כלומר, אילולא קיבלו חכמים פירושו, לא היינו מבינים אותו כך (כסף־משנה). וכן יסד רבינו ב'ספר המצוות' שורש שני, כי לא כל מה שהוציאו חכמים באחת מי"ג מידות הוא נקרא דאורייתא, אלא־אם־כן יאמרו בו בפירוש שהוא מדאורייתא. וכבר ביאר רבינו בתשובתו שאע"פ שגם קידושי שטר נלמדים בהיקש של "ויצאה והיתה" ואינם מפורשים בתורה, אולם חכמינו ז"ל בקידושין ט: אמרו בפירוש שהם מדאורייתא, לפיכך פסק בשטר שהוא מן התורה. ראה במוספנו "תשובות רבינו". וראוי לציין, שרבינו אברהם בנו של הרמב"ם יאמר בספרו "ברכת אברהם" סימן מד: לא הגיהו הספרים שלכם בטוב . . . ומכל־מקום נוסח דבריו המתוקנים בכתב־ידו כך: "בכסף או בשטר או בביאה, ושלשתם דין תורה" [וכן הוא ב'מאירי' לקידושין עמ' 3 שגדולי הדורות העידו על רבינו שחזר בו ממה שכתב שכסף מדברי סופרים. וכן כתב רמ"ך בהגהותיו (כתב־יד אוקספורד), שחזר הרב והגיה בספרו "ושלשתן דבר תורה"]. ובעצם דברי רבנו שכתב: "ובכסף מדברי סופרים", אין כוונתו לומר שהוא מתקנת חכמים בלבד, ואינו גומר באשה כמו קידושי שטר וביאה, שהרי בפירוש כתב כאן: "כיון שנקנית האשה . . . הרי היא אשת איש, והבא עליה . . . חייב מיתת בית־דין". וכן כתב בהל' תרומות פ"ו ה"ג שארוסה בת ישראל שנתארסה לכהן, אוכלת בתרומה מדין תורה, ולא חילק בין נתארסה בכסף או נתארסה בשטר, אלא כוונתו לומר שזה בכלל תורה שבעל־פה, הואיל ולא נכתב בפירוש בתורה. והשווה דברי רבינו בפירושו כלים פי"ז הי"ב, שכתב: "כל מה שלא התבאר בלשון התורה, יקרא מדברי סופרים, ואע"פ שהדברים הם הלכה למשה מסיני". 10) אע"פ שעדיין לא נכנסה לבית בעלה. 11) בניגוד לנכנסה לבית בעלה, הנקראת: נשואה. כמבואר לקמן פ"י, ה"ב.

ג. וְכֵיוָן שֶׁנִּקְנֵית הָאִשָּׁה וְנַעֲשֵׂית מְקֻדֶּשֶׁת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה וְלֹא נִכְנְסָה לְבֵית בַּעְלָהּ - הֲרֵי הִיא אֵשֶׁת אִישׁ, וְהַבָּא עָלֶיהָ חוּץ מִבַּעְלָהּ - חַיָּב מִיתַת בֵּית דִּין[12]. וְאִם רָצָה לְגָרֵשׁ - צְרִיכָה גֵּט[13].

12) סקילה או חנק, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ג. 13) ספר כריתות.

ד. קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה הָיָה אָדָם פּוֹגֵעַ אִשָּׁה בַּשּׁוּק, אִם רָצָה הוּא וְהִיא - נוֹתֵן לָהּ שְׂכָרָהּ וּבוֹעֵל אוֹתָהּ עַל אֵם הַדֶּרֶךְ וְהוֹלֵךְ[14]. וְזוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת קְדֵשָׁה[15]. מִשֶּׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה נֶאֱסְרָה הַקְּדֵשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ, כָּל הַבּוֹעֵל אִשָּׁה לְשֵׁם זְנוּת בְּלֹא קִדּוּשִׁין - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁבָּעַל קְדֵשָׁה[16].

14) כמו שנאמר בבראשית לח, טז. 15) כלשון הכתוב שם, כא: "איה הקדשה היא בעינים על הדרך", וכפירוש רש"י שם: קדשה - מקודשת ומזומנת לזנות. 16) ולדעת הראב"ד, אין איסור קדשה אלא במי שמפקירה עצמה לכל אדם, אבל במייחדת עצמה לאיש (בלא קידושין) אין בה איסור לאו, ולדעתו זוהי הפילגש שאמורה בתורה (בראשית כה, ו). וכן אמרו בסנהדרין כא, א: "פילגשים - בלא כתובה ובלא קידושין". ויתכן כי גם רבינו יודה שאין איסור מלקות אלא במי שמכינה עצמה לכך, כמו שמבואר מדבריו בהל' נערה בתולה פ"ב, הי"ז: "לכך נאמר אל תחלל את בתך להזנותה - שזה שחייבה תורה לאונס ולמפתה ממון ולא מלקות, כשאירע הדבר מקרה ולא הכינה עצמה לכך . . . אבל אם הניח בתו מוכנת לכל מי שיבוא עליה . . . הרי היא קדשה, ולוקה הבועל והנבעלת משום לא תהיה קדשה". וכנראה, שסמך רבינו כאן על דבריו שם. וכן החליט שם מרן ה'כסף משנה'. והשווה דברי רבינו הל' מלכים פ"ד, ה"ד: "וכן לוקח (המלך) נשים ופילגשים, נשים בכתובה וקידושין, ופילגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא ביחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו, אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא באמה העבריה בלבד אחר יעוד". וטעם איסור הקדשה, יאמר רבינו ב'מורה נבוכים' ח"ג מט, הוא מניעת רוב תאות המשגל והתמדתו, כי בהתחלף גופי הקדשות תוסיף התאוה, כי לא יתעורר האדם לגוף אחד שהרגיל בו תמיד כהתעוררו לגופים מתחדשים, חלוקי הצורות והענינים. והתועלת באיסור היא גדולה מאד, והיא מניעת הקטטות. כי אילו היתה הקדשה מותרת, היו באים אל אשה אחת אנשים הרבה בעת אחת ולא היו נמלטים מהמחלוקת, והיו הורגים זה את זה, או אותה ככתוב: "ובית זונה יתגודדו".

ה. כֹּל שֶׁאָסַר[17] בִּיאָתוֹ בַּתּוֹרָה, וְחַיָּב עַל בִּיאָתוֹ כָּרֵת[18]

1 - וְהֵם הָאֲמוּרוֹת בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת[19] - הֵן הַנִּקְרָאוֹת
2 עֲרָיוֹת. וְכָל אַחַת מֵהֶן נִקְרֵאת עֶרְוָה[20]. כְּגוֹן אֵם
3 וְאָחוֹת וּבַת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[21].

17) הכתוב. 18) עונש כרת, שלא יזכה לחיי עולם הבא אלא נכרת ברשעו ואבד כבהמה (לשון רבינו הל' תשובה פ"ח, א). 19) פרק יח. ובסופו נאמר: כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות. 20) רש"י בפירושו לתורה (ויקרא כ, יח) אומר: ערוה - לשון גילוי הוא, משורש ערה. והוא"ו יורדת בתיבה לשם דבר, כמו זעוה מגזרת זע, וכן אחוה מגזרת אח. והראב"ע בפירושו לויקרא (יח, ו) יאמר: ערוה - דבר מגונה נחשף צריך להתכסות. ובעל ה'כתב והקבלה' שם, אמר: ערוה - אבר הזיווג והדיבוק, כי שורש "ערה" הוראתו ענין דיבוק וחיבור כמו "ערות על יאור" (ישעיה יט, ז). וכן: "ומתערה כאזרח רענן" (תהלים לז, לה). ואותו מקום שהזיווג והדיבוק בו, יקרא ערוה. 21) ופרטי דיניהן מבוארים בהל' איסורי ביאה.

4 ו. וְיֵשׁ נָשִׁים אֲחֵרוֹת, שֶׁהֵן אֲסוּרוֹת מִפִּי הַקַּבָּלָה[22],
5 וְאִסּוּרָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[23]. וְהֵן הַנִּקְרָאוֹת שְׁנִיּוֹת, מִפְּנֵי
6 שֶׁהֵן שְׁנִיּוֹת לָעֲרָיוֹת[24]. וְכָל אַחַת מֵהֶן נִקְרֵאת שְׁנִיָּה.
7 וְעֶשְׂרִים נָשִׁים הֵן, וְאֵלּוּ הֵן: א) אֵם אִמּוֹ. וְזוֹ אֵין
8 לָהּ הֶפְסֵק, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֵם אֵם אִמּוֹ עַד מַעְלָה
9 מַעְלָה - אֲסוּרָה. ב) אֵם אֲבִי אִמּוֹ בִּלְבַד[25]. ג) אֵם
10 אָבִיו. וְזוֹ אֵין לָהּ הֶפְסֵק, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֵם אֵם אֵם
11 אָבִיו עַד לְמַעְלָה - אֲסוּרָה. ד) אֵם אֲבִי אָבִיו
12 בִּלְבַד[26]. ה) אֵשֶׁת אֲבִי אָבִיו. וְזוֹ אֵין לָהּ הֶפְסֵק,
13 אֲפִלּוּ אֵשֶׁת יַעֲקֹב אָבִינוּ אֲסוּרָה עַל אֶחָד מִמֶּנּוּ. ו)
14 אֵשֶׁת אֲבִי אִמּוֹ בִּלְבַד[27]. ז) אֵשֶׁת אֲחִי הָאָב מִן
15 הָאֵם[28]. ח) אֵשֶׁת אֲחִי הָאֵם, בֵּין מִן הָאֵם בֵּין מִן
16 הָאָב[29]. ט) כַּלַּת בְּנוֹ[30]. וְזוֹ אֵין לָהּ הֶפְסֵק, אֲפִלּוּ
17 כַּלַּת בֶּן בֶּן בְּנוֹ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם - אֲסוּרָה,
18 עַד שֶׁתִּהְיֶה אֵשֶׁת אֶחָד מִמֶּנּוּ שְׁנִיָּה עַל יַעֲקֹב אָבִינוּ.
19 י) כַּלַּת בִּתּוֹ בִּלְבַד[31]. יא) בַּת בַּת בְּנוֹ בִּלְבַד[32]. יב)
20 בַּת בֶּן בְּנוֹ בִּלְבַד[33]. יג) בַּת בַּת בִּתּוֹ בִּלְבַד. יד) בַּת
21 בֶּן בִּתּוֹ בִּלְבַד. טו) בַּת בֶּן בֶּן אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד. טז) בַּת
22 בַּת אִשְׁתּוֹ[34] בִּלְבַד. יז) אֵם אֵם אֲבִי אִשְׁתּוֹ[35]
23 בִּלְבַד. יח) אֵם אַב אֵם אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד. יט) אֵם אֵם
24 אֵם[36] אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד. כ) אֵם אַב אֲבִי אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד[37].
25 נִמְצְאוּ הַשְּׁנִיּוֹת שֶׁאֵין לָהֶן הֶפְסֵק - אַרְבַּע: אֵם הָאֵם
26 עַד לְמַעְלָה, וְאֵם הָאָב עַד לְמַעְלָה, וְאֵשֶׁת אֲבִי הָאָב
27 עַד לְמַעְלָה, וְאֵשֶׁת בֶּן בְּנוֹ עַד לְמַטָּה[38].

22) שקיבלו החכמים איש מפי איש. ובתלמוד בבלי קורא לדברים הנמצאים בנביאים ובכתובים: דברי קבלה, בניגוד למה שכתוב בתורת משה הנקרא: 'דברי תורה'. ראה: חגיגה י:, בבא קמא ב: וכן במועד קטן יז: "דבר זה מתורת משה לא למדנו, ומדברי קבלה למדנו". השווה דברי רבינו הל' תלמוד תורה פ"א, הי"ב. ורש"י בחולין קלז, אומר: "דברי נביאים נקראים קבלה מפני שקיבלו ברוח הקודש כל נבואה ונבואה לפי צורך השעה והדור והמעשה". וראה הערה הבאה. 23) יבמות כא. ושם אמרו, שאיסור שניות מקורו מתקנת שלמה המלך, וסמכו על הפסוק (קהלת יב, ט): ואיזן וחקר תיקן משלים הרבה, "קודם שבא שלמה, היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים", כשם שהכפיפה נאחזת ומשמרת ע"י אזניה, כך ע"י איסור שניות מתרחקין מן העריות. 24) והתורה אמרה (ויקרא יח, ל): ושמרתם את משמרתי - עשו משמרת למשמרתי (יבמות שם). כי ע"י איסור השניות, לא יכשל באיסור ערוה. 25) ולא אם אם אבי אמו. 26) פרט לאם אבי אבי אביו שמותרת. 27) פרט לאשת אבי אבי אמו שמותרת. 28) אולם אשת אחי אביו מן האב אסורה עליו מן התורה, ככתוב (ויקרא יח, יד) ערות אחי אביך לא תגלה, וביבמות נד: הוכיחו שבאשת אחי אביו מן האב הכתוב מדבר. 29) יבמות כא, ב. 30) אשת בן בנו נקראת כלת בנו, כי אשת בנו נקראת "כלתו" ואסורה עליו מן התורה (ויקרא יח, טו). 31) פרט לכלת בת בתו שמותרת (יבמות כא:). 32) שם, כב. אולם ב'שולחן ערוך' אבן־העזר סי' טו סי"ב פסק שאין לה הפסק. וכן בשאר השניות המנויות מכאן עד הסוף, כולן אין להן הפסק, לדעת ה'שולחן ערוך' שם. 33) ואל תתמה איך אפשר שכלת בן בן בנו תהיה אסורה עד סוף כל הדורות, ובת בן בן בנו תהיה מותרת? כי איסור עריות אינו תלוי בסברא אלא גזירה היא, ואין להרהר בפרטיו (מגיד־משנה). 34) ובת בן אשתו או בת בת אשתו אסורות עליו מן התורה, כמפורש בויקרא יח, יז. 35) כי אם אבי אשתו אסורה עליו מן התורה, משום: בת בנה לא תקח. 36) כי אם אם אשתו אסורה מן התורה, משום: את בת בתה לא תקח, כנ"ל. 37) כל זה מבואר ביבמות כב, א. 38) שם כא, א. ומדברי רבינו נראה שאשת חמיו (חותנו) מותרת לו, שהרי לא מנאה בין השניות. ואמנם כן מבואר בתלמוד יבמות כא. שאמרו בפירוש: "ומותר אדם באשת חמיו", אולם ב'ירושלמי' יבמות פ"ב, ה"ד אמרו: אשת חמיו אסורה מפני מראית עין (שנראית כחמותו. וב'תוספות' ליבמות כא. הביאו מעשה בפרובינציא באחד שהיה טבחו טבוח ויינו מזוג לישא אשת חמיו, והפסיד רבינו־תם לסעודתו. וראה בשו"ע אהע"ז סי' טז סכ"ד. ובנוגע לחורגת (בת אשת האב, מבעל אחר) הגדילה בין האחים, אמרו שם ב'ירושלמי' שאסורה להנשא לאחד האחים משום מראית עין, שנראית כאחותם. אולם בבבלי סוטה מג, ב התירוה, משום שיש לדבר קול, והכל יודעים שאינה אחותם. וראה בשו"ע אהע"ז סי' טו, סעיף יא.

28 ז. כֹּל שֶׁאָסַר בִּיאָתוֹ בַּתּוֹרָה, וְלֹא חִיֵּב עָלָיו כָּרֵת
29 - הֵן הַנִּקְרָאִים אִסּוּרֵי לָאוִין[39]. וְעוֹד נִקְרָאִין
30 אִסּוּרֵי קְדֻשָּׁה[40]. וְתִשְׁעָה[41] הֵן, וְאֵלּוּ הֵן: אַלְמָנָה
31 לְכֹהֵן גָּדוֹל[42]. גְּרוּשָׁה אוֹ זוֹנָה[43] אוֹ חֲלָלָה[44] בֵּין
32 לְכֹהֵן גָּדוֹל בֵּין לְכֹהֵן הֶדְיוֹט[45]. וּמַמְזֵרֶת[46] לְבֶן
33 יִשְׂרָאֵל. וּבַת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר[47]. וּבַת יִשְׂרָאֵל
34 לְעַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי[48]. וּבַת יִשְׂרָאֵל לִפְצוּעַ דַּכָּא[49]
35 וּכְרוּת שָׁפְכָה[50]. וּגְרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר[51].

39) שקיבלו החכמים מפי איש. ובתלמוד בבלי קורא לדברים הנמצאים בנביאים ובכתובים: דברי קבלה, בניגוד למה שכתוב בתורת משה הנקרא: 'דברי תורה'. ראה: חגיגה י:, בבא קמא ב: וכן במועד קטן יז: "דבר זה מתורת משה לא למדנו, ומדברי קבלה למדנו". השווה דברי רבינו הל' תלמוד תורה פ"א, הי"ב. ורש"י בחולין קלז, אומר:

1 **וִיבָמָה שֶׁנִּשֵּׂאת לְזָר וַעֲדַיִן רְשׁוּת הַיָּבָם עָלֶיהָ[52].**
2 **הַחֲלוּצָה[53] - הֲרֵי הִיא כְּגְרוּשָׁה, וְהִיא אֲסוּרָה**
3 **לְכֹהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[54]. וְהַנְּתִינִים[55] - הֲרֵי הֵם**
4 **כְּמַמְזֵרִים, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת, וְאִסּוּרָם**
5 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[56]. וּבְהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[57] יִתְבָּאֵר**
6 **לְךָ מָה הֵם הַנְּתִינִים.**

39) שאין בביאתן אלא איסור לאו (=לא תעשה) גרידא. 40) יבמות כ, א במשנה. ונקראו כן על פי הכתוב "קדושים יהיו לאלהיהם" (ויקרא כא, ו) הנאמר באלמנה לכהן גדול (יבמות, שם בגמרא). 41) סדר מנין תשעת איסורי לאוין הוא כדלקמן: א) אלמנה לכהן גדול, ב) גרושה, ג) זונה, ד) חללה, כי נשים אלו נמנות במצוות נפרדות במנין תרי"ג המצוות לרבינו ב'ספר המצוות' שלו (מצות לא־תעשה קנח - קס). ואע"פ שזונה וחללה נכללו בלאו אחד, כבר תירץ רבינו שם בסוף שורש ט, שהן כלאוין נפרדים כי לפיכך נפרדה הגרושה בלאו, ככתוב: "ואשה גרושה מאישה לא יקחו", ללמד: כשם שלוקין על הגרושה בפני עצמה, כך לוקין על זונה וחללה בפני עצמן, וכמבואר בקידושין עז: (השווה לא־תעשה קסא שם). ה) איסור ממזרות הנכלל בפסוק אחד ונמנה למצוה אחת (ל"ת שנד). ו) עמוני ומואבי הנכללים בפסוק אחד ונמנים למצוה אחת (ל"ת נג). ז) פצוע דכא וכרות שפכה, גם הם נכללים בפסוק אחד ונמנים למצוה אחת (ל"ת שס), ח) מחזיר גרושתו משנשאת, הנמנית למצוה מיוחדת (ל"ת שנו), ט) יבמה לזר (ל"ת שנז), וכל אלה הם תשעה גופי נשים האסורים לאישים שונים. וממזרת לישראל ובת ישראל לממזר - נחשבות לגוף אחד, כי איסורם בא בתורה בדיבור אחד: לא יבוא ממזר בקהל ה' (ע"פ לחם־משנה, ונמוקי מהרא"י). 42) ואיסורה מפורש בתורה (ויקרא כא, יד). 43) כל שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלה לאדם שהיא אסורה להנשא לו איסור השוה בכל, או שנבעלה לחלל, כמבואר בהל' איסורי ביאה (פי"ח, ה"א). 44) זו שנולדה מאיסור כהונה (כגון בת כהן מאשה גרושה). וכן אחת מהנשים האסורות לכהן שנבעלה לכהן - נתחללה (הל' איסורי ביאה פי"ט, ה"א). 45) כמפורש בתורה ויקרא כא, ז. 46) שנולדה מאיסור ערוה, כמבואר בהל' איסורי ביאה, פט"ו ה"א. 47) כמפורש בתורה (דברים כג, ג). 48) ואפילו נתגיירו, ואיסורם מפורש בתורה (שם ד). 49) שנפצעו ביציו. 50) שנכרת גידו (האבר). ואיסורם מפורש בתורה (שם ב). 51) שנאמר (שם, כד, ד): "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה . . . אחרי אשר הוטמאה". 52) שעדיין לא ייבמה ולא חלץ לה, והתורה אומרת (שם כה, ה): "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר". 53) שחלץ לה יבמה. 54) מדברי חכמים (קידושין עח.). 55) הם הגבעונים שנתגיירו בערמה בימי יהושע, ונקראו נתינים על שם שנתנם יהושע לעבודת המקדש ככתוב (יהושע ט, כז): "ויתנם יהושע . . . חוטבי עצים ושואבי מים . . . ולמזבח ה'". 56) מדברי חכמים. כי יהושע ודוד גזרו עליהם שלא יבואו בקהל לעולם, כדלהלן פי"ב מהל' איסורי ביאה הכ"ב־כג־כד. 57) שם.

7 **ח. וְיֵשׁ שֶׁאִסּוּר בִּיאָתָן בַּעֲשֵׂה[58], וְאֵינוֹ מֵחַיְּבֵי לָאוִין.**
8 **וּשְׁלֹשָׁה הֵם: מִצְרִי וַאֲדוֹמִי[59], דּוֹר רִאשׁוֹן וְדוֹר**
9 **שֵׁנִי[60], אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת[61]. וּבְעוּלָה לְכֹהֵן**
10 **גָּדוֹל. לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בְּאֵלּוּ 'לֹא יָבוֹא' אוֹ 'לֹא**
11 **יִקַּח', אֶלָּא מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר 'דּוֹר שְׁלִישִׁי[62] יָבֹא לָהֶם**
12 **בִּקְהַל ה' אַתָּה לָמֵד, שֶׁדּוֹר רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי לֹא יָבוֹא[63];**
13 **וּמִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר 'יְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח' אַתָּה**
14 **לָמֵד, שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה[64] לֹא יִקַּח. וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל**
15 **עֲשֵׂה - הֲרֵי הוּא כַּעֲשֵׂה[65].**

58) שאזהרתן באה בתורה בצורת לא־תעשה הבא מכלל עשה, שדינו כמצות־עשה, כדלהלן. 59) אפילו כשנתגיירו. 60) מצרי ומצרית שנולד להם בן אחר שנתגיירו - נקרא הבן 'מצרי שני', וכן מצרית מעוברת שנתגיירה נקרא בנה "מצרי שני", וכן באדומי (יבמות עח.). 61) שם עו, ב. 62) מצרי שני שנשא מצרית שניה, הבן הנולד להם נקרא דור שלישי כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ב ה"כ, ובמגיד־משנה שם. 63) וכדאי לציין שרבינו בהל' איסורי ביאה פי"ב הכ"ה, כותב: "כשעלה סנחריב מלך אשור בלבל כל האומות ועירבן זו בזו והגלה אותן ממקומן, ואלו המצרים שבארץ מצרים עתה אנשים אחרים הם, וכן האדומים שבשדה אדום, והואיל ונתערבו ארבע אומות האסורות בכל אומות העולם שהן מותרות - הותר הכל, שכל הפורש מהן להתגייר חזקתו שפירש מן הרוב, לפיכך כשיתגייר הגר בזמן הזה בכל מקום בין אדומי בין מצרי בין עמוני . . . אחד הזכרים ואחד הנקבות - מותרים לבוא בקהל מיד". 64) ואפילו בוגרת ומוכת עץ, כי גם אלה אינן בתולות ואע"פ שלא נבעלו, וכן פסק רבינו בהל' איסורי ביאה פי"ז, הי"ג־יד. 65) יבמות נד, ב.

יום שבת קודש ב' טבת ה'תשע"ז

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו מה הן קטנה, נערה ובוגרת ואילונית וסימניהן, קטן וגדול, וסריס וסימניהם, בדיקת הסימנים ועל פי מי בודקין, אנדרוגינוס וטומטום ודיניהם, חרש וחרשת, פקח ופקחת.

16 **א. הַבַּת מִיּוֹם לִדָּתָהּ עַד שֶׁתִּהְיֶה בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה**
17 **שָׁנָה גְּמוּרוֹת - הִיא הַנִּקְרֵאת קְטַנָּה[2], וְנִקְרֵאת תִּינֹקֶת.**
18 **וַאֲפִלּוּ הֵבִיאָה כַּמָּה שְׁעָרוֹת בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַזֶּה - אֵינָם**
19 **אֶלָּא כְּשׁוּמָא[3]. אֲבָל אִם הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְמַטָּה**
20 **בַּגּוּף בַּמְּקוֹמוֹת הַיְדוּעוֹת לַהֲבָאַת שֵׂעָר, וְהִיא מִבַּת**
21 **שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה - נִקְרֵאת**
22 **נַעֲרָה[4].**

2) ואינה בת עונשים. 3) מין יבלת ודרכה לגדל שיער. 4) והרי היא גדולה לכל עונשים שבתורה.

23 **ב. וַהֲבָאַת שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה[5] נִקְרָא סִימָן**
24 **הַתַּחְתּוֹן. וּמֵאַחַר שֶׁהֵבִיא סִימָן הַתַּחְתּוֹן תִּקָּרֵא נַעֲרָה**
25 **עַד שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים[6]. וּמִתְּחִלַּת יוֹם תַּשְׁלוּם**

הַשִּׁשָּׁה חֳדָשִׁים וָמַעְלָה תִּקָּרֵא בּוֹגֶרֶת[7]. וְאֵין בֵּין נַעֲרוּת לְבַגְרוּת אֶלָּא שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בִּלְבַד[8].

5) מגיל שתים עשרה שנה ומעלה. 6) מיום ליום. 7) כלומר, מלאה שער, כי תרגום ירושלמי של איש שעיר - גבר בגר. ומשבגרה הבת אין לאביה רשות בה, והרי היא מקבלת קידושיה לדעתה, בעוד שהנערה היא ברשות אביה ואינה מתקדשת שלא לדעת אביה. וכן האב זכאי במציאתה ובמעשה ידיה של בתו הנערה עד שתיבגר. 8) משעה שהביאה סימני נערות אינה שוהה להיות בוגרת אלא שישה חדשים.

ג. הִגִּיעָה לִשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וְלֹא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּרְאוּ בָּהּ סִימָנֵי אַיְלוֹנִית[9] - עֲדַיִן קְטַנָּה הִיא, עַד עֶשְׂרִים שָׁנָה. וּכְשֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אֲפִלּוּ בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים[10] - תִּהְיֶה נַעֲרָה שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, וְאַחַר כָּךְ תִּקָּרֵא בּוֹגֶרֶת[11].

9) אשה עקרה מטבעה ודמות גבר לה במקצת, איילונית - הרי היא כאיל שאינו יולד. 10) ואף על פי שנראו בה סימני אילונית. 11) כי כל שאין לה דין איילונית אינה יוצאת לבגרות אלא אחרי שישה חדשי ימי נערות.

ד. הָיְתָה בַּת עֶשְׂרִים שָׁנָה פָּחוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, וְנִרְאוּ בָּהּ כָּל סִימָנֵי אַיְלוֹנִית - הֲרֵי הִיא אַיְלוֹנִית[12]. וְאִם לֹא נִרְאוּ בָּהּ כָּל סִימָנֵי אַיְלוֹנִית - עֲדַיִן קְטַנָּה הִיא, עַד שֶׁתָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[13] אוֹ עַד שֶׁתִּהְיֶה בַּת חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[14].

12) אין לה ימי נערות, אלא מקטנותה תצא לבגרות. 13) ואז תהיה נערה. 14) ואז היא איילונית, כי גיל זה הוא רוב שנותיו של אדם, כי ימי שנותינו הם שבעים שנה.

ה. הִגִּיעָה לַזְּמַן הַזֶּה וְלֹא הֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת אַיְלוֹנִית, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִרְאָה בָּהּ סִימָן מִסִּימָנֵי אַיְלוֹנִית. נִמְצֵאתָ אַתָּה לָמֵד, שֶׁהָאַיְלוֹנִית אֵין לָהּ יְמֵי נַעֲרוּת[15], אֶלָּא מִקַּטְנוּתָהּ תֵּצֵא לְבַגְרוּת[16].

15) כי הרי עד שהוקבעה לאיילונית הייתה קטנה, ומשנקראה איילונית הרי היא כבוגרת. 16) שהנערות בסימנים (שתי שערות) תלויה, וזו אין לה סימנים.

ו. וְאֵלּוּ הֵן סִימָנֵי אַיְלוֹנִית: כֹּל שֶׁאֵין לָהּ דַּדִּין, וּמִתְקַשָּׁה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ[17], וְאֵין לָהּ שִׁפּוּלֵי מֵעַיִם כַּנָּשִׁים[18], וְקוֹלָהּ עָבֶה וְאֵינָהּ נִכֶּרֶת בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה. וְהַנַּעֲרָה וְהַבּוֹגֶרֶת וְהָאַיְלוֹנִית - כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן נִקְרֵאת גְּדוֹלָה[19].

17) התשמיש קשה לה. 18) כמין כף (מקום תפוח) למעלה מן הערוה לעומת הבטן. 19) לכל עונשים שבתורה. וכן לעניין מיאון, שאינן ממאנות.

ז. וְיֵשׁ בַּבַּת סִימָנִין מִלְּמַעְלָה, וְהֵן הַנִּקְרָאִין סִימָן הָעֶלְיוֹן. וְאֵלּוּ הֵן: מִשֶּׁתַּחֲזִיר יָדֶיהָ לַאֲחוֹרָהּ וְיַעֲשֶׂה קֶמֶט בִּמְקוֹם הַדַּדִּין. וּמִשֶּׁיַּשְׁחִיר רֹאשׁ הַדַּד[20]. וּמִשֶּׁיִּתֵּן אָדָם יָדוֹ עַל עֹקֶץ הַדַּד, וְהוּא שׁוֹקֵעַ וְשׁוֹהֶה לַחֲזֹר. וּמִשֶּׁיִּפָּצֵל רֹאשׁ חֹטֶם הַדַּד וְיֵעָשֶׂה בְּרֹאשׁוֹ כַּדּוּר קָטָן. וְרַבּוֹתַי פֵּרְשׁוּ, מִשֶּׁיִּפָּצֵל הַחֹטֶם עַצְמוֹ. וְכֵן מִשֶּׁיִּשּׁוּ הַדַּדִּין. וּמִשֶּׁיִּתְקַשְּׁקְשׁוּ הַדַּדִּין. וּמִשֶּׁתַּקִּיף הָעֲטָרָה, שֶׁהוּא מְקוֹם הַבָּשָׂר הַתָּפוּחַ שֶׁלְּמַעְלָה מִן הָעֲרָוָה לְעֵמַת הַבֶּטֶן. וּמִשֶּׁיִּתְמַעֵךְ הַבָּשָׂר הַזֶּה וְלֹא יִהְיֶה קָשֶׁה.

20) הפטמה.

ח. כָּל אֵלּוּ הַסִּימָנִין שְׁמוֹנָה. נִרְאָה בַּבַּת סִימָן אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ אוֹ כֻּלָּן, וְהִיא בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה אוֹ פָּחוֹת - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ, וַהֲרֵי הִיא קְטַנָּה. נַעֲשֵׂית בַּת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְנִרְאָה בָּהּ סִימָן הַתַּחְתּוֹן - אֵין מַשְׁגִּיחִין בְּאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ[21]. וְאִם לֹא נִרְאָה הַתַּחְתּוֹן, וְנִרְאָה בָּהּ אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ - הֲרֵי הִיא סָפֵק בֵּין נַעֲרָה לִקְטַנָּה, וְדָנִים בָּהּ לְהַחְמִיר[22]. וְאִם נִרְאוּ כֻּלָּן, [וְלֹא נִרְאָה סִימָן הַתַּחְתּוֹן] - הֲרֵי זוֹ גְּדוֹלָה וַדָּאִית[23]; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹאוּ כֻּלָּן[24], אֶלָּא כְּבָר בָּא סִימָן הַתַּחְתּוֹן וְנָשַׁר[25].

21) והרי היא נערה, למרות שאין בה סימן העליון. 22) אינה ממאנת שמא נערה היא ואינה חולצת שמא עדיין קטנה היא. 23) אף על פי שלא נראה בה הסימן התחתון. 24) וסימן התחתון עדיין לא בא. 25) ונפל.

ט. הַבַּת שֶׁיָּלְדָה אַחַר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הֵבִיאָה סִימָנִים, לֹא תַּחְתּוֹן וְלֹא עֶלְיוֹן - הֲרֵי זוֹ גְּדוֹלָה. בָּנִים הֲרֵי הֵם כְּסִימָנִין.

י. הַבֵּן מִשֶּׁיִּוָּלֵד עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה - נִקְרָא קָטָן, וְנִקְרָא תִּינוֹק[26]. וַאֲפִלּוּ הֵבִיא כַּמָּה שְׂעָרוֹת בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַזֶּה - אֵינוֹ סִימָן, אֶלָּא שׁוּמָא. הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְמַטָּה בַּמְּקוֹמוֹת הַיְדוּעוֹת לְשֵׂעָר, וְהוּא מִבֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה - נִקְרָא גָּדוֹל, וְנִקְרָא אִישׁ[27].

26) ואינו בר עונשים. היוצא מזה שהבת מקדימה להיות גדולה יותר מהבן - בשנה שלמה. וחכמינו זכרונם לברכה מצאו לזה סמך בתורה: "ויבן ה' את הצלע - מלמד שנתן הקדוש־ברוך־הוא בינה יתירה באשה יותר מבאיש". דרשו "ויבן" מלשון בינה. 27) איש כי יפליא לנדור נדר - מה תלמוד לומר "איש" לרבות בן י"ג שנה ויום אחד שאף על פי שאינו יודע להפליא (לפרש לשם מי נדר) נדריו קיימים. וכן הכתוב אומר: איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם.

יא. הִגִּיעַ לַזְּמַן הַזֶּה[28] וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּרְאוּ בּוֹ סִימָנֵי סָרִיס - הֲרֵי הוּא קָטָן, עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה פָּחוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם. הִגִּיעַ לַזְּמַן הַזֶּה וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת לְמַטָּה, וְלֹא הֵבִיא

1 שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת בַּזָּקָן, אִם נִרְאָה בּוֹ אֶחָד מִסִּימָנֵי סָרִיס[29]
2 - הֲרֵי הוּא סָרִיס[30], וְדִינוֹ דִּין הַגָּדוֹל לְכָל דָּבָר; וְאִם
3 לֹא נִרְאָה בּוֹ סִימָן מִסִּימָנֵי סָרִיס - עַדַיִן קָטָן הוּא,
4 עַד שֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת לְמַטָּה בַּמָּקוֹם הָרָאוּי לָהֶן,
5 אוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[31].

28) י"ג שנה ויום אחד. 29) סריס הוא זה שאין לו כוח ההולדה. 30) כל מי שלא הביא שתי שערות בזקן אפילו אם לא נראה בו אלא אחד מסימני סריס, הרי הוא סריס. 31) כי כבר נכנס לרוב שנותיו, שהן שבעים שנה.

6 יב. הִגִּיעַ לַזְּמַן הַזֶּה וְלֹא הֵבִיא - הֲרֵי זֶה סָרִיס,
7 אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִרְאָה בּוֹ אֶחָד מִסִּימָנֵי סָרִיס. הִגִּיעַ
8 לִשְׁנַת עֶשְׂרִים פָּחוֹת שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא הֵבִיא שְׁתֵּי
9 שְׁעָרוֹת לְמַטָּה, וְהֵבִיא שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת בַּזָּקָן, אַף־עַל־פִּי
10 שֶׁנּוֹלַד לוֹ אֶחָד מִסִּימָנֵי סָרִיס - אֵינוֹ סָרִיס; אֶלָּא הֲרֵי
11 הוּא בְּקַטְנוּתוֹ, עַד שֶׁיִּוָּלְדוּ לוֹ כָּל סִימָנֵי סָרִיס, אוֹ עַד
12 שֶׁיִּהְיֶה בֶּן חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד.

13 יג. וְאֵלּוּ הֵן סִימָנֵי סָרִיס: כֹּל שֶׁאֵין לוֹ זָקָן[32], וּשְׂעָרוֹ
14 לָקוּי[33], וּבְשָׂרוֹ מַחֲלִיק[34], וְאֵין מֵימֵי רַגְלָיו מַעֲלִים
15 רְתִיחָה[35], וּכְשֶׁמַּטִּיל מַיִם אֵינוֹ עוֹשֶׂה כִּפָּה[36], וְשֹׁכְבַת
16 זַרְעוֹ דֵּהֶה, וְאֵין מֵימֵי רַגְלָיו מַחְמִיצִין[37], וְרוֹחֵץ
17 בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְאֵינוֹ מַעֲלֶה בְּשָׂרוֹ הֶבֶל[38], וְקוֹלוֹ
18 לָקוּי[39] וְאֵינוֹ נִכָּר בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה.

32) שלא נתמלא זקנו. 33) רך. 34) חלק כבשר אשה בלי שער. 35) קצף. 36) שאין קלוח השתן הולך ועושה כיפה (=קשת) כשמטיל מים כלפי מעלה אלא יורדים מיד. 37) מסריחים כאשר שוהים בכלי. 38) אדים וחמימות כעין עשן. 39) "וקולו דק עד שאינו ניכר בין קולו לקול הנשים".

19 יד. וְסָרִיס זֶה הוּא הַנִּקְרָא סְרִיס חַמָּה[40] בְּכָל מָקוֹם.
20 אֲבָל הַבֵּן שֶׁחָתְכוּ[41] אוֹ נִתְּקוּ[42] אוֹ מְעֲכוּ גִידָיו אוֹ
21 בֵּיצָיו, כְּמוֹ שֶׁהַעַכּוּ"ם עוֹשִׂין - הוּא הַנִּקְרָא סְרִיס
22 אָדָם[43]. וּכְשֶׁיִּהְיֶה בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד
23 נִקְרָא גָּדוֹל, שֶׁאֵין זֶה מֵבִיא סִימָן לְעוֹלָם[44].

40) שמש. כלומר שנולד סריס מבטן אמו. שלא ראה שעה אחת בכשרותו. 41) בכלי. 42) ביד. 43) שנסתרס בידי אדם לאחר שנולד. 44) של שתי שערות.

24 טו. בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁלֹּא הֵבִיא
25 סִימָן שֶׁלְּמַטָּה, וְנִרְאוּ בּוֹ כָּל הַסִּימָנִין שֶׁל מַעְלָה[45] -
26 הֲרֵי זֶה סָפֵק בֵּין גָּדוֹל לְקָטָן. וְאִם לֹא נִבְדַּק מִלְּמַטָּה
27 - כֵּיוָן שֶׁנִּרְאָה בּוֹ סִימָנֵי בַּגְרוּת מִלְּמַעְלָה, הֲרֵי זֶה
28 בְּחֶזְקַת גָּדוֹל.

45) שערות הזקן, ושערות בית השחי.

29 טז. שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּבֵּן וּבַבַּת בְּכָל מָקוֹם,
30 שֶׁעוּרָן כְּדֵי לָכֹף רֹאשָׁן לְעִקָּרָן. וּמִשֶּׁיִּצְמְחוּ וְיִהְיוּ
31 יְכוֹלוֹת לְהִנָּטֵל בְּפִי הַזּוּג[46] עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לָכֹף רֹאשָׁן
32 לְעִקָּרָן, דָּנִין בָּהֶן לְהַחְמִיר בְּכָל מָקוֹם. לְפִיכָךְ, בְּבֵן
33 וּבְבַת נַחְשֹׁב אוֹתָם גְּדוֹלִים לְהַחְמִיר, הוֹאִיל וְצָמְחוּ
34 כְּדֵי לְהִנָּטֵל בְּפִי הַזּוּג; וְנַחְשֹׁב אוֹתָם קְטַנִּים
35 לְהַחְמִיר, הוֹאִיל וְלֹא הִגִּיעוּ לָכֹף רֹאשָׁן לְעִקָּרָן.

46) של מספריים. שהוא שיעור קטן משיעור של לכוף ראשן לעיקרן.

36 יז. שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת אֵלּוּ צְרִיכוֹת שֶׁיִּהְיוּ בִּמְקוֹם הָעֶרְוָה.
37 וּבֵית הָעֶרְוָה כֻּלּוֹ מְקוֹם סִימָנִין - בֵּין לְמַעְלָה, בֵּין
38 לְמַטָּה, בֵּין עַל אֵיבְרֵי הַזֶּרַע עַצְמָן. וּצְרִיכוֹת לִהְיוֹת
39 בִּמְקוֹם אֶחָד[47]. וְשֶׁיִּהְיֶה בְּעִקָּרָן[48] גֵּמוֹת. וַאֲפִלּוּ שְׁתֵּיהֶן
40 בְּגֵמָא אַחַת - הֲרֵי אֵלּוּ סִימָן. נִמְצְאוּ שְׁתֵּי גֵּמוֹת זוֹ
41 בְּצַד זוֹ, וְאֵין בָּהֶן שֵׂעָר - הֲרֵי אֵלּוּ סִימָן; חֲזָקָה אֵין
42 גֵּמָא בְּלֹא שֵׂעָר, וּשְׂעָרוֹת הָיוּ בָּהֶן וְנָשְׁרוּ.

47) שתיהן למעלה או למטה. 48) בשרשם.

43 יח. הַבַּת שֶׁהֵבִיאָה שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת בְּתוֹךְ שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה
44 שָׁנָה, וְהַבֵּן שֶׁהֵבִיא בְּתוֹךְ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה - שְׁנֵיהֶם
45 שׁוּמָא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אַף־עַל־פִּי שֶׁאוֹתָן שְׂעָרוֹת
46 בִּמְקוֹמָן הֵם עוֹמְדוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לִזָּכָר וְאַחַר
47 שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה לִנְקֵבָה - אֵינָן סִימָן.

48 יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנִּבְדְּקוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן
49 וְנוֹדַע שֶׁהֵן שׁוּמָא; אֲבָל אִם לֹא נִבְדְּקוּ אֶלָּא אַחַר
50 זְמַן, וְנִמְצְאוּ שָׁם שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת
51 סִימָנִין, וְאֵין אוֹמְרִין: שֶׁמָּא קֹדֶם זְמַן צָמְחוּ, כְּדֵי
52 שֶׁיִּהְיוּ שׁוּמָא.

53 כ. כְּשֶׁבּוֹדְקִין הַבַּת - בֵּין בְּתוֹךְ הַזְּמַן, שֶׁהוּא כָּל שְׁנַת
54 שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה, בֵּין קֹדֶם זְמַן זֶה, בֵּין לְאַחַר הַזְּמַן -
55 בּוֹדְקִין עַל פִּי נָשִׁים כְּשֵׁרוֹת וְנֶאֱמָנוֹת. וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה
56 אַחַת בּוֹדֶקֶת, וְשׁוֹמְעִין לָהּ אִם הֵבִיאָה וְאִם לֹא
57 הֵבִיאָה.

58 כא. כָּל הַשָּׁנִים הָאֲמוּרוֹת בְּבֵן וּבְבַת וּבַעֲרָכִין[49] וּבְכָל
59 מָקוֹם, אֵינָן לֹא שְׁנֵי הַלְּבָנָה וְלֹא שְׁנֵי הַחַמָּה, אֶלָּא
60 שָׁנִים שֶׁל סֵדֶר הָעִבּוּר, שֶׁהֵן פְּשׁוּטוֹת וּמְעֻבָּרוֹת, עַל
61 פִּי בֵּית דִּין, כְּמוֹ שֶׁהֵם קוֹבְעִין אוֹתָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ
62 בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ. וּבְאוֹתָן הַשָּׁנִים מוֹנִין לְכָל
63 דִּבְרֵי הַדָּת.

49) שהערך משתנה לפי גיל הנערך.

64 כב. אֵין סוֹמְכִין עַל הַנָּשִׁים בְּמִנְיַן הַשָּׁנִים, וְלֹא עַל
65 הַקְּרוֹבִים, אֶלָּא עַל פִּי שְׁנַיִם אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים לְהָעִיד.

66 כג. הָאָב שֶׁאָמַר: בְּנִי זֶה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד,
67 בִּתִּי זוֹ בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - נֶאֱמָן לְקָרְבָּן,

אֲבָל לֹא לְמַכּוֹת[50] וְלֹא לָעֲנָשִׁים. בְּנֵי זֶה בֵּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, בִּתִּי זוֹ בַּת שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - נֶאֱמָן לִנְדָרִים וְלַעֲרָכִין וְלַחֲרָמוֹת וּלְהֶקְדֵּשׁוֹת, אֲבָל לֹא לְמַכּוֹת וְלֹא לָעֲנָשִׁים.

50) אם חטא האשם בשוגג.

כד. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵבֶר זַכְרוּת וְאֵבֶר נַקְבוּת - הוּא הַנִּקְרָא אַנְדְּרוֹגִינוֹס, וְהוּא סָפֵק אִם זָכָר סָפֵק אִם נְקֵבָה. וְאֵין לוֹ סִימָן שֶׁיְּוֻדַּע בּוֹ אִם הוּא זָכָר וַדַּאי אִם הִיא נְקֵבָה וַדָּאִית לְעוֹלָם.

כה. וְכָל מִי שֶׁאֵין לוֹ לֹא זַכְרוּת וְלֹא נַקְבוּת, אֶלָּא אָטוּם[51] - הוּא הַנִּקְרָא טֻמְטוּם, וְגַם הוּא סָפֵק. וְאִם נִקְרַע[52] הַטֻּמְטוּם וְנִמְצָא זָכָר - הֲרֵי הוּא כְּזָכָר וַדַּאי; וְאִם נִמְצָא נְקֵבָה - הֲרֵי הוּא נְקֵבָה. וְטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס שֶׁהָיוּ בֶּן שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת גְּדוֹלִים. וְהֵם שֶׁנִּדְּבָר בָּהֶן בְּכָל מָקוֹם.

51) סתום. 52) שהסירו ממנו את הקרום המכסה את ערוותו.

כו. חֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת הָאֲמוּרִים בְּכָל מָקוֹם[53], הֵן הָאִלְּמִים שֶׁאֵין שׁוֹמְעִין וְלֹא מְדַבְּרִים[54]; אֲבָל מִי שֶׁמְּדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ[55], אוֹ שׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר[56] - הֲרֵי הוּא כְּכָל אָדָם. וְאִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהֵן שְׁלֵמִים בְּדַעְתָּן, וְאֵינָן לֹא חֵרְשִׁים וְלֹא שׁוֹטִים[57] - נִקְרָאִין פִּקֵּחַ וּפִקֵּחַת.

53) השוו אותם לשוטה. לפוטרם מכל דבר, מפני שאינם בני דעת. 54) שנולד חרש ממעי אמו, וכיוון שלא שמע מעולם מה שמדברים עימו אי אפשר שידבר. 55) תחילתו היה פיקח עד שלמד לדבר ואחרי כן נתחרש. 56) שנשתתק וניטל דיבורו. 57) ואיזהו שוטה? המקרע את כסותו, והמאבד כל מה שנותנים לו. ולשון רבינו הלכות עדות ט, ט: "ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים . . אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים".

כז. נִמְצְאוּ כָּל הַשֵּׁמוֹת[58] שֶׁבֵּאַרְנוּ עִנְיָנָם בִּשְׁנֵי פְּרָקִים אֵלּוּ - עֶשְׂרִים שֵׁמוֹת. וְאֵלּוּ הֵן: קִדּוּשִׁין. עֶרְוָה. שְׁנִיָּה. אִסּוּרֵי לָאוִין. אִסּוּרֵי עֲשֵׂה. קְטַנָּה. נַעֲרָה. בּוּגֶרֶת. אֵילוֹנִית. גְּדוֹלָה. סִימָן הַתַּחְתּוֹן. סִימָן הָעֶלְיוֹן. קָטָן. סָרִיס חַמָּה. סָרִיס אָדָם. גָּדוֹל. אַנְדְּרוֹגִינוֹס. טֻמְטוּם. חֵרְשִׁים. פִּקְחִים. שִׂים כָּל הַשֵּׁמוֹת הָאֵלּוּ לְעֵמָּתְךָ תָּמִיד, וְאַל יָלוּזוּ מֵעֵינֶיךָ כָּל עִנְיָנֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִהְיֶה צְרִיכִין לְבָאֵר כָּל שֵׁם מֵהֶן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנַּזְכִּיר אוֹתוֹ.

58) מושגים, מונחים.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו דיני קידושי כסף ומי הוא הנותן, קידושי שטר וביאה. הקנה עצמו לה. קידש ולא פירש, קידשה לחצאין. קידש בחצי פרוטה, שהאב זכאי בבתו עד שתבגר או עד שתנשא, שליחות בקידושין, שלא לקדש בביאה, בלא שידוכין, ובשוק, ברכת אירוסין.

א. כֵּיצַד[2] הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת? אִם בְּכֶסֶף הוּא מְקַדֵּשׁ - אֵין פָּחוֹת מִפְּרוּטָה[3] כֶּסֶף אוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה. אוֹמֵר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת[4] לִי[5], אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מְאֹרֶסֶת לִי, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ לִי לְאִשָּׁה בָּזֶה[6], וְנוֹתֵן לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים[7]. וְהָאִישׁ הוּא שֶׁאוֹמֵר דְּבָרִים שֶׁמַּשְׁמָעָן שֶׁקּוֹנֶה אוֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, וְהוּא שֶׁיִּתֵּן לָהּ הַכֶּסֶף[8].

2) קידושין ב, א. 3) כבית־הלל שם. וכן הוא במשנה בבבא־מציעא נה. ושיעור הפרוטה הוא משקל חצי גרעין שעורה מכסף (פירוש המשנה לרבינו, קידושין א, א). 4) לשון חכמים היא שהבעל אוסר את אשתו לכל העולם כהקדש (קידושין ב:). 5) בשבילי, כלומר ע"י שתהיי אשתי תאסרי לכל העולם כהקדש ('תוספות' שם). פירוש אחר: "מקודשת לי" - מיוחדת לי, מזומנת לי (שם). 6) מקור דבר זה, שצריך לומר "בזה", הוא במשנה קידושין מו. "התקדשי לי בתמרה זו". וה'מאירי' (עמ' 4) כתב שאין הכרח בזה אלא שהלשון יותר שלם בכך. 7) בכת"י התימנים "שני עדים". 8) שנאמר "כי יקח איש אשה" (דברים כב, יג. וכד, א) ודרשו חז"ל (קידושין ד:): "כי יקח - ולא כי תקח".

ב. נָתְנָה הִיא וְאָמְרָה לוֹ: הֲרֵי אֲנִי מְקֻדֶּשֶׁת לָךְ, הֲרֵינִי מְאֹרֶסֶת לָךְ, הֲרֵינִי לָךְ לְאִנְתּוּ[9], אוֹ בְּכָל לְשׁוֹן הַקְנָאָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[10]. וְכֵן אִם נָתְנָה הִיא לוֹ וְאָמַר הוּא - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[11]. וְאִם נָתַן הוּא וְאָמְרָה הִיא - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק[12].

9) לאשה. "לי לאשה" (בראשית יב, יט), מתרגם יונתן "לי לאנתו". 10) קידושין ה, ב. שהאיש לוקח את האשה ולא האשה את האיש, כמו שכתבנו למעלה. 11) שם. ואם המקדש חשוב, שיש לה הנאה בהסכימו לקבל וליהנות ממנה, הרי זו מקודשת (לקמן פ"ה, הכ"ב). 12) קידושין ה, ב: "ספיקא הוא, וחיישינן מדרבנן". שאם בא אחר וקידשה - צריכה גט משניהם, שמא לא היו של הראשון קידושין וחלו קדושי שני או שמא של ראשון קידושין ולא של שני (רש"י שם). מלשון הגמרא הנ"ל, משמע שאין זה אלא ספק מדרבנן, אבל מן התורה אין כאן קידושין כלל ואינה צריכה גט ממנו. אולם מדברי רבינו שכתב: "מקודשת מספק", נראה שהיא מקודשת מן התורה קידושי ספק, וצריכה ממנו גט מדאורייתא, אם תרצה להנשא לאחר. ראה ר"ן לקידושין ה: ו'בית הבחירה' להרב המאירי שם.

ג. וְאִם קִדֵּשׁ בִּשְׁטָר - כּוֹתֵב עַל הַנְּיָר אוֹ עַל הַחֶרֶס[13] אוֹ עַל הֶעָלֶה אוֹ עַל כָּל דָּבָר שֶׁיִּרְצֶה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מְאֹרֶסֶת לִי, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים[14].

13) אע"פ שאינו שוה פרוטה (שם ט.). 14) ואין השטר צריך חתימת עדים מבפנים, הואיל ומוסרו לה בפני עדים.

1 **ד. וְצָרִיךְ[15] שֶׁיִּכְתֹּב אוֹתוֹ לְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְקַדֶּשֶׁת[16],**
2 **כְּגֵט[17]. וְאֵינוֹ כּוֹתְבוֹ אֶלָּא מִדַּעְתָּהּ[18]. כְּתָבוֹ שֶׁלֹּא**
3 **לִשְׁמָהּ[19], אוֹ לִשְׁמָהּ שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ[20], אַף־עַל־פִּי**
4 **שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ לְדַעְתָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[21].**

15) קידושין ט. בעייתו של רבי שמעון בן לקיש, ששוב פשטה. 16) פרט לנכתב לשם אשה אחרת ונמלך לקדש בו אשה זו ששמה כשמה. 17) שצריך לכתבו לשם האשה המתגרשת, שנאמר: "וכתב לה ספר כריתות" - "לה - לשמה" (גיטין כו.) והוקשה הויה ליציאה (קדושין ט:). שהרי כל עיקר קידושי שטר נלמד מהיקש זה של "ויצאה והיתה" (ראה למעלה פ"א הערה ז). וכתב הרשב"א (הובא כאן בפירוש ה'מגיד משנה') שבנוסח שטר הקידושין צריך להזכיר בו שמות האיש והאשה כגט. והדברים מפורשים בירושלמי (קידושין פ"א, ה"ב) "סדר קידושין כך הוא: אני פלוני קידשתי בתו של פלוני" (הגר"א לאהע"ז סי' לב ס"ק ו). 18) בידיעתה ובהסכמתה. 19) שנכתב לשם אשה אחרת ששמה כשם אשה זו, ונמלך בדעתו לקדש את זו בשטר זה. 20) קודם הכתיבה לא נמלך בה. 21) מקיש הויה ליציאה, מה יציאה צריכים דעת מקנה (הבעל) אף הויה צריכים לדעת מקנה - זו האשה, המקנה את עצמה לבעל (קידושין ט: כרב פפא ורב שרביא).

5 **ה. וְאִם קִדֵּשׁ בְּבִיאָה - אוֹמֵר לָהּ[22]: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת**
6 **לִי, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מְאֹרֶסֶת לִי, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ לִי לְאִשָּׁה**
7 **בְּבְעִילָה זוֹ[23], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[24], וּמִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי**
8 **שְׁנֵי עֵדִים וּבוֹעֲלָהּ[25]. וְהַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה - מִסְתָּמָא[26]**
9 **דַּעְתּוֹ עַל גְּמַר בִּיאָה[27], וּכְשֶׁיִּגְמֹר בִּיאָתוֹ תִּהְיֶה**
10 **מְקֻדֶּשֶׁת[28]. (וּבֵין שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ וּבֵין שֶׁבָּא עָלֶיהָ**
11 **שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת)[29].**

22) בפני שני עדים, בעת שנכנס להתייחד עמה. 23) שאבוא אליך כשאתייחד עמך. 24) שאר לשונות קידושין המפורשות לקמן ה"ו. ובכת"י התימנים, הנוסח: או הרי את מאורסת לי וכל כיוצא או הרי את לי לאשה בבעילה זו. 25) ומאחר שהעדים ראום מתייחדים, אינם צריכים להעיד על הבעילה, לפי ש"הן הן עדי ייחוד, הן הן עדי ביאה" (קידושין סה:). 26) בכת"י התימנים, תיבה זו אינה. וראה להלן הערה כז. 27) קידושין י, א. 28) ואם הערה בה (=התחיל ביאתו ולא גמרה) לשם קידושין ופשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר, הרי זו מקודשת לשני, הואיל ועדיין לא היתה מקודשת (שם). ומלשון רבינו "מסתמא", נראה שדעתו לומר שאם פירש ואמר התקדשי לי בתחילת ביאתי, הרי זו מקודשת בתחילת ביאה (מגיד־משנה). 29) קידושין ט, ב. ומבואר יותר ב'ירושלמי' קידושין פ"א, ה"א. ובסנהדרין נד, א - אמרו: נאמר בתורה (ויקרא כ, יג) "משכבי אשה" - מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה. וכל קטע זה מוקף בסוגריים, הואיל ובדפוסים ישנים כגון קושטא רס"ט; ווניציה של"ד - אינו. אבל בדפוס רומא משנת ר"מ, ישנו כלפנינו.

12 **ו. הַדְּבָרִים שֶׁיֹּאמַר הָאִישׁ כְּשֶׁיְּקַדֵּשׁ, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה**
13 **מַשְׁמָעָם שֶׁהוּא קוֹנֶה[30] הָאִשָּׁה, וְלֹא שֶׁיְּהֵא מַשְׁמַע**
14 **שֶׁהִקְנָה עַצְמוֹ לָהּ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁאָמַר לָהּ, אוֹ שֶׁכָּתַב**
15 **בַּשְּׁטָר שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ: הֲרֵינִי בַּעֲלַיִךְ, הֲרֵינִי אֲרוּסִיךְ,**
16 **הֲרֵינִי אִישֵׁךְ, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - אֵין כָּאן קִדּוּשִׁין**
17 **כְּלָל[31]. אָמַר לָהּ[32], אוֹ כָּתַב לָהּ: הֲרֵי אַתְּ אִשְׁתִּי, הֲרֵי**
18 **אַתְּ אֲרוּסָתִי, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ קְנוּיָה לִי, הֲרֵי אַתְּ שֶׁלִּי,**
19 **הֲרֵי אַתְּ לְקוּחָתִי[33], הֲרֵי אַתְּ חֲרוּפָתִי[34], הֲרֵי אַתְּ**
20 **בִּרְשׁוּתִי, הֲרֵי אַתְּ זְקוּקָה לִי, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[35] - הֲרֵי**
21 **זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.**

30) רוכש. 31) קידושין ה, ב. שנאמר בתורה: כי יקח איש אשה, ולא שיקח את עצמו לה. 32) בכת"י התימנים, כל הקטע הזה אינו. 33) מלשון הכתוב: כי יקח איש אשה. 34) קידושין ו. "שכן ביהודה קוראים לארוסה חרופה", וכגירסת רבינו חננאל שם (הובאה ברשב"א) בניגוד לגירסתנו בגמרא שרק ביהודה היא מקודשת. ובשו"ע אהע"ז סי' כז ס"ג פסק שהרי זו מקודשת בספק. 35) ובלבד שתבין שהיא לשון קידושין, אבל אם אינה מכרת באותה לשון - אינה מקודשת, אלא־אם־כן דיבר עמה תחילה על עסקי קידושין ונתרצתה לו, כמבואר בסמוך ה"ח.

22 **ז. אָמַר לָהּ, אוֹ כָּתַב לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְיֻחֶדֶת לִי, הֲרֵי**
23 **אַתְּ מְיֻעֶדֶת לִי, הֲרֵי אַתְּ עֲזֻרָתִי, הֲרֵי אַתְּ נִגְדָּתִי, הֲרֵי**
24 **אַתְּ צַלְעָתִי, הֲרֵי אַתְּ סְגוּרָתִי, הֲרֵי אַתְּ תַּחְתִּי, הֲרֵי אַתְּ**
25 **עֲצוּרָתִי, הֲרֵי אַתְּ תְּפוּסָתִי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק[36].**
26 **וָהוּא, שֶׁיִּהְיֶה מְדַבֵּר עִמָּהּ תְּחִלָּה עַל עִסְקֵי קִדּוּשִׁין[37];**
27 **אֲבָל אִם אֵינוֹ מְדַבֵּר עִמָּהּ תְּחִלָּה עַל עִסְקֵי קִדּוּשִׁין**
28 **- אֵין חוֹשְׁשִׁין לְמִלּוֹת אֵלּוּ[38]:**

36) קידושין ו, א. כי כל הלשונות האלו, ספק אם משמען לשון קידושין: מיוחדת, כמו "מאוחדת" - מלשון "והיו לבשר אחד" (בראשית ב, כד). מיועדת - מלשון "אשר לא יעדה" (שמות כא, ח) שהיא לשון קידושין באמה עבריה. עזרתי, נגדתי - לשון "אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב, יח). צלעתי, סגורתי, תחתי - מלשון: "ויקח אחת מצלעותיו ויסגור בשר תחתנה" (שם כא). עצורתי - לשון עצרת שתהא נאספת עמי לבית, וכן תפושתי - נתפסת עמי בבית (רש"י ו'תוספות' ר"י הזקן שם). ואפשר שאין משמען לשון קידושין אלא שתבוא לעשות מלאכתו. 37) אז היא ספק מקודשת. 38) מפני שאינה יודעת מה אמר לה, ולפיכך אינה מקודשת כלל (שם). ואפילו אם אמרו שניהם שלקידושין נתכוונו אינה מקודשת, שהרי לא נתבררה אמיתת הלשון לעדים, שגם הם צריכים להבין את לשונו ('תוספות' ר"י שם).

29 **ח. וְיֵשׁ לָאִישׁ לְקַדֵּשׁ הָאִשָּׁה בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא מַכֶּרֶת**
30 **בּוֹ[39], וְיִהְיֶה מַשְׁמַע הַדְּבָרִים בְּאוֹתָהּ הַלָּשׁוֹן שֶׁקָּנָאָה,**
31 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[40]. הָיָה מְדַבֵּר עִם הָאִשָּׁה עַל עִסְקֵי**
32 **הַקִּדּוּשִׁין וְרָצְתָה[41], וְעָמַד וְקִדֵּשׁ, וְלֹא פֵּרֵשׁ וְלֹא אָמַר**
33 **לָהּ כְּלוּם, אֶלָּא נָתַן בְּיָדָהּ אוֹ בָּעַל - הוֹאִיל וְהֵן**
34 **עֲסוּקִין בָּעִנְיָן - דַּיּוֹ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְפָרֵשׁ[42]. וְכֵן עֵדֵי**

1 הַקִּדּוּשִׁין וְהַגֵּרוּשִׁין אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר לָהֶם: אַתֶּם
2 עֵדַי, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁגֵּרַשׁ אוֹ קִדֵּשׁ בִּפְנֵיהֶם - הֲרֵי זוֹ
3 מְקֻדֶּשֶׁת אוֹ מְגֹרֶשֶׁת[43].

39) נוסף על הלשונות המנויות לעיל ה"ו. 40) והאומר לאשה הריני נותן לך בשביל אהבה וחיבה - חוששין לקידושיו, כי שמא נתכוין שתהיה אהבה וחיבה ביניהם, והרי זה כאילו אמר: הרי את מיוחדת או מיועדת לי (תשובות מיימוניות, וכן בשו"ע אהע"ז סי' כז, ס"ג). 41) שאמרה הן (כסף־משנה). 42) משנה, מעשר שני פ"ד מ"ז. וכן בקידושין ו, א. 43) ואף־על־פי שלא הזמינם ולא ייחדם לכך (קידושין מג.). ורק בהודאת ממון צריך שיאמר אתם עדי, שאם לא כן יכול לומר לו: משטה אני בך (תוספות שם). ודוקא שקידשה בפני שנים והם אצלה, שראתה והרגישה בהם. אבל אם הטמין לה עדים אחורי הגדר, אינה מקודשת, כי אילו היתה מרגישה בהם, יתכן ולא קיבלה הקידושין, רק עכשיו בידעה שאין עדים אצלה - קבלתם, בחשבה כי משחקת היא בו הואיל ואין כאן עדים (מגיד־משנה).

4 ט. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הִתְקַדְּשִׁי לְחֶצְיִי - הֲרֵי זוֹ
5 מְקֻדֶּשֶׁת. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְאוֹמֵר לָהּ: תְּהִי אִשְׁתִּי
6 אַתְּ וְאַחֶרֶת[44], שֶׁנִּמְצָא שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא חֲצִי אִישׁ. אֲבָל
7 אִם אָמַר: חֶצְיֵךְ מְקֻדֶּשֶׁת לִי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, שֶׁאֵין
8 אִשָּׁה אַחַת רְאוּיָה לִשְׁנַיִם[45]. וְכֵן אִם אוֹמֵר: הֲרֵי אַתְּ
9 מְקֻדֶּשֶׁת לִי וְלָזֶה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[46].

44) שאם ארצה לישא אחרת עליך - אשא (קידושין ז.) וראה לקמן פי"ד, ה"ג: "נושא אדם כמה נשים". 45) שם. 46) ואין אומרים: תפוס לשון ראשון עיקר, וברגע שאמר הרי את מקודשת לי, כבר נתקדשה לו ואין הדיבור האחרון "ולזה" יכול לחול, וממילא היא מקודשת לו קידושין גמורים, אלא לשונו מורה שתהא מקודשת לשניהם כאחד, ולפיכך אינה מקודשת אף לאחד מהם (מעשה רוקח).

10 י. אָמַר לָהּ: הֲרֵי חֶצְיֵךְ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּפְרוּטָה, וְחֶצְיֵךְ
11 בִּפְרוּטָה[47]; אוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: חֶצְיֵךְ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּחֲצִי
12 פְּרוּטָה, וְחֶצְיֵךְ הָאַחֶרֶת מְקֻדֶּשֶׁת בַּחֲצִי פְּרוּטָה - הֲרֵי
13 זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[48]. אָמַר לָהּ: חֶצְיֵךְ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּפְרוּטָה
14 הַיּוֹם, וְחֶצְיֵךְ בִּפְרוּטָה לְמָחָר[49]; שְׁתֵּי חֲצָיֶיךָ
15 בִּפְרוּטָה[50]; שְׁתֵּי בְּנוֹתֶיךָ[51] לִשְׁנֵי בָנַי[52] בִּפְרוּטָה; בִּתְּךָ
16 מְקֻדֶּשֶׁת לִי וּפָרָתְךָ מְכוּרָה לִי בִּפְרוּטָה[53]; אוֹ: בִּתְּךָ
17 וְקַרְקָעָתְךָ לִי בִּפְרוּטָה[54] - בְּכָל אֵלּוּ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק[55].

47) קידושין ז, ב. ואע"פ שהזכיר "חצייך" - אין זה מקדש אשה לחצאין, אלא מונה והולך הוא, וראש דיבורו מתייחס גם לסופו, ואין כאן הפסק בקידושיו. והרי זה כמקדש בשתי פרוטות, ואומר: נמצא חצייך עולה לי בפרוטה, וחצייך השני בפרוטה (לחם־משנה). 48) קידושין, שם. וגם כאן הוא "מונה והולך" ולא טעה לומר שמקדשים לחצאין (רש"י שם). ומובן שכל זה אמר לה בכדי דיבור אחד, אבל אם הפסיק באמצע דיבורו בין חצי לחצי, אינה מקודשת (ר"ן שם). 49) כאן יש לדון שהפסיק בקידושיו, שהרי דחה את קידושי החצי השני למחר. 50) כאן אין לתלות ולומר: "מונה והולך הוא", שהרי לא מנה את הכסף אלא הפסיק בקידושי גוף האשה, ואולי טעה לומר שאשה מתקדשת לחצאין. 51) המקדש אומר כן לאביהן. ובקטנות מדובר, שכסף קידושיהן שלו. והספק הוא, אם אחרי המקבל נלך והרי קיבל פרוטה שלימה ותהיינה מקודשות. או אולי עלינו להשגיח באשה המתקדשת ואז יוצא לכל אשה חצי פרוטה ואינן מתקדשות. אבל אילו היו הבנות גדולות שהאב קיבל את כסף הקידושין בתורת שליח הבנות, אז ודאי שאין הבנות מקודשות, שהרי כל אחת קיבלה רק חצי פרוטה (תוספות שם). 52) והם גדולים, ועשאוהו שליח לקדש. 53) הספק הוא: אם התכוין לכלול בפרוטה זו את הפרה והאשה כאחד, נמצא שהוא קידש האשה רק בחצי פרוטה ואינה מקודשת, או מתוך שאדם יודע שאין אשה מתקדשת בפחות מפרוטה, ואין הפרה נקנית בכסף (קידושין כה:), ודאי התכוין לומר בתך – בפרוטה, ופרתו תיקנה לו כשימשכנה. 54) קרקע נקנית גם בכסף, וגם בחזקה. ובכל זאת יש ספק, אולי נתכוין לומר בתך בפרוטה, וקרקעך - כשאחזיק בה. 55) בקידושין ז, ב - העלו את כל הבעיות האלו ב"תיקו". ואע"פ שגם שני הדינים הראשונים שבהלכה זו הוזכרו שם בין הבעיות ולא נפתרו, סובר רבינו שהואיל והגמרא אמרה שם: "אם תמצי־לומר מונה והולך הוא" ביחס לשני דינים אלו, הרי זה כאילו התלמוד הסכים להגיון הזה והוציאן מכלל ספק. כי כלל מקובל הוא מהגאונים, כל מקום שהתלמוד אומר "אם תמצי־לומר" הרי זה כמו פשיטות ופתרון (רא"ש לקידושין שם).

18 יא. הָאָב מְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ[56] כָּל זְמַן
19 שֶׁהִיא קְטַנָּה, וְכֵן כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה רְשׁוּתָהּ בְּיָדוֹ[57],
20 שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה. וְקִדּוּשֶׁיהָ
21 לְאָבִיהָ[58]. וְכֵן הוּא זַכַּאי בִּמְצִיאָתָהּ וּבְמַעֲשֶׂה יָדֶיהָ[59]
22 וּבִכְתֻבָּתָהּ[60]. אִם נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה מִן
23 הָאֵרוּסִין[61], הוּא זַכַּאי בַּכֹּל עַד שֶׁתִּבְגַּר[62]. לְפִיכָךְ[63]
24 מְקַבֵּל הָאָב קִדּוּשֵׁי בִּתּוֹ מִיּוֹם שֶׁתִּוָּלֵד עַד שֶׁתִּבְגַּר[64].
25 וַאֲפִלּוּ הָיְתָה חֵרֶשֶׁת אוֹ שׁוֹטָה[65] וְקִדְּשָׁהּ הָאָב - הֲרֵי
26 הִיא אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[66]. וְאִם הָיְתָה בַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים
27 וְיוֹם אֶחָד, מִתְקַדֶּשֶׁת בִּבְיָאָה מִדַּעַת אָבִיהָ; פָּחוֹת
28 מִכֵּן, אִם קִדְּשָׁהּ אָבִיהָ בִּבְיָאָה[67] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[68].

56) מבלי להמלך בה ולקבל הסכמתה. 57) קידושין מא, א. וכתובות מו, א. 58) כסף קידושיה לאביה. - כתובות שם. אמרה תורה (במדבר ל, יז) בנעוריה בית אביה - כל שבח נעוריה לאביה. 59) במציאתה - שם, מז. משום איבה, כי הואיל ואין האב חייב במזונות בתו מצד הדין, אם תעכב המציאה לעצמה, יטור לה איבה וימנע מלזונה. ובמעשה ידיה - שם, מו: שנאמר (שמות כא, ז) "וכי ימכור איש את בתו לאמה" - "מה אמה - מעשה ידיה לרבה, אף בת - מעשה ידיה לאביה". 60) שתיקנו חכמים שהבעל יכתוב כתובה לאשתו, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, כמבואר לקמן פ"י. 61) כתובות מג, ב. 62) זמן הבגרות מפורש למעלה פ"ב ה"ב. 63) הואיל ואין אנו צריכים

לדעתה של הקטנה או הנערה המתקדשת. 64) שהרי קידושיה בידו. 65) ראה לעיל פ"ה הכ"ו, מה היא חרשת ושוטה. 66) יבמות קיב, ב. אבל חרשת גדולה אינה מקודשת קידושין גמורים מן התורה כמבואר לקמן פ"ד, ה"ט. וכן השוטה כשהיא גדולה - אינה מתקדשת כלל, כמבואר שם. 67) שבא עליה המקדש. 68) נדה מד, ב. שפחות מג' שנים אין ביאתה ביאה, והרי זה כנותן אצבע בעין, מה עין מדמעת וחוזרת ומדמעת, אף היא בתוליה חוזרים (שם מה.). וכל זה מצד הדין, אבל מצות חכמים היא, שלא יקדש אדם בתו כשהיא קטנה, כמבואר לקמן הי"ט.

יב. בְּגֵרָה הַבַּת - אֵין לְאָבִיהָ בָּהּ רְשׁוּת, וַהֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים שֶׁאֵינָם מִתְקַדְּשׁוֹת אֶלָּא לְדַעְתָּן[69]. וְכֵן אִם הִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ, וְנִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה בְּחַיֵּי אָבִיהָ - הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת עַצְמָהּ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁעֲדַיִן הִיא קְטַנָּה. כֵּיוָן שֶׁנִּשֵּׂאת[70], אֵין לְאָבִיהָ בָּהּ רְשׁוּת לְעוֹלָם[71].

69) קידושין עט, א. 70) משתכנס לחופה נקראת נשואה, ראה לקמן פ"י, ה"ב. 71) כתובות מג, ב. וכן בקידושין מד, ב. וראה במוספנו: "תשובות רבינו".

יג. נִתְקַדְּשָׁה קֹדֶם שֶׁתִּבְגַּר שֶׁלֹּא לְדַעַת אָבִיהָ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[72], וַאֲפִלּוּ אִם נִתְרַצָּה[73] הָאָב אַחַר שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה[74]. וַאֲפִלּוּ אִם נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה מִן אוֹתָן הַקִּדּוּשִׁין - אֵינָהּ אֲסוּרָה לְכֹהֵן[75]. וּבֵין הִיא וּבֵין אָבִיהָ יְכוֹלִין לְעַכֵּב[76]. בֵּין אִם נִתְקַדְּשָׁה בְּפָנָיו[77] בֵּין שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[78] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

72) קידושין מה, ב - כדעת רבינא שם. וכן פסק ה'אלפסי' בהלכותיו לקידושין שם. 73) הסכים. 74) כי מה יועיל ריצוי שלאחר מעשה קידושין. אבל אם נתרצה האב בשעת הקידושין, הרי היא מקודשת. ואע"פ שלא קיבל אביה קידושיה (ר"ן שם בפירוש דעת רבינו). 75) ואינה כגרושה שאסורה לכהן הדיוט, וכאלמנה שאסורה לכהן גדול. 76) אפילו אם נתרצה האב בשעת הקידושין ואח"כ הבת ממאנת במקדש, יכולה לעכב ואין הקידושין קידושין, שאין אביה יכול לכופה אלא כשהוא בעצמו מקדשה, כמבואר לעיל יא, א. וכן אביה יכול לעכב אח"כ אפילו כשנתקדשה בפניו ושתק באותה שעה (כסף־משנה ומהר"י קולון בדעת רבינו). 77) ושתק, ואח"כ עיכב. 78) אפילו אם נתרצה אח"כ, וגם הבת לא עיכבה, אינה מקודשת הואיל ולא נתרצה בשעת הקידושין.

יד. הָיְתָה הַבַּת סָפֵק בּוֹגֶרֶת[79], בֵּין שֶׁקִּדְּשָׁהּ אָבִיהָ שֶׁלֹּא לְדַעְתָּהּ בֵּין שֶׁקִּדְּשָׁהּ הִיא עַצְמָהּ שֶׁלֹּא לְדַעַת אָבִיהָ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק[80], לְפִיכָךְ צְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק. יֵשׁ לְאִישׁ לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה[81], בֵּין אִשָּׁה פְּלוֹנִית בֵּין אִשָּׁה מִשְּׁאָר הַנָּשִׁים[82]. וְכֵן הָאִשָּׁה הַגְּדוֹלָה[83] עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל קִדּוּשֶׁיהָ[84], בֵּין מֵאִישׁ פְּלוֹנִי בֵּין מֵאִישׁ מִשְּׁאָר אֲנָשִׁים. וְכֵן הָאָב עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל קִדּוּשֵׁי בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא בִּרְשׁוּתוֹ[85]. וְאוֹמֵר הָאָב לְבִתּוֹ הַקְּטַנָּה: צְאִי וְקַבְּלִי קִדּוּשַׁיִךְ[86].

79) כגון שיש ספק אם עברו כבר ששה חדשים מיום הבאת סימני נערותה או לא (ראה לעיל פ"ב, ה"ב). או כגון שנראה בה אחד מסימני העליון ועדיין לא הביאה שתי שערות, נמצא כי היא ספק נערה, ספק קטנה (לעיל פ"ב, ה"ח) ואח"כ הביאה שתי שערות ועברו ששה חדשים מיום שהביאה הסימן הראשון, ויש ספק אולי הוא סימן גמור, וממילא היא כיום בוגרת, או שמא לא נעשתה נערה אלא עם הבאת הסימן התחתון, ומשם ואילך עדיין לא עברו ששה חדשים ועדיין היא נערה (לחם־משנה). 80) קידושין עט, א. לענין קידושי אביה אנו חוששים שמא עדיין נערה היא, ולענין קידושי עצמה אנו חוששים שמא בוגרת היא. 81) קידושין מא, א. שכלל הוא בידינו "שלוחו של אדם כמותו", שנאמר (שמות יב, ו) "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים", וכי כל הקהל כולו שוחט, והלא אינו שוחט אלא אחד? אלא, מכאן ששלוחו של אדם כמותו (שם, עמוד ב). 82) שלא פירש לו: קדש לי אשה זו או זו, אלא אמר לו סתם "קדש לי אשה" - רוצה לומר איזו שהיא. ומקור הדברים ממסכת נזיר יב, א. 83) הבוגרת. 84) קידושין מא, א. 85) שם. 86) שם יט, א. הבת מקבלת בעצמה כסף הקידושין, ואחרי שזכתה בכסף זכה בו אביה כי כל שבח נעוריה לאביה. ואע"פ שמן התורה אין זכיה לקטן (גיטין סא.) - כשיש דעת אחרת מקנה לו, יש לו זכיה (ר"ן לקידושין פ"א).

טו. כָּל הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל הַקִּדּוּשִׁין, צָרִיךְ לַעֲשׂוֹתוֹ בִּפְנֵי עֵדִים[87]. אֲבָל הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, אֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּעֵדִים. שֶׁאֵין מָקוֹם לְעֵדִים בִּשְׁלִיחוּת הָאִישׁ אֶלָּא לְהוֹדִיעַ אֲמִתַּת הַדָּבָר[88], לְפִיכָךְ אִם הוֹדוּ הַשָּׁלִיחַ וְהַמְשַׁלֵּחַ - אֵינָן צְרִיכִין עֵדִים[89]. כְּמוֹ שְׁלִיחַ הַגֵּט[90], וּכְמוֹ שָׁלִיחַ שֶׁהִרְשָׁהוּ[91] לְהַפְרִישׁ לוֹ תְּרוּמָה, וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן בְּכָל מָקוֹם[92] - שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ עֵדִים.

87) כדין שליח לקבלה בגט, המבואר בסמוך. 88) בניגוד לעצם מעשה הקידושין שאינו חל כלל בלא עדים, ראה לקמן פ"ד, ה"ו. 89) וכן נראה ב'ירושלמי' קידושין פ"ג, ה"א: "לא הוחזק השליח בעדים". 90) להולכה, שאין הבעל צריך למנותו בעדים. וכמבואר לקמן הל' גירושין פ"ו, ה"ד. אבל בשליח הגט לקבלה, משנה מפורשת היא בגיטין סג, ב שצריך שני עדים במינויו. והראב"ד חולק, ולדעתו גם בשליח קידושין להולכה צריך לעשות בפני שנים. ואין להשוות שליח קידושין (בקידושי כסף) לשליח הגט שתופס הגט בידו, ולפיכך אינו זקוק לעדים. אולם כדברי רבינו מוכח מסוגיית הש"ס קידושין מה, ב - שאמרו שם: "ודילמא שליח שויה", ומשמע שאין עדים שעשאו שליח, ובכל זאת סבר התלמוד שאם הבן עשה את אביו שליח לקדש, הרי הוא שליח גמור וקידושיו קידושין (כסף־משנה). 91) בעל התבואה. 92) כגון בקרבן פסח

שהשליח מתמנה לשחוט פסח לשולחו בלא עדים. וכן לענין קרבן מעילה. ראה הל' מעילה פ"ז, ה"א. וגם בעניני שליחות במכירה, כגון "האומר לשלוחו צא ומכור לי קרקע זו . . . או קנה לי, הרי זה מוכר ולוקח וכל מעשיו קיימים, ואין העושה שליח צריך קנין ולא עדים אלא באמירה בלבד בינו לבין חבירו" (הל' שלוחין פ"א, ה"א).

1 **טז. הַשָּׁלִיחַ נַעֲשֶׂה עֵד[93]. לְפִיכָךְ, אִם עָשָׂה שְׁנֵי**
2 **שְׁלוּחִין לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, וְהָלְכוּ וְקִדְּשׁוּ אוֹתָהּ - הֵן**
3 **הֵן שְׁלוּחָיו וְהֵן הֵן עֵדֵי הַקִּדּוּשִׁין[94], וְאֵינָן צְרִיכִין**
4 **לְקַדְּשָׁהּ לוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים.**

93) קידושין מג, א. ואין אומרים: כיון ששלוחו של אדם כמותו, הרי זה כגופו של המקדש עצמו ואינו יכול לקדש בלא עדים, אלא אדרבא בזה שעדיו נעשו שלוחיו - עוד חיזק את מעשה הקידושין (שם). 94) יש אומרים, שהמדובר בקידושי שטר אבל בקידושי כסף הרי הם נוגעים בעדותם (כמו שכתב רבינו בפ"א מהל' שלוחין ה"ז) ואינם נעשים עדים (ועי' מגיד־משנה).

5 **יז. הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִשְׁלִיחוּת, חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן -**
6 **לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי דַעַת[95], וְהָעַכּוּ"ם - לְפִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן**
7 **בְּרִית[96], וְנֶאֱמַר: כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם[97] - לְרַבּוֹת**
8 **הַשָּׁלִיחַ; וּמָה אַתֶּם בְּנֵי בְּרִית, אַף שְׁלוּחֲכֶם בְּנֵי בְּרִית,**
9 **לְהוֹצִיא אֶת הָעַכּוּ"ם. אֲבָל הָעֶבֶד[98], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא**
10 **נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְדָבָר שֶׁבִּמְמוֹנוֹ[99], הֲרֵי הוּא פָּסוּל**
11 **לִשְׁלִיחוּת הַקִּדּוּשִׁין וְהַגִּטִּין, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּתוֹרַת גִּטִּין**
12 **וְקִדּוּשִׁין[100].**

95) ובשליחות, "איש" כתוב: "ויקחו להם איש שה לבית אבות" (שמות יב, ג) אחד לוקח לכולם. איש - ולא קטן ולא מי שאינו בן דעת (רש"י לגיטין כג.) וראה הל' שלוחין פ"ב ה"ב. 96) מהול ובא בברית מצוות. 97) תיבת "גם" מיותרת בפסוק זה, ובאה לרבות את השליח. 98) עבד כנעני - גוי שנמכר לישראל לעבד, ומל וטבל לשם עבדות - חייב במצוות כנשים. 99) שבן ברית הוא. שהרי נאמר (דברים כט, י) "מחוטב עציך עד שואב מימך - לעבדך בברית ה' אלהיך" (רש"י לגיטין כג, ב. והשווה דברי רבינו בהל' שלוחין פ"ב ה"ב). 100) שעבד שקידש, אין קידושיו תופסים כלל. וסברא היא: כל דבר שאינו שייך בו, אינו נעשה עליו שליח (רש"י קידושין מא:). וכל הלכה זו מקורה בגיטין כג, ב. ושם הדברים שנויים לענין גט, אולם רבינו משוה דיני קידושין לגיטין, על־פי ההיקש הידוע: "ויצאה והיתה, מקיש הויה ליציאה" (קידושין ה.) — מגיד־משנה.

13 **יח. שְׁלִיחַ הָאִישׁ שֶׁמְּקַדֵּשׁ אוֹמֵר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ**
14 **מְקֻדֶּשֶׁת לִפְלוֹנִי בְּכֶסֶף זֶה אוֹ בִּשְׁטָר זֶה[101]. אִם שָׁלִיחַ**
15 **הָאִשָּׁה הוּא שֶׁמְּקַבֵּל הַקִּדּוּשִׁין, אוֹמֵר לוֹ[102]: הֲרֵי**
16 **פְּלוֹנִית שֶׁשָּׁלַחְתָּ אוֹתְךָ מְקֻדֶּשֶׁת לִי. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ:**
17 **קִדַּשְׁתִּיהָ לְךָ, אוֹ: אֵרַסְתִּיהָ לְךָ, אוֹ: נְתַתִּיהָ לְךָ**
18 **לְאִשָּׁה, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן הַמְּקַדֵּשׁ עַל יְדֵי הָאָב**
19 **אוֹמֵר לוֹ: הֲרֵי בִּתְּךָ פְּלוֹנִית מְקֻדֶּשֶׁת לִי. וְהוּא אוֹמֵר**
20 **לוֹ: קִדַּשְׁתִּיהָ לְךָ. אִם אָמַר הָאָב אוֹ הַשָּׁלִיחַ: הֵן -**
21 **דַּיּוֹ. וַאֲפִלּוּ שָׁתַק[103]. וְאִם הָיוּ עֲסוּקִין בְּאוֹתוֹ עִנְיָן,**
22 **וְנָתַן לָאָב אוֹ לַשָּׁלִיחַ וְלֹא פֵּרֵשׁ וְלֹא אָמַר דָּבָר - דַּיּוֹ,**
23 **וְהִיא מְקֻדֶּשֶׁת[104]. וְאִם קִדֵּשׁ בִּשְׁטָר, אֵינוֹ כּוֹתְבוֹ אֶלָּא**
24 **מִדַּעַת הָאָב אוֹ מִדַּעַת הַשָּׁלִיחַ[105]. וְכֵן בְּכָל הַדְּבָרִים**
25 **כֻּלָּן שֶׁל קִדּוּשִׁין, דִּין הָאִישׁ עִם הָאִשָּׁה כְּדִין שָׁלִיחַ**
26 **עִם שָׁלִיחַ[106] אוֹ עִם הָאָב.**

101) ראה למעלה ה"א, הערה ה. 102) המקדש - לשליח. 103) בכת"י התימנים, אין זה. ולפי נוסחתנו, כן הוא פירושה: אפילו אם שתק השליח או האב, ולא אמרו דבר - הרי היא מקודשת, שכל האמירה אינה אלא חומרא בעלמא ('דרישה', ט"ז, 'חלקת מחוקק' והגר"א באהע"ז סי' לו ס"א). וה'טור' הביא "אפילו שתק אם היו עסוקים". ולפי זה, ביאר הב"ח שזה נמשך למה שכתוב אחר־כך, ומוסב על המקדש - אבל השליח צריך לומר, על־כל־פנים "הן", שאם לא כן אפשר שחזר בו ומקבל את הכסף לשם פקדון (ועיי"ש גם ב'דרישה'). 104) הואיל ועסוקים בענין הקידושין, וכדין האיש עם האשה המפורש לעיל ה"ח. 105) כמבואר לעיל ה"ד. ולדעת הרמב"ן אינה מספיקה דעת האב או שלוחה אלא צריכים דעתה של האשה עצמה, כי היא המקנה את עצמה לבעלה. וכשם שבגט שהבעל הוא המקנה - צריכים דעתו ולא שלוחו, ראה לקמן הל' גירושין פ"ב, ה"ו, כך בקידושין - דעתה, ולא דעת שלוחה. 106) בכת"י התימנים, הנוסח: "כדין האיש עם האשה, כך דין שליח". וה'טור' אהע"ז סימן לו, הביא: "וכן בכל הדברים של קידושין, דין האיש עם השליח כדין האיש עם האשה".

27 **יט. מִצְוָה שֶׁיְּקַדֵּשׁ אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ בְּעַצְמוֹ[107] יוֹתֵר**
28 **מֵעַל יְדֵי שְׁלוּחוֹ[108]. וְכֵן מִצְוָה לָאִשָּׁה שֶׁתְּקַדֵּשׁ עַצְמָהּ**
29 **בְּיָדָהּ יוֹתֵר מֵעַל יְדֵי שְׁלוּחָהּ[109]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ**
30 **רְשׁוּת לָאָב לְקַדֵּשׁ בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה וּכְשֶׁהִיא נַעֲרָה**
31 **לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה - אֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן. אֶלָּא מִצְוַת**
32 **חֲכָמִים שֶׁלֹּא יְקַדֵּשׁ אָדָם בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה, עַד**
33 **שֶׁתַּגְדִּיל וְתֹאמַר: לִפְלוֹנִי אֲנִי רוֹצָה[110]. וְכֵן הָאִישׁ אֵין**
34 **רָאוּי לְקַדֵּשׁ קְטַנָּה[111]. וְלֹא יְקַדֵּשׁ אִשָּׁה עַד שֶׁיִּרְאֶנָּה**
35 **וְתִהְיֶה כְּשֵׁרָה בְּעֵינָיו; שֶׁמָּא לֹא תִּמְצָא חֵן בְּעֵינָיו,**
36 **וְנִמְצָא מְגָרְשָׁהּ אוֹ שׁוֹכֵב עִמָּהּ וְהוּא שׂוֹנְאָהּ[112].**

107) אפילו מכירה (ראה להלן הערה קי). 108) שכשגופו עוסק במצוה, מקבל שכר יותר (רש"י לקידושין מא.). 109) אע"פ שאינה מצווה בפריה ורביה, בכל זאת יש לה מצוה שמסייעת לבעל לקיים מצותו (ר"ן לקידושין שם). 110) ולא יכוף את רצונו עליה, וב'תוספות' קידושין מא, א - כתבו: "ועכשיו שאנו נוהגים לקדש בנותינו אפילו קטנות, משום שבכל יום ויום הגלות מתגברת עלינו, ואם יש סיפק ביד אדם עכשיו לתת לבתו נדוניא, שמא לאחר זמן לא יהא סיפק בידו ותשב עגונה לעולם". וכן מסכם הרמ"א בשו"ע אהע"ז סי' לז, ס"ח. 111) שמא שכשתגדל לא תרצה בו. 112) והתורה אמרה: ואהבת לרעך כמוך (קידושין מא.).

כ. הַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי תּוֹרָה. וְכֵן מִתְקַדֶּשֶׁת בִּשְׁטָר מִן הַתּוֹרָה. כְּשֵׁם שֶׁגּוֹמֵר וּמְגָרֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוּת[113], כָּךְ גּוֹמֵר וּמַכְנִיס[114]. אֲבָל הַכֶּסֶף מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[115] (וְכֵן דִּין הַכֶּסֶף דִּין תּוֹרָה, וּפֵרוּשׁוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים)[116], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, וְאָמְרוּ חֲכָמִים: לִקּוּחִים אֵלּוּ יִהְיוּ בְּכֶסֶף, שֶׁנֶּאֱמַר: נָתַתִּי כֶסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי.

113) והשטר הוא הספר שגומר לחלוטין את גירושיה. 114) גומר בקנין קידושיה לעשותה אשת איש (קידושין ט:). 115) מבואר לעיל פ"א, ה"ב. 116) פיסקא זו אינה בכת"י בריטיש מוזיאום, בכת"י אוקספורד, ובכת"י ששון ובכמה כת"י תימניים. ועי' ב'כסף משנה' שכתב כי נוסחתנו אינה מכוונת, שהרי בתחילה כתב שהכסף חלוק מביאה ושטר, שאלו מן התורה וכסף מדברי סופרים. [ויתכן כי זוהי הגהה על־פי מה שהגיה רבינו הרמב"ם למעלה פ"א ה"ב, "ושלשתם דין תורה" (עיי"ש הערה ח) וגם הנוסחא הראשונה לא זזה ממקומה. ובכת"י תימני אחד שבידי הרב י.ל. מיימון ישנה רק הפיסקא הזאת, ואילו הפיסקא הקודמת: "אבל הכסף מדברי סופרים" - איננה].

כא. אַף־עַל־פִּי שֶׁעִקַּר הַדָּבָר כָּךְ הוּא, כְּבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְקַדֵּשׁ בְּכֶסֶף אוֹ בְּשָׁוֶה כֶּסֶף. וְכֵן אִם רָצָה לְקַדֵּשׁ בִּשְׁטָר - מְקַדֵּשׁ. אֲבָל אֵין מְקַדְּשִׁין בְּבִיאָה לְכַתְּחִלָּה. וְאִם קִדֵּשׁ בְּבִיאָה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[117], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל פְּרוּצִים בְּדָבָר זֶה[118], אַף־עַל־פִּי שֶׁקִּדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין.

117) מלקות מדברי סופרים שאין לה קצבה, אלא לפי ראות עיני הדיין. ורש"י בחולין קמא, ב - פירש, מרדות - רצוי בתוכחה שלא יהא רגיל בכך ואין לה קצבה אלא עד שיקבל עליו. 118) קידושין יב, ב.

כב. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ בְּלֹא שִׁדּוּכִין[119] אוֹ הַמְקַדֵּשׁ בַּשּׁוּק - אַף־עַל־פִּי שֶׁקִּדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין, מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[120], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר זֶה הֶרְגֵּל לִזְנוּת, וְיִדְּמֶה לִקְדֵשָׁה שֶׁהָיְתָה קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה[121].

119) שלא דיבר בה קודם לכן, שתתרצה להתקדש לו (רש"י לקידושין יג.). שידוך - לשון השקטה "והארץ שקטה" (יהושע יא, כג) מתורגם "וארעא שדוכת", שע"י הדיבור על לב הפנויה להתקשר בקשר נישואין, נחה שקטה דעת הצדדים המתחתנים ('ערוך השלם', ערך שדך ד). 120) קידושין יב, ב. והרמ"א בשו"ע סי' כו כתב: "ולא ראיתי מימי שהכו מי שקידש בלא שידוכין". 121) ראה לעיל פ"א, ה"ד.

כג. כָּל הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה - בֵּין עַל יְדֵי עַצְמוֹ בֵּין עַל יְדֵי שָׁלִיחַ - צָרִיךְ לְבָרֵךְ קֹדֶם הַקִּדּוּשִׁין[122], אוֹ הוּא[123] אוֹ שְׁלוּחוֹ[124], כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבָרְכִין עַל כָּל הַמִּצְוֹת[125], וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ. וְאִם קִדֵּשׁ וְלֹא בֵּרֵךְ - לֹא יְבָרֵךְ אַחַר הַקִּדּוּשִׁין, שֶׁזּוֹ בְּרָכָה לְבַטָּלָה. מַה שֶּׁנַּעֲשָׂה - כְּבָר נַעֲשָׂה[126].

122) פסחים ז, ב. וב"ירושלמי" ברכות פ"ט, ה"ג. 123) כך נוהגים בארץ מערב, אבל במלכויות אלו אין המקדש מברך אלא אחר ('הגהות מיימוניות') וכן נוהגים היום (רמ"א אהע"ז סי' לד) כדי שלא לבייש מי שאינו יודע לברך (רש"ל). 124) וכן מצינו ברבקה, שנאמר בה "ויברכו את רבקה" (בראשית כד, ס) ושם אליעזר השליח קידש אותה ('תוספות' לכתובות ז:). 125) עובר לעשייתן (=לפני עשייתן) - פסחים שם. 126) השווה דברי רבינו בהלכות ברכות פי"א, ה"ו.

כד. כֵּיצַד מְבָרֵךְ? בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְהִבְדִּילָנוּ מִן הָעֲרָיוֹת[127], וְאָסַר לָנוּ אֶת הָאֲרוּסוֹת[128], וְהִתִּיר לָנוּ אֶת הַנְּשׂוּאוֹת עַל יְדֵי חֻפָּה[129] וְקִדּוּשִׁין. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל. זוֹ הִיא בִּרְכַּת אֵרוּסִין[130]. וְנָהֲגוּ הָעָם לְהַסְדִּיר בְּרָכָה זוֹ עַל כּוֹס שֶׁל יַיִן[131] אוֹ שֶׁל שֵׁכָר[132]. וְאִם יֵשׁ שָׁם יַיִן - מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ בִּרְכַּת אֵרוּסִין, וְאַחַר כָּךְ מְקַדֵּשׁ. וְאִם אֵין לוֹ יַיִן אוֹ שֵׁכָר - מְבָרֵךְ אוֹתָהּ בִּפְנֵי עַצְמָהּ[133].

127) כתובות ז, ב. ושם הגירסה: וצונו על העריות. כלומר, צונו לפרוש מן העריות, ודומה לזה: "ועשיתם לכם פסל תמונת כל, אשר צוך ה' אלקיך" (דברים ד, כג) כלומר, צוך שלא לעשות. ראה תשובות רבינו הוצ' פריימן סימן קכא. 128) כתובות שם, מדרבנן. שלא התירו ארוסה עד שתיכנס לחופה ובברכה (רש"י שם). ויש מפרשים, שעל־ידי אירוסין נאסרה הארוסה לאחרים. בניגוד לבני נח שאין להם איסור אשת־איש אלא ע"י בעילת בעל, כלשון הכתוב (בראשית כ, ג) "והיא בעולת בעל". וראה למעלה פ"א ה"א (רבי בצלאל הכהן מוילנא בהגהותיו). 129) חופה הוא יחוד בביתו של המקדש, כמו שכתב רבינו להלן פ"י ה"א. 130) ועדיין היא אסורה לו עד שתיכנס לחופה, ושם מברכים "ברכת חתנים" הסדורה לקמן פ"י, ה"ג. 131) 'ירושלמי' סוטה פ"ח, ה"ה. "שהיין מגתו מערבין בו . . . ומקדשין בו את הכלה". 132) משקה הבא מן התמרים או ממשרת שעורים. 133) רב נסים גאון (הובא בראב"ש לכתובות פ"א, אות טז).

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) כלל בו רבינו דין קידושין שלא ברצון, קידושין בעד אחד או בפסולי עדות, קידושי חרש או שוטה, חרשת או שוטה, סריס, טומטום, אנדרוגינוס, אילונית, עריות, שניות, יבמה לשוק, גויה או שפחה, גוי, עבד וישראל מומר, חצייה שפחה וחצייה בת חורין, חציו עבד וחציו בן חורין, ושיכור, פחות משוה פרוטה או קטן ושלח סבלונות.

א. אֵין הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא לִרְצוֹנָהּ[2]. וְהַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה בְּעַל כָּרְחָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[3]. אֲבָל הָאִישׁ שֶׁאֲנַסּוּהוּ עַד שֶׁקִּדֵּשׁ בְּעַל כָּרְחוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.[4] וְיֵשׁ לְאִישׁ לְקַדֵּשׁ נָשִׁים רַבּוֹת כְּאַחַת[5]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה

1 **בַּכֶּסֶף - אִם קִדֵּשׁ בְּכֶסֶף - פְּרוּטָה לְכָל אַחַת וְאַחַת[6].**
2 **וְיֵשׁ לְאַחַת מֵהֶן אוֹ לְאַחֵר לְקַבֵּל הַקִּדּוּשִׁין עַל יְדֵי**
3 **כֻּלָּן מִדַּעְתָּן[7].**

2) קידושין ב, ב. שנאמר בתורה (דברים כד, ב) "והלכה והיתה לאיש אחר" - מדעתה משמע (רש"י ליבמות יט:) וגם מפני שצריכים דעת המקנה, והאשה היא המקנה עצמה לבעל (רש"י לקידושין מד.). 3) בבא־בתרא מח, ב. ואע"פ שבמקח וממכר, מכירה בעל כרחו מועילה (ראה הל' מכירה פ"י, ה"א) - בקידושי אשה, קנסוהו חכמים והקפיעו את קידושיו, הואיל "והוא עשה שלא כהוגן, לפיכך עשו עמו שלא כהוגן" (שם), ואפילו אמרה רוצה אני - אין רצונה הבא מתוך כפיה מועיל לו, וכתקנת חכמים הנ"ל ("יד איתן"). 4) בבא־בתרא, שם. ואפילו לא אמר בסוף: רוצה אני, שמעשה קידושיו מעיד עליו, וכאילו אמר: רוצה אני. וכאן לא תיקנו חכמים להפקיע הקידושין, הואיל ובידו לגרשה בעל כרחה (לפני תקנת רבינו גרשום). אבל כשהוא קידש בעל כרחה, אינה יכולה להפקיע עצמה ממנו אלא ברצונו, לפיכך תיקנו חכמים להפקיע קידושין למפרע ואינה מקודשת כלל, וממילא אינה צריכה גט (מגיד־משנה). 5) בבת אחת. 6) קידושין נ, א. אבל אם מקדש הרבה נשים בשטר אחד, אינו צריך אלא לפרט בכתיבתו שמייחד כל אחת ואחת לו לאשה ("מעשה רוקח"). 7) בהסכמתן (קידושין נ, ב. ובגמרא שם נב.).

4 **ב. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְנָתַן הַקִּדּוּשִׁין מִדַּעְתָּהּ בְּיַד**
5 **חֲבֵרְתָּהּ[8], וְאָמַר לַחֲבֵרְתָּהּ כְּשֶׁנָּתַן הַקִּדּוּשִׁין בְּיָדָהּ:**
6 **וְאַתְּ נַמֵּי[9], אוֹ: וְכֵן גַּם אַתְּ, וְכֵיוָצֵא בָּזֶה - הֲרֵי שְׁתֵּיהֶן**
7 **מְקֻדָּשׁוֹת[10]. אֲבָל אִם נָתַן בְּיָדָהּ וְאָמַר לָהּ: וְאַתְּ[11] -**
8 **הֲרֵי זוֹ שֶׁקִּבְּלָה הַקִּדּוּשִׁין מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק; שֶׁמָּא לֹא**
9 **נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לִרְאוֹת מַה בְּלִבָּהּ, וּכְאִלּוּ אָמַר לָהּ: וְאַתְּ**
10 **מַה תֹּאמְרִי בְּדָבָר זֶה? וּלְפִיכָךְ קִבְּלָה הַקִּדּוּשִׁין**
11 **הִיא[12], שֶׁהֲרֵי זֶה עֲדַיִן שׁוֹאֵלָהּ לִרְאוֹת מַה בְּלִבָּהּ[13],**
12 **וּמִפְּנֵי זֶה הִיא סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת[14].**

8) שתקבל בשבילה כסף הקידושין בתור שליח. 9) וגם את. 10) וכגון שנתן לה שתי פרוטות לפחות, כדי כסף קידושין לשתיהן. 11) אחרי שאמר לה: הרי אשה פלונית שולחתך מקודשת לי. 12) ולא החזירתם תיכף לקבלתה. 13) אם מסכימה להתקדש לו, וגם היא עדיין לא החליטה בזה. 14) והרי היא ספק אשת איש, ודינה כמבואר לעיל פ"ג, ה"ב בביאורנו. ומהות הספק: אם יש "יד" לקידושין אם לא (נדרים ו:) והשווה דברי רבינו הל' מתנות עניים פ"ב, יג; ושם פ"ח, ב.

13 **ג. אָמַר לָהּ: הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּדִינָר זֶה, נְטָלַתּוּ וּזְרָקַתּוּ**
14 **לְפָנָיו[15] אוֹ לַיָּם אוֹ לְאוּר אוֹ לְדָבָר הָאָבֵד[16] - אֵינָהּ**
15 **מְקֻדֶּשֶׁת[17]. אָמְרָה לוֹ: תְּנֵהוּ לְאַבָּא, אוֹ לְאָבִיךָ, אוֹ**
16 **לְאִישׁ פְּלוֹנִי, וְנָתַן - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[18]. וְאִם אָמְרָה לוֹ:**
17 **תְּנֵהוּ לוֹ שֶׁיְּקַבְּלֵהוּ לִי[19], וְנָתַן[20] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[21].**

15) למקום שאינו אבד. 16) ואע"פ שהיא חייבת לשלם. 17) ואין אומרים שקבלתו לשם קידושין, ולא נתכוונה אלא לנסותו אם רגזן הוא. אלא בכולם אני אומר שהיא מסרבת להתקדש לו, ולפיכך זרקה את כסף הקידושין (קידושין ח:). 18) שם. כי משטה היא בו, כלומר, תן מעותיך לאחרים. 19) בשבילי, בתורת שליח. 20) ואמר לו: זכה בכסף זה לפלונית. 21) שם. אפילו לא חזר ואמר התקדשי לי בדינר שנתתי לו (שו"ע אהע"ז סי' ל, ס"ח).

18 **ד. אָמְרָה: הַנִּיחֵהוּ עַל הַסֶּלַע[22] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[23].**
19 **וְאִם הָיָה סֶלַע שֶׁלָּהּ - מְקֻדֶּשֶׁת[24]. הָיָה סֶלַע שֶׁל**
20 **שְׁנֵיהֶם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק[25]. אָמַר לָהּ:**
21 **הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּכִכָּר זֶה, אָמְרָה לוֹ: תְּנֵהוּ לְעָנִי - אֲפִלּוּ**
22 **הָיָה עָנִי הַסָּמוּךְ עָלֶיהָ[26], אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[27]. תְּנֵהוּ**
23 **לְכֶלֶב - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְאִם הָיָה הַכֶּלֶב שֶׁלָּהּ**
24 **- מְקֻדֶּשֶׁת. וְאִם הָיָה רָץ אַחֲרֶיהָ לְנָשְׁכָהּ, וְאָמְרָה לוֹ:**
25 **תְּנֵהוּ לְכֶלֶב זֶה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת[28].**

22) אבן קשה. 23) שאינו שלה, והרי זה כאמרה: זרקהו לים. 24) שחצרו של אדם קונה לו, הרי הוא כאילו קבלתו בידה (קידושין ח: וברש"י שם). 25) כי אע"פ שאין קונים בחצר השותפים זה מזה (ראה בבא־בתרא פד:) - הואיל והוא מחזר אחריה לקדשה, יש להניח שהשאיל לה מקומו וקנתה. ויש מקום לספק, אולי כוונתה לומר לו: תנהו על סלע שלך שאיני רוצה בכסף קידושיך (קידושין שם, וברשב"א שם). וראה להלן הלכה כא. 26) לפרנסו. 27) קידושין שם, כי כשם שהיא חייבת לפרנסו, כך גם הוא מצווה להחיותו ולא נתן לה כלום. 28) קידושין שם. כי אע"פ שהוא מחוייב בהצלתה, אולי מתוך שהציל את גופה מסכנה, גמרה בלבה להתקדש לו (ר"ן שם).

26 **ה. הָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת אוֹ כֵּלִים וְכֵיוָצֵא בָּהֶן, בָּאָה**
27 **אִשָּׁה וְאָמְרָה לוֹ: תֵּן לִי מְעַט מֵאֵלּוּ, וְאָמַר לָהּ: אִם**
28 **אֶתֵּן לָךְ תְּהִי מְקֻדֶּשֶׁת לִי - אִם אָמְרָה: הֵן, וְנָתַן לָהּ**
29 **- הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; אֲבָל אִם אָמְרָה לוֹ: תֵּן לִי מֵהֶן,**
30 **אוֹ: הַשְׁלֵךְ לִי, אוֹ דְּבָרִים שֶׁעִנְיָנָם: לֹא תְּשַׂחֵק עִמִּי**
31 **בִּדְבָרִים אֵלּוּ, אֶלָּא תֵּן לִי בִּלְבַד, וְנָתַן - אֵינָהּ**
32 **מְקֻדֶּשֶׁת[29]. וְכֵן אִם הָיָה שׁוֹתֶה יַיִן, וְאָמְרָה לוֹ: תֵּן**
33 **לִי כּוֹס אֶחָד, וְאָמַר לָהּ: אִם אֶתֵּן לָךְ הֲרֵי אַתְּ**
34 **מְקֻדֶּשֶׁת לִי בּוֹ, וְאָמְרָה: הַשְׁקֵנִי הַשְׁקוֹת, אוֹ: תֵּן,**
35 **הַשְׁקֵהוּ[30], הַשְׁלֵךְ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁאֵין הַדְּבָרִים**
36 **נִרְאִין אֶלָּא: הַשְׁקֵנִי בִּלְבַד, וְלֹא תְּשַׂחֵק עִמִּי בְּדָבָר**
37 **אַחֵר.**

29) קידושין ט. 30) או השקה, או השלך. לשון "השלך" במשליך פירות מאילן, כמבואר בקידושין שם.

38 **ו. הַמְקַדֵּשׁ בְּעֵד אֶחָד - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְקִדּוּשָׁיו[31],**
39 **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִין. קַל וָחֹמֶר לְמְקַדֵּשׁ בִּלֹּא**
40 **עֵדִים[32]. הַמְקַדֵּשׁ בִּפְסוּלֵי עֵדוּת שֶׁל תּוֹרָה[33] - אֵינָהּ**
41 **מְקֻדֶּשֶׁת[34]; בִּפְסוּלֵי עֵדוּת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים[35], אוֹ**
42 **בְּעֵדִים שֶׁהֵן סָפֵק פְּסוּלֵי תּוֹרָה[36], אִם רָצָה לִכְנֹס - -**
43 **חוֹזֵר וּמְקַדֵּשׁ בִּכְשֵׁרִים, וְאִם לֹא רָצָה לִכְנֹס - צְרִיכָה**
44 **גֵּט מִמֶּנּוּ מִסָּפֵק. וַאֲפִלּוּ כָּפְרָה הָאִשָּׁה וְהִכְחִישָׁה אֶת**

הָעֵדִים וְאָמְרָה: לֹא קִדַּשְׁתַּנִי - כּוֹפִין אוֹתָהּ לִקַּח גֵּט[37]. וְכֵן דִּין כָּל קִדּוּשֵׁי סָפֵק: אִם רָצָה לִכְנֹס - חוֹזֵר וּמְקַדֵּשׁ וַדַּאי, וְאִם לֹא רָצָה לִכְנֹס - צְרִיכָה גֵּט מִמְּנוּ מִסָּפֵק.

31) ואינם אפילו קידושי ספק. 32) שאין חוששין לקידושיו (קידושין סה.), וזה נלמד מ'גזירה שוה': נאמר בעריות: "ערות דבר", ונאמר בממון: "על פי שנים עדים יקום דבר", מה להלן בשני עדים, אף כאן בשנים (רש"י שם). 33) כגון שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות מן התורה. 34) סנהדרין כה, ב. 35) שעבר עבירה שאינה אלא מדבריהם, כגון שחילל יום־טוב שני של גלויות (הל' עדות פ"י, ה"ג). 36) כגון שהעידו שנים על אחד שעבר עבירה, ובאו שנים אחרים והכחישום ואמרו לא עבר ולא נפסל, הרי זה ספק פסול (הל' עדות פי"ב, ה"ג). 37) אם תרצה להנשא לאחר. אבל הלשון "כופין אותה" תמוה: אם תרצה תנשא, ואם לא תרצה לא תנשא, ולמה כופין אותה? וב'טור' אהע"ז סי' מב, מביא בדברי רבינו: "כופין אותו ליתן גט", והיא הגירסא הנכונה בדברי רבינו (כסף־משנה).

ז. קָטָן[38] שֶׁקִּדֵּשׁ - אֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין[39]. אֲבָל גָּדוֹל שֶׁקִּדֵּשׁ אֶת הַקְּטַנָּה[40] הַיְתוֹמָה, אוֹ קְטַנָּה שֶׁיָּצְאָה מֵרְשׁוּת אָבִיהָ[41], אִם הָיְתָה פְּחוּתָה מִבַּת שֵׁשׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא נְבוֹנַת לַחַשׁ[42] בְּיוֹתֵר וּמַכֶּרֶת וּמַבְחֶנֶת[43] - אֵין כָּאן שֵׁם[44] קִדּוּשִׁין, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאן[45]; וְאִם הָיְתָה מִבַּת עֶשֶׂר שָׁנִים וּלְמַעְלָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא סְכָלָה בְּיוֹתֵר[46] - הוֹאִיל וְנִתְקַדְּשָׁה לְדַעְתָּהּ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לְמֵאוּן. הָיְתָה מִבַּת שֵׁשׁ וְעַד סוֹף עֶשֶׂר - בּוֹדְקִין אֶת יְפִי דַעְתָּהּ, אִם מַכֶּרֶת וּמַבְחֶנֶת עִסְקֵי הַנִּשּׂוּאִין וְהַקִּדּוּשִׁין[47] - צְרִיכָה לְמָאן, וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת לְמֵאוּן, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְמָאן[48].

38) פחות משלש־עשרה שנה, כמבואר לעיל פ"ב, י. 39) קידושין נ, ב. וראה לקמן ה"כ. 40) הפחותה משתים־עשרה שנה, כמבואר לעיל פ"ב, א. 41) שהשיאה אביה ונתאלמנה או נתגרשה בחיי אביה (לעיל פ"ג, יב). 42) מלשון הכתוב, ישעיה ג, ג. 43) עסקי הקידושין והנישואין. 44) בכת"י התימנים, ליתא. ולפי זה, יש לקרוא: "אין כאן קידושין". 45) "אלא הולכת לבית אמה, כאילו לא נתקדשה מעולם" (לשון רבינו הל' גירושין פי"ג, ה"ז). ומקור דברי רבינו ביבמות קז, ב - שרבי חנינא בן אנטיגנוס אומר שם: כל תינוקת שאינה יכולה לשמור קידושיה אינה צריכה למאן, ופירש שם רבינו: שפחות מבת שש, אינה יודעת לשמור קידושיה, וזה בהסתמך על דברי רבא בגיטין סה, א. 46) לא שעושה מעשה שטות, אלא שאינה חריפה כלל. ומתוך שהיא בת עשר, חזקה עליה שהיא יודעת לשמור קידושיה. 47) ולשון רבינו לקמן הל' גירושין פי"א, ה"ד: "בודקין אותה לפי יופי דעתה, אם יודעת לשמור (כסף) קידושיה ושהן קידושין, לא שתשמור אותן כדרך שמשמרת האגוז והתמרה". 48) גיטין סה, א: "הפעוטות מקחן מקח . . . וכנגדן בקטנה מתקדשת למיאון" (כגירסת הרי"ף שם). וזמן הפעוטות הוא מגיל שש ועד עשר שנים, כל אחד לפי חריפות שכלו, כמבואר בגיטין נט, א. וראה דברי רבינו הל' מכירה פכ"ט, ה"ו־ח.

ח. כֵּיצַד מְקֻדֶּשֶׁת לְמֵאוּן? שֶׁאִם נִתְקַדְּשָׁה וְלֹא רָצְתָה לֵישֵׁב עִם בַּעְלָהּ, צְרִיכָה לְמָאן בִּפְנֵי שְׁנַיִם[49] וְלוֹמַר: אֵינִי רוֹצָה בּוֹ, וְיוֹצְאָה בְּלֹא גֵּט, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[50]. וְזוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת מְמָאֶנֶת[51]. וְלָמָּה יוֹצְאָה בְּלֹא גֵּט? מִפְּנֵי שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין מִן הַתּוֹרָה[52], אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[53], וְהֵן תְּלוּיִין: שֶׁאִם יָשְׁבָה עִם בַּעְלָהּ עַד שֶׁגָּדְלָה[54] - גָּמְרוּ קִדּוּשֶׁיהָ, וְנַעֲשֵׂית אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה[55], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר לְקַדְּשָׁהּ אַחַר שֶׁגָּדְלָה[56]; וְאִם לֹא רָצְתָה לֵישֵׁב - צְרִיכָה לְמָאן[57], וְתֵצֵא בְּלֹא גֵּט.

49) יבמות קא, ב. 50) פי"א, ה"ח. 51) בכל מקום. כגון במשנה, כתובות פי"א, מ"ו. וכן לקמן פי"ט הי"ד. 52) שהרי יתומה היא, ולא קיבל אביה קידושיה. 53) שלא ינהגו בה מנהג הפקר (יבמות קיב, ב. ולקמן פי"א, ה"ו). 54) ונבעלה לו בגדלותה. 55) ואין קידושי אחר תופסים בה. 56) שהבעילה היא גמר קידושין הראשונים (יבמות קט:). 57) בעודה קטנה, אבל משתגדיל אע"פ שלא נבעלה אינה ממאנת וצריכה גט מדברי סופרים, כמבואר בפרוטרוט לקמן הל' גירושין פי"א, ה"ו.

ט. חֵרֵשׁ[58] שֶׁנָּשָׂא פִּקֵּחַת, וְכֵן חֵרֶשֶׁת שֶׁנִּשֵּׂאת לְפִקֵּחַ[59] - אֵין קִדּוּשֵׁיהֶן גְּמוּרִין מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[60]. לְפִיכָךְ, אִם בָּא פִּקֵּחַ וְקִדֵּשׁ אֵשֶׁת חֵרֵשׁ הַפִּקֵּחַת - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי[61] קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין[62]. וְנוֹתֵן גֵּט, וְהִיא מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ הַחֵרֵשׁ[63]. אֲבָל הַשּׁוֹטֶה שֶׁקִּדֵּשׁ פִּקֵּחַת, אוֹ פִּקֵּחַ שֶׁקִּדֵּשׁ שׁוֹטָה - אֵין כָּאן קִדּוּשִׁין כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[64].

58) מפורש לעיל פ"ב, הכ"ו. 59) איש ואשה שהם שלמים בדעתם, ואינם לא חרשים ולא שוטים, נקראים פקח ופקחת (לעיל שם). 60) יבמות קיב, ב. 61) כלל הוא: כל שהקידושין הראשונים הם מדברי סופרים, קידושי תורה חלים אחריהם, דוגמא לכך דברי רבינו לקמן הל' גירושין פי"א, ה"ו. 62) מן התורה. 63) הואיל והפקח לא נשאה עדיין, אבל אם נשאה הפקח - אסורה לשניהם, כמבואר לקמן הל' גירושין פ"י, ה"ה. ומקור דברי רבינו ב'ירושלמי' יבמות יד, א. 64) יבמות קיב, ב. חרש וחרשת שקיימת בהם תקנת חכמים (שדרכם להיות שלום ביניהם) תיקנו להם קידושין, שוטה ושוטה שאין תקנת חכמים קיימת בהם (אין שלום ביניהם, כי אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת) לא תיקנו להם קידושין.

י. סָרִיס שֶׁקִּדֵּשׁ, בֵּין סָרִיס חַמָּה בֵּין סָרִיס[65] אָדָם, וְכֵן אַיְלוֹנִית[66] שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין[67].

65) מפורש לעיל פ"ב, הלכות יא־יד. 66) לעיל פ"ב,

הלכות ד־ו. 67) אע"פ שסריס אדם אסור לו לבוא בקהל – מכל־מקום קידושין תופסין, שהלכה היא: קידושין תופסין בחייבי לאוין, ואין צורך לומר שסריס אדם קידושיו תופסין, שהרי מותר לו לבוא בקהל (ראה יבמות עה: ובדף עט:) והשווה דברי רבינו הל' איסורי ביאה פט"ז. וכן האילונית אע"פ שאם אין לו בנים מאשה אחרת, כופים אותו להוציאה, כמבואר לקמן פכ"ד ה"א, בכל זאת צריכה גט ממנו ואפילו לא הכיר בה ונמצאת אח"כ אילונית (כתובות ק:). ובשו"ע אהע"ז סי' מד ס"ד, יש חולקים וסוברים שאיילונית אם לא הכיר בה מקודם אינה מקודשת, שאין אדם מוותר על מום גדול כזה, ואינה צריכה גט.

יא. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[68] שֶׁקִּדְּשׁוּ אִשָּׁה, אוֹ שֶׁקִּדְּשָׁן אִישׁ - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי סָפֵק, וּצְרִיכִין גֵּט מִסָּפֵק[69].

68) מפורשים לעיל פ"ב הלכות כד־כה. 69) קידושי טומטום - מבוארים ביבמות עב, א - שהם קידושי ספק, שמא זכר או שמא נקבה היא, ואע"פ שאין הטומטום ראוי להנשא, צריך הוא גט לענין תרומה, כגון אם הוא כהן ונתקדש לישראל שאסור בתרומה אם יקבל גט הוא חוזר לתרומת בית אביו. וכן תפסו קידושיו לענין שהמקדש נאסר באחות הטומטום ובאמו (רש"י שם). ואשר לאנדרוגינוס, אמרו (יבמות פג.) אנדרוגינוס בריה בפני עצמה היא ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה. והשווה דברי רבינו הל' איסורי ביאה פ"א, הט"ו: "אנדרוגינוס מותר לישא אשה". ומקורו מיבמות פא, א.

יב. הַמְקַדֵּשׁ אַחַת מִן הָעֲרָיוֹת[70] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין לָעֲרָוָה[71]; חוּץ מִן הַנִּדָּה[72], שֶׁהַמְקַדֵּשׁ אֶת הַנִּדָּה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין[73]. וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן[74].

70) שחייב על ביאתן כרת, והן האמורות בויקרא פרק יח, ראה לעיל פ"ב ה"ה. 71) קידושין סז, ב: "אמר קרא: כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו", הוקשו כל העריות לאחות אשה, מה אחות אשה לא תפסי בה קידושין (שנאמר: ואשה אל אחותה לא תקח - לא תוכל לקדשה), אף כל עריות לא תפסי בהן קידושין". 72) פנויה בימי נדתה. 73) קידושין סה, א. שנאמר (ויקרא טו, כד) "ותהי נדתה עליו", - אפילו בשעת נדתה, תהא בה הויה (תפיסת קידושין). 74) כיון שאינה ראויה לביאה, אין לקדשה. וגם יש לחוש שמא יגע בה. וראה לקמן פ"י, ה"ו. ומה שאין אנו נזהרין בזה הוא משום שאנו מקדשים בשעת נישואין, וכבר הוכנו כל צרכי החופה וטבחו טבחם ואי־אפשר לדחותם בגלל ההפסד ('פרישה' ל'טור' אהע"ז סי' מד).

יג. אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁפִּשְׁטָה יָדָהּ וְקִבְּלָה קִדּוּשִׁין מֵאַחֵר בִּפְנֵי בַּעְלָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי[75]; שֶׁהָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ בְּפָנָיו: גֵּרַשְׁתַּנִי - נֶאֱמֶנֶת[76]. חֲזָקָה אֵין אִשָּׁה מְעִדָּה פָּנֶיהָ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ. אֲבָל אִם קִדְּשָׁהּ אַחֵר שֶׁלֹּא בִּפְנֵי בַּעְלָהּ - אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה קֹדֶם שֶׁתְּקַבֵּל הַקִּדּוּשִׁין. כֹּל שֶׁלֹּא בִּפְנָיו - מְעִדָּה[77].

75) כי בוודאי נתגרשה מבעלה הראשון. 76) אפילו להנשא לכתחילה ואפילו הוא מכחישה, כמבואר לקמן הל' גירושין פי"ב, ה"ד. ויש אומרים, כי בזמן הזה שמרובה החוצפה והפריצות אינה נאמנת אלא לחומרא (שו"ע אהע"ז סי' יז, ס"ב). 77) גיטין פט, ב.

יד. הַמְקַדֵּשׁ אַחַת מִן הַשְּׁנִיּוֹת אוֹ מֵאִסּוּרֵי לָאוִין אוֹ מֵאִסּוּרֵי עֲשֵׂה[78], וְכֵן יָבָם שֶׁקִּדֵּשׁ צָרַת יְבָמָה[79] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין[80]; חוּץ מִיְּבָמָה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְזָר[81], שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק. נִסְתַּפֵּק לַחֲכָמִים, אִם הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בִּיבָמָה כִּשְׁאָר חַיָּבֵי לָאוִין, אוֹ אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ כְּעֶרְוָה[82]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָסוּר לוֹ לִכְנֹס[83] אַחַת מִכָּל אֵלּוּ[84], הֲרֵי זֶה מְגָרֵשׁ בְּגֵט[85].

78) כולן מפורשות לעיל פ"א, הלכות ו־ח. 79) לאחיו המת היו שתי נשים, ואחת מהן נתייבמה, והשניה - הנקראת צרה - אסורה להנשא לאחים, שנאמר: יבמה יבוא עליה - עליה ולא על צרתה. ולאו הבא מכלל עשה - עשה (יבמות יא. והשווה דברי רבינו הל' יבום פ"א, הי"ב). 80) כי הלכה היא, קידושין תופסין בחייבי לאוין ועשה, שנאמר: "כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה", וכי יש אהובה לפני המקום או שנואה לפני המקום? אלא אהובה - אהובה בנישואיה, שנואה - שנואה בנישואיה (שנשאה באיסור), ובכל זאת אומר הכתוב: "כי תהיין" - לשון הויה, מכאן שקידושין תופסין בהן (קידושין סח.). 81) לפני שחלצה יבמה, והתורה אמרה: "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" (דברים כד, ה). 82) משום שנאמר בה: "לא תהיה" לשון הויה ותפיסת קידושין, כלומר, לא יתפסו בה קידושין לזר (יבמות צב:). 83) לחופה. 84) שהרי אסורות עליו איסור לאו. 85) הואיל וקידושין תופסין בהם ואסור לו לקיימן, על כרחו מוציאן בגט. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

טו. הַמְקַדֵּשׁ כּוּתִית אוֹ שִׁפְחָה[86] - אֵינָן קִדּוּשִׁין, אֶלָּא הֲרֵי הִיא אַחַר הַקִּדּוּשִׁין כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קֹדֶם הַקִּדּוּשִׁין[87]. וְכֵן עַכּוּ"ם וְעֶבֶד שֶׁקִּדְּשׁוּ בַּת יִשְׂרָאֵל - אֵין קִדּוּשֵׁיהֶן קִדּוּשִׁין[88]. יִשְׂרָאֵל מוּמָר שֶׁקִּדֵּשׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמְזֻלּוֹת בִּרְצוֹנוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִים[89], וּצְרִיכָה גֵּט מִמֶּנּוּ[90].

86) כנענית. 87) קידושין סח, א. שפחה, אמר קרא: שבו לכם פה עם החמור (בראשית כב, ה), עם הדומה לחמור (ואליעזר עבד היה). נכרית, אמר קרא: לא תתחתן בם (דברים ז, ג), לא תהא לך בם תורת חיתון. 88) יבמות מה, א מהטעם הנ"ל. ובשאילתות (וישלח סי' כה) למד בגוי מהפסוק: "והיא בעולת בעל" (בראשית כ, ג) - בעולת בעל יש להם (לגויים), נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם, וכל־שכן שקידושי אירוסין אין להם (רש"י ביבמות שם). 89) יבמות מז, ב. וכן בבכורות ל, ב. וכבר אמרו (סנהדרין מד.) על הפסוק: "חטא ישראל" (יהושע ז, יא) - "אע"פ שחטא - ישראל הוא". ורבינו ב'אגרת תימן' כותב: "שהתורה הזאת לא יוכל להמלט . . . ממנה אפילו אחד

מזרע יעקב . . . לא הוא ולא זרעו . . . בין ברצונו בין שלא ברצונו". וגם אם הוליד מומר זה בן (מאשה ישראלית) הרי הבן ישראל גמור וקידושיו קידושין (מגיד־משנה). וראה בתשובת רס"ג אוצה"ג ליבמות סי' תעד. 90) רבי דוד כהן בתשובותיו בית ט' חדר א', מבאר דברי רבינו שכוונתו לומר שכופים אותו לגרשה שלא תעמוד עמו, כי יכשילה בכמה מכשולים. וזהו שהוסיף: "וצריכה גט ממנו".

טז. הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה שֶׁחֶצְיָהּ שִׁפְחָה וְחֶצְיָהּ בַּת חוֹרִין[91] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין[92] עַד שֶׁתִּשְׁתַּחְרֵר, וְכֵיוָן שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה - גָּמְרוּ קִדּוּשֶׁיהָ[93], כְּקִדּוּשֵׁי קְטַנָּה[94] שֶׁגָּדְלָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדְּשָׁהּ קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים[95]. בָּא אַחֵר וְקִדְּשָׁהּ אַחַר שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק קִדּוּשִׁין לִשְׁנֵיהֶם[96].

91) כגון שהיתה משועבדת לשני שותפים, ושחרר אחד מהם את חלקו. 92) שהרי חצי שפחה שבה אינו ראוי לקידושין, כמבואר לעיל הט"ו. ואם כן, הרי הוא כאומר לאשה חצייך מקודשת לי שאינה מקודשת כמבואר לעיל (פ"ג ה"ט), ויתכן כי דין זה עדיף ממקדש חצי אשה, כי שם השאיר בקניינו, וכאן לא השאיר בקניינו כי כל מה שהיה ראוי ממנה להתקדש - קידש. ולפיכך הרי זו מקודשת קידושי ספק (גיטין מג. וכביאור הב"ח אהע"ז מד, וה'מרכבת המשנה'). וראה להלן הערה צה. 93) ונתפשטו קידושיו בכולה. שמעתה - כולה ראויה לקידושין. 94) יתומה. 95) כמבואר לעיל ה"ח. שאין זו, המקודשת קידושי ספק מדין תורה, גרועה מקטנה המקודשת קידושי ודאי מדברי סופרים שאינה צריכה קידושין אחרים משגדלה. 96) כי שמא לא חלו כלל קידושיה לפני שחרורה, הואיל ודומה למקדש חצי אשה, וממילא חלו בה קידושי שני. או אולי חלו בה קידושי ראשון כי לא השאיר כלום בקניינו, וממילא לא חלו בה קידושי שני (ב"ח ו'מרכבת משנה' כפי הבנתם בסוגיא דגיטין מג, א. ועמוד ב שם).

יז. וְאֵי זוֹ הִיא שִׁפְחָה חֲרוּפָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה?[97] זוֹ מִי שֶׁחֶצְיָהּ שִׁפְחָה וְחֶצְיָהּ בַּת חוֹרִין שֶׁקִּדְּשָׁהּ עֶבֶד עִבְרִי[98]. וּמִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין[99] שֶׁקִּדֵּשׁ בַּת חוֹרִין - הֲרֵי זוֹ סְפֵק קִדּוּשִׁין[100].

97) שהבא עליה חייב להביא אשם (ויקרא יט, כ) - מאחר שאמרנו למעלה (הט"ז) שהמקדש חצי שפחה וחצי בת חורין - אין קידושיה גמורים עד שתשתחרר. 98) שהרי היא מותרת לו גם בחצי השפחה שבה (שעבד עברי מותר בשפחה כנענית), ולפיכך יש לו גם בה קידושין גמורים בחצי הבן־חורין. מה־שאין־כן בן־חורין המקדש אותה שאסורה עליו מצד חצי השפחה שבה. וראה בפירוש המשניות להרמב"ם בכריתות (פ"א, י), ועי' 'פני יהושע' גיטין מג, א. 99) כגון שהיה משועבד לשני שותפים, ושחרר אחד את חלקו. 100) כי אולי הוא דומה לאומר לאשה התקדש לחציי, שמקודשת, כמבואר לעיל פ"ג ה"ט, או שמא יש לחלק, ששם היא ראויה לכולו, שהרי הוא בן חורין, ונעשה כאומר: תהי אשתי את ועוד אחרת, אבל בנידון שלפנינו הרי אינה ראויה לכולו מחמת חלק עבודתו שאינו בר קידושין, וגם אסור בה כדין כל עבד האסור בבת חורין (גיטין מג. והשווה דברי רבינו הל' עבדים פ"ד, ה"ז).

יח. שִׁכּוּר שֶׁקִּדֵּשׁ - קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּשְׁתַּכֵּר הַרְבֵּה[101]. וְאִם הִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט[102] - אֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין[103]. וּמִתְיַשְּׁבִין בְּדָבָר זֶה[104].

101) עירובין סה. "שיכור מקחו מקח וממכרו ממכר . . . כללו של דבר, הרי הוא כפקח לכל דבריו". 102) "והוא השיכור שעושה ואינו יודע מה עושה" (לשון רבינו הל' מכירה פכ"ט, הי"ח). 103) עירובין שם, והרי הוא כשוטה לכל דבריו. 104) חוקרים היטב אם באמת הגיע לשכרות של לוט, כי יש להזהר באיסור ערוה החמור מאד.

יט. הַמְקַדֵּשׁ בְּפָחוֹת מִפְּרוּטָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[105]. קִדְּשָׁהּ בְּאֹכֶל אוֹ בִּכְלִי וְכִיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁשָּׁוֶה פָּחוֹת מִפְּרוּטָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק, וּצְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק; שֶׁמָּא דָּבָר זֶה שָׁוֶה פְּרוּטָה בְּמָקוֹם אַחֵר. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַמְקַדֵּשׁ בְּשָׁוֶה כֶּסֶף: אִם הָיָה בְּאוֹתָהּ הַמְּדִינָה שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי וַדַּאי, וְאִם אֵינוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי סָפֵק[106]. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם קִדֵּשׁ בְּתַבְשִׁיל אוֹ בְּיָרָק שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם[107] וְכִיּוֹצֵא בָּהֶם, אִם לֹא הָיוּ שָׁוֶה פְּרוּטָה בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת כְּלָל; שֶׁהֲרֵי דָּבָר זֶה אֵינוֹ מַגִּיעַ לְמָקוֹם אַחֵר עַד שֶׁיִּפָּסֵד וְיֹאבַד, וְלֹא יִהְיֶה שָׁוֶה פְּרוּטָה. וְדָבָר שֶׁל טַעַם הוּא זֶה, וְרָאוּי לִסְמֹךְ עָלָיו.

105) קידושין מו, א. ושיעור פרוטה, משקל חצי שעורה מכסף צרוף (רבינו בפירושו למשנה קידושין פ"א מ"א, וכן בשו"ע אהע"ז סי' כו, ועי' הל' עירובין פ"א הי"ב, וכן בשו"ע יו"ד סי' רצד ס"ו). 106) קידושין יב. ותופסים בה קידושי שני, וצריכה גט משניהם אם רוצה להנשא לאחר, וכן אם לא נתקדשה לאחר, והמקדש הראשון רוצה לקיימה - צריכה קידושין אחרים, כדי שתהא מקודשת קידושי ודאי (רש"י לקידושין יב. וב'טור' אהע"ז סי' לא). 107) זמן מרובה. ואם יכול להתקיים ע"י כיבוש בחומץ או במלח וכיוצא בהם, וראוי הוא להגיע למקום אחר שישוה פרוטה - הרי אלו קידושי ספק (מהרי"ק שורש פד, כסף־משנה ומעשה־רוקח).

כ. הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה בְּפָחוֹת מִפְּרוּטָה, אוֹ שֶׁקִּדֵּשׁ שְׁתֵּי נָשִׁים בִּפְרוּטָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁלַח סִבְלוֹנוֹת[108] לְאַחַר מִכֵּן - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן קָטָן שֶׁקִּדֵּשׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁלַח סִבְלוֹנוֹת לְאַחַר שֶׁהִגְדִּיל - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. שֶׁמֵּחֲמַת קִדּוּשִׁין הָרִאשׁוֹנִים שְׁלָחָן, שֶׁהָיוּ קִדּוּשִׁין פְּסוּלִין[109].

108) מתנות, שדרך ארוס לשלוח לארוסתו, סבלונות - מלשון סבל והוא נושא המשא, שנושאים אותו מיד זה ליד זה (רבינו בפירושו למשנה, קידושין פ"ב מ"ו, ובבבא־בתרא פ"ט מ"ה) ומצאנו מתנה בלשון משא: "וישא משאות" (בראשית מג, לד) - ויתן מתנות ('תוספות יו"ט', קידושין

שם). 109) קידושין נ, ב. ואין אומרים: אדם יודע שאין קידושי קטן כלום, ושלח הסבלונות לאחר שהגדיל לשם קידושין, אלא - מחמת הקידושין הראשונים שלהם.

כא. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה בְּכֶסֶף אוֹ בִּשְׁטָר, אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן הַקִּדּוּשִׁין לְתוֹךְ יָדָהּ; אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁרָצְתָה לִזְרֹק לָהּ קִדּוּשֶׁיהָ, וּזְרָקָן[110] - בֵּין לְתוֹךְ יָדָהּ בֵּין לְתוֹךְ חֵיקָהּ, אוֹ לְתוֹךְ חֲצֵרָהּ אוֹ לְתוֹךְ שָׂדֶה שֶׁלָּהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[111]. הָיְתָה עוֹמֶדֶת בִּרְשׁוּת הַבַּעַל, צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן לְתוֹךְ יָדָהּ אוֹ לְתוֹךְ חֵיקָהּ[112]. הָיְתָה עוֹמֶדֶת בִּרְשׁוּת שֶׁהִיא שֶׁל שְׁנֵיהֶן[113], וְזָרַק לָהּ קִדּוּשֶׁיהָ מִדַּעְתָּהּ, וְלֹא הִגִּיעוּ לְיָדָהּ אוֹ לְחֵיקָהּ הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת קִדּוּשֵׁי סָפֵק[114]. וַאֲפִלּוּ אָמְרָה לוֹ: הַנַּח קִדּוּשִׁין עַל מָקוֹם זֶה, וְאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁל שְׁנֵיהֶם - הֲרֵי אֵלּוּ קִדּוּשֵׁי סָפֵק[115].

110) משמע שהסכימה שיזרוק לה הקידושין, אבל אם אמרה תנם בידי, והוא שינה וזרקם - אינה מקודשת, שהרי אינה מרצונה (ב"ח אהע"ז סי' ל'. וראה 'חלקת מחוקק' שם). ו'מעשה רוקח' הביא כאן נוסחה אחרת בדברי רבינו: "כיון שרצה לזרוק", ולפי זה אין צורך בהסכמתה. אבל עצם הלשון מגומגם לפי נוסחא זו. 111) כן היא בגיטין עז, א לענין גירושין. ושם דף עח. אמרו: "כן לענין קידושין". ואין צורך שתעמוד בצד חצרה כמו בגירושין (ראה הל' גרושין פ"ה ה"ב) כי הקידושין זכות הן לה, וזכין לאדם אפילו שלא בפניו (מגיד־משנה). 112) שם עז, א. 113) ששניהם שותפים בחצר. 114) קידושין ח, ב: "בעי רב ביבי, סלע (אבן) של שניהם מהו - תיקו". כי אע"פ שהלכה היא שבמקח וממכר אין קונים מזה לזה בחצר של שניהם, כמבואר בבבא־בתרא פד, ב ובהל' מכירה פ"ד, אבל בקידושין יש לחוש שמא השאיל לה זכותו כיון שכבר יש לה חלק בה (מגיד־משנה). 115) קידושין שם. וראה למעלה ה"ד.

כב. הָיוּ עוֹמְדִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[116] אוֹ בִּרְשׁוּת שֶׁאֵינוֹ שֶׁל שְׁנֵיהֶם[117], וְזָרַק לָהּ קִדּוּשֶׁיהָ: קָרוֹב לוֹ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; קָרוֹב לָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; מֻחֱזָקָה עַל מֻחֱזָקָה, אוֹ שֶׁהָיוּ סָפֵק קָרוֹב לוֹ סָפֵק קָרוֹב לָהּ, וְאָבְדוּ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעוּ לְיָדָהּ[118] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת. כֵּיצַד הוּא קָרוֹב לוֹ וְקָרוֹב לָהּ? כֹּל שֶׁהוּא יָכוֹל לִשְׁמֹר אוֹתָן[119], וְהִיא אֵינָהּ יְכוֹלָה - זֶה הוּא קָרוֹב לוֹ. הִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹר אוֹתָן, וְהוּא אֵינוֹ יָכוֹל - זֶהוּ קָרוֹב לָהּ. שְׁנֵיהֶן יְכוֹלִין לִשְׁמֹר אוֹתָן, אוֹ שְׁנֵיהֶן אֵין יְכוֹלִים לִשְׁמֹר אוֹתָן - זֶה הוּא מֻחֱזָקָה עַל מֻחֱזָקָה[120].

116) אף־על־פי שברשות הרבים לא תיקנו חכמים שיקנו לו לאדם ארבע אמות (פי"ז מהל' גזילה ואבידה ה"ט) - כאן נקנים לה קידושיה מטעם שיכולה לשמור אותם, ואפילו הם רחוקים ממנה מאה אמה (גיטין שם, לדעת רבי יוחנן). ועי' כסף־משנה ולחם־משנה. 117) השייכות לאדם אחר. 118) ואי אפשר לברר את מצב קרבתם. 119) ואפילו רחוק מאה אמה, כמו שכתוב למעלה. 120) גיטין עח, ב. לענין גירושין, והוא־הדין לענין קידושין, שנאמר "ויצאה והיתה" השווה הויה ליציאה (שם).

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ה כסלו־ב' טבת תשע"ז

יום ראשון כ"ה כסלו ה'תשע"ז

הִלְכוֹת גְּנֵבָה

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו דיני הנפקד שרוצה לעכב הפקדון בידו בטענה שנגנב ממנו, וכן כל כיוצא בזה שהממון בא לידו שלא באיסור גניבה, וביאור דינים אלו בשלמות, ואם החזיר הגנב את הגניבה באי זה תנאי יפטר, ואם צריך הודאת בעלים.

א. הַטּוֹעֵן[2] שֶׁנִּגְנַב מִבֵּיתוֹ הַפִּקָּדוֹן: אִם נִשְׁבַּע[3] וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁשֶּׁקֶר טָעַן וְשֶׁהַפִּקָּדוֹן הַזֶּה אֶצְלוֹ - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, שֶׁהֲרֵי הוּא עַצְמוֹ הַגַּנָּב[4]. וְאִם טָבַח וּמָכַר אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּע - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[5]. וְאֵינוֹ מֵבִיא אָשָׁם עַל פִּי עֵדִים עַל שְׁבוּעָתוֹ[6]. וְאֵינוֹ מֵבִיא חֹמֶשׁ[7], שֶׁאֵין הַחֹמֶשׁ מִשְׁתַּלֵּם עִם הַכֶּפֶל[8]. וְאִם בָּאוּ עֵדִים קֹדֶם שֶׁיִּשָּׁבַע - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַד[9].

2) שומר חינם, שהופקד אצלו חפץ, טוען שהפיקדון נגנב ופוטר עצמו מלשלם, שהרי שומר חינם פטור מגניבה ואבידה (משנה בבא קמא קח:). 3) שהפיקדון נגנב. 4) מרגע שנשבע ולקח את החפץ לעצמו. 5) כי דין הטוען טענת גנב כדין גנב גם לענין כפל וגם לענין ארבעה וחמישה, זוהי דעת רבי יוחנן שם קו: 6) קרבן אשם מביא אדם על שבועת שקר רק אם הודה מעצמו, כמו שכתוב בתורה (במדבר ה, ו) "והתודו את חטאתם" (שם קח:). 7) "וחמישיתו יוסף עליו" נאמר רק בהודה מפי עצמו לאחר שנשבע לשקר. 8) שנאמר (שם) "ושלם אותו בראשו וחמישיתו" ודרשו חכמים "בראשו" משמעותו קרן, ולפיכך חיוב חומש הוא רק אם משלם קרן בלבד, אבל לא אם משלם כפל. 9) כי טוען טענת גנב אינו חייב כפל אלא

אם כן נשבע קודם לשקר, כמו שכתוב בו (שמות כב, ז) "ונקרב בעל הבית אל האלהים" כלומר, לשבועה (שם סג:).

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[10]? שֶׁנִּשְׁבַּע קֹדֶם שֶׁשָּׁלַח בַּפִּקָּדוֹן יָד[11]; אֲבָל אִם שָׁלַח בּוֹ יָד, וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע, וּבָאוּ עֵדִים - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁכֵּיוָן שֶׁשָּׁלַח יָד נִתְחַיֵּב בּוֹ[12] וְקָנָהוּ[13].

10) שטוען טענת גנב משלם תשלומי כפל. 11) קודם שהשתמש בו. 12) לשלם בכל האונסין ומכל שכן בגניבה ואבידה, מכיוון שדינו כגזלן. 13) לעניין חיוב תשלומים ומכיוון שטענת גנבו אינה פוטרתו מלשלם דמיו אינו חייב כפל, ודינו כגזלן שפטור מכפל, דעת רב ששת (שם קז:).

ג. וְכֵן הַטּוֹעֵן טַעֲנַת אֲבֵדָה בְּפִקָּדוֹן[14] וְנִשְׁבַּע, וְחָזַר וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁכְּבָר יָצָא הַפִּקָּדוֹן מִידֵי הַבְּעָלִים[15] מִשְּׁבוּעָה רִאשׁוֹנָה[16].

14) שומר חינם שטוען שהפיקדון אבד ופוטר עצמו מלשלם, מימרא של רבי אילעא בשם רבי יוחנן (שם). 15) אף על פי שבשעה שטען גנב על החפץ עדיין לא השתמש בו, בכל זאת לא היה עוד הפיקדון של הבעלים. 16) שנשבע שאבד, ועל שבועה זו עצמה, אינו חייב כפל אפילו אם באו עדים, כי דין הכפל נאמר בתורה על הטוען טענת גנב בלבד (משנה שם קח:).

ד. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בַּאֲבֵדָה[17] וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁהָאֲבֵדָה בִּרְשׁוּתוֹ וְשִׁקֵּר טָעַן - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[18]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל כָּל אֲבֵדָה[19]. וְהוּא, שֶׁיִּטְעַן שֶׁנִּגְנְבָה בְּלִסְטִים מְזֻיָּן[20], שֶׁהוּא אָנוּס[21] וּפָטוּר[22]; אֲבָל אִם טָעַן שֶׁנִּגְנְבָה בְּלֹא אֹנֶס - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם[23] עַל פִּי טַעֲנָתוֹ, שֶׁשּׁוּמַר אֲבֵדָה כְּשׁוּמַר שָׂכָר הוּא[24], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

17) המוצא אבידה וחייב להשיבה לבעלים, כמו שכתוב (דברים כב, א) "השב תשיבם לאחיך", וטען שהאבידה נגנבה ממנו, מימרא בשם רבי יוחנן (שם קו:). 18) כדין גנב. 19) וסוף הפסוק "ישלם שניים לרעהו". 20) גנב שנשמר שלא יראוהו בני אדם, אבל איים בנשק על מוצא האבידה - ולקחה (שם נז.). 21) שאין בכוחו למנוע את הגניבה. 22) ועל פי טענה זו שומר אבידה פטור מלשלם. 23) את הקרן. 24) וחייב בגניבה ואבידה, כדעת רבי יוסף (שם נו:).

ה. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ, וְחָזַר וְטָעַן בּוֹ טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע[25], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁעַדַּיִן בִּרְשׁוּתוֹ הוּא, אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים - חַיָּב כֶּפֶל עַל כָּל טַעֲנָה וְטַעֲנָה[26]. וְאִם נִשְׁבַּע חָמֵשׁ פְּעָמִים - נִמְצָא מְשַׁלֵּם שִׁשָּׁה: הַקֶּרֶן שֶׁהִפְקִיד אֶצְלוֹ, וַחֲמִשָּׁה בַּקֶּרֶן מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה כְּפָלוֹת שֶׁל חָמֵשׁ שְׁבוּעוֹת.

25) בבית דין אחר, כי באותו בית דין הוחזק שקרן ולא ישביעוהו. 26) אף על פי שכל הטענות הן על אותו פיקדון (שם קח.).

ו. טָעַן טַעֲנַת גַּנָּב[27] וְנִשְׁבַּע, וְחָזַר וְטָעַן[28] טַעֲנַת אֲבֵדָה וְנִשְׁבַּע, וּבָאוּ עֵדִים[29] שֶׁלֹּא נִגְנַב, וְהוּדָה הוּא שֶׁלֹּא אָבַד - הוֹאִיל וּמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל עַל פִּי עֵדִים, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ עַל שְׁבוּעָה אַחֲרוֹנָה[30] אַף עַל פִּי שֶׁהוּדָה[31]; שֶׁהַמָּמוֹן הַמְחַיְּבוֹ בְּכֶפֶל פּוֹטְרוֹ מִן הַחֹמֶשׁ[32].

27) בפיקדון. 28) על אותו פיקדון. 29) ונתחייב בכפל. 30) שנשבע שאבד. 31) ובכל מקום הדין הוא, שאם נשבע לשקר בפיקדון והודה משלם חומש. 32) המלה "פוטרו" משמעותה "אינו מחייב" אף על פי שהשבועה שאבד אינה מחייבת את הכפל, בכל זאת פטור מן החומש, מכיוון שעל הפיקדון הזה נתחייב כבר לשלם כפל.

ז. מָסַר שׁוֹרוֹ לִשְׁנַיִם[33], וְטָעֲנוּ טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבְּעוּ, וְהוּדָה אֶחָד מֵהֶם, וְהַשֵּׁנִי בָּאוּ עָלָיו עֵדִים - שְׁנֵיהֶן מְשַׁלְּמִין אֶת הַקֶּרֶן[34]; וְאִם תָּפַשׂ בַּעַל הַפִּקָּדוֹן אֶת הַכֶּפֶל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[35]; וְזֶה שֶׁהוּדָה[36] מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ, כִּשְׁאָר הַנִּשְׁבָּעִין שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן שֶׁהוּדוּ מֵעַצְמָן.

33) לשמירה. 34) אבל מכפל שניהם פטורים, זוהי בעייא בגמרא, אם מה שהתורה הקפידה שלא לשלם כפל וחומש זה באותו האיש בלבד, ומכיוון שבמקרה זה שני אנשים הם, ישלם האחד את הכפל והשני את החומש. או כוונת התורה הייתה שעל ממון אחד לא ישלמו גם כפל וגם חומש, ועל כן גם בדין שלפנינו יהי' פטור מן הכפל, מכיוון שהראשון כבר נתחייב קודם בחומש. בעיה זו לא נפתרה, ולפיכך אין לחייב מספק את תשלומי הכפל. 35) מאותה סיבה, מכיוון שזה ספק. 36) בזמן שהודה עדיין לא באו עדים על השני, ועדיין לא הייתה קיימת בעיית הכפל בממון זה, ועל כן הוא משלם חומש.

ח. בַּעַל הַפִּקָּדוֹן שֶׁתָּבַע אֶת הַשּׁוֹמֵר[37], וְנִשְׁבַּע שֶׁנִּגְנַב[38], וְאַחַר כָּךְ הֵבֵר הַגַּנָּב, וְתָבַע הַשּׁוֹמֵר אֶת הַגַּנָּב, וְהוּדָה לוֹ הַגַּנָּב שֶׁגָּנַב, וְתָבַע בַּעַל הַפִּקָּדוֹן אֶת הַגַּנָּב, וְכָפַר, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב: אִם בֶּאֱמֶת נִשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר[39] כְּשֶׁטָּעַן שֶׁנִּגְנַב - נִפְטַר הַגַּנָּב מִן הַכֶּפֶל בְּהוֹדָאָתוֹ לַשּׁוֹמֵר[40]; וְאִם בְּשֶׁקֶר נִשְׁבַּע[41] - אֵין מוֹצִיאִין הַכֶּפֶל מִן הַגַּנָּב[42]; וְאִם תָּפְשׂוּ הַבְּעָלִים הַכֶּפֶל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָן. תָּבְעוּ הַבְּעָלִים אֶת הַשּׁוֹמֵר וְשִׁלֵּם[43], וְאַחַר כָּךְ הֵבֵר הַגַּנָּב, וּתְבָעוּהוּ הַבְּעָלִים וְהוּדָה לָהֶן שֶׁגָּנַב, וְאַחַר כָּךְ תְּבָעוּ הַשּׁוֹמֵר וְכָפַר בּוֹ, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב - אֵין מוֹצִיאִין הַכֶּפֶל מִן הַגַּנָּב[44]; וְאִם תָּפַשׂ הַשּׁוֹמֵר אֶת הַכֶּפֶל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְכֵן הַדִּין בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[45], אִם טָבַח הַגַּנָּב אוֹ מָכַר.

37) שיחזיר לו את הפיקדון (שם קח:). 38) ופטור מלשלם כדין שומר חינם. 39) אם כל פרטי השבועה נכונים, כגון שנשבע שנגנב באונס ובאמת היה זה אונס. 40) מכיוון שהשומר אדם ישר הוא, נאמן הוא על הבעלים גם להבא, וישאירו בידו את השמירה אם הפיקדון יימצא. ולפיכך אם השומר מוצא את הגנב ותובע אותו, הרי כאילו הבעלים תבעו אותו, והודאת הגנב לשומר הודאה היא, ופטור מכפל. 41) כגון שנשבע שנגנב באונס, ובאמת נגנב שלא באונס. 42) זוהי בעייא (שם), אם אימון הבעלים בשומר פסק, ועל כן הודאת הגנב בפני השומר אינה הודאה, וחייב בכפל, או לא. בעייא זו לא נפתרה, ועל כן מספק אין מוציאין מידו. 43) אף על פי שהוא פטור מלשלם בגניבה. 44) גם זו בעייא שלא נפתרה (שם), אם נאמר שהבעלים שקיבלו דמי הפיקדון נסתלקו, ואין הודאת הגנב בפניהם הודאה, ועל כן חייב הוא בכפל, או נוח לשומר שהבעלים יטרחו לגלות את הגנב, ועל כן הודאת הגנב בפניהם הודאה היא, ופוטרת אותו מתשלומי כפל. 45) אין מוציאים מיד הגנב את תשלומי ד' וה', ואם תפס השומר אין מוציאים מיד השומר. [רבינו משמיענו, שלא יעלה על דעתך לפטור לגמרי את הגנב מתשלום ד' וה' ואפילו אם תפס השומר מוציאים מידו, מפני שלא נתחייב לשלם כפל והרי אמרו: "ד' וה' אמרה תורה ולא ג' וד'" (למעלה פרק ג, הלכה ה)].

1 **ט. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן שֶׁל קָטָן, אַף עַל פִּי**
2 **שֶׁנִּתַּן לוֹ כְּשֶׁהוּא קָטָן וּתְבָעוֹ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, וְנִשְׁבַּע[46],**
3 **וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל;**
4 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִתֵּן אִישׁ[47], וְאֵין נְתִינַת קָטָן כְּלוּם[48].**
5 **וְצָרִיךְ שֶׁתְּהֵא נְתִינָה וּתְבִיעָה שָׁוִין בְּגָדוֹל[49].**

46) שנגנב. 47) פרט לקטן. 48) אין נשבעים על טענת נתינתו, ואין באים לידי כפל על ידו. 49) ומכיוון שהנתינה היא על ידי קטן הרי זה פטור מן הכפל, אף על פי שהתביעה הייתה בגדול (שם).

6 **י. שׁוֹמֵר שֶׁגָּנַב מֵרְשׁוּתוֹ, כְּגוֹן שֶׁגָּנַב טָלֶה מֵעֵדֶר**
7 **שֶׁהִפְקַד אֶצְלוֹ וְסִלַּע מִכִּיס שֶׁהִפְקַד אֶצְלוֹ, אִם יֵשׁ**
8 **עָלָיו עֵדִים - חַיָּב בְּכֶפֶל[50]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיר**
9 **הַסֶּלַע לִמְקוֹמוֹ וְהַטָּלֶה לְעֶדְרוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב**
10 **בְּאַחֲרָיוּתָן[51] עַד שֶׁיּוֹדִיעַ הַבְּעָלִים; שֶׁהֲרֵי כָּלְתָה**
11 **שְׁמִירָתוֹ[52], וּכְאִלּוּ לֹא הֶחֱזִיר כְּלוּם[53] עַד שֶׁיּוֹדִיעַ**
12 **בְּעָלָיו[54]. אֲבָל הַגּוֹנֵב סֶלַע מִכִּיס חֲבֵרוֹ אוֹ כְּלִי**
13 **מִבֵּיתוֹ, וְהֶחֱזִיר דָּבָר הַגָּנוּב מִבֵּיתוֹ לִמְקוֹמוֹ, אִם יָדְעוּ**
14 **הַבְּעָלִים בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא יָדְעוּ בַּחֲזִירָתוֹ - עֲדַיִן הַגַּנָּב**
15 **חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[55] עַד שֶׁיִּמְנֶה אֶת מְעוֹתָיו[56].**

50) כדין כל גנב. 51) אף במקרה אונס. 52) נסתיימה שמירתו ברגע שגנב. 53) שהרי לבעלים לא החזיר, והוא חדל להיות שומר הבעלים. 54) ואם החזיר טלה לעדרו נחשב להחזרה. 55) כי כל עוד שהבעלים אינם יודעים על החזרת הגניבה, אין שמה החזרה. 56) ועל ידי כך ייוודע לו, שהכסף שנגנב הוחזר. דין זה הוא לפי סברת שמואל, רבי יוחנן ורב חסדא (שם קיח.), שאם גנב סלע מכיס חברו וידעו הבעלים על הגניבה, ואחר כך החזיר הגנב את הסלע, "מניין פוטר", כלומר אם הבעלים מנו את הכסף שבכיסם והרגישו בהחזרת הגניבה, דיו, ואין צורך בהודעה ישירה לבעלים.

16 **יא. מָנָה[57] אֶת כִּיסוֹ וּמְצָאוֹ שְׁלֵם הַמִּנְיָן - פָּטוּר[58].**
17 **וְאִם לֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים לֹא בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ -**
18 **אֲפִלּוּ מִנְיָן אֵינוֹ צָרִיךְ[59], אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִירוֹ לִמְקוֹמוֹ**
19 **נִפְטַר מֵאַחֲרָיוּתוֹ.**

57) בעל הכיס. 58) הגנב. זה שייך לסוף הלכה י. 59) כרבי יוחנן שם. ונראים הדברים שלדעת רבינו גם רב חסדא מודה לרבי יוחנן בסלע או כלי, אבל לא בבעל חי. ראה לקמן הלכה יב.

20 **יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[60]? בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ**
21 **חַיִּים[61]. אֲבָל הַגּוֹנֵב טָלֶה מֵעֵדֶר חֲבֵרוֹ, וְיָדְעוּ בּוֹ**
22 **הַבְּעָלִים, וְהֶחֱזִירוֹ לָעֵדֶר שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים[62], וּמֵת**
23 **אוֹ נִגְנַב - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. וְאִם מָנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא**
24 **שְׁלֵמָה - פָּטוּר. וְאִם לֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים לֹא בִּגְנֵבָתוֹ**
25 **וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמָּנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא**
26 **שְׁלֵמָה - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעַ אֶת הַבְּעָלִים[63],**
27 **כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַטָּלֶה הַגָּנוּב; שֶׁהֲרֵי לָמְדוּ[64] דֶּרֶךְ**
28 **אַחֶרֶת חוּץ מִדֶּרֶךְ שְׁאָר הַצֹּאן[65] שֶׁבְּעֵדֶר זֶה.**

60) שהגונב בלי דעת הבעלים והחזיר פטור ואפילו מניין אינו צריך. 61) כגון סלע או כלי, שאם הבעלים לא הרגישו בגניבה אין צורך שירגישו בהחזרה. 62) דינו כדין הגונב סלע, שאם הבעלים מנו, המניין פוטר. 63) כדעת רב חסדא, "שלא לדעת צריך דעת", כלומר, שאם לא ידעו הבעלים על הגניבה, חייב הגנב, שהחזיר את הטלה לעדר, להודיע לבעלים. 64) הגנב. 65) ועל כן עלול הטלה לברוח מן העדר, וזקוק לשמירה יתירה, ומשום כך יש צורך בהודעה מיוחדת לבעלים. טעם זה, המיוחד לגנב טלה (ולא גנב סלע) נותן רבה לדברי רב חסדא שם. מכאן יוצא: הגונב מרשות חבירו: א) אם ידעו הבעלים בגניבתו ולא ידעו בחזירתו, פוטר המניין, בין בסלע ובין בטלה. ב) אם לא ידעו הבעלים לא בגניבתו ולא בחזירתו, אם זה דבר שאין בו רוח חיים, כגון סלע, אפילו מניין אינו צריך ופטור, ואם הוא דבר שיש בו רוח חיים, כגון טלה, אין המניין פוטר אלא אם כן יודיע לבעלים.

יום שני כ"ו כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שאסור לקנות מן הגנב מה שגנב, ומה הוא משפט הגנב עם לוקח הגניבה כשהגנב אינו מפורסם, וכל הנמשך אחר זה בשלימות.

29 **א. אָסוּר לִקְנוֹת מִן הַגַּנָּב[2] הַחֵפָץ שֶׁגָּנַב. וְעָוֹן גָּדוֹל**
30 **הוּא, שֶׁהֲרֵי מַחֲזִיק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, וְגוֹרֵם לוֹ לִגְנֹב[3]**
31 **גְּנֵבוֹת אֲחֵרוֹת; שֶׁאִם לֹא יִמְצָא לוֹקֵחַ - אֵינוֹ גוֹנֵב.**
32 **וְעַל זֶה נֶאֱמַר[4]: חוֹלֵק עִם גַּנָּב[5] שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ[6].**

2) בבא־קמא קיח: קיט. 3) עוון כפול הוא: א) על־ידי הקניה הוא מסייע לגנב לקצור פרי פשעו, ב) הוא מעודד אותו לגניבות נוספות בעתיד. שאם לא ימצא לוקח, אינו גונב - "לאו עכברא גנב אלא חורא גנב" (גיטין מה.). 4) ראה ויקרא רבה פרשה ו, ב; ילקוט שמעוני, משלי כט. 5) אף־על־פי שהוא עצמו לא גנב. 6) כי ישא עוונו ויאבד את נפשו.

1 **ב. הַגּוֹנֵב וּמָכַר[7], וְלֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[8], וְאַחַר כָּךְ**
2 **הֵכִּיר הַגַּנָּב[9], וּבָאוּ עֵדִים שֶׁזֶּה הַחֵפֶץ שֶׁמְּכָרוֹ פְּלוֹנִי**
3 **הוּא גְּנָבוֹ בְּפָנֵינוּ[10] - חוֹזֵר הַחֵפֶץ לִבְעָלָיו[11],**
4 **וְהַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ דָּמִים[12] שֶׁשָּׁקַל[13] לַגַּנָּב, מִפְּנֵי**
5 **תַּקָּנַת הַשּׁוּק[14], וְהַבְּעָלִים חוֹזְרִין וְעוֹשִׂים דִּין עִם**
6 **הַגַּנָּב[15]. וְאִם גַּנָּב מְפֻרְסָם הוּא[16] - לֹא עָשׂוּ בּוֹ תַּקָּנַת**
7 **הַשּׁוּק[17], וְאֵין הַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ כְּלוּם; אֶלָּא**
8 **חוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְעוֹשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב, וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ**
9 **דָּמִים שֶׁשָּׁקַל לוֹ.**

7) בבא־קמא קטו. 8) ועדיין הגניבה קיימת ברשות הבעלים. 9) ובשעה שקנה הלוקח לא ידע שהמוכר גנב הוא. 10) כי אם לא כן, יכול המוכר לטעון: קניתי את החפץ מן הבעלים. 11) כי החפץ עדיין ברשות הבעלים. 12) ואין אומרים שיחזיר את החפץ לבעלים בלי כסף, ויתבע את כספו מן הגנב. זו דעת רבי יוחנן בשם רבי ינאי (שם). 13) ששילם. 14) משום שקנה הלוקח בשוק - בפרהסיא - ולא ידע שהחפץ נגנב, עשו לו תקנה שישלמו לו הבעלים מעותיו. אחרת אין לך אדם קונה מחבירו כלום, כי יחשוש להפסיד כספו. 15) ומקבלים ממנו את הדמים ששילמו לקונה. 16) והיה לו ללוקח להעלות על דעתו, שזה חפץ גנוב. 17) דעת רבא שם.

10 **ג. נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִן הַגְּנֵבָה, בֵּין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ וְאַחַר**
11 **כָּךְ מָכַר הַגַּנָּב בֵּין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ אַחַר שֶׁמָּכַר[18] - קָנָה**
12 **הַלּוֹקֵחַ[19] בְּיֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת[20], וְאֵינוֹ מַחֲזִיר הַגְּנֵבָה**
13 **עַצְמָהּ לִבְעָלֶיהָ; אֶלָּא נוֹתֵן לָהֶם הַדָּמִים[21] - אִם לָקַח**
14 **מִגַּנָּב מְפֻרְסָם[22], אוֹ אֵינוֹ נוֹתֵן כְּלָל לֹא חֵפֶץ וְלֹא**
15 **דָּמִים, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק[23] - אִם לֹא הָיָה זֶה הַמּוֹכֵר**
16 **גַּנָּב מְפֻרְסָם.**

18) וכשקנה לוקח עדיים לא היה יאוש ולא יצא מרשות הבעלים. 19) בשעה שהתייאשו הבעלים, ולא כרב זביד אליבא דרבי יוחנן (שם קטו.). 20) מרשות הגנב לרשות הקונה. 21) והקונה יתבע את כספו מן הגנב. 22) כי חייב היה לחשוש שהחפץ גנוב, ועל כן ישלם דמיו לבעלים. 23) והבעלים יתבעו את הדמים מן הגנב.

17 **ד. בִּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹשֶׂה דִּין עִם בַּעַל הַבַּיִת[24], אִם**
18 **אֵין עֵדִים בְּכַמָּה לָקַח - חֲרֵי הַתַּגָּר[25] נִשְׁבָּע[26] בִּנְקִיטַת**
19 **חֵפֶץ[27] בְּכַמָּה לָקַח, וְנוֹטֵל מִן הַבְּעָלִים. וְכָל הַנִּשְׁבָּע**
20 **וְנוֹטֵל[28] - שְׁבוּעָתוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[29], וְנִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת**
21 **חֵפֶץ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[30].**

24) ותובע ממנו את דמי הגניבה שהוא מחזיר לו (ראה הלכה ב). 25) שקנה מן הגנב. 26) שם קיד: 27) כגון ספר תורה, כמו בשבועה מן התורה, מה־שאין־כן בשבועת היסת של נשבע ונפטר, שאינה בנקיטת חפץ. 28) חמשה הם הנשבעים ונוטלים, המפורטים במשנה שבועות מד: 29) תקנת החכמים, כי "כל הנשבעים שבתורה, נשבעים ולא משלמים", כלומר נשבע הנתבע ופטור מלשלם. 30) הלכות טוען ונטען פרק א, הלכה ב.

22 **ה. בִּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב[31], וְהוּא**
23 **אוֹמֵר: בְּכָךְ וָכָךְ לָקַחְתִּי מִמְּךָ, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא**
24 **מָכַרְתִּי לְךָ אֶלָּא בְּפָחוֹת מִזֶּה - הַתַּגָּר נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת**
25 **חֵפֶץ[32], וְנוֹטֵל מִן הַגַּנָּב; שֶׁאֵין הַגַּנָּב יָכוֹל לִישָׁבַע[33],**
26 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה[34].**

31) ותובע ממנו חזרה את כספו, כגון שקנה מגנב מפורסם, שלא עשו בו תקנת השוק (ראה הלכה ב וג). 32) כדין כל הנשבע ונוטל (ראה הלכה ד). 33) אפילו אם ירצה. 34) שישבע לשקר. על כן מעבירים את השבועה מן הגנב הנתבע על התובע שכנגדו, על הלוקח, וישבע ויטול. לולא החשד היה המוכר נשבע, שמכר לו בפחות מזה, ומשלם כפי שהוא טוען (שבועות שם).

27 **ו. גָּנַב וּפָרַע בְּחוֹבוֹ[35], גָּנַב וּפָרַע בְּהֶקֵּפוֹ[36] - אֵין בָּזֶה**
28 **תַּקָּנַת הַשּׁוּק[37]; אֶלָּא הַבְּעָלִים נוֹטְלִים הַגְּנֵבָה בְּלֹא**
29 **דָּמִים, וְיִשָּׁאֵר חוֹב אֵלּוּ[38] עַל הַגַּנָּב כְּשֶׁהָיָה[39]. מִשְּׁכֵן**
30 **הַגְּנֵבָה[40], בֵּין שֶׁמִּשְׁכְּנָהּ בְּיָתֵר עַל דָּמֶיהָ[41] אוֹ בְּפָחוֹת**
31 **מִדָּמֶיהָ[42] - הַבְּעָלִים נוֹתְנִין לְבַעַל הַמַּשְׁכּוֹן, וְחוֹזְרִין**
32 **וְעוֹשִׂין דִּין עִם הַגַּנָּב; אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַגַּנָּב**
33 **מְפֻרְסָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[43].**

35) שלווה כסף מאחר, ושילם לו בחפץ הגנוב (בבא־קמא קטו.). 36) בסחורה שקנה בהקפה. 37) אפילו אם אינו ידוע כגנב. 38) החוב של המלוה ושל החנוני, וצ"ל: חוב של אלו. 39) לפני שפרע הגנב. במקרים אלה לא תיקנו, מפני שלא על דעת הגניבה הלוה המלוה לגנב או מכר לו החנוני בהקפה (גמרא שם). 40) אצל מלוה, וקיבל עליה הלואה (שם). 41) אפילו כשדמי ההלואה עולים על דמי הגניבה, אומרים שהמלוה סמך על המשכון. 42) שדמי ההלואה פחותים מדמי הגניבה. במקרה זה בוודאי סמך המלוה על המשכון. כך פוסקת הגמרא (שם), שבכולם עשו תקנת השוק, בין מכר בין משכון חוץ מגנב ופרע בחובו, וגנב ופרע בהיקפו. וסובר רבינו שמשכון דינו כמכר גם לענין שוה מנה במאתים, וכמו שבמכר עשו בזה תקנת השוק, כך גם במשכון. כך פסק גם רבינו חננאל (ראה אוצר הגאונים, בבא־קמא עמוד 106) [והראב"ד בהשגותיו כתב: אלא בכדי דמיה. והמגיד־משנה פירש שכוונתו לחלוק, ודעתו שבמשכון לא עשו תקנת השוק בשוה מנה והלווה מאתים. אולם אפשר לומר שהראב"ד לא בא להשיג אלא לפרש דברי רבינו, כדרכו בכמה מקומות, ואומר שבעל החפץ מחזיר למלוה רק דמי החפץ, אבל לא כל הסכום שהלווה]. 43) בהלכה ב.

34 **ז. הַלּוֹקֵחַ מִגַּנָּב שֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם, בֵּין שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ**

שָׁוֶה מֵאָה בְּמָאתַיִם[44] אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמֵאָה - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל הַדָּמִים מִבַּעַל הַבַּיִת[45] וְאַחַר כָּךְ מַחֲזִיר הַגְּנֵבָה[46], מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[47].

44) דוגמאות אלה מובאות בגמרא שם. 45) נוטל מאתים, אפילו שוה החפץ מאה בלבד. הקונה יכול לטעון: בשבילי הוא שוה מאתיים. 46) אם לא ישלמו לו את כל המאתיים, רשאי הוא לעכב את הגניבה לעצמו, אף־על־פי שלא נתייאשו הבעלים (לו היה יאוש, היה הלוקח קונה את הגניבה ביאוש ושינוי רשות). 47) למעלה הלכה ב.

ח. הָיָה נוֹשֶׁה בַּגַּנָּב[48] מֵאָה זוּז[49], וְגָנַב וְהֵבִיא לְבַעַל חוֹבוֹ[50], וְנָתַן לוֹ[51] מֵאָה אַחֶרֶת - הֲרֵי הַגְּנֵבָה חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ[52], וְאוֹמְרִין לָזֶה[53]: לֵךְ וּתְבַע הַגַּנָּב בְּמָאתַיִם[54]; שֶׁלֹּא נָתַתָּ[55] לוֹ הַמֵּאָה הָאַחֶרֶת מִפְּנֵי הַחֵפֶץ שֶׁהֵבִיא לְךָ בִּלְבַד, כְּשֵׁם שֶׁהֶאֱמַנְתּוֹ בָּרִאשׁוֹנָה[56] הֶאֱמַנְתּוֹ בָּאַחֲרוֹנָה[57].

48) שם. 49) שהלוה לו. 50) למלוה. 51) המלוה. 52) בלי דמים, ואין המלוה יכול לטעון שהלוה לגנב את המאה השניה על סמך המשכון. 53) למלוה. 54) שלא תיקנו לו תקנת השוק. 55) בזה אנו דוחים את טענת המלוה הטוען, שהלווה לו את המאה האחרת על סמך החפץ בלבד. 56) והלווית לו את המאה הראשונה בלי משכון. 57) ואת החפץ קיבלת בעד החוב של המאה הראשונה, ועל כן הדין הוא כמו בגנב ופרע בחובו, שלא עשו בו תקנת השוק, ראה הלכה ו. במה דברים אמורים, כשלא אמר הגנב למלוה בפירוש: הלווני על חפץ זה מאה זוז, אבל כשאמר כן בפירוש, על בעל החפץ להחזיר למלווה את המאה זוז כמו בהלכה ו (מגיד־משנה וכסף־משנה).

ט. לָקַח מִגַּנָּב[58] שֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם בְּמֵאָה, וּמָכַר לְאַחֵר בְּמֵאָה וְעֶשְׂרִים, וְהֵכַר הַגַּנָּב - בַּעַל הַגְּנֵבָה נוֹתֵן לָזֶה הָאַחֲרוֹן[59] מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְנוֹטֵל גְּנֵבָתוֹ, וְחוֹזֵר הַבַּעַל וְנוֹטֵל עֶשְׂרִים שֶׁל שָׁכָר מִן הַמּוֹכֵר[60], וְנוֹטֵל הַמֵּאָה מִן הַגַּנָּב. וְאִם גַּנָּב מְפֻרְסָם הוּא - נוֹטֵל הַמֵּאָה וְעֶשְׂרִים מִן הַתַּגָּר[61] שֶׁלָּקַח מִן הַגַּנָּב, וְהוֹלֵךְ הַתַּגָּר וְתוֹבֵעַ הַגַּנָּב בַּמֵּאָה שֶׁל קֶרֶן[62]. וְהוּא הַדִּין אִם מָכַר הַשֵּׁנִי לִשְׁלִישִׁי, וְהַשְּׁלִישִׁי לִרְבִיעִי, אֲפִלּוּ מֵאָה - שֶׁהוּא נוֹטֵל מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד מַה שֶּׁנִּשְׁכַּר, וְנוֹטֵל הַקֶּרֶן מִן הַגַּנָּב. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[63] לִפְנֵי יֵאוּשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[64].

58) שם קטו. 59) ללוקח השני, כי אם בלוקח מן הגנב עשו תקנת השוק, כל־שכן בלוקח מן הלוקח. 60) גם הקונה הראשון עשו בו תקנת השוק, ואינו מחזיר לבעלים אלא את העשרים זוז שהרויח. 61) [פירוש: בתחילה מחזיר בעל הגניבה ללוקח השני את הק"כ שנתן, כמו באינו מפורסם, כי בלוקח השני עשו תקנת השוק גם בגנב מפורסם, שהרי הוא קנה מן התגר ולא מן הגנב, ואל יהיה דינו גרוע מלוקח מגנב שאינו מפורסם. על כן חייב בעל הגניבה לשלם ק"כ ללוקח השני, ואת כספו הוא נוטל חזרה מן התגר שלקח מן הגנב, כי בו לא עשו תקנת השוק, משום שקנה מגנב מפורסם]. והראב"ד כאן חולק ואומר, שהלוקח השני נוטל מן התגר, ולא בירר את נימוקו. 62) הגנב מחזיר את המאה שקיבל, והתגר החזיר את העשרים שהרויח. 63) שהלוקח האחרון חייב להחזיר את הגניבה עצמה. 64) למעלה הלכה ב.

י. בַּעַל הַבַּיִת[65] שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי[66] לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו, וְיָצָא לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר[67], וְהִכִּיר כֵּלָיו[68] וּסְפָרָיו בְּיַד אֲחֵרִים[69], אוֹ שֶׁהָיָה עָשׂוּי לִמְכֹּר, וְהָיוּ כֵּלִים אֵלּוּ שֶׁהִכִּיר מִכֵּלִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר[70], אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁזֶּה כֵּלָיו שֶׁל זֶה[71] - יִשְׁבַּע זֶה שֶׁהֵן בְּיָדוֹ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[72] בְּכַמָּה לָקַח, וְיִטֹּל מִבַּעַל הַבַּיִת[73], וְיַחֲזִיר לוֹ כֵּלָיו[74].

65) שם קיד: קטו. 66) שאין דרכו. 67) שגנבו אצלו בבית. אין צורך שיאמרו, שכלים אלה הם שנגנבו. כך פסק רבא "אבל בעל הבית שאינו עשוי למכור כליו, לא צריך כולי האי", אלא מספיק קול שגנבו אצלו. כך פירש רבינו את דברי רבא, וכך פירש רב האי גאון בספר המקח והממכר שער ל. ראה אוצר הגאונים עמוד 108 (ורש"י פירש אחרת). 68) לאחר שהיה מחזר אחריהם ולא התייאש מהם. 69) ואלה טוענים שקנו את הכלים או את הספרים. 70) כלים שמתחילת עשייתם הן עומדים להשאיל או להשכיר וליטול שכרם, כגון היורות הגדולות שמבשלים בהן בחתונות וכדומה (ראה הלכות טוען ונטען פרק ח וט). כלים אלה אין דרכם למכור, והבעלים טוענים, שנגנבו מהם ויצא להם שם גניבה בעיר, ואלה שבידם הכלים טוענים, שקנו אותם בשוק. 71) התובע. אם אין עדים, שהוא בעל הכלים הללו, לא יועיל מה שיצא לו שם גניבה בעיר, כי שמא כלים אחרים נגנבו ממנו. 72) כדין כל הנשבע ונוטל (כלמעלה בהלכה ד). 73) מבעל הגניבה, כי עשו בו תקנת השוק. 74) מכיון שהבעלים עוד לא נתייאשו.

יא. הָיָה בַּעַל הַבַּיִת עָשׂוּי לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו[75], וְלֹא הָיוּ מִדְּבָרִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר[76], אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר וְהֵכִּרוּ כֵּלָיו[77] - אֵינוֹ מַחֲזִירָן מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת, שֶׁמָּא הוּא מְכָרָן לַאֲחֵרִים[78]. אֲבָל אִם בָּאוּ בְּגֵי אָדָם וְלָנוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ[79], עָמַד וְזָעַק בַּלַּיְלָה: נִגְנְבוּ כֵּלַי וּסְפָרַי, וּבָאוּ בְּנֵי אָדָם וּמָצְאוּ מַחְתֶּרֶת חֲתוּרָה[80] וּבְנֵי אָדָם שֶׁלָּנוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ יוֹצְאִין וּצְרוֹרוֹת שֶׁל כֵּלִים עַל כְּתֵפֵיהֶם, וְהַכֹּל אוֹמְרִים: הַלָּלוּ כֵּלָיו וּסְפָרָיו שֶׁל פְּלוֹנִי[81] - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[82]. וְיִשְׁבַּע זֶה שֶׁהַכֵּלִים בְּיָדוֹ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ כַּמָּה הוֹצִיא[83], וְיִטֹּל מִבַּעַל הַגְּנֵבָה, וְיַחֲזִיר לוֹ כֵּלָיו.

75) שם קיד: 76) ועל כן יש מקום לטענה, שבעל הבית מכר אותם. 77) עדים העידו שכלים אלה היו של בעל הבית. 78) וזה שהכלים בידו קנה אותם מאחרים (והמחזיק בכלים אינו טוען שקנה אותם מבעל הבית). 79) כל הדוגמה הזאת לקוחה מהגמרא, שם. 80) חפורה

מתחת לקיר הבית. 81) שאם לא כן, יתכן לומר שגנבו כלים אחרים, וכלים אלה שביד המחזיק לקוחים בידו מאדם שלקחם מבעל הבית, שהרי בעל הבית עשוי למכור את כליו. 82) שכלים אלה באמת נגנבו ממנו. 83) כמה שילם.

יב. גַּנָּב שֶׁהֶחֱזַק וְנִתְפַּרְסֵם[84] שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ בֵּית חֲבֵרוֹ, וְעֵדִים מְעִידִים שֶׁיָּצָא וְכֵלִים טְמוּנִים לוֹ תַּחַת כְּנָפָיו[85], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שָׁם בַּעַל הַבַּיִת[86], וְטָעַן[87] וְאָמַר: לְקוּחִין הֵן בְּיָדִי, וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: גְּנוּבִים הֵם, אִם הָיָה בַּעַל הַבַּיִת שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו, וְאוֹתָם כֵּלִים אֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַטְמִינָן, וְאֵין דֶּרֶךְ אוֹתוֹ הַמַּחְזִיק לְהַצְנִיעַ כֵּלָיו תַּחַת כְּנָפָיו - הֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת נֶאֱמָן[88], וְיִשָּׁבַע[89] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[90] וְנוֹטֵל כֵּלָיו. וְאִם אֵין אָדָם זֶה מֻחְזָק בִּגְנֵבָה - אֵין בַּעַל הַבַּיִת נֶאֱמָן[91]; אֶלָּא נִשְׁבָּע זֶה שֶׁהַכֵּלִים בְּיָדוֹ שְׁבוּעַת הֶסֵּת[92] שֶׁהַכֵּלִים הָאֵלּוּ לְקוּחִים בְּיָדוֹ, וְהוֹלֵךְ[93].

84) שבועות מו: 85) תחת כנפי בגדו, ולא יכלו לראות את הכלים, ואינם יכולים לזהותם. 86) בזמן שהגנב נכנס, וזה מקטין את חשש הגניבה. 87) הגנב. 88) מכיון שהנכנס הוחזק כבר ונתפרסם כגנב, מספיקים שלושת התנאים ביחד לקביעת עובדה, שכלים אלה גנובים כטענת בעל הבית. ואלה הם התנאים: א) אין דרכו של בעל הבית למכור כליו, ב) הטמין את הכלים תחת כנפי בגדו, וכלים אלה אין דרך בני אדם להטמינם, ג) אין דרכו של זה להצניע כליו תחת כנפי בגדו, ועל כן אינו יכול לטעון שהוא שונה משאר בני אדם. כל ההלכה הזאת נמצאת כמעט מלה במלה ברי"ף שבועות פרק ז, ד"ה "והשער השמיני". 89) שלא מכר את הכלים. 90) כדין הנשבע ונוטל. 91) על אף שלושת התנאים שלמעלה, כי "לאחזוקי איניש בגנבי לא מחזקינן", פירוש, אין להחזיק אנשים כגנבים כל זמן שאין הוכחה ברורה לכך. שם. 92) שתיקנו חכמי הגמרא לכופר בכל, ואין צורך בנקיטת חפץ, מה־שאין־כן בשבועת המשנה בנשבע ונוטל, שצריכים נקיטת חפץ כמו בשבועה מן התורה. 93) כלומר: פטור.

יום שלישי כ"ז כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבארו בו הדברים שאין לוקחים אותם מן אנשים ידועים אלא על דרכים ידועים מפני חשש שאינו שלהם. ונמשך לזה ביאור מה הם הדברים שהאומנים יכולים לעכב לעצמם מן הסתם, לפי שהוא הכרחי לידיעת הדברים שמותר לקנות מהם, כנזכר שם.

א. כָּל דָּבָר שֶׁחֻזְקָתוֹ שֶׁהוּא גָּנוּב[2] - אָסוּר לִיקַּח[3] אוֹתוֹ. וְכֵן אִם רֹב אוֹתוֹ הַדָּבָר[4] שֶׁהוּא גָּנוּב[5] - אֵין לוֹקְחִין אוֹתוֹ[6]. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִים מִן הָרוֹעִים[7] צֶמֶר אוֹ חָלָב אוֹ גְּדָיִים[8]; אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶן[9] חָלָב וּגְבִינָה בַּמִּדְבָּר[10], אֲבָל לֹא בַּיִּשּׁוּב[11]. וּמֻתָּר לִיקַּח מִן הָרוֹעִים אַרְבַּע צֹאן אוֹ אַרְבַּע גִּזּוֹת שֶׁל צֶמֶר מֵעֵדֶר קָטָן[12], אוֹ חָמֵשׁ מֵעֵדֶר גָּדוֹל; שֶׁאֵין חֶזְקָתוֹ שֶׁהוּא גָּנוּב בְּדָבָר זֶה[13].

2) שיש יסוד חזק ומשכנע שהוא גנוב. 3) לקנות. 4) שהמוכר מציע למכירה. 5) בחזקת שהוא גנוב. 6) אין קונים אותו, מחשש שמא גנוב הוא. 7) משנה בבא־קמא קיח: 8) שקיים חשש מבוסס שהרועים גנבום מצאנו של בעל הבית שבידם. 9) ברייתא שם. 10) שהחלב והגבינה שם לרועה, כי אין דרך הבעלים ללכת שם וליטלם. 11) שדרך הרועה להביא את החלב ואת הגבינה לבית בעל הבית. 12) גמרא שם, ולדעת ה'יש אומרים' בשם רב חסדא. 13) הרועה יפחד לגנוב אותם, כי חסרונם ניכר מיד. על כן יש להניח, שבוודאי שלו הם. פחות מארבעה צאן אפילו מעדר קטן לא מורגש, ויתכן שגנובים הם.

ב. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר[14]: כֹּל שֶׁהָרוֹעֶה מוֹכְרוֹ, אִם הָיָה בַּעַל הַבַּיִת מַרְגִּישׁ בּוֹ[15] - מֻתָּר לְלָקְחוֹ[16] מִן הָרוֹעֶה, וְאִם אֵין בַּעַל הַבַּיִת מַרְגִּישׁ בּוֹ - אָסוּר לְלָקְחוֹ[17].

14) לשון הברייתא שם. והכוונה: כל שאם הרועה מוכרו, היה בעל הבית מרגיש בו. 15) מבחין בהעדרו. 16) כי הרועה יפחד לגנבו. 17) שמא גנוב הוא.

ג. אֵין לוֹקְחִין מִשּׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת[18] עֵצִים אוֹ פֵּרוֹת[19], אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין[20] וּמוֹכְרִים[21] וְהַסַּלִּים[22] וְהַפֶּלֶס[23] לִפְנֵיהֶם; שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר גָּלוּי וְיֵשׁ לוֹ קוֹל[24], וְאֵין זֶה גְּנֵבָה. וְלוֹקְחִין מִפִּתַּח הַגִּנָּה[25], אֲבָל לֹא מֵאַחוֹרֵי הַגִּנָּה[26]. וְכֵלָן[27] שֶׁאָמְרוּ[28] 'הַטְמֵן'[29] - אָסוּר לָקַחַת מֵהֶן[30]. וּמֻתָּר לָקַחַת[31] מִן הָאָרִיס[32], שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ חֵלֶק בַּפֵּרוֹת וּבָעֵצִים[33].

18) משומרי גנים ופרדסים, משנה ובריתא שם קיח: קיט. 19) חוששים שמא גנבום. 20) במקום המיועד לכך. 21) בפרהסיא. 22) עם הפירות. 23) והמאזנים. 24) ויגיע לאזני בעל הבית. 25) כי זה מקום גלוי לעין כל. 26) רגלים לדבר שזהו גניבה, מכיון שהוא מוכר בסתר מאחורי הגינה. 27) שאמרנו למעלה שמותר לקחת מהם. 28) לקונה. 29) הסתר. 30) כי גנוב הוא. 31) פירות ועצים. 32) המעבד אדמת בעל הבית, ומקבל בשכרו חלק מן הפירות (ולא כשומר המקבל כסף בשכרו). 33) לאריס יש חלק בעצים, כי גם הוא משתתף בהוצאה לקנייתם (ראה בבא־מציעא קג. במשנה).

ד. אֵין לוֹקְחִין[34] מִן הַנָּשִׁים וּמִן הָעֲבָדִים וּמִן הַקְּטַנִּים[35] אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁחֶזְקָתָן שֶׁהֵן שֶׁלָּהֶן מִדַּעַת הַבְּעָלִים[36], כְּגוֹן[37] נָשִׁים שֶׁמָּכְרוּ כְּלֵי פִּשְׁתָּן[38] בַּגָּלִיל[39] אוֹ עֲגָלִים בַּשָּׁרוֹן[40]. וְכֵלָן[41] שֶׁאָמְרוּ[42] 'הַטְמֵן' - אָסוּר לִיקַּח מֵהֶן[43], מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת גְּנֵבָה. וְלוֹקְחִים בֵּיצִים וְתַרְנְגוֹלִים[44] בְּכָל מָקוֹם[45] מִכָּל אָדָם[46]. וְאִם אָמַר 'הַטְמֵן' - אָסוּר.

34) משנה ובריתא בבא־קמא קיח: קיט. 35) כי הדברים

בחזקת הבעלים הם. 36) בהסכמת הבעלים. 37) הדוגמאות מובאות במשנה שם. 38) בגדי פשתן. 39) חבל ארץ בצפון ארץ ישראל. שם נוהגות היו הנשים לטוות בגדי פשתן ולמכרם, ואת דמיהם לקחו לעצמן מדעת בעליהן. 40) ארץ המישור במערבה של ארץ־ישראל, לאורך חוף הים מיפו ועד הר הכרמל ותושביה. בזמן המשנה, עסקו בגידול עגלים, וגם הנשים גידלו עגלים ומכרום בהסכמת בעליהן. 41) שהתרנו לקנות מהם. 42) המוכרים לקונה. 43) משנה שם. 44) שם. 45) ולא כמו בפירות, בכלי פשתן ובעגלים שהתירו במקומות מסוימים בלבד. 46) אף משומרים, מעבדים וכו', כי אין חוששים לגניבה בדברים אלה, שדמיהם מועטים.

1 **ה. לוֹקְחִין מִן הַבַּדָּדִין[47] זֵיתִים בְּמִדָּה וְשֶׁמֶן בְּמִדָּה[48],**
2 **אֲבָל לֹא זֵיתִים מוּעָטִים וְלֹא שֶׁמֶן מוּעָט; שֶׁחֲזָקָתוֹ**
3 **גְּנֵבָה הֵם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם[49].**

47) בעלי בית הבד, שמוסרים להם בעלי בתים זיתים לעשות מהן שמן (שם קיט.). 48) שזוהי דרך מכירה בפרהסיא ובכמות מרובה, ואין בזה חשש גניבה, כי זה יוודע לבעלים. 49) כגון יין מבעל יקב, וגרעיני תבואה מבעל טחנת קמח.

4 **ו. מוּכִין[50] שֶׁהַכּוֹבֵס מוֹצִיא[51] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[52];**
5 **וְשֶׁהַסּוֹרֵק מוֹצִיא[53] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[54].**
6 **הַכּוֹבֵס נוֹטֵל שְׁלֹשָׁה חוּטִין[55] וְהֵן שֶׁלּוֹ; יָתֵר מִכָּן -**
7 **שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. אִם הָיָה שָׁחוֹר עַל גַּבֵּי לָבָן[56] - נוֹטֵל**
8 **אֶת הַכֹּל[57] וְהֵם שֶׁלּוֹ.**

50) פסולת הצמר, שערות קטנות (משנה שם). 51) בשעת כיבוס הצמר. 52) כי דבר מועט הוא, ואין בעל הבית מקפיד על כך. 53) הפסולת שהסורק מוציא בשעת הסריקה. 54) כי מרובים הם, ואין בעל הבית מוותר עליהם. 55) מן החוטים שאורגים בסוף הבגד, כדי לשמור על אריגת הבגד שלא תתקלקל בשעת הכביסה. על שלושה חוטים אין בעל הבית מקפיד, והכובס רשאי לקחתם. יתר על שלושה אל יקח. 56) אם היו חוטים אלה שחורים על גבי בגד לבן. 57) אפילו יותר משלושה חוטים, כי הם מכערים את הבגד הלבן, ובעל הבגד מסכים שהכובס יוציאם ויקחם לעצמו.

9 **ז. הַחַיָּט[58] שֶׁשִּׁיֵּר מִן הַחוּט[59] כְּדֵי מְשִׁיכַת מַחַט[60],**
10 **וְשִׁיֵּר מִן הַבֶּגֶד מַטְלִית שֶׁהִיא שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[61] עַל**
11 **שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת - חַיָּב לְהַחֲזִירָן לַבְּעָלִים[62]; פָּחוֹת מִכָּן**
12 **- שֶׁלּוֹ.**

58) משנה שם. 59) שנתן לו בעל הבית. 60) שיעור המאפשר להשחיל המחט ולתפור בו קמעא. שיעור זה הוא "מלא מחט וחוץ למחט כמלוא מחט", כלומר אורך שני מחטים, כי בפחות מזה אי־אפשר לתחוב את המחט בבגד ולתפור בו. 61) חתיכת אריג באורך ג' אצבעות על רוחב ג' אצבעות. 62) כי אין בעל הבית מוותר עליהם.

13 **ח. נְסֹרֶת[63] שֶׁהֶחְרַשׁ[64] מוֹצִיא בַּמַּעֲצָד[65] - שֶׁלּוֹ[66],**
14 **בְּכַשִּׁיל[67] - שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[68]. וְאִם הָיָה עוֹשֶׂה אֵצֶל**
15 **בַּעַל הַבַּיִת[69] - אַף הַנְּסֹרֶת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְכָל**
16 **הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר מִנְהַג**
17 **הַמְּדִינָה[70].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"נסורת שהחרש מוציא במעצד שלו ובכשיל של בעל הבית"

הדין הנ"ל מובא בסיום מסכת בבא קמא, ובהמשך לו הובא בברייתא הדין "מסתתי אבנים אין בהם משום גזל" וצריך להבין מדוע השמיטו הרמב"ם והשו"ע דין זה. ויובן על פי ביאור המחלוקת שבין הברייתא והתוספתא שם, שבתוספתא נאמר מסתתי אבנים בזמן שבעל הבית מקפיד יש בהם משום גזל ואם אין בעל הבית מקפיד אין בהם משום גזל, כי התוספתות הם שסידר רבי חייא בפני רבי והיה אומר לו כתוב כך וכך, וזהו שאנו אומרים "רבי לא שנאה רבי חייא מניין" אבל הברייתא (מלשון ברא) נכתבה מחוץ לבית מדרשו של רבי ומן הסתם נלמדה בבבל שהיה אז מרכז תורה גדול יותר כי באותה תקופה היו "ישראל מתגלגלין והולכין לקצוות כו'", ומכאן בא חילוק הדינים.

בבבל "אין אבנים מפני שהוא בקעה" (רש"י נח י"א, ג.) ומכיון שכן אין שימוש לאבנים בבבל ולכן אמרה הברייתא שמסתתי אבנים אין בהם משום גזל. אבל התוספתא נכתבה בארץ ישראל "אשר אבניה ברזל כו'" והיתה משופעת באבנים, ולכן נעשה בהם שימוש לבניה ובעל הבית מקפיד עליהם, משום כך כתבה התוספתא (שנכתבה בארץ ישראל) שסתם פסולת של אבנים היא של בעל הבית.

ומכיון שדין מסתתי אבנים משתנה ממדינה למדינה לפי הצורך ותכונות המדינה, השמיטו הרמב"ם והשו"ע, משא"כ נסורת שהחרש מוציא כו' מילתא דקבוע בכל המקומות.

(על פי לקו"ש חי"ט עמוד 111 והערה 42)

63) שחק העצים הנופל בשעת הנסירה, משנה שם. 64) חרש עצים, נגר. 65) כלי עץ, ולהב ברזל בתוכו. עשוי להחליק הקרשים. 66) שמוציא קיסמים דקים ובעה"ב מוותר עליהם. 67) בקרדום, המוציא קיסמים גסים. 68) כי חשובים הם. 69) כשכיר יום. 70) אם יש במדינה מנהג, הדין הוא כמנהג המדינה, והדינים שבהלכות הקודמות נאמרו במקום שאין במדינה מנהג ידוע בדברים אלה (שם קיט:).

18 **ט. כָּל אֻמָּן שֶׁמָּכַר דָּבָר מִן הַדְּבָרִים שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ**
19 **כְּהִלְכוֹת הַמְּדִינָה, כְּגוֹן מוּכִין שֶׁמְּכָרָן הַסּוֹרֵק[71]**
20 **בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁיִּהְיוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - אָסוּר לִקַּח**
21 **מִמֶּנּוּ[72], מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת גְּנֵבָה[73]; אֲבָל לוֹקְחִין**
22 **מִמֶּנּוּ כַּר מָלֵא מוּכִין[74]. וְאִם מָכַר הָאֻמָּן דְּבָרִים שֶׁהֵן**

שֶׁלּוֹ בְּהִלְכוֹת מְדִינָה - לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ. וְאִם אָמַר 'הַטְּמֵן' - אָסוּר[75].

71) ראה למעלה הלכה ו. 72) שם. 73) כי הצמר שהוא סורק אינו שלו. 74) שקנאם בשינוי, מכיון שגנב מוכין יעשאום כר. ואף־על־פי שאין זה שינוי ממש, כי אפשר להוציאם מן הכר ולהחזירם למצבם הקודם, ושינוי קל כזה אינו קונה, כמו שכתב רבינו לקמן בהלכות גזילה פרק ב, הלכה י. וטעמו של דבר, מפני שדין זה נאמר בגזל ודאי, אבל כאן בגזל ספק, קונה גם בשינוי קל (מגיד־משנה). 75) בהתאם לכלל המשנה "וכולן שאמרו להטמין, אסור" (שם קיח:).

יום רביעי כ"ח כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו ז"ל איסור המשקלות והמדות החסרות. ומה שאסור לקיים מהם בבית. ואי אלו מדות אינו רשאי לעשותן מחמת חשש טענה ואונאה וטעות, וכן ביאור איסור מדידת הקרקע שלא כדין. ונסתיים הפרק בביאור עונש המדות החסרות.

א. הַשּׁוֹקֵל לַחֲבֵרוֹ מִמִּשְׁקָלוֹת חֲסֵרוֹת מִן הַמִּשְׁקָל שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו בְּנֵי אוֹתָהּ הַמְּדִינָה[2], אוֹ הַמּוֹדֵד בְּמִדָּה[3] חֲסֵרָה מֵהַמִּדָּה שֶׁהִסְכִּימוּ עָלֶיהָ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט, בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוֹרָה[4].

2) כגון שהסכימו לשקול במשקלות של קילו, והמוכר שקל לו במשקלות קילו חסירות, משום שנפחתו או שהעלו חלודה (ראה לקמן פרק ח, הלכה ז). 3) כגון מידת חבל בקרקע או בבד, או מידת קב וסאה בתבואה, או מידה בנוזלים, ראה לקמן הלכה ז, ט). 4) כלומר, במשפט המידה, במשפט המשקל או במשפט המשורה (מידת הלח), כלומר, במשפט הידוע והמוסכם במדינה ביחס למידה, למשקל ולמשורה, ראה לקמן הלכה ט וראה אבן עזרא לויקרא יט, לד, וגמרא בבא מציעא סא: בבא בתרא פח. במשנה.

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהַמּוֹדֵד אוֹ הַשּׁוֹקֵל חָסֵר גּוֹנֵב, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לוֹ תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[5], אֶלָּא מְשַׁלֵּם לוֹ הַמִּדָּה אוֹ הַמִّשְׁקָל. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין[6].

5) על מה שהחסיר לו מן המידה או מן המשקל. בבבא מציעא שם, מגדירים את ההונאה במשקלות כגזל ממש - ואין כפל בגזל אלא בגניבה. 6) לשלם לקונה את מה שהחסיר לו כדין גזילה, שכתוב בה "והשיב את הגזילה אשר גזל". ויקרא ה, כג. וכל לאו שניתן לתשלומין, אין לוקין עליו. ראה למעלה פרק א, הלכה א.

ג. כָּל מִי שֶׁמַּשְׁהֶה[7] בְּבֵיתוֹ אוֹ בַּחֲנוּתוֹ מִדָּה חֲסֵרָה אוֹ מִשְׁקָל חָסֵר - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ וְגוֹמֵר[8]. וַאֲפִלּוּ לַעֲשׂוֹת הַמִּדָּה עָבִיט שֶׁל מֵימֵי רַגְלַיִם - אָסוּר[9]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זֶה לוֹקֵחַ וּמוֹכֵר בָּהּ, שֶׁמָּא יָבוֹא מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהִיא חֲסֵרָה[10] וְיִמְדֹּד בָּהּ. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[11].

7) אף על פי שאינו משתמש בהם. 8) אבן ואבן, גדולה וקטנה. לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה, גדולה וקטנה. 9) אסור לעשות מידה חסירה לכתחילה, ואפילו אין בדעתו להשתמש בה למדידה אלא למי רגליים (בבא בתרא פט:). 10) ואף במידה חסירה שהשתמש בה כבר למי רגליים והיא מלוכלכת יש לחשוש, שבשעת הדחק, כשלא ימצא מידה אחרת, ינקה את העביט וישתמש בו לשם מידה. 11) ולאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, מכות טו. [השהייה אין בה מעשה, ואף על פי שדרשו (בבא מציעא שם) "לעבור עליו משעת עשייה", אינו לוקה, כי התורה כתבה לא יהיה לך וכו' היינו לא העשייה כשהיא לעצמה אסורה רק ההשהייה אלא שהעבירה היא משעת עשייה].

ד. הָיוּ הַמִּדּוֹת וְהַמִּשְׁקָלוֹת שֶׁל בְּנֵי הָעִיר חֲתוּמוֹת בְּחוֹתָם יָדוּעַ[12], וְזוֹ הַמִּדָּה אוֹ הַמִּשְׁקָל הַחֲסֵרִים בְּלֹא חוֹתָם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְשַׁהוֹתָם[13] לִשְׁאָר תַּשְׁמִישֵׁי הַבַּיִת. כֵּיצַד? בָּזֶה[14]: סֶלַע[15] שֶׁנִּפְגְּמָה מִן הַצַּד[16] - לֹא יַעֲשֶׂנָּה מִשְׁקָל בֵּין מִשְׁקְלוֹתָיו, וְלֹא יִזְרְקֶנָּה בֵּין גְּרוּטוֹתָיו[17], וְלֹא יְקַבְּעֶנָּה[18] וְיִתְלֶנָּה בְּצַוָּאר בְּנוֹ, שֶׁמָּא יָבוֹא אַחֵר[19] וְיַעֲשֶׂנָּה מִשְׁקָל[20]; אֶלָּא אוֹ יִשְׁחָקֶנָּה[21], אוֹ יַחְתּוֹךְ, אוֹ יָקֵץ[22], אוֹ יַשְׁלִיךְ לְיָם הַמֶּלַח[23].

12) של השלטונות הבודקים את המידות והמשקלות (בבא בתרא פט:). 13) כי אין לחשוש שמא ישתמשו בהם למידה ולמשקל, כי איש לא יקנה במידה ובמשקל, שאין בהם חותם. 14) נמשך להלכה ג, שאסור להשהות משקל חסר, שמא אחר יעשנו משקל. 15) בתקופת המשנה מטבע של שני שקלים, ארבעה דינרי כסף. 16) חסרה מן הצד. דין הסלע שנפגמה באמצע ראה לקמן הלכה ו. אם נפגמה מן הצד יכול הרמאי, שתגיע לידו המטבע, לנסר אותה וליישר אותה מסביב עד שלא ירגישו בפגימה, וירמה בה (ראה בבא מציעא נב:). 17) שברי כלי כסף. 18) יעשה בה חור במקום הפגימה. 19) ויחתוך סביב עד שיוציא את החור. 20) כי השתמשו במטבעות למשקל. 21) ויעשנה לאבק. 22) ישבור. 23) מקום שלא ימצאנה איש.

ה. חָסְרָה וְעָמְדָה עַל מֶחֱצָה - יְקַיֵּם[24]. עָמְדָה עַל פָּחוֹת מִמֶּחֱצָה[25] אוֹ עַל יָתֵר מִמֶּחֱצָה[26] - יָקֵץ עַד שֶׁיַּעֲמִידֶנָּה עַל מֶחֱצָה. וְאִם לֹא חָסְרָה אֶלָּא פָּחוֹת מִשְּׁתוּת[27] - יְקַיֵּם לָשֵׁאת וְלָתֵת[28] בָּהּ, אֲבָל לֹא לְמִשְׁקָל[29]; שֶׁכָּל פָּחוֹת מִשְּׁתוּת רֹב בְּנֵי אָדָם מוֹחֲלִין בּוֹ בְּמַשָּׂא וּבְמַתָּן[30].

24) כי אין חשש שיחליפנה בסלע, מפני שחסרונה ניכר (שם נב.). 25) יש חשש שיחליפנה בחצי סלע, דהיינו בשקל. 26) יש חשש שיחשבוה לסלע. 27) הסלע נשחקה וחסרה

פחות מחלק השישי שבה, או במקרה שעמדה על פחות ממחצה, חסר לה למחצה פחות משתות. 28) כי במשא ומתן דין המטבע כדין חפץ אחר, שאונאה בפחות משתות אדם מוחל. זוהי דעת רבא, הפוסק כרבי שמעון במשנה שם מט: נב. כך פוסק גם הרי"ף, שם. 29) אסור להשתמש בסלע חסרה כלשהי בתור משקל סלע, מהטעם שנזכר בהלכות הקודמות. 30) אבל במשקל אין אדם מוחל אפילו כלשהו (הלכות מכירה פרק טו הלכה א). ראה קידושין מב:

1 **ו. סֶלַע שֶׁנִּפְגְּמָה בְּאֶמְצַע - אָסוּר לְמָכְרָהּ לְהָרָג[31] אוֹ**
2 **לְחָרָם[32], מִפְּנֵי שֶׁמְּרַמִּין בָּהּ אֶת אֲחֵרִים[33]; אֲבָל**
3 **נוֹקְבָהּ[34] וְתוֹלֶה אוֹתָהּ בְּצַוָּאר הַקָּטָן[35].**

31) לרוצח. 32) לגזלן. 33) ומתוך פחד מפניהם יקבלו אותה מידם כסלע שלא נפגמה. 34) במקום הפגימה באמצע. 35) ואף אם יאבדנה ותגיע ליד רמאי אין כל אפשרות לרמות בה את הבריות ואם באת לחשוש שהגזלן יכריח לקבלה, אף על פי שהיא נקובה, הרי יכול גם לגזול את החפץ ולא לתת כלום.

4 **ז. עוֹשֶׂה אָדָם מִדּוֹתָיו[36] סְאָה וַחֲצִי סְאָה וְרֹבַע**
5 **סְאָה[37], וְקַב וַחֲצִי קַב וְרֹבַע הַקַּב וַחֲצִי הָרֹבַע**
6 **וּשְׁמִינִית הָרֹבַע; אֲבָל לֹא יַעֲשֶׂה קַבַּיִם[38], שֶׁלֹּא**
7 **תִּתְחַלֵּף בְּרֹבַע הַסְּאָה[39], שֶׁהוּא קַב וּמֶחֱצָה. וְכֵן**
8 **בְּמִדּוֹת הַלַּח[40], עוֹשֶׂה הִין[41] וַחֲצִי הִין וּשְׁלִישִׁית הַהִין**
9 **וּרְבִיעִית הַהִין, וְלֹג וַחֲצִי לֹג וּרְבִיעִית וּשְׁמִינִית[42]**
10 **וְאֶחָד בִּשְׁמוֹנֶה בִּשְׁמִינִית[43]. וְלֹא אָסְרוּ לַעֲשׂוֹת**
11 **שְׁלִישִׁית הִין וּרְבִיעִית הִין[44], אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְחַלְּפִין**
12 **זֶה בָּזֶה[45], הוֹאִיל וְהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ מִימוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[46].**

36) למדוד תבואה ופירות (בבא בתרא פט: צ.). סאה = שישה קבים, 13 ליטר בערך. 37) כל המידות האלה אדם עושה ואין לחשוש שמא יחליף מידה קטנה במידה גדולה, כי ההבדל ביניהן ניכר לעין. 38) שני קבים. 39) כי ההפרש בין שני קבים לרובע הסאה הוא חצי קב בלבד, דהיינו רבע משני קבים, וברבע עלול אדם לטעות (שם). 40) הנוזלים. 41) שנים עשר לוג, בערך שישה ליטר וחצי. 42) של לוג. 43) לח דרכו למדוד גם במידות קטנות אלה, אבל יבש אין דרכו למדוד בכלי קטן אלא נמכר באומד, או במשקל, אם דבר יקר הוא. ראה רש"י שם צ. דיבור המתחיל ושמינית. 44) כלומר, לאחר שעשה שלישית למה לא אסרו רביעית, או להיפך, כדרך שאסרו לעשות שליש סאה ורובע סאה, והתירו רובע בלבד. 45) כי ההפרש ביניהם הוא לוג אחד, דהיינו רבע של שלישית ההין. 46) שכתוב בתורת משה (במדבר כח, יד): "ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש יין".

13 **ח. אֶחָד הַנּוֹשֵׁא וְהַנּוֹתֵן[47] עִם יִשְׂרָאֵל אוֹ עִם עוֹבֵד**
14 **כּוֹכָבִים, אִם מָדַד אוֹ שָׁקַל בְּחָסֵר - עוֹבֵר עַל לֹא**
15 **תַּעֲשֶׂה[48], וְחַיָּב לְהַחֲזִיר. וְכֵן אָסוּר לְהַטְעוֹת אֶת**
16 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[49] בְּחֶשְׁבּוֹן, אֶלָּא יְדַקְדֵּק עִמּוֹ;**
17 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְחִשַּׁב עִם קֹנֵהוּ[50]. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּבוּשׁ**
18 **תַּחַת יָדֶךָ[51], קַל וָחֹמֶר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁאֵינוֹ כָּבוּשׁ**
19 **תַּחַת יָדֶךָ. וַהֲרֵי הוּא[52] בִּכְלַל: כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ**
20 **כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה[53], כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל - מִכָּל מָקוֹם[54].**

47) קונה ומוכר. 48) לא תעשו עול במשפט במידה במשקל ובמשורה - למעלה הלכה א. איסור זה קיים גם לגבי גוי, כי משקל חסר דינו כגזל (בבא מציעא סא:), וגזל הגוי אסור (בבא קמא קיג. קיג:). 49) יכול יגלום עליו? תלמוד לומר וחישב עם קונהו, ידקדק עם קונהו" (שם קיג:). רבינו מפרש "יגלום עליו" יטעה אותו, וכן פירש הערוך, שלא כרש"י שם. וראה שם תוספות דיבור המתחיל יכול יגלום עליו. 50) ומדובר שם על גוי שקנה. 51) כי מדובר שם בתורה על גוי שקנה עבד עברי בארץ ישראל תחת שלטון ישראל. 52) המטעה את הגוי בחשבון. 53) איפה ואיפה, אבן ואבן. 54) בין ישראל ובין גוי. ראה אבן עזרא ואור החיים לפסוק הזה.

21 **ט. וְכֵן בְּמִדַּת הַקַּרְקַע[55], אִם הִטְעָה אֶת חֲבֵרוֹ**
22 **בְּמִשְׁיחַת הַקַּרְקַע[56] - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא**
23 **תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה[57]. בַּמִּדָּה - זוֹ מִדַּת**
24 **הַקַּרְקַע. וְכֵן הוּא עִנְיַן פָּסוּק זֶה[58]: לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל**
25 **בַּמִּשְׁפָּט, לֹא בְּמִשְׁפַּט הַמִּשְׁקָל וְלֹא בְּמִשְׁפַּט הַמִּדָּה,**
26 **אֲפִלּוּ מִדָּה קְטַנָּה כְּמִשּׁוּרָה[59].**

55) לפני כן דובר על מידה בכלי. 56) במדידת הקרקע בחבל. 57) זו מידת הקרקע, כי מידה בכלי נאמרה בסוף אותו הפסוק (בבא בתרא פט:). 58) המלה במשפט מוסבה גם על מידה וגם על משקל וגם על משורה, המפורטים בפסוק זה (ראה למעלה הלכה א). 59) שהיא אחד משלושים ושלושה בלוג (ראה לקמן פרק ח הלכה ז).

27 **י. בְּנֵי חֲבוּרָה[60] הַמַּקְפִּידִים זֶה עַל זֶה[61] שֶׁהֶחֱלִיפוּ**
28 **חֵלֶק בְּחֵלֶק, אוֹ לָוָה מִמֶּנּוּ מַאֲכָל וְהֶחֱזִיר לוֹ -**
29 **עוֹבְרִין מִשּׁוּם מִדָּה[62], וּמִשּׁוּם מִשְׁקָל, וּמִשּׁוּם מִנְיָן,**
30 **וּמִשּׁוּם לוֹוִין וּפוֹרְעִין בְּיוֹם טוֹב[63].**

60) שהולכים בדרך או יושבים בבית אחד (בבא מציעא עה.). 61) שמדקדקים זה עם זה ואינם מוחלים על דבר מועט ומקפידים להלוות זה לזה במידה במשקל ובמניין. [התלמוד וגם רבינו משתמשים בלשון "הלוואה" גם בחפצים, אם מוסרם לזמן ארוך]. 62) אם לא החזיר בדיוק אותה מידה שקיבל, הריהו עובר על "לא תעשו עול במשפט במידה במשקל ובמשורה". 63) שאסור לכל אחד לומר לחבירו בשבת או ביום טוב "הלווני" כך וכך פירות, שמא מתוך שהוא מקפיד יבוא לכתוב, כי "הלוואה" בדרך כלל לזמן ארוך היא, אבל אומר השאילני, פירוש - לזמן קצר (שבת קמח.).

31 **יא. הַמַּסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ[64] וְהִכְנִיס[65] מִתְּחוּם חֲבֵרוֹ**
32 **בְּתוֹךְ תְּחוּמוֹ אֲפִלּוּ מְלֹא אֶצְבַּע: אִם בְּחָזְקָה עָשָׂה -**
33 **הֲרֵי זֶה גַּזְלָן[66], וְאִם הִסִּיג בַּסֵּתֶר - הֲרֵי זֶה גַּנָּב. וְאִם**
34 **בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִסִּיג הַגְּבוּל - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בִּשְׁנֵי**
35 **לָאוִין: בְּלָאו גְּנֵבָה[67] אוֹ בְּלָאו גְּזֵלָה[68], וּבְלָאו 'לֹא**

1 **תַּסִּיג״[69]. וְאֵין חַיָּב בְּלָאוֹ זֶה[70] אֶלָּא בָּאָרֶץ[71], שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל.**

64) המעתיק [=מזיז] סימן גבולות הקרקע לתוך שדה חבירו, כדי להגדיל את שטח השדה שלו. 65) קרקע. 66) זוהי הגדרת גזלן למעלה פרק א הלכה ג. 67) אם השיג בסתר. 68) אם בחזקה עשה. 69) וגומר "גבול רעך ... בנחלתך אשר תנחל בארץ", דברים יט, יד. 70) בלאו "לא תסיג". 71) אבל בחוץ לארץ עובר משום לא תגזול בלבד. כל ההלכה הזאת מקורה בספרי פרשת שופטים.

3 **יב. קָשֶׁה עֲנָשָׁן שֶׁל מִדּוֹת[72] יָתֵר מֵעֲנָשָׁן שֶׁל**
4 **עֲרָיוֹת[73]; שֶׁזֶּה בֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם[74], וְזֶה בֵּינוֹ לְבֵין**
5 **חֲבֵרוֹ[75]. וְכָל הַכּוֹפֵר בְּמִצְוַת מִדּוֹת - כְּכוֹפֵר בִּיצִיאַת**
6 **מִצְרַיִם[76], שֶׁהִיא תְּחִלַּת הַצִּוּוּי[77]; וְכָל הַמְקַבֵּל עָלָיו**
7 **מִצְוַת מִדּוֹת - הֲרֵי זֶה מוֹדֶה בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהִיא**
8 **גְּרָמָה לְכָל הַצִּוּוּיִין[78].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכל הכופר במצות מדות, ככופר ביציאת מצרים"

צריך להבין מהי השייכות המיוחדת של מצות מדות ליציאת מצרים, ומדוע דווקא הכופר במצוה זו כופר ביציאת מצרים, עניין שלא נאמר לא בגנב ולא בגזלן.

ידועה השאלה מדוע לקה פרעה על שיעבוד בני ישראל הרי זו היתה הגזירה מאת הקב"ה "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", והתשובה היא שפרעה לא שיעבד את ישראל בגלל ציווי הקב"ה אלא מצד רוע בחירתו ועל כך נענש.

הגמרא אומרת שהחידוש באיסור מדות הוא "לעבור עליו משעת עשיה" ובזה מתבטא ההבדל שבין איסור מדות לגזל, כי במדות עוד טרם שגזל עובר על איסור כפי שכתב הרמב"ם (פ"ז ה"ג) "כל המשהה בביתו . . מדה חסרה . . עובר בל"ת" כי ברגע שעשאם והביאם אל ביתו הרי שבחר לרמות ומעתה הוא ממתין לשעת הכושר לביצוע הרמאות. לכן, כל הכופר במצות מדות וחושב שעל הבחירה וההחלטה לרמות אין הקב"ה מעניש, כופר גם ביציאת מצרים, ובזה שכל המכות והעונשים שבאו על פרעה היו בגלל רוע בחירתו.

(על פי לקו"ש חלק כ"ז ע' 149)

72) אם עושה בהן עול, מימרא של רבי לוי בבא בתרא פח: 73) בעילות שאסרה תורה, כגון קרובות, אשת איש וכדומה. 74) ואפשר לחזור בתשובה. 75) ולא תועיל תשובה אלא אם כן החזיר את הגזילה לנגזל, והוא גזל מרבים ואינו יודע למי יחזיר. 76) התורה מקשרת את מצוות מידות עם יציאת מצרים. הלא כך כתוב: "מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים" (ויקרא יט, לו). והספרא מעיר לפסוק זה: על תנאי זה הוצאתי אתכם מארץ מצרים, וכל הכופר במצוות מידות כופר ביציאת מצרים. 77) עשרת הדברות פותחים ביציאת מצרים (שמות כ, ב). 78) בזה שהוציא אותנו ממצרים מבית עבדים נעשינו לעבדי ה', המחויבים במצוותיו, כמו שכתוב (שם ג, יב) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה".

יום חמישי כ"ט כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) ביאר בו רבינו ז"ל מצות־עשה במדות ובמשקלות, וכיצד תיעשה המדידה וממה עושין המשקלות, ומהות המאזנים, ומהות המשקל, ומהות המדידה. ומה שבית־דין חייבין לחקור ולבדוק מאלו הדברים.

9 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם וְהַמִּשְׁקָלוֹת וְהַמִּדּוֹת**
10 **יָפֶה יָפֶה וּלְדַקְדֵּק בְּחֶשְׁבּוֹנָן בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּתָן[3], שֶׁנֶּאֱמַר:**
11 **מֹאזְנֵי צֶדֶק וְגוֹמֵר[4]. וְכֵן בְּמִדַּת הַקַּרְקַע צָרִיךְ לְדַקְדֵּק**
12 **בְּחֶשְׁבּוֹן מְשִׁיחַת הַקַّרְקַע[5] עַל פִּי הָעִקָּרִים**
13 **הַמִּתְבָּאֲרִים בְּכִתְבֵי הַגִּימַטְרִיָּא[6]. שֶׁאֲפִלּוּ מְלֹא אֶצְבַּע**
14 **מִן הַקַּרְקַע רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא מְלֵאָה כַּרְכֹּם[7].**

2) בפרק הקודם דובר על מצות "לא־תעשה" שיש במשקל ובמדה, ובפרק הזה - על מצות "עשה" שבהם. 3) שמשקל המשקלות יהיה מדויק, וגם מבנה המאזנים מכוון ומותאם לתפקידם, השווה הלכה ה וכו'. 4) "אבני צדק, איפת צדק והין צדק", דהיינו המשקלות והמדות. 5) מדידת הקרקע. 6) ההנדסה, העוסקת במדידת שטחים. 7) פרחי בושם יקרי ערך (בבא־מציעא קז:).

15 **ב. אַרְבַּע אַמּוֹת הַסְּמוּכִין לְחָרִיץ[8] - מְזַלְזְלִין[9]**
16 **בְּמִשְׁיָחָתָן. וְהַסְּמוּכִים לִשְׂפַת הַנָּהָר[10] - אֵין מוֹשְׁחִין**
17 **אוֹתָן כְּלָל[11], מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁל בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים[12].**

8) החריץ מוביל מים מן הנהר אל השדות על פני הבקעה כולה, וארבע אמות רוחב סמוך לחריץ אין מעבדים, שלא תתקלקל שפת החריץ (שם). 9) אין מדקדקים, כי בעלי השדות יחידים הם, ויש בידם למחול ומוחלים. 10) שמשאירים פנוי, כדי להקל על תנועת הספנים (שם). 11) אלא משאירים שטח פנוי נרחב לפי אומדן הדעת. 12) שצרכי הרבים תלויים בהן (שם).

18 **ג. וְהַמּוֹדֵד אֶת הַקַּרְקַע[13] לֹא יָמֹד[14] לְאֶחָד[15] בִּימוֹת**
19 **הַחַמָּה וּלְאֶחָד בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהַחֶבֶל**
20 **מִתְקַצֵּר בִּימוֹת הַחַמָּה[16]. לְפִיכָךְ, אִם מָדַד בְּקָנֶה[17] אוֹ**
21 **בְּשַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל בַּרְזֶל וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם[18].**

13) שם סא: 14) באותו החבל. 15) כגון לאחד השותפים, או לאחד משני אחים שחלקו. 16) מפני היובש. 17) של עץ. 18) כי אורכם נשאר יציב. זוהי מסקנה, שרבינו מסיק מדעתו, מתוך ההלכה הנ"ל שבגמרא.

22 **ד. אֵין עוֹשִׂין מִשְׁקָלוֹת[19] לֹא שֶׁל בַּרְזֶל וְלֹא שֶׁל**
23 **עוֹפֶרֶת וְלֹא שֶׁל שְׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת כָּאֵלּוּ[20], מִפְּנֵי**

שֶׁמַּעֲלִין חֲלֵדָה וּמִתְחַסְּרִין; אֲבָל עוֹשִׂין שֶׁל צְחִיחַ סֶלַע[21] וְשֶׁל זְכוּכִית וְשֶׁל אֶבֶן שֹׁהַם[22] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

19) ברייתא בבא־בתרא פט: 20) שמחלידות. 21) אבן קשה ויבשה. 22) מין אבן יקרה, הנזכרת בין אבני החושן.

ה. אֵין עוֹשִׂין[23] אֶת הַמֶּחָק[24] לֹא שֶׁל דְּלַעַת[25], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֵקֵל[26], וְלֹא שֶׁל מַתֶּכֶת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַכְבִּיד[27]; אֲבָל עוֹשֵׂהוּ שֶׁל זַיִת וְשֶׁל אֱגוֹזִים וְשֶׁל שִׁקְמָה[28] וְשֶׁל אֶשְׁכְּרוֹעַ[29] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

23) שם. 24) לוח קטן וחלק, בו מוחקים את המדות, מעבירים אותו על פני מדה גדושה, ומסירים בו את העודף. 25) פרי אדמה גדול וצהוב ממשפחת הקישואים. 26) ואינו נכנס היטב במדה, ואינו מוחק יפה, ומפסיד המוכר. 27) ונכנס לעומק ומוחק יותר מדי, ומפסיד הקונה. 28) מין עץ המאריך ימים. 29) אילן שגוון עצו צהוב כהה. כל העצים האלה אינם לא קלים מדי ולא כבדים מדי.

ו. אֵין עוֹשִׂין[30] אֶת הַמֶּחָק צִדּוֹ אֶחָד קָצָר וְצִדּוֹ אֶחָד עָבֶה[31]. וְלֹא יִמְחַק מְעַט מְעַט, מִפְּנֵי שֶׁמַּפְחִיתוֹ לַמּוֹכֵר[32]; וְלֹא יִמְחַק בְּבַת אַחַת[33], מִפְּנֵי שֶׁמַּפְחִיתוֹ לַלּוֹקֵחַ[34].

30) שם פט: 31) מפני שהקצר נכנס בתוך התבואה ומוחק יפה, והעבה אינו נכנס כל כך, ואינו מוחק יפה, וכשהוא קונה מוחק בעבה, וכשהוא מוכר מוחק בקצר. על כן יעשה שניהם עבים או שניהם קצרים, כפי המנהג. 32) כי אינו מוחק דיו, ומפסיד המוכר. 33) במשיכה אחת, כי הוא מוחק יותר מדי. 34) הקונה יקבל פחות מדי. בגמרא שלנו הגירסא היא: "לא ימחוק בבת אחת, שהמוחק בבת אחת, רע למוכר ויפה ללוקח. ולא ימחק מעט מעט, שרע ללוקח ויפה למוכר". אולם בהלכות גדולות וברי"ף הגירסא הפוכה, והיא: "ולא ימחוק מעט מעט מפני שמפחיתו למוכר, ולא ימחוק בבת אחת מפני שמפחיתו ללוקח". וגירסת רבינו היא מלה במלה כגירסת הרי"ף.

ז. אֵין טוֹמְנִין[35] אֶת הַמִּשְׁקָלוֹת בְּמֶלַח כְּדֵי שֶׁיִּפְחֲתוּ[36]. וְלֹא יַרְתִּיחַ בְּמִדַּת הַלַּח[37] בְּעֵת שֶׁמּוֹדֵד, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה הַמִּדָּה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר; שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל הַמִּדּוֹת בְּכָל שֶׁהוּא[38], שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַמְּשׂוֹרָה, וְהִיא מִדָּה אַחַת קְטַנָּה מִשְּׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה בְּלוֹג[39].

35) שם פט: 36) ויפסיד הקונה. בגמרא שם, מובא הדין "שלא יטמין משקלותיו במלח" ללא טעם. רש"י מבאר, שהמלח מכבידו. ורבינו מפרש שהמלח מפחית את המשקל. וכדבריו שנינו בתוספתא בבא־בתרא פרק ה: "ולא יהיה נותן מידותיו ומשקלותיו במלח, מפני שהן חסירין". כך מפרש גם הירושלמי. וראה תוספות ד"ה שלא יטמין. 37) שלא ישפוך המוכר את היין בחוזק ומגבוה לתוך המדה, כדי שיעלה קצף ותראה המדה כאילו מלאה. 38) בכל מדה שהיא. 39) בדפוס רומי ר"מ, הנוסח: "והיא מדה קטנה, אחת מלג' בלוג". בגמרא שלנו שם הגירסא היא: "ומה משורה שהיא אחד משלושים וששה בלוג". גירסת הרי"ף היא: אחת משלושים וג' בלוג. וכן היא גם גירסת רבינו.

ח. מוֹכְרֵי[40] עֲשָׂשִׂיּוֹת שֶׁל בַּרְזֶל[41] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[42] - צָרִיךְ לִהְיוֹת חוּטֵי הַמַּאֲזְנַיִם שֶׁאוֹחֵז הַשּׁוֹקֵל בְּיָדוֹ תָּלוּי בָּאֲוִיר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[43], וּגְבוֹהִין מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[44], וְאֹרֶךְ קְנֵי הַמַּאֲזְנַיִם[45] וְאֹרֶךְ הַחוּטִים[46] שְׁנֵים עָשָׂר טֶפַח.

40) שם פט. פט: 41) חתיכות עבות של ברזל. 42) מינים אחרים כבדי משקל. 43) כדי לאפשר הטייה חפשית לצד הראוי. טפח היא מדת הרוחב של כף היד. 44) כדי שכף המאזנים, שבה המשקולת, לא תקבל מכה מן הארץ ותתרומם מיד למעלה, והכף השניה עם הברזל או הנחושת תכריע למטה, ובזה יטעה במשקל. 45) מוט הברזל הארוך, שבו תלויות שתי כפות המאזנים. 46) הרצועות שהכפות תלויות בהן.

ט. מַאֲזְנַיִם שֶׁל מוֹכְרֵי צֶמֶר וְשֶׁל מוֹכְרֵי זְכוּכִית[47] - יִהְיֶה אֹרֶךְ הַחוּטִים שֶׁהֵן תְּלוּיִין בּוֹ שְׁנֵי טְפָחִים[48], וּגְבוֹהִין מִן הָאָרֶץ שְׁנֵי טְפָחִים, וְהַקָּנֶה וְהַחוּטִין אָרְכָּן תִּשְׁעָה טְפָחִים[49].

47) במאזנים אלה שוקלים משאות קטנים יותר מאשר במאזנים של מוכרי ברזל ונחושת שבהלכה הקודמת, משום כך מספיקות כאן מדות קטנות יותר. 48) במקום שלושה טפחים בהלכה הקודמת. 49) במקום י"ב טפח בהלכה הקודמת.

י. מַאֲזְנַיִם שֶׁל חֲנוָנִי וְשֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[50] - יִהְיֶה אֹרֶךְ הַחוּט שֶׁהֵן תְּלוּיִים בּוֹ טֶפַח, וּגְבוֹהִין מִן הָאָרֶץ טֶפַח, וְהַקָּנֶה וְהַחוּטִין אָרְכָּן שִׁשָּׁה טְפָחִים[51].

50) בהם שוקלים משאות קטנים יותר מאשר במאזנים של מוכרי צמר ומוכרי זכוכית. 51) שיעור זה מספיק, שיכריעו המאזנים למקום הראוי להכריע. מדת האורך היא לפי כובד המשקל. כאשר המשקל כבר יותר, דרוש אורך מדה גדול יותר.

יא. הַחוּט שֶׁתּוֹלִין בּוֹ הַפֶּלֶס[52], וְכֵן חוּט מַאֲזְנַיִם שֶׁל זָהָב וְשֶׁל מוֹכְרֵי אַרְגָּמָן טוֹב[53] - אָרְכּוֹ שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[54], וּגְבוֹהִין מִן הָאָרֶץ שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת, וְאֹרֶךְ הַפֶּלֶס וְאֹרֶךְ הַשַּׁלְשֶׁלֶאוֹת[55] שֶׁלּוֹ - כְּפִי מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה[56].

52) הקנה, שבו תלויות שתי כפות המאזנים. 53) כך מפרש רבינו את המלה "טורטני" שם פט. 54) רוחב שלוש אצבעות, דהיינו שלושה אגודלים, שהם שלושת רבעי טפח (ראה בכורות לט: ורש"י שם). 55) שבהן תלויות כפות המאזנים. 56) זהו פירוש "איני יודע" שבגמרא בבא־בתרא פט.

יב. מְנַיִן[57] שֶׁחַיָּב הַמּוֹכֵר לְהַכְרִיעַ לַלּוֹקֵחַ[58] בְּעֵת

שֶׁשּׁוֹקֵל לוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה לָּךְ. אָמְרָה תּוֹרָה: צֶדֶק מִשֶּׁלָּךְ וְתֵן לוֹ[59].

57) שם פח: 58) להוסיף לו קצת על המשקל. 59) המלה "וצדק" מיותרת. ועל כן היא באה לדרש, שלאחר שנתת "אבן שלימה", דהיינו משקל מלא, עליך עוד להוסיף משלך.

יג. וְכַמָּה?[60] בְּלַח - אֶחָד לְמֵאָה, וּבְיָבֵשׁ - אֶחָד לְאַרְבַּע מֵאוֹת.[61] כֵּיצַד? מָכַר לוֹ עֶשֶׂר לִטְרָא לַח[62] - נוֹתֵן לוֹ גֵּרוּמִין[63] אֶחָד מֵעֲשָׂרָה בְּלִטְרָא[64], וְאִם מָכַר לוֹ עֶשְׂרִים לִטְרִין יָבֵשׁ - נוֹתֵן לוֹ גֵּרוּמִין אֶחָד מֵעֶשְׂרִים בְּלִטְרָא[65]. וְכֵן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה בֵּין רַב בֵּין מְעַט[66].

60) שם. ראה הלכה יד. 61) בגמרא קיימת בעיא, אם אחד ממאתיים או אחד מארבע מאות, ובעיא זו לא נפתרה, ועל כן מספק אינו חייב אלא באחד מארבע מאות. בלח ההכרע מרובה על היבש, מפני שמן הלח נשאר מעט בכלי, מה־שאין־כן ביבש. 62) דוגמה זו היא של רבי אבא בר ממל בשם רב שם. 63) תוספת משקל. 64) משקל מנה, שהוא מאה זוזים או דינרים. 65) דהיינו אחד לארבע מאות. 66) על המוכר לתת תוספת משקל לא בעשר ליטרות בלבד, אלא אף בפחות מכך, לפי חשבון של אחד למאה בלח, ואחד לארבע מאות ביבש. [ובהגהות מיימוניות בשם רשב"ם כותב, שבפחות מעשרה ליטרין אין חיוב גירומין מן התורה].

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[67] בְּמָקוֹם שֶׁנְּהַגּוּ לִמְכֹּר עַיִן בְּעַיִן[68]; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁנְּהַגּוּ לְהַכְרִיעַ - חַיָּב לְהַכְרִיעַ לוֹ טֶפַח[69].

67) שחייב המוכר לתת תוספת משקל לפי החשבון הנזכר בהלכה הקודמת. 68) בצמצום בלי להכריע את כף המאזנים, שבה הסחורה. ביטוי זה "עין בעין" נמצא במקרא במדבר יד, יד, ודברים כ, כא. 69) להכריע, לטובת הקונה, את כף המאזנים עם הסחורה בשיעור של טפח. ההכרע במשקל תלוי במנהג, כי מן התורה אין הכרח שיוסיף על המשקל מיד עם המשקל, אלא מותר גם לשקול בצמצום ולהוסיף לאחר ששקלו (בבא־בתרא פח:).

טו. הָיָה שׁוֹקֵל לוֹ עֶשֶׂר לִטְרִים[70] - לֹא יֹאמַר[71] לוֹ: שְׁקֹל אַחַת אַחַת[72] וְהַכְרֵעַ[73]; אֶלָּא שׁוֹקֵל לוֹ עֲשָׂרָה בְּבַת אַחַת, וְהֶכְרֵעַ אֶחָד לְכֻלָּן.

70) ברייתא שם פט. 71) הלוקח. 72) כדי להרבות בהכרעות. 73) בשיעור של טפח במקום שנהגו להכריע, אבל במקום ששוקלים עין בעין והתוספת היא אחת ממאה בלח ואחד מארבע מאות ביבש, אין הבדל בין שוקל אחת אחת לשוקל בבת אחת.

טז. מָקוֹם שֶׁנְּהַגּוּ[74] לָמֹד בְּדַקָּה[75] - לֹא יָמֹד בְּגַסָּה[76]; בְּגַסָּה - לֹא יָמֹד בְּדַקָּה[77]. לִמְחֹק[78] - לֹא יִגְדֹּשׁ וְיוֹסִיף בַּדְּמִים[79]; וְכֵן אִם נָהֲגוּ לִגְדֹּשׁ - לֹא יִמְחַק וְיִפְחֹת מִן הַדְּמִים[80]. אֶלָּא מוֹדֵד כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.

74) משנה שם פח: 75) במדה קטנה, כגון בקב. 76) כגון בסאה, שהיא ששה קבים. הטעם הוא, משום שיפסיד הקונה, שבמקום שש תוספות יקבל תוספת אחת בלבד. 77) משום שיפסיד המוכר. 78) את המדה, ולהסיר את העודף. 79) לא ימכור לו מדה גדושה, שהיא בשליש יותר ממדה מחוקה (שבת לה.), ויוסיף לו שליש על המחיר. הטעם הוא, שמעשה זה עלול להעלות את מחיר המדה המחוקה, כי אנשים ישמעו שהקונה שילם יותר, ולא ידעו שזה משום שהוסיפו לו על המדה (שם פט.). 80) במקום שנוהגים למכור מדה גדושה, אל ימכור מדה מחוקה, אפילו כשהוא מנכה לו מן המחיר, שגם זה יביא לשינוי המחירים על־ידי אנשים ששמעו שמכרו בזול, ולא ידעו שמכרו מדה מחוקה.

יז. בְּנֵי מְדִינָה שֶׁרָצוּ לְהוֹסִיף עַל הַמִּדּוֹת[81] אוֹ עַל הַמִּשְׁקָלוֹת - לֹא יוֹסִיפוּ יָתֵר עַל שְׁתוּת[82]. שֶׁאִם הָיָה הַקַּב מֵכִיל חֲמִשָּׁה, וַעֲשָׂאוּהוּ מֵכִיל שִׁשָּׁה - הָרִשּׁוּת בְּיָדָן; יָתֵר עַל שִׁשָּׁה - לֹא יַעֲשׂוּ[83].

81) להגדיל את כל המדות בין קטנות בין גדולות לפי חשבון אחד. מימרא של שמואל (שם צ.). 82) חלק ששי. ההוספה תהיה חלק ששי מן המדה לאחר שהוסיפו עליה, דהיינו "שתות מלבר". 83) בגמרא שם למדו דין זה מהמקרא.

יח. הַסִּיטוֹן[84] מְקַנֵּחַ אֶת מִדּוֹתָיו[85] אַחַת לְשָׁלֹשִׁים יוֹם, וּבַעַל הַבַּיִת[86] אַחַת לְשִׁבְעִים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְהַחֶנְוָנִי[87] מְקַנְּחָן פַּעֲמַיִם בְּשַׁבָּת[88], וּמְמַחֶה מִשְׁקְלוֹתָיו[89] פַּעַם אַחַת בְּשַׁבָּת, וּמְקַנְּחַ מֹאזְנַיִם עַל כָּל מִשְׁקָל וּמִשְׁקָל[90], כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחֲלִידוּ[91].

84) הקונה ומוכר בכמויות גדולות (משנה שם פח.). 85) מנקה את מדותיו מן השמן הנקרש בתוכן, המקטין את נפחן. 86) שאינו מוכר תדיר כסיטון. 87) הקונה מן הסיטון ומוכר בכמויות קטנות, אולם יותר תדיר מסיטון. 88) פעמים בשבוע. 89) ורוחץ את אבני המאזנים מן השמן ומהדומה לו, הנדבק בהן. 90) בכל פעם ופעם ששוקל בהן. 91) כי המאזנים עשויות ברזל ועלולות להחליד. על כן מנקה אותן ומנגבן על כל משקל ומשקל, מה־שאין־כן במשקולות שאסור לעשותן מחומר מחליד (ראה למעלה הלכה ד), ומנקה אותן מהנוזל הנדבק בהן, על כן מספיק פעם אחת בשבוע (ראה רשב"ם ונימוקי־יוסף שפירשו אחרת).

יט. הַמְבַקֵּשׁ[92] לִשְׁקֹל שְׁלֹשָׁה רְבִיעֵי לִטְרָא - נוֹתֵן לִטְרָא בְּכַף מֹאזְנַיִם[93] וְהַבָּשָׂר וּרְבִיעַ לִטְרָא בְּכַף שְׁנִיָּה; שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר נוֹתֵן חֲצִי לִטְרָא וּרְבִיעַ לִטְרָא בְּכַף אַחַת, שֶׁמָּא יִפֹּל רְבִיעַ הַלִּטְרָא וְאֵין הַלּוֹקֵחַ רוֹאֶהוּ[94].

92) ברייתא שם פט. 93) ואל ישים שתי משקלות, חצי ליטרא ורבע ליטרא. בגמרא שלנו הגירסא: "לא יאמר לו: שקול לי שלשה רבעי הליטרא אחת אחת", ורבינו אינו גורס "אחת אחת", וכנראה שאינו גורס את המלים: לא יאמר לו

שקול, אלא "לא ישקול". לפי גירסתו, פירוש הגמרא פשוטה כמשמעה: "שקול לי שלושה רבעי ליטרא" ממש, דהיינו בשתים או בשלוש משקלות. 94) ויפסיד רבע ליטרא (ולא כריטב"א מובא בנימוקי־יוסף לסוגיא זו, המתיר לשקול שלושת רבעי ליטרא בשתי משקולות, של חצי ליטרא ושל רבע ליטרא).

1 **כ. חַיָּבִין בֵּית דִּין[95] לְהַעֲמִיד שׁוֹטְרִים[96] בְּכָל**
2 **מְדִינָה[97] וּמְדִינָה וּבְכָל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ, שֶׁיִּהְיוּ מְחַזְּרִין**
3 **עַל הַחֲנֻיּוֹת וּמְצַדְּקִין אֶת הַמֹּאזְנַיִם[98] וְאֶת הַמִּדּוֹת**
4 **וּפוֹסְקִין הַשְּׁעָרִים[99]. וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא עִמּוֹ מִשְׁקָל**
5 **חָסֵר אוֹ מִדָּה חֲסֵרָה אוֹ מֹאזְנַיִם מְקֻלְקָלִין[100] -**
6 **יֵשׁ לָהֶם רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ[101] כְּפִי כֹּחוֹ[102] וּלְקָנְסוֹ[103]**
7 **כְּפִי רְאוּת בֵּית דִּין[104] לְחַזֵּק הַדָּבָר[105]. וְכָל מִי**
8 **שֶׁמַּפְקִיעַ אֶת הַשַּׁעַר וּמוֹכֵר בְּיֹקֶר - מַכִּין אוֹתוֹ**
9 **וְכוֹפִין אוֹתוֹ וּמוֹכֵר כְּשַׁעַר הַשּׁוּק[106].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"...יש להם רשות להכותו כפי כחו ולקנסו כפי שיראה בית דין לחזק הדבר.. כו'"

עניינם של השוטרים שמזכיר כאן הוא על־דרך מה שכתב בהלכות סנהדרין (פ"א ה"א) "...העומדים לפני הדיינין המסבבים בשווקים וברחובות ועל החנויות לתקן השערים כו' וכל שיראו בו עיוות מביאין אותו לבית־דין ודנין אותו כפי רשעו" היינו שמפקחים ברחובות ובשווקין ומודיעים לשופטים על כל עיוות שרואים.

על פי זה יובן מדוע לא מנה הרמב"ם את מצות מינוי שוטרים בפני עצמה אלא עם מצות מינוי שופטים כאחת. כי אילו תפקיד השוטרים היה להוציא לפועל את דין השופטים היה מקום לומר שהן שתי מצוות שונות ועשיית הדין נחלקת לשתים: פסק הדין על ידי הדיינים, וביצועו על ידי השוטרים. אבל מאחר ששופט האמור בתורה הוא זה שגם מבצע את הדין, על־דרך שאמר משה "אל שופטי ישראל הרגו איש אנשיו כו" (במדבר כה, ה.) וכן לגבי עונש מלקות (דברים כה, ב.) נאמר "והפילו השופט והכהו וגו'" נמצא שהשוטרים הם אלו המסייעים לשופטים, ולכן לא מנה הרמב"ם את מינויים כמצוה בפני עצמה: א. כי זהו פרט בהוצאת המשפט לפועל על ידי השופטים. ב. אינו עניין הכרחי להוצאה לאור של המשפט ואפשר להוציאו לפועל גם בלי השוטרים כשאין צריך לסיועם.

(על פי לקו"ש חלק ל"ד ע' 103 והע' 37.)

95) מימרא של רמי בר חמא (שם פט.). 96) "אלו בעלי מקל ורצועה, והם עומדים לפני הדיינין, המסבבין בשווקים וברחובות ועל החנויות לתקן השערים והמדות, ולהכות על מעוות, וכל מעשיהם על־פי הדיינים" (הל' סנהדרין פרק א, הלכה א). 97) עיר. 98) משגיחים שיהיו מאזני צדק. 99) וקובעים מחירים. 100) כגון מאזנים שאינן בנויות בהתאם להוראות הנ"ל בפרק זה הל' ח־יא. 101) על־פי הוראות הדיינים. 102) שלא ימות מן המכות. 103) להטיל עליו עונש כסף. 104) בית־דין קובעים את העונש לפי הבנתם, והשוטרים מוציאים אותו לפועל. 105) במדה שחטא משקל חסר נפוץ יותר, מטילים עונשים כבדים יותר, כדי לבער את הרע. 106) ולא כשמואל, הסובר (גמרא שם) ש"אין מעמידין אגרדמין (שוטרים) לשערים", מכיון שממילא יאלץ המייקר להוריד את המחיר, כי אחרת לא יבואו אליו קונים.

יום שישי א' טבת ה'תשע"ז

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו ז"ל דיני הגונב נפש ודיני הבא במחתרת על השלמות. ונכללו בפרק אחד לפי ששניהם יש בהם צד מיתה לפעמים.

10 **א. כָּל הַגּוֹנֵב[2] נֶפֶשׁ אָדָם[3] - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה,**
11 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִגְנֹב. פָּסוּק זֶה הָאָמוּר בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים**
12 **הִיא אַזְהָרָה[4] לְגוֹנֵב נְפָשׁוֹת[5]. וְכֵן הַמּוֹכְרוֹ[6] - עוֹבֵר**
13 **בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁזֶּה בְּכְלָל: לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד[7].**
14 **וְאֵין לוֹקִין עַל שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ[8], מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָאו**
15 **שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין[9], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִמָּצֵא**
16 **אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו[10] וְגוֹמֵר. וּמִיתָתוֹ בְּחֶנֶק[11].**

2) בפרקים הקודמים דובר על גונב ממון, ובפרק זה - על גונב נפש. 3) במשנה (סנהדרין פה:) כתוב: "נפש מישראל", וכך גם בדפוס רומי ר"מ. 4) לא־תעשה. 5) למסקנה זו מגיע התלמוד על ידי המידה "דבר הלמד מענינו", שהיא אחת משלוש־עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן. כל העניין בעשרת הדברות מדבר בנפשות, כגון לא תרצח, לא תנאף, שהם חייבי מיתות בית־דין. מכאן ש"לא תגנוב" האמור כאן מדבר גם כן בגניבה שיש בה מיתת בית־דין, דהיינו גונב נפש (סנהדרין פו.). 6) כעבד. 7) עיקר לאו זה בא לאסור מכירת בן ישראל דרך בזיון על־ידי הכרזה והעמדה על מקום מיוחד למכירת עבדים ('תורת כהנים', וכן כתב רבינו בהלכות עבדים פרק א, הלכה ד). ראה מלבי"ם שם. וסובר רבינו, שגונב ישראל ומוכרו, נכלל בלאו זה. ונראה, שאפילו אם מכרו רק לשש שנים, עובר בלאו זה. 8) לא־תעשה של גניבה ולא־תעשה של מכירה. 9) הלאו לא בא להזהיר שהעובר עליו יענש במלקות, אלא שיענש עליו במיתה על־ידי בית־דין, כי אין עונשין - לא מיתה ולא מלקות — אלא־אם־כן מזהירין (שם פו:). 10) "מבני ישראל, והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא". בפסוק זה נזכרים שני הדברים. גניבה ומכירה, שאם עבר עליהם חייב מיתה. 11) כי סתם מיתה האמורה בתורה - בחנק (ספרי, פרשת תצא, קלט).

17 **ב. אֵין הַגַּנָּב חַיָּב מִיתַת חֶנֶק עַד שֶׁיִּגְנֹב אֶת**
18 **הַיִּשְׂרָאֵל[12], וְיַכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ[13], וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[14],**
19 **וְיִמְכְּרֶנּוּ לַאֲחֵרִים[15]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְעַמֵּר בּוֹ וּמְכָרוֹ[16].**
20 **וַאֲפִלּוּ לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ אֶלָּא בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה[17],**
21 **כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁעַן עָלָיו[18] אוֹ נִסְמַךְ בּוֹ[19], אַף עַל פִּי**
22 **שֶׁהַנִּגְנָב יָשֵׁן[20] - הֲרֵי זֶה נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[21].**

12) משנה סנהדרין פה: ובספרי (שם) נאמר: "גונב נפש מאחיו", ולא מעכו"ם. 13) דין זה לומדים מן הפסוק "וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת" (שמות כא, טז). לכתוב זה מעיר המכילתא פרשת משפטים: "בידו - אין בידו בכל מקום אלא רשותו". 14) לפני המכירה. 15) ולא לקרוביו של הגנוב (ראה לקמן הלכה ג). 16) השתמש בו הגנב ואחר־כך מכרו (משנה שם). 17) שם. כחכמים במשנה, לפי פירושו של רב אחא בריה דרבא. 18) דוגמא המובאת בגמרא שם. 19) השתמש בעובי הגוף (לשם הגנה בפני הרוח), שם. השווה "סומכא דארעא" (סוכה נג:). 20) בשעה שהשתמש בו. 21) ואם מכרו, לאחר שהנגנב התעורר משנתו, חייב (סנהדרין שם). [דעת רבינו שרב ירמיה מסתפק רק במכרו כשהוא ישן, אבל אם נתעורר ואחר־כך מכרו חייב. אולם מלשון הגמרא (סנהדרין שם): "דרך עימור בכך או אין דרך עימור בכך", משמע שלא כדברי רבינו, וצריך עיון].

1 **ג. גְּנָבוֹ וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[22] וּמְכָרוֹ, וַעֲדַיִן הַגָּנוּב בִּרְשׁוּת**
2 **עַצְמוֹ וְלֹא הִכְנִיסוֹ הַגַּנָּב לִרְשׁוּתוֹ - פָּטוּר[23]. גְּנָבוֹ**
3 **וְהוֹצִיאוֹ לִרְשׁוּתוֹ וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וְלֹא מְכָרוֹ, אוֹ מְכָרוֹ**
4 **קֹדֶם שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[24], אוֹ נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וּמְכָרוֹ לְאֶחָד**
5 **מִקְּרוֹבָיו שֶׁל גָּנוּב, כְּגוֹן שֶׁמְּכָרוֹ לְאָבִיו אוֹ לְאָחִיו -**
6 **הֲרֵי זֶה פָּטוּר[25]; שֶׁנֶּאֱמַר: גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו - עַד**
7 **שֶׁיַּבְדִּילֶנּוּ מֵאֶחָיו וּמִקְּרוֹבָיו בִּמְכִירָה. וְכֵן אִם גְּנָבוֹ**
8 **וְהוּא יָשֵׁן, וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּשֶׁהוּא יָשֵׁן, וּמְכָרוֹ וַעֲדַיִן**
9 **הוּא יָשֵׁן[26] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[27].**

22) ברייתא שם. 23) הברייתא אומרת: "מכרו ועדיין ישנו ברשותו - פטור". ורבינו מפרש כפירוש רש"י, ש"ברשותו" היינו ברשות הנגנב עצמו. 24) והתורה אמרה "והתעמר בו ומכרו" - בתחלה עימור ואחר־כך מכירה, כלומר קודם השתמש הגנב בנגנב ואחר־כך מכרו. 25) סנהדרין פו. "מאחיו" עד שיבדילנו מאחיו ומקרוביו במכירה. האות מ"ם במלה "מאחיו", להורות באה על הרחקה מן אחיו, ו"אחיו" במובנו הרחב מתכוון לכל הקרובים של הגנוב. בהלכה הקודמת כתב רבינו: וימכרנו לאחרים, פירוש - לרחוקים (גמרא שם). 26) בניגוד למקרה שבהלכה הקודמת, שהשימוש בלבד היה כשהנגנב ישן, ולא המכירה. 27) כי זוהי בעיא בגמרא (שם), שלא נפתרה, וספק נפשות להקל.

10 **ד. וְכֵן אִם גָּנַב אִשָּׁה וּמְכָרָהּ לְעֲבָדֶיהָ בִּלְבַד[28], כְּגוֹן**
11 **שֶׁהִתְנָה עַל הַלּוֹקֵחַ: שֶׁזּוֹ הַשִּׁפְחָה[29] לִי, וְאֵין לְךָ אֶלָּא**
12 **הַיְלָדוֹת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[30].**

28) כגון שגנב אשה מעוברת, גמרא ורש"י שם. 29) לא שפחה ממש, אלא בת ישראל והוא מוכרה כשפחה. 30) זוהי בעיית רב ירמיה (שם), ולא נפתרה, וספק נפשות להקל.

13 **ה. הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ[31] אוֹ אֶת אָחִיו הַקָּטָן, וְכֵן**
14 **הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[32] שֶׁגָּנְבוּ אֶת הַיְתוֹמִים שֶׁהֵן סְמוּכִין**
15 **אֶצְלָם[33], וּבַעַל הַבַּיִת שֶׁגָּנַב אֶחָד מִבְּנֵי בֵיתוֹ[34]**
16 **הַסְּמוּכִין עַל שֻׁלְחָנוֹ, וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת[35] שֶׁגָּנַב אֶחָד**
17 **מִן הַקְּטַנִּים הַלּוֹמְדִים אֶצְלוֹ[36], אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ**
18 **בּוֹ וּמְכָרוֹ - פָּטוּר[37]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִמְצָא בְיָדוֹ[38] - פְּרָט**
19 **לְאֵלּוּ[39] שֶׁהֵן מְצוּיִין בְּיָדָם.**

31) מחלוקת במשנה שם, ופסק כחכמים. 32) ממונים על־ידי בית־דין להשגיח על יתומים קטנים ולפקח על נכסיהם. 33) שדאגת פרנסתם עליהם. 34) המשרתים. 35) קטנים. 36) מימרא של רבא (שם פו.). 37) ממיתה. 38) משמע שקודם הגניבה לא היו בידו. 39) כל אלו הנזכרים בהלכה זו.

20 **ו. אֶחָד[40] הַגּוֹנֵב אֶת הַגָּדוֹל[41] אוֹ הַגּוֹנֵב אֶת הַקָּטָן בֶּן**
21 **יוֹמוֹ[42] שֶׁכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו[43], בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, בֵּין**
22 **שֶׁהָיָה הַגַּנָּב אִישׁ אוֹ אִשָּׁה[44] - הֲרֵי אֵלּוּ נֶהֱרָגִין;**
23 **שֶׁנֶּאֱמַר: גֹּנֵב נֶפֶשׁ - מִכָּל מָקוֹם[45]. וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת**
24 **יִשְׂרָאֵל אוֹ שֶׁגָּנַב גֵּר אוֹ עֶבֶד מְשֻׁחְרָר[46]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
25 **נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו, וְאֵלּוּ בִּכְלַל אַחֵינוּ הֵן בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת[47].**
26 **אֲבָל הַגּוֹנֵב אֶת הָעֶבֶד אוֹ מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן**
27 **חוֹרִין[48] - פָּטוּר[49].**

40) "אחד - או", פירוש: בין - בין. 41) בן שלוש־עשרה שנה ויום אחד, שהביא שתי שערות. 42) בו ביום שנולד. 43) נגמרו חדשי עיבורו, תשעה או שבעה, פרט לבן ח חדשים או פחות משבעה שאינו בן קיימא. 44) כי השווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. 45) "נפש" משמע בין גדול בין קטן, בין זכר בין נקבה. טעם זה מוסב לפרטי הנגנב, אבל לא לדין הגנב, כי "הקשה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה", ואין אנו צריכים ללימוד מיוחד. כל הדינים הנ"ל מקורם בברייתא סנהדרין פה: 46) שקיבלו עליהם עול מצוות. 47) אף־על־פי שאינם מבני ישראל (שם פו.). 48) כגון עבד של שני שותפים, ששחררו אחד מהם. 49) כי כתוב: "גונב נפש מאחיו מבני ישראל". מן המלים הנוספות "מבני ישראל" ממעטים עבד, וחציו עבד וחציו בן חורין (גמרא שם).

28 **ז. הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת[50], בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה[51] - אֵין לוֹ**
29 **דָּמִים[52]; אֶלָּא אִם הֲרָגוּ בַּעַל הַבַּיִת אוֹ שְׁאָר הָאָדָם[53]**
30 **- פָּטוּרִין. וּרְשׁוּת יֵשׁ לַכֹּל[54] לְהָרְגוֹ[55], בֵּין בְּחֹל בֵּין**
31 **בְּשַׁבָּת[56], בְּכָל מִיתָה שֶׁיְּכוֹלִין לַהֲמִיתוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: אֵין**
32 **לוֹ דָּמִים.**

50) שחפר הגנב מתחת לקירות הבית, סנהדרין עב. 51) בתורה כתוב: "אם זרחה השמש עליו דמים לו" (שמות כב, ב), ולפי פשוטו משמע שביום דינו כחי, וההורגו חייב. ומשמיענו רבינו, שאין הבדל בין יום ללילה, ובשניהם פטור. המקור לדבריו במכילתא משפטים פרשה יג. שם נאמר: "או אינו בא אלא לחלק בין יום ללילה, לומר אם הרגו ביום חייב ובלילה יהא פטור, תלמוד לומר: ולנערה לא תעשה דבר, מה להלן לא חלק בין יום ללילה, אף כאן לא תחלוק בין יום ללילה". בזה מיושבת השגת הראב"ד כאן. וראה מגיד־משנה כאן, והגהות מיימוניות. 52) כמי שאין לו דם וחיות, כלומר דינו כמת - וההורגו פטור. הטעם: גנב זה עלול להרוג את בעל הבית, אם יתנגד לו.

על כן דינו כרודף אחרי אדם להרגו, שנאמר בו: "הבא להרגך השכם להורגו" (שם). 53) מכיון שדין הגנב הבא במחתרת כדין רודף אחר אדם להרגו, שלכל אדם מותר להציל את חיי הנרדף על־ידי המתת הרודף (שם עב:). 54) לא לבעל הבית בלבד. 55) לא רק פטור אם הרגו, אלא מותר לכתחילה להרגו. 56) אף־על־פי שחייבי מיתת בית־דין אין הורגין בשבת, אבל את הגנב הבא במחתרת מותר להרוג בשבת, כדי להציל את בעל הבית (שם).

1 **ח. וְאֶחָד הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת אוֹ גַּנָּב שֶׁנִּמְצָא בְּתוֹךְ גַּגּוֹ**
2 **שֶׁל אָדָם[57] אוֹ בְּתוֹךְ חֲצֵרוֹ אוֹ בְּתוֹךְ קַרְפִּיפוֹ[58], בֵּין**
3 **בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. וְלָמָּה נֶאֱמַר מַחְתֶּרֶת? לְפִי[59] שֶׁדֶּרֶךְ**
4 **רֹב הַגַּנָּבִים לָבוֹא בַּמַּחְתֶּרֶת בַּלַּיְלָה.**

57) ברייתא סנהדרין עב: 58) שטח נרחב מוקף גדר בקרבת העיר. 59) לשון הברייתא. [דעת רש"י שאם נכנס דרך הפתח אסור להורגו, אולם רבינו כאן לא חילק. אבל נראה שגם הוא לא אמר אלא בנכנס לרשות אחרים בכוונה לגנוב, אבל גנב סתם, התוחב ידו בכיסו של חבירו, או גונב מה שהוא מעל השולחן או הדולפק ברגע שבעל החפץ מעלים עין, גם רבינו מודה שאסור להורגו].

5 **ט. וּמִפְּנֵי מָה[60] הִתִּירָה תּוֹרָה דָּמוֹ שֶׁל גַּנָּב אַף עַל**
6 **פִּי שֶׁבָּא עַל עִסְקֵי מָמוֹן?[61] לְפִי שֶׁחֶזְקָתוֹ[62], שֶׁאִם**
7 **עָמַד בַּעַל הַבַּיִת לְפָנָיו וּמְנָעוֹ - יַהַרְגֶנּוּ, וְנִמְצָא זֶה**
8 **הִנְכְּנַס לְבֵית חֲבֵרוֹ לִגְנֹב כְּרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ[63],**
9 **וּלְפִיכָךְ יֵהָרֵג[64]. בֵּין שֶׁהָיָה גָּדוֹל בֵּין שֶׁהָיָה קָטָן[65],**
10 **בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה[66].**

60) מימרא של רבא, שם עב. 61) לגנוב ממונו של בעל הבית. 62) הנחה ברורה לאור המציאות. 63) שם עב: דין הרודף אחר חבירו להרגו, משנה שם עג. ומפורט להלן בהלכות רוצח פרק א. 64) הגנב. 65) כי דינו של קטן הבא במחתרת הוא כקטן הרודף, שניתן להצילו בנפשו (שם). 66) כדין רודף.

11 **י. הָיָה הַדָּבָר בָּרוּר לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁזֶּה הַגַּנָּב הַבָּא עָלָיו**
12 **אֵינוֹ הוֹרְגוֹ[67], וְאֵינוֹ בָּא אֶלָּא עַל עִסְקֵי מָמוֹן - אָסוּר**
13 **לְהָרְגוֹ, וְאִם הֲרָגוֹ - הֲרֵי זֶה הוֹרֵג נֶפֶשׁ[68]; שֶׁנֶּאֱמַר:**
14 **אִם זְרָחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו - אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר**
15 **כַּשֶּׁמֶשׁ[69] שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁלוֹם עִמְּךָ, אַל תַּהַרְגֵהוּ. לְפִיכָךְ,**
16 **אָב הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת עַל בְּנוֹ[70] - אֵינוֹ נֶהֱרָג, שֶׁוַּדַּאי**
17 **שֶׁאֵינוֹ הוֹרְגוֹ; אֲבָל הַבֵּן הַבָּא עַל אָבִיו - נֶהֱרָג[71].**

67) אפילו יעמוד נגדו להציל ממונו מידו. 68) וחייב עליו. 69) לשון הברייתא, שם עב. 70) סתם אב מרחם על בנו. דוגמא בגמרא שם. 71) כדין כל אדם סתם הבא במחתרת, שחזקתו שיהרוג את בעל הבית, אם יקום נגדו להציל את ממונו. דין זה בבן על האב נאמר בסתם בני אדם, אבל כשידוע שבן זה אוהב את אביו מאד ולא יהרגהו, אסור להרגו במחתרת. ולא רק בבן אמרו, אלא גם באדם שאינו קרובו של בעל הבית, אבל ידוע כאוהבו ביותר (מגיד־משנה).

18 **יא. וְכֵן הַגַּנָּב שֶׁגָּנַב וְיָצָא[72], אוֹ שֶׁלֹּא גָּנַב וּמְצָאוֹ**
19 **יוֹצֵא מִן הַמַּחְתֶּרֶת - הוֹאִיל וּפָנָה עֹרֶף[73] וְאֵינוֹ**
20 **רוֹדֵף[74], יֵשׁ לוֹ דָּמִים[75]. וְכֵן אִם הִקִּיפוּהוּ בְּנֵי אָדָם[76]**
21 **אוֹ עֵדִים[77], אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הוּא בִּרְשׁוּת זֶה שֶׁבָּא**
22 **עָלָיו - אֵינוֹ נֶהֱרָג. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם בָּא לְבֵית**
23 **דִּין שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג.**

72) "במחתרת אין לו דמים, חוץ למחתרת יש לו דמים" (ירושלמי סנהדרין פרק ח, הלכה ח). 73) אף־על־פי שנמצא עדיין במחתרת. 74) כי הרי לא גנב, אבל אם גנב ומצאו יוצא מן המחתרת והרגו - פטור. מימרא של רב הונא: "נטל הכיס והפך את פניו לצאת והלך לו ועמד עליו והרגו, אין ההורגו נהרג" (שם). 75) וההורגו חייב. 76) אסור להרוג את הגנב, כי יש לו מצילים לבעה"ב, אם יקום הגנב עליו להרגו. "היו לו מושיעים הימנו והרג - חייב" (מכילתא משפטים פרשה יג). 77) את הפסוק "אם זרחה השמש עליו דמים לו" מפרש תרגום אונקלוס "אם עיני דסהדיא נפלה עלוהי..." (=אם עדים רואים אותו), כלומר אפילו אינם יכולים להושיע לו, אבל מכיון שיוכלו להעיד במקרה שהגנב יהרוג את בעל־הבית, ימנע הגנב ולא יהרוג, על כן יש לו דמים ואסור להרוג אותו (ראה מאירי לסנהדרין ע' 269).

24 **יב. וְכֵן הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת לְתוֹךְ גִּנָּתוֹ אוֹ לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ**
25 **אוֹ לְתוֹךְ הַדִּיר[78] וְהַסַּהַר[79] - יֵשׁ לוֹ דָּמִים; שֶׁחֶזְקָתוֹ**
26 **שֶׁבָּא עַל הַמָּמוֹן בִּלְבַד, לְפִי שֶׁאֵין רֹב הַבְּעָלִים**
27 **מְצוּיִים בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ[80].**

78) גדרה לעדר צאן. 79) גדרה לבהמות בשדה. 80) ולא ידע הגנב שהבעלים ימצאהו שם. בניגוד לגגו, חצרו וקרפיפו שהבעלים מצויים בהם, ראה למעלה הלכה ח.

28 **יג. כָּל גַּנָּב שֶׁיֵּשׁ לוֹ דָּמִים[81], אִם נָפַל עָלָיו גַּל[82]**
29 **בְּשַׁבָּת - מְפַקְּחִים עָלָיו[83], וְאִם שִׁבֵּר כֵּלִים בְּבִיאָתוֹ[84]**
30 **- חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין[85]; אֲבָל מִי שֶׁאֵין לוֹ דָּמִים[86] שֶׁשִּׁבֵּר**
31 **כֵּלִים בְּבִיאָתוֹ - פָּטוּר[87], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[88].**

81) שאסור להורגו. 82) של אבני מפולת בשעה שהיה במחתרת. 83) מפנים את האבנים כדי להצילו, כי דינו כדין כל אדם, ופיקוח נפש דוחה שבת (סנהדרין עב:). 84) לרשות הבעלים. 85) כדין כל מזיק (סנהדרין עב.) 86) למעלה הלכה ז והלכה ח. 87) מלשלם, כי חיוב מיתה וחיוב ממון באים כאחד, ואפילו אם ניצל פטור מלשלם, והוא־הדין שאין מפקחים עליו את הגל. 88) למעלה פרק ג, הלכה א.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת גְּנֵבָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

יום ש"ק ב' טבת ה'תשע"ז

הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַּע מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פֵּרָטָן:
א) שֶׁלֹּא לִגְזֹל. ב) שֶׁלֹּא לַעֲשֹׁק. ג) שֶׁלֹּא לַחְמֹד. ד) שֶׁלֹּא לְהִתְאַוּוֹת. ה) לְהָשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה. ו) שֶׁלֹּא יִתְעַלֵּם מִן הָאֲבֵדָה. ז) לְהָשִׁיב הָאֲבֵדָה.
וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) כלל בו רבינו ענייני הגזילה, מהותם ושיעורם, ואיכות החזרה וענין התאוה והחימוד. ואלו החמש מצוות, ר"ל הגזילה, והאבידה, והעושק, והתאוה, והחימוד הן הכוללות ענין הלכות גזילה.

1 **א. כָּל הַגּוֹזֵל[2] אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה - עוֹבֵר בְּלֹא**
2 **תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִגְזֹל. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה[3],**
3 **שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב נִתְּקוֹ לַעֲשֵׂה[4], שֶׁאִם גָּזַל - חַיָּב**
4 **לְהַחֲזִיר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל - זוֹ**
5 **מִצְוַת עֲשֵׂה[5]. וַאֲפִלּוּ שָׁרַף הַגְּזֵלָה[6] - אֵינוֹ לוֹקֶה;**
6 **שֶׁהֲרֵי הוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם דָּמֶיהָ, וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּן**
7 **לְתַשְׁלוּמִין אֵין לוֹקִין עָלָיו.**

~ נקודות משיחות קודש ~

צריך להבין מדוע חיבר הרמב"ם הלכות גזילה ואבידה (אף שאבידה שייכת יותר לגניבה שהרי באה לידו בהיתר ולפי הציווי - "השב תשיב" ומעתה יכול לגנבה ולא לגזלה) יובן על פי פנימיות העניין: גזילה מורה על כללות החטאים שבכולם גוזל החוטא (בפני הבעלים - הקב"ה) מרשות הקדושה לרשות ה'לעומת זה'. והסיבה לכך היא "אבידה" כי אמרו חז"ל "אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות" וסיבת כניסת הרוח שטות היא כמארז"ל: "איזהו שוטה המאבד מה שנותנים לו" כי בכל אחד מישראל יש בחינת מ"ה שנותנים לו - הנפש האלקית שהיא "חלק אלקה ממעל ממש" וכשמאבד בחינת מ"ה מגיע למצב של גזילה שיונקים ממנו החיצונים.

ובכדי להשיב את הגזילה עליו לחפש את ה"אבידה" שזוהי עבודת התשובה כמו שכתוב "ובקשתם משם" ואחרי שמוצא את האבידה נעשה בדרגא גבוהה יותר מלפני החטא כי בחינת מ"ה שלו נעשה מושל ושולט יחידי ב"עיר קטנה זה הגוף" שצד ה'לעומת זה' מתהפך לטוב.

גם בסדר פרטי הלכות גזילה מודגש הסדר הנ"ל שפתח "כל הגוזל . . עובר בלא־תעשה שנאמר לא תגזול" וממשיך בה"ב "ואסור לגזול כל שהוא דין תורה", ומבאר אדמו"ר הזקן בשו"ע שלו שהגם שפחות משווה פרוטה אינו נקרא ממון, מ"מ "חצי שיעור אסור מן התורה לכתחילה" כי בכל פרט ופרט שבעולם גם הקטן ביותר ישנו ניצוץ אלוקי ויש לשומרו שלא יפול לרשות ה'לעומת זה'. וממשיך "אין לוקין על לאו זה שהרי הכתוב נתקו לעשה, שנאמר והשיב את הגזילה אשר גזל זו מצות־עשה". וההוראה היא שגם כאשר גזל דבר מסוים מרשות הקדושה אין לאדם ליפול ברוחו כי יודע שיכול להשיב את הגזילה, ולא עוד אלא שעל־ידי־זה מקיים מצוה שלא היה יכול לקיימה לולי הגזילה. ופשיטא שלכתחילה אסור לאדם להביא עצמו לידי גזילה אלא שאם ח"ו אירע עניין זה עליו לדעת שיכול להשיבה ועל־ידי־זה לבוא לידי עילוי גדול יותר מכפי שהיה קודם הגזילה.

(על פי לקו"ש חלק כ"ה ע' 454) יין מלכות סימן קנ"ו

~ נקודות משיחות קודש ~

"אבל אין לוקין על לאו זה שהרי הכתוב ניתקו לעשה".

ובהלכות סנהדרין פי"ח ה"ב הפריד גניבה וגזילה משאר הלאוין הניתקין לעשה, וכתב שהם לאו הניתן לתשלומין. ודייק משם הגאון הרוגוצו'בי שבכל לאו הניתק לעשה, מרגע שקיים העשה התבטל הלאו. אבל גניבה וגזילה הם פעולה נמשכת כל זמן שלא השיב את החפץ, ולכן אינו לאו הניתק לעשה אלא לאו הניתן לתשלומין כי התשלומין אינם מבטלים את פעולתו הנמשכת של הלאו אלא רק שאינו עובר על איסור גזל מכאן ולהבא. וצ"ע לשונו כאן: "... שהרי ניתקו הכתוב לעשה".

(על פי לקו"ש חלק י"ז ע' 209 הע' 37.)

2) הלוקח "בגלוי ובפרהסיא בחוזק יד" (ראה הלכות גניבה פרק א הלכה ג ולקמן הלכה ג). 3) אף על פי שכל לאו שיש בו מעשה לוקין עליו. 4) העביר אותו והעתיקו למצוות עשה, ועל כן אין על לאו זה מלקות. "זה הכלל כל מצוות לא תעשה שיש בה קום ועשה, אין חייבין עליה" (מכות טז.). 5) הכתוב מתחיל: "והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה..." אין כוונת הכתוב לתאר מקרה, אם השיב את הגזילה, אלא בא לצוות על הגזלן להשיב את הגזילה. 6) ואי אפשר לקיים שוב את מצות־העשה ככתבה.

8 **ב. וְאָסוּר לִגְזֹל כָּל שֶׁהוּא[7] דִּין תּוֹרָה[8]. אֲפִלּוּ עוֹבֵד**
9 **כּוֹכָבִים אָסוּר לְגָזְלוֹ אוֹ לְעָשְׁקוֹ; וְאִם גְּזָלוֹ אוֹ עֲשָׁקוֹ**
10 **- יַחֲזִיר.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אסור לגזול כל שהוא דין תורה"

איסור גזל הוא בכל שהוא וגם בפחות משווה פרוטה, אבל החובל בחברו חייב רק אם חבל בו בשווה פרוטה. כי איסור הגזל הוא על הפקעת הבעלות על החפץ מיד חברו, ובעלות ישנה גם על פחות משווה פרוטה. אבל החובל בחברו חייב על הנזק וההפסד שעשה לחברו ולכן אינו

חייב על פחות משווה פרוטה. ומה שלכמה דעות מותר ליקח איסורי הנאה בעל־כורחו והוא לכאורה הפקעת בעלותו עליהם, הוא מצד שהם הפקר וממילא לא היו בבעלותו.

(על פי לקו"ש חלק ל"ד ע' 54 והערה 28)

7) אפילו פחות משווה פרוטה (סנהדרין נז.). 8) לפי שאף פחות משיעור אסור מן התורה (ראה הלכות גניבה פרק א הלכה ב).

1 **ג. אֵי זֶהוּ גּוֹזֵל[9]? זֶה הַלּוֹקֵחַ מָמוֹן הָאָדָם בְּחָזְקָה[10].**
2 **כְּגוֹן שֶׁחָטַף מִיָּדוֹ[11] מִטַּלְטְלִין, אוֹ שֶׁנִּכְנַס לִרְשׁוּתוֹ**
3 **שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים וְנָטַל מִשָּׁם כֵּלִים[12], אוֹ שֶׁתָּקַף**
4 **בְּעַבְדּוֹ[13] וּבִבְהֶמְתּוֹ וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן[14], אוֹ שֶׁיָּרַד לְתוֹךְ**
5 **שָׂדֵהוּ[15] וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הוּא גּוֹזֵל.**
6 **כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְזֹל אֶת הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי[16].**

9) זהו ביאור ל"כל הגוזל", בהלכה א. 10) בחוזק יד, בניגוד לגנב הלוקח ממון האדם בסתר בלי ידיעת הבעלים. 11) זוהי הדוגמא הפשוטה ביותר המתאימה לדוגמה שבכתוב המובא בסוף הלכה זו. 12) דין הנוטל מרשותו כדין הנוטל מידו. 13) תפס את עבדו בכוח. 14) דוגמא זו שונה משתי הדוגמאות הקודמות. שם נטל לעצמו את המטלטלין ואת הכלים לחלוטין, אולם כאן בעבד או בבהמה לא לקח אותם לעצמו, אלא השתמש בהם בלבד (שם צו: צז.). 15) דוגמא זו משלימה את הדוגמאות הקודמות. שם דובר על מטלטלין, וכאן על קרקע (בבא בתרא לח:). 16) הכתוב הזה משמש בתלמוד דוגמא לגזלן (בבא קמא עט:).

7 **ד. אֵי זֶהוּ עוֹשֵׁק[17]? זֶה שֶׁבָּא מָמוֹן חֲבֵרוֹ לְתוֹךְ יָדוֹ**
8 **בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים[18], וְכֵיוָן שֶׁתְּבָעוּהוּ כָּבַשׁ[19] הַמָּמוֹן**
9 **אֶצְלוֹ בְּחָזְקָה וְלֹא הֶחֱזִירוֹ. כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ בְּיַד חֲבֵרוֹ**
10 **הַלְוָאָה אוֹ שְׂכִירוּת[20], וְהוּא תּוֹבְעוֹ, וְאֵינוֹ יָכוֹל**
11 **לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא אַלָּם[21] וְקָשֶׁה. וְעַל זֶה**
12 **נֶאֱמַר: לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ.**

17) זהו ביאור לעושק הנזכר בהלכה ב. 18) בניגוד לגוזל שמתחילתו בא ממון חבירו לידו שלא ברצון הבעלים. 19) עיכב. 20) שעבד אצלו כפועל שכיר (בבא מציעא סא.). 21) תקיף ועושה כחפצו.

13 **ה. כָּל הַגּוֹזֵל חַיָּב לְהַחֲזִיר הַגְּזֵלָה עַצְמָהּ[22], שֶׁנֶּאֱמַר:**
14 **וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל. וְאִם אָבְדָה אוֹ**
15 **נִשְׁתַּנֵּית[23] - מְשַׁלֵּם דָּמֶיהָ[24]. בֵּין שֶׁהוֹדָה מִפִּי עַצְמוֹ**
16 **בֵּין שֶׁבָּאוּ עָלָיו עֵדִים שֶׁגָּזַל - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם**
17 **הַקֶּרֶן בִּלְבַד[25]. אֲפִלּוּ גָּזַל קוֹרָה וּבְנָאָהּ בְּבֵירָה[26] -**
18 **הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁתַּנֵּית[27], דִּין תּוֹרָה הוּא[28] שֶׁיַּהֲרֹס אֶת**
19 **כָּל הַבִּנְיָן וְיַחֲזִיר קוֹרָה לִבְעָלֶיהָ; אֲבָל תִּקְּנוּ חֲכָמִים**
20 **מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים[29], שֶׁיִּהְיֶה נוֹתֵן אֶת דָּמֶיהָ וְלֹא**
21 **יַפְסִיד הַבִּנְיָן[30]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲפִלּוּ גָּזַל קוֹרָה**
22 **וַעֲשָׂאָהּ בְּסֻכַּת הֶחָג, וּבָא בַּעַל הַקּוֹרָה לְתָבְעָהּ בְּתוֹךְ**
23 **הֶחָג - נוֹתֵן לוֹ אֶת דָּמֶיהָ[31]; אֲבָל אַחַר הֶחָג - הוֹאִיל**
24 **וְלֹא נִשְׁתַּנֵּית וְלֹא בְּנָאָה בְּטִיט[32], מַחֲזִיר אֶת הַקּוֹרָה**
25 **עַצְמָהּ.**

22) ואין הגזלן יכול לפטור עצמו בתשלומים. 23) כגון, הגוזל עצים ועשאן כלים, צמר ועשאן בגדים (בבא קמא צג:). 24) "והשיב את הגזילה אשר גזל, מה תלמוד לומר אשר גזל? אם כעין שגזל יחזיר, ואם לאו דמים בעלמא בעי שלומי" (שם סו. תוספתא שם פרק י). 25) ולא כגנב שמשלם פי שניים, אם העידו עליו שני עדים שגנב. 26) בניין גדול. 27) מברייתה, כי לאחר הריסת הבניין תישאר קורה כמו שהייתה. 28) והשיב את הגזילה אשר גזל. 29) כדי להקל על הגזלן לחזור בתשובה. 30) שאם נכריחו להרוס את ביתו ולהחזיר את הקורה עצמה, יימנע מלעשות תשובה. 31) אף־על־פי שלא חיברה בטיט, והסוכה עומדת להריסה לאחר החג, תיקנו גם כאן תקנה, שלא יחזיר את הקורה עצמה, כי בתוך ימי החג דין הסוכה כדין בניין קבע (גמרא שם). 32) ואם בנאה בטיט, דין הסוכה כדין בניין, ואף לאחר החג אינו מחזיר את הקורה עצמה, אלא נותן לו את דמיה, מפני תקנת השבים (גמרא שם).

26 **ו. הַגּוֹזֵל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר[33] -**
27 **אֵינוֹ בְּתוֹרַת הֲשָׁבַת גְּזֵלָה[34]. גָּזַל שָׁלֹשׁ אֲגֻדּוֹת[35] שָׁווֹת**
28 **שָׁלֹשׁ פְּרוּטוֹת, וְהוּזְלוּ, וַהֲרֵי שְׁלָשְׁתָּן שָׁווֹת שְׁתֵּי**
29 **פְּרוּטוֹת, וְהֶחֱזִיר לוֹ שְׁתַּיִם - חַיָּב לְהַחֲזִיר**
30 **הַשְּׁלִישִׁית[36], הוֹאִיל וּבַתְּחִלָּה הָיְתָה שָׁוָה פְּרוּטָה[37].**
31 **גָּזַל שְׁתַּיִם שָׁווֹת פְּרוּטָה, וְהֶחֱזִיר אַחַת - גְּזֵלָה אֵין**
32 **כָּאן[38], מִצְוַת הֲשָׁבַת גְּזֵלָה אֵין כָּאן[39].**

33) עבירה, כי "אסור לגזול כל שהוא דין תורה" (ראה למעלה הלכה ב). 34) כי פחות משווה פרוטה אינו ממון (בבא מציעא נה:). 35) דברים הנאגדים יחד, כגון ירק (בבא קמא קה.). 36) אף על פי שהיא פחות משווה פרוטה, והרי אמרנו שפחות משווה פרוטה אינו בתורת השבת הגזילה. 37) וחלה עליו משעת הגזילה חובת ההשבה. 38) כי מה שנשאר בידו הוא פחות משווה פרוטה. 39) לא קיים את מצוות השבת הגזילה, כי גזל שווה פרוטה, ועליו להחזיר הכול [כך פירש במגיד משנה. וראה כסף משנה שהביא גירסת הטור חושן משפט סימן שס בדברי רבינו: "גזילה יש כאן, השבה אין כאן" ולהלכה אין הבדל, כי גם הוא מפרש שהגזלן מחוייב להחזיר מה שנשאר בידו].

33 **ז. הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ בַּיִּשּׁוּב, וְהֶחֱזִיר לוֹ גְּזֵלָתוֹ בַּמִּדְבָּר**
34 **- הָרְשׁוּת בְּיַד הַנִּגְזָל: אִם רָצָה - נוֹטֵל; וְאִם לָאו -**
35 **אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי נוֹטֵל אֶלָּא בַּיִּשּׁוּב, שֶׁמָּא תֵּאָנֵס מִמֶּנִּי**
36 **כָּאן[40]. וַהֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הַגַּזְלָן וּבְאַחֲרָיוּתוֹ[41] עַד**
37 **שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה לוֹ בַּיִּשּׁוּב. וְכֵן בִּדְמֵי הַגְּזֵלָה.**

40) שמא יקחו אותה ממני באונס, כגון על ידי שודדים מזויינים. 41) אם החזירה לו בעל כורחו במדבר וקרה אונס, הגזלן חייב.

ח. הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ וְהִבְלִיעַ לוֹ בַּחֶשְׁבּוֹן[42] - יָצָא[43]. וְאִם הֶחֱזִיר[44] לְכִיסוֹ[45] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מָעוֹת - יָצָא; שֶׁאָדָם עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ[46] בְּכָל שָׁעָה, וַהֲרֵי מָנָה הַמָּעוֹת שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ בִּכְלַל מְעוֹתָיו, וּמִנְּיָן שֶׁלֹּא מִדַּעַת פּוֹטֵר[47]. וְאִם הֶחֱזִיר לְכִיס שֶׁאֵין בּוֹ כְּלוּם - לֹא יָצָא[48], וְחַיָּב בְּאַחֲרָיוּת הַגְּזֵלָה עַד שֶׁיּוֹדִיעוֹ[49] שֶׁהֶחֱזִיר לְכִיס פְּלוֹנִי.

42) לאחר זמן קנה ממנו חפץ, וכשנתן לו דמיו הוסיף עליהם דמי הגזילה והבליע בחשבון, כי התבייש לומר שגזל. 43) ידי חובתו, ואם נגנב הכסף מיד הנגזל, פטור הגזלן מאחריותו. 44) הגזלן. 45) לארנקו של הנגזל. 46) אדם רגיל לבדוק את ארנקו לפעמים קרובות, כדי לראות אם לא נגנב הכסף (דעת רבי יצחק בבא מציעא כא: שנתקבלה כדעת הכול בבא קמא קיח:). 47) אם הנגזל מנה את הכסף שהוחזר לו, אף על פי שהגזלן לא הודיע לו שהחזיר לו את הגזילה, פוטר את הגזלן מאחריותו, אם אבד לאחר כן. 48) מכיוון שאין בכיס כסף, אין דרכו למשמש בו, ומתוך כך לא ידע אם הוחזרה לו הגזילה. כך פירשו רבינו והרי"ף את ההבדל בגמרא בין כיס שיש בו מעות לבין כיס שאין בו מעות, שם (שלא כפירוש רש"י). 49) כדי שישמור עליו הנגזל מכאן ואילך.

ט. כָּל הַחוֹמֵד[50] עַבְדּוֹ אוֹ אֲמָתוֹ אוֹ בֵּיתוֹ וְכֵלָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּקְנֶהוּ מִמֶּנּוּ[51], וְהִכְבִּיר עָלָיו בְּרֵעִים וְהִפְצִיר בּוֹ[52] עַד שֶׁלְּקָחוֹ מִמֶּנּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ דָּמִים רַבִּים[53] - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַחְמֹד. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[54]. וְאֵינוֹ עוֹבֵר בְּלָאו זֶה עַד שֶׁיִּקַּח הַחֵפֶץ שֶׁחָמַד[55], כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר[56]: לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עָלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ - חִמּוּד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה[57].

50) החפץ בכל לב להשיג. 51) "מה הפרט (עבדו ואמתו) מפורש בדבר שהוא קונה ומקנה, אף כל דבר שהוא קונה ומקנה" (מכילתא יתרו פרשה ח). 52) הרבה עליו דברים והתעקש. 53) "לא תחמוד, לאינשי בלא דמי משמע להו" (בבא מציעא ה:). מכאן שבאמת איסור "לא תחמוד" קיים, אף בנותן דמים. 54) כי עצם מעשה הקנייה אין בו עבירה, לאחר שנעשה בהסכמת הבעלים לאחר שידול מרובה, והעבירה היא רק השידול וההפצרה, ובזה אין מעשה. 55) אינו עובר על לאו "לא תחמוד" אלא אם כן השיג החומד את מטרתו, דהיינו קנה את החפץ שחמד. 56) דומה למה שנאמר. 57) "או אפילו חומד בדיבור? תלמוד לומר לא תחמוד כסף וזהב עליהם וגומר, מה להלן עד שעושה מעשה, אף כאן עד שעושה מעשה" (מכילתא יתרו, פרשה ח)..

י. כָּל הַמִּתְאַוֶּה[58] בֵּיתוֹ אוֹ אִשְׁתּוֹ וְכֵלָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְּׁאָר דְּבָרִים שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לִקְנוֹתָן מִמֶּנּוּ - כֵּיוָן שֶׁחָשַׁב בְּלִבּוֹ הֵיאַךְ יִקְנֶה דָּבָר זֶה וְנִפְתָּה בְּלִבּוֹ בַּדָּבָר[59] עָבַר בְּלֹא תַעֲשֶׂה; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִתְאַוֶּה, וְאֵין תַּאֲוָה אֶלָּא בַּלֵּב בִּלְבַד[60].

58) בלי להוציא תשוקתו לפועל על ידי מעשה. 59) גמר בליבו להטריח על בעל החפץ שימכרנו לו. 60) בניגוד לחימוד שיש בו מעשה. "לא תחמוד ולהלן הוא אומר ולא תתאווה, לחייב על התאווה בפני עצמה ועל החמדה בפני עצמה" (מכילתא שם).

יא. הַתַּאֲוָה מְבִיאָה לִידֵי חִמּוּד, וְהַחִמּוּד מֵבִיא לִידֵי גָזֵל[61]; שֶׁאִם לֹא רָצוּ הַבְּעָלִים לִמְכֹּר אַף עַל פִּי שֶׁהִרְבָּה לָהֶם בְּדָמִים וְהִפְצִיר בְּרֵעִים - יָבוֹא לִידֵי גָזֵל[62]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְחָמְדוּ בָתִּים[63] וְגָזָלוּ. וְאִם עָמְדוּ הַבְּעָלִים בְּפָנָיו לְהַצִּיל מָמוֹנָם[64] אוֹ מְנָעוּהוּ[65] מִלִּגְזֹל - יָבוֹא לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים. צֵא וּלְמַד מִמַּעֲשֵׂה אַחְאָב וְנָבוֹת[66].

61) "רבי אומר: ... ולומר לך שאם התאווה סופו לחמוד, שנאמר ולא תתאווה ולא תחמוד, ואם חמד סופו לאנוס ולגזול, שנאמר וחמדו שדות וגזלו" (שם). 62) ויקח בחזקה. 63) במקרא: וחמדו שדות וגזלו ובתים ונשאו. 64) לאחר שגזלוהו מהם. 65) לפני שגזלו. 66) אחאב חמד כרם נבות וביקש לקנותו וכשסרב נבות העלילו עליו, העמידוהו למשפט והרגוהו ואת כרמו החרימו לאוצר המלך (מלכים־א כא).

יב. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהַמִּתְאַוֶּה[67] - עוֹבֵר בְּלָאו אֶחָד[68], וְהַקּוֹנֶה דָּבָר שֶׁהִתְאַוָּה בְּהִפְצַר שֶׁהִפְצִיר בַּבְּעָלִים אוֹ בִּבְקָשָׁה מֵהֶן - עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. לְכָךְ נֶאֱמַר: "לֹא תַחְמֹד" וְ"לֹא תִתְאַוֶּה"[69]. וְאִם גָּזַל[70] - עָבַר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין.

67) ואינו מוציא חפצו לפועל. 68) לא תתאווה. 69) "לחייב על התאווה בפני עצמה ועל החמדה בפני עצמה" (מכילתא שם). 70) דבר לאחר שחמד אותו, והבעלים סרבו למכרו.

יג. כָּל הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה[71] - כְּאִלּוּ נוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ מִמֶּנּוּ; שֶׁנֶּאֱמַר: כֵּן אָרְחוֹת כָּל בֹּצֵעַ בָּצַע[72] אֶת נֶפֶשׁ[73] וְגוֹמֵר. וְאַף עַל פִּי כֵן[74], אִם לֹא הָיְתָה הַגְּזֵלָה קַיֶּמֶת[75], וְרָצָה הַגַּזְלָן לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה[76], וּבָא מֵאֵלָיו[77] וְהֶחֱזִיר דְּמֵי הַגְּזֵלָה - תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא[78] שֶׁאֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ, אֶלָּא עוֹזְרִין אוֹתוֹ[79] וּמוֹחֲלִין לוֹ, כְּדֵי לְקָרֵב הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה עַל הַשָּׁבִים. וְכָל הַמְקַבֵּל מִמֶּנּוּ דְּמֵי הַגְּזֵלָה - אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה מִמֶּנּוּ[80].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל הגוזל את חברו שווה פרוטה כאילו נוטל את נשמתו ממנו".

מקורו של הדין הוא בגמרא (בבא קמא קיט, א.) אבל שם נאמר גם כאילו שופך דם בניו ובנותיו ושהוא גם בחמסן

וגם בגרמא, וצריך להבין מדוע לא הביא הרמב"ם את המשך הגמרא.

אלא שהרמב"ם סובר שפעולת לקיחת חפץ מאדם בעל כרחו היא כנטילת נשמתו כיון שמבטל את בעלותו עליו ונלמד זה מהפסוק "נפש בעליו יקח" שכיון שבעלותו מחפץ זה מופקעת על ידי הגזילה הרי זה כנטילת נשמתו. לכן לא הביא הרמב"ם את המשך הגמרא בנוגע לבניו ובנותיו וגם בחמס ובגרמא כי כאן דיבר רק על גוף מעשה הגזילה וזה שייך רק כשגוזל מהבעלים באופן ישיר.

בזה יובן גם המשך ההלכה, בה מדבר הרמב"ם על תקנת השבים, ומתחיל במילים "ואף־על־פי־כן אם לא היתה הגזילה קיימת ורצה הגזלן לעשות תשובה . . והחזיר דמי הגזילה תקנת חכמים היא שאין מקבלים ממנו כו'". כי רוצה לומר שאף־על־פי שבגזילה נוטל הגוזל נשמתו של הנגזל, בכל זאת תקנו חכמים תקנה לשבים בשני תנאים. האחד כשאין הגזילה קיימת אבל אם הגזילה קיימת חייב להחזיר את הגזילה אשר גזל כי השבת הגזילה עצמה יכולה לתקן את העוון מעיקרו משא"כ כשמחזיר את דמיה שמתקן רק את הפסד הממון של הנגזל. לכן אם אפשר להחזיר הגזילה הרי הוא כאילו "מחזיר את נשמתו" כמו שהיתה לפני הגזילה.

והתנאי השני שרצה הגזלן לעשות תשובה ובא מאליו והחזיר דמי הגזילה כי בתיקון עוון הגזילה יש שני צדדים צד הנגזל וצד הגזלן. לכן, אם עושה הגזלן תשובה תיקן את עניינו, ומכיון שבין כך אי אפשר לתקן את "נטילת נשמתו" כיון שהחפץ איננו, הרי אז "עוזרין לו ומוחלין לו כדי לקרב הדרך הישרה על השבים".

מדין זה לומדים הוראה חשובה, שהרי אם כדי "לקרב הדרך הישרה על השבים" תקנו חכמים שאדם ימחול על ממונו, על־אחת־כמה־וכמה שההתעסקות עם יהודי אחר לקרב את ישראל לאביהם שבשמים צריכה להיות באופן שברור אצלו שאין כאן כל כוונת ריווח אלא רק רצון "לקרב הדרך הישרה על השבים".

(על פי לקו"ש חלק ל"ב ע' 112 סה"ש ח"א ע' 15 הע' 67.)

71) מימרא של רבי יוחנן בבא קמא קיט. 72) כל הגוזל. 73) בעליו יקח, כלומר נפשו של הנגזל. 74) שעבירת הגזילה כה חמורה. 75) כגון שאבדה או נשרפה. 76) "מעשה באדם אחד שביקש לעשות תשובה" (שם צד:). 77) בלי שתבע אותו הנגזל בבית־הדין. 78) אף על פי שדבר תורה חייב להחזיר את דמיה, ראה למעלה הלכה ה. 79) לעשות תשובה. 80) כי הוא מונע את הגזלנים מלחזור בתשובה. סיכום: א. אם הגזילה קיימת מחזירה ומקבלים אותה ממנו, אפילו אם הוא בעל תשובה. ב. אם הגזילה קיימת ועל ידי ההחזרה ייגרם הפסד רב לגזלן, כגון קורה שבנאה בבניין (למעלה הלכה ה), נותן דמיה, מפני תקנת השבים. ג. אין הגזילה קיימת, אפילו דמיה אין מקבלים ממנו, אם בא מאליו והחזיר. ד. כל מקום שנאמר בתלמוד, שהגזלן משלם דמים, הכוונה לגזלן שאינו שב מרצונו, אלא תובעים אותו בבית דין.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ה כסלו־ב' טבת תשע"ז

יום ראשון כ"ה כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה קנג.

1 הַמִּצְוָה הַקנ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה לְקַדֵּשׁ
2 חֳדָשִׁים וּלְחַשֵּׁב חֳדָשִׁים וְשָׁנִים, וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ
3 הַחֹדֶשׁ (קביעת יום ראש־חדש נקרא "קידוש"), וְהוּא אָמְרוֹ
4 יִתְעַלֶּה: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים" (שמות יב, ב),
5 וּבְפֵרוּשׁ נֶאֱמַר (ראש השנה כב.): "עֵדוּת זוֹ תְּהֵא מְסוּרָה
6 לָכֶם", כְּלוֹמַר: מִצְוָה זוֹ אֵינָהּ מְסוּרָה לְכָל־אֶחָד וְאֶחָד
7 כְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית (השבת. על־שם שבה שבת הקדוש ברוך
8 הוא ממעשה בראשית) — שֶׁכָּל־אֶחָד מוֹנֶה שִׁשָּׁה יָמִים
9 וְשׁוֹבֵת בַּשְּׁבִיעִי — כָּךְ שֶׁגַּם כָּל־אָדָם הָרוֹאֶה אֶת־הַלְּבָנָה
10 יַעֲשֶׂנּוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ יְחַשֵּׁב בַּחֶשְׁבּוֹן הַתּוֹרָנִי (חישובי
11 הלוח כפי שקבעו חכמי התורה) וְיַעֲשֶׂה רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ יִרְאֶה
12 שֶׁהָאָבִיב אֵחַר (אחת הסיבות לעיבור השנה) וְזוּלָתוֹ (או
13 סיבה אחרת) מִמַּה שֶׁרָּאוּי לְהִתְחַשֵּׁב בּוֹ וְיוֹסִיף חֹדֶשׁ —
14 אֶלָּא מִצְוָה זוֹ לֹא יַעֲשֶׂנָּה לְעוֹלָם אֶלָּא בֵּית דִּין הַגָּדוֹל
15 דַּוְקָא וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא. לְפִיכָךְ בָּטְלָה אֶצְלֵינוּ הַיּוֹם
16 הָרְאִיָּה מֵחֲמַת הֶעְדֵּר בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבָּטְלָה
17 הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת מֵחֲמַת הֶעְדֵּר הַמִּקְדָּשׁ. וּבְזֶה טָעוּ
18 הַמִּינִים הַנִּקְרָאִים כָּאן בַּמִּזְרָח 'קְרָאִים', וְזֶהוּ הַיְסוֹד שֶׁגַּם
19 לֹא כָּל־הָרַבָּנִים עָמְדוּ עָלָיו, וְהֵחֵלּוּ מְנַשְּׁשִׁים עִמָּהֶם
20 בְּחֶשְׁכַּת הָאַפֵּלָה. דַּע, שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִים
21 הַיּוֹם וְיוֹדְעִים בּוֹ רָאשֵׁי הַחֳדָשִׁים וְהַמּוֹעֲדִים, אֵין מֵתֶר
22 לַעֲשׂוֹתוֹ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד; אֲבָל בִּשְׁעַת הַדְּחָק
23 וּבְהֶעְדֵּר חֲכָמִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָז מֻתָּר לְבֵית דִּין הַסָּמוּךְ
24 (הסמוך לכך) בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים
25 בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה רַבִּי עֲקִיבָא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר
26 בַּתַּלְמוּד (ברכות סג.) — וּבָזֶה יֵשׁ קֹשִׁי גָּדוֹל, וְהַיָּדוּעַ

(ש)כְּמַעַט תָּמִיד בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אָמְנָם הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהֵם שֶׁיִּקְּבְעוּ חֳדָשִׁים וְיַעַבְּרוּ שָׁנִים בַּדְּרָכִים הַמְקֻבָּלוֹת אֶצְלָם וּבְהִתְקַבְּצָם יָחַד.

וְיֵשׁ כָּאן יְסוֹד גָּדוֹל מְאֹד מִיסוֹדוֹת הָאֱמוּנָה, שֶׁלֹּא יֵדָעוּהוּ וְלֹא יַרְגִּישׁוּ בּוֹ אֶלָּא הַמַּעֲמִיקִים חֵקֶר. הֵינוּ: זֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִים הַיּוֹם בְּחוּצָה לָאָרֶץ בְּסֵדֶר הָעִבּוּר שֶׁבְּיָדֵינוּ וְאוֹמְרִים שֶׁיּוֹם זֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְיוֹם זֶה חַג — לֹא בִּגְלַל חֶשְׁבּוֹנֵנוּ אָנוּ עוֹשִׂים אוֹתוֹ חַג בְּשׁוּם אֹפֶן, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּבָר קָבְעוּ יוֹם זֶה חָג אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּמִפְּנֵי שֶׁהֵם אָמְרוּ שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ הַיּוֹם חָג, הוּא נַעֲשֶׂה חָג אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, בֵּין שֶׁהָיְתָה פְּעֻלָּתָם זוֹ עַל פִּי חֶשְׁבּוֹן אוֹ עַל פִּי רְאִיָּה, כְּמוֹ שֶׁנִּמְסַר לָנוּ בַּקַּבָּלָה (ראש השנה כה.): "אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם (ויקרא כג, ב) — אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵלּוּ", כְּלוֹמַר: אֲשֶׁר יֹאמְרוּ הֵם שֶׁהֵם מוֹעֲדוֹת, אֲפִלּוּ שׁוֹגְגִין אֲפִלּוּ אֲנוּסִין אֲפִלּוּ מֻטָּעִין, כְּמוֹ שֶׁבָּא לָנוּ בְּקַבָּלָה. וְאֵין אָנוּ עוֹשִׂים הַיּוֹם חֶשְׁבּוֹן אֶלָּא כְּדֵי שֶׁנֵּדַע אֶת־הַיּוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁבְּסֵדֶר זֶה עַצְמוֹ מְחַשְּׁבִים וְקוֹבְעִים הַיּוֹם — לֹא בִּרְאִיָּה; וְעַל קְבִיעָתָם אָנוּ סוֹמְכִים — לֹא עַל חֶשְׁבּוֹנֵנוּ. וְאֵין חֶשְׁבּוֹנֵנוּ אֶלָּא לְגַלּוֹתֵי מִלְּתָא (לגלות דבר שכבר נקבע בזמנו), וְהָבֵן זֶה הֵיטֵב.

וְהִנְנִי מוֹסִיף לְךָ בְּאוּר: אֵלּוּ הִנַּחְנוּ, לְמָשָׁל, שֶׁבְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יֵעָדְרוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — חָלִילָה לָאֵל מִלַּעֲשׂוֹת זֹאת, לְפִי שֶׁכְּבָר הִבְטִיחַ שֶׁלֹּא יִמְחֶה וְלֹא יְשָׁרֵשׁ אֶת־שְׁאֵרִית הָאֻמָּה לְגַמְרֵי — וְלֹא יִהְיֶה שָׁם בֵּית דִּין בִּנְמִצָּא, וְלֹא יִהְיֶה בְּחוּצָה לָאָרֶץ בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמָךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — הֲרֵי אָז לֹא הָיָה חֶשְׁבּוֹנֵנוּ זֶה מוֹעִיל לָנוּ כְּלָל בְּשׁוּם אֹפֶן, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ לְחַשֵּׁב בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים אֶלָּא בְּאוֹתָם הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרָנוּ "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־ה' מִירוּשָׁלִָם" (ישעיה ב, ג). וְאִם יִתְבּוֹנֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֵּעָה שְׁלֵמָה בְּדִבְרֵי הַתַּלְמוּד שֶׁבְּעִנְיָן זֶה, יִתְבָּאֵר לוֹ כָּל־מַה־שֶּׁאָמַרְנוּ בְּרוּר שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם סָפֵק. וְהִנֵּה יֵשׁ רְמָזִים בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה, הַמּוֹרוֹת עַל יְסוֹדוֹת הַסֵּדֶר שֶׁאָנוּ סוֹמְכִים עָלָיו בִּידִיעַת רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְעִבּוּר שָׁנִים, מֵאֵלֶּה אָמְרוּ: "וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה" (שמות יג, י). אָמְרוּ (מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי): "מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַשָּׁנָה אֶלָּא בַּפֶּרֶק הַסָּמוּךְ לַמּוֹעֵד" (בחודש אדר — הסמוך למועד פסח) וְאָמְרוּ (שם): "מִנַּיִן שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִיָּמִים יָמִימָה". וְאָמַר יִתְעַלֶּה: "לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (שם יב, ב), אָמְרוּ (מגילה ה.): "חֲדָשִׁים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְשָׁנָה, וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב יָמִים" — מַשְׁמַע שֶׁהַהוֹסָפָה בָּהּ לֹא תִּהֵא אֶלָּא חֹדֶשׁ שָׁלֵם. וְאָמַר: "חֹדֶשׁ יָמִים" (במדבר יא, כא) — אָמְרוּ: "יָמִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְחֹדֶשׁ וְאֵין אַתָּה מְחַשֵּׁב שָׁעוֹת". וְאָמְרוּ: "שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב" (דברים טז, א) — מַשְׁמַע שֶׁבְּשָׁנִים שֶׁלָּנוּ חוֹבָה שֶׁנִּשְׁמוֹר בָּהֶן תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה, וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ שְׁנוֹת חַמָּה (למרות שחישוב החדשים מבוסס על מהלך הירח). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּפֶרֶק א' מִסַּנְהֶדְרִין (יא.) וּבְמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (ב.) וְגַם בִּבְרָכוֹת (סג.).

יום שני כ"ו כסלו ה'תשע"ז

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום הקודם.

יום שלישי כ"ז כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה קנג. נט.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום ראשון.

הַמִּצְוָה הַנ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת בַּמִּקְדָּשׁ בְּעֵת הַקְרָבַת כָּל־קָרְבָּן מִקָּרְבְּנוֹת הַמּוֹעֲדוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת" (במדבר י, י). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ראש השנה כו:), שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסִפְרֵי (פרשת בהעלותך) וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה (כו:) וְתַעֲנִיּוֹת (טו.) וְכֵן אָנוּ מְצֻוִּים לִתְקֹעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת בִּזְמַן הַצָּרוֹת וְהָרָעוֹת כְּשֶׁנִּצְעַק אֵלָיו יִתְעַלֶּה כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם וְגוֹ'" (שם, ט).

יום רביעי כ"ח כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה נט.

הַמִּצְוָה הַנ"ט נדפסה ביום הקודם.

יום חמישי כ"ט כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה נט:

הלכות מגילה וחנוכה פרק א־ב. נדפס לעיל עמ' קכא בשיעור לג' פרקים.

הַמִּצְוָה הַנ"ט נדפסה ביום שלישי.

יום שישי א' טבת ה'תשע"ז

הלכות מגילה וחנוכה פרק ג־ד. נדפס לעיל עמ' קכו בשיעור לג' פרקים.

מצות עשה ריג.

הַמִּצְוָה הָרי"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְעוֹל בְּקִדּוּשִׁין וּבְמַתַּן דָּבָר בְּיַד הָאִשָּׁה, אוֹ בִּשְׁטַר, אוֹ בְּבִיאָה — וְזוֹהִי מִצְוַת קִדּוּשִׁין. וְהָרֶמֶז עַל כָּךְ אָמְרוּ: "כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ" (דברים כד, א), — מַשְׁמַע שֶׁקּוֹנֶה בְּבִיאָה. וְאָמַר "וְיָצְאָה וְהָיְתָה" (שם, ב) — כְּשֵׁם שֶׁיְּצִיאָתָהּ בִּשְׁטַר (גט)

1 כָּךְ הַהֲוָיָה (הנשואין) בִּשְׁטָר. וְכֵן לָמַדְנוּ שֶׁהִיא נִקְנִית בְּכֶסֶף
2 מִמַּה־שֶּׁנֶּאֱמַר בְּאָמָה עִבְרִיָּה: "אֵין כֶּסֶף" (שמות כא, יא),
3 אָמְרוּ: אֵין כֶּסֶף לְאָדוֹן זֶה אֲבָל יֵשׁ כֶּסֶף לְאָדוֹן אַחֵר, וּמַנּוּ?
4 (מידהו?) אָב. (וזהו כאשר קידשו בתו בכסף) אֲבָל קִדּוּשִׁין
5 דְּאוֹרַיְתָא הֵם בְּבִיאָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת
6 בִּכְתֻבּוֹת (ג.) וְקִדּוּשִׁין (פרק א משנה א) וְנִדָּה (פרק ה משנה
7 ד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בַּמַּסֶּכְתָּא
8 הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, כְּלוֹמַר: מַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ עַל
9 קִדּוּשִׁין בְּבִיאָה שֶׁהֵם דְּאוֹרַיְתָא הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁמִּצְוַת
10 קִדּוּשִׁין דְּאוֹרַיְתָא.

יום שבת קודש ב' טבת ה'תשע"ז

מצות עשה ריג.

הַמִּצְוָה הַרִי"ג נדפסה ביום הקודם.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו כסלו, תשכ"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מד' כסלו, שהגיעני ז"ע.

בעת רצון יזכירום על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מתאים לתוכן כתבו.

ומובן וגם פשוט אשר הנהגה בחיי היום יומים מתאימה להוראות תורתנו תורת חיים ובקיום מצותי' עליהם נאמר וחי בהם, הרי זה גם הצנור והכלי לקבלת ברכת השי"ת בהמצטרך לאדם ולביתו.

ובנוגע לענין דוחק פרנסה, ידועה עצה היעוצה מחז"ל, להרבות בצדקה ולחלקה לרבות פעמים, ומהזמנים המסוגלים לזה הוא בכל יום חול קודם תפלת הבקר להפריש פרוטות אחדות לצדקה.

ולכתבו אודות יציבות רוחו - עליו להתבונן ביסוד אמונתנו ותורתנו, אשר השם יתברך ויתעלה הוא המשגיח על כל אחד בהשגחה פרטית והוא עצם הטוב ומטבע הטוב להיטיב, אלא שצריך להיות כלים מוכנים לזה. ז. א. חיים על פי רצון ה' כפי שגילה לנו בתורתנו תורת חיים, וכשיהי' הענין חקוק במוחו הרי אין מקום לומר, שכשיזכור שהשי"ת מתבונן עתה במעשיו, יעשה דבר שאין לו מקום בשכל.

ולכתבו שאינו מוצא טעם בעבודתו, הנה כיון שהמשכורת שמקבל נותנת לו האפשריות לפרנס בני ביתו שי' ובטח גם להפריש לצדקה מזמן לזמן, ובזמנים פנוים גם ללמוד הרי זהו טעם הכי חזק ונעים שאפשר לאדם ולמצוא בחייו.

ולכתבו שאין לו זמן פנוי כל כך ללימוד התורה, במצבו אין נדרש ממנו שילמוד כו"כ שעות, כ"א שיתחיל (אבל - תומ"י) משעה קטנה ביום לראשונה ולאחרי משך זמן לא ארוך יוסיף על שעה קטנה זו עוד רגעים אחדים, ובודאי יווכח אשר יש לו כמה זמן פנוי ללימוד התורה, ובסגנון חז"ל רווחא לבסומי שביק, ונוהג בכגון זה שלכל לראש לומדים הלכות הצריכות בחיי היום יומים לדעת את המעשה אשר עליו לעשות והדברים אשר אסור לעשות.

והרי נמצאים אנו בימי חנוכה, שענינם להוסיף מיום ליום באור, הלוך והוסיף, יהי רצון שיהי' כזה בכל עניניו.

בברכה לבשו"ט בכל האמור

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

ישעיה פרק לד יד־יז

יד וּפָגְשׁוּ צִיִּים אֶת־אִיִּים וְשָׂעִיר עַל־רֵעֵהוּ יִקְרָא אַךְ־שָׁם הִרְגִּיעָה לִילִית וּמָצְאָה לָּהּ מָנוֹחַ: טו שָׁמָּה
קִנְּנָה קִפּוֹז וַתְּמַלֵּט וּבָקְעָה וְדָגְרָה בְצִלָּהּ אַךְ־שָׁם נִקְבְּצוּ דַיּוֹת אִשָּׁה רֵעוּתָהּ: טז דִּרְשׁוּ מֵעַל־סֵפֶר יְהוָה
וְקִרְאוּ אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נֶעְדָּרָה אִשָּׁה רֵעוּתָהּ לֹא פָקָדוּ כִּי־פִי הוּא צִוָּה וְרוּחוֹ הִוא קִבְּצָן: יז וְהוּא־הִפִּיל
לָהֶן גּוֹרָל וְיָדוֹ חִלְּקָתָה לָהֶם בַּקָּו עַד־עוֹלָם יִירְשׁוּהָ לְדוֹר וָדוֹר יִשְׁכְּנוּ־בָהּ: (ס)

ישעיה פרק לה א־ב

א יִשֵּׂשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצֶּלֶת: ב פְּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל אַף גִּילַת וְרַנֵּן כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן
נִתַּן־לָהּ הֲדַר הַכַּרְמֶל וְהַשָּׁרוֹן הֵמָּה יִרְאוּ כְּבוֹד־יְהוָה הֲדַר אֱלֹהֵינוּ: (פ)

רש"י

(יד) ופגשו ציים את איים. ויערען תמון בחתולין כך תירגם יונתן תמון נמיו׳ מרטרינ"ש בלע"ז: **ושעיר.** שד: **הרגיעה.** לשון מרגוע: **לילית.** שם שידה: **(טו) קננה.** לשון קן צפור (דברים כב): **קפוז.** הוא קפוד: **ותמלט.** ותלד ביצה: **ובקעה.** היא יציאת האפרוחים מן הביצה וכן הוא אומר ביצי צפעוני בקעו (לקמן נט): **ודגרה.** היא קריאת העוף שהעוף קורא בגרונו להמשיך אפרוחים אחריו גלוציי"ר בלע"ז וכן (ירמיה יז) קורא דגר: **דיות.** ולטוייר"ש בלע"ז: **אשה רעותה.** כמו אל רעותה: **(טז) דרשו מעל ספר ה׳.** קראו מעל ספר בראשית כשהביא המבול גזר שיתקבצו כל הבריות להסגר בתיבה זכר ונקבה: **אחת מהנה לא נעדרה.** מלבוא על אחת כמה וכמה כשיגזור עליה׳ זאת ולהקבץ לשתות דם לאכול בשר וחלב: **לא פקדו.** לא חסרו כמו (במדבר לא) לא נפקד ממנו איש: **כי פי הוא צוה.** שיבואו: **ורוחו.** של פי: **הוא קבצן.** רוחו מוסב על פי כמו (תהלים לג) וברוח פיו כל צבאם אף כאן רוחו של פי הוא קבצן: **(יז) והוא הפיל להן.** עכשיו הנביא אומר על הקב"ה והוא הפיל להם לאותן החיות והעופות גורל שיעלו אלו לחלקם: **(א) ישושום.** ישישו עליהם כמו ישושו מהן, כמו בני יצאוני (ירמיה י) שפתרונו יצאו ממני וכן בשלם הבשר (מ"א יט) בשל להם הבשר: **מדבר וציה.** ירושלי׳ הקרוי׳ ציה וציון הקרוי׳ מדבר הן ישושו על מפלתם של גבורי שעיר (ובצרה): **ותגל ערבה.** של ירושלים: **(ב) ורנן.** כמו ולרנן: **הלבנון.** בית המקדש: **הדר.** כבודו לציון:

מצודת דוד

(יד) ופגשו. ר"ל שיהיו הרבה מהם עד שיפגשו אלה באלה בדרך מהלכם: **ושעיר.** השד יקרא שמה אל רעהו כי שמה יספר זה עם זה כי דרכם להיות במקום שממה: **אך שם.** רק שמה תמצא הלילית מקום מרגוע וישיבת מנוח כי לא ימצא שם מי מבני אדם לטורדם ולגרשם: **(טו) קננה קפוז.** שמה תעשה לעצמה קן ומקום מדור ושמה תטיל ביציה ותבקעם להוציא האפרוחים ושמה תקרא בקול להמשיך האפרוחים אליה להסתירם בצלה כדרך העופות: **אך שם.** ר"ל לא מצאו מקום הגון לקבוץ כמו שמה: **אשה רעותה.** ר"ל אחת עם חברתה: **(טז) דרשו מעל ספר ה׳.** דרשו בספר ויקרא בפ׳ שמיני וקראו החיות והעופות הנזכרים שמה ודעו אשר אחת מהנה לא יהיה נחסר מלהיות שמה: **אשה.** אחת מהנה לא תחסר את חברתה כי כולן תהיינה שמה: **כי פי.** אמר במקום ה׳ הנה פי הוא צוה שיבוא ורוחו של פי הוא קבצן והוא הדבור היוצא בהפחת רוח והוא כפל ענין במ"ש: **(יז) והוא הפיל.** ר"ל נתנה לחלקם כאילו נפל להן בגורל: **חלקתה.** בידו חלק להם בקו המדה והוא ענין מליצה: **(א) יששום מדבר וציה.** א"י שהיא עתה כמדבר וציה ישישו אז: **ותגל ערבה.** א"י שהיא עתה כערבה תגל אז וכפל הדבר במ"ש: **ותפרח.** תעלה פרחים כחבצלת: **(ב) אף גילת ורנן.** ר"ל תגל גילה אחר גילה: **כבוד הלבנון.** הפאר והכבוד שיש בלבנון יהיה ניתן לה מה׳ וגם יותן לה הדר הכרמל והשרון ר"ל תהיה ממולא מכל טוב: **המה.** יושבי הארץ ההיא יראו כבוד ה׳:

מצודת ציון

(יד) ופגשו. ענין פגיעה: **ציים.** **איים.** שמות חיות קטנות: **ושעיר.** כן נקרא השד כי נראה כשעיר למי שמאמין בו וכן ושעירים ירקדו שם (לעיל יג): **על רעהו.** אל רעהו: **הרגיעה.** מל׳ מרגוע והשקט: **לילית.** היא אם השדים: **מנוח.** מקום מנוחה: **(טו) קננה.** ענין מדור כמו קן צפור (דברים כב): **קפוז.** הוא קפוד האמור למעלה: **ותמלט.** כן נקרא לידת הביצה וכן והמליטה זכר (לקמן סז): **ודגרה.** כן נקרא קריאת העוף להמשיך אחריו אפרוחיו וכן קורא דגר (ירמיה יז): **דיות.** שם מין עוף דיה: **אשה רעותה.** כן דרך המקרא לומר על דברים השוים ואף אם אינו בעל חי כמ"ש בכרובים איש אל אחיו (שמות כה): **(טז) נעדרה.** ענין חסרון כמו איש לא נעדר (לקמן מ): **פקדו.** גם הוא ענין חסרון כמו כי יפקד מושבך (שמואל א כ): **קבצן.** ענין אסיפה: **(יז) בקו.** הוא חבל המדה: **(א) ישושום.** המ"ם במקום נו"ן הנוספת בפעלים כגון ישמעון יזכרון: **וציה.** מקום שממון: **ערבה.** ענינו כמו מדבר: **כחבצלת.** הוא הורד וכן חבצלת השרון (ש"ה ב): **(ב) כבוד.** ר"ל פאר: **הלבנון.** שם יער בארץ ישראל: **הדר.** ענין יופי: **הכרמל.** כן נקרא מקום שדות וכרמים: **והשרון.** הוא מקום מרעה שמן:

איוב פרק טו א־יג

א וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וַיֹּאמַר: ב הֲחָכָם יַעֲנֶה דַעַת־רוּחַ וִימַלֵּא קָדִים בִּטְנוֹ: ג הוֹכֵחַ בְּדָבָר לֹא יִסְכֹּן
וּמִלִּים לֹא־יוֹעִיל בָּם: ד אַף־אַתָּה תָּפֵר יִרְאָה וְתִגְרַע שִׂיחָה לִפְנֵי־אֵל: ה כִּי יְאַלֶּף עֲוֹנֶךָ פִּיךָ וְתִבְחַר
לְשׁוֹן עֲרוּמִים: ו יַרְשִׁיעֲךָ פִיךָ וְלֹא־אָנִי וּשְׂפָתֶיךָ יַעֲנוּ־בָךְ: ז הֲרִאישׁוֹן אָדָם תִּוּלָד וְלִפְנֵי גְבָעוֹת חוֹלָלְתָּ:
ח הַבְסוֹד אֱלוֹהַּ תִּשְׁמָע וְתִגְרַע אֵלֶיךָ חָכְמָה: ט מַה־יָּדַעְתָּ וְלֹא נֵדַע תָּבִין וְלֹא־עִמָּנוּ הוּא: י גַּם־שֵׂב
גַּם־יָשִׁישׁ בָּנוּ כַּבִּיר מֵאָבִיךָ יָמִים: יא הַמְעַט מִמְּךָ תַּנְחֻמוֹת אֵל וְדָבָר לָאַט עִמָּךְ: יב מַה־יִּקָּחֲךָ לִבֶּךָ
וּמַה־יִּרְזְמוּן עֵינֶיךָ: יג כִּי־תָשִׁיב אֶל־אֵל רוּחֶךָ וְהוֹצֵאתָ מִפִּיךָ מִלִּין:

רש"י

(א) (מענה אליפז): (ב) החכם יענה דעת רוח. תמוה הוא וכי מי שהוא חכם יענה וירים קול בדעת של רוח והבל: **(ג) הוכח בדבר לא יסכון.** להתווכח בדבר שלא תהא לו מהן הנאה כמו ותהי לו סוכנת (מלכים א א) וכמו יסכן בם (קהלת י) יהנה בם: **(ד) אף אתה.** כל־שכן אתה שחכם מאוד אתה תפר יראה במרבית דבריך ותגרע שיחה כמו כי יגרע נטפי מים (לקמן לו) וכמו ותגרע אליך חכמה: **(ה) כי יאלף עונך.** יצרך הרע את פיך לדבר כדברים האלה והיה לך לבחור לשון ערומים: **(ו) ירשיעך פיך ולא אני.** כלו' השיבני על שאלתי ונמצא פיך הרשיעך כי טוב לי שירשיעך פיך ולא אני וזו היא שאלתי: **(ז) הראישון אדם תולד.** הבטרם אדם תולד, ה"א הזאת משמשת לשון תימה לפיכך נקודה בחטף פתח ומליצתו הראשון לאדם הנוצר מאדמה נולדת שידעת לקיים כל חכמת מצות הבורא: **(ח) ותגרע.** ותרבה מלמעלה למטה לרדת עליך: **(י) כביר.** מרובה ימים מאביך: **(יא) המעט ממך תנחומות אל.** אשר הטיב לך הצור עד עתה ימים רבים ודברו הטוב אשר לאט עמך בלאט ונחת דשנו: **לאט.** הנעים ולשון פעל הוא ולא שם דבר ולכן הוא נקוד חציו קמץ וחציו פתח: **(יב) יקחך.** ילמדך כמו יערוף כמטר לקחי (דברים לב): **ירזמון.** כמו ירמזון כמו שמלה שלמה (שמות כב):

מצודת דוד

(ב) החכם. היתכן לחכם שישיב הודעת דברי רוח וימלא בטנו מן מחשבות רוח קדים ודברים שאין בהם ממש: **(ג) הוכח.** לתוספת ביאור יפרש אמריו לומר וכי ראוי להתווכח בדבר שאין בו הנאה ותאמר מלים אשר אין בהם תועלת כי מה לנו בזה הויכוח אם תחכם מאתנו או אנו ממך: **(ד) אף אתה.** ר"ל הלא אף אתה עם רוב חכמתך תפר היראה כי במה שתאמר שהכל בא מצד המערכה תפר היראה מהמון העם ואף אתה מגרע וממעט התפלה לפני האל כי אם בהיות הכל מצד המערכה אין מקום לתפלה והנה חטאתך רבה מאד: **(ה) כי יאלף.** אמרי פיך ילמד את עוונך לזולת ר"ל דבר העון אשר בך אשר תחשוב כי שוא עבוד אלהים הנה העון הזה תלמד לזולת לאחוז בה גם הוא: **ותבחר.** אבל בחרת לשון ערמה להסתיר הדבר במתק אמרי המליצה ולא תאמרנה בפה מלא ותתהפך במלים אולם מתוך הדברים נראה הכוונה: **(ו) ירשיעך פיך.** אמרי פיך יגידו רשעתך ולא אצטרך אני לאומרה ודברי שפתיך יעידו בך על העון אשר בידך: **(ז) הראישון.** ר"ל מה תבוז לדברי צופר על כי הוא צעיר לימים ואתה ישיש וכי ראשון נולדת לאדם וכי נבראת לפני הגבעות עד שלא תוקדם לך מי מבני אדם וכאומר מהו אשר הוא צעיר לימים הלא יתכן שקבל אמריו ממי שקדם לך אשר שפט גם הוא מן החוש אשר ראה ברוב הימים: **(ח) הבסוד.** ואם תתפאר למולו במרבית הידיעה הבאה מפאת החכמה האם התבוננת בסוד אלוה להבין מסתוריו: **ותגרע.** וכי הגרעת את החכמה מיתר האנשים לקחתה אליך כאומר וכי כל החכמה לקחת לעצמך לך לבדך ואין לזרים אתך: **(ט) מה ידעת.** מהו החכמה אשר ידעת אתה ואנחנו לא נדע ומה הדבר אשר תבין ואין הבינה ההיא עמנו: **(י) גם שב.** כאומר ואם תתפאר בחכמה עם הזקנה הלא אף בנו יש גם איש שיבה גם ישיש הזקן הרבה יותר מאביך ועם כי צופר היה צעיר לימים הנה אמר זה על בלדד או על עצמו: **(יא) המעט.** ומה תתרעם על היסורין על כי עשית מה מן הטוב והישר וכי מעט היא ממך תנחומין מן האל על מכאוב היסורים מן הטוב וההצלחה שהיה לך מאז אשר קבלת בהם די גמול מעשה הטוב שעשית והנה דבר העון הנמצא בך עדיין היא עמך נסתר וטמון ולא נקית עדיין ממנה ועתה הנה תקבל גם גמול הרעה כאשר קבלת גמול מעשה הטוב והנה הטובה מאז תחשב לתנחומין על הרעה הבאה עתה עליך: **(יב) מה יקחך.** מה מלמדך לבך לכחש בהשגחה ומה תרמז להשריש בלב אנשים דעה כוזבת: **(יג) כי תשיב.** אשר תשיב רוח פיך אל ה' ותוצא מלין למולו:

מצודת ציון

(ג) יסכון. ענין הנאה וכן לא ישכן גבר (לקמן לד): **ומלים.** ואמרים: **(ד) תפר.** תבטל: **ותגרע.** מל' גרעון: **שיחה.** ענין אמירת התפילה וכן ויצא יצחק לשוח בשדה (בראשית כד): **(ה) יאלף.** ילמד כמו פן תאלף ארחותיו (משלי כב): **(ו) יענו.** יעידו כמו לא תענה (שמות כ): **(ז) גבעות.** הרים: **חוללת.** נבראת כמו ותחולל ארץ (תהלים צ): **(י) כביר.** הרבה כמו מזער לא כביר (ישעיה טז): **(יא) לאט.** ענין ההסתר והטמון כמו לאט את פניו (ש"ב יט): **(יב) יקחך.** ילמדך כמו לקח טוב (משלי ד): **ירזמון.** הוא הפוך מן ירמזון והוא מל' רמיזה:

יג "הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם" (שם שם, טו) — **עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ, אַף אַתָּה עֲשֵׂה מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ:** "הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל" — **בְּבָנִים וּבְבָנוֹת.** "וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ" — **בְּטַל וּבְמָטָר וּבִוְלָדוֹת בְּהֵמָה.** "כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ" — **כְּדֵי שֶׁתִּתֵּן טַעַם בַּפֵּרוֹת.**

יד מִכָּאן אָמְרוּ: יִשְׂרָאֵל וּמַמְזֵרִים מִתְוַדִּים, אֲבָל לֹא גֵּרִים וְלֹא עֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים, שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף לֹא כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם, שֶׁלֹּא נָטְלוּ חֵלֶק בָּאָרֶץ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יֵשׁ לָהֶם עָרֵי מִגְרָשׁ.

טו יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל הֶעֱבִיר הוֹדָיוֹת הַמַּעֲשֵׂר. אַף הוּא בִּטֵּל אֶת הַמְּעוֹרְרִים, וְאֶת הַנּוֹקְפִים. וְעַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם. וּבְיָמָיו אֵין אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי.

סליק מסכת מעשר שני

פירוש ברטנורא

יד מכאן אמרו. מדכתיב ואת האדמה אשר נתת לנו: **יש להם ערי מגרש.** ויכולים להתודות על המעשרות שמביאין ממגרש הערים שלהן. והלכה כר"י:
טו יוחנן כ"ג. שמש בכהונה גדולה אחר שמעון הצדיק: **העביר הודיות המעשר.** לפי שעזרא קנס את הלוים שלא יתנו להם מעשר, כשעלה מן הגולה ובני לוי לא עלו עמו, וצוה שיתנו המעשר לכהנים. ויוחנן כהן גדול בטל הוידוי, כיון שאינו יכול לומר וגם נתתיו ללוי: **בטל את המעוררים.** שהיו הלוים אומרים בכל יום על הדוכן עורה למה תישן ה'. אמר להם וכי יש שינה לפני המקום, עמד ובטלן: **את הנוקפים.** שהיו משרטין לעגל של קרבן בין קרניו כדי שיפול לו דם בעיניו כדי שלא יראה ויהיה נוח לכפתו ולשחטו. ועמד הוא ובטלו, שנראה כבעל מום והתקין להם טבעות בקרקע להכנים צואר הבהמה לתוכה. נוקפים, מכין, ודוגמתו אין אדם נוקף אצבעו מלמטה [חולין דף ז]: **היה פטיש מכה בירושלים.** חרשי נחושת וברזל היו מכין בפטיש לעשות מלאכת האבד שהיא מותרת במועד. ועמד הוא ובטלם, משום דאוושא מלתא טובא ואיכא זלזול מועד: **ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמאי.** שהוא אמר לבני דורו כשם שתרומה גדולה עון מיתה כך תרומת מעשר וטבל עון מיתה. ותקן שיוציאו מן הדמאי תרומת מעשר ומעשר שני בלבד, ולא יוציאו ממנו

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה יג

משנתנו דורשת את הפסוק האחרון של וידוי המעשר: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו, כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש".

"הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם" — כוונת הדברים: **עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ** — קיימנו את מצוותיך, **אַף אַתָּה עֲשֵׂה מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ: "הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל", בְּבָנִים וּבְבָנוֹת** — כמו שנאמר (**דברים כח, ד**): "ברוך פרי בטנך", **"וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ", בְּטַל וּבְמָטָר וּבִוְלָדוֹת בְּהֵמָה** — כמו שנאמר (**שם**): "ופרי אדמתך ופרי בהמתך, שגר אלפיך ועשתרות צאנך", **"כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ"** — כלומר ברך את האדמה... שתהא ארץ זבת חלב ודבש (**"מלאכת שלמה"**), **כְּדֵי שֶׁתִּתֵּן טַעַם בַּפֵּרוֹת** — שיהיו הפירות שמנים ועסיסיים ומשובחים בטעמם, שכל מה שהארץ יותר שמנה הרי טעם הפירות משובח יותר. ובתוספתא אמרו: "זבת חלב ודבש" — מלמד שהמעשרות נותנים טעם וריח ושומן ודגן בפירות, כלומר שבזכות המעשרות גשם וטל יורד לעולם, והטל נותן טעם ושומן וכוח הזנה בפירות.

באור משנה יד

מִכָּאן אָמְרוּ — ממה שנאמר בוידוי מעשר: "ואת האדמה אשר נתתה לנו" למדו חכמים: **יִשְׂרָאֵל** — ישראלים, **וּמַמְזֵרִים** — שנולדו מאחת העריות (עיין יבמות ד, יג), **מִתְוַדִּים** — אומרים את וידוי המעשר, **אֲבָל לֹא גֵּרִים וְלֹא עֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים, שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ** — ואינם יכולים לומר: "האדמה אשר נתתה לנו". **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף לֹא כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם** — אף כהנים ולויים אינם יכולים להתוודות, **שֶׁלֹּא נָטְלוּ חֵלֶק בָּאָרֶץ** — כמו שכתוב (**במדבר יח, כד**): "בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה". **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יֵשׁ לָהֶם עָרֵי מִגְרָשׁ** — שנאמר (**שם לה, ב**): "צו את בני ישראל ונתנו ללויים מנחלת אחוזתם ערים לשבת ומגרש לערים סביבותיהם תתנו ללויים", ומכאן שיש להם חלק בארץ, הלכך אף הכהנים והלויים מתוודים. ברם, טעמו של רבי מאיר הוא שאין זו נחלה שנתן להם ה', אלא ציווה לבני ישראל ליתן להם משלהם. והלכה כרבי יוסי (**רמב"ם הל' מעשר שני יא, יז**).

יום שני

באור משנה טו

יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל — ששימש בכהונה גדולה אחרי שמעון הצדיק (**רמב"ם**), **הֶעֱבִיר הוֹדָיוֹת הַמַּעֲשֵׂר** — ביטל את אמירת וידוי המעשר, מפני שלא היו יכולים לומר: "וגם נתתיו ללוי", לפי שהיו נותנים את המעשר הראשון לכהנים ולא ללויים, שכשעלה עזרא, לא עלו עמו מבני לוי (**עיין יבמות פו, ב**), ולכן קנסם, שלא יתנו את המעשר הראשון ללויים אלא לכהנים. **אַף הוּא** — יוחנן כהן גדול, **בִּטֵּל אֶת הַמְּעוֹרְרִים** — שהיו הלויים אומרים בכל יום, בשעת קריאת השיר על הקרבן: "עורה למה תישן ה'" (**תהלים מד, כד**), וביטל יוחנן כהן גדול את אמירת הפסוק הזה, כי אמר: "וכי יש שינה לפני הקב"ה? והלא נאמר (**תהלים קכא, ד**): "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל"?! ברם, לא נאמר פסוק זה "עורה למה תישן ה'" אלא בזמן שישראל שרויים בצער והגויים בנחת ובשלווה, שהואיל ויש הסתרת פנים הרי זה כביכול כאילו היתה שינה לפני המקום (**בבלי סוטה מח, א**); אבל בזמן שבית המקדש קיים וישראל ישבים על אדמתם, אין ראוי לאומרו. **וְאֶת הַנּוֹקְפִים** — וכן ביטל את מעשה הנוקפין, שהיו מכים לעגל של קרבן בין קרניו ושורטים בו שריטות, כדי שיפול לו דם בעיניו ויתבלבל, ועל ידי כך יהא נוח לכפתו ולשחטו; ועמד יוחנן כהן גדול וביטל דבר זה, משום שנראה היה העגל כאילו הוא בעל מום. ויש פירוש אחר בברייתא (**בבבלי שם**): "שהיו חובטין אותו (את העגל) במקלות, כדרך שעושין לפני עבודה זרה. אמר להם: עד מתי אתם מאכילים טריפות למזבח, שמא ניקב קרום של מוח? עמד והתקין להם טבעות בקרקע (והיו מכניסים בהן רגלי הקרבן ושוחטים אותו בנקל).

וְעַד יָמָיו הָיָה פַּטִּישׁ מַכֶּה בִּירוּשָׁלַיִם — בחולו של מועד, שהיו מכים בבתי המלאכה בפטישים ועושים במלאכת דבר האבד, שהיא מותרת בחול המועד, וביטל יוחנן כהן גדול דבר זה, לפי שקול הפטישים נשמע למרחוק, ויש בזה משום זלזול המועד. **וּבְיָמָיו אֵין אָדָם צָרִיךְ לִשְׁאוֹל עַל הַדְּמַאי** — בימי יוחנן כהן גדול לא היה אדם צריך לשאול על הפירות שהיה לוקח מחברו, אם הם דמאי, היינו פירות שנלקחו מעם הארץ וספק אם הופרשו מעשרותיהם; לפי שתיקן יוחנן כהן גדול, שכל הלוקח פירות דמאי אינו צריך להפריש מהם אלא תרומת מעשר ומעשר שני בלבד, אבל מעשר ראשון ומעשר עני קורא להם שם ואוכלם בעצמו, ואינו נותנם ללוי ולעני, שיכול

מסכת חלה

פרק ראשון

א חֲמִשָּׁה דְּבָרִים חַיָּבִים בַּחַלָּה: הַחִטִּים, וְהַשְּׂעוֹרִים, וְהַכֻּסְּמִין, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, וְהַשִּׁיפּוֹן. הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין בַּחַלָּה, וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה; וַאֲסוּרִין בֶּחָדָשׁ מִלִּפְנֵי הַפֶּסַח, וּמִלִּקְצוֹר מִלִּפְנֵי הָעֹמֶר. וְאִם הִשְׁרִישׁוּ קֹדֶם לָעֹמֶר — הָעֹמֶר מַתִּירָן; וְאִם לָאו — אֲסוּרִין עַד שֶׁיָּבֹא הָעֹמֶר הַבָּא.

פירוש ברטנורא

מעשר ראשון ולא מעשר עני, שיכולים לומר ללוי או לעני הביא ראיה שהוא טבל וטול. ומתקנה זו ואילך הלוקח פירות מן השוק לא היה שואל אם הם מתוקנים אם לאו, אלא מיד מפריש מהן תרומת מעשר ומעשר שני ואוכל את השאר, שכל הלוקח פירות מעם הארץ הם בחזקת דמאי:

מסכת חלה

א א חמשה דברים חייבים בחלה. דגמרינן חלה מפסח, נאמר בפסח מצות לחם עוני (דברים טז) ונאמר לחם בחלה והיה באכלכם מלחם הארץ (במדבר טו) מה לחם האמור בפסח דבר הבא לידי חמוץ אף לחם האמור בחלה דבר הבא לידי חמוץ. ואין לך בא לידי חמוץ אלא אלו חמשת המינים בלבד: **ומצטרפין זה עם זה.** להשלים שיעור העיסה החייבת בחלה. ולא שיצטרפו כולן יחד, דמין בשאינו מינו אינו מצטרף, כדתנן לקמן ריש פ"ד, אלא החטים מצטרפים עם הכוסמין בלבד מפני שהם מינן, והשעורים מצטרפים עם הכל חוץ מן החטין, ואע"ג דכוסמין מין חטין הם, לאו מין חטין דוקא אלא מין שעורים ואף מין חטים, ומצטרפין עם החטים והשעורים. ובירושלמי משמע דאם נלושו יחד מצטרפין אפילו מין בשאינו מינו, אבל אם לא נלושו יחד אלא שאחר כך היו נוגעין העיסות זו בזו, מין במינו מצטרפין, שלא במינו אין מצטרפין: **ואסורים בחדש.** כדכתיב (ויקרא כג) ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה, וגמרינן לחם לחם מפסח: **ומלקצור מלפני הפסח.** שאסור לקצור מאחד מחמשת המינים קודם קצירת העומר, דכתיב בעומר (שם) ראשית קצירכם שתהא תחלה לכל הנקצרים, ואתיא ראשית ראשית מחלה, כתיב התם (במדבר טו) ראשית עריסותיכם, וכתיב הכא ראשית קצירכם, מה להלן מחמשת המינים אף כאן מחמשת המינים: **ואם השרישו.** אחד מחמשת המינין הללו, קודם קצירת העומר: **העומר מתירן.** ומותר לקצרו אחר קצירת העומר, דכתיב (שמות כג) אשר תזרע בשדה, משעה שנזרע ונשרש בשדה: **ואם לאו.** שלא השרישו אלא אחר קצירת העומר: **אסורים עד שיבא עומר הבא.** של שנה הבאה:

משניות מבוארות – קהתי

הוא לומר להם: המוציא מחבירו עליו הראיה, כלומר שיביאו ראיה שהפירות הם טבל ואז יטלו מעשרותיהם (עיין פתיחה למסכת דמאי). ועד ימיו היה הלוקח צריך לשאול אם המוכר נאמן על המעשרות, ואם לא היה נאמן, היה נמנע מלקנות את הפירות, הואיל והיה צריך ליתן את כל המעשרות. אבל מתקנה זו ואילך, הלוקח דמאי אינו מפסיד אלא תרומת מעשר הניתנת לכהן, אבל מעשר שני הרי הוא אוכלו בירושלים או פודהו בדמים ואוכל דמיו בירושלים כדינו; ומכאן, שהלוקח פירות מן השוק אינו שואל כלל אם הם מתוקנים אם לאו, אלא מפריש מהם תרומת מעשר ומעשר שני ואוכל את השאר.

מסכת חלה

באור משנה א

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים חַיָּבִים בַּחַלָּה – חמשת מיני הדגן חייבים בחלה: **הַחִטִּים, וְהַשְּׂעוֹרִים, וְהַכֻּסְּמִין*, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל, וְהַשִּׁיפּוֹן. הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין בַּחַלָּה** – שלמדים חלה מפסח בגזירה שווה "לחם, לחם", שכן בפסח כתוב **(דברים טז, ג)**: "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני" ובחלה כתוב **(במדבר טו, יט)**: והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה"..., מה לחם האמור בפסח, דבר הבא לידי חימוץ, אף לחם האמור בחלה, דבר הבא לידי חימוץ, ואין דבר הבא לידי חימוץ אלא אלו חמשת המינים בלבד **(ירושלמי חלה; בבלי מנחות ע, ב)**; **וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** – כבר הזכרנו (בהקדמה למשנתנו), ששיעור העיסה החייבת בחלה הוא חמשת רבעי הקב קמח, ובאה המשנה להשמיענו, שאם נילושו מינים אלו בעיסה אחת, ואין בכל מין כדי שיעור החייב בחלה, הרי הם מצטרפים זה עם זה להשלים את שיעור העיסה שתתחייב בחלה. ברם, אם לא נילושו כאחד, אלא שאחר כך היו נושכות העיסות זו בזו, היינו שנדבקו זו לזו – מין במינו, כגון חיטים וכוסמין, מצטרפים; אבל מין בשאינו מינו, כגון חיטים ושעורים אינם מצטרפים **(ירושלמי)**. **וַאֲסוּרִין בֶּחָדָשׁ מִלִּפְנֵי הַפֶּסַח** – כלומר שלפני הקרבת העומר אסור לאכול מן התבואה החדשה של חמשת המינים הללו, שנאמר **(ויקרא כג, יד)**: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה", ולמדים בגזירה שווה "לחם, לחם" מפסח, כמבואר למעלה בענין חלה, מה שם מחמשת המינים ("דבר הבא לידי חימוץ"), אף כאן אין איסור "חדש" אלא לגבי חמשת המינים בלבד; **וּמִלִّקְצוֹר מִלִּפְנֵי הָעֹמֶר** – וכן אסורים חמשת המינים הללו בקצירה לפני קצירת העומר, שנאמר **(ויקרא כג, י)**: "והבאתם את עומר ראשית קצירכם" – שיהא העומר ראשון לקציר של כל חמשת המינים; ולמדים זה בגזירה שווה "ראשית, ראשית" מחלה, שכתוב בה **(במדבר טו, כ)**: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", מה שם מחמשת המינים, כמבואר לעיל, אף כאן מחמשת המינים. ויש גורסים: ואסורים בחדש מלפני העומר ומלקצור מלפני הפסח, שהרי ביום טוב של פסח בלא כן אסור לקצור משום איסור מלאכה **(הרא"ש)**. **וְאִם הִשְׁרִישׁוּ** – המינים הללו **קֹדֶם לָעֹמֶר** – קודם קצירת העומר, **הָעֹמֶר מַתִּירָן** – מותר לקצרם אחר קצירת העומר, שכתוב **(שמות כג, טז)**: "אשר תזרע בשדה" (פסוק זה נאמר בשתי הלחם, והוא מוסב על זריעת העומר, שלא הותרו שתי הלחם למקדש אלא מתבואה שהותרה על ידי העומר להדיוט), ודרשוהו: משעה שנזרע ונשרש בשדה **(בבלי מנחות עא, א)**; **וְאִם לָאו** – אם לא השרישו קודם לעומר, **אֲסוּרִין עַד שֶׁיָּבֹא הָעֹמֶר הַבָּא** – בשנה הבאה.

---

*) בנוגע למין הכוסמין העיר לי מרן הגרא"י אונטרמן (שליט"א) זצ"ל, שחשוב לציין כאן, כי רבים משבשים את השם "כוסמין" ("כוסמת") ומזהים אותו עם מה שקוראים גריק"א בלעז (בוכוויי"ץ בגרמנית), ובפוסקים: טטרק"י. זוהי טעות העלולה להכשיל את הרבים בכמה הלכות, שכן המין הנ"ל הוא מין קטנית, ואינו כלל מחמשת מיני הדגן; והרי יש הבדל רב לענין ברכה ולדיני חמץ ועוד.

וכבר נתבאר במקומות אחדים, שהכוסמין הוא מין חיטה או מין ממוצע בין החיטה והשעורה. הרמב"ם כותב, שהיא חיטה מדברית. ורש"י מפרש, שכוסמין היא אשפיילט"א (מנחות ע, א-ב), היינו חיטת הספלטה, חוקר הצמחיה התלמודית ע' לעף כותב, שהכוסמין הוא Triticum dicoccum (חיטה דו-גרעינית); ricewheat באנגלית; Emmer בגרמנית. על כל פנים אין לזה כל קשר עם המין גריק"א.

ב הָאוֹכֵל מֵהֶם כַּזַּיִת מַצָּה בַּפֶּסַח, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ; כַּזַּיִת חָמֵץ — חַיָּב בְּהִכָּרֵת. נִתְעָרַב אֶחָד מֵהֶם בְּכָל הַמִּינִים, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בַּפֶּסַח. הַנּוֹדֵר מִן הַפַּת וּמִן הַתְּבוּאָה, אָסוּר בָּהֶם; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַנּוֹדֵר מִן הַדָּגָן אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא מֵהֶן. וְחַיָּבִין בַּחַלָּה וּבַמַּעֲשְׂרוֹת.

ג אֵלּוּ חַיָּבִין בַּחַלָּה וּפְטוּרִים מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת: הַלֶּקֶט, וְהַשִּׁכְחָה, וְהַפֵּאָה, וְהַהֶפְקֵר, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וּמוֹתַר הָעֹמֶר, וּתְבוּאָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תְּבוּאָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה.

פירוש ברטנורא

ב יצא ידי חובתו. דכתיב (דברים טז) לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, דברים הבאים לידי חמוץ אדם יוצא בהן ידי חובת מצה, דברים שאין באים לידי חמוץ אין אדם יוצא בהן ידי חובת מצה: **נתערב אחד מהן בכל המינים.** נתערב אחד מחמשת המינים הללו בשאר תערובות, כגון כותח הבבלי ושכר המדי: ח"ז **עובר בפסח.** על כל יראה וכל ימצא, אם הניחו ברשותו: **הנודר מן הדגן אסור בכל המינים.** דדגן כל דמידגן משמע, וקטניות וזרעים מידי דמידגן הוא: **אינו אסור אלא בהן.** דדגן ותבואה אחד הוא. והלכה כחכמים: **וחייבים בחלה ובמעשרות.** איידי דבעי למיתני אלו חייבים בחלה ופטורים מן המעשרות ואלו חייבים במעשרות ופטורים מן החלה, תנא הכא וחייבים בחלה ובמעשרות:

ג הלקט והשכחה והפאה וההפקר. פטורים מן המעשרות. דכתיב (דברים יד) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך, ממה שיש לך ואין לו אתה חייב ליתן לו, יצאו אלו שיש לו עמך: **ומותר העומר.** שהעומר היה בא משלש סאין, ומוציאין ממנו עשרון סלת מנופה בשלש עשרה נפה, והשאר נפדה ונאכל לכל אדם. וחייב בחלה ופטור ממעשר, לפי שבשעת מירוח היה של הקדש: **ותבואה שלא הביאה שליש.** חייבת בחלה שאף היא באה לידי חמוץ, וכל דבר

משניות מבוארות – קהתי

יום שלישי

באור משנה ב

משנתנו מוסיפה ללמד בדברים הנוהגים בחמשת מיני הדגן.

הָאוֹכֵל מֵהֶם כַּזַּיִת מַצָּה בַּפֶּסַח – מצוות עשה היא לאכול בליל חג הפסח כזית מצה, שנאמר (**שמות יב, יח**): "בערב תאכלו מצות", ובאה המשנה ללמד, שרק האוכל כזית מצה העשויה מחמשת מיני הדגן, **יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ** – שכתוב (**דברים טז, ג**): "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות", ודרשו: דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהם ידי חובת מצה; דברים שאינם באים לידי חימוץ, כגון אורז ודוחן, אין אדם יוצא בהם ידי חובת מצה. **כַּזַּיִת חָמֵץ** – האוכל כזית חמץ בפסח מאחד מחמשת המינים, **חַיָּב בְּהִכָּרֵת** – כמו שכתוב (**שמות יב, טו**): "כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל"; משנתנו באה ללמד, שאין חיוב כרת אלא באוכל כזית חמץ מחמשת מיני הדגן בלבד. **נִתְעָרַב אֶחָד מֵהֶם בְּכָל הַמִּינִים** – אם חמץ מאחד המינים הללו נתערב במינים אחרים, **הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בַּפֶּסַח** – המניח תערובת זו ברשותו בפסח, עובר על "בל ייראה ובל יימצא" (**רמב"ם**). פירוש אחר: הרי זה עובר בפסח – מתבער בפסח, כלומר שצריך לבערו מן העולם (**עיין פסחים ג, א**). **הַנּוֹדֵר מִן הַפַּת וּמִן הַתְּבוּאָה** – שאסר על עצמו בנדר פת או תבואה, **אָסוּר בָּהֶם** – אינו אסור אלא בחמשת המינים הללו, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – שסובר רבי מאיר, ש"פת ותבואה" אינן כוללות אלא חמשת המינים בלבד, אבל לשון "דגן" כולל כל דבר שעושים ממנו כרי כבדגן, ולכן הנודר מן הדגן, אסור גם בכל מיני קטניות. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַנּוֹדֵר מִן הַדָּגָן** – מי שאסר דגן על עצמו בנדר, **אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא מֵהֶן** – מחמשת המינים הללו, שאלו בלבד קרויים "דגן". **וְחַיָּבִין** – חמשת המינים הללו, **בַּחַלָּה וּבַמַּעֲשְׂרוֹת** – פיסקה זו לא נשנתה כאן אלא משום המשניות דלהלן, שכן שנו שם: "אלו חייבין בחלה ופטורים מן המעשרות... ואלו חייבין במעשרות ופטורים מן החלה"; הלכך נקטה כאן משנתנו: וחייבין בחלה ובמעשרות.

באור משנה ג

אֵלּוּ – הדברים המנויים להלן, **חַיָּבִין בַּחַלָּה וּפְטוּרִים מִן הַמַּעֲשְׂרוֹת** – מן התרומה ומן המעשר: **הַלֶּקֶט, וְהַשִּׁכְחָה, וְהַפֵּאָה** – כמבואר במסכת פאה (א, א; ז, א; ח, א; ועיין בפתיחה לפאה), **וְהַהֶפְקֵר** – תבואה שהופקרה קודם מירוח; כל אלו פטורים מן המעשרות, שנאמר (**דברים יד, כט**): "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך" – ממה שיש לך ואין לו חייב אתה ליתן לו מעשרות, יצאו לקט, שכחה, פאה והפקר שיש לו עמך; אבל חייבים הם בחלה. **וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ** – שהופרשה ממנו תרומת מעשר לכהן, אף על פי שלא הופרשה ממנו תרומה גדולה, כגון שהקדים הלוי ליטול את מעשרו בשיבולים קודם שנטל ממנו הכהן תרומה גדולה, שהואיל וקיבל הלוי את מעשרו קודם שנתחייבה התבואה בתרומה, הריהו פטור מלהפריש ממנו תרומה גדולה, שנאמר (**במדבר יח, כו**): "והרימותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר" – מעשר מן המעשר ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר; אבל חייב הוא בחלה. ואין צורך לומר במעשר ראשון המתוקן כל צרכו, שחייב הלוי להפריש ממנו חלה, ואילו משאר המעשרות הוא פטור. **וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ** – אף על פי שלא הופרשה מהם תרומה, כגון שהקדים להפריש את המעשר בשיבולים, או שהקדיש את התבואה בהיותה בשיבולים, ומדובר כאן שנפדו לאחר מירוח, שהואיל ובשעת מירוח היו פטורים מתרומה גדולה ומשאר המעשרות (שאף מעשר שני דינו כהקדש, שממון גבוה הוא) הלכך גם לאחר שנפדו פטורים הם מן התרומה והמעשרות; אבל בחלה הם חייבים, שכן חיובה חל בשעת גלגול העיסה, ואז הרי חולין גמורים הם. ברם, אם נפדו קודם מירוח, הרי הם חייבים אף בתרומה ובמעשרות. **וּמוֹתַר הָעֹמֶר** – "העומר היה בא משלש סאין", כלומר שבמוצאי יום טוב הראשון של פסח היו קוצרים שעורים כדי שלש סאים קמח, והואיל ונקנו במעות הקדש הרי כולם נעשו הקדש, ולאחר שטחנו אותם היו מנפים את הקמח בשלש עשרה נפה עד שהוציאו ממנו עשרון אחד מובחר, שהיו מקריבים אותו ביום ששה עשר בניסן ככל קרבן מנחה; והקמח שנשאר לאחר שהוציאו את העישרון נקרא "מותר העומר", ופודים אותו במעות כדי להוציאו לחולין, ואחר כך מותר לכל אדם לאכלו. משנתנו באה ללמד, שמותר העומר לאחר שנפדה חייב בחלה. שחיוב חלה הוא משעת גלגול העיסה, ואז הרי הוא חולין; ופטור מן המעשרות. שחיוב המעשר חל בשעת מירוח, והרי בשעת המירוח עדיין הקדש היה, ומירוח הקדש פוטר מן המעשרות. ברם, רבי עקיבא חולק על סתם משנתנו (מנחות י, ד), והוא מחייב את מותר העומר אף במעשרות, שלדעתו לא ניתנו מתחילה מעות הקדש אלא בעד הסולת הדרושה למידת העישרון בלבד, והמותר לא היה של הקדש ולא הוצרך לפדותו. ההלכה כסתם משנתנו. **וּתְבוּאָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ** – פטורה היא ממעשרות שנאמר (**דברים יד, כב**): "עשר תעשר את כל תבואת זרעך" – דבר שהוא נזרע ומצמיח, יצאה תבואה שלא הביאה שליש, שאם זורעים אותה אינה מצמיחה; אבל חייבת היא בחלה, שכל דבר הבא

ד אֵלּוּ חַיָּבִין בַּמַּעַשְׂרוֹת וּפְטוּרִים מִן הַחַלָּה: הָאֹרֶז, וְהַדֹּחַן, וְהַפֶּרֶגִים, וְהַשֶּׁמְשְׁמִין, וְהַקִּטְנִיּוֹת, וּפָחוֹת מֵחֲמֵשֶׁת רְבָעִים בַּתְּבוּאָה. הַסֶּפֶגָנִין, וְהַדֶּבְשָׁנִין, וְהָאֶסְקְרִיטִין, וְחַלַּת הַמַּשְׁרַת וְהַמְּדֻמָּע — פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה.

ה עָשָׂה שֶׁתְּחִלָּתָהּ סֶפֶגָנִין וְסוֹפָהּ סֶפֶגָנִין, פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה. תְּחִלָּתָהּ עָשָׂה וְסוֹפָהּ סֶפֶגָנִין, תְּחִלָּתָהּ סֶפֶגָנִין וְסוֹפָהּ עָשָׂה — חַיֶּבֶת בַּחַלָּה. וְכֵן הַקְּנוּבְקָאוֹת חַיָּבוֹת.

ו הַמְּעֻשָּׂה — בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין, וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין. הַחֲלִיטָה — בֵּית שַׁמַּאי מְחַיְּבִין, וּבֵית הִלֵּל פּוֹטְרִין. חַלּוֹת

פירוש ברטנורא

הבא לידי חמוץ לחם אקרי וחייב בחלה. ופטורה מן המעשרות, דבמעשרות כתיב (דברים יד) תבואת זרעך דבר שזורעים אותו וצומח, והאי אי זרעי ליה לא צמח: **תבואה שלא הביאה שליש פטורה מן החלה.** דכתיב (במדבר טו) כתרומת גורן כן תרימו אותה, מה תרומה אינה באה מתבואה שלא הביאה שליש אף חלה אינה באה מתבואה שלא הביאה שליש. ואין הלכה כרבי אליעזר:

ד ופרגין. קורין לו בערבי כשכא"ש, ובלע"ז פפאור"ר: **ופחות מחמשת רבעים בתבואה.** תבואה שעושה פחות מחמשת רבעים קמח חייב במעשרות, והעיסה שנילושה מן הקמח ההוא פטורה מן החלה, לפי ששיעור העיסה להתחייב בחלה היא ה' רבעים קמח ועוד, כלומר מעט יותר מה' רבעים: **הסופגנים.** לחם שבלילתו רכה ועשוי כספוג. פ"א רקיקים דקים, תרגום ורקיקי מצות, ואספוגין: **הדובשנים.** מטוגנים בדבש, א"נ נילושים בדבש: **האסקריטין.** תרגום צפיחית, אסקריטון. ובלילתן רכה מאד: **וחלת המשרת.** חלה חלוטה במחבת, תרגום מחבת, משריתא: **המדומע.** סאה של תרומה שנפלה לפחות מק' סאין של חולין, ונעשו כולן מדומע ואסורים לזרים, ופטור מן החלה דכתיב (במדבר טו) תרימו תרומה, ולא שכבר נתרמה:

ה עסה שתחלתה סופגנים. כגון עיסה שבלילתה רכה: **וסופה סופגנים.** שמטגנים אותה בשמן ודבש, או מבשלה במים: **תחלתה עיסה וסופה סופגנים.** שבלילתה עבה ואח"כ מטגנים אותה בשמן ודבש או מבשלה במים: **תחלתה סופגנין וסופה עיסה.** בלילתה רכה, ואופה אותה בתנור: **קנובקעות.** לחם שמחזירים אותו לסלתו, ועושים ממנו מאכל לתינוקות:

ו המעיסה. קמח ע"ג מים רותחים: **החליטה.** מים רותחים על גבי קמח, ומפורש בגמרא דתרי תנאי נינהו ומי ששנה זו לא שנה זו, דתנא אחד תנא מעיסה

משניות מבוארות – קהתי

לידי חימוץ נקרא "לחם" וחייב בחלה, ואף תבואה שלא הביאה שליש באה לידי חימוץ, והעיסה הנעשית ממנה נקראת "לחם". **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תְּבוּאָה שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה** – טעמו מבואר בירושלמי, לפי שנאמר בחלה (**במדבר טו, כ**): "כתרומת גורן כן תרימו אותה", מה תרומת גורן אינה באה מתבואה שלא הביאה שליש, אף חלה אינה באה מתבואה שלא הביאה שליש. ואין הלכה כרבי אליעזר.

יום רביעי

באור משנה ד

אֵלּוּ – המנויים להלן – **חַיָּבִין בַּמַּעַשְׂרוֹת וּפְטוּרִים מִן הַחַלָּה: הָאֹרֶז, וְהַדֹּחַן, וְהַפֶּרֶגִים, וְהַשֶּׁמְשְׁמִין, וְהַקִּטְנִיּוֹת** – אף על פי שעושים מאלו עיסה לפת, אין עיסתם חייבת בחלה, כמבואר הטעם לעיל (משנה א), שכל שאינו מחמשת מיני הדגן (חיטים, שעורים, כוסמין, שבולת שועל ושיפון), הואיל ואינו דבר הבא לידי חימוץ, אין עיסתו חייבת בחלה. אבל חייבים הם במעשרות, שכל שהוא אוכל וגידולו מן הארץ, חייב במעשרות (מעשרות א, א). **וּפָחוֹת מֵחֲמֵשֶׁת רְבָעִים בַּתְּבוּאָה** – תבואה העושה פחות מחמשת רבעי הקב קמח, חייבת במעשרות; אבל עיסה שנעשתה מקמח שהוא פחות מחמשת רבעי הקב, פטורה מן החלה, כמו שבארנו כבר בפתיחה למסכתנו, שאין עיסה חייבת בחלה אלא אם כן היא עשוייה לפחות מחמשת רבעי הקב קמח, שהם חמישה לוגים (כ-2½ ליטרים). ויש סוברים, שהשיעור הוא חמשת רבעי הקב ועוד, כלומר מעט יותר מחמשת רבעים (**ברטנורא**). **הַסֶּפֶגָנִין** – רקיקים שבלילתם רכה כספוג, **וְהַדֶּבְשָׁנִין** – מיני מאפה המטוגנים בדבש (**ד"שם**); ויש מפרשים: הנילושים בדבש (**רמב"ם**), **וְהָאֶסְקְרִיטִין** – מיני צפיחיות שבלילתן רכה מאד ונאפות במחבת (תרגום "צפיחית" — אסקריטון). **וְחַלַּת הַמַּשְׁרֵת** – חלה החלוטה במחבת (תרגום "מחבת" — משריתא); שכל אלו אינם מאפה תנור (**עיין בבלי פסחים לז, א**), **וְהַמְּדֻמָּע** – סאה של תרומה שנפלה לתוך פחות ממאה סאים של חולין, שכל התערובת נעשית "מדומע", כלומר שדינה כתרומה ואסורה באכילה לזרים; כל אלו **פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה** – בטעם המדומע מבואר במפרשים, לפי שכתוב (**במדבר טו, כ**): "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", ולא שכבר היא תרומה, והואיל והמדומע דינו כתרומה, הריהו פטור מחלה. ומסיק הר"ש מהירושלמי, שמה ששנינו: מדומע פטור מן החלה היינו כשאין מן החולין חמישה רבעים, שאם נתערבה סאה תרומה בתשעים ותשע סאים של חולין ולקח מהתערובת חמשת רבעי הקב קמח ועשה מהם עיסה, נמצא אחד ממאה שבה תרומה, הלכך פטורה מן החלה, אבל אם לקח יותר מחמשת רבעים, שאם תנכה אחד ממאה תרומה שבה, עדיין ישתיירו בה חמשת רבעי הקב חולין, הרי העיסה חייבת בחלה.

באור משנה ה

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת, שהסופגנין פטורין מן החלה, באה משנתנו ללמד, באלו סופגנין הדברים אמורים.

עָשָׂה שֶׁתְּחִלָּתָהּ סֶפֶגָנִין – שהיא עשויה מתחילה לסופגנין, דהיינו שבלילתה רכה, **וְסוֹפָהּ סֶפֶגָנִין** – שמטגנים אותה בשמן ובדבש, או מבשלים אותה, **פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה** – כמו ששנינו במשנה הקודמת. אבל **תְּחִלָּתָהּ עָשָׂה** – שעשה בלילתה עבה, **וְסוֹפָהּ סֶפֶגָנִין** – שטיגנה בשמן ובדבש או בישלה במים; או **תְּחִלָּתָהּ סֶפֶגָנִין** – שעשה בלילתה רכה, **וְסוֹפָהּ עָשָׂה** – שאפאה בתנור, **חַיֶּבֶת בַּחַלָּה** – בענין "תחילתה עיסה וסופה סופגנין" יש מפרשים, שאפילו היתה דעתו מתחילה לעשותה בסוף סופגנין, כיון שעשאה עיסה בתחילה, נתחייבה בחלה, ושוב אינה נפקעת מחיוב זה (**רבנו תם, תוספות פסחים לז, ב**). ויש מפרשים, שכוונת משנתנו דווקא כשנמלך אחר כך לעשותה סופגנין, אבל בתחילה עשאה סתם ולא חשב לעשותה סופגנין, הלכך חייבת היא בחלה. ברם, אם עשה העיסה כדי לעשותה סופגנין, ועשאה סופגנין, אף על פי שתחילתה עיסה, פטורה מחלה, לפי שהולכים אחר סוף דעתו (**הרמב"ם; הרמב"ן; הר"ש; הרא"ש**). **וְכֵן הַקְּנוּבְקָאוֹת** – העשויות מלחם, שמפררים אותו ומבשלים ממנו מאכל לתינוקות; והרמב"ם מפרש: "קמח קלוי נילוש בשמן, ואחר לישתו ואפייתו מפרכין אותו בידים ומחזירין אותו קמח", **חַיָּבוֹת** – בחלה, כיון שתחילתן וסופן עיסה.

יום חמישי

באור משנה ו

הַמְּעֻשָּׂה – קמח ששמים במים רותחים, **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין** – מחלה, **וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין** – את המעיסה בחלה. **הַחֲלִיטָה** – מים

תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר — עֲשָׂאָן לְעַצְמוֹ, פָּטוּר; לִמְכּוֹר בַּשּׁוּק, חַיָּב.
ז נַחְתּוֹם שֶׁעָשָׂה שְׁאוֹר לְחַלֵּק, חַיָּב בַּחַלָּה. נָשִׁים שֶׁנָּתְנוּ לַנַּחְתּוֹם לַעֲשׂוֹת לָהֶן שְׁאוֹר — אִם אֵין בְּשֶׁל אַחַת מֵהֶן כַּשִּׁעוּר, פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה.
ח עִסַּת הַכְּלָבִים — בִּזְמַן שֶׁהָרוֹעִים אוֹכְלִין מִמֶּנָּה, חַיֶּבֶת בַּחַלָּה; וּמְעָרְבִין בָּהּ, וּמִשְׁתַּתְּפִין בָּהּ, וּמְבָרְכִין עָלֶיהָ, וּמְזַמְּנִין עָלֶיהָ, וְנַעֲשֵׂית בְּיוֹם טוֹב, וְיוֹצֵא בָהּ אָדָם יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח. אִם אֵין הָרוֹעִים אוֹכְלִין מִמֶּנָּה, אֵינָהּ חַיֶּבֶת בַּחַלָּה; וְאֵין מְעָרְבִין בָּהּ, וְאֵין מִשְׁתַּתְּפִין בָּהּ, וְאֵין מְבָרְכִין עָלֶיהָ, וְאֵין מְזַמְּנִין עָלֶיהָ, וְאֵינָהּ נַעֲשֵׂית בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין אָדָם יוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ מִטַּמְּאָה טֻמְאַת אֹכָלִין.

פירוש ברטנורא

והוא הדין חליטה, וסבר בין מעיסה בין חליטה בית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין. ואידך תנא, תנא חליטה והוא הדין מעיסה, וסבר בין חליטה בין מעיסה בית שמאי מחייבים ובית הלל פוטרים. ולענין פסק הלכה בין מעיסה בין חליטה אם נאפות בתנור חייבות בחלה, ואם במרחשת או במחבת ובכל דבר שהאור עוברת תחתיו פטורות מן החלה: **עשאן לעצמו.** לצורך תודתו ונזירותו: **פטור.** כיון דגלגלן לקדשן דכתיב עריסותיכם ולא עיסת הקדש: **למכור בשוק.** לבני אדם שצריכים לחלות תודה ורקיקי נזיר: **חייב.** דכל לשוק אימלוכי ממליך, אי מזבינגא מזבינגא ואי לא אכילנא להו אנא:
ז נחתום שעשה שאור לחלק. ויש בו כדי חיוב חלה, אלא שדעתו למכרו לבני אדם לחלקו לכמה עיסות ואין בכל חלק וחלק כשיעור: **חייב בחלה.** שדעתו אם לא ימצא קונים שיעשנו עיסה ויאפה אותה כולה כאחת:
ח עיסת כלבים. נעשית מקמח, ומורסן הרבה מעורב בה: **בזמן שהרועים אוכלים ממנה.** שלא נתערב בה מורסן כל כך: **חייבת בחלה.** דכיון דחזיא לרועים לחם קרינן בה: **ומערבין בה.** ערובי חצרות, להוציא מן הבתים לחצר: **ומשתתפין בה.** שתופי מבואות, להוציא מן החצרות למבוי: **ומברכין עליה.** ברכת המוציא: **ומזמנין עליה.** שלשה שאכלו ממנה כאחת חייבים לזמן: **ונאפית ביום טוב.** משום חלק רועים: **ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח.** לילה ראשונה שחייב לאכול כזית מצה: **אינה חייבת בחלה.** דכתיב (במדבר טו) ראשית עריסותיכם שלכם חייבת ולא של חיה: **מטמאה טומאת אוכלין.** כיון דעל ידי הדחק נאכלת לאדם, מטמאה, עד שתפסל מלאכול לכלב:

משניות מבוארות – קהתי

רותחים שניתנו לתוך הקמח, **בֵּית שַׁמַּאי מְחַיְּבִין, וּבֵית הִלֵּל פּוֹטְרִין** — בבבלי (**פסחים לז, ב**) פירשו, שאמנם אין הבדל בין מעיסה לחליטה, אלא ששני תנאים נחלקו כאן בענין מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל, ומי ששנה בבא ראשונה לא שנה בבא שניה, כלומר שתנא אחד שנה: "המעיסה, בית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין", והוא הדין לחליטה, שבית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין, ותנא אחר שנה: "החליטה, בית שמאי מחייבין ובית הלל פוטרין", והוא הדין למעיסה שבית שמאי מחייבין ובית הלל פוטרין. **חַלּוֹת תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר** — בקרבן תודה כתוב (**ויקרא ז, יב**): "והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן" וגו', וכן בנזיר כתוב (**במדבר ו, יד-טו**): "והקריב את קרבנו לה'... וסל מצות סולת חלות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן"; ומה שנקטה המשנה "חלות תודה ורקיקי נזיר" לאו דווקא הוא, אלא כוונת המשנה לחלות ורקיקים של תודה, וכן של נזיר (**ועיין "תוספות יום טוב", "תפארת ישראל"**); ובאה משנתנו ללמד, שאם אדם **עֲשָׂאָן לְעַצְמוֹ** — לצורך תודתו ונזירותו, **פָּטוּר** — מן החלה, לפי שגלגל את העיסה לשם הקדש, וכתוב בחלה (**במדבר טו, כ**): "ראשית עריסותיכם" — "עריסותיכם" ולא עיסת הקדש. אבל אם עשאן **לִמְכּוֹר בַּשּׁוּק** — למי שצריך חלות ורקיקים לתודתו או לקרבן נזירותו, **חַיָּב** — להפריש מהן חלה, שהואיל ועשאן לשוק, לא גלגל עיסתן לשם הקדש, שמא לא ימצא לקוחות ויאכל אותן בעצמו, הלכך חייב בחלה.

באור משנה ז

נַחְתּוֹם שֶׁעָשָׂה שְׁאוֹר — שיש בו כדי חיוב בחלה, אף על פי שדעתו **לְחַלֵּק** — את השאור לחלקים קטנים, שאין בהם כשיעור החייב בחלה, ולמכרם לבני אדם, שיחמצו בהם עיסתם, **חַיָּב בַּחַלָּה** — לפי שאם לא ימצא קונים, יאפהו כולו כאחד. **נָשִׁים שֶׁנָּתְנוּ לַנַּחְתּוֹם** — קמח, **לַעֲשׂוֹת לָהֶן שְׁאוֹר** — אף על פי שהנחתום עושה משל כולן שאור אחד שיש בו כדי חיוב בחלה, **אִם אֵין בְּשֶׁל אַחַת מֵהֶן כַּשִּׁעוּר** — החייב בחלה, **פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה** — פטורה עיסה זו מן החלה, לפי שכל אחת מקפידה לקבל את שלה.

יום ששי

באור משנה ח

עִסַּת הַכְּלָבִים — עיסה העשויה מתערובת של קמח ומורסן, שעושים אותה לאכילת הכלבים, **בִּזְמַן שֶׁהָרוֹעִים אוֹכְלִין מִמֶּנָּה** — כגון שאין בה מורסן הרבה, שאז גם הרועים אוכלים ממנה, **חַיֶּבֶת בַּחַלָּה** — שהואיל והיא ראויה לרועים, יש לה דין "לחם", ולכן היא חייבת בחלה; **וּמְעָרְבִין בָּהּ** — ערובי תחומין וערובי חצרות. ערוב תחומין היינו שמניח אדם בערב שבת מזון כדי שתי סעודות בסוף "תחום שבת", שהוא אלפיים אמה ממקום מושבו, כדי שיהא מותר לו ללכת משם בשבת עוד אלפיים אמה. — ערוב חצרות היינו שכל הדיירים של חצר אחת נותנים בערב שבת מזון בביתו של אחד מהם, ומערבים על ידי כך את כל הרשויות שלהם לרשות אחת, כדי שיהא מותר לכל אחד להוציא מביתו לחצר או להכניס מהחצר לבית; **וּמִשְׁתַּתְּפִין בָּהּ** — שיתופי מבואות. "מבוי" הוא מקום המוקף מחיצות והחצרות פתוחות לתוכו, ואין בני החצרות רשאים להוציא מן החצרות למבוי או להכניס מן המבוי לחצרות, אלא אם כן הניחו בערב שבת מזון משותף באחת מן החצרות, שעל ידי כך נעשה המבוי עם כל החצרות כרשות אחת, וזה נקרא "שיתוף מבוי" המתיר להוציא בשבת מן החצר למבוי ולהכניס מן המבוי לחצר; **וּמְבָרְכִין עָלֶיהָ** — ברכת "המוציא" וברכת המזון; **וּמְזַמְּנִין עָלֶיהָ** — שלושה שאכלו ממנה כאחד, חייבים לזמן (עיין ברכות ז, א); **וְנַעֲשֵׂית בְּיוֹם טוֹב** — משום חלק הרועים, שמותר לעשותו ביום טוב; **וְיוֹצֵא בָהּ אָדָם יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח** — אם אפאה מצה, הריהו יוצא בה בלילה הראשון של פסח, שחייב אז לאכול כזית מצה. **אִם אֵין הָרוֹעִים אוֹכְלִין מִמֶּנָּה** — כגון שיש בה הרבה מורסן, ואינה ראוייה אלא לכלבים בלבד, **אֵינָהּ חַיֶּבֶת בַּחַלָּה** — שכתוב (**במדבר טו, כ**): "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", ודרשו: "עריסותיכם" — עיסה שלכם חייבת בחלה ולא עיסה של כלב (**ספרי זוטא**). והרמב"ם למד זה מן הכתוב (**שם שם, יט**): "והיה באכלכם מלחם הארץ", ועיסה זו אינה נקראת לחם; **וְאֵין מְעָרְבִין בָּהּ** — לא עירובי תחומין ולא עירובי חצרות, **וְאֵין**

ט **הַחַלָּה וְהַתְּרוּמָה** — **חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִיתָה וָחֹמֶשׁ, וַאֲסוּרִים לַזָּרִים, וְהֵם נִכְסֵי כֹהֵן, וְעוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה, וּטְעוּנִין רְחִיצַת יָדַיִם וְהַעֲרֵב שֶׁמֶשׁ, וְאֵין נִטָּלִין מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא, אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף וּמִן הַדָּבָר הַגָּמוּר. הָאוֹמֵר: כָּל גָּרְנִי תְּרוּמָה וְכָל עִסָּתִי חַלָּה — לֹא אָמַר כְּלוּם, עַד שֶׁיְּשַׁיֵּר מִקְצָת.**

פ ר ק ש נ י

א **פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ, חַיָּבִים בַּחַלָּה. יָצְאוּ מִכָּאן לְשָׁם — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב, וְרַבִּי עֲקִיבָא פּוֹטֵר.**

פירוש ברטנורא

ט **חייבין עליהן מיתה.** זר האוכלן מזיד חייב מיתה בידי שמים, דחלה אקריא תרומה ובתרומה כתיב (ויקרא כב) ומתו בו כי יחללוהו: **וחומש.** האוכלן שוגג משלם קרן לבעלים וחומש לכל כהן שירצה: **ואסורים לזרים.** בחנם היא שנויה, דכיון שחייבים הזרים עליהם מיתה וחומש פשיטא דאסורים לזרים. ולרבי יוחנן דאמר חצי שיעור מדאורייתא, מצינן למימר דתנא אסורים לזרים לחצי שיעור שאין בו לא מיתה ולא חומש, אבל איסורא דאורייתא מיהא איכא: **והן נכסי כהן.** שיכול למכרן וליקח בהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה: **ועולין באחד ומאה.** אם נתערבו במאה של חולין: **וטעונים רחיצת ידים.** הבא ליגע בהן צריך ליטול ידיו תחלה, שסתם ידים פוסלות את התרומה, ואת החלה שאף היא נקראת תרומה: **והערב שמש.** טמא שטבל אינו אוכל בתרומה עד שיעריב שמשו, כדכתיב (ויקרא כב) ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים, והוא הדין לחלה: **ואינן ניטלים מן הטהור על הטמא.** גזרה שמא יתרום שלא מן המוקף, משום דמסתפי שמא יגע הטמא בטהור ויטמאנו, ואגן בענין שהתורם יתרום מן המוקף כדתנן בסמוך: **ואין ניטלין אלא מן המוקף.** גרסינן, ופירוש מוקף קרוב וסמוך: **מן הדבר הגמור.** שנגמרה מלאכתן, וחלה משתתגלגל העיסה: **עד שישייר מקצת.** דחלה ותרומה כתיב בהו ראשית, ובענין שיהו שיריהן נכרים:

ב **א** **פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ חייבין בחלה.** דכתיב (במדבר טו) אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה, שמה אתם חייבים בין בפירות הארץ בין בפירות חוצה לארץ: **מכאן לשם.** מא"י לחו"ל: **ר"א מחייב.** דכתיב (שם) והיה באכלכם מלחם הארץ, בין שאתם אוכלים אותו בארץ בין שאתם אוכלים

משניות מבוארות – קהתי

מִשְׁתַּתְּפִין בָּהּ — שיתופי מבואות, **וְאֵין מְבָרְכִין עָלֶיהָ** — המוציא, **וְאֵין מְזַמְּנִין עָלֶיהָ** — שלושה שאכלו ממנה אינם חייבים לזמן, **וְאֵינָהּ נַעֲשֵׂית בְּיוֹם טוֹב** — שנאמר (**שמות יב, טז**): "אך אשר יאכל לכל נפש, הוא לבדו יעשה לכם", ודרשו: "לכם" ולא לכלבים; **וְאֵין אָדָם יוֹצֵא בָהּ יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח** — שהרי אינו לחם. **בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** — בין בזמן שהרועים אוכלים אותה, ובין בזמן שאין הרועים אוכלים אותה, **מִטַּמְּאָה טֻמְאַת אֹכָלִין** — שהואיל והיא נאכלת לאדם על ידי הדחק, דינה כאוכל אדם המקבל טומאה עד שייפסל מלאכול לכלב.

בענין "עיסת כלבים" בארנו כפי הברטנורא, שמעורב בה מורסן. פירוש זה הוא לפי דעה אחת שבירושלמי, אבל יש מפרשים לפי דעות אחרות (שם), שאפילו העיסה היא מסולת נקייה, אם נעשתה לאכילת כלבים בלבד, פטורה מחלה. ודווקא אם ניכר בה שהיא לכלבים, כגון שאינה ערוכה ועשויה כצורת לחם, אבל אם לא ניכר בה שהיא לכלבים, הרי היא חייבת בחלה (הטור בסוף הל' חלה בשם הרמב"ן).

והרמב"ם כותב בפירושו: עיסת כלבים – שלשין אותה במורסנה ומתכוון להאכילה לכלבים או זולתם ממיני החיות, ושלא יאכל ממנה שום אדם (עיין "משנה ראשונה" שמאריך בענין זה).

באור משנה ט

כבר הזכרנו (בהקדמה למסכתנו) שחלה דינה כתרומה שאינה מותרת באכילה אלא לכהנים, שכתוב (במדבר טו, יט): "חלה תרימו תרומה". משנתנו מונה דינים הנוהגים גם בחלה וגם בתרומה.

הַחַלָּה וְהַתְּרוּמָה, חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִיתָה — זר האוכל חלה או תרומה במזיד, חייב מיתה בידי שמים, שנאמר בתרומה (**ויקרא כב, ט-י**): "ומתו בו כי יחללוהו... וכל זר לא יאכל קודש" (**בבלי סנהדרין פג, ב**), **וָחֹמֶשׁ** — אם אכלן בשוגג, משלם קרן וחומש, כמו שכתוב (**ויקרא כב, יד**): "ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו" (עיין תרומות ו, א), **וַאֲסוּרִים לַזָּרִים** — פיסקה זו מיותרת היא, שהרי אם חייבים עליהן מיתה וחומש, הרי מובן שאסורים לזרים. ויש מבארים, שהואיל ונשנתה כעין משנתנו במסכת ביכורים (ב, א), ושם נשנתה פיסקה זו משום סיפא, להשמיענו ששונה מעשר שני מתרומה ומביכורים, שהוא מותר לזרים, אגב המשנה ההיא הוכנסה פיסקה זו אף למשנתנו (**הרא"ש**). ויש מפרשים שמשנתנו באה להשמיע, שאפילו חצי שיעור, שאין בו לא מיתה ולא חומש, מכל מקום אסור הוא לזרים (**ברטנורא; "תוספות יום טוב"**), **וְהֵם נִכְסֵי כֹהֵן** — החלה והתרומה נחשבות כנכסיו של הכהן, שיכול למכרן לכהן אחר ולקנות בדמיהן כל מה שירצה, כגון עבדים וקרקעות ובהמה טמאה; **וְעוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה** — קב של חלה או תרומה שנתערב במאה קבים של חולין, הריהו בטל, והתערובת מותרת באכילה לזרים, אלא שצריך להעלות מתוכה קב אחד וליתנו לכהן; **וּטְעוּנִין רְחִיצַת יָדַיִם** — הבא לנגוע בתרומה או בחלה צריך לרחוץ את ידיו תחילה, שסתם ידים שניות לטומאה הן, והן פוסלות את התרומה ואת החלה; **וְהַעֲרֵב שֶׁמֶשׁ** — כהן שהיה טמא וטבל, עדיין אינו רשאי לאכול תרומה וחלה עד שיעריב שמשו, כמו שכתוב (**ויקרא כב, ז**): "ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים" (**עיין ברכות א, א**); **וְאֵין נִטָּלִין מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא** — אין תורמים מתבואה טהורה על תבואה שנטמאה, וכן אין מפרישים חלה מעיסה טהורה על עיסה שנטמאה, גזירה שמא יטול תרומה וחלה שלא מן המוקף, מחשש שמא יגע הטהור בטמא, ואין תרומה וחלה ניטלין **אֶלָּא מִן הַמֻּקָּף** — מן הסמוך והקרוב לתבואת הטבל ולעיסה, **וּמִן הַדָּבָר הַגָּמוּר** — שנגמרה מלאכתו למעשרות (תרומות א, י); וגמר מלאכה לחלה: משתתגלגל העיסה (כמבואר להלן ג, א). **הָאוֹמֵר: כָּל גָּרְנִי תְּרוּמָה וְכָל עִסָּתִי חַלָּה, לֹא אָמַר כְּלוּם** — שאין אדם יכול לעשות כל גרנו תרומה או כל עיסתו חלה, **עַד שֶׁיְּשַׁיֵּר מִקְצָת** — שנאמר בחלה (**במדבר טו, כא**): "מראשית עריסותיכם תתנו לה' תרומה לדורותיכם", כלומר: "מראשית" ולא כל ראשית תתנו חלה ותרומה (עיין תרומות ד, ה). ויש מפרשים, שבתרומה כתוב (**דברים יח, ג**): "ראשית דגנך", ובחלה כתוב (**במדבר טו, כ**): "ראשית עריסותיכם", מכאן צריך שיהיו שייריה ניכרים (**ברטנורא; עיין תוספות רבי עקיבא איגר שמקשה על פירוש זה מענין "ראשית הגז" ומביא בשם התוספות— חולין קלו, ב—כפי באורנו שלמעלה**).

ש ב ת ק ו ד ש

באור משנה א

פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ — תבואות חמשת מיני הדגן של חוצה לארץ, **שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ** — שהובאו לארץ ישראל, הואיל וגלגול העיסה הוא בארץ ישראל, **חַיָּבִים בַּחַלָּה** — שנאמר (**במדבר טו, יט**): "בבואכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה"... ודרשו: שמה אתם חייבים בחלה בין מתבואת הארץ בין מתבואת חוץ לארץ (**ירושלמי**). **יָצְאוּ מִכָּאן לְשָׁם** — תבואות שיצאו מארץ ישראל לחוץ לארץ, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב** — עיסתן בחלה, שנאמר (**שם**): "והיה באכלכם מלחם הארץ", בין שאתם אוכלים אותו בארץ בין שאתם אוכלים אותו בחוץ לארץ, הואיל והוא "לחם הארץ" חייב בחלה. **וְרַבִּי עֲקִיבָא פּוֹטֵר**

ב **עֲפַר חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁבָּא בַּסְּפִינָה לָאָרֶץ, חַיָּב בַּמַּעַשְׂרוֹת וּבַשְּׁבִיעִית. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהַסְּפִינָה גוֹשֶׁשֶׁת. עִסָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּמֵי פֵרוֹת, חַיֶּבֶת בַּחַלָּה, וְנֶאֱכֶלֶת בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת.**

פירוש ברטנורא

אותו בחו"ל, הואיל ולחם הארץ הוא, חייב בחלה: **ורבי עקיבא פוטר.** דשמה משמע ליה מיעוטא, שמה אתם חייבים, ואין אתם חייבים בחוצה לארץ, אע"פ שאתם אוכלים מלחם הארץ. והלכה כר"ע:

ב **עפר חו"ל הבא בספינה לארץ.** בספינה נקובה איירי, ורגבי האדמה סותמין את הנקב שאין המים נכנסים בה: **חייבת במעשרות.** אם זרע וצמחו הזרעים בעפר שבתוך הספינה. ואע"פ שמעפר חו"ל הוא, הואיל והיא נקובה הזרע יונק מלחות עפרה של א"י: **אימתי בזמן שהספינה גוששת.** נוגעת בגושי העפר, כלומר שהיא דבוקה בארץ: **עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה.** בירושלמי מוכיח קצת שאין הלכה כסתם משנה זו, ועיסה שנילושה במי פירות פטורה מחלה. הלכך אין ללוש עיסה שיש בה שיעור חלה במי ביצים או במי פירות לבדם בלא תערובת מים, הואיל ולא אתבריר הלכה אי חייבת בחלה או פטורה: **ונאכלת בידים מסואבות.** שאין אוכל מוכשר לקבל טומאה עד שיבואו עליו מים או אחד משבעה משקין, [ומה] שלא הוכשר לקבל טומאה אין הידים מסואבות פוסלות אותה:

משניות מבוארות – קהתי

– מחלה, שכתוב: "אשר אני מביא אתכם שמה", והוא דורש: שמה אתם חייבים בחלה, ואין אתם חייבים בחוצה לארץ, אף על פי שאתם אוכלים מלחם הארץ. הלכה כרבי עקיבא.

באור משנה ב

עֲפַר חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁבָּא בַּסְּפִינָה לָאָרֶץ – וזרע בו, **חַיָּב בַּמַּעַשְׂרוֹת** – מה שצמח בעפר שבתוך הספינה חייב בתרומה ובמעשר, ואם צמח בו אחד מחמשת מיני הדגן, עיסתו חייבת בחלה, **וּבַשְּׁבִיעִית** – בשנת השמיטה דין פירותיו כדין פירות שביעית. הטעם הוא, לפי שהזרעים יונקים מלחות עפרה של ארץ ישראל (**ברטנורא**). **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי** – חייב במעשרות ובשביעית? **בִּזְמַן שֶׁהַסְּפִינָה גוֹשֶׁשֶׁת** – נוגעת בקרקע, ונמצא העפר שבה כאילו מחובר לעפר ארץ ישראל. רבי יהודה אינו בא לחלוק על תנא קמא אלא לפרש דבריו (**רמב"ם**). – יש מפרשים, שמדובר כאן בספינה נקובה, ורגבי האדמה סותמים את הנקב שאין המים נכנסים בה (**ברטנורא**), ויש מפרשים, שמדובר בספינה של עץ, שאין צורך שתהא נקובה (**"שנות אליהו" על פי תוספות במנחות פד, ב; גיטין ז, ב; ועיין ר"ש שמאריך בזה**). **עִסָּה שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּמֵי פֵרוֹת** – במיץ של פירות בלא תערובת מים, **חַיֶּבֶת בַּחַלָּה** – לפי הירושלמי יוצא שמשנתנו היא כרבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא הסובר (טבול יום ג, ד), שאף מי פירות מחברים את העיסה, אבל אין ההלכה כן, אלא רק עיסה שנילושה באחד משבעת המשקים המכשירים לקבל טומאה חייבת בחלה; **וְנֶאֱכֶלֶת בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת** – בידים טמאות, שאין מי פירות מכשירים את האוכל לקבל טומאה, אלא אם כן הם משבעת המשקים, כגון יין או שמן. וכבר למדנו ששבעת המשקים המכשירים לקבל טומאה הם: מים, טל, יין, שמן, דבש דבורים, חלב, דם (עיין תרומות יא, ב).

המשך מעמוד פו

כל הענין של שכר ועונש), אלא שהבטחון גופא הוא עבודה ויגיעה בנפשו, והיא המביאה את חסדי ה', הבאים כתוצאה מעבודת ויגיעת האדם לבטוח בה', שהאדם סומך באמת ובעומק נשמתו רק על הקב"ה לבד, עד שאינו דואג כלל, וע"י התעוררות זו גופא, פועל שגם הקב"ה יתנהג עמו באותו אופן ויטיב עמו (גם אם לולא זאת אינו ראוי לזה).

וזהו תוכן הציווי[24] "**בטח בה'**" (וכיו"ב), שהאדם צריך להשליך את יהבו על הקב"ה, שייטיב לו בטוב הנראה והנגלה, וכאשר הוא סומך אך ורק על הקב"ה לבד (מבלי לעשות חשבונות, אם הוא יכול להינצל וכו'), אזי ההנהגה עמו מלמעלה היא ג"כ "מדה כנגד מדה"[25], שהקב"ה ישמור וירחם עליו[26], שיהי' טוב לו בטוב הנראה והנגלה[27].

וזהו מה שהביא כמ"פ[28] כ"ק מו"ח אדמו"ר את דברי אדמו"ר הצמח צדק שענה לאחד שהתחנן אצלו לעורר רחמים על חולה מסוכן ח"ו[29], "טראכט גוט - וועט זיין גוט (חשוב טוב ויהי' טוב)", דמשמע מדבריו, שעצם המחשבה לטובה תביא לתוצאות טובות, כי עפ"י הנ"ל מובן שהבטחון בה' אינו ענין צדדי, אלא זהו גדר הבטחון שנצטווינו עלי' כנ"ל, והוא זה שגורם בפועל שיהי' טוב[30].

---

24) לעיל לז, ג. ועד"ז בכ"מ.

25) סוטה ח, ב.

26) להעיר מזהר תצוה (קפד, ב) "עלמא עילאה לא יהיב לי' (לעלמא תתאה) אלא כגוונא דאיהו קיימא, אי איהו קיימא בנהירו דאנפין מתתא כדין הכי נהרין לי' מעילא, ואי איהו קיימא בעציבו" כו'. וראה אג"ק הצ"צ (ע' שכד ואילך).

רש"י

מתני' בארבעה פרקים – בשנה העולם נידון כו'. **כבני מרון** – מפרש בגמ'. **שנאמר היוצר יחד לבם וגו'** – בגמ' מפרש ליה. **גמ' אילימא הא תבואה דקיימא** – השתא במחובר, ומוכנת לקצור. **הרפתקי** – מקרות. **דעדו עלה** – שעברו עליה. **דמזדרעא** – שעתיד לזרוע במרחשון הבא. **דחד דינא** – פעם אחת. **קרי** – כגון ברד או שדפון. **נידונית לשעבר** – קודם שנזרעה, דהיינו פסח של אשתקד. **נידונת להבא** – בפסח שאחר זריעתה. **נידון לשעבר** – וביוה"כ של אשתקד נגזר עליו. **להבא** – ביוה"כ שעבר עכשיו בקרוב. וכן לשון משנה במסכת נדרים (דף ס,א) קונם יין שאיני טועם חודש זה – אסור בכל החודש כולו ור"ח להבא, הוא ר"ח שעבר עתה בקרוב, ומשום דקרי לההוא אשתקד "שעבר", קרי להאי דלקמיה "להבא": **תרי דיני מיתדנא** – קודם זריעתה, וסמוך לקציר. **כי חזי איניש דמצלח זרעא אפלא** – חטה וכוסמת שנזרעין במרחשון, שאין ממהרין להתבשל. **ליקדים וליזרע חרפא** – השעורה ממהרת להתבשל, וזורעים אותה בשבט ואדר. דכיון דאפלא מצלח – שמע מינה לטובה נידון בפסח שעבר, לפיכך ימהר לזרוע בזריעה שניה. **דעד דמטי למידייניה** – בפסח הבא. **קדים סליק** – וגדל קצת, ואינו ממהר שוב להתקלקל.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף טז ע"א: **משנה בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים** [־זמנים] בשנה **הָעוֹלָם נִידוֹן** בבית דין של מעלה. **בַּפֶּסַח** דנים **עַל הַתְּבוּאָה, בָּעֲצֶרֶת** [־בשבועות] דנים **עַל פֵּירוֹת הָאִילָן, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, כָּל בָּאֵי עוֹלָם עוֹבְרִין לְפָנָיו** לדין **כִּבְנֵי מָרוֹן** - כבני כבשים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים לג טו) **'הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם'.** וּבָחָג, היינו חג הסוכות, **נִידוֹנִין עַל הַמַּיִם.**

גמרא שנינו במשנה שבפסח נידון העולם על התבואה. מבררת הגמרא: **הֵי** [־איזו] **תְּבוּאָה** נידונית בפסח, **אִילֵימָא הָא תְּבוּאָה דְּקַיְּימָא** - אם את התבואה שכבר גדלה ועומדת לקצירה, יש לשאול, **כָּל הָנֵי הַרְפַּתְקֵי דַּעֲדוּ עֲלָהּ** - כל המאורעות שעברו על תבואה זו עד הפסח, **אֵימַת אִיתְּדוּן** - מתי נידונו. **אֶלָּא** בהכרח הכוונה **לְתְּבוּאָה דְּמִזְדַּרְעָא** - שעתידה להיזרע לאחר הפסח.

מקשה הגמרא: **לְמֵימְרָא דְּחַד דִּינָא מִתְּדָנָא** - וכי רצונך לומר שהתבואה נידונית רק פעם אחת קודם שנזרעה, **וְהָתַנְיָא, תְּבוּאָה שֶׁאֵרַע בָּהּ קְרִי** - מקרה נזק מן השמים, כגון ברד או שידפון, **אוֹ אוֹנֶס** - נזק בידי אדם, אם אירע הנזק **קוֹדֶם הַפֶּסַח, נִידוֹנִית לְשֶׁעָבַר** - דבר זה נגזר עליה קודם שנזרעה, דהיינו בפסח של השנה הקודמת. ואם אירע בה קרי או אונס **לְאַחַר הַפֶּסַח, נִידוֹנִית לְהַבָּא** - דבר זה נגזר עליה לאחר שנזרעה, דהיינו בפסח של שנה זו. וכן **אָדָם שֶׁאֵרַע בּוֹ קְרִי אוֹ אוֹנֶס קוֹדֶם יוֹם הַכִּפּוּרִים,** נִידוֹן לְשֶׁעָבַר - דבר זה נגזר עליו ביום הכיפורים של שנה שעברה. ואם אירע בו המקרה **לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים, נִידוֹן לְהַבָּא** - דבר זה נגזר עליו ביום הכיפורים שעבר כעת. מסיקה הגמרא: **אָמַר רָבָא, שְׁמַע מִינָּהּ** מהברייתא שגם במשנתינו יש לפרש **דְּתְרֵי דִּינֵי מִתְּדָנָא** התבואה, דין אחד בפסח קודם שנזרעה, ודין שני בפסח קודם שנקצרה.

אָמַר אַבָּיֵי, הִלְכָּךְ - כיון שכל תבואה נידונית שני פעמים, **כִּי חָזֵי אִינְשׁ, דְּמַצְלַח זַרְעָא אַפְּלָא** - כשרואה אדם שהתבואה שנזרעה בתחילת החורף מצליחה, הרי זה סימן שנידונה לטובה בפסח שעבר, ולכן **לִיקַּדֵּים וְלִיזְרַע חַרְפָּא** - יקדים לזרוע את התבואה העומדת להיזרע בסוף החורף, **דְּעַד דְּמָטֵי לְמִדַּיְּינֵיהּ קָדֵים סָלִיק** - בכדי שתספיק לצמוח קצת קודם הפסח שבו נידונית בפעם השניה, ושוב לא תמהר להתקלקל.

אגרות קודש

ב"ה, חנוכה, ה'תשכ"ב

ברוקלין, נ. י.

הוו"ח אי"א נו"נ מלאכתו מלאכת שמים מו"ה אברהם יצחק שי'

שלום וברכה!

לאחרי הפסק ארוך נתקבל מכתבו מז' כסלו.

ובעמדנו בימי חנוכה, יהי רצון שיהי' בכל זה באופן דמוסיף והולך מוסיף ואור, שהוא גם מהוראות ימי חנוכה, דמוסיף באור מיום ליום.

ויש עוד להוסיף רמז בזה, אשר מקור האור וההוספה שלו הוא משמן, רזי דרזין דאורייתא, שמלימוד תורת החסידות המגלה גם רזי דרזין ועד להבנה והשגה בפועל, יחדיר האור בכל הענינים, ובלשון הכתוב, בכל דרכיך (ועד שיבואו להמטרה) דעהו, דע את אלקי אביך וכו' ומביאה ללב שלם מצוה רמה (כן צ"ל) ונשאה, ואדרבה עולה על כולנה (עיין קונטרס אחרון קנ"ו ב').

בברכה לבשו"ט בכל האמור ולחנוכה מתאים להנ"ל.

וְהַדְּשׁוֹת בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר, מותר לחוסמן, **וְאֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם כַּל תַּחְסֹם**, כיון שמה שאמרה התורה (דברים כה ד) 'לא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ' היינו בתבואה רגילה שאינה תרומה ומעשר, שהרי בדרך כלל מפרישים את התבואה והמעשר רק לאחר הדישה והמירוח, שחל עליה חיוב תרומה ומעשר, ולא אסרה התורה לחסום באופן שאינו מצוי, שהפריש תרומה ומעשר קודם שחל חיובו. וכן באופן שהפרות מרכסות בתבואה, כיון שכבר התחייבה התבואה בתרומה ומעשר אין איסור בחסימתן, כמבואר לעיל (פט.) שלאחר גמר מלאכה לחיוב מעשר אין איסור לחסום. **אֲבָל מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן** – שלא יחשדו בו שעובר על איסור 'לא תחסום', **מֵבִיא** פירות חולין בשיעור 'בּוּל' – מלא אגרוף **מֵאוֹתוֹ הַמִּין** שהיא דשה בו, **וְתוֹלֶה לָהּ** – מניחו בְּתוך **טַרְסְקָלִין שֶׁבְּפִיהָ** – שק או סל התלוי בצווארה ואוכלת ממנו. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר**, אף שאינו יכול להביא לה סתם מין אחר, אבל **מֵבִיא כַּרְשִׁינִים** [–כוסמת] **וְתוֹלֶה לָהּ**, משום **שֶׁהַכַּרְשִׁינִים יָפוֹת לָהּ מִן הַכֹּל** – בריאות וטובות לה יותר משאר המינים.

מקשה הגמרא: **וּרְמִינְהִי** – יש להקשות סתירה מברייתא זו לברייתא אחרת, **פָּרוֹת הַמְרַכְּסוֹת בִּתְבוּאָה**, רשאי לחוסמם **וְאֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם כַּל תַּחְסֹם**. ופרות **הַדְּשׁוֹת בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר, עוֹבֵר** בהן **מִשּׁוּם כַּל תַּחְסֹם**. **וְנָכְרִי הַדָּשׁ בְּפָרָתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל**, וחוסמה מדעת הישראל, הישראל **אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם כַּל תַּחְסֹם**. **וְיִשְׂרָאֵל הַדָּשׁ בְּפָרָתוֹ שֶׁל נָכְרִי** וחוסמה, **עוֹבֵר מִשּׁוּם כַּל תַּחְסֹם**. **קַשְׁיָא תְּרוּמָה אַתְּרוּמָה, קַשְׁיָא מַעֲשֵׂר אַמַּעֲשֵׂר**, שבברייתא הראשונה מבואר שאין איסור לחסום בדישת תבואה ומעשר, ואילו בברייתא זו מבואר שיש בזה איסור.

מיישבת הגמרא חלק מהקושיא: **בִּשְׁלָמָא תְּרוּמָה אַתְּרוּמָה לֵא קַשְׁיָא**, כיון שניתן לחלק ולומר **שׁכָּאן** – בברייתא הראשונה מדובר **בִּתְרוּמָה** ממש, ומותר לחסום בה, כטעם שהתבאר לעיל, **וּכָאן** – בברייתא השניה, מדובר **בְּגִידּוּלֵי תְּרוּמָה** – שזרע את התרומה וצמחה, שכיון שמן התורה אין הגידולים נחשבים תרומה יש בהם איסור לא תחסום, מסיימת הגמרא: **אֶלָּא מַעֲשֵׂר אַמַּעֲשֵׂר** עדיין **קַשְׁיָא. וְכִי תֵּימָא דְּמַעֲשֵׂר אַמַּעֲשֵׂר נַמִּי לֵא קַשְׁיָא**, כיון **שׁכָּאן** – בברייתא המתירה מדובר **בְּמַעֲשֵׂר** ממש, **וּכָאן** – בברייתא האוסרת מדובר **בְּגִידּוּלֵי מַעֲשֵׂר**, אין לחלק כך, משום **שׁבִּשְׁלָמָא גִּידּוּלֵי תְּרוּמָה**, הרי דינם מדרבנן כתְּרוּמָה, והוצרכה הברייתא לחדש שמכל מקום יש בהם איסור חסימה, **אֶלָּא גִּידּוּלֵי מַעֲשֵׂר**, הרי חוּלִין גמורים נִינְהוּ, דִּתְנַן בתרומות (פ"ט מ"ד), **גִּידּוּלֵי טֶבֶל וְגִידּוּלֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**, הרי הם חוּלִין, ואם כן פשוט שאסור לחסום בהם, ולא היתה הברייתא צריכה לחדש זאת.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא לֵא קַשְׁיָא, הָא** – הברייתא האוסרת לחסום במעשר עוסקת **בְּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן**, שהוא מותר לזרים ומכונה 'דישו' של הבעלים, ואסור לחסום בו, **וְהָא** – הברייתא המתירה לחסום עוסקת **בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי** חוץ לירושלים, שכיון שהוא אסור באכילה מן התורה, אינו קרוי 'דישו', ומותר לחסום.

מתרצת הגמרא באופן נוסף: **וְאִיבָּעְיָא אֵימָא, הָא וְהָא** – שתי הברייתות עוסקות **בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְלֵא קַשְׁיָא, הָא רַבִּי מֵאִיר, וְהָא רַבִּי יְהוּדָה**. מבארת הגמרא: **הָא** – הברייתא המתירה לחסום במעשר סוברת **רַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר** (קידושין נב:) **מַעֲשֵׂר שני מָמוֹן גָּבוֹהַּ** – של ה' **הוּא, ואין זה בכלל** 'דישו', **וְהָא** – הברייתא האוסרת לחסום סוברת **רַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מָמוֹן הֶדְיוֹט הוּא**, והוא בכלל 'דישו' שאסרה התורה לחסום בו.

הגמרא מבארת כיצד יתכן מעשר קודם דישה, כמבואר בברייתא. מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** שיהיה מעשר קודם דישה, והרי חיוב מעשר הוא רק בגמר מלאכה. מבארת הגמרא: **כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ בְּשִׁבֳּלִין** – שהקדים להפריש תרומה ומעשר בעודם שיבולים, קודם שחל עליו חיוב, ובאופן כזה חלה הפרשתו.

מקשה הגמרא: **וּלְרַבִּי יְהוּדָה** הסובר שמעשר שני ממון הדיוט הוא, **וְהָא בְּעֵי חוֹמָה** – והרי יש צורך להכניס את המעשר לחומת ירושלים כדי להתירו באכילה, שנאמר (דברים יב יז) 'לא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ', ואיך הלאו של לא תחסום דוחה איסור זה.

מתרצת הגמרא: **כְּגוֹן שֶׁדָּשׁ** את התבואה **לִפְנִים מֵחוֹמַת בֵּית פַּאגֵי** – בתוך חומות ירושלים במקום הנקרא 'בית פאגי', והוא חלק שהוסיפו על ירושלים.

מתרצת הגמרא באופן נוסף את הסתירה בברייתות: **אִיבָּעְיָא אֵימָא, לֵא קַשְׁיָא, כָּאן** – בברייתא המתירה לחסום מדובר **בְּמַעֲשֵׂר וַדַּאי, וּכָאן** – בברייתא האוסרת מדובר **בְּמַעֲשֵׂר דְּמַאי** – פירות עם הארץ שחיובם במעשר הוא רק מספק ומדרבנן, והלאו של 'לא תחסום' דוחה איסור אכילת מעשר דרבנן. אומרת הגמרא: **הַשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי** – עכשיו שבאת לתירוץ זה, **תְּרוּמָה אַתְּרוּמָה נַמִּי לֵא קַשְׁיָא** – יש ליישב כך גם את הסתירה מתרומה לתרומה, ולומר **שׁכָּאן** – בברייתא המתירה לחסום בתרומה, מדובר **בִּתְרוּמַת וַדַּאי, וּכָאן** – בברייתא האוסרת מדובר **בִּתְרוּמַת דְּמַאי**, ולכן עובר בלא תחסום.

מקשה הגמרא: **כִּשְׁלָמָא מַעֲשֵׂר דְּמַאי אִיכָּא, אֶלָּא 'תְּרוּמַת דְּמַאי' מִי אִיכָּא** – וכי בתרומה שייך 'דמאי', **וְהָתַנְיָא** בברייתא, **אַף הוּא** – יוחנן כהן גדול, **כִּיטֵּל אֶת** אמירת **הַוִּידּוּי** – וידוי מעשרות, **וְנָזַר עַל הַדְּמַאי** – שהקונה פירות מעם הארץ עליו לחשוש שמא לא הופרשו המעשרות, וצריך להפריש, והטעם שגזר היה **לְפִי שֶׁשָּׁלַח** לבדוק **בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל, וְרָאָה שֶׁלֹּא הָיוּ** עמי הארץ **מַפְרִישִׁין אֶלָּא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בִּלְבָד**, ולכן גזר שהקונה מהם צריך להפריש מספק את שאר המעשרות, אך לגבי תרומה לא גזר.

מתרצת הגמרא באופן אחר את הסתירה לענין תרומה: **אֶלָּא לֵא קַשְׁיָא**, ובשתי הברייתות מדובר בתרומת מעשר, **וּכָאן** – בברייתא המתירה לחסום מדובר **בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וַדַּאי, וּכָאן** – בברייתא האוסרת לחסום, מדובר **בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר דְּמַאי**, וגזירת 'דמאי' היתה גם בתרומת מעשר, כיון שאין עמי הארץ מפרישים אותה.

הגמרא פושטת ספק בדין חסימת שור, מהברייתא שהובאה לעיל. מסתפקת הגמרא: **בָּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַב שֵׁשֶׁת**, בהמה חולת מעיים, ומחמת החולי **הָיְתָה אוֹכֶלֶת וּמַתְרֶזֶת** – מוציאה רעי צלול כמים, ואכילת החיטים מזיקה לה, **מַהוּ** – האם מותר לחוסמה, והספק הוא, האם האיסור לחסום הוא **מִשּׁוּם דְּמֶעְלֵי לָהּ הוּא** – שהאכילה טובה לה, **וְהָא לֵא מֶעְלֵי לָהּ** – ואילו אכילה זו מזיקה לה, **אוֹ דִּלְמָא** שהאיסור לחסום הוא משום **דְּחַיְיָא וּמְצַטַּעֲרָא** – שרואה את האוכל ומצטערת כשמונעים אותה מלאכול וגם כאן **הָא חַיְיָא וּמְצַטַּעֲרָא**, ויהיה אסור לחוסמה.

פושט רב ששת: **אָמַר לְהוּ רַב שֵׁשֶׁת, תְּנִיתוּהָ** – שנינו בברייתא לעיל את הפשיטות לספק זה, לגבי בהמה שהיתה דשה בפירות תרומה, **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר מֵבִיא כַּרְשִׁינִים וְתוֹלֶה לָהּ, שֶׁהַכַּרְשִׁינִים יָפוֹת לָהּ מִן הַכֹּל**, ומתוך הלשון 'שהכרשינים יפות לה', **שְׁמַע מִינָּהּ** שהטעם שאסור לחסום **מִשּׁוּם דְּמֶעְלֵי לָהּ הוּא**, ואם כן באופן שחסימתה בריאה לה יותר, מותר לחוסמה, **שְׁמַע מִינָּהּ**.

הגמרא מביאה ספק נוסף בדין חסימת שור, ופושטת אותו מהברייתא שהובאה לעיל. מסתפקת הגמרא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, מַהוּ שֶׁיֹּאמַר אָדָם לְנָכְרִי, חֲסוֹם** את **פָּרָתִי, וְדוּשׁ בָּהּ** את התבואה שלך. וצדדי הספק הם, **מִי אֲמַרִינָן, דִּכֵּי אֲמַרִינָן שֶׁאֲמִירָה לְנָכְרִי שְׁבוּת** – הכלל שאנו אומרים שאסור מדרבנן לומר לגוי לעשות מלאכה האסורה, **הָנֵי מִילֵּי לְעָנְיַן שַׁבָּת** שהחמירה בה התורה, **דְּיֵשׁ בָּהּ אִיסּוּר סְקִילָה, אֲבָל חֲסִימָה דְּזוּהוּ רק אִיסּוּר לָאו, לֵא** יהיה בה איסור אמירה לנכרי, **אוֹ דִּלְמָא לֵא שְׁנָא**, אלא בכל האיסורים יש איסור אמירה לנכרי.

מביאה הגמרא ראיה: **תָּא שְׁמַע** מהברייתא לעיל, **נָכְרִי הַדָּשׁ בְּפָרָתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, הישראל אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם כַּל תַּחְסֹם**, מדייקת הגמרא, **מֵעֲבַר הוּא דְּלֵא עָבַר** – אינו עובר ממש באיסור לאו, **הָא אִיסּוּרָא אִיכָּא** – אך משמע שיש איסור בדבר, והיינו איסור דרבנן של אמירה לנכרי. דוחה הגמרא: **בְּדִין הוּא דְּאִיסּוּרָא נַמִּי לֵיכָּא** – באמת אין אפילו איסור דרבנן, **וְאַיְידֵי דְּתָנָא סֵיפָא** – אלא אגב כך ששנינו בסיפא **דְּיִשְׂרָאֵל הַדָּשׁ בְּפָרָתוֹ שֶׁל נָכְרִי 'עוֹבֵר'** בלא תחסום, **תָּנָא בְּרֵישָׁא** לשון **'אֵינוֹ עוֹבֵר'**, אך באמת אין אפילו איסור דרבנן.

תָּא שְׁמַע, דְּשָׁלְחוּ לֵיהּ בני ארץ ישראל לַאֲבוּהֵ דִּשְׁמוּאֵל – לאביו של שמואל, **הָלֵין תּוֹרֵי** – שוורים אלו,

רש"י

וְהַדָּשׁוֹת. דִּישֹׁת שֹׁבָּלִין בְּתִרוּמָה וּבְמַעֲשֵׂר כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ בִּשֹּׁבָּלִין: אֵין עוֹבֵר. בְּלֹא תַּחְסוֹם: הַמְרַכְּסוֹת. מִשּׁוּם דְּגָמֵר מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר מִשְּׁעַת דִּישָׁה: תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר. דִּסְתָם דִּיישׁ לְאוֹ בְּתִרוּמָה וּמַעֲשֵׂר מִשֹּׁתְּעֵי קְרָא דְּאֵין תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר סְתָם אֶלָּא מִן הַמִּירוּחַ וְאֵילֵךְ כִּדְכְתִיב (במדבר יח) כְּדָגָן מִן הַגֹּרֶן: מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עָלָיו שֶׁהוּא חוֹסֵם: בּוֹל. מְלֹא אִגְרוֹף: בְּטַרְסָקְלִין שֶׁבְּפִיהָ. שֹׁק אוֹ טַרְסִקַּל תּוֹלִין בְּצַוָּארָהּ וְהַמַּאֲכָל בְּתוֹכוֹ וְאוֹכֶלֶת: נְכְרֵי הַדֶּשׁ בִּפְרָתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אֵינָן עוֹבְרִים הַבְּעָלִים שֶׁאָמְרוּ לוֹ חָסוֹם פָּרָתִי וְדוּשׁ בָּהּ תְּבוּאָה שֶׁלְּךָ אֵין עֲלֵיהֶם עֲבֵירָה לֹא תַּחְסוֹם: גִּידוּלֵי תְּרוּמָה. שֶׁזָּרְעָה וְגִידְּלָה הַגִּידוּלִין תְּרוּמָה מִדְּרַבָּנָן וְזֶה אֶחָד מִשְּׁמֹנֶה עָשָׂר דָּבָר שֶׁרַבּוּ בֵּית שַׁמַּאי עַל בֵּית הִלֵּל בִּיצִיאוֹת שַׁבָּת (דף יז:) וְכֵיוָן דְּלֹאו תְּרוּמָה מִדְּאוֹרַיְיתָא הִיא. קָרְיָא בֵּיהּ דִּיישׁ סְתָמָא: כְּשֶׁלְּמָא גִּידוּלֵי תְּרוּמָה תְּרוּמָה. מִדְּרַבָּנָן וְאִיצְטְרִיךְ לְאַשְׁמוּעִינָן דְּעוֹבֵר: גִּידוּלֵי טֶבֶל. תְּבוּאָה שֶׁנִּמְרְחָה בְּכָרֵי וְזָרְעָה בְּטִיבְלָה הֲרֵי הִיא כְּשֶׁאֵר חוּלִּין וְאוֹכֵל הֵימֶנָּה עֲרַאי עַד שֶׁיִּמְרַח דִּכְיוָן דְּזָרְעוּ כְּלָה בְּטֵיל לֵיהּ אִיסּוּרֵיהּ וּבְתִרוּמָה הוּא דְּגָזוּר כְּדִמְפָרֵשׁ הָתָם גְּזֵירָה מִשּׁוּם תְּרוּמָה טְהוֹרָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּא יְזַרְעֶנָּה לְהַפְּסֵד שֶׁלֹּא יְהֵנֶּנָּה לְכֹהֵן אִי נַמִּי מִשּׁוּם תְּרוּמָה טְמֵאָה בְּיַד כֹּהֵן דִּלְמָא מִשֵּׁהֵי לֵהּ לְזָרְעָה וְאָתֵי בָּהּ לִידֵי תַּקָּלָה: פָּלוּגְתָּא דְּר' מֵאִיר וְר' יְהוּדָה. בְּקִדּוּשִׁין (דף נב:): מָמוֹן גָּבוֹהַּ. וְלֹא קָרְיָא בֵּיהּ בְּדִישּׁוֹ וְגַבֵּי תְּרוּמָה מִיתוֹקְמָא שֶׁהֶחֱזִיקָה פָּרָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁאִסּוּר לְהַאֲכִילָהּ תְּרוּמָה וְאֲפִילּוּ אִם דָּשׁ בָּהּ כֹּהֵן דְּתַנְיָא כֹּהֵן שֶׁשָּׁכַר פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל אע"פ שְׁמוֹנוֹתֶיהָ עָלָיו לֹא יַאֲכִילֶנָּה כַּרְשִׁינֵי תְּרוּמָה: הֵיכִי דָּמֵי. דְּלְיֵהֲוֵי מַעֲשֵׂר קוֹדֵם דִּישָׁה: כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ. וְקָרָא שֵׁם עָלָיו בִּשֹּׁבָּלִין: [וּלְר"י]. כֵּיוָן דְּשֵׁם מַעֲשֵׂר עָלָיו לְר' יְהוּדָה נְהִי נַמִּי דִּמְמוֹן הֶדְיוֹט הוּא: הָא בָּעֵי חוֹמָה. שֶׁאִסּוּר לְאָכְלוֹ חוּץ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם וְהֵיכִי אָתֵי לְאוֹ דְּלֹא תַּחְסוֹם וְדָחֵי לְאוֹ דְּלֹא תּוֹכַל לְאָכוֹל בִּשְׁעָרֶיךָ: בֵּית פַּאגֵּי. הֵיקֵף חֵיצוֹן שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהוֹסִיפוּ עָלָיו קְרוּי בֵּית פַּאגֵּי וְגִרְאָה לִי שֶׁהוּא לָשׁוֹן כַּבִּישׁתָּהּ שֶׁל עִיר שׁוּנְגַל"א בְּלַע"ז דְּדַאמְרִינָן פֶּרֶק קַמָּא (דף ט.) זֶה קָנֶה חָמוֹר וּבֵית פַּגִּיהָ: כָּאן בְּמַעֲשֵׂר דְּמַאי. דְּלִיתֵיהּ אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן הִלּוֹקֵחַ מֵעַם הָאָרֶץ שֶׁחַיָּיבוּ לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַל הַסְּפֵק וּלְהַעֲלוֹתוֹ לִירוּשָׁלַיִם: אַף הוּא. יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל בְּמַסֶּ' סוֹטָה (דף מח.): בִּיטֵּל אֶת הַיְּדוּי. שֶׁל מַעֲשֵׂר וְאֲפִילּוּ שֶׁל חֲבֵרִים שֶׁאֵין לוֹמַר בַּעֲרָתִי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לְלֵוִי לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ נוֹתְנִים מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לְלֵוִי בְּהִלְכְתוֹ דְּרַחְמָנָא אָמַר לְלֵוִים וְקָנְסִינְהוּ עֻזְּרָא רְצוּדָה לְתוֹתוֹ לְכֹהֲנִים: וְגָזַר עַל הַדְּמַאי. בְּלוֹקֵחַ מֵעַם הָאָרֶץ שֶׁיַּפְרִישׁ הַכֹּל מִסְּפֵק מִפְּנֵי שֶׁהִטְּבֵל עָוֹן מִיתָה חוּץ מִן הַתְּרוּמָה שֶׁלֹּא גָזַר לְהַפְרִישָׁה וְלֹא גָזַר עַל הַדְּמַאי לְפִי שֶׁשָּׁלַח בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְרָאָה שֶׁהָיוּ עַמֵּי הָאָרֶץ מְזַלְזְלִין בְּמַעֲשְׂרוֹת וְלֹא הָיוּ מִפְרִישִׁין אֶלָּא הַתְּרוּמָה גְּדוֹלָה: תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר. שֶׁהָלְוּם מִפְּרִישׁ לְכֹהֵן מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר וְהוּא קְרוּי תְּרוּמָה וְאִסּוּר כְּתְרוּמָה: וּמַתָּרֶזֶת. חוֹלֵי מְעַיִים וְקוֹרִין אוֹתוֹ רִיוֹל"ר מוֹצִיאָה רְעִי צְלוּל כַּמַּיִם וְהַחִטִּין קְשִׁין לָהּ: חֲסוֹם פָּרָתִי וְדוּשׁ בָּהּ. דִּישָׁה שֶׁלָּךְ: אֲמִירָה לְנָכְרֵי שְׁבוּת. מִדְּרַבָּנָן: ומנגחין

תוספות

וְהַדָּשׁוֹת בְּתִרוּמָה וּמַעֲשֵׂר אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּחְסוֹם אֲבָל מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן מֵבִיא בּוֹל מֵאוֹתוֹ הַמִּין וְתוֹלֶה לָהּ בְּטַרְסָקְלִין שֶׁבְּפִיהָ ר"ש בֶּן יוֹחָאי אוֹמֵר מֵבִיא כַּרְשִׁינִים וְתוֹלֶה לָהּ שֶׁהַכַּרְשִׁינִים יָפוֹת לָהּ מִן הַכֹּל וּרְמִינְהִי פָּרוֹת הַמְּרַכְּסוֹת בְּתִבּוּאָה אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּחְסוֹם וְהַדָּשׁוֹת בְּתִרוּמָה וּמַעֲשֵׂר עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּחְסוֹם וְנָכְרֵי הַדֶּשׁ בִּפְרָתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּחְסוֹם בְּפָרָתוֹ שֶׁל נָכְרִי עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּחְסוֹם קַשְׁיָא תְּרוּמָה אַתְּרוּמָה קַשְׁיָא מַעֲשֵׂר אַמַּעֲשֵׂר בִּשְׁלָמָא תְּרוּמָה אַתְּרוּמָה לֹא קַשְׁיָא כָּאן בִּתְרוּמָה כָּאן בְּגִידּוּלֵי תְּרוּמָה אֶלָּא מַעֲשֵׂר אַמַּעֲשֵׂר קַשְׁיָא וְכִי תֵּימָא מַעֲשֵׂר אַמַּעֲשֵׂר נַמִּי לֹא קַשְׁיָא כָּאן בְּמַעֲשֵׂר כָּאן בְּגִידּוּלֵי מַעֲשֵׂר בִּשְׁלָמָא גִּידּוּלֵי תְּרוּמָה תְּרוּמָה אֶלָּא גִּידּוּלֵי מַעֲשֵׂר חוּלִּין נִינְהוּ דְּתַנַּן גִּידּוּלֵי טֶבֶל וְגִידּוּלֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי חוּלִּין אֶלָּא לֹא קַשְׁיָא הָא בְּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן הָא בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְאִיבְּעִית אֵימָא הָא וְהָא בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְלֹא קַשְׁיָא הָא רַבִּי מֵאִיר הָא רַבִּי יְהוּדָה הָא ר"מ דְּאָמַר מַעֲשֵׂר מָמוֹן גָּבוֹהַּ הוּא הָא רַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מָמוֹן הֶדְיוֹט הוּא הֵיכִי דָּמֵי כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּימוֹ בְּשִׁבֳּלִין וּלְר' יְהוּדָה וְהָא בָּעֵי חוֹמָה כְּגוֹן שֶׁדָּשׁ לִפְנִים מֵחוֹמַת בֵּית פַּאגֵּי אִיבְּעִית אֵימָא לֹא קַשְׁיָא כָּאן בְּמַעֲשֵׂר וַדַּאי כָּאן בְּמַעֲשֵׂר דְּמַאי הַשְׁתָּא דְּאִתַּיִת לְהָכֵי תְּרוּמָה אַתְּרוּמָה נַמִּי לֹא קַשְׁיָא כָּאן בְּתְרוּמַת וַדַּאי כָּאן בְּתְרוּמַת דְּמַאי בִּשְׁלָמָא מַעֲשֵׂר דְּמַאי אִיכָּא אֶלָּא תְּרוּמַת דְּמַאי מִי אִיכָּא וְהָתַנְיָא אַף הוּא בִּיטֵּל אֶת הַוִּידּוּי וְגָזַר עַל הַדְּמַאי לְפִי שֶׁשָּׁלַח בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְרָאָה שֶׁלֹּא הָיוּ מַפְרִישִׁין אֶלָּא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה בִּלְבַד אֶלָּא לֹא קַשְׁיָא כָּאן בְּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וַדַּאי כָּאן בְּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר דְּמַאי בָּעוּ מִינַּיהּ מֵרַב שֵׁשֶׁת הָיְתָה אוֹכֶלֶת וּמַתָּרֶזֶת מַהוּ מִשּׁוּם דְּמִעַלֵּי לָהּ הוּא וְהָא לֹא מְעַלֵּי לָהּ אוֹ דִּלְמָא דְּחַזְיָא וּמִצְטַעֲרָא וְהָא חַזְיָא וּמִצְטַעֲרָא אָמַר לְהוּ רַב שֵׁשֶׁת תְּנִיתוּהָ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָי אוֹמֵר מֵבִיא כַּרְשִׁינִים וְתוֹלֶה לָהּ שֶׁהַכַּרְשִׁינִים יָפוֹת לָהּ מִן הַכֹּל שְׁמַע מִינָּהּ מִשּׁוּם דְּמִעַלֵּי לָהּ הוּא שְׁמַע מִינָּהּ אִיבְּעָיָא לְהוּ מַהוּ שֶׁיֹּאמַר אָדָם לְנָכְרִי חָסוֹם פָּרָתִי וְדוּשׁ בָּהּ מִי אַמְרִינָן כִּי אַמְרִינָן אֲמִירָה לְנָכְרִי שְׁבוּת הָנֵי מִילֵּי לְעִנְיָן שַׁבָּת דְּאִיסּוּר סְקִילָה אֲבָל חֲסִימָה דְּאִיסּוּר לָאו לֹא אוֹ דִּלְמָא לֹא שָׁנָא ת"ש נָכְרִי הַדֶּשׁ בְּפָרָתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ עוֹבֵר מִשּׁוּם בַּל תַּחְסוֹם מֵעֲבַר הוּא דְּלֵיהּ עָבַר הָא אִיסּוּרָא אִיכָּא בְּדִין הוּא דְּאִיסּוּרָא נַמִּי לֵיכָּא וְאַיְּדֵי דְּתָנָא סֵיפָא דְּיִשְׂרָאֵל הַדֶּשׁ בְּפָרָתוֹ שֶׁל נָכְרִי עוֹבֵר תָּנָא רֵישָׁא אֵינוֹ עוֹבֵר תָּא שְׁמַע דְּשָׁלְחוּ לֵיהּ לַאֲבוּהַּ דְּשְׁמוּאֵל הָלֵין תּוֹרֵי דְּגַנְבִין

תוספות

מְחַלְּפֵי אַהֲדָדֵי. שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּן הָיוּ מְסָרְסִין אוֹתָן וּמ"מ הָיוּ מַחֲלִיפִין שֶׁמֵּא לֹא יֹאמְרוּ הָעוֹלָם שֶׁהָיָה שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּם אוֹ מִשּׁוּם שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אַחֵרִים לְגָבְרֵי לְעֲשׂוֹת כֵּן וְיֹאמְרוּ שֶׁלֹּא מִדַּעְתֵּנוּ עָשׂוּ: **יָשַׁב** לָהּ קוֹץ בְּפִיהָ מֵהוּ. וא"ת הָא אֲמָרִינָן לְקַמָּן לָא תִּדְרוֹשׁ בְּחַסִּימָה וְר"ל דְּה"מ בְּשֶׁחְסִמָהּ בְּחוּט כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאכַל אֲבָל הָכָא שֶׁיָּשַׁב לָהּ מֵאֵלִיו בְּעֵי דְּלָמָּה הָוֵי בְּחִלְּתָהּ:

רָבֵי אָרֵי מִבְּחוּט. אית"ל יָשַׁב לָהּ קוֹץ אִסּוּר לְפִי שֶׁחְסִימָה בְּגוּפָהּ אֲבָל אָרֵי שֶׁהָיָה רְחוֹק מִמֶּנָּה לֹא הָוֵי חְסִימָה וְאת"ל דְּאָרֵי נַמִּי הָוֵי חְסִימָה הַיְינוּ מִשּׁוּם דְּמִפְּחַד הָאָרֵי אֵינָהּ אוֹכֶלֶת אֲפִילּוּ הִיא רְעֵיבָה הַרְבֵּה אֲבָל בְּעָמֵד בְּגָה בְּחוּט אֵינָהּ נְחְסֶמֶת כָּל כָּךְ: **עָמֵד** בְּגָה מִבְּחוּט מֵהוּ. אית סְפָרִים דְּגִרְסֵי הֶעֱמִיד וְאַפִּילּוּ הָכֵי לֹא פְּרִיךְ חְסִימָה מֵעַלְיֶיתָא הִיא מִשּׁוּם דְּאֵינָהּ מְנַחַת כָּל כַּךְ מִלְּאָכוֹל בְּשֹׁבִילוֹ כְּמוֹ מִפְּחַד הָאָרֵי כְּדִפְרִישִׁית:

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר חַיָּיב עַקִּימַת שִׁפְתָּיו הָוֵי מַעֲשֶׂה. תִּימַה דִּבְמ' ג') דִּשְׁבוּעוֹת (דף כא.) אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמַר הָיָה רַבִּי יְהוּדָה מְשׁוּם ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי כָּל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו חוּץ מִנִּשְׁבָּע וּמֵימַר וּמִקַּלֵּל חֲבֵירוֹ בְּשֵׁם וְהָלֹא רַבִּי יוֹחָנָן גּוּפֵיהּ קָאָמַר הָכָא דַּעֲקִימַת שִׁפְתָּיו הָוֵי מַעֲשֶׂה א"כ נִשְׁבָּע וּמֵימַר וּמִקַּלֵּל חֲבֵירוֹ בְּשֵׁם אַמַּאי מַחֲשִׁיב אוֹתָן לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה וי"ל דְּלָא קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דַּעֲקִימַת פִּיו הָוֵי מַעֲשֶׂה אֶלָּא הָכָא מִשּׁוּם דִּבְדִיבּוּרֵיהּ קָעָבִיד מַעֲשֶׂה שֶׁהוֹלֶכֶת וְדָשָׁה בְּלֹא אֲכִילָה כִּדְאָמְרִינָן בְּרֵישׁ תְּמוּרָה (דף ג:) אַהֲהִיא דְּחוּט מִנִּשְׁבָּע וּמֵימַר וּמִקַּלֵּל חֲבֵירוֹ אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְתַנָּא לֹא תִּיתְנֵי מֵימַר דִּבְדִיבּוּרֵיהּ קָעָבִיד מַעֲשֶׂה וּלְהָכֵי פָּרִיךְ הָכָא ר"י לְרֵישׁ לָקִישׁ מִמֵּימַר דְּחִשִּׁיב מַעֲשֶׂה מִשּׁוּם דִּבְדִיבּוּרֵיהּ קָעָבִיד מַעֲשֶׂה אֲבָל נִשְׁבָּע לֵא עָבִיד בְּדִיבּוּרֵיהּ מַעֲשֶׂה כִּדְמוֹקֵי לֵהּ הָתָם בְּאָכְלַתִּי וְלֹא אֹכַלְתִּי וא"ת דִּבְסוֹף פֶּרֶק ד' מִיתוֹת (סנהדרין דף סה. ושם: ד"ה הואיל) קָאָמַר ר' יוֹחָנָן דַּעֲקִימַת שִׁפְתָּיו דִּמְגַדֵּף לֵא הָוֵי מַעֲשֶׂה מִשּׁוּם דְּיִשְׂנוּ בְּלֵב וּפְרִיךְ וְהָתַנְיָא יָצְאוּ עֵדִים זוֹמְמִים שֶׁאֵין בְּהֶן מַעֲשֶׂה וּמִשֵּׁנִי אֶלָּא שֶׁאֵנִי מְגַדֵּף הוֹאִיל וְיִשְׂנוּ בְּקוֹל וּפְרִיךְ וְקוֹל לְר' יוֹחָנָן לָאו מַעֲשֶׂה הוּא וְהָא חְסָמָהּ בְּקוֹל לְרַבִּי יוֹחָנָן חַיָּיב וּמִשֵּׁנִי שֶׁאֵנִי עֵדִים זוֹמְמִים דְּיִשְׂנָן בְּרֵאיָיהּ וְהִשְׁתָּא הַיְינוּ פְּרִיךְ מֵחְסָמָהּ בְּקוֹל אַמְגַדֵּף דְּלָא עָבִיד מַעֲשֶׂה בְּדִיבּוּרֵיהּ וי"ל דְּלָאו אַמְגַדֵּף פְּרִיךְ אֶלָּא אַעֵדִים זוֹמְמִין פְּרִיךְ דְּבְהֵהוּא שְׁנוּיָא דְּמִשֵּׁנִי שֶׁאֵנִי מְגַדֵּף הוֹאִיל וְיִשְׂנוּ בְּקוֹל שֵׁנִי נַמִּי אַעֵדִים זוֹמְמִין וְעַלְיֶיהוּ פְּרִיךְ וְקוֹל לְר' יוֹחָנָן לָאו מַעֲשֶׂה הוּא דְּבְדִיבּוּרֵיהוּ מִתְעָבִיד מַעֲשֶׂה שֶׁמִּתְחַיֵּיב הַנְּדוֹן וּמִשֵּׁנִי שֶׁאֵנִי עֵדִים זוֹמְמִין הוֹאִיל וְיִשְׂנָן בְּרֵאיָיהּ אֲבָל מְגַדֵּף הָוֵי טַעְמָא דְּלֵא חָשִׁיב מַעֲשֶׂה הוֹאִיל וְיִשְׂנָן בְּקוֹל דְּלֵא עָבִיד בְּדִיבּוּרֵיהּ מַעֲשֶׂה אֶלָּא חָשִׁיב מַעֲשֶׂה הוֹאִיל אֵצֶל מַעֲשֶׂה דְּהָתָם אֵינוֹ לֹא בְּלֵב וְלֹא בְּרֵאיָיהּ אֶלָּא עַל עָבִיד בְּדִיבּוּרֵיהּ מַעֲשֶׂה וְאֵין צָרִיךְ תּוּ לְטַעְמָא שֶׁכֵּן יִשְׂנוּ בְּלֵב וְהַיְינוּ טַעְמָא נַמִּי דְּמִסִּית וּמַדִּיחַ וּמַקְלֵל אֲבִיו דְּמִמַּעֲטִי לְהוּ בַּת"כ מוֹעֲשֶׂה דְּהָתָם אֵינוֹ לֹא בְּלֵב וְלֹא בְּרֵאיָיהּ אֶלָּא עַל דְּרִחֵף מִשּׁוּם דְּיִשְׂנָן בְּקוֹל וְאע"ג דִּבְפ"ק דְּסַנְהֶדְרִין (דף ד.) לֹא קָאָמַר טַעַם דְּמִגַּדֵּף דְּיִשְׂנוּ בְּקוֹל אֶלָּא קָאָמַר מְגַדֵּף יִשְׂנוּ בְּלֵב וְעֵדִים זוֹמְמִין יִשְׂנָן בְּרֵאיָיהּ אִסּוּגְיָא דְּסַנְהֶדְרִין סָמִיךְ וּבְקוּנְטְרֵס גְּרִיס שֶׁאֵנִי עֵדִים זוֹמְמִין הוֹאִיל וְיִשְׂנָן בְּקוֹל וְלֹא גְּרִיס שֶׁאֵנִי מְגַדֵּף מִשּׁוּם דְּאִי הָדַר בֵּיהּ מִטַּעְמָא קַמָּא דְּהוֹאִיל וְיִשְׂנָן בְּלֵב אִם כֵּן לְפִי הַמִּסְקָנָא דְּסָתַר טַעְמָא דְּהוֹאִיל וְיִשְׂנָן בְּקוֹל הָוָה לֵיהּ לְמֵיהַדַּר לְטַעְמָא קַמָּא וּלְמֵימַר שֶׁאֵנִי מְגַדֵּף הוֹאִיל וְיִשְׂנוּ בְּקוֹל לְעִנְיַן מְגַדֵּף וּמִסִּית וּמַדִּיחַ כְּדִפְרֵשִׁינָן דִּבְדִיבּוּרֵיהוּ לֹא מִתְעָבִיד מַעֲשֶׂה:

רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר פָּטוּר עַקִּימַת שִׁפְתָּיו לֹא הָוֵי מַעֲשֶׂה. וְאִם תֹּאמַר וְהָא בְּרֵישׁ אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין (מכות דף יג:) אֲמָרִינָן לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה מִשּׁוּם דְּבוּלְּהוּ לָאוִין גְּמִרִינָן מִלָּאו דְּחַסִּימָה מִשּׁוּם דְּסָמִיךְ לֵיהּ אַרְבָּעִים יְכַנּוּ לֹא יוֹסִיף וְחַסִּימָה יֵשׁ בָּהּ מַעֲשֶׂה וְהַשְׁתָּא לְרֵישׁ לָקִישׁ דְּחַסִּימָה בְּקוֹל לֵית בָּהּ מַעֲשֶׂה נִימָא דְּלָקֵי וְנַיְלִיף בְּכוּלְּהוּ דְּלָקֵי אֵלּוּ שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה וְאַמַּאי פָּטַר הָכָא בְּחַסִּימָה גּוּפָהּ כִּי אֵין בָּהּ מַעֲשֶׂה וְיֵשׁ לוֹמַר דְּסָבַר רֵישׁ לָקִישׁ דְּעִיקַּר קָרָא לֹא אֵיירֵי אֶלָּא בְּסִתָּם חְסִימָה דְּאִית בָּהּ מַעֲשֶׂה אִי נַמִּי נְפָקָא לְרֵישׁ לָקִישׁ כְּאִידָךְ שְׁנוּיָא דְּמִכּוֹת (שם) דְּדָרֵישׁ מִלְּעֲשׂוֹת דְּאֵין לוֹקִין אֶלָּא בְּלָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה וְאִם תֹּאמַר דְּבְאֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין (שם טו:) פְּלִיג רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ בְּשִׁבּוּעָה שֶׁאוֹכֵל כִּכָּר זוּ הַיּוֹם וְעָבַר הַיּוֹם וְלֹא אָכְלָהּ דְּר' יוֹחָנָן פָּטַר לֵיהּ מִשּׁוּם לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה ור"ל דְּפָטַר לֵיהּ מִשּׁוּם הַתְּרָאַת סָפֵק אֲבָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה לוֹקִין עָלָיו וְלִיקֶּה לְמִימְרֵי דְּאַלִּיבָּא דְּר' יְהוּדָה קָאָמַר וְלֵיהּ לֵיהּ לְסָבְרָא לֵיהּ כְּדַמְשַׁמַּע בָּתַר הָכִי דְּפָלִיגֵי אַמּוֹלְתָא דְּר' יְהוּדָה דְּאָמַר גַּבֵּי לֹא תּוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּא הַכָּתוּב לִיתֵּן עֲשֵׂה אַחַר לֹא תַעֲשֶׂה לוֹמַר שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו דְּדַיְיקִ ר' יוֹחָנָן טַעְמָא דְּבָא הַכָּתוּב הָא לֹא בָּא הַכָּתוּב לוֹקִין עָלָיו דְּר' יוֹחָנָן אַלְמָא לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה לוֹקִין עָלָיו וְאִי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה

רש"י

מְחַלְּפֵי אַהֲדָדֵי. שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּן הָיוּ מְסָרְסִין אוֹתָן וּמְמַנְּגְחִין יַתְהוֹן. וּמְסָרְסִין אוֹתָם וְאח"כ מְחַזְּירִין לִבְעָלִים וּמְאַהֲבַת בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל גּוֹנְבוֹ הַנְּכְרִי שֶׁהוּא מַכִּירוֹ וּמְסָרְסוֹ כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לָפָה לַחֲרִישָׁה: וְיִזְדַּבְּנוּן. וְלֹא יְהֵנֶה יִשְׂרָאֵל בַּעֲבִירָה הוּא עָשָׂה כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לָפָה לַחֲרוֹשׁ לְפִיכָךְ יְקַנְסוּהוּ שֶׁלֹּא יַחֲרוֹשׁ בּוֹ אַלְמָא: בְּאִיסּוּר דִּלְאו נַמִּי אֲסוּרָה אֲמִירָה לְגָבְרִי: כְּנִי מַעֲרָבָא. דְּשָׁלְחוּ לֵיהּ לַאֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל הָכִי: **סְבְרָא** לְהוּ כְּרַבִּי חִידְקָא. בְּסַנְהֶדְרִין בְּפֶרֶק ד' מִיתוֹת (דף נו:): וְקָא עָבַר. זֶה הָאוֹמֵר לְסָרֵס: מִשּׁוּם לִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל. אֲבָל בְּדָבָר שֶׁאֵין הַנְּכְרִי מוּזְהָר עָלָיו אֵימָא לָךְ שְׁרִי: לִשְׁחִיטָה. שֶׁלֹּא יוֹעִיל סִירוּסָן לְהַעֲלוֹת בְּדַמֵּיהֶן אֲבָל לַחֲרִישָׁה לֹא שֶׁדַּמֵּיהֶן יְקָרִין מִשּׁוּם סִירוּסָן: דַּיָּין שֶׁקְּנַסָתָּ עֲלֵיהֶן מִכְּיָרָה. דְּלֹא טָרַח כּוּלֵּי הַאי אֶלָּא שֶׁיַּחֲרוֹשׁ בּוֹ וְהָא לֹא תִתְקַיֵּים מַחֲשַׁבְתּוֹ: כְּאַחֵר דָּמֵי. וְדַיּוֹ אִם מְכָרוֹ לוֹ: מַחְלְפוּ אַהֲדָדֵי. שֶׁוּוֹרִים שֶׁלָּהֶן שֶׁגְּנָבוּם נְכָרִים מִכִּירֵיהֶם וְסָרְסוּם: **יָשַׁב** לָהּ קוֹץ בְּפִיהָ. וְאִינָהּ יְכוֹלָה לֶאֱכוֹל מִן הַדִּישָׁה: מֵהוּ. מִצְוָה לִישְׁלָהּ אוֹ אֵין מִצְוָה לִישְׁלָהּ: הָרְבִּין לָהּ אֲרִי. וּלְאִימְתוֹ אֵינָהּ אוֹכֶלֶת: קָמְבַלְיָא. עוֹר שְׁלוּחַ וְהַבְּהֵמָה מְהַלֶּכֶת עַל גַּבָּיו וְאֵינָהּ רוֹאָה אֶת הַדִּישָׁה מִי קָרֵינָא בֵּיהּ בְּדִישׁוֹ אוֹ לֹא: פְּשׁוּט מַהָא. מִתְנִיתָא: חָדָא. מְהַנֵּךְ בְּעֵינֵי: בַּעַל הַפָּרָה. שֶׁהִשְׁכִּיר פָּרָתוֹ לְדוּשׁ בָּהּ: פִּקְרֵעַ עָמִיר. קַשִּׁין שֶׁל שִׁבֹּלִין שֶׁנָּדוּשׁוּ וְנִזְרֶה בִּסְפוֹרֵס קְטַבְלְיָא וְתִיפְשׁוּט מִינָּהּ דְּשָׁרֵי: מַעִיקְרָא. כְּדֵי שֶׁתְּמַלֵּא בְּרִיסָהּ קַשִּׁים קוֹדֶם שֶׁתִּיתָּבֵס לְדִישָׁה: מִבַּחוּץ. קוֹדֶם שֶׁתִּתָּבֵס לְדוּשׁ: מִבֵּית אָבִיךָ. כֹּהֵן הָיָה: לְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ. בְּתִרְיָה כְּתִיב מִשֶּׁמַע כְּדֵי שֶׁיֵּדַע לְהַבְחִין בֵּין עֲבוֹדָה קְדוֹשָׁה לִמְחוּלֶּלֶת וְאִי שְׁתֵּי וְעַיֵּיל מ"מ שִׁיכּוֹר הוּא וְלֹא יָדַע לְהַבְדִּיל: וְחִוֹסֵם אֶת הַפָּרָה. וְלֹא הֶעֱבִירָהּ עַל הַדִּישָׁה וְחָבֵירוּ דֹּשׁ בָּהּ: וְכֵן חַמָּוּוּנוּ. שׁוֹר וְחַמּוֹר לְקָרוֹן וּבָא חֲבֵירוֹ וְהִנְהִיג פָּטוּר הָרִאשׁוֹן וְאֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא הַדֹּשׁ דְּלֹא תָדוּשׁ בַּחֲסִימָה קָאָמַר רַחְמָנָא (דברים כה) וְגַבֵּי כְּלָאִים נַמִּי לֹא תַחֲרוֹשׁ כְּתִיב (שם כב) וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא זֶה הַמַּנְהִיגוֹ: חֲסָמָהּ בְּקוֹל. בְּשֶׁהִיתָה שׁוֹחָה לֶאֱכוֹל הָיָה גּוֹעֵר בָּהּ: וְהִנְהִיגָהּ בְּקוֹל. בְּכִלְאַיִם וְאֵינוֹ אוֹחֵז בְּמַרְדֵּעַ: הָוֵי מַעֲשֶׂה. וַהֲוָה לֵיהּ לָאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה וְלוֹקִין עָלָיו:

לא

לא

כאשר תהיה יגיעה בעבודה – "יגעת", יגיעו אז למדריגות אלו שכלל לא חשבו עליהם – "ומצאת".

דְּגָנְבִין אַרְמָאֵי – שגונבים הגויים את השוורים וּמְגַנְּחִין יַתְהוֹן – ומסרסים אותם מַהוּ, כלומר שור מסורס טוב יותר לחרישה, וידע הגוי שישראל מוזהר על הסירוס, ומפני שרצה בטובתו היה גונב את השור, מסרס אותו, ומחזירו לבעליו, ומכיון שנעשה הדבר בידיעת הישראל ולרצונו, הסתפקו בני ארץ ישראל האם יש איסור בדבר. שָׁלַח לְהוּ אבוה דשמואל, הַעֲרָמָה אִתַּעֲבִיד בְּהוּ – מכיון שנעשתה כאן הערמה, אַעֲרִימוּ עֲלֵיהוּ וְיִזְדַּבְּנוּן – יש להערים על בעל השור, ולחייבו למכור שורו, ומוכח שיש איסור אמירה לנכרי גם באיסור לאו כגון סירוס ולא רק באיסור שבת. דוחה רב פפא את הראיה: אָמַר רַב פַּפָּא, בְּנֵי מַעֲרְבָא – בני ארץ ישראל סָבְרֵי לָהּ כְּרַבִּי חִיד̇קָא דְּאָמַר בְּנֵי נֹחַ מְצוּוִּין עַל הַסִּירוּס, וְקָא עָבְרֵי הבעלים מִשּׁוּם 'וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל' (ויקרא יט יד) שהכשיל את הגוי בעבירה, אבל בשאר לאוין אין ראיה שיש איסור אמירה לנכרי.

דנה הגמרא בדינו של אבוה דשמואל: סָבַר רָבָא לְמִימַר שצריך דווקא שִׁמְכְּרוּ לִשְׁחִיטָה, שהרי אם ימכרו לחרישה נמצא שהישראל נהנה מהסירוס, שהרי ערך השור עולה מחמת הסירוס. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרבא, דַּיְּין שֶׁקָּנַסְתָּ עֲלֵיהֶם מְכִירָה – בקנס זה די לנו כדי שימנעו מלעשות כן, שהרי לא מתקיימת מחשבתו.

מבררת הגמרא: פְּשִׁיטָא בְּנוֹ גָּדוֹל כִּי – כמו אַחֵר דָּמֵי ויכול למכרו לו, בְּנוֹ קָטָן מַאי – האם יכול למוכרו לו. משיבה הגמרא: רַב אַחַי אָסַר, וְרַב אַשִׁי שָׁרֵי.

מביאה הגמרא אופן לקיים את הקנס: מְרִימַר וּמַר זוּטְרָא, וְאָמְרֵי לָהּ הַנְּהוּ תְּרֵי חֲסִידֵי, מְחַלְּפֵי אַהֲדָדֵי – היו מחליפים שורם זה בזה, לקיים בזה את חיוב מכירת השור.

מביאה הגמרא עוד ספיקות בדין 'לא תחסום': בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא הוֹשִׁיב לָהּ קוֹץ בְּפִיהָ כדי שלא תאכל, מַהוּ לדוש בה. תמהה הגמרא: הוֹשִׁיב לָהּ – אם בכוונה הושיב לה קוץ הלא חֲסִימָה מְעַלְּיֵיתָא הִיא, ובודאי הדש עובר איסור. אֶלָּא כך הוא הספק, באופן שכבר יָשַׁב לָהּ קוֹץ בְּפִיהָ מַהוּ, האם קודם שדש בה חייב להוציאו או לא.

ואם תרצה לומר שבקוץ אסור משום שזה בגופה, הִרְבִּיץ [–הושיב] לָהּ אֲרִי מְבַחוּץ ומחמת הפחד אינה אוכלת, מַהוּ. תמהה הגמרא: הִרְבִּיץ לָהּ – אם בכוונה הושיב שם אריה הלא חֲסִימָה מְעַלְּיֵיתָא הִיא. אֶלָּא כך הוא הספק, רָבַץ לָהּ אֲרִי מְבַחוּץ מַהוּ – שכבר היה שם אריה, האם חייב לסלקו, או לא.

ואם תרצה לומר שבקוץ ובאריה שאיננה מסוגלת לאכול כלל אסור, הֶעֱמִיד בְּנָהּ מִבַּחוּץ ומחמת כן אינה אוכלת אלא אם כן תהיה רעבה מאד, מַהוּ. וכן יש להסתפק כאשר הָיְתָה צְמֵאָה לְמַיִם, ומחמת כן אינה אוכלת אלא אם כן רעבה קצת, מַהוּ, האם חייב תחילה להשקותה מים.

ספק נוסף: פָּרַס לָהּ קָטַבְלִיָּא [–יריעת עור] עַל גַּבֵּי דִּישָׁהּ, ואין הבהמה רואה את הדישה, מַהוּ, האם נחשב שחוסמה או שאין זה נקרא 'דישו' שהרי איננה יודעת שהיא דשה, ומותר.

אומרת הגמרא: פְּשׁוֹט מִהָא חֲדָא – ניתן לפשוט אחד הספיקות מהברייתא דלהלן, דְּתַנְיָא, רַשַּׁאי בַּעַל פָּרָה לְהַרְעִיב פָּרָתוֹ כְּדֵי שֶׁתֹּאכַל מִן הַדִּישָׁה הַרְבֵּה, וְכֵן רַשַּׁאי בַּעַל הַבַּיִת – בעל הדישה לְהַתִּיר פְּקִיעַ עָמִיר – אגודה של קשין משיבולים לאחר שנידושו, שכבר אין בהם גרעינים, ולפרוס אותם לִפְנֵי הַבְּהֵמָה – לכסות את הדישה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאכַל מִן הַדִּישָׁה הַרְבֵּה אלא תאכל מהעמיר, והרי זה דומה לפורס עור על גבי הדישה, ויש לפשוט מכאן שמותר. דוחה הגמרא: שַׁאנִי הָתָם דְּקָא אָכְלָה – כשמתיר העמיר הרי היא אוכלת, ואין לפשוט לפורס עור שאינה אוכלת כלל.

אִיבָּעֵית אֵימָא – עוד יש לדחות שכוונת הברייתא רַשַּׁאי בַּעַל הַבַּיִת לְהַתִּיר פְּקִיעַ עָמִיר לִפְנֵי בְּהֵמָה היינו מֵעִיקָּרָא – קודם שתתחיל לדוש, שתאכל הרבה עמיר כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאכַל הַרְבֵּה מִן הַדִּישָׁה ולא שמכסה בו את הדישה עצמה.

מביאה הגמרא ספק נוסף בדין 'לא תחסום': בָּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יוֹנָתָן מֵרַבִּי סִימַאי, חֲסָמָהּ מִבַּחוּץ – קודם שתיכנס לדוש מַהוּ. וצדדי הספק הם, האם 'לא תחסום שור בְּדִישׁוֹ' אָמַר רַחֲמָנָא, וְהָא לָאו בְּדִישׁוֹ הוּא, כלומר שכל האיסור לחסום, הוא בשעת דישה ממש, אוֹ דִּלְמָא 'לֹא תָדוּשׁ בַּחֲסִימָה' אָמַר רַחֲמָנָא – התורה אסרה לדוש בשעה שהשור חסום, ואם כן גם אם חסמה מבחוץ אסור לדוש בה עד שיפתח חסימתה. אָמַר לֵיהּ רבי סימאי, מִבֵּית אָבִיךָ אַתָּה לָמֵד – רבי יונתן היה כהן, ומהנאמר אצל הכהנים יש לפשוט את הספק, שנאמר 'יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם' (ויקרא י ט) ולכאורה אם נדייק את הפסוק יהיה משמע 'בְּבוֹאֲכֶם' הוּא דְּאָסוּר – שרק לאחר שנכנס הכהן למקדש אסור בשתיית יין, הָא מִישְׁתָּא וּמֵיעַל שָׁרֵי – אבל לשתות ולאחר מכן להיכנס צריך להיות מותר, והלא 'וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל' אָמַר רַחֲמָנָא (שם י י), ואם יכנס שתוי הרי אינו יכול להבדיל בין הקודש ובין החול, אֶלָּא מַה הָתָם כשם שלענין כהנים כוונת התורה שבִּשְׁעַת בִּיאָה לֹא תְּהֵא שְׁכִרוּת, הָכָא נַמִּי לענין חסימה כוונת התורה להזהיר שבִּשְׁעַת דִּישָׁה לֹא תְּהֵא חֲסִימָה.

לאחר שהתבאר שעיקר האיסור הוא לדוש כאשר הבהמה חסומה, מביאה הגמרא דין העולה מכלל זה: תָּנוּ רַבָּנָן, הַחוֹסֵם אֶת הַפָּרָה וחבירו דש בה כשהיא חסומה והתורה אמרה 'לא תחסום שור בדישו' (דברים כה ד), וְכֵן הַמְזַוֵּג בְּכִלְאַיִם – קשר שור וחמור יחדיו וחבירו חרש בהם, והתורה אמרה 'לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו' (דברים כב י), פָּטוּר, וְאֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא הַדָּשׁ וּמַנְהִיג בִּלְבָד – שהתורה לא הקפידה על מעשה החסימה והקשירה אלא על הדישה ועל ההנהגה.

אִיתְּמַר, חֲסָמָהּ בְּקוֹל – היה גוער בה שלא תאכל, וְכֵן הִנְהִיגָהּ בְּקוֹל – שהיו קשורים שור וחמור יחדיו, וגער בהם כדי שילכו, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר חַיָּיב מלקות, רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר פָּטוּר. מבארת הגמרא את סברותיהם: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר חַיָּיב, משום שֶׁעֲקִימַת פִּיו הֲוָיָא מַעֲשֶׂה שהרי מניע את שפתיו בדיבורו, רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר פָּטוּר, משום שקֹלָא לֹא הֲוֵי מַעֲשֶׂה, והתורה מחייבת מלקות רק על לאו שיש בו מעשה.

אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ,

אגרות קודש

ב"ה, כ"ט כסלו, תשכ"ב

ברוקלין.

ועד הרבנים דאיסט פלטבוש

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

לאחרי ההפסק הארוך בידיעות ע"ד פעולתם בקדש טהרת עם קדוש, בנין המקוה בשכונתם הט', נעם לי לקבל הודעתם מנר השני אשר הולך הבנין ונבנה.

ויהי רצון אשר כהוראת ימים אלו, בם נכתב מכתבם, ומכתבי מענה, יהי' גם בהאמור הולך ומוסיף מיום ליום, וכל אותם שזכו להתחיל במצוה רבה יברכו על המוגמר.

המשך בעמוד הבא

שנינו (תמורה ב.) לגבי העושה בהמתו תמורה, **לֹא שֶׁאָדָם רַשַּׁאי לְהָמִיר** – אסור לאדם לומר שבהמת חולין זו תהיה קדושה בתמורת בהמה המיוחדת לקרבן, **אֶלָּא שֶׁאִם הֵמִיר מוּמָר** – אם אמר כן נתפסת הקדושה גם בבהמת החולין, **וְסוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים.** והרי לאו זה נעשה בדיבור ומוכח שעקימת פיו הוי מעשה. **אָמַר** ליה ריש לקיש לרבי יוחנן, **הָא מַנִּי רַבִּי יְהוּדָה הִיא דְּאָמַר לַאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה לוֹקִין עָלָיו** ואם כן אין להוכיח מכאן שדיבור נחשב מעשה. שואלת הגמרא: **וּמִי מָצִית מוֹקְמַת לַהּ** – וכי אפשר להעמיד משנה זו **כְּרַבִּי יְהוּדָה, וְהָא קָתָנֵי בְּרֵישָׁא** של משנה זו **'הַכֹּל מְמִירִין אֶחָד הָאֲנָשִׁים וְאֶחָד הַנָּשִׁים', וְהַיְינוּ בָּהּ** – והגמרא בתמורה (ב.) שאלה על לשון זו **הַכֹּל לְאַתּוּיֵי מַאי** – מה באה המשנה לרבות במילה 'הכל', ותירצה **לְאַתּוּיֵי יוֹרֵשׁ** – שגם היורש קרבן מאביו יכול להמיר בו, **וּדְלָא** – ולחדש שאין הלכה **כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאִי כְּרַבִּי יְהוּדָה הָאָמַר יוֹרֵשׁ אֵינוֹ מַמִּיר, יוֹרֵשׁ אֵינוֹ סוֹמֵךְ.** ואם כן על כרחך שהמשנה איננה כרבי יהודה. מתרצת הגמרא: **הַאי תַּנָּא** – התנא שם **סָבַר לַהּ כְּוָותֵיהּ כַּחֲדָא וּפָלִיג עָלֵיהּ כַּחֲדָא** – סובר כרבי יהודה בדבר אחד, שלאו שאין בו מעשה לוקין עליו, וחולק על רבי יהודה בדבר אחד, שסובר שיורש יכול להמיר.

הגמרא דנה לגבי חיוב תשלומים באדם שחסם פרת חבירו: **תָּנוּ רַבָּנָן, הַחוֹסֵם אֶת הַפָּרָה** – השור או שואל פרה, וחסמה **וְדָשׁ בָּהּ, לוֹקֶה** על הלאו של 'לא תחסום', **וּמְשַׁלֵּם** מה שהפסיד את בעל הפרה שיעור אכילתה, שהוא **אַרְבָּעָה קַבִּין לְפָרָה, וּשְׁלֹשָׁה קַבִּין לַחֲמוֹר,** שזוהי הכמות שרגילים פרה וחמור לאכול בשעת דישה. שואלת הגמרא: **וְהָא** יש דין שאֵינוֹ **לוֹקֶה וּמֵת, וְאֵינוֹ לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם,** משום 'קם ליה בדרבה מיניה'. מיישבת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, הָא מַנִּי רַבִּי מֵאִיר הִיא דְּאָמַר לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם,** ולכן החוסם פרת חבירו לוקה ומשלם. תירוץ נוסף: **רָבָא אָמַר אֶתְנַן** – תשלום שנותן אדם לאשה בעבור שתזנה עימו, אם קנתה בו קרבן **אָסְרָה תּוֹרָה** – לקבלו לקרבן, **וְאִיסּוּר** זה הוא **אֲפִילּוּ בָּא עַל אִמּוֹ,** כלומר אף באופן שהתחייב מיתה ואי אפשר לחייבו בבית דין מיתה וממון, בכל זאת תשלום זה נחשב לאתנן ולא למתנה, דהיינו שאף שפטור מדין 'כדי רשעתו' נשאר חיוב ממון, ומחמתו נחשב ל'אתנן', ואם כן גם בחוסם פרת חבירו אף שאין אפשרות לבית דין לחייבו מלקות ותשלומים אך נשאר עליו החיוב לשלם. ולפי זה יש לפרש שמה שאמרה הברייתא שלוקה ומשלם, אין הכוונה שבית דין מחייבים אותו, אלא לוקה על ידי בית דין, ומשלם מעצמו כדי לצאת ידי שמים. תירוץ נוסף: **רַב פָּפָּא אָמַר מִשְּׁעַת מְשִׁיכָה אִיחַיֵּיב לַהּ בְּמִזּוֹנוֹתֶיהָ** – בחיוב תשלום המזונות הרי הוא מתחייב מיד כששכר או שאל את הפרה, **וּמִילְּקָא לֹא לָקֵי** – חיוב המלקות אינו חל **עַד שְׁעַת חֲסִימָה,** ומכיון ששני החיובים אינם באים בשעה אחת, לא על זה אמרה תורה 'כדי רשעתו'.

מביאה הגמרא את דברי רב פפא, לענין כלאים בהרבעת בהמות: **אָמַר רַב פָּפָּא, הָנֵי מִילֵּי בָּעוּ מִינַּאי** – את הספיקות הללו שאלו אותי **דְּבֵי** – בני ביתו של **רַב פָּפָּא בַּר אַבָּא, וּפְשַׁטִּי לְהוּ** – ופשטתי להם **לְאִיסּוּרָא. חֲדָא כְּהִלְכְתָּא וַחֲדָא דְּלֵאו כְּהִלְכְתָּא** – באחת מהן אכן זוהי ההלכה אך באחת מהם אין זו ההלכה אלא החמרתי להם כדי שלא יזלזלו בדבר.

הספק הראשון: **בָּעוּ מִינַּאי, מַהוּ לְלוּשׁ אֶת הָעִיסָּה בְּחָלָב** על מנת לעשות ממנה לחם, **וּפְשַׁטִּי לְהוּ לְאִיסּוּרָא כְּהִלְכְתָּא, דְּתַנְיָא אֵין לָשִׁין אֶת הָעִיסָּה בְּחָלָב, וְאִם לָשׁ כָּל הַפַּת כּוּלָּהּ אֲסוּרָה** באכילה, **מִפְּנֵי הֶרְגֵּל עֲבֵירָה** – שמא יאכל עימה בשר, **כֵּיוָצֵא בּוֹ אֵין טָשִׁין** [–מושחין] **אֶת הַתַּנּוּר בְּאַלְיָה** – בזנב הבהמה שהוא שמן מאד, **וְאִם טָשׁ** ואפה בו פת, **כָּל הַפַּת כּוּלָּהּ אֲסוּרָה,** ואסור לאפות בתנור זה **עַד שֶׁיַּסִּיק אֶת הַתַּנּוּר,** ויתכלה השומן.

וְאִידָּךְ – הספק השני היה לענין איסור כלאי בהמה, **בָּעוּ מִינַּאי מַהוּ לְהַכְנִיס מִין וְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ לְדִיר** – האם מותר להכניס לדיר, זכר ונקבה משני מיני בהמה או חיה, האסורים זה בזה משום כלאים, שהרי אינו מרביעם בידים אלא רק גורם להם לבוא זה על זה. **וּפְשַׁטִּי לְהוּ לְאִיסּוּרָא דְּלֵאו כְּהִלְכְתָּא,** שכן מצינו **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, וּבְמִנְאָפִים** – עדים הבאים לחייב מיתה או מלקות על הניאוף, לא הזקיקה התורה שיסתכלו כל כך עד שרואים ממש את מעשה הביאה, אלא **עַד שֶׁיְּרָאוּ כְּדֶרֶךְ הַמְּנָאֲפִים** – די לנו אם יעידו שראו אותם שוכבים כדרך המנאפים, **וּבְכִלְאַיִם** – אך לגבי איסור כלאי בהמה, אינו חייב מלקות **עַד שֶׁיְּכַנִּים כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת** – דהיינו שירביע אותם ממש בידים. כלומר שמעיקר הדין מותר להכניס לדיר, ובכל זאת אסרתי להם כדי שלא יזלזלו בדבר.

מָתִיב רַב אַחְדְּבוֹי בַּר אַמִּי על הדין של שמואל, נאמר (ויקרא יט יט) 'בהמתך לא תרביע כלאים', ואומרת על כך הברייתא **שאילו נֶאֱמַר** בתורה רק **'בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ', הָיִיתִי אוֹמֵר שלֹא יֶאֱחוּז אָדָם הַבְּהֵמָה בְּשָׁעָה שֶׁעוֹלֶה עָלֶיהָ זָכָר** – דהיינו שאסור לסייע בשום רביעה אפילו במין במינו, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'כִּלְאַיִם'** ללמד שרק במין בשאינו מינו יש איסור. מדייק רב אחדבוי, **לַאו מִכְּלָל דְּכִלְאַיִם אֲחִיזָה נַמִּי לֹא.** דהיינו מכיון שבלי המילה כלאים הייתי מבין שהאיסור הוא על אופן של אחיזה, אם כן גם כאשר התורה מבארת שהאיסור הוא רק על כלאים, נשארת ההבנה שהאיסור הוא באחיזה, ולא דווקא בהרבעה ממש של כמכחול בשפופרת. מתרצת הגמרא: **מַאי אֲחִיזָה הַכְנָסָה** – כוונת הברייתא שמרביעם כמכחול בשפופרת, **וְאַמַּאי קָרֵי לַהּ אֲחִיזָה** – ומדוע נקטה בלשון 'אחיזה' ולא כתבה מפורש 'הכנסה', **לִישְׁנָא מְעַלְּיָא** – משום שרצתה לנקוט לשון נקיה.

מביאה הגמרא דין נוסף לגבי הרבעת בהמות, וגם עליו מקשה רב אחדבוי מברייתא זו: **אָמַר רַב יְהוּדָה מִין בְּמִינוֹ** שאין בהם איסור כלאים, **מוּתָּר לְהַכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת, וַאֲפִילּוּ מִשּׁוּם פְּרִיצוּתָא לֵיכָּא** – ואין בזה איסור משום הרהור עבירה, **מַאי טַעְמָא כַּעֲכִידְתֵּיהּ טָרֵיד** – משום שליבו טרוד במלאכתו להרביעם, ואינו פנוי לבא לידי הרהור.

מָתִיב רַב אַחְדְּבוֹי בַּר אַמִּי על רב יהודה,

המשך מהעמוד הקודם

ויהי רצון שיהי' זה בקרוב ממש בעגלא דידן.

והרי יש גם שייכות בין תוכן ימי חנוכה, שהמלחמה היתה על שרצו להעבירם מחוקי רצונך וכו' חוקים דוקא, שזהו גם ענין הטומאה והטהרה, שהרי דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן, והרי הן מכלל החוקים וכן הטבילה (רמב"ם סוף הלכות מקואות).

ויהי רצון שיקוים בעגלא דידן, כסיום דברי הרמב"ם שם וזרקתי עליכם מים טהורים הבא לאחרי - ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

ומענין לענין באותו ענין: דברי הרמב"ם שם, אף שלכאורה מחלק האגדה הם, עיקר גדול בהלכות טהרה למדנו מהם. וז"ל: דבר ברור וגלוי כו' רמז יש בדבר כשם שהמכוון לבו לטהר כיון

המשך בעמוד רה

לֹא שֶׁאָדָם רַשָּׁאי לְהָמִיר אֶלָּא שֶׁאִם הֵמִיר מוּמָר וְסוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים א"ל הָא מַנִּי ר' יְהוּדָה הִיא דְּאָמַר לַאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה לוֹקִין עָלָיו וּמִי מָצֵית מוֹקְמַתְּ לָהּ כְּר' יְהוּדָה וְהָא קָתָנֵי רֵישָׁא הַכֹּל מְמִירִין אֶחָד הָאֲנָשִׁים וְאֶחָד הַנָּשִׁים וַהֲוֵינַן בָּהּ הַכֹּל לַאֲתוּיֵי מַאי לַאֲתוּיֵי יוֹרֵשׁ וּדְלָא כְּר' יְהוּדָה דְּאִי כְּר"י הָאָמַר יוֹרֵשׁ אֵינוֹ מֵמִיר יוֹרֵשׁ אֵינוֹ סוֹמֵךְ הַאי תַּנָּא סָבַר לָהּ כַּוָּותֵיהּ בְּחָדָא וּפָלֵיג עֲלֵיהּ בְּחָדָא ת"ר הַחוֹסֵם אֶת הַפָּרָה וְדָשׁ בָּהּ לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם ד' קַבִּין לְפָרָה וְג' קַבִּין לַחֲמוֹר וְהָא אֵינוֹ לוֹקֶה וּמֵת וְאֵינוֹ לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם אָמַר אַבַּיֵּי הָא מַנִּי ר"מ הִיא דְּאָמַר לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם רָבָא אָמַר אֶתְנָן אָסְרָה תּוֹרָה וַאֲפִילּוּ בָּא עַל אִמּוֹ רַב פָּפָּא אָמַר מִשְּׁעַת מְשִׁיכָה אִיחַיֵּיב לָהּ בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ וּמִילְקָא לָא לָקֵי עַד שְׁעַת חֲסִימָה אָמַר רַב פָּפָּא הָנֵי מִילֵּי בָּעוּ מִינָּאִי דְּבֵי רַב פָּפָּא בַּר אַבָּא וּפַשְׁטִי לְהוּ לְאִיסּוּרָא חֲדָא כְּהִלְכְתָא וַחֲדָא דְּלָאו כְּהִלְכְתָא בָּעוּ מִינָּאִי מַהוּ לָלוּשׁ אֶת הָעִיסָּה בְּחָלָב וּפַשְׁטִי לְהוּ לְאִיסּוּרָא כְּהִלְכְתָא דְּתַנְיָא אֵין לָשִׁין אֶת הָעִיסָּה בְּחָלָב וְאִם לָשׁ כָּל הַפַּת כּוּלָּהּ אֲסוּרָה מִפְּנֵי הֶרְגֵּל עֲבֵירָה כַּיּוֹצֵא בּוֹ אֵין טָשִׁין אֶת הַתַּנּוּר בְּאַלְיָה וְאִם טָשׁ כָּל הַפַּת כּוּלָּהּ אֲסוּרָה עַד שֶׁיַּסִּיק אֶת הַתַּנּוּר וְאִידָּךְ בָּעוּ מִינָּאִי מַהוּ לְהַכְנִיס מִין וְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ לְדִיר וּפַשְׁטִי לְהוּ לְאִיסּוּרָא דְּלָאו כְּהִלְכְתָא דְּאָמַר שְׁמוּאֵל וּבִמְנָאֲפִים עַד שֶׁיֵּרָאוּ כְּדֶרֶךְ הַמְנָאֲפִים וּבְכִלְאַיִם עַד שֶׁיַּכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת מֵתִיב רַב אַחַדְבוֹי בַּר אַמֵּי אִילּוּ נֶאֱמַר בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ הָיִיתִי אוֹמֵר לֹא יֶאֱחוֹז אָדָם הַבְּהֵמָה בְּשָׁעָה שֶׁעוֹלֶה עָלֶיהָ זָכָר ת"ל כִּלְאַיִם לָאו מִכְּלַל דְּכִלְאַיִם אֲחִיזָה נַמִּי לֹא מַאי אֲחִיזָה הַכְנָסָה וְאַמַּאי קָרֵי לָהּ אֲחִיזָה לִישָּׁנָא מְעַלְּיָא אָמַר רַב יְהוּדָה מִין בְּמִינוֹ מוּתָּר לְהַכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת וַאֲפִילּוּ מִשּׁוּם פְּרִיצוּתָא לֵיכָּא מ"ט בַּעֲבִידְתֵּיהּ טָרִיד מֵתִיב רַב אַחַדְבוֹי בַּר אַמֵּי

אילו

רש"י

לֹא שֶׁאָדָם רַשָּׁאי לְהָמִיר. רֵישָׁא דְּמַתְנִי' הַכֹּל מְמִירִין אֶחָד הָאֲנָשִׁים וְאֶחָד הַנָּשִׁים וּמְפָרֵשׁ וְאָזִיל דְּהַאי הַכֹּל מְמִירִין לֹא שֶׁהָאָדָם רַשָּׁאי לְהָמִיר אֶלָּא יֵשׁ בָּהֶן כֹּחַ לִתְפּוֹס בִּתְמוּרָה בְּדִיעֲבַד: וְסוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים. מִשּׁוּם לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ (ויקרא כז) וְהָא הָכָא דְּדִיבּוּר בְּעַלְמָא הוּא וְלָקֵי אַלְמָא עֲקִימַת שְׂפָתַיִם שֶׁאָדָם מַגִּיד בִּשְׂפָתָיו מַעֲשֶׂה הוּא: ר' יְהוּדָה הִיא. בְּכַמָּה דּוּכְתֵּי מַיְיתִינַן לָהּ (מכות דף ד:) לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּא הַכָּתוּב לִיתֵּן עֲשֵׂה אַחַר לֹא תַעֲשֶׂה לוֹמַר שֶׁאֵין לוֹקִין עָלָיו שֶׁנִּיתַּק לַעֲשֵׂה הוּא טַעְמָא דְּבָא הַכָּתוּב הָא לַאו הָכֵי לָקֵי הַמּוֹתִיר וְאע"ג דְּאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה: לַאֲתוּיֵי יוֹרֵשׁ. שֶׁאִם הֵמִיר בְּקָרְבַּן אָבִיו לְאַחַר מִיתַת אָבִיו מוּמָר: יוֹרֵשׁ אֵינוֹ מֵמִיר. וְאִם הֵמִיר אֵינוֹ מוּמָר וְטַעְמָא מְפָרֵשׁ בִּתְמוּרָה בְּרֵישׁ פ"ק (דף ב.): ג' קַבִּין לַחֲמוֹר. כָּךְ שִׁיעֲרוּ חֲכָמִים אֲכִילָתוֹ: ה"ג וְהָא אֵין לוֹקֶה וּמֵת וְאֵין לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם. דַּהֲווּ לְהוּ שְׁתֵּי רִשְׁעִיּוֹת וּכְתִיב (דברים כה) כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ: ר"מ הִיא. בְּמַסֶּ' מַכּוֹת (דף ד.) מְעִידִין אָנוּ עַל אִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁחַיָּיב לַחֲבֵירוֹ מָאתַיִם זוּז לוֹקִין וּמְשַׁלְּמִין אִם נִמְצְאוּ זוֹמְמִין: רָבָא אָמַר אֶתְנָן אָסְרָה תּוֹרָה אֲפִילּוּ בָּא עַל אִמּוֹ. וְנָתַן לָהּ טָלֶה בְּאֶתְנָן אֶתְנָן הוּא וְאָסוּר לְקָרְבָּן דְּאֶתְנַן סְתָמָא כְּתִיב (דברי' כג) ל"ש אִמּוֹ וְל"ש פְּנוּיָה וְאע"ג דְּאִי תָּבְעָה לֵיהּ בְּדִינָא קַמָּן תֵּן לִי אֶתְנַנִּי לֹא מְחַיְּיבִינַן לֵיהּ דְּהָא קָם לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינֵּיהּ כִּי יַהֲבֵיהּ נִיהֲלָהּ אֶתְנָן הוּא אַלְמָא אֲפִילּוּ בִּמְקוֹם מִיתָה נַמִּי רָמוּ תַּשְׁלוּמִין עֲלֵיהּ אֶלָּא שֶׁאֵין כֹּחַ לְעָנְשׁוֹ בִּשְׁתַּיִם אֲבָל יְדֵי שָׁמַיִם לֹא יָצָא עַד שֶׁיְּשַׁלֵּם דְּאִי לֹא רָמוּ תַּשְׁלוּמִין עֲלֵיהּ כִּי יַהֲבֵיהּ נִיהֲלָהּ מִי הֲוָה אֶתְנָן מַתָּנָה בְּעַלְמָא הוּא דְּיָהִיב לָהּ וְגַבֵּי חוֹסֵם נַמִּי תַּשְׁלוּמִין רָמוּ עֲלֵיהּ אֶלָּא שֶׁאֵין כֹּחַ בְּב"ד לְעָנְשׁוֹ שְׁתַּיִם וְכֵיוָן דְּרָמוּ תַּשְׁלוּמִין עֲלֵיהּ לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ עַד שֶׁיְּשַׁלֵּם אִי נַמִּי אִי תָּפִיס לֹא מַפְקִינַן מִינֵּיהּ כָּךְ שָׁמַעְתִּי מִפִּי מוֹרִי הַזָּקֵן וְיֵשׁ דּוּגְמָתוֹ בְּב"ק בְּפֶרֶק מְרוּבֶּה (דף ע:) וְשָׁם מְפוֹרָשׁ יוֹתֵר וְהֵבִיא לִי מוֹרִי רְאָיָה עַל זֶה: רַב פָּפָּא אָמַר. חִיּוּבֵי נַמִּי מְחַיְּיבִינַן לֵיהּ לְשַׁלּוּמֵי דְּאֵינָן בָּאִין כְּאֶחָד דְּמִשְּׁעַת מְשִׁיכָה אִיחַיַּיב לֵיהּ בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ: כָּל הַפַּת אֲסוּרָה. וַאֲפִילּוּ לְאָכְלָהּ בְּמֶלַח: מִפְּנֵי הֶרְגֵּל עֲבֵירָה. שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר עִמָּהּ: טָשִׁין. טָחִין: מִין וְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ. וְהֵן זָכָר וּנְקֵבָה: מַהוּ לְהַכְנִיס לְדִיר. מִי הָוֵי כְּמַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם אוֹ לֹא עַד שֶׁיֹּאחַז הוּא בְּעַצְמוֹ אֵבֶר הַזָּכָר וְיַכְנִיס: וּפַשְׁטֵי לְהוּ לְאִיסּוּרָא. שֶׁלֹּא יְזַלְזְלוּ: בִּמְנָאֲפִים. מְעִידִין עֲלֵיהֶם הָעֵדִים לְחַיְּיבָן מִיתָה וּמַלְקוּת מִשֶּׁיִּשְׁכְּבוּ זֶה עַל זֶה כְּדֶרֶךְ מְנָאֲפִים וְא"צ לָעֵדִים שֶׁיֵּרָאוּ כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת דְּלֹא הִזְקִיקָתָן תּוֹרָה לְהִסְתַּכֵּל כ"כ: בְּכִלְאַיִם. אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיַּכְנִיס בְּיָדוֹ אֵבֶר הַזָּכָר בִּנְקֵבָה כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת כְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַכְנִיס מִין בְּמִינוֹ: מִכְחוֹל. קֵיסָם אוֹ כָּנָף שֶׁמַּכְנִיסִין בִּשְׁפוֹפֶרֶת חֲלוּלָה שֶׁהַכְּחוֹל לְתוֹכָהּ וּמוֹצִיאִין מִן הַכְּחוֹל בְּמִכְחוֹל וּמַעֲבִיר עַל הָעַיִן: אִילּוּ נֶאֱמַר בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ. וְלֹא נֶאֱמַר כִּלְאַיִם הָיִיתִי אוֹמֵר לֹא יֶאֱחוֹז אֶת הַבְּהֵמָה בְּקַרְנֶיהָ בְּשָׁעָה שֶׁעוֹלֶה עָלֶיהָ זָכָר וַאֲפִילּוּ מִין בְּמִינוֹ ת"ל וְכוּ': וַאֲפִילּוּ מִשּׁוּם פְּרִיצוּתָא אֵין כָּאן. מִשּׁוּם דְּשֶׁמָּא יָבֹא לִידֵי הִרְהוּר דָּבָר כִּדְאָמְרִינַן (ע"ז דף כ:) לֹא יִסְתַּכֵּל בַּחֲמוֹר וּבַחֲמוֹרָה בַּחֲזִיר וּבַחֲזִירָה בְּשָׁעָה שֶׁהֵן מְזַוְּוגִין וְנִזְקָקִין זֶה עִם זֶה דְּהָתָם כְּשֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְסַיֵּיעַ אֲבָל הַאי. בַּעֲבִידְתֵּיהּ טָרִיד וְלֹא מְהַרְהֵר:

מתני'

תוספות

יְהוּדָה קָאָמַר אַמַּאי לֹא דַּיֵּיק נַמִּי מִמִּילְּתֵיהּ דְּהַתְרָאַת סָפֵק שְׁמָהּ הַתְרָאָה כִּדְדַיֵּיק רַבִּי יוֹחָנָן אֶלָּא קָאָמַר הָתָם דְּסָבַר לָהּ כְּאִידָךְ דְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר לֹא שְׁמָהּ הַתְרָאָה אֶלָּא וַדַּאי מַשְׁמַע דְּסָבַר הָכֵי וּבְפ"ג דִּשְׁבוּעוֹת (דף כא.) נַמִּי פָּרִיךְ מֵהָתָם דְּרַבִּי יוֹחָנָן אַדְּר' יוֹחָנָן מַשְׁמַע דְּאַלִּיבָּא דְּנַפְשַׁיְיהוּ פְּלִיגֵי וְי"ל דְּרֵישׁ לָקִישׁ לֹא פָּטַר הָכָא אֶלָּא אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּבָעֵי לַאו שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה אֲבָל אִיהוּ וַדַּאי סָבַר כְּר' יְהוּדָה וְהָא דְּקָאָמַר בְּסָמוּךְ הָא מַנִּי ר' יְהוּדָה הִיא ה"ק ר' יְהוּדָה הִיא וּסְבִירָא לֵיהּ כַּוָּותֵיהּ: הָא מַנִּי ר"מ הִיא דְּאָמַר לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם. וְתֵימַהּ דְּלָא שַׁמְעִינַן לֵיהּ לְר"מ אֶלָּא בְּפ"ק דְּמַכּוֹת (דף ד. ושם ד"ה לוקין) גַּבֵּי עֵדִים זוֹמְמִין וְהָתָם יָלִיף לֵיהּ ר"מ מִמּוֹצִיא שֵׁם רָע דְּלוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם וּפָרִיךְ מַה לְּמוֹצִיא שֵׁם רָע שֶׁכֵּן קְנָס וּמְשַׁנֵּי סָבַר לָהּ כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר עֵדִים זוֹמְמִין קְנָסָא הִיא א"כ הָכָא דַּהֲוָה מָמוֹנָא מְנָלָן דְּלוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם וְי"ל דְּהָא דִּלְרַבָּנָן אֵין לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם הַיְינוּ מִכְּדֵי רִשְׁעָתוֹ דִּכְתִיב גַּבֵּי עֵדִים זוֹמְמִין דְּדַרְשִׁינָן מִינֵּיהּ מִשּׁוּם רִשְׁעָה אַחַת אַתָּה מְחַיְּיבוֹ וְאִי אַתָּה מְחַיְּיבוֹ מִשּׁוּם שְׁתֵּי רִשְׁעִיּוֹת אֲבָל ר"מ דְּסָבַר דְּעֵדִים זוֹמְמִין קְנָסָא הוּא יָלִיף מִמּוֹצִיא שֵׁם רָע דְּלוֹקִין וּמְשַׁלְּמִין א"כ תּוּ לֵיכָּא לְדִידֵיהּ לְאוֹקְמֵי כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ אֶלָּא בְּמִיתָה וּמַלְקוּת וּמֵהֵיכָא נֵילַף דְּלֹא יִלְקֶה וּמְשַׁלֵּם וּלְה"ק דִּבְכָל דּוּכְתָּא אִית לֵיהּ לְר"מ דְּלוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם וְא"ת וְהָא אַכַּתִּי אִיכָּא לְאוֹקְמֵי כְּר"מ כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמַלְקוּת וּמָמוֹן כְּגוֹן דִּבְהֲדֵי דְּמַסְהֲדֵי עֵדוּת שֶׁקֶר קָרְעוּ שִׁירָאִין שֶׁל שׁוּם אָדָם דְּהַנֵּי תַּשְׁלוּמִים אֵינָם קְנָס וְלֵיכָּא לְמֵילַף מִמּוֹצִיא שֵׁם רָע וְי"ל דְּלֵית לָן לְאוֹקְמֵי קְרָא דְּוַאי אַתָּה מְחַיְּיבוֹ מִשּׁוּם ב' רִשְׁעִיּוֹת אֶלָּא בְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם מֵחֲמַת עֵדוּת שֶׁקֶר וּלְהָכֵי לֹא מִתּוֹקְמָא בְּמָמוֹן וּמַלְקוּת דִּבִשְׁתֵּי רִשְׁעִיּוֹת מֵחֲמַת עֵדוּת שֶׁקֶר לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם וּלְהָכֵי לֹא מִתּוֹקְמָא אֶלָּא בְּמִיתָה וּמַלְקוּת: בְּבָא לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם. וְא"ת דְּאַמְרִי' בְּפֶרֶק בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (סנהדרין דף עב. ע"ש) רָבָא אִיגַּנְבוּ לֵיהּ דִּינָרֵי בְּמַחְתַּרְתָּא אַהַדְרִינְהוּ נִיהֲלֵיהּ וְלָא קַבְּלִינְהוּ אָמַר הוֹאִיל וְנָפַק מִפּוּמֵּיהּ דְּרַב דְּאָמַר הַבָּא בְּמַחְתֶּרֶת וְנָטַל כֵּלִים וְיָצָא פָּטוּר דְּבִדָמִים קְנִינְהוּ וְאַמַּאי לֹא קִבְּלָם וְהָא חַיָּיבִין לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם וְי"ל דְּהֵם לֹא רָצוּ לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם אֶלָּא הָיוּ סְבוּרִין שֶׁבְּדִין חַיָּיבִין לְהַחֲזִיר וּלְכָךְ לֹא קַבְּלִינְהוּ וְא"ת תַּנָּא תָּנֵי יְשַׁלֵּם וְאַתְּ אָמְרַתְּ דְּמִדַּת חֲסִידוּת שָׁנוּ כַּאן וְי"ל דִּישַׁלֵּם מַשְׁמַע טְפֵי לְשׁוֹן חִיּוּב מִמְּשַׁלֵּם אִי נַמִּי הָתָם פָּרִיךְ מִשּׁוּם דַּאֲפִילּוּ לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם אֵינוֹ חַיָּיב אֲבָל הָכָא דְּחַיָּיב לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם חִיּוּבָא מְעַלְּיָא הוּא וְשַׁפִּיר קָתָנֵי מְשַׁלֵּם וְעוֹד ר"י פֵּי' שָׁם מִתּוֹךְ הַסּוּגְיָא דְּה"ק תַּנָּא תָּנֵי יְשַׁלֵּם דִּבְרֵי ר"א וְרַבָּנָן פְּלִיגֵי עֲלֵיהּ וְאִי מִדַּת חֲסִידוּת קָאָמַר לֹא הֲווּ פְּלִיגֵי עֲלֵיהּ: אֶתְנָן אָסְרָה תּוֹרָה אֲפִילּוּ בָּא עַל אִמּוֹ. דְּעִיקַּר אֶתְנָן בַּעֲרָיוֹת כְּתִיב דְּזוֹנָה מֵחַיָּיבֵי כְּרִיתוּת הִיא וּבִתְמוּרָה נַמִּי פ"ק (דף ה) גַּמְרִינַן תּוֹעֵבָה מֵעֲרָיוֹת וְי"מ דְּנַפְקָא לָן מִדְּתַנְיָא בִּיבָמוֹת (דף נט: ושם) יָכוֹל אַף אֶתְנַן כֶּלֶב וּמְחִיר זוֹנָה ת"ל גַּם שְׁנֵיהֶם שְׁנַיִם וְלֹא ד' וּמִדְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמַעֵט אֶתְנַן כֶּלֶב אע"ג דְּרוֹבֵעַ בְּהֵמָה קָם לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינֵּיהּ ש"מ דְּאֶתְנָן אָסְרָה תּוֹרָה אֲפִילּוּ בָּא עַל אִמּוֹ וְאֵין נִרְאֶה דְּמִי כְּתִיב ב' וְלֹא ד' שְׁנֵיהֶם כְּתִיב וְנֵימָא ב' וְלֹא ג' וְלֹא אָתֵי לְמַעוּטֵי אֶלָּא מְחִיר זוֹנָה וְא"ת וְהָא אִיכָּא לְאוֹקְמָא קְרָאֵי בְּאוֹמֵר הֵילָךְ טָלֶה זֶה וְתִבָּעֲלִי לִבְנֵךְ אוֹ לְאָבִיךְ דְּלֹא קִים לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינֵּיהּ וְי"ל דְּאִית לָן לְאוֹקְמָא קְרָא בִּסְתָם אֶתְנָן דְּהַיְינוּ שֶׁהַבּוֹעֵל נוֹתֵן וְא"ת דְּאֶתְנָן אֵינוֹ נֶאֱסָר אֶלָּא בִּדְקָאֵי בַּחֲצֵירָהּ בִּשְׁעַת בִּיאָה כִּדְאָמַר בְּפ' בַּתְרָא דְּע"ז (סג. ושם) אֲבָל בָּא עָלֶיהָ וְאח"כ נָתַן לָהּ מוּתָּר א"כ הֵיכִי מוּכַח מֵאֶתְנָן דְּחַיָּיב לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם אע"ג דְּקָם לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינֵּיהּ וְהָא מַשְׁמַע בִּמְרוּבֶּה (ב"ק דף ע: ושם ד"ה אילו) דְּחָצֵר קָנֵי לֵיהּ קִנְיָן גָּמוּר אֲפִילּוּ הֵיכָא דְּקָם לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינֵּיהּ וְי"ל דְּנְהִי דְּחָצֵר קָנֵי לָהּ קִנְיָן גָּמוּר לֹא הָיָה לוֹ לֵיחָשֵׁב אֶתְנָן אֶלָּא מַתָּנָה אִם לֹא הָיָה חַיָּיב לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם כְּשֶׁאֵינָהּ בַּחֲצֵירָהּ: וְאִם טָשׁ כָּל הַפַּת כּוּלָּהּ אֲסוּרָה עַד שֶׁיּוּסַּק הַתַּנּוּר. תֵּימַהּ לָמָּה לִי עַד שֶׁיּוּסַּק בְּקִינּוּחַ סַגֵּי דְּהָתוֹ לֹא הֲוֵי אֶלָּא כְּנ"ט בַּר נ"ט וְשָׁרֵי (חולין דף קיא:) דָּגִים שֶׁעָלוּ בִּקְעָרָה דְּמוּתָּר לְאָכְלָן בְּכוּתָּח וְשָׁם מְפוֹרָשׁ: וּפַשְׁטֵי לְהוּ לְאִיסּוּרָא דְּלֹא כְּהִלְכְתָא דְּאָמַר שְׁמוּאֵל כו'. תֵּימַהּ לְר"י הֵיכִי מוּכַח מִשְּׁמוּאֵל דְּלֵיכָּא אִיסּוּרָא מִדְּרַבָּנָן דִּשְׁמוּאֵל לֹא אַיְירֵי אֶלָּא מִדְּאוֹרַיְיתָא דּוּמְיָא דִּמְנָאֲפִין עַד שֶׁיֵּרָאוּ כְּדֶרֶךְ הַמְנָאֲפִין דְּאַיְירֵי לְהוֹרְגָם דְּאַהָא מַיְיתֵי לָהּ בְּפ"ק דְּמַכּוֹת (דף ז.) גַּבֵּי אִם הָיִינוּ שָׁם לֹא הָיָה אָדָם נֶהֱרָג מֵעוֹלָם: מִין בְּמִינוֹ נַמִּי אֲחִיזָה אֵין הַכְנָסָה לֹא. תֵּימַהּ כֵּיוָן דְּלֹא אַיְירֵי קְרָא אֶלָּא בְּכִלְאַיִם מְנָלָן לֶאֱסוֹר הַכְנָסָה מִין בְּמִינוֹ וְי"ל דְּדַיֵּיק מִדְּנָקַט תַּנָּא לֹא יֶאֱחוֹז דְּלֹא יַכְנִיס הֲוָה לֵיהּ לְמִינְקַט דְּלֹא תַרְבִּיעַ הַכְנָסָה מַשְׁמַע אֶלָּא מִשּׁוּם הָכֵי נָקַט אֲחִיזָה דִּלְהַכְנָסָה לֹא אִיצְטְרִיךְ דְּקִים לֵיהּ לַתַּנָּא דַּאֲפִילּוּ מִין בְּמִינוֹ אֲסוּרָה מִוְּנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע דְּדָרִישׁ מִינֵּיהּ בְּפ"ק דְּע"ז (דף כ:) שֶׁלֹּא יִסְתַּכֵּל אָדָם לֹא בַּחֲמוֹר וְלֹא בַּחֲמוֹרָה לֹא בַּחֲזִיר וְלֹא בַּחֲזִירָה לֹא בְּעוֹף וְלֹא בְּעוֹפֶפֶת בְּשָׁעָה שֶׁנִּזְקָקִין זֶה לָזֶה וּלְהָכֵי מוֹקֵי לֹא תַרְבִּיעַ בַּאֲחִיזָה בְּאִם אֵינוֹ עִנְיָן:

תוספות

דש באווזין ובתרנגולין לרבי יוסי ברבי יהודה מהו. יש לפרש דמיבעיא ליה בדשין ברגליהן ולא בכנפיהם דאין יכולין לדוש בכנפיהן דאי בכל כחו בעינן האיכא או דלמא ידיו ורגליו בעינן והא ליכא דאין דשין בכנפיהן אי נמי יש לומר דאפילו דשין בכנפיהן מיבעיא ליה דדומיא דשור ממש בעינן וא"ת דמשמע דפשיטא ליה דאי איכא ידיו ורגליו כי שור דאוכל ולא בעי שור ממש וא"כ ליליף שור שור משבת וא"כ עוף נמי גילף בדתנן בסוף הפרה (דף נד:) דשין שור ובהמה חיה ועוף לענין חסימה א"כ מאי מיבעיא ליה וי"ל כיון דבעי רבי יוסי ברבי יהודה דומיא דשור מיבעי ליה דלמא עוף אינו שוה לשור לענין חסימה ומתניתין דהתם בתנא קמא דתקא: **שור** במחובר היכי משכחת לה. פירש בקונטרס הלא הבהמה אינה יכולה להגיע ולאכול מגפן שעל העגלה שהיא נושאה שהבהמה לפני העגלה ואין נראה לר"י דההוא גפן היי תלוש ולא מחובר אלא הכי פירושו במחובר היינו כשהוא דש במחובר היכי משכחת לה שיאכל אותן שבלין עצמן שהוא דש בשלמא שור בתלוש אתי שפיר שכל תבואה התלושה אשר שם חשובה כאגודה אחת ואין צריך לאכול מאותה שהוא דש ממש אבל מחובר כל קלח וקלח חשוב בפני עצמו ומשני בשרקא פירוש בקטניות או בתבואה שהיא ארוכה שיכול לאכול אותן שבלין עצמן שהוא דש: **הא** עושה מעשה אוכל מן התורה. תימה מנלן למידק הכי דמתניתין לא משמע בכל דלא קתני אלא שאוכל משום השבת אבידה אבל אי לאו משום הכי לא היה אוכל אפילו מהלך כעושה מעשה דמי דעושה בגפן זה איגו אוכל בגפן אחר וי"ל דדייק מדלא נקט במתניתין משום השבת אבידה אמרו הפועלים אוכלים כשמפיבים כלים מאומן לאומן דהוו עושין מעשה ומיגה הוה ידעינן דאפילו בעושה מעשה אין אוכלים אלא מפני השבת אבידה אלא ודאי מדנקט בהליכתן מאומן לאומן שאין עושין מעשה משמע דאי הוו עבדי מעשה הוו אכלי מדאורייתא:

אלא

מתני' ואפילו בכתיפו. דאינו מזיז ידיו ורגליו: **גמ'** כי שור. דהא אקשת חוסם לנחסם: דש באווזים. דאין להם ידים להשען וכל משעניתם על רגליהן: עד שלא הילכו יכו'. דרכן להטיל ענבים על הגת ודורכין ברגליהם על הגת ועד שלא הילכו בה שתי וערב אין מלאכתן ניכרת ביין אלא בענבים לפיכך אין שותין יין דהוה ליה עושה במין זה ואוכל במין אחר. **מתני'** אבל מוגע הוא עצמו וכו'. ואוכל כל אכילתו מהן: יכולן לא אמרו. שיאכל אלא בשעה שהוא עוסק במלאכה ולא שישב לו ויאכל לומר הרי מנעתי עצמי עד כאן לא בטלתי לאכול עכשיו אשב לי ואוכל: אבל מפני השב אבידה לבעלים. שלא יבטל ממלאכתו ויאכל: אמרו פועלין אוכלין בהליכתן מאומן לאומן. כשנגמרו שורה זו והולכין להתחיל בהרירתה ואע"ג דההיא שעתא לאו שעת מלאכה היא ניתא ליה לבעל הבית בהא: וחמור כשהיא פורקת. בגמרא מפרש לה: **גמ'** מהו שיאכל בגפן אחר. שיקוץ אשכול גפן יפה וילך למקום שהוא עושה שם ויאכל: ואי אמרת. למה לי למיבעי להא פשיטא דאוכל דאי איגו אוכל שור במחובר דרבינן לעיל דאכיל היכי אכיל הרי מלאכת שור במחובר אי אפשר לו לאכול מגפן שהוא עושה בה שהרי קשור לצמד לפני העגלה והבוצרים עושין בגפן שאצל העגלה ונותנים בעגלה: אי משום הא לא תפשוט אמר רב שישא בשרקא. בזמורה ארוכה מאד ומגעת עד לפני השור: דומיא דתאנים וענבים. שעושה בתאנה זו ואוכל בחברותיה: אמר רב שישא בריה דרב אידי. לעולם תנרוייהו בעינן ממין ומפה והאי דאיצטריך למיתני תאנים וענבים ודיקת הא תאנים ותאנים אוכל בתאנה המודלת על הגפן או גפן מודלה על תאנה ואשמועינן היה עושה במין זה לא יאכל במין אחר ואע"ג דהוי עסוק בשניהם שהרי צריך להגביה ולהפריד הענבים של זה מזה כשהוא חותך ומידו לא ממין שאתה נותן הוא הא תאנים ותאנים ומיא דבני כגון המודלת על חבירתה אין צריך להבחין מאיזה מהן יאכל דממין שאתה נותן ומפה שאתה נותן הוא דבשניהם הוא עסוק: ליידל וליתי למקום שהוא עושה. ולמה ליה למנוע: משום ביטול מלאכה. שבטל בהליכתו ובחזירתו: אשתו ובניו מהו. שלא נשכרו אצל בעל הבית וקא מייתו ליה: סברוה. רבנן דבי מדרשא דבעו למיפשט מהא בעיין: מהלך. בצרכי בעל הבית כגון זה בלבתו מאומן לאומן: כעושה מעשה דמי. ויש לו לאכול ואפילו הכי אי לאו דתקון ליה רבנן דניתא ליה לבעל הבית מדאורייתא לא אכיל מפני שמהליכתו צורך גפן שהולך אצלה הוא ואכילתו מענבים שקוצץ מזו שיצא ממנה הוא אלמא עושה בזה אין אוכל בזה: לאו כעושה מעשה דמי. הלכך אי לאו מפני השבת אבידה לא הוה ליה למיכל: הא עושה מעשה. כגון נשא בכתף והולך מזו אל זו ואכיל:

ומהלך

אילו נאמר בהמתך לא תרביע הייתי אומר לא ייאחוז אדם את הבהמה כדי שיעלה עליה וקרי תלמוד לומר כלאים כלאים הוא דאסור הא מין במינו שרי ומין במינו נמי אחיזה אין הכנסה לא מאי אחיזה הכנסה ואמאי קרי ליה אחיזה לישנא מעליא אמר רב אשי הא מילתא בעו מינאי דבי רב נחמיה ריש גלותא מהו להכנים מין ומינו ושאינו מינו לדיר כיון דאיכא מיניה בתר מיניה גריר או דלמא אפילו הכי לא ופשטי להו לאיסורא דלא כהלכתא משום פריצותא דעבדי: **מתני'** היה עושה בידיו אבל לא ברגליו אבל לא בידיו אפילו בכתיפו הרי זה אוכל ר' יוסי ברבי יהודה אומר עד שיעשה בידיו וברגליו: **גמ'** מ"ט כי תבא בכרם רעך בכל מאי דעביד: רבי יוסי בר' יהודה אומר עד שיעשה בידיו וברגליו: מ"ט דר' יוסי ברבי יהודה כי שור מה שור עד שיעשה בידיו וברגליו אף פועל עד שיעשה בידיו וברגליו בעי רבה בר רב הונא דש באווזין ותרנגולים לר' יוסי ברבי יהודה מהו בכל כחו בעינן והא איכא או דלמא בידיו וברגליו בעינן והא ליכא תיקו אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוהה פועלים עד שלא הילכו שתי וערב בגת אוכלין ענבים ואין שותין יין משהילכו שתי וערב בגת אוכלין ענבים ושותין יין: **מתני'** היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים בענבים לא יאכל בתאנים אבל מוגע את עצמו עד שמגיע למקום פלוס ואוכל וכולן לא אמרו אלא בשעת מלאכה אבל מושם השב אבידה לבעלים אמרו פועלים אוכלין בהליכתן מאומן לאומן ובחזירתן מן הגת ובממור שאתה נותן ליכלו של בעל הבית בענין והא איכא ואם תמצי לומר עושה בגפן זה לא יאכל בגפן אחר שור במחובר היכי אכיל אמר רב שישא בריה דרב אידי בשרקא תא שמע היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים הא תאנים ותאנים דומיא דתאנים וענבים אוכל ואי אמרת עושה בגפן זה איגו אוכל בגפן אחר היכי משכחת לה אמר רב שישא בריה דרב אידי במזודלת תא שמע אבל מוגע את עצמו עד שמגיע למקום הפלוס ואוכל ואי אמרת עושה בגפן זה אוכל בגפן אחר ניזיל וניתי וניכול התם משום ביטול מלאכה לא קא מיבעיא לן כי קא מבעיא לן היכא דאיכא אשתו ובניו מאי תא שמע וכולם לא אמרו אלא בשעת מלאכה אבל מפני השב אבידה לבעלים אמרו פועלים אוכלים בהליכתן מאומן לאומן ובחזירתן מן הגת שבמזודלת בעושה מעשה דמי ומשום השב אבידה לבעלים הוא דאכיל מדאורייתא לא אכיל אלמא עושה בגפן זה איגו אוכל בגפן אחר לא לעולם איתא לך עושה בגפן זה אוכל בגפן אחר ומהלך לאו כעושה מעשה דמי איכא דאמרי סברוה מהלך לאו כעושה מעשה דמי ורבינו טעמא דמדאורייתא לא אכיל משום דלאו כעושה מעשה דמי הא עושה אכיל מדאורייתא אלמא עושה בגפן זה אוכל בגפן אחר לא לעולם איתא לך עושה בגפן אחר ומהלך

על הפסוק 'בהמתך לא תרביע כלאים' (ויקרא יט יט), אמרה הברייתא שאילו נאמר רק 'בהמתך לא תרביע', הייתי אומר שלא יאחוז אדם את הבהמה כדי שיעלה עליה זכר – דהיינו שאסור לסייע ברביעה אפילו במין במינו, תלמוד לומר 'כלאים' ללמד שרק בשאינו מינו יש איסור. מדייק רב אחדבוי, כלאים הוא דאסור הא מין במינו שרי – מותר, ומין במינו נמי אחיזה אין – ומלשון 'אחיזה' שנקטה הברייתא מוכח שמותר במין במינו רק לאחוז ולסייע אבל הכנסה לא – להרביעם כמכחול בשפופרת אסור. מתרצת הגמרא: מאי אחיזה הכנסה – כוונת הברייתא שמרביעם כמכחול בשפופרת, ואמאי קרי ליה אחיזה – ומדוע נקטה בלשון 'אחיזה' ולא כתבה מפורש 'הכנסה', לישנא מעליא – משום שרצתה לנקוט לשון נקיה.

רב פפא לעיל (ע"א) החמיר ואסר להכניס מין ושאינו מינו לדיר, מביאה הגמרא שרב אשי החמיר יותר בענין זה: אמר רב אשי, הא מילתא בעו מיני – דבר זה שאלו אותי דבי – בני ביתו של רב נחמיה ריש גלותא, מהו להכניס מין ומינו ושאינו מינו לדיר – האם מותר להכניס לדיר זכר עם שתי נקיבות שאחת היא מינו ואחת אינה מינו. צדדי הספק הם, כיון דאיכא מיניה בתר מיניה גריר – כיון שיש שם נקבה שהיא מינו, הרי הוא יגרר אחריה ואין לחשוש שירבע את שאינו מינו, או דלמא אפילו הכי לא, שמא ירבע את שאינו מינו. ופשטי להם – ופסקתי להם לאיסורא, ודין זה הוא דלא כהלכתא – אינו מצד ההלכה שהרי למדנו לעיל שאסור רק במכחול בשפופרת, אלא אסרתי להם משום פריצותא דעבדי – שהעבדים פרוצים הם ויש לחשוש שיבואו להרביעם בידים:

משנה

משנה זו עוסקת בצורה שבה הפועל עושה את מלאכתו כדי שיהיה רשאי לאכול: הָיָה עוֹשֶׂה מלאכתו בְּיָדָיו אֲבָל לֹא בְּרַגְלָיו, או בְּרַגְלָיו אֲבָל לֹא בְּיָדָיו, וְאֲפִילּוּ עושה רק בִּכְתֵפוֹ – שאינו מזיז כלל את ידיו ורגליו, הֲרֵי זֶה אוֹכֵל. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אינו אוכל עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו:

גמרא

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא – מהו טעמו של תנא קמא. משיבה הגמרא: שנאמר (דברים כג כה) 'כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ', ולא מפורש כיצד יעשה מלאכתו, משמע שבְּכָל מַאי דְּעָבִיד – שבכל אופן שיעשה, אוכל:

שנינו במשנה: רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו: מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה. משיבה הגמרא: כִּי שׁוֹר – יש היקש בין שור לאדם, ונדרש כך, מַה שׁוֹר אינו אוכל עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו – שכך הוא דרך השור שעושה מלאכתו בידיו וברגליו, אַף פּוֹעֵל אינו אוכל עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו.

בָּעֵי רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, דָּשׁ בְּאַוָּוזִין וְתַרְנְגוֹלִים שאין להם ידים אלא כל מלאכתם היא על ידי רגליהם, לְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, מַהוּ. מבארת הגמרא את צדדי הספק: בְּכָל כֹּחוֹ בְּעֵינָן וְהָא אִיכָּא – האם רבי יוסי ברבי יהודה הצריך שהמלאכה תהיה נעשית בכל כוחו, ואווזים אוכלים משום שזה כל כוחם, או דִּלְמָא בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו בְּעֵינָן וְהָא לֵיכָּא – או שמא רבי יוסי הצריך שתיעשה המלאכה דווקא בידים ורגלים, ואווזין אינם בכלל זה. תֵּיקוּ – נשארה הגמרא בספק.

דין נוסף באכילת פועלים: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, פּוֹעֲלִים השכורים להביא את הענבים לגת ולדורכם, עַד שֶׁלֹּא הִילְּכוּ שְׁתֵּי וָעֶרֶב בַּגַּת – קודם שהלכו לאורך ולרוחב הגת עדיין לא ניכר שמלאכתן ביין, ולכן אוֹכְלִין עֲנָבִים וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן, שמבואר במשנה הבאה שפועל רשאי לאכול רק ממין שעוסק בו, אבל מִשֶּׁהִילְּכוּ שְׁתֵּי וָעֶרֶב בַּגַּת, שניכרת מלאכתן ביין, אוֹכְלִין עֲנָבִים וְשׁוֹתִין יַיִן:

משנה

משנה זו מבארת שפועל אוכל רק ממין שעוסק בו, ודנה אימתי הוא אוכל. הָיָה עוֹשֶׂה בְּתְאֵנִים לֹא יֹאכַל בַּעֲנָבִים, וכן העושה בַּעֲנָבִים, לֹא יֹאכַל בִּתְאֵנִים. אֲבָל מוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְמָקוֹם יָפוֹת וְאוֹכֵל – רשאי להימנע מלאכול עד שיגיע לפירות היפים, אף שמחמת שנמנע יאכל יותר מהיפים.

דין נוסף: וְכוּלָּן לֹא אָמְרוּ – מעיקר הדין אין פועלים אוכלים אֶלָּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה ממש, אֲבָל מִשּׁוּם הָשֵׁב אֲבֵידָה לַבְּעָלִים – כדי שלא יגרם הפסד לבעל השדה, בכך שהפועל יתבטל ממלאכתו כדי לאכול, לכן אָמְרוּ פּוֹעֲלִין אוֹכְלִין בַּחֲלִיכָתָן מֵאוֹמָן לְאוֹמָן – משורה לשורה וּבַחֲזִירָתָן מִן הַגַּת – לאחר שהניחו את הענבים בגת ושוב חוזרים לבצור.

דין נוסף: וּבַחֲמוֹר כְּשֶׁהִיא פּוֹרֶקֶת – גם בבהמות דין אבילתן הוא רק בשעה שעוסקות במלאכה:

גמרא

איבעיא לְהוּ, פועל העוֹשֶׂה בְּגַפָּן זֶה, מַהוּ שֶׁיֹּאכַל בְּגַפָּן אַחֵר יפה יותר. מבארת הגמרא את צדדי הספק: 'מִמִּין' שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לְכֵלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת בְּעֵינָן – האם עיקר ההקפדה היא שיאכל רק מאותו המין שעוסק בו, וְהָא איכָּא – ואילן אחר הרי הוא בכלל אותו המין, אוֹ דִּלְמָא 'מִמָּה' שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לְכֵלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת בְּעֵינָן – שרשאי לאכול רק ממה שעוסק בו ממש, וְהָא לֵיכָּא. אומרת הגמרא: וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר – ואם תרצה לומר שלא שייך להסתפק בזה משום שעל הצד שהעוֹשֶׂה בְּגַפָּן זֶה לֹא יֹאכַל בְּגַפָּן אַחֵר, יהיה קשה שׁוֹר בְּמַחוּבָּר שדרשה הגמרא לעיל (פח:) שאוכל, הֵיכִי אָכִיל – כיצד שייך דין זה שאוכל במלאכת מחובר, והרי הרגילות היא שהבוצר מעמיד את העגלה על יד האילן שבוצר ממנו, ונמצא שהשור שקשור לעגלה נמצא לפניה בריחוק קצת, ויש לו אפשרות לאכול רק מאילן אחר. אָמַר רַב שֵׁשָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, בְּשַׁדְרָא – בדרשה של שור במחובר מדובר בזמורה ארוכה הנסרכת ומגיעה עד לפיו של השור.

תָּא שְׁמַע, הָיָה עוֹשֶׂה בִּתְאֵנִים לֹא יֹאכַל בַּעֲנָבִים. מדייקת הגמרא: שדווקא בשני מינים אינו אוכל, הָא תְּאֵנִים וּתְאֵנִים דּוּמְיָא דִּתְאֵנִים וַעֲנָבִים – אבל במין אחד אף אם זה שני אילנות אוֹכֵל. וְאִי אָמְרַתְּ עוֹשֶׂה בְּגַפָּן זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל בְּגַפָּן אַחֵר, הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ – איך יש מקרה שרשאי לאכול בתאנים ותאנים הלא שני אילנות הם. אלא מוכח שהעושה בגפן זה אוכל בגפן אחר. אָמַר רַב שֵׁשָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, משכחת לה בְּמוּדֵלִית – שענפי התאנה שחותך ממנה נסמכים ומעורבים בתאנה אחרת, ועוסק בה להפריד ענפיה מהתאנה שחותך ממנה, וכך מתקיימים שני התנאים שצריך כדי להתיר אכילתו, א. אותו המין ב. שעוסק בו. כלומר משנתינו עוסקת באילן המודלה על גבי חבירו, ולכן היתה צריכה להזכיר דווקא תאנה וגפן, שאף שעוסק גם בגפן להפרידו מהתאנה, אינו אוכל מהגפן, משום שרק ממין התאנה הוא נותן לכליו של בעל הבית, אבל בתאנה המודלית על גבי תאנה אוכל.

תָּא שְׁמַע, אֲבָל מוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְמָקוֹם הַיָּפוֹת, וְאוֹכֵל. וְאִי אָמְרַתְּ עוֹשֶׂה בְּגַפָּן זֶה אוֹכֵל בְּגַפָּן אַחֵר מדוע צריך למנוע עצמו בנתיים מלאכול, נַיזִיל וְנַיתֵי וְנִיכּוֹל – שילך, ויביא מהפירות היפים, ויאכלם במקום שהוא עוסק שם באותה שעה, ומדוע עליו להמתין. דוחה הגמרא: הָתָם מִשּׁוּם בִּיטּוּל מְלָאכָה לֵא קָא מִיבַּעְיָא לָן – במשנתינו שבטל ממלאכתו בזמן הליכתו וחזרתו, ודאי צריך למנוע עצמו, כִּי קָא מִבַּעְיָא לָן – אך הספק הוא הֵיכָא דְּאִיכָּא אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו שיביאו עבורו, מַאי, האם רשאי לאכול מגפן אחר.

תָּא שְׁמַע, וְכוּלָּם לֹא אָמְרוּ – מעיקר הדין אין פועלים אוכלים אֶלָּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה, אֲבָל מִפְּנֵי הָשֵׁב אֲבֵידָה לַבְּעָלִים אָמְרוּ פּוֹעֲלִים אוֹכְלִים בַּחֲלִיכָתָן מֵאוֹמָן לְאוֹמָן וּבַחֲזִירָתָן מִן הַגַּת. סְבָרוּהָ – סברו בני הישיבה שמַהֲלֵךְ משורה לשורה בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דָּמֵי, וְרַק מִשּׁוּם הָשֵׁב אֲבֵידָה לַבְּעָלִים הוּא דְּאָכִיל, אבל מִדְּאוֹרַיְיתָא לֵא אָכִיל, אַלְמָא

המשך בעמוד כב

וּמְהַלֵּךְ כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דְּמִי, כלומר יתכן שבאמת נחשב בהליכתו כעושה מלאכה, והטעם שאינו אוכל מהתורה בהליכתו, הוא משום שאינו רשאי לאכול אלא מאותו אילן שעוסק בו:

שנינו במשנה: **וּבַחֲמוֹר כְּשֶׁהִיא פּוֹרֶקֶת**. ובפשטות פירושו שאוכלת מהפירות שפורקים ממנה. שואלת הגמרא: **כְּשֶׁהִיא פּוֹרֶקֶת מֵהֵיכָן אָכְלָה**, הלא כשפורקים משאה, פורקים הכל בבת אחת ולוקחים המשא והולכים. משיבה הגמרא: **אִימָּא עַד שֶׁתְּהֵא פּוֹרֶקֶת** – כוונת המשנה 'עד שתהא פורקת', כלומר המשנה מחדשת שמותר לה לאכול בזמן שהולכת עם המשא עד שיפרקו ממנה את המשא.

מביאה הגמרא סיוע ליישוב זה: **תְּנִינָא לְהָא** – אכן שנינו כך, **דְּתָנוּ רַבָּנָן, חָמוֹר וְגָמָל אוֹכְלִים מִמַּשָּׂאוֹ שֶׁעַל גַּבֵּיהֶן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִטּוֹל בְּיָדוֹ וְיֹאכִילֵם** – אסור לפועל המנהיגה להאכילה בעצמו:

משנה

אוֹכֵל פּוֹעֵל קִישׁוּת [–קישוא] **אֲפִילּוּ כְּשׁוּוִי דִּינָר**, וכן **כּוֹתֶבֶת וַאֲפִילּוּ כְּדִינָר**, ואפילו שווים יותר משכרו. **רַבִּי אֱלִעֶזֶר חִסְמָא** חולק **וְאוֹמֵר, לֹא יֹאכַל פּוֹעֵל יָתֵר עַל שְׂכָרוֹ. וַחֲכָמִים מַתִּירִין. אֲבָל מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם** – נותנים לו עצה, **שֶׁלֹּא יְהֵא רַעֲבָתָן** לאכול יותר משכרו, **וְיֵהָא** בעל הבית **סוֹתֵם אֶת הַפֶּתַח כְּפָנָיו** – נמנע מלשכרו.

גמרא

מקשה הגמרא: **חֲכָמִים** שהתירו לפועל לאכול יותר משכרו **הֵיינוּ תַּנָּא קַמָּא**, ובמה נחלקו. מתרצת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – הם נחלקו במה שאמרו חכמים **'אֲבָל מְלַמְּדִין** את האדם שלא יהא רעבתן'. **לְתַנָּא קַמָּא לֵית לֵיהּ** – אינו סובר **שמְלַמְּדִין** את הפועל כך, ואילו **לְרַבָּנָן אִית לְהוּ מְלַמְּדִין. אִיכְּעִית אֵימָא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – הם חולקים **בְּדְרַב אַסִּי. דְּאָמַר רַב אַסִּי, אֲפִילּוּ לֹא שְׂכָרוֹ אֶלָּא כְּדֵי לִבְצוֹר אֶשְׁכּוֹל אֶחָד**, הוא **אוֹכְלוֹ**. תנא קמא סובר כרב אסי, ולכן נקט 'קישות' בלשון יחיד. וחכמים חולקים על רב אסי, וסוברים שאם אין שם אלא זו בלבד לא יאכלה.

דין נוסף שאמר רב אסי באותו ענין: **וְאָמַר רַב אַסִּי**, פועל שנשכר **לכל היום, אֲפִילּוּ לֹא בָּצַר עדיין אֶלָּא אֶשְׁכּוֹל אֶחָד, אוֹכְלוֹ. וּצְרִיכָא** רב אסי להשמיע את שני הדינים. **דְּאִי אַשְׁמְעִינָן הָךְ קַמַּיְיתָא** – כי אם השמיענו רק שפועל שנשכר לאשכול אחד אוכלו, היינו סבורים שרק בכזה אופן מותר לאכלו **מִשּׁוּם דְּלֵא אִיכָּא לְמֵיתַב לְכֵלְיוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** – הוא אינו מלקט עוד לכלי בעל הבית כדי שנאמר לו ללקט תחילה לבעל הבית ואחר כך יאכל את השאר, **אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא לְמֵיתַב לְכֵלְיוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** – כשנשכר לכל היום, ויכול ללקט לבעל הבית תחילה ואחר כך לאכול משאר הפירות, **אִימָּא לֵיתַב בְּרֵישָׁא וְהָדַר לֵיכּוֹל** – שילקט תחילה לבעל הבית, ורק אחר כך יאכל. **וְאִי אַשְׁמְעִינָן בְּהָא** – שכשנשכר לכל היום הוא רשאי לאכול את הפרי הראשון שלקט, היינו סבורים שהסיבה היא משום **דְּאֶפְשָׁר לְקַיּוּמֵי לְבַסּוֹף** – הוא יכול לתת לבעל הבית מהפירות שילקט אחר כך, **אֲבָל הֵיכָא דְּלֵא אֶפְשָׁר לְקַיּוּמֵי לְבַסּוֹף** – כשנשכר לבצור אחר פרי אחד, שאם יאכל אותו שוב לא יוכל לתת לבעל הבית, **אִימָּא שלא** יאכל אותו, לפיכך **צְרִיכָא**.

אִיכְּעִית אֵימָא, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – תנא קמא וחכמים נחלקו **בְּדְרַב. דְּאָמַר רַב, מְצֵאתִי מְגִילַת סְתָרִים** [–מגילה מוסתרת] **בְּבֵי רַבִּי חִיָּא, וְכָתוּב בָּהּ, שאיסי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר** מה שנאמר (דברים כג כה) **'כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים', בְּבִיאַת כָּל אָדָם** לכרם **הַכָּתוּב מְדַבֵּר**, שאפילו הוא אינו שכיר, מותר לו לאכול משם. תנא קמא שאמר 'אוכל פועל' אינו סובר כאיסי, וחכמים מתירים לכל אדם לאכול כאיסי.

הגמרא דנה בדברי איסי בן יהודה: **וְאָמַר רַב**, מאחר והתיר לכל אדם לאכול מן הכרם, **לֹא שָׁבַק איסי חַיֵּי לְכָל בְּרִיָּה** – לא הניח לבריות כדי מחייתם. **אָמַר רַב אַשִׁי, אַמְרִיתָהּ לְשִׁמְעָתָא** – אמרתי את הדברים דלהלן **קַמֵּיהּ דְּרַב כַּהֲנָא**, והקשיתי לו **דִּלְמָא** – אולי לא התיר איסי אלא **בְּעוֹשִׂין בִּסְעוּדָתָם דְּעָבְדוּ וְאָכְלוּ** – כשעושים מלאכה בכרם בתמורה לאכילתם. ואם כן, אין לומר שלא הניח איסי לבעל הכרם כדי מחייתו. **וְאָמַר לִי** רב כהנא, **אֲפִילּוּ הָכִי** – אף על פי כן שייך לומר כך על איסי, מאחר **וניְהָא לֵיהּ לְאִינִישׁ לְאוֹגַר אָגוֹרֵי וְנִיקְטְפֵיהּ לְפִרְדֵּיסֵיהּ** – עדיף לאדם לשכור פועלים שיעבדו בפרדסו, ויאכלו כדין אכילת פועלים, כי אף לאחר ששבעו הם ממשיכים לעבוד, **וְלֹא נִיתוּ כּוּלֵּי עָלְמָא וְאָכְלוּ לֵיהּ** – ולא יבוא כל אדם לעשות בו מלאכה ולאכול, כי לאחר שהוא שבע אינו ממשיך לעבוד.

הגמרא מבררת מאיזה דין זיכתה התורה לפועל לאכול: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, פּוֹעֵל, מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל** – תוספת על שכרו הוא, **אוֹ מִשֶּׁל שָׁמַיִם** ובתורת מתנה **הוּא אוֹכֵל**. מבררת הגמרא: **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ**. משיבה הגמרא: כגון **דְּאָמַר** הפועל **תְּנוּ לְאִשְׁתִּי וּבָנַי** לאכול במקומי. **אִי אָמְרַתְּ מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל יָהֲבִינָן לְהוּ**, כשם שהוא יכול לתת להם את שכרו. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל**, אין נותנים להם, כי **לְדִידֵיהּ זַכִּי לֵיהּ רַחֲמָנָא** – לפועל זיכתה התורה לאכול, אבל **לְאִשְׁתִּי וּבָנַי לֹא זַכִּי לְהוּ רַחֲמָנָא, מַאי**.

תָּא שְׁמַע, שנינו במשנתינו, **אוֹכֵל פּוֹעֵל קִישׁוּת וַאֲפִילּוּ כְּדִינָר, וכוֹתֶבֶת וַאֲפִילּוּ כְּדִינָר**, ואפילו הן שוות יותר משכרו. **וְאִי אָמְרַתְּ** פועל **מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל, אוֹנִיר בְּדִנְקָא אָכִיל בְּזוּזָא** – וכי יתכן שאם נשכר במעה [שישית זוז] יאכל בשווי זוז, ותהא תוספת שכרו מרובה מן העיקר. אלא בודאי משל שמים הוא אוכל, ואין זה שכר. דוחה הגמרא: **וְאֶלָּא מַאי** – מה תרצה לומר, **שמִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל, סוֹף סוֹף**, עדין קשה **וכי אוֹנִיר בְּדִנְקָא וְאָכִיל בְּזוּזָא**, ותהא המתנה שציוותה התורה לתת לו מרובה משכרו. **אֶלָּא** על כרחך **מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר** – מה יש לך להשיב, **שרַחֲמָנָא זַכִּי לֵיהּ** – שאכן התורה זכתה לפועל מתנה ששווה יותר משכרו, **הָכָא נַמִּי** – אף אם נאמר שמשלו הוא אוכל, **רַחֲמָנָא זַכִּי לֵיהּ** – התורה הוסיפה על שכרו יותר מהעיקר.

תָּא שְׁמַע, שנינו בהמשך המשנה, **רַבִּי אֱלִעֶזֶר חִסְמָא אוֹמֵר לֹא יֹאכַל פּוֹעֵל בשווי יוֹתֵר עַל שְׂכָרוֹ, וַחֲכָמִים מַתִּירִין. מַאי לַאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** – מסתבר שבזה נחלקו, **דְּמַר** – רבי אלעזר חסמא **סָבַר, מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל, לפיכך** אינו אוכל יותר משכרו. **וּמַר סָבַר** – חכמים סוברים, מתנה **מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל**, ואין לזה שייכות לשכרו, לפיכך הוא אוכל אפילו יותר משכרו. דוחה הגמרא: **לֹא** בזה נחלקו, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל, וְהָכָא** בביאור כוונת התורה כשאמרה בפועל **'כְּנַפְשְׁךָ' קָמִיפַּלְגִי. מַר** – רבי אלעזר **סָבַר, 'כְּנַפְשְׁךָ'**, מותר לפועל לאכול **בְּדָבָר** – כשיעור הדבר שֶׁהוא **מוֹסֵר** את **נַפְשׁוֹ עָלָיו**, דהיינו כשיעור שכרו. **וּמַר סָבַר** – חכמים לומדים מהפסוק דין אחר, **'כְּנַפְשְׁךָ'** – אכילת הפועל שוה לאכילת בעל הבית. **מַה נַּפְשְׁךָ** – כשם שאת עצמך **אִם חָסַמְתָּ** מלאכול, אתה **פָּטוּר, אַף** את **הַפּוֹעֵל, אִם חָסַמְתָּ** מלאכול אתה **פָּטוּר**.

תָּא שְׁמַע, פועל **נָזִיר** העובד בכרם, **שֶׁאָמַר תְּנוּ** מפירות הכרם (**לאשתו וכנוי**) **[לְאִשְׁתִּי וּבָנַי], אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ** – אין בעל הבית חייב לתת להם. מוכיחה הגמרא: **וְאִי אָמְרַתְּ מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל** ותוספת על שכרו הוא, **אַמַּאי אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ**, כשם שיכול לתת את שכרו לאחר, כך הוא יכול לתת תוספת זו. אלא בודאי משל שמים הוא אוכל, ולא זכתה התורה אלא לו בעצמו. דוחה הגמרא: **הָתָם** – הסיבה שאין שומעים לנזיר היא **מִשּׁוּם** פתגם העולם: **לֵךְ לֵךְ אָמְרִין נְזִירָא** – התרחק ביותר, אומרים לנזיר, **סְחוֹר סְחוֹר לְכַרְמָא לֹא תִּקְרַב** – לך סביב ואל הכרם אל תתקרב כדי שלא תכשל ותאכל מפירותיו. ולפיכך קנסו אותו שלא יתן את הפירות לבני ביתו כדי שימנע מלעבוד בכרם ולא יכשל, אבל סתם פועל, כיון שמשלו הוא אוכל, שומעים לו.

תָּא שְׁמַע, פּוֹעֵל שֶׁאָמַר תְּנוּ לְאִשְׁתִּי וּבָנַי ממה שאני ראוי לאכול, **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ**. מוכיחה הגמרא: **וְאִי אָמְרַתְּ מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל אַמַּאי אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ**. דוחה הגמרא: **מַאי פּוֹעֵל** האמור כאן, פועל שהוא **נָזִיר**, ולכן אין שומעים לו מאחר וקנסו אותו וכפי שאמרה הגמרא לעיל. מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** ברייתא אחת **נָזִיר, וְהָתַנְיָא** בברייתא אחרת **פּוֹעֵל**, ומשינוי הלשון משמע שמדובר בפועל

המשך בעמוד לח

רש"י

ומהלך כעושה מעשה דמי. ואפ"ה אי לאו משום השבת אבידה. לא אכיל: כשהיא פורקת מהיכן אכלה. כל משאה פורקין בבת אחת והוליכתה אוכלת ממשאוי שעל גבה: **מתני'** ואפי' היא שוה דינר. ואפי' היא שוה פועל יותר על שכרו. לקמן יליף מבנפשך בשכירותו שמוסר נפשו עליו לעלות באילן או במקום סכנה: וירא סותם את הפתח בפניו. שימנעו לשוכרו למלאכתו: **גמ'** אבל מלמדין. אומרין לו דרך עצה הוגנת: לא שכרו אלא לבצור אשכול אחד. אוכלו לאותו אשכול: ת"ק אית ליה דרב אסי. וה"ק פועל אוכל קישות שהיא לבדה ואין עוד ואפי' היא שוה דינר ואתא רבי אלעזר למימר בין שהיא לבדה בין ששכרו לה ולחברותיה אם שוה יותר על שכרו לא יאכלנה ואתו רבנן בתראי למימר יותר על שכרו מותר הוא לאכול אם שכיר יום הוא אבל שכרו להקישות לבדה לית להו דרב אסי: אפי' לא בצר. שכרו לכל היום מותר לאכול לאשכול ראשון שבצר: משום דליכא למיתב לכליו של בעל הבית. דגמא ליה הב ברישא והדר אכיל דאי יהיב תו לא אכיל והתורה התירה לאכול: אבל הכא דליכא לקיימי לבסוף. אימא לא דיקתה לו תורה אלא א"ב נתן: מגילת סתרים. מגילה טמונה לפי שאסור לכתוב הלכות וכשהיה שומע דבר חידוש ויירא לשוכחו היה כותבו ומסתיר מן העין: בביאת כל אדם. ואפי' אינו שכירו: ת"ק לית ליה דאיסי. דהא אוכל פועל קתני ורבנן בתראי אית להו דאיסי וה"ק וחכמים מתירין לאכול יותר על שכרו דהא לאו שכיר נמי אכיל: משלו הוא אוכל. תוספת שכר הוא שהוסיפה לו תורה: או משל שמים. במתנת גמילות חסדים כשאר מתנות עניים: תנו. אכילתי לאשתי ובני: יהבינן להו. כי היכי דבידו ליתן שכרו לכל מי שירצה: לדידיה זכי ליה רחמנא. בצדקה וכל זמן דלא מטא לידיה לא זכי ליה דליתבה לאשתו ובניו: אבל בזוזא. בתמיה וכי תוספת מרובה על העיקר: דמר סבר משלו הוא אוכל. והלכך לא יאכל יותר על שכרו דאין תוספת מרובה על העיקר: ומר סבר משל שמים הוא אוכל. וזכי ליה רחמנא: ואכלת כנפשך. בדבר שאתה מוסר נפשך עליו לעלות בבכש ולעלות באילן דמוסר נפשו למיתה והיינו שכיר: נזיר. שאסור בענבים: משום לך לך אמרי' נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב. כלומר קנסא הוא דקנסוהו שימנע עצמו מלהשכיר לענבים: קא נסיב לה. גמרא קרא דפועל ולעולם רבנן היא וקרא אסמכתא בעלמא: לקצות. ליישבו בשדה לעשות קציעות: הרי

אלא אימא עד שתהא פורקת. דסד"א שאינה אוכלת אלא כשהיא רואה הנפן בפניה אבל כשאינה רואה שהנפן עליה או בעגלה אינה אוכלת ואע"ג דטעמא דחסימה לאו משום דחזיא ומצטערת הוא קמ"ל דלא קאי אמפני השבת אבידה דמן הדין אוכלת אלא מילתא באפי נפשיה הוא: **איבעית** אימא דרב איבא בינייהו: דת"ק שמזכיר פועל ליתיה בפניה אבל ליה דרב ואע"ג דאיסי בן יהודה איירי בעושין בסעודתן מ"מ לא מיקרו פועלים כיון שלא מדעת בעל הבית עושין: **אי** אמרת משלו הוא אוכל יהבינן להו: דמשעה ששכרו הוי כאילו התנה עמו ואי משל שמים הוא אוכל לא יהבינן להו שלא זיבה לו הכתוב אלא מה שהוא לועס ואוכל ואין לו כח ליתן (כולם):

כן נמצא בספרים ישנים וכן נראה לגרוס לא בכנפשך קמפלגי. ואי לאו בכנפשך הוו מודו כ"ע דאוכל יותר מכדי שכרו דרחמנא זבה ליה ולא גרסי' דכולי עלמא משלו הוא אוכל דהא כ"ש דאי משל שמים הוא אוכל דהוה אכיל יתר מכדי שכרו אי לאו כנפשך ויש ליישב הגירסא משום דמעיקרא הוה בעי למיפשט מת"ק דמשל שמים הוא אוכל ודחה לו וחזר ופושט מדברי חכמים דסברי משל שמים כו' וא"כ ת"ק נמי סבר הכי דבין ת"ק לחכמים ליכא אלא הא דאמרן לעיל והדוחה אומר לעולם אימא לך משלו הוא אוכל כמו שדחיתי לך למעלה: **ואי** אמרת משלו הוא אוכל אמאי אין שומעין לו. וא"ת דמאי פריך הא כיון דהוא אינו יכול לאכול הוה ליה כחולה שאינו יכול ליתן להם וי"ל דלא דמי לחולה דחולה אינו תאב לפירות שלפניו ולהכי לא זכי ליה רחמנא אבל נזיר דתאב זכי ליה כשאר פועל וא"ת אלא מאי משל שמים הוא אוכל א"כ אמאי נקט נזיר וי"ל דאורחא נקט שהנזיר רגיל לומר כן לפי שאינו אוכל: **השוכר** את הפועל לקצות לו כו'. תימה דאם היה רוצה לאכול כך בלא קציצה היתה נגמרה מלאכתו ולא היה בכלל דיישב ובשביל שהושב הוי בכלל דיישב וי"ל דהכא מיירי במקום שמנהג הוא לקצות תאנים דהשתא בלא מחשבה אלא בסתמא הוי דבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר ועוד דין הוא שיאכל פועל ע"י מחשבתו כיון דעל ידי מחשבה זאת חשיב לא נגמרה מלאכתו לענין שאוכל ופטור: על

1 ומהלך כעושה מעשה דמי: ובחמור כשהיא פורקת:
2 כשהיא פורקת מהיכן אכלה אימא עד שתהא
3 פורקת תנינא להא דתנו רבנן חמור וגמל אוכלים
4 ממשאוי שעל גביהן ובלבד שלא יטול בידו ויאכילם:
5 **מתני'** אוכל פועל קישות אפילו בדינר כותבת
6 ואפילו בדינר ר' אלעזר חסמא אומר לא יאכל
7 פועל ייתר על שכרו וחכמים מתירין אבל מלמדין
8 את האדם שלא יהא רעבתן ויהא סותם את הפתח
9 בפניו: **גמ'** חכמים היינו תנא קמא איכא ביניהו
10 אבל מלמדין לתנא קמא לית להו מלמדין לרבנן
11 אית להו מלמדין איבעית אימא איכא ביניהו דרב
12 אסי דאמר רב אסי אפילו לא שכרו אלא לבצור
13 אשכול אחד אוכלו ואמר רב אסי אפילו לא בצר
14 אלא אשכול אחד אוכלו וצריכא דאי אשמעינן הך
15 קמייתא משום דלא איכא למיתב לכליו של בעל
16 הבית אבל היכא דאיכא למיתב לכליו של בעל
17 הבית אימא ליתב ברישא והדר ליכול ואי אשמעינן
18 בהא דאפשר לקיומי לבסוף אבל היכא דלא אפשר
19 לקיומי לבסוף אימא לא צריכא איבעית אימא איכא
20 ביניהו דרב דאמר רב מצאתי מגילת סתרים בי
21 רבי חייא וכתוב בה איסי בן יהודה אומר כי תבא
22 בכרם רעך בביאת כל אדם הכתוב מדבר ואמר
23 רב לא שבק איסי חיי לכל ברייה אמר רב אשי
24 אמרי'תה לשמעתא קמיה דרב כהנא דלמא בעושין
25 בסעודתם דעבדו ואכלו אמר לי אפילו הכי ניחא
26 ליה לאיניש לאונר אגורי וניקטפיה לפרדיסיה ולא
27 ניתו כולי עלמא ואכלו ליה איבעיא להו פועל
28 משלו הוא אוכל או משל שמים הוא אוכל למאי
29 נפקא מינה דאמר תנו לאשתי ובני אי אמרת משלו
30 הוא אוכל יהבינן להו אלא אי אמרת משל שמים הוא אוכל לדידיה זכי ליה רחמנא
31 לאשתו ובניו לא זכי להו רחמנא מאי תא שמע אוכל פועל קישות ואפילו בדינר כותבת
32 ואפילו בדינר אי אמרת משלו הוא אוכל אונגר בדנקא אכיל בזוזא ואלא מאי משל שמים
33 הוא אוכל סוף סוף אונגר בדנקא אכיל בזוזא אלא מאי אית לך למימר רחמנא זכי ליה
34 הכא נמי רחמנא זכי ליה תא שמע ר' אלעזר חסמא אומר לא יאכל פועל יותר על שכרו וחכמים מתירין מאי לאו בהא
35 קמיפלגי דמר סבר משלו הוא אוכל ומר סבר משל שמים הוא אוכל לא דכולי עלמא משלו הוא אוכל והכא בכנפשך קמיפלגי
36 מר סבר כנפשך בדבר שמוסר נפשו עליו ומר סבר כנפשך מה נפשך אם חסמתי פטור אף פועל אם חסמתי פטור תא שמע
37 נזיר שאמר תנו (לאשתו ובניו) אין שומעין לו ואי אמרת משלו הוא אוכל אמאי אין שומעין לו התם משום לך לך אמרין
38 נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב תא שמע פועל שאמר תנו לאשתי ובני אין שומעין לו ואי אמרת משלו הוא אוכל אמאי
39 אין שומעין לו מאי פועל נזיר והתניא נזיר והתניא פועל מידי גבי הדדי תניין תא שמע מנין לפועל שאמר תנו לאשתי ובני
40 שאין שומעין לו שנאמר ואל כליך לא תתן וכי תימא הכי נמי נזיר אי הכי משום אל כליך לא תתן משום לך לך אמרין
41 נזירא הוא אין הכי נמי ואיידי דקתני לה בלשון פועל קא נסיב לה קרא דפועל תא שמע השוכר את הפועל לקצות בתאנים הרי

חסידות דורשת, להפיץ יהדות ותורה בכל מקום ולתור אחר עשיית טובה ליהודי אחר.

לקוטי שיחות וישב חלק ג

הֲרֵי זֶה אוֹכֵל וּפָטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר עַל מְנָת שֶׁאוֹכַל אֲנִי וּבְנִי אוֹ שֶׁיֹּאכַל בְּנִי בִּשְׂכָרִי הוּא אוֹכֵל וּפָטוּר וּבְנוֹ אוֹכֵל וְחַיָּיב וְאִי אַמְרַת מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל בְּנוֹ אַמַּאי חַיָּיב אָמַר רָבִינָא מִשּׁוּם דְּמִיחֱזֵי כְּמֶקַח תָּא שְׁמַע הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת בְּנֶטַע רְבָעִי שֶׁלּוֹ הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ וְאִם לֹא הוֹדִיעָם פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן וְאִי אַמְרַת מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל אַמַּאי פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן אִיסּוּרָא לֹא זַכֵּי לְהוּ רַחֲמָנָא הָתָם מִשּׁוּם דְּמִיחֱזֵי כְּמֶקַח טָעוּת אֵימָא סֵיפָא נִתְפָּרְסוּ עִגּוּלָיו נִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ וְאִם לֹא הוֹדִיעָן מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן וְאִי אַמְרַת מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל אַמַּאי מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן אִיסּוּרָא לֹא זַכֵּי לְהוּ רַחֲמָנָא וְכִי תֵּימָא הָכָא נַמִּי מִשּׁוּם דְּמִיחֱזֵי כְּמֶקַח טָעוּת בִּשְׁלָמָא נִתְפָּרְסוּ עִגּוּלָיו מִיחֱזֵי כְּמֶקַח טָעוּת אֶלָּא נִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו מַאי מֶקַח טָעוּת אִיכָּא מֵידָע יָדַע דְּאִיטְּבִיל לְהוּ לְמַעֲשֵׂר אָמַר רַב שֵׁשֶׁת שֶׁנִּתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו לַבּוֹר וְהָתַנְיָא יַיִן מִשֶּׁיֵּרֵד לַבּוֹר כְּר' עֲקִיבָא דְּאָמַר מִשֶּׁיִּקְפֶּה דְּאָמְרוּ לֵיהּ לֹא הֲוָה יָדְעִינַן וְנֵימָא לְהוּ אִיבָּעֵי לְכוּ אַסּוּקֵי אַדַּעְתַּיְיכוּ דִּלְמָא מְקַפֶּה בְּאַתְרָא דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּנָגִיד אִיהוּ מְקַפֶּה וְהַשְׁתָּא דְּתָנֵי רַב זְבִיד בִּדְבֵי ר' הוֹשַׁעְיָא יַיִן מִשֶּׁיֵּרֵד לַבּוֹר וְיִקְפֶּה וְר' עֲקִיבָא אוֹמֵר מִשֶּׁיִּשְׁלֶה בֶּחָבִיּוֹת אֲפִי' תֵּימָא שֶׁלֹּא נִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו לַבּוֹר דְּאָמְרוּ לֵיהּ לֹא הֲוָה יָדְעִינַן דְּמַשְׁלֵי וְנֵימָא לְהוּ אִיבָּעֵי לְכוּ אַסּוּקֵי אַדַּעְתַּיְיכוּ דִּלְמָא מַשְׁלֵי בְּאַתְרָא דְּהַהוּא דְּשָׁרִיק הַהוּא מַשְׁלֵי תָּא שְׁמַע קוֹצֵץ אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַגְּדוֹלִים וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת אֲבָל אֵינוֹ קוֹצֵץ לֹא עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַקְּטַנִּים וְלֹא עַל יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת קָא סַלְקָא דַּעְתָּךְ בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת אִי אַמְרַת בִּשְׁלָמָא מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל מִשּׁוּם הָכִי אֵינוֹ קוֹצֵץ אֶלָּא אִי אַמְרַת מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל קְטַנִּים נַמִּי נֵיקוּץ לְהוּ הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת אִי הָכִי גְּדוֹלִים נַמִּי גְּדוֹלִים יָדְעֵי וְקָא מָחֲלֵי וְהָא תָּנָא ר' הוֹשַׁעְיָא קוֹצֵץ אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ אֲבָל לֹא עַל יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ וְעַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים אֲבָל לֹא ע"י בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים וְקוֹצֵץ ע"י עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים בֵּין גְּדוֹלִים וּבֵין קְטַנִּים מַאי לָאו אִידֵי וְאִידֵי בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת וּבְהָא קָא מִיפַּלְגֵי דְּמַר סָבַר מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל וּמַר סָבַר מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל לֹא דְּכ"ע מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל וְלֹא קַשְׁיָא כָּאן בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת וּבְרַיְיתָא בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת בְּמַאי אוֹקִימְתָּא בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת אִי הָכִי קְטַנִּים נַמִּי נֵיקוּץ לְהוּ צַעֲרַיְיהוּ דִּבְנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים לֹא זַכֵּי לֵיהּ רַחֲמָנָא בְּמַאי אוֹקִימְתָּא לְמַתְנִי' בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת

הניחא

תוספות

עַל מְנָת שֶׁיֹּאכַל בְּנִי בִּשְׂכָרִי. פִּי' בַּקּוּנְטְ' שֶׁיֹּאכַל בְּנוֹ עִם הָאָב בִּשְׂכַר פְּעוּלַּת הָאָב וְקָשֶׁה דְּמַאי פָּרִיךְ בְּנוֹ אַמַּאי חַיָּיב הָא וַדַּאי מֶקַח גָּמוּר הוּא וּמַאי קָאָמַר נַמִּי דְּמִיחֱזֵי כְּמֶקַח אֶלָּא נִרְאֶה בִּשְׂכָרוֹ הַיְינוּ תַּחְתָּיו וְאִיצְטְרִיךְ לְהַתְנוֹת שֶׁיֹּאכַל הַבֵּן כְּמוֹ שֶׁיִּרְצֶה אֲפִילּוּ יֹאכַל יוֹתֵר מִן הָאָב וְהָא דְּפָרִיךְ וְאִי אַמְרַת מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל אַמַּאי חַיָּיב הַיְינוּ אַמַּאי חַיָּיב בְּכָל מַה שֶּׁיֹּאכַל דְּהָא לֹא הֲוָה לוֹ לְחַיְּיבוֹ אֶלָּא בְּמַה שֶּׁאוֹכֵל יוֹתֵר מִן הָאָב: **הָכִי** גַּרְסִינַן בִּסְפָרִים שֶׁלָּנוּ אֶלָּא אִי אַמְרַת מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל אַמַּאי פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן אִיסּוּרָא לֹא זַכֵּי לֵיהּ כו'. אֲבָל אִי מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל אָתֵי שַׁפִּיר שֶׁהֲרֵי הוּא כְּאִילּוּ הִתְנָה עִמּוֹ מֵעִיקָּרָא כִּדְפָרִישִׁית לְעֵיל וּמְשַׁנֵּי מִשּׁוּם דְּמִיחֱזֵי כְּמֶקַח טָעוּת וְר"ח פִּי' אַמַּאי פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן יֹאכְלוּ בְּלֹא פְּדִיָּיה כֵּיוָן דְּמִשֶּׁל שָׁמַיִם אוֹכֵל וּמְשַׁנֵּי אִיסּוּרָא לֹא זַכֵּי לֵיהּ רַחֲמָנָא וּלְגִירְסָא זוֹ קָשֶׁה דְּאַכַּתִּי הֲוָה לֵיהּ לְמִיפְרַךְ אַמַּאי אוֹכְלִין כְּלָל דְּהָכִי פָּרִיךְ בְּסָמוּךְ גַּבֵּי נִתְפָּרְסוּ עִגּוּלָיו וַהֲוָה לֵיהּ לְשַׁנּוּיֵי מִשּׁוּם דְּמִיחֱזֵי כְּמֶקַח טָעוּת כִּדְמְשַׁנֵּי בְּסָמוּךְ:

א"ה גְּדוֹלִים נַמִּי. אא"ב בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת וּמִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל אָתֵי שַׁפִּיר דְּקוֹצֵץ בִּגְדוֹלִים דְּכֵיוָן דְּזָן אוֹתָם מָחֲלֵי בְּלֵב שָׁלֵם אֶלָּא אִי אַמְרַת בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת אַמַּאי קוֹצֵץ לַגְּדוֹלִים דְּאֵין מִתְרַצִּין בְּלֵב שָׁלֵם כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ זָן אוֹתָם אֶלָּא מִיִּרְאָה הֵן עוֹשִׂין וַאֲנוּסִים הֵן וּמְשַׁנֵּי גְּדוֹלִים אֲפִילּוּ כְּשֶׁאֵין זָן מָחֲלֵי בְּלֵב שָׁלֵם:

מַאי לָאו אִידֵי וְאִידֵי בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת. אע"ג דְּשַׁפִּיר אוֹקֵי כְּבָר מַתְנִי' בְּאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת הַשְׁתָּא דְּאַיְיתֵי בְּרַיְיתָא דִּצְרִיכִים לְאוֹקְמָהּ בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת סְבִירָא לֵיהּ לְאוֹקְמָא מַתְנִי' דּוּמְיָא דִּבְרַיְיתָא:

בְּמַאי אוֹקִימְתָּא. לִבְרַיְיתָא בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת קְטַנִּים נַמִּי נֵיקוּץ מְהַדֵּר נַמִּי אַמַּאי דְּמוֹקֵי מֵעִיקָּרָא אִידֵי וְאִידֵי בְּמַעֲלֶה כו' דְּבֵין מֵעִיקָּרָא וּבֵין הַשְׁתָּא מוּקְמַת בְּרַיְיתָא בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת:

לֹא זַכֵּי לֵיהּ רַחֲמָנָא. לָאו דַּוְקָא נָקַט רַחֲמָנָא דְּמִדְּרַבָּנַן הָוֵה מְצִיאַת קָטָן וּשְׂכָרוֹ לְאָבִיו אֶלָּא כְּלוֹמַר לֹא זָכוּ לֵיהּ רַבָּנַן וְרִיבָּ"ן גָּרִיס לֹא זָכוּ לֵיהּ רַבָּנַן אִי נַמִּי נָקַט רַחֲמָנָא מִשּׁוּם בִּתּוֹ דְּמִן הַתּוֹרָה מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ שֶׁלּוֹ וְצַעֲרָהּ לֹא זַכֵּי לֵיהּ רַחֲמָנָא:

דכוותיה

רש"י

הֲרֵי זֶה אוֹכֵל וּפָטוּר. דְּכֵיוָן דְּעוֹמְדוֹת לִקְצוֹת לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן: אֲנִי וּבְנִי. שֶׁאֵינוֹ נִשְׂכָּר לְבַעַל הַבַּיִת: אוֹ ע"מ שֶׁיֹּאכַל בְּנִי בִּשְׂכָרִי. שֶׁקָּצַצְתָּ לִי: הוּא אוֹכֵל וּפָטוּר. שֶׁהַתּוֹרָה זִיכְּתָה לוֹ כְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה שֶׁפְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשֵׂר: וּבְנוֹ אוֹכֵל וְחַיָּיב. בְּמַעֲשֵׂר דַּהֲוָה לֵיהּ כְּלוֹקֵחַ מֶקַח שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ: וְאִי אַמְרַת מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל. וּשְׂכָרוֹ הוּא וַאֲפִילּוּ הָכִי פַּטְרֵיהּ רַחֲמָנָא מִכְּנַפְשְׁךָ דְּדָרְשִׁינַן לֵיהּ מַה נַּפְשְׁךָ אוֹכֵל וּפָטוּר אַף פּוֹעֵל אוֹכֵל וּפָטוּר: בְּנוֹ אַמַּאי חַיָּיב. הָא בִּשְׂכַר אָבִיו הוּא אוֹכֵל כְּאָבִיו: מִשּׁוּם דְּמִיחֱזֵי כִּי מֶקַח. הוֹאִיל וְאַתְנֵי אֲבָל אֲכִילָה דִּידֵיהּ דְּאֵינוֹ בִּתְנַאי אע"ג דְּבְשָׂכָר הוּא לֹא דַּמְיָא לְמֶקַח: הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ. דְּבָעֵי חוֹמָה דְּגָמַר קוֹדֶשׁ קוֹדֶשׁ מִמַּעֲשֵׂר וּבִתְחִילָּה עַל מְנָת כֵּן נִשְׂכְּרוּ לוֹ: וְאִם לֹא הוֹדִיעָן מִתְּחִילָּה. לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּנֶטַע רְבָעִי פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן: כְּמֶקַח טָעוּת. וְאִילְמָלֵי הוֹדִיעָן לֹא הָיוּ נִשְׂכָּרִים לוֹ: נִתְפָּרְסוּ עִגּוּלָיו. קְצִיעוֹת שֶׁדְּרָסָן בְּעִיגּוּלִין וְנִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר וְנָפְלוּ וְנִתְפָּרְסוּ וְצָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְדָרְסָן: הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ. דְּאֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל בְּדָבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר כִּדְתַנְיָא לְעֵיל (דף פט.) יָצָא הַבּוֹדֵל בִּתְמָרִים וְכוּ': נִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו. שֶׁנִּיטְּלוּ מְגוּפוֹתֵיהֶם וּשְׂכָרוֹ לְסוֹתְמָן: הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ. דְּנִגְמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר: וְאִם לֹא הוֹדִיעָן. לְקַמָּן פָּרִיךְ גַּבֵּי חָבִיּוֹת מַאי אוֹדְעִינְהוּ בָּעֵי: בִּשְׁלָמָא נִתְפָּרְסוּ עִגּוּלָיו אִיכָּא מֶקַח טָעוּת. שֶׁכְּשֶׁאוֹמֵר לָהֶן תְּחִילָּה הִשְׂתַּכְּרוּ לִי לִדְרוֹס בְּעִיגּוּלִין סְבוּרִים הָיוּ שֶׁזּוּ תְּחִלַּת דְּרִיסָתָן וַעֲדַיִין לֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן: מֵידַע יָדַע דְּאִיטְּבִיל לְמַעֲשֵׂר. דְּמִשֶּׁיָּרַד לַבּוֹר הֲוֵי יַיִן לְמַעֲשֵׂר: שֶׁנִּפְתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו לַבּוֹר. שֶׁנִּשְׁפְּכוּ לַבּוֹר וּסְבוּרִין הָיוּ שֶׁלֹּא הוֹצִיאוּהוּ מִשָּׁם מִשֶּׁיָּרַד מִן הַגַּת לְתוֹכוֹ: וְהָתַנְיָא יַיִן מִשֶּׁיֵּרֵד לַבּוֹר. הֲוֵי גְּמָרוֹ לְמַעֲשֵׂר וַהֲרֵי יָרַד: מִשֶּׁיִּקְפֶּה. מִשֶּׁיִּקְפְּאוּ הַחַרְצַנִּים עַל פִּי הַבּוֹר כְּשֶׁמַּתְחִיל לִהְיוֹת תּוֹסֵס וְנוֹטְלִין הַזַּגִּין וּמַשְׁלִיכָן: דְּאָמְרוּ לֵיהּ לֹא הֲוֵינָא יָדְעִין. דְּמַקְפֵּי: אִיבָּעֵי לְכוּ לְאַסּוּקֵי כו'. מִשֶּׁאָמַרְתִּי לָכֶם שֶׁאֲנִי שׂוֹכֵר אֶתְכֶם לְמָשְׁכוֹ מִן הַבּוֹר וְכֵיוָן דְּלֹא אַסּוּק אַדַּעְתַּיְיכוּ סָבוּר וְקִבּוּל: הוּא דְּנָגִיד. הַמּוֹשְׁכוֹ מִן הַבּוֹר: מִשֶּׁיִּשְׁלֶה בֶּחָבִיּוֹת. מִשֶּׁנְּתָנָן בֶּחָבִיּוֹת וְהוּא תּוֹסֵס וּרְתִיחָתוֹ עוֹלָה וּמִקְצָת שְׁמָרִין קוֹפְאִין לְמַעְלָה וְקוֹדֶם שֶׁיְּגוּפוּ אוֹתָן חָבִיּוֹת שׁוֹלִין אוֹתָן רְתִיחוֹת וּמַשְׁלִיכָן: דְּמַשְׁלֵי. כְּבָר נִישּׁוֹלוּ רְתִיחוֹתָיו מִמֶּנּוּ לַחוּץ: דְּשָׁרִיק. הַסּוֹתְמוֹ בִּמְגוּפוֹת: קוֹצֵץ. לִיטּוֹל מָעוֹת וְלֹא יֹאכַל: עַל יְדֵי עַצְמוֹ. בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ: מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת. וְיָדְעֵי וְקָא מָחֲלֵי: בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת. וּשְׂכַר פְּעוּלָּתָן שֶׁלּוֹ: אִי אַמְרַת מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל מִשּׁוּם הָכִי אֵינוֹ קוֹצֵץ. ע"י עֲבָדָיו הַקְּטַנִּים דְּאֵין לְפוֹעֵל קָטָן זְכוּת אֶלָּא כְּשֶׁנּוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו: אֶלָּא אִי אַמְרַת מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל. דְּתוֹסֶפֶת שָׂכָר הוּא: אַמַּאי אֵינוֹ קוֹצֵץ. כִּי הֵיכִי דְּאַגְרַיְיהוּ דִּידֵיהּ אֲכִילָתָן נַמִּי דִּידֵיהּ: שֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת. וְאַף שְׂכָרָן אֵינוֹ שֶׁלּוֹ וְקָא סַלְקָא דַּעְתָּךְ אֵין הָרַב יָכוֹל לוֹמַר לָעֶבֶד עֲשֵׂה עִמִּי וְאֵינִי זָנְךָ וּפְלוּגְתָּא הִיא בְּמַסֶּכֶת גִּיטִּין (דף יב.) וּבְהֶמְתּוֹ מִשּׁוּם לָאו דַּחֲסִימָה שֶׁאֲפִילּוּ הוּא עַצְמוֹ דָּשׁ בָּהּ דִּישָׁה שֶׁלּוֹ אֵינוֹ רַשַּׁאי לְחָסְמָהּ: וְהָתָנֵי ר' אוֹשַׁעְיָא קוֹצֵץ אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ אֲבָל לֹא עַל יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ. מִשּׁוּם חֲסִימָה: וְקוֹצֵץ עַל יְדֵי בָּנָיו הַגְּדוֹלִים. אֲבָל לֹא הַקְּטַנִּים: וְקוֹצֵץ עַל יְדֵי שִׁפְחָתוֹ וְעַבְדּוֹ וְכוּ'. קַשְׁיָא עֲבָדִים קְטַנִּים אַעֲבָדִים קְטַנִּים דְּמַתְנִי': אִידֵי וְאִידֵי. מַתְנִי' וּבְרַיְיתָא: דְּמַר סָבַר. תַּנָּא דְּמַתְנִיתִין: מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל. הִלְכָּךְ לֵית לְהוּ לְמָרַיְיהוּ זְכִיָּיה בַּאֲכִילָתָן דַּאֲפִילּוּ שֶׁלָּהֶן אֵינָהּ עַד שֶׁיִּתְּנֶנָּה לְפִיהֶן: אִי הָכִי. בְּנוֹ וּבִתּוֹ נַמִּי נֵיקוּץ לְהוּ: בְּמַאי אוֹקִימְתָּא וְכוּ'. וּלְעוֹלָם מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל וּמִשּׁוּם דְּאֵינוֹ מַעֲלֶה קָאָמַר לֹא יָקוּץ:

הניחא

חֲרֵי זֶה אוֹכֵל מהם וּפָטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂר, לפי שלא נגמרה מלאכתם עד שיתייבשו. ואם התנה עַל מְנָת שֶׁאוֹכַל אֲנִי וּבְנִי [שאינו שכור לבעל הבית], אוֹ שֶׁיֹּאכַל בְּנִי בִּשְׂכָרִי – במקומי, הוּא – הפועל אוֹכֵל וּפָטוּר לפי שהתורה זיכתה לו, וּבְנוֹ אוֹכֵל וְחַיָּיב לעשר, שדינו כלוקח החייב במעשר. וְאִי אָמְרַתְּ מִשְּׁלוֹ הוּא אוֹכֵל ויכול לתת לבנו, בְּנוֹ אַמַּאי חַיָּיב, הרי בשכרו של אביו הוא אוכל ודינו כמותו. דוחה הגמרא: אָמַר רַבִּינָא, אפילו אם משלו הוא אוכל חייב הבן לעשר, מִשּׁוּם דְּמִיחֲזֵי כְּמִקָּח – כיון שהתנה על כך נראה הדבר כמקח וחייב במעשר.

תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה (להלן צג.), הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לַעֲשׂוֹת מלאכה בְּנֶטַע רְבָעִי שֶׁלּוֹ – באילן העומד בשנה הרביעית לנטיעתו, חֲרֵי אֵלּוּ הפועלים לא יֹאכְלוּ מפירותיו, שאסור לאכלם מחוץ לירושלים. וְאִם לֹא הוֹדִיעָם שהוא נטע רבעי, הרי בעל הבית פּוֹדֶה את הפירות וּמַאֲכִילָן מהם, כי אם לא יוכלו לאכול יש כאן מקח טעות. וְאִי אָמְרַתְּ מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל ואין זה תוספת שכר מצד בעל הבית, אַמַּאי פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן, הרי אִיסּוּרָא לֵיכָּא – התורה לא זיכתה לפועלים לאכול דבר איסור. דוחה הגמרא: הָתָם, הסיבה שהוא חייב לפדות, מִשּׁוּם דְּמִיחֲזֵי – נראה הדבר כְּמִקָּח טָעוּת, כיון שהפועלים נשכרו על דעת שיוכלו לאכול מהפירות, ואם היו יודעים שהם נטע רבעי לא היו נשכרים.

הגמרא מביאה ראיה לפשוט את הספק מהמשך המשנה: אֵימָא סֵיפָא, נִתְפַּרְסוּ עֲנוּלָיו – עיגולי דבלה שנפרדו ושכר פועלים לדבקם, או נִתְפַּתְּחוּ [–נפתחו] חָבִיּוֹתָיו ושכר פועלים לסתמם, חֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ מהם, כיון שכבר נגמרה מלאכתם כשדבקם וסתמם בתחילה. וְאִם לֹא הוֹדִיעָן שכבר נדבקו ונסתמו בעבר, מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן, כיון שאם לא יוכלו לאכול יש כאן מקח טעות. וְאִי אָמְרַתְּ מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל, אַמַּאי מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן, הרי מאִיסּוּרָא לֵיכָּא זַכִּי לְהוּ רַחֲמָנָא. דוחה הגמרא: וְכִי תֵּימָא, אם משל שמים הוא אוכל, הָכָא נַמִּי – אף כאן, הסיבה שחייב בעל הבית לעשר היא מִשּׁוּם דְּמִיחֲזֵי כְּמִקָּח טָעוּת, כי כשנשכרו סברו שיוכלו לאכול מהפירות ולולא כן לא היו נשכרים.

הגמרא מקשה על המשנה שהביאה: בְּשִׁלְמָא כשנִתְפַּרְסוּ עֲנוּלָיו אכן מִיחֲזֵי כְּמִקָּח טָעוּת, משום שסברו הפועלים שלא נגמרה מלאכתם עדיין. אֶלָּא כשנִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו מַאי מִקָּח טָעוּת אִיכָּא – כיצד טעו לומר שלא נגמרה מלאכתו, הרי מאחר שכבר שוהה היין בחבית מֵידַע יָדַע דְּאִיטְּכִיל לְהוּ לְמַעֲשַׂר – ידוע שהוא כבר חייב במעשר. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, מדובר באופן שֶׁנִּתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו ונשפכו לְכוֹר היין שביקב, וסברו הפועלים שלא היה בחביות מעולם ולא נגמרה מלאכתו. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא, יַיִן, גמר מלאכתו הוא מִשֶּׁיֵּרֵד לַכּוֹר. וכשראו את היין בבור היה להם לדעת שנגמרה מלאכתו. מתרצת הגמרא: תנא זה סובר כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר שגמר מלאכת היין הוא מִשֶּׁיְּקַפֶּה – כשיסיר את הפסולת הצפה על היין לאחר תסיסתו, ולא מיד כשירד לבור. דְּאָמְרוּ לֵיהּ הפועלים לבעל הבית, לֵא הָוֶה יַדְעִינָן – לא ידענו שכבר הוסרה הפסולת ונגמרה מלאכתו. מקשה הגמרא: וְנֵימָא לְהוּ בעל הבית, אִיבָּעֵי לְכוּ אַסּוּקֵי אַדַּעְתַּיְיכוּ דִּלְמָא מִקַּפָּה – היה לכם לחשוב שמא כבר הוסרה הפסולת, ובודאי הסכמתם להישכר בכל אופן. מתרצת הגמרא: מדובר בְּאַתְרָא דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּנָגִיד אִיהוּ מִקַּפָּה – במקום שנהגו שמי שמעלה את היין מהבור הוא גם מסיר את הפסולת. וכשנשכרו לעלות את היין מהבור, סברו הפועלים שעדיין לא הוסרה הפסולת.

הגמרא מבארת את המשנה באופן נוסף: וְהַשְּׁתָּא דְּתָנֵי – לאחר ששנה רַב זְבִיד בריית בְּרִבִּי – בבית מדרשו של רַבִּי הוֹשַׁעְיָא, שנאמר בה, יַיִן, גמר מלאכתו הוא מִשֶּׁיֵּרֵד לַכּוֹר וְיִקַּפֶּה, וְרַבִּי עֲקִיבָא חולק וואֹמֵר מִשֶּׁיִּשָּׁלֶה כַּחֲבִיּוֹת – כשיסיר את הפסולת לאחר שתסס היין בחבית. מעתה, אֲפִילּוּ תֵּימָא – אפילו תאמר שבמשנה מדובר באופן שֶׁלֹּא נִתְפַּתְּחוּ חָבִיּוֹתָיו לַכּוֹר, יש כאן מקח טעות, משום דְּאָמְרוּ לֵיהּ, לֵא הָוֶה יַדְעִינָן דְּמִשְּׁלֵי – לא ידענו שכבר הסירו את הפסולת מהחביות. מקשה הגמרא: וְנֵימָא לְהוּ בעל הבית לפועלים, אִיבָּעֵי לְכוּ אַסּוּקֵי אַדַּעְתַּיְיכוּ דִּלְמָא מִשְּׁלֵי – היה לכם לחשוב שאולי כבר הסירו את הפסולת מהחביות. מתרצת הגמרא: בְּאַתְרָא דְּהַהוּא דְּשָׁרִיק הַהוּא מַשְּׁלֵי – מדובר במקום שנהגו שמי שסותם את החביות בביסוי הוא מסנן את היין לפני כן. וכשנשכרו לסתום את החביות, סברו הפועלים שלא הוסרה מהם עדיין הפסולת.

הגמרא מביאה ראיה נוספת להוכיח משל מי אוכל פועל: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה (להלן צג.), קוֹצֵץ אָדָם – יכול פועל להתנות שלא יאכל מהפירות ובתמורה יוסיף לו בעל הבית על שכרו, בין עַל יְדֵי – בשביל עַצְמוֹ – כשהוא נשכר, ובין עַל יְדֵי בָּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים כשהם נשכרים, וְעַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַגְּדוֹלִים, וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת ויודעים מהתנאי שעשה ומוחלים על זכותם. אֲבָל אֵינוֹ קוֹצֵץ, לֹא עַל יְדֵי בָּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ – לחסום את פיה בשעת מלאכתה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת למחול על זכותם, והוא אינו יכול להתנות כך שלא מדעתם. הגמרא מבארת את הראיה: קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ שבמשנה מדובר בְּמקרה שהאב, האדון או הבעל, מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת – מפרנס אותם, שבאופן זה שכר פעולתם שלו. כיון שכך, אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא – דין זה יהיה מובן אם תאמר שפועל מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל ובתורת מתנה, מִשּׁוּם הָכִי – לפיכך אֵינוֹ קוֹצֵץ על הקטנים למחול על זכותם, כיון שאינם זוכים בפירות עד שיאכלו. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ מִשֶّלּוֹ הוּא אוֹכֵל ותוספת על שכרו, קְטַנִּים נַמִּי נְקוּץ לְהוּ – אף על זכותם יוכל למחול, שכשם ששכרם שלו אף זכותם לאכול היא שלו. דוחה הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן – מדובר כאן בְּמקרה שֶׁאֵין האב או האדון מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת, ואינו זוכה בשכרם, לפיכך אינו יכול למחול על זכותם. תמהה הגמרא: אִי הָכִי, שמדובר שאינו זן אותם ואינו זוכה בשכרם, גְּדוֹלִים נַמִּי – אף על זכותם אינו יכול למחול. מתרצת הגמרא: גְּדוֹלִים יְדֵעֵי שהוא מוותר על זכותם וְקָא מָחֲלֵי – והם מתרצים בלב שלם אף על שאינו זן אותם.

הגמרא מוכיחה מברייתא שאכן יש ראיה מהמשנה: וְהָא תָּנֵא רַבִּי הוֹשַׁעְיָא בברייתא, קוֹצֵץ אָדָם עַל יְדֵי עַצְמוֹ, וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ, אֲבָל לֹא עַל יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ משום איסור 'לא תחסום'. וכן הוא קוצץ עַל יְדֵי בָּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים לפי שיש להם דעת ומוחלים, אֲבָל לֹא עַל יְדֵי בָּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים שאין להם דעת למחול. וְקוֹצֵץ עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים בֵּין הַגְּדוֹלִים וּבֵין הַקְּטַנִּים. מבררת הגמרא: מַאי לָאו – מסתבר לומר שאִידֵּי וְאִידֵּי – המשנה שסברה שאינו קוצץ לעבדיו הקטנים והברייתא שסברה שהוא קוצץ עליהם, בשניהם מדובר בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת ששכרם שלו, וּבְהָא קָא מִיפַּלְגִי – ובדין זה נחלקו, דְּמַר – התנא שבברייתא סָבַר, מִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל, לפיכך אף זכות זו שייכת לאדון והוא יכול למחול עליה, וּמַר – התנא שבמשנה סָבַר, מִשֶּׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל, ואין האדון יכול למחול. דוחה הגמרא: לֵא, אלא אפשר לומר דְּכוּלֵּי עָלְמָא – אף התנא שבמשנה סובר שמִשֶּׁלּוֹ הוּא אוֹכֵל, וְלֹא קַשְׁיָא, כיון שבָּאן – במשנה מדובר בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת שאינו זוכה בשכרם, וּבְרֵישָׁא מדברת בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת לפיכך הוא יכול למחול.

מקשה הגמרא: בְּמַאי אוֹקִימְתָּא – כיצד העמדת את הברייתא, בְּמַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת ולכן הוא יכול למחול על שכרם, אִי הָכִי, בניו הקְטַנִּים נַמִּי נְקוּץ לְהוּ – אף על זכותם יוכל האב למחול שהרי שכרם שלו. משיבה הגמרא: צַעֲרֵיהֶן דִּבְנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים לֵא זָכֵי לֵיהּ רַחֲמָנָא – אף על פי ששכרם של הקטנים של האב, הוא אינו רשאי לגרום להם צער ולמנעם מלאכול בשעה שהם עושים מלאכה בפירות.

הגמרא שבה ומקשה על דחיית הראיה מהמשנה: בְּמַאי אוֹקִימְתָּא לְמַתְנִיתִין – כיצד העמדת את המשנה, כדי שלא נוכיח שמשל שמים הוא אוכל, בְּשֶׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת,

הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר אֵין הָרֵב [–האדון] יָכוֹל לוֹמַר לְעֶבֶד עֲשֵׂה עִמִּי מלאכה וְאִינִי זָנָךְ, שַׁפִּיר – מובן מדוע אינו קוצץ, כי אינו זוכה בשכרם. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר יָכוֹל הָרֵב לוֹמַר לְעֶבֶד עֲשֵׂה עִמִּי וְאִינִי זָנָךְ, מַאי אִיכָּא לְמִימַר – מדוע אינו יכול לקוץ, הרי הוא זוכה בשכרם. הגמרא מבארת את המשנה והברייתא באופן אחר: אֶלָּא, אִידִי וְאִידִי – זו וזו בְּשֵׁאֵין מַעֲלֶה לָהֶן מְזוֹנוֹת. וּבְהָא פְּלִיגִי, דְּמַר – בברייתא סָבַר יָכוֹל הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך, לפיכך הוא קוצץ גם כשאינו זן אותם, וּמַר – במשנה סָבַר אֵין הרב יָכוֹל לומר כך, וכיון שאינו זן אותם אינו יכול לקצוץ.

מקשה הגמרא: וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר יָכוֹל הָרֵב לומר עשה עמי ואיני זנך, וכי שָׁבִיק מַתְנִיתִין – הניח את המשנה הסוברת שאינו יכול, וְעָבִיד – ופסק בְּבְרַיְיתָא. מתרצת הגמרא: אֶלָּא דְּכוּלֵּי עָלְמָא מֹשֶׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל וְלֹא מָצֵי קָצֵיץ מאחר ואין לו זכות באכילתם, וּמַאי קוֹצֵץ – מה הכוונה שהאדון יכול לקצוץ דְּאָמַר רַבִּי הוֹשַׁעְיָא בברייתא, שהוא מתנה שיאכלו מְזוֹנוֹת לפני המלאכה כדי שלא יוכלו לאכול אחר כך. אך הגמרא דוחה פירוש זה, שהרי דִּכְוָותֵיהּ – אתה צריך לפרש כך גם גַּבֵּי בְּהֶמְתּוֹ ששנינו שאינו קוצץ, שהכוונה שלא יאכיל אותה תֶּבֶן כדי שלא תאכל אחר כך. ומדוע לא, נְקוּץ לָהּ – שיתנה עליה, שהרי הוא רשאי להאכילה מקודם כפי ששנינו לעיל (צ:). מתרצת הגמרא: אֶלָּא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי המשנה והברייתא, דְּמַר בברייתא סָבַר מֹשֶׁל הוּא אוֹכֵל, וזכות אכילתו של האדון ויכול להתנות, וּמַר במשנה סָבַר מֹשֶׁל שָׁמַיִם הוּא אוֹכֵל, לפיכך האדון אינו קוצץ:

משנה

קוֹצֵץ – מתנה אָדָם עם בעל הבית שלא יאכל ובתמורה יוסיף לו שכר, עַל יְדֵי עַצְמוֹ – כשהוא עצמו נשכר, או עַל יְדֵי [–בעבור] בָּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים שנשכרו לבעל הבית, או עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַגְּדוֹלִים, או עַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת ומחלו על זכותם. אֲבָל אֵינוֹ קוֹצֵץ – הוא אינו רשאי להתנות כך עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַקְּטַנִּים, וְלֹא עַל יְדֵי בְּהֶמְתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת למחול על זכותם. הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים לַעֲשׂוֹת בְּנִטַּע רְבָעִי שֶׁלּוֹ – אילן העומד בשנה הרביעית לנטיעתו, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ, לפי שאסור באכילה חוץ לירושלים, והתורה לא זיכתה להם דבר איסור. וְאִם בעל הבית לֹא הוֹדִיעָן שהוא נטע רבעי, פּוֹדֶה וּמַאֲכִילָן כדי שלא יראה הדבר כמקח טעות. נִתְפַּרְסוּ – נפרדו עֲגוּלָיו – עיגולי דבלה, או נִתְפַּתְּחוּ [–נפתחו] חָבִיּוֹתָיו, ושכר פועלים לחבר העיגולים ולסתום החביות, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ, כיון שאין פועל אוכל מדבר שנגמר מלאכתו למעשר. וְאִם בשעה ששכרם לֹא הוֹדִיעָן שנגמר מלאכתן, מְעַשֵּׂר וּמַאֲכִילָן כדי שלא יראה הדבר במקח טעות. שׁוֹמְרֵי פֵּירוֹת, אוֹכְלִין מֵהֲלָכוֹת מְדִינָה – מחמת מנהג המדינה, אֲבָל לֹא מִן הַתּוֹרָה:

גמרא

שנינו במשנה שׁשׁוֹמְרֵי פֵּירוֹת אוכלים מהלכות מדינה אבל לא מן התורה. אָמַר רַב, לֹא שָׁנוּ שאינם אוכלים מן התורה, אֶלָּא בְּשׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִין, לפי שאין פועל אוכל ממחובר לקרקע בשעה שאינה גמר מלאכה. אֲבָל שׁוֹמְרֵי גִּיתּוֹת [–מקום דריכת הענבים] וַעֲרִימוֹת תבואה, אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה, כיון שבתלוש מן הקרקע אוכל פועל לפני שנגמרה מלאכתו למעשר. קָסְבַר רב, שפועל שמְשַׁמֵּר דינו כְּעוֹשֶׂה מְעַשֶּׂה דָּמִי, ואוכל מן התורה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, לֹא שָׁנוּ ששומרים אוכלים מחמת המנהג, אֶלָּא בְּשׁוֹמְרֵי גִּיתּוֹת וַעֲרִימוֹת, שהעושה בהם מעשה אוכל מן התורה, לפיכך השומר בהם אוכל מחמת המנהג. אֲבָל שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים שהעושה מעשה בהם אינו אוכל מן התורה כי לא נגמרה מלאכתן, השומרים אֵינָן אוֹכְלִים בהם לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מֵהֲלָכוֹת מְדִינָה. קָא סָבַר שמואל, מְשַׁמֵּר לַאו כְּעוֹשֶׂה מְעַשֶּׂה דָּמִי, ואינו אוכל מן התורה אלא מחמת המנהג.

מָתִיב [–מקשה] רַב אַחָא בַּר רַב הוּנָא על שמואל, שנינו בברייתא, הַמְשַׁמֵּר אֶת הַפֵּרָה אדומה, מְטַמֵּא את הַבְּגָדִים שעליו. וְאִי אָמְרַתְּ שמְשַׁמֵּר לַאו כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דָּמִי, אַמַּאי – מדוע הוא מְטַמֵּא בְּגָדִים, הרי אינו עוסק בה ממש, ורק העוסק בפרה מטמא את בגדיו. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה בַּר עוּלָּא, טומאתו מדרבנן גְּזֵירָה שֶׁמָּא יָזִיז בָּהּ אֵבֶר לצורך שמירתה ויטמא מן התורה מדין משמר במעשה.

מָתִיב רַב כַּהֲנָא על שמואל, שנינו בברייתא, הַמְשַׁמֵּר אַרְבַּע וְחָמֵשׁ מִקְשָׁאוֹת – שדות קישואים, שכל אחת שייכת לאדם אחר, הֲרֵי זֶה לֹא יְמַלֵּא את כְּרֵיסוֹ מֵאֶחָד מֵהֶן, אֶלָּא מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹכֵל לְפִי חֶשְׁבּוֹן. וְאִי אָמְרַתְּ שמְשַׁמֵּר לַאו כְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה דָּמִי, אַמַּאי – מדוע הוא אוֹכֵל, הרי לשמואל שומר במחובר אינו אוכל כלל. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, בַּעֲקוּרִין שָׁנוּ – מדובר בקישואים שנעקרו מן הקרקע עם שרשיהם, והשומר אוכל מהם מחמת המנהג. מקשה הגמרא: וכי יתכן שמדובר בַּעֲקוּרִין, וְהָלָא נְגִמְרָה מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר, ואפילו מחמת המנהג אין פועל אוכל מהם. מתרצת הגמרא: מדובר שֶׁלֹּא נִיטַּל פִּיקָּם שֶׁלָּהֶם, – שעדיין לא נשר הפרח הצומח בראשם, שרק אחר כך נגמר מלאכתן.

אָמַר רַב אַשִׁי, כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל מִסְתַּבְּרָא – מסתבר ששומרי גנות ופרדסים אינם אוכלים כלל, וכשמואל. דִּתְנַן (לעיל פז:), וְאֵלּוּ פועלים שאוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה, הָעוֹשֶׂה בְּמְחוּבָּר לְקַרְקַע בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה, וּבְתָלוּשׁ כו' עד שלא נגמרה מלאכתו, וכן בדבר שגידולו מן הארץ, מדייק רב אשי, מִכְּלָל – מדברי המשנה שאמרה 'ואלו אוכלים מן התורה' ולא סתם 'ואלו אוכלים', אתה למד דְּאִיכָּא דְּלֵא קָא אָכִיל מִן הַתּוֹרָה – שיש שאינו אוכל מן התורה אֶלָּא מֵהֲלָכוֹת מְדִינָה, והוא העושה במחובר שלא בשעת גמר מלאכה. אך אם כן אֵימָא סֵיפָא, וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן אוֹכְלִין, העושה במחובר בשעה שאין גמר מלאכה וכו'. ויש לבאר מַאי – מה הכוונה שאֵינָן אוֹכְלִין. אִילֵימָא שֶׁאֵין אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהֲלָכוֹת מְדִינָה, הֵיינוּ רֵישָׁא – כבר מהרישא למדנו שיש שאוכלים מהלכות מדינה. אֶלָּא לַאו כוונת המשנה לומר שֶׁאֵין הם אוֹכְלִין לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מֵהֲלָכוֹת מְדִינָה, וּמַאי נִיהוּ – מי הם שאינם רשאים לאכול כלל, הוי אומר אותם המפורטים בסיפא, ואחד מהם הוא הָעוֹשֶׂה בְּמְחוּבָּר לְקַרְקַע בְּשָׁעָה שֶׁאֵין גְּמַר מְלָאכָה, וְאם זה שעושה מעשה במחובר שלא בשעת גמר מלאכה אינו אוכל כלל, כָּל שֶׁכֵּן שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסוֹת שאינם אלא יושבים ושומרים, שבודאי אינם אוכלים כלל, וראיה לשמואל:

משנה

אַרְבָּעָה סוגי שׁוֹמְרִים הֵן: שׁוֹמֵר חִנָּם, וְהַשּׁוֹאֵל, נוֹשֵׂא שָׂכָר – שומר שכר, וְהַשּׂוֹכֵר. וכך דינם, שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל – על גניבה אבידה ואונסים, ופטור. וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל. וְנוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר, נִשְׁבָּעִים עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמִּתָּה – אם נשברה הבהמה או נשבתה או מתה, ופטורים, וּמְשַׁלְּמִין אֶת הָאֲבֵידָה וְאֶת הַגְּנֵיבָה:

גמרא

מבררת הגמרא: מַאן תָּנָא – מיהו התנא שסובר שיש אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים, אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ, רַבִּי מֵאִיר הִיא. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, מִי אִיכָּא דְּלֵית לֵיהּ – וכי יש מי שסובר שאין אַרְבָּעָה סוגי שׁוֹמְרִין. אָמַר לֵיהּ, הָכִי קָאָמִינָא לָךְ – כך כוונתי לומר, מַאן תָּנָא ששנה את משנת 'ארבעה שומרים' וסובר שׁשׁוֹכֵר דינו כְּנוֹשֵׂא שָׂכָר, רַבִּי מֵאִיר הִיא. שואלת הגמרא: וְהָא מַרְבִּי מֵאִיר אִיפְּכָא שַׁמְעִינָן לֵיהּ – להיפך שמענו ממנו, ששובר כשומר חנם. דְּתַנְיָא, שׁוֹכֵר כֵּיצַד מְשַׁלֵּם כשנגנב או אבד הפקדון, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם שפטור, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שחייב. משיבה הגמרא:

המשך בעמוד יג

הניחא וכו'. פלוגתא במסכת גיטין: **אלא** אידי ואידי כשאין מעלה. דכולי עלמא משלו הוא אוכל ובהא פליגי וכו': ה"ג ולר' יוחנן וכו'. ולא גרס אי הכי גדולים נמי דהא אמרן ידעי ומחלי: משל שמים הוא אוכל. ואפ' מעלה מזונות לא מצי קייץ אקטנים: ומאי קוצץ דר' **אושעיא** מזונות. שיתן להם מזונות מעיקרא הרבה שלא יוכלו לאכול מן הענבים: נקוץ לה. דהתנא ליעל רשאי בעל הבית להתיר פקיע עמיר וכו': **מר סבר.** תנא דברייתא משלו הוא אוכל ולרבי יוחנן בין כשמעלה מזונות ובין שאין מעלה מזונות ובר פלוגתיה מוקי לה במעלה ותנא דידן סבר משל שמים הוא אוכל ואפילו מעלה מזונות נמי לא מצי קייץ: **מתני'** מהלכות מדינה. כבר נהגו כן: **גמ'** לא שנו: דאין שומרין אוכלין מן התורה: **אלא** שומרי גנות ופרדסין. דהוה ליה מחובר בשעה שאין גמר מלאכה הלכך מן התורה לא אכיל ואכיל מהלכות מדינה וכ"ש עושה במחובר כגון מנכש דאכיל ממנהג המדינה: **אבל** שומרי גיתות וערימות. עד שלא נגמרה מלאכתן למעשר אוכל אף מן התורה בדין עושה בתלוש: **ושמואל אמר לא שנו.** דאכלי מיהת מהלכות מדינה אלא שומרי תלוש אבל שומרי מחובר אפילו מהלכות מדינה לא דמשמר לאו עושה מעשה הוא הלכך לא אכיל דמראורייתא: **המשמר פרה ארומה.** משחיטתה ועד כינוס אפרה: **מטמא בגדים שעליו.** דתנן (פרה פ"ד מ"ד) כל העוסקין בפרה מתחילה ועד סוף מטמאין בגדים: גזירה שמא יזיז בה אבר. ורבנן הוא דגזרו על הטומאה ולאו מדאורייתא: **מקשאות.** שגדילין בהן קישואין: **ארבע וחמש מקשאות.** של חמשה אנשים: **אמאי אוכל.** הא אמרת שומרי מחובר אפילו מהלכות מדינה לא אכלי אלא על כרחך בעושה מעשה דמי ואכלי מידו מהלכות מדינה כי מתני' מכלל דשומרי תלוש אפילו מדאורייתא נמי אכלי: **בעקורין שנו.** עקורין משרשיהן עם קישואין שבהם להכי קרי ליה מקשאות ולא קרי ליה קישואין ומשום דשומרי תלוש הם אכלי מהלכות מדינה כי מתני': **בשלא ניטל פקם שלהן.** ואמר מר ליעל בפרקין (דף פח:) דקישואין משיפקסו: **כשמואל מסתברא.** דעושה במחובר בשעה שאינה גמר מלאכה אפילו מהלכות מדינה לא אכיל וכ"ש שומרי מחובר דהווי שעה שאינה גמר מלאכה ולאו עושה מעשה הוא ומתני' בשומר תלוש: **מכלל דאיכא דלא אכיל** מן התורה **ואכיל** מהלכות מדינה. מדלא תנא אלו אוכלין סתמא ומאי נינהו או עושה במחובר בשעה שאינה גמר מלאכה או עושה בתלוש בשעה שנגמרה מלאכתו או דבר שאין גדולו מן הארץ: **אימא סיפא ואלו שאינן אוכלין.** וקתני הכי מאי אינן אוכלין אי נימא שאין אוכלין וכו': **אלא** לאו **שאינם אוכלין כלל.** מהשתא על כרחך מן התורה דתני ברישא דאשמעינן דאיכא אחריני דאכיל ולא מן התורה במשמר תלוש עד שלא נגמרה מלאכתו למעשר קאמר דכיון דאינו עושה מעשה לא אכיל מן התורה ואכיל מהלכות מדינה דאילו במשמר במחובר ליכא לאוקמא דהא אפילו עושה מעשה ממש קתני סיפא דלא אכיל כלל בשעה שאינה גמר מלאכה וכ"ש משמר: **מתני'** שומר חנם נשבע על הכל. על כל המאורעות הכתובות בשאר שומרים לחיוב הוא נשבע שכך עלתה לו ופטור ולקמן בהשואל (דף צד:) יליף לכולה מתני' מקראי: **על הכל.** גניבה ואבידה ואונסין: **גמ'** מי איכא דליה ארבעה מיני שומרין אשכחן: **מאן תנא** שוכר כשומר שכר דמי. דקתני מתני' בתרוייהו פטורין מאונס ומשלמין גניבה ואבידה: **ר"מ היא.** כדמפרש ואזיל: רבה בר אבוהה תנא מתני' שוכר כיצד משלם ר' מאיר אומר כשומר שכר ר' יהודה אומר כשומר חנם: **חיוניתא.** בהמות: שריג. החליקה:

הכי גרסינן גבי בהמתו תבן לקוץ לה. ה"ה דהוה מצי למיפרך מבנו ובתו הקטנים אי נמי כיון דלאו בני מחילה נינהו לאו כל כמיניה לצערם בלל: **אלא** בהא קא מפלגי מר סבר משלו הוא אוכל ומר סבר משל שמים הוא אוכל. ולר' יוחנן אידי ואידי באין מעלה להן מזונות: **לא** שנו אלא שומרי גנות ופרדסים. דאין אוכלין מן התורה משום דלאו גמר מלאכה הוא והא דאמרי' ליעל (דף פט.) המנכש בבצלים כו' וכן לעדר ולקשקש תחת הזיתים הרי זה לא יאכל היינו מן התורה אבל מהלכות מדינה אכיל: **אי** הכי ארבעה שומרין שלשה הוו. האי אי הכי אין בו אי אמרת בשלמא דמעיקרא נמי הוה מצי לאקשויי הכי וכן יש הרבה בגמרא: ובא

1 הניחא למאן דאמר אין הרב יכול לומר לעבד עשה
2 עמי ואיני זנך שפיר אלא למאן דאמר יכול הרב
3 לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך מאי איכא למימר
4 אלא אידי ואידי בשאין מעלה להן מזונות ובהא
5 פליגי דמר סבר יכול ומר סבר אין יכול ורבי יוחנן
6 דאמר יכול הרב שביק מתניתין ועביד כברייתא אלא
7 דכולי עלמא משל שמים הוא אוכל ולא מצי קייץ
8 ומאי קוצץ דאמר רבי הושעיא מזונות דכוותיה גבי בהמתו תבן לקוץ לה אלא בהא קמיפלגי
9 דמר סבר משלו הוא אוכל ומר סבר משל שמים הוא אוכל: **מתני'** קוצץ אדם על ידי
10 עצמו על ידי בנו ובתו הגדולים על ידי עבדו ושפחתו הגדולים על ידי אשתו מפני שיש
11 בהן דעת אבל אינו קוצץ על ידי בנו ובתו הקטנים ולא על ידי עבדו ושפחתו הקטנים
12 ולא על ידי בהמתו מפני שאין בהן דעת השוכר את הפועלים לעשות בנטע רבעי שלו
13 הרי אלו לא יאכלו אם לא הודיען פודה ומאכילן נתפרסו עגוליו נתפתחו חביוטיו הרי אלו
14 לא יאכלו אם לא הודיען מעשר ומאכילן שומרי פירות אוכלין מהלכות מדינה אבל לא
15 מן התורה: **גמ'** שומרי פירות אמר רב לא שנו אלא שומרי גנות ופרדסין אבל שומרי
16 גיתות וערימות אוכלין מן התורה קסבר משמר כעושה מעשה דמי ושמואל אמר לא שנו
17 אלא שומרי גיתות וערימות אבל שומרי גנות ופרדסים אינן אוכלים לא מן התורה ולא
18 מהלכות מדינה קא סבר משמר לאו כעושה מעשה דמי מתיב רב אחא בר רב הונא
19 המשמר את הפרה מטמא בגדים ואי אמרת משמר לאו כעושה מעשה דמי אמאי מטמא
20 בגדים אמר רבה בר עולא גזירה שמא יזיז בה אבר מתיב רב בהנא המשמר ארבע וחמש
21 מקשאות הרי זה לא ימלא כריסו מאחד מהן אלא מכל אחד ואחד אוכל לפי חשבון ואי
22 אמרת משמר לאו כעושה מעשה דמי אמאי אוכל אמר רב שימי בר אשי בעקורין שנו
23 עקורין והלא נגמרה מלאכתן למעשר שלא ניטל פיקם שלהם אמר רב אשי כיוותיה
24 דשמואל מסתברא דתנן ואלו אוכלין מן התורה העושה במחובר לקרקע בשעת גמר
25 מלאכה ובתלוש כו' מכלל דאיכא דלא קא אכיל מן התורה אלא מהלכות מדינה אימא
26 סיפא ואלו שאינן אוכלין מאי אינן אוכלין אילימא שאין אוכלין מן התורה אלא מהלכות
27 מדינה היינו רישא אלא לאו שאין אוכלין לא מן התורה ולא מהלכות מדינה ומאי ניהו
28 עושה במחובר לקרקע בשעה שאין גמר מלאכה וכל שכן שומרי גנות ופרדסים: **מתני'**
29 ארבעה שומרים הן שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר שומר חנם נשבע על הכל
30 והשואל משלם את הכל ונושא שכר והשוכר נשבעים על השבורה ועל השבויה ועל המתה
31 ומשלמין את האבידה ואת הגניבה: **גמ'** מאן תנא ארבעה שומרים אמר רב נחמן אמר
32 רבה בר אבוהה רבי מאיר היא אמר ליה רב נחמן מי איכא דלית ליה ארבעה שומרין
33 אמר ליה הכי קאמינא לך מאן תנא שוכר כנושא שכר רבי מאיר היא והא רבי מאיר
34 איפכא שמעינן ליה דתניא שוכר כיצד משלם ר' מאיר אומר כשומר חנם ר' יהודה אומר
35 כשומר שכר רבה בר אבוהה איפכא קתני אי הכי ארבעה שלשה נינהו אמר רב נחמן בר
36 יצחק ד' שומרין ודיניהם שלשה דהוא רעיא דהווה קא רעי חיותא אגודא דנהר פפא שריג
37 חדא מינייהו ונפלת למיא אתא לקמיה דרבה ופטריה אמר מאי הו"ל למעבד

וּבָא זְאֵב וְטָרַף. בְּשַׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים וְר' יְהוּדָה הִיא דְּאָמַר זְאֵב אֶחָד אוֹנֵס: **אִי** הָכִי אַמַּאי
פְּטוּר תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֵס הוּא. וְא"ת לְאַבַּיֵּי נַמִּי דְּמוֹקֵי לָהּ בְּעִידְנָא דְעֵיילִי
אינְשֵׁי מִי נִיחָא וְהָא מ"מ אם הָיָה יָכוֹל לְהַצִּיל חַיָּיב אֲלִמָּא תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה הוּא וי"ל דְּלֹא
חָשִׁיב לֵיהּ פְּשִׁיעָה אֶלָּא גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה וְיֵשׁ לִלְמוֹד מִכָּאן דְּתִחִילָּתוֹ דִּכְעֵין גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה וְסוֹפוֹ
בְּאוֹנֵס דְּפָטוּר וּמִהָא דְּאָמַר רב בְּהַמַּפְקִיד (לעיל דף
לו. ושם) אָפִי' שׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁמָּסַר לְשׁוֹמֵר חִנָּם
פָּטוּר לְפִי שֶׁמָּסַר לִבֵּן דַּעַת אֵין רְאִיָּה דְּאַפִּילּוּ סָבַר
רב תְּחִילָּתוֹ בִּכְעֵין גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֵס
חַיָּיב אֲפִילּוּ הָכִי פָּטוּר דְּאֵין לָנוּ לוֹמַר שֶׁוַּדַּאי
שׁוֹמֵר חִנָּם לֹא יִשְׁמוֹר מִגְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה רַק
מִפְּשִׁיעָה וְהָוָה לֵיהּ תְּחִילָּתוֹ בִּכְעֵין גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה
אֶלָּא סְתָם בֶּן דַּעַת רָגִיל לִשְׁמוֹר הַרְבֵּה אֲפִילּוּ
מִדְּבָרִים שֶׁאֵינוֹ חַיָּיב וְשָׁמְעָא אֲפִילּוּ מָסְרוֹ לְשׁוֹמֵר
חִנָּם וּפְטָרִיהּ מִפְּשִׁיעָה פָּטוּר דְּלֹא חָשִׁיב תְּחִילָּתוֹ
בִּפְשִׁיעָה בְּהָכֵי:

אִיבָּעֵי לָךְ לְעִבּוּרֵי חָדָא חָדָא. נִרְאֶה דְּלֹא חָשִׁיב
לָהּ פְּשִׁיעָה מֵהַאי טַעְמָא אֶלָּא כְּעֵין
גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה וּמִחַיָּיב מִשְּׁעָמָא דְּאַדְעַתָּא דְּהָכֵי
יַהֲבֵי לָךְ אַגְרָא דְּתִינְטַר נְטִירוּתָא יְתִירְתָּא כְּרב
שַׁפְדָּא וְרִבָּה בַּר רב הוּנָא מִדְּמַיְּיתֵי לָהּ הָכָא וְאָתֵי
שַׁפִּיר דְּקָאָמַר בְּסָמוּךְ כְּבָר צָווּחוּ קַמָּאֵי שֵׁרְצוּ
לְפָטוֹר מִדְּרִבָּה דְּאִם לֹא כֵּן אַמַּאי צָווּחוּ דְּמִילְּתָא
דְּפְשִׁיטָא הוּא שֶׁהֵן חַיָּיבִים דְּאֲפִילּוּ שׁוֹמֵר חִנָּם חַיָּיב
וְסָבַר רב פָּפָּא דְּהָכָא כְּרִבָּא דְּפָרַק הַכּוֹנֵס (ב"ק דף
נח.) דְּאָמַר מִשּׁוּם דְּאִיבָּעֵי לָךְ לְעִבּוּרֵי חָדָא חָדָא
לֹאו פְּשִׁיעָה הִיא וְלֹא כְּרב כַּהֲנָא דְּאָמַר הָתָם
דַּהֲוֵי פְּשִׁיעָה גַּבֵּי נַפְלָה לְגִינָּה: **אָמַר** רִבָּה הָתָם
גַּבְרֵי דְּפַרְמוּסְקֵי הֲווּ. אֲפִילּוּ גְּרִיס רַבָּא אֲתֵי שַׁפִּיר
אע"ג דְּרִבָּא מוֹקֵי בְּהַגּוֹזֵל קַמָּא (שם דף קח:)
מִילְּתָא דְּרב הוּנָא בַּר אִבִּין שֶׁקָּדַם וְנִשְׁבַּע אֲבָל
הֵיכָא דְּלֹא נִשְׁבַּע אֲפִילּוּ שׁוֹמֵר חִנָּם עוֹשֶׂה עִמּוֹ
דִּין וְאֵינוֹ נִשְׁבָּע הָכָא לְדִבְרֵי הַשּׁוֹאֵל מְשַׁיֵּב וְלֵיהּ
לֹא סְבִירָא לֵיהּ: **דְּאִי** רָמָא קָלָא הֲווּ [אִתּוּ] מְצַלִּין
לֵיהּ. וְהִשְׁתָּא אֲפִילּוּ לֹא הוּכַר הַגַּנָּב הָוֵה חַיָּיב כְּיָון
דְּפָשַׁע וְלֹא נָקֵט גְּמָרָא הוּכַר הַגַּנָּב אֶלָּא מִשּׁוּם
הַתַּלְמִידִים שֶׁהָיוּ סְבוּרִים דְּמִשּׁוּם דְּהוּכַר הַגַּנָּב
חַיָּיבִיהּ:

סִיגְּפָה וּמִתָּה אֵינוֹ אוֹנֵס. תִּימַהּ דְּפִשִּׁיטָא
דְּפְשִׁיעָה גְּמוּרָה הוּא וי"ל דְּקָמ"ל
דְּאֲפִילּוּ יֵשׁ לְתָלוֹת וְלוֹמַר שֶׁמִּתָּה גַּם בְּשַׁבִּיל דָּבָר
אַחֵר אֲפִילּוּ הָכֵי חַיָּיב דְּלֹא הָיָה לוֹ לְסִגְּפָהּ:
אימא

הָא נָטַר כִּדְנָטְרֵי אִינְשֵׁי אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי אֶלָּא מַעֲתָה
עָל לְמָתָא בְּעִידְנָא דְעֵיילֵי אִינְשֵׁי הָכֵי נַמִּי דְּפָטוּר
אָמַר לֵיהּ אֵין גְּנָא פּוּרְתָּא בְּעִידְנָא דְּגָנוּ אִינְשֵׁי
הָכֵי נַמִּי דְּפָטוּר א"ל אֵין אֵיתִיבֵיהּ אֵלּוּ הֵם אוֹנְסִין
שֶׁשּׁוֹמֵר שָׂכָר פָּטוּר עֲלֵיהֶן כְּגוֹן וַתִּפֹּל שֶׁבָא וַתִּקָּחֵם
וְאֶת הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי חָרֶב אָמַר לֵיהּ הָתָם בְּחַזָּנֵי
מָתָא אֵיתִיבֵיהּ עַד מָתַי שׁוֹמֵר שָׂכָר חַיָּיב לִשְׁמוֹר
עַד כְּדֵי הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חוֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה א"ל
הָתָם נַמִּי בְּחַזָּנֵי מָתָא אָמַר לֵיהּ אִטּוּ יַעֲקֹב אָבִינוּ
חַזַּן מָתָא הֲוָה דְּאָמַר לֵיהּ לְלָבָן נַטְרִי לָךְ נִטְירוּתָא
יְתִירְתָּא כְּחַזָּנֵי מָתָא אֵיתִיבֵיהּ רוֹעֶה שֶׁהָיָה רוֹעֶה
וְהִנִּיחַ עֶדְרוֹ וּבָא לָעִיר בָּא זְאֵב וְטָרַף וּבָא אֲרִי וְדָרַס
אֵין אוֹמְדִים אִילּוּ הָיָה שָׁם הָיָה מַצִּיל אֶלָּא אוֹמְדִין
אוֹתוֹ אִם יָכוֹל לְהַצִּיל חַיָּיב וְאִם לָאו פָּטוּר מַאי לָאו
דְּעָל בְּעִידְנָא דְעֵיילֵי אִינְשֵׁי לֹא דְּעָל בְּעִידְנָא דְּלֹא
עֵיילֵי אִינְשֵׁי אִי הָכֵי אַמַּאי פָּטוּר תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה
וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס חַיָּיב דְּשָׁמַע קָל אַרְיֵה וְעָל אִי הָכֵי
אוֹמְדִין אוֹתוֹ מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמֶעֱבַד הָיָה לוֹ לְקַדֵּם
בְּרוֹעִים וּבְמַקְלוֹת אִי הָכֵי מַאי אִירְיָא שׁוֹמֵר שָׂכָר
אֲפִי' שׁוֹמֵר חִנָּם נַמִּי דְּהָא מַר הוּא דְּאָמַר שׁוֹמֵר
חִנָּם שֶׁהָיָה לוֹ לְקַדֵּם בְּרוֹעִים וּבְמַקְלוֹת וְלֹא קִדֵּם
חַיָּיב שׁוֹמֵר חִנָּם בְּחִנָּם שׁוֹמֵר שָׂכָר בְּשָׂכָר וְעַד כַּמָּה
עַד כְּדֵי דְּמֵיהֶן וְהֵיכָן מְצִינוּ בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁחַיָּיב
בְּאוֹנְסִין דְּהָדַר שָׁקִיל דְּמֵיהֶן מִבַּעַל הַבַּיִת א"ל רַב
פָּפָּא לְאַבַּיֵּי אִי הָכֵי מַאי אַהֲנֵי לֵיהּ מִינָּהּ נַפְקָא מִינָּהּ
לְכוּשְׁרָא דְּחֵיוָתָא אִי נַמִּי לְטִרְחָא יְתֵירְתָּא רב חִסְדָּא
וְרַבָּה בַּר רב הוּנָא לֹא סְבִירָא לְהוּ הָא דְּרִבָּה דְּאַמְרֵי
לְהָכֵי יַהֲבֵי לָךְ אַגְרָא לְנִטּוּרֵי לִי נִטְירוּתָא יְתֵירְתָּא
בַּר אַדָּא סִבּוֹלָאָה הֲוֵי קָא מַעֲבַר חֵיוָתָא אַגַּמְלָא
דְּנָרֵשׁ דְּחַפָּה חָדָא לַחֲבֵרְתָּהּ וּשְׁדִיתָהּ בְּמַיָּא אָתָא
לְקַמֵּיהּ דְּרב פָּפָּא חַיְּיבֵיהּ אָמַר לֵיהּ מַאי הֲוָה לִי לְמֶעֱבַד א"ל אִבָּעֵי לָךְ לַעֲבוּרֵי חָדָא חָדָא א"ל יַדְעַת בֵּיהּ בְּבַר אַחְתִּיךְ דְּמָצֵי
לְמַעֲבַר חָדָא חָדָא א"ל כְּבָר צָווּחוּ קַמָּאֵי דְּקַמְּךָ וְלֹא אִיכָּא דְּאַשְׁגַּח בְּהוּ אִיבּוּ אַפִּקִיד כִּיתְנָא בֵּי רוּנְיָא אֲזָל שַׁבּוּ שַׁמְטֵיהּ מִינֵּיהּ
לְסוֹף הוּכַר הַגַּנָּב אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרב נַחְמָן חַיְּיבֵיהּ לֵימָא פְּלִיגָא דְּרב הוּנָא בַּר אָבִין דְּשָׁלַח רב הוּנָא בַּר אָבִין גְּנֵבָה בְּאוֹנֶס וְאח"כ
הוּכַר הַגַּנָּב אִם שׁוֹמֵר חִנָּם הוּא רָצָה נִשְׁבַּע רָצָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ דִּין וְאֵינוֹ נִשְׁבָּע אָמַר רָבָא
הָתָם גַּבְרֵי דְּפַרְמוּסְקָא הֲווּ קַיְּימֵי דְּאִי רָמָא קָלָא הֲווּ אִתּוּ וּמְצַלִּין לֵיהּ: **מתני'** זְאֵב אֶחָד אֵינוֹ אוֹנֶס שְׁנֵי זְאֵבִים אוֹנֶס רַבִּי יְהוּדָה
אוֹמֵר בְּשִׁעַת מִשְׁלַחַת זְאֵבִים אַף זְאֵב אֶחָד אוֹנֶס שְׁנֵי כְּלָבִים אֵינוֹ אוֹנֶס יָדוּעַ הַבַּכְלִי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר מְרוּחַ אַחַת אֵינוֹ
אוֹנֶס מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת אוֹנֶס הַלִּסְטִים הֲרֵי זֶה אוֹנֶס הָאֲרִי הַדּוֹב וְהַנָּמֵר וְהַבַּרְדְּלָס וְהַנָּחָשׁ הֲרֵי אֵלּוּ אוֹנֶס אֵימָתַי בִּזְמַן שֶׁבָּאוּ מֵאֵלֵיהֶן
אֲבָל הוֹלִיכָן לִמְקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה וְלִסְטִים אֵינוֹ אוֹנֶס מֵתָה כְּדַרְכָּהּ הֲרֵי זֶה אוֹנֶס סִגְּפָהּ וּמֵתָה אֵינוֹ אוֹנֶס עָלְתָה לְרָאשֵׁי צוּקִין וְנָפְלָה
הֲרֵי זֶה אוֹנֶס הֶעֱלָהּ לְרָאשֵׁי צוּקִין וְנָפְלָה וּמֵתָה אֵינוֹ אוֹנֶס: **גמ'** וְהָתַנְיָא זְאֵב אֶחָד אוֹנֶס אָמַר רב יִצְחָק הַהִיא בִּשְׁעַת
מִשְׁלַחַת זְאֵבִים וְרַבִּי יְהוּדָה הִיא: הַלִּסְטִים הֲרֵי זֶה אוֹנֶס: אַמַּאי לוֹקֵי גְּבָרָא לַהֲדֵי גַּבְרָא אָמַר רב בְּלִסְטִים מְזוּיָּין אִיבָּעְיָא לְהוּ
לְסִטִים מְזוּיָּין וְרוֹעֶה מְזוּיָּין מַהוּ מִי אַמְרִינָן מַהוּ אוֹקֵי גַּבְרָא לַהֲדֵי גַּבְרָא אוֹ דִּלְמָא הַאי מָסַר נַפְשֵׁיהּ וְהַאי לֹא מָסַר נַפְשֵׁיהּ מִסְתַּבְּרָא
דְּהַאי מָסַר נַפְשֵׁיהּ וְהַאי לֹא מָסַר נַפְשֵׁיהּ אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי לְרָבָא אַשְׁכְּחֵיהּ רוֹעֶה וְאָמַר לֵיהּ גַּנְּבָא סָרְיָא בְּדוּכְתָּא פְּלָנְיָא יְתִיבִינָן

הַגְּאוֹנִים רְאִיתִי סָרְיָא פּוֹשֵׁעַ:

הָא נָטַר כִּדְנָטְרֵי אִינְשֵׁי – הרי הוא שמר כפי שהרגילות לשמור, והרי זה אונס ופטור.

אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבה, אֶלָּא מֵעַתָּה – לדבריך ששומר שכר אינו חייב לשמור יותר מהרגילות, **עַל לְמָתָא בְּעִידְּנָא דְּעָיְילֵי אִינְשֵׁי** – אם עזב הרועה את עדרו ונכנס לעיר בשעה שדרך הרועים להכנס, **הָכִי נַמִּי דְּפָטוּר** – האם אף באופן זה נאמר שהוא פטור, וכי לא מסתבר לומר ששומר שנוטל שכר חייב לשמור יותר משאר השומרים.

אָמַר לֵיהּ רבה, אִין – כן, גם בכזה אופן הוא פטור, שאינו חייב לשמור בזמן שלא רגילים לשמור. הוסיף אביי והקשה: **גָּנָא פּוּרְתָּא בְּעִידְּנָא דְּגָנוּ אִינְשֵׁי** – אם ישן השומר שכר מעט בשעה שדרך הרועים לישן, **הָכִי נַמִּי דְּפָטוּר** – האם גם במקרה זה הוא פטור, וכי לא מסתבר שמוטל עליו להמנע מכך או להעמיד שומר אחר תחתיו באותה שעה. **אָמַר לֵיהּ רבה, אִין** – כן, גם באופן זה הוא פטור, ואינו חייב לשמור שמירה יתירה.

אֵיתִיבֵיהּ אביי לרבה, שנינו בברייתא, **אֵלּוּ הֵם אוֹנְסִין שֶׁשּׁוֹמֵר שָׂכָר פָּטוּר עֲלֵיהֶן, כְּגוֹן** מה שאירע לאיוב שנאמר (איוב א טו) **'וַתִּפֹּל שְׁבָא וַתִּקָּחֵם וְאֶת הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי חָרֶב'** – מחנה מלכות שבא חנתה אצלו, ונטלה את בהמותיו והרגה את משרתיו בחרב. דהיינו, רק אונס שאינו יכול למנעו כלל, פטור שומר שכר. אבל אונס שאם שמר שמירה יתירה היה מונעו, הוא חייב. ולמדנו, ששומר שכר חייב לשמור שמירה יתירה. **אָמַר לֵיהּ** רבה, **הָתָם בְּחַזְּנֵי מָתָא** – ברייתא ההיא מדובר בשומרי העיר בלילות, שאנשי העיר סומכים עליהם, לפיכך הם חייבים בשמירה יתירה, אבל סתם שומר שכר פטור.

אֵיתִיבֵיהּ, שנינו בברייתא **עַד מָתַי** – עד כמה **שּׁוֹמֵר שָׂכָר חַיָּיב לִשְׁמוֹר, עַד כְּדֵי** שיתקיים בו דברי יעקב אבינו על עצמו כשרעה את צאן לבן (בראשית לא מ) **'הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה'**, שעבד עבורו ביום ובלילה, בשרב ובכפור. למדנו, ששומר שכר חייב בשמירה יתירה. **אָמַר לֵיהּ, הָתָם נַמִּי בְּחַזְּנֵי מָתָא** – גם ברייתא זו עוסקת במידת חיובם של שומרי העיר, אבל סתם שומר שכר אינו חייב בשמירה יתירה. **אָמַר לֵיהּ** אביי, **אָטוּ** – וכי **יַעֲקֹב אָבִינוּ חַזַּן מָתָא הֲוָה** – שומר העיר היה, הרי הוא שמר על צאן לבן, ואם כן משמע שכל שומר שכר חייב בשמירה יתירה. מתרץ רבה: **דְּאָמַר לֵיהּ** – יעקב טען **לְלָבָן, נָטְרִי לָךְ נִטּוּרוּתָא יְתִירְתָּא כְּחַזְּנֵי מָתָא** – שמרתי על צאנך יותר מחיובו של שומר שכר, וכשומרי העיר, ואף על פי שאיני חייב.

אֵיתִיבֵיהּ, שנינו בברייתא, **רוֹעֶה שֶׁהָיָה רוֹעֶה בשכר, וְהִנִּיחַ עֶדְרוֹ וּבָא לָעִיר, וּבָא זְאֵב וְטָרַף וּבָא אַרְיֵה וְדָרַס, אֵין (אוֹמְדִים) [אוֹמְרִים] שאילו הָיָה שָׁם בודאי הָיָה מַצִּיל, ופושע הוא, אֶלָּא אוֹמְדִין** – משערים **אוֹתוֹ, אִם** היה **יָכוֹל לְהַצִּיל** לו היה שם, פושע הוא **וְחַיָּיב** לשלם, **וְאִם לַאו** הרי זה אונס **וּפָטוּר. מַאי לַאו** – מסתבר שבברייתא מדובר **דְּעָל בְּעִידְּנָא דְּעָיְילֵי אִינְשֵׁי** – שהשומר נכנס לעיר בשעה שהרגילות להכנס, ואף על פי כן אם היה יכול להציל הוא חייב, משום שהיה אסור לו להכנס. מתרץ רבה: **לֹא** כך, אלא **דְּעָל בְּעִידְּנָא דְּלָא עָיְילֵי אִינְשֵׁי** – הוא נכנס בשעה שאין הדרך להכנס, לפיכך פושע הוא וחייב לשלם.

מקשה אביי: **אִי הָכִי, אַמַּאי** – מדוע אם לא יכל להציל הוא **פָּטוּר**, הרי כל שומר **שְׁתְחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס חַיָּיב**, וכיון שבתחילה כשנכנס לעיר פשע שלא שמר מנזק שיכל למנעו, אפילו שסופו אונס הוא חייב. מתרץ רבה: מדובר במקרה **דְּשָׁמַע** השומר **קָל אַרְיֵה וְעָל** – וברח מאימתו, שכבר בתחילה אנוס היה. מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** שהיה השומר אנוס, מדוע **אוֹמְדִין אוֹתוֹ** ואם יכל להציל הוא חייב, **מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמֶעֱבַד** – מה יכל לעשות, הרי היה אנוס. מתרצת הגמרא: אין זה אונס גמור, כיון **שֶׁהָיָה לוֹ** לשומר **לְהִתְגַּבֵּר וּלְקַדֵּם** את האריה **בְּרוֹעִים** נוספים **וּבְמַקְלוֹת** ולהבריחו.

מוסיפה הגמרא להקשות: **אִי הָכִי** שאינו חייב אלא משום שלא קידם ברועים ובמקלות, **מַאי אִירְיָא** – מדוע הברייתא נוקטת דין זה דווקא **בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, אֲפִילּוּ שׁוֹמֵר חִנָּם נַמִּי** חייב אם יכל לקדם ברועים ומקלות ולא קידם, **דְּהָא מַר** [–רבה] **הוּא דְּאָמַר שֶׁשּׁוֹמֵר חִנָּם שֶׁהָיָה לוֹ לְקַדֵּם בְּרוֹעִים וּבְמַקְלוֹת וְלֹא קִיְּדֵם הוא חַיָּיב.** מתרצת הגמרא, **שׁוֹמֵר חִנָּם** חייב לקדם ברועים ובמקלות רק אם הם מצויים לו **בְּחִנָּם**, אבל **שׁוֹמֵר שָׂכָר** חייב לקדם אפילו **בְּשָׂכָר**. וכוונת הברייתא לחדש ששומר חייב לקדם אפילו בשכר, לפיכך היא נקטה את דבריה בשומר שכר.

מבררת הגמרא: **וְעַד כַּמָּה** מעות חייב השומר להוציא כדי להציל. משיבה הגמרא: **עַד כְּדֵי דְּמֵיהֶן** – שווי הבהמות, אך לא יותר מכך. תמהה הגמרא: **וְהֵיכָן מָצִינוּ בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁחַיָּיב בְּאוֹנְסִין**, שלכן אתה מחייבו לשלם מכיסו כדי להציל את הבהמות, הרי שומר שכר פטור על האונס. מתרצת הגמרא: **דְּהָדַר שָׁקִיל דְּמֵיהֶן מִבַּעַל הַבַּיִת** – אחר כך חוזר השומר וגובה את הוצאותיו מהבעלים, ונמצא שאינו מפסיד כלום. מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי, אִי הָכִי** שהבעלים משלמים את כל ההוצאות, **מַאי אַהֲנֵי לֵיהּ מִינָּהּ** – איזו תועלת יש לו מכך, הרי הוא יכול לקנות בהמות אחרות באותם מעות. מתרצת הגמרא: **נַפְקָא מִינָּהּ לְכוּשְׁדָּא דְּחֵיוָתָא** – כושר הבהמות, שהוא מכיר אותן והן רגילות בביתו. **אִי נַמִּי, לְמִרְחָא יְתִירְתָּא** – שלא יצטרך לטרוח ולקנות בהמות אחרות. הגמרא מביאה שיטה החולקת על רבה: **רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא, לֹא סְבִירָא לְהוּ הָא דְּרַבָּה** – אינם סוברים כרבה שפטר בשומר שכר ששמר כדרך השומרים, **דְּאָמְרֵי** – כי הם סוברים שהמפקיד יכול לטעון לשומר, **לְהָכִי יָהֲבֵי לָךְ אַגְרָא לִנְטוּרֵי לִי נְטִירוּתָא יְתִירְתָּא** – לכן נתתי לך שכר, כדי שתשמור לי שמירה יתירה. לפיכך, אם רעה את העדר על שפת נהר והחליק אחד מהם לתוכו ומת, אין זה אונס ושומר שכר חייב. וכן אסור לו להכנס לעיר או לישון אפילו בשעה שעושים כך שאר השומרים.

בַּר אַדָּא סְבוּלָאָה – הסבל, **הֲוֵי קָא מַעֲבַר חֵיוָתָא אַגַּמְלָא דְּנָרֵשׁ** – העביר בהמות בשכר על גשר העיר נרש, **דָּחֲפָה חֲדָא לַחֲבֵרְתָּהּ וּשְׁדְרִיתָהּ בְּמַיָּא** – דחפה אחת את חברתה והפילה אותה לנהר, ומתה. **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב פָּפָּא** לדין, **וַחַיְּבֵיהּ. אָמַר לֵיהּ** בר אדא לרב פפא, **מַאי הֲוָה לְמֶעֱבַד** – כיצד יכולתי למנוע שלא ידחפו זו את זו, והרי זה אונס. **אָמַר לֵיהּ** רב פפא, **אִבְּעֵי לָךְ לְעַכּוּבֵי חֲדָא חֲדָא** – היה לך להעביר כל אחת לחוד, כיון ששומר שכר חייב בשמירה יתירה. **אָמַר לֵיהּ** בר אדא, **יָדַעְתָּ בֵּיהּ בְּבַר אַחְתִּיךְ** – וכי אתה מכיר בבן אחותך, כלומר באחד מבני עמך, **דְּמַצֵּי לְמַעֲבַר חֲדָא חֲדָא** – שיכול להעביר כל אחת לחוד, ואף אני איני חייב לעשות יותר מכפי שרגילים השומרים. **אָמַר לֵיהּ** רב פפא, **כְּבָר צָווּחוּ קַמָּאֵי דְּקַמָּךְ וְלֹא אִיכָּא דְּאַשְׁגַּח בְּהוּ** – כבר צווחו כדבריך הרועים שקדמו לך, ולא השגיחו על דבריהם, כיון ששומר שכר חייב בשמירה יתירה.

אַיְיבוּ, אַפְּקִיד כִּיתְנָא בֵּי רוּנְיָא – הפקיד פשתן אצל רוניא, ושומר חנם היה. **אָזַל שַׁבּוּ** – בא שבו [גנב שהיה בזמנם], **שַׁמְטֵיהּ מִינֵּיהּ** – גזל את הפשתן מרוניא. **לְסוֹף הוּכַּר הַגַּנָּב** – לאחר זמן נודע הגנב, אלא שצריך לתבעו ולהוציא מידו את הגניבה. **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן** לדין, **וַחַיְּבֵיהּ** – רב נחמן חייב את רוניא לשלם. שמאחר ואינו מפסיד, שהרי יקבל את הכל בחזרה מהגנב, הוא חייב לטרוח ולתבוע את הגנב בדין. שואלת הגמרא: **לִימָא** – נאמר שרב נחמן **פְּלִיגָא** – חולק על **דְּרַב הוּנָא בַּר אָבִין. דְּשָׁלַח רַב הוּנָא בַּר אָבִין**, בהמה **שְׁגִנְגְּנָה** משומר **בְּאוֹנֶס** – על ידי לסטים מזוין, **וְאַחַר כָּךְ הוּכַּר הַגַּנָּב** וניתן לתבעו בדין, **אִם שׁוֹמֵר חִנָּם הוּא** אזי אם **רָצָה נִשְׁבָּע** שנגנבה ופטור, והבעלים יפרעו מן הגנב. ואם **רָצָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ** – עם הבעלים **דִּין** פרעון, ומשלם וחוזר על הגנב לתובעו בדין. אבל **אִם שׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא, עוֹשֶׂה עִמּוֹ דִּין וְאֵינוֹ נִשְׁבָּע.** ואף על פי ששומר שכר פטור באונס, כאן שאינו מפסיד, שהרי חוזר ותובע את הגנב, הוא חייב לשלם ולתבוע את הגנב בעצמו. מבואר, שרב נחמן שחייב את רוניא, שהיה שומר חנם, לשלם ולחזור לתבוע בעצמו את הגנב, חולק על רב הונא בר אבין. משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא,** אף רב נחמן סובר ששומר חנם אינו חייב לשלם אפילו אם הוכר הגנב, **וְהָתָם** – במקרה שהיה עם רוניא, **גַּבְרֵי דְּפַרְמוּסְקָא הֲווּ קַיְּימֵי** – אנשי השלטון היו מצויים שם, **דְּאִי רָמָא קָלָא הֲווּ אָתוּ וּמַצְּלִין לֵיהּ** – שאם היה קורא להם היו באים ומצילים לו, וכיון שלא עשה כך הוא פושע וחייב:

המשך בעמוד כב

וכָּךְ וְכָךְ גַּבְרֵי אִיכָּא בַּהֲדָן – רועים יש איתנו, כָּךְ וְכָךְ כַּלְבֵי אִיכָּא בַּהֲדָן – כלבים יש עמנו, וכָּךְ וְכָךְ זוּקְתָּא פְּסִיקָא לָן – קַלָּעִים [משליכי אבני קלע] קצובים יש לנו, ויבואו לעזרנו. וְאָזַל – בא הליסטים, וְשָׁקַל מִינַּיהּ – וגזל מן העדר, מַאי. האם פשע השומר וחייב, או אנוס ופטור. אָמַר לֵיהּ רבא, חֲרֵי זה כמי שהוֹלִיכָן את העדר לִמְקוֹם גְּדוּדֵי חַיָּה וְלִסְטִים וחייב:

משנה

המשנה ממשיכה לעסוק בדיני שומרים: מַתְנֵה שׁוֹמֵר חִנָּם לִהְיוֹת פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה אם יגנב או יאבד הפקדון, ויהא נאמן בטענתו. וְהַשּׂוֹאֵל מתנה לִהְיוֹת פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם על האונס או על הגניבה ואבדה. נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר מתנים לִהְיוֹת פְּטוּרִין מִשְּׁבוּעָה על האונס, וּמִלְּשַׁלֵּם בגנבה ואבדה. כָּל הַעושה מעשה וּמַתְנֶה שיחול עַל מַה – להיפך ממה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, תְּנָאוֹ בָּטֵל והמעשה חל. וְכָל תְּנַאי שֶׁיֵּשׁ מַעֲשֶׂה בְּתְחִילָּתוֹ – שהזכיר תחילה את המעשה לפני התנאי, תְּנָאוֹ בָּטֵל. וְכָל תנאי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ – לזה שהתנה לְקַיְּמוֹ בְּסוֹפוֹ, וְהִתְנָה עִמּוֹ מִתְּחִילָּתוֹ – והקדים את התנאי למעשה תְּנָאוֹ קַיָּים, אבל אם אי אפשר לקיימו הוא בטל:

גמרא

מבררת הגמרא: אַמַּאי – מדוע יכול שומר להתנות להיפטר מחיובו, הרי מַתְנֶה עַל מַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה הוּא, וְכָל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָּטֵל. משיבה הגמרא: הָא מַנִּי רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן, אפילו התנה על מה שכתוב בתורה תְּנָאוֹ קַיָּים. דְּתַנְיָא, הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה חֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁאֵין לִיךְ עָלַי – שאיני חייב לך שֶׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה – מזונות מלבושים ותשמיש, חֲרֵי זוֹ מְקוּדֶּשֶׁת וּתְנָאוֹ בָּטֵל, מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה חולק וְאוֹמֵר, בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן – היינו על שאר וכסות, תְּנָאוֹ קַיָּים, ורק על עונה שאינו דבר שבממון, בטל התנאי.

מקשה הגמרא: וּמִי מָצֵית מוֹקְמַתְּ לָהּ – וכי אתה יכול להעמיד את המשנה כְּרַבִּי יְהוּדָה, הַן אֵימָא סֵיפָא, כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָּטֵל, ופיסקא זו הרי אֲתָאן לְרַבִּי מֵאִיר שסובר כך, אבל רבי יהודה סובר שבדבר שבממון תנאו קיים. מתרצת הגמרא: הָא לֹא קַשְׁיָא, לְעוֹלָם רַבִּי יְהוּדָה הִיא, וְסֵיפָא מדובר במתנה בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל מָמוֹן, שאפילו רבי יהודה מודה שהוא בטל.

הגמרא דוחה שאי אפשר להעמיד את המשנה כרבי יהודה: שכן אֵימָא סֵיפָא, כָּל תְּנַאי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ – שהקדים והזכיר את הַמַּעֲשֶׂה בְּתְחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל, אלא צריך להקדים את התנאי למעשה. מַאן שָׁמְעַתְּ לֵיהּ דְּאִית לֵיהּ הָא סְבָרָא – ממי שמענו סברא זו, מֵרַבִּי מֵאִיר. דְּתַנְיָא, אַבָּא חֲלַפְתָּא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָא אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, כל תְּנַאי שהוא קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה חֲרֵי זֶה תְּנַאי, אבל אם הַמַּעֲשֶׂה קוֹדֵם לְתְנַאי אֵינוֹ תְּנַאי.

הגמרא מפרשת את המשנה באופן אחר: אֶלָּא כּוּלָּהּ – כל המשנה בשיטת רַבִּי מֵאִיר הִיא. וְשַׁאנִי הָכָא – בשומר, אינו נחשב כמתנה על מה שכתוב בתורה, כיון דְּמַעִיקְּרָא – מתחילה כשקיבל את הפקדון לֹא שַׁעְבַּד נַפְשֵׁיהּ אלא באופן זה, ואין לו דין שומר כלל מלבד לענין מה שחייב את עצמו.

תָּנָא – שנינו בברייתא, וּמַתְנֶה שׁוֹמֵר שָׂכָר לִהְיוֹת חייב באונסים כְּשׁוֹאֵל. תמהה הגמרא: בְּמַאי – כיצד מתחייב השומר, וכי בִּדְבָרִים בלבד שאמר הוא יכול להתחייב על דבר שאינו חייב. משיבה הגמרא: אָמַר שְׁמוּאֵל, מדובר כאן בְּשֶׁקָּנוּ מִידוֹ – שעשו עמו קנין על חיוב זה, ובכזה אופן מתחייב אדם גם על דבר שאינו חייב. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ תִּימָא [–תאמר] שמדובר בְּשֶׁלֹּא קָנוּ מִידוֹ, מכל מקום בְּהַהִיא הֲנָאָה דְּקָא נָפִיק לֵיהּ קָלָא דְּאִינִישׁ מְהֵימְנָא הוּא, גָּמִיר וּמְשַׁעְבַּד נַפְשֵׁיהּ – באותה הנאה שיצא עליו קול שהוא אדם נאמן וראוי להפקיד אצלו, הוא גומר בדעתו ומשעבד את עצמו:

שנינו במשנה: וְכָל תנאי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ [–לעשותו] בְּסוֹפוֹ וְכוּ' תנאו קיים:

אָמַר רַב טָבְלָא אָמַר רַב, זוֹ ששנינו במשנה שאין התנאי קיים אלא כשאפשר לקיימו, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא הם. אֲבָל חֲכָמִים חולקים וְאוֹמְרִים, אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ בְּסוֹפוֹ, וְהִתְנָה [–אם התנה] עָלָיו מִתְּחִילָּתוֹ – לפני שהזכיר את המעשה, תְּנָאוֹ קַיָּים ואם לא התקיים בטל המעשה. דְּתַנְיָא, בעל שאמר לאשתו חֲרֵי זֶה גִּיטֵּךְ עַל מְנָת [–בתנאי] שֶׁתַּעֲלִי לְרָקִיעַ, או עַל מְנָת שֶׁתֵּרְדִי לַתְּהוֹם, או עַל מְנָת שֶׁתִּבְלְעִי כָּנָה שֶׁל מֵאָה אַמָּה, או עַל מְנָת שֶׁתַּעֲבְרִי אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל בְּרַגְלַיִךְ, אף על פי שאי אפשר לקיים תנאים אלו, אם נִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאִי חֲרֵי זֶה גֵּט ומגורשת, ואם לֹא נִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאִי אֵינוֹ גֵּט. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא חולק וְאוֹמֵר, תנאי כָּזֶה, אף על פי שלא התקיים הרי זה גֵּט ומגורשת. כְּלָל אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא בדין זה, כָּל תנאי שהותנה בגט שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לאשה לְקַיְּמוֹ בְּסוֹפוֹ, וְהִתְנָה עָלָיו אף על פי שהתנה אותו הבעל מִתְּחִילָּתוֹ – קודם שהזכיר את המעשה, אֵינוֹ – אין כוונתו שיתקיים התנאי אֶלָּא כְּמַפְּלִיגָה – כמי שבא להרחיקה ולדחותה, וְכָשֵׁר הגט אפילו אם לא יתקיים התנאי, שאין רצונו אלא להקניטה ולצערה.

אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא, כיון שהמשנה סתמה וכתבה כמותו. אָמַר רַב נַחְמָן כַּר יִצְחָק, מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא – גם מהמשנה יש לדייק כדברי רבי יהודה בן תימא. דְּקָתָנֵי, כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ בְּסוֹפוֹ וְהִתְנָה עָלָיו מִתְּחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ קַיָּים, ומשמע הָא – אבל אם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל, שָׁמַע מִינַּיהּ:

הדרן עלך השוכר את הפועלים

פרק שמיני - השואל

בפרקים הקודמים נתבארו דיני שלשת השומרים הראשונים, שומר חנם, שומר שכר ושוכר, ובפרק זה יתבארו דיני השואל:

משנה

המשנה מבארת את דיני שאילה בבעלים, דהיינו שהבעלים היו שאולים או שכורים לשואל: הַשּׂוֹאֵל אֶת הַפָּרָה מחבירו, ובשעת השאילה ממש שָׁאַל את בְּעָלֶיהָ של הפרה עִמָּהּ, שיעשה עבורו מלאכה, אוֹ שֶׁשָּׂכַר את בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, וכן אם בתחילה שָׁאַל את הַבְּעָלִים אוֹ שָׂכַרָן למלאכה, וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל אֶת הַפָּרָה וְאחר כך מֵתָה כדרכה, פָּטוּר מלשלם עליה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב יג-יד) 'וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת וגו', אם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם, ומבואר שאם בשעת השאילה היו בעלי החפץ הנשאל שאולים או שכורים למלאכת השואל, ונאנס בשבירתו או מיתתו, פטור השואל.

פליאה גדולה ביותר על הספק אצלו בהנוגע להמשך ולהמסגרת של חינוך בנו בעתיד הקרוב, שהרי הראה הניסיון אשר בכגון דא נוגעת בעיקר מידת היראת שמים אשר בחינוך, כי ככל שלא יהי' טוב בזה הרי הרחוב ועוד כמה גורמים פועלים למעט בהיראת שמים.

ממכתב כ"ח כסלו, תש"כ

רש"י

כַּד וְכַד אֲנָשִׁים. עִמָּנוּ בְּמִקּוֹם שֶׁאֵנוּ רוֹעִים שָׁם וְאִם תָּבֹא לִגְזוֹל תְּמוּרוֹת: זוּקְתָא. קַלָּעִים הַמְקֻלָּעִים בְּאֶבֶן: פַּסִּיקָא לָן. פְּסוּקוֹת וּקְבוּעוֹת עָלֵינוּ לִהְיוֹת עִמָּנוּ בְּכָל יוֹם: חֲרֵי הוֹלִיכָן. שֶׁהִזְכִּיר לוֹ הַמָּקוֹם שֶׁהַבְּהֵמוֹת שָׁם וְהִשִּׁיאוֹ לִבּוֹ עַל יְדֵי שִׁגִּידְפוּ: **מתני'** כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וְכוּ'. בַּגְּמָרָא מְפָרֵשׁ לְהוּ: כָּל תְּנַאי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה בַּתְּחִילָּתוֹ. שֶׁהַקְּדִים מַעֲשֶׂה שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת לְתַנָּאי שֶׁהוּא שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ כְּגוֹן חֲרֵי מַעֲשֶׂה זֶה שֶׁלָּךְ אִם תַּעֲשֶׂה דָּבָר פְּלוֹנִי דְּלֹא דָּמֵי לְתְנָאֵי בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אִם יַעַבְרוּ וּנְתַתֶּם (במדבר לב) הַיְינוּ תְּנַאי קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה אִם תַּעֲשֶׂה לִי הַדָּבָר הַזֶּה אִשּׂוּבָה אֲרֵעָה צֹאנְךָ (בראשית ל) הַיְינוּ תְּנַאי שֶׁשּׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת: תְּנָאוֹ בָּטֵל. וְהַוֵּי מַעֲשֶׂה מְקוּם וְאע"פ שֶׁלֹּא קַיְּמִים בְּעַל הַתְּנַאי אֶת הַתְּנַאי: וְכָל תְּנַאי שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ תְּנָאוֹ קַיָּים. אִם תְּנָאוֹ קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה הוּא הָא אִי אֶפְשָׁר לְקַיְּימוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל וְהַמַּעֲשֶׂה קַיָּים וּבַגְּמָרָא מְפָרֵשׁ לְהוּ: **גמ'** בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן. שְׁאַר וּכְסוּת: אֲפִילּוּ תֵּימָא. רִישָׁא דְּקָתָנֵי מַתְנָה חִנָּם לְהִיפָּטֵר מִשְּׁבוּעָה ר"מ וְהָאי לָאו מַתְּנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה הוּא אֶלָּא שֶׁאָמַר לוֹ אִי אֶפְשִׁי לִהְיוֹת שׁוֹמֵר שֶׁלְּךָ אֶלָּא בְּכַך וְשׁוֹמֵר לא נָחִית לִשְׁמִירָה עַד דְּמָשִׁיךְ לִבְהֵמָה וְהָאי כִּי מָשִׁיךְ בְּבָר פִּירֹשׁ עַל מְנָת שֶׁאֵין לוֹ עָלָיו שְׁבוּעָה וְלֹא שִׁיעְבַּד נַפְשֵׁיהּ לִירֵד בְּתוֹרַת שׁוֹמְרִין אֶלָּא לִמְקֹצַת וּלְמָה שֶׁיָּרַד יָרַד אֲבָל הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה מִכִּי אָמַר לָהּ הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי אֵיתְקַדְּשָׁה לָהּ וְכִי אָמַר לָהּ עַל מְנָת שֶׁאֵין לִיךְ עָלַי מַתְּנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה דְּאֵין אִישׁוּת לְחֵצְאִין וְכִי תְּפִיס קִדּוּשִׁין לְגַמְרֵי תְּפִיס וְהַוָּה מַתְּנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה : בְּדָבָרִים. בְּתִמְיָה: זוּ דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא. דְּקָתָנֵי דְּאִפְשָׁר לְקַיְּימוֹ הָא אִי אֶפְשָׁר לְקַיְּימוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל: כְּמִפְלִינָה בְּדָבָרִים. שֶׁאֵין בְּלִבּוֹ לְשׁוּם תְּנַאי אֶלָּא לְהַקְנִיטָה בְּעַלְמָא מְרַחֲקָה וְדוֹחֶה אוֹתָהּ בְּדָבָרִים: מַתְנִי' נַמִּי דַּיְקָא. דִּסְתִמָא לָן כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא:

הַדְרָן עֲלָךְ הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים

הַשּׂוֹאֵל. ה"ג הַשּׂוֹאֵל אֶת הַפָּרָה וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ אוֹ שָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ לֹא גְּרֵסִינָן שְׁכִירוּת בְּכוּלָּהּ מַתְנִיתִין גַּבֵּי פָּרָה אֶלָּא גַּבֵּי בְּעָלִים דְּאִשְׁמְעִינָן הֵיכָא דְּפָרָה שְׁאוּלָה כָּל הֵיכָא דְּהָווּ בְּעָלִים עִמּוֹ בְּמְלַאכְתּוֹ בֵּין בִּשְׁאֵילַת גּוּפוֹ וּבֵין שֶׁנִּשְׂכַּר אֶצְלוֹ קָרִינָא בֵּיהּ אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ אֲבָל בְּפָרָה שְׁכוּרָה לֹא אִשְׁמְעִינָן מַתְנִיתִין דְּפָטוּר בִּבְעָלִים אֲבָל מִבְּרַיְיתָא שְׁמִעִינָן לָהּ:

אבל

תוספות

אֵימָא סִיפָא כָּל תְּנַאי שֶׁיֵּשׁ מַעֲשֶׂה בִּתְחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל אִתְּאַן לְר' מאיר. הָכָא מִשְּׁמַע דְּלֹא כְּפִי׳ הַקִּרְנְטַרְס דְּפִי' בְּסוֹף פֶּרֶק מִי שֶׁאֲחָזוֹ (גיטין דף עה. ד"ה משום) דַּאֲפִילּוּ רַבָּנַן דְּרַבִּי מאיר מוֹדוּ דִּבְעִינָן תְּנַאי קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה גַּבֵּי הָא דְּקָאָמַר אֶלָּא אָמַר רָבָא מִשּׁוּם הֲוֵי מַעֲשֶׂה קוֹדֵם לְתְנַאי: **אָמַר** רב נַחְמָן בַּר יִצְחָק מַתְנִי' נַמִּי דַּיְקָא כו'. וְא"ת מַאי קְמַ"ל רב נַחְמָן הָא רַב אָמַר לְעֵיל זוּ דִּבְרֵי ר' יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא וְעוֹד מַה שַּׁיָּיךְ דַּיְקָא מַה שֶּׁהוּא בְּהֶדְיָא וְאֵיכָא לְמִימַר דְּלֹא שְׁמִיעַ לֵיהּ דְּרַב וְשַׁיְּיךְ נַמִּי דַּיְקָא בֵּינוֹ שֶׁאֵינוֹ בְּפֵירוּשׁ בְּמִשְׁנָה אֲבָל קָשֶׁה דַּהֲוָה לֵיהּ לְמִיתְנֵי כָּל שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיֵּים תְּנָאוֹ בָּטֵל כִּי אֵינָן דְּרִישָׁא וְנִרְאֶה לוֹמַר [ועוד] דְּרַב נַחְמָן הֲוָה יָדַע לְהָא דְּרַב וּמִפְּרֵשׁ מְעֻלֶּיהָ לְרַב דְּמַתְנִיתִין בְּוַודַּאי דְּהָא אֵיכָא לְמִימַר דְּאִתֵּי כְּבוֹלֵי עֲלָמָא וְקָאֵי אַרִישָׁא דְּקָתָנֵי כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָּטֵל וְיָהִיב טְעֵמָא מִשּׁוּם דְּכָל תְּנַאי שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ דַּוְקָא הֲוֵי תְּנַאי קַיָּים אֲבָל מַתְּנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל וְהַתְּנָה עָלָיו מִתְּחִילָּתוֹ נַמִּי קָאֵי אַרִישָׁא דְּקָתָנֵי וְכָל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה מִתְּחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל דַּוְקָא הַתְּנָה עָלָיו מִתְּחִילָּתוֹ קַיָּים אֶלָּא וְדַאי סִיפָא מִילְּתָא בְּאַפֵּי נַפְשֵׁיהּ הוּא וְשׁוּם חִידּוּשׁ אִתָּא לְאַשְׁמוּעִינָן אִם כֵּן וַדַּאי אִתָּא לְמִידַּק אֶפְשָׁר אֵין לֹא אֶפְשָׁר לֹא וּפִי' רַבֵּינוּ שְׁמוּאֵל אֵין נִרְאֶה לְר"י כְּלָל לְכָךְ לֹא כְּתַבְתִּיו:

הַדְרָן עֲלָךְ הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים

הַשּׂוֹאֵל אֶת הַפָּרָה: (שייך לע"ב) **פָּרָה** בִּמְשִׁיכָה וּבְעָלִים בַּאֲמִירָה. הִקִּ' ריב"ם דְּאָמַר לְקַמָּן בְּפִירְקִין (דף צז.) שִׁתְּלָא טַבְחָא וְאוּמְנָא וְסָפַר מָתָא כּוּלְּהוּ בְּעִידָן עֲבִידְתֵּיהוּ כִּשְׁאֵלָה בִּבְעָלִים דְּמוּ מִשְּׁמַע דְּשֹׁלֵא בְּעִידָן עֲבִידְתֵּיהוּ לֹא הֲוֵי שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים וי"ל דְּלֹאו דַּוְקָא בְּעִידָן עֲבִידְתֵּיהוּ אֶלָּא בִּשְׁעַת הֲלִיכָתָן אוֹ אֲפִילּוּ מְזַמְּנִים עַצְמָן לֵילֵךְ וְלַעֲשׂוֹת חִשּׁוּב בְּעִידָן עֲבִידְתֵּיהוּ אֲבָל וַדַּאי מִשַּׁעַת אֲמִירָה שֶׁל קוֹדֶם פֶּסֶק מְלָאכָה לֹא חָשׁוּב שְׁאֵילָה בִּבְעָלִים כְּדַאֲמְרִינָן בְּס"פ הָאוּמְנִין (לעיל דף פא.) לְסוֹף אִיגְּלָאי מִילְּתָא דְּהַהִיא שַׁעְתָּא שִׁכְרָא הֲוֵי שְׁתֵּי וְלֹא הֲוֵי פְּשִׁיעָה בִּבְעָלִים:

תנן

כַּד וְכַד גַּבְרֵי אִיכָּא בַּהֲדָן כַּד וְכַד כַּלְבֵי אִיכָּא בַּהֲדָן כַּד וְכַד זוּקְתָא פְּסִיקָא לָן וְאָזַל וְשָׁקַל מִינֵיהּ מַאי א"ל חֲרֵי הוֹלִיכָן לִמְקוֹם גְּדוֹדֵי חַיָּה וְלִסְטִים: **מתני'** מַתְנֶה שׁוֹמֵר חִנָּם לִהְיוֹת פָּטוּר מִשְּׁבוּעָה וְהַשּׂוֹאֵל לִהְיוֹת פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר לִהְיוֹת פְּטוּרִין מִשְּׁבוּעָה וּמִלְּשַׁלֵּם כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָּטֵל וְכָל תְּנַאי שֶׁיֵּשׁ מַעֲשֶׂה בִּתְחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל וְכָל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ וְהִתְנָה עָמּוֹ מִתְּחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ קַיָּים: **גמ'** אַמַּאי מַתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה הוּא וְכָל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָּטֵל הָא מַנִּי ר' יְהוּדָה הִיא דְּאָמַר בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן תְּנָאוֹ קַיָּים דְּתַנְיָא הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה הֲרֵי אַתְּ מְקוּדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁאֵין לִיךְ עָלַי שְׁאֵר כִּסּוּת וְעוֹנָה הֲרֵי זוּ מְקוּדֶּשֶׁת וּתְנָאוֹ בָּטֵל דִּבְרֵי ר"מ רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן תְּנָאוֹ קַיָּים וּמִי מָצִית מוֹקְמָת לָהּ כְּר' יְהוּדָה אֵימָא סֵיפָא כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָּטֵל אֲתָאן לְר"מ הָא לֹא קַשְׁיָא לְעוֹלָם ר' יְהוּדָה הִיא וְסֵיפָא בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל מָמוֹן אֵימָא סֵיפָא כָּל תְּנַאי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה בִּתְחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל מַאן שַׁמְעַת לֵיהּ דְּאִית לֵיהּ הָא סְבָרָא ר"מ דְּתַנְיָא אַבָּא חֲלַפְתָּא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָא אָמַר מִשּׁוּם ר"מ תְּנַאי קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה הֲרֵי זֶה תְּנַאי מַעֲשֶׂה קוֹדֵם לִתְנַאי אֵינוֹ תְּנַאי אֶלָּא כּוּלָּהּ ר"מ הִיא וְשָׁאנֵי הָכָא דְּמֵעִיקָּרָא לֹא שַׁעְבַּד נַפְשֵׁיהּ תָּנָא וּמַתְנֶה שׁוֹמֵר שָׂכָר לִהְיוֹת כְּשׁוֹאֵל בְּמַאי בְּדְבָרִים אָמַר שְׁמוּאֵל (בְּשֶׁקָּנוּ מִידוֹ וְר' יוֹחָנָן אָמַר אֲפִילּוּ תֵּימָא בְּשֶׁלֹּא קָנוּ מִידוֹ בְּהַהִיא הֲנָאָה דְּקָא נָפִיק לֵיהּ קָלָא דְּאִינִישׁ מֵהֵימְנָא הוּא גָּמִיר וּמְשַׁעְבַּד נַפְשֵׁיהּ: וְכָל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ וְכו': אָמַר רַב טַבְלָא אָמַר רַב זוּ דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים אע"פ שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ וְהִתְנָה עָלָיו מִתְּחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ קַיָּים דְּתַנְיָא הֲרֵי זֶה גִּיטֵּךְ ע"מ שֶׁתַּעֲלִי לָרָקִיעַ עַל מְנָת שֶׁתֵּרְדִי לַתְּהוֹם עַל מְנָת שֶׁתִּבְלְעִי קֶנֶה שֶׁל מֵאָה אַמָּה עַל מְנָת שֶׁתַּעֲבְרִי אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל בְּרַגְלַיִךְ נִתְקַיֵּים הַתְּנַאי הֲרֵי זֶה גֵּט לֹא נִתְקַיֵּים הַתְּנַאי אֵינוֹ גֵּט רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר כָּזֶה גֵּט כָּלָל א"ר יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא כָּל שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ וְהִתְנָה עָלָיו מִתְּחִילָּתוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כְּמַפְלִיגָה וְכֵשֵׁר אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק מַתְנִי' נַמִּי דַּיְקָא דְּקָתָנֵי כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ בְּסוֹפוֹ וְהִתְנָה עָלָיו מִתְּחִילָּתוֹ תְּנָאוֹ קַיָּים הָא אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּימוֹ תְּנָאוֹ בָּטֵל שְׁמַע מִינָּהּ:

הַדְרָן עֲלָךְ הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים

הַשּׂוֹאֵל אֶת הַפָּרָה וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ אוֹ שָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ שָׁאַל הַבְּעָלִים אוֹ שָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ וּמֵתָה פָּטוּר שֶׁנֶּאֱמַר אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם

אבל

עניין החסידות הוא לשנות את טבעיות המידות העצמיות.

תוספות

תָּנַן הָתָם אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים. מִשּׁוּם דְּאִיתֵּי בְּמִתְנִיתִין קְרָא דְּדָאִם בְּעָלָיו עִמּוֹ וְגוֹ׳ נָטַר לְמֵימַר מִנָּא ה״מ עַד הָכָא:

שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל. לֹא חָשִׁיב פְּשִׁיעָה דְּבָהָא כּוּלְּהוּ חַיָּבִים וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל מַה שֶׁהוּזְּכַר בַּפָּרָשָׁה אֲבָל הַמִּתָּה מֵחֲמַת מְלָאכָה בֵּיוָן שֶׁשּׁוֹאֵל יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת בָּהּ מְלָאכָה פָּטוּר:

דְּקַיְּימָא בַּאֲגַם . לֹא בָּעֵי לְמֵימַר הֵיכָא דְּזָן אוֹתָהּ שֶׁאֵין כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ שֶׁיְּהֵא פָּטוּר דְּלְעוֹלָם חַיָּיב בְּאוּנְסִין אֶלָּא ה״ק אֲפִי׳ שׁוֹאֵל שֶׁכָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ כְּגוֹן דְּקַיְּימָא בַּאֲגַם אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן:

אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר דַּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם כו׳. אע״ג דְּלִדִידֵיהּ דְּרַשִׁינָן בְּכָל מְקוֹם לְבַד מֵהֵיכָא דְּלֹא מִיסְתַּבַּר כִּדְפִי׳ בְּפ״ב (לעיל דף לא: ד״ה דברה) ה״נ לֹא מִסְתַּבַּר לְרַבּוֹת אֲבֵידָה כֵּיוָן דִּכְתִיב בִּלְשׁוֹן גְּנֵיבָה וְאִית לָן לְמֵימַר דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם: **אֶלָּא** אִבּוּי וְאִמּוּ. דִּסְתָמָא מִשְּׁמַע שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד. וְהָא דִּכְתִיב (דברים כב) יְחִדָו בִּשְׁעָטְנֵז אִיצְטְרִיךְ לְשִׁתֵּי תְּכִיפּוֹת וְיִחְדָו דְּלֹא תֵּדְרוֹשׁ (שם) אִיצְטְרִיךְ דְּאִי לָאו יְחִדָו ה״א אֲפִילּוּ אֵין קְשׁוּרִים בְּמַחֲרֵישָׁה אֶלָּא שֶׁמְּנַהִיגִּים בְּבַת אַחַת אוֹ אֲפִילּוּ בָּזֶה אַחַר זֶה וְרַבִּי יוֹנָתָן נַמִּי דְּאָמַר עַד שֶׁיִּפְרוֹט לָךְ הַכְּתוּב יְחִדָו לֹא מַהְתָּם יְלִיף מִדְּאִיצְטְרִיךְ הָתָם לְמִיכְתַּב יְחִדָו דְּהָא אִיצְטְרִיךְ כִּדְפִי׳ אֶלָּא מִסְתַּבְּרָא קָאָמַר דְּהָנֵי מַשְׁמַע הָכֵי:

דאפשר

אֲבָל שָׁאַל אֶת הַפָּרָה וְאַחַר כַּךְ שָׁאַל אֶת הַבְּעָלִים אוֹ שֶׁבָּרַן וּמִתָּה חַיָּיב שֶׁנֶּאֱמַר בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם: **גמ׳** מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא וְאַחַר כַּךְ שָׁאַל אֶת הַפָּרָה מִכְּלַל דְּרֵישָׁא דְּקָתָנֵי עָמָּה עָמָּה מַמָּשׁ עָמָּה מַמָּשׁ מִי מַשְׁכַּחַת לָהּ פָּרָה בִּמְשִׁיכָה וּבְעָלִים בַּאֲמִירָה אִיבָּעֵית אֵימָא כְּגוֹן דְּקַיְּימָא פָּרָה בַּחֲצֵרוֹ דְּשׁוֹאֵל דְּלֹא מָחְסְרָא מְשִׁיכָה אִיבָּעֵית אֵימָא דְּאָמַר לֵיהּ אַתְּ גּוּפָךְ לֹא תִּשָּׁאֵל עַד שְׁעַת מְשִׁיכַת פָּרָתְךָ תְּנַן הָתָם אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים הֵם שׁוֹמֵר חִנָּם וְהַשּׁוֹאֵל נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר שׁוֹכֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר נִשְׁבָּעִין עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמִּתָּה וּמְשַׁלְּמִים אֶת הָאֲבֵידָה וְאֶת הַגְּנֵיבָה מְנָא ה״מ דִּתְנוּ רַבָּנַן פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה נֶאֱמְרָה בְּש״ח שְׁנִיָּה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שְׁלִישִׁית בְּשׁוֹאֵל בְּשִׁלְּמָא שְׁלִישִׁית בְּשׁוֹאֵל מִפּוּרָשׁ וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם אֶלָּא רִאשׁוֹנָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם שְׁנִיָּה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר אֵיפוּךְ אֲנָא מִסְתַּבְּרָא שְׁנִיָּה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן חַיָּיב בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה אַדְּרַבָּה רִאשׁוֹנָה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בְּטוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב אֲפִילּוּ הָכִי קָרְנָא בְּלֹא שְׁבוּעָה עֲדִיפָא מִכְּפֵילָא בִּשְׁבוּעָה תֵּדַע דְּהָא שׁוֹאֵל כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן וְהַשּׁוֹאֵל כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ וְהָא בַּעְיָא מְזוֹנֵי דְּקַיְּימָא בַּאֲגַם וְהָא בַּעְיָא נְטִירָה בְּנִטַּר מָתָא וְאִיבָּעֵית אֵימָא לֹא תֵּימָא כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ אֶלָּא אֵימָא רוֹב הֲנָאָה שֶׁלּוֹ וְאִיבָּעֵית אֵימָא בְּשְׁאֵילַת כֵּלִים נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׁוֹכֵר נִשְׁבָּעִין עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמִּתָּה וּמְשַׁלְּמִין אֶת הָאֲבֵידָה וְאֶת הַגְּנֵיבָה בִּשְׁלָמָא גְּנֵיבָה דִּכְתִיב אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו אֶלָּא אֲבֵידָה מְנָא לָן דִּתְנֵיָא אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב אֵין לִי אֶלָּא גְּנֵיבָה אֲבֵידָה מִנַּיִן ת״ל אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב מִכָּל מָקוֹם הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר לֹא אַמְרִינָן דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר אַמְרִינָן דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם מַאי אִיכָּא לְמֵימַר אַמְרֵי בְּמַעֲרָבָא קַל וָחוֹמֶר וּמַה גְּנֵיבָה שֶׁקְּרוֹבָה לְאוֹנֶס מְשַׁלֵּם אֲבֵידָה שֶׁקְּרוֹבָה לִפְשִׁיעָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן וְאִידְּךָ מִילְּתָא דְּאַתְיָא בְּקַל וָחוֹמֶר טָרַח וְכָתַב לָהּ קְרָא וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל בִּשְׁלָמָא שְׁבוּרָה וּמִיתָה דִּכְתִיב וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת אֶלָּא שְׁבוּיָה בְּשׁוֹאֵל מְנָא לָן וְכִי תֵּימָא נֵילַף מִשְּׁבוּרָה וּמִיתָה מַה לִּשְׁבוּרָה וּמִיתָה שֶׁכֵּן אוֹנֶסָא דְּסָלִיק אַדַּעְתָּא הוּא תֹּאמַר בִּשְׁבוּיָה שֶׁכֵּן אוֹנֶסָא דְּלֹא סָלִיק אַדַּעְתָּא הוּא אֶלָּא נֶאֱמְרָה שְׁבוּרָה וּמִיתָה בְּשׁוֹאֵל וְנֶאֱמְרָה שְׁבוּרָה וּמִיתָה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר מַה לְּהַלָּן שְׁבוּיָה עָמּוֹ אַף כָּאן שְׁבוּיָה עָמּוֹ אִיכָּא לְמִיפְרַךְ מַה לְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן לִפְטוֹר תֹּאמַר בְּשׁוֹאֵל שֶׁכֵּן לְחִיּוּב אֶלָּא כִּי׳ נָתָן דִּתְנֵיָא ר׳ נָתָן אוֹמֵר אוֹ לְרַבּוֹת שְׁבוּיָה הַאי אוֹ מִיבָּעְיָא לֵיהּ לְחַלֵּק דְּסד״א עַד דְּמִיתַּבְּרָא וּמִיתָה לֹא מְחַיֵּיב קמ״ל הָנִיחָא לְר׳ יוֹנָתָן אֶלָּא לְר׳ יֹאשִׁיָּה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר דִּתְנֵיָא אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ אֵין לִי אֶלָּא אָבִיו וְאִמּוֹ אָבִיו בְּלֹא אִמּוֹ אִמּוֹ בְּלֹא אָבִיו מִנַּיִן ת״ל אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל אָבִיו קִלֵּל אִמּוֹ קִלֵּל דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר מַשְׁמַע שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד וּמַשְׁמַע אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ

עד

לְהַן בְּשׁוֹאֵל לְחִיּוּב וְהָא אִיכָּא לְמִיפְרַךְ מַה לְּשִׁבּוּרָה וּמִיתָה דְּאוּנְסָא דְּסָלִיק אַדַּעְתָּא הוּא: **וְנִשְׁבַּר.** אוֹ מֵת. הָא דְּלֹא מִיבָּעֵי לָךְ אוֹ לְחַלֵּק לְרַבִּי יוֹנָתָן דְּלֹא בָּעֵי לְחַלֵּק וְאוֹמֵר דְּנִשְׁבַּר וְמֵת הָוֵי מַשְׁמַע אוֹ הַאי אוֹ הַאי מְצִי לְמִדְרַשְׁיהּ לְרַבּוֹת שְׁבוּיָה: **אָבִיו קִלֵּל אִמּוֹ קִלֵּל.** בְּתְחִילָּתוֹ סָמוּךְ קְלָלָה לְאָבִיו בְּסוֹפוֹ סָמוּךְ קְלָלָה לְאִמּוֹ:

עד

קודם הדלקת נרות בערב שבת קודש ובערב יום טוב תתן צדקה לצדקת רבי מאיר בעל הנס כפי יכולתה – שלא להכביד על עצמה.

ממכתב ג׳ כסלו, תשי״ב

אֲבָל אם שָׁאַל אֶת הַפָּרָה, וְרק אַחַר כָּךְ שָׁאַל אֶת הַבְּעָלִים אוֹ שְׁכָרָן למלאכתו, וּמֵתָה הפרה, חַיָּיב השואל לשלם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב יג) 'בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם', ומבואר שאם לא היו הבעלים שאולים למלאכת השואל בשעת השאילה, אף אם היו שאולים בשעה שנאנס, חייב לשלם.

גמרא

הגמרא מפרשת את הדין המובא ברישא. מדייקת הגמרא: מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא 'שאל הבעלים או שכרן וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל אֶת הַפָּרָה', מִכְּלָל – משמע דְּבְרֵישָׁא דְּקָתָנֵי 'ושאל בעליה עִמָּהּ', הכוונה עִמָּהּ מַמָּשׁ, ששאל את המשאיל באותה שעה ששאל את הפרה. ותמוה, עִמָּהּ מַמָּשׁ מִי מַשְׁכַּחַת לָהּ – וכי מצינו אופן ששאילת הבעלים תחול בבת אחת עם שאילת הפרה, הרי הַפָּרָה נקנית לו לימי שאילתה רק בִּמְשִׁיכָה – בשמושך אותה מבעליה, וְאילו הַבְּעָלִים שאולים לו כבר בַּאֲמִירָה, שכשאומר בעל הפרה לשואל 'אני ופרתי שאולים לך' מיד הוא עצמו שאול לו, והפרה אינה שאולה לו עד שימשכנה אליו, ואין שתי השאילות חלות בבת אחת.

משיבה הגמרא: אִיבָּעֵית אֵימָא – אם תרצה אמור, שברישא מדובר כְּגוֹן דְּקַיְּימָא פָּרָה בַּחֲצֵרוֹ דְּשוֹאֵל – שהפרה עומדת בבר בחצירו של השואל, דְּלֵא מִחַסְּרָא מְשִׁיכָה – שאינה מחוסרת משיכה לצורך קנינה, אלא כשאומר בעל הפרה 'אני ופרתי שאולים לך' מיד נקנית הפרה לשואל בקנין חצר, וגם הוא עצמו נקנה באמירתו, ונמצא ששניהם נקנים לו באותה שעה ממש. אִיבָּעֵית אֵימָא, שמדובר באופן דְּאָמַר לֵיהּ השואל, אַתְּ גּוּפָךְ – אתה עצמך לֹא תִּשָּׁאֵל למלאכתי עַד שֶׁעַת מְשִׁיכַת פָּרָתִךְ, ורק בשעה שמושך את הפרה נקנים לו בעליה למלאכתו.

הגמרא מביאה את המקור לחיובי השומרים שנשנו במשנה לעיל (צג.): תְּנַן הָתָם, אַרְבָּעָה שׁוֹמְרִים הֵם: שׁוֹמֵר חִנָּם – אדם השומר על חפץ של חבירו בלא קבלת שכר. וְהַשּׁוֹאֵל – המקבל מחבירו דבר כדי להשתמש בו בלא תשלום. נוֹשֵׂא שָׂכָר – השומר על חפץ של חבירו תמורת שכר. וְהַשּׂוֹכֵר – המקבל דבר מחבירו כדי להשתמש בו תמורת תשלום עבור ימי השכירות. ומבארת המשנה את דיניהם: שׁוֹמֵר חִנָּם נִשְׁבָּע עַל הַכֹּל – על כל דבר שאירע לחפץ ונפסד על ידו, בין כשטוען שנאנס החפץ ובין שטוען שנגנב או אבד, נשבע שכך היה, ופטור מלשלם את דמי החפץ. וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם אֶת הַכֹּל – בין אם נאנס ובין אם נגנב או אבד. נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר, נִשְׁבָּעִין עַל הַשְּׁבוּרָה – אם נשברה הבהמה באונס, וְעַל הַשְּׁבוּיָה – שנשבתה הבהמה על ידי לסטים מזוינים, וְעַל הַמֵּתָה – אם מתה הבהמה כדרכה, שכל אלו נחשבים אונס, וּמְשַׁלְּמִים אֶת הָאֲבֵידָה וְאֶת הַגְּנֵיבָה – אם נאבדה הבהמה או נגנבה.

שואלת הגמרא: מָנָא הָנֵי מִילֵּי – מנין אנו יודעים דינים אלו. משיבה הגמרא: דְּתָנוּ רַבָּנַן – שכך שנינו בברייתא לענין שלשת הפרשיות העוסקות בדיני שומרים ודיניהם חלוקים, ולא נתפרש בכתובים באיזה שומר נאמר כל דין, ומפרשת הברייתא, הַפָּרָשָׁה הָרִאשׁוֹנָה שפטר בה על הגניבה נֶאֱמְרָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם, והפרשה הַשְּׁנִיָּה שחייב בה על הגניבה ופטר על האונס, נאמרה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, והפרשה הַשְּׁלִישִׁית שחייב בה אף על האונסין נאמרה בְּשׁוֹאֵל.

מקשה הגמרא: בְּשְׁלָמָא מה שכתוב בברייתא שהפרשה הַשְּׁלִישִׁית נאמרה בְּשׁוֹאֵל, אכן כך מְפוֹרָשׁ בפסוק, שנאמר (שמות כב יג) 'וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם', אֶלָּא מה שכתוב בברייתא שפרשה הָרִאשׁוֹנָה נאמרה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם וְשֵׁנִיָּה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר מנין לפרש כן, אִיפּוּךְ אֲנָא – הלא יכול אני לפרש הכתובים להיפך, שהראשונה נאמרה בשומר שכר, והשניה בשומר חינם, ושומר חינם יהיה חייב בגניבה ואבידה, ולא שומר שכר.

מתרצת הגמרא: מִסְתַּבְּרָא – מסתבר לפרש שהַשְּׁנִיָּה נאמרה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, שֶׁכֵּן החמיר בה הכתוב שחַיָּיב בִּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה, והסברא נותנת להחמיר יותר על שומר שכר, כיון שהוא מקבל שכר על שמירתו.

מקשה הגמרא על התירוץ: אַדְּרַבָּה, הרי יש גם סברא לומר שהרִאשׁוֹנָה נאמרה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, שֶׁכֵּן כתוב בה שמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בְּטוֹעֵן טַעֲנַת גָּנֵב – שומר שפטר עצמו בטענת נגנב ונשבע על כך, ואחר כך נמצא החפץ בידו, משלם כפל כדין גנב, ומאחר שמצינו חומרא בפרשה ראשונה מסתבר להעמידה בשומר שכר. מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ הָכִי הפרשה השניה חמורה יותר, משום שמחייבתו לשלם דמי החפץ מיד כשטוען שנגנב, וְקָרְנָא בְּלֵא שְׁבוּעָה עֲדִיפָא מִכְּפֵילָא בִּשְׁבוּעָה – חיוב תשלום קרן שמתחייב בו אף בלא להישבע לשקר, חמור יותר מחיוב כפל הבא רק אחר שנשבע לשקר שנגנבה. ולכן בודאי מסתבר ששניה בשומר שכר. מביאה הגמרא ראיה: תֵּדַע שאכן חיוב קרן חמור מחיוב כפל הבא רק לאחר שבועת שקר, דְּהָא שׁוֹאֵל שִׁכָּל הַהֲנָאָה מן החפץ שֶׁלּוֹ, שמשתמש בו בחינם, והיה ראוי להחמיר עליו ביותר, וְאף על פי כן אם טוען שנגנבה אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן, ולא פטרוהו בשבועה כדי שיתחייב כפל אם ימצא שנשבע לשקר. ומוכח שחיוב קרן מיד חמור מכפל הבא רק לאחר שבועת שקר.

מקשה הגמרא: וְכִי הַשּׁוֹאֵל כָּל הַהֲנָאָה מן החפץ שֶׁלּוֹ, וְהָא בַּעְיָא מְזוֹנֵי – והרי צריך הוא לזון את הבהמה משלו, ואין הנאתו מושלמת. מתרצת הגמרא: אכן לא כל שואל כל הנאה שלו, ומה שאמרנו ששואל חמור הוא מאחר שיש אופנים שכל הנאה שלו, וכגון דְּקַיְּימָא – שהבהמה עומדת בְּסמוך לַאֲגָם, שהיה אגם סמוך למקום השואל, והבהמה רועה וניזונות שם בחינם ואינו צריך לתת לה מזונות.

שוב מקשה הגמרא: וְהָא בַּעְיָא נְטִירָה – והרי הבהמה צריכה שמירה שלא תנזק, והשואל צריך להוציא הוצאות על כך, ואין כל הנאה שלו. מתרצת הגמרא: מדובר בְּמקרה שיש נַטַּר מָתָא – שומר קבוע בעיר לשמירת בהמות אנשי העיר, ואינו צריך להוציא הוצאות על שמירתה.

הגמרא מביאה שני תירוצים נוספים: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, לֹא תֵּימָא – אל תאמר שהשואל כָּל הַהֲנָאָה שֶׁלּוֹ, שהרי חייב בהוצאות מזונות ושמירה, אֶלָּא אֵימָא רוֹב הַנָּאָה שֶׁלּוֹ, משום שאינו משלם שכר על השתמשותו, ומשום כך ראוי להחמיר עליו יותר משאר שומרים. וְאִיבָּעֵית אֵימָא, בִּשְׁאֵילַת כֵּלִים – ההוכחה היא משאילת כלים שאין בהם הוצאות מזונות ושמירה כיון שנשמרים בביתו.

הגמרא מבררת את מקור דין המשנה לגבי שומר שכר ושוכר. שנינו במשנה: נוֹשֵׂא שָׂכָר וְהַשּׂוֹכֵר, נִשְׁבָּעִין עַל הַשְּׁבוּרָה וְעַל הַשְּׁבוּיָה וְעַל הַמֵּתָה, שכל אלו נחשבים לאונס ונפטרים על ידי שבועה, וּמְשַׁלְּמִים אֶת הָאֲבֵידָה וְאֶת הַגְּנֵיבָה – ואם טוענים שנאבדה הבהמה או נגנבה חייבים לשלם, ואינם נפטרים בשבועה. שואלת הגמרא: בְּשְׁלָמָא חיובם בטענת גְּנֵיבָה מפורש בתורה, דִּכְתִיב בשומר שכר (שמות כב יא) 'אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו', אֶלָּא חיובם בטענת אֲבֵידָה מְנָא לָן.

מבארת הגמרא שדין זה נלמד מדרשה: דְּתַנְיָא, נאמר בשומר שכר 'אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו', וּאֵין לִי ללמוד ממשמעות הכתוב אֶלָּא רק שהוא חייב לשלם על הַגְּנֵיבָה, על הָאֲבֵידָה מַנַּיִן. תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב' – מהכפילות יש ללמוד שמִכָּל מָקוֹם – בכל מקרה שטוען שאין הפיקדון אצלו הוא חייב לשלם, ואף בטענת אבידה.

מקשה הגמרא: הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר – לימוד זה מובן רק לפי התנא שסובר (גיטין מא:) לֹא אַמְרִינָן דִּבְרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם שדרכם לכפול לשונם לפעמים, ולכן יש לדרוש את הכפילות שבפסוק 'אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב', לרבות חיוב שומר שכר באבידה. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שכפילות בתורה אין בה יתור לשון משום שאַמְרִינָן דִּבְרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, הרי אי אפשר ללמוד את חיוב שומר שכר באבידה מ'אם גנב יגנב'.

מתרצת הגמרא: אָמְרִי בְּמַעֲרָבָא – אמרו החכמים בני הישיבה שבארץ ישראל, שיש ללמוד חיוב שומר שכר באבידה בְּקַל וָחוֹמֶר

המשך בעמוד לו

עַד שֶׁיִּפְרוֹט לְךָ הַכָּתוּב – שיכתוב הכתוב מפורש 'יַחְדָּו', ואז יתפרש הדין רק על שניהם יחד, אך במקלל שלא נאמר 'יחדיו', חייב גם אם קלל אחד מהם. וכמו כן אם היה כתוב 'ונשבר ומת' היה משמע או מת, ותיבת 'או' מיותרת ללמוד ממנה שבויה. אבל לרבי יאשיה, שגם כשלא כתוב 'יחדיו' מתפרש הכתוב דווקא על שניהם יחד, אם כן הוצרכה תיבת 'או' לחלק ולומר שחייב על כל אחד מהאונסים בפני עצמו, ואינה מיותרת לחייב בשבויה.

מתרצת הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא שִׁרְיָא יֹאשִׁיָּה** סובר שבכל מקום תיבת 'או' באה לחלק, **לְחַלֵּק הָכָא לֹא צְרִיךְ** – כאן לענין חיוב שואל באונסין אין צורך בתיבת 'או' כדי לחלק וללמד שחייב על השבורה שלא מתה. **מַאי טַעְמָא,** כיון **שִׁבְרָא הוּא** לחייבו על כך, שהרי **מַה לִּי קַטְלָה כּוּלָּהּ** – מהו ההבדל בין אם נהרגה כל הבהמה, **וּמַה לִּי קַטְלָה פַּלְגָא** – לבין נהרגה רק חציה, דהיינו שנשברה הבהמה ולא מתה, וכשם שעל מיתת כולה חייב לשלם כמו כן חייב גם על השבורה שהיא מיתת חציה. וממילא גם לשיטתו, תיבת 'או' מיותרת, ובאה לרבות שבויה.

הגמרא ממשיכה לברר את המקור לחיובי השואל. שואלת הגמרא: **גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה בְּשׁוֹאֵל** שחייב **מְנָא לָן, וְכִי תֵּימָא נֵילַף מִשְּׁבוּרָה וּמֵתָה,** שכשם שחייב בהם כך יתחייב גם בגניבה ואבידה, יש להשיב, **מַה לִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה, דִּלְא אֶפְשַׁר לְמִיטְרַח וְאַתּוּיֵי** – שאין אפשרות לטרוח ולהשיבה, שכבר נשברה או מתה, **וְהָאמַר כֵּן בְּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה דְּאֶפְשַׁר לְמִיטְרַח וְאַתּוּיֵי,** שהרי לא נאבדה מהעולם אלא נעלמה על ידי גניבה או אבידה, הלא יתכן שלא חייבה התורה את השואל באופן שיכולים הבעלים לטרוח ולמוצאה.

משיבה הגמרא: **אֶלָּא כִּי הָא דְּתַנְיָא,** נאמר בפרשת שואל (שמות כב יג) 'וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת וגו' **שֵׁלֵּם יְשַׁלֵּם', אֵין לִי מִקּוֹר אֶלָּא** שחייב על **שְׁבוּרָה וּמֵתָה,** אבל על **גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה מְנַיִן. אָמַרְתִּ** – אמור שניתן ללמוד זאת בקַל וָחוֹמֶר משומר שכר, **וּמַה שּׁוֹמֵר שָׂכָר** הקל **שֶׁפָּטוּר מִתְּשׁלוּמִין** על **שְׁבוּרָה וּמֵתָה,** מכל מקום הוא **חַיָּיב בְּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה, שׁוֹאֵל** החמור **שֶׁחַיָּיב בִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא חַיָּיב** גם **בְּגְנֵיבָה וַאֲבֵידָה** כשומר שכר הקל. מסיימת הברייתא: **וְזֶה הוּא** קַל וָחוֹמֶר **שֶׁאֵין עָלָיו תְּשׁוּבָה** – שאין עליו קושיא לדחותו.

שואלת הגמרא: **מַאי** – מה הרגיש התנא שיש להשיב ולדחות את הקל וחומר שהוצרך לומר **שֶׁאֵין עָלָיו תְּשׁוּבָה.** מבארת הגמרא: **וְכִי תֵּימָא אִיכָּא לְמִיפְרַךְ מָה לְשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן** מצינו שהחמירה עליו התורה **שְׁמֻשָּׁלֵם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל** בְּאופן שהיה **טוֹעֵן** לפטור עצמו **בְּטַעֲנַת לִסְטִים מְזוּיָּין** – שבאו שודדים וגנבו את החפץ בכח, ונשבע על כך ולאחר מכן העידו עדים ששיקר בשבועתו והוא עצמו גנבו. ואילו שואל אינו בא לידי תשלום כפל בטענת ליסטים מזויין, שהרי אינו נפטר בטענה זו. ואם כן מצינו ששואל קל משומר שכר לענין זה, ושוב אין ללמוד בקל וחומר שואל משומר שכר.

ומבארת הגמרא: **אֲפִילּוּ הָכִי** – אף שמצינו ששואל קל משומר שכר לענין טוען טענת ליסטים מזוין, מכל מקום **קַרְנָא דְּשׁוֹאֵל עֲדִיפָא** – הקרן שמשלם השואל ואינו נפטר ממנה בשבועה עדיף וחמור יותר מכפל הבא רק על ידי שבועת שקר. טעם נוסף שאין זו תשובה על הקל וחומר: **אִיבָּעֵית אֵימָא, קָסָבַר** התנא בברייתא **שִׁלְטִים מְזוּיָּין גַּזְלָן הוּא** נחשב ולא גנב, וממילא לא יתחייב כפל בטוען טענת ליסטים מזויין, שחיוב כפל חל רק על הפוטר עצמו בטענת גניבה.

שואלת הגמרא: **אַשְׁכְּחָן** מקור **לְחִיּוּב** שואל בגניבה ואבידה, **לְפָטוּר מְנָא לָן** – מנין לנו שכשהיו בעליו עמו במלאכתו פטור אף בגניבה ואבידה. **וְכִי תֵּימָא נֵילַף מִשְּׁבוּרָה וּמֵתָה,** שכשם שפטרה התורה על האונסים אם היו בעליו עמו בשעת שאילה, כך גם יש לפטרו בגניבה ואבידה, יש להשיב, **מַה לִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה שֶׁכֵּן אוֹנֶס** הם ולכן מסתבר להקל בהם, אבל גניבה ואבידה שאינם באונס אלא שלא שמר כראוי, יתכן שחייב עליהם בכל אופן.

משיבה הגמרא: **אֶלָּא גָּמַר** – למד דין זה **מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר,** שכשם ששומר שכר פטור בגניבה ואבידה כשהיו בעליו עמו בשעת קבלת השמירה, כך גם שואל פטור באופן זה.

שואלת הגמרא: **וְשׁוֹמֵר שָׂכָר גּוּפֵיהּ, מְנָלָן** – מנין לנו שהוא פטור בגניבה ואבידה כשהיו בעליו עמו. משיבה הגמרא: **גָּמְרֵי חִיּוּבָא דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר** – לומדים את אופן חיובי השומר שכר שהוא גניבה ואבידה **מֵחִיּוּבָא דְּשׁוֹאֵל** – מחיובי השואל באונסים, **מַה לְּהַלָּן** בשואל אם היתה השאילה **בִּבְעָלִים פָּטוּר, אַף כָּאן** בשומר שכר אם היתה קבלת השמירה **בִּבְעָלִים פָּטוּר.**

שואלת הגמרא: **בְּמַאי גָּמַר** – באיזה לימוד אתה לומד את חיובי השומר שכר מחיובי השואל, **אִי** במידת 'מַה מָּצִינוּ', הרי **אִיכָּא לְמִיפְרַךְ כִּדְפַרְכִינָן** – יש להשיב על לימוד זה כפי שהשבנו לעיל, **שֶׁכֵּן** רק **בְּאוֹנֶס** מצינו שפטרה התורה את השואל בבעליו עמו, ואין אתה יכול ללמוד ממנו פטור זה לשומר שכר שלא שמר כראוי ונגנב או נאבד.

משיבה הגמרא: **אֶלָּא אָמַר קְרָא** בפרשת שואל (שמות כב יג) 'וְכִי יִשְׁאַל' וגו', **וְי"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן** – האות וי"ו שבתחילת הפרשה מקישה בין הפרשיות, להוסיף על מה שכבר נאמר בפרשה הראשונה, **וְיִלְמַד עֶלְיוֹן מִתַּחְתּוֹן** – ותלמד פרשה ראשונה מפרשה שניה [שומר שכר משואל], שדין שנאמר בפרשת שואל נכון הוא גם לפרשת שומר שכר שלפניה, וכשם ששואל פטור מאונסין בבעליו עמו, כך שומר שכר פטור בגניבה ואבידה בבעליו עמו.

הגמרא חוזרת להקשות על האמור לעיל, שלומדים את פטור השואל בגניבה ואבידה כשהיו בעליו עמו משומר שכר: **וְאַכַּתִּי** אף שיודעים אנו את מקור פטור השומר שכר כשהיו בעליו עמו, עדיין **שׁוֹאֵל מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר לֹא גָּמַר** לענין זה, משום **דְּאִיכָּא לְמִיפְרַךְ, מַה לְּשׁוֹמֵר שָׂכָר שֶׁכֵּן פָּטוּר** גם **בִּשְׁבוּרָה וּמֵתָה,** וכיון שמצינו בו קולא אחת, דין הוא להקל עליו גם שיפטר בגניבה ואבידה כשהיו בעליו עמו, האם **תֹּאמַר** כן **בְּשׁוֹאֵל** שהחמירה עליו התורה מגניבה ואבידה כשהיו בעליו עמו.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** יש ללמוד את פטור השואל בגניבה ואבידה כשהיו בעליו עמו באופן אחר, שהרי **גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה בְּשׁוֹאֵל לְחִיּוּבָא מְנָלָן** – מנין לנו עיקר חיוב השואל בגניבה ואבידה, **דְּגָמַר מִשּׁוֹמֵר שָׂכָר** – הלא למדנו זאת בקל וחומר משומר שכר כמבואר בברייתא לעיל, והרי בדבר הנלמד מחבירו בקל וחומר הכלל הוא **שַׁדַּיּוּ לַבָּא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כַּנִּדּוֹן** – די לו לדבר הנלמד להיות חמור כמלמד, ואין להחמיר עליו יותר, ואם כן **מַה גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה דְּשׁוֹמֵר שָׂכָר** דינו **שִׁבְּבְעָלִים פָּטוּר, אַף** חיוב **גְּנֵיבָה וַאֲבֵידָה דְּשׁוֹאֵל** שהוא נלמד ממנו בקל וחומר **נַמִּי** – גם הוא **בִּבְעָלִים פָּטוּר.**

מקשה הגמרא: **הָנִיחָא לְמַאן דְּאִית לֵיהּ** – לדעת מי שסובר את הכלל של 'דַּיּוּ', **אֶלָּא לְמַאן דְּלֵית לֵיהּ דַּיּוּ', מַאי אִיכָּא לְמֵימַר,** הרי לפי דעה זו יש ללמוד מהקל וחומר ששואל חייב בגניבה ואבידה אף כשהיו בעליו עמו.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא, אָמַר קְרָא** 'וְכִי יִשְׁאַל', **וְי"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן** – האות וי"ו שבתחילת פרשת שואל מקישה בין הפרשיות, להוסיף על מה שכבר נאמר בפרשה הראשונה, **וְיִלְמַד עֶלְיוֹן מִתַּחְתּוֹן** – פרשה ראשונה מפרשה שניה, כמבואר לעיל שכשם ששואל פטור מחיוביו אם היו הבעלים עמו, כך גם השומר שכר פטור מחיוביו [שהם גניבה ואבידה] כשהיו הבעלים עמו בעת קבלת השמירה. **וְכן** ילמד **תַּחְתּוֹן מֵעֶלְיוֹן** – פרשה שניה מפרשה ראשונה [שואל משומר שכר], ולומדים מההיקש שגם שואל חייב בגניבה ואבידה, וכשם ששומר שכר פטור מגניבה ואבידה בבעליו עמו כך גם שואל דינו כן.

אִיתְּמַר, פְּשִׁיעָה בִּבְעָלִים – אחד מן השומרים שהיו בעליו עמו כשקיבל שמירה, ופשע בשמירתו, **פְּלִיגֵי בָּהּ רַב אַחָא וְרָבִינָא, חַד אָמַר חַיָּיב, וְחַד אָמַר פָּטוּר.**

מבארת הגמרא: **מַאן דְּאָמַר חַיָּיב, קָסָבַר מִקְרָא נִדְרָשׁ** בהיקש **לְפָנָיו** – רק לפרשה שלפניו **וְלֹא** לפרשה **שֶׁלְּפָנֵי פָנָיו, הִלְכָּךְ** מה שנאמר בפרשת שואל [שהיא שלישית] **'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ** לא **יְשַׁלֵּם', אֲשׁוֹמֵר חִנָּם לֹא כְּתִיב** – פטור זה אינו נדרש על שומר חנם [פרשה

המשך בעמוד ריז

עד שיפרוט לך הכתוב יחדו. כמו׳ שפרט לך הכתוב (דברים כב) בחורש שור וחמור דמדאי׳ צריך למיכתב יחדו׳ שמעינן דאי לא כתביה הוה משמע שלא יחרוש לא בשור ולא בחמור ואביו ואמו קלל דרישׁ לה בסנהדרין (דף פה:) לחביא את המקלל לאחר מיתה: **סברא הוא.** דנשבר בלא מת נמי מחייב דהוה ליה קטלה פלגא: **תאמר בגניבה ואבידה דאפשר למיטרח ואתויי.** ואיכא למימר יחזור בעליה אחריך אולי תמצא: **תשובה.** פירכא: **מאי אין לו עליו תשובה.** מאי יש לו לתנא להשיב דאיצטריך לתנא לאשמועינן דאינה תשובה: **בטוען טענת לסטין מזויין.** דלענין מיפטר בתשלומין הוי אונס וטוען טענת גנב הוי לענין בפל אם נשבע ובאו עדים שהיא אצלו תאמר בשואל שאינו בא לידי בפל דכי טענין ואמר לסטים מזויין בא עלי ונטל מחייב את עצמו בקרן: **אפ"ה.** אין זו תשובה דקרנא דמחייבת ליה לשואל מכי טענין לסטים מזויין נטלה ואפילו לא נשבע לשקר עדיפא ליהיות חמורה מש"ש הבא לידי בפל אם כפר ונשבע על כך לשקר ואם אמת אמר פטור מן הקרן: **נזלן הוא.** ואפי׳ נשבע ש"ש על כך לשקר ונמצא שהיה אצלו. לא מחייב בפל שאין בפל אלא בגונב או בפוטר עצמו בטענת גנב שאנמור נגנבה ממני ונשבע ובאו עדים ואין זאת אלא בש"ח שפטור בגניבה: **אשכחן לחיוב.** גניבה ואבידה בשואל לחייב בשאין בעליו עמו: **לפטור מנלן.** שאם בעליו עמו פטור: **גמר מש"ש.** מה ש"ש בבעלים פטור בגניבה ואבידה אף שואל בבעלים פטור: **גמרי חיובא דש"ש.** דהדיינו גניבה ואבידה: **מחיובא דשואל.** משבורה ומתה דשואל: **מה לש"ש.** דין הוא שייהא בבעלים פטור אף על הגניבה ואבידה אע"פ שאינו אונס שכן היקל בו הכתוב לפוטרו משבורה ומתה שלא בבעלים: **תאמר בשואל.** שיפטר בבעלים על גניבה ואבידה שהרי החמיר בו לחייבו על שבורה ומתה שלא בבעלים: **אלא גניבה ואבידה בשואל מנלן.** כלומר אלא היכי ילפינן לה בבעלים לפטור גניבה ואבידה בשואל מש"ש וכיון דמהתם ילפינן דיו לבא מן הדין להיות כבדון דהיינו שואל דילפינן בחיובא מק"ו משומר שכר להיות כיען ש"ש מה להלן בבעלים פטור דהא ילפת ליה בהיקשא דילמד עליון מתחתון אף כאן בבעלים פטור: **למאן דלית ליה דיו.** ר׳ טרפון בפרק כיצד בב"ק (דף כה.): **וילמד עליון מתחתון ותחתון מעליון.** גניבה ואבידה דשומר שכר מחיובא דשואל מה שבורה ומתה דשואל בבעלים פטור אף חיובא דשומר שכר בבעלים פטור ותחתון מעליון מה שומר שכר חייב בגניבה ואבידה שלא בבעלים אף שואל כן ומה ש"ש בבעלים פטור אף שואל כן ואין משיבין על ההיקש: **פשיעה בבעלים.** אחד מן השומרים שפשע כשהיו בעלים במלאכתו: **מקרא.** אם בעליו עמו (שמות כב:) נדרש לפניו. ואשומר שכר בהיקשא: **ולא לפני פניו.** אש"ח דפרשיות של ש"ח ושל ש"ש לא איתקש בו"י ותירה דלא כתיב וכי יתן בש"ש: **אש"ח.** דכתיבא ביה פשיעה על כל דבר פשע: **לחיובא.** לחייבו שלא בבעלים בפשיעה: **אבל לפוטרו לא.** כלומר אפי׳ בש"ש ושואל לא היו פטור דכי גמרינן פשיעה בבעלים בש"ש ובשואל בק"ו משומר חנם דחייב לגמרי הוא בין בבעלים בין שלא בבעלים דכי כתיב אם בעליו עמו אהנך חיובי דכתיב בש"ש ובשואל הוא דכתיב אבל אפשיעה בהו בהדיא לא שנא בבעלים ל"ש לא בבעלים: **מקרא נדרש.** בסמיכות הפרשיות ואע"פ שאין היקש מפורש בהן: **השואל את הפרה.** גרסינן בתרוייהו ולא גר׳ השוכר גבי פרה אלא גבי בעלים: **ואילו שומר חנם דפרה לא קתני.** בבעלים פטור משום דחיוביה ליתיה אלא בפשיעה ופשיעה לא פטר בה בבעלים:

דכתיבא

1 **דאפשר** למיטרח ואתויי. וא"ת ונילף משבויה וי"ל דשבויה לא אפשר כולי האי למיטרח
2 ואתויי: **שואל** שחייב בשבורה ומתה. פיר׳ בהכונס (ב"ק דף נז: ד"ה לא)
3 ובהמפקיד (לעיל דף מא: ד"ה קרנא): **הניחא** למאן דאית ליה דיו. תימה דבפרק כיצד
4 הרגל (ב"ק דף כה.) מוכח דהייכא דלא מיפקרע ק"ו דלכ"ע אמרינן דיו והכא לא מיפרך וי"ל
5 משום דהתם ס"ד מעיקרא דפליגי אפי׳ היכא
6 דלא מיפרך קאמר הניחא כו׳ וה"נ אשכחן לעיל
7 בפ"ק (דף טו:) ובהמקבל (לקמן דף קי:) דקאמר
8 הניחא למ"ד דמצי לוקמן מסלק ליה לבע"ח אלא
9 למ"ד דלא מצי מסלק לי׳ מאי איכא למימר
10 והיינו רמי בר חמא דסבר מעיקרא ברישׁ מי
11 שהיה נשוי (כתובות דף צא:) למימר דלא מצי
12 מסלק ליה ולא קאי הכי ואפילו הכי קאמר אלא
13 למ"ד כו׳: **וי"ו** מוסיף על ענין ראשון. והשתא
14 לא צריך תו ק"ו לחייב שואל בגניבה ואבידה
15 משומר שכר: **איתמר** פשיעה בבעלים. פסק
16 ר"ח דפטור משעם דכל היכא דפליגי רב אחא
17 ורבינא הלכה כדברי המיקל אף על גב דהוי
18 חומרא לגבי מפקיד מכל מקום חשיב קולא לפטור
19 המוחזק כדאמרי׳ קפץ ממונא לקולא ויש להביא
20 ראי׳ לדברי דבפ׳ הערור והרוטב (חולין דף קיח)
21 פליגי רב יוחנן וקבר רבי יוחנן דמקרא נדרש
22 לפניו ולפני פניו וקיימא לן כר׳ יוחנן ומיהו למאי
23 דמוקי התם דפליגי בסברא אין ראיה ועוד
24 דאפשר למ"ד מקרא נדרש לפניו או אין נדרש
25 לא אמרינן כן בכל מקום ומה שהקשה בהאומנין
26 (לעיל דף פא:) וכן לקמן בפירקין (דף צז.) אלא
27 למ"ד פשיעה בבעלים חייב אמאי איכסיף לא
28 משום שכן הלכה אלא שלא יקשה לדידיה
29 מאמורא׳ים ראשונים:

איבעית

1 עד שיפרוט לך הכתוב יחדו אפילו תימא ר׳ יאשיה
2 לחלק הכא לא צריך מ"ט סברא הוא מה לי קטלה
3 כולה מה לי קטלה פלגא גניבה ואבידה בשואל מנא
4 לן וכ"ת נילף משבורה ומתה מה לשבורה ומתה
5 דלא אפשר למיטרח ואתויי תאמר בגניבה ואבידה
6 דאפשר למיטרח ואתויי אלא כי הא דתניא ונשבר
7 או מת אין לי אלא שבורה ומתה גניבה ואבידה
8 מנין אמרתך קל וחומר ומה שומר שכר שפטור
9 משבורה ומתה חייב בגניבה ואבידה שואל שחייב
10 בשבורה ומתה אינו דין שחייב בגניבה ואבידה וזה
11 הוא קל וחומר שאין עליו תשובה מאי אין עליו
12 תשובה וכ"ת איפא למיפרך מה לשומר שכר שכן
13 משלם תשלומי כפל בטוען טענת לסטים מזויין
14 אפ"ה קרנא דשואל עדיפא איפעית אימא קסבר
15 לסטים מזויין גזלן הוא אשכחן לחיוב לפטור מנא לן
16 וכי תימא נילף משבורה ומתה מה לשבורה ומתה
17 שכן אונס אלא גמר משומר שכר ושומר שכר גופיה
18 מנלן גמרי חיובא דשומר שכר מחיובא דשואל מה
19 להלן בבעלים פטור אף כאן בבעלים פטור במאי
20 גמר אי במה מצינו איפא למיפרך כדפרכינן שכן
21 אונס אלא אמר קרא וכי ישאל וי"ו מוסיף על ענין
22 ראשון וילמד עליון מתחתון ואכתי שואל משומר שכר לא גמר דאיפא למיפרך מה
23 לשומר שכר שכן פטור בשבורה ומתה תאמר בשואל שחייב בשבורה ומתה אלא גניבה
24 ואבידה בשואל לחיובא מנלן דגמר משומר שכר דיו לבא מן הדין להיות כבדון מה גניבה
25 ואבידה דשומר שכר בבעלים פטור אף גניבה ואבידה דשואל נמי בבעלים פטור הניחא
26 למאן דאית ליה דיו אלא למאן דלית ליה דיו מאי איפא למימר אלא אמר קרא וכי ישאל
27 וי"ו מוסיף על ענין ראשון וילמד עליון מתחתון ותחתון מעליון איתמר פשיעה בבעלים
28 פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר חייב וחד אמר פטור מ"ד חייב קסבר מקרא נדרש
29 לפניו ולא לפני פניו הלכך אם בעליו עמו אשומר חנם לא כתיב ופשיעה נמי בשומר
30 שכר ובשואל לא כתיב הלכך בשומר שכר ובשואל לחיוב אתיא בקל וחומר משומר חנם
31 אבל בבעלים לפטור אף בשומר שכר ובשואל לא מ"ט כי כתיב אם בעליו עמו לא ישלם
32 אשואל ואשומר שכר אהנך חיובי דכתיב בהו בהדיא הוא דמיכתב מ"ד פטור קסבר
33 מקרא נדרש לפניו ולפני פניו וכי כתיב אם בעליו עמו אשומר חנם נמי כתיב תנן השואל
34 הפרה ושאל בעליה עמה השואל הפרה ושכר בעליה עמה שאל בעליה או שכרן ואחר
35 כך שאל הפרה ומתה פטור ואילו ש"ח לא קתני ולטעמיך ש"ש מי קתני אלא תנא מילתא

דכתיבא

1 דאפשר למיטרח ואתויי. וא"ת ונילף משבויה וי"ל דשבויה לא אפשר כולי האי למיטרח
2 ואתויי: **שואל** שחייב בשבורה ומתה. פיר׳ בהכונס (ב"ק דף נז: ד"ה לא)
3 ובהמפקיד (לעיל דף מא: ד"ה קרנא): **הניחא** למאן דאית ליה דיו. תימה דבפרק כיצד
4 הרגל (ב"ק דף כה.) מוכח דהייכא דלא מיפקרע ק"ו דלכ"ע אמרינן דיו והכא לא מיפרך וי"ל
5 משום דהתם ס"ד מעיקרא דפליגי אפי׳ היכא
6 דלא מיפרך קאמר הניחא כו׳ וה"נ אשכחן לעיל
7 בפ"ק (דף טו:) ובהמקבל (לקמן דף קי:) דקאמר
8 הניחא למ"ד דמצי לוקמן מסלק ליה לבע"ח אלא
9 למ"ד דלא מצי מסלק לי׳ מאי איכא למימר
10 והיינו רמי בר חמא דסבר מעיקרא ברישׁ מי
11 שהיה נשוי (כתובות דף צא:) למימר דלא מצי
12 מסלק ליה ולא קאי הכי ואפילו הכי קאמר אלא
13 למ"ד כו׳: **וי"ו** מוסיף על ענין ראשון. והשתא
14 לא צריך תו ק"ו לחייב שואל בגניבה ואבידה
15 משומר שכר: **איתמר** פשיעה בבעלים. פסק
16 ר"ח דפטור משעם דכל היכא דפליגי רב אחא
17 ורבינא הלכה כדברי המיקל אף על גב דהוי
18 חומרא לגבי מפקיד מכל מקום חשיב קולא לפטור
19 המוחזק כדאמרי׳ קפץ ממונא לקולא ויש להביא
20 ראי׳ לדברי דבפ׳ הערור והרוטב (חולין דף קיח)
21 פליגי רב יוחנן וקבר רבי יוחנן דמקרא נדרש
22 לפניו ולפני פניו וקיימא לן כר׳ יוחנן ומיהו למאי
23 דמוקי התם דפליגי בסברא אין ראיה ועוד
24 דאפשר למ"ד מקרא נדרש לפניו או אין נדרש
25 לא אמרינן כן בכל מקום ומה שהקשה בהאומנין
26 (לעיל דף פא:) וכן לקמן בפירקין (דף צז.) אלא
27 למ"ד פשיעה בבעלים חייב אמאי איכסיף לא
28 משום שכן הלכה אלא שלא יקשה לדידיה
29 מאמורא׳ים ראשונים:

איבעית

לאמר בכל בוקר אחר התפילה – וגם בשבת ויום טוב, ראש השנה ויום הכיפורים – תהילים כפי שנחלק לימי החודש, ואחר אמירה בעשרה – קדיש יתום.

היום יום כב כסלו

איבעית אימא כדרמחליף רבה בר אבוהּ. תימה דאמאי דחק לאוקמי בר' יהודה דלית הלכתא כוותיה דקי"ל דשואר כשומר שכר כדרמשמע ברש המפקיד (לעיל דף לד.) ולקמן (דף צז.) גבי מרימר דאגר כודנתיה לבי חוזאי ובכמה דוכתי: **הא** מדסיפא על גבה רישא במלאכה אחרת. דאי במרפי ואזיל היינו ממש על גבה ותימה דמאי צריך לדקדק מכח סיפא בלא סיפא תיקשי ליה רישא דאי במרפי ואזיל היינו ע"ג ממש ומאי אפילו וכ"ת דמרישא גופא לא מצי למיפרך דאיכא למימר דהיא גופא אתא לאשמועינן דמרפי ואזיל הוי כ"ג אבל מסיפא פריך שפיר דאמאי נקט אפילו ע"ג אף על גב דלא מרפי ואזיל הא מרישא שמעינן לה דא"כ כי נמי תוקי רישא במלאכה אחרת תיקשי אמאי איצטריך סיפא אפילו הא מרישא שמעינן דמלאכה אחרת הוא כ"ג וי"ל דאי רישא במלאכה אחרת ניחא ליה דנקט בסיפא אפילו בעליה ע"ג לרבותא אע"ג דמרישא שמעינן כיון דע"ג הוי רחוק ממלאכה אחרת אבל אי רישא באותה מלאכה וכגון דמרפי ואזיל כיון דאשמעינן רישא דהיינו כ"ג תו לא הוה צריך למינקט בסיפא אפי' בעליה חורשים על גבה:

ממונא

דכתיבא בהדיא קתני דאתיא מדרשא לא קתני ת"ש שאלה ושאל בעליה עמה שברה ושכר בעליה עמה שאלה ושכר בעליה עמה שברה ושאל בעליה עמה אף על פי שהבעלים עושין מלאכה במקום אחר ומתה פטור סברוה הא מני ר' יהודה היא דאמר שוכר כשומר שכר דמי והא האי תנא קתני מילתא דאתיא מדרשא ואילו שומר חנם לא קתני הא מני ר"מ היא דאמר שוכר כשומר שכר דמי ותנא שומר חנם והוא הדין לשומר שכר איבעית אימא כדרמחליף רבה בר אבוהּ ותני שומר כיצד משלם ר' מאיר אומר כשומר שכר ר' יהודה אומר כשומר חנם אמר רב המנונא לעולם הוא חייב עד שתהא פרה ורחוש בה חמור ומחמר אחריה ועד שיבוה פרה ומתה אלמא קסבר בעליו עמו אבולה מילתא מסתע רבא שאלה ושאל בעליה עמה שברה ושכר בעליה עמה שאלה ושכר בעליה עמה שברה ושאל בעליה עמה שאלה ושכר בעליה עמה שברה ומתה אעפ"ש שהבעלים עושין מלאכה במקום אחר ומתה פטור מאי לאו במלאכה אחרת לא באותה מלאכה אלא מאי מקום אחר דקא מרפי ואזיל קמה והא מדסיפא על גבה הוי רישא במלאכה אחרת דקתני סיפא שאלה ואח"כ שאל בעליה שברה ואח"כ שכר בעליה עמה אע"פ שהבעלים חורשין ע"ג ומתה חייב אמרי רישא וסיפא באותה מלאכה ורישא רבותא קמ"ל רישא רבותא קמ"ל דאע"ג דלאו על גבה אלא באותה מלאכה כיון דהוו בעלים בשעת שאילה פטור וסיפא רבותא קמ"ל דאע"ג דעל גבה כיון דלא היו בעלים בשעת שאילה חייב האי מאי אי אמרת בשלמא רישא במלאכה אחרת וסיפא באותה מלאכה היינו רבותא אלא אי אמרת רישא וסיפא באותה מלאכה מאי רבותא אידי ואידי באותה מלאכה הוי ועוד תניא ממשמע שנאמר אם בעליו עמו לא ישלם איני יודע שאם בעליו אין עמו שלם ישלם אלא מה ת"ל בעליו אין עמו לומר לך היה עמו בשעת שאילה אין צריך להיות עמו בשעת שבורה ומתה היה עמו בשעת שבורה ומתה צריך להיות עמו בשעת שאילה ותניא אידך ממשמע שנאמר בעליו אין עמו שלם ישלם איני יודע שאם בעליו עמו לא ישלם אלא מה ת"ל אם בעליו עמו לומר לך כיון שיצאה מרשות משאיל שעה אחת בבעלים ומתה פטור תיובתא דרב המנונא תיובתא אבייי סבר להה כר' יאשיה ומתרץ לקראי כר' יאשיה רבא סבר להה כר' יונתן ומתרץ לקראי כר' יונתן ומתרץ לקראי כר' יאשיה ומתרץ לקראי בעליו אין עמו שלם ישלם טעמא דליתיה בתרוייהו הא איתיה בחדא וליתיה בחדא פטור והא כתיב אם בעליו עמו לא ישלם טעמא דאיתיה בתרוייהו הא אי איתיה בחדא וליתיה בחדא מחייב לומר לך היה עמו בשעת שאילה אינו צריך להיות עמו בשעת שבורה ומתה היה עמו בשעת שבורה ומתה צריך להיות עמו בשעת שאילה

רבא

כיוון שצדקה היא המצווה היחידה שעלי' אומר הקדוש־ברוך־הוא "ובחנוני נא בזאת" – בוודאי תקויים הבטחתו של הקדוש־ברוך־הוא "עשר בשביל שתתעשר", כסף וזהב כמשמעו, ומתוך שמחה וטוב לבב.

משיחת שבת פרשת מקץ ה'תשכ"ז

דִּכְתִיבָא בְּהֲדֵיָא קָתָנֵי – שנה במשנה רק דבר הכתוב במפורש בתורה, דהיינו שואל, דְּאַתְיָא מִדְּרָשָׁא לֹא קָתָנֵי – דבר הנלמד מדרשה לא שנה התנא במשנה, אף שפטור בבעליו עמו, ולכן לא שנה שומר שכר, ומטעם זה גם לא שנה שומר חנם, ואין לדייק מהמשנה, שלא יהיה בו פטור 'בעליו עמו'.

הגמרא מביאה ראיה נוספת שפשיעה בבעלים חייב: תָּא שְׁמַע, שְׁאָלָהּ וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, או שְׁכָרָהּ וְשָׁכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, וכן אם שְׁאָלָהּ וְשָׁכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, או שְׁכָרָהּ וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּמָקוֹם אַחֵר, דהיינו שאין הבעלים שכורים למלאכה ביחד עם הפרה ממש, וָמֵתָה הפרה באונס כשהיתה שאולה, פָּטוּר. סַבְרוּהָ, הָא מַנִּי רַבִּי יְהוּדָה הִיא – סברו שברייתא זו נשנתה בשיטת רבי יהודה, דְּאָמַר דין השׁוֹכֵר כְּשׁוֹמֵר שָׁכָר דָּמֵי, וְהָא הַאי תַּנָּא קָתָנֵי מִילְּתָא דְּאַתְיָא מִדְּרָשָׁא – ונמצא שתנא זה שנה גם דבר הנלמד בדרשה [שוכר שהוא כשומר שכר], וְאִילּוּ שׁוֹמֵר חִנָּם לֹא קָתָנֵי, ואם כן מוכח שבפשיעה שהיא החיוב של השומר חנם, אין פטור בעליו עמו.

דוחה הגמרא: הָא מַנִּי – ברייתא זו כְּרַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר שׁוֹכֵר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם דָּמֵי, וְנמצא שתָּנָא שׁוֹמֵר חִנָּם וְהוּא הַדִּין לְשׁוֹמֵר שָׁכָר שפטור בבעלים בין בפשיעה ובין בשאר חיובים. אִיכְּעִית אֵימָא – ואם תרצה, תאמר שהברייתא שנויה כרבי יהודה, וּכְדְּמַחֲלִיף רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ וְתָנֵי – מחליף ושונה בברייתא (לעיל פ:), שׁוֹכֵר כֵּיצַד מְשַׁלֵּם, כלומר, באיזה מחיובי השומרים חייב השוכר, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר שָׁכָר, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּשׁוֹמֵר חִנָּם, ונמצא שבברייתא מוזכר שומר חנם.

לסיכום: אמנם לפי הסובר ששוכר דינו כשומר שכר יש ראיה מברייתא זו שפשיעה בבעלים חייב, אך לפי מי שסובר ששוכר דינו כשומר חנם יש ראיה מברייתא זו שפשיעה בבעלים פטור.

הברייתא לעיל הזכירה, שאפילו אם הבעלים במקום אחר יש פטור 'בעליו עמו', הגמרא דנה בדין זה: אָמַר רַב הַמְנוּנָא, לְעוֹלָם הוּא – השואל חַיָּיב, עַד שֶׁתְּהֵא פָּרָה ובעליה חוֹרֵשׁ בָּהּ, או חֲמוֹר ובעליה מְחַמֵּר אַחֲרֵיהָ, דהיינו שדווקא באופן שנשאל למלאכת הבהמה עצמה נאמר פטור 'בעליו עמו'. וְכן עַד שֶׁיְּהוּ הַבְּעָלִים מִשְּׁעַת שְׁאֵילָה עַד שְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה, אבל אם היה רק בשעת שאילה או רק בשעת האונס, חייב. אֲלִבָּא קָסָבַר 'בְּעָלָיו עִמּוֹ' אֲכוּלָּהּ מִילְּתָא מַשְׁמַע – סובר רב המנונא שהפסוק נאמר על כל הדברים, גם שצריך שיהיו באותה מלאכה, וגם שצריך שיהיו כל זמן השאילה.

מקשה רבא על הדין הראשון שאמר רב המנונא: מָתִיב רָבָא, שנינו בברייתא לעיל, שְׁאָלָהּ וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, או שְׁכָרָהּ וְשָׁכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, וכן אם שְׁכָרָהּ וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, או שְׁאָלָהּ וְשָׁכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּמָקוֹם אַחֵר, וָמֵתָה, פָּטוּר. מַאי לָאו – בפשטות 'במקום אחר' פירושו שעושין בְּמְלָאכָה אַחֶרֶת, וקשה על רב המנונא. משיבה הגמרא: לֹא – אין הפירוש כך, אלא פירושו שעושין בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה, אֶלָּא מַאי – ומה הכוונה 'מָקוֹם אַחֵר', דְּקָא מְרַפֵּי וְאָזֵיל קַמָּהּ – שחופר לפני הבהמה בקרקע הקשה להרפותה לצורך חרישת הבהמה.

מקשה על כך הגמרא: הלשון 'אף על פי' המוזכר ברישא וסיפא, משמעותו לחדש ולרבות, וְאִם כן הָא מִדְּסֵיפָא [המובאת להלן] עַל גַּבָּהּ חֲיָיב – מכך שבסיפא מדובר באופן שעוסק בבהמה ממש, לחדש שאף על פי כן אינו נחשב 'בעליו עמו', יש לדייק שבְּרֵישָׁא שפוטרת, מדובר אפילו בְּמְלָאכָה אַחֶרֶת לגמרי, לחדש שאף על פי כן נחשב 'בעליו עמו', וקשה על רב המנונא. מביאה הגמרא את הסיפא, דְּקָתָנֵי סֵיפָא שְׁאָלָהּ וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל בְּעָלֶיהָ, או שְׁכָרָהּ וְאַחַר כָּךְ שָׁכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים חוֹרְשִׁין עַל גַּבָּהּ ממש, וָמֵתָה, חַיָּיב.

מתרצת הגמרא: אָמְרֵי לעולם רֵישָׁא וְסֵיפָא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה, ולכן לא קשה על רב המנונא, וְרֵישָׁא רִבּוּתָא [–ריבוי וחידוש] קָא מַשְׁמַע לָן, וְסֵיפָא רִבּוּתָא קָא מַשְׁמַע לָן. רֵישָׁא רִבּוּתָא קָא מַשְׁמַע לָן, דְּאַף עַל גַּב דְּלֵאו עַל גַּבָּהּ ממש, אֶלָּא רק בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה כגון שהולכים לפני הבהמה וחופרים בקרקע ומרפים אותה לפני הבהמה, מכל מקום כֵּיוָן דַּהֲווּ בְּעָלִים בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה, פָּטוּר. וְסֵיפָא רִבּוּתָא קָא מַשְׁמַע לָן, דְּאַף עַל גַּב דְּהבעלים חורשים ממש עַל גַּבָּהּ, מכל מקום כֵּיוָן דְּלֵא הָווּ הַבְּעָלִים בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה, חַיָּיב. ולעולם אין סתירה מברייתא זו לדברי רב המנונא שאם נתעסקו הבעלים במלאכה אחרת לגמרי, חייב.

מקשה הגמרא על התירוץ: הַאי מַאי – מה החידוש בזה, אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא – זה מובן אם תאמר שבְּרֵישָׁא מדובר בְּמְלָאכָה אַחֶרֶת לגמרי, וְסֵיפָא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה, הַיְינוּ רִבּוּתָא – מובן שיש בכל אחד מהם חידוש אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ רֵישָׁא וְסֵיפָא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה, קשה מַאי רִבּוּתָא, הלא אִידֵי וְאִידֵי בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה הָוֵי – בשניהם עוסקים באותה מלאכה, ואין סברא לחלק בין אם נתעסקו במלאכה זו על גבה ממש, או שרק חרשו לפניה. אלא על כרחך ברישא מדובר במלאכה אחרת לגמרי, וקשה על רב המנונא.

עתה מקשה הגמרא גם על הדין השני שאמר רב המנונא, שצריך שיהיו הבעלים משעת שאילה עד שעת האונס: וְעוֹד קשה, דתַנְיָא, מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם', אִינִי יוֹדֵעַ את הנאמר בפסוק הקודם שֶׁאִם 'בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם', ומדוע צריך את שתי הפסוקים, אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם', לוֹמַר לְךָ שאם הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה, אֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה, אבל אם הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה לא מועיל, אלא צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה. ומפורש בברייתא שלא כדברי רב המנונא. וְתַנְיָא אידך – ברייתא נוספת שמפורש בה לא כרב המנונא, מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם', אִינִי יוֹדֵעַ שֶׁ'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם', אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לא יְשַׁלֵּם', לוֹמַר לְךָ כֵּיוָן שֶׁיָּצְאָה הבהמה מֵרְשׁוּת הַמַּשְׁאִיל לרשות השואל שָׁעָה אַחַת בִּבְעָלִים, וּמִיתָה, פָּטוּר, ואין צריך שיהיה בעליו עמו בשעת האונס.

תִּיוּבְתָּא דְּרַב הַמְנוּנָא – לכאורה יש מכאן קושיא על דברי רב המנונא. מסיקה הגמרא: תִּיוּבְתָּא – אכן יש קושיא על שני הדינים ונדחו דבריו.

אביי ורבא מבארים כיצד נדרשו הפסוקים בברייתות ללמד שצריך רק את שעת השאילה ולא את שעת האונס: אַבָּיֵי סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יִאשִׁיָּה, וּמְתָרֵץ לִקְרָאֵי – ומבאר את דרשות הפסוקים כְּרַבִּי יִאשִׁיָּה, וְרָבָא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹנָתָן, וּמְתָרֵץ לִקְרָאֵי כְּרַבִּי יוֹנָתָן. מחלוקת רבי יאשיה ורבי יונתן, היא לגבי האמור בתורה (ויקרא כ ט) 'אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ מוֹת יוּמָת', ונחלקו (לעיל צד:) מהי המשמעות הפשוטה כאשר התורה כותבת באופן זה. לרבי יאשיה המשמעות היא שצריך לקלל שניהם ביחד, ולרבי יונתן המשמעות היא אפילו אם קלל אחד מהם. ולפי זה יש להם לחלוק גם לענין שאילה בבעלים, שנאמר (שמות כב יג) 'וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת', דהיינו שמוזכרים בפסוק שעת השאילה ושעת האונס, ולאחר מכן מוזכר הדין לגבי 'בעליו עמו' ויש להם לחלוק האם צריכים שיהיו הבעלים בשני הזמנים או רק באחד מהם, וכדלהלן.

אַבָּיֵי סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יִאשִׁיָּה, וּמְתָרֵץ לִקְרָאֵי כְּרַבִּי יִאשִׁיָּה, נאמר 'בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם', ולרבי יאשיה בפשטות הפסוק מדבר על שני הזמנים יחד, על שעת השאילה ועל שעת האונס, ואם כן יש לדייק, דִּטְעָמָא שצריך לשלם הוא משום דְּלֵיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ – שלא היה בעליו עמו בשני הזמנים, הָא אִיתֵיהּ בַּחֲדָא וְלֵיתֵיהּ בַּחֲדָא – אבל אם היה באחד מהם פָּטוּר, וְיש להקשות הָא כְּתִיב 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם', וגם פסוק זה נאמר בפשטות על שני הזמנים יחד, ואם כן יש לדייק הפוך, דִּטְעָמָא שפטור הוא משום דְּאִיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ – שהיה הבעלים עמו בשני הזמנים, הָא אִי אִיתֵיהּ בַּחֲדָא וְלֵיתֵיהּ בַּחֲדָא – אבל אם היה רק באחד מזמנים אלו, מְחַיֵּיב. אלא ודאי יש לתרץ, שבאה התורה לוֹמַר לְךָ, שיש זמן אחד שצריך שיהיה בו בעליו עמו, ויש זמן אחד שאינו מועיל שיהיה בו בעליו עמו, שאם הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה, אבל אם הָיָה עִמּוֹ רק בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה, אינו מועיל, אלא צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ גם בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה כדי שיחשב 'בעליו עמו'.

רָבָא סָבַר לָהּ כְּרִבִּי יוֹנָתָן, וּמִתְרֵץ לִקְרָאֵי כְּרִבִּי יוֹנָתָן, (דְּתַנְיָא) ׳אִם בְּעָלָיו עָמוֹ לֹא יְשַׁלֵּם׳, ולשיטת רבי יונתן שסובר שבפשטות משמע אפילו אחד מהם, אם כן גם כאן, מַשְׁמַע שפטור באופן דְּאִיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ – שהיה בשני הזמנים יחד, וּמַשְׁמַע נַמִי דְּכִי אִיתֵיהּ בַּחֲדָא וְלֵיתֵיהּ בַּחֲדָא – שגם כשהיה הבעלים רק באחד מזמנים אלו, פָּטוּר השואל. ומצד שני כְּתִיב, ׳בְּעָלָיו אֵין עָמוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם׳, מַשְׁמַע שחייב באופן דְּלֵיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ – שהבעלים לא היה בשני הזמנים, וּמַשְׁמַע נַמִי דְּכִי אִיתֵיהּ בַּחֲדָא וְלֵיתֵיהּ בַּחֲדָא – שכאשר בזמן אחד היה ובשני לא היה, חַיָּיב השואל, נמצא שהדרשות סותרות. אלא ודאי יש לתרץ, שבאה התורה לוֹמַר לְךָ שיש זמן אחד שמועיל לבדו, ויש זמן אחד שאינו מועיל לבדו, שאם הָיָה עָמוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה, אֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת עָמוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה, אבל הָיָה עָמוֹ בִּשְׁעַת שְׁבוּרָה וּמִיתָה, לא נפטר השואל בכך מלשלם, כיון שצָרִיךְ לִהְיוֹת עָמוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה דווקא.

מהפסוקים נדרש שיש זמן אחד שהוא העיקרי, שואלת הגמרא על הברייתות: אֵיפּוּךְ אֲנָא – אולי נהפוך ונאמר שצריך להיות דווקא בשעת האונס, ומנין שצריך להיות דווקא בשעת השאלה. משיבה הגמרא: מִסְתַּבְּרָא ששעת הַשְּׁאֵלָה עֲדִיפָא לקבוע דין ׳בעליו עמו׳, מִשּׁוּם דְּקָא מַיְיתֵי לָהּ לִרְשׁוּתֵיהּ – שאז השואל מכניסו לרשותו, וזמן זה גורם את חיוביו. מקשה הגמרא: אַדְּרַבָּה, שעת הַשְּׁבוּרָה וּמִיתָה עֲדִיפָא לקבוע דין ׳בעליו עמו׳, שֶׁכֵּן רק אז חַיָּיב בְּאוֹנְסֵיהּ של הבהמה ששאל. משיבה הגמרא: מכל מקום אִי לֹא זמן הַשְּׁאֵלָה, זמן הַשְּׁבוּרָה וּמִיתָה מַאי עָבִיד, הלא אין זמן זה מחייבו כלום מצד עצמו, ונמצא שזמן השאלה גרם לו להתחייב, ולכן צריך שהבעלים יהיה בזמן זה דווקא. שוב מקשה הגמרא: וְאִי לַאו שְׁבוּרָה וּמִיתָה שְׁאֵלָה מַאי עָבִיד – הלא בלא שהיה קורה האונס לא היה חיוב מחמת זמן השאלה, שהרי היה מסיים להשתמש בבהמה ומשיבה למשאיל, ונמצא שהאונס הוא גורם החיוב.

מסיקה הגמרא: אֲפִילּוּ הָכִי – אף שהאונס הוא גורם החיוב, מכל מקום שְׁאֵלָה עֲדִיפָא, שֶׁכֵּן על ידה חַיָּיב השואל בְּמִזּוֹנוֹתֶיהָ. ונמצא שחובותיו כלפי הבהמה מתחילים כבר משעת השאלה.

תירוץ נוסף: רַב אַשִׁי אָמַר, אָמַר קְרָא ׳וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ׳, והמילים ׳מֵעִם רֵעֵהוּ׳ מיותרות, אלא יש לדייק, ׳מֵעִם רֵעֵהוּ׳ וְלֹא רֵעֵהוּ עָמוֹ – כלומר דווקא אם שאל את החפץ בלא הבעלים שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם, הָא – אם רֵעֵהוּ עָמוֹ, פָּטוּר. ומכיון שהפסוק ׳מֵעִם רֵעֵהוּ׳ נאמר על שעת השאלה, מוכח שעל זמן זה הקפידה התורה.

שואלת הגמרא: אִי הָכִי, הפסוקים ׳בְּעָלָיו אֵין עָמוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם׳, וְ׳אִם בְּעָלָיו עָמוֹ לֹא יְשַׁלֵּם׳, לָמָּה לִי – מדוע צריכה התורה לכותבם, הלא כבר למדנו מהפסוק ׳מֵעִם רֵעֵהוּ׳ שהשואל בבעלים פטור. משיבה הגמרא: אִי לַאו הָנָךְ – אם לא היו הפסוקים הללו, הֲוָה אֲמִינָא הַאי אוֹרְחֵיהּ דִּקְרָא הוּא – הייתי אומר שדרך התורה לכתוב באריכות לשון ׳וכי ישאל מעם רעהו׳, ולא הייתי דורש מכאן, לכן כתבה התורה בפירוש שפטור כשבעליו עמו, ומעתה נדרוש גם מהפסוק ׳מעם רעהו׳ ללמוד את הפטור של שאלה בבעלים, וממילא נלמד שצריך שיהיו דווקא בשעת שאלה.

בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא, שְׁאָלָהּ כדי לְרַבְעָהּ הוא בעצמו, מַהוּ – האם דינו כשואל וחייב באונס, או כשומר שכר. צדדי הספק: כִּדְשַׁיְילֵי אִינְשֵׁי בְּעִינָן – כדרך השואלים צריך, וּלְהָכִי לֹא שַׁיְילֵי אִינְשֵׁי – ולצורך כזה לא שואלים, אוֹ דִּלְמָא מֵעֲמָא מַאי שואל חייב באונסים, מִשּׁוּם הֲנָאָה, וְהַאי נַמִי הָא אִית לֵיהּ הֲנָאָה.

ספק נוסף: שְׁאָלָהּ כדי לִירָאוֹת בָּהּ – שיחשבוהו לעשיר וחשוב על ידה, מַהוּ. צדדי הספק: מָמוֹנָא בְּעִינָן – צריך לשאול דבר שגופו ממון, וְהָאִיכָּא, – והרי גופו ממון, אוֹ דִּלְמָא, מָמוֹנָא דְּאִית לֵיהּ הֲנָאָה מִינֵיהּ בְּעִינָן – צריך שיהנה וישתמש בממון עצמו, וְלֵיכָּא.

ספק נוסף: שְׁאָלָהּ כדי לַעֲשׂוֹת בָּהּ מלאכה בשווי מִפְּרוּטָה, מַהוּ. צדדי הספק: מָמוֹנָא בְּעִינָן וְאִיכָּא, אוֹ דִּלְמָא כָּל פָּחוֹת מִפְּרוּטָה לֹא כְּלוּם הִיא – אין לה חשיבות מלאכה, ונמצא שלא שאל אותה לצורך שיעשה בה מלאכה.

ספק נוסף: אם פחות מפרוטה אינו נחשב שאלה, מה הדין אם שָׁאַל שְׁתֵּי פְּרוֹת כדי לַעֲשׂוֹת בָּהֶן – בשתיהן יחד מלאכה בשווי פְּרוּטָה, מַהוּ. צדדי הספק: מִי אַמְרִינָן זִיל בָּתַר – לך אחר השׁוֹאֵל וּמַשְׁאִיל, וְאִיכָּא – שהשואל נהנה מהמשאיל בשווי פרוטה, אוֹ דִּלְמָא, זִיל בָּתַר פְּרוֹת, וְכָל חָדָא וְחָדָא לֵיכָּא מָמוֹנָא – ובכל אחת מהן אין חשיבות במלאכתה.

מכאן ואילך הספיקות הם לגבי דין ׳בעליו עמו׳: שָׁאַל מְשׁוּתָּפִין, וְנִשְׁאַל לוֹ אֶחָד מֵהֶן, מַהוּ. צדדי הספק: כּוּלּוֹ בְּעָלָיו בְּעִינָן – צריך שיהיה כל הבעלים עמו וְהָא לֵיכָּא, אוֹ דִּלְמָא מַהֲהוּא פַּלְגָּא דִּידֵיהּ מִיהָא מִיפְּטַר – מהחצי של אותו שהיה עימו יפטר.

ספק נוסף: שׁוּתָּפִין שֶׁשָּׁאֲלוּ בהמה כדי לחרוש בה קרקע משותפת, וְנִשְׁאַל לְאֶחָד מֵהֶן למלאכת אחרת שאינה שייכת לשותפות, מַהוּ. צדדי הספק: כּוּלּוֹ שׁוֹאֵל בְּעִינָן – צריך שהבעלים יהיה שאול לכל השואל, וְלֵיכָּא, אוֹ דִּלְמָא בְּהַהִיא פַּלְגָּא דְּשַׁיְילֵי – בחצי של החפץ ששאלו, שבו היה הבעלים שאול, מִיהַת מִיפְּטַר – יפטר השותף שהיה הבעלים עימו.

ספק נוסף: שָׁאַל מַהֲאִשָּׁה בהמה של נכסי מלוג שלה, וְנִשְׁאַל בַּעֲלָהּ לעשיית מלאכת השואל, או אִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָהּ בהמה כדי לחרוש קרקע נכסי מלוג שלה, וְנִשְׁאַל המשאיל לַבַּעַל, לעשיית מלאכתו, מַהוּ. צדדי הספק: קִנְיַן פֵּירוֹת שיש לבעל בנכסי המלוג כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, וממילא נחשב הבעל לבעלים, וכאשר הוא נשאל נחשב הדבר ש׳בעליו עמו׳, וכן נחשב כשואל עצמו, וכשהבעלים נשאלים לו נחשב ש׳בעליו עמו׳, אוֹ לֹא.

רבינא מסתפק ספק נוסף: אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ צֵא וְהִשָּׁאֵל לִי עִם פָּרָתִי, דהיינו שהבעלים אינו נשאל בעצמו אלא שולח אחר להשאל במקומו, מַהוּ. צדדי הספק: בְּעָלָיו מַמָּשׁ בְּעִינָא וְלֵיכָּא, אוֹ דִּלְמָא שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, וְאִיכָּא.

רב אחא פושט את שני הספיקות האחרונים: אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַוְיָא, לְרַב אַשִׁי, בַּעַל, יש לומר שזה פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ. שָׁלִיחַ, פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹנָתָן וְרַבִּי יְאַשְׁיָה. מפרשת הגמרא: בַּעַל פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ, דְּאִיתְּמַר לענין ביכורים, הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ לַחֲבֵירוֹ לְאכילת פֵּירוֹת אבל גוף הקרקע לא יהיה קנוי לו, רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, מֵבִיא הלוקח ביכורים, וְקוֹרֵא את הפסוקים שצריך לומר המביא ביכורים, ובתוכם הפסוק ׳האדמה אשר נתת לי׳. וְרֵישׁ לָקִישׁ אוֹמֵר, מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא. מבארת הגמרא: רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר מֵבִיא וְקוֹרֵא, משום שסובר קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי ויכול לומר ׳האדמה אשר נתת לי׳, וְרֵישׁ לָקִישׁ אוֹמֵר מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, משום שסובר קִנְיַן פֵּירוֹת לַאו כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, ונמצא שאם יאמר ׳האדמה אשר נתת לי׳ הרי הוא דובר שקר. ולפי זה בעל שיש לו קנין פירות בנכסי אשתו, לרבי יוחנן, מועיל לדין ׳בעליו עמו׳, ולריש לקיש לא. שָׁלִיחַ, פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹנָתָן וְרַבִּי יְאַשְׁיָה, דְּתַנְיָא, הָאוֹמֵר לְאַפּוֹטְרוֹפּוֹס הממונה על נכסיו לזון מהם את אשתו, כָּל נְדָרִים שֶׁתְּהֵא אִשְׁתִּי נוֹדֶרֶת מִכָּאן עַד שֶׁאָבֹא מִמְּקוֹם פְּלוֹנִי, הָפֵר לָהּ, וְהֵפִיר לָהּ האפוטרופוס. יָכוֹל יְהוּ מוּפָרִין, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפָרֵנוּ׳, שדווקא הבעל יכול להפר ולא שלוחו, דִּבְרֵי רַבִּי יְאַשְׁיָה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, מָצִינוּ בְּכָל מָקוֹם שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, וגם אפוטרופוס יכול להפר. ולפי זה, לרבי יונתן שליח מועיל לדין ׳בעליו עמו׳, ולרבי יאשיה לא מועיל.

רב עיליש מביא ספק נוסף: אָמַר לֵיהּ רַב עֵילִישׁ לְרָבָא, הָאוֹמֵר לְעַבְדּוֹ צֵא וְהִשָּׁאֵל עִם פָּרָתִי, מַהוּ. תִּיבְעֵי – הספק הוא גם לְמַאן דְּאָמַר שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, וְתִיבְעֵי לְמַאן דְּאָמַר שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם אֵינוֹ כְּמוֹתוֹ. מבארת הגמרא: תִּיבְעֵי לְמַאן דְּאָמַר שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ, שאולי הָנֵי מִילֵּי שָׁלִיחַ, דְּבַר מִצְוָה הוּא, ששייך במצות שאלה שיכול לשאול ולהשאיל, אֲבָל עֶבֶד דְּלַאו בַּר מִצְוָה, שלפי שאין לו כלום בלא רבו אינו יכול לשאול ולהשאיל, לֹא – אינו יכול להיות שליח. אוֹ דִּלְמָא, אֲפִילּוּ לְמַאן דְּאָמַר אֵין שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ אולי הָנֵי מִילֵּי שָׁלִיחַ, אֲבָל עֶבֶד יועיל משום שיֵּד הָעֶבֶד כְּיַד רַבּוֹ דְּמֵיָא. אָמַר לֵיהּ רבא לרב עיליש מִסְתַּבְּרָא יַד עֶבֶד כְּיַד רַבּוֹ דְּמֵיָא. בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא, בַּעַל בְּנִכְסֵי מלוג של אִשְׁתּוֹ,

רש"י

רָבָא סָבַר לָהּ כְּר' יוֹנָתָן. דְּאָמַר אֶחָד מִשְּׁמַע וּמִתַּרֵץ דְּרָשָׁא דִּקְרָאֵי כְּרַבִּי יוֹנָתָן לְמִידְרַשׁ כִּי הַנֵּי מִתְנֵי' דְּלִעֵיל: דְּתַנְיָא וְתַנְיָא אִידָךְ לֹא גְּרִסִינָן אֶלָּא קְרָאֵי קָא נָקִיט וְהָא דְּמִפֵּיף בְּהָא דְּרָבָא וְקָא נָקִיט קְרָאֵי אִיפּוּכָא לְאוֹ דְּוָקָא וְנִרְאֶה בְּעִינַי שֶׁטָּעוּ בְּגִירְסָא לְהַגִּיהַּ בִּסְפָרִים דִּסְבְרֵי דְּהָא מִתְנֵי' קַמֵּייתָא כְּרַבִּי יאשִׁיָּה וְהַהִיא מִתַּרֵץ אַבַּיֵּי וּבְתַרְיֵיתָא כְּר' יוֹנָתָן וְהַהִיא תִּירֵץ רָבָא וְלֹא הִיא דְּכָל כְּמָה דְּנָקְטִיהּ לְהוּ לְקְרָאֵי בֵּין בְּסֵדֶר בֵּין הַפּוּךְ בֵּין לְר' יאשִׁיָּה בֵּין לְר' יוֹנָתָן חָדָא דְּרָשָׁא הִיא לְמַר כְּדַאֲמַר לֵיהּ וְלְמַר כְּדַאֲמַר לֵיהּ וְתַרְוַיְיהוּ מִתְנֵי' מִתַּרֵץ אַבַּיֵּי כְּר' יאשִׁיָּה וְרָבָא כְּרַבִּי יוֹנָתָן: **אִיפּוּךְ אָנָא.** לוֹמַר שֶׁבִּשְׁעַת שְׁבִירָה פּוֹטְרָהּ וְלֹא בִּשְׁעַת שְׁאֵילָה: שֶׁכֵּן חַיָּיב **בְּאוֹנְסִין.** עַל אוֹתָהּ שָׁעָה מִתְחַיֵּיב הוּא: שֶׁכֵּן בְּמֻזּוֹנוֹתֶיהָ. ע"י: **רַב אַשִׁי אָמַר.** מִקְּרָא גּוּפֵיהּ מִשְּׁמַע דְּאִשְׁעַת שְׁאֵילָה קָפִיד דְּמֵעֹם רַעֲוָהוּ מִשְּׁמַע לֹא רַעֲוָהוּ עַצְמוֹ נִשְׁאַל לוֹ וְעָלָה מִסִּיק קְרָא שָׁלֵם יְשֻׁלַּם אֲלָמָא אִשְׁעַת שְׁאֵילָה קָפִידָא קָאֵי: **אִי לָאו הָנָךְ.** דְּהָדוּר וּפְרִישׁ מִילְתָא טְפֵי לֹא הָוָה מָצִינוּ לְמִילַּף מֵעֹם רַעֲוָהוּ וְלֹא רַעֲוָהוּ עַצְמוֹ דְּאִיכָּא לְמִימַר אוֹרְחֵיהּ דִּקְרָא לְמִיסְתְּעִי הָכִי וְל"ש בְּבַעֲלִים וְל"ש בְּלֹא בַּעֲלִים חַיָּיב וְהִשְׁתָּא דְּגַלֵּי סִיפָא דְּבַעֲלִים פָּטוּר וְאֶחָד מִינַּיְיהוּ קָאֵי פָּטוּר וְלֹא עַל חֲבֵירְתָּהּ יַלְפִינָן מִינַּיהּ גִּילּוּי מִילְתָא דְּאִשְׁעַת שְׁאֵילָה קָפִיד: **שְׁאֵלָה לְרִבְעָה.** הוּא עַצְמוֹ: **מַהוּ.** מְחַיֵּיב בְּאוֹנְסֶיהָ אוֹ לֹא: **לֵירָאוֹת.** שֶׁיְּהֵא נִרְאֶה עָשִׁיר חָשׁוּב וְלֹא יִמְשְׁכוּ בַּעֲלֵי בָתִּים יְדֵיהֶן מִמֶּנּוּ לְהַקִּיפוּ בְּאֲמָנָה וּבְאִשְׁרָאי: **הֲנָאָה מִינַּיהּ.** שֶׁנֶּהֱנָה בְּבַהֲמָה עַצְמָהּ: **שָׁאַל ב' פָּרוֹת וְכו'.** אַת"ל פְּרוֹת מִפְּרוּטָה לְאוֹ כְּלוּם הָכָא מַאי: מִן **שׁוּתְּפִין.** פָּרָה שֶׁהִיא שֶׁל שְׁנֵיהֶן: **שׁוּתְּפִין שֶׁשָּׁאֲלוּ.** לְחָרוֹשׁ בָּהּ קַרְקַע שֶׁל שׁוּתָּפוּת: **וְנִשְׁאַל.** הַבְּעָלִים: **לְאֶחָד מֵהֶן.** לְמְלַאכְתּוֹ שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שׁוּתָּפוּת: **כּוּלּוֹ שׁוֹאֵל בְּעֵינָן.** שֶׁיְּהֵא הַבַּעַל נִשְׁאָל לְכָל שׁוֹאֵל פִּרְתּוֹ: **שָׁאַל מִן הָאִשָּׁה.** פָּרָה שֶׁל נִכְסֵי מְלוֹג: **וְנִשְׁאַל לוֹ בַּעֲלָהּ.** לְמְלַאכְתּוֹ: **אִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָה.** לְחָרוֹשׁ קַרְקַע מְלוֹג **וְנִשְׁאַלוּ** הַבְּעָלִים לְבַעַל לְמְלַאכְת עַצְמוֹ: **קְנָיָן פֵּירוֹת.** שֶׁהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּירוֹת מְלוֹג בְּקִנְיָן הַגּוּף דְּמֵי וְהָוָה לֵיהּ בָּעֲלִים שׁוֹאֵל וְנִשְׁאָל בְּאִילּוּ קַרְקַע וּפָרָה שֶׁלּוֹ: **הַשְּׁאֵל לִי.** בִּשְׁבִילִי: **הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ לְפֵירוֹת.** שֶׁיֹּאכַל לוֹקֵחַ פֵּירוֹתֶיהָ ב' ג' שָׁנִים וְאַחַר זְמַן תַּחֲזוֹר לְבָעֲלִים מֵבִיא בְּכוּרִים וְקוֹרֵא אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וְכָל הַפָּרָשָׁה (דברים כו) וְקוֹרֵא אֲנִי בּוֹ הִנֵּה הֵבֵאתִי (אֶת) רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי דְּקִנְיָן פֵּירוֹת כְּקִנְיָן הַגּוּף: **לְאַפּוֹטְרוֹפּוֹס.** הָיָה הוֹלֵךְ לְמְדִינַת הַיָּם וּמִינָּה אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל נִכְסָיו לְזוּן אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו: **עֶבֶד דְּלֵאו בַּר מִצְוָה לֵא.** וּשְׁלִיחוּת נַפְקָא לָן (לעיל דף עא:) מֵאִתָּם גַּם אַתֶּם לְרִבּוֹת שְׁלוּחֲכֶם דְּבָעֵינָן דּוּמְיָא דְּמִשְׁלַח שְׁיָהֵיוּ דִּינָיו נוֹהֲגִים בּוֹ וְזֶה אֵין דִּין שׁוֹאֵל נוֹהֵג בּוֹ וְגַם מִשְּׁאֵיל שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם בְּלֹא רְבוּ:

שואל

תוספות

מְמוֹנָא דְּמִיתְהַנֵּי מִינַּיהּ. פִּירוּשׁ שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ: **מְמוֹנָא** בְּעֵינָן וְהָאִיכָּא. פֵּי' דְּמְמוֹנָא בְּעֵינָן שֶׁיְּשַׁאֵל לוֹ וְהָאִיכָּא וְאֵית לֵיהּ נְמִי הֲנָאָה מִינַּיהּ: **וְנִשְׁאַל** לוֹ אֶחָד מֵהֶן. תִּימָה מַאי קְמִיבְּעֵיָא לֵיהּ דְּכִיוָן דְּאִם נִשְׁאֲלוּ לוֹ כָּל הַבְּעָלִים פָּטוּר מֵהַכֹּל הַשְּׁתָּא יְפַטֵּר מֵחֲצִיוֹ דְּדַאֲמְרִי' בְּמִרוּבֶּה (ב"ק דף עא:) חֲמִשָּׁה בָּקָר אֲפִי' חֲמִשָּׁה חֲצָאֵי בָּקָר וְי"ל דְּהָתָם סְבְרָא הוּא שֶׁיְּשַׁלֵּם לְפִי מָה שֶׁנֶּגֶב אֲבָל שְׁאֵילָה בְּבַעֲלִים אֵין סְבְרָא לְפַטּוֹר וְהַנֵּי כְּהַהִדּוּשׁ וְאֵין לָךְ בּוֹ אֶלָּא חִדּוּשׁוּ. **שָׁאַל** מִן הָאִשָּׁה. תִּימָה דְּמָה כֹּחַ יֵשׁ לְאִשָּׁה לְהַשְׁאִיל בְּנִכְסֵי מְלוֹג שֶׁהַפֵּירוֹת לְבַעַל וְלְבַעַל יֵשׁ לוֹ כֹּחַ לְהַשְׁאִיל בְּלֹא רְשׁוּתָהּ וְהֵיא אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהַשְׁאִיל כְּלָל וְאַמַּאי נָקְט שָׁאַל מֵהָאִשָּׁה וַיֵּשׁ לוֹמַר דְּאֵין הַבַּעַל יְכוֹל לְהַשְׁאִיל אוֹ לְמַכּוֹר פֵּירוֹת נִכְסֵי מְלוֹג בְּלֹא רְשׁוּתָהּ כְּדַאֲמַר רָבָא בְּהָאִשָּׁה שֶׁנָּפְלָו (כתובות דף פ:) מְשׁוּם רְווּחָא דְּבִיתָא אִי נְמִי ה"ק שָׁאַל מִן הָאִישׁ נִכְסֵי מְלוֹג שֶׁהֵן שֶׁל אִשָּׁה מֵהוּ: **בַּעַל** פְּלוּגְתֵּיהּ דְּר' יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ. לֹא בָּעֵי לְמִימַר פְּלוּגְתָּא דְּתַנָּאֵי הִיא דְּאִיפְּלִיגוּ גַּבֵּי הַמּוֹכֵר עֵבֶד ע"מ שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנּוּ עַד ל' יוֹם אִי רִאשׁוֹן הֲוֵי בְּדֶרֶן יוֹם אוֹ יוֹמִים אוֹ שְׁנֵי דְּאִיכָּא מ"ד (ב"ק דף צ.) דְּפְלִיגֵי דְּמַר דְּרֵישׁ תְּחִתָּיו וּמַר דְּרֵישׁ בְּסִפּוֹ אִי נְמִי אֲפִי' לְמ"ד הָתָם כְּקִנְיָן הַגּוּף דְּמֵי הֵיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁמְּשַׁיֵּיר הַמּוֹכֵר לְעַצְמוֹ פֵּירוֹת בְּעֵין יָפָה אֲבָל בְּעַלְמָא לֹא: **שָׁלִיחַ** פְּלוּגְתֵּיהּ דְּר' יוֹנָתָן וְר' יאשִׁיָּה דְּתַנְיָא כו'. וְא"ת הֵיכִי מְדַמֶּה שְׁאֵילָה בְּבַעֲלִים לְנִדְרִים דְּהָא שׁוּם דְּרָשָׁא אֵיכָּא לְרִבִּי יאשִׁיָּה דְּלֹא הֲוֵי שָׁלִיחַ כְּמוֹתוֹ דְּבַעַלְמָא לֹא פְּלִיגֵי וי"ל דְּשַׁמְעִינָא דְּרַבִּי יאשִׁיָּה הָתָם מִשּׁוּם דִּכְתִיב תֵּרֵי דִּימְנֵי אִישָׁה אִישָׁה יְקִימְנוּ וְאִישָׁה יְפָרְנוּ לְמִעוּטֵי שֵׁלוּחוֹ וה"נ כְּתִיב בְּעָלָיו תֵּרֵי דִּימְנֵי אִי נְמִי מִשּׁוּם דְּלִשּׁוּן בְּעָלָיו וְאִישׁוּת מְשַׁמֵּעַ לֵיהּ הוּא דְּוָקָא וְלֹא שְׁלוּחוֹ:

אמר

רָבָא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹנָתָן וּמִתַּרֵץ לִקְרָאֵי כְּרַבִּי יוֹנָתָן דְּתַנְיָ' אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם מַשְׁמַע דְּאִיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ וּמַשְׁמַע נַמִּי דְּכִי אִיתֵיהּ בְּחָדָא וְלֵיתֵיהּ בְּחָדָא פָּטוּר וּכְתִיב בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם מַשְׁמַע דְּלֵיתֵיהּ בְּתַרְוַיְיהוּ וּמַשְׁמַע נַמִּי דְּכִי אִיתֵיהּ בְּחָדָא חַיָּיב לוֹמַר לְךָ הָיָה עִמּוֹ בְּשִׁעַת שְׁאֵילָה אֵין צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בְּשִׁעַת שְׁבוּרָה וּמֵתָה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בְּשִׁעַת שְׁאֵילָה אֵיפּוּךְ אָנָא מִסְתַּבְּרָא שְׁאֵילָה עֲדִיפָא מִשּׁוּם דְּקָא מַיְיתֵי לָהּ לִרְשׁוּתֵיהּ אַדְּרַבָּה שְׁבוּרָה וּמֵתָה עֲדִיפָא שֶׁכֵּן חַיָּיב בְּאוֹנְסֶיהָ אִי לֹא שְׁאֵלָה שְׁבוּרָה וּמֵתָה מַאי עָבִיד וְאִי לָאו שְׁבוּרָה וּמֵתָה שְׁאֵלָה מַאי עָבִיד אֲפִילּוּ הָכִי שְׁאֵלָה עֲדִיפָא שֶׁכֵּן חַיָּיב בְּמְזוֹנוֹתֶיהָ רַב אַשִׁי אָמַר קְרָא וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְלֹא רֵעֵהוּ עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הָא רֵעֵהוּ עִמּוֹ פָּטוּר אִי הָכֵי בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ וְאִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לָמָּה לִי אִי לָאו הַנָּךְ הָוֵה אָמִינָא הַאי אוּרְחֵיהּ דִּקְרָא הוּא בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא שָׁאֲלָהּ לְרָבְעָהּ מַהוּ כַּדְשַׁיְּלֵי אֵינְשֵׁי בְּעֵינָן וּלְהָכֵי לֹא שַׁיְּלֵי אֵינְשֵׁי אוֹ דִּלְמָא מַעֲמָא מַאי מִשּׁוּם הֲנָאָה וְהַאי נַמִּי הָא אִית לֵיהּ הֲנָאָה שָׁאֲלָהּ לֵירָאוֹת בָּהּ מַהוּ מְמוֹנָא בְּעֵינָן וְהָאִיכָּא אוֹ דִּלְמָא מְמוֹנָא דְּאִית לֵיהּ הֲנָאָה מִינֵּיהּ בְּעֵינָן וְלֵיכָּא לֹא כְּלוּם הִיא שָׁאַל שְׁתֵּי פָּרוֹת לַעֲשׂוֹת בָּהֶן פְּרוּטָה מַהוּ מִי אַמְרִינָן זִיל בָּתַר שׁוֹאֵל וּמַשְׁאִיל וְאִיכָּא אוֹ דִּלְמָא זִיל בָּתַר פָּרוֹת וְכָל חָדָא וְחָדָא לֵיכָּא מָמוֹנָא שָׁאַל מִשּׁוּתְּפִין וְנִשְׁאַל לוֹ אֶחָד מֵהֶן מַהוּ כּוּלּוֹ בְּעֵינָן וְהָא לֵיכָּא אוֹ דִּלְמָא מַהֲהוּא פַּלְגָּא דִּידֵיהּ מִיהָא מִיפְּטַר שׁוּתְּפִין שֶׁשָּׁאֲלוּ וְנִשְׁאַל לְאֶחָד מֵהֶן מַהוּ כּוּלּוֹ שׁוֹאֵל בְּעֵינָן וְלֵיכָּא אוֹ דִּלְמָא בְּהַהִיא פַּלְגָּא דְּשַׁיְּלֵי מִיהַת מִיפְּטַר שָׁאַל מֵהָאִשָּׁה וְנִשְׁאַל בַּעֲלָהּ אִשָּׁה שֶׁשָּׁאֲלָה וְנִשְׁאַל לַבַּעַל מַהוּ קְנָיָן פֵּירוֹת כְּקִנְיָן גּוּף דְּמֵי אוֹ לֹא אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ צֵא וְהִשָּׁאֵל לִי עַם פָּרָתִי מַהוּ בְּעָלָיו מַמָּשׁ בְּעִינָא וְלֵיכָּא אוֹ דִּלְמָא שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ וְאִיכָּא א"ל רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַוְיָא לְרַב אַשִׁי בַּעַל פְּלוּגְתָּא דְּר' יוֹחָנָן וְר"ל שָׁלִיחַ פְּלוּגְתָּא דְּר' יוֹנָתָן וְר' יאשִׁיָּה בַּעַל פְּלוּגְתָּא דְּר' יוֹחָנָן וְר"ל דְּאִיתְּמַר הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ לְחַבֵּירוֹ לְפֵירוֹת ר' יוֹחָנָן אוֹמֵר מֵבִיא וְקוֹרֵא רֵישׁ לָקִישׁ אוֹמֵר מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא ר' יוֹחָנָן אוֹמֵר מֵבִיא וְקוֹרֵא קְנָיָן פֵּירוֹת כְּקִנְיָן הַגּוּף דְּמֵי וְרֵישׁ לָקִישׁ אוֹמֵר מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא קְנָיָן פֵּירוֹת לָאו כְּקִנְיָן הַגּוּף דְּמֵי שָׁלִיחַ פְּלוּגְתָּא דְּר' יוֹנָתָן וְר' יאשִׁיָּה דְּתַנְיָא הָאוֹמֵר לְאַפּוֹטְרוֹפּוֹס כָּל נְדָרִים שֶׁתְּהֵא אִשְׁתִּי נוֹדֶרֶת מִכָּאן עַד שֶׁאָבֹא מִמְּקוֹם פְּלוֹנִי הֵפֵר לָהּ וְהַכִּיר לָהּ יָכוֹל יְהוּ מוּפָרִין ת"ל אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ דִּבְרֵי ר' יאשִׁיָּה ר' יוֹנָתָן אוֹמֵר מָצִינוּ בְּכָל מָקוֹם שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ א"ל רַב עֵילִישׁ לְרָבָא הָאוֹמֵר לְעַבְדּוֹ צֵא וְהִשָּׁאֵל עַם פָּרָתִי מַהוּ תִּיבְעֵי לְמִ"ד שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ תִּיבְעֵי לְמִ"ד שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם אֵינוֹ כְּמוֹתוֹ תִּיבְעֵי לְמִ"ד שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ הַנֵּי מִילֵּי שָׁלִיחַ דְּבַר מִצְוָה הוּא אֲבָל עֶבֶד דְּלֵאו בַּר מִצְוָה לֵא אוֹ דִּלְמָא אֲפִי' לְמִ"ד אֵין שְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ ה"מ שָׁלִיחַ אֲבָל עֶבֶד יַד עֶבֶד כְּיַד רַבּוֹ דְּמִיָּא אָמַר לֵיהּ מִסְתַּבְּרָא יַד עֶבֶד כְּיַד רַבּוֹ דַּמְיָא בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא בַּעַל בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ

שואל

על־ידי העבודה דפיזר נתן לאביונים, נעשה העילוי דצדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד.

ממאמר שבת פרשת מקץ, ה'תשכ"ז

אמר רבא לפום חורפא שבשתא כו'. הני מצי למיפרך רבא ממתני' דבפרק אלמנה דיבמות (דף סו. ושם) דתנן נכסי מלוג אם פחתו פחתו לה אלמא איגם באחריות הבעל אלא דעדיפא פריך אי נמי ההיא מתניתין איכא לאוקמא בקרקע שנתמעט מדין שומרין כדאמר בהזהב (לעיל דף נו.) שומר חנם אינו נשבע שומר שכר אינו משלם וה"ה שואל דוכי ישאל קאי אמאי דקא איירו קראי לעיל:

דאגר מינה פרה והדר נסבה. וה"ה דמצי למימר דשאל מינה פרה אלא מילתא דשכיחא נקט:

אי שוכר נמי הני תיתי שכירות בו'. ולא מסתבר ליה למימר דדרקא שאילא שהוסיף להתחייב באונסין מפקיע שכירות שמתחילה:

בעל בנכסי אשתו לא שואל הני ולא שוכר הני. ומיהו נראה לר"י דשומר חנם הני ותחייב בפשיעה ולפי זה הלוקח בהמה לשלשים יום אע"ג דלאו שואל הני ולא שוכר דבלשון מקח לקח מכל מקום שומר חנם הני: **אלא** לוקח הני מדרבי יוסי ברבי חנינא. וא"ת ולימא דיורש הני דהיכא דאיכא פסידא דאחרינא הני יורש ולא לוקח כדאמרי' בסוף פ' יש נוחלין (ב"ב דף קלט:) והכא איכא פסידא דאם שאילה האשה יתחייב בגניבה ואבידה אי הני יורש כדאמר רבא באלו נערות (כתובות דף לד:) יתומים שהניח להם אביהם פרה שאולה ומתה בתוך ימי שאילתה או נאנסה אין חייבין באונסין משמע דבגניבה ואבידה חייבין וי"ל דלא שייה רבנן יורש אלא משום פסידא דאלמנתו בדי שתהא ניזונת מנכסיו כדאמרינן התם אבל משום פסידא דמשאיל אין לנו לעשות ביורש לחייבו בגניבה ואבידה שאם ירצה לא ישאילנו דמי דוחקו להשאילו והני באילו אפסיד אנפשיה: **בעל** בנכסי אשתו מי מעל. מי אמרינן בעל מעל שהוא עושה עיקר המעשה שנשאה ועל ידי זה זוכה במעות או דלמא היא עשתה עיקר המעשה שהיא נשאת לו או דלמא בית דין עשו עיקר המעשה שתיקנו שיזכה במעות: **אמר** רבא מאן נמעול נמעול בעל. הלא לא עשה שום מעשה דאיסורא לא ניחא ליה דליקני לא הויה צריך לטעם זה דאפי' ניחא ליה דליקני הכל מה שבידה אפילו של אחרים ושל הקדש לא הויה קונה כי לא תקנו לו חכמים וא"ב היאך היה לו למעול בנישואין לבדו בלא לקיחת מעות אלא לפי שגבי ב"ד הוצרך לתאי טעמא נקטיה נמי הכא אי נמי נקטיה למימר דאפילו לקח המעות לא ימעול כיון דאיסורא לא ניחא ליה דליקני ולא נתכוין לזכות בשל אחרים ואינו מתכוין בנטילתו להוציאו מרשות בעלים דקבור שהן שלו ואינו מועל אלא כשבא להוציא מרשות בעלים כגון גונב או גוזל ההקדש מרשות חבירו כדמוכח פ"ק דחגיגה (דף י: ושם) דאמר נטל אבן או קורה של הקדש לא מעל נתנה לחבירו הוא מעל וחבירו לא ימעול ופריך מיגזל גזלה מה לי הוא ומה לי חבירו ומשני בגזבר המסורות לו אבני בנין עסקינן אלמא כיון שהוא ברשותו שאינו מתכוין להוציאו מרשות בעלים אלא סבר הוא שלו אינו מועל בנטילתו תמעול איהי איהי נמי לא עשתה כלום דלא ניחא לה דליקנו בנישואין אלא היתר שתיקנו לו חכמים ואפי' לקחתם ונתנם לו אינה מועלת כיון שאינה מתכונת להוציא בעלים אלא את שלו סבורה לתתן לו נמעלו בית דין וכו': **זיל** שלים ליה גרגא מעליא. פי' בקונטרס גרגא מעליא אחרת יתן לו והשברים יהיו של שואל ואין נראה לרבינו שמואל דאפי' גנב וגזלן משמע שיכולין לפרוע סובין כמו מזיק כדאמרי' בפ"ק דבבא קמא (דף ה.) כולן כאבות הן לשלם ממיטב פי' עשרים וארבע אבות וגנב וגזלן בכללן אלמא מדמה תשלומי גנב וגזלן לתשלומי נזק וא"כ יפרע סובין ומפרש ה"ר שמואל דמשלם גרגא מעליא היינו שהפחת שהוזל משעת השבירה עד שעת העמדה בדין הוי דשואל ומוסיף על השבירה כשעת העמדה בדין עד שישוה גרגא מעליא דמדמי ליה רב לגנב וגזלן דאמר שמואל בפרק קמא דבבא קמא (דף יא.) דאין שמין לא לגנב ולא לגזלן אלא לניזקין ורב אית ליה דאף לשואל אין שמין והתם מיירתי מילתא דרב אמילתיה דשמואל וכל ההלכה איירי התם לעיל מיניה בפחת בבילה דניזק הוי ואמרו ליה רב אסי דינא הכי דשברים ברשות משאיל הוזל דשואל לא הוי בגזלן דגזלן קני לגמרי גזילה בשינוי מיתה ושבירה ולהכי מהדר ליה שואל תברי ושמין לו במה היו שברים שוין בשעת שבירה ומעמליא ליה דמי מאני והוי

פחת

1 שואל הוי. קא ס"ד להתחייב באונסי בהמות נכסי מלוג שלה שהוא עושה בהן מלאכתו:
2 שאילה בבעלים היא. שהיא עמו תדיר במלאכתו והיא נשאלת לו תחלה משנשאה: **מאי**
3 שואל הוי. מנישואין ואילך ומפקעת שכירות וכו' ופטור: והדר נסבה. וקבה הוא אף בפרה
4 להשתמש בה כל יומי השכירות: **מאי שואל ממנה הוא.** והוה ליה איהו כשוכר פרה
5 מחבירו והשאילה לאחר ומתה דאיפליגו רבנן
6 ור' יוסי בהמפקיד (לעיל ד' לה:) ואמרי רבנן
7 נשבע שוכר ששמתה בדרכה ופטור ושואל משלם
8 לשוכר ורבי יוסי אומר תחזור פרה לבעלים:
9 **ואליבא** דרבנן. דדינא דשואל בהדי דמשאיל
10 הוא ולא אצל בעלים הראשונים לא תיבעי לך
11 דאפילו הוא שואל כיון דלדידה בעי שלומי
12 פטור דשאילה בבעלים היא כי תיבעי לך לרבי
13 יוסי דאמר תשלומין לבעלים והשתא לא
14 בבעלים היא מאי שואל הני ממנה ושואל חייב
15 באונסים ומשלם לבעלים או שוכר הני ופטור
16 מאונסין ומאי שכירותיה שהרי תקנו לה חכמים
17 פרקונה תחת פירות אם נשבית: **אלא** לוקח הני.
18 ופטור: ומתה. ובעל יורש אשתו דבר תורה:
19 **הבעל מוציא** מיד הלקוחות. אלמא אין לה
20 רשות למכור דהוא הני לוקח ראשון: מי מעל.
21 כגון שנפלו לה נכסים מאביה משנשאת ועמהן
22 מעות של הקדש ואין ידועין שהן של הקדש
23 ואמור רבנן בעל זוכה בהן בכל הנכסים
24 להשתמש ולאכול פירות ובתקנה זו נעשה
25 שליח בנכסי הקדש לקנותם וקא ס"ד שזו היא
26 יציאתם לחולין ואפי' בעודן צרורין ומונחין מי
27 מעל בהוצאה זו: **לימעול בעל.** דאין היא מוסקתן
28 לו אלא מאיליהם נקנים לו ממיתת אביה
29 דהיתרא ניחא ליה וכו': **דהיתרא נמי לא ניחא**
30 **לה** דליקני. אלא ע"כ תקנו לו חכמים: **נמעול ב"ד.**
31 של ישראל שבאותו דור שכל תקנות משפט
32 תלויה בהן ועל ידיהן נוהגות חוקות המתוקנים
33 לצבור מאז והוי כמי שתקנו לו הם קנין זה
34 ונמצאו הם המקנין לנכסי הקדש והוציאום
35 לחולין: ה"ג כי עבוד תקנתא בהיתרא באיסורא
36 לא עביד תקנתא: **אלא אמר רבא.** בעודן צרורין
37 ומונחין לא קנאם בעל ולא יצאו לחולין ואין
38 כאן מעיל' אלא לכשיוציאם לחולין בעל מעל:
39 **בכילתא.** בכילה: ואיתבר. בפשיעה:

דינא

1 שואל הוי או שוכר הוי אמר רבא לפום חורפא
2 שבשתא מה נפשך אי שואל הוי שאילה בבעלים
3 היא אי שוכר הוי שכירות בבעלים היא אלא כי
4 קמיבעיא ליה לרמי בר חמא דאגר מינה פרה והדר
5 נסבה שואל הוי או שוכר הוי שואל הוי ואתיא
6 שאילה בבעלים מפקעא שכירות שלא בבעלים או
7 דלמא שוכר הוי ושכירות כדקיימא קיימא ומאי
8 שנא דאי שואל הוי דאתי שאילה בבעלים מפקעא
9 שכירות שלא בבעלים אי שוכר נמי הוי תיתי
10 שכירות בבעלים תיפוק שכירות שלא בבעלים אלא
11 כי קא מיבעיא לרמי בר חמא כגון דאגרא איהי פרה
12 מעלמא והדר נסבה ואליבא דרבנן דאמרי שואל
13 משלם לשוכר לא תיבעי לך דודאי שאילה בבעלים
14 היא כי תיבעי לך אליבא דר' יוסי דאמר תחזיר פרה
15 לבעלים הראשונים מאי שואל הוי או שוכר הוי
16 אמר רבא בעל לא שואל הוי ולא שוכר הוי אלא
17 לוקח הוי מדרבי יוסי בר' חנינא דאמר רבי יוסי
18 ברבי חנינא באושא התקינו האשה שמכרה בנכסי
19 מלוג בחיי בעלה ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות
20 בעי רמי בר חמא בעל בנכסי אשתו מי מעל אמר
21 רבא מאן לימעול לימעול בעל דהיתרא ניחא ליה
22 דליקני איסורא לא ניחא ליה דליקני תימעול איהי
23 דהיתרא נמי לא ניחא לה דליקני נימעלו בית דין כי
24 עבדו רבנן תקנתא ואמרו בעל לוקח הוי להיתרא
25 לאיסורא לא עביד רבנן תקנתא אלא אמר רבא בעל
26 מעל לכשיוציא מידי דהוה אמוציא מעות הקדש
27 לחולין איבעיא להו כחש בשר מחמת מלאכה מאי
28 אמר ליה ההוא מרבנן ורב חלקיה ברייה דרב אויא
29 שמיה מכלל דכי מתה מחמת מלאכה מחייב נימא
30 לאו לאוקמא בכילתא שאילתה אלא אמר רבא לא מיבעיא כחש בשר מחמת מלאכה
31 דפטור אלא אפי' מתה מחמת מלאכה נמי פטור דאמר ליה לאו לאוקמא בכילתא שאילתה
32 ההוא גברא דשאיל נרגא מחבריה איתבר אתא לקמיה דרבא אמר ליה זיל אייתי סהדי
33 דלאו שנית ביה ואיפטר ואי ליכא סהדי מאי ת"ש דההוא גברא דשאיל נרגא מחבריה
34 ואיתבר אתא לקמיה דרב א"ל זיל שלים ליה נרגא מעליא א"ל רב כהנא ורב אסי לרב

דינא

יש ללמוד משניות בעל פה כל אחד לפי ערכו, ובעת ההליכה ברחוב לחזור משניות, בכך נזכה לקבל פני המשיח.

היום יום כא כסלו

שׁוֹאֵל הָוֵי כּיוֹן שׁמשׁתּמשׁ בהם, ואם כּן חייב אם יאנסו, אוֹ שׂוֹכֵר הָוֵי, שׁהרי חייב לפדותה תּמורת השׁתּמשׁותּו בהם, ואם כּן יהיה פּטוּר באונסים. אָמַר רָבָא, לְפוּם חוּרְפָּא שַׁפְשְׁתָּא – לפי חריפותּו נשׁתּבשׁ בשׁאלתּו, שׁהרי ממה נַפְשָׁךְ פּטוּר באונסים, שׁכּן אִי שׁוֹאֵל הָוֵי הרי שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים הִיא, משׁוּם שׁהאשׁה משׁועבדת ושׁאולה לעשׂיית מלאכתּו משׁנשׁאה, וְאִי שׂוֹכֵר הָוֵי הרי שְׂכִירוּת בַּבְּעָלִים הִיא.

מבארת הגמרא שׁהספּק היה באופּן מסוּים: אֶלָּא, כִּי קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ לְרָמִי בַּר חָמָא, באופּן דְּאָגַר מִינָּהּ – ששׁכּר ממנה פְּרָה, וְהֲדַר נְסָבָהּ – ואחר כּך נשׂאה, ותּלוּי הדבר אם כּל בעל שׁוֹאֵל הָוֵי אוֹ שׂוֹכֵר הָוֵי. האם שׁוֹאֵל הָוֵי וַאֲתָיָא – ובאה שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים שׁלאחר הנישׂואין מַפְקְעָא שְׂכִירוּת ששׁכּר בתּחילה שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים, אוֹ דִּלְמָא שׂוֹכֵר הָוֵי, ועתּה שׁהוא שׁוּב שׂוכּר לא השׁתּנה דבר, וּשְׂכִירוּת כִּדְקַיְּימָא קַיְּימָא – כּפי שׁהיתּה כּך היא נשׁארת, שׁהוא שׂוכּר ממנה שׁלא בבעלים. מקשׁה הגמרא: וּמַאי שְׁנָא – מדוע שׁונה דְּאִי שׁוֹאֵל הָוֵי דְּאָתֵי שְׁאֵלָה בַּבְּעָלִים מַפְקְעָא שְׂכִירוּת שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים, הלא אִי שׂוֹכֵר נַמִּי הָוֵי, תֵּיתֵי – שׁתּבוא שְׂכִירוּת בַּבְּעָלִים תֵּיפּוֹק שְׂכִירוּת שֶׁלֹּא בַּבְּעָלִים, כּלומר מדוע שׁיהיה הבדל בין שׂכירות לשׁאלה לענין זה.

לכּן מבארת הגמרא שׁהספּק היה באופּן אחר: אֶלָּא, כִּי קָא מִיבַּעְיָא לְרָמִי בַּר חָמָא, כְּגוֹן דְּאַגְרָא אִיתֵי פְּרָה מֵעָלְמָא – שׁהאשׁה שׁכּרה פּרה מאדם אחר, וְהֲדַר נְסָבָהּ – ואחר כּך נשׂאה הבעל, וזוכה הבעל לאחר הנישׂואין בפּרה השׂכּורה להשׁתּמשׁ בה כּל ימי השׂכירות, ודין זה תּלוּי אם בעל שׁואל או שׂוכּר וכּפי שׁיתּבאר.

וְאַלִּיבָּא דְּרַבְּנָן דְּאָמְרִי לעיל (לה:) שׁהשׂוכּר פּרה והשׁאילה לאחר ומתּה, הַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם לַשּׂוֹכֵר, לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ דְּוַדַּאי שְׁאֵילָה בַּבְּעָלִים הִיא, שׁכּיון שׁהשׁואל משׁלם לשׂוכּר, מוכּח שׁהשׂוכּר נחשׁב למשׁאיל, והרי כּאן האשׁה שׁהיא השׂוכּרת היתּה עם הבעל השׁואל משׁעת שׁאלה והרי זה שׁאלה בבעלים. אלא כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּאָמַר (שׁם) תַּחֲזוֹר פְּרָה לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים, כּלומר שׁהשׁואל משׁלם לבעלים, ומוכּח שׁהבעלים נחשׁב למשׁאיל ואם כּן אין כּאן שׁאלה בבעלים, ולשׁיטתּו יש להסתּפּק מַאי, שׁוֹאֵל הָוֵי וחייב באונסים לבעל הפּרה, אוֹ שׂוֹכֵר הָוֵי ופּטוּר באונסים.

רבא פּושׁט את הספּק ומבאר את הדין בבעל בנכסי אשׁתּו: אָמַר רָבָא, בַּעַל בנכסי אשׁתּו לֹא שׁוֹאֵל הָוֵי, וְלֹא שׂוֹכֵר הָוֵי, אֶלָּא לוֹקֵחַ הָוֵי – כשׁנשׂאה נחשׁב כּאילו קוּנה ממנה את הנכסים שׁעתּיד לירשׁ ממנה. ומדוע כּלוקח, מִדְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, בְּאוֹשָׁא הִתְקִינוּ, שׁהָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה בְּגוּף נְכָסֵי הַמְּלוֹג שׁלה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, וּמֵתָה, הַבַּעַל מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת, ואף שׁהיה לו בהם רק פּירות, והאשׁה מכרה את הגוף, מכּל מקוּם כּדי שׁלא תּהיה לבעל איבה על אשׁתּו שׁהיא מפּקיעה ממנו את ירוּשׁתּה, חיזקוּ חכמים את שׁעבּודו בנכסים ועשׂאוּהו כּלוקח ראשׁון עליהם, ומעתּה אם מכרה, יכּול הבעל להוציא לאחר מותּה את הגוף מיד הלקוחות.

אשׁה שׁמקבּלת ירוּשׁה בזמן שׁהיא נשׂואה, הנכסים מיד הופכּים להיות נכסי מלוג, דהיינו גוף לאשׁה ופּירות לבעל.

בַּעֲלֵי רָמִי בַּר חָמָא, בַּעַל שׁזוכה בְּנִכְסֵי מלוג שׁאִשְׁתּוֹ ירשׁה, והיו עמם מעוּת או נכסים של הקדשׁ, מִי מָעֵל. כּלומר, האם כּאשׁר זוכה הבעל בדברי ההקדשׁ, נחשׁב שׁהוציאם לחוּלין ומעל בהם, או שׁהאשׁה מעלה כּיון שׁגרמה שׁיחשׁב בעלים, או שׁבּית דין מעלו כּיון שׁהם תּקנו שׁיזכה בהם.

דן רבא בספּק זה: אָמַר רָבָא, מַאן לִימְעוֹל, לִימְעוֹל בַּעַל לא שׁייך לומר, שׁהרי דְּהֵיתֵּרָא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיקְנֵי, אִיסּוּרָא לֹא נִיחָא לֵיהּ דְּלִיקְנֵי – אינו רוצה לזכּות בדברים שׁבזכּייתּו בהם יעבּוּר על איסוּר, תִּימְעוֹל אִיהִי – האשׁה, גם לא שׁייך לומר, שׁהרי דְּהֵיתֵּרָא נַמִּי לֹא נִיחָא לָהּ דְּלִיקְנֵי – האשׁה מעוּלם לא היה נוח לה בתּקנה זו, אלא בית דין תּיקנו את זה בעל כּרחה. נִימְעָלוּ בֵּית דִּין שׁבאותּו הדוּר, שׁהרי בהם תּלוּיה התּקנה שׁזוכה הבעל בנכסים, לא שׁייך לומר, שׁהרי כִּי עָבְדוּ רַבָּנַן תַּקָּנְתָּא – אימתי תּיקנו וְאָמְרוּ שׁהבַּעַל לוֹקֵחַ הָוֵי, רק לְהֵיתֵּרָא, אבל לְאִיסּוּרָא – עד דעת שׁיזכה בדברים שׁאסוּר להוציאם כּגוּן של הקדשׁ, לֹא עָבִיד רַבָּנַן תַּקָּנְתָּא – לא עשׂו חכמים תּקנה זו, ואם כּן לא שׁייך לומר שׁהם יִמעלו. ואם כּן לא מובן ספּיקוּ של רמי בר חמא, שׁהרי אין מי שׁימעוּל. אֶלָּא אָמַר רָבָא, באמת אין הבעל זוכה כּלל בנכסי ההקדשׁ, ולכּן בשׁעת הירוּשׁה אף אחד אינו מועל, אבל בַּעַל מָעַל לְכִשֶּׁיּוֹצִיא המעוּת לחוּלין, מִידֵּי דַּהֲוָה אַמּוֹצִיא מְעוֹת הֶקְדֵּשׁ לְחוּלִּין, שׁעבר בכך על איסוּר מעילה. אִיבַּעְיָא לְהוּ, כָּחֵשׁ בָּשָׂר מֵחֲמַת מְלָאכָה, מַאי – האם השׁואל חייב לשׁלם כּשׁם שׁחייב באונסים, או לא. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מֵרַבָּנַן וְרַב חִלְקִיָּה בְּרֵיהּ דְּרַב אַוְיָא שְׁמֵיהּ, מִכְּלָל – מכּח שׁמסתּפּקים בכחשׁה, משׁמע דְּכִי מַתָּה מֵחֲמַת מְלָאכָה מְחַיֵּיב, ומדוע, נַיְמָא – שׁיאמר השׁואל למשׁאיל, לָאו לְאוֹקְמָא בְּכִילְתָּא שְׁאִילְתָּהּ – לא שׁאלתּיה להעמידה בכילה [–יריעוּת הפּרוּסוּת סביב המיטה], כּלומר אתּה הפּסדת את עצמך, שׁהרי ידעת שׁאני שׁואל אותּה כּדי לעשׂוּת בה מלאכה, ואם אינה ראויה לכך מדוע השׁאלת לי אותּה. אֶלָּא אָמַר רָבָא, אכן טענה זו נכוּנה, וְלֹא מִיבַּעְיָא כָּחֵשׁ בָּשָׂר מֵחֲמַת הַמְּלָאכָה דְּפָטוּר, אֶלָּא אֲפִילּוּ מֵתָה מֵחֲמַת מְלָאכָה נַמִּי פָּטוּר, כּיון דְּאָמַר לֵיהּ שׁוֹאֵל לְמַשׁאִיל 'לָאו לְאוֹקְמָא בְּכִילְתָּא שְׁאִילְתָּהּ'.

הגמרא דנה על אופן התּשׁלוּם בשׁוֹאֵל: הַהוּא גַּבְרָא דְּשָׁאִיל נַרְנָא [–גרזן] מַחַבְרֵיהּ, וְאִיתְּבַר – ונשׁבר. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּא לשׁאוֹל האם צריך לשׁלם. אָמַר לֵיהּ רבא, זִיל אַיְיתֵי סַהֲדֵי – לך והבא עדים דְּלָאו שָׁנִית בֵּיהּ – שׁלא פּשׁעת ושׁינית במלאכת הגרזן, וְאִיפְּטַר, שׁהרי הוא כּמתּה מחמת מלאכה, ופּטוּר. מבּררת הגמרא: וְאִי לֵיכָּא סַהֲדֵי – ואם אין עדים אלא חייב לשׁלם, מַאי משׁלם, האם משׁלם גרזן ממשׁ, או שׁנותן את השׂברים ומשׁלם את ההפּרשׁ בין שׁויים לשׁווי כּלי מתּוקן.

תָּא שְׁמַע, דְּהַהוּא גַּבְרָא, דְּשָׁאִיל נַרְנָא מַחַבְרֵיהּ, וְאִיתְּבַר – ונשׁבר בפּשׁיעה. אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב לשׁאוֹל האם יכּוֹל לשׁלם את השׂברים ואת ההפּרשׁ, או שׁצריך לשׁלם גרזן טוב ומתּוקן. וְאָמַר לֵיהּ רב, זִיל שַׁלֵּים לֵיהּ נַרְנָא מַעֲלֶיָא – גרזן טוב ומתּוקן כּפי ששׁאלת ממנו. אָמְרוּ לֵיהּ רַב כַּהֲנָא וְרַב אַסִּי לְרַב,

---

המשך מעמוד קפב

שטבל טהר כו' כך המכוון לבו לטהר נפשו כו' כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור. עכ"ל. וה"ז בא ללמד ונמצא למד, אשר הטבילה היא לא רק ענין סילוק טומאה (לפרוש מאותן העצות) כ"א גם פעולה לטהרה (הביא נפשו במי הדעת) ופעולה נמשכת (כשם שהיא פעולת הביאה במי הדעת).

לברר חקירת הגאון הרגצובי בזה (בס' צפנת פענח מתנות עניים לז, ד. וראה ס' מפענח צפונות להרב כשר שי' ע' קכב - שהעתיק דבריו כו').

בכבוד ובברכת הצלחה בעבודתם בקדש.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

ה. אִם אֵין לוֹ אֲבוּקָה, עַל־כָּל־פָּנִים יֵשׁ לוֹ לְמִצְוָה מִן הַמּוּבְחָר[יד-טו] לְהַדְלִיק נֵר אֶחָד לְהַבְדָּלָה חוּץ מֵהַנֵּר הַמְיֻחָד לְהָאִיר בַּבַּיִת[טז] (אִם אִי אֶפְשָׁר לְקָרְבָם כָּל כָּךְ זֶה אֵצֶל זֶה עַד שֶׁיִּהְיוּ אוֹרוֹתֵיהֶם מְדוּבָּקִים יַחַד):

חלק ב סימן רצח דין נר הבדלה סעיף ה

ביאורי הלכה

יד] מן המובחר - כדי שיהא נראה לכל, שלא הודלק נר זה אלא למצוה לנר של הבדלה לברך עליו[25].

טו] מן המובחר - אבל במקום שאין לו אבוקה או נר אחר - יברך על הנר המיוחד להאיר הבית[26].

טז] להאיר בבית - גם נר ההבדלה נועד ליהנות מאורו, ואינו לכבוד בלבד[27], אמנם לא ישתמשו בו לשימושים אחרים כגון הדלקת אש של חול או סיגריה[28].

ציונים והוספות

25) סי' רצו ס"ה, ומטעם זה גם מכבים את הנר מיד לאחר ההבדלה, משא"כ אם בירכו על נר שבבית שאין מכבים אותו.

26) שכן נר מיוחד לברכה הוא רק למצוה מן המובחר. ולהעיר שמצווה מן המובחר לייחד אור להבדלה, גם במקרה שמותר לברך על נר חשמלי (כדלהלן סכ"א).

27) כדלהלן ס"ו, אבל נר שלא נועד כלל להאיר אלא לכבוד, כנר של בית הכנסת - אין מברכים עליו, כדלהלן סעיף יז.

28) שאז לא ניכר שהדליקו לצורך הבדלה. וכשמברכים על נר הדולק בלאו הכי, שאינו מיוחד להבדלה - מותר גם להשתמש בו לצרכי חול.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות פסח – לפי לוח "רב יומי"

נו מלח הנתון בכלי של חמץ אף על פי שמן הדין מותר לאכלו בפסח אם הכלי היה נקי ואפילו אם אינו יודע אם היה נקי הרי סתם כלים נקיים הן ואין המלח מפליט מה שבלוע בתוך הכלי אלא א"כ נידוך בתוכו, מכל־מקום המחמיר [שלא] להשתמש בפסח במלח שהיה מונח בכלי הבלוע מחמץ אפילו לא היה בן יומו והיה מודח ונקי תבוא עליו ברכה לפי שיש מי שאומר שהמלח יש לו כח להפליט מה שבלוע בתוך הכלי.

ומכל־מקום מלח הנתון בכלי שאין רגילין להשתמש בו חמץ בחמין כגון מדוכה וכיוצא בה אין להחמיר:

חלק ג סימן תמז דין תערובות חמץ בתוך הפסח:

נז כל דבר שאינו חריף שנידוך בכלי הבלוע מחמץ אפילו הוא בן יומו מותר לאכלו בפסח אפילו נידוך בתוך הפסח לפי שאין הדיכה מפלטת מה שבלוע בתוך הכלי כשהנידך אינו דבר חריף.

במה דברים אמורים בסתם כלי שמן הסתם הוא נקי ואין בו לכלוך חמץ בעין אבל אם נידך בכלי שהוא מלוכלך קצת מחמץ אפילו נידוך קודם הפסח אסור לאכלו בפסח אפילו אם רוצה להדיחו יפה יפה לפי שעל ידי דוחק הדיכה נבלע בתוכו קצת מן הלכלוך שהיה בעין ע"פ הכלי ואינו נפלט ממנו על ידי הדחה:

נח כל דבר שאינו חריף שנחתך בסכין של חמץ אפילו הוא בן יומו מותר לאכלו בפסח על ידי שידיחנו יפה במקום החתך (ועיין ביורה דעה סימן צ"ו דבקשואים אין הדחה מועלת כלום וצריך לגרור מקום החתך, עיין שם הטעם).

במה דברים אמורים כשנחתך בביתו שהוא אקראי בעלמא אבל דבר שנחתך בסכין של חמץ בקביעות ביד הנכרי כגון חתיכת דג (שקורין לאקסין) שמוכרים הנכרים בפסח והוא נחתך בפסח בסכינים שלהם שחותכין בהן פת טוב להחמיר משום חומרת חמץ שלא לאכול בפסח אפילו על ידי הדחה.

אבל כשחתכוהו קודם הפסח אין צריך להחמיר ומותר לאכלו בפסח על ידי הדחה.

ואם לא הדיחוהו ונפל לתוך התבשיל בפסח הרי כל התבשיל אסור אף על פי שיש בו ס' כנגד אותו דבר שנחתך בסכין של חמץ ואפילו נחתך בביתו באקראי בעלמא בסכין שידוע לו שלא היה בן יומו, מכל־מקום אם לא קנח את הסכין יפה קודם שחתך אותו דבר מן הסתם היה מעט חמץ דבוק בו וכשנחתך בו אותו דבר על ידי דוחק הסכין בחתיכתו נפרד משהו חמץ מן הסכין ונדבק בדבר שנחתך וכשנפל אותו דבר עם משהו חמץ הדבוק בו לתוך התבשיל נאסר כל התבשיל מחמת המשהו חמץ ויש חולקין על זה ואומרים שלא אמרו חכמים סתם סכין אינו נקי אלא מן שמנונית שהוא דבר הנדבק ונסרך אבל חמץ שאינו דבר נדבק ונסרך לו בקינוח מעט הוא נפרד מהסכין הרי כל סתם סכין נקי הוא ממנו ולפיכך כל דבר שאינו חריף שנחתך בסכין של חמץ אפילו נחתך בקביעות ביד הנכרי בתוך הפסח וקודם שהדיחו נפל לתוך התבשיל הרי התבשיל

מותר באכילה אף על פי שאין בו ס' כנגדו ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד מרובה או בשעת הדחק כגון לצורך שמחת יום טוב שאין לו מאכלים אחרים כל צרכו כמו שנתבאר למעלה:

נט כל דבר חריף שנחתך בסכין של חמץ אפילו אינו בן יומו והוא נקי ומקונח יפה ואפילו נחתך קודם הפסח אסור לאכלו בפסח לפי שעל ידי חריפותו ועל ידי דוחק הסכין בחתיכתו נפלט טעם החמץ הבלוע בסכין ונבלע בנחתך ועל ידי חריפותו מבטל את פגימת הטעם מחמת שאינו בן יומו ונעשה טעם לשבח:

ס זיתים מחמת מרירותן הן נקראין דבר חריף ואם חתכן בסכין של חמץ אפילו אינו נקי והוא בן יומו ואחר כך כבש אותם במלח ומים בכלי של חמץ בן יומו הרי מי הכבישה מותרין בפסח לפי שכבר נתבטל בהן החמץ בס' קודם הפסח אבל הזיתים עצמן אסורין אפילו לא היה הסכין בן יומו כיון שהן חריפים ואע"פ שאם נצרף כל הזיתים שנחתכו בסכין זה יש בהן ס' לבטל פליטת הסכין אף על פי כן כולם אסורין לפי שיש לחוש שמא כל זית וזית נבלע משהו מפליטת הסכין ולא נתפשט משהו זה בכל גוף הזית שיתבטל בתוכו בס' אלא כל משהו זה נבלע במקום החתך וסמוך לו מעט בענין שיש במשהו זה כדי ליתן טעם חמץ גמור באותו מקום מהזית שהוא בלוע בתוכו וכן יש לחוש בכל זית וזית ולכך כולם אסורין אפילו ביו"ט האחרון ואפילו אם רוצה להסיר מכל זית את מקום החתך וסמוך לו מעט ולאכול המותר אין זה מועיל כלום דאפשר שבכמה זיתים נתפשטה בהן פליטת הסכין בכל גופן ולפי שאין אנו יודעין אותו לפיכך כולם אסורין (ואפילו אם בס' זיתים מהן יש כדי לבטל פליטת כל הסכין בס' ויש כאן עוד הרבה זיתים מאד כדי לבטל הס' זיתים ברוב אין זה כלום שכבר נתבאר שכל יבש ביבש שנתבטל ברוב קודם הפסח הוא חוזר וניעור בפסח).

ואם חזר ובישל כל זיתים אלו יחד קודם הפסח מותר לאכלן בפסח לפי שעל ידי הבישול נפלט טעם החמץ ממקום שהיה בלוע בכל זית וזית ונתפשט בכל גוף הזיתים ונתבטל בס' קודם הפסח ואינו חוזר וניער בפסח אבל אם לא בישלן אע"פ שהן כבושין במים כמה ימים וכל כבוש הוא כמבושל מכל־מקום אינו כמבושל ממש ואין סומכין על הכבישה שעל ידי כן יהא איסור נפלט ממקום שנבלע בו כמו שסומכין על הבישול שהרי הכשר כלים האסורין הוא על ידי הגעלה בחמין ולא על ידי כבישה במים צוננין אפילו כמה ימים.

ויש אומרים שאפילו בישל כל הזיתים ביחד קודם הפסח ואפילו בישל עמהם עוד דברים אחרים שיש בהם ס' כנגד כל הזיתים אף על פי כן הזיתים עומדין באיסורן בפסח לפי שכל זית וזית לא נפלט ממנו טעם החמץ לגמרי על ידי הבישול אלא נשאר בו משהו ואף על פי שמשהו זה נתפשט על ידי הבישול בכל גוף הזית ונתבטל בתוכו בס' מכל מקום כיון שקודם שבישלו היה נרגש טעם החמץ במקצת הזית דהיינו במקום החתך וסמוך לו מעט והיה נקרא שם חמץ על אותו טעם הבלוע באותו מקצת כיון שלא נפלט ממנו החמץ לגמרי הרי טעם זה נקרא טעם חמץ כמו שהיה נקרא קודם שבישלו שהיה בו כדי ליתן טעם מורגש באותו מקצת וכיון שיש שם חמץ על טעם משהו זה הבלוע באותו מקצת הרי הוא חוזר וניעור בפסח ואוסר את המקצת הזה שהוא בלוע בתוכו והחמץ בפסח אין לו ביטול לעולם כל זמן שיש שם חמץ עליו ולפי שאין אנו יודעים כמה הוא שיעורו של המקצת הזה שהיה נרגש בו טעם חמץ קודם שנתבשל לפיכך כל הזית אסור שאפשר שהיה נרגש בכולו וכן כל זית וזית יש להסתפק בו שמא היה נרגש טעם החמץ בכולו.

אבל חמץ גמור שנתערב קודם הפסח בפחות מס' לח בלח כגון שכר לתוך מי דבש ואחר כך נפל לתוכו עוד מי דבש קודם הפסח בענין שיש בין הכל ס' כנגד השכר שבתוכם מותר לשתות הכל בפסח ואין השכר חוזר וניעור אע"פ שנתערב תחלה בפחות מס' והיה טעם שכר נרגש בתערובות ונקרא עליו שם חמץ אין אומרים כיון שנקרא עליו שם חמץ שוב אינו נפקע ממנו מטעם שנתבאר ביו"ד סי' ק"ו ע"ש.

ולענין הלכה כיון שאיסור משהו בפסח מדברי סופרים יש להקל כסברא הראשונה ומכל־מקום המחמיר שלא לאכלם עד יו"ט האחרון תבוא עליו ברכה.

וכל זה כשנחתכו בסכין של חמץ אפילו הוא מקונח ונקי ואינו בן יומו אבל אם נזהר לחתכם בסכין חדשה או שלא נשתמש בה חמץ בחמין מעולם מותר לאכלם בפסח מעיקר הדין אפילו נכבשו קודם הפסח במלח ומים בקדירה של חמץ שלא היתה בת יומה לפי שהחמץ שנפלט מהקדירה לזיתים קודם הפסח הוא נותן טעם לפגם, ואף על פי שבדבר חריף אין אומרים נותן טעם לפגם מכל־מקום כיון שנתן המים על הזיתים כבר הוחלש כחן ונתבטל חריפותן (על ידי המים שנבלעו בהם על ידי כבישה זו) והוא שהמים הן הרבה מהזיתים כמו שנתבאר ביו"ד סימן קי"ד.

ואם נכבשו בכלי חמץ בן יומו דינו כשאר מיני מלוחים וכבושים שאין מרבים בהם מלח שנמלחו ונכבשו בכלי של חמץ בן יומו כמו שנתבאר למעלה:

סא חמץ דגן גמור של ישראל שעבר עליו הפסח בין בשוגג בין במזיד ונתערב לאחר הפסח בשוגג בין במינו בין בשאינו מינו בין לח בלח בין יבש ביבש הרי הוא בטל ברוב ומותר אפילו באכילה דכיון שחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא משום קנס שקנסוהו חכמים על שעבר עליו בבל יראה ובל ימצא לפיכך אינו אסור אלא כשהוא עומד בעינו כמו שהיה בשעה שעבר עליו אבל אם נתערב אחר כך ברוב היתר כיון שנשתנה מכמו שהיה בשעה שעבר עליו הפסח לא קנסוהו חכמים.

ומכל־מקום אסור לערבו בידים ברוב היתר שאין מבטלין איסור לכתחלה ואם עבר ועירבו במזיד דהיינו שידע שאסור לערבו ואף על פי כן עירבו ברוב היתר כדי לבטלו דינו

כשאר מבטל איסור במזיד שאסור לו ולאנשי ביתו ומותר לאחרים כמו שנתבאר ביורה דעה סי' צ"ט עיין שם כל פרטי דין זה.

ויש אומרים שחמץ שעבר עליו הפסח כיון שהוא אסור מדברי סופרים הרי דינו כשאר איסורי דברי סופרים שאינן בטלין בפחות מששים אם התערובות הוא לח בלח בין שנתערב במינו בין שלא במינו בין שיש בתערובת ממשו של איסור בין שאין שם אלא טעמו בלבד כגון חתיכת חמץ שעבר עליו הפסח שנפלה לתבשיל רותח של חמץ שנתחמץ לאחר הפסח ואין בתבשיל ס' כנגד החתיכה הרי התבשיל אסור באכילה ובהנאה אף לאחר שהסיר החתיכה ממנו.

ומכל־מקום מותר למכרו לנכרי שהרי אין הנכרי מוסיף לו דמים בעד טעם החתיכה שנפלט לשם ונמצא שאינו נהנה כלל ממנה אבל אם יש בהתערובת ממשות חמץ שעבר עליו הפסח צריך ליזהר שלא יקבל דמים מהנכרי רק מה שהתערובת היה שוה קודם שנפל החמץ לתוכו או שיקבל ממנו כל דמי התערובת עם החמץ שבתוכו וישליך דמי החמץ לאיבוד כגון לים או לנהר עמוק דנמצא שאינו נהנה כלל מחמץ זה ואפילו הוא עצמו מותר לאכול כל התערובת על ידי שיפדה את החמץ שבתוכו דהיינו שיטול ממעותיו סכום דמי החמץ זה וישליכם לאיבוד דנמצא שאינו נהנה כלל במה שעבר הפסח על חמץ זה ושוב אין לנו לקונסו שלא יאכלנו כיון שכבר נתערב בהיתר.

ואם התערובת הוא יבש ביבש הרי הוא בטל ברוב כמו בשאר איסורין ומותר אפילו באכילה.

ואם אין בתערובת רוב כנגד חמץ זה כגון שנתערב אחד באחד או שנים בשנים צריך לפדות את החמץ ואחר כך יאכל את כל התערובת או שימכור הכל לנכרי ולא יקבל ממנו רק מחצית הדמים דהיינו דמי היתר בלבד.

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה אבל אם הוא הפסד מרובה או שעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה (כי כן עיקר):

סב עיסה שנתחמצה לאחר הפסח בשמרי שכר שעבר עליו הפסח אע"פ שיש בה ס' כנגד השמרים הרי היא אסורה אפילו בהנאה דכיון שהשמרים העמידו אותה וכל דבר המעמיד הרי הוא כאילו הוא עומד בעין הרי כאילו כל העיסה היא שמרים.

לפיכך אם הוא רוצה למכרה לנכרי ולא יקבל ממנו רק כמו שהיתה העיסה שוה קודם שנתן לתוכה השמרים אין זה מועיל כלום כיון שאנו רואים כל העיסה כאילו היא שמרים וכן אם הוא רוצה לפדות את השמרים אין מועיל כלום שאין פדיון מועיל לדבר שהוא בעין וכן הדין אם העמיד גבינות בחומץ של שכר שעבר עליו הפסח או שהעמיד מי דבש בשמרי שכר שעבר עליו הפסח וכן כל כיוצא בזה ויש חולקין על זה ואומרים שפדיון מועיל לדבר המעמיד וכן יכול למכרו לנכרי ולא יקבל ממנו דמי דבר המעמיד ובמקום הפסד מרובה יש לסמוך על דבריהם:

סג אם לקח שאור מעיסה שנתחמצה בשאור שעבר עליו הפסח ומעיסה זו השניה לקח שאור וחימץ בו עיסה שלישית ומעיסה זו השלישית לקח שאור וחימץ בו עיסה רביעית הרי עיסה זו הרביעית מותרת אפילו באכילה בלא שום פדיון אבל עיסה הב' והג' דינן כעיסה הראשונה וכן אם לקח שמרים ממי דבש שהעמידוהו בשמרי שכר שעבר עליו הפסח והעמיד בהם מי דבש ב' וממי דבש הב' לקח שמרים והעמיד בהם מי דבש ג' וממי דבש הג' לקח שמרים והעמיד בהם מי דבש ד' הרי מי דבש הד' מותר אפילו בשתיה לדברי הכל עיין סימן תמ"ב וכן כל כיוצא בזה:

חלק ג סימן תמז דין תערובות חמץ בתוך הפסח:

א חמץ דגן גמור של ישראל שעבר עליו הפסח בין שעבר עליו כל הפסח ובין שלא עבר עליו אלא מקצת הפסח אפילו מקצת יום טוב האחרון של גליות הרי הוא אסור בהנאה לכל אדם מישראל לפי שקנסוהו חכמים לבעל החמץ על שעבר עליו בבל יראה ובל ימצא ולא רצו חכמים לחלוק בגזירתם ואסרוהו על כל אדם ולא עוד אלא אפילו היה בעל החמץ אנוס שלא היה יכול לבערו או שלא היה יודע ממנו כלל עד לאחר הפסח אף על פי כן אסרוהו בהנאה כדי שלא יניח כל אדם חמצו עד לאחר הפסח ויאמר אנוס הייתי:

חלק ג' סימן תמח דין חמץ שעבר עליו הפסח:

תורה אור

[והנה ידוע שהחיות האלקית המחי' ומהווה את כל הנבראים, יורד ו"משתלשל" מאתו יתברך ממדריגה למדריגה, ובכל מדריגה ומדריגה החיות הולכת ומתמעטת ומתצמצמת יותר ויותר, עד שמגיעה למטה לברואים גשמיים בעולם הזה.

וזה שאמרו רז"ל שחיות העשב (וכן החיות של כל הנבראים שלמטה) נשפעת לעולם הזה דרך המזלות, היינו שה"מזל" היא המדריגה התחתונה ביותר בירידת החיות, ומה"מזלות" נמשכת החיות בפועל ממש לתוך הנבראים הגשמיים.

אמנם, החיות שבתוך המזלות עצמם נמשכת ממדריגה שלמעלה מהם.

- והולך ומפרט את המדריגות השונות בירידת ו"השתלשלות" החיות ממדריגה למדריגה עד שהחיות מגיעה למזלות - ומבאר אותן בסדר "מלמטה למעלה":]

והמזלות הם מקבלים מע' שרים, והשרים מקבלים משמרי אופנים, והם מקבלים מהמלאכים, וגבוה מעל גבוה.

החיות האלקית ה"מתלבשת" במזלות נמשכת ומשתלשלת ממדריגה גבוהה יותר, והיא בחינת הע' שרים שלמעלה (כידוע, לכל אומה משבעים האומות יש "שר" רוחני למעלה שעל ידו באות כל ההשפעות לאותה אומה).

והע' שרים מקבלים את החיות האלקית מ"שמרי האופנים".

פירוש:

במלאכים העליונים יש הרבה מדריגות, זו למטה מזו. המדריגה התחתונה במלאכים נקראת "אופנים", ו"שמרי האופנים" היא ה"פסולת" של האופנים (החלק היותר תחתון שב"אופנים"). ונמצא, שהחיות המחי' את כל הנבראים הגשמיים באה ונמשכת אך ורק מבחינת ה"פסולת" של המלאכים התחתונים ביותר.

ו"שמרי האופנים" מקבלים חיותם ממלאכים (עצמם); ובמלאכים גופא יש הרבה מדריגות (כנ"ל) - שעל זה נאמר "גבוה מעל גבוה שומר", היינו שיש מדריגות רבות במלאכים זו גבוהה מזו, עד לחיות המרכבה - שכל מדריגה מקבלת חיותה ממדריגה שלמעלה ממנה.

עד שכולם מקבלים מבחינת מלכותו יתברך, וכמו שכתוב מלכותך מלכות כל עולמים, שמהווה את כל העולמות מאין ליש ממש.

כל המדריגות הללו - "מזלות", "ע' שרים", "שמרי האופנים", "אופנים" ו"מלאכים" - הן רק "ממוצעים" שעל ידם עוברים השפע והחיות האלקית; ואילו שורש החיות האלקית עצמה הוא מספירת המלכות ("בחינת מלכותו יתברך"), כמ"ש "מלכותך מלכות כל עולמים", והפירוש הפנימי בכתוב זה הוא שחיות כל העולמות כולם היא ממדת מלכותו ית', שהיא כחו של הקב"ה לברוא ולהוות עולמות ונבראים; וחיות אלקית זו (ממדת מלכותו ית') נמשכת ומשתלשלת למטה דרך כל המדריגות הנ"ל, כדי לברוא את כל העולמות ואת כל הנבראים מאין ליש.

והוא רק בחינת זיו השכינה בלבד, שאינו אלא בחינת זיו והארה בעלמא בלבד לגבי מהותו ועצמותו יתברך כביכול.

והנה, בחינת מלכותו יתברך (ספירת המלכות) עצמה - שממנה נמשכת החיות האלקית לכל העולמות כנ"ל - נקראת בשם "זיו השכינה", כי היא רק בחינת "זיו והארה בלבד" לגבי מהותו ועצמותו יתברך.

וכמו עד"מ מלך בשר־ודם, להבדיל, שהיותו מלך אינו חלק ממהותו ועצמותו, שהרי מעלותיו וכשרונותיו של המלך, כגון מעלת שכלו הרחב וחושיו המחודדים ומדותיו הטובות והנעימות וכדומה, הם ממעלת הנפש עצמה וחלק מעצמות המלך, אבל ענין המלוכה אינו אלא מה שהוא מולך ומושל ומתנשא על הזולת, אבל אין זו תכונה ומעלה של האדם (המלך) כמו שהוא לעצמו.

ונמצא שכל ענין המלוכה הוא רק "זיו" והשפעה מהמלך, ולא מהותו ועצמותו ממש, והרי זה כמו הזיו וההארה של השמש שמגיע ומאיר לעולם, שאין בו כלום מגוף כדור השמש עצמו, וכל ענינו אינו אלא התפשטות האור לארץ ולדרים עלי'. ועד"ז הוא, כביכול, למעלה במדת (ספירת) המלכות של הקב"ה, שהיא רק זיו והארה ממנו ית' ולא עצמותו ומהותו ממש.

שהוא בבחינת אין־סוף ממש.

- מדת המלכות, שהיא החיות האלקית המלובשת בנבראים, הרי היא בבחינת "גבול" (שהרי חיות זו מלובשת בנבראים מוגבלים), וכן היא בגדר זמן (מאחר שהיא "חיות הזמן"); אבל מהותו ועצמותו ית' הוא "אין־סוף ממש".

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(כד) **ובקולו** תשמעו הנה אחרי ההילוך אחרי ה' בפסד"ז והעבוד' בעומ"ש ועול מצות שהוא בחי' שוב שאחר הרצוא כנ"ל שזהו מ"ש ואותו תיראו כנ"ל. אח"כ אמר ובקולו תשמעו שזהו במצות ת"ת שכנגד כל המצות כמ"ש ז"ל ות"ת כנגד כולן וגם נמנו וגמרו דתלמוד גדול מפני שמביא לידי מעשה כו' דא"א לומר בפירוש ובקולו תשמעו כפשוטו בלבד שיקיימו קול דבריו במעשה בלבד אחר שכבר אמ' ואותו תיראו בקיום המצות אלא קול זה הוא קול דתורה שנק' קול ודבר ה' כמ"ש ואשי' דברי כו' וזהו מצות ת"ת בקול תורה להיות שומעי' בקולו קול דבר ה' זו הלכה או מקרא כמ"ש והיו הדברי' כו' ודברת בם כו' אך אין זה מובן לכאורה דלמה א' קולו דוקא הרי מצות ת"ת בקול דבר ה' שאדם שונה וקורא בקול עצמו כו'. ולהבין זה יש להקדי' תחלה בשרש ענין מצות ק"ש מה היא בהיות שבאמת במצות קריאת פ' ק"ש נכלל כל עיקר מצות ת"ת באמרו והיו הדברי' האלה כו' ודברת בם כו' (ולכך יצא ידי חובת ת"ת בק"ש שחרית וערבית לחד מ"ד בגמ') רק מפני שמצות ת"ת כנגד כולן ותלמוד גדול שמביא לידי מעשה בפרט כך פ' ק"ש יש בה קבלת עול מצות בכלל אבל עיקרה הוא במצות ת"ת שע"ז אמר ובקולו תשמעו כנ"ל ולזה הטעם גזרו אומר במצות קריאת ק"ש דוקא באמרם ז"ל בפי' שמע ישראל השמע לאזניך מה שאתה מוציא בפיך שזהו ממש כענין מצות ת"ת בכלל כמשית' והיינו ממש פי' ובקולו תשמעו כו'. והנה יש להבין תחלה בשורש סדר שתקנו אנשי כנסת הגדולה למצות קריאת ק"ש בין פסד"ז ותפלה דוקא דלכאורה לפי מ"ש ז"ל יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל היה ראוי להיות התפלה סמוך לפסד"ז דוקא ומה ענין ק"ש וברכותיה שתים לפניה כו' באמצע והלא מצות ק"ש מצוה בפ"ע היא והתפלה מדרבנן כו' ויש להקדים לזה ביאור הפסוק דאת ה' האמרת היום כו' דקאי במצות ת"ת כידוע להיות ידוע ביאור ענין על שלשה דברים העולם עומד תורה ועבודה וגמ"ח שהן בחי' שלשה קוין ימין ושמאל ואמצע עבודה דקרבנות וכה"ג בבחי' הגבורות דקו שמאל בג"ה וגמ"ח בקו הימין חח"נ ותורה בקו האמצע דת"י כו' וג' קוין בכלל נקרא אמ"ר אש מים רוח כו' בחי' העלאות דקרבנות באש שלמעלה וכה"ג להיות בבחי' קו השמאל דוחה דואותו תיראו ומים מבחי' החסד שיורדין מגבוה לנמוך כמצות הצדקה וגמ"ח בבחי' קו הימין ותורה בבחי' קול ודבור ובחי' רוח הבל הדיבור ממוצע כלול מאש ומים כו' וכמ"ש ואשים דברי כו' והיינו ג"כ דרך כלל בג' מצות הללו אחרי הוי' תלכו בבחי' רצוא באהבה וקירוב בפסד"ז וכו' כנ"ל בקו השמאל דאותו תיראו ומצותיו תשמרו בבחי' שוב בקו הימין דמצות מעשיות הכלולים במצות צדקה כו' ובקולו תשמעו בקו האמצעי בחי' קול דתורה שמצות ת"ת כוללת בחי' רו"ש שבב' הקוין וזהו את ה' האמרת היום כו' במצות ת"ת שכולל אש ומים כו' וכמ"ש מימינו אש דת למו כו' כידוע. ותחלה יש לבאר ענין ב' פ' דק"ש שמע והיה אם שמוע דרך פרט יותר דהנה ענין שתים לפניה הרי ברכת יוצר אור לנגד פ' שמע וברכה שניה דאה"ע אהבתנו כו' לנגד פ' והיה אם שמוע להיות שאנו רואים ההפרש בכלל בין ברכת יוצר אור לברכה שניה רק כמו ענין ההפרש שבין המלאכים והנשמות שהמלאכים שרשם רק בבחי' אותיות הדיבור דהיינו בבחי' מל' בחיצוניות העולמות וכמ"ש וממליכים את שם האל המלך כו' וכל ברכת יוצר מדבר בשירות ותשבחות של המלאכים בחי' ביטול היש לאין כו' וברכה שנייה דאהבה רבה ואהבת עולם מדבר רק בנשמות ישראל האיך שמקושרים בעצמות אא"ס באה"ר ואה"ע ורחמים וחמלה גדולה כו' שהוא בחי' אה"ר דעצמיות שנמשך מעצמו' אא"ס לנש"י וכמו שמסיים הבוחר בעמו ישראל באהבה וע"כ מזכיר את האבות באמרו בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חוקי חיים כו' וכמו שבברכת יוצר מדבר בעליית המלאכים וחיצוניות כך בפ' שמע מדבר בעליית הנשמות במס"נ באחד בכל נפשך ובכל מאודך כו' וכמו שבמלאכים נאמר שש כנפים לאחד כו' שעלייתם ע"י שם מ"ב דוקא כנ"ל כך בעליית הנשמות בפ' שמע הוא ע"י בחי' שם מ"ב שבפרשה זו שהן מ"ב תיבות שמן ואהבת עד ובשעריך כידוע וברכת אה"ר שמדבר באהבה העליונה של עצמות אא"ס לכנ"י מלמעלה למטה כך בפ' והיה אם שמוע מדבר באהבת כנ"י להמשיך אא"ס בקיום המצות מלמעלה למטה כנ"ל בפי' הליכות עולם לו כו' והוא מ"ש לאהבה את ה' פועל יוצא שיהא שם שמים מתאהב מלמעלה למטה ע"י הליכות עולם לו בדרכיו שבמעשה המצות וזהו ולעבדו ולא הזכיר בכל מאודכם כמו בפ' שמע (וכמ"ש במ"א שלזה אמר בפ' והיה א"ש ואספת דגנך שזהו כשאין עושין רש"מ מפני שלא הזכיר בכל מאודך כו')

וזהו שהקדים בברכת אה"ר לומר והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך כו' כי האבות קיימו כל המצות ברוחניות כמו שהמצות הן בשרשן למעלה באצי' ולפני האצי' כמו יעקב במקלות קיים מצות תפילין וכמ"ש במ"א וזהו שאו' ותלמדם חוקי חיים כל המצות כמארז"ל קיים אאע"ה אפילו עירוב תבשילין כו' ואח"כ יש לבניהם אחריהם כח ועוז לקבלת התו"מ בגשמיות וז"ש והאר עינינו כו' והוא ענין להיות התשוקה דכנ"י להיות גילוי אא"ס מלמעלה למטה בתו"מ שיעשו וכמ"ש ודבק לבנו במצותיך וכך בפ' והיה א"ש אחר מס"נ מלמטה למעלה דואהבת שבפרשה ראשונה מדבר בבחי' ההמשכה דאא"ס מלמעלה למטה באמרו והיה א"ש וכידוע דיש ע"ב תיבות מוהיה א"ש עד ושמתם את כו' ובחי' שם ע"ב דחסד כו':

שנער התפילה. אחרי ה"א תלכו. מג"פ

קונטרס קטן בענין בחירה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

והנה זהו החילוק שבין מים ליין שיין הוא המשמח שהוא גורם שמחה אבל המים אין בו שום שמחה רק המים הוא מרוה צימאון וכמו מים קרים על נפש עיפה, וזהו ענין ניסוך היין שבכל השנה הוא ענין השמחה של מצוה, וענין שמחה [של מצוה] שבכל השנה הוא ענין המשכה שע"י תו"מ שמעלמא דאתכסי' לעלמא דאתגלי', והיינו מבחי' סובב לבחי' ממלא, אבל ניסוך המים הוא בחי' תשובה שהוא ענין הצימאון שבר"ה ועשי"ת ע"י שמשפיל א"ע ע"י וידוים, וגם מארי דחושבנא מכל המחשבות והדיבורי' והמעשי' אשר לא לה' אזי ממילא ומאליו הצימאון והתשוקה לאלקו' וכמ"ש צמאה לך נפשי בבחי' צימאון ותשוקה בבחי' כלות הנפש לעצמו' אא"ס שלמעלה מהשתלשלות, וזהו ענין יו"כ וזרקתי עליכם מים טהורים לרוות הצימאון שע"י תשובה בבחי' גילוי אלקו' ולמלאות כל הפגמים וסליחת עוונות, ואח"כ בסוכות הוא ניסוך המים למטה, וזהו שענין ניסוך המים הוא דוקא אחר יו"כ.

ושאבתם מים בששון

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

קול מצהלות חתנים מחופתם ונערים ממשתה נגינתם, וצ"ל מהו ונערים ממשתה נגינתם, הנה כתיב יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל, ולכאורה משמע שכמו שהי' נער הוא פחות במדריגה ממה שהי' אח"כ בעצמו מנהיג לישראל, אבל האמת אינו כן דכמו שהי' מקבל ממדריגת משה הוא גדול במעלה הרבה ממה שהי' משפיע לישראל כמאמרם ז"ל הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים ומוטב להיות מקבל ממדריגה אחרונה מהגדול מלהיות משפיע לקטנים ממנו, וכמו"כ יובן למעלה שבמל' דאצי' יש ג"כ ב' בחי', הא' המתלבש בבי"ע להחיותם ולקיימם, ובחי' הב' הוא פנימי' המל' כלת משה שהוא המל' כמו שהיא באצי' הנמנה מעשר ספי', וגדלה מעלת מל' דאצי' שאינה יורדת בשום פעם להשפיע בבי"ע ממל' דאצי' המתלבש ומשפיע לבי"ע, הגם שמל' נעשה עתיק לבי"ע ונק' ראש עליהם כתר, מ"מ הרי באצילות היא מקבלת שפע מכל הע"ס.

קול מצהלות

בס"ד, על החתונה פ' בא, תרל"ב.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

מאמר יז.

אתם[62] **נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם כו',**

וידוע[63] דבכל מקום שנאמר היום זה קאי (הולך) **על יום דראש השנה, וכמו כן מה שנאמר כאן** אתם נצבים **היום קאי גם כן על ראש השנה, דבראש השנה נצבים כולם** - כל נשמות ישראל - **לפני ה'. וצריך להבין מהו ענין דבראש השנה דוקא** ולא בזמן אחר **נצבים כולם לפני ה' כו'.**

והנה נצבים הוא לשון נפעל שנפעלים מלמעלה, היינו, שהדבר נעשה מלמעלה ולא על־ידי עבודתם של ישראל ("נצבים" משמע מאליהם ולא שעושים פעולה לשם זה), **וצריך להבין מהו ענין שנשמות ישראל נפעלים מלמעלה כו'.**

גם צריך להבין מה שמפרט בהמשך הפסוק את **פרטי המדריגות שבנשמות ישראל, ראשיכם שבטיכם זקניכם כו',** עד עשרה סוגים, שעשרה סוגים אלו הם עשר הדרגות שיש בנשמות ישראל, **והלא אומר תחלה כולכם כו', ולמה צריך לפרט כל המדריגות בפרט**[64] כו'.

ולהבין כל זה יש להקדים מה שנתבאר לעיל במאמר הקודם, **דאור־אין־סוף הכלי־גבול שבא בבחינת מקיף לעולמות יש בזה ב' בחינות מקיפים** - כלומר, מלבד האור הפנימי המתלבש בעולמות, הנה באור־אין־סוף המקיף את העולמות יש שתי בחינות: **בחינת מקיף הכללי ומקיף הפרטי, דמקיף הכללי עצמו נחלק לב' בחינות,** מקיף הכללי שלפני הצמצום והוא אור־אין־סוף - 'טהירו עילאה', ומקיף כללי **(שאחר הצמצום) הוא בחינת מחשבה הקדומה ד'אדם קדמון'** - שמחשבת 'אדם קדמון' מקיפה את כל פרטי ההשתלשלות, **ומקיף הפרטי זהו בחינת כתר דאצילות כו'.** שהוא מקיף את עולם האצילות בלבד.

דהנה לכאורה, מהו הצורך במקיף הפרטי, מדוע לא ניתן להסתפק במקיף הכללי של 'אדם קדמון'? והתשובה לכך היא, כיון **שמחשבה הקדומה ד'אדם** קדמון' הגם שכולל הכל - כל פרטי הנבראים של סדר ההשתלשלות - **מכל־מקום לא היה אפשר להיות מזה ההתהוות בפועל** של הנבראים **כי במחשבה הקדומה כל העולמות הן בהשוואה כו'.** ואין שם התחלקות בין העולמות, אלא אצילות ועשיה שוים.

ונתבאר במאמר הקודם **דההשוואה היא בב' ענינים, הא' בהגילוים** היינו, מצד גילוי האור המאיר בעולמות **דיש לומר דכמו** שהעולמות הן כלולים **ב'אדם** קדמון' כך **מאיר** האור **בעשיה בשוה כמו באצילות כו',** והב' שהן **שם בבחינת מציאות בלתי ניכרת וממילא הרי הם שם כל העולמות בלי התחלקות כלל כו'.** כלומר, לא רק מצד האור יש גילוי ששוה לכולם אלא גם מצד המקבלים, שהעולמות נמצאים ב'אדם קדמון' באופן שאינם ניכרים ולכן הם שם ללא התחלקות כלל.

ובכדי שיהיה מציאות העולמות באופן ניכר **ובהתחלקות** בין עולם לעולם **צריך להיות לזה רצון פרטי בכל עולם כמו שהוא כו',** וזהו **ענין בחינת כתר דאצילות שזהו רצון פרטי לעולם האצילות כו'.** עולם האצילות צריך כתר פרטי בשבילו, עולם הבריאה צריך כתר פרטי בשבילו וכן הלאה.

שבת פרשת נצבים

---

62 פרשת נצבים, דברים כט, ט.

63 רמ"ז לזוהר ח"ב לב, ב (הובא בלקו"ת תבוא מא, ג). ראה גם זוהר ח"ג רלא, א. צפנת פענח רזא ס"פ נצבים. סה"מ תרל"ב ח"ב ע' תקצט. 'היום יום' כה אלול.

64 גם מאמר ד"ה "אתם נצבים", כח אלול התשי"א.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים קונטרסים חלק א

גם ה"פורק־עול" הגדול ר"ל, מוכן למסור נפשו על קידוש־השם, כי נקודת היהדות שלמה אצלו תמיד, וכשנעשה בעל תשובה נהפך לבבו לטוב, ובמקום לעשות כל מה שלבו חפץ, הוא מתעורר מכל ענין אלקי בתוקף גדול.

וְהִנֵּה יוּבָן זֶה הַתְּנוּעָה דִּתְשׁוּבָה, דְּהַבַּעַל תְּשׁוּבָה הוּא שֶׁעֶצֶם לְבָבוֹ הָרַע נַעֲשָׂה טוֹב, דְּהִנֵּה קֹדֶם הַתְּשׁוּבָה הָרֵי הוּא מוֹרֵד בְּמַלְכוּת שָׁמַיִם רַחֲמָנָא־לִצְלָן, דְּאֵין פַּחַד אֱלֹקִים לְנֶגֶד עֵינָיו, דְּרָשָׁע הוּא דְּאָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹקִים וְעוֹשֶׂה מַה שֶּׁלִּבּוֹ חָפֵץ, וּבִגְבֹהַּ לְבָבוֹ הוּא מְבַטֵּל אֶת הַכֹּל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "רָשָׁע כְּגֹבַהּ אַפּוֹ בַּל יִדְרֹשׁ, אֵין אֱלֹהִים כָּל מְזִמּוֹתָיו", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: "כְּגֹבַהּ אַפּוֹ, שֶׁהוּא גְּבַהּ רוּחַ וּמַגְבִּיהַּ וְזוֹקֵף פָּנָיו וְאַפָּיו בְּגַבְהוּתוֹ; בַּל יִדְרֹשׁ, כָּל מְזִמּוֹתָיו אוֹמְרוֹת לוֹ בַּל יִדְרֹשׁ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמַה שֶּׁאֲנִי אֲעָשֶׂה כִּי אֵין מִשְׁפָּט; אֵין אֱלֹקִים, לֵית דִּין וְלֵית דַּיָּן"[יב], וְכָל עֲשִׂיּוֹתָיו בְּמַעֲשֶׂה הָרַע הוּא בְּהֶעָזָה וְחֻצְפָּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "כִּי הִלֵּל רָשָׁע עַל תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ" בְּתֹקֶף וְעֹז וּבְקַשְׁיוּת גְּדוֹלָה, עֵר אִיז הַאַרְט אוּן שְׁטַאַרְק[יג], אָמְנָם "חֲבוּקָה וּדְבוּקָה בָּךְ, יְחִידָה לְיַחֲדָךְ", דְּמִצַּד עֶצֶם הַנִּשְׁמָה הָרֵי כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל לְבָבוֹ תָּמִים עִם ה', וְהַנְּקֻדָּה הָעַצְמִית דִּי נְקֻדַּת הַיַּהֲדוּת אִיז דָּאָךְ תָּמִיד גַּאַנְץ, דֶּער גְּרֶעְסְטֶער פּוֹרֵק עֹל רַחֲמָנָא־לִצְלָן וואָס לֵייגְט קַיין תְּפִלִּין נִיט[יד] וּמְחַלֵּל שַׁבָּת וּבַעַל תַּאֲוָה וְאוֹכֵל טְרֵפָה וּנְבֵלָה וְעוֹשֶׂה כָּל מַה שֶּׁלִּבּוֹ הָרַע חָפֵץ, אִיז אֲפִלּוּ דֶּער, אִיז דָּאָךְ אֵייךְ מוּכָן אוֹיף מְסִירַת נֶפֶשׁ[טו] עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, כִּי הַלֹּא טוֹב וְהָרַע שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הוּא רַק מִפִּתּוּיֵי הַיֵּצֶר, אֲבָל הַנְּקֻדָּה שֶׁלּוֹ שְׁלֵמָה הִיא, וְכַאֲשֶׁר נִתְעוֹרֵר אֵיזֶה זְכוּת וְנַעֲשָׂה בַּעַל תְּשׁוּבָה, הָרֵי לְבָבוֹ הָרַע עַצְמוֹ נֶהְפַּךְ לְטוֹב, וּמִכָּל־מָקוֹם קַשְׁיוּת לְבָבוֹ דִּי הַאַרְטְקֵייט זַיינֶע נִשְׁאָר אֶצְלוֹ, רַק שֶׁהוּא בְּצַד טוֹב, וְהַיְנוּ דִּתְמוּרַת זֶה דִּתְחִלָּה קֹדֶם הַתְּשׁוּבָה הָאָט דָּאָךְ בַּאַ אִים תּוֹרָה וּמִצְוֹות קַיין אָרְט נִיט רַחֲמָנָא־לִצְלָן[טז], וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים בְּמוּחָשׁ דְּיֶשְׁנָם בְּנֵי אָדָם שֶׁבִּשְׁבִיל דִּמְיוֹן שֶׁל יְפִי הַפָּנִים עוֹבְרִים עַל כַּמָּה לָאוִין שֶׁבַּתּוֹרָה, הַכֹּל יוֹדְעִים כִּי עִקַּר יְפִי הָאָדָם וּמַעֲלָתוֹ הוּא מִדּוֹת טוֹבוֹת בִּצְדָקָה וָחֶסֶד, לִתֵּן צְדָקָה הַרְבֵּה, אוּן לִיגִין אִין דֶּער טוֹבָה פּוּן נוּיט בַּאדֶערְפְטִיקֵיקֶע, זֶעהֶען גֶעבִּין אַלֵּיין, אוּן מִשְׁתַּדֵּל זַיין זִיךְ[יז] שֶׁהַשֵּׁנִי יִתֵּן גַּם כֵּן, וְגַם לִהְיוֹת קָרוֹב לְנִשְׁבְּרֵי לֵב לְעוֹדְדָם וּלְנַחֲמָם וּלְחַזֵּק רוּחָם, אוּן דָּאָס אִיז[יח] לְפִי אֲמִתִּי, וּמִכָּל־מָקוֹם הִנֵּה כָּל אֶחָד גַּם מִי שֶׁבִּיכָלְתּוֹ לַעֲשׂוֹת הַרְבֵּה יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה, הִנֵּה הוּא עוֹשֶׂה רַק כְּפִי רְצוֹנוֹ וּכְפִי שֶׁהוּא מַגְבִּיל לְעַצְמוֹ, וְלֹא יוֹתֵר, וְאֵינוֹ מִתְחַשֵּׁב עִם מַה שֶּׁיֹּאמְרוּ הַבְּרִיּוֹת, לְפִי שֶׁהַמָּמוֹן תּוֹפֵס מָקוֹם אֶצְלוֹ, טְרַאכְט עֶר אִין דֶּעם, אוּן טְרַאכְט אָפּ אַז אַזַיי פִיל זָאל עֶר טָאָן אוּן נִיט מֶעֶר, וַויילֶע דִּי גֶעלְט פַאַרְנֶעמְט בַּא אִים אַ אָרְט, אוּן עוֹבֵר זַיין אוֹיף אַ לַאו שֶׁבַּתּוֹרָה, פַאַרְנֶעמְט בַּא אִים קַיין אָרְט נִיט, אוּן עֶם אִיז בַּאַ אִים רֶעכְט עוֹבֵר זַיין אוֹיף אַ לַאו דְּאוֹרַיְיתָא[יט] בִּשְׁבִיל הַדִּמְיוֹן שֶׁל יְפִי, שֶׁזֶּה מוֹרֶה עַד כַּמָּה הוּא קַל בְּדַעְתּוֹ, אוּן אִיז אַזַיי קְלֵיין אִין פַאַרְשְׁטַאנְד, בֶּעוואַיְיזֶען גָּלוּי פַאַר אַלֶעמֶען אַז תּוֹרָה וּמִצְוֹות אִיז נִיט נוֹגֵעַ, עֶס הָאָט בַּאַ אִים קַיין בֶּעטְרֶעף נִיט[כ], וְאַחַר כָּךְ כַּאֲשֶׁר נַעֲשָׂה בַּעַל תְּשׁוּבָה, הָרֵי כָּל עִנְיַן אֱלֹקִי פּוֹעֵל בּוֹ הִתְעוֹרְרוּת גְּדוֹלָה וַהֲזָזַת הַנֶּפֶשׁ, אָז דָּאָס וואָס מִי טאָר נִיט אִיז עֶר נִיט שַׁיָּךְ צוּ דֶּעם, אוּן אַ מִצְוָה טוּט עֶר מִיט אַ טִיפְעֶן גֶעשְׁמַאק[כא], וְכָל זֶה הוּא בְּתֹקֶף גָּדוֹל בְּלִי שׁוּם מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב כְּלָל, וּמוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל דִּקְדּוּק קַל שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְאֵינוֹ מִתְחַשֵּׁב עִם כָּל לוֹעֵג, אֶלָּא אַדְרַבָּה מִתְאַמֵּץ בְּכָל מִינֵי הִתְאַמְּצוּת וְקַשְׁיוּת גְּדוֹלָה לְהַרְאוֹת כִּי כֵּן הוּא הָאֱמֶת, וְאִם נֹאמַר אֲשֶׁר בְּהַלֹּא טוֹב שֶׁל הַקַּשְׁיוּת וְהַתֹּקֶף שֶׁלּוֹ שֶׁהָיְתָה תְּחִלָּה, לֹא הָיָה בָּהּ עֵרוּב שֶׁל אֵיזֶה טוֹב, מֵאַיִן הוּא בָּא עַתָּה לְתֹקֶף כָּזֶה, שֶׁהָרֵי הַתֹּקֶף שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַתָּה הוּא עַצְמוֹ הַקַּשְׁיוּת שֶׁהָיָה בּוֹ תְּחִלָּה אֶלָּא שֶׁנִּשְׁבָּר הָרַע וְנִתְגַּלָּה הַטּוֹב, הָרֵי דִּלְבַד זֹאת דְּתַעֲרוּבוֹת טוֹב וְרַע הוּא מַה שֶּׁבִּפְנִימִיּוּתוֹ הוּא טוֹב וּבְחִיצוֹנִיּוּת לֹא טוֹב, אֶלָּא דְּגַם בְּהַחִיצוֹנִיּוּת הַלֹּא טוֹב וַאֲפִלּוּ בָּרַע יֵשׁ בּוֹ גַּם־כֵּן תַּעֲרוּבוֹת טוֹב וּמִתְגַּלֶּה עַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה.

י"ט כסלו, תרצ"ב. בית הכנסת ליבאוויטש, ריגא

יב. אין דין ואין דיין. יג. הוא קשה ותקיף. יד. נקודת היהדות הרי תמיד שלימה. הפורק־עול הגדול ביותר, ה' ישמרנו, שכלל אינו מניח תפילין. טו. הרי אפילו זה, גם מוכן למסירות נפש. טז. הרי (עניני) תורה ומצוות לא תפסו אצלו מקום, ה' יצילנו. יז. להיות מונח בטובתם של נצרכים, לדאוג לתת בעצמו, ולהשתדל. יח. וזהו. יט. הוא חושב על זה, ומחליט בעצמו שכך וכך יעשה ולא יותר, מפני שהממון תופס אצלו מקום, ואילו לעבור על לאו שבתורה אין תופס מקום אצלו כלל, ומסוגל לעבור על לאו מהתורה. כ. והוא כל כך קטן בהבנה, להראות גלוי לכל שתורה ומצוות אינו נוגע לו, וזה לא תופס אצלו מקום. כא. שמה שאסור - אינו שייך לזה, ומצוה הוא מקיים עם תענוג פנימי.

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

ב' דחגה"ש בסעודת היום

א. יהודי יודע שכל צעד של נברא הוא בהשגחה פרטית, כפי שאמר מורנו הבעל־שם־טוב, השי"ת משיב רוח חזקה כדי שקש המתגלגל בשוק יועבר ממקום אחד למשנהו, שכן הקש המתגלגל ברחוב הוא לשם כוונה פרטית. הבוץ והקש המתגלגל בבוץ הם חלק של הנהגת העולם בהשגחה פרטית.

זה ענין האלקות, שחכמה דאצילות, שלית

מחשבה תפיסא במהותה של ספירה עליונה בכלל, ובמהותן של ספירות האצילות בפרט ובמהות חכמה דאצילות בפרטי פרטיות, הנה מהות אלקות ממש אינה תופסת מקום ב"עצמות" והכל הוא בהשגחה פרטית, לא רק נשמה וספירה שלמעלה, אלא גם העברת הקש ממקום למקום היא בהשגחה פרטית, ולשם שינוי מקום הקש, שולח השי"ת רוח סערה ומסבב כמה סיבות גלויות ונעלמות.

רבנו הזקן חינך חסידי חב"ד בלי הבדל, את גדולי בעלי המוחין ואת אומרי תהלים הפשוטים, שלכל אחד, עד כמה שיהיה קטן בשכל והשגה, נמסר בירידת נשמתו כוח לבצע את הרצון העליון בשליחות נשמתו בעולם התחתון, וכל נשמה יהודית בגוף צריכה לדעת שלא זו בלבד שכל צעד הוא בהשגחה פרטית, אלא כל מקום אליו מביא השי"ת נשמה יהודית, יש בכך משום הוראה מן השמים שביאתו לאותו מקום היא כדי להאיר את המקום בתורה ומצוות ובמדות טובות.

ההשגחה הפרטית העבירה אותנו, אחרי כמה גלגולים, ממקום למקום: מליובאוויטש לרוסטוב, במדבר רוסטוב נסתלק מאור עיני ישראל ונגנז ארון הקודש הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק. מרוסטוב העבירו אותנו בגלות פטרבורג, מפטרבורג בגלות לטביה, מלטביה בגלות פולין, ומפולין הביא אותנו השי"ת לגלות אמריקה.

במשך נסיעתי מריגא לניו יורק העליתי בזכרוני וחוויתי האירועים הראשיים שאירעו במשך ארבעים וארבע שנות עבודת הכלל במסירות נפש, ועייף ושבור מצרות ישראל, הכלל והפרט, באתי לאמריקה הגשמית הסואנת.

בכל חג נותנים מלמעלה כוחות מסויימים שיוכלו לבצע בעבודה בפועל את הגילוים של אותו חג. בחג השבועות ניתן לכל יהודי מלמעלה כוח מיוחד לקבלת התורה. לנו המהגרים לאמריקה מוכרח וצריך השי"ת לתת כוחות רוחניים וגשמיים מיוחדים, שלא נצטעצע בטוב הגשמי האמריקאי, ונפעל בכוחות הגדולים ביותר של מסירות נפש לעשות את אמריקה למקום תורה.

אנחנו, אלה שבאו לאמריקה - יותר נכון לומר שהובאו לכאן - הרי הביאו אותנו לכאן לעבודה של מסירות נפש לעשות את אמריקה למקום תורה.

יודע אני היטב איזה כוחות של מסירות נפש צריכים על כך. אך בטוח אני שבזכות אבות קדושים נצליח במסירות הנפש שלנו על תורה ומצוות בדרכי החסידות.

במשך זמן מסויים תהיה ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש הישיבה הגדולה ביותר, ותלמידי הישיבה יאירו את בתי ישראל ויכניסו הגבהת רוח ברבנים המקומיים שגם הם יתחילו בהרבצת תורה.

היום, חג מתן תורה הראשון שלנו, מהגרי יהודי הגלות, באמריקה, עלינו להתמסר בכל כוחותינו העצמיים לעבודת שליחות זו, ולא להימנע משום מניעות ועיכובים, והשי"ת יצליח לנו.

ב' דחגה"ש, בסעודת הלילה

אגרות קודש

ב"ה, י"ד תשרי תש"י
ברוקלין

לועד הדתי המרכזי על יד ארגון
הפליטים באיטליא

שלום וברכה!

מאשר אני בתודה את קבלת מכתבם בברכת שנה טובה, והשם יתברך יברכם בגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

אתענין לדעת בפרטיות שמותיהם וכינוייהם של כבוד הרבנים ד' עליהם יחיו העומדים בראש הנהגת המוסד והפעולות אשר עשו בעזרתו יתי' עד כה, ואת הפעולות הנרשמים אצלם שצריכים בעזרתו יתי' לסדרם, ושמותיהם וכינוייהם של כבוד הרבנים בהעיירות או בחלקי עיר ועיר, ואיך הוא מצב הישיבות ובתי חינוך לילדים וילדות בנים ובנות, וסדרי הלימודים בהבתי כנסיות ומדרשים, והשי"ת יצליחם.

ידידם הדו"ש מכבדם ומברכם בגשמיות וברוחניות.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרת קודש מאת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע

תרגום חפשי מאידיש ללא אחריות כלל וכלל

חלק כ

האברכים בשמעם ידיעה זו החלו לרוץ, (=ואילו) ה"בטלנים" בראותם שאברך הגיע בריצה ללא נשימה, אמר כמה מלים ונהייתה המולה וכמה אברכים רצו מבוהלים, ואלו שנשארו גם הם נראים מאד מהורהרים וטרודים, מזה הם - הזקנים (= ה"בטלנים") - הבינו שח"ו רחמנא־ליצלן פרצה שריפה, וניגשו במהירות לארון הקודש על־מנת להציל את ספרי התורה - כאשר הם בוכיים.

ר' ישראל נחמן ור' יוזיק ראו שהזקנים (= הבטלנים) בוכים ורצים לארון הקודש, הרי ברגעים הראשונים לא הבינו כלל מה רוצים הזקנים, אך בראותם שהזקנים פותחים את ארון הקודש וחוטפים את ספרי התורה, נבהלו (= ר' ישראל נחמן ור' יוזיק) בהלת מוות.

מה קרה?! - החלו ר' ישראל נחמן ור' יוזיק לזעוק לעבר הזקנים - מדוע הנכם מטלטלים את ספרי התורה?!

שריפה! - זעקו כנגדם הזקנים - ורוצים אנו להציל את הספרים!

היכן יש שריפה?! - שואלים ר' ישראל נחמן ור' יוזיק - היכן רואים אתם שריפה או עשן?!

ראינו - אומרים הזקנים - שהאברכים נמלטים, ולכן חשבנו שיש שריפה, כי אם אין שריפה מה היא הסיבה לניסת האברכים?!

הזקנים נרגעו, ור' יוזיק המשיך לספר לר' ישראל נחמן אודות תפילתו של ה'מגיד' היום, ר' ישראל נחמן שמע זאת בפה פעור, ובשכחו שהוא חולה - הלך עם ר' יוזיק לבית המדרש הגדול.

בהליכתם פגשו את ר' בעריל שמש - בנו של השמש הזקן מבית הכנסת של הקברנים - שהיה אחד מהאנשים הקרובים ביותר ל'מגיד'. אני - אומר ר' בעריל שמש - הלכתי מעט אחרי תפילת ותיקין לרחוב, ואחר־כך לבית המדרש הגדול. שמעתי איך מתפלל ה'מגיד', ועד עכשיו שכחתי שעדיין לא הבאתי לאבי - השמש העיור - כל דבר מאכל, מה אומר לכם - אומר ר' בעריל שמש - כאשר שומעים כזו תפילה ורואים פנים כאלו, שוכחים את הכל.

אף־על־פי־כן - אומר ר' יוזיק - הרי זו עוולה גדולה, על עצמי אפשר לשכוח, אך לא על השני, ובמיוחד על אבא עיור זקן, שבכחות עצמו אינו יכול לעשות אפילו תזוזה קלה.

ר' בעריל שמש הגביר את צעדיו למכולת, וקנה "דג מלוח", המשיך לביתו לקחת את הלחם והחלב החמצמץ, ומשם המשיך לבית המדרש של הקברנים.

כאשר נכנס ר' בעריל שמש לבית המדרש של הקברנים, התפלא מאד לראות בפעם הראשונה בכל השנים את ר' חיים 'פרוש' מתפלל כל־כך מאוחר, ותפילתו היא בקול, כן, הוא - ר' בעריל שמש - יודע שזה זמן ארוך לומד ר' חיים 'פרוש' קבלה, מאז שהגיע ה'מגיד' - שיהיה בריא - נהיה ר' חיים 'פרוש' אדם אחר, הוא - ר' חיים 'פרוש' - החל לחיות. ה'מגיד' שיהיה בריא קיים על־ידי פעולתו בר' חיים, מצוה אמיתית, הוא - ה'מגיד' - עשה מ"אדם מת" - "אדם חי". אך שר' חיים יתפלל כל־כך מאוחר הרי זה פלא מיוחד.

ומלווה במחשבות אלו, ניגש ר' בעריל שמש לאחורי הבימה, היכן שישב (= אביו) השמש העיור הזקן כאשר (= הוא אביו) ממלמל משהו לעצמו בשקט.

אבא, אל תכעס עלי - מתחיל ר' בעריל שמש לומר לאביו - איחרתי היום במקצת בהבאת מזונך, אבא, אל תכעס עלי, מחל לי.

אתה "איחרת" - אומר לו אביו השמש הזקן - ומה עם דברי הגמרא בכתובות דף סז עמוד ב "מלמד שכל אחד ואחד נותן הקב"ה פרנסתו בעתו", אם כן, מה זאת־אומרת שאתה "איחרת", ואם לא היית מאחר מה היה קורה, מזונו של אדם מגיע בזמן שהבורא ב"ה רוצה.

השמש הזקן נטל את ידיו לסעודה, ובנו ר' בעריל מספר לו שבסביבות השעה 11 הוא עבר ליד בית המדרש הגדול, וחשב להיכנס לראות מה מתרחש שם.

- בשוק שמעתי שבבית המדרש הגדול היו ערים כל הלילה, אך בשוק לא יכולתי לברר לאשורו מה עשו שם (= בבית המדרש הגדול כל הלילה), ולכן נמלכתי בדעתי להיכנס לבית המדרש (= הגדול) שם אפגוש בוודאי מאן דהו, ועל־ידו יתברר לי מה קרה בלילה הקודם.

כאשר נכנסתי לבית המדרש הגדול - מספר ר' בעריל שמש לאביו - פגשתי שם כמה אנשים, ולשאלתי - הם סיפרו לי - וכאן מספר ר' בעריל לאביו את כל מה ששמע - ולאחרי זה - אומר ר' בעריל (= לאביו) - נשארתי מעט לעמוד ולשמוע את תפילתו של ה'מגיד', ותפילתו היתה כל־כך נעימה עד אשר לא חשתי כלל איך חולף הזמן ונהיה מאוחר.

כאן (= בבית המדרש של הקברנים) - אומר לו אביו השמש הזקן - שמעתי קול של אחד המנגן ובוכה, מיד כאשר שמעתי לראשונה בכי גדול, אשר מישהו בוכה בחדר שני, שאלתי מי הוא הנמצא שם ולא ענו לי, והמשכתי הלאה לומר את פרקי התהילים שלי, ולמדתי את פרקי המשניות שלי, אך תוך כדי כך אני שומע מישהו שמנגן ניגון, שואל אני מי הוא המשורר, וגם על זה לא ענו לי, ומזה קצת נבהלתי, הנה בוכים והנה מנגנים, אך לאחר מכן הסחתי את דעתי מכל זה, והתמקדתי בלימוד המשניות ויותר לא נבהלתי.

המתפלל - אומר ר' בעריל שמש - הוא ר' חיים 'פרוש' שזה כבר רבות בשנים נמצא כאן ב'חדר שני'.

אף פעם לא ראיתיו - אומר השמש הזקן - אינני יודע מי הוא.

אתה אמנם לא ראית אותו - עונה לו ר' בעריל שמש - אך כמה פעמים סיפרתי לך שכאן ב'חדר שני' התביית "פרוש", הוא אינו מדבר עם אנשים ואינו מביט בפני אנשים, בבית המדרש עצמו הרי הוא מתהלך בעיניים עצומות, וכאשר הוא צריך במחילה לצאת הרי הוא קושר את עיניו במטפחת, וצריכים להובילו בידו, שמו הוא ר' חיים, והוא גאון גדול.

אה! - נזכר השמש הזקן - נכון, נכון, אני זוכר שסיפרת לי אודות ר' חיים הפרוש, נו, מה קרה איתו עם ר' חיים הפרוש?

מאז שהגיע ה'מגיד' - מספר ר' בעריל שמש לאביו - ושניהם (= ר' חיים וה'מגיד') החלו ללמוד יחד, נהיה ר' חיים 'פרוש' אדם שונה לגמרי, ור' בעריל שמש סיפר לאביו עד תומם את כל הפרטים ובאיזה ענינים השתנתה הנהגתו של ר' חיים.

ה'מגיד' שיהיה בריא - אומר ר' בעריל שמש (= לאביו) - הרי הוא תלמידו של הצדיק הגאון ובעל מופת מפאדאליא וואהלין, ואשר בגליל ההוא קוראים לו הבעל־שם־טוב.

השמש הזקן אוכל את החלב החמצמץ, ושומע את כל מה שמספר לו בנו (= ר' בעריל שמש), ותיכף כאשר הוא הזכיר לו את ה"בעל מופת", אומר לו השמש הזקן שאינו מאמין שעכשיו ישנם בעלי מופתים, ובין האבא (= השמש הזקן) והבן (= ר' בעריל שמש) פרץ ויכוח חזק.

ר' בעריל שמש היה ירא שמים גדול, וגם ידע ללמוד די טוב, אך לא הגיע לדרגתו של אביו (= השמש הזקן והעיוור), האבא היה למדן גדול ו(= בעבר) כאשר היה (= בריא) ויכול היה לראות, למד גם ספרי חקירה, ולכן לא היה לר' בעריל שמש מה לענות לאביו.

בינתיים סיים ר' חיים את תפילתו (= ב'חדר שני'), ונכנס לבית המדרש, זה כבר זמן ניכר שאצל ר' חיים נהיה כזה טבע שכאשר הוא צריך להתעמק בעניין מסויים, הרי הוא מתהלך בבית המדרש הלוך ושוב, ולפעמים הרי גם באמצע לימודו סוגר הוא את הספר בו לומד, ומתחיל להתהלך מקיר אחד למשנהו, וזה יכול להמשך שעה, שתיים ויותר.

כאשר ראה ר' בעריל שמש את ר' חיים, שמח מאד. ממה? אין הוא עצמו (= ר' בעריל שמש) יודע, אך זו היתה המציאות.

- כל השנים הללו כיבד ר' בעריל שמש את ר' חיים 'פרוש' ומאד העריך אותו, אלא כמה מההתנהגויות שלו לא יכול היה לסבול, אך מאז שר' חיים שינה את התנהגותו הרי הוא (= ר' חיים) נהיה חשוב יותר בעיני ר' בעריל שמש, ויש לו בפניו הדרת כבוד של דרך ארץ -

כאשר נכנס ר' חיים לבית המדרש והחל להתהלך הלוך ושוב, ניגש אליו ר' בעריל שמש, וסיפר לו אודות הוויכוח שהיה בינו ואביו בעניין המופתים.

ר' חיים הקשיב היטב, וענה לר' בעריל שמש שיבקש מה'מגיד' שהוא (= המגיד) יסביר זאת לאביו, אני - אומר ר' חיים - צריך לנצל את הזמן לעצמי, "חייך קודמים", ור' חיים מיהר להסתלק, הוא (= ר' חיים) טעם במהירות פיסת לחם ומים, בירך ויצא מבית המדרש.

אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע כרך ג' עמודים קנו-רעט
שמועות וסיפורים חלק ג עמודים 1-186.
הוגהה על פי צילום כתב יד קודש. הסיום חסר

המשך ביאור למס' בבא מציעא ליום שישי עמ' א

ראשונה], ולכן שומר חנם שפשע חייב אף אם היה בעליו עמו. **וּפְשִׁיעָה נַמִּי בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר וּבְשׁוֹאֵל** – וחיוב שומר שכר ושואל בפשיעה **לֹא כְּתִיב** בהם מפורש, **הֵלְכָּךְ, בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר וּבְשׁוֹאֵל** שפשעו, **לְחִיּוּב** – החיוב בהם **אַתְיָא** – נלמד **בְּקַל וָחוֹמֶר מִשּׁוֹמֵר חִנָּם, אֲבָל בְּבַעֲלִים לִפְטוּר** – לפוטרם בפשיעה אם היה בעליו עמו, **אַף בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר וּבְשׁוֹאֵל לֹא** – אין לומדים לפוטרו, **מַאי טַעְמָא,** משום דכִּי כְּתִיב 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם' **אַשּׁוֹאֵל וְאַשּׁוֹמֵר שָׂכָר, אַהֲנָךְ חִיּוּבֵי דִּכְתִיב בְּהוּ בְּחֶדְיָא הוּא דְּמִיכְתַּב** – דווקא על החיובים הכתובים בהם במפורש נאמר פטור זה, דהיינו בגניבה ואבידה בשומר שכר, ואונסים בשואל, אבל לענין חיוב פשיעה שלא נאמר בהם מפורש, אלא למדוה בקל וחומר משומר חנם, לא נאמר דין זה. ומכיון ששומר חנם שממנו למדו את חיוב הפשיעה, חייב בפשיעה בין אם היה בעליו עמו ובין אם לא, לכן גם בהם הדין כך. **וּמֵאַן דְּאָמַר פָּטוּר, קָסָבַר מִקְרָא נָדְרַשׁ לְפָנָיו** וגם על הפרשה **שֶׁלְּפָנֶיָּ פָּנָיו,** ואם כן, **כִּי כְּתִיב 'אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ'** בפרשת שואל, **אַשּׁוֹמֵר חִנָּם נַמִּי כְּתִיב** – פסוק זה אמור גם על שומר חנם שבו נאמר חיוב פשיעה, אף שפרשתו לא נאמרה ממש לפני פרשת השואל אלא לפני פניה. וכיון שלומדים חיוב פשיעה בשומר שכר ובשואל בקל וחומר משומר חנם, לכן אם היו בעלי החפץ עמהם בשעת קבלת שמירתם, פטורים גם מחיוב פשיעה.

מוכיחה הגמרא שפשיעה בבעלים חייב: **תְּנַן** (לעיל צד.), **הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה וְשָׁאַל בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ,** וכן **הַשּׁוֹאֵל אֶת הַפָּרָה וְשָׂכַר בְּעָלֶיהָ עִמָּהּ,** אם **שָׁאַל בְּעָלֶיהָ אוֹ שְׂכָרָן וְאַחַר כָּךְ שָׁאַל** את **הַפָּרָה, וּמֵתָה, פָּטוּר.** מדייקת הגמרא שדין זה הוא דווקא בשואל, **וְאִילּוּ בְּשׁוֹמֵר חִנָּם לֹא קָתָנֵי** – לא שנה התנא דין זה, דהיינו שפטור 'בעליו עמו' שנאמר בשואל, לא נאמר בפשיעה [שרק בה חייב שומר חנם], וקשה לסובר שפטור.

דוחה הגמרא: **וּלְטַעְמֵיךְ** – ולשיטתך שאתה רוצה לדייק, **שׁוֹמֵר שָׂכָר מִי קָתָנֵי** – הרי שומר שכר גם לא נשנה, והלא הוא לכל השיטות פטור מחיובי גניבה ואבידה כשהיה בעליו עמו, **אֶלָּא** ודאי צריך לומר, שה**תְּנָא** של המשנה, **מִילְּתָא**

פרשת מקץ

מא א וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם
וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר: ב וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת
שֶׁבַע פָּרוֹת יְפוֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה
בָּאָחוּ: ג וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן
מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה
אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: ד וַתֹּאכַלְנָה
הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֶת שֶׁבַע
הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה: (לוי)
ה וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה | שֶׁבַע שִׁבֹּלִים עֹלוֹת
בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת: ו וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֹּלִים
דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן:
ז וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֹּלִים הַדַּקּוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִّבֹּלִים
הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם:
(ישראל) ח וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא
אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר
פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם
לְפַרְעֹה: ט וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה
לֵאמֹר אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם: י פַּרְעֹה קָצַף
עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים
אֹתִי וְאֶת שַׂר הָאֹפִים: יא וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה
אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ:
יב וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים
וַנְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ
פָּתָר: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי
הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה: יד וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה
וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף
שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה: (ע"כ בחול)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 85)

וּפַרְעֹה חֹלֵם (מא, א) חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב, וְכֵן חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל פַּרְעֹה, הָיוּ סִבּוֹת לְגָלוּת מִצְרַיִם, שֹׁרֶשׁ כָּל הַגָּלֻיּוֹת. וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁיֵּשׁ קֶשֶׁר בֵּין שְׁנֵי הַדְּבָרִים, כִּי בִּזְמַן הַגָּלוּת, הָאָדָם הוּא בְּגֶדֶר 'חוֹלֵם', כַּכָּתוּב "בְּשׁוּב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחוֹלְמִים". שֶׁכֵּן, חֲלוֹם נוֹבֵעַ מִכֹּחַ הַדִּמְיוֹן, הַמְּאַחֵד שְׁנֵי דְּבָרִים מְנֻגָּדִים; וְאַף בִּזְמַן הַגָּלוּת כָּךְ: בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה מַרְגִּישׁ אָדָם דְּבֵקוּת בַּה', וּלְאַחַר סִיּוּם הַתְּפִלָּה הוּא שׁוֹכֵחַ הַכֹּל וְשׁוֹקֵעַ בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם.

שני ט וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם חָלַמְתִּי
וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר
תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ: ט וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־
פַּרְעֹה לֵאמֹר בִּלְעָדַי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם
פַּרְעֹה: י וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי
עֹמֵד עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: יח וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת
שֶׁבַע פָּרוֹת בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה
בָּאָחוּ: יט וְהִנֵּה שֶׁבַע־פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת
אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר
לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ:
כ וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרֵקוֹת וְהָרָעוֹת אֶת שֶׁבַע
הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת: כא וַתָּבֹאנָה אֶל־
קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן
רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ: כב וָאֵרֶא בַּחֲלֹמִי
וְהִנֵּה | שֶׁבַע שִׁבֹּלִים עֹלֹת בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאוֹת
וְטֹבוֹת: כג וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֹּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת
שְׁדֻפוֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם: כד וַתִּבְלַעְנָה
הַשִּׁבֹּלִים הַדַּקּוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִّבֹּלִים הַטֹּבוֹת
וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים וְאֵין מַגִּיד לִי: כה וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא אֵת
אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה: כו שֶׁבַע
פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִّבֹּלִים
הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא:
כז וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרֵקוֹת וְהָרָעֹת הָעֹלֹת אַחֲרֵיהֶן
שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִّבֹּלִים הָרֵקוֹת
שְׁדֻפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב: כח הוּא
הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים
עֹשֶׂה הֵרְאָה אֶת־פַּרְעֹה: כט הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים
בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ל וְקָמוּ
שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־הָאָרֶץ: לא וְלֹא־

יוֹדֵעַ הַשָּׁבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן
כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד: לב וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם
אֶל־פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים
וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ: לג וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה
אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
לד יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ
אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע: לה וְיִקְבְּצוּ
אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה
וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים וְשָׁמָרוּ:
לו וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב
אֲשֶׁר תִּהְיֶין בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ
בָּרָעָב: לז וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי
כָּל־עֲבָדָיו: לח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא
כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ו עמ' 29)

אֱלֹקִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פַּרְעֹה (מא, טז) מִצְרַיִם, מִלְּשׁוֹן מֵצַר וּגְבוּל, אֵינָהּ נוֹתֶנֶת מָקוֹם לְגִלּוּי אֱלֹקוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע. לָכֵן הִזְכִּיר יוֹסֵף בִּדְבָרָיו לְפַרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, אֶת שֵׁם אֱלֹקִים, בְּגִימַטְרִיָּא "הַטֶּבַע": "**אֱלֹקִים יַעֲנֶה** . . **אֲשֶׁר הָאֱלֹקִים עוֹשֶׂה**". וְכַאֲשֶׁר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אָמַר לְפַרְעֹה "כֹּה אָמַר הַוָי' . . שַׁלַּח אֶת עַמִּי" – הֵשִׁיב לוֹ פַּרְעֹה "מִי הַוָי' . . לֹא יָדַעְתִּי אֶת הַוָי' ". פַּרְעֹה אֵינוֹ מַכִּיר בְּשֵׁם הַוָי', שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְאַף אֵינוֹ רוֹצֶה לְהוֹדוֹת בְּקִיּוּמוֹ.

שלישי לט וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ
אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם
כָּמוֹךָ: מ אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק
כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ: מא וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נְתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם: מב וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ
וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ
וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ: מג וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ
בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ
וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מד וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים
אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
מה וַיִּקְרָא פַרְעֹה שֵׁם־יוֹסֵף צָפְנַת פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ
אֶת־אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא
יוֹסֵף עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מו וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיֵּצֵא
יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַרְעֹה וַיַּעֲבֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
מז וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע לְקֹמָצִים:
מח וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל | שֶׁבַע שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֵּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־
הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ: מט וַיִּצְבֹּר
יוֹסֵף בָּר כְּחול הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי־חָדַל
לִסְפֹּר כִּי־אֵין מִסְפָּר: נ וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים
בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת
בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן: נא וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת־שֵׁם
הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי
וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִי: נב וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא
אֶפְרָיִם כִּי־הִפְרַנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עָנְיִי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 433)

כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹקִים . . כִּי הִפְרַנִי אֱלֹקִים (מא, נא-נב)

מְנַשֶּׁה – יוֹסֵף חָשַׁשׁ שֶׁבַּסְּבִיבָה הַמִּצְרִית הַטְּמֵאָה יִשְׁכַּח אֶת בֵּית אָבִיו וִיאַבֵּד אֶת צִדְקָתוֹ, וּקְרִיאַת שֵׁם זֶה הִזְכִּירָה לוֹ תָּמִיד סַכָּנָה זוֹ וְכָךְ הִצְלִיחַ לְהִתְגַּבֵּר וְלֹא לִשְׁכֹּחַ. **אֶפְרַיִם** – מוֹרֶה עַל שָׁלֵב שֵׁנִי וְנַעֲלֶה יוֹתֵר. לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁמִּצְרַיִם לֹא הִשְׁפִּיעָה עָלָיו לְרָעָה, אֶלָּא הִיא עַצְמָהּ הֵבִיאָה לְ'פְּרִיוֹן' וְהִתְעַלּוּת רוּחָנִית, בִּבְחִינַת 'יִתְרוֹן הָאוֹר מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ'.

רביעי נג וַתִּכְלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע אֲשֶׁר הָיָה
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: נד וַתָּחֵלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב
לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיְהִי רָעָב בְּכָל־
הָאֲרָצוֹת וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם:
נה וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־
פַּרְעֹה לַלֶּחֶם וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרַיִם לְכוּ
אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ: נו וְהָרָעָב
הָיָה עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־
אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ

מִצְרָיִם: מ וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל־יוֹסֵף כִּי־חָזַק הָרָעָב בְּכָל־הָאָרֶץ:

מב א וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם רְדוּ־שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ־לָנוּ מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת: ג וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בֶּר מִמִּצְרָיִם: ד וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן: ה וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: ו וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה: ז וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאַיִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לִשְׁבָּר־אֹכֶל: ח וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ: ט וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֵת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם: י וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל: יא כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים: יב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת: יג וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים | אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ: יד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם: טו בְּזֹאת תִּבָּחֲנוּ חַי פַּרְעֹה אִם־תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא אֲחִיכֶם הַקָּטֹן הֵנָּה: טז שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְיִקַּח אֶת־אֲחִיכֶם וְאַתֶּם הֵאָסְרוּ וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם וְאִם־לֹא חַי פַּרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם: יז וַיֶּאֱסֹף אֹתָם אֶל־מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים: יח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וִחְיוּ אֶת־הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ׳ 88)

וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו, וְהֵם לֹא הִכִּירֻהוּ (מב, ח) מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁיּוֹסֵף עָמַד בְּדַרְגָּה נַעֲלֵית כָּזוֹ, שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ שַׁלִּיט עַל מִצְרַיִם שָׁמַר עַל דְּבֵקוּת בַּהקָבָּ״ה, הוּא נִשְׁאַר יוֹסֵף הַצַּדִּיק. הַשְּׁבָטִים, לְעֻמַּת זֹאת, נֶאֱלְצוּ לְהִתְרַחֵק מֵהַמּוּלַת עוֹלָם הַזֶּה כְּדֵי לִדְבֹּק בְּהַקָּבָּ״ה, וְלָכֵן בָּחֲרוּ לִהְיוֹת רוֹעֵי צֹאן. וְהֵם לֹא הִכִּירוּהוּ — לֹא הָיְתָה לָהֶם הַכָּרָה וַהֲבָנָה בְּדַרְגַּת יוֹסֵף, שֶׁכֵּן לְפִי דַּרְגָּתָם אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת דָּבוּק בַּה׳ אֶלָּא מִתּוֹךְ הִתְבּוֹדְדוּת.

חמישי יט אִם־כֵּנִים אַתֶּם אַחֵיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ שֵׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם: כ וְאֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְנוּ דִבְרֵיכֶם וְלֹא תָמֻתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן: כא וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים | אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת: כב וַיַּעַן רְאוּבֵן אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם | לֵאמֹר אַל־תֶּחֱטְאוּ בַיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ: כג וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם: כד וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם: כה וַיְצַו יוֹסֵף וַיְמַלְּאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן: כו וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־חֲמֹרֵיהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם: כז וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא לַחֲמֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא אֶת־כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתִּוֹ: כח וַיֹּאמֶר אֶל־אָחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְּאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדּוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ: כט וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה כְּנָעַן וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרֹת אֹתָם לֵאמֹר: ל דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ

כִּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ: לא וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנַחְנוּ
לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים: לב שְׁנֵים־עָשָׂר אֲנַחְנוּ אַחִים
בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ וְהַקָּטֹן הַיּוֹם אֶת־אָבִינוּ
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: לג וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ
בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחוּ
אִתִּי וְאֶת־רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ: לד וְהָבִיאוּ
אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֵלַי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים
אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם
וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ: לה וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם
וְהִנֵּה־אִישׁ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת
כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּירָאוּ: לו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן
אֵינֶנּוּ וְאֶת־בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה: לז וַיֹּאמֶר
רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־
לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ
אֵלֶיךָ: לח וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת
וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה:

מג א וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ: ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ
לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל:
ג וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ
לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם:
ד אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ נֵרְדָה
וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל: ה וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ לֹא נֵרֵד
כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי
אֲחִיכֶם אִתְּכֶם: ו וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָּה הֲרֵעֹתֶם לִי
לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח: ז וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל
שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד
אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ
אֶת־אֲחִיכֶם: ח וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו
שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא
נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ: ט אָנֹכִי
אֶעֱרָבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ
וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים: י כִּי
לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַּעֲמָיִם:
יא וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן | אֵפוֹא
זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ
לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צָרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט
בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים: יב וְכֶסֶף מִשְׁנֶה קְחוּ בְיֶדְכֶם
וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ
בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא: יג וְאֶת־אֲחִיכֶם קָחוּ
וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ: יד וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם
רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת־אֲחִיכֶם
אַחֵר וְאֶת־בִּנְיָמִין וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי:
טו וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֶה־
כֶסֶף לָקְחוּ בְיָדָם וְאֶת־בִּנְיָמִן וַיָּקֻמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם
וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף:

נקודות משיחות קודש (לקוטי שיחות ל עמ' 198)

הֲלֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם . . אַל תֶּחֱטְאוּ בַּיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם (מב, כב) וְקַשֶּׁה, הֵיתֵכֶן שֶׁבָּה בַּשָּׁעָה שֶׁאֶחָיו מוֹדִים שֶׁחָטְאוּ וּמַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין, מָצָא רְאוּבֵן לְנָכוֹן לְהַגְדִּיל אֶת צַעֲרָם. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמִּסִּיּוּם דִּבְרֵי הַשְּׁבָטִים "עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת" נִרְאֶה שֶׁהִתְחָרְטוּ מַחֲמַת הַצָּרָה, לֹא מִשּׁוּם שֶׁהִכִּירוּ בְּחֵמְרַת הַחֵטְא עַצְמוֹ. לָכֵן אָמַר לָהֶם רְאוּבֵן, שֶׁחֲרָטָה צְרִיכָה לָבוֹא מִתּוֹךְ הַכָּרָה בְּחֵמְרַת הַחֵטְא כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ - כְּפִי שֶׁאָמַר לָהֶם בִּשְׁעָתוֹ.

ששי טז וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת־בִּנְיָמִין וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר
עַל־בֵּיתוֹ הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבַּיְתָה וּטְבֹחַ טֶבַח
וְהָכֵן כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם: יז וַיַּעַשׂ
הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־
הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף: יח וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי
הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב
בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל
עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים

וְאֶת־חֲמֹרֵינוּ: יט וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית
יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת: כ וַיֹּאמְרוּ בִּי
אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל: כא וַיְהִי
כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ
וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ
וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְּיָדֵנוּ: כב וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ
לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ
בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ: כג וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ
אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן
בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם
אֶת־שִׁמְעוֹן: כד וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה
יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא
לַחֲמֹרֵיהֶם: כה וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף
בַּצָּהֳרַיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם: כו וַיָּבֹא
יוֹסֵף הַבַּיְתָה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם
הַבַּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה: כז וַיִּשְׁאַל לָהֶם
לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר
אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי: כח וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ
לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ כתיב וישתחו
קרי וַיִּשְׁתַּחֲווּ: כט וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין
אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר
אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי:

נקודות משיחות קודש (לקוטי שיחות לה עמ' 181)

וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן (מג, טז) טְבֹחַ טֶבַח - פְּרַע לָהֶן בֵּית הַשְּׁחִיטָה. הָכֵן - טל גִּיד הַנָּשֶׁה בִּפְנֵיהֶם (חולין צא, א) יוֹסֵף הַצַּדִּיק מְלַמֵּד אוֹתָנוּ פֶּרֶק בְּהַכְנָסַת אוֹרְחִים. הוּא לֹא הָיָה בָּטוּחַ אִם אֶחָיו יֹאכְלוּ מִסְּעוּדָתוֹ, מִטַּעֲמֵי כַּשְׁרוּת, וּבְכָל זֹאת הִשְׁתַּדֵּל בְּכָל כֹּחוֹ לְהָכִין עֲבוּרָם סְעוּדָה כְּשֵׁרָה מְיֻחֶדֶת. כָּךְ יֵשׁ לִטְרֹחַ וְלַעֲשׂוֹת כָּל מַאֲמָץ כְּדֵי לְסַפֵּק לָאוֹרֵחַ אֶת כָּל צְרָכָיו, אֲפִילוּ כְּשֶׁיֵּשׁ סָפֵק אִם אָכֵן יֵהָנֶה מִמַּאֲמָץ זֶה.

שביעי ל וַיִּמַּהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו
וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא הַחֲדָרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה:
לא וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לָחֶם:
לב וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִים
הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים
לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־תוֹעֵבָה הִוא
לְמִצְרָיִם: לג וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ
וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־
רֵעֵהוּ: לד וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב
מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ
וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ: **מד** א וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ
לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל כַּאֲשֶׁר
יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ:
ב וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת
הַקָּטֹן וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר
דִּבֵּר: ג הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה
וַחֲמֹרֵיהֶם: ד הֵם יָצְאוּ אֶת־הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ
וְיוֹסֵף אָמַר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף אַחֲרֵי
הָאֲנָשִׁים וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה
שִׁלַּמְתֶּם רָעָה תַּחַת טוֹבָה: ה הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר
יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֲרֵעֹתֶם
אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם: ו וַיַּשִּׂגֵם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ז וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי
כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר
הַזֶּה: ח הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ
הֱשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית
אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב: ט אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ
מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי לַעֲבָדִים:
י וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן־הוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא
אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם: יא וַיְמַהֲרוּ
וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אַרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ
אַמְתַּחְתּוֹ: יב וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה
וַיִּמָּצֵא הַגְּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן: יג וַיִּקְרְעוּ
שִׂמְלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה:
יד וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ
שָׁם וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אַרְצָה: טו וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף
מָה־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם

כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי: טז וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה־נֹּאמַר לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת־עֲוֹן עֲבָדֶיךָ הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ: יז וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם:

סס"ס קמ"ו פסוקים, יחזקיה"ו. אמציה. יהיה לי עבד סימן.

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 359)

חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ (מד, ז) חֵלִין הוּא לָנוּ, לְשׁוֹן גְּנַאי (רש"י) יְהוּדִי קָדוֹשׁ - וְחֵלִין (גַּשְׁמִיּוּת) הֵם שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, וְהַעִסּוּק בְּעִנְיְנֵי חֹל גְּנַאי הוּא לוֹ. גַּם כְּשֶׁהוּא מְקַיֵּם אֶת הַצִּוּוּי "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ", אֵין הוּא מַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לְמַצָּב שֶׁל "חֵלִין", אֶלָּא לְהֵפֶךְ: הוּא מַעֲלֶה אֶת הַחֵלִין לְדַרְגַּת 'חֵלִין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת הַקֹּדֶשׁ'. וְזֹאת - עַל יְדֵי "כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם".

מפטיר מח בַּיּוֹם הַשִּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד: מט קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ו מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לְמִנְחָה: נ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: נא פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: נב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: נג וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד: פ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לשבת חנוכה לקריאה בציבור

ולשמו"ת בזכריה פרק ב

ב יד רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה: טו וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ: טז וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל־אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם: יז הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ: **ג** א וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבּוֹחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ: ג וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים

ב יד רַנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה: טו וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ: טז וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל־אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם: יז הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ: **ג** א וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבּוֹחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ: ג וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים

עטרת מרים

יד רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא אֶל יְרוּשָׁלִַם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה: טו אָז וְנִלְווּ יִתְחַבְּרוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם שֶׁיִּתְגַּיְּרוּ וִיקַבְּלוּ דַּת הָאֱמֶת, וּבְכָל זֹאת וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְלֹא בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ כִּי הַשְּׁלִיחוּת הַקּוֹדֶמֶת הָיְתָה לְהַזְהִיר אֶת הַגּוֹיִם, וּשְׁלִיחוּת זוֹ הִיא אֲלֵיכֶם, לְבַשֵּׂר אֶתְכֶם כִּי יֵשׁ תִּקְוָה: טז וְנָחַל יְהוָה הַמָּקוֹם יִנְחַל אֶת־יְהוּדָה לִהְיוֹת חֶלְקוֹ לְעוֹלָם עַל־אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וְלֹא יִגְלוּ עוֹד מִמֶּנָּה וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם לְהַשְׁכִּין שֵׁם שְׁכִינָתוֹ כְּמֵאז: יז הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ: **א** וַיַּרְאֵנִי בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל (הוּא הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל בִּתְחִילַּת זְמַן בַּיִת שֵׁנִי, עַיֵּן עֶזְרָא ג) עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה שֶׁדָּן אוֹתוֹ עַל מַעֲשָׂיו וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ עַל יְמִין יְהוֹשֻׁעַ לְשִׂטְנוֹ לְקַטְרֵג עָלָיו שֶׁלֹּא מִיחָה בְּבָנָיו שֶׁנָּשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת: **ב** וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בַּעַל הָרַחֲמִים בְּךָ הַבּוֹחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה הֲלֹא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל הוּא כְּאוּד עַיִן שֶׁאֲחֻזָּה בּוֹ הָאֵשׁ קְצַת מֻצָּל מֵאֵשׁ כִּי הוּשְׁלַךְ בָּאֵשׁ עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר עִם אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וַחֲבֵרָיו וְצִדְקִיָּהוּ נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, וְיהוֹשֻׁעַ נִיצַל מִן הַשְּׂרֵיפָה (יִרְמְיָה כט, וסנהדרין צג.) אַךְ נִשְׂרְפוּ בְּגָדָיו, וְאִם כֵּן זְכוּתוֹ רַב וְאֵיךְ תִּקְטְרֵג עָלָיו: **ג** וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים

שי למורא

טו) וְנִלְווּ, וְיִתְחַבְּרוּ. וְהָיוּ לִי לְעָם, כְּלוֹמַר, לְהַאֲמִין בַּה'. וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ, אֲבָל שְׁכִינָתִי תִּהְיֶה בְּתוֹכֵךְ, וְלֹא בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם הָרַבִּים. טז) חֶלְקוֹ, לְנַחֲלָתוֹ וּלְחֶלְקוֹ. יז) הַס כָּל בָּשָׂר מִפְּנֵי ה', שִׁתְקוּ כָּל הָאֻמּוֹת מִפַּחַד ה'. כִּי נֵעוֹר, לְשׁוֹן הֶעָרָה וּיְקִיצָה. מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ, מִן הַשָּׁמַיִם. לָרֶדֶת לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם. **א)** וַיַּרְאֵנִי, בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה. עַל יְמִינוֹ, שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל. לְשִׂטְנוֹ, לְקַטְרֵג עָלָיו. עַל שֶׁלֹּא מִחָה בְּבָנָיו שֶׁנָּשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת. **ב)** הַבּוֹחֵר בִּירוּשָׁלִָם, הקב"ה שֶׁהוּא בּוֹחֵר בִּירוּשָׁלַיִם לִבְנוֹתָהּ. הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ, כְּלוֹמַר, אֵיךְ תִּקְטְרֵג עָלָיו, הֲלֹא הוּא כְּמוֹ אוּד (עַיִן שֶׁמְּנַדְּנְדִים בּוֹ אֶת הָאֵשׁ) שֶׁנִּצּוֹל מֵאֵשׁ. כִּי יְהוֹשֻׁעַ הָיָה מֻשְׁלָךְ בָּאֵשׁ עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר עִם אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וְצִדְקִיָּהוּ בֶּן מַעֲשֵׂיָה נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, וִיהוֹשֻׁעַ נִצַּל מִן הַשְּׂרֵפָה (כמו שאמרו במסכת סנהדרין דף צג,א). וְאִם כֵּן זְכוּתוֹ רַבָּה, וְאֵיךְ תִּקְטְרֵג עָלָיו. **ג)** הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים, כְּלוֹמַר עֲדַיִן הָיָה עָלָיו הֶעָוֹן שֶׁלֹּא מִחָה בְּבָנָיו. **ד)** הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו, כְּלוֹמַר, הִפְרִישׁוּ אֶת בָּנָיו מִנְּשׁוֹתֵיהֶם הַנָּכְרִיּוֹת, וְיוּסַר הֶעָוֹן מִיהוֹשֻׁעַ. וַיֹּאמֶר אֵלָיו, הַמַּלְאָךְ אָמַר לִיהוֹשֻׁעַ. הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ, בְּמֵה שֶׁצִּוִּיתָךְ לְהַפְרִישׁ בָּנֶיךָ מֵהַנָּכְרִיּוֹת, הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ הֶעָוֹן שֶׁהָיָה בְּךָ. מַחֲלָצוֹת, חֲלִיפוֹת בְּגָדִים נָאִים, כְּלוֹמַר זְכִיּוֹת.

בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ׃
ד וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר
הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר
אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ
וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת׃ ה וָאֹמַר יָשִׂימוּ
צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף
הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים
וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד׃ ו וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה
בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ ז כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־
מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־
בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרַי וְנָתַתִּי לְךָ
מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה׃ ח שְׁמַע־
נָא יְהוֹשֻׁעַ | הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ
הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה
כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח׃ ט כִּי |
הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ
עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם הִנְנִי
מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
וּמָשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם
אֶחָד׃ י בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ
אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה׃ ד א וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי

שי למורא

ה) **וָאֹמַר,** זֶה מַאֲמַר זְכַרְיָה הַנָּבִיא, שֶׁאָמַר, הִתְפַּלַּלְתִּי עָלָיו. **צָנִיף טָהוֹר עַל רֹאשׁוֹ,** כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ כֶּתֶר כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו, כֵּיוָן שֶׁפֹּרְשׁוּ מִן הַנָּשִׁים הַנָּכְרִיּוֹת. **וּמַלְאַךְ ה׳ עוֹמֵד,** כָּךְ רָאָה זְכַרְיָה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, שֶׁעַד שֶׁיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל רֹאשׁוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, הָיָה מַלְאַךְ ה׳ עוֹמֵד. ו) **וַיָּעַד,** הִתְרָה בּוֹ. ז) **תָּדִין אֶת בֵּיתִי,** תִּשְׁפֹּט וְתִהְיֶה פָּקִיד עַל בֵּית מִקְדָּשִׁי. **חֲצֵרַי,** הָעֲזָרָה וּסְבִיבוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים,** בִּזְמַן תְּחִיַּת הַמֵּתִים אֶחַיֶּה אוֹתְךָ וְתִהְיֶה מְהַלֵּךְ. **בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה,** בֵּין הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם עוֹמְדִים וְקַיָּמִים לְעוֹלָם. ח) **וְרֵעֶיךָ,** הֵם חַגַּיָּה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. **כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה,** שֶׁגַּם הֵם נִצְּלוּ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ כָּמוֹךָ, וּרְאוּיִים הֵם לְהַעֲשׂוֹת נִסִּים עַל יָדָם. **כִּי הִנְנִי מֵבִיא,** כְּלוֹמַר, וְהַדִּבּוּר הוּא שֶׁהִנְנִי מֵבִיא. **אֶת עַבְדִּי צֶמַח,** אֶת הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַהֲקִימוֹתִי לְדָוִד צֶמַח צַדִּיק" (ירמיה כג,ה). ט) **כִּי הִנֵּה הָאֶבֶן,** יְסוֹד הַבַּיִת אֲשֶׁר יְסַדְתֶּם בִּימֵי כּוֹרֶשׁ וְאַחַר כָּךְ נִתְבַּטְּלָה הַמְּלָאכָה. **עַל אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם,** סוֹפוֹ לְהַרְחִיב עַל אֶחָד פִּי שִׁבְעָה, כִּי נָתַן הקב"ה עֵינָיו לְהַרְבּוֹת אֶת כְּבוֹד הַבַּיִת בְּבִנְיָנוֹ. **הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ,** מַתִּיר אֶת קְשׁוּרֶיהָ, כְּלוֹמַר, מֵפֵר עֲצַת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר כָּתְבוּ שִׂטְנָה לְבַטֵּל אֶת הַמְּלָאכָה. **וּמָשְׁתִּי,** וַהֲסִירוֹתִי. **אֶת עָוֹן,** אֶת הָעֲוֹנוֹת וְעָנְשָׁם. **בְּיוֹם אֶחָד,** בַּיּוֹם שֶׁיֵּיסַד הַהֵיכָל, אָז תִּשְׁכְּנוּ לָבֶטַח. י) **אֶל תַּחַת גֶּפֶן וגו׳,** כְּלוֹמַר תֵּשְׁבוּ לָבֶטַח, אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וּתְאֵנָתוֹ. ב) **וְגִלָּה עַל רֹאשָׁהּ,** מִמַּעַל עַל רֹאשָׁהּ הָיָה מַעֲיָן כְּמַרְאֵה סֵפֶל גָּדוֹל עָגֹל. וּבָהּ הָיָה

עטרת מרים

צוֹאִים מְלוּכְלָכִים מַעָוֹן, כִּי עוֹד יָשְׁבוּ הַנָּשִׁים הַנָּכְרִיּוֹת תַּחַת בָּנָיו וְלֹא גֵּרְשׁוּ אוֹתָן, וְהוּא לֹא מִיחָה בָּהֶם וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ׃ ד וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ שֶׁעָמַד יְהוֹשֻׁעַ לִפְנָיו וַיֹּאמֶר אֶל הָעוֹמְדִים הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו מִיהוֹשֻׁעַ, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: יַבְדִּילוּ בָּנָיו אֶת נְשׁוֹתֵיהֶם וְיִמְחוֹל לוֹ וַיֹּאמֶר הַמַּלְאָךְ אֵלָיו לִיהוֹשֻׁעַ רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ שֶׁהָיָה בְּךָ עַל שֶׁלֹּא מִיחִיתָ בָּהֶם וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת חֲלִיפוֹת בְּגָדִים נְקִיִּים, כְּשֶׁיּוֹסִר הֶעָוֹן וְגוּלָה הַזְּכוּת: ה וָאֹמַר אֲנִי זְכַרְיָה אָמַרְתִּי אֶל הַמַּלְאָךְ יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ לְחַנְּכוֹ לִהְיוֹתוֹ שוּב כֹּהֵן גָּדוֹל עִם מִצְנֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ, וְנִתְקַבְּלוּ דִּבְרֵי וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד בְּכָל מֶשֶׁךְ הַזְּמַן שֶׁנַּעֲשָׂה כָּל זֶה: ו אָז בְּעֵת הַלְבִּיש אוֹתוֹ בִּגְדֵי כֹּהֵן גָּדוֹל וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ הֵעִיד וְהִתְרָה בּוֹ בְּשֵׁם ה׳ לֵאמֹר: ז כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ שֶׁתִּתְנַהֵג בְּמִדּוֹת ה׳ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי מִשְׁמֶרֶת תּוֹרַת ה׳ וּמִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי שֶׁיִּשְׁגִּיחַ עַל עֲבוֹדַת הַבַּיִת וְדִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרַי אֶת חִצְרוֹת הַמִּקְדָּשׁ לְהַשְׁגִּיחַ עַל מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת בְּכָל פְּרָטָיו, אָז אֲנִי מַבְטִיחַ לְךָ וְנָתַתִּי לְךָ יֵצֵא מִמְּךָ חֹטֶר לָעָתִיד לָבֹא שֶׁיְּשַׁמְּשׁוּ בַּבַּיִת הַשְּׁלִישִׁי שֶׁהֵם יִתְקַדְּשׁוּ כַּמַּלְאָכִים, וְהֵם יִהְיוּ מַהְלְכִים בֵּין הַמַּלְאָכִים הַנִּצְחִיִּים הָעֹמְדִים לִפְנֵי ה׳ הָאֵלֶּה וְיִתְהַלְּכוּ עִמָּהֶם בְּחַיֵּיהֶם: ח שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ | הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ חַגַּיָּה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי נִצּוֹלוּ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ כָּמוֹךָ וּמֵהֶרְאוּי לִיחֵד הַדִּבּוּר גַּם לָהֶם, וְהַדִּבּוּר הוּא כִּי־הִנְנִי מֵבִיא בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אֶת־עַבְדִּי צֶמַח אֶת מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: ט כִּי | הִנֵּה הָאֶבֶן שֶׁהוּשַׂם בִּיסוֹד בִּנְיַן בֵּית הָעָתִיד אֲשֶׁר נָתַתִּי בִּיד זְרֻבָּבֶל, מוּכָן הוּא לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם לִשְׁמִירוֹת רַבּוֹת מֵאֵת הַמָּקוֹם בָּרוּךְ־הוּא עַל הַבִּנְיָן הַהוּא הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ ה׳ בְּעַצְמוֹ יַחֲקוֹק צוּרוֹת עַל הָאֲבָנִים לְיַפּוֹתָן, כְּלוֹמַר הוּא יִתֵּן כֹּחַ וְעֹזֶר עַל הַמְּלָאכָה. נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמָשְׁתִּי וַהֲסִירוֹתִי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד כִּי אָז לֹא יֶחֱטְאוּ עוֹד וַעֲוֹנוֹת הַקּוֹדְמִים אֶסְלַח, וְאָז: י בַּיּוֹם הַהוּא שֶׁיְּסַד הַהֵיכָל נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת אָז תִּשְׁכְּנוּ לָבֶטַח תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה לְשֶׁבֶת בְּצִלָּהּ וְלֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ מְרֹב הַטּוּבָה שֶׁיִּהְיֶה אָז: א הַנָּבִיא לֹא הֵבִין אֶת הַמַּרְאֶה הַקּוֹדֶמֶת, וְלֹא יָדַע הַכַּוָּנָה עַל מַה

עטרת מרים

שֶׁאֲמַר שֶׁנִּפְתַּח פִּתְחָהּ שִׁבְעָה עֵינַיִם, וְעַל כֵּן נָפַל בְּשִׁנָּה וְתַרְדֵּמָה **וַיִּשָּׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ** וַיַּרְאֵהוּ מַרְאֶה אַחֶרֶת שֶׁהוּא פֵּירוּשׁ הַמַּרְאֶה הָרִאשׁוֹנָה: **ב וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה** בְּמַרְאֶה הַנִּבּוּאָה כְּתִיב **וַיֹּאמֶר** קְרִי **וָאֹמַר רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ** כְּמִין סֵפֶל גָּדוֹל עָגוֹל וּבָהּ הָיָה הַשֶּׁמֶן **עַל־רֹאשָׁהּ** בְּרֹאשֵׁי קְנֵי הַמְּנוֹרָה **וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ** כְּמִין בְּזִיכִין שֶׁנּוֹתְנִין הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילָה לְתוֹכָהּ **עֲלֵיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת** לְכָל נֵר וָנֵר בָּאִין שִׁבְעָה צִנּוֹרוֹת קְטַנִּים שֶׁהַשֶּׁמֶן זָב מִן הַגֻּלָּה דֶּרֶךְ אוֹתָן מוּצָקוֹת **לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ:** ג וְעוֹד רָאִיתִי **וּשְׁנַיִם** אִילָנֵי **זֵיתִים** עִמְּדוּ **עָלֶיהָ** אֵצֶל הַמְּנוֹרָה, **אֶחָד** מִימִין הַגֻּלָּה **וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ:** ד **וָאַעַן** הֵרִימוֹתִי קוֹל **וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי** עַל מָה בָּאוּ אֵלֶּה לְרִמּוֹז: ה **וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־אֵלֶּה** הֲלֹא מֵעַצְמְךָ תַּשְׂכִּיל לְדַעַת מָה־הֵמָּה אֵלֶּה **וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי** לֹא הִשְׂכַּלְתִּי לָדַעַת: ו **וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל** לֵאמֹר זֶה כְּמוֹ בַּמְּנוֹרָה שֶׁהַכֹּל נַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ, וְהוּא רָמֵז לִדְבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל עַל הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ הַבָּא מִזֶּרַע זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר אִז תִּהְיֶה הַנְהָגַת ה׳ **לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי** שְׁרוּחַ ה׳ לְבַדּוֹ יַנְהִיג וְיִמְשׁוֹל **אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:** ז **עַל מֶלֶךְ** גּוֹג יֹאמַר **מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל** לַעֲמוֹד **לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל** בִּפְנֵי הַמָּשִׁיחַ לְכָל יוֹכֵל לַעֲבוֹר, לֹא כֵן כִּי לְמוּלוֹ תִּהְיֶה **לְמִישֹׁר** וּבְכָל יַעֲבוֹר **וְהוֹצִיא** וּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יוֹצִיא **אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה** הָרִאשׁוֹן לְהַנִּיחָהּ בִּיסוֹד בִּנְיַן בֵּית הָעָתִיד, **וְאָז יִשְׁמִעוּ תְּשֻׁאוֹת** וְהָמְיָה לֵאמֹר חֵן חֵן לָהּ לְאֶבֶן הַזֹּאת יֵשׁ לָהּ חֵן רַב בְּעֵינֵי כֻּלָּם:

שי למורא

הַשֶּׁמֶן. **וְשִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ עָלֶיהָ,** עַל קְנֵי הַמְּנוֹרָה הָיוּ שִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ, הֵם הַכֵּלִים שֶׁבָּהֶם הַפִּתִילוֹת וְהַשֶּׁמֶן לְהָאִיר. **שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת,** לְכָל נֵר וָנֵר הָיוּ בָּאִים שִׁבְעָה צִנּוֹרוֹת קְטַנִּים שֶׁהַשֶּׁמֶן זָב מִן הַגֻּלָּה דֶּרֶךְ אוֹתָן מוּצָקוֹת לְכָל נֵר וָנֵר. ג) **וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ,** אֵצֶל הַמְּנוֹרָה הָיוּ שְׁנֵי אִילָנוֹת שֶׁהַזֵּיתִים גְּדֵלִים בָּהֶם. ד) **מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי,** מַה זֶּה שֶׁהַזֵּיתִים נִמְסָקִים מֵאֵלֵיהֶם, וְהַשֶּׁמֶן בָּא אֶל הַנֵּרוֹת מֵאֵלָיו. ו) **זֶה דְּבַר ה׳ אֶל זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר,** זֶה סִימָן לְךָ לְהַבְטִיחַ עַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁבָּא מִזֶּרַע זְרֻבָּבֶל. **לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ,** כְּלוֹמַר, מֶמְשַׁלְתּוֹ עַל הָאֻמּוֹת לֹא תִּהְיֶה עַל יְדֵי צְבָאוֹת חֵילִים רַבִּים וְלֹא בְּכֹחַ זְרוֹעוֹ יִכְבְּשֵׁם בְּמִלְחָמָה. **כִּי אִם בְּרוּחִי,** הוּא יִמְשֹׁל בָּאֻמּוֹת מִבְּלִי טֹרַח מִלְחָמָה, וְרַק בְּרוּחִי, כְּלוֹמַר בִּרְצוֹנִי אֲשֶׁר אֶתֵּן בְּלֵב הָאֻמּוֹת לִהְיוֹת נִכְנָעִים לוֹ וְסָרִים לְמִשְׁמַעְתּוֹ. ז) **מִי אַתָּה הַר הַגָּדוֹל,** אַתָּה מֶלֶךְ גּוֹג שֶׁהִנְּךָ חוֹשֵׁב עַצְמְךָ כְּהַר גָּדוֹל לַעֲמֹד בְּדַרְכּוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, מַה כֹּחַ יֵשׁ בְּךָ. **לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר,** לְמוּל הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ תִּהְיֶה כְּאֶרֶץ מִישׁוֹר לַעֲבֹר בְּקַלּוּת, וְלֹא תּוּכַל לַעֲשׂוֹת שׁוּם עִכּוּב. **וְהוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה,** הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הַטּוֹבָה וְהַחֲשׁוּבָה לְהַנִּיחָהּ בִּיסוֹד בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **תְּשֻׁאוֹת** חֵן חֵן לָהּ, אָז יִשָּׁמַע קוֹל תְּשׁוּאוֹת, שֶׁכֻּלָּם יַעֲנוּ וְיֹאמְרוּ "הִנֵּה לָאֶבֶן הַזֹּאת יֵשׁ לָהּ חֵן רַב", כִּי הִיא טוֹבָה וַחֲשׁוּבָה עַד מְאֹד.

וַיַּעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ:
ב וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה כתיב **וָאֹמַר** קרי **וָאֹמַר רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ:** ג **וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ:**
ד **וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי:** ה **וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי:** ו **וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:** ז **מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ:**

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

שי למורא

א) אֶת הַכִּירֹת, כְּלֵי נְחֹשֶׁת כְּעֵין סִירִים לְשִׂים בָּהֶם אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ. (וְנִקְרָאוּ "כִּירוֹת" מִלְּשׁוֹן כִּירָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֵפֶר וְדֶשֶׁן). **וְאֶת הַיָּעִים,** כַּלִּים שֶׁבָּהֶם מְרִימִים אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ. **וְאֶת הַמִּזְרָקוֹת,** סְפָלִים שֶׁבָּהֶם מְקַבְּלִים אֶת הַדָּם לְזָרְקָה עַל הַמִּזְבֵּחַ. **וַיְכַל חִירָם,** הוּא הָיָה בְּנוֹ שֶׁל חִירוֹם הַנִּזְכָּר בַּפָּסוּק לִפְנֵי זֶה (ראה מלבי"ם). **בֵּית ה',** לְצֹרֶךְ בֵּית ה'.

ב) עַמּוּדִים שְׁנַיִם וגו', שְׁנֵי הָעַמּוּדִים שֶׁהֶעֱמִידוּ בָּאוּלָם שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְהַשְּׂבָכוֹת,** מַעֲשֵׂה קְלִיעָה, כְּעֵין שַׂרְשָׂרוֹת.

ד) הַמְּכֹנוֹת, בְּסִיסִים לְכִיּוֹרֵי הַנְּחֹשֶׁת, וְלֶחֶם גְּלָגַלִּים וכו' כְּמֻבָּאר לְעֵיל בְּפֶרֶק זֶה בְּסֵפֶר מְלָכִים.

ה) וְאֶת הַיָּם, בְּרֵכָה עֲשׂוּיָה מִנְּחֹשֶׁת, וְעֹמֶדֶת עַל שְׁנֵים עָשָׂר בָּקָר שֶׁהָיוּ עֲשׂוּיִים מִנְּחֹשֶׁת. **ו) נְחֹשֶׁת מְמֹרָט,** מַתֶּכֶת הַנְּחֹשֶׁת הָיְתָה צְרוּפָה וּמְזֻקֶּקֶת וְיָקָרָה מְאֹד. **ז) בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן,** שֶׁשָּׁם הָיְתָה הָאֲדָמָה עָבָה וּמַכְשֶׁרֶת לִמְלָאכָה זו.

עטרת מרים

א וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְצוֹרֶךְ בֵּית יְהוָה: **ב** עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגָלֹת הַכֹּתָרֹת חֵלֶק הַתַּחְתּוֹן מֵהַכֹּתֶרֶת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת סְרוּג שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גָּלוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים: **ג** וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גָּלוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים: **ד** וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת מִלְּשׁוֹן כֵּן וּבְסִיס וְהָיוּ מִתַּחַת לַכִּיּוֹרוֹת עֲשָׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת: **ה** וְאֶת הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: **ו** וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט צָרוּף וּמְזֻקָּק: **ז** בְּכִכַּר

להרוצים לומר במלכים א פרק ז

א וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה: **ב** עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגָלֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גְּלוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים: **ג** וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גְּלוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים: **ד** וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עֲשָׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת: **ה** וְאֶת הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: **ו** וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט: **ז** בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה

עטרת מרים

הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ שָׁפֵךְ בָּהֶם אֶת הַנְּחֹשֶׁת לְאַחַר הַהַתָּכָה בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בְּעֵבִי הָאֲדָמָה, חָפַר צוֹרוֹת הַכֵּלִים הָהֵם בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן: ח וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה מִלִּשְׁקוֹל אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר לְרֹעַת מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת: ט וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן קְבוּצַת הַשֻּׁלְחָנוֹת, כִּי עֲשָׂרָה עָשָׂה (ד״ה-ב ד ח). אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים הַשֻּׁלְחָן עָשָׂה זָהָב: י וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין מְנוֹרַת משה וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל אֲבָל כֻּלָּם הֶעֱמִיד בַּדְּרוֹם לִפְנֵי הַדְּבִיר שֶׁהוּא הַפֶּתַח הַנִּשְׁקָף לַהֵיכָל, וְהַמְּנוֹרוֹת עָשָׂה מִזָּהָב סָגוּר נָקִי וּמְזוּקָק וְהַפֶּרַח שֶׁל מְנוֹרָה וְהַנֵּרֹת הֵם בְּזִיכִין שֶׁנּוֹתְנִין בְּהֶן הַשֶּׁמֶן וְהַפִּתִּילָה וְהַמֶּלְקָחַיִם שֶׁמְּרִימִים בָּהֶן אֶת הַפִּתִּילָה מִתּוֹךְ הַשֶּׁמֶן עָשָׂה מִזָّהָב: יא וְהַסִּפֹּות וְהַמִּזְמָרוֹת כְּלֵי שֶׁל מִינֵי זֶמֶר וְהַמִּזְרָקוֹת לְקַבֵּל דָּם וְהַכַּפּוֹת לִבְזִיכֵי לְבוֹנָה וְהַמַּחְתּוֹת לַחְתּוֹת בָּהֶם הָאֵשׁ עַל הַקְּטֹרֶת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתֹות הֵם הָעֲשׂוּיוֹת לְהַצִּיב בָּהֶן צִירִים לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְסַבֵּב אֵילֶךְ וְאֵילֶךְ שֶׁהוּא לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת שֶׁהוּא לַהֵיכָל הָיוּ זָהָב:

שי למורא

יְצָקָם, הִתִּיכָם וְיִצָּקָם בְּתַבְנִיתָם. ח) וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת כָּל הַכֵּלִים, הִנִּיחַ מִלִּשְׁקֹל אוֹתָם. י) חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל, מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל לַמְּנוֹרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. לִפְנֵי הַדְּבִיר, בְּהֵיכַל הַקֹּדֶשׁ, לִפְנֵי קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. זָהָב סָגוּר, זָהָב שֶׁסָּגְרוּ אוֹתוֹ בְּכוּר הַצּוֹרֵף לְטַהֲרוֹ מִסִּיג. וְהַפֶּרַח, פִּרְחֵי הַמְּנוֹרוֹת. וְהַנֵּרוֹת, מְכָלֵי הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילוֹת שֶׁל הַמְּנוֹרוֹת. וְהַמֶּלְקָחַיִם, צְבָתִים שֶׁמְּרִימִים בָּהֶם אֶת הַפְּתִילָה מִתּוֹךְ הַשֶّמֶן. יא) וְהַסִּפֹּות וְהַמִּזְמָרוֹת, מִינֵי כְּלֵי זֶמֶר. וְהַמִּזְרָקוֹת, כֵּלִים לְקַבֶּלֶת דַּם הַקָּרְבָּנוֹת וְלִזְרִיקַת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ. וְהַכַּפּוֹת, הַבְּזִיכִים שֶׁבָּהֶם שָׂמִים אֶת הַלְּבוֹנָה עַל הַשֻּׁלְחָן. וְהַמַּחְתּוֹת, כֵּלִים לֶאֱסֹף בָּהֶם גַּחֲלֵי אֵשׁ מֵהַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן לְמִזְבַּח הַפְּנִימִי לְהַקְטָרַת הַקְּטֹרֶת. וְכֵן לְתִרוּמַת הַדֶּשֶׁן מֵהַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן. וְהַפֹּתוֹת, הֵן הָעֲשׂוּיוֹת לְהַצִּיב בָּהֶן אֶת צִירֵי הַדְּלָתוֹת בַּמִּפְתָּן וּבַמַּשְׁקוֹף, בִּשְׁבִיל תְּנוּעַת הַדְּלָתוֹת. פֵּרוּשׁ אַחֵר, מַפְתְּחוֹת שֶׁפּוֹתְחִים בָּהֶם אֶת הַדְּלָתוֹת. לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל, וְגַם הַפּוֹתוֹת שֶׁל דַּלְתוֹת הַהֵיכָל, שֶׁהוּא הַקֹּדֶשׁ שֶׁלִּפְנֵי קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, הָיוּ זָהָב.

הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן: ח וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת: ט וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: י וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב: יא וְהַסִּפֹּות וְהַמִּזְמָרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתֹות לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל זָהָב:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

מד יח וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמַר בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל־יִחַר אַפְּךָ בְּעַבְדֶּךָ כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה: יט אֲדֹנִי שָׁאַל אֶת־עֲבָדָיו לֵאמֹר הֲיֵשׁ־לָכֶם אָב אוֹ־אָח: כ וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטָן וְאָחִיו מֵת וַיִּוָּתֵר הוּא לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֲהֵבוֹ: (לוי) כא וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ הוֹרִדֻהוּ אֵלַי וְאָשִׂימָה עֵינִי עָלָיו: כב וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי לֹא־יוּכַל הַנַּעַר לַעֲזֹב אֶת־אָבִיו וְעָזַב אֶת־אָבִיו וָמֵת: כג וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ אִם־לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם הַקָּטָן אִתְּכֶם לֹא תֹסִפוּן לִרְאוֹת פָּנָי: כד וַיְהִי כִּי עָלִינוּ אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וַנַּגֶּד־לוֹ אֵת דִּבְרֵי אֲדֹנִי: (ישראל) כה וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל: כו וַנֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ אָחִינוּ הַקָּטָן אִתָּנוּ וְיָרַדְנוּ כִּי־לֹא נוּכַל לִרְאוֹת פְּנֵי הָאִישׁ וְאָחִינוּ הַקָּטָן אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ: כז וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ אָבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה־לִּי אִשְׁתִּי: כח וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאִתִּי וָאֹמַר אַךְ טֹרֹף טֹרָף וְלֹא רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה: כט וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעִם פָּנַי וְקָרָהוּ אָסוֹן וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּרָעָה שְׁאֹלָה: ל וְעַתָּה כְּבֹאִי אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ: (ע״ב בחול)

סדר הדלקת נרות חנוכה

זמן הדלקת הנרות הוא משקיעת החמה. בדיעבד אפשר להדליק במשך כל הלילה - ואם בני־הבית ערים, אפשר גם לברך.

ה׳שמש׳ צריך לעמוד מעל או מתחת שאר הנרות, כדי שיהיה ניכר שאינו בכלל נרות המצוה.

הנרות צריכים לדלוק לפחות חצי שעה לאחר צאת הכוכבים.

אפשר להדליק בכל סוגי הנרות. מצוה מן המובחר להדליק בשמן־זית ובפתילות.

את הנרות מציבים בימין החנוכיה. ביום הראשון נר אחד, ביום השני שניים וכו׳ עד היום השמיני - שמונה נרות. סדר ההדלקה הוא משמאל לימין, כלומר - תמיד מדליקים קודם את הנר השמאלי (החדש) וממשיכים להדליק משמאל לימין. הנר הימני יהיה תמיד האחרון להדלקה.

לאחר שמסיימים להכין את הנרות להדלקה, עם נרות רגילים או כוסיות שמן־זית וכיוצא בזה, אומרים את ברכות ההדלקה. בפעם הראשונה שמדליקים השנה (אפילו אם זה באמצע החנוכה), מברכים שלוש ברכות. ואילו בשאר ימי החנוכה מברכים רק שתי ברכות (וכנ״ל - את הברכה השלישית - ״שהחיינו״ - מברכים רק בפעם הראשונה). לאחר שמסיימים את אמירת הברכות מדליקים את הנרות באמצעות ה׳שמש׳ (אותו מדליקים ראשון). לאחר ההדלקה שרים את נוסח ״הנרות הללו״.

בערב שבת

ביום שישי מקדימים את זמן הדלקת נרות החנוכה, לזמן הדלקת נרות השבת המתפרסם תמיד. תחילה מדליקים את נרות החנוכה ורק אחר־כך מדליקים את נרות השבת. מכיוון שמקדימים את זמן הדלקת נרות החנוכה, יש להשתמש לנר חנוכה בנרות גדולים יותר, ולא בנרות הדקים הנהוגים - כדי שידלקו לפחות 70 דקות.

אם קרה והאשה הדליקה נרות שבת לפני שהודלקו נרות החנוכה - יכולים הגברים שטרם קיבלו עליהם את השבת להדליק את נרות החנוכה לפני זמן השקיעה.

במוצאי שבת

במוצאי־שבת חנוכה חוזרים מיד מבית־הכנסת, מזדרזים לערוך ׳הבדלה׳, ואחר־כך מדליקים נרות חנוכה (יש נוהגים לומר: ״ברוך המבדיל בין קודש לחול״, להדליק את נרות החנוכה ואחר־כך להבדיל על היין).

ברכות הדלקת נרות חנוכה

לפני הדלקת הנרות מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר חֲנוּכָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ, בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

בערב הראשון (או כשמדליקים בפעם הראשונה השנה) מוסיפים ומברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

לאחר הדלקת הנרות אומרים:

הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מַדְלִיקִין עַל הַתְּשׁוּעוֹת, וְעַל הַנִּסִּים, וְעַל הַנִּפְלָאוֹת, שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה, עַל־יְדֵי כֹּהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים. וְכָל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה, הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ קֹדֶשׁ הֵם, וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, אֶלָּא לִרְאוֹתָן בִּלְבָד, כְּדֵי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל, עַל נִסֶּיךָ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל יְשׁוּעוֹתֶיךָ.

לוח זמנים לשבת פרשת מקץ בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:37	06:39	08:31	08:33	09:07	09:10	10:00	10:02	16:45	16:49	17:13	17:17	16:28	17:28
חיפה (ח)	06:40	06:42	08:31	08:34	09:08	09:11	10:00	10:03	16:43	16:47	17:09	17:13	16:17	17:24
ירושלים (ח)	06:37	06:39	08:29	08:32	09:06	09:09	09:59	10:01	16:47	16:51	17:10	17:14	16:10	17:25
תל אביב (ח)	06:39	06:41	08:31	08:34	09:08	09:11	10:01	10:03	16:43	16:47	17:12	17:16	16:26	17:27
אוסטריה, וינה (ח)	07:44	07:45	08:59	09:01	09:48	09:50	10:31	10:34	16:05	16:10	16:44	16:49	15:51	17:04
אוסטרליה, מלבורן (ק)	05:57	06:01	08:49	08:52	09:36	09:40	10:52	10:56	20:45	20:47	21:17	21:19	20:28	21:32
אוקראינה, אודסה (ח)	07:40	07:41	08:59	09:02	09:47	09:49	10:31	10:34	16:15	16:20	16:52	16:57	16:01	17:11
אוקראינה, דונייצק (ח)	07:18	07:19	08:33	08:35	09:21	09:23	10:05	10:08	15:40	15:45	16:19	16:24	15:26	16:38
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	07:31	07:32	08:44	08:46	09:33	09:35	10:17	10:19	15:50	15:54	16:29	16:33	15:36	16:48
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	08:04	08:05	09:11	09:13	10:03	10:05	10:45	10:47	16:07	16:12	16:48	16:53	15:53	17:08
אוקראינה, קייב (ח)	07:58	07:59	09:04	09:06	09:56	09:58	10:38	10:40	15:59	16:04	16:40	16:45	15:45	17:00
איטליה, מילאנו (ח)	08:02	08:03	09:25	09:27	10:11	10:13	10:56	10:59	16:48	16:53	17:22	17:26	16:34	17:40
אקוואדור, קיטו (ח)	06:10	06:13	08:39	08:42	09:10	09:13	10:13	10:16	18:19	18:21	18:43	18:45	18:03	18:55
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	05:40	05:44	08:31	08:35	09:15	09:18	10:29	10:33	20:09	20:11	20:40	20:41	19:53	20:54
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:11	06:16	09:04	09:08	09:57	10:00	11:14	11:18	21:20	21:21	21:56	21:57	21:03	22:12
ארה"ב, בולטימור (ח)	07:25	07:26	09:03	09:05	09:44	09:46	10:33	10:35	16:49	16:53	17:21	17:25	16:35	17:38
ארה"ב, ברוקלין (ח)	07:18	07:20	08:53	08:56	09:35	09:37	10:23	10:26	16:34	16:39	17:07	17:11	16:20	17:24
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	07:19	07:20	08:54	08:56	09:36	09:38	10:24	10:26	16:35	16:39	17:08	17:12	16:20	17:24
ארה"ב, דטרויט (ח)	08:00	08:01	09:31	09:33	10:14	10:16	11:02	11:04	17:05	17:10	17:39	17:44	16:51	17:57
ארה"ב, האוסטון (ח)	07:15	07:17	09:10	09:13	09:46	09:49	10:39	10:42	17:30	17:34	17:57	18:01	17:15	18:11
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:55	06:57	08:44	08:47	09:22	09:24	10:13	10:16	16:50	16:54	17:19	17:23	16:35	17:34
ארה"ב, מיאמי (ח)	07:05	07:07	09:07	09:09	09:41	09:44	10:36	10:39	17:38	17:41	18:04	18:08	17:23	18:18
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	07:16	07:18	08:50	08:52	09:32	09:34	10:20	10:23	16:28	16:33	17:01	17:06	16:14	17:18
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:42	07:43	09:17	09:20	09:59	10:01	10:47	10:50	16:59	17:04	17:32	17:36	16:45	17:49
ארה"ב, שיקגו (ח)	07:17	07:18	08:49	08:51	09:32	09:34	10:20	10:22	16:25	16:30	16:59	17:03	16:11	17:16
בוליביה, לה-פס (ח)	06:00	06:03	08:40	08:44	09:14	09:17	10:22	10:25	19:06	19:09	19:32	19:34	18:50	19:44
בלגיה, אנטוורפן (ח)	08:46	08:47	09:49	09:51	10:42	10:44	11:24	11:26	16:39	16:45	17:22	17:27	16:26	17:42
בלגיה, בריסל (ח)	08:44	08:45	09:49	09:51	10:42	10:43	11:23	11:26	16:41	16:47	17:23	17:28	16:28	17:44
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:19	05:23	08:05	08:08	08:41	08:44	09:51	09:54	18:59	19:02	19:22	19:24	18:43	19:35
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:09	05:12	07:54	07:57	08:30	08:33	09:40	09:43	18:41	18:43	19:08	19:10	18:25	19:21
בריטניה, לונדון (ח)	08:05	08:06	09:08	09:10	10:01	10:03	10:42	10:44	15:58	16:03	16:39	16:44	15:47	16:59
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	08:25	08:25	09:18	09:20	10:15	10:17	10:54	10:56	15:54	15:59	16:40	16:45	15:43	17:01
גרמניה, ברלין (ח)	08:17	08:17	09:15	09:17	10:10	10:12	10:50	10:52	15:59	16:04	16:41	16:46	15:45	17:02
גרמניה, פרנקפורט (ח)	08:24	08:24	09:31	09:33	10:23	10:25	11:05	11:07	16:28	16:33	17:09	17:14	16:14	17:29
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:14	05:18	08:01	08:04	08:39	08:42	09:50	09:53	19:08	19:10	19:29	19:31	18:52	19:42
הודו, מומבאי (ח)	07:09	07:12	09:19	09:22	09:52	09:55	10:49	10:52	18:08	18:12	18:34	18:37	17:53	18:47
הודו, פונה (ח)	07:04	07:07	09:15	09:18	09:47	09:50	10:45	10:47	18:05	18:09	18:31	18:34	17:50	18:44
הונגריה, בודפשט (ח)	07:30	07:32	08:47	08:49	09:35	09:37	10:19	10:22	15:57	16:02	16:36	16:40	15:43	16:55
טורקיה, איסטנבול (ח)	07:24	07:25	08:58	09:00	09:40	09:42	10:28	10:31	16:38	16:42	17:11	17:15	16:23	17:28
יוון, אתונה (ח)	07:39	07:41	09:20	09:23	10:00	10:03	10:50	10:53	17:11	17:16	17:43	17:47	16:57	17:59
מולדובה, קישינב (ח)	07:49	07:51	09:07	09:10	09:55	09:57	10:40	10:42	16:20	16:25	16:58	17:03	16:06	17:17

לוח זמנים לשבת פרשת מקץ בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע						סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	07:07	07:10	09:17	09:20	09:50	09:52	10:47	10:49	18:05	18:09	18:31	18:34	17:50	18:44
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	04:39	04:43	07:28	07:33	08:32	08:36	09:53	09:56	20:20	20:21	21:01	21:01	20:03	21:19
נפאל, קטמנדו (ח)	06:52	06:54	08:51	08:53	09:26	09:28	10:20	10:23	17:16	17:19	17:43	17:47	17:01	17:57
סינגפור, סינגפור (ח)	07:03	07:06	09:31	09:34	10:02	10:05	11:04	11:07	19:06	19:09	19:30	19:33	18:51	19:43
פולין, ורשא (ח)	07:45	07:45	08:44	08:46	09:39	09:40	10:19	10:21	15:28	15:33	16:12	16:17	15:14	16:33
פרו, לימה (ח)	05:44	05:47	08:21	08:25	08:54	08:57	10:00	10:03	18:34	18:36	18:58	19:01	18:18	19:11
צרפת, ליאון (ח)	08:21	08:22	09:42	09:45	10:29	10:31	11:14	11:17	17:01	17:06	17:38	17:43	16:47	17:56
צרפת, פריז (ח)	08:43	08:44	09:55	09:57	10:45	10:47	11:28	11:31	17:01	17:06	17:38	17:43	16:47	17:58
קולומביה, בוגוטה (ח)	06:01	06:04	08:26	08:29	08:57	09:00	09:58	10:01	17:52	17:55	18:16	18:19	17:37	18:29
קנדה, טורונטו (ח)	07:50	07:51	09:17	09:20	10:02	10:04	10:49	10:51	16:49	16:54	17:21	17:26	16:35	17:39
קנדה, מונטריאול (ח)	07:33	07:34	08:56	08:58	09:42	09:44	10:27	10:30	16:17	16:22	16:53	16:57	16:03	17:11
קפריסין, לרנקה (ח)	06:51	06:53	08:38	08:41	09:16	09:19	10:08	10:10	16:40	16:44	17:10	17:14	16:26	17:26
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	09:20	09:20	10:07	10:09	11:06	11:08	11:44	11:46	16:33	16:39	17:21	17:26	16:20	17:44
רוסיה, מוסקבה (ח)	08:59	08:59	09:41	09:43	10:43	10:44	11:20	11:22	16:05	16:10	16:50	16:56	15:51	17:13
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	08:07	08:08	09:24	09:26	10:12	10:14	10:57	10:59	16:36	16:41	17:14	17:19	16:22	17:33
שווייץ, ציריך (ח)	08:12	08:13	09:29	09:31	10:17	10:19	11:01	11:04	16:45	16:50	17:18	17:23	16:31	17:37
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:39	06:41	08:55	08:58	09:27	09:29	10:25	10:28	17:58	18:01	18:23	18:26	17:43	18:35

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00558
25/12/2016

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים